Prohemium

Incipit prohemium de proprietatib⁹ rerum [illegible]

Auctor huius eximij operis est frater Guillelmus Brabantinus sacri ordinis Predicatorum. Sac. theologie Bacalaureus. Vir uere diuus, philosophus eximius, et theologus Prestantissimus.

CUm proprietates rerum sequãtur substantias scõm distinctionẽ z ordinẽ subarũ erit ordo z distinctio ꝓprietatũ de quibus adiutorio diuino est presens opusculũ cõpilatũ. utile mihi z forsitan alijs: qui naturas rerũ z proprietates p sanctorũ libros necnõ et philosophorũ dispersas non cognouerũt: ad intelligenda emigmata scripturarũ que sub symbolis et figuris proprietatũ rerum naturaliũ z artificialiũ á spiritusancto sunt tradite et velate. quẽadmodum ostendit beatus dionysius i angelica hierarchia circa principiũ dicens. Nõ est nobis aliter possibile lucere diuinũ radium: nisi varietate sacrorũ velaminũ anagogice circumuelatũ. quoniã nec ꝓssibile est nostro animo ad immaterialem celestium hierarchiarum ascendere contemplationem: nisi ea que scõm ipsum est materiali manuductione utatur. zc (quasi diceret) non põt animus noster ad inuisibilium contemplationez ascendere: nisi p visibiliuz considerationẽ dirigatur. Inuisibilia enim dei per ea que facta sunt intellecta cognoscũtur vt dicit aplus. et ideo theologia prouidẽ sacris z poeticis informationibus usa est vt ex rerũ visibilium similitudinibus allegorice locutiones et mistica intellectus transsumptiones formentur: et sic carnalibus et visibilibus spũalia et inuisibilia coaptentur. Diui⁹ rei gratia presens efficio opusculum ad edificationẽ domus dñi: qui est deus gloriosus z sublimis z bñdictus in secula seculorũ. In quo agitur de quibusdam proprietatibus rerum naturalium quarũ alia est incorporea: alia corporea. Et primo de ꝓprietatibus substantie incorporee scõm sui differentias quarum alia est corpi vmbilis: vt anima rationalis sensibilis et vegetabilis. alia non vmbilis corpori. vt angelus. Et angelorũ: alij sunt boni: alij mali. In bonis vero angelis ordo est scõm trinã multiplicationẽ trinitatis. vnde a beato dionysio distinguũtur tres hierarchie celestes: quarũ quelibet triũ ordinũ primet dispositões. Decẽ et nouẽ itaq; sunt de quibus i hoc opusculo adiuuante deo p ordinem est agendum. et hoc tam in communi q̃ in speciali. Primo igitur agitur de deo z nominibus diuinis que dicũtur de deo vel quo ad essentiã: vel personaz/ siue quo ad effectũ/ siue appropriationẽ. Secundo de ꝓprietatibus angelorum: tam bonorũ q̃ malorum in generali et in speciali. Tertio ō ꝓprietatibus anime rationalis: quo ad nature sue simplicitatẽ: z quo ad virtũ suarum diuersitatem: et de eius vnioneet opatione in corpore put confert ei formam et perfectionez. Quarto de ꝓprietatibus substantie corporee/ scz de elementis et elementazibus qualitatibus ex quibus componitur omne corpus. et de quatuor humoribus ex quibus componũtur corpora tam hominũ q̃ brutorũ. Quinto de hominis corpore/ et de singulis eius partibus de quibus sacra scriptura facit mẽtionẽ. Sexto ō etatibus. Septimo de infirmitatibus/ et venenis. Octauo de mundo z corporibus celestibus. Nono de tempore et partibus temporis. Decimo de materia et forma et earũ ꝓprietatibus et elementis. Undecimo de aere et passionibus ei⁹. Duodecimo de auibus in generali et

ſm ſpeciali· ¶ Tredecimo de aqua et eius differentijs/et eius ornatu ſcz de piſcib9 ¶ Decimoquarto de terra z eius partibus· ¶ Decimoquinto de prouincijs· ¶ Decimoſexto de lapidib9 z metallis· ¶ Decimoſeptimo de herbis z plantis· ¶ Decimooctauo de animalibus· ¶ Decimonono de accidẽtibus ſcz de coloꝛib9/ ſapoꝛibus ꝛc· ¶ In iſtis decem et nouẽ libellulis rerũ naturaliũ ꝓprietates ſummatim z breuiter cõmentꝫ prout ad manus meas ſpice que effugerũt man9 mettiẽũ pertingere potuerũt· ſm quibus de meo pauca vel quaſi nulla appoſui/ ſed omnia que dicentur de libris autenticis ſanctoꝛũ et philoſophoꝛũ excipiens ſub breui hoc compendio pariter compilaui ſicut p ſingulos titulos poterit legentiũ induſtria experiri·

¶ Incipit liber de ꝓpꝛietatibus rerũ· Et primo de deo et eius eſſentia·

a fratre Guilelmo Brabantino ordinis sacri Predicatorum. in lucem editus=

DE ꝓpꝛietatibus itaqꝫ z naturis rerum tam ſpũaliũ qꝫ coꝛpaliũ elucidare aliqua cupientes ab illo ſumemus exoꝛdiuꝫ qui eſt alpha et o finis et pꝛincipiũ ommiũ bonoꝛũ· In pꝛincipio pꝛis luminũ (a quo pcedit omne datum optimũ z omne donũ pfectũ) implozãtes auxiliũ vt ille qui illuminat omnẽ hominez vemẽtẽ in hunc mundũ· et reuelat profunda de tenebꝛis· z abſcondita pꝛoducit in lucẽ· huic opuſculo qđ ad ipſius laudem et legentiũ vtilitatẽ de diuerſis ſanctoꝛũ et phoꝛũ dictis non ſine laboꝛe recolligere iam incepi felicem dignet impendere conſummationem·

EST igit vt dicit Innoc· iij· ſolus z verus deus eternus/ imenſus incõmutabilis/ompꝑs/et ineffabilis· pater et filius et ſpũſanctus· tres quidẽ pſone· ſed vna eſſentia/ ſubſtãtia ſeu natura ſimplex ommino· pater a nullo· filiꝰ a patre ſolo· ſpiritusſanctus ab vtroqꝫ abſqꝫ initio et abſqꝫ fine· pater generans· filius naſcens· ſpũſanctus a patre et filio pcedens· he tres perſone ſunt conſubſtales/coeterne/ommipotentes/coequales vnũ vniuerſoꝛũ pꝛincipium· creatoꝛ ommiũ viſibiliũ z inuiſibilium· ſpũalium et coꝛpaliũ creaturarũ· qui ſua virtute ommipotenti ſimul ab initio temporis vtrunqꝫ de nihilo condidit creaturã· videlicz angelicã et mundanã· ac demũ humanã quaſi cõmunẽ ex coꝛpe et ſpiritui pſtitutã· hucuſqꝫ extra de ſũ· tri· c· i·

HEc aũt ſancta trinitas ſm cõmunẽ eſſentiã eſt indiuidua· z ſcõm pſonales ꝓpietates eſt diſcreta in nature ſue ſimplicitate nõ admittẽs diuiſionẽ nec in pſonali ꝓpietate recipiens vnitatẽ· ſed ſemp in eſſentia vnitas et in pſonis pluralitas inuenitur· a qua omnis pfuſio z mutua cõmixtio remouetur· qz cũ alius ſit pater alius filius alius ſpũſanctus· pater nõ poterit eſſe filiꝰ

nec ſpūſſanctus· ſicut nec ecōuerſo ſpūſ=
ſanctus non pōt eſſe patervel filius nec
filius pōt eſſe pater vel ſpūſſanctus· ſed
q̄libet iſtoꝝ eſt vna eſſentia vel natura
q̄ ſola eſt vniuerſoꝝ p̄ncipiū p̄eter qō
non eſt aliud repire· et hec eſſentia neq;
eſt generās neq; gemita neq; p̄cedēs· ſed
eſt pr̄ qui generat/et filius qui gignitur
et ſpūſſanctus qui p̄cedit vt ſimpliciter
diſtinctio ſit ī ꝓſonis· et ī natura vni=
tas teneatur· vñ licet alius ſit pater/ali
us filius/alius ſpūſſanctus non tñ ali=
ud· ſz id qō eſt pater eſt filius ⁊ ſpūſſan
ctus· pater vero generando totā ſubſtā=
tiam ſuam ei dedit ſine diuiſione· et ta=
men totā retinuit ſine diminutōne· ⁊ ſic
vna et eadē res eſt pater gignens et fili
us naſcens et ſpūſſanctus ab vtroq; p̄ce=
dens· hucuſq; Innoc· iij· vbi ſupza· c· ij·

QUe aūt dicta et dicenda apertius
eluceſcāt· notandū eſt iuxta ſan
ctoꝝ traditionē ꝙ quicqd ī deo
eſt aut de deo dr· aut eſt eſſentia/aut eſt
notio/aut ꝓſona· vna eſt eīm īdiuiſibi=
lis eſſentia· ꝓſone tres· et he tres ꝓſone
ſunt vna eſſentia et vnus deus· et q̄libet
earū eſt vna eſſentia et vn⁹ deus· pater
a nullo· filius a patre naſcēdo· ſpūſſan
ctus a patre p̄ filiū p̄cedendo· pater p̄ fi
lium generat· fili⁹ gignitur· et pater cuꝫ
filio ſpūſanctū ſpirat· et ꝙ filius ſpiri=
tumſanctū ſpirat· hoc habet a patre· q̄=
quid eīm ꝓſona habz vel facit· hoc habet
a ꝓſona a qua eſt· ⁊ ideo qr filiꝰ eſt a pa
tre· ab ipſo oīa habet· et qr ſpūſſanctus
eſt a patre ⁊ a filio· ideo habet qō habz
cōiter ab vtroq;· ſed p̄ter hmōi naſcibi=
litatē vel p̄ceſſibilitatē pater nō eſt ma=
ioꝝ naſcente vel ſpūſancto p̄cedente· qz
veritas diuīne eſſentie eq̄liter eſt ī ipſis
et ī patre· ¶Dec oīa habentur a boecio
ī libro de trinitate· et a hugone ⁊ etiā
auguſti· et richardo·

DOtiones aūt ſūt quīq; ꝑm hu=
go· et augu· ſcz paternitas/īna
ſcibilitas/ filiatio/ proceſſio/et
cōmunis ſpiratio· et dicuntur he quīq;
aliquādo notiones· qz notificāt ꝓſonas
aliqñ diſtinctiōes· qz ꝓſonas diſtīguūt
aliqñ relationes· qz p̄ ipſas qñq; ꝓſone
ad ſe mutuo referuntur· dicūtur etiam
p̄rietates· quia ꝓſonis p̄oprie ī ſunt·

¶Iſtarū aūt notionū tres dicuntur per
ſonales p̄rietates· ſcz paternitas/filia=
tio/proceſſio· eo ꝙ ꝓſonas faciunt· nam
iſtarū quīq; notionū tres ſunt patris·
ſcz īnaſcibilitas/paternitas/ et cōis ſpi
ratio· et due ſunt filiꝰ· ſcz filiatio/et cōis
ſpiratio· vna vero ſpūſſancti tm̄· ſcz p̄ce=
ſſio· nec aliquid derogat ſpūſancto ꝙ
tantū habet vnā notionē· neq; filio ſup=
excreſcit qr habet duas· nec pater maioꝝ
eſt alīs ꝓſonis duabus· quāuis trib⁹ no
tionibus ab alīs ſpecialiter diſcernat·

¶Regulariter eīm de iſtis notōibus tenē
dum eſt ꝙ nulla de alia p̄dicatur· ⁊ ꝙ
q̄libet eſt diuīna eſſentia et vnus de⁹ et
vna eſſentia· Item nulla notio ī eſt di=
uīne eſſentie ſed tm̄ perſone· qr eſſen=
tia nec diſtīnguit nec diſtīnguitur· ſed ſo
le ꝓſone ab īuicē diſtīnguūtur·

QUamuis aūt diuīna eſſentia a
mortalibus non poſſit cognoſci
ad plenū nec cōprehendi hic ī
via· cognoſcitur tm̄ ī ſuo effectu īquā=
tum eſt ommiū p̄ncipiū ſiue cauſa quia
deum eſſevix inſipiens dubitat· ⁊ tamē
quid ſit ꝑm maieſtatis magnitudīnem·
nullius creature intelligentia īueſti=
gat(vt dic̄ Damaſcen⁹) et ideo poſitiue
non pōt cognoſci niſi ꝙ effectū ſuoꝝ ope=
rum q̄uis priuatiue ⁊ p̄ abnegatiōnem
multiformiter ī ſcripturis deſcribatur
et nomīnetur·

AD euidentiā aūt nomīnū q̄ deū
nobis manifeſtant· aliqualiter
notandū eſt ī quadaz ſimplici
et rudi ꝓſideratōne· ꝙ omne nomē dictū
de deo aut notificat/ aut manifeſtat eſſē
tiā/aut notionē/aut ꝓſonā· Nam omīa
que notificant eſſentiā· dicūtur eſſentia
lia· que ꝓſonā· personalia· que notiones
notionalia· Nomē aūt eſſentiale ſonat
ī quid ⁊ p̄dicatur ī quid· ꝓſonale ſi=
gnat quē et p̄dicatur ī quez· notionale
vero nomen ſignat quā et p̄dicatur ī
quā· vñ iſta tria p̄dicata ī diuinis ſe
pius p̄dicantur vel ponuntur ſcz quis

que/et quod· Quis· qz pater/vel filius/ vel ſpūſſanctus· Que· ꝓceſſio/filiatō/paternitas ⁊c· Qō· ſuba/eſſentia/et hmōi· q̄ mere quiditatē rei ſignant· et diuinaz eſſentiā ſimplr et abſtracte repſentant·

Hec aūt nomina ſic diſtinguūtur· Quia nomē eſſētiale aut eſt ſubſtantiuū aut adiectiuū· ſi ſubſtātiuum· aut eſt abſtractum/ aut concretū aut mediū· abſtracta autem dicimus· vt augꝰ· dicat que abſolute diuinā eſſentiaz ſignāt· vt eſſentia/bonitas/deitas ⁊ huiſmodi q̄ ſemp ſupponūt ⁊ ſignāt diuinā eſſentiā· nec pñt trahi ꝑ aliqō coniunctū ad ſupponendū pro pſona· vnde talia noīa ſumpta cū prepoſitōnibus/verbis/nominibus/et partitipijs pſonalibꝰ vel notionalibus reddūt ꝓpoſitiones falſas in quibus ponūtur· vñ hec eſt falſa· eſſētia generat vel generat· eſſentia eſt de eſſentia· vel eſſentia eſt apud eſſentiam et hmōi· De iſtis aūt nominibus q̄ pure ſunt eſſentialia· generaliter eſt tenendū q̄ omne nomē qō eſt pure eſſentiale predicat de qualibet pſona per ſe et de omnibus inſimul ſingulariter et nō pluraliter· verbi gra· pater eſt deitas/filiꝰ eſt deitas/et ſpūſſanctꝰ eſt deitas et ſimul ſunt vna deitas et non deitates·

Omnia concreta ſunt q̄ ad modū preteritoꝝ ſignant formas in ſuppoſito· vel ſignāt q̄ſi formaz in ſubiecto· vt deus/creator/ et ſimilia· que generaliter ſignant diuinā eſſentiā ſed quādoq̄ ſupponūt ꝑ eſſentia q̄ndoq̄ ꝑ perſona·

Omnia vero media dicūtur que habent modū et formā et ſignationez abſtractoꝝ· ſcōm vſuz et officiuz concretoꝝ· vt lumen· ſapiētia et huiſmōi· Iſta em̄ licet abſtractiua ſint aliqñ ſupponunt ꝑ perſonis vt cū dicitur lumen de lumine· ſapientia de ſapientia principium de principio· et ſimilia· et hec nomina ſicut abſtracta ꝓdicātur de qualibet perſona per ſe· et de omnibus ſimul non pluraliter· ſed ſingulariter·

Adiectiua nomina alia ſignāt pure diuinam eſſentiā· nihil cōnotant aliquid ꝓnotant poſitiue· alia aliqd priuatiue· vt eternus ⁊ immēſus· immortalis et huiſmōi· eternus em̄ ſignat principaliter diuinam eſſentiā· et ſecūdario cōnotat carentiā principij et fimis· vnde cum dicitur· deus eternus· ſpiritus ſanctus eſt· deus eſt et caret principio et fine ſimiliter immenſus principaliter ſignat diuinā eſſentiam et cōnotat abnegationem menſure localis· ſimiliter dicitur circumſcriptus ꝑ abnegationē loci et vbi· de ſimilibus ſic eſt intelligendū· et hec nomina ꝓdicātur de omnibꝰ ꝑſonis ſimul et diuiſim· ſingulariter et nō pluraliter· vt pater eſt eternus· filius eternus· ſpiritusſanctus eternus· et hī tres ſunt vnus eternus·

Adiectiua noīa que aliquid cōnotant poſitiue· quedam cōnotant effectū in creatura et quedā reſpectū· eoꝝ aūt que cōnotant effectū· quedā cōnotant in habitu· vt iuſtus/miſericors et hmōi· quedā in actu· vt iuſtificans/miſeratoꝛ et hmōi· Que aūt cōnotant effectū in actu· predicant de deo ex tempe· vnde deus incepit eſſe miſeratoꝛ qñ incepit miſereri· ſed ea q̄ cōnotant in habitu ꝓdicant de deo ab eterno· vt deꝰ ab eterno fuit iuſtus/miſericors ⁊c·

Omnia vero que cōnotant reſpectū quedā cōnotant reſpectū creatoris ad creaturaſ· vt deus eſt refugiū et hmōi· quedā cōnotant reſpectū pſone ad pſonā· vt ſimilis/equalis· ſimilis em̄ principaliter ſignat diuinam eſſentiā· ſed ſecundario cōnotat diſtinctionē pſonalem· hmōi vero noīa licet eſſētiam ſignificent· in rōne cōnotati predicantur de pſonis ſimul ſumptis pluraliter et nō ſingulariter· vñ non dr pater ⁊ filius ſunt ſimilis· ſed dr ſunt ſimiles·

Adiectiuoꝝ etiā nomiū ſūt quedam partitiua· vt aliquis/aliꝰ/ et ſimilia· quedā vero ſunt numeralia· vt vnus/duo/tres· et omnia in neutro genere ſubſtantiua ſignant diuinam eſſentiā· ⁊ predicātur de pſonis omnibus ſingulariter· et non pluraliter· vt

De deo

pater et filius sunt vnū·sed ī genere ma
sculino et femīnino substantiua sunt psо
nalia·vñ hec est vera pater ⁊ filius sunt
duo si ly duo sit masculini generis·sed si
sit neutri·tunc est falsa·Hmōi autē no-
mīna adiectiue retenta sequūtur natu-
ram suoꝝ substantiuoꝝ·vnde si substan
tiua sunt essentialia·et ipsa adiectiua·
et si ſmt psonalia·similiter et ipsa adie
ctiua·vñ hec est falsa·pater ⁊ filius sūt
vnus·sed hec est vera sunt vnus deus·

Omīnū personalium quedā pre
dicantur de vna psona tantum
vt pater/et filius/et spūssanctꝰ·
Quedam de duabus ita ꝙ de vtraqꝫ·vt
vt pncipiū spūssancti·Nā pater est pn-
cipium spūssancti/et filius est pncipiū
spūssancti·vnde cum dicit pater ⁊ filius
sunt pncipiū spūssancti·ly pncipium
suppomit pro duabus psonis·sed signat
vnā notionē/scz communē spirationem·
Quedā vero predicātur de duabus ps-
nis ita ꝙ de neutra·vt pater ⁊ filiꝰ sunt
duo·ita ꝙ ly duo sit masculini generis ⁊
non neutri· Quedam etiā predicātur de
tribus·ita ꝙ de nulla ps-sicut trinitas
Nā vt dixit Jsido·li·vi·ethimolo· trini
tas est appellata eo ꝙ fiat totum vnū ex
tribus quasi triū vnitas· Nam dū tria
sunt/id est tres psone/vnū sunt·qz sīgu
la īm se manent·et omnia īn omnibꝰ·pa
ter ergo ⁊ filius ⁊ spūssanctus sunt trini
tas ⁊ vnitas·idem eīm īn natura·vnum
quidē īm essentia·tres īm psona·vnū pro
pter maiestatis cōmunionē·tres·ppter
personarū ꝓprietatem·Quedā etiā noīa
predicantur de sīngulis psonis ita ꝙ nō
de oībus vel plūbus sīngulār vel tīm plu
raliter·vt hypostasis seu persona·pater
eīm et filius ⁊ spūssanctus sunt tres hypo
stases seu psone·sed non vna·

Omīna vero notionalia quedaz
sunt abstractiua·vt paternitas
natiuitas/ꝓcessionalitas/spira
bilitas/et hmōi· Quedā vero cōcretiua
et adiectiua· vt īnascibilis/ generans/
nascens/spirans/ꝓcedens· omnia autez
abstractiua predicant de essentia· vnde
hec est vera·essentia est paternitas ⁊ eō
uerso·essentia est īnascibilitas et con-
uerso·ita et de alīs·Concretiua vero nū
quā de essentia predicant sīue sīnt noīa
sīue participia·et ideo omnes tales ꝓpo-
sitiōes sunt falsе· essentia generat vel ge
neratur·vel essentia est generās vel ge
nerata·et ita de alīs· Item nomīnū
notionaliū quedā predicātur de vna ps-
sona tantū·vt generans de patre· gemiꝰ
vel nascens de filio·ꝓcedens de spūsan-
cto·Quedā de vtraqꝫ duaꝝ·vt spirās de
patre et filio quia pater ⁊ filius spirant
spiritūsanctum· Quedam etiā predicā-
tur de qualibet·vt distinctus·pater eniz
est distinctus ab alīs psonis· similiter
filius ⁊ spūssanctus·

Proprietates vero diuinas diui
ne sīc essentie cōuenienter deter
minat Jobes damī·iij·li·c·vij·
Deus est inquit sine pncipio·pncipi-
um primū increatū/ingenitū/ impartī-
bile/īmortale/eternū/infinitum/ incir-
cumscriptū/indeterminatū/ potens ad īn
finita/simplex/incompositū/influxibile
impassibile/ inuariabile/ inalterabile/
fons bonitatis ⁊ iustitie/lumen intelle-
ctuale/virtus inaccessibilis/īmensurabi
lis et tū omnia mensurat/ ꝓpria voluntа
te creaturarū omniū effectiua/omnium
ptētiua ⁊ ꝓseruatiua /oīm ꝓuisiua/oīa
implēs īm suo regno/omnibus dompnās
et imperās ⁊ nullū ꝓtrariū habens·oīa
incōtaminate ꝓtinens/ommibꝰ substātijs
eminens ⁊ sup oīa existens/ super bona
superdea· supplena/ pncipatus ⁊ pote
states ordinās/determinās/ac disponēs
sup omnē ordinē·ac sup omnē substātiā
vitā/rōnem/et intelligentiā existens·ꝑ
se est lux/per se est bonitas/ꝑ se est vita
ꝑ se est suba/ꝑ se existens fons essentie/
bis q̄ sunt/bis que viuūt vite/bis q̄ par
ticipant rōnem·rōnis omnibus omniuz
bonoꝝ cā est·vna suba/vna virtus/vna
voluntas/ vna operatio/vnū pncipium/
vna potestas/vna dominatio/vna deitas
īn tribus pfectis hypostasibus seu perso
nis·patris ⁊ filij et spūssancti vna rōne
creditur/colitur/⁊ adoratur· vñ ipsa tri
nitas est inconfuse vnitas·et inuisitanter

disiuncta. Indistantes em̄ sunt he perso ne z ab mutuē inseparabiles nō confuse ad mutuem puertibiles. qz ad mutuem non cōmiscētur nec pariter confundunt. Nā pater est in filio z spūsancto. et spūssanctus in patre z in filio. et filius est in patre et spūsancto nulla facta cōmixtione vel puersione vni9 in alterū sine mutua confusione. imo ipse psone suis ꝓpietatibus ab mutuē sunt distincte/ et ꝑm idēptitatē essentie indiuisibiliter sūt vnite. vñ diuinitas simplex et impartibilis existens varia dona suis distribuit creaturis. sed multiplicata p dona imptibilis ꝑmanet et ad suam simplicitatē creaturas suas cōuertit z cōiungit/ oīa imperm̄iscibiliter ptransit. p ipsam aūt mbil simplici cognitiōe omnia cognoscit tam psentia q̄ ptrita vel futura qui potest omnia q̄ vult. sed non vult oīa q̄ potest. pōt em̄ pdere mundū. non vult autē. Dicit etiā ad hoc idē damas. li. i. c. xvi. De9 imaterialiter existens mercūscriptibilis est. qz loco nō ptinetur. ipse em̄ suiipsius locus ē omnia implens/ sup oīa existēs/ oīa ptinens/ vniuscuiusq; naturā imperm̄iscibiliter ptransiens/ omnibus suam opem z opationē ꝑm susceptiuā virtutē tribuens. et cū sit totus impartibilis. totus est totaliter ens vbiq; et nō pars in parte ptialiter diuisus. sed totus in omnibus z totus sup omne. vñ ipse solus incōprehensibilis est et interminabilis/ et a nullo ꝓterq; a semetipso cognitus. Nā ipse solus suiipsius maximus cōtemplator ē. vñ ad eius totalē cōprehensionem nulla pōt ptingere creatura cū sit infinitus in se. virtute tñ sua infinita finit et termīat vniuersa. Propter qd̄ termegistus describens deum p ut potuit. ait. sic. Deus est spera intellectualis cui9 centrū est vbiq; circūferentia vero nusquā. diuina em̄ essentia in se ꝑsiderata perfecta est ad modū spere. qz non habet principiū neq; finem. sed ꝓut ꝑsideratur vt cā deducens res in esse z eas limitans et finiens sic dicit esse centrū. qz sicut centrū finit lineas/ et ab ipso linee deducūtur. ita deus deducit creaturas et limitat et finit eas.

Alio modo describit Bern. deus tanquā causam p effectū dicens Deus est voluntas/ omps/ benivolentia/ lumen eternū/ incōmutabilis ratio creans mentē ad se participādum viuificans ad sentiendū/ efficiens ad aptandū/ dilatans ad capiendū/ iustificās ad ꝑmerendū/ accendens ad zelum/ fecundans ad fructū/ ꝑmouens ad bonitatem/ dirigens ad equitatē/ roborans ad virtutem/ formans ad benivolentiā/ moderans ad sapientiā/ visitans ad ꝑsolationē/ illuminans ad cognitionē/ perpetuans ad imortalitatē/ implens ad felicitatē/ circūdans ad securitatē/ amat vt caritas/ nouit vt veritas/ sedet vt eqtas/ dominat vt maiestas/ regit vt principium/ medet vt salus/ reuelat vt lux/ assistit vt pietas. hucusq; Bern.

Et quāuis indiuisibilia sint opera beatissime trinitatis. tamē a sanctis distinguūtur quedā noīa p que notificat deus in opibus suis qui innotabilis est et innotificabilis in se q̄ ad intima maiestatis. Sunt aūt q̄dam nomina appropriata z quedā sunt trāssumpta et translata.

Nomina vero appropriata sūt decem. de q̄bus Isido. i. vi. li. c. i. dicit sic. apud hebreos deus decez nominibus nūcupatur. Primū est el siue schyros/ id est fortis. qz nulla infirmitate oppimit. sed fortis est et sufficiens ad omnia perpetranda. Secundū nomē est eloe. qd̄ grece dr theosphelos id est timor. eo ꝙ deus a cunctis ipsum colentibus sit timendus. Tertium nomen est sabaoth/ id est princeps exercituū. eo ꝙ omnes exercitus celi eius dominio sunt subiecti. Quartū nomen est ieliom siue ramachel/ id est excelsus deus. qz excelsus dns et super celos gloria eius. Quintū nomen eyel/ id est qui est. Deus enim qui est eternus. vere est qui tantū nouit esse. fuisse aūt et modo nō esse vel futurū esse non nouit. Sextū nomē est adonay/ id est dns. qz eius dominationi subiicit totus mundus. Septimū nomen est ya-

id est spūs almus·deus em̄ spiritus est· Octauū est tetragramaton/ id est nomē q̄tuor litterarū·scribit em̄ q̄tuor litteris apud hebreos q̄ meffabile pronūciant z signant nomē dei qđ dr meffabile nō qz dici non pōt·sed qz ei⁹ signaculo ab humano corde nō potuit cōprehendi· Nonū nomen est saday/id est omps·qz omnipotens nomē eius·et dr omps a faciēdo omne qđ vult· et nō a faciendo qđ n̄ vult·qđ si alterū tantū accideret ei·omnipotens nequaq̄ esset· Decimū nomen est eloym·qđ est nomē trinitatis·et ptinet ad patrē et filium et spm̄sanctum·et ideo plurale est apud hebreos/et singulare·signat em̄ diuinā essentiā cuz suppositione triū personarū·vnde dicitur trinitas·quasi trium vnitas·

SVnt aūt quedā noia transūpta a creaturis quibus vtit scptura q̄n intendit alīqs exponere cōditiones creatoris (quia dama·li·i·c·xiiij· inquit) multa i diuina scriptura simbolice sunt dicta/id est figuratiue z trāssūptiue·scire optet q homies carne grossa induti excelsas et imateriales deitatis opationes intelligere nō pñt· nisi q̄busdā formis et imaginibus et notis q̄bus hommes vti sepius sunt sueti·vnde oīa corpalia q̄ de deo dicūtur non ꝓprie· sed simbolice intelligūtur·Simplex em̄ deus est et nō figurabilis·oculos tn̄ et palpebras et visum hre dr· qz vniuersoz bñs virtutē considerativā·eū nihil pōt latere·nihil pōt subterfugere suā notionem· Simili rōne aures z auditū habere describit·quia apud ipsum ꝓpiationē fore z depcationis susceptionē nō timem⁹· p hunc em̄ sensuz nos mites ostendim⁹· q̄n depcantibus aures familiari⁹ inclinamus·Sed os et labia z fauces hre dr qz illud velut loquendo p inspirationez nobis reuelat q̄ hom̄ū cogitatio p huiusmodi organa exprimit z ostēdit·Sut tur etiā hre dr et gustum·qz in nre iustitie opibus tanq̄ in gustu delectat· Nares et olfactū habet·qz tanquā odor sua uissimus dño placet quicqđ deuotionis affectus sibi exhibet· Faciem ipsum hre cōmemorat·qz p ipsius opera eius vtutem z presentiā diuinus sermo manifestat·nā p sone presentia i facie declarat· Manus et brachia repsentāt ei⁹ subtilez z inuincibilē opationē· qz nos digitis/manib⁹/et brachijs subtiliora et fortiora opamur·q̄n dexterā dei cōmēorat· certiora dei z digniora insinuat·vñ et iurare p dexterā suam dr·q̄n intransmutabile eius consiliū ꝓhibetur·Frequēter paupibus subuenit z indigentibus auxiliat·et ideo pedes hre dr·sepe em̄ ostē dit in effectu·qđ solent opari homies pedibus vel incessu· Pectus et cor hre dr· ꝓpter cogniton iugē recordationē· Ventrem/z viscera· ꝓpter illaz quā in nobis ostendit misericordiā et compassionem· Iratci dr z furere· ꝓpter odiū malicie z iustam quā infert peccātib⁹ vltionē· Et dormire dr et obliuisci· ꝓpter iniurie dissimulationē/et vindicte retardationem· Vñ qz tot modis p sua beneficia nostra suppletur indigentia· more humano dr hre diuersa membra· vñ beatus dion· effectus dei multiplices sic describit·Deus inquit omniū causa z principiū eoz̄ q̄ sunt substantia est viuentiū vita/rationantiū ratio est/excidentiū ab eo reuocatio/et rerū resurrectio corrumpentiū/ qđ ꝑm naturā est reuocatio/ et coz̄ que mouētur ꝑm execrabilem impetū reformatio/sacramentū firmatur mm⁹ stantium/et ipsoz̄ qui ad ipsum reducuntur via z reordinatissima manuductio (z sequitur post pauca) Ipse est eoz̄ qui ab ipso sunt pater principalioz q̄ ipsi q̄ eos genuerat·nā et ipsi ab ipso ceperunt esse et generare· Eoz̄ aūt qui ipsum sequūt et ab ipso pascūtur pastor est·illuminatoz̄ est splendor/pfectoz̄ pfectio/deificatoz̄ deificatio/distantiū pax/ simpliciū simplicitas/et vnitarū rez̄ vnio/superprincipale z subale principium/occulte sue cognitionis (ꝑm qđ fas est et possibi levnicuiq̄) bona traditio·et oīa hec ꝛba dion·recitat·dama·c·iij· Ex q̄bus omnibus patz q omnia corpalia de deo dicta sunt ad figuratiuū intellectum mistice referenda·

Sunt iterū quedā alia nomīa q̄ ad signatōnē illoꝝ que de homīe assumpto christo scz dei filio intelligit a similitudimbus rerū artificiose transsumptā sicut ptz in Isido. li. vij. c. ij. vbi dr. Christ⁹ multis modis in scripturis vocari psuevit. Dicit em ibidem q̄ christus a crismate vocat⁹ ē. ipse enim pre cunctis suis psortibus ommū gratiarū plenitudine est delibutus. qui ieſus hebraice: sother grece: saluator vero latine est dictus. eo q̄ cunctis gentibus saluator est transmissus. ꝓpter quod et ipse messias hebraice dr: eo q̄ ommis ꝓphetalis sacerdotalis z regalis dignitatis privilegio sit diuinitus insignitus. Nā messias dr vnctus. Dicit etiā emanuel. i. nobiscū deus. eo q̄ deus p virginē natus in carne apparēs/ nobis se cōiunxit. Dicitur etiā verbū caro factū. qz verbū est ingenitum nascit a patre in eternitate: sed caro dicit inquātū a matre nascitur in tēporis mutabilitate. Similiter dicit vnigenitus z ꝓnogenit⁹: quia patris z etiā matris fuit filius vnicus anteq̄ nullus: et post quē nō erat alius. Multis etiā aliis modis ꝓfiguratur in reb⁹ creatis. Dicit etiā ꝓncipiū. qz pater p ipsum oīa fecit. Dicit etiā finis. qz in ipso z p ipsum oīa finit. Dicit z os dei. qz p ipsum deus mūdo loquitur. Dicit etiā manus. qz p ipsum rerū vniuersitas cōtinetur. Dicit via: quia p ipsum ad beatū peruenit. Vita: quia in ipso viuit. Veritas: qz nec fallit nec fallitur. Dicitur etiā fons: qz est ommis boni origo indeficiens: et reficit sitientes. Et multis aliis figuris innumerabilibus z infinitis nobis dat intelligi in scripturis sicut ibi ponit Isid. multipliciter in exemplis. sicut pater et filius ꝓpter varios effectus in creaturis variis nominibus nūcupantur. sic spūssanctus patri z filio in simplicitate nature consubstantialis et coeternus/ diuersis vocatur nominibus/ et diuersis rebus multipharie compatur. ꝓpter qđ dr in. vij. sāp. q̄ est sanctus in ōmis scz creature sanctificatione. Est etiā multiplex in carismatū et donoꝝ distributione/ vnitus in patris et filij vnisormi cōnexione: necnon et in sanctoꝝ caritatiua vnione. subtilis in cogitationū et affectionū pscrutatōne modestus in discreta et moderata actuū hominū ordinatione. Discretus in facūdie siue eloquētie administratione. Incoinquinatus: sine macule contagione. Suauis: in preceptis. Suauior: in pilis. Suauissimus: in premijs. amans bonuz actū in actiuis. requiem qui suauis ē in cōtemplatiuis. humanus: humanā diligeos societatem. benignus: innatam habens in se bonitatē. stabilis: lassis z infirmis pferēs firmitatē/ z nullā prorsus habens in sevicissitudinis mutabilitatē securus: illis quos diligit auferēs sorimi dolositatē. omnē habēs virtutem: oibus conferens virtutū pfectionē. omnia pspiciens: oēm habēs cognitionē. capiēs oēs spūs intelligibiles: dis spūs rōnalis motū inuastigans z affectionē. mūdus i se: z ab aliis auferens infectionē. Multis etiā aliis noibus nūcupat. Dicit enī digitus: ꝓpter eius discretā z subtilē operationē. colūba: ꝓpter simplicitatis amorē. nubes: ꝓpter estuantiū refrigerationem ventus: ꝓpter occultā gratiaꝝ inspiratiotem. ignis: ꝓpter gratie euaporatōez/ vl affectus inflāmationē. ros siue pluuia: ꝓpter aīe fecūdationē. Mel: ꝓpter dulciſluam hominis interioris in mutationē Oleū: ꝓpter interioꝝ anime impinguationē/et exhilarationē. multis aliis modis noīatur diuinus spiritus: sz sufficiāt pro exemplo. Nunc ad angelorū ꝓprietates adiuuante dominō manū apponamus.

Finit liber primus.

Liber secūdus de proprietatibūs Angelorum: Incipit feliciter.

DE proprietatibus angelicis diuīo adiutorio aliqua ī medium prolaturi. Primo inquirēdū est ab eisdē ī generali: deīnde ī speciali: vbi singulorū ordīnū dispositiones/et officiorū diuersę ministratōes put presenti congruit opusculo per ordīnem declarabuntur.

ANgel⁹ itaq; grece/hebraice malach/latīne vero nūcius interpretatur: eo q; per angelorū ministerium diuīna voluntas populo nūciatur. Vnde angelus nomē est officij/non nature. Spiritus autē non est angelus/sed quando a deo mittitur tunc primo pro prie angelus nūcupatur: cui sex angelo licentia pictorum alas tribuit/ī quarum subito motu celerem angelorū operationem figuratiua pdicta pastoralis licentia simplicib⁹ postendit: sicut a poetis vētis alas ascribere antiquitas non phibuit: sicut dicit Ysido. li. vij. c. vij.

EST igit̄ angelus scōm Damasubstantia intellectualis semp mobilis arbitrio libera ī corpore deo ministrans: secūdū gratiā et nō naturā capiens immortalitatez Ex angelice nature descriptione multiplex nobis resultat proprietas angelorū. Dicitur em̄ substātia intellectualis: qua ratiōe spūalitatis sue substantie et singularis spiritualitatis omnes formas intelligibiles ī se capit et species cognoscibiles apprehēdit: et q̄nto a terrestris materie coartatione remotior tanto ī contēplatione immaterialiū est perfectior: sicut exp̄t se dicitur ī. li. causarū. Nam intelligētie plene sunt formis: et ideo omēs species cognoscibiles eis subiacibiles ī eis relucent: sicut ibi dicit pmen. Preter hec natura angelica omnem excedit creaturam corpoream: ī essentie subtilitate ī simplicitate ī intellectus perspicacitate ī liberi arbitrij habilitate: quia hec angelica natura nullam habet dependētiam a materia: ideo corruptio materialis ei non potest aliqualiter conuenire: vnde sensualis cognitio eius intellectuz deiformem non impedit angelus enim deiformem habet intellectum et ideo supra tempus est: z totum intelligit simul et non vnum post aliud/ aut vnū ex alio sicut ex primissis conclusionem: veruz est ī speculo eternitatis: sicut humanus intellectus qui est vnus ex alio collatiuus: vnō qualis est comparatio simplicis ad compositum: et puncti ad lineam ī esse do/talis est comperatio angelici intellectus ad humanum ī intelligendo et iudicando: nulla malitia angelicum affectuz a creatoris sui obsequio retrahit vt auertit. Vnde quanto angelica substantia est simplicior et ab omni conditione materie distantior/tanto dei similitudo ī ea relucet expressior et ī ipsa velut ī speculo clarissimo splendor diuine sapientie relucet expressior: z tanto est dignior influentia glorie/quāto perfectior abesit īcōmutabili veritati ex libera et propria volūtate (vt dicit Greg.) mire īquit deus omnipotens naturam bonorum spirituum bonam sed conmutabilē condidit/vt qui permanere vellent mererentur et eo maioris meriti apud deum fierent. quo īmmutabilitatis suevotum/ voluntatis studio defixissent. Dicit etiaz idem Angelus ī contemplatione sui creatoris immutabiliter permanet et cum eo q; est creatura vicissitudinem mutabilitatis habet. In angelis em̄ tria considerantur vt ait dyonisi⁹. Essentia qua subsistunt. virtus qua possunt. operatio qua peragunt. eorum essētia est simplex et immaterialis. pura distincta seu discreta. oreum virtus est libera ītelligens/diligens/īdefessa. habēt em̄ potestatem libere eligendi. ītelligendi. et diligendi et deo īconmutabiliter adherendi. Insup habent virtutem

operandi·quia omnia faciunt ſine moze dilatione non tñ in inſtanti/oia aduerſa cobercēt / ſine reſiſtentia z ꝓtradictõe ſemp nobi aſſiſtunt z nobis ſeruiũt ſine intermiſſione·vñ eoz operatio eſt volũtaria/ſubdita/vtilis/ et honeſta· Nam deo ſeruiunt ſine coactõe/ſubito z in inſtanti iuſſa ꝓficiunt ſine ꝓcraſtinatõne/ omnibus proficua z vtilia ꝓurant ſumma attentione/licitis z bone ſtis vacant que ſunt ſine reꝑhenſione· ¶Patz itaq; q triplex virtus eſt in angelo·ſcz cognoſcẽ di/operandi/et pſiſtendi· Cognoſcit enim deũ ſupza ſe i ſpeculo eternitatis ſine aliqua interpoſitõne·ſemp enim videt faciem patris Mat·xviij·extra ſe apprehendit omnia ſine collectione·intra ſe retinet apprehenſa ſine obliuione·ſicut etiã habent virtutẽ opandi potenter/ celeriter/vtiliter/viriliter/ et inceſſanter· hñt etiã virtutẽ pſiſtendi in nature ſue ſimplicitate·qz mortalitatis viciſſitudine ñ alterãtur/paſſibilitatis cõtrarietate nõ afficiũtur/mole carnea nõ retardantur· perſiſtunt etiã in gratie z glozie firmitate·quia diuinis legibus ſubiecti/ nulla affectione vel actione ei cõtrariant cum ſint benigni nullo inuidie ſtimulo torquẽtur·cũ ſint puri/ nulla affectione turpi cõtaminãtur·pſiſtunt etiã i officij dignitate·nã cum ſint iuſti/nullo modo ſibimuicem iniuriãtur·qui ſubſunt nullo cõtemptu ſubijciunt·et qui pſunt ſine tyrannide alijs pnãpãtur· ¶Preterea angelica natura prime luci deo ſcz vicinius eſt cõiuncta et ideo copioſiozi lumine repleta·et tanto de fonte vite profundius haurit/ quãto cõtemplando primo lumini vicinius ſe ſubiungit·z tanto ꝑfectiores theophanias/id ẽ illuminationes diuinas cõtinue recipit/ ẽnto perfectius ad ſummũ bonũ p amoꝛẽ inflexibilem ſe cõuertit·Vnde illa lux eterna primo ſup angelos influit/et ipſis mediantibus ad nos deſcendit·et ideo lux p angelos ad homines ꝓceſſit·vnde p iſtam primã a patre luminũ illuminationem ad angelos deſcendentẽ vocãtur angeli a diony·agalmata/id eſt ſpecula clariſſima diuini luminis receptacula·vñ in libro diuinis no·c·vi·dicit ſic·Angelus eſt imago dei/manifeſtatio occulti luminis ſpeculum/purũ ſplendidiſſimũ/immaculatũ/incontaminatũ/inconinquinatũ/recipiens totã(ſi fas eſt dicere) ſpecioſitatem benefozmate deifozmitatis/et pure declarationis in ſeipſo ſicut poſſibile eſt bonitatẽ q eſt i abditis zẽ·Imago dei dicit ꝓpter deifozmẽ intellectũ· quia ſicut deus videt omnia ſine deliberatõe z collatione·ita angeli qz nec vident p medium/nec apprehendũt p ſenſum· Dicitur etiã z occulti luminis manifeſtatio· qa diuinitatis lumẽ qõ in ſe incomprehenſibile eſt z occultũ p influentiã recipiendo/et ad alios tranſfundendo inferioribus manifeſtat·Dicit etiã ſpeculũ propter diuini luminis receptibilitatẽ· Et ꝏz ſpeculum purũ/ ꝓpter naturalem ſue ſubtilitatis puritatez · nihil enim habet corpozee feditatis·immaculatũ/ſine macula culpe originalis·incontaminatũ/ſine cõtagio culpe mortalis·inconinquinatũ/ ſine infectione culpe venialis·Dicitur etiam recipiens ſpecioſitatẽ deifozmitatis/qa in ſpecie z mõ cognoſcendi ſimilis ẽ diuinitati/ q etiã declarat inferioribus abditã z meffabilẽ ac occultã diuine bonitatis ſuauitatẽ· nã qõ contemplando z guſtando diuinitus recipit/inferioribus notificat z tranſfundit·Angeli enim ſm damaſ·li·ij·c·iij·ſunt lumina quedã intellectualia ex primo lumine lumen habentia/nõ lingua/nõ auribus indigẽtia ſed ſine ſermone et ſine voce ſuas voluntates z intelligentias ſibiinuicẽ tradentia et experimentia/loco corporali non cõtenta/nõ parietibus vel clauſtris corporaliter circũſcripta/ triplicẽ dimenſionẽ nõ habentia/ſed intellectualiter aſſunt/ et opantur vbicũq; fuerit eis imperatũ Sunt et hi ſpiritus naturaliter fortes z veloces ad diuine voluntatis expletionem·et vbicũq; cito inueniũtur/vbicũq; diuine iuſſerit nutus ea q circa nos ſunt diſpenſantes z auxiliãtes nobis ſm diuinã volũtatẽ ſup nos exĩtes et tñ circa deũ exiſtẽtes/ad malũ difficile mobiles

qz omino īmobiles ex gratia quamuis nō natura deū quātū possibile est ptemplantes: et in ipso delectantes. et cū sint incorporei z spūales: nō sunt nuptijs indigentes. hucusq; damascen⁹.

QUamuis aūt angelica nata ab omni materia z liniamētis corporis sit aliena: tñ in effigie corporali depingūtur angeli z varia membra z figuras habere diuersas in scptura sepius memorant: sed p denominationes membroz visibilium intelligūtur inuisibiles actiones celestium animoz. Nam cū longa coma z reflexis capillis vbiq; angeli depingūtur: in quib⁹ vtiq; eoz munde affectiones z ordinate cogitationes intelligunt. Nam capilli capitis designāt cogitatiōes z affectiones q oriūtur ex radice mentis. Aures hē dicūt qz diuinā inspiratione accipiūt quā vtiq; diiudicāt et discernūt. Nares pictores eis attribuunt z merito. qz vitia velut fetida refugiunt: sed virtutes q̄si quedā odorifera diligunt. et inter munda z immūda fetida et aromatica sagacissime diuidūt z distinguūt. ora/linguas/z labia hē sepi⁹ memorātur: qz diuina secreta quasi loquēdo nobis proferunt: et diuinis laudibus ptinue inhiant et intendunt. Impuberes pictoz sollertia depingit eos. nā eoz virtutem quasi iuuenilem statum ꝓsiderans: eos nec vribus nec senio deficere sic ostēdit. Dentes habere dicūt. quia gratiā quā diuinit⁹ accipiunt: alijs cōmunicare et quasi cōmoliendo dividere consueuerunt. vñ in dentibus eoz potestas actiua/ et cōmunicatiua merito designatur. Ideo etiam brachia z manus habent: qz virtute sua actiua z pmāsiua nostras infirmitates sustinent/et vsq; in finem ab electoz defensione et supportatione nō desistunt. Cor z pectus habere fingūtur: quia cum deiformem habent vitā ad susceptionē deiformis vite z vitalis gratie nobis manifestissime coopantur. Costas z latera habent: quia omnia gratiaz munera in se tuta possident: et p ipsoz custodiam in electis hominibus omnia tuta manent. Lumbos et femora habere dicūtur: sed vestibus occultata. quia gratiaz et virtutū in se habent semina que omnibus sunt occulta. Pedes hīt sed quasi genealiter denudatos. quia liberos habent affectionū motus in deū ab omni mortali concupiscentia penitus sequestratos.

DEscribūtur etiā angeli sub multiplici figura mirabiliter alterati. sicut tangit diony. in fine angelice hierarchie. Nā describunt pēnati et alati. quia a contagione terrena pe mitus alieni contemplationis raptum ad diuini amoris intima intellectu z affectu sunt penitus eleuati. vestibus coccineis siue igneis sunt vestiti. qz lumine diuine cognitōis z diuine dilectōis flamme sunt amicti. ps. Amicti lumine sicut vestimento. zonis aureis accingūtur. quia virtutū habitu taliter sūt accincti: q̄ nullatenus ad aliqua vitia dilabunt. Virgas et sceptra in manibus gestant: qz et post deū diffundunt omnia recta z vniuersa que sunt in mundo sensibili iuste regant. Tela etiā et gladios in manib⁹ portant: quia virtute sibi tradita demonū rebellium conamina destruunt et debellant. Trullam z ppendiculū et alias mensuras operarioz et instrumēta visi sunt habere. quia dominus per angelorum prouidentiā solet malos ad bonuz cōuertere. et vt spūssancti fiant habitatio promouere. Calamos/mensuras/ et funiculos in manibus portant: quia singulozum merita et demerita discutiunt/ ponderant/et mensurant. Fiolas cū aromatibus habere dicūtur: quia per eoz misterium nostra vulnera ad sanitatis gratiam perducūtur. Succincti et quasi parati ad eundū leguntur. quia iusti ad patriam eoz patrocinijs quotidie deducūtur. Attramentaria et scriptoz instrumenta portare dicūtur: quia p eozū misterium diuine volūtatis abdita sepissime describunt. Armis bellicis ornati dicunt. qz boni eoz adiutorio in bello spūali z corpali ptinue protegūt. Citharas resonare facunt. qz illi qui eoz merent

consolari patrocinio desperationis tristi
tiã non incurrũt· Tubas in manib⁹ por
tãt·qz vt in bono proficiamus nos incitãt
et inuitant·Multa talia de habitu z ge
stu angelico in scripturis referũtur in q̃
bus eorum mistica opera designãtur·

Compantur etiã alijs reb⁹ trãs=
sumptis a naturalibus ad eorũ
exprimendas mysticas operatiões
verbi gra·ventis assimilantur·quia ad
omnia agenda subito transuolant et cir
cũferuntur·nubes dicũtur·qz p raptum
cõtemplationis suspensi in deũ rapiun=
tur·igni compant·qz diuini amoris in=
cendio totaliter inflammãtur·Nam ad
modũ ignis cognitione lucent z dilectõe
ardent·nunc aurũ/ nunc argentũ/ nunc
electrũ nominãtur·qz splendorẽ habẽt
purũ et luciformẽ·dei sapientia illustrã
tur·carbunculis/saphiris/et alijs gẽmis
solidis et translucidis assimilant·qz in
dei gratia stabiles effecti in gloria cõfir=
mantur·et eorũ grata absentia omia q̃
in celo sunt et in terra mirabiliter deco=
rantur·Dicũtur etiã leones·quia demo
nibus et peccatoribus sũt terribiles· vel
ideo vt dicat cõmentator sup hierarchiaz
angelicã·qz quando ad contemplandum
deũ aspirant q̃ prius p cognitionem in
herebat·a memoria tergitur·quando in
cõcupiscentibus animis desiderata dari
tas manifestatur·nã leo cum cauda pro=
pria vestigia delere consuevit· Dicũtur
et boues·nam bos terrã sulcãs ipsã ino
nat et ad fructum eam aptat·sic angeli
mentes hominũ disponũt ad recipiendũz
germina virtutũ et donorũ·Aquile vocã
tur·qz immediate inflexibiliter et recte
deum qui est sol iustitie irreuerberatis
oculis contemplantur· Dicũtur etiam z
equi·quia lege obedientie deo qui eis p=
sidet sunt subiecti· Et q̃q albi propter
lucidam dei cognitionẽ·q̃q nigri ꝓpter
diuine maiestatis incõprehensionẽ (Nã
nigredo color est sed obscurus z occult⁹)
Quãdoq; rubei·qz in dic ãt errorẽ iusti
tie et equitatis·quãdoq; varij·ꝓpter va=
rium vsum suscepte potestatis·nã in va
rio extremi colores vniũtur· et p ange=
lorum virtutem ꝓfectiuã prima secũdis
et secunda primis cõuersibiliter conuer
tunt·et in amorẽ mutuũ connectũtur·Flu
mina ignea dicũtur·qz effusiones diuine
gratie suscipiunt z copiosam ac indefici
entẽ influentiã viuifica fecunditate ad
alios transfundunt· et ideo fluuio igneo
assimilant·Dicuntur z curzus in q̃ mul
ta copulata pariter deferũtur· quia ipsi
grata societate z iocunda pariter sociati si
ue copulati cõmuni assensu in diuina ex
tolluntur·Dicũtur et rote·qz sicut rota i
se reuoluitur et circa idem centrũ semp
mouet·sic angeli circa deũ q̃si circa itel=
ligibile centrũ contemplando circũmo=
uentur·qz eorũ desiderium est inextingui=
bile et qõ desideratur est incõprehensi=
bile·Ideo etiaz curzibus et rotis igneis
cõparantur· qz ad subditos descendunt
eos illuminando·et iterũ redeunt ipsos
p contemplationẽ ad superiora reducen
do· Sanctorũ etiã orões et vota corã do
mino repꝛesentãt/et defunctorũ animas
ad patriam in simu abrahe deferunt et
transportant·Dicũtur etiã medici·quia
animas curant·Dicũtur z fabri·quia ar
ma spũalia nobis parant·Dicuntur vi=
giles et custodes·quia nullo ignorãtiꝫ
somno depꝛessi imminentia pꝛicula an=
nunciant·Dicũtur etiã messores·qz elec=
torũ populũ in horreũ regni celestis co=
acervant·Dicũtur et milites·quia p no=
bis dimicant et concertant·Dicũtur du=
ces·tum·quia modũ pugnandi ꝓtra hos=
tes spũales nobis indicant·tum etiam·
quia viam ad patriã manifestant·Istis
et multis alijs figuris angelice virtutes
quo ad eorum substantiam/virtutem/z
operationẽ nobis insinuantur z dantur
intelligi in scripturis·Sed pauca q̃ cau
sa exempli sunt hic dicta ad presens nũc
sufficiant·

Determinatis ex parte ꝓprietati
bus angelorum in generali pro=
ut ad hoc opusculum pertinet·
ad singulas ordinũ angelorum hierar=
chias accedendum est·vt singulorũ ordi
num officia/conuenientias/ et differen=
tias p portiones ꝓprias cognoscamus·

Triplex aũt est hierarchia sicut sanctissimus tradidit dionysius scz supcelestis q̃ etiã ꝓsistit ī tribus ꝓsonis·secũda celestis q̃ completur ī sanctis angelis·tertia subcelestis que ꝓficitur ī prelatis· Est aũt hierarchia sicut ibidẽ asserit dionysi⁹ rerũ sacraruz et rõnabilium ordinata potestas ī subditis debitũ retinens principatũ· Hierarchia aũt celestis est triplex·scz supioz que grece dr epophonia·z describitur sic a dionysio·Est incalescentis affectõis ī cendio altioris intellectus fastidio iudicij libera resultatõ distributa· Nam hec hierarchia tres cõtinet ordines·scz seraphĩ qui amoris incendio ꝑ alijs feruẽt et cherubĩ q̃ cognitõis priuilegio gaudent·et thronos qui iustitie perpẽdiculo alijs preeminẽt·de alijs duabus hierarchijs dicetur infra ī locis suis·In omnĩ aũt hierarchia exigũtur necessario tria· ordo/scientia/et actio·nam vt ideꝫ dicit dionysius·Hierarchia est ordo diuinus scientia z actus deiformẽ quantũ possibile est similans et adiudicans ei diuinitus illuminationes ꝓportionabiliter ī dei similitudinẽ ascendens zc·Ecce tria ponit ī hierarchie descriptione·scz ordinem/scientiã/et actionem·quare si horum aliqõ defuerit· nõ erit hierarchia ideo dr hierarchia ordo diuin⁹ id est potestas ordinata et ꝑm deum dispositavnde ī ordine notatur officium· ī scientia discretio· ī actione misteriũ sine ordine· presumptio est actio sine actione· negligentia est ordo·sine scientia autẽ et actio est reprehensibilis et ordo mutilis et ideo tam ī ordine q̃ scientia z actõe omnis hierarchia dei cõformitatem imitatur et ꝑm modũ et mensurã sue illuminationis ī ordine suo proficit et recte discernẽdo et bene opando et ad dei imitationẽ quãtũ possibile ẽ ascendit·talis autẽ est inter angelos hierarchici ordinis dispositio q̃ angeli superiorꝫ ordinũ copiosius diuinũ lumen hauriunt et ad eos qui se ordine sunt inferiores receptũ cõmunicãdo post transfundunt· Nã hec lex ī angelico ordine custoditur vt ī gre et glorie participatione· alij sunt primi/ alij secundi/alij vltimi· vt illi qui ordine et naturaliũ participatiõe sunt impares sint etiã ī glorie perceptione mequales· vñ dicit dionysi⁹·Oportet supiores angelos semp esse ductores et manuductores aliorꝫ inferiorꝫ vt eos adducant ad diuinam illuminationẽ·adductionẽ et communicationẽ z inductionẽ ꝑ conuersionẽ ī illuminationẽ ꝑ cognitionẽ· ī cõmunicationẽ ꝑ perceptionẽ· Nã vt dicit gregorius ī moral· Alij deo assistunt ꝑ cõtemplationẽ· alij ad exteriora exeũt ꝑ ministeriũ z actionẽ·sed qui ad exteriora exeunt· ab interiori cõtemplatione non recedunt·quia illum semp inspiciunt qui presens est quocũq; vadunt·Excellentia autẽ ordinũ assignatur ꝑm preeminẽtiã bonorum· quia ꝑm differentem essentie simplicitatẽ/ et naturalis sapientie perspicacitatẽ/et differentem arbitrij libertatem recipiunt ordinis diuersitatẽ· qui eñ natura magis sunt subtiles z sapientia magis perspicaces· ī ampliorꝭ gratie munere sunt ceteris digniores· vñ singuli hierarchici ordines ꝓpria habent dona scõm que operãtur· et gradus ꝓrios ꝑm quos suas opatiões moderant· Nõ eñ fas est vt quis opari presumat· quod ad suum ordinem et officiũ non spectat· ī hoc eñ plusquam omnis hierarchici ordinis perfectio vt q̃ illuminãtur illuminent et qui purgãtur· purgent·et qui perficiunt perficiant· vñ talis est ordo· vt qui primo purgãtur· postea illuminẽtur et perficiantur·nam purgationẽ sequitur illuminatio· et illuminationẽ perfectionis consummatio·vnde supiores ordines immediate recipiunt purgationẽ vt sint mũdi· illuminationẽ· vt sint clari·et perfectionem vt sint perfecti (et iterũ) ab illis scõm ordinẽ diuine dispositionis inferiores purgantur/illuminãtur/et perficiũtur· nec intelligitur hec purgatio a corruptõe vitij· sed potiꝰ ab imperfectiõe boni· Nã ꝑm dionysium Oportet spiritus ad illius similitudinem qui omni caret contagio et dissimilitudine· mundos esse ab oi immũdicia z confusione·lucentes veritate·

pfectos bonitate. Inter istos itaq; sacratissimos ordines quidā sunt primi. quidaz medij. quidā vero infimi. vñ primi illuminant. vltimi illuminātur. medij vero illumināt vltimos z a primis illuiant.

Primo ergo ordine velut a digniore primo est incipiendū scz a seraphin. de quo dicit Isiō. li. vij. Seraphin est angelox multitudo q. ardentes vel incendentes interpretātur eo q inter eos et deū nulli angeli sūt intermedij. et ideo quāto ei vicinius collocantur. tanto magis claritate diuini luminis inflammātur. et ideo facie dñi et pedes velare dicūtur. qz ceteri angeli diuinā maiestatē nequaq; istis pfecti9 intuentur. et se tanto maiozi claritate illustrantur. quāto ardentiozi motu dilectionis intime inflammātur. vñ istox angelox officium pprium est et ardere i se et alios ad diuine dilectionis incendiuz pmouere. Proprietates aūt huius ordinis principales et spēales elicere possumus ex ꝟbis diony. sic dicētis. Pulchre inquit prima celestiū hierarchiax excellentissimis essentijs sanctificat. ordinez hīs altiozem oībus circa deū immediate collocatū. et ideo prime operationes theophanie in ipsam tanquā deo proximaz deferūtur (et sequit) Est aūt seraphin mobile semper circa diuina / z incessabile calidū / acutum / et superferuidū / intēte / et inflexibilis semper motionis suppositox reductiuū actiue exemplificatiuuz recalificans ea z resuscitans i similē caliditatē / et igneum celitus et holocauste purgatiuū / mercūuelatum z inextinguibile. habens lucifozmē et illuminatiuaz pprietatem / omnis tenebrose obscurationis plecutricē z manifestatricē zc. Hec verba diuinissima sunt et omniū mortalium sensum quo ad significatōis misterium excedentia. prout tñ potero quāuis balbutiendo aliqua explanabo. videtuz aūt dicere diony. q cognominatio seraphin pprietatis z officij discretionē z variam gratie participationē manifestant in angelis seraphin nuncupatis. nām a populo seraphī docet mobile. hoc forsā dicit pter naturā ignei amoris. q angelicus effectus in deū rapit et mouet. hic vero motus est quietis creatiu9 / augmētatiuus / et cōtemplatiuus. docet et incessabile. qz talis amoz nūquā excidit nunq; ab appetitu amati requiescit. doez et calidum. qz ad modū calozis accensū vel alimentū accensum dulcedinis. exercitat vis amoris. et ideo subdit acutuz. qz vis amoris penetrat ad intima conditoris. vnde acutū dicit quandam amātis violentiā que intrat z penetrat ad rem amatā. Dicitur etiā docere et superferuidum. qz quāuis ad interioza diuinitatis amoz se extendat affectu. tamē circuire non cessat vt quā intellectu nō capit ptemplationis. tñ gustu aliqualiter cōprehendat. sicut illud qō ebulit caloris vehemētia vndiq; se iactitat z diffūdit. sic affectus angelicus nihil inconsideratum derelinq̄t imo q̄nto plus cognoscit. tanto amplius scire cupit. addit etiā inflexibilis motionis. qz amoz āgelic9 q̄nuis in deū moueatur inflexibilis tamē est ne amatū aliqualiter amittat. vnde simul mobilis est et incessabilis et ō intente z intime. qz ad dei interioza tēdit vñ mobilis est semp z nūquā in se sistat et intentus vt in deū tendat. sed intim9 vt ad exterioza no effluat. omnino autē inflexibilis. vt ad aliud preter ipsum nō diuertat. Dicitur etiā suppositox reductiuū. qz amoz angelicus semp ad superioza se extendit. et tamē ab amore inferiorum non recedit imo ad diuine illuminatōis participationē reuocat inferiores ordines z reducit. Dicitur etiam docere actiuū et exemplificatiuū. quia non solū incendit inferiores ad amandum. verū etiam formam et exemplum prebet inferioribus qualiter summū bonum sit super omnia diligendū. et qualiter sit p amorem redeundum in deum et scōm ipsius beneplacitum incedendum. ideo etiam dicitur q amoz eozum sit calificans z resuscitans in similem caliditatem. quia ad hoc laborāt vt inferiores. et si non eq̄liter. tamen differenter ardeant et feruescant. nec hoc dicit quasi inferiores

angeli fuerīt frigidi vel mortui · ſz hoc dicitur: quia ſubiectas ordines per ipſos ad ampliorem amoris affectum ꝓtinue exatantur · ꝓpter qđ ſequitur · Igneum celitus z holocauſte purgatiuū: qz ignis diuinus primos angelos accendit vt alios incendant · illuminat: vt illuminent · purgat: vt purgent · Ignis eñ diuinꝰ ſuauiter ardet nec comburit vel conſumti ad leſionem: ſed potius ad purgationē · et ideo dr holocauſte purgatiuꝰ · quia ſicut ex toto illuminat: ita ex toto purgat nec ab infectione alicuiꝰ vitij: ſed ab imperfectione boni · qz illa eſt purgatio perfecta vbi omnis corruptio abeſt et omis perfectio adeſt · Dicitur etiam ſeraphīm virtus multima z multifida · multima: inquantū multiformiter mouetur appetendo et operando · multifida: inquantū beatificat in poſſidendo · multima: inquantum pergit ſcrutando · multifida: inquātū qđ inuenit penetrando · p multas eñ vias z affectiones varias pergit et peruenit ad vnū bonum et vna vita ſimul cūcta apprehēdit · Docet etiā nominatio ſeraphīm · incircūuelatum: quia ſine omni velamine figure vel creature interpoſito diligit videre deum · et a plenitudine fōtis lucis eterne ſine medio aliq illuminatur vt illuminet · accendit: vt accēdat vnde ī hoc ſunt angeli illius ordinis alijs digniores · quia ſue ꝓfectionis influētiam immediate ſine interpoſitōe a deo recipiunt: ſine diminutione eandē alijs participandam tribuunt: ſine amiſſione illam poſſident et cuſtodiunt · nūquā eñ tepeſcunt a dilectione: nec flectuntur ab inconuertibili ad deum intentione: nec laboze nec tedio deſiſtunt ab inferiozū ad deū gratuita reductōne · hec de ꝓprietatibus ſeraphīm dicta ſufficiant ·

Secūdus ordo dicit cherubīm qđ interpretatur ſcientie plenitudo · Sunt eñ ſm Iſido · li · vij · ſublimiora agmina angelorum ꝓeter ſeraphīm: eo qđ vicinius diuine ſapientie ſuppoſiti ampliori ſcientie diuine dono ſūt repleti · et ideo merito ordo cherubī poſt ſeraphīm ordinatur · qz poſt donū caritatis a quo denominat ſeraphīm ordinat excellentiſſimū donū qđ eſt donum ſapientie et cognitionis diuine voluntatis vel veritatis a quo cherubīm denominatur · nam in angelis huiuſmodi ordinis prima paliter relucet radius diuini luminis q̄ntum ad ꝓportionē precellētem diuine cognitionis · vnde ꝓprietates et effectus angelorū iſtius ordinis innuit beatus dionyſ · c · vij · vbi dicit qđ cognominatio cherubīm docet eoz cognoſcabile et diuidi · z eſt ſenſus verboz: qđ angeli illius ordinis dicūtur cognoſcentes: qz in dono diuine ſapientie ſunt magis excellētes · diuidi etiā ab ipſo nuncupant: in q̄ dei viſio q̄ in eis viget intelligit · quia dei maieſtatē ceteris clarius cōtemplātur · Dicuntur etiā altiſſime dationis luminum acceptiui · ī q̄ inuit qđ cherubī ordo diuine illuminationis excellentia p̄ ceteris adimplet · Sunt etiā illi angeli diuine pulchritudinis in prima opatrice vtute contemplatiui · qz p lumen diuine ſapie diuinā pulchritudinē ꝓtemplant · p hoc etiā innuit qđ in eis z p eos prima operatrix virtus ſcz deus clariſſime intuet · Dicūtur etiā ſapientifica traditione repleti: qz p ſapientificā creatoris traditionē alijs plus alijs minus donū ſapiētie diuine impartit · Dicūtur etiā et cōmunicatiui: qz lumen ſapie qđ in eis copioſe diffundit p ipſos ad alios ordines illuminandos copioſe deriuat · nam plenitudinē lucis quā ſuſcipiūt alijs cōmunicant z tranſfundunt · Dicūtur etiam cōtemplationis pure et ſimplicis ac ī mediati fulgoris ſuſceptiui · fulgorem vocat illuminationē per quā peruenitur ad meram et puram contemplationē vbi virtus diuina nō in imagine et figura vel aliqua mediante creatura: ſed p ſemetipſam z in ſemetipſa contemplatur · Dicunt et diuino alimento domeſtico atq; viuifica vnitate diuine refectionis repleti · quia in hoc q̄ replentur lumie cognitionis reficiūtur dulcedine dilectōis · nō eñ multū prodeſſet illuminari p cognitionem: niſi concomitaretur alimentum ſpiritus: ſcz refectio: ſcz per dilectionem ·

Jsta autem refectio dicatur domestica/ viuifica/et vnica·domestica qz amicis z domesticis solum mō preparatur· viuifica quia viuū efficit quemlibet qui ex tali cibo satiatur· vnica est et singularis· qz cum delectatione extranea scz cū carnali dulcedine nō gustatur·quāuis aūt vnica sit refectio· multiplex tamen satietas inuenitur in hoc vnico alimento· vñ cum hec solum capitur· plena z vera satietas inuenitur·

TErtius ordo est thronorum·z est hic ordo a thronis dictus a dono iudicij eo qz deus in eis sedeat z iudicia sua discernat et cuncta subiecta per illos disponat·vt dicit Jsido· vnde virtus diuine equitatis throno igneo in damie·compatur scz propter sp̄icuitatē cognitionis·qz deus singula diiudicans per ipsos vniuersa prudenter discutit· et propter impetuositatē cui nihil obuiat vel resistit· Jlli aūt angeli in quib⁹ singulariter relucet rectitudo iudicij diuini throni nūcupantur· Jsido·Et ideo a beata dionysio sedes altissime dicuntur qz alte propter diuinā auctoritatem quasi ad iudicandū ordinātur· altiores· quia ꝑm diuine iustitie regulā in iudicio mittuntur ad iudicādum·sed altissime quia immediatius altissimo deo dispositione hierarchica collocātur· Sedes compacte quia apte et cōuenienter iuncte quo ad iunctūram et conuenientiā diuinorū iudiciorum·cōueniens em̄ est et aptum vt ex culpa penam/et ex iustitia gloriā/ ex qualitate operis qualitatē retributōnis quilibet sortiatur· vnde cōuenit et apte coheret pena culpe et gloria iustitie·qz si culpa et gloria pena et iustitia conuenirent· coaptatā sedem ad inuicem non haberent·compactio itaqz sedium equitas est iudiciorū· Sedes ab omni ignominiosa subiectione libere· quia quanto sibi p̄sidenti deo amplius sunt subiecti· tanto per ipsum et in ipso merentur amplius sublimari· Sedes deifere quia deuz sibi p̄sidentem ferunt et deificam potestatem per diuina iudicia in subiectis creaturis indicant et ostendunt· Sedes diuini super aduētus suscepti ue immaterialiter et si permundane·quia notitiam diuinitatis sine studio et fatigatōne capiūt et impassibilitez et sine diminutione ad inferiora transfundunt in quo nos spūaliter instruunt vt a re materiali et terrena nos euacuātes· nos ad eterna suscipiendā coaptemus· Sedes etiā ab omni extremitate sunt remote· quia ei qui sine extremis est id est sine p̄ncipio et fine immediatissime sunt coniuncte nam in deo cui adherēt nō est inuenire p̄ncipiuz vel extremū· Throni itaqz diuinam virtutē assumunt et eandem ad inferiora deriuant et transfundunt· obedienter se deo subiiciūt et non ex aliqua necessitate· sed ex mera liberalitate in agendis omnibus subiica se ostendunt·

MEdia hierarchia ꝑm Jsido· tres in se continet ordines· scz p̄ncipatus potestates/et dominatōnes·hec autem hierarchia a dionysio vocat epophonia id est diuina· scz illuminatio sui participes interscalari/reuerētie insigniens/vsum dominandi edocens/ arcēsqz contrariū· Prima differentia ꝺz propter p̄ncipatus· qui p̄ ceteris possidēt donū reuerentie· quoz officium est docere et exhibere reuerentiā reuerendis ꝑm diuersos gradus prelationis· iuxta illō Cui honorem·Idem·xiij·vsus vero dominandi spectat ad dominationes· que docent subditis dominari non ꝑm libidinosam p̄eessendi cupiditatez· sed ꝑm dei voluntatē· nam deus vult homines p̄eesse hominibus vt proficiant· non vt superbiant vt eos in fide et in moribus instruant non vt de libertatis dominio insolescant·arctatio vero ptātis refertur ad ordinem potestatū que potestatiue a nobis cohercent demones ne nobis tantum noceant quantū desiderant et affectant·et taliter ponitur dispositio medie hierarchie quāuis alio modo videat ordinari ꝑm Jsido·et grego· sed de hoc ad p̄sens opusculū nihil spectat·

QVartus ordo est dominatōnum que scōm Jsido·potestatibus z virtutibus p̄sunt z pēmiment

que ꝓ eo ꝙ ceteris angelorꝫ agminib⁹ ꝓsunt siue dominẽtur: dominationes nũcupantur. ¶Huius ordinis est officiũ ꝑm grego. in bello spũali instruere qualiter oporteat hommes prelationis officiũ exercere. suggerunt etiã prelatis qualiter sine tyrannide et subiectorꝫ oppressiõe in regimine debeant se habere. ¶Dorꝫ angelorꝫ ministeriũ ẽ (ꝑm diony) seruili timore depositio in deum moueri/et absq; reflexione ad cõmodũ tempale ei incessanter famulari. q̃ singulari excellentia inuisibilem annũciationẽ in subiectis ordinibus imperio solo formant. Sunt angeli istius ordinis ab omni impressione liberi vt libere ad summũ eleuentur: et nulli infra summũ subiiciãtur. vnde ita deo subsant ꝙ nulli inferiori subiiciũtur ꝓ uniuersalem excellentiã. supra omnem subiectionẽ eleuantur: ita tamẽ ꝙ ꝓ nullam violentiã aut tyrannidẽ ad oppressionem inferiorꝫ inclinãtur. (vñ dicit diony) ꝙ ꝑm dissimilitudinẽ tyrannidis domiñ exercent. seueritatẽ habẽt in ptãte: et cũ seueritate liberalitatem in benignitate. et dũ a dñationib⁹ ptãs exercẽt liberalitas circa inferiores non tollitur ꝙ istam tamen liberalitatem eorꝫ potestas nullo modo mĩnorat/imo deo se conformantes regulam z legem sue ꝑsidentie quantũ possibile est imitant. nũquã ad aliqua varia se conuertunt: sed continue ad bonũ summũ (qđ dionysius on id ẽ vniuersale vocat) oculos dirigũt et abillo qui omnibus dominatur mentis aciem nõ auertunt. vnde deiformitatis z diuine similitudinis prout possunt sũt participes (ꝑm dionysiũ) Itaq; dñationes prime sunt in secunda hierarchia

QVintus ordo dicit principatus. et hic ordo ꝑm sanctos docet homines inferiorꝫ gradus exhibere reuerentiã maiorꝫ existentibus in statu altiorꝫ dignitatis. vtputa regib⁹ principibus/et prelatis. De angelis istius ordinis dic diony. Ad principat⁹ ptinet vniuersalis ducatus et regimen ductiuũ ad dei similitudinẽ. qz isti angeli habẽt ex officio vt alios inferiores ordinaliter reducant ad deum et doceãt ipm reuereri i seipso z proximo specialiter in ꝑlato qui (ꝑm dion.) ideo dicũt principatus: qz habent alios reuertere vel reducere ad primũ et principale principiũ scz deũ quem ipsi qut possibile ẽ imitantur. et quantũ fas est ipsi in presidendi officio principi assimilantur. (dicit em Isili. vij.) ¶Principatus sunt qui angelorũ agminibus ꝓsunt. qui ꝓ eo ꝙ subditos angelos ad explendũ diuinũ ministeriũ ordinant z disponũt: principatus vocabulum acceperunt. Nam alij sunt q̃ administrant/alij qui assistunt: milia enim miliũ ministrabant ei. z decies centena milia assistebant. Danielis. vij.

SExtus ordo est potestatũ. et dicũtur potestates ꝑm Isid. quia eis virtutes aduerse sunt subiecte. et ideo potestatũ nomine nũcupãtur qz maligni spũs eorꝫ potestate cohercent ne tantũ mundo noceant: quantũ cupiunt et affectant. ¶Horum angelorꝫ officium est (ꝑm greg.) illos qui in spũali bello desudant cõfortare: et ne ab aduersarijs violenter superẽtur defendere. et vt boni victoriam obtineant viriliter adiuuare. ¶Huic cõcordat diony. dicens potestatum ministeriũ esse cauere ne aliq̃d aduersum possit bonis obsistere vel nocere (Dicit etiã greg.) potestates in suo ordine potentius ꝓceperunt vt eorum dispositioni aduerse potestates subiciant que ne hominibus tantũ noceãt quãtuz desiderant: potestatũ ministerio refrenãtur. De his potestatibus dicit dionysi⁹. Ipse sancte potestates habent equipotẽtem/id est equalem cũ dominationibus potestatem: que eadem diuina munera in suo ordine z gradu humiliter suscipiunt z custodiunt sine ꝓfusione. nihil enim tyrannice precipitant contra inferiores. nihil violentia et fortitudine attemptãt sed potius deiformiter/id est ad diuinaz similitudinẽ angelos inferiores ordinare reuocant: et ad potentificam z causalẽ potentiã/id est ad deum qui omnia: põt et omniũ est causa supmundane et intellectualiter reducere nõ cessant. vt ꝙ bas

deiformes ꝓtates medie celestiū aīmarū dispositiones illum mētur/purgētur/z ꝓficiantur· Sicut eīm ipse potestates mediantibus superioribus ad dei similitudinem cōuertuntur· ita mediātibus ipsis potestatibus qui inferiores sūt ad deiformitatē reducūtur· vt sic omnes superiores/medij/et inferiores ordines mistice purgationū/illuminationū/ꝓfectionū participes efficiantur·

Tertia hierarchia que dr epophonia tres cōtinet ordines inferiores· scz virtutes/archangelos/z angelos· et ꝑm hoc inferior hierarchia sic describitur ¶ Inferior hierarchia est diuinū participiū nature legibus occurrens/secreta reuelās/ p capacitate discreta· Nature legibus occurrēs· hoc ptinet ad virtutes que potestatem habent faciendi mirabilia/et curandi morbos z lāguores· Secreta reuelans· hoc ptinet ad archangelos et angelos· ꝓ capacitate discreta· hoc refertur ad archangelorum differentiā et angelorū· quia maiores vt archangeli maiora· minores vt angeli minora reuelant· p archangelos eīm reuelabātur prophetis maiora secreta· vt illud· Ecce virgo concipiet z pariet filiū zc· p angelos autem minora· vt illud dauid· Episcopatū eius accipiet alter· z dr epophonia ab epi qđ est sub et phanos quod est apparitio· quia in eis inferiori modo q̄ in alijs resultat dei similitudo in ordinibus huiuscemodi hierarchie·

Septimus est ordo virtutū· virtutes eīm sunt angelorū agmina ministeria habētia ad virtutes z miracula facienda· in quibus potissime relucet virtus diuina· p qđ et virtutes nominant(vt dicit Isido) Istius ordinis angeli ab ordinib⁹ medie hierarchie recipiunt illuminationem/purgationez/z ꝓfectionem(vñ ꝑm diony) Virtutis habent virilitatē ad opationes fortem incōmutabilem ꝑm deiformā eis indicātem· in hoc eīm deo sunt similes z conformes· quia ad omnia agenda incōmutabilem virtutis vigorez acceperūt· z ideo istorum spirituū operatiuā virtutez perstringit diony· sic dicens· Ipsa sanctaz virtutū cognominatio fortem quendam et incōmutabilem docet vigorē ꝑm indita eis deiformitatem ad nullam susceptionē diuinarū illuminationū imbecilliter infirmatā zc(quasi diceret) in hoc q̄ isti angeli virtutes sunt vocati deiformes· et deo similes dinoscunt· Nam diuina virtus fortis est ad agendum vt nō frangatur alicui⁹ opis difficultate· et incōmutabilis est ad ꝓseuerandū vt non langueat seu infirmetur alicuius spacij vel tempis diuturnitate· Sic angeli isti consimiles sunt quia ad omnia agenda robusti z incōmutabiles inueniunt· vñ virtuosi sunt non solum in opando· verū etiā in illuminationes suscipiendo· nam horum angelorū virtus et si infirma videatur diuine virtuti compata· nō tamē infirma est ad eandē per gratiā conformata· infirma est nature conditione sed non infirmatur aliqua corruptōne quin capiat totū quicquid creature est debitum· fortitudinē scz sufficientē et sue nature congruentē· (z ideo dicit diony·) q̄ habent deiformē motū firmiter se ferētē et insuper essentialē z pontificā dei virtutē· qz ꝓpria virtute in deū mouētur· ex vnde eorū ītuositas insup essentialē ītutem creatoris subtollit· in de deiformis imaginis similitudo in eis reperitur· Dei formitatem autē quam recipiūt· ad inferiores angelos transfundunt· accipiūt quidem p donū· sed alijs tribuunt p exemplum· Horum angelorū est officium (ꝑm diony) docet platos platōis officiū exequi feliciter z constanter· et vt ipsius onus sustineant patienter· Scōm gregorio vero in q̄rto mora· Istorum officium in his qui virtutez habent est docere qualiter imaginē dei in se reparent z reforment· ac reformatā viriliter custodiant et conseruent· vnde per istorum angelorum ministeriū virtus miracula faciendi ꝓfectis concedit· vt reducti ad primū statum in quo deus fecit hominē ad suā imaginem p huius miracula ostendant· Angeli istius ordinis diuinā virtutem continue aspiciunt/et in ipsa cōtemplatōe

De angelis

ipsius contremiscunt. sed iste timor penalis non est: cum potius sit admirationis ꝑ horroris prout grego. dicit in moral' libro quarto.

Octauus ordo est archangelorum qui (ꝑm Isido.) summi nuncij vel nunciorum principes interpretatur nam primatū tenēt inter angelos. Sūt enī duces et principes sub quorum ordine vnicuiq; angelorum officia deputata sunt. Nam archangeli angelis presunt. vt patet in zacharia vbi angelus maior dixit minori. Vade et dicē puerum istum ꝛc. Si enī in ipsis angelorum officijs superiores inferiores nō disponerent: nullo mō hoc qđ homini differt: angelus ab angelo cognouisset. Hi archangeli sepe ꝓpriis nominibus denotātur: vt ꝑ ipsa vocabula ipsorum conditiones et opera ostendant. Nam gabriel ad virginē mittitur vt illum denūciaret venturū: qui cōtra aereas potestates obtinere debuit victoriaz/ et triumphū. Rabriel enī deiformis interpretat: sicut raphael: qui interpretat medicina dei ad thobiam missus fuit q̄ eius oculis curationē adhibuit et cecitatē abstulit ꝛ deterſit. et sic de alijs (Ducuſq; Isid. li. vij. c. v.) Horum angelorum officium est (ꝑm grego.) de his q̄ ad promotionez fidei. vt de aduentu filij dei et eius gestis ꝛ dictis fideles promouere. Archangelorum etiam est (ꝑm dion.) ꝓphetias ꝓphetis reuelare/ et demones hominibus dominātes arcere ne vlterius plus lędant. sicut potestatū est eosdē exercere ne dominiū sibi vsurpent aut accipiāt. Archangeli etiā angelis suppositi eis sunt digniores/ ꝛ annūciatione sunt priores ceteris: quia sunt ꝓfectores. Nā (ꝑm dion.) inferiores cōuertunt ad ꝑncipale principium suum. et quantū eis possibile ē angeli inferiores ipsis mediātibus ad ipsum informantur. Insuꝑ vivificant: id est angelos adunitatē illius principij colligant et adunant docendo angelos sibi subditos ꝑm ducatus inuisibiles et ordinatos quibus habent ducere et docere sequentes alios et subiectos. Isti etiā archangeli inter ordines inferiorīs hierarchie sunt intermedij. et ideo a superioribus illuminationes participant: et eisdem angelis inferioribꝰ participatas cōunicant et annūciant: in q̄bus angelis omniū angelorū dispositio hierarchica ex triplici ternario celestiuz ordinū ꝓstituta: ꝓfectissime est cōpleta.

Nonus ordo ꝛ vltimus est angelorum: angelus enim grece: malach dicit: latine veto nūcius interpretatur. eo ꝙ voluntatē dñi populis annūciare angeli consueuerunt. Angeli autē vocabulum nomē est officij non nature. Nam angelus semp est spiritus: sz quando mittitur: tunc primo angelꝰ nūcupatur. angelis vero pictorum solertia pēnas fingit: vt eorum discursum celeriter significent: sicut et iurta poetarū fabulas vēti pennas habere dicūtur: sicut dicit. qui ambulat super pēnas ventorū (Ducuſq; Isidoli. vij. c. v.) Scōm dion. autē angeli inferiores ordinis non participāt ordinem superiorum illuminationē. nō enim participant cū ipsis: sed ex ipsis. nā angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiunt/ et illas postmodum ad aliorum notitiā deferunt: qui et primi nuncij dicūtur. Alij aūt posteriores sūt et vltimi angeli (etiā ꝑm eundem dion.) qui homines ad diuinā cognitionez adducunt et subleuant: et vt iuste viuāt informant. vnde quāuis angeli et si nō habent alios angelos sub se inferiores quibus presunt: habent tamē sub se hominū ordines quibus presunt: quos ordinant et disponunt. sursum extenditur ꝑ dilectionē dei. in semetipsis formātur ꝑ custodiam sui. sub se ꝓgrediūtur ꝑ illorum tutelam: quorū ministerio deputantur. Istorum itaq; angelorum multiplex est effectus. nā angelus nostre custodie singulariter deputatus nos stimulat ad bonum et excitat ne in vitijs dormiamus (actu. xij.) Item spūalifer nos reficit ne sub onere patrie succumbamus. iij. regū xix. Item arcet demones ne ab ipsis lędamur. Thobie. viij. Ite instruit in ambiguis vt certificemur. dan. ix. et x. Ite conducit: ne in via deficiam. Thobi. v. et

Exo·xxxij·Item nobis in tristitiam positis assistit vt consolemur·Luc·xxiij·et gen·xvi·vbi dr de angelo cōfortante fle tem agar· Itē angeli nobis peccantib⁹ cōpatiunt ne desperem⁹·Isa·xxiij·z iu di·ij·Itē velociť nob assistūt ne cadam⁹ Isaie·xxiij·Itē adiuuāt ptra hostes ne vincamur·gen·xxxi·et·ij·mach·pe·Itē vulnera nra sanant ne moriamur·Tho bie·xi·Item peccata nostra ad memoriam reducunt vt erubescamus·Josue·ij· Item voluntatē dei annūciant vt ei acquiescamus·Luce·ij·Item impedimēta auferunt vt dño liberi⁹ seruiam⁹· Exo·xxiij·sed precedet te zc·Item frequentez nos visitant/et nobis precauent ne offēdamur·Isa·lx·sed penam zc·Item semper deo assistunt angeli vt contēpleniur Luc·i·et dan·vij·decies cētena milia zc Item orādo p nobis merent·Job·xxxiij· si fuerit·zc Itez a diuina laude nō retardant·Isa·vi· et Apoc·v·non habebant requiem zc·Item deum sine velamine facie ad faciem cōtemplant·Mat·xviij angeli eor zc· Item nullius corpulēte mole in sua substātia vel virtute aggrauantur·Luce vlti·spūs car·zc·Item supra tempus existentes in tempe operantur·Angelicus em intellectus cū sit deiformis (vt dicit diony·) est instantane⁹ et ideo sine collocutione vnius ad aliud subito intelligit·et in ōtualitate sue substantie in instanti omia agenda agit·vñ de angelo (qui vocat a pbo intelligētia) dicitur p sit creatus i orizonte temporis et eternitatis·vt patet in·i·li·de causis· Item homines ex subito angeli presentia territ⁹ bon⁹ angelus blandiēs blādo aspectu consolat (vt dicit ambro·Luce·i·).bi·Ne timeas zacharia zc·Oz de mon ecōuersо·quos sua psentia territ⁹ facit ampliori horore concutit·vt idem dicit·Item angelus quando vult appet et quando vult ab humanis aspectibus occultatur·vt dicit ibidem· Itez corpus pro suo beneplacito opatiom sue congruum (vt appareat) assumit·et peracto suo officio idem corpus assumptuz deponit· Jud·xiij·euanuit zc·Itez assumpto cor pore p aliqua necessitate non vegetat illud corpus nec viuificat sed tantum mouet·vnde quandoq videtur comedere z bibere vt homo·et tamē nō comedit/nec bibit sed potestate sua cibum annihilat et consumit·vt patet Tho·xij·vbi dr·angelus videbať quidē zc·angelus em nō comedit aliqua necessitate sz sola ptāte (quia vt dicit aug⁹·sup Luc·vlti·) q radius consumit aquā potestate sed terra absorbet necessitate·vnde fuit ibi comestio potestatiua quo ad masticationem/ et cibi consumptionē non tamē necessaria quo ad īformationez· Hec itaq; lenia z plana de proprietatibus bonorum angelor ad vtilitatem paruulorū dicta ad psens sufficiant·

Sicut bonus angelus homīb⁹ datur ad subsidiū et conseruationē sic malus angelus dat⁹ est vnicuiq; ad exercitiū z probationem·vñ horum maligno⁹ spirituū caput z dux ē lucifer·qui (ām grego·) sic est dictus pro eo q alijs angelis clarior est creat⁹· (vñ grego·) Primus angelus ideo omni lapide precioso ornatus extitit·quia dum cunctis angelor agminibus prefuit ex eor compatione clarior fuit·sed ptra cōditorem suum superbiens lucem z claritatem pdidit·et formā deformem et obscuraz apostasie sue merito acquisiuit·(de hoc dicit damas·li·i·c·xviij·) Ex his angelicis ōtutibus qui alijs preerat/et cui terre custodia a deo cōmissa erat/nō natura malus factus sed bonus existens nequaq; ab ipso conditore semitam malicie in se habens non ferens illuminationē z bonorem quā ipe conditor largit⁹ fuerat electione liberi arbitrij sui Vnus est ex eo qđ est ām naturam in id quod est preter naturā·vnde deo rebellare volens/et primo a bono deficiens in malum venit·lumen igitur creatus a conditore gratia voluntatate tenebra factus est· Simul autē cum eo euulsa est et consecuta angelor q sub ipso ordinati erāt infinita multitudo et voluntarie facti sunt mali ex bono ad malum declinātes Item dicit ibidem q nō habent potesta-

De angelis malis

tem neq; virtutē cōtra aliquē nisi a deo ꝓmissiue ꝛ dispensatiue concedatur: sed diuina ꝓmissione transfigurātur in quā cunq; voluerint imaginem siue figuram omnis igitur malicia ꝛ immūde passiones ex ipsis cogitate sunt· quas quidem immittere/id est suggere possunt·sed violentiā inferre nō prevalent·Item quod hominibus est mors·hoc angelis est lapsus·post casum em̄ non est eis penitentia quēadmodū post mortem hominib⁹ nō est vita (hucusq; damas·) Item dicit grego·A gratia desertus·obstinatus in malicia ꝓmansit: ita ꝙ nihil boni bona voluntate velit·liberum siquidem arbitrium habet·sed depressum/et ad malum incessanter inclinatū· ita ꝙ semp bonum refugit·malum vero eligere nō desistit· et ideo accidit (vt dicit cassiodo·) Lucifer cecidit em̄ rapere diuinitatē·et amisit felicitatem· Item quia altitudinē sibi non conuenientē indebite appetijt·ideo iusto ordine ad ima ruit·vt qui iuste se nō tenuit in summo·ꝑm iustitie ordinē se teneat nunc in imo·ꝓpter qđ ꝛ diabolus primo deorsum ruens·a sanctis nūcupatur multis aliis nominibus quibus sua malicia ꝙ nominū similitudinē intimatur·Dicit em̄ demon imo ꝑm plato·in thimeo·cachodemon/id est māla sciens·Demō em̄ sciens interꝑtatur·Sic autez dr propter scientie qua viget naturaliter ꝓpicacitatem· viget em̄ sensu nature experientia temꝑis·viget intelligentia scripture·Sicut dicit beda/ et etiā damas·c·xviij· De hoc dicit Isi·li·viij·c·vlti·Demones vocant greci ꝓtos et scientes· prescīt em̄ multa futura·vnde solent dare responsa aliqua·in illis em̄ est cognitio rerum plusquā in hominibus· partim subtilioris sensus acumine existentia longissime vite·partim ꝙ dei iussu angelica revelatione·hi corpor aereor natura vigent·ante transgressionē celestia corpora gerebant·lapsi vero in aereā qualitatez cōuersi sunt· Et ista aeris caliginosi spacia tenere ꝓmissi sunt·qui eis carcer est vsq; ad iudiciū· hi sunt ꝓuaricatores angeli quor diabolus ꝓmceps est·Itē dr

Demō

satban·i· aduersarius·qz ex corruptela malicie deo qui sume bon⁹ est·cōtinue aduersatur (vt dicit ibero·) Precipitata audacia magis ꝑsumit ꝙ possit (vt dicit glo·Isa·xvi·) Maior ē arrogātia ꝛc· Sic em̄ dicit idē potiꝰ esse vult ꝙ nō esse vt pugnet ꝓtra deū quāuis suum ex hoc sciat crescere nocumentū·Item vocatur veemoth·Job·xl·Ecce veemoth ꝛc·Veemot vero bos vel animal interpretat· demon sicut bos fenum comedere appetit· qz suggestionis sue dente· conterere spūalium virorū vitam mūdam queritcarnalia em̄ desideria amat demō·Item dr leuiathan/ id est additamentuz·Job xl·(qz vt dicit grego·) malum malo addit et penā pene addere non desistit· Sicut em̄ sua ꝛ suor crescit culpa·sic ꝛ pena·Item dr appollion grece/id est exercitator latine·vt patz apoc·xv·quia bona virtutū que deus in ecclesia siue anima plantat·malicia ipsum stimulāte exterminare desiderat· sicut dr in ꝑs· Exterminauit eam aper ꝛc·Item dr cōmuniter diabolus·qui hebraice dicit declinum fluens·quia quietus in celi culmine stare contempsit/superbie sue pondere deor sum cadere meruit·Grece vero dicit criminatoz·eo ꝙ vel ad crimina allicit vel inflammat·vel qz elector innocentiam falsis criminibus inficit ꝛ accusat·vt dr apoc·xij·Proiectus est accusator fratrū ꝛc·Et sicut dicit Isidor·etimol·li·viij· Item preter ista nomina multipliciter in scriptura eius malicia denotat·Dicit em̄ serpens/vel draco ꝓpter eius virulētam astutiā·apoc·xij·Leo ꝓpter eius tam violentiā·i· Pe·vlti· Tanquā leo rugiens· vectis ꝓpter eius obstinatā duriciam·Isa·xxv·Coluber tortuosus·propter ipsius in isto aere caliginoso latentiam·Et ideo ab augu·recitatur opinio platonis de cachodemonibus sup gene· ad litteram·li·iij· et habet li·v·siue distinctione·viij·c·i·Demones aerea dicūtur animalia· qz corpm aereor natura vigent nec ꝙ mortem dissoluūtur·qz prevalet in eis elemētū aptū potius ad patiendum ꝙ ad agendū·Item dic augu·

Sathan

Veemoth

Leuiathan

Appolion

Diabolus

ſm li·de ciui·dei ſm li·viij· Demones ſũt animalia animo paſſiua/ mẽte rõnalia tempe/ id eſt duratione eterna· copore aerea ꝛc· Hec quidẽ ſunt ab augu·opinatiue t recitatiue dicta·volente mſmu are qualiter demon a loco ſumme illuminoſo ſcz celo empyreo ſit expulſus·t ſm hoc aere caligmoſo retruſus vt ibi patiatur· et mde aſſumat corpus quãdo a deo pmittitur· vt hominũ vita per ipſi⁹ miniſteriũ exerceat· ꝓpter qõ ab Iſa·iFaber conſtans pcunas et formans vas m opus ſuũ dr·qz ei⁹ exercitio vita electoꝝ quivaſa ſunt gre comprobatur· Iſa·lv· Creaui fabrum ꝛc· Dis itaq; nominib⁹ et multis alijs modis demon nomĩatur quibus eius virulẽta rabies demõſtrat Dicit em̃ beda m glo·ſup illum locũ·i· IPe·vlti·circuit querens quem deuoret· Circuiuit(inquit) tanq; hoſtis obſidẽs muros clauſos explorans vt per inferiorem ptem ad interiora penetret·offert oculis formas illicitas· vt viſu deſtruat caſtitatem·aures per canora temptat· vt molliat chriſtianũ vigorẽ·linguã conuitio ꝓuocat/ manũ iniurijs laceſſentibus ad vindictã ꝓuocat vel ad cedẽ inſtigat· bonores terrenos ꝓmittit t admirabilat celeſtes·et cũ latenter non poteſt fallere· apertos addit terrores/ m pace ſubdol⁹ m pſecutione violentus· contra quẽ animus debet eſſe tantũ ꝓtus ad reſiſtendum· quantũ ille eſt paratus ad impugnandum· Cucuſq; glo·

Dñi igitur angeli conſentientes m voluntati luciferi cadentis ire cupabiliter ĩ hoc aere caligmoſo velut m cárcere ſunt recluſi·ceciderũt autem de luce m tenebrã· de ſcientia m ignorantiã· de dilectione m odium t m uidiam· de ſumma felicitate m ſummã miſeriam(vt dicit grego·)Itẽ demones preſunt demonibus ſm maiorẽ ſcientiã et ſm minorẽ alij ſubſunt·(vt dicit ambro·ſup luc·)Quis em̃ obſtinati ſunt m malo·a viuaci tñ ſenſu non ſunt pemt⁹ ſpoliati· Nam(vt dicit Iſi·)triplici acumine vigent demones· Nã quidã ſciunt ſubtilitatẽ nature· quidã experientiam temporꝝ et diuturnitatẽ· quidã ſanctorꝝ ſpirituũ reuelationes· Item demones (vt dicit augi enchir·) Viuacitate ingenij cognoſcunt ſem̃ales rerum vtutes nobis occultas· ẽs ꝓ congruas t tempatas elementorꝝ cõmixtiones ſpergunt· et ſic diuerſas rerũ ſpecies producunt· Qd em̃ poſſet ꝓ ſe facere natura ſucceſſiue· hoc põt diabolus facere ſubito ꝓ accelerationẽ operũ nature·vnde ꝓ artẽ demonũ magi pharaonis ſerpentes et ranas ſubito pduxerunt(ſicut ſup exo·glo·dic·) Item demonũ mtẽtio tota eſt ad malũ et ad fatigationẽ bonorꝝ·et ideo elementa ſepe pturbãt· tempeſtates in mari et m aere cõcitant·fructus terre corrũpunt et deuaſtant(vt patet apoc·vij·) et lõge peiora facerent· ſi boni angeli eorꝝ malitiam nõ cohiberent· et ideo qz continue peccant quocũq; vadunt penã ſuam continue ſecum portant(vt dicit grego·)Itẽ grego·li·moral·xxxij·Demones ſemper afflictionẽ iuſtorꝝ appetunt· ſed ſi a deo poteſtatẽ non accipiunt· ad temptatõis articulũ nullatenus conualeſcunt·vnde qñ vnũ malum intulerunt· ad faciendũ aliud ſubito ſe accingunt·vñ exẽtes ab obſeſſo· porcos intrare petierunt·namvt ſuam faciant malitiã· etiã bruta ledere appetunt qñ cohibentẽ eos diuina potẽtia hominẽs ledere nõ preſumunt·Idez m li·xxiij·ſm diuerſas diuerſorum cõplexiones· varias t diuerſas parant tẽptationũ illaqueantes deceptiones· nã letos temptant de luxuria/ triſtes de diſcordia/ timidos de deſperatõne/ ſuperbos de preſumptione·Idem li·xxij· IPrimo antiquus hoſtis temptans pſulendo blãda et illicita animo ſuggerit· poſt ad delectationẽ ptrahit· ad extremũ ꝓ conſenſum poſſidens violenta pſuetudine premit·vñ de ipſo dr Job·xli·iFugiat caudam ꝛc· Item idẽ grego·li·xxxij·moraliter Nequaq; hoſtis callidus quempiã premit· ſed calliditate peſtifere pſuaſionis et fraudulentis cõſilijs interficit·q dum dulcia demones reſonant· ad noxia cor inclinant·Item ibidem li·v·modo ſicut eſt perditus humanis ſenſib⁹ ſe obiciat·

modo quasi angelum lucis se ostendunt Item li·xxxiij·m fine mundi tanto feruentior erit ad seuiciã·q̃nto se sentit vicinior ad iudiciũ et ad penã·Jtẽ ibiõ tũc quicquid nequiter voluerit·callidus exquiret·tunc sugbire ceruicem altius eriget·et illum damnabit hominem quem gustabit·omne qõ poterit nequiter tunc ostendet·Jtem idem li·xxxiij·Apparẽte iudicio/cũcto assistente celestis curie ministerio antiquus ille hostis diabolus·belua crudelis et fortis m medio captiuus adducet·et cum suo toto corpe eternis iebenne incendijs mancipabit·vbi vticq; mauditũ erit spectaculum·quãdo bec immanissima belua electorum oculis ostendetur. ¶Hec pauca de infinitis proprietatibus malignor; spirituũ/z eorum effectibus dicta sufficiant causa breuitatis· Alias vero ipsius satbane operationes/et occultas machinationes si q̃s scire desiderat·libzum gregozij sup Job perlegat z percurzat·maxime in duob9 capitulis penultimis/scz·xl·et·xli·

¶Finit liber secundus·

¶De anima et eius proprietatibus Liber tertius·

¶Diuinãte ibu christo in precedentibus aliquas proprietates de substãtia penitus incorpoz ea de diuina scz natura et angelica(q̃ntuz ad hoc spectat opusculum breuiter introduximus)nũc cũ eiusdez interuenięte auxilio·ad creaturã corpeam stilum cõuertamus·a digniissima creaturarũ scz ab homine(qui naturã et proprietatem sapit tam corpozũ q̃ spirituum)inchoantes·

¶Cum igitur homo(sm Jsidoz)sit animal deiforme mansuetũ natura sm legem rõis disciplinę susceptibile/diuinã habens imaginẽ in potentia cognoscendi·et similitudinem in potentia diligendi· ad hoc vt rudibus et paruulis hominis proprietates manifestius innotescant·a partibus eius ex quibus est compositus·est breuiter inchoandum·Et primo a natura digniore scz ab anima· sm quã cũ suba angelica cõuenit ac concordat·qz sm illam supra naturã corpis homo ad celestia eleuat· Nam sicut dicit Jsidoz) abusiue est homo ab humo dictus· cũ ex societate non tantũ corpis·sed anime sit concretus· et ideo grece antropos/id est sursum erect9 appellatur·eo q; ab humo ad contemplationem sui artifias spũs regimine sublimatur·Vnde poeta·¶Pronaq; cũ spectẽt animalia cetera terrã·Os homini sublime dedit celũq; videre· Jussit et erectos·ad sydera tollere vultus·homo itaq; celum querat·et non tanq̃ pecus ventri obediens mentẽ in terra figat·Cum etiã(sm Jsidoz)duplex sit homo/scz interior z exterior·primo ab interiori scz ab anima est tractandum·

¶Primo igitur videndũ est quid sit anima sm rem et sm diffinitionem·et quid dicatur sm ethimologiam/et nois impositionẽ· deinde

quid ſcōm potentiam et virtutē. ¶ Tertio quid ſcōm effectum et operationem. ¶ Quarto quid ſcōm ſui perfectibilis comparationem: ſcz que ſit eius proprietas quādo cum corpe iungitur et que quādo ab eo ſeparatur. Anima vero rōnalis de qua hic intendimus a quibuſdāz ſanctis et philoſophis diffinitur vt ſpūs a quibuſdam vt anima. a quibuſdaz vt anima et ſpūs. Inquantū aūt habet naturam ſpūs diffinitur ab auguſtīno i libro de motu cordis. ¶ Anima eſt ſubſtantia incorporea intellectualis illuminationis a primo vltima relatione perceptiua. Ex qua diffinitione primā et precipuam cognoſcimus rōnalis aīe prietatem. Spiritus em̄ humanus imediate poſt angelos eſt diuine illuminatōis receptiuus. ¶ Item inquantū eſt anima diffinitur dupliciter: quia dupliciter vnitur corpi. ſcilz vt motor mobili/z nauta naui. Et ſm̄ hoc diffinitur a remigio ſic. Anima eſt ſubſtantia incorporea regēs corp⁹. Et ab aug. de anima z ſpū. Anima eſt ſubſtātia quedaz rōnis particeps corpori regēdo accomodata. Ex qua diffinitōne alia ſpūs proprietas elicitur. ſcz q̄ quadam neceſſitate amoris et gubernationis ad regimē corpis ſibi vniti naturaliter indinatur. Ex quo etiā patz q̄ anima in corpe regendo non p̄ dimenſionem et loci ſpacium in corpe extēditur ſed eius virtute corpus vndiq; regitur z mouetur. ſicut ponit Calcidi⁹. exemplū in cōmento ſuper thim eum. d̄ aranea q̄ in medio ſue tele reſidens ſentit qualēcūq; motum interius ſiue exterius factū ſic et anima in centro cordis reſidens ſine ſui diſſenſione totū corpus viuificat et omniū membroz motus dirigit et gubernat. Prout aūt̄ compatur corpi ſibi vnito vt forma et pfectio diffinitur a philoſopho in libro de anima ſic. ¶ Anima eſt endilechia/id eſt actus primus ſiue perfectio corpis phiſici organici i potentia vitā habentis. Ex qua diffinitōe patet q̄ quāuis corpori ſit vnibilis: non tamen omni: ſed ſolum organiſato corpi et phiſico/id eſt naturaliter ad ſuſceptionem anime rōnalis diſpoſito) infunditur z vnitur. Item inquantū eſt anima et ſpiritus quadruplicater diffinit. Primo in compoſitione ad creaturas generaliter. (ſicut dicit augu. in li. de anima et ſpiritu) Anima eſt omniū ſimilitudo Ex quo patet q̄ anima ex ſui natura ad ſuſcipiendum in ſe omniū rerum ſimilitudines eſt apta nata (vt dicit i libro de anima z ſpiritu.) Anima ad ſimilitudinem totius ſapientie facta in ſe omniuz rerū gerit ſimilitudinē. quia ſimilis terre eſt p̄ eſſentiam. aquevero p̄ imaginationē. aeri p̄ rationē. firmamento per intellectum. celo empirreo p̄ intelligentiā Sexto autem modo diffinitur in compatōne ad deum tanquā ad ſuā cauſam efficientem: ſic. Anima eſt deiforme ſpiraculum vite. Ex quo patet prietas anime q̄ nō ex radice/nec ex ſeminali ratione propagatur: ſed ad viuificationē corpis a deo infunditur z creatur. Item ſeptimo modo deſcribitur in compatiōe ad deum ſicut ad finem ſuū ſic. ¶ Anima eſt ſpūs intellectualis ad beatitudinem in ſe z in corpe ordinat⁹. Et ex hoc relucet alia prietas ſcz q̄ aīa nō ſolū ſeparata beatificat cum angelis vl ſicut angelus imo in corpe glorificato ipſius felicitas ampliat. Iſtas omnes diffinitiones ſub quadā generali deſcriptione cōprehēdit Johā. damā. c. xxvi. dicens. Anima ē ſubſtantia viuens/ſimplex/et incorpea corporeis oculis ſcōm propriam naturā inuiſibilis et immortalis/rōnalis/intellectualis/infigurabilis/organico vtēs corpori. et huic id eſt corpori vite augmētationis ſenſus et generatōnis tributiua: nō alium habens preter ſeipſam intellectum: ſed et partem ſuiipſius puriſſimā. ſicut em̄ oculus in corpore: ita eſt in anima intellectus arbitrio libera z voluntaria et preparatiua voluntate vertibilis: quomiā cauſabilis. omnia hec ex ei⁹ gratia qui eam condidit ſuſcipiens er q̄ et eſſe et naturam ſuſcepit. (hucuſq; Joban. damaſ. in c. ſupradicto.) Conſimiles etiā proprietates deſcribit Bern̄. dicens ſic. O anima inſigmita dei imagine

Diffinicio aīe

De anima

decorata similitudine/ desponsata fide/ dotata spiritu/ redempta christi sanguie deputata cum angelis/ capax beatitudi ms/ heres salutis/ particeps rōis · quid tibi cū carne ꝛc · Ex istis multis diffinitionibus et descriptionibus variis varie ꝓprietates anime rōnalis quo ad esse nature et etiā gratie iam relucent ·

Quid tamē sit ꝑm rem anima plu ribus est incertū · Nam circa hoc antiqui leguntur philosophi varias et quasi cōtrarias sententias ꝓtulisse · recitat em aristo · in ii · de anima ꝙ plato posuerit animā esse essentiā se mouentem · Zeno vero dicit animā esse numerū se mouentē · Pythagoras harmoniam · paphimon⁹ ydeam · asclepides veto dixit animā esse quinq; sensuum exercitiuū/ siue consonū · hypocras autē spiritum tenuem ꝑ omne corpus diffusū · eraditus physicus lucem vel scintillam essentie animā vocat · democritus spiritum insertum athomis · vnde ꝓpter facilitatem motus totū corpus anime quiū asserit · permenides dicit eam ex terra ꝛ igne esse · epicurus dicit animā quandā speciem ex igne et aere esse · hypertus dicit animā quendā vigorē igneū fore (iuxta illud) Igneus est illis vigor et celestis origo · Cum ergo tot et tam diuersa de substantia anime a sapientibus sunt relata · hoc solum sufficiat quo ad ꝓsens ꝙ ꝑm sanctorum dicta · Anima est quedam spūalis et rōnalis substātia ad vi uificandum et ꝓficiendū corpus humanū a deo ex nihilo creata · vnde quia substantia est contrariorū susceptiua · Susceptibilis em est scientie ꝛ ignorantie virtutis et malicie · et hoc sine substātie sue imutatione seu deperditiōe · Item quia incorporea est · non est sensu copali quia neq; scōm dimensionem extensiua · Item quia simplex est in natura · ideo nec augmenti nec decremēti est in sua essentia receptiua · et ideo nec in corpe maiori est maior · nec in minore · minor · (vt dic aug⁹) Item quāuis simplex sit et inuariabilis in substantia sua · tamen est in potentia multiplex · Nam multitudo in virtute ꝛ potentia · non ponit maioritatē in natura vel minoritatem · sed quo ad varios effectus est potētialis multitudo in aīa · vnde non est maior in tribus ꝙ in vna/ nec minor in vna dicit ꝙ in tribus · patet itaq; multipliciter anime ꝓprietas scōm rem et diffinitionē · lucidius autem patebit anime conditio ꝑ nominis ipius impositionem ·

Anima igitur ꝑm Isidō · á gentilibus nomen accepit · pro eo ꝙ ꝑm eorum opinionē ventus sit quia aerem ore attrahentes viuere vide mus · sed hoc apertissime falsum est · quia multo ꝓius anima corpi infunditur · ꝙ ore aer capiatur · quia in genitricis vtero statim viuit quādo a dño infundit et creatur · aīa igitur dr · eo ꝙ viuit et corpus cui infunditur animat ꝛ viuificat · Spiritus vero dicit · quia vitam habet in se spūalem/ animalem/ et naturalem · et qz spirare facit ipsum corpus · Idem etiaz in essentia est aīa et animus · sed anima dicit vitam scōm rōnem · et animus consilium · vnde dicunt phi animaz/ id est vitam sine animo/ id est sine cōsilio permanere · Dicitur etiā anima mens · quia tanquā caput em met/ vel qa memimit · vnde et homo scōm mentem dicit imago dei · Item multa nomina anime sunt ita cōiuncta ꝙ vnū pro alio sepe ponitur et ꝑ diuersa nomia vna anima diuersis respectib⁹ nominat · anima em dicit dū animat et viuificat · mens inquantū recolit · animus dum vult · ratō dum recta iudicat · spūs dum spirat · sensus dum aliquid sentit · vnde et pro his anime ꝓprietatibus scientia que anime est q̄litas · ē a sensu a quo nomē accepit · (ducuscz Isido · li · xi · c · x · et · iiij ·)

Anima vero plures habet potentias cū sit in substantia vna habet multiplicē compositionē ꝑm quā oportuit diuersam potentiarū ipsi⁹ ostendere partitionē · cōpatur em ad corpus et ad fmē suū ꝛ ad actū suū · Scōm cōparationē vero ad corpus quinq; habet potentias · quarū prima est scōm augu · sensualitas · que est vis anime q̄ mouet

et tendit in corporis sensus atq; appetitus rerum ad corpus ptinentiū·hac potē tia mouetur animal ad appetendum delectabilia/refugitq; nociua·Secūda potentia est sensus/scz vis anime q̄ cognoscit res sensibiles et corpales quādo sūt presentes·Tertia est imagīatio q̄ anima intuetur formas rerum corpalium/ quando sunt absentes·Quarta est ratio que inter bonū et malum/verum et falsum discernit· Quinta est intellect⁹ quares non materiales/sed intelligibiles cōprehendit vt deū et angelum· et huiusmodi tres prime potentie/ scilicet sensualitas/sensus/et imagīatō sunt in anima prout corpi est vnibilis et ei influit vitam et sensum interiorē et exteriorem ad ipsius corpis perfectionē·et he potentie hominibus et brutis sunt cōmunes· due vero alie scz ratio z intellect⁹ sūt in ea prout a corpore est separabilis et remanet separata· sicut angelus· et hoc scōm duplicem aspectum·respicit nāq; superiora/et sic intellectus nūcupatur· respicit et inferiora/et sic ratio dicitur·prout autem anima compatur ad finem suuz triplicem habet potentiā·scz rōnabilē/ qua tendit in verum·cōcupiscibilem/qua tēdit in bonum·et irascibilem/ qua tendit in arduū z eternū· In rationabili est cognitio veri· In concupiscibili voluntas et desiderium boni· In irascibili ē fuga contrarij scz mali· Omnis itaq; potētia sic considerata est cognitiua siue apprehensiua veri/vel affectiua boni/vel motiua ad fugam mali·De vi igitur apprehensiua siue rōnabili omnis sensus oritur·De vi autē motiua concupiscibili z irascibili nascitur omnis affectio seu affectus·que affectiones sunt quatuor· scz gaudiū/spes/timor/dolor· ¶Prime due nascūtur de cōcupiscibili·nam de re quā concupiscimus/gaudemus/z gaudendo speramus·Due vero alie scz timor et dolor oriuntur de irascibili· quia de eo qō odimus/iam dolemus/et dolendo timemus·Hi siquidem quatuor affectus virtutum omniū et vitiorū·quedā sunt subtracta materia sicut alias est ostensum· et hoc patet p augu·in li·de aīa et spiritu·vbi hec omnia declarātur·

¶Prout vero consideratur anima p in compatione ad suum actū triplex potentia occurrit·scilz vegetabilis/sensibilis/rōnalis·immo in diuersis subiectis triplex dicit anima·scilz vegetabilis/que est in plantis et radicibus·sensibilis/que est i brutis animalibus·rōnalis/in hominibus·Vnde animā vegetabilem comparat philosophus triangulo·quia huiusmodi tres sunt partes·generatiua/nutritiua/et augmentatiua· vnde hec potentia seu anima prima est similis triangulo in geometria· animā sensibilem comparat quadrangulo, quia quadrāgulus ducta linea ab angulo ad angulum duos facit triangulos· anima sensibilis duos facit triangulos potentiarū·vbicūq; enim anima est sensibilis/ ibi et vegetabilis inuenitur/sed non econuerso·animā autem rationalē comparat circulo rōne sue perfectionis et capacitatis·omniū enim figurarū vnius perimitarū/ id est equales ambitus habentium maximus est circulus· quāuis em̄ perfectibilis facta sit in scientia et virtutibus anima rōnalis· vt dicit in li·de anima·perfectissima est et capacissima instar circuli quantū ad potētias naturales·vnde supposita anima rōnali/ supponitur potētia vegetabilis z sensibilis/ sed non cōuertitur·

¶Anima igitur vegetabilis potētiam habet generatiuā necessariam ad multiplicationē·potentiam nutritiuā/ad cōseruationem moti·uidui·sed potentiam augmentatiuā/ ad perfectionem subiecti·¶Duic autem virtuti vegetabili quatuor deseruiūt·scz vīus appetitiua que fuit necessaria i nutrimēto·digestiua/ que separat cōueniens ab inconuenienti in nutrimēto· retentiua/ que transmittit ad singulas partes in animalibus/et ad singulos ramos in plantis·quod cōueniens est in alimento et cōiungit eis vt restauretur deperditō tam in animalibus q̄ in plantis·¶Expulsiua/ q̄ expellit istud qō nature ē inconueniens

De anima

et nociuū. Sunt et alie virtutes potentie vegetabili ādmiſtrantes. vt immutatiua/ īformatiua/aſſimilatiua/ꝓpulſatiua/aſpera/ lenis. quarū differentias nō intendimus proſequi. quia in libro Job per ſe patent. ¶ Ex predictis igitur breuiter recolligē ꝙ anima ꝑ potētiam vegetabilem in plantis de ſimilibus ſimilia producit/et producta in eſſe multiplicat et cuſtodit. Item que ſunt neceſſaria ad nutrimentū appetit/recipit/ incorporat/ atq; vnit cē. Item q̄ inconuenientia ſunt abiicit z excludit. Itē ꝑ generatiuā vtutem cui deſeruit paſſiua multiplicat ſpeciem et ad eſſe producit. Item ꝑ nutritiuam ſpeciē multiplicatā refouet atq; nutrit. Item per augmentatiuā ſubiectum dilatando in debita quātitate pficit et producit. Item ſenio et temporis mutabilitate deficit/ et tandem peunte corpore ipſa perit. Hec de anima vegetabili hic dicta ſufficiant.

¶ De anima autem ſenſibili quātū ad potentiarum ſuarum differentias/ aliqua pauca breuiter ſunt dicenda. Nā virtus ſenſibilis i ſubtiliſſimis cerebri ventriculis ſedem habet. ab ipſo autem cerebro per neruos et arterias ꝑ ſingulas partes animalis ſe diffundentes motum et ſenſum/ voluntarium in ſingulis mēbris opatur. Duplicem itaq; habet anima ſenſibilis potentiam. ſcz apprehenſiuam z motiuam apprehenſiua vero diuiditur in ſenſuz cōmunem ſiue interiorem. et ſenſuum particularem ſiue exteriorem. Sēſus vero exterior ptinet viſuz. auditū gūſtū odoratum et tactum. et iſte ſenſus in ſuis organis producatur taliter ad effectum. Quidam neruus qui attbonomia dicitur obcit⁹ deſcēdit a cerebro ad oculos ſeu ad oculorum pupillas. z ramificat in duas partes. et alius quidem ad aures tertius ad nares quartus ad linguam et palatum. quintus ramificatur ad organa tactus per corpus totum. per iſtos itaq; neruos ſpiritus ſenſibilis vbiq; diffūdit per corpus et ipſius virtute totum ſenſibile z mobile reddit. ex cui⁹ ſpirit⁹ diffuſione pēr neruos arterias et muſculos tota corporis compago ad motum habilis inuenitur.

¶ Sēſus vero cōmunis ſiue interior diuiditur in tres ptes ſecūdum tres cerebri regiones. Nā in cerebro ſūt tres cellule. ſ. anterior. in q̄ virtus imaginatiua operat. q̄ quidez ea que ſenſus extrinſecus apprehendit in teri⁹ ordinat et componit. vt dicit io. Est et media cellula. ſcz logi. in qua ratio ſēſibilis ſiue eſtimatiua virtus dominat. Est iterum tertia z poſtrema que ē memoratiua que ea q̄ apprehenſa ſunt per imaginationez ſiue rationem in theſauro memorie retinet et cuſtodit.

¶ Sēſus itaq; ſiue ſenſitiua virtus que ab anima ſēſibili procedit in potentia qua anima de coloribus z ſaporibus et aliis ſenſuum obiectis iudicat et diſcernit ymaginatiua vero eſt virtus qua formas prius a particularibus receptas q̄uis abſentes apprehendimus. vt patet quando montes aureos cogitamus. vel quando propter ſimilitudinem aliorum montiū de monte parnaſo ſomniamus. Vis autem eſtimatiua ſiue ratio ſenſibilis eſt ꝑm quaz in precauendis malis nobis vel in delectabilibus conſequēdis prudentes ſunt homies et ſagaces. et hec eſtimatiua nobis cōmunis eſt et brutis. vt patet in canibus et lupis. tōne tamen ꝓprie loquēdo non vtūtur/ ſed quadam fortī z ſollerti eſtimatione. ſed de hoc alias. Memoratiua vero eſt vis conſeruatiua ſiue recordatiua per quā ſpecies rerū ne in obliuionem veniant reponimus et reſeruamus. vnde dixit quidam. Memoria eſt archa ſiue ciſtula rationis.

¶ Virtus autem ſenſibilis motiua diuiditur in naturalem/ vitalez et animalem. virtus autem naturalis eſt motiua humorum in corpore animalis ꝑ venas. et hec habet ſedē ſuam principaliter in epate/ eo ꝙ ibi principaliter operetur. virtus quoq; vitalis habet motū ſuum ꝑ arterias in quibus mouent ſpiritus a corde ꝓcedentes. Nā

hec virtus sedem suaz habet ⁊ corde vñ oriuntur arterie sicut ex epate vene nascuntur· tanta enim caloris est cor q̄ nisi frigido aere attracto eius calor mitigare turpiq; ⁊ semetipso suffocaretur· ꝓpter q̄ per arterias et pulmonē necesse est aerem attrahere et eius incendium mitigare· Virtutis autē animalis motiua que principaliter sedem habet ⁊ vētriculis cerebri a quo oriuntur omnes nerui mediante riucha/id est medulla· spinali q̄ est ⁊ spondilibus dorsi mouet omnia membra· primo enī mouet neruos musculos ⁊ lacertos· qui moti mouent ⁊ alia membra motu voluntario ⁊ omnē partem· Secundū vero quod mouet manus dicit virtus operatiua· scōm vero q̄ se extendit ad pedes ⁊ mouet ad ambulandum dicitur vis progressibilis· eo q̄ scōm eam mouētur animalia motu progressiuo ¶ Recollige igitur breuiter anime sensibilis ꝓprietates huic tractatui cōgruentes· Est igitur anima sensibilis quedam spūalis substantia· vegetabili nobilior et dignior· rationali vero longe indignior ⁊ ignobilior· Nam eius esse ⁊ operatio dependet a materia seu subiecto cuius est pfectiua· vnde pereūte corpore perit eius essentia ⁊ operatio· nec permanet a corpore separata· quādiu tamē est in corpore· nobiles habet operationes· Est enim corpor animaliū sensificatiua ⁊ ī ipsis sensuū interior et exterior ꝑm organorum exigentiā completiua ¶ Item omniū membrorum scōm omnē partem est motiua· Item ꝑ singulas partes corporis est sue ꝓtutis distributiua vel diffusiua· Item scōm maiorem nobilitatez organorū ⁊ membror est nobilior actionū productiua· Item somni et vigilie in actionibus est effectiua· ¶ Item virtute eius ad interiora reuocata in interiorib⁹ corporis fortius est actiua ¶ Item diffusa ꝑ exteriores sensus et circa diuersa occupata debilius ī singulis operatur· quādo enī actualiter intenditur· in visu debilitatur/ ⁊ remittitur in auditu· ⁊ sic de aliis· vnde dicit· Singulis intentus minor est ad singula sensus· Item in extremis et nimis excellentibus eius virtus obtunditur· sed in mediis delectat· Item eius virtus ⁊ operatio impeditur q̄ndo ꝓpter opilationē meatuū et pororū in membris spiritui sensibili via seu trāsitus denegatur· vt in paralyticis/epilenticis/et in aliis patet· Item ex nimio calore dissoluente/et poros dilatante· virtus eius dissoluitur sicut ex nimia frigiditate constringente ne se diffundat coartatur· Item ex odoriferis virtus animalis deperdita restaurat· sicut ex fetidis corrūpitur ⁊ grauatur· Sed hec de sensibili virtute iam sufficiant·

¶ Anima vero rōnalis siue vis intellectiua idem est q̄ intellect⁹ vnde diuiditur ꝑm duos principales actus· scz in intellectum speculatiuū et intellectum practicū· Intellectus enī speculatiuus exercetur in cōtemplatione· Intellectus vero practicus in operatione· et scōm hanc radicem diuiditur vita actiua ⁊ contemplatiua· anima igit rōnalis ꝓpetua et incorruptibilis ac immortalis· propter q̄ ⁊ eius principalis actus scz intelligere nullatenus dependet a corpore· et ideo perfecte viuit ⁊ intelligit a corpe separata· imo quanto plus se corpori immerserit· tanto tardius ⁊ imperfectius intelligit· et quantomagis a carnalibus nexibus amplius se subtraxerit· tanto facilius ⁊ clarius apprehendit· voco autem hic immersionem/ vel ꝑ fantasticam imaginationē/ vel per delectationē carnis siue temporalium delectationem· vnde dicit grego· Homo sicut in medio creatus est vt esset inferior angelo· superior q̄ iumento· ita habet aliquid q̄ necesse est cōuenire cum summo ⁊ aliquid cum ifimo· Immortalitatē quidē habet spūs cum angelo· mortalitatē vero corporis cum iumēto· anima igitur si ad deum per rationē cōuertitur/illuminatur/meliorat/et pficitur· si vero per affectiones ad creaturas cōuertitur· obscuratur/corrūpitur/et deteriorat· quālis enī anima in se considerata immortalis sit ⁊ perpetua· passibilis tamē est ex colligatione corporis cui est coniuncta·

vnde augu⁹ in li⁹ de anima et spū. Anime in corpibus viuentes p dilectionē rerum sensibiliū corpalibus imaginib⁹ afficiūtur a corpibus exeuntes in eisdez imaginibus tormenta patiuntur. ꝓpter ea em̄ corpalibus passionibus ibidē detineri possunt. quia hic mūdate a corruptione corpoz non fuerunt. Ex quo patz q⁹ anima quāuis in sui natura sit purissima: impuritatē contrahit a carne que originaliter est corrupta. sicut vinum vt alius quicūq; liquoz ex vase corrupto cōtrahit infectionē. et ideo exuta a corpore quādoq; ex colligatione corporis secū sordes defert. et ideo necesse est vt purgetur. sicut gemma de luto nouiter est mūdata. hec aūt omnia de dictis an⁹ sūt accepta. ¶Recollige igitur ex predictis q⁹ anima rōnalis inter omēs creaturas diuine imaginationis et similitudinis est expressius repsentatiua. et hoc quia trina est in potentia quāuis vnica sit z simplex in natura. ¶Item omniū rerum similitudinē est in sepotentiua: z ideo anima dicit omniū rerum similitudo. vt dicit augu. ¶Item semel creata in corpe vt extra corpus est in esse perpetuo ꝓmansiua. Nam vt dicit cassio. nūquā ad diuinam imaginē diceret creata si mortui termino clauderet. ¶Itez endelechia est corporis organici phisici. et ideo ipsius corporis in parte z in toto est pfectiua. Itē ex natura sibi indita est naturaliter boni et mali veri z falsi diiudicatiua et libere electiua. Item ꝑm diuersas potentias formarū et specierū diuersarum rerum presentiū et absentiū est apprehensiua. Nam res naturales p suas naturales formas ꝑsentes vel absentes discernit. res vero imateriales p sui presentiā comprehendit. vt dicit augu. Item p reflexionē suiipsius supra se est suiipsius cognoscitiua. vt dicit pbus z c. Nam videndo et intelligendo cognoscit se zc.

¶Item illum inationū et impressionū diuersarū ad modū tabule est naturaliter receptiua. Item cū naturaliter in corpari et corpi viri appetat vnionis cum corpore naturaliter est affectiua. ¶Item naturaliter est appetitiua boni et malicie fugatiua. quāuis em̄ ex defectu liberi arbitrij q̄cq; malum eligat: nihilominus tamē malum ex natura renūciat. vt dicit augu. vnde aīa vegetabilis appetit esse. sensibilis appetit bene esse. rōnalis autē affectat optimū esse. et ideo nunquā quiescit nisi cū optimo cōiungatur. hoc⁹ em̄ anime rōnalis est deus ad que mouetur vt in eo quiescat nō p dissensionem: sed potius p desiderium et amorē. ¶De sunt itaq; anime ꝓprietates cū aliis suprapositis: q̄ iam sufficiant.

Postquā diximus de ꝓprietatib⁹ anime in se et in suo corpe considerate: restat videre de ipsi⁹ virtutib⁹ q̄bus potens est suas opatōes in corpe exercere. ¶Dec aūt vtus est potētia anime ei essentialiter attributa ad suas pagendas in corpoze actiones. Nā mediante hac virtute corpus viuificat. coz et arterias constringit. continue et dilatat sensum et motum voluntariū omni aīato corpi administrat. vt dicit constantinus. ¶Dec itaq; est triplex. naturalis: que est in epate. vitalis siue spūalis que est in corde. animalis que est in cerebro sedem habet. actio igitur virtutis naturalis in animalibus z in plantis cōmunis est. generat/nutrit/et augmētat. vt idem dicit pstā. Est autem generatio ꝑ ut hic sumitur substātie humoris vel rōmis semmalis in substantiāz plante vel aīalis opatione nature facta mutatio. z hec virtus incipit opari a tempe generationis vsq; ad pfectionē plante vel animalis. huic autem generationi naturali due vtutes naturaliter submināstrāt scz immutatiua/et informatiua. Nam virtus imutatiua est illa que substantiā seminis transmutat et cōuertit in substantiam singularum partiū plante vel animalis. Et hec virtus istam facit trāsmutationē mediantibus quatuor q̄litatib⁹ primis. scz calido/frigido/hūido/z siccō. Nā p calidū et humidū opatur substātiam meliorem. vt carnem in animalibus. flores et medullam in arboribus. per calidum et siccum operatur radices

ñ vegetabilibus/coꝛ ñ animantibꝰ per frigidum et humidum operatur ñ plantatum foliis ⁊ animalium pilis· per frigidum et ſiccum opatur ñ neruis et oſſibus animalium· ñ truncis ⁊ corticibus arboꝛum et plantarū· Virtus vero ſecūdaria ſcz ínfoꝛmatiua actioni nature ñ generationibus eſt neceſſaria· quia oꝛdinat et diſtínguit foꝛmam ⁊ ſpeciem ipſi generato ꝑ partes ſíngulas congruentes Nam hec ꝟtus perfoꝛanda perfoꝛat/vacua concauat/aſpera lenificat/ et mimis lenia aſperat/et vnicuiq; particule ſuper ficiem perficit ⁊ figurat· ¶De autem due virtutes ſcz immutatiua ⁊ ínfoꝛmatiua non diutius operantur niſi quouſq; ipſa res generata vel genita vt animal aut planta ñ eſſe nature compleatur· ⁊ ideo neceſſe fuit vt virtus nutritiua ad cõſeruationem generationis cõtinue ſequeretur· Eſt emm ipſius generatiue virtutis adiutrix ⁊ mimiſtra· quia ñ longitudinem/latitudinẽ/⁊ profunditatẽ augmẽtat ⁊ extendit ipſum generatum· ¶Paſcitiua quoq; virtus nutritiuã adiuuat/ et ei mimiſtrat· quia cibum ñ animalibus aſſumptũ ñ membris ſolidat et aſſimilat· et qõ diſſolutum eſt ac deperditum vi caloꝛis vel aliqua paſſione aeris reparat ⁊ reſtaurat· et ideo natura mirabilis paſcitiuam virtutem nutritiue fecit adiutricem· et vtrũq; ſubiecti miniſterio virtutis generatiue· ¶Duic ergo paſcitiue virtuti quatuoꝛ virtutes particulares ſubmimiſtrant· ſcz appetitiua/ que nutrimentum conueniens attrahit ipſis membris vt ad nutrimentũ carnis attrahit temperamentũ ſanguinis· ad nutrimentũ cerebꝛi et pulmonis/temperamentũ flegmatis· et ſic de aliis· ¶Item ei compatur virtus digeſtiua que conuenientia ab ñcõuenientibus ñ nutrimento ſeparat ⁊ diuidit purum ab impuro· Item virtus retentiua que ſcz purũ nutrimentũ cuſtodit· et qõ iam actione nature excoctum eſt ſíngulis membris ícoꝛporat ⁊ aſſimilat atq; vnit· ¶Item ꝟtus expulſiua que ſuperflua a membris tracta ei nullatenus aſſimilanda neceſſario expellit· et ideo ſicut vis appetitiua opatur cũ calido et ſicco/ et digeſtiua cũ calido et humido· et retentiua cũ frigido et ſicco/ ſic expulſiua cum frigido et humido operatur·

¶Virtutem autẽ naturalem ſequit̃ virtus vitalis que viuificat· cuius fundamentũ ſiue ꝓpium domicilíũ eſt coꝛ a quo ꝓcedit vita ad omia membꝛa viuificanda· Iſtius ꝟtutis opationi coopatur vis volũtarie motiua q̃ coꝛ ⁊ arterie dilatantur et ꝓſtríguntur· Et dicit̃ hic dilatatio motꝰ a coꝛdis medio ñ omnes extremitates· ſicut ecõuerſo conſtrictio ꝺr motus ab extremitatibus ad ipſum mediũ· ſicut eſt ñ fabꝛoꝝ ſoffibus videre· virtus ergo vitalis coꝛ dilatando mediante pulmone ad coꝛ aeꝛ attrahit/ et a coꝛde ad alia membꝛa ꝑ arterias tranſmittit· Et iſta virtus ꝑ virtutem dilatiuã coꝛdis ⁊ conſtrictiuã anhelitum ñ animali opatur· qui mouet pectus motu ꝓtinuo neruis tñ motus primitus ⁊ lacertis· Iſte autem flatus ſiue anhelitus neceſſarius eſt ad caloꝛis naturalis mitigationẽ/ et ad ſpũs vitalis nutrimentũ/ necnon ad ſpũs animalis generationẽ· Cuſtodia em̃ caloꝛis naturalis eſt frigidi aeris tempatus attractus· et cuſtodia vitalis ex cuius tempamẽto generat̃ ſpũs animalis· ⁊ ideo ad vite ꝓſeruationẽ nichil eſt magis neceſſarium q̃ anhelitus bene diſpoſitus ī omnibus ⁊ bene oꝛdinatus· hec oĩa habent̃ a conſtãtia ñ panteg· Sine em̃ cibo ⁊ potu ad boꝛã põt conſiſtere animal· ſine attractione vero aeris nec ad momẽtũ poteſt animal ñ debita ꝓſiſtentia permanere· Coꝛrumpit̃ tñ hic anhelitus ſiue aeris attractus multis modis· quo coꝛrupto ſequit̃ neceſſario deſtructõ aialis· ¶Primo ex cerebꝛi mala diſpoſitõne· nã cerebꝛo quocũq; mõ ñ ſuo officio impedito ꝓpter defectũ ínfluentie ſpirituũ· deficit coꝛdis dilatatio et debita conſtrictio· vnde ſeq̃tur neceſſario animalis ſuffocatio· vt patet ñ apoplexia et ñ aliis cauſis conſimilib⁹· Itẽ idem accidit ex coꝛdis leſiõe quando humoꝛ ibi naturaliter exiſten-

De anima

tium fit euacuatio et p consequens spiritu exinanitio·sic aeris attractio nō habet locum· ¶Item idem accidit ex subita caloris naturalis ad interiora cordis repercussione· vt patet in timorosis z flegmaticis/qui aliquādo deficiunt et syncopizant ¶Item idem accidit in epatis infectione· Nam corruptio epatis generationem aufert puri sanguinis quo calor naturalis nutritur·quo ablato spiritus vitalis deficit/ et p consequens anhelitus particulariter vel vniuersaliter impeditur· ¶Item idem accidit ex pulmonis perforatione·vt patet in ptisicis in quibus ventus attractus per occultos poros euanescit/et ad temperandum calorem cordis nullatenꝰ satisfacit· Itē idem accidit in omni et maxime interiori vacuitate corporis subita repletione· vt patet in submersis in aqua in quibus poris opilatis anhelitus interduditur· Item ex inimia aeris corruptione·vt patet in pestilenti et corrupto aere quādo spiritus vitalis suum contrariū fugiens in interioribus cordis se includit/ z ex corrupto aere iam oppressus/cor et alia corporis membra regere non sufficit/immo deficit in se et quasi subito euanescit· et tunc venit mors ¶Item ex humore thoracis et pectoris infectiua corruptiōe·vt patet in lepprosis· Item ex viarū canalium pulmonis obstructione·vt patet in asmaticis et anhelosis et in alijs· Item ex substantiali cordis corruptione· sicut ex morsu alicuius venenosi reptilis cuiꝰ venenū ad cor penetrans naturalem calorem vincit/et sic anhelitus viam interdudit· Item ex inimia calidi aeris rarefactione·sicut contingit ex balneo nimis calido/vel sole feruentissimo poros nimis rarefaciente et aperiēte· vnde fit nimia caloris naturalis exalatio·et sic nō sufficit aer frigidus attractus ad caloris accidentalis mitigationē· et sic anhelitus impeditur·Item idem contingit in aere nimis frigido lacertos z pectoris neruos constringente· vnde et vis attractiua aeris impeditur·vt patet in dormientibus super muem· Item idem quandoq; contingit ex vene cordis que dicitur cōcaua vena opilatiōe/ qua opilata z interclusa denegatur transitus siue via sanguinis ab epate ad cor ad vitalis spiritus nutrimentū·vnde calore intenso z hūore subtracto animal suffocatur· quia nō sufficit aer ad cor refrigerandum·Item simile accidit ex colere vel alterius hūoris in subtilissimis venis cordis intensione·vt patet in acutis febribus in quibus in quibus deficit anhelitus ¶Item ex gutturis et aliorum meatuū exteriorū inimia z violenta constrictione·vt est videre in suspensis z suffocatis in quibus intercepto anhelitu cor subito incēditur et sic animal subito moritur·Hoc z alijs multis modis vitalis virtus p defectuꝫ anhelitus impeditur·Ex virtute spiritū ali pcedunt ira/pugna/indignatio/emulatio/et consimiles passiones/ q̄ quidez surgunt in brutis ex motu spūalis virtutis cū impetu z sine discretione·sed i hominibus ordinande sunt et regende sub certa anime rōne·Hec de spūali siue vtute vitali sufficiant·

Virtus aialis sedem z locū habet in supiori parte hominis scz i cerebro·et hec ē triplex·scz ordinatiua/sensitiua/z motiua·Ordinatiua p se solum explet cerebruꝫ· nam in prima parte siue i anteriori cellula ordinat fātasiam siue imaginationē·in media cellula ordinat estimatiuā et rōnem·et iterum in posteriori cellula pficit memoriā et memoratiuā actionē·Et vtus imaginatiua illud qō formal z imaginat trāsmittit ad iudiciū rōnis·ratio vero qō ab imaginatiua recipit/et q̄si iudex iudicat et diffinit/et ad mēoriā transmittit·memoria ea q̄ fuerūt in intellectu posita recipit et donec illa ad actū reducat/cōseruat firmiter et custodit·Secūda virtꝰ sēsitiua·sic habet formari Nā spiritus animalis ab anterioribus ventriculis cerebri mediātibus quibusdam neruis qui sunt molliſſimi progreditur ex quibꝰ sensus formal·vñ q̄dā dirigūt cum spū animali ad oculos vt ibi formet visual·q̄dā ad nares vt formet olfactꝰ·z sic de alijs

Sensus igit visus subtilioꝛ est cuꝫ sit eiꝰ natura ignea·auditus sensus est aereus quia percussi aeris sonitus·deinde subtilioꝛ est olfactus·cū sit eius natura fumea deinde gustus·cū sit eius natura aquea postremo sensus tactus grossioꝛ est omnibus·quia natura sua cū sit terrea ī duris scz in ossibus ⁊ neruis/ in asperis/lenibus/frigidis/et calidis est necessaria· Horum sensuum singuli habent sua officia. vt imutari et informari a suis obiectis que sentiunt vt sua sensata intellectui repꝛesentent·

Sensus igitur visus cū sit igneus est simplicissimus·vnde ⁊ remotissima subito cōprehendit·Sensus autē visus sic formatur· In medio quippe oculi(scz ī pupilla)est quidaꝫ humoꝛ purissimus et lucentissimus·q̄ crystalloydes a philosophis est vocatus·eo q̄ moꝛe crystalli ad suscipiendas varias colorum formas subito coaptat· Visus em̄ est sensus colorꝫ figurarū et formarum et proprietatū exteriorꝫ susceptiuus et discretiuus·vnde advisum ꝓcipiendū sunt hec necessaria·scz causa efficiens/oꝛganū seu instrumentū conueniens/ exterioꝛ res cooperans siue aer deferēs/animę intentio/et motus mediocris·Causa autem efficiens est virtus animalis·Instrumentū est humoꝛ crystallinus ī vtroq̄ oculo collocatus·clarus/et rotundus· Clarus est·vt sua claritate spiritū ⁊ aerem p oculos irradiet·Rotūdus·vt minus sit passibilis·quia forma rotunda ī lateribus eius angulos non habet in q̄bus cōmeatur superfluitas prestitura lesionem·Exterioꝛ res cooperans est aer sine quo mediante visus non potest perfici· vt em̄ visus ꝓcipiatur in quibusdam animalibus·aeris claritas exigitur· in quibusdam vero obscuritas·in quibusdam vero mediocritas·Nam in muribus exigitur obscuritas et in vespertilionibus·et in quibusdā alijs volatilibꝰ mediocritas·vt postea patebit· Item attentio etiā anime est necessaria·vnde cū circa rem aliquā inuestigandā alio sensu est intenta·oculus min̄ ꝓfecte videt· quia de re visa non iudicat· Item necessarius est motus mediocris·Si em̄ moueretur res visa ex multo impetu·visus confunderetur·et ex motu nimio et continuo dispergeretur·vt patet in remo facto apparēte in aqua propter motū aque velocem· sic etiam aliquod signū oblongum velociter motū apparet rotundum· De visu vero qualiter fiat·fuerūt apud veteres varie opiniones·Fit autē scōm philosophum (vt patet ex primo ⁊ tertō ꝓspectiue) tripliciter sensus visus· Vno modo p directas lineas super quas venit species rei vise ad visum·Alio modo per superflexas·quando scz primo multiplicatur species a re ad speculum·et a speculo fit reflexio ad visum·Tertio modo fit per lineas·que licet non sint reflexe ab aliquo·sed dirigūtur inter rem et visum·non tamen vadunt incessu recto semper·sed aliquādo diuertunt a via recta/ quando scz mediū multiplex interponitur· Et sunt ista media diuersarum dyaphaneitatū· vt quando vnū est densius et aliud rarius/ id est minus densū vel rarum· aliquando em̄ occurrit medium alterius nature·sed frangitur radiꝰ siue species radiosa·nisi veniat sup lineam cadentē perpendiculariter sup illud medium secundū occurrens·Et voco lineam cadere ꝓpendiculariter super coꝛpus planū ad angulos rectos· super coꝛpus vero sphericū quando cadit in eiꝰ centrum· Ad visum aūt primo modo dictā decem precipue exigūtur·sicut habet ibidem· Primū est sanitas siue bona dispositio oꝛgani visus·Secūdum est oppositio visibilis cōtra visum·quia visus tali modo videndi non videt·nisi rem illā cuius partibus venit spēs sup lineas rectas cadentes in centrū circuli·q̄ omnes linee ducte a singulis partibus rei faciunt vnā pyramidem·cuiꝰ conus est i pupilla et basis in re visa·vt patz in hac figura· Tertium est distantia ꝓporti onabilis·Quartū ē situs determiatꝰ nō nimis ab axe visuali elongatꝰ·qz illō qđ multū elōgat ab axe

De anima

licet visui opponatur tamen distincte nō cognoscitur. Axis visualis est radius ille siue linea que intelligitur duci a medio visus ad punctum rei vise directe ad oppositum in medio visus. vt ptz in hac figura a eī et b sunt axes quā do vi- dens directe intuetur pūctum .c. quando vero intuetur punctum d. tunc ille due .d. .c. linee exeūtes ab oculis dicūtur axes. quia exeunt immediate ab oculi medio ad rem visam. Quantum est soliditas siue dēsitas rei vise. qz quod est omnino quium: non videmus. vnde et aer non videtur eo q̄ est in fine dyaphaneitatis et nō habet densitatem vt dicit auctor scientie pspectiue. Sextuz est magnitudo debita rei visibilis. quia res potest esse ita parua q̄ nō videbitur in aliqua distantia. qz visus non est nisi per piramidem ad oculum venientē que si fuerit valde parua: occupabit partem visus valde paruā. sed visus non sentit rem visibilem nisi quādo pars sue superficiei immutata fuerit quātitate visibili. Septimū est raritas medij interiacētis quomā si medium fuerit densum: impeditur multiplicatio speciei vt nō veniat debito modo et de facili ad pupillam. Octauū est lux. quia species visibilis nō immutat visum nisi cum luce. Nonū est tempus. quia visio fit in tempe sicut p̄batur in perspectiua. quāuis eī visibile subito ostendatur visui: non tamen discretiue cognoscet nec distincte: nisi babita aliqua anime deliberatōne que mora indiget z tempe. et ideo attentio anime est etiā necessaria cū predictis. vt supradictum est. ꝓterea scōm philosophū non solū venit species rei ad visum ꝑ pyramidem visibilem: sed species visus ad rem super cōsimilem pyramidem extensam in eodem loco. Dicit eī aristo. in .ix. et .x. li. de animalibus. quia nihil aliud est visum videre: q̄ q̄ visus exeat ad rem visam. (Et idem vult augu. li. i. super gen. et. vi. musice.) A re autē visa nihil venit nisi species eius. neq; a visu ad rem venit aliud q̄ spēs ei⁹. nihil eī exit de oculi substantia qz corrūperetur: sed exit ab oculo conus pyramidis et dilatat eius basis super totam superficiez rei vise. ¶ Item probat auctor pspectiue in li. i. q̄ nihil videtur nisi p lucem orientem sup rem visam ab eadē vsq; ad oculum multiplicatā. vnde necessario exigitur tertia pyramis: isq; ipsi⁹ lucis. Et omnū istorum trium pyramidum comi sunt in oculo et bases in re visa. quādo ergo visus habet spēs venientes sup bas tres pyramides tūc transit species lucis z coloris p medium tunicarū et humoz ocu li vsq; ad humorem cristallinum. et ibi incipit anima facere iudiciū de revisa p speciem illam: sed ibi nō cōpletur immo vlterius multiplicat species vsq; ad nerū obticū siue concauū: quī latet in superficie cerebri. et ibi est ōtus visiua i radice et subiecto ꝑmo principali z vno. Aliter eī vna res semper videret due ꝓter duos oculos: nisi cōmuarētur ad vnum organū in quo sit vna vis fontalis deriuata ad pupillas. hec oīa ostēdit auctor pspectiue. Aliam rōnē visus ostendit et assignat constā. li. iij. c. xi. Dicit eī spiritū visibilem oculū et aerem corpora ēsse dara: que irradiatione quadam mutua sese mutuē irradiando imutant. aer enī quī est iuxta rem videndā ab ei⁹ ꝓpinquitatibus imutat. et sic imutatus oculo se offert: a q̄ spūs visibilis imutat. nā ista ōtus visiua vsq; ad extremas ptes pupille se diffundens aeri imutato adiūgitur et quasi vnū cum illo efficit. et anime iudicio color mediāte aere delatus anime iudicio repzesentat. Aer eī ex varietate formarū sibi obiectarū facile imutatur. sicut videmus ex obiecto panni rubei ad solis radiū vicinū aerē colorari. vñ nō ē mirū si oculū darū z diaphanū sibi immediate cōiunctū: qualitate z forma cōsimili afficiat z imutet. Quantū igit ad presens sufficit opusculū: breuiter recolligere q̄ visus vel ōtus visibilis ceteris sensibus est subtilioz et viuacioz. vñ a viuacitate visus nomē accepit (vt dicit Jsi.) ¶ Itē ceteris sensibus est dignioz. z ideo ꝑm situm aliis est supioz. ¶ Item cū in effectu tanquā quedam ignea vis aliis

est potentior· q2 alij sensus ꝑ mquioza⁹ hic vero sua virtute remotissima comꝑhendit· sub angulo recto et ꝓzamidali visa diiudicat et discernit ꝑm nobiliorez naturā et dispositionem orgaⁿ faciliori modo mter videnda distmguit· (vñ dic aristo·li·xij·) q visus bonus z acut⁹ erit ex humore tempato·vnde z aues vncorū vnguiū sunt acuti visus·vt aquile·z hoc ꝓpter purū et subtilem humorem et temperatū m orgamis visus existentez·et tales aues a remotis z altissimis locis vident cibū· etiā tales aues altius se eleuant m aere ꝙ alia volatilia·aues vero m terra manētes non sunt tā acuti visus⁹·vnde de ꝓpe z non de longe vident cibum suū·Jtem idem li·xix·Oculi glauci nō sunt acuti visus de die neq nigri de nocte·ꝓpter paucitatem aūt humoris oculus glaucus mouet motu maiori⁹·vñ et virtus visiua debilitatur·Nigri aūt oculi mouētur mmus ꝓpter multitudmē humoris/et lumen noctis est debilius/et humor m nocte est naturaliter grauis motus⁹· et ideo spēs visibilis mtercluditur ꝑ humorē z impeditur· Jtez idem·visus senū non est acutus⁹·quomā senū est cutis rugosa·ex quo ptz q ex bonitate orgaⁿi vel debilitate debilitat vel fortificat vis videndi·vnde ðz ibidez·cū oculi animaliū habeant cooptoriuz z fuerit humor m pupilla mundus z tempatus/et cutis sup pupillam tenuis⁹·tūc visus est acutus et videt a remotis· sed tñ non perfecte distmguit a remotis mter colores et differētias corpis·visus tñ talium aialium melior est visu eoꝝ quoꝝ humor m oculis est multus⁹· et non bñt cooptoriū ommno· Nam ꝓpter cōtmuaz apertionē spūs visibilis disgregat⁹/et pupilla etiam de facili leditur/et sic visus impedit·Jn habētibus vero palpebras et coopercula patet cā ꝓtraria· Dicit etiam ibidem q cā acuti visus m videndo a remotis est ꝓpter situ oculoꝝ· nā oculus eminēs est parui visus/ et ñ videbit bene a remotis·sed oculus profundus videt a remotis· nam motus eius nō diuiditur nec confusum⁹· sed exit recte ab eis virtus visibilis et vadit directe ad res visas· vnde cum extra oculum nō fuerit cooperculū⁹·necessario debilitatur visus nec videbit a remotis⁹·nisi debiliter·(huc usq aristo·li·xij·et·xix·)Et hec sufficiāt que diuisus ꝓprietatibus generaliter iam sunt dicta· nam alia patebūt mfra vbi de natā z ꝓprietate oculo tractabit·

Virtus audibilis m auriū orgamis suū sortit⁹ effectū·Est em audit⁹ sensus ꝓprie sonoꝝ ꝓceptiu⁹ vñ ad pficiēdum auditū ꝙtuor ad mm⁹ sunt necessaria·scz causa efficiens/orgaⁿū cōueniens/amme mtentio/ de bis cō ferens vel bis mtendens· Causa efficiens ē virtus animalis audibilis·Orgaⁿū siue mstrumentū cōueniens est quod dā os petrosum siue cartilagmosum auribus suppositū·qđ quidem est concauū siccū z tortuosū z durū·Concauū est siq dem auditus orgaⁿū·vt m sui concauitate spiritum et aerem cōtmeat·Tortuosū est ne stupor ex subita et vehementi allisione natus spirituz audibilem ledat· et ideo orgaⁿi circularitate sonus temperate susceptus spiritū audibilem non reuerberat⁹·sed perficit z delectat·Durum etiam est et siccū·vt sic m eo melior z fortior fiat aeris allisio· et sic somitus maior fiat·vt patet de timpanis⁹· que melius resonant flante borea vento scz frigido/ et sicco⁹· ꝙ austro būido atq lento·vt dicit constātius et etiā aristo· Medius vero deferens ꝓcussus est aer⁹·qui aurium foramina subintrat et allidit· Os petrosum quod est primū auditus mstrumentum· Est etiam necessaria anime mtentio·quia quādiu sollicita est et mtēta ad diuersa⁹·mmus viget ad pficiendam virtutis audibilis actionē·sicut videmus m multis vndiq circūdatis·quia fere nihil audiunt⁹·cū mens ad smgula suā nō habet attentionē· et ideo nihil percipit tūc auditu·Fit autem auditus hoc mō·duo nerui ab mteriori parte cerebri exeūtes m ossibus petrosis aurium mfiguntur· per quos spūs animalis ad ossa deferēt predicta⁹·quibus exterior aer formā ali-

cuius sonꝰ referens et ꝛ mediate ꝓiungit vnde aer ꝑcussus ossa illa allidit: et spiritus ꝫ in eis existens ꝑ ꝫ ꝓpietatez aeris ibi existentis ꝫ neruos allidentis ꝫmutatur. Sꝑus vero sic ꝫmutatus recurrẽs ad suam cellulã fantasticã ꝫmmutationẽ anime repꝛesentat. et sic auditus ꝑficitur. patet igit ꝙ auditus merito ꝺr aereus: eo ꝙ ꝑ aerem repcussũ habet sem generari. vnde est ꝙ natura posuit sensũ auditus ꝫ in medio rotundi capitis (vt dicit aristo. li. xij.) qr auditus circulariter et non directe sonũ aeris percussi vndiq; apprehendit. Dic etiã sensus (sicut et ceteri) ꝓtristatur. et ꝙ corrũpitur ꝫ in extremis et ꝫ in mediis delectat ꝫ saluatur. vñ dicit ambro. ꝫ in exame. Incolas regiois vbi oritur milus auditu esse penitus priuatos ꝓpter frangorẽ et strepitũ horribilem: quoniã idem fluuius de montis precipitio curgens incolarũ auribus ꝫcutere consueuit. Dic etiã sensus (sicut et ceteri) multis subiacet passionibus. qr qñq; totus aufertur: et tunc surditas vocatur. et qñq; mĩnorat: et tunc grauitas auditus nominatur. quãdoq; aũt cursuꝫ suum egredit. Causa aũt passionis quã doq; est ex vitio cerebri siue ipsius nerui qui est via auditus. ꝫ hoc quia opilatur vel qr aliquo morbo officiali aggrauat. Item ex vitio ipsarum auriũ: quia qñq; a diuersis humoribus corrũpũtur. qñq; putredines ꝫ in suis cõcauitatibus coadunantur. quandoq; lapides vel alia que transitũ aeris ad spiritũ audibilem impediunt ĩmittũtur. quãdoq; ex titillatõe vermiũ et corrosiõe: nerui audibiles molestantur. qñq; aũt ex aere corrupto calido vel frigido ꝫstrumẽta auditus ꝫficiuntur et leduntur. qñq; autẽ ex grossa ventositate ꝫ in poris neruorum sensibilium ĩtercluſa via auditus impedit. vt patet ꝫ in illis quibus videt ꝙ audiant fistulas cornua aut campanas: ex quibus omnibus ꝫtus auditiua ledit vel aufertur. sicut ꝫ in tractatu auriũ post dicetur.

Ofactus siue odoratus est sensus ꝓpꝛie odorum ꝑceptiuus. ad quẽ perficiendũ exigit spiritꝰ anima lis tanquã causa effitiens. necessariũ aũt est organũ expediens/ sc̃z nariũ perfecta dispositio: ꝫ in quibus sunt carmicule ad modũ mãmillarũ dependentes: q̃ sunt ꝓpꝛia organa odoratus. et recipiũt spiritũ animalem ꝑ quosdã neruos a cerebro descẽdẽtes. Nares em̃ nõ sũt ꝓpꝛie ꝫstrumenta olfactus: qr sunt cartilaginose/ et ideo ꝫsensibiles qđ patz. qr eis abscisis non priuatur animal odoratu. Similiter nos ꝑ fetida loca transeũtes si flatum repꝛesserimus subintrantẽ nares aerem fetidũ non sentimus. et hoc ẽ qr ille carmicule opilate quasi quodam motu voluntario sunt obstructe. Sunt etiam he carmicule cõcaue et spongiose. Ideo concaue: vt ꝫ in sua cõcaua porositate fumũ a re odorabili recipiant resolutũ. Ideo etiã sunt spongiose: vt ꝫ in eis vigeat virtus attractiua: et ideo necessaria est exterior aeris cooperatio. vt scilz aer ꝫm fumositatẽ a re odoranda resoluta ꝫmutetur: ac ꝫ in ipsis carmiculis ꝫ corrumpatur. Vnde sic habet fieri odoratus. Sꝑus animalis ꝑ quosdã neruos q̃ dicũtur odorabiles ad predictas carmiculas a cerebro transmittit. Fumꝰ autẽ corꝑis odoriferi resolutꝰ: aeri admiscet qr cerebri vẽtriculi ꝑ illas duas carmiculas sibi attrahunt: et ꝫ in suam similitudinẽ mutant ꝫ cõuertunt. et sic per illaz ꝫmutationẽ ꝫ in spiritu animali facta odoris discretio ꝓcreatur. Odoratus autem spectat ad fumosam naturã seu materiam: q̃ habet ꝑ eam fieri. Odor em̃ nihil aliud est ꝙ aerea siue fumosa substãtia a corꝑe resoluta. hunc aerem fumosum seu vaporem sibi necessariũ et amicabilem attrahit cerebrũ sicut cor anhelitũ ꝫ huiꝰ aeris attractu cerebꝝ tẽperat ꝫ confortatur. sicut calor cordis attractione anhelitus mitigatur. Vapor enim si fuerit malitiosus/ fetidus/ et corruptus spiritum animalem corrumpit: et sepius pestiferos morbos generat et ĩducit. vnde olfactus ꝫ in suo effectu sepiꝰ impeditur. Quandoq; ꝓpter malam cerebri complexionem. quandoq; ꝓpter humorum crudoz; vel corruptoꝝ ꝫ in ner-

uis odorabilibus nimiã repletionem· vt patet in patientibus fluxũ nariũ seu catarrã·quãdoq; ꝓpter prauã instrumẽtoꝝ olfactus dispositionẽ·quando scz mimis dilatantur vel nimiũ ꝑstringuntur quandoq; propter superfluam carnis supercrescentis oplationẽ· vt patet in poliposis·quãq; ꝓpter aposthematis siue cuiuscunq; humoris corrupti infectionem· quãdoq; ꝓpter alicuius humoris calidi et sicci incisiui corrosionẽ·vt patz in cãcrosis et hmõi·Et hic sensus propter sui subtilitatem quãdo bene disponit/ virtutem animalem pfortat/et a fumositate superflua euacuat·et ecõtrario/quando corruptus est aliquo casu vel infect9 virtus animalis leditur/et in suis actionibus impedit·Dicit etiã aris·li·xij·q sensus olfactus non est nisi ꝑ attractionem aeris in animali habente nasum q est membꝝ in medio aliorꝝ sensuum positum in anteriori parte capitis propter iuuamentũ anhelitus·Omne enim animal habens pulmonẽ/habet nasum vel aliquid loco nasi ꝓpter anhelitus iuuamentũ·vnde patet q organũ olfactus nõ solum est in animalibus ad decentiã et decorem/verum etiã ad pficiendam virtutem spũs animalis·/ et ad tribuẽduz virtuti vitali i corde adiutoriũ et vigorẽ ¶Hec virtus scilz odorativa viget in quadrupedibus·vnde z solo odore discernũt inter herbas salubres et venenosas· et precipue in similꝫ que eque vel magis discernunt inter cibos z cibos per olfactum q̃ per gustum·Deinde maxime viget in canibus illa virtus/que soli9 odoris ducatu ad sentiendũ animalium vestigia viuacitate olfactus infallibiliter deprehendunt ¶Viget eñ in volatilib9 precipue in vulturibus(que ꝺm ambro· in exame·et Isi·li·xij·c·viij·)ita sũt viuacis olfactus q vltra maria cadauera sentiunt· ¶In his ergo et aliꝫ opatiõis nature pditionibus admiranda est diuina sapientia que ꝑ ista z consimilia nobis dat quodãmodo intelligere qualiter ꝑ ista sensata materialia ad intellectuz eorum que sunt supra sensum paulatim cordis interiora ad intelligentiam spiritualium promouenda· et ꝓterea de hoc simpliciter est in hoc opusculo mea intẽtio et finis meus·

¶Gustus est sensus proprie saporum ꝓceptiuus· ad quem gustum sensibiliter pficiendũ necessaria sunt illa causalia effectiua/materialia z informatiua/q̃ et in aliꝫ sensibus iam sunt dicta· Nam virtus animalis est causa efficiens·causa materialis z instrumẽtalis est lingua propria cũ suis attimentiꝫ spiritũ animalem ad ꝑfectionem virtutis gustabilis pficiens· Que quidem lingua ꝺm sue substantie complexionẽ est concaua/porosa/ humida/et insipida·Concaua quidẽ est vt sui cõcauitate humorositatem rei gustabilis resolutã in se suscipiat·Porosa vt qõ esset grossum vel subtile de re gustanda ad neruos lingue libere subintraret/ et vt virtus attractiua ad pficienda eadem plus vigeret ¶Humida quidem est vt cooparetur ad acceptoꝝ dissolutionem· vt si aliq̃ sicca et dura forsan lingue vel palato applicarent/ humiditate lingue ad digestionẽ siue q̃lemcũq; resolutionẽ faciliꝰ aptarent·Est etiã et insipida·vt esset cuiuslibet rei z saporis faciliꝰ receptiua·sicut z aqua· q̃ si determinatũ saporẽ haberet/alteriꝰ qualitatẽ ꝓcipere nõ valeret·Fit aũt gustus hoc mõ·duo nerui i medio lingue infigũtur q̃ postmodũ in multos ramos i extremitatibus lateralib9 lingue dispergũtur/ et ꝑ eos spũs aialis ad linguã defert·Cũ ergo res gustanda subintrat linguã vel pozos neruoꝝ/spũs aialis existens ibi imutat ꝺm eius ꝓprietates q̃s postea aie iudicio repsentat· Gustus ergo tãto olfactu grossior est/quanto fum9 aqua subtilior inuenitur·qz odorat9 natura est fumosa/ gust9 aũt sensibilitas humectatio est aq̃sa(vt dic pstã·Dic sensus gutilis ẽ ad in diuidui pseruationẽ· gustu eñ corrupto vel ablato vis nutritiua deficit/et sic suba aialis paulatim perit· Gustus aũt corrumpitur/q̃n sua instrumẽta leduntur· vel quando corrupti humores in ipsis

dominatur·et hoc fit quādo non ſapoꝛā da ſentit·vel quādo ſapoꝛanda ſub pꝛo= pꝛia qualitate nō apꝛehendit·et hoc ac cidit quando ſingularis humoꝛ i lingue ſubſtātia dominatur·(verbi gratia) ſi p̄ dominat colera rubea·omīa ſentit ama ra·et ſi ſalſum flegma·ſentit ſalſa·et ſic de alīs·vt patet in febꝛicitantibus in q̄ bus dominiū coꝛrupti humoꝛis guſtum inficit z coꝛrumpit·Immutatur etiā q̄ leditur per maliciam rei que guſtatur· v: patet in aloe z in alīs nimis amaris quoꝝ hoꝛroꝛe guſtus aſperat· Delectat autē guſtus in dulcibus ꝓpter illā quaz habet cū dulcedine aſſimilationē· quia dulcedo que fundatur ſuper calidum et humidum ſimilis eſt ommibus mēbris que dulcibus maxime nutriūtur· dulcia em̄ multi ſunt nutrimēti et de facili mē bris aſſimilant·ſicut dicit Iſaac i dietis

Tactus eſt ſenſus ſpeciēꝝ tangi= bilium ꝓceptiuus·Nam virtute tactus anima apꝛehēdit calidū et humidum/ frigidū et ſiccum/ molle et durum/lene z aſperū·vel(ſm auic·) Ta ctus eſt vis coōmata in nernis totius coꝛ poris ad compꝛehendendū quod tangit hic aūt ſenſus licz ſit in ommibus partꝛi bus coꝛpis·pꝛincipaliter tamē viget in molis manuū z plantis·q̄s natura tem ꝓatas iſta compoſuit rōne· vt ſcz calida et frigida facilius ꝓſentirent· Sunt aūt he partes concaue/ neruoſe/ et tempate· ideo autē concaue· vt tangenda melius percipiātur/et tenenda melius et foꝛti⁹ teneantur·Neruoſe·vt ibi vigeat ſenſi= bilitas·quia omne neruoſum eſt ſenſibi le·Tempate·vt a qualibet re tempeꝛata facilius immutētur· Obiectū itaq; ſiue ſenſatum tactus· dici poteſt compoſitio pꝛimarū qualitatū et quedā conuenien= tia ad illas·vt aſperū/lene/durū/molle In hoꝝ extremis ſēſus tact⁹ ledit·vt pꝛ nimis calido et nimis frigido·In me diis vero delectat·vt in tepido·Ad iſtū autē ſenſum ꝓficiendū exigūtur iſta/ſcz cauſa efficiens·et hec deriuatio eſt ſpūs animalis ad oꝛgana tactus· Itē inſtru= mentū q̄ō cōuenīēs eſt·et hoc eſt duplex ſcz nerui de cerebꝛo egredientes ſingulis membꝛis animalem ſpiritū deferentes· Secundariū vero inſtrumētū eſt caro in qua nerui inuoluti ſunt et infixi·p quos virtus tangibilis opatur·nam ipſis me diantibus ſpecies rei tangibilis anime iudicio deportat· Item tertium exigitur ſcōm exteꝛioꝝ coopationē que neceſſaria eſt vt res tangenda oꝛgano tactus appꝛo pinquat·ex cui⁹ appꝛopinq̄tione ſpiritus animalis in carne z neruis exiſtes im= tetur· et immutatus ꝓpꝛietate rei tacte anime repꝛeſentet·et ſic ſenſus iſte i ſua actione fit complete·vt dicit cōſtā· Hoc autem ꝓpꝛium eſt ſenſus tactus q̄ oīs alī ſenſus habent ſingulare membꝛum et oꝛganū ſue actioni ſpecialiter deputa tū· Solus autē tactus eſt generaliter in membꝛis ommibus exceptis pilis z crini bus et pedum ac manuū vnguibus in q̄ bus non eſt neruus·et ꝓ conſequēs neq; ſenſus·p ommibus alīs magis eſt terꝛe ſtris atq; groſſus·et ideo aſpera z dura et ceteras hmōi terꝛeſtres paſſiones ſen ſibus alīs ſimilitudinis gratia ꝓfecti⁹ compꝛehendit· Hic ſenſus quāuis alīs ſenſib⁹ rōe obiectoꝝ videat groſſioꝛ eſſe ſubiecto·tū plus alīs iudicat eſſe vtilioꝛ q̄ ꝓpꝛis alī ſenſus poſſint aliq̄liter eſſe ſine tactu· tamen bene et complete eſſe ſine tactu eſt ipoſſibile(vt dicit phūs·) vñ generaliioꝛ eſt tactus ceteris· tū·q̄ ꝓ om nes ꝓticulas coꝛpis diffundit·tū·q̄ alī= is ſenſibus coopat·p̄cipue guſtui· hi em̄ duo ſenſus/ſcz guſtus z tactus ſunt ma gis ptmui cū ipſo coꝛde· et ideo ſunt ma gis de eſſe aīalis z de ſuis ſenſatis iudi cant exꝛpreſſius et obiectis·Oīe em̄ mē bꝛū habet neruū vnū vel duos q̄bus ſen ſus tact⁹ z motus voluntariꝰ pemitus amit= tunt·vt cōuenit in mēbꝛis palitiis z cō= tractis·Itē q̄ñq; mimoꝛat licut q̄ aliq̄ō mēbꝝ obdoꝛmire dꝛ q̄ ſcz ꝓpter aliquā opilatōz vel mēbꝛi ꝓſtrictioꝛ ſpūs ſenſi= bilis libere p membꝝ trāſire ñ ꝓmittit

Teditur etiã a mala cerebri complexiõe vt patet in epilenticis: qui horã accessionis etiã tactum ignis non aduertũt. Sepe etiã patitur ab extrinseca aeris imutatione. vt in digitis nimio frigore pstrictis: in quibus motus voluntarius impeditur. vnde vnus alium constringere nõ potest. Item q̃lꝫ ex partiũ corporis mansione. nam membri a corpore precisum nihil ommno sentit etiaz si pũsum fuerit penitus vel combustum. Item membrum etiã manẽs in corpe si fuerit aliquo casu mortuũ vel putrefactũ: sensu tangibili ommino priuatus est. tanto em̃ sensus tactus grauius patitur: quanto pfundius in neruis sensibilibus vulneratur. Item cũ dolor sensus sit rei nociue contingens ex partiũ discõtinuatione: res in ferẽs dolorẽ membro maxime iedit tactum: z maximã infert corpi passionem: et grauem efficit imutationem. nam oñe sensatum imutatione facit in organo sensitiui sui (vt dicit pbus.) Itẽ plures imutationes faciũt sensata tactꝰ q̃ aliorum sensuũ. Grossior enim est et materialior ceteris sensibus: et ideo fortius retinet impressiones cõuenientes vl̃ inc̃ouenientes. Item qz tactus est sensus vniuersalis adherens singulis partibus animalis. ad vniuersalem destructionẽ tactus: destruitur subiectum totius animalis. Nõ sic est de aliis sensib9. Destructo em̃ sensu visus: alie virtutes animalis pter hoc non destruunt imo quãdoq; in suis actõnibus fortius intendunt. sed destructo tactu: destruitur omnis sensus. vnde patet q̃ sensus tactꝰ est subiectum omniũ aliorum sensuum z fundamentũ. Item cum quatuor sensus alii singuli singularem et pprium sensatum habeant z obiectum / scz q̃ sic cadit in vno sensu q̃ nõ in alio. sicut color in visu: sapor in gustu z̃c. Solus tactus est q̃ in omnibus aliis organis sensuum suas imprimit passiones. Est em̃ cõmune omnibus sensibus q̃ pria habẽt obiecta et sensata. in quibus non errant nisi casu. pter quedã em̃ accidentia cõtingit sensum particularẽ errare (qz vt dicit ap.) hmõi sepe faciunt fantasiam mentiri. vt patet in visu qui iudicat stellam magnã esse paruã pter magnã distantiã situs. et gustus qui dicit amarũ dulce z econuerso propter palati infectionẽ. et sic de aliis contingit. Commune igit̃ est et generale q̃ omnes sensus particulares exteriores a cõmuni sensu interiori tanq̃ linee quedã a centro particulariter exeunt. et in varias eoz passiones organa sensitiua pficiunt: et suoz sensatoruz formas z similitudines ad sensum cõmunẽ singulariter reducunt. quo mediante de singulorum pprietatibus et differẽtiis (q̃ntum eoz actiõi congruit) iudicant z discernunt. Et hec dicta de pprietatib9 virtutũ et sensuum iam sufficiant.

Sicut ad regimen nature exiguntur sensus et virtutes: ita ad perfectionẽ eiusdem exigũtur necessario spũs quidã quoz beneficio et motu cõtinuo tam sensus q̃ virtutes i animalib9 moderãtur: vt suas pagant actiones. Dicitur aũt spũs prout hic sumit quedã substantia subtilis aerea vtutes corpis excitans ad suas pagendas actiones. Vel sicut dr in libro de differentia spiritus z anime. Spiritus est quoddaz corpus subtile vi caloris generatũ et in humano corpe per venas corpus viuificans: et p arterias pulsabiles anhelitũ vitam atq; pulsum animalibus administrans: sensum z motũ voluntariũ mediantibus neruis et musculis operans in corpibus animatis. Dic spũs pm medicos sic habet generari. dum per calorem agentem in sanguinẽ in epate fortis fit ebullitio: fumus quidã resolvitur qui ex venis epatis subtiliatus et depuratus: in quandã subtilem et spũalem substantiam siue aeream naturã cõmutatur: q̃ spũs naturalis dr: eo q̃ sua potestate naturaliter sanguinem subtiliat: et leuitate sua ipsum ad singula membra impellit et agitat. et ideo iste spũs est virtutis naturalis pme regitiuꝰ (vt dicit sp̃ã.) Dic idem spũs p venas quasdaz ad cor mittitur: vbi p collisionẽ et motũ partium cordis ad inuicem magis depuratur

De anima

et ⁊ naturā ſubtiliozem conuertitur: et tunc ſpūs vitalis a phiſicis nūcupatur: eo ꝙ a cozde p arterias ad totius cozporis membza ſe diffundit/et ſpūalem ꝯtutem augmētans eius opationes rectificat et cuſtodit. Nam quedā arteria a ſiniſtro cōrdis ventriculo exiens ⁊ ſuo ortu mox ⁊ duos diuiditur ramos: quorum vnus tendit ad ⁊ferioza ⁊ pluriꝰmos diuiſus ramoſ: quibus mediantib⁹ ſpūs vitalis ad omnia ⁊ferioza mēbza viuificanda ⁊ cozpe deportatur. Alter vero ramus tendens ad ſupioza diuidit iterum ⁊ tres ramos: quozū dexter ad dextrum bzachium: ſiniſter ad ſiniſtruz equaliter ſe diffundit ī arterijs ſic diuerſimode bifurcatis tranſfunditur ſpūs vitalis p totū cozpus ⁊ vitalem ī arterijs pulſum operatur. Medius vero ramus ad cerebzum ſe extendit ⁊ ſupiozes partes viuificans vitalem ſpiritū ⁊ omnibus partibus circūfundit. Idez vero ſpiritus ad ventriculos cerebzi vlterius penetrans ibidem plus dirigitur ⁊ ſubtiliat et ⁊ eſſentiā animalis ſpūs qui ſubtiliozeſt: ceteris tranſmutat. Iſte igitur ſpiritus animalis ⁊ anteriozi ventriculo cerebzi generat ⁊ particulariter diffūditur p organa ſentiendi: ⁊ hilomin⁹ tñ pars remanet ⁊ eisdem ventriculis. vt ſenſus cōmunis et ymagꝰnatiua virtus perficiatur. Deinde tranſit ad medium ventriculū ſcz ad cellulā logicā ad perficiendum ⁊intellectū. formato autē ⁊intellectu tranſit ad puppim ſiue ad cellulā memozialem impreſſiones ⁊ alijs cellulis factas ſecuz deferens. vt ⁊ theſauro memozie reponātur. a puppi vero/ id eſt a poſteriozi parte capitis/ id eſt cerebzi p medullam ſpine dozſi: que a phiſicis nucha dicit penetrat ad neruos motiuos vt ſic motus voluntari⁹ ⁊ omnibus partibus cozpis ⁊ferioris generetur. Vnus igitur et idem ſpūs cozpoz⁹ ſubtilis tamen et aereus ꝓter diuerſa officia ī diuerſis membzis diuerſis nominibus eſt vocatus. Nam ſpūs naturalis eſt ī epate. ſpiritus vero vitalis ⁊ cozde. ſed ſpiritus dicit animalis ꝓout ⁊ capite opatur. Nunc quidem ſpiritū non debemus credere humanam animā ſiue rōnalem animū: ſed potius (vt dicit augu.) eiuſdem vehiculum et ꝓpziū ⁊ſtrumentū mediante eñ tali ſpiritu anima cozpoz iungit: et ſme talis ſpūs ⁊miſterio nulla anime actio perfecte ⁊ cozpe exercet. Vnde iſtis ſpiritibus leſis et ⁊ ſuis effectibus qualitercūq; impeditis: reſoluta cozpis et anime harmonia rōnalis ſpūs ⁊ cunctis ſuis opationibus ⁊ cozpe impedit̄ur. vt patet ⁊ maniacis ⁊ frenetics et ⁊ alijs ⁊ quibus vſus rōnis ſepius non habet locum. et hoc eſt quia ꝓpziozum ſpiritu⁹ humoze vel vulnere leditur ⁊ſtrumentū. Iſtis igitur ſpiritib⁹ confoztatis: anima confortatur. et iſtis debilitatis vel deficiētibus: ipſa anima quo ad regimen cozpis deficit/ vel ⁊ ſuis actibus ⁊mozatur. vt plane oſtendit conſtan. Et hec de iſtis ſpiritibus ſufficiant quantū ad preſentē ptinet tractatū.

Qvm pulſus ſpūs vitalis ſit effectus: reſtat vt de pulſibus ⁊ eoz ꝓprietatibus aliqua dicamus. Eſt itaq; pulſus ꝑm diaſtolem ⁊ ſiſtolez id eſt ꝑm dilatationē et conſtrictionē cozdis et arteriarū motus. Cum igitur cor ⁊ ꝑtinuo motu exiſtens a centro vſq; ad circūferentiā ⁊ ſanguinis ⁊ calozis motu ac ⁊ pulſu ſpūs vitalis cōtinue moueatur ex tali motu vſq; ad ſui extremitates dilatatur. quando vero ecōuerſo ab extremitatibus ad centrū mouet: cōſtringitur. Cozdis igitur dilatatio ad frigidū aerem attrahendū: ⁊ conſtrictio ad aerē fumoſum expellendū: ſunt cauſa pulſus. Ad hoc autem neceſſarius eſt pulſus vt diſpoſitio ſpūalis virtutis ⁊telligat: et eius opatio cognoſcatur. Dic itaq; pulſus a cozde incipit/et p arterias ad extremitates cozporis ſe diffundit: vnde conſtentiam cozdis et eius actionē oſtendit. Solet autem a medicis nō ⁊ omnibus partibus cozpis: ſed ⁊ bzachialibus p arteriarū motus pulſus cōmuniter ⁊uenīri. quomā ⁊ quibuſdam non poſſz bene diſcerni ꝓpter earū a centro cozdis elongationē. In quibuſdaz aūt ꝓpter

cordis regentis occultationē. In quibus-
dam autem propter ossium constrictionē
et ideo antiqui sapientes ad discernēdū
pulsū arterias brachij elegerūt. z h siq-
dē fuit facilī/vtilī z honestī. facilī qz
carnose ptes arteriā ñ occultāt. vtilius
qz brachiales arterie cordi magis appro
ximant. honestius. quia nec egro/nec me
dico aliquā verecundiam generant seu
ministrant. indecens em̄ esset et verecū-
dum occulta membra corpis denudare.
Discernitur autē pulsus propria per di-
gitorū appositionē super locum pulsati-
lem. quod fieri consueuit cum mediocri
pressione. aliter in forti. aliter in debili.
quia in forti et carnoso fortius. in debili
et carnibus denudato remissius z leuio
ri pressione fieri consueuit. Ad hoc scien
dum est vt dicit constantī q multe sūt
pulsuum diuersitates. que tamen ad de
cem referūtur vel reducūtur. Primo at
tenditur scōm dimensionis quātitatem.
Et hic est triplex. magnus. quando p la
tum/longum/et profundū arterie se dif
fundit. et prouenit iste pulsus fortis et
grossus ex fortitudine spūs quo dilatat
pulsus. et est pulsus ex nimio calore qui
indiget infrigidatione et ex mollicie mē
bri obedientis dilatationi. Dicit et par-
uus/occultus/et strictus quando ad cen
trū redit. et hoc fit ex defectu virtutis et
paruitate caloris. Dicitur z mediocris/
equalis/ et tempatus quando nec cētro
nec extremitatibus est vicinus. hec me-
diocritas ex magno et paruo procedit.
Item consideratur scm tempus motuum.
et sic dicit velox/tardus/et medius. Ve-
lox dicit. quia paruo tempis interuallo
sepius mouet. et hoc contingit ex forti ca
lore et virtute. Tardus. quia magnū cō-
tinet tempis interuallum vel spaciū ad
sui motus complementū. et hoc accidit
ex defectu caloris z virtutis in motiōe
Medius inter hos laudabilis est habē
dus. Tertio considerat pulsus scm teno-
rem virtutis. et scōm hoc est fortis/debi-
lis/et medius. Fortis est quādo quadā
virtute a se videtur repellere digitū tan
gentis. et hoc accidit ex fortitudine vtu-
tis et mollicie organi facilis ad remouē
dum. Debilis est quando debiliter digi
tū pcutit. et hoc est ex imbecillitate vtu-
tis/et duricia organi inobedientis. Me
dius ab vtroq; tempat. Quarto attēdi-
tur scm consistentiam organi. et tunc di-
citur durus/mollis/et medius. Durus ē
quando cū quadā asperitate et duricia
resistere videtur. et hoc puenit ex vasorū
suorum siccitate. Mollis est quando di-
gitū cū magna suauitate sentiunt ita vt
videat ab eis penetrari. et hoc prouenit
ex humiditate. Medius inter hos duos
est tempatus. Quinto iudicatur scm ple-
num/vacuū/et medium. Plenus ē qui
quadam humiditate redundare videtur
et hoc prouenit ex nimia sanguinis z spi
ritus repletione. Vacuus autē est quan
do apparet inflatus. sed cū tangitur. qsi
vacuis digitis pforatur. Medi ab his
est temperat. Sexto iudicatur pulsus
scm qualitatem arteriarū. et diuiditur ī
calidum/frigidū/et medium. Calidus
est cum digitor extremitates sentiūt ca-
lidam arteriarū substantiā. et hoc pue-
nit ex materia intra habita scilz ex spiri
tu/et calore/id est calido sanguine. Frī-
gidus ecōtrario est intelligendus. Me
dius vero ab his duobus tempatur. Se
ptimo iudicatur ex opere quietis. et hec
diuiditur in spissum/ rarū/et medium.
Spissus est qui in sua dilatatione digi-
tor extremitates sepe pcutit z subito re
cedit. et hoc accidit ex fortitudine calo-
ris et defectu virtutis. fortitudo em̄ calo
ris remedium querit refrigerationis. de
fectus vero virtutis cū nonvaleat semel
bis vel ter m appetēdo laborat. Rarus
vero ecōtrario et ex contraria causa pue-
nit/scz ex tarditate caloris/ et ex fortitu-
dine virtutis. Medius inter hos erit tē
peratus. Di septem pulsus sensu sūt no
tabiles et ad discernēdum ceteris facili-
ores. Alij vero tres pulsus quorum pri
mus diuidit in pondus laudabile/et nō
laudabile. Secundus qui diuidit in con
cordem/et in nō equalem. Et tertius qui
scm percussionem maiorem vel minorem
diuiditur in ordinatū/ et in nō ordinatū

tamen virvalent a peritissimis medicis deprehendi·et ideo de eis ad presens supersedendum est·Si quis tamen eos scire voluerit·in·vij·li·pandeg· constan·c·iij·de quo hec extraxim⁹ inueniet determinata sufficientissime omnia & expssa ibi de pulsu capiente marcellino/serrino/vermiculoso/formidante/estuante/et tremente diffusius disputat· de quib⁹ nihil ad presens·tum·ꝓpter difficultatē·tum etiam propter singulariū pulsuū in multiplicatē·tū etiā·qz p̄senti opusculo multū necessaria nō videntur·

¶ Variatur autē pulsus ꝓpter multa·¶ Primo propter sexus discretionē· nā in masculis qui validiores sunt nature & fortiores·fortior est pulsus ꝙ in feminis que sūt nature magis debilis·et hoc est qz natura sepe iterando nititur supplere i feminis· qō per fortiorē pulsum semel in masculis opatur·Item variatur pulsus p complexionem·quia si fuerit calida·facit pulsū fortiorem/maiorē/vel velociorē·si vero frigida·facit paruū debilem atqꝫ tardum· si aūt humida·mollem reddit & spissum si sicca·asperum atqꝫ durū·Item diuersificatur propter variā corporis dispositionē·quia in macillentis generaliter ē pulsus fortior et viuacior ꝙ in crassis· et hoc forte propter⁹ minorē arterie p molē carneam occultationē vel propter maiorem caloris naturalis q̄ abundat in macillentis intensionem/qui quidem calor pulsum efficit fortiorez· ¶ Item propter etatis diuersitatez·quia pueri habēt velociorem pulsum ad innati caloris refrigerationē·quia in talibus plus abundat·¶ Nam velocitatem facit magnitudo caloris· et debilitas virtutis que ad attrahendū frigidum aerem semel nō sufficit vt supra dictum est· Juuenes vero propter abundantē in eis virtutem pulsum habēt fortem & velocem·Senes vero econuerso paruū/et tardū·debilem/et rarum·et hoc quia eoꝝ complexio approximquat frigiditati·vnde non est necesse multum attrahere aerem frigidum causa refrigeratōnis· ¶ Alie autē etates his affines ꝑm eam cui magis approximant pulsum similiorem sunt habentes·& hoc tam in masculis ꝙ in feminis· ¶ Item propter temporis immutationē· nam ver propter temperantiā frigidam & calidā pulsum facit fortem·similiter & autumnus·omne enī tempamentū virtuti naturali adhibet incrementum· ¶ Estas vero qui calidissima est debilem pulsum reddit & paruū· propter immiā pectoris vel pororum dilatationē·propter quam euanescit virtus et debilitatur· et ideo pulsus debilitati non sufficit vt magn⁹ efficiatur· ¶ Hiems autem quia frigida est· facit pulsum tardū· sed tamen multum fortem· tarditas autem hec prouenit ex hoc ꝙ non oportet multū refrigerari·fortis autē est· quia calor naturalis ad interiora refugit corpis vnde virtutem et pulsum confortat quando non excedit· calor vero estiualis vtrūqꝫ dissoluit·

¶ Item propter diuersoꝝ climatum & regionū inhabitationez· quia in calida regione habitantes vt in ethyopia pulsuz habent velocem quasi estiuum·Inhabitantes vero in frigida· pulsū habent similem hiemali· Inhabitantes vero sub linea equinoctiali· pulsum habent mediocrem·sicut in tempe vernali & autumnali·Similiter aer calidus/frigidus/& succus siue tempatus pulsum variat et immutat· ¶ Item propter impregnatiōz nam pregnantes in pulsu sunt mutabiles·quia a principio vsqꝫ ad septimū mēsem pulsum habent fortem/spissuz/& velocem quia calor· ¶ Fetus calorē augmētat naturalem·& vires mulieris vsqꝫ ad hoc tempus sunt mediocres et fetus adhuc paruus·vnde parum nutrimēti abstrahit ab earū corpibus· et ideo est pulsus adhuc tempatus· In septimo vero mense fetus maiorat et ideo maius nutrimentū requiritur·vnde et natura grauatur & p consequens pulsus debilitat· Item propter somni et vigiliarū alterationem· quia tempe somni paruus esse solet et tardus·sed post somnū fit fortis

et magnūs/quia tunc calor naturalis cō
fortatur· verūtamen si somnus nimis
prolongetur/ pulsus rarescat et debilita
tur· ¶ Item si quis a somno excitetur su
bito natura vel materia discutiē/ et pul
sus velox/spissus/tremēs/z mordīnatus
subito inuenitur· sed cum quieuit/iterū
reuertitur in pristinū statum· ¶ Item p
pter laborem z corporis exercitationem
que si fuerit temperata/pulsum facit ma
gnū/fortem/velocem/et spissum·quia ca
lor naturalis post huiusmodi excita =
tur·Si vero exercitium exiuerit tempera
mentū/accidit econtra· pulsus paruus/
durus/tardus/et rarus·quia in sic labo
rantibus virtus deficit/et calor natura
lis dissoluitur/ et pulsus p consequens
mīnorat̄ur ¶ Item ꝓpter balneoꝝ assue=
factionem·nam in aqua calida balneā=
tes tempate pulsum habent fortem/ma=
gnum/et spissum·et hoc propter nature
confortationem/et propter superfluita=
tū humidaruz cōsumptionem· sed in mi
nimis morantibus in aqua pulsus effica=
tur debilis/remanet tamē sicut prius ve
locitas et spissitudo·Similiter balnean
tes in aqua frigida tempate pulsum ha
bent fortem/et velocem·et hoc contingit
propter caloris naturalis coadunatōnē
et confortationem virtutis prouenientis
ex tempamento exteriozis infrigidatio=
nis·sed nimia mora in tali balneo pul=
sum debilitat z virtutē·et hoc contingit
in macillentis plus q̄ in crassis propter
frigiditatez ad interiora nimis subito et
quasi sine obstaculo penetrātē/ et quasi
precordia plus debito constringentem·
Item propter cibi et potus variā sum=
ptionem·cibus enī superfluus et indige
stus pulsum debilitat· moderatus vero
digestus ac p membra dispersus vel dif=
fusus excitata virtute pulsum augmen
tat· Similiter z potus moderatus et di
gestus pulsum facit fortem/magnum/z
velocem· potus autem calidus pulsum
facit velocem/et spissum· frigiditas aūt
rarum et tardum· ¶ Item ꝓpter passio=
num anime variationem·nam ira facit
pulsum et inducit velocem/fortem/spis=
sum·letitia mediocrem· timoz similiter
pulsum efficit velocem/et mordīnatum/
et trementem·similiter et doloz· et sic de
alijs contingit· ¶ Hec autē dicta de ani
me et potētiarum eius proprietatibus/
virtutibus/et effectibus quantū spectat
ad hoc opusculū/iam sufficiāt· ¶ Nunc
autem de proprietatibus humanī corpo
ris cuius anima actus est et pfectio ad=
iuuante dei gratia aliqua sunt dicenda·

Finit Liber Tertius·

De qualitatibus et humo·

De qualitatibus et humoribus humani corporis·
Liber quartus Incipit·

DE humani itaq; corporis et partiuz ei⁹ proprietatibus tractaturi· ab elementaribus qualitatib⁹ z humoribus ex quibus pstat corpus· est primitus inchoandum·

Quatuor sunt itaq; elemẽta z elementares qualitates ex quibus constituit omne corpus animatũ materialiter· precipue corpus humanũ· quod inter oia elementa est nobilissimũ/et nobilissime inter omnia composita elementa ordinatũ· vtputa propriũ anime rõnalis organũ ipsius opationibus tam naturalibus q̃ voluntarijs deputatũ· Est itaq; corpus homĩis cõpositum ex q̃tuor elementis· scz terra/aqua aere/et igne· quoz quodlibet habet proprias qualitates· Sunt aũt quatuor p̃me et principales· scz caliditas z frigiditas· siccitas et humiditas· que dicuntur prime qz primo labuntur ab elementis in elementata· Dicuntur etiã principales· quia ab eis omẽs secundarij effectus oriuntur· Harũ qualitatũ due sunt actiue/scz caliditas et frigiditas· Alie vero due/scz siccitas et humiditas sunt passiue· vnde ab istarum qualitatũ preualentia et dominio dicũtur elementa actiua vel passiua· Dicũtur aut̃ prime due principaliter actiue· nõ quia ille tãtum agant/quia passiue similiter agunt· nulla enim qualitas ẽ otiosa in corpe· sed ideo dicuntur be actiue· qz p actiones earum alie habent indua vel conseruari· Nam caliditas q̃cq; humiditatẽ/q̃cq; siccitatem inducit et custodit· vt potest videri in carne salsa· calor enim solis terrestris ptes dissoluit et aquosas et aereas· z sic relaxando/molliendo/ a calore inducit humiditas· Siccitatez aũt inducit· quia calor agens i humiditatem primo eam dissoluit· et dissolutã consumit· et sic siccitas que est lima caloris inducit et etiã conseruat· Caliditas igitur est elemẽtaris qualitas summe actiua· qõ patz per eius effectum· dum enim agit in rem aliq̃ primo eius ptes dissoluit· quibus dissolutis· res debilior efficitur/que p partiũ coherentiã fortior fuerat· et ideo actioni rei agentis minus resistit· Item caliditas est omniũ generabiliũ artifex z causa generatiois totiꝰ principalr effectiua Est aũt duplex caliditas· s· solaris siue celestis/scz generãs· et hec est saluatiua z generatiua· vnde quãdoq; generãtur rane ex celesti calore in aere· Alia est elementaris z generatia· z hec est corruptiua et consumptiua· sicut quando fit coadunatio fractorum radioz in puncto alicuius corpis perspicui· sicut si fiat coadunatio radioz in speculo· põt incendi stupa ex reflexione radioz et comburi· Itẽ inferiorum est ad superiora reductiua· faciendo enim motũ a centro ad circũferẽtiã dissoluit terrestria in aquosa· z aq̃sa in aerea/ et illa in ignea· et sic inferiora et media reducit in sua superiora· Item eorum que dure sunt compactionis· est remollitiua· Agendo enim in grossaz substantiam eam dissoluendo mollificat· vt patet in metallis calore liquefactis· soluendo enim terrestria in aquosa remollit· Item mollium et liquidorũ induratiua· vt patet in ouo igni apposito· quia liquidioribus et subtilioribus partibus resolutis terrestribus partibus remanẽtibus indurescit· Item densoruz est subtiliatiua· Dum enim motum a centro ad circũferẽtiam habeat vi sua rem in quã agit· dissoluit/ et sue actioni idoneã reddit· vnde cum tem ad simplicitatẽ reducere laborat· p consequẽs subtiliat· Nã subtilitas grosse rei subtilitas est que in nascatur p minorem partiũ compactionem· vt patet in glacie que calore soluta subtiliatur· Item virtute sua est deputatiua metallorum z rubiginis ipsorum consumptiua· Nam agendo in substantiam ipsius metalli ipsam dissoluit et si quid inuenit feculentie et rubiginis separat z consumit Si autem fuerit au-

rum omnino purum: violentia quidem
caloris dissoluitur: sed non consumitur.
vnde aurum perfecte depuratū/ quāuis
p calorem dissoluatur: non tamē m suo
pondere mīnorat. ¶Item caliditas ē
accidētaliter corruptiua. vt est videre qñ
calor plus dissoluit q̄ consumat: ipsi hu-
mores putrefiunt z corrūpuntur. vt patz
m cumulo frumenti aqua aspersa vbi ca
lor inclusus aquam resoluit m fumositā
tem: que inclusa z retenta grana remol-
lit/et putrefacit/et corrūpit. Itē natura
liter est graviū alleuiatiua. dum em̄ hu
miditas p calorem resoluta consumitur
pondus mīnorat: et sic substantia rei le-
uiatur. ¶Preterea calore agente m hu-
miditatē fumus generatur: qui fum⁹ al
leuiatur/et depurat. et m spiritū scz sub
stantiā leuez et aeream mutatur. et rem
m qua cōtinetur: reddit leuiorem. ¶Hinc
est q̄ corpa aīmalium viuentiū īcom
pabiliter sunt leuiora q̄ corpora mortuo
rum ꝓpter calorem et spiritū contentum
m arterijs z m venis. Sic em̄ corpa aī
mantiū sunt leuiora post prandium q̄
ante propter caloris confortationem: tm̄
accidētaliter est caliditas aggrauatiua
agendo em̄ m substantiā rei subtiliores
et leuiores partes consumit/et remanē-
tibus ptibus grossioribus fit compactō
et p consequens aggrauatio. p pororum
etiam apertionē ex vi caloris fit spiritu
um euaporatio. ex quor̄ presentia corp⁹
leuiatur/quibus euaporatis: p ipsorum
absentiā aggrauatur. ¶Item caliditas
est coloris rubri generatiua. agens em̄
m materiā ptes terrestres resoluit m a-
quosas: et illas m aereas et m igneas.
vnde ex circūfusione ignearū partiū im-
mutantiū rei superficiem color igneus/
scz rubeus generat. sicut est videre m ro
sis. ¶Preterea dum p calorem calidi hu
mores m corpe generātur ex eorū diffusi
one p corporis superficiem color rubeus ge
neratur. ¶Item accidentaliter est dico-
loratiua. quia p caliditatē pores aperī
tem exalant humores: et spiritus euane
scunt ex quor̄ presentia fiebat coloratio
eorum absentia color/ dicolor generat.

sicut est videre de rosa rubea que ex fu-
mo sulphuris albescit. ¶Item nimis in
tensa naturaliter est mortificatiua eo q̄
dum vltimus motus caloris agit m sub
stantiā eam ad vltimū resoluit: et resol
uendo m fine destruit z consumit. Itez
accidentaliter est viuificatiua. qz per ca
liditatem prestantē motū cordi et spiri-
tibus fit spirituū m corpe restauratio z
nutrimenti membror̄ fit competens ad
ministratio. et sic p consequēs corpus re
gitur et viuificat. ¶Recollige itaq̄ ex
predictis q̄ caliditas est elemētaris pro
prietas summe actiua penetratiua. sum
me mobilis z motiua. generata ex motu
radiorum suiipsius multiplicatiua. sui
cōmunicatiua. illorum m quor̄ substan
tiam agit: in suam speciem transformā-
tiua. illarum que frigiditate mortua sūt
et destructa viuificatiua et renouatiua.
(vt patet m radicib⁹ z m plantis q̄ hie
mali frigore mortificate vernali calore
reuiuiscunt) inferior̄ ad superiorā ꝺeduc-
tiua/attractiua/superfluorum consumpti
ua/et sordiū purgatiua. m materijs di-
uersis diuersor̄ immo oppositor̄ est effe-
ctuum producttiua. et ideo nūc inuenitur
rarefactiua z remollificatiua/liquefacti
ua/et aperitiua et ecōuerso. nūc conden-
satiua z īduratiua/ cōstrictiua et opi
latiua. nunc etiā saluatiua/nūc corrupti
ua et opilatiua. Est etiā virtute propria
saporū īmmutatiua. nā acetosa et agre-
stia conuertit in dulcia (vt est videre m
fructibus et m vuis) ¶Per nimiā aūt in
tensionē z excessum dulcia puertit i ama-
ra z m salsa. nā ex calore intenso exurē
tem sanguinē: sanguis m colerā cōuerti
tur/et p eundē aqua p fortem ebulitio-
nem subtiliores ptes aereas consumen
tem terrestribus manētibus i salis sub-
stantiā transmutat. Est etiam caliditas
crudor̄ et īdigestor̄ maturatiua/z ma
turitatis m fructibus celerius pfectiua.
vnde in regionibus calidis fructus citi⁹
matureſcunt q̄ in frigidis z plus dulce-
scunt. Est etiā formarū z specierū poten
tia m materia latenter existentiū ad a-
ctum eductiua (vt patet in mineralib⁹)

De qualitatibus et humo·

nam p̄ caloris actionē aurū/es/ argētuz et cetere metallice ſpecies de lapidibus educūtur/et forma nobiliori veſtiuntur· ¶Per calorē etiā diſſoluentē ſubſtantiaz cinerū et depurantē cineres in vitrū cō uertunt· vñ patet q̄ calor aeris et nature eſt miniſter· qz mediante calore nobiliſſime ſpecies et forme taz naturales q̄ artificiales de potentia ad actū educunt Eſt inſup caliditas impreſſa in aere plurimarū paſſionū(vtputa nubiū/choruſcationū/fulgurū/imbrium/et hmōi)generatiua· nā vi ſua actiua attractiua vapores varios/ſiccos/et būidos ad diuerſa aeris interſtitia eleuat· quibus aggregatis et condenſatis in nubes calor inclusus eas alterat in varias ſpēs z trāſmutat/quas diuerſimode tandē diſſoluit/et diſſolutas nunc in ſpeciē pluuie ſeu imbris ad terras vndiq; circūſpergit· Eſt preter hec caliditas ſuoz ſubiectorum a centro ad circūferentiā eleuatiua· vt patz in elementis in quibus dñatur· ſcz i aere et in igne qui ſumma diſtantia a centro terre elongatur· hoc etiā patz in oleo qđ ſemper ſupenatat· et in aliis omnib⁹ in quibus naturaliter calor vincit· Eſt inſuper diſpoſitionum ſiue qualitatum ſui ſubiecti oſtenſiua· vt patet in corpore vbi dominat calor· Nam vt dicit pſtanti·i·c·xi· corpus ſi fuerit calidū/erit caro multa/pinguedo pauca/color rube⁹/pili multi nigri vel rubei/tactus calidus/intellectus bonus/homo multū facūdus multū mobilis/audax/iracund⁹/amās et libidinoſus/et multū appetens/ z cito digerens/aſpere vocis/verecundus/fortis/et velocis pulſus· ¶Hec z multa alia ponit cōſtan· ſigna que calidi corpis ſūt indicia· Et hec de calore dicta ſufficiant

¶Rigiditas eſt elemētaris qualitatis quedam actiua ꝑpetas debilior in actione q̄ caliditas· Ipſius enim eſt moueri a circūferentia ad centrū· et ideo ptes ſubiecti in quod agit facit ſibi vicinus adherere/ et ideo tardius z difficilius perficit in ipſo effectum ſuū/q̄uis etiā naturaliter habeat infrigidare/tamē accidētaliter calefacit· videm⁹ enī in hieme q̄ ex frigiditate cō ſtringente poros corpis calide fumoſitates interiora petunt/et nō habentes liberum exitū (quia intus ſunt retente) ſe occultant z calefaciunt· vnde exterior frigiditas intus accidentaliter calefacit· ¶Item frigiditas eſt condenſatiua· qz frigiditate motū faciente ad centrum pars parti vicinius coheret· partes enim prius erant p interpoſitionē humiditatis ſeparate a centro ſeiunctē/ſed condenſata humiditate ad centrū conſtringunt Item quāuis reducendo partes ad centrū ſit naturaliter cōiunctiua/tamē accidentaliter diſſolutiua et partiū diſiunctiua· ſicut patz i cerebro frigiditate aliqua compreſſo vi compoſitionis humiditas in eo contenta exprimitur/dilabit/ et p diuerſa cerebri emunctoria diſpartitur· vt patet in patientibus catarrū ex cauſa frigida· ¶Item naturaliter ingroſſatiua· qz dum p actionē frigiditatis ptes ptibus vicinius coadherent/ totū groſſi⁹ efficitur ¶Preterea partes ignee p frigiditatē comprimentē condenſant in aere as/aeree i aqueas/et aquee i terreſtres et ſic tota groſſior efficitur· Eſt tamē frigiditas accidentaliter ſubtiliatiua· qz qñq; p frigiditatem cōſtringentē multa fit humiditatis exprecſſe eductio/que humiditas cōtenta in poris ſubſtantiā ingroſſabat/ ex hoc q̄ illius humiditatis fit eductio/cōſequitur accidentaliter ſubſtantie ſubtiliatio· ſicut patet in pelle lota et expreſſa ¶Item quāuis ex ſtrictione partiū z ex virtute cōprimente facta euacuatōne ſpirituū ſit frigiditas naturaliter grauatiua/accidentaliter tamen leuigat· qz facta eductione humiditatis q̄ aggrauabat/totius ſubſtit alleuiatio Item frigiditas tempata eſt vite et rei ſeruatiua· qz dum p frigiditatē hūiditas condenſat/caliditatis intenſio retardatur· vñ ſicut paulatim humiditas per poros reſoluit/ita reſoluta paulatim cō ſumit· et ſic ne calor diſſoluat ſubam rei impedit· et res ne feteat frigiditatis beneficio cuſtoditur· vnde in locis frigidis

et antrosis cadauera paulatim sine fe-
tore frigiditate resistente consumūt/clau
duntur etiā pori frigiditate constrīngen
te·vnde vapores putridi ne exalent exte
rius/ad interiora reprimūtur· ¶Frigidi-
tas tamē accidentaliter corruptiua est ⁊
destructiua· nā dum digestio ex frigidi-
tate in subiecto impedit/tunc impedita
caloris naturalis actōe debita/ corrupti
humores generātur· ex quibus sequitur
corpis corruptio/dū corrupti hūores cor
pori incorpantur·et hoc est videre ī vul-
neribus quibus frigida nimis apposita
poros restrīngunt·vñ recentes fumosita
tes interius carnē remolliunt/et eā cor-
rodentes vel corrūpentes putrefaciunt·
¶Item naturaliter est discolorativa·sicut
videtur q̄ in hieme calor corpis vel cor-
dis fugiens suū ꝓtrariū humorē et spiri
tum ad interiora secum reducit·et sic ex-
teriorē cutis superficiem calore depaupe-
ratā discolorată facit· vt patet in labijs
et in genis· verūta men accidētaliter est
colorativa·q̄ p frigiditatē fit porōꝝ ꝓstri
ctio/et spirituū ac humor retentio·quo-
rū presentia fit superficialiter cutis colo-
ratio ¶Item frigiditas nimis intensa est
naturaliter mortificativa· q̄ dū p eam
nimia fit constrictio in corde/spūs defici
unt omnino·et sic corde mortificato (a q̄
procedit aliorꝝ vivificatio) sequit̄ et illo
rum necessaria mortificatio· q̄ ex frigi-
ditate nimis dominātē calor debilis ex-
tinguit̄·et sic vitalis spūs non habēs fo-
mentū suffocat̄· ¶Accidentaliter tñ est fri
giditas vivificativa·sic̄ est videre ī aui-
bus quibusdā que ex arboribus procrea-
nt̄ que vice fructuū tanquā quedā tu-
berositates ex arbore nascunt̄· sed q̄diu
sunt in arbore nullatenus vivificātur·et
hoc contingit vel accidit(sicut dicit com-
mē·super libū vegetabiliū)ꝓpter porō-
sitatē ligni et fumositatē a cortice exalā
tem·sed q̄n illie tuberositates ruptis te-
naculis in aquā cadunt/ frigiditate po-
ros exterius ꝓstringente/fumositates in
terius retinētur q̄ conculcate ad inuicē
depurātur ac subtiliātur·et dum interi⁹
detinentur/in spiritū cōuertunt̄· ex cui⁹
multiplicatione ⁊ diffusione p singulas
ptes ille tuberositates vivificāt ⁊ postea
in quandā auiū speciē transformātur/ q̄
quidē ab aliis auibus in natura ⁊ com
plexione multū sunt diuerse· parū enim
habent de carne et minus de sanguine·
et ideo ad esum nō sunt apte·vt dicit idez
cōmen·materiā tñ diuine laudis cōside
rantibus administrant· ¶Illos enī spūa
liter representāt/quos p lignū crucis di
uinus spūs in aqua baptismatis gene-
rat/q̄ quibus carnis ⁊ sanguis desideria
non abundant/qui vivificati spiritu vo
lare ad celestia totis viribus desiderant
et aspirant·sed de hoc alias ¶Item fri-
giditas mater est albedinis ⁊ pallioris/
sicut caliditas mater est nigredinis ⁊ ru
boris·vñ in calidis regionibus nascunt̄
nigri boues ⁊ fusci sicut apō mauros· in
frigidis ꝯo nascūt albi·sic̄ apud sclauos
vt dicit aris·in li·de celo ⁊ mūdo·et assi
gnat rōnem·q̄ ex dīuio frigiditatis in fri
gidis regionibus matrices mulierū ad
talem fetum disponūtur· vñ procreant
albos filios ꝑm cutem et longos/⁊ mol
les ac flauos ⁊ laxos crines habentes·
¶Econtrario autem est in calidis regioni
bus vbi pariunt filios nigros/crispos/⁊
paucos habentes crines·vt ptz in ethy-
opibus·¶Est igitur frigiditas in sui domi
nio in subiecto suo manifestatiua· ¶Naz
in illis corpibus vbi dominatur est color
albus/capillus mollis/et laxus·intelle
ctus durus/et obliuiosus/appetitus par
uus/et somnus multus/incessus grauis
et tardus (vt dicit constan· li·i·c·xvij·)
¶Hec autem nō simpliciter sunt intelligē
da semper in omni frigido inesse necessa
rio/sed in compatione ad caliditatis do
minantis complexionē/et in ꝓportione
regionis calide ad frigidam regionem·
talia auctores retulerunt/et in suis scri
ptis posteris reliquerūt· ¶Hec autem de
proprietatibus frigiditatis dicta suffici-
ant ad presens/quia alie patent per op
positum eorum que dicta sunt superius
de calore·

De qualitatibus et humo·

Siccitas est quedam elemētaris ꝓprietas passiua q̄litas q̄ nunc caliditatē nūc frigiditas introducit plus tamē se habet ad calorem q̄ ad frigiditatē· cum siccitas sit lima caloris Dicitur aūt siccitas quasi sine succo id est humore· quia humor et siccitas opponuntur cuius effectus pr̄incipalis est desiccare sicut humiditatis est humectare Secundarios autē effectus habet multos sicut est īspissare/ exasperare/ mo=tum retardare/ ꝓsumere/ destruere/ mortificare· ꝓprietas itaq; illa q̄ habet desiccare pr̄incipaliter ꝓtes humidas a circūferētia ad centrum retrahit· et nē īterminabiliter fluxibilitate substantie sue res humida se diffundat q̄si obicez se opponit· hinc videm⁹ q̄ in littoribus maris harene siccitas terminum ponit mari· z vbi dominat terze naturalis siccitas fluxibiles maris impetus vlterius procedere non permittit· sicut exp̄sse dicit greg· sup Job· xxxviij· Quis posuit mari terminū· zē· dicit hiero· sup Jere· v· idem sibi· posuit harenam terminuz mari· zē· Idem enim expressius ponit philosoph⁹· Siccitas igitur que non ꝓfecte terminatur in ꝓprio cētro est qualitatis humorose in se male terminabilis· terminatiua z sue interminabilitatis finis īmobilis· ꝓout patet ad sensum et sue fluxibilitatis repercussiua est in parte· vel totaliter in extremitatibus ꝓsumptiua· Est itaq; siccitas humiditati contraria tam in effectu· q̄ in natura· Accidentaliter tñ pōt esse aliq̄n humectionis īductiua· nā cū sit lima caloris· exatat z intendit caloris motū siue actū q̄ exatat⁹ dissoluit actualē vel potētialez q̄ inuenit hūiditatem· que quidem dissoluta et diffusa per membra humiditatem elicit seu humorem· Siccitas etiam quando dominatur quia habet motum ad centruz membra coartat et constringit· z sic per cōstrictionem educitur humiditas que prius fuit per corpus diffusa· vnde videtur corpus humectari q̄ prius siccum fuit· Sic etiā videmus in montibus siccis herbas specialiter humidas procreari sicut est herba que dicitur crassula/ cimbalaria/ vermicularia/ zē· nec hoc est mirū· nam siccitas que naturaliter intendit ꝓseruare montem in sua siccitate/ et hoc per suum simile (scz ꝓ siccum) vi actiua ad sui nutrimentū attrahit secum· humiduz vero abhorrens et fugiens tanquā suū cōtrarium de se repellit vsq; ad radices herbarum· q̄ in superficie montis tangūt superficie ab interiori montis substantia sunt retecte· vnde humorez sic reiectum radices attrahunt et inde nutriunt herbe z humide et crasse fiunt· Eadem videtur esse ratio cōmen· super li· methe· vbi dicit q̄ fontes et flumina nascūtur de montibus q̄z cum sint montes cauernosi et spongiosi et plurimū etiā contineant caliditatis a mōtib⁹ magna attractio/ et rōe vacui z etiam rōe caliditatis aeris intercluſi· q̄ō igit attrahitur simile monti in siccitate sibi incorporatur· q̄ō vero dissimile est (vtpote in humiditate) repellitur z aggregat in vnū locum· q̄ō tandē expellit et forzas p capita fontium ad flumina ꝓficienda continue deriuat· Siccitas igit est attractiua sibi necessariorz et sibi quidē similiū est incorporatiua· superfluorz vō aut sibi dissimiliū expulsiua· Jtez siccitas est naturaliter attenuatiua· qz siccitas consumit humiditatē quā inuenit in subiecto qua consumpta· sequit extenuatio ¶ Jtē siccitas ē sube iduratia· qz ꝓsumēdo huiditatē i materia efficit ipā durā· sic i luto est videre· q̄ō siccatū dutum efficitur· Jtem siccitate agente in rem subtilem· vt in aereā substantiā siue aqueā subtilioz efficitur et ratior· sicut videm⁹ q̄ flāte boreā aer desiccatur z rarescit z subtiliatur· Jtem accidētaliter potest esse remollitiua· qñ enim siccitas consumit humiditatē que partiū est conglutinatiua· se quit ꝓ consequēs partiū separatio et mollificatio· sic est videre in ligno vetustissimo· cuius humiditate ꝓ siccitatē cōsumpta/ sic molle reddit· et in puluerē mollē tactui cedentē redigitur ¶ Jtem naturaliter est asperatiua· nam agens in subiecta in humiditatē quā inuenit· ꝓsumit in superficie· et quā non potest consumere

ñdurat·et ita ñducitur quedã ñ superficie ñequalitas ex vacuitate depꝛessa ⁊ duritie elevata ex qua fit asperitas que nihil aliud est ꝙ ñequalitas secundũ durum corpus·accidentaliter tamen quãdoꝙ lenificat · sicut quando ex siccitate acuitur calor· qui suo accidente dissoluit humores· qui dissoluti ⁊ per aliaꝫ arteriam distillantes eam leniunt ⁊ humectant·Item siccitas est motus tardatiua· nam per dominium siccitatis nimie partes aeree et aquose ñ terrestres ñspissãtur· ⁊ sic substãtia grossioꝛ effecta et grauioꝛ tardioꝛ est ad motum·per nimiam enim siccitatem spũs exinaniuntur· quoꝝ multitudine corpus mouebatur velocius· vnde eoꝝ facta diminutione ꝑ siccitatem· mouetur difficilius· Tamen est siccitas aliquando accidentaliter motus adiuuatiua·quia siccitas facies motum ad centrum· equaliter ducat circumferentie partes ad medium et fit ptium circumflexio equaliter et rotundatio·vnde quia rotundum non habet angulos ñ quib9 possit impedirivolubilitate sua mobilius reddit·¶Preterea siccitas consumendo humidas superfluitates· spũs subtiliat et depurat ⁊ velotioꝛes reddit eos· nam si a superfluitate debet depurari quibus corpus grauabatur ad motum habilitat corpus ipsum·Item naturaliter est consumptiua·quia per hoc qđ consumit humoꝛes· corpus euacuat/ et a suo nutrimẽto depauꝑat et necessario inanitur· Item naturaliter est destructiua· quia dum humiditatem substantialem que materialiter subiectuꝫ nutrit ⁊ ꝓfectum copulat pariter destruit et consumit· causa est quare res aĩata vel animata destruitur et dissoluitur·Item animata corpoꝛa spiritualiter destruit· quia spũs naturales qui constant ex fumo humido dissoluit quando illam humiditatem consumit·vnde deficiente materia ⁊ spiritu· corpus necessario mortificatur· vnde pessima est qualitas et mortificatiua dum excedit·Vinificat tamen accidentaliter·nã humoꝛes quãdoꝙ reumatisantes ad spiritualia et meat9 spiritus opilantes qui parati sunt superducere suffocationem·siccitas superueniens vel medicina sicca agens ñ illos humoꝛes consumit eos/et spirituum vias aperit·vnde rei quasi prius mortue sequitur viuificatõ·Quamuis igitur siccitas sit necessaria ñ omni coꝛpoꝛe elementato ad superfluitatis humide consumptionem/ ⁊ ipsius humiditatis coartationem· ñsup ad ipsius caloris remissi exercitationeꝫ· mortifera tamẽ est qualitas et pessima quando debitam excedit ñ coꝛpoꝛibus ꝓportionem· Nam pessimas ñfirmitates solet ñ coꝛpoꝛibus ñducere ac nociuas·vt ptisim et ethicam et huiusmodi quibus vix potest medicine beneficio subuenir·Insuper ꝑ nutrimentalis humoꝛis consumptionem coꝛpus excecat ⁊ exsiccat cutis superficiem cõtrahit et coꝛrugat· senium accelerat· coꝛpus superficialiter discoloꝛat ⁊ deforꝛmat/ sitim ñmoderatã ꝓuocat· arterias exasperat et vocem impedit ⁊ rarefacit·caput a capillis spoliat et decaluat· articulos manuum/ et pedum ꝓtrahit et ñcuruat· vt est videre ñ lepꝛosis·Sed hec dicta de siccitatis effectib9 nunc sufficiant·

Humiditas est elemẽtaris passiua qualitas actiuarũ qualitatũ impressionib9 obediens et subdita actionũ caliditatis et frigiditatis susceptiua¶Est autem humiditas omniũ coꝛpoꝛum et precipue aĩatoꝝ nutritiua/ augmentatiua / ꝓseruatiua /deperditoꝝ ñ coꝛpe restauratiua· Nã humoꝛe et caloꝛe oĩa generanẽ·vt dicat philosoph9· et generata nutriũtur·vt est videre ñ radicib9 et semimb9· Nã granuꝫ terre ꝓmissum ꝓmo optet ꝓfundi humiditate aquea et aerea et ꝑ ñclusũ calorẽ naturalem rarificari et dilatari· et tãdẽ actiõe caloris humiditas resoluta grossioꝛẽ sui ptẽ et terrestrioꝛẽ terre iferi9 trãsmittit·quã quidẽ terra ĩ suis recipit visceribꝰ ⁊ caloꝛe ĩcluso coagulat et ñ radicis substãtiã ꝑ ñmixtionẽ humidi et sici ꝓuertit·humiditas autẽ illa radicalis derelicta et ñ radice sic ꝓcreata· humoꝛem quem ñuenit ĩ terra sibi similem

De qualitatibus et humo·

ratione ſimilitudinis et in via attracti⸗
us intercluſi caloris ſibi attrahit⸗ et at⸗
tractū quātū (ſibi ſufficit) in ſui nutrimē
tum cōuertit·qō autez ſibi nō eſt neceſſa
riū⸗ p calorem illaz humiditatē diſſoluē
tem et ſubtiliantem ipſaz ſupius tranſ⸗
mittit·et primo in ſubſtantiā germinis
deinde in ſubſtantiā ſtipitis·vltimo in ſub
ſtantiā floris/fructus/z frondis⸗ ſic trāſ
miſſā coagulat et puertit·Quia igit hu⸗
miditas omniū illoz q̄ vegetātur nutri⸗
mētū eſt z materia⸗ manifeſtū eſt q̄ om⸗
niū vegetabiliū eſt nutritiua⸗ et per ſui
diffuſionē z incorporationē in latū z in lon
gū/in altum et in ſpiſſum augmētatiua
Item hūiditas deperditoz in corporibus ve
getabiliū z animatis eſt reſtauratiua· nā
p calorem agentē cōtinue intrinſecū et ex
trinſecus corpa conſumūtur et cito per⸗
rent niſi p reſtaurationē humidi reparē
tur·et ideo neceſſaria fuit cōtinua hūidi⸗
tatis attractio⸗ vt cōtinua fieret deperdi
reparatio/et p conſequēs ſubiecti reſtau
ratio vel cōſeruatio·Eſt preterea humi⸗
ditas inferioz pſeruatiua· nā ex aggre⸗
gatione radioz cōtinua in aere z in terra
tanta fieret caloris generatio/et ſiccita⸗
tis inductio q̄ aer inflāmaret/z terre
ſuperficies cōbureret⸗ niſi hūtus caloris acti
ua p aeris z aque hūiditatē adcōm eius
reſiſtentē proportione debita ad temperiē
reduceret⸗z ideo (vt dicit macro·) Oppoſuit
deus fonti caloris fontē totius hūiditā⸗
tis vt p humoris preſentiā coloi oppoſi⸗
tā eius violentia reprimeret/et ſic mun
di machina in eſſe debito cōſeruaret⸗ ali
oquin a calore nimio ſubito ſolueretur·
Item hūiditas eſt partiū terre cōiuncti
ua·tante enim ſiccitatis eſt terra q̄ niſi
humiditate aqua humectaret⁷ quelibet
eiꝰ particula ab alia diſſolueret·et ideo
fecit natura ſpongioſos mōtes z terram
cauernoſam in multis locis et porоſam
vt ſic fieret rōne vacui aeris et aque fo⁷
tis attractō ad adiuuandū ſiccitatis mi
tigationē/et partiū terre ſepabiliū vnio
nē·Vnde qō facit ſanguis currēs per ve
nas in corpe⁷ idem facit hūiditas in ve
nis terre·rigat em terre ſiccitatē et eam
diſponit et habilitat ad fecunditatem·
Habet autē humiditas quasdā proprieta
tes z effectus primes et naturales·quas⁷
dam vero ſecūdarias z quodāmodo ca⁷
ſuales·ſicut et alie q̄litates· Eſt em hu⁷
miditas naturaliter labilis z fluxibilis
male in ſe terminabilis·ſed tamē ſiſtitur
termino alieno (vt dicat pbus) A centro
em ad circūferētiā eſt motiua· vnde z ſe
diffundendo ſubiectū ſuum totaliter de⁷
fluendo diſſolueret⁷ ſi ei aliquid non ob⁷
ſiſteret qō eius fluxibilitatē p reductio⁷
nem partiū ad centrū terminaret· vnde
videmus fluctus maris p barene ſiccita
tem in maris litoribus a ſuo confluxu cō
peſci et in ſe quodāmodo renocari· Item
naturaliter mollitiua eſt·partes em ma
terie duras z cōpactas per ſui ſubtracti
onē et diffuſionez relaxat et ratificat et
remollit·Eſt tn̄ induratiua accidentali⁷
ter·ſicut videmus in gibbis z etiā in apo
ſtematibus quibuſdā in quibus conflu⁷
unt hūores frigidi/ et ex frigiditate par⁷
tes humidas ad centrū repercutiente z cō
denſante indurātur/et in ſclroſim id eſt
duriciā ſepius cōmutātur· Idem etiam
cōtingit ex nimio calore ptes liquidiores⁷
cōſumente quibus cōſumptis ptes groſſi
ores cōpungunt̄ inter z indurātur· Item
naturaliter eſt mūdificatiua· nā ſua re
mollitione z partiū p quas diffunditur
ab inuicē laxatione ptes ſordidas diui⁷
dit z diuiſas lubrificādo remouet z ab⁷
ſtergit··vt patet maxime in ipſa aqua q̄
ſubſtantialiter humectat z maxie eſt ſez
diū purgatiua·et hoc maxime ſi ſubſtan
tiali humiditati caliditas cooperetur·vt
patz in tritico z furfure in radice blonie
et etiā in ſapore z in medulla fabe z in
conſimilibus que omnia ſordes faciei et
totius corpis mundificant et depurant·
Item quia de ſe motum habet a centro
ſiue medio ad extrema⁷ cum ille motus
ex ſe non ſit fortis multum⁷ ſed reſpectu
caloris ſit obtuſus Eſt ſiquidem ſui
in latum principaliter diffuſiua·in altū
vero ſine calore non eſt multum quantū

est de se extensiua· sed quādocq; calor in ipsa dominat· et in ipsam obediente materia humida operatur· tunc in omnē partem (sed maxime in altū et longū vi caloris sursū eleuāte z vsq; ad extremitates diffundente) erigit z ptelatur· Corpa vero in quibus p̄dominatur calor et humor temperatus naturaliter z generaliter sūt altiora z longiora et etiā graciliora q̄ illa in quibus existente humiditate multa z dominante calore paruo/ et remissius operante cā contraria inuenitur· et ideo homines calidi vt colerici obediente humore subalti calorīs actioni sunt alijs scz flegmaticis longiores et in omnib⁹ extremitatibus corpis (alijs partibus z circūstantijs pcurrentibus) hinc inde equaliter in gracilitate et longitudine aptiores· vbi aūt est calor multus et humor multus non tm actioni ignee ōtuitus superfluus aut diminutus· sed p̄gruus et mensuratus· corpa in omni dimensiōe fiunt magna/ lata/ et longa· Alta enim sunt p̄pter calorē subtiliores ptes humiditatis ad summitatē deferentes· Lata aūt fiunt et spissa p̄opter virtutem caloris ptes grossiores humiditatis ad singulas ptes inferiores p̄m sui exigentiā vndiq; diffundentē· et partem parti p̄m cōgruentiā nature adunantē· ¶ Itez humiditas est naturaliter lenificatiua· nā sui circūfusione p extrema rei omēs partes vacuas replendo ad equalitatez p̄ducit· et sic rei superficiem complanando et adequando eam leuē facit· ¶ Accidentaliter tamē quandoq; exasperat· sicut quando aliquo casu simul calidi z frigidi humores ad aliquē locū confluūt et cōcurrūt· calidi quidē in cōmuni superficiem rei eleuant· frigidi quoq; deprimūt· et sic ex cōtrarijs humoribus cōtrarietas z inequalitas asperitate quadā corpis in superficie generatur· ¶ Item humiditas si fuerit p̄m nature exigentiā in corpe cōmensurata· omniū actionum anime z corporis est adiuuatiua· Nam ex humoribus spūs regitiui generātur et in esse conseruantur· spirituū quoq; virtutes suos effectus in singulis organis corpis sensitiuis et motiuis p humorum ministeriū operantur· vt patet in virtute visiua· q̄ mediante humore cristallino visum in oculo operat· similiter virtus gustatiua nū quam sine humore saliuali iter sapores discernere arbitratur· et sic de alijs· Nā humiditate substantiali destructa in corpe vel corrupta· tota aīe actio, p̄iter erit impedita· Si enim fuerit in toto corpore vel in aliqua parte corpis superfluitas humida sic abundans q̄ non possit regi a nata· principiū est et materia putrefactionis/ et generat in corpe grauissimas passiones· vt patet in apoplexia in qua superflua būiditas sic occupat omnes ventriculos cerebri q̄ nō permittit per neruos sensibiles spiritum animalē ad sensificandū corpus et mouendū deferētes animā in corpe suas pagere actiones immo aufert corpi subito sensū atz motū et tandez includit suffocationem atq; mortē· sicut dicit galie· in cōmē· sup amphoris· exponēs illud verbū hypocratis· Soluere apoplexiā fortē impossibile est· debilē vero nō facile z· ¶ Flegmatica em̄ būiditas occupās totā cerebri regionē opilat meat⁹ neruoz vñ non p̄ot deferri spūs aīalis ad inferiora imo iterciudit anhelitus z vita finit· Hec autē būiditas peccat q̄ñq; i q̄ntitate q̄ñq; i q̄litate· et hec aliq̄n a cā intrīseca aliq̄n ab extrīseca a cā extrīseca sic a mala cōplexione q̄n nociua būiditas radicat· in mēbris et nō p̄ot a calore naturali dissolui et p̄sumi nec a sua malicia īmutari· Talis itaq; būiditas i diuersis locis corpis diuersas inducit infirmitates· vt patz in epilepsia q̄n p̄cedit ex vitio capitis· et in hydropisi q̄n ex mala cōplexione generatur epatis· Item a cā extrīseca sicut a rebus que a icb· et galie· vocātur res non naturales q̄les sunt aer/ cibus/ z potus· sompnus z vigilie· masticio/ et repletio· exercitiū atq; quies· Hec em̄ omnia si fuerint assumpta sc̄m exigentiaz nature humiditatē substantialē generāt ac conseruant et p̄ditam reparant et restaurāt

De qualitatibus et humo·

Si vero contrario modo ſumpta fuerint contrariū effectum habent· nā humiditatē mnaturalem generāt ⁊ augmētant et naturalē corrūpunt/alterant/⁊ īmutant·vt patz·Nā vt dicit galie·in āphoriſ·hypocratis pticula·iij ſup locū illum Immutationes temporū maxīe generāt morbos ⁊c·Tempa(inquit)anni nō ſūt cā morbi·ſed mutationes complexionis ipſius tempis qñ ſcz cōplexio aeris q̄ deberet congruere tempi īn oppoſitā commutatur·ſicut quādo cōplexio veris deberet eſſe calida ⁊ humida efficit ſicut ī autumno frigida atq; ſicca et econuerſo· et ſic de alīs·Naz ſi fuerit vernalis generaliter frigidus ⁊ ſiccus·et præceſſerit aer īn hieme quaſi vernalis·ſcz calidus et hūidus·neceſſe eſt multos ī vere egrotare·et etiā mulieres parituras occaſione facili aboꝛtire· et hec eſt ratio galie· quā aſſignat·qz ex humiditate ⁊ caliditate hiemis p̄cedentis multa fiebat humiditatis īn corporibus generatio ⁊ flegmatis coadunatio· Aer vero īn īicio veris ſi fuerit frigidus ⁊ ſicc⁹·claudit poros ⁊ nō ſinit fumos exalare·vñ retento caloꝛe·diſſoluit humiditatē illam ſuperfluam īn hieme generatā· et cū caloꝛ ſit debilis et ñ poſſit eā pfecte digerere nec ex toto pſumere trāſmittit eā ſic īndigeſtā nūc ad ſupioꝛa mēbꝛa·⁊ nūc ad īferioꝛa vbi coadunata ſic cauſa eſt diuerſarum paſſionū·vt ſi aſcendāt ad caput· poteſt eſſe cauſa reumatis et catarri· ſi vero ad īteſtīa·⁊ fuerit flegma ſalſuz mozrificādo īteſtīa·īducit diſſenteriā et ſic de alīs·Illa eadem ratio pōt eſſe aboꝛſus īn mulieribus·quia humiditas illa defluens ad matꝛicem aggrauat illam et remolliendo retīacula fetus/ac relaxando eſt cauſa aboꝛtiendi Aliam autem cauſam ibi aſſignat auicē· Et ſic de alīs paſſionibus aeris et tempis īntelligendum eſt q̄ mutant humiditatis qualitatem vel caloꝛe īmoderato nimis diſſoluendo vel nimis conſumendo/ſiue ecaloꝛe remiſſo ſuperfluitates eius nō euacuando· et ſic īntelligendū eſt de aere nimis frigido poꝛos claudente·humoꝛeſq; plus debito ſtrīngente· Sed de aere frigido ad p̄eſens hec dicta ſufficiant·

De cibo vero et potu patet· Nā per debiti nutrimenti cibi ſalz ⁊ potus ſubtractionez humiditas ſubtrabitur·et caloꝛ īnducta ſiccitate ītenſioꝛ efficitur nō īnueniens īn q̄d agat ad ſubſtantialem humiditatē ſe conuertit īn quam agendo ipſaz nimis attenuat vel conſumit· Et ecōtrario ſi cibus vel potus fuerit immoderatus· humiditas nimis īntenditur/et caloꝛ naturalis debilitatur·quia nō ſufficit ad digerēdum facit tamē caloꝛ quod poteſt· Nam aliquid reſoluit ex illo ſuperfluo cibo ſumpto·Illud autem reſolutum cum ſit fumoſitas groſſa ⁊ īndigeſta·petit cerebꝛ et perculīēs eius mirīngas ſeu tuniculas grauiter eas ledit et aliquā emigraneaz vel aliā capitis paſſionem peſſimā excitat ⁊ īducit· Aliquando etiam radices neruoꝛū ſenſibilium fumoſitas malicioſa tangit·et ſuo acumīne ſiue fumoſitate ad īntima ipſoꝛum neruoꝛū penetrans· ſpiritum animalem ibi exiſtentem impedit atq; ledit·vnde et ſubſtantiam/et rationis vſum pturbat/ et īmguam rationis īterpretem titubando contrahit ⁊ peruertit·vt patz īn ebꝛiis·Motum etiam voluntariū ſepius retardat vel penitus deſtruit·vt patet īn tremulis et īn paralīticis(nec mirum)Nam virtus coꝛporis regitiua que ſita eſt ī neruis ⁊ muſculis quando neruū ſiue membꝛum qō ſic eſt depꝛeſſuz regere et erigere ſatagit et īntendit·ſed p̄eualens ille acutus fumus et reſiſtens virtutem naturalē vīncere cupiens membꝛum deoꝛſum depꝛīmere nititur et cōtendit·Vnde ex iſto duplici motu cōtrario(vno ſcz)eleuante et alio depꝛīmente membꝛoꝛum tremoꝛ ſepius generat·et tandem victa totaliter virtute regitiua moꝛs vel paliſis īn talibus dñatur·et ideo optimū eſt conſiliuz ſapiētis qui dicit·Ne te effundas(inq̄t) ſuper omnem eſcam·quia ī multis eſcis īfirmitas grauis ⁊c·Item idem malū generat īn coꝛpe ſomnus īmoderatus

Nam ī ſomno remittūtur ꝟtutes ⁊ actiones animales et interius naturales intendūtur· vnde clauſis poꝛis forinſecus caloꝛ intrinſecus coforatus multos hūores attrahit·quos quidē nec digerere poteſt·nec conſumere·et tunc ꝓualente tanta ſuperfluitate quā nō pōt natura regere ſequitur neceſſario moꝛs ⁊ ſuffocatio·ſicē eſt videre ſepius ī dormientibus poſt acceptā medicinā/et etiā in minutis ¶ In vigilantibus autē nimis cauſa cōtraria operatur in quibus nimia fit ⁊ humoꝛū et ſpirituū conſumptio vī et moꝛs iterū cōmatur· ¶ Item eadē ratio ſuffocationis eſt in nimis repletis·et eadem ratio defectionis eſt in ieiunantibus ſupꝛa vires et minuū manitis· ¶ Item qui nimis ſe exercitant ꝓ nimiā caloꝛis intenſionē humoꝛes nimis conſumentē ſe deſtruunt et conſumūt· In nimis vero quieſcentibus cauſa eſt cōtraria· q; ī ipſis magna eſt ⁊ īmoderata humiditatis attractio ⁊ nulla ſuperfluitatis euaporatio nec ſpirituū ſubtiliatio·et ideo neceſſario humiditas ſuperflua diſponit ad putrefactionem et corruptionē· Iſtis et aliis modis infinitis qualitates elementares in ſuis naturalibus effectibus impediūtur· ſicē patet in rōnibus ſupꝛa dictis·qs de verbis pſan·pitagoꝛ et gal·in cōmē·amphoꝛi·hyꝑocratis ⁊ epidimiarū ſuccīcte cōpilauimus·vī de his ſupſedeamus·⁊ ideo ad deſcribēdas ꝓpietates humoꝛū q ex his ꝗlitatibus cōponūtur·manifeſtius apponimus ex quibus conſtituitur omne corpus qō ſpiritu ſenſibili vel rationabili animatur·

Eſt igitur humoꝛ quedā ſubſtantia actualiter liquida ex ꝓiunctione elementariū qualitatū ꝓ digeſtionē ī aialis corpe generata apta mēbra nutrire et eoꝛ actiones informare naturaliter vel accidentaliter impedire Nā humoꝛ eſt corpoꝛ ſenſibiliū materiale principiū ⁊ primū ac precipuū rōe nutrimēti in ſuis ꝓagendis actionibus iuuamentū· Sunt aūt hūores vt dicit cōſtā·vocati elementoꝛ filij eo ꝙ vnuſq; eoꝛ ex eoꝛ oꝛginaliter conſtet ꝗlitate· Sunt aūt quatuoꝛ humoꝛes ·ſ· ſanguis flegma/colera/et melancolia·qui quidē reſpectu mēbroꝛ dicūtur ſimplices q̄uis reſpectu elementoꝛ quoꝛ ſunt filij cōpoſiti inuenīātur· Idi ꝗtuoꝛ hūores in quātitate et qualitate equalitatē proꝑtiōe debita obſeruātes· omnia coꝛpa ſanguinē habentia ꝓficiunt/⁊ nutriūt/ac cuſtodiunt in debita ꝓſiſtentia ſanitatis·ſicut econtrario ex eoꝛ inequalitate ſiue infectione infirmitatē generant ⁊ inducunt· Fuerunt aūt hi ꝗtuoꝛ neceſſarij hūores ad coꝛpis ꝓſtitutionē/ad ipſius regimen et conſeruationē/ad cōtinentie deꝑditoꝛum in coꝛpe reſtauratione m(ſicut dicit galie·ſup amphoꝛiſ·)Coꝛpus em̄ ſubiacet fluxui(vt patet in ſudoꝛibus ⁊ in ſputis)et huius alteratōnis ſcz de frigiditate in caliditatē ⁊ econuerſo· et coꝛruptio ni q̄ ex fluxibilitate nimia ſequit ⁊ ex alteratione diuturna· vt ergo qō ꝓ fluxuꝫ in coꝛpe deꝑdit·reparetur et mala alteratio in bonā tranſmutetur·et ꝓ cōſequens coꝛruptioni aliqualiter obuietur· neceſſaria fuit quatuoꝛ humoꝛū plentia· vt coꝛpus aiale in vigoꝛe ipſis mediātibus incolume ꝑſeuet· Idoꝛ aūt humoꝛū generatio ſic habet fieri·recepto enim cibo in loco decoctōnis primo ſcz ī ſtomacho ſubtilioꝛ eius ꝑs ⁊ liquidioꝛ q̄ a phiſicis ptiſmaria vocat ꝓ quaſdam venas ad epar trahit ⁊ ibi ꝓ caloꝛis naturalis actionē in ꝗtuoꝛ hūoꝛes tranſmutat· q̄ꝫ generatio in epate ſimpl̄r incipit·ſed nō ſimpl̄r finitur· Primo em̄ caloꝛis actō qō frigidū eſt et humidū in naturaꝫ flegmatis puertit· Secūdo qō calidū ⁊ humidū eſt·in naturā ſanguinis trāſit· qō ꝟo calidū eſt et ſiccum·in naturā colere ꝓſtringit·ſed qō frigidū et ſiccum·in ſubſtātiā melancolie ſe componit·talis igit eſt ꝓceſſus· Primo ſiquidē generat flegma tanquā humoꝛ ſemicoctus· Secūdo ſanguis cuius decoctio eſt perfecta ¶ Tertio colera cuius decoctio tempamentū excedit· Vltima etiam melancolia quaſi ꝑs terreſtrioꝛ et aliorum fex in eſſe ꝓcedit· Vnde talis eſt oꝛdo (vt dicit auicenna)

De qualitatibus et humo·

ꝙ elementoꝝ recta et reciproca eſt generatio· quia de aere fit igmis ⁊ ecõuerſo· ¶Humoꝝ aũt genaratio quedã eſt recta ſed nõ reciproca·de flegmate eñ ꝙ de coctionẽ fit ſanguis ſed non ecõuerſo·Similiter de ſanguíne fit colera ꝙ calorez ıntenſum ſiccantẽ humorẽ et ſubtiliantẽ ſed nõ econuerſo· ſimili modo ꝙ aduſtionem ex colera fit melancolia et nõ econuerſo· Sic eñ accidit ın generatõne humoꝝ ſicut accidit ın generatione vini ex muſto(vt dicit ꝑſtan·)Nam feruẽte muſto generat quedã ſpuma ſuperficiem petens/et quedã ſubſtantia terrea ad fundum deſcendens·Et alia eſt aquoſa ꝑm cuius augmentũ vnũ eſt ın ſubſtantia magis debile ⁊ mınus calidũ·et quanto magis antiquatur·tanto magis fit calidũ ꝙter huius aquoſitatis reſolutionẽ quanta eſt vini puritas· tanto cocho eſt completa·Sic ın humoribꝰ eſt pars leuitate ſua ſuprema petẽs/ſcz colera· alia velut fex deorſum tendens/ſcz melancolia· alia vero ın cruditate manens/ſcz flegma· q̃rta vero eſt ſanguis ın ſua puritate ꝑmanens a ceteris humoribꝰ depuratus·nullus tamẽ ſanguis ẽ ita purus quñ alıs humoribus ſit permixtus vnde ex eoꝝ cõmixtione ſpeciẽ variat et colorem·nã ꝑ admixtionẽ colere apparet rufus·a melãcolia ıger·a flegmate aq̃ſus ⁊ ſpumoſus ⁊c·

Sanguis(vt dicit Iſido·)a greco nomẽ ſumpſit· eo ꝙ ſuſtentat vigeat/et iuuat· ıd eſt vitam cõfirmat·nam ſanctire confirmare eſt·Dicitur autem ſanguis dum eſt ın corpore effuſus vero dicit cruor·eo ꝙ effuſus currendo corruat·Alı autem vocãt ſanguinem/quaſi ſuauem· eo ꝙ guſtu et tactu ſit ſuauis·nõ enim eſt ſanguis purꝰ ⁊ ıntegrer niſi ın iuuenibus·Nam dicũt phiſici ſanguíẽ mınui ꝙ etatem·vnde et ın ſenibus tremor eſt ex defectu· ꝓpter autẽ ſãguis anime poſſeſſio ẽ·Inde genas lacerare ın luctu multeribus mos eſt·vnde etiam purpuree veſtes ⁊ purpuri flores ponũtur ſuper mortuos·ãi moſitatem mortuoꝝ dum erant ı ſuo ſanguíne repreſentantes(vnde ꝙ Iſido·li·x·c·ıı·)Sanguis aũt ꝑm ꝑſtã·ınter q̃tuor humores laudabilior ⁊ nature amicabilior eſt ꝓpter eiꝰ equalẽ ⁊ ꝑfectã coctionẽ quem efficit calor tempatus ex materia pura et aerea ad corpis nutrimentũ·Eſt vero ſanguis ꝑm eunde ꝑſtã· alius naturalis aliꝰ ın naturalis·Naturalis aũt aliꝰ eſt ꝑtentus ı arterıjs·alius ı venis·Qui ño eſt ın arterıjs calidior ẽ ⁊ ſubtilior rubicũdior ⁊ clarior/ et ı ſapore dulcis· alio tñ ſanguíne acutior eſt ı ſapore·Eſt aũt calidior ꝓpter cordis ⁊ ſpũs vicinitatez· ſubtilior ꝓpter cordis calorẽ ſubtiliantẽ et rarificantẽ· et hoc vt reſumẽdo ꝑ ſpiſſas tunicas arteriarũ facile poſſit ı alia mẽbra labi·Clarior aũt eſt ꝓpter virtutẽ colere ın ipſo·Acutior aũt eſt ꝓpter augmentũ caloris·Sanguis ño ın venis cõtentus eſt calidus ⁊ hũidus ınter groſſũ et ſubtilem· Mediocris ın ſapore ẽ valde dulcis omni malo carẽs odore cito coagulatur cũ exierit· vnde talis ſanguis epar deſignat temperatũ·Si vero fuerit ſubtilis aq̃ſus nõ boni odoris nec dulcis ſaporis·cõmixtiõz alteriꝰ hũoris ipm ınficientis eſt iudiciũ· iam eñ de generat ſanguíẽ ınnaturalẽ(qui ſic dr)vel q a ſua generatõe eſt vt ın leproſis corruptꝰ aut ꝓpter ıcõuenientẽ materiã ex q̃ eſt generatꝰ·aut ꝓpter extraneũ humorẽ cũ quo eſt cõmixtus·modicũ eñ colere/vel alterius ınficientis humoris mixtum cũ puro ſanguíne ipſum ınficit/et ın ſue q̃litatis ſimilitudíẽ ipm trahit·(hucuſq; conſtã·pãdeg·xxıiıj·c·)Alias ſanguinis ꝓprietates ponit ariſ·ın·iij·li·animaliũ· Dicit eñ Omne animal habens ſanguinẽ habet epar ⁊ coꝝ·vñ omnia aialia carentia ſanguíne ſunt mınoris corpis et virtutis aialibus habentibus ſanguíẽ et cũ abſcidit caro·ſanguis exit niſi illa mortua fuerit vel corrupta ¶Item ı omni animali bone diſpoſitionis eſt ſanguis mediocris· quia non nimis multi/ ſicut ſunt potantes nouũ vinum/nec nimis pauci·ſicut corporis craſſi ſunt parui ſanguinis· quia quanto augmẽtatur ꝑpinguedo tanto mınoratur ſanguis·

¶Item omne corpus sanguineū putrescit cito·et maxīe prope ossa·Homō enī habet sanguinē subtilem valde respectu aliorum animalium quorū sanguis est nigrior et spissior sanguine boīs z maxime thauri et asini· et sanguis in inferiori pte corpis spissior est z nigrior q̄ in superiori· ¶Item sanguis quādo generat valde erit causa egritudinis·quoniā attenuatur z fit aquosus·et p̄ter hoc forsan sudat homo sanguinē· qō quidez est (vtputo) propter supfluam liquidi sanguinis abundātiā·a qua se intendit exonerare natura·vnde ejicit eius partes aquosas ad cutis superficiem z eas expellit per sudorem ¶Item cū homo dormierit·erit sanguis in manifesto modicus· nec mirū·qz tunc reuocatur a natura ad interiora in adiutoriū vtutis naturalis vt ipsius beneficio suas peragat actiones·vnde quia tunc se profundat interiora·extremitas corpis pallida remanet et exanguis·et p̄ter hoc forte accidit q̄ si corpus dormientis pungatur· nō exit inde tantū sanguis quantū si esset vigilans ¶Item dicit ibidem q̄ si sanguis fuerit bene coct⁹ et digestus·bene fit ex eo sepum·et hoc forsitan· quia eius vnctuositas p temperatam decoctionem coagulatur/et dealbata in sepum et pinguedinem transmutat· ¶Item cū alteratur sanguis a cursu nature sue z fuerit corrupt⁹ exibit a stomacho et a naribus· ¶Item cū putrescit sanguis in aliquo membro nisi educatur arte vel natura efficatur ex eo virus et in sanniem cōmutat·(hucusq̄ constan·li·iij·) ¶Item dicit ibidē li·xij· Vene sunt vasa sanguinis·ex quo patet q̄ sanguis est cibus vltim⁹ animalis habentis sanguinez·Ita etiā sanguis animabilis est nature q̄ animal carens sanguine cibatur p illud qō cōuenit cū sanguine·qō pātet in vermibus et muscis q̄ carnibus insident z sanguinem sugūt· z inde sibi attrahunt nutrimentū·propter hoc si animal nō nutritur cibo isto efficitur macillentum z male dispositionis p talis cibi detrimentū·et quando cibat crescit et fit bone dispositionis per talis cibi nutrimentū· et si ille sanguis vnde fit cibus fuerit clarus/et bonus· erit corpus sanum·et si malus· erit corpus infirmū· ¶Item sanguis terrestris coagulatur cito p̄ter priuationē humiditatis· vnde omne animal habens subtilem sāguinem et mundū atq̄ calidū alijs animalibus habet meliorem sensum· Sanguis enī mundus/subtilis/ et calidus z maioris motus intellectui cōuenientior est· ¶Item omne animal carens sanguine est maioris timoris animali habente sanguinem·et p̄ter hoc habens mundū sanguinē/calidum/et leuem nō mouetur nisi modicū propter timorem· ¶Itē sanguis thauri congelatur citius et coagulatur sanguine omniū aliorum animaliū Sanguis enim omniū animalium coagulatur scōm magis z minus p̄eter cerui et leporis et sibi similium in natura· quorū sanguis non coagulatur· vt dicit aristo·Sanguis thaurin⁹ (sicut dicit idē li·iij·et·xij·) maxime est coagulatōnis et velocis·et hoc forsan propter excessuz caloris et siccatatis·vnde hausto crudo interficit sicut venenū· vnde de quodā philosopho dicatur q̄ hausto sanguine thauri se peremit· Item idez li·xiij·Sanguis in parte dextra calidior est q̄ sinistra·et ideo propter vigorem calidi sanguinis i parte illa manus dextra vniuersaliter promior est ad opandum z habilior q̄ sinistra· Vnde dicit aristo·li·i·q̄ leo p̄ius mouet pedem dextrū q̄ sinistrum· Et super amphoris·dicitur·q̄ mulier portans masculum subito vocata ab aliquo p̄mo mouet pedem dextrū·quod facit calidus sanguis qui in concipiēte masculum cōpletius operatur ¶Item in eodem libro dicatur·q̄ sanguis prima et precipua est materia cordis et epatis·vnde et cor cōcauum est ad sanguinem copiosius recipiendum·et spissum ad eundem diligenter custodiendū· et in nullo membro est sanguis sine venis nisi in corde tm̄·et de corde exit p quasdaz venas ad alia loca corporis· et non venit aliunde sanguis ad cor· qm̄ fons est et principiū sanguinis membr̄ primū recipiens sanguinē·

De qualitatibus et humo·

et hoc manifestat ex anathomia et mo=
do generationis·qz prima creatio cordis
apparet sanguinea·vnde ꝑm aristo·Cor
est primū sanguinis receptaculū et ideo
in medio ponitur vt eū transfundat tan=
quā a medio et a centro ad omnia alia
membra·vñ dic̄ q cor est mediū toti⁹ aiaℓ
a quo procedit motus/et sensus/et vita
totius animalis·et ideo cor est in omni=
bus habētibus sanguinē· qm̄ necessario
principiū sanguinis est z non epar·Hec
omnia aperte dicit aris·li·xiij· Quāuis
de ꝓncipio sanguinis alio modo sit scri=
ptum in libris medicor· Sed de ista cō
troversia nihil ad nos/ qz vtraq; positio
vel opinio nobis deseruit quo ad nostrā
intentionē· ¶ Ex predictor igitur auc=
torum sententijs breuiter recollige q san
guis naturalis est purus/calidus/et hu
midus·subtilis/dulcis/animalis/ nutri
bilis/virtutis naturalis ꝑseruatiuus/se
des anime et ipsius cōtentiuus/iuuētu=
tis ꝑfectiuus/cōplexionis alteratiu⁹/vi=
goris cordis et spirituū conseruatiuus/
letificatiuus/amoris excitatiuus/sui dif
fusione in superficie corpis ipsius colora=
tiuus/sanus et temperatus/sanitatis cō=
seruatiu⁹/corruptus/ corruptionis indu
ctiu⁹·vt patet in lepra q̄ est sanguis cor=
ruptus in fontibus et cū alijs humorib⁹
admixtus· malicie eor est temperatiuus
sua virtute doloris oculor mitigatiuus
vt dicit pstan·q sanguis columbe vl irū
dimis de ala dextra extractus oculis ca=
lidus instillatus/maculas abstergit ocu
lor·sanguis em̄ talis valde est ignitiu⁹
et dissolutiuus· sicut idem dicit cōmen=
tator in viatico in tractatu de pannis et
maculis oculor in fine·

SVnt z sanguinis quedā ꝓpieta
tes mir̄ laudabiles alijs supra
dictis·nā quāto bene dispositus
nature est amicabilior et vtilior/tāto cū
corruptus fuerit eidez est nociuior z gra
uiores infert corpi passiones·nam alio=
rum humor malicia sanguini admixta
propter amicabilitatē eius ad naturam
nō se ita subito manifestat·et ideo ab eo
rum lesione sibi natura mīnus p̄cauens
latentem ipsor maliciam non formidat
vt pz in febribus enutritis/et alijs mi=
xtis in quibus colera rubea vel adusta/
sanguini admixta non ita cito se nature
vel medici iudicio manifestat· vt dic̄ ga
lie·super ampboris m̄· ¶ Item sanguis si
fuerit in corpe superfluus/monstruosas
in hominibus generat passiones nisi na
ture vel medicine beneficio euacuet citi
us·vt patet in sanguine mēstruali/ qui
ꝓpter superhabundantiā humiditatis z
caloris indigentiā in mulieribus exister
si vltra debitus retineatur/ pessimarum
causa est z occasio passionū·Inducit em̄
quādoq; spūalium suffocationem/ qñq;
hydropisim/qñq; etiā frenesim sine ma
nifesta causa passionē· put ille sanguis
corruptus nimis diu retentus/ad diuer=
sas transfundit corpis regiones·sicut in
passionarū li·galie·expressius ptinetur·
vnde cōtra talia ꝑicula summū remedi=
um est talis sanguinis corrupti euacua=
tionē citius ꝓcurare·nec mirū si sanguis
sit corruptus ꝓpium subiectum sic mo=
lestat/qui alienū etiam mirabiliter infi
cit et molestat siue immutat·¶ Nam vt di
cit Jsido·li·x·c·ij·Sanguinis menstrua
lis contactu fruges nō germinat/arescūt
arbusta/moriūtur herbe/fructus amit=
tunt arbores/ferrum rubigo corrumpit/
nigrescunt era z metalla·qō si canes in
de comederēt/ in rabiem cōuertūtur vel
efferūtur· glutinū aspalti quod nec fer=
ro dissoluitur nec aquis/ ipso pollutum
sponte dispergitur·vt ibidem dicit Jsi·
hic sanguis ex superflua humiditate et
debili calore in corpibus mulierū gene=
ratur·et ideo ne natura ex eo grauetur/ i
matrice recolligit tanquā in sensitiua a
qua si debito modo expulsus fuerit/ cor=
pus totū mūdificando alleuiat/ et ipsaz
matricem ad conceptionē disponit et ha
bilitat·vnde dicit aristo·li·ix·¶ Menstru
um in fine mensis in mulieribus maxi
me viget·et ideo tunc vtiliter expellitur
sanguis talis· qz sicut dicit idem li·xvi·
Sanguis menstrualis non habet certā
temporis reuolutionē/sed in maiori pte

accidit ꝫ dimínutione lune·et hoc eſt re
ctum·quia corpa animalium ſunt tunc
tempis frigidioza·quomã ꝫ illo tempe
aer eſt frigidioz ⁊ alterat ſanguis ⁊ effi
citur ex eo ſuperfluitas menſtrualis·q̃
ſi tũc expellitur·talis euacuatio lauda-
bilis eſt ⁊ naturalis·qui ſi vltra temp⁹/
vel ꝓpter groſſitiem ſanguiꝫ/vel ꝓ=
pter altitudmẽ matricis/vel ꝓpter de-
fectum expulſiue virtutis retineat· mul
tis moleſtijs ꝑiculoſis corpus mulieris
aggrauatur· qõ quidem generaliter eſt
verum a·xiiij·anno vſq; ad·l·qz ĩ iuuẽ-
cu ibus meaꝝ ſunt anguſti et ꝟtus debilis
A·l·aũt ãno ꝫ antea ſanguis mínozat
frigeſcit calor deſtruit vt tepeſcit·vñ iſte
due etates a tali ímundicia ſũt ímunes
ſcz ſenectus vetularis ⁊ iuuẽtus puella-
ris·retinet tamẽ natura ſanguẽm mẽ
ſtrualem poſt mulierũ impregnationez
ad nutrimentũ fetus et conceptus cõſer-
uationẽ·vnde ariſto· li·xv· ¶ Menſtrum
eſt ſanguis nõ purus·ſed ndiget digeſti
one opatiua·hic ſanguis míxtus cũ ſper
mate cibus eſt ꝫ animalu· vnde mulier
poſt conceptionẽ frequenter patiens flu
xum menſtrualem ſolet facere oboztiuũ
aut eñ debilitatur fetus·aut mozitur·⁊
hoc ꝓpter nutrimenti ſubtractionẽ·vnde
retentio ſanguinis menſtrualis ſignum
eſt impregnationis ex iam dicta cau-
qõ autem ſuperfluit de ſanguíne mẽſtru
ali detrabitur ad mãmillas vt mde lac
generetur· materia eñ lactis ẽ ſanguis
decoctus ꝫ mãmillis· vt dicit ariſto·li·
xv·et·xvij·Lac (inquit) eſt ſanguis di-
geſtus non corruptus ¶ Item oportet vt
fluxus ſanguinis mẽſtrualis actualiter
ſit ꝫ corpe antequã mulier impregnet·
ſicut dicit ariſto·li·xv·et conſtat·Sicut
oportet arborem primo florere q̃ fruct⁹
facere ¶ Item quando venit talis flũxus
naturaliter·ſemper accidit ꝫ etate lune
etati etiã mulieris puerienti· ¶ Itẽ aues
et animalia nõ patiũtur talem fluxum·
qz totalis ſupfluitas tranſit ꝫ plumas
et ꝫ pilos·vt dicit ariſto·Itẽ dic rurſus
mulieres nimis ſe exercẽtes ⁊ ſepi⁹ mo
uentes nõ multũ menſtruãt·ſed que q̃=
eſcũt ⁊ multũ comedũt ſuauiterq; viuũt
tales multa purgatiõe ndigent ¶ Itẽ qñ
ſanguis talis vel frigiditate vel craſſicie
ozа venarũ pſtrngente debito modo nõ
exit·ad exeundũ alias vias querit vt ve
nas varicũ ⁊ emozoydarũ quas ſi clau-
ſas mueneꝝit·ad alia mẽbza ſe diffũdit
et grauẽ ínfert nature preſſionẽ·nã tales
vt ꝛ ꝫ viatico ꝑtan· defectũ appetitus
patiũtur· nam cibaria bona abhozrent
puluerẽ vero carbonũ ⁊ laterũ appetunt
et ſimiliũ·nã ſanguis retentus ꝫ malicia
oſum fumũ terzeſtrẽ ⁊ pontícũ quertitur
quo rapto ad ozificiũ ſtomachi· appetit⁹
rõnalis ſubuertitur/et irrõnalis genera
tur·vnde et omnia talia corpa ſunt ma-
ximis mozbis preparata·

¶ Flegma ꝫm iob·eſt humoz ſemi-
coctus actõe caloris impfecti ex
frigida ⁊ bũida natura gen ra
tus·Et ariſ·dicit li·xv· iflegma ẽ cibi ſu
pfluitas q̃ nõ digerit·eadẽ eñ eſt mate
ria ſanguinis ⁊ flegmatis·ſed differunt
ꝫm decoctionẽ maiozẽ vel mínozẽ·vñ de
flegmate fit ſanguis ꝑ ampliozẽ caloris
agentis ínteníonẽ·non tñ ecõuerſo·ſan-
guis eñ ꝫ flegma nunq; trãſmutat ſic
colera mutat ꝫ melancoliã·ſed bñ ecõ-
uerſo vt dicit auic· Eſt aũt flegma natu
rale humoz frigid⁹/bũidus/et ínſipidus
quẽ natura mandat ꝑ mẽbzavt digerat
et ex ipſo digeſto corp⁹ nutriat·Notan-
dũ q; flegma aliud ẽ naturale/aliud ꝫ=
natale· Naturale aũt eſt humidũ ⁊ fri-
gidũ ꝫ colore albũ/ ꝫ ſuba fluidũ/ꝫ ſa
pore parũ dulce vel totaliter ínſipidũ·ĩ epa
te tñ generat vbi ſedes eſt caloris·eſt tñ
habile vt ꝫ ſanguẽ trãſmutet·et ſcã
cõpleta tranſmutatõe corp⁹ mde ſuſtẽte
tur·iflegma eñ q̃uis de ſe ſit groſſuz et
ínſipidũ·ꝑ ínteníonẽ tñ caloris ipm im
mutantis forme ⁊ ſaporis ſanguinis eſt
dulcis ſuſceptiuũ· vt ꝑz ꝫ flegmate qõ
dicit eſſe dulce·vnde ꝓpter vicinitatẽ
et ſimilitudmẽ quã habet cũ ſanguíne
ndigent eo omnia membza corporis·et
ideo natura prouida fecit illud cum ſan
guíné ꝑ venas toti⁹ corpis tranſire ꝓpter
neceſſitatem et etiã ꝓpter vtilitatem·

De qualitatibus et humo·

Nam vt dicit ꝓstan·deficiente sanguíne calo᷒ digerit flegma·quia íde íntendit membra reficere ⁊ nutrire· vnde ín hoc nobilius est flegma colera ⁊ melancolia q᷒ rectificari non ꝑ̄t vt ex eis fiat sanguis cuius beneficio vigent ⁊ nutriūtur membra co᷒pis vniuersa ¶ Est etiā eius ꝓsentia cū sanguíne necessaria· vt eius sc᷒ sanguinis feruo᷒ tempetur· et liq̄ditate flegmatis spissitudo sanguinis íntē perie cōseruetur·et sic facilius ⁊ expeditius ad síngula membra nutrimētū sanguinis deportaret·Vtile etiā est vt iunctura membro᷒ ⁊ alie ꝓtes mobiles sua liquida humiditate humectentur· ne ex calo᷒e motus vel ex sanguíne calido casu aliquo a suo officio retardētur aut sic citate supíndocta impediātur·¶Flegmatis aūt ínaturalis quattuo᷒ sunt spēs· Est eñ acetosum/frigidū/et siccuz ꝓter melancolie admixtionē·salsum/calidū/ et siccū ꝓter colere rubee ífectionē·dulce· ꝓter sanguinis ꝓticipationē·vitreuz sic dictū· ꝓter calo᷒is vitrei assimilatiōz tale eñ oīno elongatur a calo᷒e·et ideo certus eius spēbus illud est cōpactius et difficilius ad digerendū ⁊ ín sanguíne puertēdū·¶Dic humo᷒ si co᷒ruptus fuerit diuersas generat ī co᷒pe, ínfirmitates cuius suphabundantia (vt dicit ꝓstan·) cognoscit ꝑ diuersa· nā vere flegmatic⁹ est co᷒pe deses/grauis/⁊ tardus/⁊ sensu bebes/mente obliuiosus/et carne mollis ⁊ fluidus/colo᷒e liuidus/ albid⁹ facie/co᷒ de timidus/ sputis et excreatōibus multis plenus/piger ⁊ somniculosus/ parui appetit⁹/parue sitis nisi sit salsū flegma q᷒ tunc salsus sapo᷒ ín o᷒e sentitur ꝓter calidi humo᷒is admixtionē·cr íne mollis et flauus ⁊ laxus·cuius pulsus est mollis/grossus/⁊ tardus·vrína alba/spissa cruda/et discolo᷒ata·statura pínguis/et grossa·ín extremitatib⁹ breuis et curta· cuius cutis supficies plana et lenis ac a pilis denudata·sommiat de aq̄rū/miuiū ⁊ pluuiaz iundatōe·nauigatōe ī equis frigidis ⁊ etiā ō natatōe· Talis cōplexi oīs boies solent frigidū morbum sepi⁹ íncurrere ⁊ ipso fatigari ⁊ p̄cipue tempe hiemali·q᷒ tunc tempis qualitates flegmatis/sc᷒ frigiditas ⁊ humiditas íntēduntur·vt dicit constan· q̄re supza de ꝓprietatibus frigiditatis ⁊ humiditatis·

Colera ſm Jsido· dicta est eo q᷒ ín humo᷒e colerico calo᷒ temperamentū excedat· Colera alia naturalis·alia ínaturalis· Naturalis est illa q̄ naturaliter est calida ⁊ sicca et ín suba subtilis/ín colo᷒e rubea/ clara ī sapo᷒e amara cū quodā acumíne·q̄ quāto est calidio᷒·tanto ē ín calo᷒e rubicūdio᷒/ et ín sapo᷒e amario᷒·que cū ín co᷒pe ge᷒neratur·ín duas ꝓtes diuidit·quaz vna vadit cū sanguíne· et alia transmittitur ad cistā fellis· Jllud aūt q̄ vadit cū sāguíne·penetrat cū ipso cā necessitatis et iuuamenti·necessariū eñ fuit vt sangui ní admísceret ad aptificandū sangumez ad membra colerica temperanda et nutrienda·quomiā ín hoc sanguíne optet esse coleram rubeam actualiter ſm debitaz ꝓportionē hmōi membro᷒· Juuat etiaz vt sanguis subtilietur· vt facili⁹ transeat ꝑ anguſtos meatus ad íntericora co᷒pis nutrienda· Alia vero ꝑs q̄ ad cistaz fellis trahitur transmittit ad ipsaz cā necessitatis ⁊ etiā iuuamenti·necesse emz fuit ꝓter mūdificationē totius co᷒pis et ꝓter nutrimētū ipsi⁹ fellis· Juuat etiā stomachū ⁊ íntestina calefaciendo ⁊ pūgendo· vt a supfluis se exonerent· Jdeo eñ sepe accidit to᷒sio ⁊ ventris dolo᷒ et colerica passio· q᷒ via opilatur q̄ est ítet fel et íntestinū· ¶ Jnnaturalis colera est que egreditur a natura ꝓter aliquod ex traneū sibi cōmixtū· Nā ex cōmixtiōe cū colera rubea ⁊ flegmate aquoso generatur colera citrina q̄ ceteris est nimis calida ⁊ nociua· Si vo fuerit flegma grossicies essentie ⁊ spissio᷒is íde colera vitellina· Jste due spēs sunt note ¶ Tertia spēs est colera q̄ dicitur ꝓassiua ín colo᷒e· viridis ⁊ amara·acuta sicut herba q̄ ꝓassium/id est matubiū vel porus nūcupat· Nascitur aūt ín stomacho illo᷒ q̄ continue vtūtur herbis nimis calidis vt porris/cepis/allijs/ nasturcijs et hmōi·

et fortitan a talibus herbis viridibus et crudis in caloze contrahit virozez· et sic gal· visum est· Auicē· autem visum fuit q̄ prassiua generat ex colera vitellina quando nimis aduritur·cū em̄ aduritur adustio in ea facit migredinē· ex qua cuz citrinitate mixta· vinditas introducitur Erugin̄osa vero colera est quarta speci es que p vlteriozē adustionē generatur ex prassiua· qn̄ em̄ tantū aduritur q̄ ei⁹ humozositas exsiccatur· tunc declinatur coloz eius ad albedinē· qualis est coloz cineris·nā caloz in humido cozpe primo migredinē efficit·deinde consumpta tota liter humiditate albozem quandā intro ducit·vt est videre in lignis q̄ priusq̄ cō= uertātur in cinerē· conuertūtur in carbo nem· frigiditas vero econuersio in humi do facit albedinē·in sicco aūt migredinez opatur·sed hec vltima omnibus aliis pe ioz est et venenosioz cuius venenosa q̄li tas pessimas z mortiferas inducit i coz pore passiones·sicut herispilam/et noli me tangere ꝛc· ¶Huiusmodi humoz igit colericus naturalis nō excedens termi= nos nature· est alioz humoz subtiliati= uus/digestionis cōfortatiuus/fecis z pu tredinis mūdificatiuus/cozpis scōm di= mensionē longitudinis z altitudinis di stensiuus/animositatis et audacie gene ratiuus/ mobilitatis z leuitatis effecti= uus/ad iram z ad appetitū vindicte exci tatiuus/veneris appetitus ꝓuocatiuus/ virtutis expulsiue adiuuatiu⁹/ materie grosse attenuatiu⁹/et a centro vsq; ad cir cūferentiam diffusiuus/ scōm citrinitā= tem et migredinē superficiei substantie in coloze mutatiuus· Vnde nota q̄ ipsi co= lerici generaliter solent esse iracundi/a= nimo i mansueti/leues/instabiles/impe tuosi/in cozpe longi/tenues/et macilen ti/coloze fusci/in crinibus nigri/ et crispi pili hispidi et hirsuti tactu calidi/et pul sus fortis z velocis· eoz vrina in substā tia est tenuis z subtilis in coloze ignea/ rutilans et clara·hec colera si in aliqua parte cozpis fuerit corrupta· molestissi= mas infert cozpi passiones· Quarū hec sunt generalia signa·Sicut em̄ dicit con stan· in panteg·li·ix·c·ij· Si cozpi domi netur colera corrupta· erit cutis glauca/ vel citrina et erit defectus appetitiue vir tutis·amaritudo sentit in oze· ita q̄ dul cia videntur amara/et sapida insipida· pūctura et ardoz in stomacho ex calido fumo pungente neruos stomachi z moz= dicante abhominatio cū vomitu coleri= co cum siti/ lingue siccitas ex fumo cali= do tractbeam arteriā desiccante/et hūo rem salivalem circa neruos lingue con= sumente/oculoz cōcavitas cum humido aspectu/pulsus subtilis velox et spissus vrina rubea z intensa/doloz capitis gra uis/vigilia z alienatio mentis/ horribi= les visiones in somnis·tales em̄ somni= ant de igne/fulgoze/et stupenda aeris in flammatione·qō fit ex igneo fumo petē= te cerebrū z imaginatiuā immutāte·

¶ Melancolia est humoz spissus et grossus ex fece z turbulētia san guinis generatur· Et ōz a melō qō est niger z col in qō est humoz· ide di= citur melancolia q̄si niger humoz·vnde a phisicis colera nigra nūcupatur·nā co= loz eius declinat ad migredinē· Est aūt melancolia alia naturalis/ alia in= naturalis· Naturalis frigida est z sicca q̄ fit in sanguine sicut fex in vino habz ge neraci cuius suba est spissa et terrestris· cuius sapoz inter dulcedinē et ponticita tem existit vicinus acetudini· Hec me= lancolia in duas ptes habet diuidi·q̄rū vna remanet cū sanguine z penetrat se cum ad membza cā necessitatis et iuua= menti·fuit em̄ necesse vt cū sanguine mi sceretur vt aptificaret sanguinē ad mem bza melancolica nutrienda·Juvet etiaz sanguinē qz inspissat eū ne sua liquidi= tate subterfugiat digestioni·Secūda ꝓ pars transmittitur ad splenem ꝓpter ne cessitatem z iuuamentū·necesse em̄ fuit hoc ꝓpter mundificationē totius cozpis et ꝓpter nutrimentū ipsius splenis· Ju= uamentū vero est vt prosluat in os sto= machi vt sz ipsum fortificet et inspisset et vt ibi pruritū faciat·z sic excitet famē et cooperatur ad desideriū nutrimenti· Il= lud aūt est melancolie qō est superfluum

De qualitatibus et humo·

ſanguini tranſmittitur ad ſplenem·z qđ a ſplene egreditur eſt illud quo nō indiget ſplen ad ſui nutrimentū· et ſicut colera rubea iuuat ſtomachū ad expellendā ſuperflua inferius·ſic melācolia iuuat virtutē appetitiuā ſupius·Dicit autē ſex ſanguinis potius q̄ colere vel flegmatis q̄ reſudat et ſepatur a ſanguine ſīc deſcendit hypoſtaſis vrinalis ſiue ſedimē in liquore·De flegmate vero nihil reſudat nec deſcendit ꝓpter eius viſcoſitatez· Similiter nec de colera ꝓpter eius ſubtilitatez·et ideo ſex colere vel flegmatis non vocat·Melancolia aūt innaturalis nō eſt admodū hypoſtaſis ſiue reſidētie et fecis·ſed ꝑ modum aduſtionis et cine reitatis·et hoc accidit iſtis modis·agēs em̄ calor nimis in ſubſtantiā flegmatis ipſam aduſit et ꝑ aduſtionē nimiā in colleram aduſtam conuertit· et ſi fuerit humor primo ſubtilis z aquoſus qñ aduritur efficitur ſalſus·et ſi fuerit groſſus trahit ad acedinez vel pontiatatē· Si vero contingat ſanguinē aduri vl incinerari cinis eius fit ſalſus cū quadā dulcedine pauca· ſed q̄ñ contingit melancoliā naturalem aduri illa aduſtio ſeu cinis erit acris ſicut acetū·z cū cadit in ſupficiem terre·ebulit·cui⁹ odor eſt grauis z acris ſicut acetū quē muſce fugiūt ꝓpter odoriſ horribilitatez· et illa ſiquidem q̄ magis eſt acris deterior eſt· Si vero melācolia qñ aduritur groſſioris fuerit/ ſube erit cinis ei⁹ minoris acredinis cū pōtiatate pauca que cadēs ſuper terrā mimis ebulit et nimis in membra penetrat· nec eſt minus malicioſa z venenoſa ſed ita cito perimit ſicut prima·Hec colera nigra eſt nature inimica et peſſimas habet accidentes·mortiferas qualitates·morbos enim inducit incurabiles·ſicut cancrū/lepram/ et huiuſmodi·ex admixtione igit incinerati ꝑ aduſtionem nimiā flegmatis/ſanguinis et melancolie naturalis/ melancolia innaturalis z peſſima generatur et cū ex flegmate ꝑ decoctionez generet ſanguis z ex ſanguīe ꝑ intēſionē generet colera· ex colera vero melancolia / impoſſibile eſt ex ea humorem vlterius generari/ſed tantūmodo incineratur· et ex illa incineratione naturalem humorem inficiente ille humor peſſimus accidētaliter creatur· vt dicit cōſtan· libro·i·c· xxiiij·Iſtius humoris dñantis i aliquo corpe hec ſunt ſigna·primo qz calor cutis mutatur in nigredinē vel luuorem/ in ore ſentit acidū ſaporem/pontiū z terreſtrē ſm humoris qualitatē patiens/ animo eſt timid⁹ ſine cauſa·vñ galie·Si timor alicuius demōſtretur ſine cā/ paſſio ei⁹ eſt melancolia· vñ omnes hanc paſſionem habentes ſine cauſa ſunt timidi ſepius atq; triſtes·et hoc ex melācolico humore cor conſtringente·vñ ſic triſtes interrogati quid timeant vel ꝓ quo doleant nō habent quid reſpōdeant·Alij tñ mortem ſibi imminere putant irrōnabiliter· alij inimicitias alic⁹ formidāt· alij mortem diligunt z deſiderant·vñ galie·in libro paſſionū·Non eſt mirum (inquit) ſi patiens coleram nigrā/triſtitiā/vel mortis ſuſpitionē patiatur/ cū exterius i corpore obſcuritate nihil ſit timidius·vnde quando aliq̄ obſcurum·vt eſt fum⁹ melancolicus opit cerebrū/ neceſſe eſt vt patiens timeat· qz cauſam vñ timeat ſecuz portat et ideo ſomniat terribilia et tenebroſa et viſui peſſima/et in odore fetida et in ſapore acetoſa·ex quibus omnibus melancolica paſſio habet naſci·Itē maniace et melancolice diſpoſitionis eſt qñ tales de triſtabili gaudēt z rident·de re vero exultabili plangunt atq; dolent·

Item tales ꝓfunditer tacent vbi eſſz loquendū·et inſolenter loquūtur vbi eſſet tacendum·Item alij putant ſe eſſe vas fictile/terreūq;· et timent tangi ne rumpantur atq; frangātur·Item quidā putant ſe pugno mundū claudere et omia in manibus cōtinere·et ideo manus ad cibum nō extendunt timent q; ſi manus extenderent/partes mundi defluerent z perirent·Item quidā putant angelū tenere mundum et p̄ tedio velle mundum dimittere cadere·z ideo manus erigunt et humeros volentes mundum corruentem ſuſtinere·et multū recalcitrant quā do manus et humeros ſuprimere a me-

di

dicis cõpelluntur. Item aliqbus videt q caput non habeant· vel si putãt se habere· illud caput putant esse plumbeum vel asininũ seu aliter monstruosum· Itẽ alij audiẽtes gallos cantare brachia erigunt et se putiunt ⁊ cantãtes se esse gallos credunt· et tandem nimis clamantes rauci in clamando vel muti fiunt· Itez alij in suspitionẽ pessimã irrevocabiliter inducunt· propter qõ amicos odiunt/ vituperant/ ⁊ confundunt· imo qñq; putiũt et occidunt· Has et multas alias mirabiles incurrũt melancolici passiones ut refert galie· et alex· ⁊ multi alij auctores quas quidẽ longum esset p singula enarrare· qz hoc quotidie ad oculum experimur· sicut nuper accidit quendã nobilem ad tantã desipientiã melancolie vitio devenisse· q modis omnibus murilegum se putabat· vnde alias q̃ sub lectis vbi catti insidiantur muribus quiescere non volebat· Forte tali pena peccatis suis exigentibus pcussus fuit nabuchodonosor· qui put dr i hystorijs bestiã trifor mem scz leonem/aquilam/bouẽ septem annor spacio se putabat· Hec autem de melancolia et de alijs humoribus naturalibus ⁊ nõ naturalib⁹ quantũ ad hoc ptinet opusculũ dixisse nunc sufficiant·

Finit Liber Quartus·

De partibus humani corporis·
Liber Quintus·

Dictis de proprietatibus humorũ restat aliqua dicere de dispositione membrorũ q̃ ex predictis humoribus componũtur· Et primo de proprietatibus eorũ in genere· deinde de singulis in specie dicendũ est aliquid·

Nam vt dicit auicẽna· mẽbra sũt corpa ex prima humorũ cõmixtione procreata· vel vt dr super iob· Membrum est firma pars ⁊ solida animalis ex similibus vel dissimilibus cõposita ad aliqd̃ speciale officium deputata· per hoc q dr firma pars· differt membrum a parte que non est firma· vt ẽ spiritus· p hoc aũt q ex similibus ⁊ dissimilibus compositũ· insinuat membrorũ duplex diuersitas· scz simpliciũ sive plimilium et compositorũ sive officialium· Nã consimilia membra dicũtur et simplicia quorũ ptes eiusdẽ nature sunt cum toto· vt quelibet pars sanguinis est sanguis· et sic de alijs· et hmõi mẽbra scz simplicia organicis et officialibus mẽbris naturaliter sunt priora· vtputa ea cõponẽtia· sicut principiũ cõponens est composito prius· Organica sive officialia mẽbra dicũtur ex consimilibus generata et statuta q̃ ad completionẽ sensus et motus sunt aie instrumẽta· vt manus/pes/oculus/et consimilia· fuit em̃ necessariuz q in qualitate ⁊ quantitate essent diuersa vt actio anime cõpleretur· natura enim fecit corpis instrumẽta virtuti anime cõgruẽtia· virtutes em̃ siquidẽ aie sunt diuerse· et ideo membrorũ diuersitates sũt necessarie· vt patet in manibus in q̃bus sunt multi digiti et in quãtitate ⁊ in q̃litate diuersi vt p eos possint magna sicut et mima retineri· cũ igit̃ sit triplex anime actio· scz aialis/naturalis/et spiritualis sunt membra istis opationibus aie necessaria· vnde mẽbra aialem virtutez

sequentia dicuntur animata que fuerūt necessaria ad sensum formandū et motum voluntariū in omnibus animalib⁹ sicut cerebrū/nerui/oculi/et alia instrumenta sensuū·membra vero virtuti vitali obediētia dicūtur spūalia vitalia·q̄ facta sunt ꝑter anhelitus ⁊ vitalis spiritus attractionē·et caloris mitigationē et vite ꝓseruationē·vt cor/pulmo/et huiusmodi·¶Membra aūt virtuti naturali deseruientia dicūtur naturalia·vt nutritiua·quoꝝ quedā sunt nutritiua que sc̄z cibū in mēbroꝝ substām transmutant sicut stomachus/epar/et hmōi· quedam vero sunt generatiua ad ꝓseruationē speciei vt sc̄z specificarent generalia ⁊ indiuiduarētur specificata· cū em̄ oia indiui dua cōsumant·necesse est vt ꝑ vim generatiuā ne penitus pereant reparētur·et sic in esse specificato saluentur· ¶Habent aūt hec membra sibi quedā alia deseruientia et ipsa adiuuatiua· mutuo em̄ mēbra sibi inuicem subministrant ¶Horū em̄ membroꝝ subseruientiū vtilitas est multiplex·sc̄z prepatoria/purgatoria/defensoria/deportatoria ¶Prima itaq; sūt prepatoria·sicut organa sensuū deseruiunt cerebro/cordi/pulmoni/epati/stomacho ⁊ cetera instrumēta cibabilia·Secūda sunt deportatoria·sicut sunt nerui·q̄ suscipiunt spm̄ animale a cerebro ⁊ deferunt ad singula membra ad motum ⁊ sensum faciendū·similiter arterie deseruiunt cordi et vene epati·nā spiritū suscipiunt arterie a corde ⁊ deferunt ad pulsum faciendū·et vene sanguem̄ ab epate ad corpus nutriendū·Tertia sūt purgatoria sc̄z illa q̄ superflua expellunt ⁊ nociua·sicut fuligia nariū in capite ⁊ meatus ꝑ quē cor emittit superfluam fumositatē pulmoni vt emittat· Similiter cistis fellis et splen purgant epar a superfluitatibus colericis et melancolicis· sic renes mundificant ab aquosis·Quarta sunt defensoria·sicut duo pānniculi cū taneo defendūt cerebrū a nocumento et lesione·et dicūtur a phisicis dura mater ⁊ pia mater· Similiter ⁊ ossa pectoris defendunt cor·et lacerti ⁊ tenerituines corstatum defendūt epar ¶Inter membra vero spūalia cor est principalissimū·qa totius vite animalis est principiū et caloris naturalis fundamentū· cui⁹ adiuuatiua sunt pulmo/pannicul/lacerti/et arterie·quoꝝ motu aer ad cordis refrigerationē attrahit ⁊ fumosus calor superfluus ab ipso remouet·cuius defensiua interius sūt sui pannicul ¶Diafragma et hmōi membroꝝ naturalium et nutritiuoꝝ principale est epar in quo sanguis digerit vnde corpus totū nutritur·cuius vicina ministerio sibi membra deputantur· Ex predictis patet q̄ quedā sunt membra principalia·qz alioꝝ membroꝝ inferioꝝ sunt principia/et radicalia fundamenta· Quedā vero sunt officialia q̄ influentiā virtutis recipiunt a predictis et ad conseruationē animalis sibi mutuo administrant· Quedā vero sūt similia q̄ a constā·vocātur omiomera/id est simplicia·et hoc ab omi qđ est vnum et meros qđ est pars qz vnius generis sūt cum suis ptibus quo ad sensum·qz quelibet pars visibilis carnis est caro·et q̄libet pinguedinis est pinguedo et sic de alijs· ¶Recollige igit ex predictis q mēbra nature artificio ordinata sunt corporis animati pfectiua· sunt etiā influētie et virtutis ab anima receptiua ¶Item quadā mirabili ꝓportiōe harmonica pter sunt cōiuncta·nā minora maioribus et maiora minoribus neruis vt alijs ligamētis pter coaptātur·Item sibi mutuo sunt administrantia et suarū virtutum ⁊ opationū mutuo cōmunicātia·nā superiora inferioribus administrāt influentiā ⁊ gubernationē· inferiora superioribus supportationē· media vero vtriusq; impendunt/copulāt/et coopantur·oculi em̄ inferiora mēbra dirigunt ⁊ rectificāt pedes vero ⁊ crura pondus alioꝝ sustētant ⁊ supportant·sed manus et brachia vtraq; adiuuāt ⁊ defensant·Item membra q̄diu regūtur ab aīa sana pmanēt ad cōpletionē sue actionis ⁊ pfectionem corpis sunt vtilia·sed priuata a regimīe spirituū residuo corpis sunt nociua·Itē membra pure ⁊ imputrbate cōplexionis

ad obediendū actioni ſpūs ſunt habilio
ra·vnde dicit ariſto·li·xvi·q caput ideo
eſt parue carnis et etā pinguedinis pro
pter meliorem ſenſum et intellectum·et
hoc ideo eſt· qz ſpūs in neruis ſenſibili-
bus p carnis groſſiciē in ſuo tranſitu mi-
nis impeditur·Item tanta eſt connexio
inter membra q propter mutuā ad inui
cem colligantiā ſibi mutuo compatiūtur
vnde membz minus copatiens cōdolet
amplius patienti·et ideo ſi vnū mēbrū
leſum fuerit· ad locum doloris effluunt
humores aliox membrox ſicut dicit am
broſi·Dolor membri maior ſupueniēs
dolorem alterius mēbri demigrat· z eius
diminuit ſenſibilitatē·vt patet in frene-
ticis quibus ſi fortiter crura ac brachia
conſtringātur dolor capitis diminuitur·
quia ad conſtrictū membrum confluūt
ſpūs et humores exquo ſupius caput al-
leuiatur·Item membra quāto ſunt no-
bilioris ſubſtantie et cōpoſitionis· tanto
vehementius ſentiunt/et citius moleſti
am cuiuslibet leſionis·vt patet in oculo
qui grauius ledit puluere modico q̄ ma
nus vel pes magno vulnere·et hoc acci-
dit ꝓpter oculi nobilitatē· quia in eo ſpi
ritus ſenſibilis amplius dñatur·vnde le
ſio quātumcūq modica in iuncturis mē
brorum in ſenſibilibus neruis maxime
eſt nociua· quia p impedimentū talium
membrox potiſſime z citiſſime impedit
virtus ſenſibilis z motiua et diſſoluitur
totius corpis harmonia·Item in mem-
brorum ꝓcreatione ex errore nature ali-
quādo accidit q membra fiunt ſuperflua
et monſtruoſa·ſicut dr in libro animali
um·xvij·q ſepe ſunt viſa animalia ha-
bentia vnū corpus z multa capita·ſicut
apparuit ſerpens vnus habens duo capi
ta·nec hoc mirū niſi quia rarū· qz vnuz
ouū aliquādo habet duo vitella que in
ad inuicem vna tela ſūt diſtincta·et hoc
accidit ꝓpter concurſum duox ſpermatū
que diuerſo tempore tamē ꝓpinquo mu-
tuo ſe contingunt·Et dicit idem q ex ta-
li ouo accidit membrū monſtruoſum· ſic
pullus habens vnū corpus et vnū caput
et quatuor pedes z quatuor alas hr vi
ſus eſt·Et ſcōm ariſto·ibidem· hic error
monſtruoſus maxime habet locū in oui
bus et capris et in aialibus filiox mul-
tox·Et ideo dicit q viſus eſt caper hns
in cruribus cornua in antiquis tempo
bus·Iſta aūt monſtruoſitas in mēbris
ſuperfluis generaliter accidit ex ſuperfluita
te materie et defectu virtutis informa-
tiue(vt dicit idem in eodem)vñ debem?
eſtimare q iſta monſtruoſitas in mēbris
accidit ex materia·quando vero fortis ē
virtus operatiua et materia eſt modica
vel occaſione aliqua diminuta· et tunc
quidē cōtingit multa apparere membra
ſed in omnibus incōpleta·qz virtus pro
pter defectum materie cōplere nō poteſt
qđ intendit·ſicut dicit idē·virtus operā-
tiua fortē operans nihil operatur ſine ma
teria pfecte vel complete·Aug?·aūt lib
rat de ciui·dei i·li·xvi·c·viij·Conacepha
les hoies eſſe monſtruoſos camina capi-
ta hntes/et vocis loco latrat? emittētes
Alios autē dicit eſſe ſine ceruice oculos
habentes in humeris·Narrat inſup idē
q temporibus ſuis natus eſt puer q̄ in ſu-
periorib membris erat duplex· et in infe
rioribus ſimplex·nā duo erant capita et
duo pectora et q̄tuor manus·venter au
tem vnus et pedes duo z multa talia re
citat ibi aug?·in quibus omnibus error
nature deſignat·Item inter ipſa mēbra
quo ad dignitatē et ordinē magna diffe
rentia eſt· Nā quedā ſunt tribuentia er
ſe et aliunde nō ſuſcipientia·ſicut cor qđ
nihil ab aliis ſuſcipit ſm ariſ·et tñ aliis
vitā et motū diſtribuit et diffundit· Et
ſunt quedā que ſunt diſtribuētia et ſuſci
pientia· ſicut epar et cerebrum ſuſcipiūt
vigorem a corde et ſunt principia virtutū
qz aliis adminiſtrāt membris· Sunt etiā
alia mēbra nec tribuentia nec ſuſcipiētia
ſed ſūt immixta ꝓpria virtute ſm opinio-
nem medicox·ſicut ſunt membra ſimilia·
et ſunt membra ſuſcipientia z nō tri
buentia·ſicut ſunt membra inſtrumēta-
lia que recipiunt a cerebro virtutem ſen
ſitiuā vel motiuam/et q̄libz vtriuslibz·ſed
ſuſceptā virtutem ad alia membra quā
tum eſt de ſe vlterius non diffundunt·qz

De partibus hūani corpo·

oculus nō potest visiuam virtutem quā recipit a cerebro dare pedib⁹ vel manibus vel alicui membro/ vel auris auditiuam/et sic de alijs· et tamen ista membra corpori maxime sūt necessaria·quia per officia sibi appropriata sunt omniuz aliozum membrozum corpis regitiua nisi forsan in suis actionibus fuerint casu aliquo impedita/sicut quando lesa sunt vel corrupta· ¶Hoc autem ꝓpium habēt omnia membra officialia·vt pro principalibus membris periculo exponāt se/ vt est videre·quia manus pro defensione capitis vel cordis sine omni deliberatione naturaliter se opponit·Item membrum bene sanum etiam membro infirmo subuenit/et materiaz morbi ad se attrahendo purgare vel alleuiare membꝛ morbidum consuevit·vnde membruz sanum pro non sano sepius lesū fuit·¶Membrum vero si putridum fuerit aut mortuum/sibi imo toti corpori est nociuum et ideo nō restat nisi vt abscidatur ne corrū pat aut destruat corpus totum·z hec de membris in generali nūc sufficiant·

de Capite

INter membra principalia hominis primo a proprietatibus capitis inchoanduz est·Est autē caput prima pars et principalis homis inter oia membra corpis exteriora quo ad situm z officiū optimens principatū· Est autem caput a capiendo dictum(vt dicit Jsido·li·x·c·ij·)eo ꝙ omnes sensus et nerui inde initium capiant·atq; ex eo ꝙ omnis vigēdi cā et sentiendi ratio oriatur·In capite vero omēs sensus apparent vñ et ipsius anime q̄ consulit corpi quodammodo pſonam gerit·Jsido·Est igitur caput sedes sensuū principium et origo omniū sensuum organicoꝛ aīalis virtutis propāium domiciliū diffundēs et transmittens ad omnia membra inferioza sensum et motū/ habens septem foramina q̄ sunt sensuum instrumenta· et hec ꝑm aliquos septem planetarū oribus correspondent·Caput itaq; dignius est et nobilius omnibus membris qz regimē est z gubernaculū totius corpis influens ei pfectionem virtutis ad suas pagendas sensibiles actiones· et ideo a natura caput situz habet in corpis summo vt regat/ordinet/ et disponat omnia que ꝑm nature ordinem sunt sub ipso· (sicut enī dicit baly·sup tegni galie·) dispositio capitis totius scitur ex tribus ·s· ex quantitate eius et figura·et qō est ex ipso/et ex capillis· Nā caput debet esse mediū et mediocre inter magnū et paruū et ad alia membra in quātitate proportionatū·Caput enim si fuerit nimis paruū est illaudabile· signat enī defectū materie et debilitatē virtutis informatiue· similiter si fuerit nimis magnum nō est laudabile·nā ex defectu virtutis opatiue et superfluitate materie hoc pcedit· vt dicit baly ¶Item figura capitis est rotunda et hoc ꝓpter passibilitatis et lesiomis motionē et propter receptionez medulle cerebri ampliozem·Est aūt caput aliquantulū oblongū et circa tempora aliquantulū planum· nam pfectio boni capitis quando in rotunditate disponē ad similitudinē globi terzei inter manꝰ vel ligna duo compressi· talis enī globꝰ est rotundus/ et tamen aliquantuluz in vtroq; latere erit planus· In parte enim anteriori aliquantulū est acutū et eleuatū et hoc ad retinendū ventriculum cerebri in prora capitis ex qua pcedunt nerui quinq; sensus facientes·Similiter modo parū acuit a parte posteriori propter receptionē ventriculi in puppi ex quo pcedunt medulle/spondiles/nerui motū facientes voluntariū ¶Item signū bonitatis capitis est quādo perfecte dispositionis sunt illa q̄ ex ipso sunt et sibi immediatius cōiungūtur·vt si collum fuerit forte et mediocriter grossum/et omēs nerui fortes et magni fiunt/et boni motꝰ Similiter ex capillis de capite procedētibus cognoscatur caput· Nam ꝑm eoruz qualitatē et quātitatem ac velocitatem crescendi siue tarditatē de complexiōe capitis z interioꝛa eius dispositione iudicatur· nā capilli multum spissi et crispi cito nascentes calorē signāt capitis et humorē et ecōuerso (sicut dicit Iferꝰ de capillis·) Capilli enī bene dispositi q̄diu

adherent capiti ipsum custodiunt/ decorant/ et defendunt· ablati vero a capite et precisi ipsum turpe reddunt· vt patet in allopicia/ et in decaluatis ¶Item caput ex multis ossibus cōstituitur· et hoc ꝓpter cerebri defensionē· Nam substantia cerebri tenera est ⁊ mollis· et ideo de facili lederet· nisi p interpositionem carnis ⁊ aliorꝫ ossiuꝫ a lesione extrinseca tueret ¶Item caput aliquid habet de carnositate· et hoc fuit necesse ad tempamētum ossium ⁊ neruorꝫ· ne forte frigiditate nimia ossium teneritudo cerebri occasionaliter lederet· caput tamē in sua cōpositione parū habet carnositatis ⁊ pinguedinis respectu aliorꝫ membrorum· et hoc propter sensus viuacitatē et iuuamētum intellectus· Aris· li· xij ¶Item caput quāuis in partibus suarum cōpositione multā videatur habere duriciā ⁊ potissime in ossibus· multū tamē interius habet de mollicie et medulla· qz mollicie ipsius cerebri infra ossa capitis inclusi· tota corporis machina irrogatur· Item caput ex sua compositione prima multū est neruosum· et hoc fuit necesse ꝓpter ossium dissimilium cōiunctionem· ⁊ etiā ꝓpter sensus et voluntarij motꝰ operationem· Nam p neruū medium anima motū et sensum in corpe operatur· et sine neruo descendente a capite membꝝ mēbro nullatenus copulatur· imo si impediatur virtus effluens a capite p neruorum vitium/ et corruptelam totius corporis dissoluitur vnitas et compago· ¶Item caput totius corpis est caminꝰ siue tectum/ siue cooperculum· ⁊ ideo multarum fumositatū ascendentiū de toto corpore est in se receptiuū· Facit itaqꝫ natura totā substantiā capitis porosam occulte et manifeste· occulte· vt p occultos poros occulte fumositatū superfluitates euacuarentur· manifeste vt p emunctoria et foramina manifesta grossiora ne caput lederent· purgarētur· Item sunt alique capitis ꝓprietates quendā nature defectum repꝛesentantes· sicut patet in capitibus mōstruosis· Dicit em aris· li· xij· qꝫ aliquādo contingit vnū esse cor in animali· et tamē apparēt duo esse capita vel plura membra et ecōuerso· Aliquādo videntur esse plura capita et alia membra· et tamē ibi non est nisi vnū cor sed hoc totum monstruosum est· et hoc nō accidit nisi errore nature vel ex superflua materia/ vel ex ītute defectiua (sicut probat aristo· li· xvij·) vbi dr· Causa monstruositatis talis nō est nisi in materia· (et sequitur) Talis monstruositas inuenit in animalibus generātibus multos filios sed in mulieribus raro nisi in mulieribꝰ egypti que multos pariunt filios pluꝝ in alijs regionibus/ vel qꝫ aliarum regionū mulieres nisi vbi alie mulieres egyptiacis sunt similes ¶Item caput cū sit radix totius corpis et omniū corpalium virtutū primū ⁊ principale fundamētū ipso bene disposito et bene ordinato omnia que sibi subsunt in meliori consistentia disponunt· et ipso versatice corrupto et corruptionis simbomata patiēte omnia inferioza corpis membra necessario patiūtur· patitur cū caput aliqū ex cā intrinseca· sicut ex illis passionibus q̄ nascūtur ex ipso cerebro et adiunctis eius· vt patet in cephaticis/ freneticis/ epilenticis/ et hmōi· Aliquando vero patitur ex causa extrinseca· sicut ex aeris caliditi/ et frigiditi siue alias distempati immutatione/ siue qualicūqꝫ alia ratione ¶Item quandoqꝫ ex aliorꝫ membrorum colligātia et associatione· vt patet· Nam ex stomacho corruptis humoribus repleto fumositates resolute rōne vicinitatis cerebrum petunt ⁊ cōcauitates si quas inueniunt vacuas replentes pelliculas cerebri comprimūt vt distendunt· et sic pungendo cerebri pelliculas dolores inferūt et inducunt· ¶Item idem accidit ex nimia manitione ⁊ abstinentia· vt patꝫ in nimis abstinentibus et vigilantibus· qz vt dicit galie· Longa vigilia generat dolorem capitis· ¶Item idem patet ex nimia repletione· sicut accidit ebriosis qui ex nimio et superfluo fumo a vino resoluto cerebrum petente ⁊ pungente maximas infert capiti passiones· Dicit etiaꝫ constanti· qꝫ omnis dolor capitis qui est

De partibus hūani corpo·

ex stomacho alleuiat quādo stomachus
ermanitur·augmētatur autem quando
stomacho repleto cibus in malas quali
tates immutatur. ¶Item sicut dicit ari
sto·li·xij·Natura ordinauit in capite sen
sus et instrumenta sensuū ꝑm eorum di
gnitatem et scōm animalis necessitatez
et ideo posuit oculos in anteriori parte
capitis et superiori: quia animal debet
videre qō est anterius: et quia sensus vi
sus ceteris subtilior est et nobilior· Or
gana autem auditus posuit natura in
medio capitis rotunda: quoniam audi
tus audit non recte sed circēquaq· Sen
sum vero olfact⁹ posuit natura post ocu
los quasi medium inter visum et gustuz
Nam ille sensus visu est grossior· gustu
vero subtilior· Vltimo vero ponitur lin
gua q̄ est instrumentum gustus et tact⁹
quorum operatio est circa substantiam
magis grossaz· vnde sensibus sic ordina
tis caput est perfectum et totius corpo
ris perfectio z ornamentum (z sicut dicit
aristote·ibidem) non fuerūt ita bene po
sita instrumenta sensuū in capitib⁹ qua
drupedum et brutorum· quoniam auricu
le talium animalium sunt in parte supe
riori capitis·z apparēt ita: quia tale aīl
mal nō est rectū neq; erecti corporis: sed
ad terram declinat· Deuiat etiam quā
doq; natura et errat in quibusdā mon
struosis hominibus: qui totū habent cor
pus hominis preter caput· naz beluinā
habent faciem siue caninā (vt narrat so
linus·Similiter errat natura i quibus
dam animalibus monstruosis·sicut pz
in lamia: que ꝑm glo·sup treñ·caput vir
gineū habet et corpus beluinū· et dicit
q; quādoq; lamie possunt aliquē hoiem
cōprehendere·primo mulierem facie blā
diuntur: et secū coire compellunt vsq; ad
defectum·et quādo viterius earū libidi
ni nō pōt satisfacere: ipsū dilaniant mor
sibus interficiunt z manducant·

tronoy·4°.
Isaie·34·

De Cerebro

¶Cerebrum (vt dicit constā·in pā
teg·li·ij·c·xv·) est corpus albuz
et sine sanguine de spiritu z me
dulla habens multū: in cellulis tribus
est distinctuz: neruoꝝ totius corporis est
principium: inter duas pelliculas scz pi
am matrē et duram est contentū: in sum
mitate capitis tanq̄ in excellētiori loco cor
poris collocatū· ¶Fit autē cerebrum na
turaliter album: vt similitudinis cuius
libet coloris esset facile susceptiuū· habz
multum de spiritu: vt multus in eo esset
motus·habet etiam multū de medulla:
vt caloris acumē generatū ex motu tem
peretur·parum vero habet de sanguine
ne ei⁹ coloꝛ mficeretur: et sic omne ap
prehensum rubeū videretur· ideo etiam
sine sanguine humidū: vt cito in naturā
sentiendi mutaret (vt dicit cōstan·) Ex
tribus aūt cellulis est distinctum· quia
cerebrum tres habet cōcauitates: q̄ ven
triculi a phisicis nuncupātur·in anterio
ri cellula siue ventriculo formatur ima
ginatio·in media ratio·in posteriori me
moria z recordatio· Cognominat pars
anterior prora·posterior vero pars pup
pis vocitatur·puppis minor est: qz pau
ci nerui ab ea ꝓcedunt·et est puppis du
ra vt nerui motui motū facilius patiā
tur·frigida etiā est et sicca parū habens
de spiritu z medulla·frigida: vt in ea me
lius fieret retentio·parū habuit de spiri
tu: vt fieret quietis generatio·paruz ha
buit de medulla respectū āteriorꝝ: vt es
set mediocriter dura/z sic forme impssio
in ea diutius teneret·¶Prora vero scz ps
anterior est maior: /mollior/calidior/et
liquidior· maior: vt nerui sensibiles ab
eo procederēt·mollior: vt sensibiles ner
ui ad susceptionē sensus facilius dispo
nātur·calidior: vt ad susceptionē forme
imaginatiue aptior redderet·liquidior z
humidior parū: vt neruus sensibilis fa
cilius moueret·Cellula vero inter pram
et puppim media calida est et humida·
plus ceteri habens de spū et medulla·de
spiritu plus: vt ꝑfectior fieret in ea p ra
tionē discretio·sicut in alijs membris fit
p digestionem puri ab impuro sepatio·
multū habuit de spū: vt mult⁹ fieret mo
tus·z multū de medulla: vt temperatuz
motus anime vt sic melio⁹ discerneret cō
cepta· In istis tribus cellulis sunt tres
opationes principales· quia in prima

forma a sensibus apprehēsa in fantasia siue imaginatiōe recolligitur: deinde ad mediā transmissa discernit: post tanqm iudicium rōnis ad ventriculum puppis transmittitur z memorie cōmendatur.

Fuit aūt cerebr rotundum vt capacius sit spirituū: et ne facile patiat. Ad defensionē autem cerebri fuerunt necessarij duo panni qui vocantur matres cerebri. vnus est grossus/scz dura mater. hic carneo suppon̄itur: sed in medio cerebro ingrossatur/et ad maiorē fortitudinē solidat. non tn immediate cum carneo cōiungit: immo potius suspenditur et huc atq illuc circa cerebri substātiā dilatatur. hec dura mater fuit necessaria vt pia matrē que ea tenerior est: a duricia carnei defensaret: et vt venas z arterias cerebri colligaret. et etiam si qua essent ibi spacia vacua illa impleret. Secūdus panniculus dr pia mater: q dure matri supponit: q mollior est dura mre vñ substantiā cerebri circūuoluit: et predictas cellulas ab inuicem separat et discernit nec superfluit pia mater: quia cerebri vtilius venas recolligit. cerebrū etiā ne sua liquiditate diffluat: coadiuuando custodit. cerebrum etiam coopiens et amplectens ipsum a dura matre defendit. insuper q venas quas habet cerebrum nutrit et p arterias quas cōtinet: spīm ei transfundit. Cerebrū est etiā membrum mouens et regens omnia membra corporis interioris singulis sensum largiens atq motū quo impedito omnia in corpe impediuntur: z bene se habente omnia que sunt in corpore: melius dispo nuntur.

Habet aūt cerebrum hoc ppriū q sentit. et sequitur motū lune. qua crescente: medulla cerebri crescit. qua deficiēte: diminuitur in substantia et virtute. Nam tunc i seipsam se cōtrahit et alij spiritui ita libere non obedit. et hoc patet in lunaticis et in epilēticis qui in nouilunio et plenilunio potissime molestant. Et ꝫ est qō dicit aris. li. xij. Cerebrū (inquit) qn nimis exsiccatur vel humectat. non faciet suū opus: sed infrigidat corpus et liquefacit ipsum spiritū. et ideo accidūt infirmitates et amissio intellectus z tardē mors. Item aialia nimis magnū cerebrum habentia sunt multi somni. et ꝫ forsan dicit propter humiditatez multā que inde resoluta in fumum opilantem meatus cerebri includi somnū. Itē aristo. ibidem. Cerebr non habet in se vel ex se sensuz tactus sicut nec sanguis/nec alie superfluitates aiales. et non est i coꝛpoꝛibus omniū animaliū nec ad saluandum naturā. et qō mirū est: cerebrū omnibus coꝛpis partibus sensum tribuit. z tn de se z in se nihil sentit. Itē ibidē sentit idem. Omne animal hns sanguinem et solum: habet cerebrū vel aliqō membrum cōueniens loco eius. sicut animal multipes. et sic simile. z quāuis sit i omni animali sanguinē habēte. nihil tamē sanguinis cōtinet in substātia medulle sue (sicut dic aristo. in. iij. li.) Itē aristo. li. xvi. cerebr est frigidū substātialiter z humidū et ideo fōti caloris aialis scz coꝛdi est oppositū vt scz humectet et temperetur superfluitas caloris et siccitatis arteriaruz: ex quibus retbe cerebri est cōtextū nam ex coꝛde procedūt arterie (sicut dic baly.) ex quibus cōponit retbe mirabile in quo quasi inuoluit cerebruz et in illo rethi digerit spūs aialis et per ipm spm fit penetratio virtutum cerebri ad alia membra. et ideo vt dicit aristo. ibidez. q cerebr est primū membr in creatione aialis post creationē coꝛdis. Galie. tamen dicit q cerebr bene cōplexionatū debet esse in quatuoꝛ qualitatib9 tempatū. sed sicut ibi dicit baly. cōplexio cerebri naturalis magis ē frigida et humida q̄ sit calida siue licca qō fuit necesse ad infrigidationē predicte rethis z ad mitigatiōnē caloris accidētal cerebri q accidit ex assiduitate sui motus. Itē aris. li. xv. bō inter oīa aialia sue quātitatis maximū habet cerebr. qz coꝛ maximi est caloris. vñ ꝓpter caloris dīnium z bomtatē cōplexionis est homo boni intellectus: et intelligētioꝛ cūctis animalib9. Et nō pōt infantes lōgo tempe portare caput rectū ꝓpter cerebri magnitudinē et ponderositatem donec a caloꝛe coꝛdis mediātibus arte-

De partibus hūani corpo·

rīs a ſuo pondere alleuietur Bona vero cerebri diſpoſitio ſicut ꝛ mala per ſuas cognoſcitur actiones· Nam ſi fuerit ſubſtantia cerebri mollis clara ac puia: de facili recipit formaꝝ impſſiones et ſigillationes· vnde ꝓpter velocitatem ſigillationis formarū rerum: eſt habens eaꝝ bone et velocis diſcipline· quādoq; vero econuerſo eſt nō mollis vel eſt turbida: efficitur habens eam duri⁹ et tardi⁹ recipit impſſionez vel impſſiones· ſed tamen cū recepte fuerint: receptas diu ſeruat qđ eſt ſignum ſiccitatis· ſicut fluxibilitas ꝛ labilitas ſignū eſt humiditatis· vt dicit haly· et ſic de alīs qualitatibus intelligendū eſt· verbi gratia· Si đo fuerit quis ſollicitus ꝓ ſuetudīn aliter mobilis/inſtabilis/audax/iracundus/calidū cerebꝝ videtur talis habere· ecōuerſo ſe habens: frigiditatē prętendit· Si đo fuerit piger/obliuioſus/ſomnolētus/hūidū nimis deſignat et ecōuerſo· ſi fuerit mutū vigil ꝛ mēoria tenax deſignat ſiccū· ſi đo excedēs fuerit cū caliditate hūiditas multe fiunt ſupfluitates: et multe accidunt capiti infirmitates· Nocent aūt calida ꝛ humida: et potiſſime meridionalis aer et ꝓfert ſeptētrionalis: adeſt ſomnus· nec pōt longo tempe vigilare· ꝛ qū dormit: accidit ei ſubet/id eſt quies falſa· viſum habent turbidum/et ſenſus nō claros· Si vero exceſſerint cuz caliditate ſiccitas: peioza accidunt ſinthomata· miſi ꝙ tot ſupfluitates nō generant ſenſus Siquidem ſenſus habent tales ſatis claros: et a ſupfluitatibus mūdos· ſed plus vigilant ꝙ alij homines/et ſunt animoſi/vaniloqui/ et inſtabiles· et cito accidit talibus caluicīū poſt adoleſcentiam: quāuis in eis preceſſerint multi crimes· Similr ſi exceſſerit frigiditas cū ſiccitate: ſolent tales hre claros ſenſus et mūdos meatus a ſupfluis in iuuētute ꝛ omnino ſine infirmitate· ſed quādo ꝓtendit etas de leui cā debilitātur et velociꝰ ſenectus feſtinat ꝛ apparet cito i capite· qz eis aduenient cito cani· et ſi fortior fuerit ſiccitas ꝙ frigiditas cū canicie efficiuntur calui· Si vero fortior fuerit frigiditas caluicies nō accedet· Quādo vero excedit frigiditas cū hūiditate accidit ꝓfunditas ſomni et ſenſus eius ſunt mali et ſupfluitates multe· et ſi intendat frigus aut humiditas: patiēs incidit in apoplexiā/ vel in paraliſim/ vel in mortē et nō accidit habenti hanc diſpoſitionē caluiciū· vt dicit galie· in tegmi· et in cōmē· dicit idem haly· Et hec de ꝓpietatibus capitis et cerebri dicta ſufficiant·

De fronte caluor

Caluaria eſt anterior pars carnei ab oſſib⁹ caluis ſic dicta ꝓpter capillorꝝ defectionē· et neutra cū pronūciatur· vnde dicit Iſidor· li· xi· c· ij· Sicut vertex đr ſupior pars capitis exterius vbi capilli capitis colligunt et in qua cęſaries vertitur: vnde et nuncupat· ſic occiput đr pars capitis poſterior quaſi contra capitiū· calvaria capillis ſpoliatur cito ꝓpter eius ſiccitatem· vertex tardius· ſed occiput tardiſſime ſiue nūquā ꝓpter humoris ſupfluitatem· De capillis aūt quere infra eodem·

de oculis

Oculi (vt dicit Iſid· li· xi· c· ij·) q̄ſi occulti ſunt dicti· quia eoꝝ alioꝝ tegmina occultant ne alicui⁹ incidentis iniurie oſtenſione ledantur ſiue quia occultū lumen et ſecretū poſitū in⁹ tus habent· hi inter omnes ſenſus ſunt animevicimiores· Nā in oculis omne iudiciū mētis eſt· vñ aīe ꝓturbatio vel hylaritas in oculis apparet· ſimiliter amor vel odium· et cetere paſſiones· Dicūtur et lumina· quia lumen exterius accipiūt et acceptum cōmunicant ꝛ refundunt·

Sunt autem oculi inſtrumēta viſus vt dicit conſtan· et ſunt duo· vt ſi forte viſus pateret eius defectus ꝙ alterum ſupleretur· et quoniam oculus eſt loco ſpeculatoris: ideo locauit natura oculos in eminentiori loco corpis· Sunt autē decez cauſe ipſius oculi ſubſtantiam cōponentes· ſcz ſeptem tunice et tres hūores· Inter humores vero primus albugineus· ſecundus criſtallinus· tertius vitreus· Septem autem tunice ſunt ſeptem pellicule ſiue tele que circūdant illos humores et ab inuicem diſtinguūt· in quibus/ vel in quorum medio formatur viſus· ꝛ

sic sunt a nata mucez ordinate q̄ q̄tuor sunt a parte anteriori: quarū prima dicitur tela aranea: secunda uuea: tertia cornea: quarta cōiunctiua. Tres vero sūt a parte iteriori scz rethina/secūdina/et sclirotica/id est dura vt post patebit. Inter hec aūt omnia vnum solum est visus īstrumentū/ scz humor cristallinus a cristallo sic dictus. qz cristallo īm colore sic assimilatur. Est igitur cristallinus humor (p̄m constan.) albus/lucidus/clar⁹/ īm supficie planus/īm medio omniū aliorum collocatus. z hoc ideo: vt ei ab alijs omnibus equaliter seruiat. fuit etiā pertuius/clarus/et diaphonus: vt cito īm oppositos colores transferret: et omniū colorum īdifferenter similitudīne immutaret. fuit etiā rotundus īm forma et substantia: vt nō facile lederetur/ nec ī eius angulis supfluum aliqō colligeret: nec casualiter pateret. Sed ne nimia rotunditate mīus esset mobilis habuit aliquā planiciem: vt ad moderantiā eius velocitas duceretur. nā omnis res q̄ penitus rotunda elisa īm sua latera īstabilis est et non firma vt dicit constan. q̄ autem p istum humorē habeat fieri visus patz p hoc q̄ si aliquid īter ipsum et spīm visibilem īcluderet vt lumē vel aliud ad⁹ videndi auferretur: cū spūs visibilis ad ipsum penetrare propter obstaculum non valeret. Dicitur autem humor iste a partibus cerebri superioribus peruijs z diaphanis. et hoc p̄prie est pupilla siue medius oculi punctus ibiq̄ est propriē videndi: vbi nobis p̄sentibus videntib⁹ relucent quedā imagines velut īm speculo apparētes. sed de hoc īfra dicet. Dicitur autem humor īm medio aliorū duorū collocatur. scz vitri/et albugīnei. Vitre⁹ autem humor a parte īteriori albugīneus vero a parte anteriori. Vitreus autem humor ad modum vitri purus est/ et p̄spicuus. z arabice dr gelados: cuius iuuamen est duplex. Primum et p̄mipale est quoniā sanguīnē nutriturū cristallinū humorem suscipit ipsum et dealbat et aptat vt sic facile cōuertatur īm substantiā cristallinī. Non enī fuit cōueniens vt tam purissimus humor purum susciperet nutrimentū. qō quidem fieret si sanguis rubeus nō digestus/nō dealbatē nō subtiliat⁹ cristallino hūori: occasiōe aliq̄ se misceret. Aliud etiā est iuuamentū vt p̄hibeat humorem cristallinū et a p̄tactu z asperitate tunicarū q̄ respectū ipsius dure sunt plurimum atq̄ grosse. Alius vero humor scilz albugīneus: qui alio nomine dr euagaydes est a pte anteriori qui etiā dupliciter iuuat cristallinum. Nam p̄hibet eius lesionē et suabūiditate tempat cristallinos vl cristallini siccitatem: cū albugīneus sit humor īm oculis magis humidus: z cristallinos magis siccus. spissitudīne etiā sua aliq̄ntulum spīm visibilem aggregat z confortat. Iste tres partes oculi licz vocent humores: non tamē p̄m veritatatē sunt humores. quia non sunt liquide z fluxibiles vt humores: sed longe maiorē habēt īm se humoris densitatem. Sunt etiam corpora vegetata z habentia virtutes īnatas qō alicui humor non cōuenit. dicuntur tñ humores p̄pter maiorē molliciem et p̄spicuitatē quā habent q̄ cetere mēbra corpis. et magis sunt obedientia q̄ alia organa sensibilia actioni animalis spūs et virtuti. hi tres humores ne pariter cōmisceantur tunicis īteriorib⁹ et exteriorib⁹ ab inuicez sepant. Ordināntur itaq̄ iste septē tunice īm hunc modū. nā iuxta cristallinū humorē a parte īteriori immediate est tunica que dr rethina a venis et arterijs pie matris est orta et cōtexta īm modū rethis: portans secū cibum ad vitreū humorem: et cū suis neruis sensum ad cristallinū trāsmittit. post rethinā vero imediate sequit tunica secundaria ab ipsa pia matre genera ta: q̄ rethinā nutrit defendit ne rumpatur casu aliquo aut ledatur. Tertio seq̄tur tunica q̄ dr sclirotica/id est valde dura a dura matre cerebri p̄cedens: a duricia ossis omnia alia defendens. et est q̄si ligamentū oculor. A parte vero anteriori imediate iuxta cristallinū humorez est tela aranea. sic p̄pter sui subtilitatez dicta: vt essz spūi p̄prius ex subtiliorib⁹ p̄ti-

bus retbīne tunice generata·hec aūt tu/nica posita est inter cristallimū et albu=ginuz humorem prohibens eos cōmisce=ri·hec tunica scz aranea cōiuncta cū in=teriori retbīna ipsum facit orbem· nam be due tunice intra se claudunt humorē cristallimū· ¶Post banc sequitur tunica vuea sic dicta eo q vue nigri assimilant in colore et hoc sano nature pstilio· Naz omnia predicta in cōpositione oculi erāt alba et clara et spūs visibilis disgregati=ua·et ideo necessaria fuit tunicavuea/ vt sua nigredine lumen i oculo aggregaret· nam nigredo est cōgregatiua visus· hec etiā tunica ad modum spongie est quo/dammodo porosa/ et vmosa neruorum scōm constan·cōtinens filavt cristallimū humorem a superflua humiditate depu=raret/ et spiritum circūstātibus aliis mi=nistraret· hec tunica vuea a parte ante=riori cū tunica scōaria i pte iteriori pun=gitur·q pūncte faciūt pm orbē/claudentes intra se albugineū humorem/ quem ibi collocauit natura vt spiritum clare=faceret/et cristallino humori humidita=tis naturam ministraret·¶Post banc im=mediate sequitur tunica que ab effectu dicitur cornea/quia cornu lucido est simi=lis et pervia est/et spūs visibilis ratōne sue transparētie z rōne aliquantule dē=sitatis sue est aggregatiua·visus est ali/quātulum cogpatiua·rōne etiam sue for=titudinis et coadherentie a nocumentis exteriorib⁹ est interior fortium mi=nus defensiua· et hec tunica que dicitur cornea cū interiori scz sclirotica cōiuncta alium facit orbem· Nam be due tunice scz exterior cornea et iterior sclirotica vi/treum humorem orbiculariter i se clau/dunt· Vltimo aūt in superficie oculi ex=terius ponitur cōiunctiua/ que a carneo descendens non totum tegit oculum sed consistit in angulis oculoz·eos scz ligās et retinens vt in debita maneāt fixione

AD oculum autem sic dispositum et pfecte orgamsatū defert spūs visibilis p hunc modū·A prora enī id est ab anteriori parte cerebri exe/unt duo nerui concaui qui dicūtur obtic qui in substantia cristallini humoris se infigunt·hi duo nerui cōcaui transuersa=liter p modum crucis infiguntur in ocu=lis et in termino sive puncto cōtactus cō=iungūtur· et hoc ingeniose facit natura/ vt altero clauso vel impedito spūs vita=lis ad alterum se transferat/et ibi perfe=ctius suam compleat actionē·vnde tunc pupilla in videndi actu confortatur pro=pter virtutis visive coadunationē·vt pa=tet in sagittarijs qui vno oculo clauso di=rectius iaculant z sagittant· Item ideo pariter pnectūt vt ex mutua sustentatio=ne efficiātur fortiores· Item ideo conue=niūt in termino contactus/ne vnum duo videatur·qō fieret si vterq oculus pūctū idolum videret·vnde oportet q virtus vi=siua cōtinuetur ad vnū organum in quo sit vna virtus fontalis derivata i pupil=lis(sicut dicit auctor pspectiue)vt patet in illis qui oculis digitos supponunt/ in quibus vna deppessa pupilla reliqua e/=leuatur·vnde et spūs visibilis diuiditur et vna res duplex videtur·et hec est cau/sa·quia lumē ab vno oculo tendit sursuz et ab altero excedit retrorsum·vnde radi=us ab vtroq oculo exiens tangens ex=trema rei medium interedente aere nō penetrat·vnde duo videt corpa/cū tamē non sit nisi vnū·non tamen oīs strabus videt sic/quāuis sint oculi inequales·qz radius piramidalis recta linea egredit ad superficiem rei vise· sicut supra dictum est de sensu visus supra libro·iij Oculus igitur bene dispositus considerat quātuz ad pfectam partiū suarum compositōnē vt supra patet·Item quantū ad situati=onē·locū enī sibi vendicat superiorem pro=pter sue subtilitatis dignitatem et ma/=ximam quā habet cum anima vicinita=tem(vt dicit Isidō·et arist·) Item quan=tum ad quantitatis debitam proportio=nem·non enī debet esse nimis prominēs et erectus/quia signat perturbationem discretionis· nec nimis profundus/quia signat defectum nature z virtutis·medi=ocris igitur est laudabilis· dicit tamen aristo·libro·xix·¶Profundi⁹ visus videt a remotis·nā motus est anteq̄ exeāt de

organo visus non diuiditur neq; consumitur: sed directe vadit radius visibilis ad res visas: sicut ptz supra de visu. Itē cōsideratur quo ad motus diuersificationē. Nam in motu debet esse mediocris quia si fuerit oculus nimis mobilis: signat excessum calozis: et pnosticat mētis instabilitatē: et affectionū mutabilitatem. nimis vero tardus motus cōtrariā signat dispositionē: scz excessum frigiditatis et ptinaciam affectus z voluntatis. Mediocritas igitur motus laudabilis est: quia signat facilem mētis apprehensionē: et in apprehensis debitam fixionē. vñ dicit aris. li. xxij. Clausura oculi debz esse mediocriter festina. qz si fuerit multe apertionis et pauce clausure z verecundia denotat et stultitia (sicut dicit in libro. i.) Si vero fuerit nimis tarda apertio: designat defectū virtutis z compactionē materie in neruis que actioni spūs nō obedit. vt ptz in litargijs. Item considerātur oculi ꝓpter quo ad sue actionis pfectionem. qz oculus si fortis ē apprehensionis et de facili sine reuerberatione iudicat de obiectis bonā dispositionē signat. vt patet in oculis aquilinis: qui solem in sua rota apprehendūt. actio aūt oculi considerat ꝑm acutum et obtusum. Nam cuius visus subtilis fuerit z multus: remota et ꝓpinqua apprehendit quia multus: videt remota. quia vo subtilis est: discernit ipsa visa. Oculus enim parui visus (sicut dicit aristo. li. xix.) nō bene videbit a remotis. spūs vo grossus et multus remota videt: quia multus. sed non pfecte: quia grossus. paucus vero et subtilis videt prope et pfecte: sed non videt alonge: ꝓpter visibilis spūs paucitatem. qz quod videt: pfecte videt propter eius subtilitatē. paucus vero et grossus non videt longe ꝓpter sui paucitatē. neq; perfecte: propter sui grossitudinē. scōm vero q̄ quis habet spm̄ visibilem magis grossum et turbidū tanto difficilioz est: et debiliozem habet videndi actum. Itē consideratur oculus ꝑm colozis variationem. quia ꝑm aristo. li. xix. Oculi in pncipio generationis habent viridem colorem. deinde mutātur in nigredinem vel glaucitatē vel quemcūq; mediū colozem in eis indecentem. Nam si fuerit humoz multus et spūs visibilis paucus in aliq̄ accidente pturbatus: coloz niger in eo fortificatur. Si vero fuerit humoz paucus et spiritus visibilis debilis: erit coloz glaucus. Nam (sicut dicit aris.) glaucitas quidē oculoz motus debilitatis est. Si aūt fuerit humoz mediocris et spiritus fuerit tempatus ex causis cōuenientibus ad albedinē z nigredinem coloz erit varius. Oculi igitur si fuerint nigri: de die erunt visus acuti ꝓpter luminis z humoris in organo visus aggregationem. de nocte vero erunt obtusi: quia lumen noctis est debile et humoz nocturn⁹ est naturaliter grauioris motus. vt dicit aristoteles. Oculus vero glaucus econtrario debilis est de die: de nocte vero fortis quia cū materia glaucitatis ex se sit lucida adiuncta luci diurne multum disgregatur. et ideo in actu videndi manēte luce spūs visibilis debilitat. De nocte vo spū visibili in oculo coadunato: claritate intra humozē paucū cōtenta nondū recedente pmanet in oculo potentia videndi et inter obscura aliqualiter iudicanda. vt patet in murilegis. Item considerat per partiū circūstantium dispositionem sicut ex ciliis et supciliis. quia si fuerint oculi scz cilia coopertoria intus carnosa et humoze supfluo repleta visum impediunt. quia hmōi cilia aerem grossum ꝓpter paruitatē sui motus nō intercidunt Si lachrymale qd̄ sequit ad angulos oculi fuerit multe carnositatis: sicut accidit oculis miluī. signatur astutia z fortunatio mala. Alias ꝓprietates oculi q̄re supra in tractatu de sensu visus. Et hec de oculi compositione z effectu dicta sufficiant.

De pupilla

Pupilla scōm Isido. li. xij. c. ij. est mediū punctus oculi vbi est vis videndi in qua quia parue imagines videntur pupilla appellatur. parvuli em̄ pulli appellant. Vocat aūt pupilla eo q̄ pura sit z ipolluta vt puella

De partibus hūani corpo·

Dicunt aūt phīci easdem pupillas q̄s videmus ī oculis per triduū morituros non bñe quibus nō visis certa desperatio est· habet autem circa se quendaz circulum q̄ corona dicatur qua discreta migredine albe ptes oculi a pupilla separantur·hec corona rotunditate sui ornat ambitum pupille et ī ipa consistit maxima oculi pulchritudo·huc vsq; ysi· Sicut autem dicit haly· pupilla est ī qua formātur imagines eoz que videntur ī oculo· omnia autez que sunt ī oculo extunicis et hūoribus aut sunt iuuātia pupillam aut ei seruientia· et ideo sedet ī medio omniū vt regīna· parua siquidez est pupilla ī quātitate·maxima tamez est inter omnia mēbra ī virtute·et ideo maxima sicut z minima cōphendit·interius a spiritu a cerebro veniente·exterius vero a lumine immutaf· vnde mediante luce rei obiecte speciem ī se recipit et receptam anime iudicio transmittit· Nam a singulis ptibus rei vise pfluunt līnee q̄ faciunt pyramidem cui⁹ conus est ī pupilla·z basis ī re visa·sicut supza devisu est ostensum·quere ibi·hec pupilla omniū colozum et figurarum rerum superficiem exprimentiū est distīctiua et diiudicatiua· ī medijs colozib⁹ et figuris siue formis delectatur·Lozrūpitur autez ī extremis aut saltem propter disconuenientiā contristatur(vt dic̄ philosophus·)Item omia que extra ipsam sunt sibi obiecta videt et diiudicat seipsam aūt nunq̄ videt p lineas rectas super quas venit species rei vise advisū· sed quando se videt·hoc accidit per radiozum reflexionem·sc̄z quādo primo multiplicatur speciēs rei vise a re ad speculū· et a speculo fit reflexio advisum(sicut dicit auctoz pspectiue)et ideo forsan spiritus visibilis ī aspectu speculi delectatur quia per radiozum reflexionē quasi ī se reuersus fortificatur·et quodāmodo robozatur· Item pupilla omnia sub angulo cōphendit quia siue radij a pupilla ad rem visā exeant siue a re visa ad pupillā redeant semp ī pupille medio siue centro tanq̄ ī cono angulariter vnitf·nā angulis duarū līneaz alteri⁹ est ptactus·z ideoq; oīs linee p q̄s formaf visus vniunf z q̄si ā gulatur a pupille cono·ideo bene et ꝓprie dicit a phō qz oculus oīa videt sub ā gulo· Item inter oēs ptes corpis maxie est sēsibilis et ꝓpter nobilitatē sue cōplexionis maxime est passibilis·et ideo citissime leditur·sed difficillime repatur· et ideo natura dedit ei naturā defendendi sc̄z tunicas et cooptoria vt sic resistāt facili⁹ carni interi⁹ vl exterius inferentib⁹ lesionē·De his aūt oculi et pupille passionibus·quere infra ī tractatu speciali·li·vi·

Quia sūt oculoz tegimīna a celādo sic dicta eo q; oculos tegāt et celent tuta custodia· vt dicit ysi·li·xi·c·ij·Sūt aūt cilia ī substātia nerosa et tenua ꝓpter facilitatez motus· qz suo motu ꝓtinuo aerez intercidūt·et sic a lesione aeris exteri⁹ custodiunt oculos et defēdūt· hec cilia palpebre dicūtur quia palpitādo semp mouētur·assidue em ad mūicē pcurzūt vt assiduo motu reficiant obtutū·vt dicit tā pstā·q̄ ysodo· sūt munite palpebre villis piloz vt aptis oculis si quid maderit vel occurzerit repellaf et vt inolutis ipsis securi⁹ et quieti⁹ dormiatur· Item vt aerem mediocriter intercidendo vtilficent et sic visum serenum custodiant et conserueni· (hucusq; Ysido·c·ij·supza dicto·) Scōm constanaūt palpebre habēt pilos nō omnino rectos sed ī extremitatib⁹ mediocriter reflexos et hoc ingēmata est natura vt habilius se claudēt et forci⁹ si qō impediēt occurzeret ei efficati⁹ obuiarēt· Item hec cilia ī crescēdo determiataz habent quātitatē a natura·et ideo eoz pili nō se extēdūt nec crescūt vt capilli·sed determinatā habēt portionē·et ideo ꝑm constā· palpebre nō sūt molles nec pozose sed poti⁹ dure vt pili crescētes sint duri et reflexi et non nimis ī crescendo se extendāt sicut herba crescens ī terza dura modica fit et erecta·et nō illa que ī terza molli·Das palpebras et cilia fecit natura· vt esset corpi ornamīta z oculis iuuamīta

Vnde dicit aristo·li·xij·q̄ omne animal generans et solum habet pilos ī palpebris·et oīe animal quadrupes claudit oculum p palpebrā superiorem·auis aūt loco palpebre habet quoddā cooptoriū ad custodiaz sensus visus·et claudit oculum p telam quandoq̄ appropriatam extremitatibus oculoz·z quia natura oculi est aquea z humida mōiget tali custodia ¶Item omnis auis claudit oculum palpebra ínferiori·sed animal q̄drupes a superiori ¶Item omne animal carens palpebris est debilis visus·vt patz ín pisibus/lepoꝛibus/et huiusmodi·vt dicit aristo·li·iij·

SVpercilia sunt dicta eo q̄ cilijs sunt suppositi·q̄ ideo pilorum multitudine sunt vestita·vt sint oculis munimēta ad depellendū humorem vel sudorē de capite mfluentem·Intercilium vero est illud mediū spaciū qō est inter supercilia siue pilis(vt dīt Isido·li·xi·) Sunt aūt supercilia aliorum iuuamēta(p̄m constan·)ne quid nociuuz extrinsecus aduenīat p̄hibentia·sunt et honestantia·qz nullus sine eoꝝ presentia decoraf·ĪDabent autem supercilia q̄ndam vim latentē passionē anime iudicatiuā(p̄m aristo·)quia cum fuerint supercilia recta sicut linee p̄tendunt femineam molliciem vel animi leuitatē ¶Item supercilia dimissa z nimis pressa vel depssa signāt inuidū·sicut dicit arist·li·i·Itē supercilia eleuata et ín pilis spissa animositatem p̄tendūt·de paupata vero a pilis et oblonga·timiditatez·Item si fuerint spissa et longi pili visum quodammodo obumbratiua excessum caloris signant·Item si fuerint multe carnis z pauce pilositatis sensum durum signant z obtusum·et frigiditatem ín membris principalibus dominātem ¶Item si fuerint pilis spoliata aut interiorem signāt sanguinis corruptionē·vt patet ín lepꝛosis·aut naturalis humoris consumptionem vt ín ethicis z similibus·aut meatuū et viarū būoz opilationē·vt p̄z ī castratis et dicūtur crescere contra senectutē ín tātum·q̄ visum impediunt nisi rescindantur·vt dicit aristo·li·iij· ¶Item dicit idez li·iij·In frequenti coitu nimis cadūt pili supercilioꝝ vel albescunt·qō quidem accidit p̄opter humiditatis consumptionem/et p̄opter defectū virtutis/et p̄opter frigiditatis cerebri augmentationē Nam nimia siccitas caliciem generet·supabundans vero frigiditas canitiem introducit·sicut supra dictum est·

FRons ab oculoꝝ forāminíbus est nomínata vt dicit Isidohec em̄ quandam animi imagínationem et mentis sua specie exprimit duz leta vel tristis est· Scōm autem veritatē essentialem est frons (vt dicit p̄stan·)os semicirculare·nec multum durum nec multum molle· qō ideo fuit necessariū·vt esset tempamentū ne ledeꝛetur vicinitas oculoz·pelle aūt extrinseca tuta est ad sui defensionē/ ad aliozz ozganozum sensibilium cōtínuationem·et ad totius capitis decoratiōnē· totius enim animalis virtuositas potissime ín fronte lucet· Īfrons em̄(vt dicit p̄bus)sedes est verecūdie et honoris·et hoc quidem est p̄pter vicinitatē imaginatiue ꝑtutis·eius virtute tristia/vel leta·decentia/vel índecentia rōmis iudicio subito deferūt vbi vtiq̄ discernūt·Īfrons itaq̄ ommiū neruoꝝ a cerebꝛo descendētium ad sensum p̄ficiendū quodāmodo turris est et defensalium·ínfra cuius cōcauitatem descendunt nerui ad omnia ínstrumenta sensuum ínferiorū·quoꝝ ministerio de oībus obiectis sensuū apud rationis domicilium fit iudiciū· vnde p̄m grego·Īfrons est dignissima pars capitis exteriozis vbi impꝛimit caracteris signū scz signum iustitie z salutis· vt signaculum crucis qō quondam erat supplicij·modo locum habet ín frontibus imperatoꝝ· Īfrons igitur bene disposita omnia p̄dicta manifestat·sed si fuerit a mediocritate degenerans alia scōm philosophum p̄nosticat et figurat·dicit enim aristo·libꝛo·i·Quando frons fuerit magna·signat ponderositatem declinantez ad stultitiam· et quādo fit ínter mediocritatem parua·signat bonitatē ꝑtutis·

De partibus hūani corpo·

ſed quando nimis eleuatur et q̄ſi in ſup
ficie rotundat· exceſſum ſignat colere et
feruoris· et tales ſepe diſpoſiti ſunt ad
colericas paſſiones· ſicut ad freneſim/et
furorem· ¶Frons autē reſpectu aliorum
membroꝝ facies modice eſt carnoſitatis
et pinguedinis· cuius cauſa eſt (ſcōm ba
ly· et ariſto·) qz carnoſitatis et pinguedi
nis ſuperfluitas impediunt intellectum· z
ideo nimia carnoſitas in fronte cū qua
dā reluctia et extenſione cutis ſignū eſt
corruptionis· vt patet in leproſis· Item
nimia frontis attenuatio/ et ſuperficialis
pellis corrugatio interiorem deſignat ce
rebri defectum/ et humoris ſubſtātialis
fmalem ꝓſumptionē· vt patet in antiqs
ſenio vel morbo lōgiſſimo tpe manitis·

¶Tympus vel tympa dicūtur illa
capitis membra ad dextrā/ ſini
ſtrāq; capitis adiacentia· q̄ ſic
dicūtur· qz ſui mobilitate cōtinua quaſi
interuallis temporꝝ imutantur· vt dicit
Iſido·li·xi·c·ij· Sunt aūt tympora ſcōm
conſtan· oſſa vtrinq; poſita in lateribus
oculoꝝ conſtituta· que quidē aliquantu
lum ſūt mollia et neruoſa· et hoc fuit ne
ceſſariū ꝓpter ſenſum et motū oculorum
pficiendum· Nam p tympora ad inſtru
menta ſenſuū mediantibus neruis ſpiri
tus animalis defertur· et p eandem an
thonomiā ſpūs vitalis p quaſdam arte
rias a corde ad cerebrum demandat· vn
de propter neruoꝝ ſenſibilium/ et ꝓpter
arteriarū venarūq; pulſatilium in loco
tymporum colligantiā ſunt paſſibilia z
facilia ad leſionez· vnde animal percuſſuz
in loco temporis de facili moritur· qz (ſi
cut dicit ariſto·li·xix·) percuſſio que ca
dit ſuper oſſa temporꝝ mortalis eſt· qz ſi
in eis contingat vulnus· animal pericli
tatur· et hoc accidit· quia humor qui eſt
in temporibus cito exit ꝓpter oſſium te
nuitatem/et tympa citius caneſcunt pro
pter humoris paucitatē et ſiccitatem in
eis dominātem/et propter cōuertibilita
tem ad naturā frigiditatis ¶Item tym
pora interius villoſa ſunt aliquātulum
vnde humorem a cerebro vementem re
cipiunt/ſignū et ſomnū oculis inducunt
et ſi illi villi fuerint compreſſi· p eliqua
tionem contenti humoris· oculos lachry
mari faciunt·

De aure

¶Auris eſt inſtrumentū auditus et
eſt dicta auris a vocibus hauri
endis· aut quia greci ipſam vo
cem audenſidē vocant· Vnde dicūtur au
res quaſi audes· vox em̄ repercuſſa p earū
anfractus adminiſtrata ſonuz facit quo
ſenſum excipiunt audiendi· Summa au
ris particula dicit pinnula· pinnū enim
antiqui acutum vocant· Dec Iſido· Eſt
autem auris propie quedā ſubſtantia
cartillaginea· que duabus cauſis fuit ne
ceſſaria· Defendunt em̄ ne quid nociuū
in auditū cadat· ſicut oculos defendunt
cilia· Preterea auditū adiuuant· Nam
vox percuſſi aeris cūvenit ad cartilagi
nem ibi fortiter coadunatur vnde intrat
foramia q̄ ſunt auditus ꝓpria inſtrumē
ta· Sunt autem hec foramina in petro
ſo oſſe conſtituta· in quibus nerui deſcē
dentes a cerebro ſunt infixi ſenſū et mo
tum auribus deferentes et imutationē
vocis i foraminibus receptā iudicio aie
deferentes· et ſunt hec foramina ſicut tor
cular tranſuerſa· Et hoc ne frigidus aer
nimis cito intret et interiores pāniculoſ
ſiue neruos ledat· et ne aliquod nociuuz
incidat· qđ auditus impediat inſtrumē
tum (vt dicit i panteg·li·iiij·c·xv·) Pa
titur auris multipliciter· quia aliqn ex
apoſtemate in aure exiſtente· vnde z ſa
nies egredit ab aure· Item ex vermib⁹
foramen ab extrinſeco intrantibus· v e
ex putridis humoribus intrinſec⁹ naſcē
tibus· quoꝝ ſignū eſt prurigo intra auri
culas et titillatio et ſentit corum motio
Item ex ſuperflua carne atq; verruca pa
titur auricula quādo mali būores in ea
coadunātur· Item patit ex mala diſpo
ſitione nerui aurē ingredientis· ſicut ptz
in ſomitu et tinnitu et huiuſmodi· que cō
tingunt ex ventoſitate in panniculis ce
rebri ſe claudente in parte nerui articu
laris· ¶Item patitur ex groſſis humori
bus illic ſe mouētibus· et tunc ſentitur
grauitas capitis cum ſomitu et tinnitu·
Item deficit auditus ex defectu virtutis

audibilis vel ex corrugatione et contrectatione nerui sensibilis·sicut in sembus contingere consueuit ¶Item aliquando fit surditas cū puer procreatur in vtero quādo natura negligit instrumentū auditus preparare·et hoc est propter sui defectionē/vel propter natura quam muenit sibi natura inobedientē ¶Item patitur ex acuta egritudine cū colerici humores ad cerebrum ascendentes auditū impediunt·hos adiuuat si p digestionem colera purgetur·vnde dr in amphor·Surdis si solutio colerica subueneriit surditatē tollit·Chucusq; constan· Itē dicit aristo·li·xix·instrumentū auditus plenum est spū naturali·qz sicut spūs naturaliter facit in venis motum pulsatilem·sic in aure facit virtutē auditus·et propter hoc addiscūtur res p sensum auditus·et dicitur ibi q creatio auriū fuit manifesta tela et cōmēs fuit tenuis z hoc pter subtilitatē ipsi⁹ auditus· Debilitat aūt auditus tympanis humide complexionis et precipue in frequēter coeūtibus et hoc propter pturbationē spirituū qui pficiunt auditum (nam vt dicit aristo·) frequens nimis coitus corpi z cordi nocet· Idem dicit haly·Item ꝑm aristo·li·xij· In rōnali animali aures ponūntur naturaliter in medio capitis rotundi·qz auris nō in vna parte recte/sed poti⁹ vt diq; vocū et sonor differentias comprehendit·In animalibus vero q̄drupedibus q̄ caput habent inclinatū ad terram et nō sunt eleuati corpis sunt aures in superiori pte capitis·vt patet in bobus/in asinis/et in equis·et motus auricularuz hmōi animaliū sunt multi pter eleuationes sui loci·et qz multū mouentur in partes diuersas recipiunt sonū repcussione multa·Item idē aris·ibidē· Nullū animal cuans habet auriculas exp̄ssas nibilominus tñ habent animalia talia quasdā vias occultas·et etiaz volatilia auribus carent exteriorib⁹/habent tñ foramen manifestū et viam apertā per quā auditus pfectissime celebrat· Item homo inter oīa animalia habet aures min⁹ mobiles z etiā ꝑm dimensionē sit⁹ breuiores/sed quo ad audiendū maxime sunt efficaces (vt dr li·i·) et hoc est pter bonitatē cōplexionis·vñ qñ nimis ē excessus i auris hois i magnitudine aliis signis pcurrētibus/signū est stoliditatis et tarditatis intellectus (vt dicit aris·)

De nasu

Nasus est instrm olfactus ꝑm Isido·a naribus aūt dr nasus·nares aūt ideo sic vocātur/vt p eas odor inferā z quasi spūalia odorem⁹/et inter fetidū z odoriferū discernamus·vnde qz odorifera nobis p eas manāt/nares dicunt·sicut p contrariū inscij/et rudes ac inexperti/ignari quasi sine nare sunt dicti· Nasus aūt duo habet foramina ꝑm pstan·que quidē p quandā subam cartilaginosam ad inuicē sunt distincta·Et hor foraminū vnū ad concauitatem palati tendit· alterū vero supius ad pelliculas cerebri vadit vt aerē attrahat cerebro et deferat ipsis naribus spiritū animalem ad sensum odoratus pficiendum et adducat·Primū ergo foramē fuit ne cessariū ad ejiciendas superfluitates a cerebro venientes·Aliudvero ad spiritum attrahendū/et odoratū pficiendū· Sūt tñ propie instrm odoratus due carnicule q̄ dependent a naribus in modum mamillarum/q̄ primo aerem attractū in se recipiunt/deinde ad interiorē ptem cerebri transmittunt· ¶Istis aūt carniculis subseruiūt nares exteriores aerē sulz attrahendo z intra se includendo z subtiliando/vt tanto facili⁹ z pfecti⁹ imutet in organis odorat⁹·neruus em a cerebro veniens illa duo vbera nasi subintrat z eis animalem spm administrat·vt dicit cōstan· Fumus igit medijāte aere p nasuz attractus spūi animali se associat/q̄ immutatus illā imutationē in cerebro aie iudicio repsentat·Nasus igit (ꝑm pstan·) fuit necessari⁹ ad aerē tpate attrahendū/ad cerebr p sua emūctoria expurgandū/et ad calorē innatū in vētriculis cerebri tepandū/necnō ad discernendū fumum a quacūq; suba resolutū/redolentē suauiter ac fetentē·et ideo ꝑm aris·li·xij·Sēsus olfact⁹ est diuisus sic sensus audit⁹· et si ita nō esset/nō faceret opus ꝑpositū

et ſenſus olfact⁹ nō eſſet niſi ꝓter attra-
ctionē aeris in animali habente naſum
Et hoc membꝝ ſcz naſus in medio eſt ſcz
anteriori parte capitis· et ꝓter hoc po-
ſuit natura naſum i medio triū inſtro-
ſenſibilium quaſi trutinā poſitam ꝓter
motū anhelitus aliꝫ ſensibus neceſſari
um· Reco ligē igit breuiter ex ꝓdictis
ꝙ naſus eſt membꝝ ſiue officiale orga
nū aeris attractiuū et emiſſiuum· inter
odores diſcretiuū· groſſarū ſuperfluitatū
cerebri purgatiuū· ſpiritui animali mi-
niſtratiuū ꝑ attractionē aeris pulmonis
dilatiuū et conſtrictiuū· (et idem ꝑm cō-
ſtan·) Nares poſite ſunt ex tranſuerſo·
et nō ex oppoſito pulmoni· vt ſi frigidus
aer qnq; ſubeat· pulmonē ſubito non le
dat· et ſi quid cū aere ſicut puluis vel ci-
nis intrauerit· pulmoni obeſſe nō poſſit
Eſt etiā naſus (vt dicit grego· ſuper can
tica·) faciei maximū ornamentū· ita ꝙ
eius carentia tota facies deboneſtatur·
Debet aūt diſpoſitō naſi eſſe mediocris
ita ꝙ i lōgitudine latitudine/altitudine
modū debitū nō excedat· nā ſi nares fue-
rint nimis tenues vel late· multi aeris
attractione ferocitatē animi pretendunt
et mentē indignantē· Ex diſpoſitionib⁹
eīm membrorū copis ſumūtur prognoſti-
ca iudicia de affectionibus mentis (ſicut
dr in principio viſonomie·) nā accidētia
mentis ſepe imutantur ſcdm accidentia
corpis· ſicut vinū album ex vitro rubeo
cui infunditur colorē contrahit et rubo-
rē· et ideo mediocritas diſpoſitionis me
diocritatē deſignat bonitatis· (ſicut di-
cit viſono· in li· ſuo in principio·) Impe
ditur autem naſus in ſuo effectu ſicut di
cit galie· ſuper prognoſtica· ibi nares acu
ti/oculi concaui ꝛc· ꝓter vehementiam
caloris būiditatē ꝓlumētis· vñ et acuūt
nares et profundūtur oculi in acutis· et
ē ſignū mortis· et accidit idē narib⁹ (ſic
dic galie·) quādo calor naturalis eſt ita
debilis ꝙ nō poteſt ſe expādere ad extre
ma· ideo conſequitur ꝙ ſpūs et ſanguis
non cōcurrant ad extrema· et ideo ꝓter
frigiditatē mortificantē conſtringuntur
membra et coartātur et accidit acumen
narīū quod eſt ſignū peſſimum et mor-
tiferum in patientibus acutam· ¶ Item
impeditur naſus (vt dicit conſtan· libro
ix·c·xv·) aliquādo ex mala cerebri diſpo
ſitiōe· aliquādo ex neruī odorabilis opi-
latione· aliquādo ex humorū fetidorum
et corruptorū in carniculis narīū reple
tione· quādoq; ex carnis ſuperflue corru
pte in foraminibus naſi generatione· vt
patet in polipoſis et leproſis· et hec le-
ſio nō ſolum ledit olfactum/verū etiam
facit mmorationē vocis· aliquādo patiē
ex nimio fluxu humoris a ventriculis ce
rebri defluentis· et ꝺ vl ex caloris diſſo
lutione/vel ex frigiditatis nimia cōſtri-
ctione· ſicut patet ſepius in catarro· ali-
quando ex nimia repletione et acumine
ſanguinis ora venarū naſi apientis· vn
de de naribus fluit ſanguis tamē fluxus
maxime ꝑ nares in multis egritudini-
bus cauſa eſt diſſolutionis morbi et cer-
tum iudicium conualeſcentie et ſalutis·
vt patet in acutis febribus que per flu-
xum ſanguinis narīū ſepius terminātur
Et in amphoriſ· dicit particula· vi· Mu
lieri deficientibus neruis ſanguinem ex
naribus fluere eſt bonum·

Gene

GEne ſunt inferiores partes ocu-
lorum· vnde barbe inchoantur
vt dicit Iſido· li·xi·c·ij· Genos
enim grece barba dicit· eedem enim par
tes dicūtur maxille/que per diminutio-
nem a malis ſunt dicte· male eīm emine
tes dicūtur ſic oculi partes ad eorū pro-
tectionem ſuppoſite· Vocate autem ſunt
male ſiue qz in rotūditatem promineāt
infra oculos/ quā greci mala appellant
ſiue qz ſunt ſupra maxillas/ vñ z a ma-
lis diminutiue dicūt maxille· ſic a palo
paxill⁹· ſic dic Iſi· Gūt aūt maxille ſiue
gene ſcdm pſtan· ex neruis z oſſibus ite
rius cōpoſite· et harum oſſa carneo cere-
bri ſunt conuncta· que ideo de varijs et
multis fruſtulis cōpoſita ſunt ne alia le
derentur ſi vnū aliquid pateretur· exte-
rius autem ſunt calide et carnoſe/ vt fri-
giditatē oſſiuz z cartilagīū auriū z na
rium temperēt· et vt organis ſenſibilib⁹

ſibi vndiq; adiacentib⁹ ſuo caloꝛe fomẽ
tum adminiſtrarẽt· et ideo maxille ocu
lis ſuponũtur ad eoꝝ protectionem· Jn
medio ſenſuũ ſunt poſite ꝓpter nutri
menti adminiſtrationẽ· calide ſunt ⁊ car
noſe· ꝓpter frigiditatis inſtrumentoꝛum
ſenſuum mitigationẽ· candide ſunt ⁊ ru
bicunde· ꝓpter oꝛnatum facieı et vul
tus compoſitionem· Maxima enim pul
chritudo hominibus reſultat in genis et
maxillis maxime (ſicut dicit conſtã·) po
tiſſime hominis oſtenduũtur complexiões
que ſi fuerint multũ rubicũde· mixte cũ
tempata albedine et in ſubſtantia nõ mi
mis craſſe ſz mediocriter carnoſe calidã
et humidam pretendunt complexionem
et ipſius tempamentũ· Si vero fuerint
in caloꝛe albide ſine alicuius rubedinis
admixtione/ et in ſubſtantia pingues et
molles/ et fluide frigiditatis ⁊ humidi
tatis oſtenduũt exceſſum· Si vero fuerit
fuſce in coloꝛe aut atrine· in ſubſtantia
aũt tenues et macilente domiñ deſi
gnant ſiccitatis mimie et caloꝛis· vt patz
in colericis· Si vero fuerint quaſi liuide
in coloꝛe et in ſubſtantia a carnibus de
pauperate· exceſſum ſignant ſiccitatis ⁊
frigiditatis· ſicut in melancolicis videri
poteſt· nec ſolum declarant complexio
num diuerſitatẽ· verũ etiã animi et affe
ctionum notificant qualitatẽ· Naz ꝑm
animi affectiones ex ſubito timoꝛe vel
gaudio paleſcunt vel rubeſcunt ſubito·
Jdec conſtan·

De barba

BArbã (vt dicit conſtan·) facieı vi
ri eſt oꝛnamentũ· vnde apparens
et coopiens maxillas in vna ꝓte
eſt ad oꝛnamentũ· in alia ad maxillarũ
adiutoꝛiũ et famulatum· Nam ſua pi
loſitate neruos maxillares tuetur a ni
mia aeris frigiditate· et ideo maxillarũ
neceſſariũ eſt tegumentũ· barba vigoꝛis
⁊ caloꝛis naturalis eſt iudicium· Et hec
eſt cauſa quare vir et nõ mulier barbe
ſcat· quia maſculi feminis naturaliter
ſunt calidioꝛes· et ideo ī moꝛibus fum⁹
qui pilozum eſt materia magis augmẽ
taꝛ· quã quia natura nõ ſufficiebat con
ſumere expulit ꝑ duo loca ſcz ꝑ caput ⁊
ꝑ barbã· vñ accidit aliquãdo mulieꝛib⁹
calide et humide cõplexionis· qz videnꝫ
barbeſcere· et econtrario fit in maſculis
frigidis et ſiccis q barbeſcunt paruũ· vn
de et enuchis nõ creſcit barba qz ꝓdide
runt illa membꝛa calidioꝛa q̃ calidi hu
moꝛis et fumi (qui pilozum eſt materia)
ſunt generatiua· Ex quo patet q barbe
ſpiſſitudo caloꝛis et hũoꝛis ſubſtãtialis
ac vigoꝛis eſt iudiciũ et differentie ſexu
um certum expimentũ· Jn pueris autẽ
non creſcit barba quãuis calidi paruuli
ſint et humidi· quia fumoſa ſuꝑfluitas
que piloꝝ et capilloꝝ eſt materia trãſit
in augmentũ et nutrimentũ puꝛoꝛum·
(bucuſq; conſtã·) Scõm vero aꝛiſ· libꝛo
xix· Pili barbe ſicut ⁊ capilli in ſua di
ſpoſitione repꝛeſentant qualitatẽ vapo
ris vel pinguis hũoꝛis ex quo generant
qñ ſi fuerit humoꝛ fumoſus calid⁹ ⁊ ſic
cus erunt pili barbe ſicut ⁊ capilli criſpi
in ſe reflexi ⁊ inuoluti· et hoc accidit qz ꝑ
duas vadunt vias contrarias· q̃a pars
terꝛeſtris mouetur ad partes inferioꝛes
caloꝛ mouetur ad ſupioꝛes et ſic muol
uũtur pili et erunt pili criſpi ꝓpter de
bilitatem ſuam· et hoc accidit ꝓpter pau
citatem humiditatis ⁊ multitudinẽ par
tis terꝛeſtris· vnde ex intenſo caloꝛe coꝛ
rugant et muoluũtur· Si vero fuerit va
poꝛ multum humidus· erũt pili leues et
longi· Nam humoꝛ curat lubꝛificando
donec peruenιat ad pilos· et ꝓpter hoc
pili et barbe eoꝝ qui moꝛatur in frã
cia ſunt leues· nam eoꝝ complexio eſt
humida et aer contines eos eſt humi
dus· Econtrario autem accidit in homi
nibus cerebꝛum ſiccum habẽtibus ⁊ ha
bitantibus in regionibus calidis ꝓpter
ſiccitatem aeris cõtinentis (Jtem idem
ibidem· alteraꝛ coloꝛ pilozum barbe ꝑm
etatis varietatẽ· et ideo caneſcit barba
in ſenectute ꝓpter debilitatem caloꝛis
et habundantiã frigiditatis· Defluunt
aũt quandoq; pili barbe ꝓpter caloꝛis
et humoꝛis interceptionẽ· vt in caſtratis
quandoq; ex coꝛruptiõe humoꝛis· vt pa
tet in lepꝛoſis· Nã ſicut dicit idẽ aꝛiſ· ca
ſus piloꝝ ſimilis eſt fluxui foliοꝝ arboꝝ

De partibus hūani corpo·

et causa istius est diminutio humoris ca lidi et pinguis·et ideo nō fluunt folia ar borū in quibus est humor pinguis(buc· ulq; aris·li·xix·)

mandibule

Mandibule a manducando sunt dicte vt dicit Isido·li·xi·Man· dibularū autē quedā est superior in qua dentes superiores infigunt·quedā vero inferior i qua dentes inferiores ra· dicātur· Et est proprium mandibule supe rius q; in omni animali fixa est et imobi lis excepto concadilo· id est cocodrillo· qui mouet mandibulā superiorem cōtra natu ram omniū animaliū· et fixam et immo bilē tenet inferiorē (vt dicit aris·li·iij·) Sūt aūt mādibule ex ossib⁹ diuersis et etiā duris cōposite neruis et lacertis va riis pnexe·et hoc fuit necessariū propter motus cōmunitatē et apertionis et clau sure necessitatē vt dicit constan·Sūt enī quasi due mole cōmentie ad cōterendū cibum et molendum se mouētes·vñ toti corpori nutrimentū mandibule submi· nistrant·Mandibule aūt quibusdā pti culis carnosis et neruosis q̄ gingiue di· cūtur circūdantur vndiq; et velantur·et hoc propter fortiorē dentiū in maxilla· rum fundamētis radicationē/et propter nutrimenti neruis dentiū administra· tionem et frigiditatis moderationem· Et dicūtur gingiue(vt dicit Isidorus·) a dentibus gignendis· q; in eis dentes gignūtur et nutriuntur·facte enī sunt ad decorē dentiū pariter et necessitatem ne nudi potius horrori existerent q̄ decori Pelliculis labiorum circūdantur qō fe· cit natura vt tam dentes q̄ maxillas nō solum intrinsecus iuuarent· verū etiam a lesione extrinseca defensarent·cōtingit autē gingiuas corrumpi in animalibus aliquādo ex negligētia/ et q̄q; ex putri dis humoribus infici et corrumpi et tūc diuersas infarunt molestias et passiōes vt fetorē dentiū casum vel relaxationē·

labia

Labia pm Isido· a labendo sunt dicta·qō autem supius est· labi um est·inferius labrum· Sunt autem labia necessaria pm constā· quia dentes munūt atq; tegunt·Sunt etiam neruosa ex diuersis lacertis cōposita· vt sic ad sensum et motum essent habiliora Nam ad vocis formationē necessario se aperiunt vel claudunt·quia illis ablatis vel p aliquā opilationem vel contractio nē aliq; impeditis verba pfecta nō pnt formari Item labia mollia sūt et car nosa· et hoc duriciei dentiū tempamētū fuit necessariū·Dentes igitur et eor ner ui cum ex natura sint frigidi nimis lede rentur aeri frigido expositi si non labio· rum tegimine tuerētur Item labiorū extrema sunt rubicūda· qō accidit scōm constan·pter cutis labiorum subtilita· tem·que de facili a calore sanguineo re cipit quodāmodo roseam qualitatē·vn· de rubedo labiorū signū est puritatis cō plexionabilis z ipmixtionis turbati san· guinis z interioris vtutis·sic ecōuerso la biorū liuiditas signū ē defectōis vtutis z caloris naturalis·Itē labia tenua sūt i substātia z subtilia vt sint subtiliora ad motum z habiliora ad aerem nutriēdum et intercidendū ne subito attractus inte riorib⁹ sua frigiditate inferat lesionez· et ideo labia aeri frigido se opponunt et ipsum recipiendo depuratū reddunt vt suauius et vtilius ad interiora attraha· tur·hec omnia scōm constan·Consimi· les proprietates narrat aristo·libro·xij· circa finem vbi dicit·Labia hominis mol lia sunt et carnosa et separi possunt pro pter salutem et custodiā dentiū/et vt cō· uenīāt ad exitū sermonis· vnde et labia duplicem habent vsum sicut et lingua· cuius creatio est ad gustandum humidū et ad sermonē proferendum·sicut idē ex presse dicit aristo· et ideo optet q; labia sint humida·quia si creatio lingue nō es set talis dispositionis ad labia·nō posset lingua pmgere ad dictōdos multos mo· dos litterarū·que quidam ex eis dicun· tur per percussionem lingue z etiam per cōiunctionē labiorum·et ideo necessaria fuit labiorum creatio·vt optima essz na ture operatio·et propter hoc fuit caro ho· minis mollis valde· quoniaz homo est hom sensus tactus scilz et gustus magis q̄ alia animalia (hec omnia aris·li·xij·)

Recollige igitur qz labia sunt quedam tegmina dentium custoditiua: mollicie sua duriciei dentiū tempatiua/ vocis articulate et literalis formatiua/ aeris frigidi vl calidi interceptiua/ sua rubicūditate vel liuiditate defectū vel vigoris designatiua/ virtutis interpretatiue ꝓpria organa passionum aie sc̄z odij et amicicie doloris vel tristitie expressiua· vñ dicitur q tremor labiorū i freneti et acutis morbis mortē pretendit (vt dr in pronosticis) Et hec de labijs sufficiant·

dentū

Dentum est dictū quasi mādibularū fundamentū eo q mdē orantur (vt dicit Isido·) menti autem vt dicit constā· duo sunt ossa et ipsa iuncta sunt in medio vbi dentes subtiliores firmantur quadrupli atq pares· Horum ossium extremitas duas habet furculas· vna est acuta cuius acumē qdam ligamen imeritur qd a latere tympor ꝓtenditur· p qd et bucca daudit et aperitur· Altera vero furcula grossa est et rotunda cuius rotunditate mentū fit molle· vt dicit cōstan· qz hoc membr fuit necessariū ꝓpter orgmē mandibularū et dentiū inferiorū radicationez/ et ꝓpter voluntariā aeris clausuram et apertiōz fuit etiam cōueniens propter faciei cōplexionē/ et pfectam ipsius vultus constitutionē· qd si fuerit ꝓportionatū fronti totum honestat faciem et decorat· (hec omnia dicit constan·) In mento autem animalis maxima est fortitudo propter ossis duriciem et neruorū compagmationē/ et propter fortez dentiū radicationē· et ideo bruta animalia se tangi p mentum de facili nō pmittunt· nam mēto cō fracto tota eorū ferocitas quasi armis p ditis eneruat· (vt patet· i· iRegū· xxij·) vbi dr· Confregit dauid mentum vsi et eruit ouem de ore eius zc· hominis vero mentū ptractari amoris et fidei iudiciū est· ij· iRe· xvi· Tenuit ioab mentū ama se quasi deosculans eum·

os

OS est dictum eo q p ipm quasi p ostium cibos imittimus et spiritum foris eiicimus· vl quia eo quasi de ostio sermones egrediuntur· vt dicit Isido· Os etiam vt dicit idem anime nūcius est· qz illud ore exprimimus· qd prius in mente cōcepimus· Est autez (vt dicit grego·) multis circūseptum custodijs/ sc̄z dentibus et labijs vt tot iter medijs mens prius discernat qd proferat siue dicat vt prius vbū trāseat p limen qd p linguam· Fuit aūt oris nutrimentum necessariū (sm constan·) ꝓpter nutrimenti susceptionē· nullum em membrum in animali nutritur· nisi in ore nutrimentū prius recipiatur· Os em primo cibum recipit et masticando et imutando aptū digestioni stomacho transmittit· et propter hoc natura fecit os humidū intrinsecus vt cibi sicatas eius humiditate facilius imutetur· fecit etiā os neruosuz z mediocriter durū et concauū· neruosum vt saporositas cibi facilius sentiret· durum· ne cibi asperitate ledereť· nec tamē nimis factum durū est sed mediocriter· ne nimia duricia sensualitas gustus impediret· pcauū autē z rotūdū fuit intrinsecus· vt cibus assūptus hinc inde facilius moueret· et p dentes sine impedimento spūs transduceretur· Item necessarium est os propter aeris et spūs attractionē· aer em attractus p os in ipsius concauitate imutatur/ depurat/ et subtiliatur· z sic ad cordis refrigerationē p cānale pulmonis transmittit· sine cuius refrigerio cor p nimio caloris incendio vreretur et destrueret· Item necessariū est ꝓpter vocis informationē· ad hoc em est palatuz oris concauū vt plectrum lingue facilius moueretur· et ad vocem formandā expedite eleuaretur et deprimeret· Item vtile est ad grossarū superfluitatum a cere bro z pulmone vemētiū crebram electionē· quibus p ostium oris electis vitalis spūs in corde et animalis in cerebro suas complent actiones expeditius· Itē vtile est propter membrorū nutribilium a superfluis ex onerationē· quando ergo stomachus crudis humoribus oneratur natura pvim expulsiuā opante per oris officium expurgatur· sicut dicat constan· et galie· super illud amphoris· In vomitibus et purgationibus q̄ sponte fiunt si

qualia oportet fiant·pfert et bene ferunt si vero nō contrariū· ꝟPatitur aūt os(vt dicit pſtan·m viatico) qñq; ex alijs mē-bris sibi vicinis infirmantibus· patitur aūt pustulas·vlcera et huiusmodi·ex corruptis humoribꝫ aliunde ad buccaꝫ defluentibus·si rubeat ita q; migrediri attineat et caleat·doleat aut ardeat·materia sāguinea est et colerica·Si vero multum migrescat·tanto molestius et timidius ne forsan ad cancꝝ deueniatur·accidunt aūt vlcera in ore lactencium paruulorum ꝓuenientia ex acumine lactis et eius corruptōne·(hucusq; constan·in viatico particula·ij·)

Dentes

Dentes ꝑm grecos dicūtur edentes·quasi cibi apposita diuidētes et incidentes vt dicit Jsidō· Et sunt dentes ꝑm cōstan·quedā plantaria in ossibus maxillarū et menti quibus dā radicibus inserti Et sunt in maribꝫ ꝑm pſtā·xxxij·xvi·in maxillaribꝫ sūt positi· quorū quatuor in anteriori parte pares vocant et q̄druplī·et hi lati sunt et acuti incisores vel precisores a medicis nūcupantur· ad incisiones cuilibet cibi fūt apti·et quicquid ab eis accipit in ore·cōteritur et mordet·Sunt itez et duo qui canini sunt dicti collaterales q̄druplis i summitate acuti·duris cibis cōmolēdis apti·Et dicūtur(ꝑm Jsidō)canini·quia ad similitudinē caninoꝝ consistunt·z canes p ipsa ossa rodunt·Possoribus enim dentibus sunt forciores/acutiores/longiores/et rotundiores·et ideo a quibusdaꝫ collum puelle vocātur· et qō priores pōdere non pūt· istis tanq; fortioribus ad constringendū tradunt· Sunt et decem alij ex vtraq; parte superioris mandibule qui in collaterales quadruplis·hi sūt lati atq; grossi·hi molares sunt vocati·z ad molendū bene sunt apti· nā que concisa et cōtracta sunt·a priorib⁹ more molē subeunt·vt dicit Jsidō·Sunt igitur in superiori mandibula·xvi·dentes/scz quatuor quadrupli et pares·et duo canini/z decē molares· Et totidē etiā dentes numero collocātur in inferiori mandibula seu in mento· Dentes igitur quantū ad suum numerū et officium quadripharie diuidūtur·Quidā em̄ sunt incisiui·et hi sunt quatuor·duo superiores/et duo inferiores·qui primo aspectui se offerūt· quidā vero sunt pares·et hi sunt q̄tuor·duo superiores et duo inferiores qui alterutrū iuxta incisiuos positi mutuo se cōtingūt Quidā vero dicūtur collaterales seu canini·et hi q̄tuor sunt duo superiores z duo inferiores se mutuo collidentes· Quidā vero sunt molares·et hi·xx·scz·x·superius et totidem inferius mutuo se tangentes et que ab alijs inchoata sunt quasi mole cōtinue concidentes·hi omēs sunt mādibulis radicati z quodāmodo furcati scz diuersimode·qz anteriores scz z q̄druplī et pares viam habent furcalē seu radicem·canini vero molares tres vel quatuor hr̄e dicūtur vt dicit constā· Dentiū quoq; numerū discernit qualitas sexuū· nā in viris plures·in feminis pauciores inuenīūtur·vt dicit cōstan·z Jsidō·Distinguūtur et etiā dentes ꝑm processum etatis·quomā sicut dicit arist·li·ij·q; dētes senū generaliter sunt nigri nō acuti vt patet in canibus quoꝝ etas p dentes noscitur· qz dentes iuuenū sunt albi et acuti·senū vero ecōtrario·Excipit tamē aristo·ibidē ab hac generalitate dentes equoꝝ quos dicit hr̄e ꝓprium·q; preden te etate magis albescunt· Dicatur etiaꝫ ibidē·oportet vtiq; scire q; animalia que sunt multoꝝ dentiū cōiunctoꝝ· sunt vite longioris· que vero paucoꝝ sunt dentiū et separatorum·sunt vite breuioris· Item dicitur ibidē·Omne animal quadrupes generans animal simile sibi habet dentes Item homo eiūcat dentes in iuuentute anteriores nō molares·et hoc cōtingit forsan propter furcularum et radicū debilitatem·ꝑ Molares aūt non eiūcit ꝓpter causam contrariā· Et est generale i alijs animalibus que nō eiūcūt aliquē dentem priusq; alter sibi similis in loco oriatur primitus· Item aris·li·xij·Omne animal carens dentibus in superiori mādibula est siccū z terrestris nature·Omne aīal hūs dentes in vtraq; mādibula est pinguedini simile Item idē li·xij·

Natura non facit nisi quod melius et p-fectius est· et ideo necesse est vt materia partis terrestris declinet in quibusdam animalibus ad partē supiorem scz in dē tes et culmos pminentes in quibusdam in cornua·et ꝓpter hoc nō pōt hre dentes in vtraq; mandibula animal habēs cor-nua· ¶Item idem li·xvi·Dentes solum-modo inter alia ossa crescunt dum rema-net animal·et hoc est manifestū in den-tibus superexcrescentibus et declinantib⁹ a locis suis contingētibus se inuicez· Et cā cremēti illoꝝ est ꝓpter opatōz eorū si em̄ non crescerent/consumerētur cito et ꝓpter hoc terūtur cito· dentes animaliū comedentiū multum/ et carentiū dentī-um magnis· et ꝓpter hoc ingeniata est natura et aggregauit dentes ad inuicez ꝓpter senectutē et fmē·aliter si vita dura ret p millenariū semp dentes ptes essēt q̄ in pma creatōe ¶Item dicit idez li·tj· Dentes qui oriūtur inter gingiuam nō oriuntur in viris et mulieribus nisi post xx·annos·et forte in quibusdā mulieri-bus post·lx· et origo eoꝝ erit cum maxio dolore· ¶Item idem li·xix·Dentes acu-ti oriuntur ante latos·quoniā dentibus acutis indiget ad abscisiōz cibi prius·qz p⁹ est abscindere q̄ molere·ideo etiā citi us crescunt/quia imorres sunt·qz origo imoris rei est ex caloze ante origine rei maioris ¶Item caloz lactis facit oriri dē tes cito·et ꝓpter hoc est q̄ pueri lactā-tes lac calidius / nascuntur in eis den-tes citius ¶Item idem ibidem·anterio res dentes nascuntur in osse tenui et de bili·et ꝓpter hoc sunt velocis casus· (hucusq; aris·). Ad hoc pstan·i viati· pti cula·tj·Dentiū magnū est iuamentū et cum iuamēto magnū corpis ornamē-tum ipsoꝝ inquantū non patientiuz quia in patientibus actio corūpit· quo rum passio diuersa est/ cui⁹ diuersitatis pars est visui manifesta·sicut putredines fetores/rupture/ꝓfocationes/motōnes/ casus/limositates/et similia·¶Pars ve-ro non apparens est z occulta·sicut quā do dentes inimiū dolent/et tamen exteri us sani apparent· Causa autē talis dolo ris sunt humores a capite descendentes vel a stomacho mediāte fumositate ascē dentes/vel humores acuti i gingiuis·et tunc dolores inimiū cū saltu et pulsu sen-tiuntur ꝓpter maliciā humoꝝ et acu-men· Si vero doloz est a capite/grauī-tas sentitur in capite/et doloz in facie ru bro ex sanguine vel colera ad radices dē tium descendente· Si vero fuerit a sto-macho/doloz sentitur in stomacho z assi dua eructatio egreditur z erumpit den-tes et aliquando ꝓfocantur/ aliqñ rum punt aliquādo ex vermibus in citrinū/ viridem/ vel nigrū colorē mutātur· que omnia ex coruptis et pessimis humori-bus·ex malis cibis p neruos ad ligamē tum dentiū descendentib⁹ accidere dīm scuntur·Dentes etiā aliquando mouen-tur·et causa motus humores sunt in den tiū radicibus· q̄ si acuti sunt/ necesse est in dentib⁹ z focamia effici/et fetores ac putredines generari· q̄ si vermes fuerit in causa/doloz maximus gignitur/quia ad neruum sensibilem corroden̄do pene tratur/obstupescunt etiā dentes et exa-cerbantur ex humore acido intus vel ex-tra neruos sensibiles inficiēte·dormita re etiā videntur ex causa nimis frigida· sicut ex niue vel glacie neruos dentium constringente·Item dentes q̄ñq; cadunt ex nimia humiditate ligamēta dētium relaxante·q̄ñq; ex nimia siccitate· vt pa tet in senibus quoꝝ dentes ꝓpter subtra ctionem humiditatis nutribilis dilabū tur·¶Das et multas alias recitat pstan· dentium passiones·sed he sufficiant·

¶Recollige igit ex predictis quare dētes in mandibulis tanquā in fundamentis ꝓpijs radicātur ex frigiditate dominā-te albiores ceteris ossibus efficiunt pro-pter sui duriciā de facili non leduntur·sub stantia em̄ dentiū est ex se impassibilis cū non sit sensibilis(vt dicit pstan·)vn-de dens ruptus nullum dolorē patitur· oz tñ pati dolorē ꝓpter neruū sensibilem qui in eis radicibus sepe ledit z grauat· Dentes em̄ intrinsecus neruis colligan-tur·terminos carnis dentes excedūt/ et tamē i carne radicantur nisi intra se nec

De partibus hūani corpo.

ſm ſe patiuntur· clauſi ſunt labijs ne videantur· Indecens eſt em̄ cum apparēt miſi forſitan ꝓter riſum· Item ſuperiores ad inferiores reuertuntur·et ſibi inuicem mutuo coaptantur·et ſi inferiores aliquando moueantur ſuperiores tamen firmi et imbobiles reperiuntur ordinate autem ad inuicem componūtur ad informationem articulate vocis maxime cooperantur·toti corpi obſequūtur·

Lingua

Lingua a lingendo cibum eſt dicta vel quia per eam articularis ſonus verba ligat·Sicut em̄ pietrum cordi alliditur·ſic lingua dentib⁹ vt dicit Iſi)·Eſt autem lingua inſtrumētum guſt⁹·et locutionis(vt dicit ꝓſtan) et cōponitur de ſubſtantia ſiue de molli carne porroſa et ſpōgioſa et neruoſa· Eſt aūt neruoſa ꝓter ſenſum et motū· porroſa ·vt facilius ſapor penetret ad neruū facientē guſtum· ad quā veniunt multe vene ſanguīne plene· vnde rubicūda eſt in colore· hec eiſdem opatur pāniculis· quibus ſpaciū bucce et palatū īduit et veſtitur·a ſuprori ꝓte patet tota·ab inferiori aūt parte patet vſq; ad ligamenta quibus merito eſt cōnexa· vnde radices lingue ꝛ ſenſibiles nerui· quibus recipit ſenſum et motū a ſpiritibus ſunt occulti In quibuſdā aūt hominibus(vt dicit cōſtan·)contrahitur lingua plus q̄ oportet intantū q̄ nec in diuerſas ptes mouetur vnde oportet incidi ligamēta· vt ſi mot⁹ p totum bucce ſpaciū ampletur·paſſiones em̄ multe accidunt lingue in ſubſtātia ipſius vel in neruis ad eam veniētibus·(vñ in viatico ꝓſtan·)lingua aīalis perdit motū voluntariū· vnde et vſum amittit ſermonis· cuius cā eſt ex defectu virtutis motiue ex cerebro veniente/vel ex neruo opilato p quē virtus tranſit animalis·aliquādo ex apoſtemate vel ex puſtulis in lingua accidentibus·aliquā do ſunt ꝓpria vitia in ſubſtantia lingue ſicut opilatio mala ex qua eſt ſenſibilis diſtempantia ex nimio caloze vel frigiditate/vel humiditate/ vel ſiccitate/vel apoſtema/vel tumor et ſimilia· q̄ ſi lingua videat nimis tumida·exceſſum calozis deſignat·ſi vero alba·frigiditatē· ſi vero mollis·humiditatem· ſi ſicca et aſpera·ſiccitatem·et omnia talia lingue impediunt vſum· vel tolliunt in toto·vel in parte·Si aūt lingua ſana videat nullas habens maculas·loquela tamen ſic ozbata·ex cerebro eſt defectus vel ex neruis ſenſibilibus opilatis·aliquando eſt perditio loquele ex perdita mente·vt in freneſi vel litargia·(bucuſq; conſtan· in viatico·) Alios deſignat defect⁹ lingue conſtā·in panteg·vt dicit·Accidunt puſtule late et extente in pelliculis exterioribus lingue·ſicut accidit pueris malū lac ſuggentibus· et ſunt q̄ſq; albi/ q̄ſq; nigri colozis·accidit autē apoſtema lingue eam magnificans·et ab ore exire faciens·ꝛ vocat exilium lingue· Aliud eſt genus apoſtematis lingue q̄ ranavocatur· eo q̄ ſicut rana naſcit ſub lingua et aufert vſum lingue·ita rana muta dicit ab effectu· Eſt aūt aliud apoſtema lingue ſanguīnolentum· vñ tota lingua patitur·et loquela vna cum guſtu impedit ex viſcoſis em̄ humoribus in lingua dominātibus ſenſus guſtus corrūpitur·et ita īmutatur vt dulcia amara ꝛ inſipida iudicētur·et ecōtrario ſicut dicit gal· Item dicit galie·ſuper amphoriſ·q̄ accidit lingue balbucies ex nimia humiditate quādo lacerti lingue ꝓe nimia humiditate in extremis nequeunt dilatari·ſicut eſt videre in ebrioſis· qui balbutiunt quādo in cerebro humore nimio profundūtur·(vnde dicit idem galie·) Naturaliter aūt balbutientes/vel ꝓter nimias cerebri humiditates balbutiūt·vt propter lingue humectatōnes/vel ꝓter vtrūq;· Illa etiam ſupflua humiditas ē cauſa quare aliqui qui efficiūtur trauli qui aliquas litteras ꝓferre non poſſunt vel·l·pro·n·vel·c·pro·t·proferunt·ꝛ hoc in infantibus qui multas litteras corrūpunt·et eas proferre non pūt· Hec omnia dicit galie·ſup illum amphoriſ·hypocratis maxime trauli capiūtur longe quia nimia humiditas taliū que eſt cauſa trauliſationis redeunt ad ſtomachuz et inteſtina · et ſe lubrificando inducit

dyarnam id est fluxum ventris(sicut dicit galie) Item dicit constan· in pāteq· in lateribus ligamentoꝝ lingue sunt quedā vene que saliuam lingue administrant·he ab inicio lingue incipiūt a quibus emanat quedam humecta tio flegmatica que saliua appellatur·vnde ille vene vocantur a medicis salivales siue habitatio salivalis· Inicium autē linque· vnde exeunt he vene est caro glauca et alba ipsius salue generatiua· que humectat linguā· et tempat cibos siccatatem/et augmētat eoꝝ succositatem·vt post dicetur Item dicit aristo·li· vi·q ones aliquādo habēt sub lingua venas albas· et ille faciunt fetus albos·et alique habent nigras· et ille faciunt fetus nigros·et alique varias· et ille creant fetus varios ꝛc· Recolligitur igitur breuiter ex iam dictis q lingua est suba carnosa/sanguinea/et porosa/influentie spūs receptiua/ in complexione calida et humida/ in dispositione tenuis ꝛ oblonga anteriori parti gladij similis/in cono et in colore rubicunda/ in loco concauo et humido sita/ad motū facillima/vocū informatiua/saporum discretiua/p emissionem oris saliue humectiua/conceptionū anime interpretatiua/dentibus et labijs quasi muro duplici circūsepta/in diuersis animalibus quo ad figurā varia Nam in quibusdā breuis est et grossa· in quibusdam vero ecōuerso·qui ꝫo habent linguā grossiorem·habent vocē grauiorem et econtra· Quedam etiā animalia habent linguas medicinales et saluti feras·et hoc vel ex nature bonitate/· vl ex occulta aliqua ꝓprietate·vt lingua canis vt dicit cassio· Quedā autem habēt linguas mortiferas ꝓpter malitiam ꝛ fumositatē humoris in eis dominantis·sicut lingua serpentis/draconis/et rabidi canis cuius morsus sūme est venenosus cui⁹ lingua semp apparet extra os et distillat venenū· et inficit aquā in quam cadit·de qua qui biberit efficitur rabiosus vt dicit auicē·et ꝑstan·in tractatu de venenosis animalibus et venenis· vñ etiam serpentū lingue ꝑm aristo·nigre sūt siue liuide/siue subrufe ꝛ maculose/acute/et in motu velocissime· et hoc ptingit ꝓpter humorē furiosum ꝛ venenosum q̄ tam velociter linguā agitat· vt vna numero bifurcari videatur· lingua tñ aspidis quāuis in corpe viuenti serpētis plena sit veneno mortifero· segata tamē a corpe et desiccata· venenū perdit·ꝛ venenū si presens fuerit· prodit·vnde in plenia venem in sudorem prorūpere consuevit·vnde talis lingua velut vtilis et proficua reputat inter viros regios p̄ciosa· q̄uis prius fuerit venenosa·

Saliua est humor flegmatic⁹ ex naturalibus venis lingue generatus(vt dicit constan·) Est aūt saliua naturaliter humida in calore alba· et ex cōmixtione motus lingue et instrumentoꝝ spūalium spumosa· in sapore actu insipida·quia potētialiter omnium saporū est in se receptiua· Si em esset alicuius saporis determinati· non esset alterius susceptiua· Est et(ꝑm eundem ꝑstan·) saliua inter gustum et eius obiectum media·nihil em sensu gustus percipitur· nisi cuius sapor mediante saliua gustus organo p̄sentatur· vnde ipsa ꝑm quātitatē saporis rei gustate imutatur· Fuit aūt necessaria saliua(vt dicit constan·) ad humectationē oris vt saliue beneficio irrigaret·Item ꝓpter pane digestionis prepationem·cibus em siccus in ore assumptus nō vtiliter stomacho mitteretur· nisi saliua media prius humectaretur·quia sine saliue admixtione res sicca non de facili transglutiretur·Item vtilis est ad faciliorez supfluitatem cerebri ꝛ pulmonis euacuationē· qz tales emūctiones caloze vel frigore indurant aut infiscantur·quia non ita de facili poris ostium excrearētur·nisi primo cum humoris et salivalis adiutorio lubricando ad exitū pararētur Item saliua hominis ieiuni habet quandā vim latētis infectionis·vnde ꝛ sanguinem animalis ledit si mediāte aliquo vulnere aliquid sanguini admisceat· vt dicunt predicti auctores in tractatu de venenis·et ꝫ forsitan est (vt dicat auicē·) rōe cruditatis·

humor em̄ crudus sanguini pfecte digesto ⁊ in suis qualitatibus repugnat ⁊ et suum) vt dicunt auctores (pturbant tēpamentum· hoc est etiam qđ dicunt sancti et habetur a plinio q saliua siue sputuz hominis teiumi interimit serpētes ⁊ et venenosis animalibus est venenū· sicut dicit basilius sup illud verbum in exameron· Ipsa conteret caput tuū· et tu insidiabis eius· Bene· iij ¶ Item sicut dicit galie· sup amphoris· ibi· Insanies sputo fit ptisicis fluxus· et vbi saliua tenet ⁊ morimuntur tc· Ptisici pter vlcus pulmonis semper tussiunt ⁊ et a suffluitate saniei vlceris spuendo se exonerant prout pñt· sed tamē mors imminet quādo nō spuūt quia retēta intus saliua cū sanie vie spiritus interius claudūtur ⁊ et sic ptisici suffocati moriūtur ¶ Item sicut dicit galetirsi· inter sputū et saliuam est differētia Nam saliua est superfluitas naturalis nutrimenti pectoris ⁊ et generat digesta· Sputū vero est illud qđ ad pectus aduenit ꝑm diuersitatem cursus naturalis ⁊ et cursus pter naturā ⁊ nec est semp digestū et ideo sputum in acutis febribus et apostematibus ⁊ si leuiter fiat cum signis digestionis et sine tussi laboriosa fortitudinem signat virtutes ⁊ et defectum morbi· sicut dicitur in pnosticis· et econuerso· Vnde (scōm gal· et alios cōmentatores ibidem) in saliua siue in sputo considerāntur tria generaliter· color· odor· et sapor· quia si sputum fuerit in colore liuidum cordis ⁊ spūalium designat lesionem· Si vero sanguineum cum sanie admixta ⁊ pulmōis designat vlcerationem Si etiam fuerit in odore fetidū ⁊ interiorem signat corruptionem· Item si in sapore fuerit amarū vel acidus· humoris corrupti in stomacho et pulmone seu in substantia lingue signat dñationez· Itē in sputis abūdare signuz est flegmatice cōplexionis· vnde et in senibus solēt sputa abūdare grossa et viscosa ꝑm intensionem frigiditatis ⁊ et resolutionē siue dissolutionē humiditatis substantialis·

Vox est tenuissimus ictus plectro lingue formatus· vt dicit Isi· et priscianus ¶ Organa autē vocis siue instra· multa sunt (vt dicit pstan·) scilz pulmo/arteria/guttur/vuula/os/dentes labia/atq; lingua· sine em̄ istorū instrumento vox nō formatur· Et horz quedā sunt vocis receptiua· sicut pulmo cū suis receptaculis ⁊ cānalibus· quedam vero sunt vocis ordinatiua· sicut vuula q̄ vocem (ꝑm constan·) pulchraz reddit ⁊ et formatem ⁊ quādo ad alia instrumēta se habet proportionabiliter· aerem vero introeuntē temperat/et ne nimis impetuose exeat ⁊ cohibet et refrenat· a receptione etiā pueris guttura et arterias prohibet et cō seruat· Quedā em̄ sunt vocis emissiua· vt cānales pulmonis ⁊ arterie que sunt quasi quedā fistule· que si fuerint leues munde/et tempate ⁊ dulcem ac tempataz et equalem reddunt vocē· si vero aspere fuerint et plus debito fuerint late vel stricte aut distorte nimis grauē vel exilem dissonā aut inequalem emittunt vocem Ad formationē igitur vocis aer in folliculo pulmonis recipit ⁊ et p ordinatum arteriarū motū per os emittitur· vñ ex veloci aeris cōmotione et organorū vocis extensione sonus redditur ⁊ qui in ore animalis prolatus et plectro lingue formatus ⁊ vox a sapientibus dr· (hucusq; pstā· in panteg·) vnde arist· li· iij· ¶ Pulmo est primū vocis receptaculum· et ideo omne animal carēs pulmone ⁊ caret et voce ac loquela· loqui em̄ est distinguere vocez· vñ omne aial non hns linguā absolutā nō hz vocē vt dicit ibidē· apes vel muscae carent voce ⁊ faciunt tamē strepitū in volando/extendendo/et cōtrahendo alas· per aerez cadentem inter corpus et alas et sic faciunt locuste· et huius ꝓbatio est qz nunquā faciunt sonū in sedendo ⁊ sed tantūmodo in volando· Rana autē habet vocem ꝓpriam ⁊ anterius lingue sue applicat ori suo· et qđ ex lingue vicinat ⁊ canne pulmonis absolutū est· et propter hoc habz vocem propriā et est coax· ⁊ nō facit hoc nisi ex aqua tantū· et ꝓpie masculus tempore coitus quādo clamant femminam p vocem cognitam· Rana vero multiplicat vocem quādo ponit mādi-

bulam inferiorem in aquā et extendit superiorem/et p extensionem duarum mandibularum vociferat·et propter nimium conatum extensionis lucent earum oculi sicut candele·cantant et vociferant plus de nocte q̄ de die·quia tūc est sepius coitus earundē ꝛc·Item ibidē·Aues parui corpis plus vociferant ꝛ garziunt q̄ magni et maxime tempe coitus·qm̄ vociferatio auiū maxime est in illo tpe. Item idē gallus vociferat post bellum ꝛ victoriā·Item in auibus est q̄ masculus dat vocē et non femina·sicut gallus et mas coturnicū·loqui aūt appropriat hominiqui aūt naturaliter sunt muti/sunt surdi·et habent vocē/sed omnino indistincte (vt dicit idē) Item idē in eodē libro Omnes feie sunt subtiliorisvocis et acutioris q̄ masculi p̄ter vaccā· q2 vox feie est grossior. Item ibidē·exitus sperme est in maribus apud alterationē vocis·et hoc est i termino duoꝝ septenniū· aliquādo tñ citius mutat vox in q̄busdam·et est signatio motus ad luxuriaz· Item ibidē qñ equi inpiunt coire/erit eoꝝ vox maior·sic ꝛ femine·vox tñ feie clarior est. Item ibidē voces masculoꝝ mutātur qñ mutilantur. Item dicit li·viij·c·voces omniū quadrupedū mutant et efficiūtur·sicut voces femināꝝ quādo castrantur (et li·xix·c·ō) Causa acuminis ꝛ alterationis vocis est p̄m alterationem etatū· quare vox iuuenū animaliū est acutior voce senū·et mulierum q̄ virorꝝ·et voces omniū animalium sunt acutiores in iuuentute· Item idē multe femine et multi iuuenū vociferant voce acuta·quomā propter debilitatē mouēt paucū aerem·et qđ est paucū mouet velocius/et vox est velox acuta· grauitas autem vocis sequitur tarditatem·et aer multus mouet tarde· Mares aūt et senes mouent multū aerem/ et ideo sunt grauioris vocis· neruos enim et arterias habent fortiores masculi q̄ femine·ꝛ sines q̄ paruuli et non castrati q̄ castrati p̄ter debilitatē ergo neruoꝝ erunt voces castratoꝝ similes vocibus feminārū bucusq; arist· Vox est equalis/clara/fortis/flexibilis/ inter acutū ꝛ graue mediocris est laudabilis· sicut econuerso vox tremula/rauca/et aspera/debilis/ dissona/nimis grauis vel acuta/est vituperabilis· Nā vox vnica dissona ꝛ inordinabilis multarū confundit vocū harmoniā· vox itaq; consona dulcis ꝛ ordinata est letifica/amoris excitatiua/passionū anime expressiua/virtutis ꝛ vigoris organū spūalium ptestatiua/puritatis ꝛ bone dispositionis eorundem ostensiua/ laboris subleuatiua/redij seu fastidij ablatiua/ etatis et sexus discretiua/ preconij et laudis acquisitiua/affectionis audiētiū mutatiua·sicut de orpheo dr in fabulis q̄ vocis sue modulatione arbores et nemora/montes/et saxa demulcebat· Ita est etiā vox composita nature consona et amica· q̄ nō solum delectat boies verum etiā et bruta animalia/qđ patet in bobus qui cantu bubulci dulci sono potius q̄ iaculo ad laborandū excitantur· volucres etiā in dulcis vocis modulo delectantur in tantū/ q̄ sepe p dulcem sonū ad laqueos ꝛ pticula ab aucupe puocan (iuxta illud poeticū·) Fistula dulce canit volucrē dum decipit auceps· Item p dulces voces et cantilenas ꝛ harmonias musicas infirmi et maniaci ꝛ freneti ad sensum mentis et sanitatē corporis sepius reuocant· vñ et pstan·in viatico pticula·i·c·ō a more qui dr hereos·sicut dicit·Dicunt alij q̄ orpheo diruti·Impatores ad conuiuia me inuitant/vt ex me se delectent·ego tñ delector ex ipsis quorum animos flectere possum de ira ad mansuetudinē/de tristitia ad letitiā/de auaricia ad largitatē/de timore ad audaciā·hec est ordinatio musicoꝝ q̄ circa anime suauitatē esse dinoscitur ꝛc·dulci sona et melodia demones aliquādo coartant et exire de corpibus cōpelluntur vt patet in saule a quo spūs dei malus vocē dauitica recedere cogebat·vt patet j·Regū·xvij· Ex quibus omnibus iam patet q̄ vtilis sit iocunda vox atq; dulcis· Econtrario vero est de voce inordinata et horribili·qz non letificat/sed contristat/ et aures ac mentē grauat· vnde

cōstan·in·c·supradicto·Interrogat⁹ quidem philosophus quare homo horribilis grauior esset q̄ quodlibet pondus·talitez respondisse fertur·homo inquit horribilis pondus animi est ꝛc̄·hec de voce bona ꝛ mala nunc sufficiant·Nam de his que vocem impediunt supra dictū est in tractatu de lingua et ad huc dicet infra·

Gvttur est extremitas cannalium pulmonis·vt dicit constan·et est duplicis iuuamēti·Maius em̄ et primum est·vt aerem attrahat et mutat·scōm est vt cibos interius traiciat et vt vocē faciat·hec cannalis suba cartilaginosa est atq; dura· vt cum vētus exeat vox emissa fiat clara·Nā raucitas vocis fit ex humiditate canalis pulmonis·Cōponitur itaq; guttur a tribus cartilaginibus·Prima est arterius gibbosa exterius·concaua interius·Secūda prioze est maioz et rede iuxta os stomachi colloca tur· Tercia cartilago est media inter primam ꝛ scōaz ex istis cartilaginibus q̄si q̄daz cōcatenatione guttur cōponitur vt dilatetur et cōstringatur· inuitur tota substantia gutturis eisdē pelliculis quibus lingua inuitur ꝛ palatū·concauitas aūt gutturis quā aer intrat et exit· habet quoddā corpus lingue simile cōpositū ex glande et pinguedine et pelliculis·et vocatur a medicis lingua gutturis siue cataracta·et est primū vocis (vt dicitur) instrumētū· Non em̄ pōt aliter vox esse· nisi claudatur ista cataracta·qz si via gutturis fuerit aperta· impossibile est vocem esse·quia paulatim aer exit vnde gutturis cataracta ad flatū pstringendū fuit necessaria· quia vero guttur quādoq; patitur ab humoribus a capite descendentibus vnde raucitas generatur et tussis·quādoq; attractu corrupti/ et sicci aeris·quādoq; etiā ab iniectu pulueris·ideo habet vuulam pro obstaculo ne puluis vel hmōi aliquid pulmonem valeat subintrare· q̄ fuit necessaria·nec vocem faceret pulchrā/ fortem/et expedi tam·alleuiat aūt aerem introeuntem et eius tempat frigiditatē·vnde quidā moriuntur quando radicatus eis inciditur· quia nimiū recipiunt aerem et guttur et pulmonē infrigidantē·Est igitur guttur organū in vocis formatione necessariū/ cibi et potus in primū digestionis locuz scz in stomachū inductiuū·quod ideo lōgum est et rotundū· vt amplioris aeris ad infrigidationē caloris cordis facilius sit attractiuū ꝛ expulsiuū·Est autem in vtraq; extremitate magis concauū ꝛ in medio magis strictū vt sic sit vocis magis informatiuū·Est aūt ex diuersis cartilaginibus more cibi se cogentibus compositū vt fortius existat·et ita vt ex teneritudine cartilaginis ad vocem variandū facilius se reflectat· Ingeniata autem est natura circa guttur vt ꝑ duplex officium animali necessariū duplicem vie habeat concauitatē· habet enim viam cānalem ad aerem attrahendū· et anhelitum proficiendū·habet etiam et viam manifestam ad cibum recipiendum et hec duplex via quodam cooperculo (quod epiglotum dicitur) distinguitur· habet enim se in superficie gutturis ad modum vestis ad vtrūq; foramen gutturis equaliter se habentis·Cum em̄ natura cibum appetit· clauso foramine anhelitus aliud foramen ad susceptionem nutrimenti omnino se aperit et econuerso·cum natura attractionem aeris deliberat· foramen aliud gutturis se claudit penitus et obturat· Item contingit guttur multipliciter pati scz ꝑ extrinsecam passionē siue qualemcūq; lesionem Item quādoq; ꝑ incautā cibi vel potus sumptionē·Si em̄ cibus intrauit meatū ꝑ quem attrahitur aer· via spūs de facili interduditur· et animal suffocat·quādoq; ꝑ humoz fluxum et reumatisationem· Contingit autez humores a capite ad cānales gutturis confluere et ibidez facere apostema· qō si materia colerica fuerit et furiosa· cito mortificat animal et suffocatur·Nam (vt dicit cōstan·) angustat flatum ita q; infirmus vir cibum vel potū sumere possit vel recipe·qz dolorem patit̄ nimiū·Si aūt sit materia sanguinea infirmus apparet plen⁹ in corpe/ rubet in facie/ vene sunt plene/ plenus

pulſus/tumor calidus et dulcis ex ſuper abundantia ſanguinis ſentitur guſtus· Si vero ex colera rubea dolor eſt fortis anguſtia mimia/calor cū ſiti maxima et vigilia/amaritudo ī guſtu eſt· Si aūt fit ex fleumate/nō tantum dolet/ſed tumet lingua et molleſcit·ſi ex ſalſo fit fleuma te/omnia ſapozat m gutture tanq̄ ſalſa vox patiēs efficaf ſicut paruloz cattu loz·quia ex ſiccitate ſalſi fleumatis tra chea arteria coartaf·vt dicit pſtan·Con tingit aūt iſtam materiā malaz qñq̄ to tā recolligi iteri9 ī pellicula q̄ diuidit viā aeris/que dicf trachea arteria a via per quā trāſit cibus que dicit yſophagus et facit eſquinantiā que m vno die interfi cit ¶ Ex compreſſione eīm trachie arterie denegaf aeri liber trāſitus ad coz·ex cō preſſione verro yſophagi ciboz tranſit9 denegatur·qñq̄ colligitur materia ptim intra et partim extra· et tunc aer ōz ſqui nantia et nō eſt ita mortifera· qñq̄ tota materia eſt extra·et dicitur ſynantia· et eſt adhuc mmus mortifera/ tū piculoſa In omnibus his eſt dolor vehemēs gut turis/ſed precipue ī prima cū ſuffocatōe vocis· Eſt etiaz difficultas ſpirandi z re ſpirandi/ ita etiā replentur nerui eſqui nantia q̄ ita maxille ſpaſmātur q̄ vix etiā cū malleo poſſūt dentes aliq̄ aperi ri·et ita artaf lingua q̄ vix vel nunquā poteſt extrahi· In omnib9 iſtis morbis guttur p̄mentibus bonū ſignū eſt velox aſpiratio anhelitus et reſpiratio·qz tra chea arteria nō mimū eſt compreſſa· vñ non ita timetur ſuffocatio·nihil emiz ita timetur m hac paſſione ſicut amiſſio ae ris/a quo non pōt animal p viceſimam partem vnius hore ſine periculo abſtinere ¶Dec et multa alia(vt dicit conſtan·)pa titur guttur·ſez vlceratiōnē/z inflatio nē ſitim immoderatā/vocis raucitatē ex hu miditate mmia arteria gutturis infun dente/et vocem impediente/vel quādoq̄ extinguēte/vocis aſperitatē ex ſiccitate aeris/vel corporis ſiue cibi vel pulueris inſtrumentū loquendi eraſperāte· Sed hec de gutture dicta ſufficiant·

¶ Collum eſt dictum/o q̄ rigidum ſit et rotundum caput baiulans et ſuſtentas·cuius pars anteri oz gula/poſterioz vero ceruix vocatur·vt dicit Iſido· Ceruix aūt eſt dicta/ eo q̄ p illam partē ad medullā ſpine dirigitur vñ ceruix quaſi m vi cerebri dz·(vt dicit Iſido·)Eſt igit collum membz rotūdū inter caput et corpus mediuz· et eſt oſſe um ex multis oſſibus z neruis compoſi tū·oſſeum quidē eſt/ vt fortius ſit ad ca put ſuſtentandū·neruoſum aūt ad motū voluntariū faciendū/et ad ſenſum ad in feriores ptes corpis deferendū· Collum eīm influentiā virtutis motiue recipit a cerebro et etiā ſenſitiue· et receptā ad in feriores partes corpis neruis mediantī bus tranſfundit· Debet aūt collum hre quandā conuenientiā z proportionē cum capite· nā ſi forma capitis fuerit tempa te magna et ceruix aliquātulū groſſa/le uitatē ſignat cōplexionis et diſpoſitōis vt dicit pſtan·ſi vero fuerit caput paruū et collum magnū quātitati illius nō pro portionatū/abundantiā deſignat mate rie ſuperfluam/ et virtutis informatiue defectū/et eius caput ſup cephalica infir mitate et auricularū dolore fatigaf (vt dicit pſtan·)Scōm aūt ariſ·li·xiiij· Col li diſpoſitio variaf in animalibus et ho latilib9·Nā in quadrupedib9 ſpiſſi cor poris et cruriū mediocriū collum curtū eſt et groſſum· et hmōi aīalium in collo plurima eſt fortitudo·vt pt3 in bobus et bubalis/et vrſis/et in lupis/quoz ma xima in ſpondilib9 colli fortitudo eſt· et ideo ſolēt boues p colla iugoz vinculis alligari·Animalia vero longi cruris et groſſioris corpis ſolent eſſe colli lōgioris et hoc pter neceſſitatē paſtus·vt pat3 in equis/camelis/et ceruis/et hmōi· maxi ma aūt equi pulchritudo eſt in collo· nā ſcōm eius erectionem /et ſpiſſitudinem et extenſionē eſtimaf a pluribus animo ſus· Item(ariſto·in eodē)·Aues haben tes curuū roſtrū·habent collum curtū·vt patet in anapitib9/aquilis/et miſis·que vero ſunt habētes roſtrū longū z rectuz habent collū longū vt pat3 in gruibus

ardeis/anseribus/et similib⁹·et hoc est/ qz acquirūt cibum de profundo· Itē ibē ibidem·Omnes aues pedum longorum habent collum grossum z spissum et volant extenso collo z si habuerint collum longū et habile ad declinandū illud q̄si plicant in volando·Itez idem si q̄ animal fuerit longi cruris erit longi colli·z si curti/curti·Item omne animal habet collum/tale vero q̄ non anhelat aerem interius non habet· animalia autē anuloſi corporis non habent collum distinctum a corpore sicut nec pisces· et hoc qz non habent scapulas quia non vocatur colluz nisi membrū·q̄ est inter caput et scapulas·vt dicit aristo·ibidem·

Vmeri dicti sunt qua si armi ad distinctionez hominis a pecudibus mutis vt nos humeros/ illi vero armos habere dicūtur (vt dicit constan·) Sunt aūt humeri ex variis ossib⁹ compositi/quoz precipua ista duo spatule dicūtur·qz ad modum spate late·spatum em̄ latum dr·Ifuerunt aūt ossa necessaria (vt dicit pstan·)duabus de causis·aut vt defendet pectus/ ne q̄ retro pateret ab exterioribus·aut vt armoruz ligent ossa que interius sunt cōcaua/exterius vero gibbosa·Erat aūt intra cōcauitas vt prodesset costis·que ossa sūt habentia nodos/quos medici vocant spatularū oculos/q̄ nomē ex officio sumpserunt·sicut em̄ oculi totius corpis anteriores sunt defensores/ ita ista a posteriori pectora et eoz costas z ossa defendunt z custodiunt·Sunt aūt isti ideo oculi cōcaui vt armoz acumina possint ingredi·

Habent aūt spatula duo acumina retro·vnū corui rostro assimilatur/ per q̄ eadē spatula furcule est connexa/ne a superiori locum suum non exeat interius· Ad hoc natura posuit alterum ne subt⁹ exiret acumen armoz· Ifurcule autē fuerunt ad hoc necessarie vt armos ligarēt et a pectore differze facerent·horum ossa exterius sūt rotunda/interi⁹ vero concaua·et cū teneritudine pectoris colligata/ retro vero cū corui rostro· Sunt autem eoz ligamenta ossa cartilaginosa quevocantur spatularum capita ad hoc posita tantū vt concatbenationē facerent armorum·Ex iam dictis patet q̄ humeri z armi sunt necessarij·sunt etiā ad spūalium membrorum defensionē· Item ad brachioz siue costarum siue pectoris et vitalium ossium concatbenationē et colligationē·Item ad ossium et spondiliū colli supportationem·Item necessarij sunt ad ponderū diuersorum sustentationē· Nā rōne sue ossuesitatis et neruositatis maximam habent fortitudinē z vigorem· Item post caput z collū maximā in corpore obtinent eleuationē· alijs em̄ membris supēminent sub capite pstitutis· vt pt̄z in omni animali·Item patiūtur humeri q̄ñz ab extrinseco/vt vulnera siue qualemcūq; lesionē/siue propter nimiaz laboris z oneris continuitatē· et tūc potissime curantur p quietē et alicuius vnguenti appositionē(vñ dicit aris·li·vij·) q̄ iunc̄ture elephantis solent mungi oleo olive ꝓpter faciliorē oneris et laboris tolerationē vt melius dormiat· Itez q̄ñz ex causa intrinseca scz ex fluxu humoruz cōcurrentiū ad iuncturas et neruos hūorum ex quibus nerui grauātur et in suo effectu impediūtur· q̄ñz etiā ipse iuncture supfluis humoribus replentur/ex q̄z acumine doloz i sensibili neruo generat·

Brachia a fortitudine sūt dicta· barm em̄ grece forte dr latine (vt dicit Jsido·) in brachijs em̄ tori lacertoz sunt z insigne robur existit hi tori dicūtur musculi·et dicūtur tori eo q̄ illuc quasi viscera tori videātur vt dicit Jsido·Brachium aūt(vt dicit pstā·) ex duobus pstat ossibus· vnū est superi/ et appellat cubitus supioz·alterū infra/ et dr cubitus inferioz· Est aūt os inferi⁹ prioz maius/qz portans portato maius esse debet et firmius·Concatbenat autē brachiū cum armo supioz z pnectit nervis fortissimis/quibus mediātibus sensum z motū voluntariū recipit z ad manū post transmittit· Sunt brachia rotūda ꝓpter maiorē opationem z motus babilitatem/et maiorē impassibilitatez vt non facile patiatur·Sūt euā flexibilia

ſm iunctuꝝ tribus ſcz circa mānū/cubi-
tū/et armū/vt motui voluntario ſint ha
biliora/et ad obediendū voluntatis im-
pio ꝓmptiora. ¶Preterea brachia reſpe
ctu aliorꝝ membrorꝝ minus ſunt carnoſa
z hoc ꝓpter ſubaz oſſū et neruorꝝ ex qua
cōponunt ꝓpter roboris et ꝑtutis ampli
ationē. In brachijs em̄ maxima eſt ho-
minis fortitudo ad portandū/ad eleuā-
dū/ad ꝓſtringendū/ad repellendum/ad
pugnandū/ad opandum. Item brachio
rum oſſa ſunt dura/groſſa/cōcaua/z me
dullis plena. ¶Groſſa quidē ſunt et dura/
ne de facili rūpant/concaua/ne mimia ſo
lidꝝtate m̄mis ponderoſa redderent/me
dullis plena/vt oſſa ſicca et dura medul
larū ꝓmguedine irrigarent/et vt ſpūs a
neruis et venis ꝓfluētes medullari tem
perie ſeruarent z nutrirent/cute/muſcu
lis/et lacertis intermixta carne tegūtur
ne ab aliquo extrinſeco de facili lederē-
tur/in iunctuꝝis et vertebris et cartilagie
veſtiunt/ne mimia duricie oſſiuꝝ mutuo
ſe collidentiū nerui ſenſibiles aliq̄ mo
leſtiā paterēt/et vt ipſa oſſa in ſuis iūctu-
ris planicie et mollicie cartilaginea ex-
peditius moueren̄t/et nullius aſperita-
tis occurſu tardarēt. Item brachia ꝓpter
vicinitatē quā habent cū regione cordis
ſpiritū et pulſum p quaſdā arterias reci
piunt et variā ipſius mutationē ac con
ſtentiā defectū ſcz z profectū in venis z
arterijs pulſatilibus manifeſtant. ¶Itez
brachia ꝓpter vicinitatē cerebri familia
rem hñt conuenientiā cū capite/et ab eo
recipiunt latentis virtutis influentiā/et
ideo p defenſione capitis p̄m ſenſum na
ture et ſme deliberatione ptra ictus feri
entiū ſe exponunt. Item vene totius cor
pis et maxie de regione capitis/cordis/
et epatis cōueniunt in manibus et digi-
tis et nutrimentum tribuunt eis/et ideo
qui ſanguine repletos ſe ſentiunt et gra
uatos aliquā de venis brachiorꝝ aperire
ꝓſueuerunt/et ſic brachia ſepe vulnerā
tur et patiūtur/vt alia mēbra ſanitatis
beneficium ꝓſequātur. Dicunt etiā me-
dici q̄ ſicut habetur in li. de fleubotomia
qui infirmātur in vnā parte corpis. de-
bent venā in parte oppoſita aperire. vnde
qui patitur in dextra minuat de ſiniſtra
et econuerſo. niſi materia fuerit venenoſa
vel alias furioſa. tunc em̄ ſanguis ad
partē oppoſitā nō eſt attrahend9/ ne ma
terie venenoſitas tranſiēs p cor vel ali-
ud membrū nobile ipſum ledat. ſicut dr
ibidem. ¶Brachia itaq̄ ꝓpter vtilitatem
aliarū partiū corpis mutuo ſibi ſeruiūt
et ob membrorꝝ cuſtodiā vulnerari z p-
cuti et a ſuo onere minui non ſubterfu-
giunt/z ſe pcutientib9 acquieſcunt. ¶Hoc
aūt (vt dicit galie.) brachia habēt ꝓpriū
vt q̄ cor diligit/brachia diligāt et in am-
plexū eorꝝ volūtarie ſe extendāt. q̄ aūt
corde diligi ſentiūt/ quāto vicinius p̄n
cordi applicant et conſtringunt in tantū
vt totū dilectū/toti amanti cordi impri-
merent ſi valerent. et hec de brachiorum
ꝓpietatibus dicta ſufficiant. Item de-
nudatio et inquietatio brachiorꝝ mortife
rum ſignū eſt in acutis (vt dr in pnoſticis.)

¶Manus eſt dicta eo q̄ ſit toti9 cor
pis munus. vt dicit Iſido. Ipſa
em̄ cibum cor adminiſtrat. ipſa
opatur ac diſpenſat. p ipſam accipi-
mus et dam9. abuſiue em̄ man9 ars vel
artificiū dr. ſicut aliquādo de aliq̄ ſcri-
ptore vel pictore dr. iſte habet bonā ma
nū ſcribendi id eſt artem vel artificium.
Dextra a dando eſt dicta. (nā vt dic Iſi-
do.) dextra pignus pacis dat. ipſa fidei
et ſalutis teſtis adhibet (et hoc eſt illud
apud tullium) fidem publicā iuſſu ſenatus
dedi/id eſt dexteraz. Et aplus ad gala.
Quibus dedi dexterā fidei z ſocietatis.
Siniſtra aūt dr quaſi ſine dextra. ſiue qz
rem fieri ſmat. a ſmendo em̄ ſiniſtra eſt
vocata. ¶Palma aūt dr digitis expanſis
manus extenſa/ſicut cōtractus pugnus.
pugn9 aūt a pugillo eſt dict9. ſicut man9
expanſa dr palma ab expanſis ramis.
Eſt itaq̄ magnū corpis man9 iuuamen
tū pariter et ornamentū ꝓpium et p̄m
cipale tactus inſtrumentū. Nulla em̄
pars corpis eſt tactui ita ſenſibilis/ſicut
vola manus (vt dicit Iſido. et etiā con-
ſtat.) ¶Manus aūt ſm eundem conſtā.
q̄ ad exteriorē partē ſui ex nouē paruis

De partibus hūani corpō.

ossibus medulla carentibus diuersis et solidis est compacta. habuit aūt tot ossa vt manus esset mobilis. Sunt aūt ossa diuerse forme alia scz gibbosa/alia cōcaua/alia erecta vt cū omnia iungerentur quasi vnum os redderetur. Ista autem ossa ī duobus ordinibus stantia/ ex vna parte cū vole pectinib⁹/ ex alia parte cū duobus brachiis cōcatbenationibus fortiter colligant. pcatbenatio ad superiora habet horz tria. vna concauitatem brachij subeūtia/ p quā manus lateraliter extēditur atq; strīgit. concatbenatio vo inferiorz atq; mediorz interiori extremitati brachij ūgitur/ ipsius acumīne concauitatē quinq; ossium subintrante. hec vero catbenatio motū facit ātē z retro. Vola man⁹ ōz pars interior/ vbi maxīe viget tactus. et ideo nulla pars est magis carnosa et magis mollis ꝓpter tactus bonitatem. z duas habet ptes pecten est vna pars. digiti pars altera. compositur autem pecten ex. iiij. ossib⁹ ne si forte vnuz ledatur/ alterum non patiatur. Jn concauitatib⁹ autem. iiij. ossiū pectinis. iiij. digiti sunt inserti et in eis concatbenati et ideo dicit aristo li. xiiij. Manus nō est vnū instrumentū/ seo multa. Natura em̄ dedit homini intelligenti instrumēta suis virtutibus cōuenientia. vtpote manus in quibus sunt multi digiti z diuersi/ vt p eos minima z maxima valeāt retineri. Nam vt dicit idem creatio manus est conueniens multis z oppositis operationibus. Est em̄ diuisa et extēsa in multas ptes. z potest homo vti vna sola parte et duabus z pluribus sm diuersos modos. habent enim vole manuuz hominuz hoc sibi appropriatum q nunq; in homine p̄lescunt/ quamuis exterius ī aliquibus pili crescunt. Maxime autem hoc ptingit in masculorum manibus. et hoc ꝓpter caloris habundantiam dominātē. Et autem manus dextera fortioris caloris z maioris siccitatis q̄ sinistra/ et ideo ad operandum dextra leuior est et habilioz q̄ sinistra. vnde aristoteles li. ij. animalia quadrupedia q̄ generant alia animalia loco manuū hominis/ habent pedes anterius/ et pes sinistre in animalibus non est absolutus neq; leuis motus. sicut nec sinistra manus in hominibus preterq; in elephante. Elephas aūt (vt dicit idem aris. li. i.) vtit naso fortiter z longo loco manuū/ et p ipsum accipit cibum et reddit ori suo. reddit etiā p nasum ori suo potū/ et nullum animal pōt hoc facere nisi ipse. Inter volatilia aūt vtuntur pede pro manu. psitacus et porphirio scz pellicanus. Nā psitacus pede cibum accipit/ et intingens in aqua cibū cum pede suo ori porrigit sic intinctum. similiter z porphirio. Jpatitur autē manus multipliciter. scz contractionē/ arefactionē/ pustulationē/ scissionē/ vermiū corrosionē/ pruritum et titillationē. iunctarū dislocationē. atrocitā passionem. Causatur aūt contractio quādoq; ex caldis z siccis humoribus neruos desiccātibus. vel frigidis z humidis eosdē inficientibus/ et transitū spirituū intercludentibus. vt patet in paraliticis et leprosis quoz man⁹ ex putridis et corruptis humoribus neruos psumentibus z desiccātibus contrabūtur. arescunt etiā manus ex debiti nutrimenti subtractione. vt patet in decrepitis et squalidis et fame laborantibus et in senio confectis. q̄q; ex distemperantia caloris et excessu tertiā humiditatē consumente. vt patet in ptisicis et ethicis/ et hmōi. quandoq; ex vitio venarum z neruoz qui oplantur. vnde ex defectu humorum et spirituū virtus regitiua impeditur quibus man⁹ arescunt et a vigore z corpulentia depauperantur. pustule aūt et velice turgentes generant ex prauis et corruptis humoribus extrema petentibus. vnde z caro intus superficialiter corrumpitur/ z cute eleuata in vesicas vel pustulas immutat. Cassure autem et pruritus et huiusmodi accidūt ex humoribus calidis et acutis fumis in tercutaneis/ qui cutē scindūt/ et suo acumine carnis superficiē diuidūt et mordūt. et primū pruritū et titillationem faciūt/ sed post dolorem nō modicū inducūt.

Item etiã humor corruptus sub cute la
tẽs quãdo nõ expellit/nec a calore natu
rali ꝓsumit/ paulatim plus ꝛ plus cor
rumpitur/ et in paruos vermiculos con
uertit·qui paulatim cutẽ corrodẽtes/ ti=
tillationẽ ꝓuocant ꝛ pruritũ· dislocatio
aũt accidit qñq; ex casu vel ꝓcussura vl
comprehensione mimia·vñ ex hmõi vio=
lentia iunctura locũ suum exit et supin
ducit dolor grauis et tota manus reddi
tur impotens ad aliquid opandũ·acci=
dit etiã idẽ ab intrinseco sꝛ a mimio hu
more neruos iuncture infrigidãte lubri
citate ꝛ relaxante·vñ de facili iunctura
dislocatur·Lyppogra vero dr eadẽ passio
in manibus/ q; et podogra in pedib9 nũ=
cupatur·generat enim ex hũoribus grossis
et crudis in iuncturis coadunatis ꝛ con
globatis·vñ et articuli et iuncture indu
rantur et qsi nodose efficiunt·et qñ talis
infirmitas est longa/ arthetica solꝛ in ma=
nibus generari et vix curat·si fuerit diu
turna·vt dr sup amphoris·multa alia in
cõmoda solent manus ꝓcipue occupare
sicut vesice ꝛ hmõi·sed sufficiãt hec·ido
solum addendũ est quod dr in amphoris·
Mulier ambidexter nõ fit·sup qõ ver=
bum dicit galie·masculi equaliter am=
babus manibus opantur/ qõ a muliere
fieri nõ vidimus nec audiuimus/ qõ ex
sue defectione est nature·vir enim est for=
tis ad opandum in dextra/ quanto min9
in sinistra· Masculi aũt fortes habent
neruos ꝛ lacertos in vtraq; parte/ et ca=
lorem habẽt mulieribus fortiorẽ et ideo
sepius ptingit q; operãtur sinistra sicut ꝛ
dextra·

Digiti nũcupati sunt vel qꝛ decẽ
sunt/ vel decenter iuncti existunt
habent inter se numerũ et ordi
nem decentissimũ (vt dicit Isido·) Pri
mus pollex vocatur/ eo q; inter ceteros ñ
tute plus polleat· et ꝓualeat potestate·
Secundus index et salutaris dr siue de
monstratiuus·quia illo fere omẽs salu=
tamus et omnia domonstramus· Terti9
est medius qui et impudicus· Quartus
est anularis·qꝛ eo anulus geritur·Dicit
etiã medicus vel medicinalis·qꝛ eo coli=
gunt a medicis colliguntur· Quintus est
auricularis sic dictus·qꝛ eo aures scalpi
mus vt dicit Isido·Componũtur aũt di=
giti sm constã· singuli ex tribus ossib9 q
sibi inuicez ꝓcathenãtur·et qtuor digiti
sũt qñ cũ pectie colligũtur·pollex aũt cũ
brachij interiori cõcathenatiõe iungitur
Sunt aũt moduli inferiores maiores q;
supiores et latiores· sicut portans eo q;
portat latius et firmius esse debet·vt di
cit ꝓstan·Scõm aũt aristo·li·iij·mobili=
tas digitorũ cõueniens est ad recipiendũ
et retinendũ·Sunt aũt digiti in longitu
dine distincti graciles/ inter se diuisi/ in
extremitatibus vnguibus muniti·et qn
to sunt rectiores ꝛ flexibiliores/ tãto sũt
ad opationes varias aptiores· sũt modi
ce carnis ꝓpter motus facilitatẽ et facili
orem tactũ·quia nihil facilius in corpo=
re discernit inter obiecta tactus/ sicut ex
tremitas digitorũ· et hoc est forsan ꝓpter
viuacitatẽ neruorũ qui in digitorũ sumi=
tatibus reflectũtur·et ꝓpter cutis in di=
gitorũ extremitatibus leuitatez (vt dicit
pstã·) hñt etiã digiti hoc ꝓriũ q; ante ci
bũ sunt grossiores q; post cibũ·vñ ꝛ anu
lus qui ꝓpter sui ꝓstrictionẽ vix ante prã
diũ deponit de facili potest post cibum
amoueri·sicut dr sup amphoris·Itez dic
arist·li·viij· Aues aquatice hñt inter di=
gitos quasi coriũ·et eorũ mansio est in aq
et aues habẽtes digitos diuisos manẽt
ꝓprie secus aquã ꝛ cibantur ex eo qõ cre
scit in terra·et istẽ nõ comedũt carnẽ nec
viuũt de rapina sicut aues hñtes curuos
vngues in digitis q; comedũt oia aialia
que pñt venari ꝛ viuũt sanguine/ sed tm
nõ comedunt semuicẽ sed parcunt auib9
sui generis·qõ nõ faciunt pisces·qm se=
pe comedũt alios sui generis ꝛc·

Jugula est pars digiti extrema
in supiori pte digitorũ collocata
que (vt dicit pstan·) cũ carne et
cute sibi vicine est coniuncta·cuius liga
menta sunt corrosa· veniunt enim ad vn=
gulas vene/ nerui/ et arterie vt eis dent
sensum ꝛ naturale iuuamentũ·harũ in=
crementũ longum est enarrare atq; latũ
quãtitati autem digitorũ ꝓportionatũ

qō autem superexcrescit et neruorum tactum transit/ nihil sentit· et ideo sine dolore p̄scindi se permittit· Nam vngule incrementū et nutrimentū est simile nutrimēto pilor̄/ et ideo excedunt in crescēdo extrema digitor̄ vt dicit constan· generatur autē a quibusdā fumositatibus a corde resolutis vsq; ad digitor̄ extremitates circūfusis· vbi fumositates ingredientes exteriori aere desiccātur/ et in vngule substantiam cōmutantur· sicut dicitur super li· pronosti· in cōmen· et hoc ad extremitatū digitor̄ subsidium/ que de facili p̄ter suam tenuitudinē lederētur nisi p̄ vnguium duriciā munirentur· vnde ipsor̄ digitor̄ sunt vngues iuuamentum/ et non minimū ornamentū· Est autem vnguis osse molliori/ carne aūt et cartilagine durior/ corneā retinens quodāmodo dispositionē et naturā· et ideo habet in se quodāmodo corneā luciditatem et planiciem p̄ter eius superficiem politā et aliquantulū transparentē· vnde et q̄ndam in se repr̄sentat luciditatē et speciositatem· quia vero vnguis ex cordis fumositatibus generat/ cordis ipsius viuacitas vel mortificatio in eis apertissime p̄gnosticatur· calore enī cordis deficiente vngues nigrescunt et palescunt· et ideo sui mutatione vel cōtractione extinctionem caloris vel mortificationē nature p̄sentant et p̄tendunt· vt dicit ibi li· pronosti· Item aristo· li· viij· aquilarū vngues incuruātur et hebetātur quādo cubāt super ouia et nutriūt pullos suos et albescūt alecaret debilitātur· Hoc aūt habet aquila p̄cium vt residens super arborem et quiescens sepius respiciat vngues suas timens forsan ne hebetētur· Naz vngues habet pro mucronibus et ideo ne ledātur non libenter residet sup petraz· vt dicit idem et quando quiescit in se vngues claudit et reflectit vt sic illese cōseruent hoc idem facit leo et animalia curui vnguis· Item idem li· viij· aues vncorū vnguium non potant omnino p̄ter paucas et omnes aues curuor̄ vnguium curuuz habent rostrum et breue atq; grossuz collum· et capiantur carne et venantur· auestamen ex suo genere non comendunt/ nec eas impetunt vel inuadunt causa cibi ad inuicem tamē pugnāt rostro ac vnguibus se dilacerant p̄pter femmas et etiam p̄ter nidos· variatur autez vngula in omnibus volatilibus et animalib9 quo ad dispositionem et etiam quo ad vsum· Nā in homine manus munūt atq; ornant· in volatilibus muniunt eorum pedes atq; armant· animalia vero pedes custodiūt et calciant vnde in quibusdam animalibus vngues sunt rotunde et integre vt in equis· in quibusdam sunt longe et abscise vt in porcis· Dicitur enim ab aristo· li· xiij· omne animal habens culmos p̄ominentes sicut porci/ habent vngulas fissas et in vnguibus ponit natura fortitudinem animaliū· vnde aristo· li· xiij· natura inquit semper ponit vigorem in membris quibus vtuntur anima lia sicut fact in dentibus qui sunt quasi ferza et vnguibus p̄pter vigorem et iuuamentum·

LAtus secundum ysi· est dictum eo q̄ in iacētibus lati· Est enim leua pars corpis vel sinistra· In latere aūt dextro habilior est motus sed pars leue fortior est et onera ferendo accomodatior· vnde pars illa leua a leuando dicta eo q̄ aptior sit ad leuādū aliq̄d et portandū· vt dicit ysido· Ipsa enim gestat clipeum ensem· pharetram· et cultellū et cetera onera vt expedita sit dextera ad agendum secundum Isido· latera ossibus costarum potissime fulciūtur et dicuntur coste secundum Isido· eo q̄ ab ipsis interiora custodiuntur et tota ventris mollicies costarum munimine conseruetur cauti9 et saluetur· Componuntur autem coste laterales ex pluribus ossibus dorsi spōdilib9 colligatis et ex diuersis cartilaginibus ossa predicta coniungentibus· vt dicit constan· et super hec ossa simili tudinem semicirculi habentia q̄ dū simul ex parte spondiliū dorsi et pectoris iunguntur circulum facere videtur vt dicē pstā· sunt aūt ossa· xiij· vt dicit idē septena et septena ex vtroq; latere collocata/ q̄

tū septem teneris ossibus cartilaginis speciem pretendentibus/in furcella pectoris colligātur/quoꝝ summitas tenera cartilagmosa sicut gladius acutus et ori stomachi supponit ad sui cordis defensionem·vū in cōpositione costarū et pectoris/in vniuerso·xxx·et duo ossa cōcurrunt·quoꝝ·xiiij·in lateribus z in compositione pectoris·et·x·posteriores in dorsi cōpositiōe·et·viij· ossa cartilagmosa/oia predicta cōiungentia pueniunt vt dicit ꝑstan·Contingit aūt latus sepe pati ex causa extrinseca·vt ex casu ruptura z cōcussionē et hmōi·qñq; ex causa intrinseca·vt ex fluxu humoꝝ z cōcursu hypocōdriaꝝ ad locum z concauitatē costarum aliqū apostema generat·vt ptz in pleuresi q generat apostemate existente i tenuitudine costarū·cuius signa sunt dolor lateris/tussis/febris acuta·Cognoscitur aūt precipue p sputum acutū sanguineū/si ex sanguine p utrinq;·si ex colera·p album/si ex flegmate·p liuidum si fuerit ex melancolia·raro tū ex humore melancolico generat sicut in practica ꝑmetur· talia em apostemata quandoq; radicātur in latere grauissimū inferunt dolorem z inflāmationē·et tunc in latere apostematico patiens quiescere nō potest nec iacere·vnde dicit in ꝑnosticis q in febribus acutis egrū iacere in latere/z ꝑcipue in dextro bonū est·qz signat loca vicina nō esse apostemata·et spūalia membra sunt liberiora et hūt locum in quo dilatent·et sic homo melius inspirat et respirat·qz nec stomachus nec alia membra cōprimunt spūalia·Contingit etiā ex hypocōdriis i regione vacua subcostis ventositatē aggregari/et in costarū pelliculis inclusi·ex quarū distensione punctura z dolor generat·qñq; etiā contingit ex humoꝝ grossoꝝ concursu locum opilari et indurari·et ita loca lateralia vel indurari nimis z contrahi vel etiā nimiū eleuari·et ideo ōz in ꝑnosticis hypocratis·in hypocōdriis si fuerint sine dolore et si molles sint·si bene composite hinc et inde bonū·Si vero ferueāt aut dolent si spasmo distente/id est si cōtracte fuerint· vt solet fieri in spasmo si inter se dissimiles·si in aliqua eaꝝ fuerit pulsus magn⁹ vel saltē malus·signficat em angustiam vel alienationē z·qđ quidem verū est in acutis febribus·et maxime si fuerit visus oculoꝝ horribilis z mordmatus·vt dicit idez cōmensi vero fuerit mordmat⁹ motus oculorū/nō est tantus timor de futura alienatōe etiā in acutis vt dicit idem·

Dorsum a duricie est dictū/eo q; sit durior corpis superficies ad modū saxi ad protandū fortis z ad patiendū durabilis vt dicit Isidor⁹· Dicit etiā tergum/eo q; in ea pte supini in terga iacemus qđ solus homo potest· Nā bruta animalia aut in ventre aut in latere iacent·vnde animal habere tergū abusiue ōz·vt dicit Isi·a terendo tamē potest dici tergū qz varijs flagellis terit non solum dorsum animaliū/verū etiaz dorsum hominū captiuoꝝ· vt dicit idem vel ꝑm remigiuz tergum pōt dici a teros grece qđ est rotundū latine eo q; dorsum animalis quandā speciem prefert rotunditatis/eo q; omia ossa corpis fundātur supra dorsum sicut in carina nauis· Incipit autē dorsum ꝑm constan· et Isi· a puppi capitis/et protendit vsq; ad renū vicinitatē·Est autem dorsum ex variis ossibus et spondilibus compositum·z hoc ob quatuor causas fuit necessarium· ¶Primo qz omniū aliorū est fundamentū sup qđ oia alia ossa sunt posita·sic nauis sup carinā mediā est locata· Secūdo qz viscerum interiorū defensio est et cooperculuz· Tertio quia neruorū a cerebro ad diuersas partes corpis inferius descendentiū est adiutoriū·vt hinc et inde motus voluntarius et sensus diffundatur· Quarto vt medulle descendentis a cerebro sit vehiculum· et ab intrinseca lesione illius sit defensiuum· Ex multis autem ossibus est animal compositum/vt facilius se erigat et inclinet· et vt onera superposita ferat fortius et supportet·vocantur autem ossa dorsi spondilia q; sunt cōcaua·vt medulla spinalis q; a phisicis

dicitur nucha· facili⁹ ferat ad inferiora membra ad motū voluntariū faciendū· eadem enim est natura et virtus in cerebro et in nucha·vt dicit constan·et ideo duplici pellicula sicut cerebrū est vestita·vt dicit idem·vnde si hec medulla in spina dorsi ab aliqua causa fuerit impedita siue lesa/virtus animalis leditur z in suis actionibus impedit·sicut et quādo cerebr̄ leditur vñ et animal lesa nucha de facili morit·ꝓpter qđ natura fecit ossa spōdylia dura et neruosa· z insuper acuta z spinosa ꝓpter maiorem medulle defensionē et ꝓpter faciliorem resistentiam et repulsam iniurie sc̄z inferentis lesionē ¶ Est autem cutis dorsi sine pellis spissior z durior ꝙ in ceteris ptibus animalis·et hoc ꝓpter causam supra dictā· ¶ Patitur aūt dorsum multa ab interiori et ab exteriori· quia exterius patitur verberationē/excoriationē/ et multiplicem lesionem· Intrinsecus aūt patitur neruor̄ contractionem/humor̄ inmiam repletionē/viarum et meatuū spirituz opilationē/punctūrā et horripilationem et multiplicis gutture infestationem·

¶ Pectus est ossea pars et superior inter mammillas et pulpas·et ideo pectus est dictū qz est proximū inter partes eminētes māmillaruz· vt dicit Isido·Scōm vero Isido·et constan· ¶ Pectoris fundamētū est infra dorsum positū cuius magna est concauitas vt intra posita custodiat z cor ac pulmonem cū aliis membris spūalibus protegat et defendat· ¶ Magnitudo aūt concauitatis pectoris fuit necessaria et vtilis vt pulmo huc et illuc possit dilatari ad refrigerandū calidum fumū cordis· ¶ Fuit autem osseum et neruosum ꝓpter maiorem fortitudinē et fortiorem vitalium defensionem in quibusdā pelliculis interioribus cum quadam pinguedine circūdatur interius et munit̄ ꝓpter caloris naturalis fomentū et conseruationē et frigiditatis ossium pectoris et thoracis mitigationē· Sunt autem in pectore ꝑm cōstan·due cōcauitates ad se inuicem quibusdam pelliculis separate·et fuit hec diuisio necessaria·vt si fiat⁹ pectoris i vna parte casu aliquo amitteretur/in altera parte concauitatis ad vite animalis custodiam seruaretur/ꝙ si vtraq; ꝓcauitas infirmaretur anhelitu interclusio de facili mozeretur· ¶ Item pectoris pelliculis cor et pulmo colligātur/et ne de suo loco exeant inuoluūtur·vt dicit constan·li·ij·c·xv· Est igitur pectus māmillarū fundamentū·et hoc nō solum ꝓpter ornatum/verum etiā ꝓpter necessariū pectoris iuuamentū· ¶ Nam sua carnositate coopiunt/et eius osseam frigiditatem temperantes ab extrinseca lesiōe aeris frigida ptegunt et defendunt· nobile itaq; membrū est pectus humanū· quia sedes sapientie est et domicilium calorīs vitalis et vigoris·quo bene disposito cū suis contentis atq; sano corporis totius vigor i suis actionibus confortatur et ecōuerso· Leso pectore totius corporis compago deteriorat̄· ¶ Patitur aūt pectus multipliciter·quādoq; a nimia frigiditate pstringente neruos et ligamenta thoracis pcutiuntur/et in suis effectibus impediunt et aliquādo ex nimia caliditate et siccitate substātialem eis humorem psumēte/et neruos pectoris contrahente·vt ptz in ptisicis et ethicis calore nimio psumptis·quādoq; ex nimia humiditate sanguinea vel flegmatica meatus pectoris infundente et replente· vnde et quādoq; sequitur suffocatio et quādoq; raucitas et vocis ablatio·vt dicit constā·quādoq; ex humore corrupto i pelliculis pectoris collecto·vnde et pectus apostematur et impeditur anhelitus/et animal aliquotiens suffocatur· aliquando patitur ex colligantia aliorum membrorū que leduntur· ¶ Nam gutture leso/aut pulmōe/aut stomacho/necesse est vt pectus doleat z patiatur· ¶ Maxime aūt sunt passiones pectoris periculose et precipue interiores ꝓpter cordis vbi est sedes vite vicinitatē· vnde magis leditur modica punctura interius in pectore/ꝙ vulnus maximum exterius in brachio vel in crure· variatur etiam dispositio pectoris in bobus/et in volatilib⁹·vt dicit aristoteles·

Nam hommes habent pectus latum et aliquantulum a dextris et sinistris elevatū in medio·et ipsa elevatio signū est animositatis et virtutis·et nullum animal habet māmillas in pectore pter hommes et elephantes·vt dicit aristo·li·ij·Animalia enim vbera habent aut in latere aut i ventre·vt porci/canes asini/vacce/atq; oues·sicut dicit idez·Plures fetus generant animalia habentia vbera in ventre·vt patet in cambus z i porcis q̄ illa que in pectore habent·vt ptz in homine et elephante qui nūquā generant nisi vnū fetum·vt dicit idem li·v·Aues aūt generaliter habent pectus acutuz et maxime aues prede q̄ sunt curui rostri/et acuti vnguis/et modice carnis/ac homi volat⁹/z acuti visus·quomā vident cibum suum a remotis valde·et ideo tales aues eleuāt se in aere valde alte pluſq̄ alia volatilia·et hoc propter predictam causam·sicut dicit aris·li·ij·Acuitas autem pectoris in talibus quibus animositatis z generositatis est indicū·vt dic Isido·de accipitre·Magis autē inquit animosus pectore q̄ rostro vel vngue accipiter est armatus·et ideo accipiter est animosus pectore in aere pcutit z deiicit predam suam·

Mammilla enim a rotunditate est dicta·maso enim grece rotundū dicit latine·vt dicit Isido·Papilla vero dr caput māmille q̄ infans sugit labijs et apprehēdit et dr papilla/qz a puero tangitur z palpat·Dicuntur autem māmille vbera quasi lacte vbera vl quia lactis humore in more vtris sit plena·Nam post partū si sanguis nonduz fuerit pueri nutrimēto consumptus/naturali meatu fluit in māmillis·et earuz virtute albescens lactis recipit qualitatem·vt dicit Isido·Scōm constan·autē māmille de glandulosa substātia sūt cōposite·carne scz molli et alba sicut lactis est natura·Sunt autē vene z arterie glādulose in substantia māmillarum inter mixte/ p quas diffunditur sanguis cum spiritu ad māmillas·sunt autē māmille in pectore posite vt cordi essent vicine·vt p caloris cordis decoctionem sanguis in nātura lactis facilius puerteretur·Naz sanguis p concauā venam ad cor veniēs et deinde ad pectus tendens/tandez ad māmillas penetrat/et in earū carne spōgiosa in naturā lacteā vi caloris se trāsmutat·caro enim ipsius māmille carnosa est et cauernosa·porosa scilz vt spongia·vnde ad generationē lactis est apta ad cuiuslibet nutrimentū pueri·habet aūt māmilla hoc pprium vt dicit super ampboris·q̄ mulierū (que facture sunt abortiuū) māmille exmolescunt vt dicit hypocras·Item idē si dextra māma mulieris postq̄ gemmos concepit emollierit/masculus abortiuus fit·si vero sinistra/femina abortiabit·et si vtraq;/vteroz fetus patiet abortiuū·cuius rationem assignat galie·in cōmen·Dicit enim q̄ gracilitas māmille paucitatē lactis signat·vnde cum infans debitū non habeat nutrimentū/necesse est vt abortiat ipse fetus·Item idem hypocras ibidem·mulierib⁹ in quibus sanguis supfluus cōuertitur ad māmillas/masculam futuram signat cuius ratio est sm galie·qz cum sanguis calidus et supfluus vel feruens ad māmillas fluxerit si p nimietate sui z caloris excessu non poterit in lac mutari i fumositatē acutā resolutus/caput petit·et sic insaniā ppter pturbationē cerebri generat z inducit·Item idem in eodē·mulier menstrua si voluerit retinere siciam maiorē/id est ventosam debet apponere ad māmillā/id est sub māmillarū venis de matrice ascendentib⁹·vt dicit galie·p attractionē enim ventosarū sanguis supēr fluus attrahit ad māmillas/et sic inferi or fluxus menstruus minorat·sicut idē recitat gali·Item in eodē·si mulieri habenti in vteo lac multū fluxerit ex māmillis fetū debilem signat·Si vero fuerint vbera dura/sanū signant esse fetum Ideo enim nō diminuit lac·qz fetus est debilis ad accipiendū z cōuertēdū in suuz nutrimentū·vñ nimia fluxibilitas māmillarū corruptionis fetus z imperfectōis signū est vt dicit gali·Si vō fuerint mediocriter dure/sanitatē fetus designant

Nimia enim mā millarum grecilitas z macillēta post cōceptum fetum esse debilem signat et corruptū· nam signū est q̄ subsequi debeat aborciuū vt dicit idē· Item si impregnatio fuerit masculi apparebit dextra mammilla maior sinistra si vero fuerit femie erit sinistra maior et hoc primo apparet quādo fetus incipiet se mouere vt dicit aristo li xix·

Item sicut dicit idē sepe ex lactis multitudine et coagulatōne māmille nimis indurescunt et si supcreuerit pilus aliqs tempe indurationis accidit infirmitas magna et dicit pilosa nec cessabit dolor quousq̄ exeat putredo sicut ibidē dicit aristo Item dicit idem li vi q̄ animalia multor̄ vberū multor̄ sunt filiorū· et habent vbera a parte inferiori diffusa vt patet in camela et in porca et cuz parit porca dat primo filio suo primam māmillā secundo secundā et sic de aliis Animalia enim pauca vbera habentia paucos habēt filios vt mulier z elephātissa que habent vbera anterius i pectore collocata· Māmilla igitur est membrum nutrimēto fetui necessariū sanguinis menstrualis ad generationem lactis susceptiuū et susceptī sanguinis impuri deparatiuū/digestiuū/immutatiuū/dealbatiuū/dulcoratiuū/inspissatiuum/pectoris et cordis defensiuū/sexus z etatis discretiuū/corruptionis menstruatiuuz/ velmōstratiuū/rotundum/ oblongum/ neruosum/carnosū/paruulor̄ dentibus expositū/cauernosum/seu porosum·

Pulmo cordis est flabellum a penetratiuo greco· In pulmōe em neuma id est spūs qui flando z agitando aerem recipit et emittit· Vel dr pulmo quia palpitat se aperiēdo vt flatum capiat et stringendo emittat· vnde in continuo motu est inspirando z respirando· vt dicit Isido· Est aūt pulmo de molli carne et aerea creatus spume coagulate similim⁹ (vt dicit cōstan·) cuius iuuamentū est vt cor vndiq̄ circūdet et aerem frigidū ad sui temperiem adminstret· et est etiā pulmo instrumentū spūs et vocis spiritui fuit necessarius propter cor vt p attractionem aeris refrigearet et p eius constrictionē fumosa superfluitas expelleretur· et ideo pulmo inter cor et guttur est medi⁹ ne subito ad cor aer irrumpet vt post aerem receptū temperet· Est itaq̄ pulmo quedā cellē similitudo seruans aerem frigidum ad cordis feruorem mitigandū/vel calidū ad vocem necessariū z ad flatum· sine em pulmone vox formari non pōt neq̄ anhelitus· vt dicit aristo· li· xiij· ꝓpter predictas ergo causas caro pulmonis mollis est z lenis ac cōcaua vt de facili mutet aerem in naturā sui vt sic vitalis spūs facilius transeat in ventriculo cordis ad pseruationē vite animalis· et est generalis vt dicit aristo· q̄ omne animal anhelās habet pulmonē et omnia animalia ambulantia anhelāt· et quedā animalia aquosa anhelant· vt delphini· Item omne animal generans habet nigrū pulmonē et est multi sanguinis ꝓpter calorem nature· Pulmo vero animalis cuantis est paruus· et siccus et pōt inflare et tumescere· vt dicit aristo· et sic dicit idez libro xiij· Quedā aīalia nō hāt pulmonē sed brancas loco pulmonis· Itē idez li· xvi· Omne aīal hns pulmonē est calidi⁹ animali carente pulmone· animal em hns pulmonē multū sanguineū est respectu aīalis non hntis· patet aūt pulmo multipliciter· q̄q̄ em ex hūore reumatisante ad canales pulmonis· et tūc varie generant passiones ꝑ varias humor̄ ad pulmonis principia fluxiones· sicut sunt squmantia/ptisis/tussis/raucedo/asperitas vocis et consimilia· Quandoq̄ patitur ex coadunatione humoris in pānis pulmonis vnde fit ptisis et alie horrēde passiones· vt patet in sanguinē z sanies excreantibus· vt dicit pstan Item aliquādo patitur ex ꝓpria subē vlceratione z hoc accidit ex acumie hūoris ad pulmonis subam desuetis· talis passio non de facili curatur· quia cum ex humoris acumine substantia pulmōis fuerit vlcerāta propter ipsius pulmonis teneritudinem et motus continuationem non de facili solidatur· vñ et tunc aer attractus

per fozamen vlceratū de facili euaneſcit vnde et ad tempiem calozis cozdis non ſufficat/ quā potius propter aeris attracti paucitatē coz ī ſe penitus marceſcit Item dicit ariſto·li·xiij· Animal ſi anhelauerit ī comedēdo cadit aliquid ex cibo ī canalem pulmonis/ et tunc accidit animali tuſſis z ſtrangulatio· Nam tuſſis nihil aliud eſt niſi motus animate virtutis ad expellendū ſuperflua circa ſpūs ī ſtrumenta vt dicit pſtan· Recolligę igitur breuiter ex prędictis q pulmo propzium eſt cozdis ī ſtrumentū qđ coz refrigerat/ ſubtilitate ſue ſubſtantie aerem attractū alterat et immutat· vocē formar/ a motu nequaq̄ ceſſat· qz conſtringit ſe mutuo z dilatat· aerez ad ſupplementū calozis ī ſuis folliculis z poris reſeruat· vnde tam diu poteſt viuere animal ſub aqua ſine ſuffocatione/ q̄m diu pōt recollectū aerem retinere· ſui motus contīuitate aerem amouet et depomit vel depurat/ ſpiritui vitali contīuū nutrimentū adminiſtrat· coz ab ī ſtrumentis ſenſibilibus ſepat/ humozē ſpumoſum generat· cozdis ſubſtantiam late raliter circūdat quādo aliqua occaſione pantur· mortē accelerat/ qz actionē vtutis vitalis impedit ī cozde et pturbat; Uet omnia dicit conſtan· p ordinem·

COz ſm Iſiđ· a cura dicitur eo q omnis ſollicitudo et ſcientie cā ī eo manet qđ quidem pulmo ī eſt mmiū· vt cum ira accendit humidi pulmonis remedio tempetur· In medio coz animalis poſitū eſt vt ad omnia cozpis membza vitam ī fluat atq; motum· vt dicit Iſidor· Eſt aūt coz ſm conſtā· ſubſtantia quedā carnea/ villoſa/ dura/ oblonga/ et rotunda· Fuit autem coz concauū propter calozis conſeruationez· Eſt em̄ coz totius cozpis fundamentum· fuit autē villoſum/ vt facilius dilatādo/ et conſtringendo ſe moueret· fuit z durū ne de facili lederetur· fuit etiā rotundū/ vt maioz abundātia ſpirituū ī eo repiretur· fuit et oblongū/ vl ī forma pineum vel pireū ſcz vt tendens ī acutuz vt actio calozis naturalis ſemp ī conū tendens fortioz redderet· ponitur autem ſuba cozdis ī ter ambas cōcauitates pctozis ī medio ipſius animalis· vt a coz de quaſi a centro ad circūferentiā totius cozpis ſpūs vitalis differet· Caput aūt cozdis qđ acutū dicitur ī ſiniſtra parte humidi cozpis collocatur· et quia ī hac parte cozdis acuta plus viget z mbabilitat ſpūs vitalis/ ideo ī ſiniſtro brachio pulſus fortiſſimus ī uenit· vergit autez coz ad ſiniſtram partē hominis/ vt ipſius calore frigiditas ſiniſtre partis temperetur· habet autē coz duas concauitates· ſcz ſiniſtram que ī acumine tendit et dextram/ que ītra ſubſiſtit· et he concauitates ventriculi cozdis nūcupātur· et ī ter iſtos duos ventriculos eſt vnuz fozamen qđ a quibuſdā vena vel via cō caua nūcupatur· hoc fozamē ptra dextrā partem eſt latum· contra ſiniſtram vero partē ſtrictum· et hoc fuit neceſſariuz vt ſanguis a dextro ventriculo ad ſiniſtrū veniens ſubtiliaretur/ et ſic facili⁹ ſpūs vitalis ī ſiniſtro ventriculo generaret· Dicit em̄ augu· ī li· de differentia ſpūs et animē q ī dextro ventriculo cozdis plus eſt de ſanguine q̄ de ſpiritu· ī ſiniſtro vero ecōuerſo· quia ibi ſpūs vitalis generatur· ad viuificandū animal p quaſdā arterias diffuſus vndiq; dilatatur· Siniſtra em̄ pars cozdis dupler habet fozamen· vnū ītra arterias venę/ q̄ portant ſanguinē a cozde ad pulmonē· Alterum fozamen eſt vnde exit arteria maioz que eſt forma arteriarū et totius cozpis p quā pulſus ī cozde generatur· potiſſime ī parte ſiniſtra propter cauſā ſupradictā· Similiter pars dextra duo habet fozamina· vnū ītra venam que dicitur concaua portās ab epate ſanguinem ī dextram cozdis concauitatē· De altero vero exit vena arterie vt nutriat pulmonem· cooperiūtur autem fozamina quibuſdam pelliculis que aperiuntur/ ſanguinem a cozde ī ſpiritum emittendo· deīnde claudūtur reditum prohibendo pro humido· In vtroq; autem cozdis ventriculo eſt fruſtulum quoddam exterius/ quod auricule aſſimilatur·

De partibus hūani corpo·

et hec duo frusta cordis auricule nuncupantur/ in quibus vene ⁊ arterie radicātur et solidātur· Habet aūt cor ī sua latitudine quedā ossa cartilaginosa/ q̄ cordis sedes appellātur· Circuit autem cor quidā pānículus qui dr esse capsula cordis· et hic cū panniculus pectoris cōsolidat/ hic panniculus nō nimis prope cor dis iungitur/ ne forte eius motus impediretur qui cordi fuit necessarius vt essz fūdamentum caloris naturalis vnde aīal generetur· (hucusq; cōstan· li· iiij· c· xxi·) Dicit aūt aris· li· i· ꝙ non est mēbr̄ū in q̄ sit sanguis ita īmix⁹ sic ī corde· Sāguis em̄ in pulmone est firus/ sed cordi fixius est· Item idem em̄ cor positū est ī omni animali in medio pectoris preterquā in homīe· quia cor hominis declinat ad partem sinistram· pars aūt acuta cordis declinat ad interi⁹ pectoris in omnibus animalib⁹ preterq̄ in piscibus quia ps acuta in istis ad partem capitis dependet in loco cōiunctionis brancor̄· Item in eodem dr ꝙ omne animal habēs sanguinem habet epar et cor· Item idē libro iij· In corde em̄ principium venarū et prima virtus creans sanguinem/ et eius sanguis est mundus/ clarus/ calidus/ et maioris sensus ⁊ conuenīēs intellectui· Item in eodem· Principiū sensus animalis est in corde· et in corde sunt sensus cōmuni· Et in· xiij· libro dr· Cor ponit in anteriori pectoris et in medio· quia principiū vite/ et omnis motus ⁊ omis sensus in eo est· Sensus aūt et motus non sunt nisi in anteriori parte cordis· et propter hoc distinguitur medium et vltimum· et anhelitus primo vadit ad interius cordis· Natura aūt creationis cordis est ex venis· q̄ ex genere venarū ⁊ situs cordis est cōueniens· quoniā est positū in loco superiori et in anteriori· q̄ nobilius ordinat in loco nobiliori naturaliter· Cor autem inter omnia alia mēbra nobilissimū est/ et ideo positum est in medio corpis quo indiget necessario· q̄ animalium est complementū· nec est aliq̄ membrum ita necessariū advitam sicut cor· vnde corde leso non viuit animal· et ideo corpus cordis est in medio· et creatio ei⁹ est in corpe spisso et naturaliter cōcauo quoniā principiuz venarū est ex eo et est concauū ad recipiendū sanguinez spissum aūt ad custodiendum principiū motus· et in nullo membro est sanguis sine venis/ nisi in corde tantū· quia exit sanguis a corde et vadit in venas/ ⁊ nō vemit sanguis ad cor ex alio loco/ quoniā cor est fons et principiū sanguinis et primū membrum habens sanguinē· sic manifestatur in athono· qm̄ creatio cordis apparet primo sanguinea· et est principium motuū delectabiliū et offensibiliū et vniuersaliter motus cuiuslibet sensus ex eo incipiunt et ad eum redeunt· ⁊ ei⁹ virtus expandit ad omia membra p̄m vnū modum· In aliquibus autem animalibus inuenit os in corde· vt in equo et ceruo· et in hmōi animalibus magni cordis· vnde ponit os in corde ꝓpter sustentamentū eius· sicut ossa ponūtur in membris alijs et in corde animalium magni cordis sunt tres vētriculi· et in corde parui corpis sunt duo/ ideo debet esse in corde animalis venter· quoniam cor debet esse locus receptionis sanguinis puri et tempati in quātitate et qualitate· et est valde calidus et humidus ꝙ cor est· quia cor est membrum in quo est prima ⁊tus (hucusq; aristo· li· xiij· vbi multa dicūtur de hac materia· Item idem libro xvi· scilicz ꝙ cor animalis debet esse complementū· propter hoc creatur cor prius et propter calorem cordis et exitum venarū ex eo/ posuit natura membrum frigidum ex oppositō cordis sc̄z cerebrum· ⁊ propter hoc creatur caput in generatōne post creationē cordis· contingit autē cor pati vel ex aliorum membrorum colligantia· vt dicit constan· vel ex propria dispantia· Si enim in corde dominatur excedens caliditas/ ebulit sanguis cordis et agitatur/ et vitalis spiritus leditur· Si vero nimia frigiditate cor constringitur/ congelatur sanguis vnde et mors sequitur· Quandoq; etiam patitur ex aliquo apostemate capsulam eius inficiente· et tunc animal non diu viuit·

Item accidit cordi tremor et hoc ex humiditate aquosa in pelliculis cordis diffusa: que debitā eius impedit dilatatiōz ꝓstrictōz. vnde videt infirmo q̄ cor de loco ad locum moueat. Item accidit ei defectio ex spirituū vel virtutis specialis dissolutione: et spirituū euaporatione: et hoc contingit ex nimia repletione virtutem aggrauāte et confundente. aut ex nimia inanitione virtutē dissoluente. sicut patz in cardiacis et in quibusdā post nimiū sudorem/siue nimis acutam potionem. Item patitur aliqñ ex fumositate aliqua corrupta et venenosa ad cor penetrante et cordis meatus corrumpēte. vnde mors sequitur indilate. Item q̄nq̄ patitur de vene concauē opilatione. vnde et sanguis nutrimento cordis et vitalis spūs denegatur. bis et aliqñ modis cor patitur vt dicit ꝓstan. li. ix. c. xxiij. Dicat ad hec galie. in tegni. q̄ virtus et cōplexio cordis ostenditur p hec signa. scz p magnitudinē respirationis et velocitatē pulsus et frequētiam eius. p virilitatē et fortitudinem actionē. p iram/audaciam/ et furorem. p amplitudinē pectoris eius pilositatem. hec omnia calorem dommanitē in corde signant. cōmunia vero signa cōtraria designat eius contrarietatē. super quē locum dicit baly in cōmen. q̄ cor in homine se habet ad modum radicis in arbore. arteria nascens ex sinistro vētriculo cordis: similis est trunco vel trunco arboris que elongata a corde ramificat in duas partes: quarū vna tendit sursū alia deorsum. et ille ramificātur et diuidūntur ad modū virge ex ramis p totuz corpus vsq̄ ad arterias capillares spersas in cute. et qñ dilatatur cor: dilatant omnes arterie simul. et quādo constringitur: constringūtur et ipse simul. et per dilatationē earū attrabitur aer frigid⁹ ex exterioribus cordis ad interiora ei⁹. et in constrictione exprimitur vilior fumus in eis generatus et extrahit ipsum ad exteriora. et p hoc eius calor euentatur. et p eius euētationē eius complexio adequatur. et vt ait idē. virtus motiua q̄ est fixa in corde curat p arterias advnā quāq̄ partem corpis et defert vnicuiq̄ ꝑtium vitam et ꝑtium calorem vitalez seruit enī pectus cordi se aperiēdo/ et frigidum aerem attrahendo: et se clauendo ac fumosum vaporem generatum in corde expellendo. vnde si pectus et arteria et alia vitalia instrumēta fuerit salua: obediūt virtutes in opationib⁹ suis et quādo sunt infirma nō obediunt. vnde bonitas vel malicia submistrātiuz organoz ꝑmouet vel impedit cor ad suas pagendas actiones. vñ quādo cor est forte et habet membra sibi obediētia: bene in dilatando et pstringendo se habentia: fortis ꝓcedit a corde respiratio/ fortis pulsus/et fortis opatio p̄m bonitatez organi et virtutis. quādo vero virtus est debilis et remissa: non pōt extendere arterias in omnes dimensiones. vñ sequit minor respiratio et minor pulsus. Item ibidem si cor fuerit nimis frigidum et nimis humidū: erit pulsus mollis. et erit homo priuatus virilitate et audacia. timidus atq̄ piger. et a pilis in pectore nudus ꝑter vaporis fumosi. vnde generātur pili paucitatē. Si vero fuerit cor nimis siccū et frigidū: faciet pulsum asperum/durum/et paruū. et respiratio aeris tarda et rara: maxime si pectus paruū fuerit atq̄ strictum. hucusq̄ baly. super tegmi. galie. Et hec sufficiant.

Anbelitus cordis et pulmonis ē motus ꝑter attractionē frigidi aeris ad temꝑamentum innati caloris cū eius expulsione generatus. Cor enī nullo modo carentiā attrahēdi aeris pati pōt. Si enī p modicum spacium ab attractione aeris quiesceret: lederetur vel deficeret anbelitus. ergo ptrarios habet motus. quia dilatādo pulmonem aerem trahit: et constringendo expellit. Anbelitus itaq̄ est caloris cordis p attractionē aeris tempatiuus: et expelendo vaporē fumosum eiusdē purgatiuus. Est aūt vitalis spūs et aialis nutritiuus. Item fortitudine vel debilitate consistentie spūalium ostensiuus. sicut supius de pulmonis ꝑpietatibus dictū est. Item in anbelādo plus de spiritu

attrahitur q̄ expellatur·pars em̄ nō mo
dica transit m̄ vitalis ſpūs nutrimentū·
mfra em̄ pulmonē recipit·7 tam diu ani
mal ſine ſuffocatione viuit· q̄ diu mter
mſtrumēta anhelitus ſpūs ſe concludit
Item patientibus mſtrumētis anhelit⁹
ſpūs corrūpitur/et p̄m qualitatē organi
patientis mutatur·vt dicit p̄ſtan·¶Pati
tur aūt anhelitus q̄nq̄ ex defectu virtu⁹
tis mouētis neruos et regētis·q̄nq̄ ex cō
ſtipatione mſtrumentor̄ ſpūs q̄ p̄uenit
ex groſſis humoribus·vl ex groſſa vento
ſitate· viam anhelit⁹ opilante·vel ex ali
quo apoſtemate pulmonis· panniculos
cordis aggrauante· ſiue ex nimio calore
cordis et pulmonis ſubſtantie dominan
tis ex quibus omnibus debilis redditur
anhelitus· atq̄ rarus·Si autez fuerit ve
lox et paruus calorem alienum ſignat q̄
virtutez ſuffocat et vincit·potiſſime ſi ta
ctus fuerit calidus 7 ſitis ſiue lingue ex
ſiccatio ſubſequatur· anhelitus vero par
uus et frigidus m̄ peracutis febribus ſi⁹
gnum mortis eſt· eius aūt traditas defe
ctuz virtutis deſignat expulſiue· frigidi
tas vero extinctionem ſignat caloris na
turalis· et defectum virtutis m̄ ſubſtan⁹
tia cordis et mſtrumentorū ſpirit⁹·Itez
immutatur anhelitus ex membror̄ ite⁹
riorum vniuerſali corruptione· vt patet
m̄ leproſis m̄ quibus anhelitus fetidus
eſt et corruptus et aeris vicini corrupti⁹
uus·vnde talium flatus ſolet eſſe appro
p̄inquantium corruptiu⁹ et mfectiuus·
Inficit em̄ aerē vicinum et reddit corru
ptibilem ſicut ſibilus regule flando aerē
corrumpit·et aues volantes mficit·vt di
cit auicē·et conſtan·

Stomachus grece os dicitur eo q̄
ſit hoſtium ventris et ipſe cibuz
recipiat atq̄ ad mteſtina tranſ⁹
mittat·vt dicit Iſido· Eſt autem ſtoma
chus ſecundū p̄ſtan·rotundus· oblong⁹
concau⁹ mterius aſper· i fundo villoſus
et carnoſus duo habens orificia·vnum
mferius alterum ſuperius·Eſt autez aſ⁹
per et villoſus vt cibum receptum meli
us retinere poſſit·Nam ſi eſſet lubricus
7 m̄ ſuperficie planus· ex ſua lubricitate ci
bus exiret m̄digeſtus· Eſt aūt carnoſus
m̄ fundo vt digeſtio confortaret· carnem
habet calidam et humidā ex quibus q̄⁹
litatibus maxime viget digeſtio m̄ cor⁹
pe animalis· ¶Rotundus aūt eſt vt ca⁹
pacitate cibum recipet ampliorē· ¶Prete
rea ſi alterius eſſet figure ſcz triangula⁹
ris vel hmōi·humores m̄ eo mali de fa⁹
cili ad putredinē colligerent·cū talis for
ma non poſſet a ſuperfluis p̄pter angulos
deſiccari· Oblongus eſt ne nimia rotū⁹
ditate ſua ſpūalia cōprimeret· vt tanto
facilius cū ſuperioribus et mferior⁹ iun
geretur·¶Preterea ſtomachus et p̄cipue
humanus i parte ſuperiori eſt ſtrictus m̄
mferiori vero latus·et hoc fuit neceſſa⁹
riū·qz cum homo ceteris animalibus ſit
erectior· cibus eius ad mferiora ſemper
deſcendit·7 ideo vtilis fuit eius mferior
latitudo vt m̄ eo recipi poſſet cibi multi
tudo·Item neruoſus eſt p̄pter maiorem
ſenſibilitatis receptibilitatem et appeti
tus vigoroſitatē· epate etiā circūdatur·
vt ei maior calor ad ciborz decoctionem
ab epate miniſtraretur·¶Par enim ſuis
quinq̄ fuſtulis ſtomachū circūcingit· et
ei calorem tribuēs ſuccoſitatem 7 humo
rem vnde ſanguis generat p̄ quaſdā ve
nas quas epaticas medici vocāt· recipit·
m̄ fortiori caloris actione m̄ ſanguinem
mutat et cōuertit· Ad hec dicit conſtan·
q̄ ſi ſtomachus fuerit ſubſtātialiter cali
dus· cibos groſſos bene digerit· delicatos
vero conſumit· et plus digerit q̄ appetit
et p̄pter ſimilitudinē cibos calidos maxi
me querit·nec famem ſuſtinere pōt·¶Fri
gidus vero ſtomachus groſſi cibi nō eſt
bene digeſtiuus et ex eis cito grauat· et
eos cito mutat m̄ humores acidos 7 cor⁹
ruptos·Stomachus vero ſiccus cito ſitit
nec parū aque ſufficit·que ſi ſuperflua fue
rit· rugitum m̄ ventre facit ſicco q̄ ſi fu
erit humidus ſtomachus non ſitit· hu⁹
midum cibum appetit· ſed parum dige⁹
rit·bucuſq̄ conſtan·li·i·c·xiiij· Accidūt
autem ſtomacho (vt dicit idem libro·ix·
c·xxvi·) diuerſe paſſiones· ſcz mala dige⁹
ſtio/fumoſitas/diarria/vomitus/ſingul⁹
tus/inflatio/ructura· et hec ex diuerſis

accidunt causis· quia quãdoq; ex mala complexione/quãdoq; ex nimia mantio ne·quãdoq; ex nimia repletione· quandoq; ex nimio humorum acumine·quãdoq;ex cordis putrefactione·quãdoq; ex virtutis contentiue defectione· quãdoq; ex cibi qualitate· que si sit pungitiuus/ stomachus pũgitur/et ad exeundum cõpellitur/ac si viscosus lubricat/ et sic de facili egreditur· quãdoq; ex virtutis expulsiue nimia debilitate nõ solum ex se patitur/verum etiã ex aliorum membrorum colligãtia z vicinitate·Stomachus em̃ est totius corpis paterfamilias·omnũ membrorum nutrimentũ recipiens/ et singulis mẽbris prout expedit administrans necessitati·vt dicat ꝓstan·

Epar siue iecur nomen habet/eo q; ignis in eo sedem habet/qui vsq; ad cerebr̃ subuolat·et dem de ad oculos z ceteros sensus z membra se diffundit· et calore suo succum sibi attractum in sanguinẽ transmutat· qõ ad vsum pascendi/nutriẽdiq; corpus simul membris administrat· vnde epar dicat/ quia talia membra pascit· In iecore est sedes voluptatis et cõcupiscentie cui⁹ extremitates fibre vocantur·quia sunt q̃si linguẽ eminẽtes/z stomachum amplectentes/ calorem ad ciborũ digestionẽ exhibentes·et dicuntur fibre/quia ab aruspicibus ad aras ꝓbi deferebantur·q̃bus oblatis et succensis responsa dabantur hucusq; Isido·Est autem epar (vt dicit constan·)membrum concauũ/caliduz et lubricosũ in dextro latere aliis collocatũ stomacho suppositum vt suo calore ꝑmã iuuet digestionem· Est etiam sanguineum et in colore rubicundũ· quia succosi⁹tas eius nimia caliditate in humorẽ sãguineũ est transuersa· aliquantul ũ etiã est durum/ne de facili lẽdat·variat enim epar in hominibus in quãtitate et partium multitudine· qz in hominibus est maius q̃ in aliis bestijs eiusdem quãtitatis·numerus partiũ eius in quibusdaz est duplex/·et hoc ad minus·in quibusdaz triplex/ vel quadruplex/ vel ad maximũ quintuplex iuenitur· A lata aũt epatis concauitate ꝓgreditur quedam vena/ q̃ a medijs porta nũcupatur· et hoc ante quã exeat in quinq; diuiditur venulas quinq; partes epatis intrãtes· epar em̃ succositatẽ prime digestionis ꝑ quasdaz venas in sua cõcauitate attrahit/ et per caloris naturalis ebulitionem celebrata digestione secunda in massam sanguinem am et quatuor humor̃ naturã cõuertit· qõ em̃ calidum est et humidũ/transit in naturã sanguinis/ cuius receptaculum sunt vene·qõ aũt calidũ et siccum est/ in naturã colere· cuius ꝓprium receptaculum est scistula fellis·qõ vero frigidũ est et siccum/in naturã cedit melancolie·cuius ꝓprium receptaculũ est scistula splenis·sed qõ est liquidũ et aquosum/in humorem transit flegmatis· cuius receptaculuz ꝓprium est pulmo· Ex quo patz q; epar naturalis virtutis est principium fundamentũ prime digestionis in stomacho maximũ iuuamentũ· secunde vero digestionis in substantie sue cõcauitate est prediuũ/puri ab impuro sepatiuum singulis membris nutrimentũ trãsmissiuum/amoris veneri exercitatiuũ/ diuersarũ passionum receptiuũ· Patitur em̃ quãdoq; ex nimia caloris intensione vnde et pori aperiũtur interius/ex quor̃ apertione virtus euanescens remissius opatur·quãdoq; ex nimia frigiditate cõuersionẽ attracte succositatis in naturaz sanguineã impediente· et ex hoc ptingit sepissime hydropisim generari/cũ hydropisis nihil aliud sit ꝑm ꝓm nisi error virtutis digestiue in epatis cõcauitate·hac em̃ virtute errante et in sua opatione deficiente/necesse est sanguinez corrumpi/ quo indigesto corpus qõ inde nutritur/ intumescendo extenditur vnde et hydropisis generatur· Item patitur epar ex substantie sue mala complexione·z hoc ꝑm humorum quatuor distemperantiã in ipsius essentia dominantem· Item patitur ex viarũ eius opilatione·contingit enim sepe humorem grossum et viscosuz in venis epatis adunari vnde cũ sanguis clausus exire non potest causa est cõstrictionis et opilationis· Item etiã accidit

ex nimio calore humorem sanguineum desiccante et substantiam venarum epatis contrahente q̄ non potest sanguis liberese diffūdere ad alia membra corpis nutrienda. hoc idem aliquādo potest cōtingere ex nimia frigiditate humorem cōgelante et meatus epatis constringente et ad omnia membra nutrienda discursum sanguinis prohibente. Item idē accidit ex apostemate substantiam epatis aggrauāte et putredinē i ipsius suba generante. Item idē accidit ex inclusa ventositate pelliculas ipsius epatis extēdēte et ex membrorum mordinatione dolorem et mortem inducente. Item sepe patitur ex immoderato fluxu sanguinis q̄ accidit ex venarū ab ipso egredientium apertione. et hoc ptingit vel ex nimio sanguinis acumine/vel ex nimia repletione vel ex debilitate virtutis retentiue vl ex nimio exercitio et labore. (sicut dicit cōstanti.) adhuc de natura et signis complexionis epatis dicit galie. in tegni. Et gnū epatis quando est calidū est amplitudo venarū non pulsatiliū. super quez locum dicit haly. quādo dominat z vincit calor in epate/fit epar maius et vena eius maior dilatatur et magnificata est (Magnificātur omnes vene non pulsatiles in omnibus membris et calefit sanguis et generat aliquādo ex ea colera citrina et p processum temporis post statuz adolescentie aduritur colera citrina z fit ex ea colera nigra. et diuerse quādoq̄ ex tali colera accidunt passiones. aliquādo autem nimio calori epatis cordis resistit frigiditas. nam a corde velut a membro supiore et nobiliore epar in suis actionibus moderatur. et hoc idem dicit aristo. li. xiij. vbi preponit cor epati tanq̄ principium eius regitiuū. Item dicit galie. q̄ frigiditas epatis ex calore temperatur. et signū frigiditatis et siccitatis epatis/ stricture est venarū et paucitas sanguinis. sicut humiditatis eiusdem signū est mollities venarū et sanguinis multitudo. Item idez dicit haly. q̄ epar est fons humiditatis corpis. vnde cum fit radix humoris si fuerit epar siccum/non poterit aliq̄ membrum corpus conuertere ad humorem vel humiditatē/vt eius posit resistere siccitati. Intenditur autem z remittitur siccitas et humiditas epatis p̄m cordis dispositionem. Epar ergo est membrum nobile/cuius alteratione alteratur corpus et influit nutrimentuz et virtutes nutrimētiuas z in membra reliqua inferiora sine medio/ad superiora vero mediante corde p̄m iudicium galie. Econuerso aūt ponit aristo. li. xiij. q̄ cor facit omnia predicta mediāte epate. que autem verior sit opinio/aliorum in dicto dereinquo. Et hec de epatis proprietatibus dicta sufficiant.

Fel dictum est eo q̄ sit folliculus gestans humorē ex domīio colere rubee amarissimū. vt dicit Isido. Est em cistula fellis quedā pellicula super gibbum epatis collocata. Et habet duos furculos. p vnū deportatur colera rubea ad intestina/vt p eam virtus expulsiua proiectetur/vt acumine suo intestina meliusz facilius expurgentur. p alium deportatur colera ad stomachū vt sua caliditate virtutem adiuuet digestiuam. Est igitur fel membrum calidus et siccū/gibbo epatis superpositū et proprium colere rubee receptaculū/cui⁹ iuuamentum est vt sanguis a colera rubea mundificetur. Sanguis em ex presentia colere incenderet/misi infra cistulam fellis eius superfluitas locaretur. Est autez sua caliditate decoctionis cibariorū iuuamentū/sua subtilitate penetratiuum sua mordicatōne z acumine pungitiuū/ et intestinorū corrosiuū/ et ad superflua ac fetida eiicienda excitatiuū. Est etiam ex nimia caloris intensione amarissimū et per sui admixtionē dulcedinis sanguinis immutatiuū (hucusq̄ constan.) scōm aristo. li. iiij. delphinus non habet fel. Genus omniū volatilium/ et omne genus piscū/et omne ouans habet fel/ sed p̄m magis et minus. et forte erit in vīs subtilibus extensis ab epate vsq̄ ad intestinū. Iste vie fortassis erunt fetide. z forte erit fel in tali intestino et diuersificatur. quia q̄nq̄ in superiori q̄nq̄ i medio.

et qñq; ĩ ĩferiori· et quedam volatilia habent fel occultatuz ĩ ĩtestino vt columbe· et coturnices z hyrundines· Quedam habent fel magnuz ĩ epate· et ĩ ventre· z ĩtestino sicut accipiter milu⁹ Item aristo· li· xiij· a· quedaz animalia non habent fel omnino· sicut equ⁹ et mulus asinus· et elephas· camelus etiaz nõ habet fel distinctuz sed habet venas paruas ĩ quibus est fel Item quidã boues habent magnũ fel ĩ epate et quidã non Et est fel quoddã superfluum aggregatuz sicut fex ĩ ventre· illo tñ superfluo vtitur natura ad aliqõ iuuamẽtũ· Jn illis autem qui habẽt naturã epatis sanam et quoz sanguis naturaliter ẽ dulcis· aut non iuenit fel· aut si inuenitur· erit paruũ· et hoc ĩ venis valde gracilibus· et ꝓpter hoc erit epar eoz qui carẽt felle bonum colozis· et dulcius aliis· qñ aũt habet aliqõ animal fel· ĩuenit qõ est sub felle valde dulce· Nam ꝓ collectionem felis ad locum vnũ· alie vicine partes redduntur dulciozes Fel etiã ex sue subtilitate z acumine· est grossoz humorum ĩcisiuũ· et sua siccitate consumptiuũ· vnde ĩ collis oculozum est necessarium ad visum clarificandũ et acuendũ et ad impedimentũ spũs vitalis removendũ· et maxime fel accipitris et aliorum volucrũ viuentiũ ex rapina· sicut ĩ viatico ꝓstan· tangit· Ex feruoze autem nimio· et ebulitiõe fellis bũozis ad epar redeuntis ĩficitur sanguis· qui ĩfectus ea que ad nutrimentũ membroz transmittuntur ĩmutat et ĩficit· et cuti croceum colozem sc̃z vel viridẽ siue nigrũ superducit· cuius passionis signa sunt ista· oriuz cozpis ĩfectio· sitis adest· et oris amaritudo· dolor frontis· auriũ tinnit⁹ vrina crocea cũ ꝑsimili spuma continua vomitus croceus· Aliquãdo etiã contingit pozos cistis et fellis opilari· vnde colera ĩficit ipm epar· ac consimilez ĩducit passionem· vñ cõstan· ĩ viatico dicit· Qñ patitur· patitur fellis suba/ id est cistis· et deficit ꝯtus ei⁹ qua solet ab epate rubeam coleram extrahere· remanẽte colera cũ sanguine· tingitur et alteratur

Idem etiã cõtingit qñ apostema est natũ ĩ vijs per quas colera ad fel transit· vndẽ ad epar rediens· ꝑ totũ cozpus cuz sanguine se diffundit· qz si pozus ĩferioz opilet· ascendit ad viam suprioꝛem stomachi· vnde facies fit atrima· os amaz et siccum/ ĩ stomacho ardoz et sitis/ vrina cũ egestione albescit ꝓpter ꝓlongationem colere ab epate et renibus· qua vrina solet tingi· Si vero pozus superioꝛ opletur· colera tingit ĩferioza et apparent signa· que prioribus sunt contraria· vt idem dicat constan· Et hec de felle dicta sufficiant·

Splen est dictũ a supplendo· qa partẽ sinistrã iecoꝛ contrariam supplet ne vacua existeret· quem quidẽ causam risus esse existimant· nam splene ridemus felle irascimur/ corde sapim⁹/ cerebro sentim⁹· iecoꝛe amam⁹ quibus ꝓstantib⁹· sanũ est aial z integrũ· vt dicit Jsi· Et ꝑm cõstan· splen ĩ sinistra parte collocatur· cuius forma naturaliter est oblonga et parũ versus stomachũ concaua· et versus costas est gibbosa· ĩ his duobus locis quibusdaz panniculis colligata· Et ꝺr splẽ duas habere venas ꝓ quarũ vnaz coleram nigrã a sanguine epatis sibi attrahit· ꝓ alia vero quantũ sufficit· ad stomachũ transmittit vt eius appetitus confortetur· Splenis igitur est iuuamentũ vt ĩ sinistra ꝑte cozpis defectum suppleat· et ex opposito ad ꝓseruationẽ stomachi iecoꝛi respondeat· vt ꝓpter mundificationez epatis sanguinis feces sibi attrahat· et quantũ ad appetitũ sufficit· confortationẽ stomachi transmittat Est igitur suba splenis rara z spongiosa ꝓpter facilioꝛẽ humoris feculenti attractionẽ z remissionẽ· et est nigra ꝓpter melancolice nature cuius est receptaculuz assimilationẽ· Est etiã a sinistris ĩter costas et stomachũ posita· ꝓpter sinistre partis temperantiã z infrigidationẽ· ac ꝓpter conseruandã stomachi cui cõiungitur calefactionẽ· aliquantulũ est dura ne de facili ex qualitate humoris feculẽti trahat lesionẽ· Contingit aũt splenẽ pati qñq; ex virtutis cõtentiue defectõe·

et hoc quādo nō ſufficit humorē ad ſe attrahere/vel attractū ad locum alium deſtinare· Itē quandoq; ex opilatōne quādo ſcilicet humores groſſi et viſcoſi ī viſ ſplenis opilāt et adunātur· vnde et eius actiones impediuntur· Item quādoq; ex nimia humor repletione quia humores ad ſplenē confluentes ꝓpter ſui ſimilitudinē attrahūt/et ſufficienter non euacuantvnde inuiſcātur et ī pcauitate ſplenis indurantur·ītantum/vt ipſius ſplenis ſubſtancia creſcere videatur·ſed ſecūduz ſententiaz ypocratis/ſi ſplen ſit magnus/corpus marceſcit·et ſi ſplen marceſcit/corpus impigueſcit·vnde ipſi⁹ ſplenis mediocritas/ad paruitatē potius q̄ ad magnitudinez tendens/bonitatez cōpleximſi deſignat·vt dicit conſtan·libro ix·c·xxvij·

Viſcera ſcōm Iſido· inferiora dicuntur ꝓpter intеſtina·membris ſubdita et ſubiecta vitalibus·q̄ quidez dicūtur intеſtina quaſi quodam interiori nexu quadam familiari teneētia· quedam ſunt ſupiorum membrorū cuſcitra·et eorundē quedam ſunt neceſſaria inſtrumēta·et dicuntur viſcera q̄ſi vitalia quia locis vitalibus arcta precordialia vbi gignitur vita/ſunt interioribꝰ circumfuſa·bucuq; Iſi·Scōm pſtā· autem intеſtina quedam ſunt membra interius mutuo ſe tenentia·pcaua rotunda perventris longitudinez et latitudinem collocata·quoz compoſitio z ſubſtantia ſtomacho aſſimilant·Sunt autē numero ſex pncipalia intеſtina·quoruz tria ſunt ſubtilia/q̄ ſupius ſunt iuncta·Tria vero ſunt groſſa et ab inferiori incipientia· Primum intеſtinū trium ſubtiliuz vocatur duodenū· qz in ſua longitudine ꝑm menſurā cuiuſlibet hominis/eſt·xij· digitoz· et hoc ſuper dorſum erigit et in nullā aliam partē retorquetur·Secūdū vocat ieiunū/ qz ſemp eſt a cibis vacuū et dicūt ſapientes et expimentatores/ q̄ mortuo aīali ſemper inuenitur illud vacuū· Dicunt tū aliqui q̄ hoc ꝺz anthonomatice·qz a ſe omnia eiciēs nihil de acceptis retinet ad ſui nutrimētū· Tertiū ſubtile eſt appellatū ſcōo ſimillimū/ſed tū nunq̄ ſine cibi corpulentia eſt inuētū Inter groſſa vero intеſtina primū vocat ceborum/et ī ſubtili extremitate habet os vnū·et eſt illud intеſtinū ſic vocatuz/ eo q̄ ipm ſit cebatū/id eſt q̄ſi viduatū ab altero orificio·Cum em̄ neceſſaria intеſtina duo habeāt orificia/illud habet vnū ſolum·et ideo ſe habet ad modū ſacci·qz multa recipit/z pauca reſpectu aliorum eiicit vel emittit·Secūdū vero intеſtinū ſub ombo ſiue ſub ſacco poſitum ꝺz ylion et hoc a dextra ī ſiniſtrā tēdit·z ꝺz ylion eo q̄ in eo intеſtino yliaca paſſio fieri conſueuit· Tertiū iteſtinū vocat a grecis colon·et hoc imediate cū inferiori totiꝰ corporis orificio eſt cōiunctum· et in hoc intеſtino grauiſſima paſſio ſcz colerica generatur·vel ex ipſius intеſtini nimia cōſtrictiōe/vel alicuius groſſi z frigidi humoris coadiuuatione/et ꝓ pſequens viarū illius intеſtini nutrimenta opilatiōe· ſicut narrat pſtan·et etiā galie·ſup amphoriſ· Patz igitur ex predictis ad quid ſunt neceſſaria intеſtina/qz cibum imutant/et in ſua cōcauitate ſuperflua recipiunt ad nature exoneratiōnē· ad hoc etiā ſunt neceſſaria viſcerū rotūditas/ gibboſitas/et volubilitas·vt dicit pſtan·vt cibus tranſmiſſus a ſtomacho/ in eorum gibboſitate aliquātulū mbereret/ et ꝑm animalis neceſſitatē ſuperflua expelleret/et neceſſaria retineret·Sunt autē rotunda/ne in ſtomacho in aliquo angulo ſuperflue collecta remanerent/ q̄ corruptionem inducerent intеſtinis· Sunt etiam intеſtina in duobus panniculis minimis vel ad minus mucoſa· et hoc fuit neceſſariū·quia ſi vnus panniculus pateretur/ab altero pānículo ſubueniretur Sunt autem intеſtina aliquantulū villoſa·et eoz villi ꝓ latum etiam extenſi/ vt fecis ſuperfluitatem expellerent/et neceſſaria nutrimēto conuenientius retinerent· Sunt autem viſcera ſiue intеſtina mucoſa ad mulcē et connera·ita vt minora maioribus/et graciliora et debiliora groſſioribus z fortioribus imitātur· vt ſic actiones virtutis naturalis z in er

pellendo ſupflua/et ī recipiēdo neceſſa
ria aptius perficiantur· Dicit etiā ariſ
li·ij·q ſcōm varietatem dentiū ī man
dibulis animalium/variatur ī quātita
te et qualitate natura ītestīozū·vnde
dic q ītestinū ommiū animaliū haben
tiū dentes ī vtraq mandibula eſt mi
nus ītestīno non habentiū· et nullum
animal habet ītestīnū rectum/niſi ha
beat dentes ī vtraq mandibula· Jtez
ibidem·venter ſerpētis eſt ſtrictus z eſt
ſimilis ītestīno amplo·et ſi fuerit na
turaliter paruus/habet fel ī ītestīnis
et ſi fuerit magnus/ſuper epar· ¶Item
idem li·xiij· Omnia animalia ampli et
recti ītestīni ſunt guloſa valde·quia p
pter diminutionē vſus cibi et ōdigeſtio
nem eſciunt ſupfluitatem cibi ōdigeſ
tam et cito exit cibus/et ideo appetunt
multum et cōtinue querunt cibum·Con
tingit aūt pati viſcera et ītestīna mul
tipliciter·vt dicit pſtan·li·ix·c·xxvi· quā
doq ex colerico humore vel ex melanco
lico ſubſtantiam ītestīnoz corrodente
et fluxū diſſenterie īducente·et hec paſ
ſio peſſima eſt et ſepe mortifera·ſicut di
citur ī amphoriſ· Solutio ventris ī cu
ius īitio colera exit nigra/eſt mortalis
Jtem quādoq ex ipſozum viſcerum īte
rioꝛi punctura et vulneratōne·et hocvel
exteriozi apoſtemate putrefactionem et
puncturam ī panniculis ipſoz viſcerū
īducente/vel ab exteriozi leſione· ¶Itē
quandoq ex ventoſitatis īterclusione/
panniculos et neruos eozum extendēte
et ille dolor grauis eſt ītantū/vt aliqñ
ītestīna penetrari videantur· ¶Item
quādoq ex humore groſſo et flegmatico
inferiozes partes ītestīnoz obturante/
et ſtercozum exitum prohibente/et ydia
cam paſſionem vel colericam īducente
vñ hic morbus peſtilentialis eſt z mor
talis/raro ſanitatem ſuſcipiens/et ſepe
die ſecūda vel tertia īterficiens/niſi ce
leriꝰ ſuccurratur· Ceteras ītestīnoz
paſſiones/quere īfra ī tractatu de īfir
mitatibus de colerica paſſione·

REnes(vt ait varro) ſunt dicti/eo
q obſcemi humozes ab his naſcū
tur· Nam renes z medulle tenuem hū
rem deſudāt ī rembus/qui liquoꝛ rur
ſus a rembus a calore venereo reſolutus
recurrit/et ad loca genitalia ſe diffundit
vt dicit Jſido· Locus aūt ī lateribꝰ ſpō
dilium dorſi ī quibus eſt ſedes renum/
dicuntur lumbi·qui(ꝑm Jſido·)ob libi
dinis laſciuiaz lumbi ſunt dicti·quia ī
viris a rembus et lumbis/eſt cauſa ve
neree voluptatis· De rembus autē dicit
conſtan·q fuerunt facti vt ab epate aq̄
cum ſanguineū ſuggentes/eum depura
rent/et eius colamentū ſcz vrinā ad veſi
cam q meatus vrinales tranſportarent·qō etiam dicit ha
ly·ſuper tegni·Ordinauit(inquit) crea
toꝛ ſumus duos renes/vt attrahant aq̄
ſitatem ſanguinis ab epate/et eā tranſ
mittant ad veſicā expulſionis gratia·qz
dicit ariſto·li·xiij· Renes(inquam)fue
runt creati ꝓpter veſicam/vt ſic operatio
veſice eſſet melioꝛ et pfectioꝛ·quia renes
ſunt ad colandum ſupfluū humidi decur
rentis ad veſicam ¶Item idem·renuncu
culus dexter/altioꝛ eſt ſiniſtro ī omni
animali habente renes·z hoc quia caloꝛ
ī dextra parte fortioꝛ eſt vel ſuperioꝛ·
Jtem idem ī ommibus animalibus re
nes habentibus/renūculus dexter mino
ris eſt pīguedinis q̄ ſiniſter et altioꝛ q m̄
natura ī dextra parte leuioꝛ eſt et ma
ioris motus z caloris·caloꝛ aūt diſſoluit
pīguedinem et conſumit· ¶Item renes
ſunt de vltimis membris īteriozum·et
ꝓpter hoc ōdigēt magno caloꝛe· Recol
lige igitur q renes ſunt calidi et natura
lis caloris conſeruatiui·frigiditatis doꝛ
ſi ſpondilium ſunt tempatiui·a cōcauita
te epatis aquoſi humoris attractiui·ſan
guinis collatiui·virtutis naturalis con
fortatiui·humoris ſemialis generatiui·
poꝛoſi/rotundi/pīguedine cooperti/car
noſi quippe ſunt z poꝛoſi ꝓpter faciliozez
aquoſe ſupfluitatis attractionē·rotūdi
ne colligant aliquē hūoꝛē ad putrefacti
onē· pīguedine ſunt muniti/ne ex fri
giditate doꝛſi aliquā ſuſtineant leſionē
Recipiunt autem renes quaſdā venas
ſtomachi ab epate egredientes/quibus

humor ĩ secunda digestione superfluus defertur ad ipsos renes·vnde opilatis illis venis et ĩ suo officio impedits renes vna cum epate patiūtur·accidūt aliquā do ĩ renibus varie passiones·vt dicit cō stan·li·ij·c·xxxiij·q si vene epatis precludantur ab humore sanguineo ad sui nutrimentum depauperantur·vnde necessario extenuantur·Si vero meatꝰ eorum ĩferiores calore vel frigore ostruātur ex presentia humoris superflui eorum substantiam subintrantis nimis extenduntur et dilatantur·et per plequens corrumpuntur· vel ĩ humores desiccati putrificantur·et ĩ calculis conuertuntur· Multis etiam alijs modis patiuntur·sicut ex apostemate·ventositate·frigore mimio·vel calore·

VEsica secundū Jsidō·a venti capacitate est dicta·Nam per venti contractionem aprtur et dilatatur· sicut econuerso per venti emissionem cōtrahitur et artatur· vocatur aūt vesicula per diminutionez a vesica dicta quedaz pellicula pendēs ĩ gutture auis sicut bursa·ĩ qua volucrum recipiuntur primo cibaria que ĩ predicta vesicula digestioni secundē ĩ iecore facīēde separātur·et ĩ eodez folliculo tanq̄ ĩ promptuario propter contra futurā esuriem reseruantur·sed vesica proprie hec sumitur scōm constan·Est panniculus durus·rotundꝰ cōcauus· sicut saccus ĩ omni parte clausus excepto solo orifitio superiori·Fuit autem eius substantia dura ne acumme vrine cuius est receptaculum lederetur· fuit autez ex omni parte clausa ĩferius vt liquor subito attractus ĩuoluntarie expelleretur·vnde per vnum et idem foramen vrina ingreditur per quod egreditur·vt patet ĩ anothomia·Fuit etiam rotunda vt ĩ augmentū colamenti sanguinis dilataretur et ad ipsius susceptionē capacius redderet·Dicit em aristo·li·x ū·q omne animal habens pulmonem multū sitit·et propter hoc ĩmodiget cibo humido plus q̄ sicco·et ideo fuit necessaria vesica ad recipiendum huiusmodi superfluitatis humiditatē·Jtem ibidē·Nullum animal habens plumas aut squamas/aut cortices/siue testas habet vesicam omnino preter cortica maritimam aut siluestrem· Nam superfluitas ĩ hmōi animalibus transit ĩ nutrimētum plumarū/et squamarum/et hmōi· Jtem ibidē li·ij· Oīe animal generās habet vesicā/ouans aūt non/preterq̄ genus lacertarū·et nō erit humiditas a vesica mortuoz·et forte aggregat ĩ vesica/et superfluitas siccatur·et ex ea cōtingit lapis·Jtem ibidem li·vi· Jn omni animali carente vesica est vna via aperiens exitus stercoris/ et superflue humiditatis·

VRina(ṡm isaac) est colamētum sanguinis et alioz humoruz ex actione nature generatum·nam ab epate sumit miciū/sed ĩ rembus recipit substantiā z colorem·Aquosa em substantia sanguinis p quasdam venas subtiles transmittit ad renes nutrīēdos vnde cū ad renū deportata fuerit regiones vbi colatur/et ad modū seri eliquati depuratur/et vi caloris epatis z renum tingit et colorat·et sic desudans p poros vrinales vesicā ĩ ipsius concauitate aduat· vnde hec substantia humida et liquida de vesica emissa est vrina sicdicta/que est vitiua z mortificatiua·qz vt dicit egidius qō tangit/mordet/ desiccat/et vrit· vitiuā em et desiccatiuā/ et corrosiuam habet naturā·vnde valet cōtra scabiem/serpigīē/et impetigīnem· contra pustulas et vesicas si patiens ĩ de se abluerit·ĩ potū splenetics cōfert· mundat vulnera a putrida z loca sanniosa·cum felle etiā ancipitris colurata z oculis caute limitis immissa/pannū corrodit/et delet maculas oculoz· sicut expresse dicit constā·et galie· et ideo vrina non est abhorrenda· qz ĩ multis vtilis est z accepta·Dicitur etiā vrina ab vrit greco/id est demonstratiua· demonstrat em interioza/ quia vt certificet de interioribus vrine inde consultamus·Demōstratur em virtus naturalis ĩ epate et ĩ alijs membris inferioribus per vrinē substantiā et colorem/et maxime p eius

ſedimẽ ſiue ſubſiſtẽtiã quã media apo-
ſtaſim vocant: certificamur. Nam ſi fue
rit illa reſidentia in fundo vaſis alba/pi
nea/coadunata/ non diuiſa fortitudinez
deſignat virtutis et completam actionẽ
caloris naturalis in ipſis membris. per
mediam aũt regionez vrime quã media
eneormia dicunt: de media regione cor-
poris id eſt de corde ⁊ ſibi adiacentibus
iudicam⁹. quia ſi vrina in medio ſue fue
rit in colore ⁊ ſubſtantia bene diſpoſita:
non liuida nõ nebulis aliquibus obſcu-
rata: vel obumbrata. ſpiritualia mem-
bra iudicat eſſe ſana. ſimiliter per pte
vrine ſuperiorem quã nephilez nũcupãt
de fortitudine virtutis animalis in regi
one capitis pnoſticamus. Nam ſi nõ fu
erit circulus nimis groſſus/nõ ignotus/
non liuidus/non viridis/nõ granuloſus
ſed in colore et ſubſtantia tempatus. ce-
rebrum et omnia alia membra animali
virtuti ſeruientia denũciat eſſe tuta. Si
vero cõtraria ſigna fuerint in vrina: cõ
trariam deſignant corpis diſpoſitionẽ.
Judicatur autem vrina precipue ſcõm
ſubſtantiã et colorem. nam aliud ſignat
quando eſt tenuis in ſubſtantia: quo-
niam humoris dominantis ſiccitatem.
aliud quando eſt ſpiſſa: quia humoris
humiditatem. aliud quando eſt medio
cris: quia tunc deſignat tempamentũ ſi-
ue equalitatẽ et mediocritatẽ. Scõm co
lorem aũt iudicatur: quia multi ſunt co-
lorez ſcz. xx. vt dicit Jſaac. et egidi⁹. quo
rum quidã ſignant caloris vel frigidita
tis intenſionẽ/aliꝫ remiſſionem/aliꝫ me-
diocritatem. Nam remiſſum calorẽ deſi
gnant glaucus/lacteus/et hmõi. Intenſum vero a rufo ſupius. Mediocris ve
ro ſubcitrinus/ſubrufus/rufus. inter qs
quidam deſignant mortificationẽ. vt ni
ger/viridis/liuidus. quidã indigeſtionẽ
albus/lacteus/glaucus. quidã digeſtio-
nis impfectam mdiationẽ. vt ſubpalli-
dus/pallidus. quidam pfectam digeſtio
nem. vt citrinus/rufus. quidã exceſſum
ſiue excedentẽ intenſionem. vt ſubrubi-
cundus/rubicundus. quidã aduſtionem
vt in poſtianos. quidã ſuperaduſtionez
et mortificatiõ: nigri et viridis. Nigre
do tamẽ cauſatur qñq; a frigiditate calo
rem naturalez penitus extinguente: ſed
tunc precedit liuiditas. ſed quãdo proce
dit ex vltima aduſtione: tunc pcedit viri
ditas. Jſtorum aũt colorum ptiulares
circũſtantias determinare et eorũ diffe-
rere cauſas/vel dicere nõ ptinet ad hoc
opus. ſed ſi quis eas ſcire voluerit: librũ
ſaac/theophili/conſtan. egidiũ legat in
quibus tractatur pfectiſſime de vrinis.
Sed iſta ad preſens hic ſufficiant.

Venter/vterus/ et aluus inter ſe
differunt. vt dicat Jſido. Venter
em̃ eſt qui acceptos cibos dige-
rit et apparet extrinſecus. et eſt dict⁹ vẽ-
ter: eo q; p ventrem veniat cibus ad to-
tum corpus. Aluus eſt qui cibum recipit
et purgari cõſueuit. Vterũ vero ſole mu
lieres habent: in quo concipiunt. Et di-
citur vterus eo q; fetu impleatur interi⁹
vt dicat Jſido. Eſt igitur venter nutrimẽ
ti totius corpis receptaculũ. vt dicit con-
ſtan. mẽbrorũ nutribiliũ ſedes: prime di
geſtionis et ſecunde fundamentũ: cuius
creatio eſt carnoſa/calida/et humida. ⁊
hoc pter digeſtionis neceſſitatem. pãni
culis diuerſis circũdata: pter interiorũ
conſeruationẽ. cuius diſpoſitio eſt rotun
da/⁊ oblõga. rotunda: pter libertatẽ ci
borum receptionẽ/et membrorum nutri
biliꝫ collocationẽ. oblonga fit: pter fa
ciliorem ipſius cũ ſuperioribꝰ et inferiori-
bus coniunctionẽ ſiue colligationẽ. me-
dium em̃ locum in corpore ſibi vendicat
vt nutrimẽtũ inferioribꝰ ⁊ ſuperioribꝰ mẽ
bris diſtribuat et tranſmittat. Eſt igit
venter inter omnes partes corporis molli
or et infirmior: et tamẽ ceteris eſt utilior
Nam tanquã nutrix corpis p omnibus
alendis corpis membris recipit et deco-
quit: et ad ſingula membra debita nu-
trimenta deriuat et tranſmittit. ſuperflui
tates multas propter aliorum membro-
rum nutrimentũ in ſe recolligit: ſed eas
diu ferre non ſuſtinens: ipſas a ſe reiicit
et repellit. ex mala diſpoſitione membro
rum et propter nutrimentũ qõ intra ſe
contínet: diuerſas infirmitates cõtrahit

aliquando et mcurzit·quē quidem passi ones tāto sunt periculosiores: quāto cor di et alijs vitalibus sūt ꝓpinquiores·pa titur siquidem sepius ꝓter mimiam re plationem et tunc nō curatur nisi per cō trariam euacuationē: et econuerso·quā do molestatur ꝓter mimiam manitonē ei succurzitur per contrariam repletionē sicut dicitur m ampho· Quecunq; enim egritudines ex plenitudine fuerint eua cuatio sanat·z quecūq; ab manitōne·sol uit plenitudo·Jtez actiones ventris se cundum diuersitatē temporis variantur Nam m hyeme nasalis calor m interio ribus ventris cōclusus: fortius operatur vnde appetitus m hyeme magis accidit: digestio fortior generatur· quia vt dicit m ampho·ventres m hyeme et vere cali dissimi sūt natura·et somno longissimi·

VMblicus medius est corporis locus sic dictus quia duorū v m bus·sicut vmbus m medio clipe orum totus est dictus·vt dicit Jsido·Ex vmblico enim infans m vtero pendet· ac nutritur· est vmblicus scōm constan· ex neruis venis·arterijs compositꝰ quo me diante fetus sanguinem subtilem at trahit·et suggit ꝓ ipsas arterias spiritū recipit· Rumpitur autē vmblicus iux ta matricem dū fetus egredit: z cum fetu exit·quem obstetrices ligant·quatuor di gitorum longitudine·ex hac ligatura fi unt extremitates vmblici et rotunditas (hucusq; cōstan·)super eze·autē·xvi· dicit ieromi· sic naturale est mfātibus or tis: primo vmbl cum mscidi·demde ad diluendum sanguinem: aqua lauari·ter cio humorem paruloꝝ sole siccari·quar to tenera corpora pānis stringi ne mem bra defluant et sic deprauentur· Jbidez etiam dicit glosa·grego· ꝙ vmblicus est quo fetus alitur m vtero·sicut arbores z virgule per radices humore occulte ter re nutriuntur In vmblico autem sita sunt genitalia mulierum· sicut m lum bis genitalia virorum·et ideo vmblici no mine: luxuria figuratur·vñ Job·xl·vir tus eius m vmblico ventris ei⁹· De vm blico autem dicit aristo· m·li·xi· ꝙ om ne animal generans et ouas habet vm blicum tempore partus· et cuz crescat ꝓ tus auis: latet vmblicus: nec ommno ap paret: quoniam cōtinuatur cum intesti no per aliquā partium venarum· Jtem ibidem·li·xvi· creatio vmblici nō est ni si cortex ptmens venas et cum embrione continuatur· et currit sanguis a matrice per venas vmblici q̄si p caanale ad pue ri nutrimentū crescit· ergo ꝓceptū p esse vmblici·vt dicitur m eodem·

GEnitalia sunt ptes corporis vt z nomen ipsum docet: que gignen de sobolis virtutem acceperunt vt dicit Jsido·lxxe·tiā pudenda prevere cundia dicūtur·vnde et teganē ita ꝙ nō habent eandem speciē de cozis sicut alia membra que m promptu sunt locata· et ideo reputātur inhonesta: inter que vnū dicatur veretrū·vel quia viri est tantum vel quia membrū est verecūdum/ vel ex quo virus emittitur· Nam ꝓpie dicitur virus ille humor a viri natura fluēs· vt dicit Jsido· Sunt etiā alia membra vir tutis generatiue fundamenta scz testicu li dimutiue a testibus dicti: quorum neruus incipit a duobus sine quorum te stimonio nō est aliquis vir pfectus·bi se men calamo administrāt·qō a spine me dulla z a renibus suscipiunt gratia pro creandi·(hucusq; Jsido·) Scōm constā· substantia eoꝝ cōposita est de carne glā dulosa/alba/mollu/et rara·et ꝺ fit ꝓpter calozis obseruatōz et sanguis imutatōz in albedinē·qō fit ꝓ vehementem calo rem in ipsozum substantia sanguinē de coquentem et in albedinem cōmutantē· Et dicūtur hec membra principalia: quia principalis actionis virtutis naturalis scz generatiue sunt propzie instrumenta que si precisa fuerint: vigoz virilis sexus eneruatur· et masculina complexio in fe mininā alterat·et ideo scōm aristo·li·iij· eunuchi quando castrātur ante pollutio nem in somno: non oritur in corpore eoꝝ post hoc pilus·si vo castrent post pollu tionē: preter pilos pectoris omnes pili defluunt·efficiuntur effeminati z molles animo/corpe imbecilles· vñ aris·li·viij·

Voces hominum quādo castrantur mutantur et efficiuntur quasi sicut feminarum et forme eorum alterantur et figure. Alia aūt animalia quādo castrātur in iuuentute efficiuntur maiora sed si castrentur post perfectionem: non augmētantur. cerui enī et si castrentur ante crementū cornuū: non oriuntur eis cornua. et si post ortum castrentur non vlterius crescunt cornua amplius: nec mutāt. cornua vero eiciunt. sicut faciunt castrati. Dicitur etiam ibidem q si vituli non castrentur cito post annū remanent parui. et dicit q quando castrātur extrahuntur radices penitus neruorū. et si acciderit in loco vulneris apostema: cremabūt testiculum abscisum et ponūt cinerē super apostema. et quedā animalia solum castrantur prier testiculos. sicut castores q etiam quādo psequūtur a venatoribus: ipsi dentibus truncant testes: ne vlteri⁹ a venatoribus psequātur. Dicit etiam q onagri masculi celant filios et eius dentibus praecidunt testiculos. sed matres a masculis occultant eos et precauent eis a maribus ne castrentur. Item dicitur libro. xvi. q auiū testiculi post tempus sibi ad coitū a natura deputatū efficiūtur paruuli intantū: q tunc non apparēt. sed tunc quando instat amoris tempus: crescunt valde. Sunt igitur testiculi cū aliis membris sibi administrantibus būoris seminalis principium/et eius primū et radicale fundamentū. Nam vt dicit constan. Deus ad animaliū generatiōz conuenientē: cōuenientia procreauit membra in quibus inseruit materiale principium generationis. qđ quidē sine amoris effectu nō potest produci ad officium tale. membris genitalibus siquidem inseruit insepabilitatem et appetitum: vt vnūquodq animal ad conseruationem speciei et multiplicationē sui amaret. et hoc quidem diuino motu factum est: ne forte abhominato coitu ab animalibus generatio euitaretur. Ad generationis aūt talis completionem: necesse est duo animalia cōuenire sc masculum et feminam: ex quoz semine mutuo procreetur. q̄libz indiuiduū ita q in vno generatiuū esset scilz in viro. sed in femina esset quasi principium materiale t passiuum. In masculo vero essz formale pncipium et principaliter effectiuū. et ideo dicit aristo. li. v. q generatio animaliū duplex habet principium scilz marem t femmam. ex mare aūt principium motus sicut forma. femina aūt est sicut materia. ex cōmixtione autē vtriusq fit creatura et cōmixtio vel creatura embrionis t̄. Aptauit igitur deus membra generantiū: vt alterum emitteret seminale principium: alterum recipet. et hec membra taliter a deo sapientissime sunt formata. vt ad opus suum. nec meliora possunt esse neq perfectiora (vt dicit pstā.) sed certe his membris plurimi abutuntur. quoniā ipsis ad generationis fructū non vtuntur: sed potius contra rationis ordinem et nature iura nō ad seruiendū proli: sed potius turpitudini ac libidini eadem cōpellere dinoscuntur. et ideo de ista materia dignū duxi subsilentio pretenire: ne forte spermatis explanādo originem progressum vel finem: videar carnalibus occasionez cogendi carnalia exhibere. De hoc solum admonēs vniuersos ne quis putet predictoz membroz officio esse pro libito abutendum. Nam quicūq preter legitimā generationē concessum vsum voluntarie membris genitalib⁹ ludibria libidinis exercuerit patrem vnigenitū deū nature et gratie genitorē iam pdidit: nec in generatione iustorum nisi cū digne penituerit locū inter filios glorie possidebit. nam abusus generatiue preter patris lumini iniuriā et quā meretur offensam: tollit gratiam vulnerat naturā/pdit societatē angelicā/acquirit iehennā/denigrat famam/euacuat substātiā/et spoliat gloriā sempiternam. vt dicit ambrosius.

Matrix in femina est singulare membrū ad modū vesice dispositum ad susceptionē būoris seminalis a natura deputatū. ad quā tanq ad mulieris corpis sensitiuā pfluit būoris mē-

De partibus hūani corpo.

strualis supfluitas. q̄ppter menstrualez fluxum et refluxū menstruū est vocatū. eo q̄ circuitu lunaris inminis solz accidere hoc superfluū vt dicit Jsido. Hec etiam mulierbria nūcupātur q̄ in mulieribꝰ durāt naturaliter q̄diu viget i ea vis cōcipiendi. quibus totaliter deficiētibꝰ. deficit ꝓceptiōis ōtus. et dicunt mulierbria. qz in solis mulieribus hec infirmitas inuenit. nā sola mulier aīal mēstruale est vt dicit Jsi. cuius cruore cōtacte fruges nō germināt/ moriūtur herbe/ amittūt arbores fructus ꝛc. Hō mōi sanguinis ꝓprietatē ꝛ naturā q̄re supra li. iij. in tractatu de hūoribus. hoc menstruū est humane generatōis ꝓncipiū. hoc nobiliū et ignobiliū est cōe. in matris vtero nutrimentū vñ ager nostre natiuitatis irrigatur et nutritur infantulus q̄diu i matrice seruat. habet aūt matrix duas cellulas siue cōcauitates. dextrā scz in qua masculus generat. et similtrā que ꝓcepti femine deputat. fetus aūt inter has duas cōcauitates cōceptus vtrāq; sexus dispositionē hre consueuit. In anathomia aūt ꝛz q̄ matrix tres habet cellulas a dextris masculo appropriatas. ꝛ tres a sinistris femis deputatas. in medio vero nascitur homo hermofroditus. in matrice vero cōcipitur fetus. qui a fouēdo est sic dictus. cuius folliculus siue pellicula qua circūdatur secundina ꝛz. que simul cū infante nascit. et si in matrice casu aliquo post partū in vtero manserit. periculum inducit. nisi nature vel medicine remedio expellat. Subiacet aūt ipsa matrix multis passionibus. q̄q; patitur minia supfluoꝝ humoꝝ retentionē. et hoc ex viscoso humore ora venarū opilante/ vel ex frigiditate coartante/ vel ex siccitate consumēte. et he diuersitates p signa ꝓpria dinoscūtur. Item quandoq; patitur minia humoꝝ mēstrualium fluxū effusionē. et hoc vel ex minia abundātia quā natura nō potest retinere/ vel ex minia acuminis humoꝝ violentia. et hec passio si antiqua fuerit. vix curatur. ex quo eīm orificia venarū longo tempe sūt aperta. difficile consolidantur. Item patitur matrix suffocationem in qua passione videtur mulieri debere suffocari matrice spūalia cōprimente. qđ cōtingit ex minia humoꝝ repletione matricē extendente. vel ex corrupta ꝛ venenosa fumositate a corrupto hūore resoluta vacuitatē matricis replente ꝛ extendente. vñ matrix repleta supius elevata. cōprimit spūalia vnde mulier pene suffocat. Jtez q̄q; patit ꝓcipitationē q̄ dextrorsuz siue sinistrorsuz plus debito inclinat. vel de loco suo exterius egreditur. qđ accidit ex neruoꝝ ipsoꝝ relaxatione/ ex supfluis hūoribus ipsaz matricē aggrauātibꝰ. Item patitur aliq̄ apostematis interioris punctura ꝛ dolorē. vt dicit pstan. ex hūoribus collectis ad apostema. vñ seq̄t punctura dolor grauissimus et arsura. Item patitur post impregnationē dolorem ꝛ distensionē ex motu ipsius fetꝰ et marie circa partū. tunc eīm mouetur motu fortiori. vñ necesse est tunc temporis matricē concuti atq; ledi. Maxime aūt patitur q̄ in partu se exonerare nititur et exitus fetus a casu aliquo impeditur qđ contingit aliquotiens ex angustijs viarū ipsius matricis. q̄q; ex pinguedine mulieris. aliquando ex minia fetus magnitudine vel debilitate ac defectu ōtuis expulsiue in corpore parturientis aliquādo etiā contingit fetum esse mortuum. et ideo non se adiuuat moriendo ad exitū siue ad partū. et aliq̄ se credit mulier habere puerū. et gestat in vtero aliquod frustulum menstruosum. sicut narrat aristo. li. xviij. Accidit etiā mulieribus post impregnationē infirmitas que mola dicitur. putabat eīm quedam mulier q̄ post coitū viri esset impregnata ꝛ inflabatur venter eius et apparuerūt signa in ea impregnationis ꝛ cum ꝙuenit tempus pariendi non diminuebatur i ea tumoꝝ ventris. sed sic mansit per tres annos. tandem peperit frustum carnis ita durum. q̄ vix potuit ferro diuidi. et tale frustum mola dicitur. et hoc accidit sicut dicit aristoteles. ibi quando fit suffocatio vel sustentatio concepti ex pauore vel humore male digestionis. quia tunc

generatur frustum qđ mola ꝯz ī matrice ꝛc. Isis et multis alijs patitur misera matrix mater nostra.

Pates dicūtur eo q̄ ipsis īmittimur dum sedemus. vt dicit Isido. vñ conglobata est īm eis caro ne p̄mentis carnis mole doleant. Innatibus itaq; fertur trūcus corpis qui a collo incipit et vsq; ad nates se extendit vt dicit Isi. Nates aūt ſm constan. sunt neruose. et hoc propter coxarum et femorum cū trūco corpis colligationē. et ideo fuerūt carnose/et ad temperandā neruorum et ossium frigiditatem/ et ad defendendā neruoꝝ sensibilitatē. vt dicit constan. li. iij. c. viij.

Femora dicūtur eo q̄ ex illa parte corpis viri a femīs discernūtur. extendūtur aūt ab īguinibus vsq; ad genua ꝛ mouētur femora īm coxis quoꝝ cōcaua vertebra dicunt. coxe vero quasi cōiūcte axi dicuntur. Flectūtur aūt femora īntus et non extra. subtꝰ sc̄z et nō supra. sicut brachia. vñ a q̄busdā frustagines dicunt. vt dicit Isi. Sunt aūt femora ex magnis ossibus cōposita. vt dicit p̄stan. li. iij. c. viij. tota a supiori pte cōcaua/a pte anteriori gibbosa/duo hūtia acumīna. Fuit aūt necessaria magnitudo vel q̄ totꝰ corpis sunt ossiū fundamēta/vel q̄ maiores portāt lacertos et neruos p q̄s fit pedū motio volūtaria Fortitudo aūt ptis exterioris fuit necessaria vt locū habeāt lacerti et nerui q̄ si essent īntrīsecꝰ ptristarent et lederētur Sunt aūt eadē ossa īntrīsecꝰ aliq̄ntulū rotunda. et ꝺ fuit necessariū. qđ si ex illa pte tm̄ tortuosa essent/ totū corpꝰ essꝫ tortū et non rectū. cōcauitas īsup fuit necessaria cū gibbositate interiori vt firmior esset īcessus eoꝝ. concauitas fuit necessaria/vt p̄cauitatū cruriū essent subīmtatiua. Sūt etiā femora carne ꝛ musculis munita vt ossa haberēt tutelā ab īmtrīseca lesione/et etiā frigiditatē ossiuꝫ temparēt. sunt etiā versus ptē hois supiorē grossiora/ ad partes vero inferiores graciliora. ꝛ hoc erat necessariū vt tanquā media īter extrema debitaꝫ habe-

rent cū vtriscq; portionem.

Genua (ſm Isido.) cōiunctiones sunt femoꝝ et cruriū. et sunt dicta eo q̄ īn vtero genis sunt opposita. coherēt em̄ sibi et cognata sunt oculis/lachrymarum īdīnibus et miserie nam a genis genua dicūtur. cum em̄ q̄s gemitur ita formant/ vt genua surſū sint quoꝝ cōiunctione oculi formātur/ vt cōcaui aut reconditi efficiantur. ſm verbuꝫ p̄bi. genua cōprimit arcta gena. īde est q̄ q̄n̄ homines ad genua se pſternūt/ facilius lachrymātur. voluit em̄ eos natura vtero materno rememorare/ vbi īn tenebris consedebāt antecq; ad lucē venirēt hucusq; Isido.) Sunt aūt genua (ſm cōstan. li. ij. c. viij.) ossa quedā rotūda/cartilaginosa/atq; concaua. fuerunt etiā rotunda/ vt crura et coxa īm ipsoꝝ cōcauitate facilius iungerent. neruosa sunt/ ne de facili crura a supioribus sepentur. p̄pter hoc etiam sunt neruosa/ vt actiones ſpūs aīalis ad motū gressibilē faciendū ad ptes inferiores transmitterētur. Depauperantur aūt genua a carnositate et pīnguedīne ꝓpter motus continuitatem Si em̄ essēt īmis carnosa/ de facili opprimerent. et sic actiones p̄tutis sensibilis q̄ carnis grossitiem impedirent. vñ et genua quia neruosa sunt valde sensibilia sunt et de facili lesionē incurrunt quādo nerui sensibiles īterius vel exteriꝰ aggrauātur. vt dicit constan.

Crura a curzendo sunt dicta. qz ab his curzimꝰ et īgressum facimus. et sunt dicte tibie qz tibie sunt similes/siue tube īm spē et longitudīne. vt dicit Isid. Sunt aūt crura ſm pstan. īter femora ꝛ pedes īntermedia quibusdā neruis et lacertis cū supioribꝰ et inferioribus cōcathenata/ q̄ que influentia gressibilis motus et regitiue p̄tutis ad pedes deriuat. Sūt aūt crura ex ossibus fortissimis cōpositā/ q̄ tanq̄ colūne corpis ad deferendā ipsius molē sunt habilia. sunt etiā quibusdā musculis et carnositate a parte vestita supiori/ vt sic īm cōplicatione eoꝝ cū femoribus nec ab eis recedent nec eis īferēt offendicula-

vnde tanquā cūlcitra ad mōlem corpis
ſupportanduz carnoſitas ipſorū cruriuz
in parte ſuperiori interius eſt collocata·
Sūt etiā neruoſa· vt ſic ad motū velocio
rem eſſent habiliora· vñ fit virtus· Sūt
etiā medullis plena· vt ſpūs vitalis ani
malis per neruos et arterias ad tibias
diffuſa cuſtodiret· et oſſium ſiccitas me
dulle humectatōe irrigaret· vt dicē ꝓſtā·

PEs (vt dicit Iſido·) ꝺr a podos
grece qđ eſt mōdelmabile· Haz
pedes alternis motibus ſolo in
firi mœdunt· Eſt aūt pes extrema pars
hominis ſuſtentans pondus totius corꝓ
poris· Componit aūt ex oſſib⁹ xliiij· quoꝝ duo ſunt calcaneoꝝ· duo ma
niculorum· paſſus pedū· x· digitoꝝ· xxx·
Eſt aūt pes ſubtus carnoſus in extremi
tatibus planus· in medio aliquātulum
cōcau⁹· Ideo carnoſus vt oſſa arteria ꝝ
duritia tuerēt· planus fuit vt ſuppoſita
facilius paterētur· ideo cōcauus fuit vt ſi
pes acuto ſupponeretur· ad concauū lo
cum refugiū haberet· diuerſis ligamiñ
bus et neruis oſſa pedū colligātur· quod
fuit neceſſariū ad maius robur ꝓpter fo
rtiorem corꝓis ſuſtentationē· et vt pedes
motū haberent leuiorē· Variātur autez
pedes in aīalibus· Dicit enim ariſto· li·
xiiij· quedam animalia pedes habentia
habent pedes ad anterius et poſterius ꝝ
quedam in laterib⁹ ſicut animal habēs
ſanguinem ꝝ multipes· et hoc genus ha
bet ꝓpium· q pedes ſūt in anteriori coꝓ
poris· et cauſa illius eſt· quia pars ante
rior et poſterior ſunt adunate i loco vno·
Item idez dicit q natura poſuit loco ma
nuuz· inquadrupedib⁹ pedes anteriores·
pedes autē poſteriores neceſſarij ſunt vt
portent pondus animaliuz· et fuit hoc ne
ceſſariū vt eſſent ꝗtuor pedes in quadru
pedibus· Nam ad terram totum eorum
corpus ꝓnaturaliter in ſuo pondere incli
natur· et etiam ad terram mouetur toto
brutali appetitu· et ideo neceſſe fuit tot
fulcimentis erigi vt poſſint habilius et
facilius motu ꝓgreſſiuo ꝓgere ꝝ moueri
Ideo etiaz fuerunt pedes poſteriores ne
ceſſarij· quia ſicut dicit ariſto· q pars an
terior omnium animaliuz quadrupedum
maior eſt et ſpatioſior parte poſteriori· ꝝ
ideo vt faciliter poſſent erigi et moueri
poſterius ſicut et anterius· pedes poſte
riores fuerunt neceſſarij· econuerſo autē
eſt de pueris ſcilicet q pars anterior eſt
pōderoſior inferiori· et ꝓpter hoc mœdūt
pueri ſup manus incuruati et vtūtur ma
nibus ꝓpedibus in principio· quia non
poſſunt eleuare corpora ſua· qm̄ pars ſu
perior corꝓis maior eſt inferiori· cuz er
go iuueneſcit homo augmētatur pars in
ferior ꝝ attenuatur pars ſuperior· vnde
paulatim ſurſum erigitur· Diſpō autez
quadrupeduz eſt econuerſo quia pars in
ferior· primo eſt valde magna· ſed in iu
uentute proficit pars ſuperior et eleua
tur· et propter hoc erit eleuatio capitis et
anteriorꝭ partis equorum multo ma
ior q partis poſteriorꝭ· Signū huius eſt
ſicut ibidem dicitur· q pullus equin⁹
pede poſteriori tangit caput ſuū ſed quā
do mtrat etatē nō poteſt facere idez· Itē
dicit ariſto· li· iij· q pes ſiniſter in ani
malibus in parte anteriori non eſt abſo
lutus neq ita leuis motus· ſicut nec ſini
ſtra manus in hominibus ꝓterq in ele
phante· Item ibidem dicitur· q elephas
in ſedendo flectit pedes ſuos ſed non po
teſt flectere ꝗtuor ſil ꝓpter pondus corꝓo
ris ſed flectit pedes poſteriores ſicut ho
mo· Item ibidem dicitur q volatile fle
ctit pedes ſuos ad poſteri⁹ ſed alas que
ſunt loco manuū flectit ad anterius· Itē
ibidem dicitur q pes dexter maioris eſt
motus generaliter ni animalibus q ſi
niſter· et ideo animalia qdam quando ꝯ
bulāt primo mouent pedem dextrum ſi
cut leo et camelus· et arabicus ſcz dromo
darius· Aliquando tamē quedam ani
malia mouent primo pedem ſiniſtrum·
ſicut vulpes et lupus que habēt pedes et
tibias ſiniſtre partis ꝓpter ꝓtrana longio
res· et ideo ſemp claudicāt a dextris a ſi
niſtris altius ſe erigendo et ſe ad dexte
rum deprimendo· Eſt itaq pes dexter
maioris caloris ꝝ motuſ ꝝ vigoris· gene
raliter in animalibus q ſiniſter· (Et eſt
ſignū ad hoc·) Salie· ſup aphoꝝ· dicit

Si mulier in vtero fetū gerens/iunctis et compositis pedibus/subito fuerit vocata·si masculū habuerit in vtero paulo ad' veniendū dextruz pedem admouebit·si vero femīnā gestauerit/econuerso Item dicit ab eodem li·ij·et·iij·q omne animal multozum digitozū in pedibus/ est multozum filiozum et econuerso Item idem li·ij· Pedes omniū quadrupeduz sunt ex osse et neruis z modica carne·similiter et volatiliū/ et bipedalium pter hominem/cuius pedes sunt subtus multe carnis·et hoc pter ossium et neruozū mutiplicium defensionē Item sunt animantia vtentia pede loco manus·vt simia in quadrupedibus·et pitac9/et porphirio in volatilibus·nam pedū adiutorio se iuuant in cibando Item idem li·xiij· Nullum animal habens scissuras multas in pede/habet cornua·et tamen omne animal habens culmos in ore prominentes/habet vngulas pedum scissas·sicut aper·Idē li·xiij· Pedes i apibus posteriozes maiozes sunt q̄ medij vl anteriozes pter ambulationem/et vt cito eleuentur a terra q̄n voluerint auolare Idem li·xvi· Omne animal quadrupes habens multas scissuras in pedibus·vt leo/canis/lupus/ vulpes/ generāt filios cecos· De pede igit recolligendū est in vltimo animalis/ad cius perfectionē·longus/et planus/et cōcauus pter formationē/ vestigij impressionē/ digitis etiaz distinctis/ pter sui fortioē detentionez· osseus/et neruеus/ pter meliozē durationē·i animalibus necessarijs eoz ad erectionē/et motionē·insup ad eoz defensionē· In volatilibus scissi pedis et curui vnguis ad victus acquisitionē·in volatilib9 clausi pedis/ad sui regimē in aēs et directionē· Et hec de pedis pprietatibus iam sufficiant·

Planta pedis est extrema pars animalis a planicie sic dicta·planicies em̄ i eo sic exigitur/vt fortiter impримat·vt dicit Isido· Durioz cute vestitur q̄ cetera pars corpis/ ne a spinis vel alijs obicibus patiat subito· ideo et animantiū pedes vngulis z solis mūmūtur·ne de facili calcando offendantur· plante etiā totius corpis mole et pondere oppримūtur·et ideo calceis et soleis indigent/ne ledant·vt dicit Isi·

Calceus posterior est pars pedis et inferior a calcando dictus· q̄ eo terre vestigia imprimunt·vt dicit Isido· Et est rotundus dispositiōe vt dicit pstan·et aliquantulū longus· rotundus/ ne de facili ledatur·oblongus/ vt imprimat firmius· Solidus etiā fuit factus/ne de facili premeretur·ex mollibus ligaminibus·cū cauilla colligatus est/ vt sursum et deorsum facilius moueretur·vulnera sibi impressa sunt difficilis curationis·tum/ pter paucitatē carnis·tum/propter motus cōtinuationem· vt dicit constan·c·ij·li·x·

Dicto de pprietatibus membroz principaliū et officialiū· de similibus membris et eoz partibus nūc dicendū est· Primo de ossib9· nā ossa sunt totius corpis solidamēta·vt dicit Isido·in ipsis em̄ consistit robur animalis· Sunt aūt ossa abusto vocabula·quia ab antiquis vrebantur· vel vt alij putant/ ab ore dicūtur ossa eo q̄ in ore pateant·nā vbiq̄ cute z carnibus tecta celant/excepto solo ore in quo ossa dentiuz demōstrant·compago ossa capitis dicta sunt/eo q̄ sunt cōpacta neruis/velut glutino quodam adhereant·verticule dicūtur summe ossium partes nodis grossioribus conglobate sic dicte/eo q̄ ad flexionem membroz vertant·vt dicit Isido· li·xi· Scōm constan·aūt in li·ij·Os ē durioz et siccioz corporis animalis pars·et hoc fuit necessarium·aut q̄ ossa sūt corporis fundamenta/ super que corporis totius fabrica est sita· et ideo oportuit ea esse firmioza· aut quia ab exterioribus defendunt interiora· Sunt autem ossa in corpore multa/ in specie diuersa· et hoc pter maiozem corpis fortitudinē

vel propter motus leuioris facilitatem· Nam ꝓpter cauendam nimiam corpis passibilitatē tanta est inter corpis mē-bra colligantia/ q̄ vno patiente/ omnia cōpatiūtur· vñ natura fere omnia duplicauit membra· vt si vnū pateretur/ alterum cōpateret· et ideo vbi oportuit/ plura compegit ossa· in quātitate sunt ossa diuersa· qz i magnis membris sunt magna/ in paruis parua· Item sunt in qualitate diuersa/ cum quedā sint longa/ q̄dam rotunda/ quedā cōcaua/ quedā solida· Solida sunt quedā ꝓpter maiorem firmitatem· Concaua vero ꝓpter maiorem motus leuitatē· Nā qz magna erāt et mobilia/ fecit ea natura cōcaua q̄ duabus de causis sunt medullis plena/ ne scz cōcauitate frangerētur/ et vt inde nutrirent· vnde p̄ euaporationē medulle p poros ossium/ carnes q̄ sunt ipsis ossibus viciniores/ sunt ceteris dulciores· Sunt etiā ossa quibus cōnexi neruis mutuo ꝓstricta/ ne ex nimio motu ossium disiungerētur/ et sibi mutuo efficacius cooparent· In prima autem ossium cōiunctione in· est quedā viscosa humiditas/ vt leuius mutuo mouerētur· Sunt etiā in extremitatibus cartillagine vestita/ ne ex nimia confricatione lederent (ducusq̄ constan· li· ij· c· ij·) Scōm aristo· li· xij· Ossa fuerunt creata ꝓpter salutez corpis mortis· q̄m nāta est eis valde dura· In animali vero carente ossibus est membrum cōueniens ossibus/ et eoꝝ defectum supplens· sicut arista in piscibus· Sicut em̄ omniū venarū principiū est cor vel epar sic spondile dorsi omniū ossiū principium est sup qō fundātur z radicātur oīa ossa sicut nauicula super carinā suam· Natura itaq̄ ossium est ꝓtmua cum spondili/ q̄ in ossa spondilia sunt custodiētia tenuitatē corpoꝝ animaliū· et ossa q̄ vicinātur ventri/ sunt parua/ vt non ꝓbibeant tumorem ventris ꝓpter cibum aīalis·

Item idem· ossa masculorū fortiora sunt ossibus femmarū generaliter et durioza et maxime ossa leonis/ q̄ ꝓpter sui duriciem ex se ignem mittunt/ more lapidis si ad inuicem collidant· ossa vero auium sunt debiliora aliis et similiter piscium·

Item idem li· iij· Ossa abscisa non renascuntur sicut nec cartillago· qz creatio illi⁹ est ꝓpmqua creationi illoꝝ/ cū cornua et vngule animaliū et auiū rostra possunt ad ignem mollificari et incurvari· ossa nec incuruātur/ nec mollificātur/ nec flectuntur/ sed cōtundantur· Item idez li· xij· Animal hōs ꝑmas loco ossium/ est pauci sanguinis· Item omne animal habens dentes in vtraq̄ mādibula/ habet ossa medullata· z ipoꝝ medulla similis est ꝓmguedini· Quedā tñ ossa sūt spissa et dura/ vnde videtur esse sine medulla· vt ossa leonis et elephantis· qz medulla talium animaliū latens est in poris ossium et occulta· Recolligе igitur breuiter ex predictis q̄ ossa sunt totius corporis fundamēta/ frigida/ dura/ et sicca· et propter dominium frigiditatis naturaliter sūt alba/ fortiora/ et frigida/ et firma· interius concaua/ medullis plena/ ligamētis neruosis cōiuncta/ cōtinuo se suppoꝝtantia· Nam miora sup maiora radicātur/ et maiora minoriб⁹ miro nature artificio coaptantur· Sunt etiā cute et carne vestita q̄si vtriusq̄ fulcimenta flexibilia nerui naturali iūctura/ a calore carnis et sanguinis tempamentū recipientia· Sunt etiā ex se insensibilia/ tamē vehementē inferunt corpi lesionem quando sunt concussa vel confracta· et hoc propter neruoꝝ vicinitatem quoꝝ ligamentis sunt mutuo cōiuncta· Cōtingit autē ossa pati/ ex causa extrinsece· sic ex fractione/ concussione/ abscisione/ et iuncture egressione et hmōi· Quādoq̄ ex causa intrinseca· z hoc aliquotiens ex materie fluose corrosione· vt patet in erisipilam/ id est ignem sacrum patientibus· Quādoq̄ ex nimia humorum in iuncturis ossium aggrauatione et repletione· vt patz in arthreticis· et quādoq̄ ex medulle interioris corruptione· vt patz in lepro sis· quādoq̄ ex humoris medullaris ꝓsumptione· vt accidit in ethicis et ꝓsumptis· Dolor autem ossium tanto est grauior/ et periculosior/ quanto in profundioribus ossium concauitatibus radicatur·

vnde ossa corrupta carnem sibi proximā paulatim corrumpunt et putrefactionē inducunt.

Medulla (ꝑm Isidō.) est appellata eo ꝙ madefaciat ossa. irrigat em̄ et confortat ossa. vt eorū temperet qualitatē frigidam. Est autem medulla (ꝑm constā.) substantialiter calida et humida et ex purissimis ptibus et vnctuosis humoribus nutribilib⁹ in ossium cōcauitatibus generata. vñ sua caliditate ossium tempat frigiditatē. et sua humiditate eorum siccationez irrigat. et sua substantiali ꝓpietate virtutem animalis nutrit ⁊ conseruat. Medulla em̄ influentiam spirituū recipit a cerebro et precipue medulla ossium spondiliū. que a phisicis nucha appellat. et hec medulla mediantibus quibusdam neruis substantiā et motū membris sub collo positis administrat. vt dicit constā. li. ij. c. x. Medulle etiā (ꝑm Isidō.) sua subtilitate et liquida vnctuositate ꝑ ossa euaporant. et liquorem tenuem desudant. qui liquor a calore venereo resolutus. i remibus animaliū amoris et voluptatis generat incentiuū. vide supra de remibus. vnde et animalia q̄ habent ossa medulla plena. in libidine sunt prona. vt dicit varro. que vero habent ossa solida et medullis vacua. ratius in venerem cōmouētur. vt patet in elephante. Medulla em̄ (vt dicit varro) naturā lune imitatur nam crescente luna crescit. et decrescente decrescit. vnde per occulta quedā respiracula vim lune sentit. scōm enim mutationem mimorat̄m sua substātia vel augetur. hoc est videre i animalibus et etiā in arboribus quarū humor medullaris superabundat in plenilunio et in nouilunio depauperatur. vnde tunc arbores misere non est bonū. quia fructus efficiunt vermiculosi et de facili computrescunt. ⁊ hoc forsan accidit propter supfluam humiditatē. quā surculus tunc misertus cōcipit in medullam. cuius supfluum non potest regi et digeri a natura. vñ talis humor transmissus ad fructus est causa vermiculatōis. et celeris putrefactionis.

Item dicit aristo. li. xij. animaliū. ꝙ animal habens dentes in vtraq; mandibula. habet medullam similē pinguedini. et quedam animalia non habent multum de medulla. sicut leo qui habet ossa dura et spissa in quibus parū est de medulla. et ideo fingitur ꝙ omnino medullā nō habeat ⁊c. Medulla ꝑm dyasmedicinalis est valde et precipue volatiliū et animalium siluestrium. nam labiorū sanat excoriationes et eorū vicera cōglutinat et scissuras. auriū dolorem mitigat glandium duriciem emollit. pedum vesicas sanat. dolorem gutturis mitigat. et māmillaruz. pusicis et ethicis ē singulare remedium. virtute m enim resumptiuam habet. vnde et humorē deperdituz in membris restaurat.

Cartillago est ossiuz teneritudo et dicta est cartillago. eo ꝙ leui caret dolore dum plectitur vt dicit Isidō. vt patet in auribus. ⁊ naribus et costarum extremitatibus. Nam cartillaginosa duriora sunt carne. sed ossibus molliora. fecit aūt natura talia loca talis dispositionis. ne forte rumperētur cum plicarētur. vt dicit constan. li. ij. c. ix. Vestit autem cartillago extremitates ossium. ne in suis iūcturis ex nimia confricatōne exasperentur. et vt facilius ossa cum carnibus iungerētur. Dicit aūt aristo. li. xiij. ꝙ cartillago precisa non recrescit. quia eius creatio creationis ossis est similis. nec habet cartillago sensum aliquē ex se. sed tantūmodo neruus sibi coniūctus causa est sensus et motus q̄mdo sentit vel mouetur. vt dicit constan. In medio autez cordis animalis est os cartilaginosum in sua latitudine positū. et hoc sedes cordis est apellatum. vt dicit constan. li. ij. c. xx.

Nerui sunt corporis partes quas greci neruos vocant. eo ꝙ artuū coniunctiones bis fortius cohereant. maximam enim virtutem facere neruos certissimum est. qui quanto fuerint densiores. tanto perpensius augent firmitatem. vt dicit Isidorus.

De partibus hūani corpo·

Scōm constan·autem nerui fuerunt ne=
cessarij vt sensum et motū deferent mē=
bris p:ecipue ossibus et cartilaginibus/
et hmōi que ex se sensum nō habēt/ neq;
motum· ommiū aūt neruoꝝ p:ecipuum
fundamentū est cerebrum·qz voluntarij
motus et sensuū est p:incipiū·Omēs au
tem nerui aut de cerebro p:edūt/ aut de
medulla cerebri/ id est de medullis spō
dilium· tale mediuz fuit necessarium ne
si immediate omnes a cerebro p:ederēt
et tumpendo lesionē incurrerent propter
nimiā vie longitudinez a p:incipio sensus
in actu sentiendi z in potentia vegetan=
di tanquā potentiā non haberent· Ner
ui ergo a cerebro p:edentes sunt mollio=
res· De nucha aūt id est de medulla spi
nali scz p:edentes sunt duriores·sed exe
untes a proza cerebri sunt mollissimi qz
sensum portant aliis·Nam mollicies ci=
to mutatur intra sensibilitates·p:eden=
tes vero a pupi sunt duri/ vt motū pos=
sint pati·qz mollia veloci motu cito rum
puntur·Neruoꝝ autem a cerebro exeū=
tium sex sunt paria· quoꝝ p:imum par
p:ogredit ad oculos/ et alia organa sen
suum vt eis deferant sensum et motum
bi aliis neruis cōcauiores/ et molliores/
et maiores sunt/ et ideo magis concaui
vt ampliorē spūs p:o eo sensibus admini
stretur·Sunt et maiores/ ne eoꝝ concau=
itate eorum suba rumpetur/ et vt ma=
ior quātitas spirituū in eis includeret·
fuerunt et molles/ vt in eis sensus velo=
ciius et expeditius p:icereturbi nerui in
egressione a cerebro sunt molles z leues
sed quāto plus elongantur/ tanto durio
res efficiuntur· Secundum par neruoꝝ
incipit a posteriori parte p:ioꝝ neruorū
et illud par exit p quoddam foramen ve
ntriculi concauitati oculorum· et oculis
motum tribuit·Tertium par incipit re=
tro post scōm· et p sedem capitis exiēs a
pupi cerebri in quatuor neruos partī=
culares se diuidit/ et p diuersa loca reti=
culariter se diffundit· Quartū par p:imo
pari cōiūgitur/ sed ab eo diuisuz post
matrem piam dispergitur vt per ipsum
sibi tactus p:ebeatur· Quintū vero par
in egressione sua in duos diuidit neruos
quoꝝ vnus auricularij foramina intrat
et ibi se dilatans auditū auribus admi
nistrat·Alius ad maxillas per tympora
se diffundens/ membroꝝ collateralium
adiuuat actiōes· Sextū vero par a pup
pi videt exire·et ab vnoquoq; horꝝ triuz
iterū exit/ et ad motum sensus p:icipiendū
inferius et superius vniformiter se diffū
dit·Et adhuc p:eter ista paria exit a pupi
par vnū/ et ex isto nucha ortam sumit·
hoc in lacertos lingue et gutturis se dif=
fundit et eis motū et sensū tribuit·Pre=
ter neruos iam dictos omnes alij nerui
corpis a cerebro quidē egrediūtur scz nu
cha/ id est medulla spondilium mediāte
In vniuerso vero dicuntur esse duo ner
uoꝝ paria·z·xxx·et vnū tantū impar·z
hi omnes multipliciter defenduntur et cō
catenationibus corpis et membrorum
miro nature artificio vndiq; diuidūtur·
hūcusq; constan·in panteg·li·ij·x·Scōm
aristo·li·iij·in locis ossium est multitu=
do neruoꝝ·et neruus naturaliter in longuz
fundit vl fenditur et nō in latū·z ipse ex
tenditur extensione multa et in circuitu
nerui est humiditas viscosa conseruans
neruū·et omne animal habens sangui=
nem/ habet neruum·et neruus p:escisus
non rectescit/ nec et diuisus recōiungitur
sicut vena/ que scz insciso de facili reinte=
gratur·Dicit etiā idem libro·xix·q; ma=
xima virtus animalium est in neruis et
maxime in tauro qui quanto senior/ tan=
to durior et fortior· et durior eius neru?
est vnde extenditur·sicut corda·Recolli=
ge igitur ex p:edictis q; neruus a cerebro
p:incipium sumit·et ab eo sensum z mo
tum recipiens/ aliis sensum tribuit/ par=
tes corporis diuisas colligit et annectit
in suo exitu mollem/ sed in fine durum
se ostendit· in sua concauitate spiritum
recipit et custodit·sua flexibilitate/ ossa
flexibilia flectit·diuersas passiones in se
recipit·vt dicit constan·scilicet insciōnē
puncturam/contractionem/relaxationē
opilationem·vt patet in panteg· li·ix·c·
viij·libro·xi·

Vene ſunt dicte eo q̄ ſunt vie nantis ſanguinis atq; riui p totum corpus diuiſi: quibus vniuerſa membra rigantur et nutriũtur· vt dicit Iſido· Incipiunt autem vene ſcõm conſtan· ab epate ſicut arterie a corde et nerui a cerebro· et fuerunt vene neceſſarie ſicut vaſa ſanguinis vt ſanguinẽ ab epate ad membra corpis nutrienda deferent· Sunt aũt vene neceſſario natura teneriozis atq; molliozis q̄ nerui· ſõ vt epatis nature vicine mutarent aliq̄ntulum ſanguinẽ ad ſe venientem· Sunt aũt vene omẽs ex vnica tunica facte: nõ ex duabus· ſicut arterie· nam arterie ſpiritũ recipiũt et cuſtodiunt· vene igit̃ exeuntes ab epate: ab ipſo velut a mr̃e nutrimentũ ſanguinis ſuggunt/et ꝑm vniuſcuiuſq; membri exigentiã ipſum diſtribuunt· et hoc miro quodam nature ingenio vnde et p ſingulas ptes corpis ſe diffundunt· et miro quodã nature ingenio ſibi mutuo ſubſeruiunt· Inter alias aũt patentes et occultas eſt vena que etiam vocat arteria: que nature fuit neceſſaria vt calorem naturalem a corde ad omia alia membra deferret· Sunt autẽ he arterie ex duabus tunicis vel pelliculis cõpoſite/et ſunt in forma ſimiles/ſed i ſubſtantia diſſimiles· earum interiora ſunt villoſa: quarũ ſubſtãtia eſt dura z multo groſſioz q̄ ſint exteriora· extrinſecus aũt ſunt villoſe p longitudinẽ: quarum ſubſtantia eſt dura ꝓpter neceſſitatẽ motus ſcz dilatationis et ꝓſtrictionis· Nam dilatando ſe motũ a corde recipit et hoc p villos longitudinis· Conſtr ingendo autem ſe fumoſam ſuperfluitatẽ expellit· qõ fit panniculis in latitudine villoſis: in quibus retinetur ſpũs qui a corde trahitur· vnde duriozes ſũt exterius omnibus aliis venis· qõ fuit neceſſariũ ne forte rumperent· Ide autẽ vene a corde incipiunt ſiniſtra cõcauitate· ex hac enim parte dicũtur due pulſatiue: quarũ vna interioz panniculũ habet mollem· z hec vena pulſatilis vocatur que neceſſaria fuit vt multã quantitatem ſanguinis et ſpũs pulmoni deferret: et aerem acciperet quem admiſceret ſanguini et eius feruorem temperet· hec vena pulmonẽ intrat z ibi multiformiter diuiditur· Altera arteria eſt prioze maioz: quã ariſtote· boarem vocat· iſta a corde aſcendendo in duas partes diuiditur· Illã vna tendit ſurſum: deferens ſanguinẽ depuratũ z ſpiritum vitalem ad cerebrum: vt inde ſpiritus animalis generet/nutriatur/ et cõſeruetur· Altera vero deſcendit inferius et hec dextroſum z ſiniſtroſum/antroſum et retroſum multipliciter diuidit· (Ducaſq; conſtan· li· ij· c· xij·) Recolligere igitur q̄ vena eſt vehiculum ſanguinis cuſtodia vite animalis: quatuoz humores ſanguineos in ſe continet deputatos quibus ſingule partes corpis nutriunt· Inſuper vena eſt cõcaua: vt facilius ſanguinem recipiat/ et ſcõm nature ingenium: vena ad venam ſanguinem reducat et tranſfundat· Vena etiã ſanitatis et infirmitatis eſt nuncia· nam per arteriarum pulſum et venarũ diſpoſitiones de debilitate cordis ſiue fortitudine a medico iudicatur· Vena etiã ſi corrupta fuerit: corrupti ſanguinis contentiua: totius corporis eſt corruptiua· vt patz in leproſis quoz; ſanguis eſt corruptiſſimus in venis: a quibus membra nutrimentũ ſuggendo inſanabilem contrahunt corruptionem vel infirmitatẽ· Vena etiaz in brachio ledit̃: cõtrahitur/et aperitur· vt eius leſione totius corpis infirmitas ſubleuet· Vene etiã nimis anguſte: carne vel pinguedine nimis preſſe: minus hũt de ſanguine et ſpiritu q̄ alie· et ideo in earum ſubſtantiis calor naturalis deficit: et vitalis ſpũs immoratur· vnde et talia animalia minus viuũt· vt dicit cõſtan· li· xi· c· xvij· Ariſto· dicit li· ij· Vena (inquit) ſi fuerit miſcua vel abſcuſa: creſcit et recõiungitur· qõ non facit nerus Item idem li· vi· [Quales ſunt vene ſub lingua animalis: tales ſunt in colore fetus eius· vñ dicit q̄ oues habentes ſub lingua venas albas: habent fetus albos z econuerſo· Quere ſupza de proprietatibus lingue·

De partibus hūani corpo.

CAro autem scōm remigiū a carne est dicta/id ē putredine. Est enim caro(vt dicit grego.)multū alterabilis et p cōsequēs de facili putribilis. et cum caro multiplex sit vt dicē grego.quia alia est caro pisciū/alia volatilium vel volucrū/alia serpentum/in hoc humana caro obtinet priuilegiū. qz caro humana forme nobilissime id est rationali anime est cōiuncta. ideoqz super omnia mirabilissimū est/ in nouissimo tempe caro hominis caro dei est effecta quādo verbum caro factum est et habitauit in nobis. quando caro que erat ex editione infirma/ex assumptōne a verbo supma omniū est effecta.vt dicit grego. Est autem caro(ām constan.) naturaliter calida z humida caloris naturalis fomentū/ossium/neruoz/et lacertoz coopimentum/eoz defensio/ z frigiditatis eorum tempamentū/ cuius tres sunt species.Quedam eñ pars musculis neruis siue cordi est admixta et dicit lacertus.Alia pars carnis est inter durum z molle tempata.vt cartilago.Tertia ps est inter glandosa. Sola caro maxime ē in dorso et in gingiuis.caro autē que in corarum iacet parte exteriori ossium sup eam quiescentiū est quasi culcitra et necessariū fulcimentū. Caro vero dorsi taz interior q̄ exterior fuit necessaria duabus de causis.Nam medullam spondilium scz nuchā calefacit/et concauitatez inter ossa replet et custodit neruos/ ne ascendentes et descendentes propter vie longitudinē disrumpātur. ptra aeris intemperiem et extrinsecā lesionem dorsi maxima defensio est.Caro vero inter dētes eoz̄ seruat radices/ nutriens eos vt sint stabiles.Caro autem glādulosa est triplex. quedam vero humectat.vt caro māmillarum z glandes sub lingua que generant saliuam/ne os et lingua z maxilla siccitate nimia a motu intus retardentur. Alia vero pars nodosa et glandulosa loca replet vacua venarū/ et neruoz̄ fouet loca et eorum recipit superflua que resudant. Tertia vero circūdat stomachum et intestina cui admiscent neruorum et arteriarū quedam reticula motū sensuuz interioz̄ deportantia. nec illoz̄ via fuisset tuta nisi eis esset subtracta hec caro glādulosa vt nerui z arterie sup eā suauius quiescerēt.et vt si q̄d eis duz̄ forte occurreret/mollē locū ad quē refugerent/muenirēt(bucusqz pstan.li.ij c.xiiij.)Caro vero inter macē z pinguē dinē tempata laudabilis est et sana pūe qñ corruptio sanguini nō est intermixta vel ab eodē generata vel nutrita.qz talis caro est principiū corruptōis. sicut dicit aristo.li.iij.et pstan.li.xi.c.xvij. Dicit etiā aris.li.xij. q caro nimis abūdās impedit spūs opationes. et ideo creatio capitis nō fuit ex multa carne.vt essz melioris sensus z intellectus perfectioris. Item idem li.i.Quando locus circa oculos est multe carnis/ malitiam designat dispositionis et astutiam.et malitiā consuetudinis z male formationis/id est defectum informatiue virtutis. vnde si fuerit caro vel massa carnea multa nimis/ et virtus informatiua debilis/monstruosas generat in corpore passiones.(sicut dicit idem li.xvi.)et ponit exemplum de muliere que credidit se concepisse fructū siue fetū/et tandem pepit frustum borni dum carnis/que a medicis mola nūcupatur cc.pars etiā corpis carnosa tenera ē et mollis/et ideo impatiens est laboris vnde dz li.ij. q pedes cameli sunt multe carnis sicut pedes vsi.quapropter fiunt camelo sotulares de corio fortes quādo debent laborare vt auferatur ab eis dolor. Nec etiā caro est(sicut dicit idez li.xiij.) primū instrm sensus nec membrū cōueniens carni sed neruus qui est organū sensus intra carnē. et ideo caro mortua vel precisa nihil sentit.quia ex se nō habz principiū sensus sed ex neruo.q̄ corrupto vel ex toto opilato/ fit insensibilis ipsa caro.vt ptz in galtinas mēbris.Omnes aūt aues curui rostri z acuti vnguis vescunt carne.similr z fere z earū preda est caro ꝓpter necessitatē victus. vt dicit libro.xiij. Aues autem prede que sunt pauce carnis/ sunt animose et boni volatus/et acūti visus.sicut ibidem dicitur.

Aues autē multe pīnguedinis⁊ ſunt tardioris motus et volatus· et pīnguiores et carnoſiores ſunt īm bieme quā īm eſtate·tum⁊ quia pori tunc claudūtur et humores dauſi īm pīnguedinem ⁊ carnem condenſantur· tum etiā rōne quietis⁊ qz de loco ad locum mīnus ſolito tunc mouent·ſicut dicit Iſaac īm dietis·

PInguedo eſt res humida ſuper pelliculas et loca neruoſa collocata·vt dicit conſtan⁹ Sanguis em̄ ſubtilis et vnctuoſus pīnguedinem nō aggregat īm locis calidis et ſibi pene trābilibus·ſed cū peruenit ad loca naturaliter frigida⁊ ibi tandem congelatur ⁊ ī pīnguedinē cōuertitur·qđ facit natura ex neceſſitate magna vt ſcz nerui et pellicule naturaliter ſicce pīnguedinis humiditate temparentur⁊ et difficilius caſu aliquo rumpentur·et vt ex caloze īmtercluſo ⁊ pīnguedine īteriora ab exteriori frigiditate, aeris prohiberentur· vt dicit conſtā·li·ij·c·xiiij· et ariſto·li·ij· Pīnguedo ex ſanguine īdigeſto īm coꝛpibus animaliuꝫ generat⁊ ⁊ maxime ꝓpter paruitatem motus·et quātomagis augmētatur pīnguedo⁊ tantomagis dimmuitur ſanguis·vnde m boibus valde craſſis eſt ſanguis paucus· Item libro·xiij·motus diſſoluit pīnguedinez ſimiliter et caloꝛ· vnde īm omnibus aialibus renunculus dexter mīoris eſt pīnguedinis q̄ ſiniſter ⁊ eſt altioꝛ·qz īm dextera parte caloꝛ naturalis fortioꝛ eſt q̄ in ſiniſtra·et maioꝛ eſt motus· pīnguia vero coꝛpoꝛa ꝑm conſtā· et nimia adipe repleta⁊ peſſima ſunt et peſſimis morbis appꝛopꝛiata·quia naturalis caloꝛ īm huiſmodi coꝛpibus ſepius ſuffocat⁊ et via ſpirituū opilatōne pīnguedinis īterclu ditur⁊ et ad regimen neruoꝛ et arteriarum ſpirituū īfluentia denegatur· (et dicit ibidem) q̄ omnia coꝛpa pīnguia ꝓpter humoꝛ ſupfluam abundantiam īm eis abunatā pꝛoliꝛioꝛem īcurzūt īfirmitatem⁊ ac curā tardioꝛem·nam ponderе pīnguedinis preſſa⁊ ad nullum ſe mouent exercitiū vt caloꝛ naturalis augeatur⁊ et ſic pīnguedo congelata diſſoluit· vnde ⁊ caloꝛ naturalis deficit ⁊ moꝛs ſubitanea ſequitur⁊ niſi forſan cui⁹ ſuccurratur·vt dicit conſtan·li·xi·c·xvij· Recollige igitur q̄ pīnguedo vnctuoſitate ſua eſt ignis nutritiua·ſua aerea leuitate rei ſupficiem petitiua⁊ neruoꝛ et iunturarū mitigatiua⁊defenſiua et relaxatiua·pellis ſiue coꝛij̄ remollitiua⁊ poꝛoꝛ īferioꝛum opilatiua⁊ caloꝛis vitalis cō ſeruatiua⁊ vacuitatis et cōcauitatis coꝛporis repletiua⁊et rugarū cutis extenſiua⁊ venarum et arteriarū coꝛporis compreſſiua⁊actionū anime ſenſus ſcz et rationis impeditiua·complementi generationis animaliū tardatiua· Dicitur etiam īm amphoꝛiſmis q̄ mulier nimis pīguis non concipit⁊ ſi nō marceſcat·nec miꝛ⁊ qz cruri⁹ viā matricis ītercludit Eſt etiam pīnguedo humectatiua· de facili enim nō ſiccatur· vnde dicit ariſto·libꝛo·iij· q̄ brodium animalis abundātis īm pīnguedine⁊ nō coagulatur·ſicut equi et poꝛci· Item omne animal habens pīnguedinem non ſepatam a carne eſt pauce pīnguedinis īm ventre·et cum ventres erunt parue pīnguedinis⁊ caro erit multe pīnguedinis· Item idez·qđ eſt pꝛope pupillam oculi īm omnibus animalibus eſt multi ſepi⁊ quāuis oculus ſit durus· et omne animal multi ſepi eſt pauci ſeminis ſiue ſit mas⁊ ſiue femina et nō habet ſepuz· Animal habēs dentes ī vtraq̄ mandibula (vt dicit ibidem) moꝛ autem quādo a coꝛpe extrabitur īm aere frigido coagulatur· Eſt aūt ſcōm ſubſtantiam pīnguedo adeps et aruīna· Sed vt dicit Iſido· Aruīna eſt pīnguedo adherens cuti· Adeps eſt pīnguedo īteſtina obuoluens et membꝛa īterius cuſtodiens· Zirbus vocatur pellicula cui adheret pīnguedo illa⁊ que a multis aluta ⁊ De his ⁊ verſus· Intus adeps⁊ aruīna foris⁊ pīnguedo ſit vbiuis· id ē cōiter pīnguedo de omnibus dicitur·

CUtis eſt pꝛima pars īm ſupficie coꝛpis animalis·et eſt ſic vocata ꝑm Iſido·eo q̄ coꝛpi ſuperpoſita īciſionē patiat· cutim em̄ grece īciſio dicit latine· Dicitur etiam pellis⁊ eo q̄

q̄ exteriores repellit a corpore mūrias ventos scilicet et pluuias· solisq̄ per ferat molestias et ardores· pelle enim abstracta mox cōiū ōr· cōiū aūt dimmutie caro dicit· eo q̄ caro cōio tegat· vt dicit Isido· Est igitur cutis exterior corporis supficies· carnem et ossa circumplectens et omnia interiora minuens atq; tegens· et scōm variam membrorum necessitatē nunc se contrahens· nunc se extendens· Est etiaz pro interiorum defensione variis aeris passionibus se exponens· habz cutis naturalem tenuitatem vt dicit constan· ne corpus nimis occupet· habet z soliditatem· vt facilius quod interiꝰ est contineat· et exteriori lesioni obuiet et resistat· Est autē cutis mollior in hominibꝰ q̄ in aliis aīalibus· et hoc ꝓpter bonitatem tactꝰ· Si enim dura foret et spissa sicut teste conchilium· nihil sentiret· si pilosa sicut azinorum pilorum massa sensū tactus attenuaret vnde in volis manuum subtilior est subaliter cutis supficies q̄ in aliis ptibus corpis vt citius ad tactū immutaret· Est aūt cutis tota porosa· ꝑcipue cutis capitis· ꝓpter necessariā fumo se supfluitatis expulsionē· Per calores em̄ pori aperiuntur· et ea q̄ inter cutē et carnez sunt supflua· p vapores et sudores expurgātur· Cutis etiā hominis nō in omnibus mēbris est equalis· Naz cutis faciei est aliꝗs tenuior z subtilior· et hoc ꝓpter sensꝰ pfectionem et decoris ostensionē· Si em̄ fieret nimis grossa/rubori sāguinis quia nō esset· Si nimis spissa opatōi sensuū q̄ vigēt in facie· non pueniret· Sic aūt cōiungitur cutis cū suppositis· q̄ de facili excoriari nō potest et potissime in volis manuū et plantis pedū· in quibus adheret· neruis cordis· et lacertis· vt dicstan· Dicit aūt aristo· li· iij· q̄ ꝑm colorē cōiū variātur colores vnguiū et solearū et pilorum in animalibus· qz si nigra fuerit cutis· et predicta erunt nigra· et si alba· alba· et omne animal hīns sanguinē habet cōiū· et cōiū abscisum caret sensu· z habet hoc ꝓprium cōiū q̄ cū fuerit in aliquo loco carēte carne· nō recrescit abscisum nec consolidat· vt patet in prepucio et in extremis palpebraꝝ· Item li· xix· Cutis in quibusdā aīalibus est rara· in quibusdā spissa ꝑm dominiū hūoris grossi vel tenuis vñ et pili grossi generātur ex cute grossa· et tenues ex tenui· Item in senectute cutis grossescit et indurescit· cōtrahitur z corrugatur apud senectutem ꝓpter defectū caloris et plumptionē hūoris naturalis· et tunc imutatur species· Patitur aūt cutis sicut z alia membra q̄nq; ex causa extrinseca· sicut ex vulnere discontinuationē· ex calore solis exustionem· ex frigore pallorē/vel liuorem/seu qualemcūq; discolorationē· q̄nq; ex causa intrinseca· sicut ex consūptione humiditatis subalis corrugationē· vt in senibus· q̄nq; ex humoris infectiōe· vt in morphea et in lepra patientibus· nā natura materiā infectam expellit ab interioribus vsq; ad cutē· q̄ sub cute manēs ipsā imutat et supinducit infectionem aliquā· q̄nq; squamositatem/q̄nq; prurigīnem/ et impetigīnē· q̄nq; cutis excoriationem/ et multiplicē aliam passionem· Pelles aūt aīaliū infimis vsibus hoīm accomodāt· vt vestiture/armature/scripture/caligature et hmōi· q̄ longum esset enarrare· et vix inuenīt aliqō animal cuiꝰ pellicula alicui vsui hominum non sit apta· sed hec dicta iam sufficiant·

Pilus de pelle de quā exit est dictus vt dicit Isi· Nascuntur aūt pili ex fumo calido et sicco vt dicit pstan· Subtilitas em̄ fumi dum egreditur p poros· exteriora aere exsiccatur· et dū mollicies exterioris fumi exit· aer exeūtem et nō se dividentez exsiccat· et in naturā pili cōuertit· Sūt aūt pili iumentū corpis· pariter et ornamentū· vt dicit constā· li· ij· et vlti· Dicit aūt aristo· li· iij· q̄ pili non crescunt· nisi in corpib⁹ animaliū generātiū aīalia· Variantur aūt pili ꝑm varietatē cōiū aīalis in quo crescunt· vt ōr li· xx· Nā aīalia grosse cutis· grossum hūt pilum· et hoc accidit ꝓpter multitudinē terrestris ptis z viaꝝ siue porozꝝ amplitudinez· et cū cutis fuerit cōtinua et spissa· erunt pili multū tenues et subtiles ꝓpter structurā viarum

et qñ humor fumosꝰ qui est in cute fuerit velocis siccitatis: nō erūt pili magni neq; lōgi: et cuz fuerit grossus et pinguis erūt econtrario: z ꝓpter hoc elōgant capitis pili bois valde: qz ille humor pinguis est nec de facili desiccat: et ideo habitātes in regione humida: humidā habētes cōplexionē: leues habēt gilos et molles sicut illi q̄ morant in frātia: et econuerso duros habēt et crispos pilos q̄ calidam et siccā in habitāt regionē: ꝑsertim si ꝓsimilem habuerint cōplexionē. Nam ex calore corrugāt et obuoluūt: sic ibidē dicit: et efficiūtur pili crispi in nascēdo de cute: quia p duas vias ꝓtrarias egrediū tur: ps em terrestris fumi z calidi et sicci egredientis mouet inferius: pars aūt calidi mouet supius z sic inuoluūtur pili et efficiūtur crispi: et qñ senescunt aialia habentia pilos: indurescunt tūc pili plusq̄ prius: sicut indurātur plume animaliū et hoc ꝓpter paucitatem hūoris. Item ibidem dr: cū castratur homo: non crescunt in eo vlterius pili: et hoc ꝓpter paucitatem humoris et propter calorꝭ et humoris in membris principalibus diminutionem Item pili qñq; diuersificantur ex cā extrinseca: nā vt dr ibidez xir: Aque calide faciunt pilos albos: nigros aūt frigide: et cā illius est: quia in aquis calidis est spūs plusq̄ in frigidis: et ideo cū aer calefacit: ex eo efficit albedo: sic in spuma ptingit videre: Ista aūt mutatio accidentalr̄ puenit in pilis sicut in capillis: sed nō semper ex aque frigide vel calide alteratione.

CApilli dicūtur quasi capitis pili (vt dicit Isi:) ad hoc facti: vt decorem ꝓstent: et cerebrū aduersus frigus muniant z defensant. Lapillatura aūt incisio cesaries dr a cedendo: virū em tondere decet et nō mulierē. Come aūt sunt capilli nō sassi: et est greꝯ sermo: nam comā tondere dr: crines aūt ꝓprie mulierū sunt: et dicūtur crines eo q̄ vittis discriminētur z diuidūt: vñ et discriminalia dicūtur vitte: quib⁹ capilli diuisi recolligūtur: Cbucusq; Isi:) Scōm pstan: aūt capillus ex fumo grosso et calido nascit: qui ex calidis ig neiset intensiuis humoribus p poros capitis egreditur: et ab aere extrinseco desiccatur et sic in subaz capilli cōuertitur: hoc hūore crescente: crescūt capilli vtpote ab ipo generati z nutriti: Huius fumi materiā qui ꝑdiderit: capillos ꝑdit et amittit: p qualitate igitur fumi erūt capilli: qz si fumus niger: et capilli nigri: et si multus fuerit fumꝰ: multi erunt capilli: et si paucus: pauci: qui fumꝰ si oīno defuerit: pereunt penitus et capilli: et fit homo caluus: tunc vlterius capilli n̄ pnt recrescere reviteriꝰ non subuenīūt medicine. Si autem fumus talis nō deficit: sed illum potius alius hūor inficit aut impedit: caluicies non est ꝓprie: sed infirmitas q̄dā specialis q̄ allopicia a medicis nūcupat ex qua infirmitate corrupto capillorꝫ nutrimento cadunt capilli: z nudata parte capitis: anterior capitis superficies detur patur: tales em more vulpiū qui ex calefactione imoderata patiūtur pilorꝫ casū casualem pilorꝫ fluxū patiūtur: allopes em grece: vulpes dr latine. Alias autē capillorꝫ passiones et cās quere infra in tractatu de infirmitate/de casu/z vitijs capillorꝫ. De canicie etiā et causa eius quere ibidē. q̄re etiā supra in tractatu de capite vbi capillorꝫ inuenies dispositionē/naturas/et diuersitates/et cōplexiones sm galie: haly: et hypo: tñ de canicie hic nota q̄ sm constā: et alios auctores canicies hic accidit ex hūoris nutrimentalis capillorꝫ nimia infrigidatiōe. Nam dominiū flegmatis frigidi z humidi est canicies generatiuū: ex fumo em albo et frigido: albi efficiūtur tā pili q̄ capilli. Capilli aūt tympor sm arist: atius canescūt q̄ alij crines: et hoc ꝓpter humoris paucitatē et ossium ibi existentiū predominantē frigiditatē. Canicies igit vite z etatis designat maturitatē et extinctionē libidinis: et vitiorꝫ puerilium mortificationē: vite p̄ntis z future instātis necessariā nouitatem. Caluicies est priuatio capillorꝫ siue amissio ex defectu fumi humidi interioꝛ parte capitis proueniens: vt dicit constan: Fit aūt aliqñ

propter abstinentiã cibi et defectũ fumi humidi: qui est materia capillorum: scõm aristotelem enim libro. iij. capilli in frequenter coeuntibus fluunt et paulatim caluitiem inducunt. et si ante iuuentutẽ fluxerunt: iterum oriuntur. post iuuentutem vero fluentes: iterum non recrescũt Defluunt autẽ et deficiunt in parte anteriori capitis. et tunc talis fluxus capillorum dicitur proprie caluities. et solet accidere vel ꝓpter nimiam cutis raritatez. et propter humorum paucitatem. ab occipite non recedunt necꝫ caluescunt propter cutis spissitudinẽ: et pororꝫ densitatem. et humoris ibi existentis viscositatem: ex quo capilli habent vegetari. vt dicit galie. super ampho. vnde ibidem dicitur. Pueri et mulieres nõ caluescunt propter abundantiã humiditatis in capitibus eorũ. similiter nec castrati. et hoc propter alterationẽ siue complexionis: z dominãtem frigiditatis qualitatẽ: q̃ poros cutis capitis constringit: et fumũ coadunãdo euaporare non ꝑmittit. Aliq̃ tamen pili in mulieribus et i castratis defluunt vt dicit aristo. li. xix. Capilli ergo caput custodiunt/ honestant/ et defendũt. quibus si caruerit homo: magis reputatur inhonestus. Accidit autẽ iste defectus propter iuuẽtutem. et maxime circa senectutẽ ex causis supra dictis.

Finit Liber Quintus.

Incipit liber sextus de ꝓprietatibus hominis in generali et in speciali.

Dicto de ꝓprietatibus partiũ hominis in speciali: restat dicere de ꝓprietatibus eiusdem i generali et i speciali ꝑm etatis varietatẽ/ et ꝑm sexꝰ distinctionẽ z rerũ naturaliũ/ ac ꝓtra naturã multiplicẽ diuersitatẽ. Ex istis enim omnibus diuerse et aduerse hois ꝓprietates attenduntur.

Etas igitur hominis ꝑm remigium nihil aliud est nisi tenor virtutũ naturaliũ ꝑm ꝓtrarios motꝰ vel quitem mediã inter mediũ ꝓsiderat. qz ꝑm ista homo ꝓficit et motꝰ et nunq̃ ꝑmanet i eodẽ statu. Vel (ꝑm Isi.) etas est spaciũ vite alialis a cõceptione fetus incipiens: post semũq̃ deficiens seu desinens. Sunt aũt plures diuersitates etatis ꝑm ꝓstan. z Isi. Prima est infantia dentiũ plantatiua scz etas nouiter genita: q̃ vsq̃ ad septẽ durat menses. que nimis est adhuc tenera/ mollis/ et fluida/ ac limosa. vñ cõtinuis indiget fomentis Infantia aũt ꝓprie est dentiũ plantatiua vsq̃ ad septẽ extenditur annos. et ꝺr infans quasi nõ fans. eo q̃ fari nõ põt. nec exprimere sermonẽ dentibus nondũ bñ ordinatis. vt dicẽ Isi. Cui succedit puericia q̃ se extẽdit vsq̃ ad septenariũ scõm scz vsq̃ ad annũ. xiij. Est ꝺo dicta a pubertate vel a pupilla. qz adhuc pueri sũt puri vt pupilla. vt dicit Isi. Huic succedit adolescentia et hec ꝑm macro. terminatur in tertio septenario. scz in. xxi. anno. Scõm Isi. vero vsq̃ ad quartũ septenariũ scz vsq̃ ad annũ. xxviij. extẽditur. medius vero ꝓtendit hanc etatẽ viterius vsq̃ ad annũ. xxx. vel. xxxv. Dicitur hec etas adolescentia: eo q̃ ad gignendum sit apta. vt dicit Isi. et ad crescendũ/ virgorem q̃ recipiendũ sit magis apta. In hac etate sunt mẽbra adhuc mollia vt dicit Isido. et extensibilia. et ideo crescunt

virtute caloris dominātis in eis usq; ad cōplementi pfectionē. Huic adolescentie succedit iuuētus. et hec inter omnes etates est media et ideo fortissima. et pten dit ꝑm Isi. usq; ad annū. xlv. vel usq; l. in quo finitur. et est iuuētus a iuuando dicta. Est em̄ iuuenis in termio incremē ti positus. et ideo fortis est ad iuuandum. Huic succedit ꝑm Isi. senecta. q̄ inter iu uentutē media est ⁊ senectutē. que ab Isi do. grauitas nūcupatur. semoribus enim cōuenit hec etas et maturis. In hac eta te est declinatio a iuuētute in senectutē. talibus em̄ nondū est senectus. iz recessit iuuētus. vt dicit Isi. Huic succedit sene ctus q̄ ꝑm quosdā anno. lxx. finitur. scōm quosdā autē nullo certo annoꝝ numero finitur. Sed post prędictas etates q̄ntū cūq; vite supest senectuti hec senio depu tatur. Et ꝑm Isi. ōr senectus a sensus di minutōne. eo q̄ senes p̄ vetustate desipi ant. Dicunt em̄ physici (vt dicit Isi.) ho mines frigidi sanguinis stultos esse. sic prudentes in quibus calid⁹ sanguis do minat. vñ ⁊ senes in quibus iā sanguis friget. et pueri in quibus nondū calet. sa piunt minus. Senes siquidē pre nimia senectute delirant. pueri vero ꝓpter lasci uiā et leuitatem quid agant. ignorant. vt dicit Isi. Vltima aūt pars senectutis ōr senio. sic aūt ōr. eo q̄ sit termin⁹ vite. etatis. atq; finis. Hec etas multa secuz affert incōmoda ⁊ etiā cōmoda. bona scz et mala (vt dicit Isi.) bona quidē. quia nos a potētibus et tyrānis liberat volu ptatibus. imponit finem libidinis. fran git impetū. viget sapientia. vt in multis et saniora dat consilia. terminus est mi serie et felicitatis principium. recessus a gaudio. ad brauiū ascensus. pfectus in me rito. et dispositio ad pfectum. mala vero secum affert. vt dicit Isi. q̄ senio mise rum est debilitate et tedio. Subeunt em̄ morbi tristisq; senectus. nā duo sunt qui bus minuūtur corpis vires. scz morb⁹. et senectus. vt dicit Isi. In senio aūt calor naturalis extinguit. deficit virtus regi tiua. et humor dissoluit. deficit virtus. et carnositas ꝓsumitur. cōtrahuntur nerui cutis corrugat. et incuruatur corpus. pe rit species. et decor corpis annullatur. et hec oīa in senio. Senex ab oībus vilipē ditur. et grauis ⁊ onerosus ab omnibus iudicat. tussibus. sputis. et alijs passioni bus fatigat. quousq; resoluat cinis in ci nerē. et pulvis in pulverem reuertatur. His etiā spacijs et temporibus et etatib⁹ phi descripserunt būanā vitā in quibus mutat homo. et ad mortis terminū de fluit continue. (Ysidorus.)

¶ De morte.

Mors dicta est eo q̄ sit amara. vt a marte. q̄ mortē infligit efficere. Est aūt (ꝑm Isi.) triplex mors. scz acerba. i matura. et merita. Prima est infantiū. secūda iuuenū est. tertia na turalis est atq; senū. Omis mortu⁹ aut est funus. aut cadauer. Dicit aūt funus a funibus accensis quos antiqui añ fe retrū paupis cera circūdatis deferebāt. Cadauer a cadendo est dictū. scz qz mor tuus cadit ⁊ ꝓicitur in sepulchrū. et tunc ōr defunctus. qz vite officio tūc functus est. ōr et sepultus. q̄si seorsum pulsus. qz sub terra tumulat. (Ysidorus li. xi. c. ij.). Alias mortis ꝓpietates q̄re infra in fine illius. vi. li. de infirmitatibus.

Post hec de ꝓpietati bus hoīs quo ad eta tē infantilē dicendū est. Et primo de eius generatōe. qz ei⁹ cre atio ceteris aīalibus tanto excellentior est quāto homo dignior. nō soluz ꝑm mentē verū etiā ꝑm tempatissimā corpis cōple xionem. Dicit em̄ aris. li. ij. Sicut frustū auri vel argēti se habet ad nummū mo netarū. sic omnes dispositiones aliorum aīmaliū cū fuerint compate ad hoīem. vnde cū homo sit dignissima creatura ꝓ ingeniata est natura hominī cōferre mē bra nobilia et diuersa. nobilibus opati ombus et varijs cōuenientia. propter qđ de eius creatione ꝑm corpus. quedā breuiter sunt dicenda.

De etatibus hominis.

De circa creationē itaq; infantis exigit materia ꝓueniens/ locus expediens/ nature ministeriū·s·calor velut cā efficiens·et spūs corpi ꝑtutē influens atq; regens· Materia siquidē infantis est humor seminalis declus p actū generatōnis ex singulis ptibus vtriusq; parētis· Primo materia in loco cōceptionis dispsa/ vi nature attracta/ i cellulis matricis recolligit z p calorē opantem piter cōmiscet·qz nisi cōmixtio digesti sanguis vtriusq; parētis fieret/ infantis creatio fieri non posset· Nā materia sanguinis a mare ꝓcedēs/ spissa est z calida·vñ pre nimia spissitudine se nō pōt dilatare·z ex supabundātia caloris materia destrueret infantis/ nisi ex sanguie mulieris ꝓtrarias qualitates bñtis recaperet tempamentū· Dec materia in dextre partis matricis cellula adunata i naturā cedit maris·in sinistra vero cedit in naturā mulieris·Et hec diuersitas accidit ꝓpter dominiū caloris in pte dextra potius q̄ in sinistra·Et sic dicit gal'·z cōstā·et aris·li·xv·Si fuerit ꝑtus sanguis in mare vincens fetus pri assimilatur·z ecōuerso·et si fuerit eqlis in vtroq; phis vtriq; assimilabit·Dec materia virtute caloris excocta q̄dā pellicula tenuissima circūdat· itra quā admstar lactis coagulatur· et hec pellicula est materia embrionis/ q̄ est theca·et cooptoriū vñ puer tegitur in vtero matris·et hec cum puero nascente egredit ruptis tenaculis/ quib⁹ matricis cellulis vel villulis adherebat si vero aliq̄ casu in vtero manserit/ post partū mulier i periculo remanebit· Materie ḡ recepte in mrice z vi retētiua coadunate transmittit natura sanguinē menstruale/ ex cuius calore z hūore fetus cōcept⁹ fomentat·hmōi aūt fomētatio agez hūane natiuitatis noīatur· Nā cū semē coagulat/ hm gal'·et pstan·cū spū z calore naturali sit plenū/ p quasdā venas et arterias ex suba seminis ortas et seminī menstruali piūctas/ nutrimentū sibi attrahit et fomentū · et hoc fuit necessariū vt p venas materia infantis nutriretur·et p arterias spūs ei tribueretur· His duobus·s·materia seminali z hūore nutrimētali cooperatur calor naturalis q̄ interclusus p vim informatiuā nititur formare mēbra corpis infantis· Naz de essentia ipsius semis formant cerebꝝ ossa cartilagines/z pelliculas/ neruos/ venas z arterias·de sanguie mēstruali formant natura epar/ et oīa mēbra carnosa quoꝝ suba ex sanguine ꝓcreatur· Primo aūt natura formant ꝑncipalia mēbra·s·cor cerebꝝ/et epar/ q̄ aliorꝝ sunt fundamenta et hoc in ꝑncipio q̄n sunt i messa sanguinis sibi vicinātur· sed postea ab inuicem diuidūtur· De his tribus fundamentis alia tria nascunt· de cerebro nerui z nuca dorsi·de corde arterie· de epate vene oriūtur· His q̄si fundamētis factis formant natura ossa hec custodiētia· sicut carneū ad defensionem cerebri·et costas pectoris/ad defensionez cordis·et costas lateris/ad defensiōz epatis·et sic ō alijs Post ista nascūtur alia mēbra istis posteriora·vt manꝰ/pedes/et ꝓsimilia· hec aūt nō simul/ sed paulatim formātur et successiue· Infans em̄ q̄tuor gradib⁹ cōnumerat· primus est cū adhuc sit vicinꝰ lacti· Secūdus gradus est cū iaz semen sanguini se cōmiscet· tūc em̄ nondū epar cor/et cerebꝝ ꝑfecte formātur·sed sūt sāguinea quedā massa quem gradū hypocras appellat fetū· Tertiꝰ gradus est cū corde/cerebro/et epate iā formatis/alia mēbra in forma etiā indistincta sūt· Vltimus gradꝰ est/ cū oīa mēbra equaliter sunt formata·q̄ gradus ab hypocrate infans vocatur· Jā em̄ corpe organisato et ad susceptōz aīe dispositō/viuificat/z iā incipit se mouere/ manibus et pedibus calcitrare·et si est femina/in sinistro latere plus mouetur·et si est masculus/ in dextro·vt dicit galie· In lactis vero gradu est fetus p sex dies· in gradu vo sanguinis p·ix· in gradu vero masse carnee p·xij·dies· In quarto aūt gradu ante plenā ꝑfectionē p·xviij·dies·vñ ꝑsus·Sex in lacte dies/ ter sunt in sanguine terni· His semi carnē/ter semi membra figurāt A die ḡ ꝓceptionis vsq; ad diem cōpletis omis z viuificatōnis fetus sunt·xlvi·dies

ita q̄ primus et vltimus ꝯclusiue tenēa
tur·ex quo ꝓz q̄ m·xl vi·diebus viuus et
cōpletus est fetus quātū ad effectū gene
ratōis·Et ꝑm istū modū cōputat augu·
edificationē templi sub numero·xl vi·an
noꝝ cui cōpat pfectionē corpis ihesu xp̄i
sup Joh̄·vi·et li·iij̄·de trini·c·v·vbi in/
ter cetera interserit ista ꝟba·quadragesi
es sexies semi ducēti sunt·et·lxx·et·vi·di
es q̄ numerus dierū cōplet·ix·menses et
sex dies·(et seq̄tur ī eodē·c· Natus aūt
dñs tradit octauo kal· ianuarij· A die
q̄ ꝯceptionis q̄ tradit fuisse ꝯceptus octa
uo kal·aplis vsq; ad octauas kal·ianua
rij̄·cclxxvi·dies repiūtur cōputati/qui se
nariū numerū q̄dragesies sexies habent
quo numero templum est edificatū ⁊c·
Constā·aūt ī li·iij̄·c·xxxiij̄·dicit q̄ ma
sculus q̄ ī mense·vij̄·est nascatur⁹·xxx·
diebus ifozmat·et·lxx·cōpletur·demde
subdit masculus·x·mensiū·xl vi· fozmat
diebus·et ī·xc·cōpletur masculus vero
ix·mensiū fozmat ī·xl·diebus· et·lxxx·
cōpletur·In eodē etiā loco describit tem
pus viuificatōis ⁊ cōpletionis sex⁹ mu
liebris·sed de hoc suplebeo cā breuitatis
hoc solū attendendū q̄ fetꝰ tardius fo/
matur ⁊ cōpletur q̄ masculus· vt ꝓz ibi
et b⁹ assignatur ibidē rō·qz semē vī na/
scatur masculus fortius est et calidius ⁊
ī calidioꝝ loco collocat q̄ semen vī fe/
mina generat·Dicit etiā ibidē galī·⁊ cō
stā·sup ampho·Dicit hypo·omnē ifan
tem ī octo mēsibus motū hīe qō si adeo
fortis esset/vt possz exire·q̄quo mō advi
tā cōualescat· si ꝟo nō exierit/ipso motu
debilitatur ita et patiē vt ī sequēti exi
ens mense nullatenus ꝙualescat·si vero
vsq; ad·ix·mensem vel pncipiū·x·men
sis natiuitas ꝓtrabatur/roboratur/⁊ si
ne piculo nascitur·vt dicit constā·li·pā=
teg·sz·c·xxxiij̄·

De ifantulo·

Ifantulus igit ex semimb⁹ cō/
i. trarias q̄litates hītibus genera
tur ī dextro/si mas·ī sinistro
vero later(si femina) collocat· sanguine
menstruali ī vtero nutritur ⁊ fomētatur
ex tā vili em materia et infirma/ homo
recipit a pncipio nutrimentū ꝟtute ca
loris natura coopante et dilatāte singu/
la membra paulatim et nō subito ifoz/
mant·Solus em christus fuit subito foz
mat⁹ ī vtero et distinctus q̄ ī vtero ē
ꝯceptus·vt dicit aug⁹· aīa subintrante
vita pfunditur· et sensu nature sentiens
circūdatiōe pellicule ad ipsius rupturaz
mouet·ex cuius motu mīn⁹ vterus cōcu
titur et grauat· cōpleta actiōe nature cir
ca infantuli creationē si partus sit salu
bris·vij̄·vel·ix·vel·x· mense ad exitum
de vtero mittitur ⁊ conat·exiens ꝟo secun
dīma circūdat/ī cuius exitu vterus ma
ternus doloze mimio fatigat· et hoc acci
dit q̄ partus mmis cito anticipat·dem
de ad aerē mimis frigidū vel mimis cali
dū veniens/calamitati ⁊ miserie exponi
tur/qō eius īnatus clamoz apertissime
attestatur·caro infantuli recēter nati flu
ida est et tenella·et ideo necessaria sūt ei
varia remedia et fomenta (sicut dicit cō=
stan·li·iij̄·c·xxij̄·) Infantes ī quit vterū
exeūtes ī rosis cū sale tritis īmoluant
vt eoꝝ membra pfortentur·et vt a visco
sa humiditate liberent·demde palatū ⁊
gingiue cum digito melle vncto fricētur
vt interiora oris mundificentur et con=
fortentur et dulcedīne et acumīe mellis
appetitus infantuli ꝓuocetur· frequēter
balmient cū oleo mirtino aut rosaceo vn
gant oīa eoꝝ membra fricentur/ꝑcipue
masculoꝝ q̄x mēbra debē esse ꝓpter ex
ercitiū durioza·somnus eis semp ī loco
obscuro ꝓuocetur/vt lumen ipsoꝝ coadu
net·lucidus em mimis locus visum dis=
gregetur·Sup oīa cauendū est/ne malo
lacte et corrupto nutrimēto nutriant· qz
ex viscoso lacte nutriti pessimas solēt ī
curzere passiones·sicut oris vlceratiōe
vomitū/febrem/spasmū/ventris solutio
nē et hmōi·nec est danda infantulis me
dicina cū egrotant/sed nutrix ī medicina
et ī cōuenienti dieta ꝓcuranda ē/vt sic
infantis defectū suppleat virtus gerule
seu nutricis·sicut ibidem dicit pstan·Ex

De etatibus hominis.

bona aũt diſpoſitõe lactis nutrimẽtalis bona fit ꝓſiſtentia ꝓolis et ecõuerſo. ex corruptõe ſanguis nutricis ncãrio ledit corpuſculũ pueri vel infantis. et ꝫ ꝓter puerilis nature mollicẽ: et ꝓter facilẽ nutrimenti lactei cõuertibilitatẽ. vñ mẽbra infantilia ꝓter ſui tenerit udinẽ ad diuerſarũ figurarũ ſuſceptionem habent flexibilitatem. et ideo faſciis z aliis ligaminibus congruis infantis mẽbra ſunt liganda ne torta efficiantur: ſeu aliquã incurrant deformitatez. Quere libro. v. de vmbilico. Item quia infantuli multũ accipiunt nutrimenti ſomno multo indigent: vt calor naturalis ad interiora reuocet: et ad nutrimentũ ipſorum digerẽdum: digeſtio celebretur. et ideo ex natura inſtinctu nutrices ſolẽt infantulos in cunabulis poſitos hinc inde mouẽdo impellere vt ex motu tempato calor confortetur: et ſomnus mulcedris ꝑ fumoſitatũ reſolutionẽ in infantis cerebro prouocetur. Solet etiã cantus adhiberi: vt ſenſus infantuli ex vocis dulcedine delectet. Ad hoc dic ariſto. li. ij. ꝙ i infantulis abundat cerebr. et ſm q̃ntitatẽ ſui corpis eſt valde magnũ. vñ ſuprior ps corpis infantuli eſt maior et põderoſior aliis ptibus. et ideo infans i ꝓncipio ſui motus ambulat ſup pedes et ſuper manus. Deinde vero erigit ſuum corpus paulatim. qz pars anterior diminuit: et ꝑ conſequens leuior redit. pars vero inferior creſcit: et ꝑ conſequẽs grauior efficit. etas ẽ infantuli terminũ habet in inchoatione etatis pueritis.

De puero.

PVer a puritate eſt dictus. vt dic ꝑ Iſi. tunc em puer ꝓprie dr: quãdo ablactatus a lacte et ſeparatus ab vbere doli efficitur capax. et ideo diſcipline ſuſceptibilis reputur. z tũc ſub tutoribus poſitus: cogitur ſubeſſe diſcipline. Eſt aũt etas pueritis calide et humide complexionis: in quibus motus veneret ꝓter viarũ anguſtiam non minuatur: quouſq; ad annũ pubertatis perducãtur. et ideo a puritate naturalis innocentie pueri nũcupantur. vt dicit Iſi. Sunt igitur pueri carne molles: corpore flexibiles: ad motũ habiles: atq; leues animo docales: ſine cura et ſollicitudine tutam vitã ducentes. ſola iocoſa appreciantes. nullum ꝓiculum magis q̃ idum virge formidantes. plus pomũ q̃ aurum diligentes. puritli tpe nuditatẽ detegere verecũdiã nõ hñtes. laudẽ q̃ laudãt ſicut nec vituperiũ q̃ vituparit ab aliquo reputantes. ꝓter mobilitatẽ caloris: et carnis: et humoris de facili ira ſcunt: et de facili placãtur. ꝓter corpis tenerit udinem de facili ledunt: et labores difficillime patiũtur. ex motu calidi humoris in eis dominãtis mobiles et inſtabiles efficiũtur. ꝓpter fortem calorẽ multum appetunt cibum. vñ ꝓter nutrimẽti ſuperfluitatem de facili ad infirmitates varias diſponũtur. a corruptis parentibus geniti corruptionẽ ꝓtrahere dinoſcũtur. vt patet in filiis leproſorum z podagricorum: qui ex corrupto humore parentũ lepra et podagra ſepius inficiũtur ꝑ vocem et vultum pueri ab aduitis dinoſcũtur. (vñ dicit ariſ. li. iij.) In pueris vox nõ alteratur ante motũ ad libidinẽ. qñ em vox in pueris mutatur: ſignum eſt pubertatis. et tunc ad generandũ habiles inueniũtur. Item paruuli pueri malos ſepe habent mores. ſola em preſentia cogitant: et de futuris penitus nihil curant. ludos z vanitates amant. lucris et vtilitatibus intendere recuſant. minima maxima reputant: et ecõuerſo. maxima modica vel nulla putant. ſibi noxia et contraria deſiderant. et imaginẽ pueri plus q̃ viri appreciãtur. plus de amiſſione pomi vel piri q̃ de amiſſione patrimonij plangunt z plorant. et beneficiuz acceptum nõ reuocant ad memoriã. omnia que vident appetũt et affectant. z voce et manu ꝓter ea rogant. puerorũ ſibi conſimiliũ colloquia et conſilia amant. ſenum vero conſortia fugiunt z dedinãt. nullum ſecretũ celant: ſed quicq̃d vident vel audiunt: recitant et reuelant. ſubito ridet: ſubito plorant: cõtinue clamant. garriunt et cachinnant. vix ſilent: niſi qñ dormiunt vel dormitãt. loti a ſordib⁹ ite-

tum ſe cõmquinant et immũdãt quãdo a matre lauantur vel pectinãtur recalcitrant p viribus z repugnant·ſola ea q̃ ventris ſunt cogitant·imo prop̃ vẽtris menſuram ignorãt·ſemp comedere/ſemper bibere deſiderant et laborãt·vix de loco ſurgunt·et ſubito cibum petunt·

¶ De puella·

Puella ẽ quaſi pura vt pupilla· vt dicit Iſi·Super omnia em̃ q̃ diligũtur in puella·maxime diligitur pudicitia·Sunt aũt puelle conſiderande vel conſeruande·qz ꝑm complexionem ſunt calide/et humide/et tenele·ꝑm corꝑis diſpoſitionem gracles et flexibiles atq; pulchre·ꝑm mentis affectionem verecunde/timide/ et iocunde·quo ad exteriorem compoſitionẽ moribꝫ diſciplinate·in ſermonibꝫ caute et tacite·in veſtibus delicate· Nam(vt dicit ſeneca)veſtis decentia pudicas decet ꝛc Eſt aũt puella nomen etatis integritatis et etiã honeſtatis·vt dicit Iſi· Nam virgines puellas vſualiter appellamus Dicitur aũt virgo ab etate viridiori ſic̃ et virga· vel ẽ virgo ab incorruptione quaſi verago·eo q̃ verã ignorãt feminam paſſionem· (vt dicit Iſi·li·xi·c·ij·) Omnis aũt femina vt dicit ariſ·habz generaliter flexibiliorem capillum z molliorem q̃ vir·et ceruicem longiorẽ· colorꝫ muliebris generaliter eſt magis candidus et vultus letus/mollis/ſereꝫ/blandus·ab humeris vſq; ad vmbilicum habens corpus magis anguſtuz·ab vmbilico vſq; ad genua et etiã ad pedum infima magis prolixũ·manus et omniũ mẽbrorum extremitates habens flexibiliores·vox tenuis·ſermovolubilis et facilis inceſſus breuis· paſſibus breuibꝫ et curtis·animus eius inſolleꝛs·ad iracundiam pronus·tenax/odij miſericors/inuidus laboris/impatiens/ docilis/ſubdolus/auarus/in libidinẽ preceps·(vij ariſto·li·viij·) ¶Femine inquit ſunt omnibus generibꝫ animaliũ debiliores maribus preterq̃ vrſam et leopardam que ferociores maribus reputãtur et audaciores· In alijs autem animalibus femine ſunt leniores ad inſtruẽdũ et aſtutiores et molliores·et ſunt magis ſollicite circa fetum nutriendũ· et mulier quia eſt maioris pietatis q̃ vir·efficit citꝫ lachrymas z magis eſt muida z magis diligit·et malicia anime magis eſt in muliere q̃ in viro·et eſt debilis ſpeciei·z eſt magis mendax et inuerecunda et maioris legniciei q̃ vir·z tardioris motus·vt dicat ariſto·li·viij·

¶ De matre·

Mater (ꝑm Iſi·) ẽ eo q̃ fetui nutriendo mam mã porrigit·ſollicita eſt mater circa fetum·fetus em̃ in vtero exiſtens ſanguine materno nutritur·ſed eo naſcente natura mãdat ſanguẽ illum advbera vt mutetur in lac ad puerũ nutriẽdum· vñ infantulus materno lacte nutrit laudabilꝫ q̃ alio· concipit aũt mater cũ voluptate·ſed cuz anguſtia parturit et dolore·fetum ſuum tenerime diligit/amplectitur/oſculatur ſollicite fouet et nutrit· Item mẽ poſtq̃ impregnata fuerit·ſanguẽ menſtruale non emittit·qz vt dicit ariſto·in nutrimentũ tranſit creature·ex ꝓceptu maſculi puer nimis grauatur mater ipſa z ideo pulchrioris coloris et rubicundioris eſt et etiã motus leniores q̃ ex conceptu femineo·vt dicit ariſto·et etiã conſtan· quãto plus appropinquat partui· tanto mater plus affligitur et ex motu ipſius fetus plus fatigatur·Signũ aũt impregnationis eſt ꝑm ariſto·z etiã ꝑm galie·ſup ampho·poſtq̃ impregnate fuerint ipſe matres·res diuerſimodas deſiderant·colores mutant/ſub oculis liuefiunt/vbera turgeſcũt/ virtus paulatim inturgeſcit·ex magnitudine fetus matrem extendentis· nauſeam et vomitum ſepius patiũtur·graues et laboris impatientes efficiũtur in pariendo· ꝑ dolore clamare compellũtur·leniter pigritãtur precipue iuuenes quarũ mẽbra ſunt extenta atq; ſtricta· Quanto aũt mater p puero dolores patitur graniores· tanto pꝛ natum puerũ diligit et diligentius nutrit atq; inſtruit·Impedimenta ẽ matris in cõcipiendo/ in fouendo ꝛc ſupra

De etatibus hominis.

libro. v. vbi tangitur de matrice et mamilla. et infra eodem. li. vbi tangitur de aborsu et causis abortiendi.

¶ De filia.

Filia sicut et filius a fouendo est dicta eo q̄ mater eam foueat et ei materiā fouēdi alios derelinquit. Nam eandem concipiendi virtutē quam mater a gentibus accepit sue filie quantū ad generationis semē dereliquit tanto autem filia est matri carior quāto eidem in sexus discretione est similior. Filie autem cōuenūt eedem ꝓprietates que dicuntur de puella supra in eodē libro titulo proximo.

¶ De nutrice.

Vtrix a nutriendo est dicta eo q̄ ad fetus nutriendū sit accomodata. Nutrix (vt dicat Isi.) supplet in nutriendo paruulū vicem matris vñ nutrix ad modū matris cōgaudet puero gaudenti. et cōpatitur puero patienti subleuat puerū cadentē/ lactat paruulū plorantem/ deosculat puerū patientem et ligat et colligat paruulū se diffundentem. abluit et mundificat paruulū se sordidantem. pascit puerū digito se reinitentem. ad loquendū instruit puerū nescientem. balbutiat nutrix et quasi frangit linguam vt sic instruat facilius non loquentem. medicina vtitur. vt ad idoneitatez ꝓducat puerū egrotantem. nūc manib⁹/ nunc humeris. nunc genubus releuat et subleuat puerū vagientem. cibum ꝓmo masticat. et masticando puero edentulo preparat. vt facilius transglutiat cibum et sic reficit puerū esurientem. sibilis et cantilenis demulcet puerū dormientem fascijs et linteolis pstringit membra pueritia et rectificat ea ne aliquā contrahat paruulus curuitatē ipsum deformātem. balneis et vnguētis refouet paruuli carnem. quere supra eodē li. de infantulo.

¶ De obstetrice.

Obstetrix autem dicitur mulier q̄ habet artem iuuandi mulierem parientem vt facilius pariat. et infantulus partus tempe periculum nō incurrat. hec quibusdam vnguētis et fomentis delinire solet vterū parientis. vt minori difficultate et dolore fetus de vtero adducatur. hec etiā paruulum nascentem de vtero suscipit. et ipsius vmbilicū longitudinis quatuor digitorū circumnodat. sanguinez paruuli aqua diluit. sale et melle ad desiccationem humoris et membrorum cōfortationem delinit. membra pānīculis inuoluit. quere supra libro. v. de vmbilico.

¶ De ancilla.

Ancilla est famula vroris obsequio deputata. hec laboriosis et vilioribus officijs deputat. grossioribus cibis reficitur. vilioribus pānis induitur. seruitutis iugo premitur. si filium concepit. prius filius seruus q̄ natus reddit. et ab vtero seruituti mācipatur. Ancilla vero si seruilis conditionis est. ꝓ libito nubere nō ꝓmittitur. et si quis secum ptrahat si prius liber fuerit seruus efficitur post contractuz. pecunia venditur et emitur. sicut pecus. ancilla sicut et seruus ꝓpter ingratitudinis vitiū reuocatur post manumissionem in onus pristine seruitutis. miserijs afficitur/ virgis et verberibus atteritur/ varijs et cōtrarijs vexatōnibus et angarijs oppimitur. respirare inter miserias vix ꝓmittit vnde inter miserias miserabilior est conditio seruitutis (vt dicit rabanus) exponendo illud verbum Jere. ix. Seruietis dis alienis qui die ac nocte requiem nō dabunt vobis ꝛc. Est aūt ꝓpium ancillarum et seruiliuz ꝓsonaꝝ (vt dicit rabanus) cōtra suas dñas vel dños insolescere. et qñ metus eos non reprimit. cōtra ipsoꝝ imperium tumido animo supbire vt patet in agar egyptiaca ancilla sare. que videns se cōcepisse contemsit dominam suaz. gen. xvi. Non ad cor reuersa est hec ancilla. nisi quando a dña sua exposita fuit ad flagella. vnde cōsequitur ibi. affligente eam sara dña sua ꝛc. Seruiles em̄ ꝓsonas et ancillares timor humiliat et deprimit. quas benignus maior amor in supbie contemptū aliquotiens eleuat et extollit. vt dr ibidem. Scriptum est. qui delicate nutrit seruū suum

ſm ſmē ꝫueniet eum cōtumacem· quere
infra eodem libro de ſeruo nequam·

De maſculo·

Maſculus a mare diminutiue eſt
dictus· qui in omni genere ani-
malīū quo ad ſexus dignitatem
obtinet principatū· vt dicit Iſi· Maior
em̄ eſt maſculus femina quo ad cōplexi
onē/quo ad opationē/ et quo ad ſenſus
diſcretionē/ et quo ad poteſtatē et dñati
onem· quo ad complexionē patet· q̄ vir
maſculus reſpectu femine calidus ⁊ ſic-
cus· ipſa vero ecōuerſo· in maſculo vigēt
virtutes formales et actiue· in fēa vero
materiales et etiam paſſiue· vñ dicit ari
ſto· li· xv· q̄ vir ſe habet p modū forme
mulier p modum patiētis· Item preua
let maſculus quo ad naturalem opatōz
q̄ naturalis opatio plus viget in maſcu
lo generatr̄ q̄ in fēa· in eo em̄ eſt maior
virtus· et ideo vir a virtū em̄entia eſt
dictus· vt dicit Iſi· Nerui em̄ virorū et
lacerti maiori robore ſūt fundati· ⁊ ideo
fortioribus actōibus erunt apti· oſſa em̄
maſculorum ſunt fortiora/groſſiora ⁊ in
iuncturis ſolidiora· et ideo ad oīa fortio
ra opa ſunt naturaliter fortiora· In ma
ſculis etiā ꝑm conſtan· ſunt corda ampli
ora et maiora· et ideo ad receptionē abū
dātie maioris ſpūs et ſanguis ſūt bilio
ra· et ideo ꝓpter abūdātiā ſpūuz ⁊ calidi
ſanguis audaciōr eſt naturaliter mēs viri
q̄ mulieris in q̄ cā eſt ꝓtraria· Nā ꝓpter
caloris fortitudinē et complexionis ficce
vigorem nulli viro accidit paſſio mēſtru
alis/ ſicut mulieribus accidere cōſueuit·
quicquid in maſculoꝝ corpibus ſuperflui-
tas gignitur/aut p intenſum calorē con
ſumitur/aut i pilos reſoluitur/aut p ex
eratiū euacuatur· Item diſtat conditio
viri et mulieris in ſenſus diſcretione· in
omni em̄ genere animaliū maſculus in
precauendis inſidiis et in fugiendis no-
ciuis ſollertiorem habet animū femine
et prudentiorē· vt dicit ariſto· li· v· vñ vir
precellit femina et rōne et intellectus p
ſpicacitate(vt dicit augu·)qui p̄fert viz
mulieri ꝑm apoſtolum in imaginis diui
ne et ſimilitudinis dignitate· ⁊ ex iſta di
gnitate p̄excellit maſculus et in auctori
tate et in poteſtate preſidēdi· auctoritas
em̄ docendi et preſidendi viris conceditr
feminis vero conſuetudinaliter denegatur
vt dicit apſtus· i· corin· vi·) Mulierē do-
cere in eccleſia nō permitto ⁊c· Scriptum
em̄ eſt· ſub viri poteſtate eris et ipſe do
minabit tui· gen· iij· Sunt igit viri femi
nis calidiores et ſiccio̊res· viribus fortio
res/animoſiores/magis ingenioſi/ꝑſtā-
tiores/mulierū zelatores· vñ et anima-
lia pugnant p vxoribus ſuis· vt dicit ari
ſto· Sunt etiā corpe duriores et hiſpidi
ores· vocis groſſiores/aſpectus ferociores
in genere animaliū excepta vacca cuius
vox groſſior eſt· vt dicit ariſto· li· iiij· Sūt
et omēs maſculi in omni genere aialiū
plurium dentiū q̄ femine/et maiori in-
diget cibo et corpis nutrimēto ꝓpter abū
dantem fortitudinē caloris dominantis
in maſculis humiditatem ibi de facili
conſumentis· vt dicit ariſ· li· iij·

De viro·

Vir a virtute virtū eſt dictus ꝑm
Iſi· Nam in viribus vir mulie
rem precellit· Caput em̄ mulie-
ris eſt vir· vt dicit apſtus· vnde tenet re-
gere vxorē ſuam ſicut caput totius corpo
ris gerit curam· Idic maritus quaſi ma
trem tuens vel matris tutor eſt dictus·
nā vxoris ſue que mater eſt filioꝝ curā
ſuſcepit et tutelam· Idic a ſpondendo id
eſt obligando et promittendo ſponſus dr·
nam i cōtractu cōiugali fide intermedia
ſe obligat/ vt invicem cum vxore vite
conſuetudinē teneat vt debitum ei red
dat/et fidem thori ſibi cuſtodiat/et eam
pro alia non dimittat· tantus autem eſt
amor viri ad vxorē/vt ipſius cauſa que
libet pericula ſubeat· amorem eius amori
matris preferat/ et vt p eius cohabitati
one patrem et matrē et patriā derelin-
quat(ſicut dicit dñs) propter hoc relin-
quet homo patrem et matrē ſuā ⁊ adhe
rebit vxori ſue· Idic ſponſus ante ſpōſa-
lia muneribus et donis et ad ſui amoris
āplexus ſponſaz allicit· litteris ⁊ nūciis
votū ſuum circa ipſam exprimit· multa
largit/et plurima repromittit vt ei pla-
ceat· ludis/ſpectaculis ſe exponit· frequē
tat tyrocinia· robis/ et mutatoriis ſe or-

nat et componit. Quicquid etiã cogitat dare vel facere p ipsius amorem p viribus statim facit. nulli denegat aliquid q̃ sub noĩe sponse rem aliquã sibi fieri petit. blande eam alloquit et blando vultu ac ardenti oculo eam facie ad faciem intuetur. tandem in eandem finaliter consentiens consensum suum cor̃ ptibus verbis exprimit. et anulo eam subarrãte in coniugem eã ducit. et in signum ratificatõis coniugij iam contracti dona et dotalitia ei impendere. et sub carte vel cyrographi testimonio cõcedere p̃sueuit festa et cõuigia nuptialia celebrat. munera aduenientibus donat. choris/cantilenis/et instrumẽtis musicalibus p̃sentes letificat et exhilarat. his completis sponsaz introducit. z ad secreta thalami recipit et admittit. sociã mẽse z thori eã statuit. eam dominaz pecunie sue et familie facit. deinde nõ minus vxoris sue q̃ suiipsius cãm vel curaz gerit. ex amore et zelo ipsam corrigit. et custodiaz circa eam adhibet et apponit gestus et affatus. pariter et aspectus vxoris ipse p̃sidet. ingressus et regressus eius rimat. atq; pensat. viro aũt bonã mulierẽ hñte nullus est felicior. qui vero habet vxorez clamosã/malã/rixosã ebriosaz luxuriosã multinolã/sibi p̃trariã/ sũptuosã/curiosaz/muidiosã/desidiosã/tediosaz/ et vagã amarã/suspiciosã/odiosaz/ null9 talis viro miserabilior est et infelicior. hec oia et superius posita tãgit fulgẽ. in p̃mone quodam de nuptijs in chana galilee. vnde compat xp̃m sponso. ecclĩaz sponse bone. synagogaz vero sponse male et adultere. In sponsa autem et vxore bona exiguntur iste p̃ditiones. scz vt sit frequens et deuota quo ad dei mĩsteriuz. habilis et subdita quo ad obsequiũ mariti. affabilis et benigna quo ad domesticos liberalis et larga quãtuz ad extraneos misericors z benigna q̃ ad miseros mãsueta et pacifica quo ad vicinos. circumspecta z prudens in p̃cauẽdis. fortis z patiens in sustinendis. sedula et diligens in agendis. modesta in habitu. et sobria in victu. cauta in affatu. pudica in aspectu/honesta in gestu/ matura in incessu/ verecũda in publico/iocunda cũ marito timẽs in occulto. talis vxor est laude digna q̃ plus cõpositis moribꝰ q̃ toris cultibꝰ. plus vestibus q̃ pulchris vestibus studet placere viro suo. q̃ plus cã plis q̃ cã libidinis in bonis mrimonijs quersat q̃ ex prugio potiꝰ hñe filios gñe q̃ nature delectat. Et hec de vxore bona sufficiãt.

De patre.

PAter est p̃mapiũ generatõis naturaliter eñ desiderat p̃ suam spẽz multiplicare in filijs vt natura quã nõ pot̃ suare in se. custodiat in sua prole. vt dicit p̃stan. et ideo ad filioz generationẽ de sua substãa p generatõis officiũ diuidit z transfundit. et tñ ꝓpter hãc diuisionẽ. nature sue diminutionẽ nõ recipit. generat aũt filium sibi similem in specie et etiã in effigie maxime quando virtus in semine patris vincit virtutem in semine matris (vt dicit aristo. li. viij. et ideo pater circa filioz p̃creationẽ solicitus existit. et naturaliter fetum suũ diligit intantũ. vt etiam nutrimentũ sibi subtrahat vt nutriat fetum suũ. et hoc generaliter est verũ in omni genere animaliũ. exceptis paucis in quibus natura degenerat. et ideo nõ multum sollicitant circa fetus suos q̃s a se ejiciũt. sicut dicit arist. li. vi. de aquila q̃ ejiciat pullos et alis et rostro et vnguibus eos fugat. homo aũt puerũ suum siue ferũ diligit z nutrit. ablactatũ. suum cõmensaiez facit filium etiã in iuuentute verbis erudit z verberibus corrigere nõ desistit. sub custodia tutoz ipsum constituit. et in ipm constituit. et ne p̃sumat vultũ hylarez filio non ostendit. filium sibi similẽ magis diligit. et in ipsum oculuz consueuit figere p̃ etatẽ et primogeniture dignitatem. vestes z ciboꝝ portiones filijs suis diuidit pro filijs acq̃rere. et hereditatẽ augere nõ desistit/ acquisitã excolit et excultã filijs heredibꝰ derelinquit. pater vero qui a pascendo est dictus. qui pascit filios in eorum iuuentute. fouetur in senectute/et a filijs pascitur. sicut est videre in auibus corui generis.

Nam iuuenes pascunt senes (sicut dicit Aristo.) quādo p̄ senio nō possunt acquirere victum suum. et ideo vite longioris promissio honorantiū parentes et sustē tantiū est remuneratō specialis. vt dicit ambro. Scriptū est enim. honora patrez et matrem tuā vt sis longeuus super terrā. exo. xx. eccī. iij. Qui honorat patrē. vita viuet longiore. vñ dicit glo. Honorare parentes est primū mandatū m promissione. et p̄ consequēs magnū est mandatū m remuneratōne et eius transgressio maxima est m punitōne. vnde patris maledictio nocet filijs. vt patet m filijs caim. qui ꝓpter paternā offensam penā meruerūt seruitutis. gen. ix. Est itaq; pater ex filijs honorandus/ sustentandus/ supportandus/letificandus/et defensandus/magnificādus/et laudandus/ exaudiendus/et imitandus. vt dicit glo. ibi. Si filij abrahe estis/opera abrahe facite. filius ex parētum substantia origmē ducit/et ab eis fomētū recipit. et sme parentū adiutorio neq; proficit/ neq; viuit quāto plus a patre diligit/tanto diligē tius ab eo mstruitur. frequētius creditur et sub disciplīne custodia artius custodit et cū a patre maxime diligat/ diligi nō videtur. qz verbis et verberibus ne mfolescat/sepius lacessitur. tanto affectuosius a patre diligit/quāto sua effigies m filio similioz z expssioz muenit. paterna facies cōfundit/qñ aliqd turpe de filijs subauditur. paternus animus grauiter offenditur/quādo aliqua ptumax rebellio m filijs psentat. circa filiozum educationē maxima parentū cura dirigitur et ob spem posteritatis filijs custoditur hereditas. ꝓpter paternā offensam et cōtemptū sepe pm leges exheredatōis pena filius pcutit et punit. nulla prorsus maioz est mgratitudo q̄ puerorz filiorz quando scōm acceptū beneficium a parentibus eis non succurrit nec a filijs necessitatis tempe subuenit. p honorificentia parentū filijs sepe impendit honoz et largitur. primogenito filio deberi maioz hereditatis portio a legibus diffinit sed ꝓpter patris miurā ius primogenitture aliquādo a primogenito tollitur/et alius qui dignioz est primogenimture titulo muestit. sicut dicit Iero. m glo. genexlix. ruben primogenit⁹ meus zc. Tu mquit iurta ordīē natiuitatis tue hereditatē quā iure pmogenimture hre debuisti/ regnū scz et sacerdotiū perdidisti zc. Filij igit qui p naturā deberēt esse sicut parentes/nobiles/diuites/et liberi/ per culpam efficiūtur viles/paupes/atq; serui. quere supra de malo puero.

De seruo.

Seruus (m Isi.) a seruando est dictus. Nam quondā quidā captiui seruabantur vel vt capite plecterent/ vel vt precio redimerent. vel a seruiendo sunt dicti. eo q̄ viliozib⁹ offitijs que dñis non cōuenit nec filijs mācipantur. Seruoz aūt triplex est genus vt dicit Isi. Quidā em̄ sunt vernaculi siue origmarij scz qui m seruitute sunt nati. et tales multis penis legalibus subiiciuntur. qz sua vendere vel alienare nō pñt. nec ptrahere/ nec dignitatis officiuz assumere. nec etiā testimoniū perhibere nisi dñorum suoz voluntate. vñ sme infamia existentes/sepe pena infamie punitur. Alij sunt serui empticij q̄ a barbaris vel hostibus capti vel empti iugo seruitutis sunt oppressi. Tertij cōductitij qui nō ex necessitate/sed voluntate pfiunt ob spez lucri. et hi ꝓpter famuli a famulando sunt dicti/id est obsequēdo. vt dicit Isi. Sunt itaq; multe viles conditiones seruoz malorz de quib⁹ supra dictū est m tractatu de ancilla. quere ibi.

De seruo nequā.

Hic de seruo nequā addendū est q̄ m multis sibi et alijs est nocuus. Solet em̄ esse ebrios⁹. z tūc bona dñi sui vel negligit/ vel furtiue subtrahit et expendit. puer. xxx. opari⁹ ebrios⁹ non locupletabit. Item remissus ē et otiosus. et tunc tempus pcessum ad laborandum mutiliter perdit. sicut seruis dixit paterfamilias. Quid statis hic tota die otiosi. et eccī. xxxij. Mitte seruum m opationem ne vacet. sic em̄ decet illū.

De etatibus hominis.

Item de bonis dñi sui prodigus omnia dissipat et cōsumit·math·xviij·Diffamatus est villicus q dissipasset bona domini sui·Item piger/somnolentus/et desidiosus omia negocia dñi sui negligit et obmittit· ecci·xxxvij·ōz· Cū seruo pigro tracta de opere·Et luce·xix·ōz· Seruus piger abscondit talentū dñi sui m terra et abūt ¶Item proteruus et ceruicosus etiam supra dñm se extollit·ecci·x·Vidi seruos m equis ꝛc·et puer·xxix·p seruū cum regnauerit ꝛc· Item cupidus lucri auidus lucrum dñi sui m ꝓprium suū cōuertit·exemplū de gyesi seruo helisei· q sub nomine dñi sui pecuniam petijt/obtinuit/detulit/et abscondit·iiij·Reg·v· Item superbus et presumptuosus dñi sui impium parui pendit· sicut dixit miphiboseth de siba seruo suo·Seruus me⁹ cōtempsit me dñe mi rex· et asinum sternere noluit·ij·Re·xvi· et iob·xix· Seruū meum ꝛc·Item cū sit durus et malitiosus· gratiā sibi fieri desiderat et appetit·sed obtentā eandem alijs nō impēdit math·xx· Serue neq; oīe de·di·ti·q·rome ¶Item marcūspectus est et obliuiosus ignorans q de suis excessibus sit rationē dño suo redditurus et ad memoriam nō reducit·luce·xij· Si dixerit dominus meus morā faciet venire ꝛc·Item iracundus et seditiosus totā perturbat familiam et offendit·luce·xiij· Si incepit seruus ille bibere et inebriari et familiam ꝑcutere·veniet dñs eius ꝛc· Item male dicens et linguosus de omnibus et precipue de dño suo maledicit· sicut patet de siba seruo miphiboseth· qui eum apud regem accusauit·ij·Re·xvi·ecci·vij· Ne audias seruū maledicentē tibi· Item si fuerit delicatus et deliciose nutritus contra dñm suum recalcitrat et resistit·prouerbi·xxix·Qui delicate nutrit seruū ꝛc· et iterū· Non decent seruū delicie· Item fraudulentus et dolosus insidias domino suo ponit· et q̄q; ipsum interficit siue prodit·iiij·Re·xxix·Tetenderūt ei insidias serui sui et interfecerunt regē in domo sua·Item dño suo existēs iniuriosus ab eo fugit et ipsum deserēs aduersario suo se cōiungit·iij·Re·ij·Fugerunt serui semey in geth ꝛc·et i·Re·xxv·Increuerunt serui qui fugiunt dños suos·Item cū sit nequā et flagitiosus vir p verba de malicia se cōpescit·ecci·xxij·ibi·sicut seruus interrogatus in tormētis castigatus frequenter a liuore id est liuoris crimine nec minuit· sed magis ad odiū prouocat·q·d·Seruus inter tormēta nō meliorat· sed potius peiorat· Item cum sit ingratus/gratiā sibi factā a dño non recognoscit· sed de iustitia plusq; de gratia sibi fieri credit·ecci·xxxij·Para manus seruo et queret libertatē ¶Item si fuerit criminosus inculpatus a dño suo sine flagellis ab eo extorqueri veritatis pfessio vix valebit·ecci·xlij·Seruo pessimo sanguinare latus·ibi glo·Seruus qui verbis nō corrigit· vulneribus corrigat ¶Item cū sit astutus et labor ei fuerit odiosus· vocatus ad labores dormire se fingit·et quasi non audiens de vno latere ad aliud se conuertit·puerbiorum·xxix· Seruus non potest verbis erudiri·quia quod dicis· intelligit· et respondere cōtemnit· et luce·xij·Seruus sciens volun·

¶De seruo bono·

Bom aūt serui conditio consistit in diuersis·nā bonus seruus est docilis/ingeniosus ad intelligendum·puer·xxvij· Seruus sapiens dñabitur stultis filijs·et ecci·vij·Seruus insipiens ꝛc· Item humilis est et obsequiosus ad quodlibet obsequiū impendendū ps·O dñe ego p·t·et f·an·t·ad phillij·ij· Humiliauit se for·p·ac· Item hylaris ꝛ iocosus ad cōuiuendū·decet em seruū i suo ministerio esse hylarem et iocundū· totū em seruitiū displicet qñ seruiens facie leta caret·gen·xlv· Et nos ieti seruiemus regi·et Isa·lx·Serui mei letabuntur et laudabunt p exultatōe ꝛc· Item affabilis et grosus ad alloqñdū·q; multū diligūt serui qñ affabiles sūt ꝛ benigni· et ideo de dauid q seruiebat saul ōz·i·Re·xviij· Acceptus erat dauid in oculis vniuersi populi ꝛ maxime in conspectu seruorum saul·et in eodem·Ecce places regi ꝛ vniuersi serui regis diligunt te· Item viri-

lus et animosus ac se contra aduersarium dñi sui opponens·i·iRe·xvij·Non concidat cor cuiusq; in eo·ego seruus tuus vado et pugnabo cōtra philisteum ꝛc·Item fidelis est in cōmisso sc̄z in negocio·et studiosus ad exequendum·luce·xix·Euge serue bone et fidelis ꝛc·et·xij·Seruus meus moises fidelis in omni domo mea·Item bumilis est et artificiosus ad lucrum dñi sui procurandum·plus enim intendit bonus seruus augmentare et multiplicare dñi sui peculium q̄ suum ꝓpriū·qz in multiplicando lucrum dñi sui procurat et ipse suum·luc·xix·Vocatis decem seruis suis tradidit illis decē mnas et ait·Negociamini dū venio ꝛc¶Item bonus seruus cautus est et multum curiosus ad rōnem·et cū pōt' reddit rōnem dño suo de datis et acceptis·Nam de bene computatis remunerationē certus exspectat·de non cōputatis vero semp dubitat et formidat·vt patz luce·xix·vbi dr Dñe ecce mna tua decē mnas fecit·Cui dixit dñs·Esto dñs habens potestatem super decē ciuitates·Item sollicitus est bonus seruus et animo studiosus prius dño suo prepare cōmodum·sicut prādiū siue lectum·q̄ se disponere ad prandendū siue qua litercūq; alias quiescendum·nūquā em̄ bonus seruus cōmodum sibi fieri putat' q̄n videt q̄ dñs suus adhuc laborat·luce·xij·Quis vestrum bñs seruū si venerit de agro dicat ei'primo discumbe ꝛc·ideo cōmēdatur qui dixit ad dauid·ij·iRe·xi·Dñs meus ioab et serui dñi mei super faciem terre manēt·z ego ingrediar domū meaz vt ego comedam et bibam ꝛc¶Item seruus fidelis z timorosus sciens dñi sui aduentum nō se disponit vel deponit antequā veniat ad dormiendū/nec subintrat lectū ante aduentū suū·luce·xij·Beatus seruus ille quē cū venerit dñs'inuenerit eū vigilantem·Item seruus qui circa dñm est sedulus z amorosus'alijs dormiētibus vigilat ad dñm suum'custodiendū·vñ merito reprehendit dauid abner et alios seruos regis saba dormiētes·i·iRe·xxvi·Non erat q̄ vigilaret'sed omēs dormiebāt·(z sequitur·)iFilij mortis estis vos qui nō custoditis christū dñi·Item seruus qui in obsequijs dñi sui ē affectuosus' oculis ac manibus semp circa dñm est intētus ad suū beneplacitū pagendū'ne aliqō·s·m cōmodū sustineat vel defectum/siue ad aliqō beneficiū a dño benefico recipiendū·ps·Sicut oculi an·i ma·id est ad manus dñe·s·intra ꝛc·Item bonus seruus nū quā a labore est vacuus/nunq̄ ab vtilitate dñi otiosus'qz siue comedat/siue bibat/siue vigilet/siue dormiat omia q̄ facit'ad vtilitatē illius cui seruit ordinat et reducit·iob·xlij·Sicut seruus desiderat umbrā et mercēnarius p̄stolatus ꝛc·Item bonus seruus nec in victu nec investitu est dño suo onerosus'imo veteri roba dñi sui aliqñ p anni circulū est ptentus'sicut q̄ cōpleto seruitio suo multo plura ē a dño suo receptur·Jero·In lege precepti est vt sine veste z viatico'et supra p ciū productiuū·seruus in anno·vij·nullatenus a dño dimittat·Exo·xxi·et deutero·xxv·Item seruus in moribus disciplinatus et ꝛ tuosus solz esse coram dñis gratiosus z in eorū oculis est acceptus·et ideo seruus sensatus ad ꝛ diligentiā adhibet vtrobane z curialr·s·dño suo administrat·qz aliqñ plus dñs diligit mundiciam fuientis'q̄ ipsaz exhibentiā fuitutis·ps·Ambulās in via imaculata hic mihi ministrabat·eccl·vij·Si seruus sensatus est tibi·sit tibi q̄si aia tua ꝛc·Item seruus bonus a dño correptus ptra corripientē se non est murmurās neq; querulosus·sicut enim q̄modo iustus dñs iuste arguit seruū suū·z talis argutō sibi accidit ad pfectū·eccl·x·Servo sensato liberi seruient·et vir disciplinatus nō murmurabit correptus immo potius gaudebit·vñ puer·ix·Argue sapientem et diligit te·corripe ꝛc·

¶De domino bono

Sicut aūt seruus est nomē subiectionis'sic dñs est nomē platōis et potestatis·vñ a dño a quo est oīs ptās iustum dñium est statutū·sine em̄ dñio nō possz stare salua respublica nec esset humana societas pacifica z quieta·Sublata nanq; de medio iustorum

De etatibus hominis.

dñorum potētia libera esset malicia⁹ et nunq̄ innocentia foret tuta(vt dic̄ Isi.) Justa itaq̄ dñatio p tyrannidē suos nō oppr̄imit⁹ sed suos aduersarios repr̄imit et repellit. dominor̄ etiā ptās suos non deserit⁹ imo p subditis ptra potestatē aduersantā se opponit. vt dicat grego. vñ ptz q̄ dñs nomen est potestatis et nomē eq̄tatis. iustus em̄ est dñs. et iust. di. eq̄. vi. vul. eius. et ideo dñs qui iustus est⁹ p vi am litis causas/lites ⁊ cōtroversias iter subditos dirimit et definit. vnicuiq̄ qđ suū est tribuit⁹ ptra malicia gladium extrahit p defendenda innocentia. dipeū iuste potentie cōtra maleficos obiicit⁹ et opponit. pupillos/viduas/ orphanos de manu oppr̄imentis excutit. predones maleficos et fures p̄sequitur⁹ atq̄ punit. acceptam potestatē non p̄m voluntatis impetū⁹ sed p̄m legum impium ordinat et disponit. Ex quo patet q̄ dñs est nomen equitatis. est insup nomen liberalitatis nā boni et iusti dñi liberales sunt et pij. Et sic̄ dr̄ hester. xiij. Cū inquit totū orbē mee dñationi subiugasse⁹ nunq̄ volui potētie abuti magnitudine⁹ sz clemētia et lenitate gubnare subditos ⁊c. et ideo verus dñs ad omnes preter q̄ ad maleficos liberalem et affabilem se ostendit. plus amari q̄ timeri diligit. non bōibus sed bestijs id est bestialib⁹ et malis dominari se cognoscit. vt dr̄ genesi. ix. Sit terror vester sup cuncta aiantia ⁊c. Homo(inquit grego.) nō rōnalibus sed irrōnalibus aialibus est p̄latus. vt nō ab bōibus⁹ sed aialibus timeat. Omēs em̄ boues natura eq̄les genuit⁹ sed p varijs meritis alijs alios iusta dei dispensatio preponit. vt hūana fortitudine peccare metuant⁹ qui diuinā iustitiā non formidant. Ex hoc ergo dñi timore nō supbiāt non suaz gloriā⁹ sed subditor̄ iustitiam querāt. non em̄ bōibus⁹ sed bestijs dominant. q̄ ex illa p̄te q̄ bestiales sūt⁹ dñio ipsor̄ prosternūtur. Est etiā dñs nomen nobilitatis. sicut dr̄ deutero. i. Tuli de tribubus vestris viros sapientes ⁊ nobiles⁹ et pstitui eos dños et p̄ncipes et tribunos⁹ et centuriones. Nam dñi debēt esse nobiles et generosi animo non tam carne q̄ mente. ideo p̄m ambro. Natura in aialibus nobiliores et viribus fortiores p̄posuit aliq̄ reges et ductores. vt patet in aialibus et in volatilib⁹. ⁊ etiā in apibus. in quibus oibus illi alijs dominātur et p̄ficiūtur. in quibus nobiliores p̄ditiones p̄m nature beneficiū mueniunt. vt sic addiscat homo nobiliter p̄esse p̄m rōnem et grām. ex quo sic aialia p̄sunt aialibus nobiliter p naturam. Item dñs nomen est honoris et dignitatis. sicut dicit ap̄lus ad ephe. vi. Servi obedite dñis carnalibus cū timore et tremore ⁊c. dñs em̄ iuste a subditis reuerentiā et honorē accipit⁹ et officij sui merito subditos honorificentia dignos facit. p̄pter vnū em̄ bonum regem vel dñm tota patria honorat⁹ timetur⁹ et frequentatur. Item dñs est nomen pacis ⁊ securitatis. nā guerras et pugnas dñs iust⁹ sedat⁹ et discordes ad concordiā reuocat. vnde sub bono ac forti dño ac pacifico colomi patrie sunt securi. q̄ nullus audet inuadere termios suos ac infringere pacem suam.

De domino malo.

Sicut aūt iusto et bono dño nihil reipublice vtilius est⁹ ita malo dño nihil peius. Vaz malus dñs subditos suos quos iuuare deberet spoliat⁹/oppr̄imit⁹/ et indebitis officijs angariat et angustat. Michee. iij. Qui violenter tollitis pellem de supbis ⁊c. p̄pter munera iustitiā violat⁹ et paupi non iudicat. Mich. iij. Audite p̄ncipes q̄ ab hominamini iudiciū. Populū á quo recipit vectigalia et tributū⁹ ab inuasorib⁹ non defendit. Jecci. xiij. Non assistit malicie sue. consentientē cruciat ⁊ crudeliter flagellat. Isa. xix. Dabo egyptum in manū dñorum crudeliū ⁊c. Jere. vi. Crudelis est ⁊c. Aliena tanquā p̄pria vendicat⁹ et omnia sua esse putat. i. Regū. viij. Filios vestros tollet ⁊c. timeri potius q̄ amari desiderat. Baruc. vi. ostendēs motum gentibus. videte ergo ⁊c. Honorari ab omnibus et reuereri affectat. dan. vj.

Cadentes adorate statuā ⁊c. leges ⁊ statuta antiq̄x destruit: et sua ordinat. Isaie. x. Ve qui condunt leges iniq̄s: sub specie iustitie crudelitatē ⁊ malicā palliat et occultat. Isa. liij. dñatores eius ⁊c. Inique exactōib⁹ et tallijs sepe verat. Isa. liij. populū meū exactores spoliauerunt. Et dañ. ij. c. et ix. d. Occasiones exterquē di aliq̄d rapiendi optat. Isaie. lij. Assur absq̄ vlla cā calūniatus est eū: mendaces et zelatores diligit: et eor̄ psilijs aures accōmodat. puer. Principes q̄ libēter audiunt v̄ba mendacij ⁊c. fidē et pactum nulli seruāt. i. mach. xvi. Iurauit illis rex et princeps eius (et seq̄tur) Vidit munitionem et rupit citius iusiurandū. Epulas et delicias de alienis laboribus sibi parat. ps. Deuorauerūt p. m. s. es. p. exemplū de balthasar. dañ. v. ⁊ eze. xix. Eos q̄ diutius et fidelius sibi seruierūt: peius remunerat. sicut voluit laban remunerare Jacob qui dixit. Nisi deus patris mei affuisset: mihi modo nudū forsitan dimisisses. Item nulli⁹ seruitia grata reputat. ideo oia q̄ sibi fiunt: immoza debito fore putat. sicut dr iudith. iij. nec ista facientes ferocitatē pectoris eius mitigare poterūt. Item alijs laborātibus in ludis et in potibus ipse vacat. eccl. x. Ve terre: cuius rex puer est. cuius principes mane comedunt. et. iij. Re. xx. Rex bibebat temulētus de vmbraculo suo ⁊c. Dēt de p̄rietatibus hois quo ad membroz diuersitatē. et quo ad etatē. et quo ad sexus discretionē et variā qualitatez nūc sufficiant. Nunc de quibusdā accidentibus q̄ ptingunt circa hoiem ⁊ scōm naturā et preter naturaz: aliqua cheirisr adiutorio sunt dicēda. Et primo de cibo: deinde de potu: tertio de vigilia et somno: deinde de exercitio.

¶ De hominis p̄etate et de cibo.

Dicto de p̄rietatibus hominis q̄ ad illa q̄ ēm pstituūt naturaliter: dicendū restat dr illis p̄etatibus rerū: que ipius ēm naturā in esse custodiunt. et sunt ēm Joaer/ exercitatio/ quies/ cibus/ potus/ vigilia/ et somnus. sine istis nō custodit humanū corpus. Nos aūt istū ordinez hic nō sequimur. qz in loco suo de aere postea dicemus. De cibo ḡ primo dicam⁹ q̄ntū hic sufficit. qz cibus (ēm pstan.) est subā cōuertibilis in essentiā corpis q̄ cibatur corpus augmentās/ nutriens et sustētās Calor enī fortis membroz interioz ⁊ exterioz ptinuus est actōne et resolutione cui cōtinua debet restauratio ad debiti beneficiū restaurandū. Cibus aūt sumptus in similitudinē corpis vertit: et in ipsius naturā transmutat. vnde in cibo precedit ipsius prepatio. deinde ei⁹ mastricatio. tertio in locū digestionis receptio quarto ipsius digestio/ et puri ab impuro sepatio. quinto ipsius attractio: et p sin gula membra distributio. sexto nature membri assimilatio. Si enī cibus nō assimilaret membris: nunq̄ in eoz naturā incorporaretur vel conuerteret. Vltimo post oia ista fit istius cibi incorpatio/ et in naturam corpis cōuersio. Nam qō calidus est et humidus: transit in naturā sanguinis et carnis. qō vero frigidum est et siccum: in naturā nerui et in naturā ossis. et sic de alijs. Cibus itaq̄ assumptus et incorpatus. in corpibus adhuc inuenib⁹ corpus nutrit et augmentat. In senibus vero calorem naturalē tempat: deperdita aūt restaurat: et custodit corpus ne pereat. Ciborum aūt multe sūt diuersitates Quidam enī cito in sanguinē conuertūtur p̄ter suā subalem humiditatem et caliditatem. et illam quā habent cū sanguine vicinitatem. Quidam vero cōuertūtur p̄ter contrariā causam tardius conuertuntur. Quidam vero cibi multum nutriunt: quia multum sanguinis generāt Quidam vero parum: imo potius onerant. tamen aliquātulum refocillant. et generaliter omnis cibus laudabilis sanguinis generatiuus. magis est conueniens in regenda sanitate. laborantibus tamen est conueniens grossior cib⁹ spissioris sanguinis generatiuus. ¶ Item omnis cibus de quo generatur multus sanguis: paucā habet superfluitatē et eō

De etatibus hominis.

uerso·cibus de quo generat pauc⁹ sanguis·multas generat superfluitates·z generaliter ꝑm diuersitates ciboꝝ disponũtur et variãtur cõplexiones membroꝝ z corpis q̃litates·vt dicit ꝓstã·li·i· ¶ Circa cibũ aũt ꝓsiderantur ista sicut et circa dietã· vt dicit galiẽ·sup ampho· scz cibi substãlitas/qualitas/quãtitas/sumentis necessitas/tempis cõgruitas· optet enim medicũ cognoscere substantiã z qualitatem ciboꝝ ad custodiã et regimẽ corpoꝝ humanoꝝ· Est em̃ quidã cibus nutrimẽ talis et facile cõuersiuus· et talis est nature cõseruatiu⁹·Quidã est cibus medius·et hic est facile alteratiuus et nature amatiuus·Quidã vero est cibus pestilẽtialis et nature corruptiuus·sicut cibus venenosus·q̃ a tota specie imutat et destruit ipm corpus·et ideo oportet ciboꝝ cognoscere substam·et qualitatẽ ne venenũ assumat loco cibi·Qualitas aũt cibi attendit et ꝑm vltimã qualitatũ elemẽtariũ remissionẽ·et sic est cibus calidus vel frigidus in primo gradu·vel ꝑm earundẽ vltimam intensionẽ·et sic in q̃rto gradu·vel substaruz mediationẽ·et sic dr esse in tertio vel secundo gradu·ꝑm maiorem excessuz vel minorẽ·¶Hoc etiã attẽdendũ est ꝙ tam ꝑm substantiam q̃ ꝑm qualitatẽ (vt dicit ꝓstan·) aliquis cibus est subtilis·qui scz de facili digeritur·cuius quãtitas multa parum nutrit·quia ꝑm auic·) subtilis ex eo generatur sanguis·qui cito revoluit a mẽbris· et ideo parũ nutrit vt dic idẽ·Et est cib⁹ grossus q̃ scz tardus digerit et eius pars modica multũ nutrit·ex quo sanguis grossus generat·qui tardius revoluit ab ipsis mẽbris·¶Nã (vt dicit Ysaac) ex subtili cibo fit generatio subtilis sanguinis et econuerso·et est cibus in qualitate z substantia tempatus· Cibus aũt purus laudabilis est qñ est inter hec tempatus z ecõuerso·¶Cõm auic·herbe crude z fructus nimis virẽtes·minus sunt boni quo ad cibum ꝓpter humiditatis excessum·naz sanguinẽ replent aquositate·et disponũt ad putrefactionẽ·et ideo potius sunt medicina ·q̃ cibus· Cibus debet esse vniformis·ne scz in vna mensa diuersa nutriẽtia simul assumant· qz (ꝑm auic·) dum vnus cibus digerit·alter corrũpitur·et stomachus nimis extendit et replet· Cõsiderat etiã in cibo quãtitas dimẽsiue et effectiue·¶Nã attenditur vel ꝑm minimum vel ꝑm mmimũ vel ꝑm inter hec mediũ Si vero fuerit cibus nimi⁹·naturã grauat/stomachũ distendit/z inflat·rugitũ et tozsiones generat/malos bũores z cathochimas augmẽtat nauseã et vomitũ ꝙocat/calorẽ naturalez sicut oleũ lampadẽ extinguit et suffocat·spasmũ z ptractionẽ neruoꝝ cãt·vlcera/scabiẽ/et apostemata fieri ꝓcurat/senũ z mortẽ accelerat·ptrã quã ꝙ ciboꝝ multitudinez homo munire et defendere se credebat· qñ vero cibus est minis pauc⁹·naturã debilitat/visum z oms sensus ebetat/fluxuz capilloꝝ et caluiciẽ generat/ptisim et ethicã accelerat/corpus extenuat/ et pessimas infirmitates q̃ repletio nimia generat atq; causat·(vñ dr in ampho·)in tenuibus dietis maxie peccant egrotãtes Cibus vero mediocris est laudabilis·qz deperdita in corpe restaurat·virtutẽ ꝓseruat/sanguinẽ augmẽtat/colorẽ tempat/ingenũ acuit/vires operandi tribuit/sanitatez corpis auget et custodit·suauẽ somnũ et mulcebrem generat et inducit· vñ si fuerit maior ꝙ cibum restauratio q̃ fuerit precedens ꝙ resoluentem calorẽ deperditio/cibus corpus augmentat·vt patet in adolescẽna· Si vero maior fuerit deperditio q̃ ꝙ cibum sequens restauratio·corpus minuitur et deficit·vt in senectute·sed si fuerit equalis restauratio·cõtra dissoluta corpora conseruat in ꝓsistentia et in statu· sicut est videre in iuuentute· Considerat cibus vel cibi effect⁹ respectu comedentis·qz alius cõuenit sano·et alius egro·alius iuueni·alius seni·alius exercitãti·alt⁹ quiescẽti·¶Multa em̃ salubria sanitatem habenti q̃ sũt mortifera infirmanti· et etiam in sanis differentia est·quia allium vel piper qd alicui flegmatico est remedium·alicui colerico est venenum· Jusquiamus qui est mors hominis·gratissimus cibus est

passeri vel coturnici vt dicit galie. Varia dus etiā est cibus ꝑm varietatem morbi ꝓ̄. aliquis cibus est salubris in ꝗrtana qui est mortiferus i acuta. et aliꝗs cib⁹ qui est vtilis in ꝓncipio morbi: est nocuus qñ infirmitas est in sūmo. nā tūc debet dari cibus tenuis vt dicat hypo. et galie. qz tunc natura circa digestionē morbi est totaliter intenta. vñ tunc eius effect⁹ diminuit z impeditur: si circa occupata grossa cibaria teneret. ¶ Alius etiā cib⁹ et alio modo dandus est et necessari⁹ in morbo cronico/et diuturno. et alius i cōtrario. qz in ꝓncipio timetur defect⁹ virtutis. et ideo est necessarius maior cib⁹. In ꝓtrario aūt morbo timetur infirmitatis augmentū: et ideo tunc debet dari minor. Libatio vero facienda est ꝑm diuersitatē morbi/ꝑm virtutem infirmi/z ꝑm qualitatē et subam ipsius cibi. z ꝑm hoc vtilitas cibi iudicatur. Item alio modo ciband⁹ est iuuenis/ z alio modo adolescens/et alio modo ipse senex. Qñ abstinēcia cibi q̄ senibus est facilis: pueris et minoribus est difficilis (iuxta illū hypocra.) Senes facillimū ferunt ieiuniū. secundo ꝓsistentes facilius: pueri ꝛo minus. nā in senibus debilis est calor naturalis: i aliis aūt est fortis. et ideo maior cibus ad repressionē caloris est necessarius iuuenibus et puulis: minor ꝛo antiquis. Eadem est rō etiā quare minus cibandi sunt quiescentes ꝙ se exercitantes. qz i illis calor est debilior: in istis ꝛo fortior est vt post patebit. Consideratur aūt in cibando tempis congruitas. nam grossiori dieta et largiori indigent boues in hieme ꝙ in estate. sicut dī hypocras. Ventres in hieme z in vere natura caliditissimi sunt et somni longissimi. In his igit horis plures oblationes sunt dāde. qz tunc innatus calor est mult⁹: multo igitur indiget nutrimento zc. In hieme em viget appetitus et fortior est digestio. calore existente fortiore. In estate vero contrariū est. calor em in hieme ingredit tur ad interiora et ibi coadunat. in estate vero suo simili cōgaudēs et exteriora petens dissoluitur: et in corpe minorat. qz igitur i hieme multū digeritur: multus excitatur appetitus. vt ꝓz in pueris qui sunt multi caloris: et ideo multū appetunt et multo indiget cibo. Similiter in athletis in quib⁹ rōe exercitij augmentatur calor naturalis. et ideo multū indigent nutrimēto. sicut ibi exemplificat galie. Est igit cibus omni animali necessarius et maxime cōueniens est. qñ vmidus est. et inter superfluus et diminutum tempat⁹. nimia em cibi repletio siue saturitas mortis aie z corpis esse consueuit. et potissime periculosa est saturitas: post precedentē sterilitatē siue famem. vt dicit auic. plus em natura tunc appetit: q̄ digerere possit. et ideo remanēte appetitu citra saturitatē: cib⁹ assumēdus est.

¶ De potu.

Potus est suba liquida ad nutrimentū animalis necessaria. Pot⁹ liquidē (vt dicit ꝓstan. libro. v. c. xxvij.) multiplex de cā necessarius est. Corpus em siccū humectat. et qō humidum est in corpe resoluit z restaurat. cibus p ipsum reficitur: et ferē ad loca remotiora: qui sua grossitie non pōt transire p strictos meatus et angustos. Potus etiā vt dicit ꝓstan. et etiam auic. diuersificatur triplr. Est em potus qui est tm potus: vt aqua q̄ non est corpis nutritiua. et est potus qui est potus z cibus sicut vinū. qō (vt dicit ꝓstan.) p oēs partes corpis portat cibum/nutriens et calefaciens spiritū et sanguinē: et calorez ꝓfortans naturalē. Et est potus medicinalis qui non exhibet ꝑm viam potus: sed potius ꝑm legem z regulā medicine. sicut syrupus/oximel/oxizacra z hmōi. Sicut aūt dicit ꝓstan. in sanitate custodienda et infirmitate curāda: aqua est necessaria. et ideo oportet vt medic⁹ aq̄rum nō negligat conditiōes cognoscere/ et naturas. laudandas tribuat: et caueat non laudandas. Aquarum aūt quedam est sapida: quedā nō sapida. aqua ergo sapida in substātia dara: fontana orientalis/leuis/cito calefaciens/cito frigescens. hmōi autem (vt dicit constan.) in sanitate custodienda est laudabilis

De etatibus hominis.

nō grauās·cito em̄ erit cibū·p hoc em̄ q̄ est clara·patet q̄ ſordibus non est mixta·p hoc aūt q̄ est leuis·patz q̄ non est indigestibilis·p hoc vero q̄ est cito calefaciens et cito frigefcens·patz q̄ ſube est ſubtilis· vnde ſi vis ſcire de duabus aquis que ſit ſubtilior in ſuba et laudabilior ad bibendum·intinge vnū pannū lineū bene mundū in vna·et alium bene mundū in alia z expone ſoli· qui pus erit ſiccus·in aqua ſubtiliori eſt intinct⁹ Secundo poſt hanc aquā cōmendabilis eſt aqua fontana ſeptētrionalis·q̄ inter orientē z aquilonē eſt poſita fluens verſus aquilonez· ꝓpter hoc em̄ quod libere exponit ventis ſeptētrionalib⁹ motu extremoz ventoz ſubtiliat· et eſt i hieme calide nature et frigide in eſtate·frigus em̄ ſeptētrionale fugat calorē ad interiora fontiū ſibi obiectoz·q̄ coadunat⁹ frigiditati obuiat et reſiſtit·z aquā fontis aliquantulū calefacit·In eſtate vo ecōtrario·calor aeris vincens fugat frigiditatem ad capita fontium·que ibi coadunata aquā frigeſcit·vt dicit macro·et cōſtan·Item aqua fluens fortiter de montibus ſup petrā vel harenā limpidiſſimā·ſicut alicui⁹ magni fluminis ſecūdū gradū obtinet ſanitatis(vt dicit ꝑſtan·) Aqua vero pluuialis vt dicit ꝑſtan·melior eſt aliis aquis et ſapidior/ leuior/et mundior·ſicut dicit hypo· Pluuia in q̄t eſt fumus aquaz a ſole attractarū· natura em̄ ſolis nō niſi qđ ſubtiliſſimū eſt attrahit·et ideo ceteris aquis melior eſt et digeſtibilior·tū ꝓpter ſui ſubtilitatem vicina eſt putrefactioni·tū vt dicit ꝑſtā· ex putredine nō eſt vituperanda·ſz ex ſubtilitate ſua potius eſt laudāda· Omnis em̄ aqua corruptionē cito admittens eſt ſubtilis· ledit igit̄ qñ eſt putrida· quia raucitatē generat atq; febres·ſed nō putrida optima eſt·et ideo a putredine eſt cauenda·Item dicit conſtā·aqua que ex tenuiſſima tollit pluuia·melior eſſe videt·que vero deſcendit cū tonitru·melior eſt poſt hāc·nā tonitrus ſuo motu pluuiam ipſam ſubtiliat·Dicit etiā conſtā· q̄ quicūq; frequēter bibit aquā frigidaz nō euadat frigidas egritudines·ſaltē in ſenectute·Aqua vero calida vt dicit conſtā·ieiunū ſtomachū lauat a cibor fecibus·purgat fleuma et omnē putredinez ventrē purgat et mūdificat· ventrē ſoluit/naturā alleuiat et cōfortat· eius tñ frequens vſus nocet·ſtomachū em̄ remollit/digeſtiuā virtutē turbat z impedit/et ſanguinē de narib⁹ manare facit· Item calida aqua laudabilior eſt ieiunis mane·maxie his qui de nocte crapulati ſunt·dicit em̄ auic Teſtificati ſunt inquit antiqui ſapientes q̄ aqua cocta ē minoris inflationis z facilioris penetrationis·q; corpa ei⁹ admixta actōe ignis diſſoluūtur et deſcendere cōpellunt(et ſubtungit·) Corpidi inquit medici eſtimati ſunt q̄ ſubtilius exalet p decoctionez·et qđ groſſius eſt· remaneat· ſed hoc falſuz eſt· Ex ꝓbus em̄ ſimilib⁹ ꝑſtat aquea ſuba a qua tanta poſſet fieri decoctio q̄ nihil remaneret niſi fex et ps terreſtris· vt patet in aqua ex qua fit ſal p violentam decoctionem· Aque autem ex niue z grandine reſolute ceteris ſunt illaudabiliores ꝓter aquas lacuales z paluſtres· Iſte aque omēs ſunt cauende·q;vt dicit ꝑſtā·Splenē magnificāt· epar z ſtomachū ꝑfundunt/cutē horridā faciunt z varias febres faciunt· lapides gignūt· Si autem penitus vitari non poſſunt· euitentur quātitate aūt·bulliātur·Dicit autem ariſ·i li·meteo·q̄ aqua minis vel glacies caloris ſolutōe ad priorē ſubtilitatē non redibit·aqua vo in ſipida ē q̄druplex ſm ꝑſtan·Alia em̄ eſt ſalſa/alia ſulphurea alia limoſa alia alluuioſa alia metallica Salſa vo vt dz·ventrē emollit mordicā do inteſtina z laxat·ſepe tū bibita deſudādo z plumēdo hūorē ventrē ligat z cōſtipat/corpus deſiccat/ſcabiem et pruginē ſanat/hydropicos iuuat ſi comedat ſeu bibat· Aqua vero ſulphurea ad frigidas facit infirmitates/neruos calefacit intercutaneos hūores ꝓmit· vide infra de ſulphure vbi ꝓtutes ei⁹ plen⁹ poterit inueni Aqua aūt limoſa vel alluuioſa z bituminoſa infrigidat z deſiccat ſanguis fluxū ſtrīgit z ſedat/z emoroidas curat·

nomodū ad corrigend aquā subtilem pro fum·

pluuialis aqua melior z alijs aquis·

Aqua vero metallina naturaz metalli sequitur et effectuz·nam transiens aqua venam ferri/ventrem constipat/membra confortat/splenem deopilat/apostema curat·aqua de metallo eris humiditati subuenit/stranguriā strīgit·aqua de metallo argenti refrigerat/desiccat·Dec autē aqua multiplex potui dari nō consuenit/sed confert vsui medicine· Est aūt potus qui simul est cibus et potus/scz vnū·Diuersificatur eñ vnū in substantia·Quedam eñ sunt grossiora vina duriora aliis/et nutribiliora·alia vero sunt subtilia/et parū nutrientia/stomachum cito exeuntia/dolorem colericū de capite auferentia/vrinam prouocantia·alia sunt mediocria ī suis actionib⁹ temperata·Preter aūt istam vim considerationem quo ad substantiam cōsideratur vnū ꝑm ꝑstan·quatuor modis scilz quo ad differentiā tempis/quo ad redolentiam odoris/quo ad saporis suauitatē/et quo ad coloris claritatem·Nam ī tempore diuersificantur vina·qz qñ nouiter est de torculari expressum/nō transit in caliditate gradū primū·Sicut eñ dicit galienus de simplici medicina·Vnum inquit constat ex quatuor substantiis/scilz aquea/spumosa/seu aerea vinea siue ignea vel terrea·Aquea ꝓ longam moram cōsumitur/et pars vinea confortatur·vina itaq; veteriora/sūt aliis calidiora·In odore aūt diuersificantur vina·qz quedam sunt odorifera bene nutrientia·Alia vero odore horribilia malum sanguinem et capitis dolorem generantia·In sapore etiā maxime diuersificantur vina·Quedam enim sunt dulcia aliis nutribiliora/et ventrem humectantia·alia vero sunt pontica stomachū confortatiua/ventrem constipantia/pectori et sue gimentie nocentia·alia sunt acerba que et diuretica·alia vero amara ceteris minus calida·In colore insuper variantur· Nam quoddā est album minus calidum·quoddā citrinū magis calidum qz vt dicit constan· ommium membrorum est penetratiuū·sanguinis colerici generatiuum·et doloris capitis commotiuum·aliud vero est nigrum qō ceteris est magis nutritiuū·aliud aūt est rubeum siue rubicundū·et illud aliis magis est calidum· tū quia terrestre et grossum respectu albi vel citrini·nec ita est perforatiuū nec lesiuum·Vnum aūt quod in ommibus predictis est mediocre/pre ceteris est laudibile·Nam naturalē calorez confortat ꝓ omnia membra/animū refocillat/gaudiū et audaciam generat/virtutem corpi administrat/coleram rubeam cū sudore et vrina euacuat/coleram nigrā temperat/membra ex humore desiccata tempat et humectat/vires repat et corpa impinguat/appetitum ꝓuocat/vim digestiuā adiuuat et procurat/intellectum acuit/opilationem splenis z epatis aperit/superflua in corpe destruit et consumit/albugines oculoz et lippitudines tollit/eloquentē efficit/lapides in renib⁹ soluit/et harenulas dissipat z educit/sanandis vulneribus cōuenit menstruis subuenit/sanis et infirmis conuenit si modo debito a quolibet assumatur Si vero in qualitate et quātitate modū excesserit/abutenti non erit remediū vinū·sed mors erit potius et venenū·sicut patet infra de ebrietate quere ibi· Tertium genus potus est potus z medicina sicut est oximel et syrupus·Nam talis potus confert sanitatē/quia humores in corpe digerit/diuidit/et expellit·qñq; laxat·qñq; constipat· quādoq; infrigidat et desiccat· quandoq; vero calefacit/remollit/et humectat·Sed horum potuuz/differentias medicis dimittamus·

De cibo.

Cibus itaq; et potus ad prandium et conuiuiū habent ordinationem et respectum· In prandijs ergo primo cibaria prepantur·conuiue pariter cōuocantur· sedes et sedilia erigūtur/in cenaculo ordinātur/mēse et mensalia disponūtur et ornantur·hospites cū dño in menie capite collocātur· ñ prius ad mēsā residēt misi prius manus hospitum abluantur·surſum filie/dñe et deorsum famuli piter ad mensam cōbinātur·codearia/et cultelli/et salsaria

De etatibus hominis.

primitus in mensa ponūtur et panes cū poculis mox supaddūtur. fercula multa et varia subsequūtur. cliētes et ministri cū diligētia singulis obsequūtur. se mutuo muitantes iocunde inter colloquūt/ vialis etiā et citharis exhilarātur. nunc vina et fercula renouāt. sibimuicē fercula apposita cōdiuidunt et cōpartiūt. fructus tandem et species subinferūtur. cōpleto prandio mensalia cū reliquijs deferuntur. et mense de medio remouētur. manus abluūtur. iterū et tergūtur. gratiarum actiones deo z hospiti psoluūtur ex hilarationis gratia pocula iterum et iterū offeruntur. his in prandio completis vel ad lectulum quietis gratia recipiuntur. vel redire ad ppria pmittūtur.

¶ De cena.

Cena dicitur a cenon qđ est commune ꝓpter vescentiū cōmunitatem. apud veteres solitū fuit in propatulo vesci z cōmuniter epulari. ne singularitas luxuriā generaret. sz modo potest cena dici a cenos qđ est ombra. qz iam vescentes ꝓpter parcitatem querūt cenandi latibula (vt dicit papias.) vel potius a cinos qđ est canis ꝓpter carentiam et defectū caritatis. vnusquisq; em suam cenā presumit ad manducandum i. cozm. ix. Omnia aūt que supius de cōuiuio vel prandio dicta sunt. cene cōueniūt. Istam tñ cenā multa magnificāt/ et exaltant. et hec omnia occurebant in conuiuio assueri. vt patet hester. i. ¶Primū est tempis congruitas. decet em cenā fieri tempe congruo. ne sz nimis tēpestiue nec etiā nimis tarde. Scōz est loci opportunitas qntū ad spaciositatē vel amenitatē et etiā securitatē. in locis em spacios/ amenis/ et securis solēt nobiles facere festa sua. et ideo de assuero dr qđ fecit quiuiū suū in vestibulo orti z nemoris cē. Tertiū est muitantis liberalitas. quo ad vultus hylaritatē. nihil em valz cena vbi facies hospitis cernitur turbulenta. hester. i. Lū mcaluisset cē. Quartum est ferculoz multiplicitas. vt q̄ nō vult de vno. gustat saltē de alio. hester. i. in alijs et alijs. Quintū est vinoz et poculoz diuersitas. vñ in hester. i. dr. vinū etiā inferebatur cē. Sextū est ministrorum vbanitas siue honestas. hester. i. ꝓ posuerat mensis de principibus suis cē Septimū est discumbentiū amicoz grata societas. hester. i. ¶Fecit conuiuiū cunctis pncī cē. Octauū est cantoz z instrumentoz musicaliū iocūditas. nā sine citthara z sine simphonia nō solēt cene nobilium celebrari. luce. xv. Cum audisset vocem cē. Nonū est luminariū et cereorū copiosa numerositas. nā in tenebris cenare dedecorosum est et etiā periculosum ꝓpter muscas. et ideo cerei cādelabris infiguntur. luceme/ lampades/ et candele necessario accendūtur. Decimū est omnium appositoz deliciositas. nam in cenis nō solent grossa et cōmunia apponi cibaria sicut in prandio. sed potius quedam specialia et leuia et deliciosa cenātibus apponūtur. maxime in curijs dnoz. Undecimū est cene diuturnitas. solent enim homines qui expediti sunt a labore ptractare cenā suā. cibus em nimis cito sumptus ptra nocem. nocet. et ideo modo se est cenādū. ideo quiuiū assueri diu duraūit p dies. c. et. lxxx. Duodecimū est inde mitas. qz inme damno cenantis est quilibet ad cenā inuitādus. Inhonestum est em post cenā voluntarie oblatam cōpellere aliquē ad simbolum psoluendum. Tredecimū est quietis et soporis suauitas. post cenā em est quiescendum. qz tūc somnus est valde dulcis. et ideo erāt lecti eburnei et aurei strati super pauimētum in palacio assueri. vt patz hester. i. nā vt dicit pstan. cum cibox fumus cerebrum ingredit. facile dormimus.

¶ De somno.

Somnus (ꝑm aristo.) est ḡes animaliū virtutū cū intensione naturaliū. Nam sensibilis et motiua virtus in somno ligatur. virtus vero naturalis tunc fortissime operatur. s. digestiua que in somno intendit et confortatur. Alio modo dicit augu. in li. de qn titate anime. Somnus (inquit) est qđaz insensibilitas naturalis cōis corporis z anime passio. Sicut em sensus cōis est

bi

corpis et anime: ita et somnus. Nā (vt ipse dicit) somnus est quedā immobilitatio et ligamen sensuū. qō aūt dicit insensibilitas naturalis dicit ad differentiam eoꝝ que sunt ꝓtra naturā. vnde dicit ꝙ somnus nō est priuatio vigiliarum sicut cecitas visus. qz priuatio id quod ē ꝑm naturā diminuit et destruit. somnus aūt naturā confortat. et est ꝑm naturam sicut vigilie. ¶ Preterea anima non delectatur in priuatione. sed in somno delectatur. vñ somnus priuatio nō est. sz est dispositio naturalis. Alio modo diffinitur somn⁹ sic. Somnus est quedā passio mulcebris meatus cerebri et vias sensuum opilans. naturalem virtutē ꝓfortās. calorem naturalē ab exterioribus ad interiora reuocans. In sōno em̄ interiora corpis calescunt. et exteriora refrigescūt vnde ꝙ fundato calore ligatur in somno et opilatur organū sensus cōmunis qō est centrū ommiū sensuū particulariuz a quo omēs alij sensus particulares oriūtur et extendunt quēadmodū linee a cētro ad circūferentiā protrahuntur. Illo igitur ligato et opilato potentie particulares extendi non pūt ad organoꝝ sensuū extremitates. hoc autē facit natura. vt animal a motu voluntario quiesceret cū semp mouerī voluntarie sit impossibile. Somnus aūt vt dicit ꝓstan. in pan teg. alius est naturalis. alius innaturalis. de quo nihil ad ꝓesens. Naturalis vero fit ex humiditate cerebri tempata. et ex fumo humido et claro a toto corpe ad cerebꝝ ascendente. fumus autez ille ingrossat spūs et replet neruos et ita vim culat z ligat sensus. Augu. aūt in prediꝯ li. docet ꝙ somnus aut est ab intranibus extrinsecus esis. aut ab humore intrinsecus tempato. qui cū resoluitur in fumum. petit cerebꝝ. et ibi resolutus distillat frigidus inferius licet ascendat calidus. distillando aūt remittit calorē corpis. z impedit ꝓessum opationū. Scōm augu. em̄ et ꝑm aristo. cor est principiū opationū et omne bonum vel malum a corde ꝓcedit. In somno aūt quiescat virtus animalis alijs manētibus sicut ꝓus ſcz ſpūalis ēt naturalis. qō ꝓtz ꝙ pulsuz et inspiratōz. et ꝙ digestionē. in somno em̄ marie digestio celebrat. auic. em̄ sic diffinit somnū. Somn⁹ (mgt) sermone vniuersali est reditus spūs ab instrumētis sensuuz et motus ad principiū cum quo principiant instra ipsoꝝ spūum. Et somnus quidē naturalis est spūs reditus cū ꝓfundatione. vt digerat nutriens. vt patet in somno exercitantiū. fit em̄ in eis lōgus ꝓfundus ꝓpter supfluitatē resolutōnis spūs. natura em̄ desiderās additionē in suba spūs ꝓfundat ipm in interioribus et facit ipsum latere in interioribus. vñ fit somnus ꝓfundioz z prolixioz in ipsis. et hoc genere somni dormiūt q̄s euacuat medicina laxatiua. resoluit em̄ plurimū de suba spūs cū supfluitatibus et b somn⁹ plurimū ꝓfert. eis. reddit em̄ eos suis virtutib⁹ (vt dicit auic.) Sic aūt dic aris. li. iij. somn⁹ quemit cuilibz alicui sanitatē hūti. licet in quibusdam̄ somnus sit valde leuis et occultat⁹. Ex ꝓdictis patet ꝙ cā materialis somni est fumus digestionis a corpe resolutus. causa vero formalis est in capite apud communem sensum. et originē neruoꝝ sensibiliū que opilant et ligantur z quiescit animal. et oia membra recreātur. Actō aūt somni ꝑm ꝓstan. dupliciter variatur. ꝑm quātitatē. et ꝑm magnitudinez materie quā inuenit in corpe. Scōm quantitatē qz si sit nimis augmētata. deficit virtus corpus humectat. et refrigerat. quia fit dissolutio humoris et ꝙ consequens fit extinctio caloris. flegma maiorat. calor naturalis minorat. Si sit nimis pauca virtus digestiua defiat. corpus desiccat. Si vero sit moderatue. cibus bene digeritur. corpus impinguat. animus confortatur. calor naturalis auget. hūores tēperantur. mens clarificat. ¶ Itē ex materia quā inuenit eius actio variatur. qz si materia fuerit multa. calor naturalis debilis ꝙ somnū fit maior humoꝝ resolutio. qua ꝓpter calor naturalis vincitur et extinguit. et ideo ꝓcipitur potionatis ne dormiant et minutis. ne sc ꝙ somnum tanta sit resolutio humorum ꝙ nō

possint regi a natura. sed si fuerit cibus tempatus similiter et humores calor q somnum interius reuocatus cibos digerit/humores tempatos reddit. cor hume ctat et calefacit/et impinguat. Recolligę igitur breuiter ex predictis q somnus calorem naturalē ad interiora reuocat/exteriora frigidat/et a sanguine depauperat. interiora vero calefacit/et nutrit/ac fortificat. impura/et cruda decoquit/et maturat. motus animales et sensibiles recreat et quietat. Si vero fuerit in qualitate z quātitate tempatus/egrotū alleuiat/futuraz nature victoriā contra morbum et bonam crisim denūciat. Si aūt econuerso somnus se habuerit/meritо est suspectus. vt dicat constan.

De somno.

IN somno igit̄ psideratur dormientis volūtas. qz voluntarie ad dormiendū se deponit. Nā (sm auic.) somnus nihil aliud est q̄ ī vi sensitiua quietis appetit⁹. Itē dormitionis breuitas. hō em̄ qñ ad dormiēdū se deponit/celeriter a somno surgere ordinat z ꝓponit. Item virtutis in dormitōe vnitas. Nam virtus dispersa in vigilando aggregat et coadunatur in corpe dormientis vt dicit auic. Item dormientis insensibilitas. vt patet ex iam dictis. frequēter em̄ ptingit q aliquis ita fortiter dormit et tam profundi est somni q vix sentit aliquid exterius etiā si verberat. Item quietis suauitas. nā dulcedo quā consequitur quis in dormiendo facit p̄terituz laboz et etiā presentium obliuisci. Item dormiētis securitas. qz cum quis dormit/etiā hostis presentiā nō pauescit. Item figure dormientis mutabilitas. qz exterius videtur mortuus et interius viuus/foris pallidus/et intus rubeus/foris frigidus/et intus calet. foris tota virtus efficiens quasi in ꝓtraria se diffundit/sed intus tota virtus se recolligit. Item in dormiendo attendit diuersitas. Sunt em̄ qui dormiūt palpebris clausis admodū et reductis. et oīa talia animalia sunt acutioris visus q̄ illa q̄ apertis dormiūt oculis z nō tectis. sicut dic̄ auic. vnde et pisces sunt debilis visus. qz dormiendo non claudunt oculos. Et sicut dicit li. iiij. Pisces quiescunt in somno sz modicū. qz subito expgiscūtur et fugiūt. quere supza li. v. z de palpebza z de oculo. Item sommioz et fantasmatū imaginatio. nā in dormiendo ꝓpter pmixtionē rōis cū fantasmatibus multe aīe occurrunt fantasie. quaz quidē formas z similitudines anima imaginarie apprehendit. sed de ipsis imaginibus et fantasiis ad plenū nō discernit. ideo sepe cū euigilauerit. q̄ in somnis viderit nō aduertit. Item in dormiendo p̄cipue attendit vtilitas. nam qñ somnus est naturalis z tēperatus. multas et infinitas ꝓfert corpi cōmoditates. sicut patet supza in verbis auic. et etiā constan. et maxime. qz tūc fit digestio et puri ab impuro separatio. nam q̄d purū est et corpi simile. tunc corpori vnitur. q̄d vero impurū est z dissimile vi expulsiua a corpe separatur. de malo vero somno et innaturali. quere infra libro vij. de litargia.

De vigilia.

VIgilia est quedā animalis dispositio cū diffunditur et effunditur spūs ad instrumenta sensus et motus vt eis vtatur. vnde vigilia nihil aliud est q̄ libera spūs per organa sensus et motus diffusio. aliāte vtutis in corpe pagens actiones. Differt aūt vigilia ab insomneitate. que est superfluitas in vigilijs puriens ex egressu aīalis vtutis a natura siue a re naturali. et eo⁹ quidē cā qñq; est caliditas et siccitas cōplexionis. qñq; propter igneitatē spiritus semp mouetur ad exteriora. z sic animal non quiescit. qñq; est ꝓpter malā materiam ledentē cerebrum. sicut accidit ex dispositis ad frenesim et ad maniā. qñq; ē propter vaporē malum pturbantē cerebrum et eius vicinitatē. sicut accidit ī dispositis ad melancoliā. qñq; et iā est ex viscositate humiditatis in cerebro existētis. vt patet in decrepitis. qñq; est causa doloris taz corpalis q̄ spūalis. et vtrūq; nō pmittit spiritū quiescere. qñq; etiaz est in causa malicia digestionis et mul=

titudo repletionis: opprimens spūm ani
malem et quiescere non pmittens vt pa
tet in mimis mebriatis in quibus fu
mus vini acutus: pungens neruos sensi
biles z ledens eos quiescere non pmittit
et tales sepe ad mortem vel furorem dis
ponunt: nisi ab arte vel natura: ad dor=
miendum citius inducant. Vigilie au=
tem naturales refrigerant intrinsecus
qz calor egreditur ad exteriora z ideo ca
lefaciunt et desiccāt exteri9. Si vero mo
dū excesserint: calorem augmētāt corp9
attenuant: et desiccant. oculos et palpe
bras nimis grauāt. visū ebetant et debi
litāt. dolorē capitis generant. et totū cor
pus debilitant et eneruāt. moderate aūt
exterius calefaciūt et humectāt. qz calor
et humiditas petunt exteriora q̄ vero
immoderate sunt ex vehemēti motu spi
rituū calefaciūt z desiccāt et intus ac ex=
tra psumunt: z naturā ledunt. vt dicit cō
stan. Conuenit igitur vigilie moderate
laborātibus: vt mercedē augeant z acq̄
rant. speculantibus vt insidias p̄caueāt
expectātibus vt dūm veniētē gaudēter
recipiant. medicinā sumentibus ne se le
dant. egrotantibus z maxime litargicis
vt citius cōualescant. itinerātibus ne di
etā dormiendo negligant. gregē pascē=
tibus vt damnū a lupis et alijs hostibus
non incurrant. orantibus: vt coronā p̄o
missam vigilantibus nō amittant.

¶ De somno.

SOmniū dormientiū quedā est di
spositio: qua diuersarū rerū for=
me et similitudines imaginarie
dormientiū mentibus imprimūtur. Da=
bent aūt fieri multis modis. (vt dic̄ gre
go. et macro. de somnio scipionis) Nam
p̄pter colligantiā z vnionem quā habet
anima cū carne aliquādo dispositiones
et passiones que oriuntur a corpe p quā
dam applicationē carnis ad animā: re=
sultant in ipsa mente. et ideo mens solz
somniando talium rerū imagines intue
ri quales solet vigilando aliquotiēs ex=
periri. sicut etiā somniant bruta aīalia.
vt dic̄ aris. li. iij. qz canis somniat: qō p̄z
ex eius latratu. similiter et equus. quod
patet ex hinnitu. et talia somnia causā=
tur aliqñ ex nimia repletione: vel ex ni=
mia inanitione. q̄nq̄ ex p̄cedenti forti
imaginatōne seu cogitatione (vñ augu.
super genñ. li. xij.) Sicut caro qñ spiritui
omnino subditur spūalis ōr. sic spiritus
qñ omnino carni intenditur carnalis et
animalis nūcupatur. vnde mirandū nō
est si carni intendens carnalium rerum
imagines in se repreſentet. Item idē ibi
dem. in somnijs specierū et corporum vi
demus rerū similitudines nō ipsas res
species tamen rerum quas somniando
videmus: rerū nominibus nūcupamus.
et qō rerum est p̄pter solam similitudi=
nem eis appropriamus. vigilando itaq̄
rerum formas sensu comprehendimus:
sed dormiendo spū rerū imagines intu
emur. Ōnia aūt aliquādo sunt vera a=
liquādo falsa. aliquando tranquilla. ali
quādo p̄turbata. Que aūt vera sunt: ali
quādo sunt nuda. aliqñ figuratis et ob=
scuris significatōnibus inuoluta. vt pa=
tet in somnio pharaonis. tales aūt im=
p̄ressiones fiunt aliquādo in animo dor
mientis p̄ diuinā inspirationē. aliqñ p̄
angelicā administratiōnē. vt patz in ia=
cob qui vidit in somnis virgas pupule=
as et angelum dicentē sibi. tolle virgas
ꝛc. gen. xxx. aliquādo per malos spūum
illusionē. vt patz in phanaticis z falsis
p̄phetis et arepticijs. vñ dicit augu. ibi=
dem. Cum spūs bonus in hoc visu spiri
tum humanū assumit aut rapit: non est
dubitandū illas imagines visas esse re
rum aliquaz quas nosse vtile est: dei em
mun9 est. Consimiles aūt imagines ali=
quando opatur angelus sathane: qui se
transfigurat in angelū lucis. vt cū illi
in manifestis bonis creditū sit: seducat
ad sua. Sed quādo hmōi somnia fiant
p̄ reuelationē: iudicat sobrius intellect9
quando diuinitus p̄ gratiā est adiutus.
Somnijs itaq̄ nō est passim fides adhi
benda: nec omnino simpliciter respuen=
da. tamen aliquādo certa habetur de fu
turis diuinitus p̄ somnia p̄dictura. Som
nia itaq̄ in differentia causant. aliquā=
do ex cōplexione. vt sanguineus somni=

De etatibus hominis.

at leta/ melancolicus tristia/ colericus ignea/flegmaticus pluuias/mues/et aq̄tica ꝛc. hmōi que vniuscuiusq; conuenit cōplexiom ſerui et etati vt dicit constan. aliquādo ex appetitu et affectōne. vt famelicus ſommiat de cibo. ebrius ſiciens de potu/ et de eius ptratio. quanto autem talis plus ſommiat bibere vel comedere tanto exꝑgefactus vehementius eſurire ſe reperit/ vel ſitire. aliquando ex vehementi ſtudio et mentis circa aliquid applicatione. vt auar⁹ ſemper ſommiat aurum. ſemp videtur ꝙ computet pecuniam. vel ꝙ augeat vꝫ diminuat argentuz ſuū. aliquādo ex cerebri pturbatione. vt patet in diſpoſitis ad freneſim et maniam qui mira ſommiant et maudita. Secundū aūt vapores/ cellulā fantaſticam inficientē vel immutātem/ ipſa ſomnia immutātur. aliquando ex ſanguinis infectione. qui eīm corruptū habent ſanguinez ſommiant ſe ambulare per loca immunda/ corruptionez hūtia et fetorem. aliquādo ex aeris immutatione. aer eīm ad immutationem diſpoſitus/ immutat corpus. ad eandez imutatōnem. vnde fumi reſoluti nouas faciūt in cerebro impſſiones/ que ſunt cauſa variox et diſſimilium ſomniorum. Item ex etatis alteratione. infantes eīm michil ſommiant. vnde ariſto. li. iiij. Homo (inquit) inter omnia animalia precipue ſommiat. puer enim non ſommiat/ ante quinque annos et ſequitur) in ātiquo tempore viri ꝛ mulieres qui non ſommiauerūt et poſt quidam eorum ſommiauerūt poſtꝙ venerunt ad ſenectutē. et poſt modicū accedebat eis moꝛs et infirmitas.

¶ De exercitio.

Exercitiū ad nature conſeruatiōnē eſt neceſſariū (vt dr in pāteg) Eſt autē exercitiū duplex. aliud eſt animale/ aliud corporale. Animale ſicut ſtudium/ vigilia/ ira/ triſtitia/ ſollicitudo et hmōi. ſi fuerint nature ꝓpꝛii onata/ multum faciunt ad corpis ꝛ anime ſanitatē. ſicut infra dicet de aīe accidentibus in fine. vij. libri. Exercitiū vero corporale aliud eſt equale/ aliud inequale

Equale medium eſt inter debile ꝛ forte magnū et paruū/ velox et tardum. qđ. ſi non ſemper addit in caliditate vel ſiccitate. Inequale eſt quod iſtam temperantiam excedit. et ſi multum excedit/ in ſuo pncipio calefacit et deſiccat. et ſi multum vlteriozaretur ꝑ virtutis diſſolutionem et ſpūs euapozationē infrigidat et deſiccat. Dicit aūt cōſtan. ꝙ triplex eſt vtilitas exercitij. qz calozem naturalem excitat/ ſuperflua diſſoluit/ mēbza mundat/ et eis ſoliditatem tribuit. Inequale vero exercitium aliud eſt vniuerſale/ aliud vero particulare. vniuerſale eſt qđ omnia membza mouet. vt fodere/ itinerare/ et hmōi. particulare vero eſt vbi quedā membza quieſcunt. et q̄dam mouētur. vt ſuere/ ſcribere/ et ſimilia. Hec aūt varia exercitia corpus variant ꝑm varia hom̄um officia et artificia. quoddā calefacit ꝛ deſiccat. ſicut ars fabrilis. Nam aer a fornace inſpiratus cū ſit calidus et ſiccus/ eos deſiccat ꝛ calefacit. ars vero piſcatoria ecōuerſo infrigidat et humectat. Exercitiū vero particulare aliud eſt fortē/ aliud debile/ aliud mediocre. In exercitatiōe igitur hec ſunt conſideranda. ſcz quātitas/ qualitas/ tempus/ locus. quātitas vt nō ſit nimis intenſa vel nimis remiſſa. in q̄litate/ ne nimis velox ne nimis tarda. ſz mediocris vtilis ē et laudāda. tps/ qđ maxie valet ad exercitiū eſt ante prandiū/ vt ſuperfluitates lubrice facte et reſolute ꝑ exercitium euacuentur/ ne cibus ſupueniens corrūpatur. poſt cibum vero cooperatur virtuti digeſtiue ad ciborum decoctionē ita tū ſi fuerit tempatū. nimiū vero nō eſt bonum. qz potius eſt cā calefactionis membroꝝ tam interioꝝ ꝙ exteriorum. Attendendus eſt locus. qz alius ē aquoſus et infrigidat et humectat. vt locꝰ piſcatoꝝ. alius vero ſiccus ꝛ umbroſus. vt locus venatoꝝ. et talis quantū eſt de caliditatis rōne laboris et diſcurſus actōe deſiccat. et ſic de aliis. Vnde quidā ſapiens interrogatus ad quid exercitatio laboris eſſet neceſſaria/ reſpōdit i hec verbe. Honeſtus (inquit) labor hūane vite

eſt fida cuſtodia/ dormientis et nature ſtimulus/ſopiti caloris lima/ſupfluitatis conſumptio/ vitioꝝ fuga/morborum morꝭ/languoꝝz medicina/lucrum temporis/iuuentutis debitū/adoleſcētie diſciplina/ ſenectutis gaudiū/ſalutis aditorium/nutricis ommū malorū eſt emula/ocij mimica· Ille nempe ſolus ab exercitio ſe abſtrahat et labore/ qui felicitatis gaudio vult carere· Verba p̄miſſa cōmentur in ſermone fulgentij ꝑtra otiosos vbi exponitur illud verbum· panē ociosa nō comedit· in quo ſermone multum cōmendat pij laboris exercitiū· In fine ſermonis tū labori preponit deuotū contemplationis ociū dicens· mariā propter contemplationis ociū mimime foze intra otioſarum mulierum numerū cōputandam/ quin potius in ommibus p̄ponendam· Quomodo em̄ panē illa ociosa comedit/ que pane vite plena alijs panem frangit· ¶Panem ſiquidē frangit qui oꝝōnis patrocinio/ cōuerſationis exemplo/pie eruditionis verbo eſurientes et ſitiētes iuſtitia refouet atq; paſcit· maria ergo que oꝝōne ſubuenit/ conuerſatione ad bonum allicit/predicatiōe inſtruit/ panem frangit ⁊c̄·

¶De quiete·

QVies aūt eſt ceſſatio ab exercitō et labore· Sicut em̄ neceſſaria eſt ad nature conuerſationē exercitatio/ſic et quies· naz quies finis eſt et conſummatio motus et laboris· ſine em̄ quiete nihil finaliter eſt durabile· qz qō caret alterna requie/ durabile nō eſt vnde celum qō maxime eſt mobile/ ſuo motu tendit ad quietē· ſimiliter ſol ⁊ luna/ſydera/ignis/aer/ aqua· et oīa alia que p̄m naturā ſunt mobilia/ tendūt finaliter ad quietem· vt dicit augu· Quies autem naturaliter habet inclinationez ad centrū· et ideo p̄ncipiū eſt ⁊ diſpoſitio aggregationis et adunationis partium in loco ſuo· et ideo omnia q̄ ſunt ordinata p̄m naturam ad quietem/ nobiliora iudicātur et digniora q̄ ſunt finaliter in quiete/ ꝯ quando ſunt in motu· ſicut et finis dignior eſt his q̄ ſunt ad finē

Quies autem prout opponitur exercitio tot modis conſideratur quo ad effectum quot et ipſum exercitiū· Alia em̄ eſt ſpiritualis/ alia corpalis· quorum vtraq; ſi fuerit nature cōmenſurata/ erit ſaluti fera anime et corpori et ſanitatis bonis conſeruatiua· ſi autem nō/ ecōuerſo· Item quies aliquādo eſt nimia· ⁊ hec ē malorum humoꝝ generatiua/ nutritiua multiplicatiua/ corruptionis inductiua· Nam aque quādo nimis quieſcunt/ putreſcunt· ſic ferrum et quodlibet metallum rubiginat quādo minus debito vſitatur· Alia eſt nimis parua· et hec ſimiliter ēvitioſa· qz naturam laſſaz non recreat/ debilitatem non reparat/ conſumptam non reſtaurat· ¶Mediocris autem inter hec eſt laudabilis· nam calorē naturalem confortat/ ſenſum recreat/ digeſtionem emendat/ corpus mediocriter purgat· ¶Item quo ad qualitatem· quies alia eſt vera· et hec eſt laudabilis ſi non ſit nimia· alia non vera· vt in febribus vel febricitantibus· et hec mīm laudabilis eſt· ſicut poſt dicetur·

¶Finit Liber Sextus·

Incipit Liber Septimus de infirmitatibus.



Postquam compleuimus auxiliante deo tractatum de illorum proprietatibus/que hominum naturam/ perficiunt et custodiunt/ dicendum est de his que cōtra naturam sibi accidunt/ eiusq; naturam destruunt et corrumpunt. Tria enim sunt que hominis naturam ledunt. scz causa morbi et ipse morbus/et accidēs sequēs morbum. Causa morbi est id vnde puenit malum et innaturalis i corpe dispositio. sicut est mala complexio/ nimia repletio/ vel inanitio/ virtutis defectio/ qlitatis alteratio/et cōtinuitatis dissolutō omnia enī ista causa vel occasio morborum sunt. Morbus autem sm Johannem est res ex quo accidit cōplexioni corporis lesionis nocumētū. sicut est febris apostema ꝛc. Accidens est res sequens ad istam introductam in corpore passionem siue sit cōtraria nature. vt dolor capitis in cephalica. siue non sit contraria sicut in peripleumonia rubor accidit in maxilla. Bona autem corpis dispositio dicitur sanitas per quā corpus hominis in sua complexione et compositione tale existit vt suas libere et perfecte peragat actiones. ab hac temperātia si fuerit natura lapsa/ incidit necessario in egritudinem et i morbum. Nam ex distemperātia et iequalitate humor accidit morbꝰ consimilis. vt est febris/hydropisis ꝛ huiusmodi. Ex mala vero dispositiōe membrorum incipit morbus dissimilis. vt in oculo obtalmia/vel in manu arthetica Ex mala vero dispositione vtriusq; puenit morbus vniuersalis. sicut est elephantia/siue lepra. Omnis enim morbus vel est consimilis/ humores et alia membra consimilia inficiens. vt febris et consimilia. vel est officialis/ qui membra officialia impedit. vel est vniuersalis/ qui naturā interius et exterius destruit et corrumpit.

De dolore capitis.

Istarum itaq; infirmitatum proprietatibus scz de earuz causis/effectibus/et signis/ et reme diis aliqua sunt dicenda. nō quidem de omnibus/ sed solum de his que in diuina scriptura generaliter exprimuntur. ꝛ ideo de ordine prosequendi nō est hic curandum. Primo igitur de passionib⁹ capitis est inchoandum Isaie. i. Omne caput languidum ꝛc. Dolor capitis (vt dicit constan.) cephalea dicitur. et puenit duobus modis. aut ab exterioribus. vt ex percussiōe vel ex calido aere dissoluēte vel ex frigido aere constringente. Secundo modo scz ab interiori prouenit vel ex causa priuata vel ex remota. Ex priuata/ que aliunde ꝙ ex capite nō prouenit. aut puenit ex causa remota. vt a stomacho. et si sit dolor ex causa priuata/ vt ex vitio solius qualitatis maxime frigiditatis vel caliditatis aut ex vitio humorum vtpote sanguinis/ flegmatis ꝛc. q dolor si sit interpollatus/ modo veniens modo recedens/ signū est ꝙ est a stomacho. Vnde galien⁹. si dolor est in capite nulla certa cā extrinsecus vemente/ acuti humores grauant stomachum. Si vero est sine intermissione/ ex humoribus ē si ex sanguine/ calore in patitur in capite/ grauitatem in fronte. quia anterior pars capitis sedes est sanguinis. oculi rubescunt/ faciei vene sunt plene. Si vero ex fumis colericis/ calor sentitur i nariibus sicitas in lingua vigilie ꝛ sitis ñ desunt. maior i dextra sentitur dolor ꝙ in sinistra. qz ibi colere sedes ē. facies cū oculis ē citrina. amaritudo sentit in ore. Si vo fuerit ex melancolia/ in sinistra parte erit dolor intensior cum frigore/ vigilijs/grauitate. facies erit liuida quasi cerei colozis. oculi cōcaui/ sollicitudo/ oris acetositas. Si vero fuerit ex flegmate/ sequitur dolor grauatiuus. per os et nares exit superfluitas. et qñq; cum tussi et graui spiritus attractione et querela. facies pallida et subtimida/ oculorum lippitudines/ oris insipiditas/ dolor a parte

posterior maior est· ibi enim est sedes flegmatis· vnde galienus i libro mstitutionum· Nosce te oportet caput diuidi in quatuor partes· Nam sanguis in fronte dominatur/colera autē in dextra/melancolia in sinistra/flegma vero in occipitio dominat· Istis et aliis modis plurimis accidit dolor capitis/sicut ex acumine fortis vini cuius fumꝰ pungit pelliculas cerebri/ et grauem mfert capiti passionem· (bucusq; constantinus·)

¶ De passione capitis·

Patitur autem caput dolorē quēdam interiorem/quez phisici (vt dicit constantinus) vocant emigraniam· et hic dolor (scom constātinū) molestissimus est· Sentit enim in capite quasi malleationem et percussionem/ non potest pati sonum/nec vocem/nec lumen/nec splendorem· et hic dolor est ex fumo colerico et calido cum ventositate et ideo sentit pūcturam/arsuram/et tmmitum· ¶ Patitur etiam caput specialiter in cute exterius pustulas et scabiem· saniem ad modum mellis emanantem et ideo talis scabies a cōstan· vocatur fauus· habent enim pustule modica foramina ex quibus lues egreditur quasi fauus·et prouenit ex humore vitiolo z viscoso vsq; ad cutis capitis supficiem pertingente et ulcerante· ¶ Item patit caput quandam pueris familiarez passionem/quā constantinus vocat squamam nos autē eam dicimus tineam/ eo q; admodum tinee superiorem cutis capitis corrodit substantiam et q; insepabiliter tenet eam· talis enim passio pruritus in capite generat immoderatū· de quo prurtu post confricationem quedam squame dilabuntur ¶ Dec passio sepe euenit infantibus propter abundantiam sanguinis et molliciem ipsius cutis z abūdantiam ubi ampliozis ¶ Dis (vt dicit constantinus) cibos subtrahimus z tūc humore vicino sublato/ ynguēta et alia remedia adhibemus ¶ Summū autem lactantibus (vt dicit idem constatinus) esse remedium/vt apertis retrosum z auriculis vemis sanguis extrahatur/et extractus sup locū doloris calidus ponat/ et locus mungat/qz poros caliditate sua z subtilitate apit/ et subintrando materiā diuidit et consumit·et qz capillorz radicibus illa squamositas adherere consueuit/sanari de facili non potest nisi radicitus de capite subtrahatur· que passio si mueterata fuerit/ vlterius vix sanatur/vix etiam tinea sanitati sic restituitur/quin semper post in capite vestigium relinquatur· ¶ Item patitur caput exterius dispendiū in ornatu/quando vel capilli capitis defluunt/ vel caluescūt·sicut supra libro·v·dictum est de capillis·quere ibi diligenter· ¶ Item patitur caput in suis capillis quandā corrosionem et indecentiam/ quam medici vocāt furfurisā· Nam aliquotiens quedam squame gramis furfuribus similime oriūtur iuxta radices capillorum in capite· et hoc vel ex vitio cerebri/ vel ex vitio fumi egredientis a capite ad nutrituram capillorum· Sed hec immundicia mundificatiuis ablutionibus et medicinis diligentius est abluenda·sicut z pediculi et furiones z quasi insensibiles vermiculi quibusdā necessarijs medicaminibus sunt de regimine capitis amouendi· Capitis passionibus supra dictis sic (scom constantinū) breuiter subuenitur ¶ Si acciderit dolor ex humoris vitio sicut ex sanguinis vel alterius humoris repletione sanguinem de cephalica extrahimus debitis et cōgruis medicinis corpus mundificamus/precipue si in stomacho materia fuerit/vomitum prouocamus/ et conuenienti medicina educimus·mundificato corpore/caput/manus/pedes/ aqua tepida pfundimus vt pori aperiātur/et fumi facilius euaporēt·Si dolet pars posterior venam latam in fronte aperimus/et sanguinem extrahimus·et prodest (vt dicit constantinus) vel tibias inferius scarificamus/et sic humores et fumus et spiritus qui causa sunt doloris a capite ad

inferiores partes reuocant· Si vero ps anterior dolet fluxum sanguinis/a naribus prouocamus· et si fuerit humor calidus et colericus/ frigidis occurrimus medicinis·tympora/ nares/ꝛ venas pulsatiles/ aqua rosacea cum lacte mulieris masculum nutrientis mungimus/et somnū prouocam⁹· Si vero materia fuerit frigida et viscosa in stomachi orificio posita digesta materia damus colaturā vomit⁹ patriarche· sic de fundo stomachi cōuenienti eam educemus medicinis fomentis mediocriter vtimur calidis/et vnguentis dictam mediocriter calidam adhibemus/et sic cōtraria contrarijs curamus· Si vero fuerit dolor capitis siue humoris vitio excessu alicuius qualitatis/tunc patiens non indiget purgatione/sed potius alteratione·qualitatibus ergo peccantibus/adhibemus contrarias qualitates· Si vero fuerit dolor ex nimia cibi vel potus repletione·sicut accidit nimiū crapulatis optimum remedium est aquam calidam bibere in maxima quātitate/et tunc modica mora interposita vomitum prouocare·Fortioribus si vis vti medicinis/recurre ad viaticum constantini· Sapientis industrie hec sufficiant·

¶ De catarro et fluxu capitis·

Voith·viij· Vemit estus super caput manasse et mortuus est ꝛc· Causa acceleratiois mortis manasse fuit imoderatus fluxus reumatis in capite ad interiora defluentis/ex violentia estus et calorīs/ humores capitis dissoluentis (vt tangit bern·) talis enim fluxus a medicis dicitur catarrus· Et fit in capite multis de causis·quandoq; ex caliditate aeris humores fluxibiles dissoluentis·quādoq; ex frigiditate eiusdē cerebrum constringentis/et partes liquidiores educentis·quādoq; ex abundātia hūor⁹ p incontinentiā effluentiū ex interiori calore dissoluente vel ex frigiditate cōprimēte vel exprimente·aliqñ ex hūiditate lubrificāte/quādoq; ex humorum liquiditate et fluxibilitate se diffundēte quandoq; ex debilitate virtutis retētiue Fluxus autem prouenies ex humorum nimia abundātia/talia habet signa·habitudo corpis plectorica est et repleta·facies eius subtumida/oculorum emmētia superfluitatum oris et nariū abundantia cū corporis grauitate· Caloris dissoluentis hec sunt signa·color in facie rubeus cum rubore venarū/maxime i oculis fluxus lachrymarum calidarū/ mordificantiū oculos/ et calefacientium ipsam cutem calor sentitur in profundo·Frigiditas constringens his cognoscit signis· Color faciei est pallidus/ lachryme frigide/frigus sentitur in profundo·Si vero fiat ex liquiditate humor⁹/ cognoscit per multitudinem superfluitatū aboris et naribus et eorum fluidam sine cohe rentia distillationem· Si igitur superfluitas est in causa/curatur p superfluitatis euacuationem/ maxime si ad spualia fiat fluxus et p humoris fluidi constrictionē Si enim fuerit fluxus frigidus et humidus/maxime valent in contrarium calida et sicca· constrictiua humoris et consumptiua·sicut laudanum/tbus/storax/ castorium· Si autem fuerit calidus/restringatur p frigidorum fomentationē/ per rosarum in aqua pluuiali decoctiōz et subfumigatōz et ipsarū rosarū ad foramina narīū applicationē· Attendēdū est aūt q̄ q̄diu catarrus est in vehementia fluxus nullum epithimum est apponendum/nullum fomentū adhibendū·quia maior fieret dissolutio· vt dicit constantinus· nec aquam debes capiti infundere/nisi forte aquam rosaceam vel salicis/vbi caliditas est in causa·

¶ De freneſi·

Deutero·xxv·ij· Percutiet te furore/et amentia/et stupore ꝛc· furorem vocat freneſim/quā sic describit constantinus· Freneſis inquit est calidum apostema in quibusdā cerebri pelliculis/quā sequūtur vigilie ꝛ alienationes·vnde a frenibus/id est a pelliculis cerebrum obuoluētibus freneſis

b5

dicitur· Accidit autem duobus modis· vel ex colera rubea ꝑpria coloze et febri li leuiata· q̄ furiosa effecta rapitur supꝰ per venas/neruos/et arterias· et colligi tur ad apostema et fit vera frenesis· vel fit ex fumo a cozpoze ad cerebzum ascen dente et ꝓturbante· et fit parafrenesis/ id est frenesis non vera· ¶Patit̄ frenetici eus terribilia accidentia sc̄z sitim nimiā siccitatem/lingue migredinem/et aspita tē molestationē/et angustiam nimiam· sincopim ꝓpter defectum spirituum ⁊ mutationē caloris naturalis in non na turalem· fit enim rubeus· i sanguis· ci trinus si colera est in causa· Accidit au tem hec passio· calidis et siccis in tempo re estiuo· et hec omnia coloze cooperan tur· parafrenesis vero q̄ generat ex alio rum membzoꝝ colligantia vt ex apo stemate stomachi vel matricis· bis mē bris in statum primum redeuntibus· re dit cerebzum ⁊ parafrenesis tunc curatur Sed cum post apostema sit in substan tia cerebri tūc frenesis pessima est· ⁊ mo lestissima· et ideo periculosissima· Signa vero frenesis sunt yrme discoloratio· ma timatice febris insania· vigiliarū instā tia· oculoꝝ mobilitas· et extensio dis soluta· manuū ꝓiectō· capitis commo tio· dentium frendoz· et collisio· sempvo lunt surgere de lecto· modo cantant mo do ridēt· modo plozāt se custodientē· et medicantem libenter mozdent atq; lace rant· razo silent· multū clamant· hūj pi culosissime egzotant et tamen se egzota re tunc ignozant· Cito igitur hijs subue niendum est ne peant· et hoc tam in die ta q̄ medicina· Dieta enim debet esse te nuissima mica panis· que in aqua pluri es est abluta· Medicina est· vt in primi pio caput infirmi abradatur· et cum te pido aceto abluatur· i loco obscuzo bene teneatur vel ligetur· diuersi vultus ⁊ pi cture coram eo non ostendantur ne insa nia fortificetur vel irritetur· silentiū cir cumstantibus indicatur· suis stultis ver bis non respondeatur· In principio de medicina/vena frontis minuatur· quan tum potest testa oui capere sanguis ex trahatur· ante omnia in principio· si vir tus ⁊ etas ꝑmiserint de cephalica minu atur· medicina autem est digestio procu randa· et coleza extinguenda· super om nia vnguentis et fomentis sominus pro uocetur· cum pulmone porcino· vel pec orino caput rasum sepius cathaplasmet· tympoza et frons cum succo lactuce· ⁊ pa paueris liniantur· sic his cōmuniter ex hibitis si adhuc perseverat insania· per tres dies cū insomnietate ⁊ vrine discoloratōe· non est de cōualescētia spes ha benda· Si vero incipiat colorari ⁊ mala signa minui· sperandū est·

De amentia·

AMentia idem est quod mania· Est autem mania secundū pla· infectio anterioris cellule capi tis cum priuatione imaginationis· sicut melācolia est infectō medie cellule capi tis cum priuatione rationis (vel vt dicit constā· in li· de melancolia) Melācolia est inquit suspectio dominās anime quā timoz et tristicia induxerūt· Et differūt passiones iste scōm diuersitatem lesionis opationum quia in mania principaliter leditur ymaginatō· i alia vero ratio· Et generantur he passiones aliquando ex ꝯbis melancolicis· aliquādo ex potatio ne fortis vini exurentis· et incinerantis humozes· aliquando ex anime passioni bꝰ· s· sollicitudine/tristitia/timio studio et timoze· aliquando ex morsu rabidi ca nis· siue alterius animalis venenosi· aliquādo ex corruptione aeris pestiferi et infecti· aliquādo ex malitia humoris cor rupti dominantis in cozpoze hominis· ad talem infirmitatem ꝓpati· Secun dum autē diuersas causas diuersa sunt signa· Nam quidam clamant· saltant· se et alios vulnerant· ⁊ in latebris latitant· de quozum dispositōne et differen tia supza habitum est li· v· vbi agitur de cerebri passione· hozum medicina est vt ligentur· vt a ꝓpria vel aliena cessant le

si ne· maxime sūt tales recreādi et a sollicitudinis et timoris cā z materiā amouendi· et instrumentis musicis letificandi· mediocriter exercitandi· et tandem si purgationes z electuaria non sufficiant arte cirurgica sunt curandi·

¶ De litargia·

Deutero xxviij· percutiet te cecitate· alia littera stupore· Et vocat stupor mentis secundum cōstā· quedam cecitas rationis que est q· somnus/oculis clausis quando propter defectum spūm anima non iudicat de visis sensibiliter nec discernit· sicut pcussi fuerunt sodomite in foribus loth· sicut dicit gio· geñ· xxx· et sap· vlti· ¶ Dic stupor secūdum constan· fit duobus modis· quia vl accidit ex perturbatione rationis non aduertentis· vel fit ex superfluitate humoris/ vias spirituum in cerebro impediētis/ vt patet in ebriosis· vel ex nimia frigiditate aeris neruos sensibiles compr mentis/ vt patet in his qui congelantur in glatie vel in niue· ¶ Fit etiā ex toti⁹ cerebri opilatione· vt patet in apoplecticis et in litargicis hoc videmus· stupor etiā dicitur membrorum rigor et extremitatum corporis cōstrictio quādo pre frigore membra videntur contrahi et dormire· Alio autem modo dicitur stupor secūdūm dam· qui dicit· admirād⁹ est stupor qui de re noua tē· stupor autem prout hic accipitur est quedam sompniculositas· q̄ est quasi quedam dispositio sepe ad maximas infirmitates z maxime ad litargiam que est apostema in posteriori cellula capitis generatum· et dicitur a lethos quod est obliuio eo q obliuionem induc it· fit autem frequenter ex fleumate in cerebro· et in byeme· per se autē nunquā euenit· sed semp accidit ex precedēti aliqua egritud ine· nā in quibusdā egritudinibus enutritū flegma actōe febris caloris ebulliens rapitur ad cerebrum z in posteriori cellula recolligitur ratione consormitatis et generat apostema· cuius signa sunt febris continua/ prima distemperata/ et spissa· oppressio oculorū/ grauis somnus/ eger vocatus vix respondet et si contingat respondere/ loquitur aliena· sup̄m⁹ iacet/ et si super latus quo ad horam vertatur/ proprio impetu iterū sup̄ma· in extremitatibus notabiliter infrigidatur· ¶ Horum remediū est vt eger in loco lucido statuatur· loquentium et disputantiū absit garrulitas· per pilos et barbam trahatur vehementius z etiam per capillos facies aqua frigida sepius perfundatur· pedes inferius confricentur· fumi fetidi inferius apponantur vt cornu capre exustum· et huiusmodi· clisteriū super omnia adhibeatur et apponatur· sternutatio prouocetur· caput abradatur/ fricetur/ et apertius/ vt de sinapi et similibus fomētetur· Sternutatio in hac causa optimū signum est· si vero hor mitatio perseuerauerit/ et tremor cū motu brachij/ et frendor dentium supueneri t/ mortale est· ¶ Et est notandum/ q̄ si de frenetico fiat litargicus/ pessimum est· si vero ecōtrario/ bonum si de litargico quis in frenesim moueat· ¶ Hec omnia extrahuntur de plate· et constan·

¶ De vertigine·

Dixit dominus in medio eius spiritus vertiginis Isaie xix· Vertigo scōm cōstantinū idem est quod sententia visus scilicet et spiritus sensibilis corruptela/ qua omnia subito videntur voluentia/ et tenebrosa· Causa autem huius est nimia hūor abūdantia cū ventositate mixta· Nā hūores mouentur i capite vētositate de corpe siue stomacho ascendēte ad cerebr· · Si hec passio i solo sit cerebro sentit patiēs grauitat mē capite/ somnum in auditu/ corruptionem in odoratu· et talis vertigo de facili non dimittit· Si vero est ex stomacho/ patiens sentit abhoīationē in ore stomachi et dolorē· sed talis vertigo recipit interpolatiōz or ascendente fumo tūc vertigo incipit·

quando vero nō ascendit/tunc dimittit. ¶Horum remedium est medicina purgatiua et fleubotomia/si aliud nō impediat. pedes īfirmi in aqua sunt ponendi a vino abstineat cum dissoluat/z etiam ab inflatuis cibis et a grossis. vomit⁹ etiam lenis prouocetur/quia multum valet.

¶De vigilia.

VIgilia est īsomnietas que est quedam cerebri passio quali opposita litargie. ¶Prouenit enim hec passio ex nimio motu cerebri et siccitate colere rubee siue nigre. ex intemperato calore et ex humoribus nimis salsis. Ex his omnibus nascūtur vigilie in ordinate/sequūtur angustie/mutat color/intendūtur sollicitudines/cogitatōes z alienatōes mentis/irrōnabiles suspitiones/corpus subtiliat et desiccatur virtus digestiua corrūpitur. tota hominis complexio īmutatur. palpebre et facies intumescunt et pessime passiones in corpore cōcitantur. his cito ne pereant medicandum est. horum facies et tympora cum sopiferis īungātur. lacte mulieb⁹ somni gratia perfundātur/corpora bonis cibis reficiantur. De vigiliis quere supra libro. vi. fo. lxxc.

¶De epilentia.

CAdit in terram spumans z̄. ¶Morbus caducus a constātino et aliis auctorib⁹ epilentia nūcupatur. et hic morbus ab antiquis ira dei vocabatur. Est autem epilentia (vt dicit constan.) humor būdus quo vētriculi cerebri non pfecte opilantur prohibens animam id est spiritum animalez ad declarandū actionem suam quousq; ab illo humore expilauerit cerebro viam suam. Dicitur autē hec īfirmitas in passiōe veranoron/ id est sacra passio quia sacram partē corpis occupat scz caput. Dicitur etiam herculis. quia hec passio fortis est vt hercules. Dicat z morbus caducus ab effectu. qz opilatis neruis membra que sunt īstrumenta virtutum a regimine spūum de pauperantur et destruūtur. et idco homines in hac passione compelluntur cadere. Est autem epilentia apoplexie vicina. locus enim idem est vtriusq; quia et materia vñ nascitur frigida est et viscosa. In hoc autē differunt. quia apoplexia omniū ventriculorum cerebri est opilatiua/cū priuatione rōnis et diminutione sensus z motus. epilentia vero non omniū/sed principalium ventriculorū cerebri est impeditiua. Dr aūt ab epi qō est supra z lemsis qō est lesio/quia supiorz precipue est lesiua. Dicitur et morbus puerilis/eo q; pueris sepe accidat. ¶Patiens aūt morbum istum subito cadit/obtorquetur os et facies cum tremore ceruicis/et totius corpis/cū constrictione dentium z stridore oris spumat/z plures superfluitates emittit. Vocant autem medici epilentiam apoplexiam paruam/ q; est ex trib⁹ causis (vt dicit constan.) quia vel ex humoribus flegmaticis vel ex melancolicis nascētibus in pra cerebri. vel ex vētositate frigida z grossa cerebro vl alicui⁹ membro dominate. sicut stomacho. Est enim aliquis humor et nascit in illo mēbro fumus q; ascendit ad cerebrum/cui⁹ grossitudine vie animalis spūs opilātur et inde morbus caduc⁹ procreatur. ¶Hec passio (vt dicat constā.) superuenit tempore determinato. vnde dicit galie. ¶Epilentia (inquit) que crescente luna vēnit sui materiā signat esse humidam. omne em humidum crescēte luna habet incrementum. que vero venit deficiente luna frigidissima est. sed ta mē parum humida est. ¶Epilentie autem tres sunt spēs/ sm triplicem locorum speciem vbi fiunt scz epilentia/que fit i capite ex materia existente tantū in cerebro. analentia vero fit ex materia existente i stomacho nō in concauitate/sed in vīs eius z arteriis ipi⁹ stomachi. p quoz mediocritatē materia ebulliens rapit ad cerebrū. ¶Cathalentia fit ex materia existente in extremitatibus/ vt in manibus et pedib⁹ que propriis quidem signis dimittit. nā catbaleci morbum suum presentiunt.

Sentiunt enim receptionem quandam quasi fœmicarū vel motum cuiusdā aure ex materia supius ascendente: et sepe pro constrictione extremitatū preseruātur a casu: et vt testatur galie. Isti sepe febriunt: quia sine caloris ebulitione: materia vix ab inferioribus posset rapi ad superiora. Analetici autem ex repletione stomachi laborant et maxima indigestione: et ciborum eructuatione z abhominatione. et hi etiam casum suum presentiunt. Epilentici autem non presentiunt: sed continua capitis grauedine laborant. Fiunt autem de passiones q̄n doq; ex sanguine: sed sepius ex flegmate. sepius etiam ex melancolia. et cause iste per propria signa cognoscūtur: maxime p corporis habitudinem sanguinea et flegmaticā vel melancolicam. per faciem rubeam vel pallidam seu liuidā per etatem/ per regionem/ per dietam. Si autē fuerit ex melancolia in defectu lune: ledit maxime et infestat. Si vo ex sanguine vel ex flegmate: in plenilunio maxie se ostēdit. De passiones sunt maxime adherentie: et eas curare difficile est. confert tamē eis et medicina z dieta oportet vt a nociuis cibis abstineāt: et a coitu et a vi mimia et frequentia hominū. qz in talibus locis solet eos citi⁹ accessio occupare. bonis cibariis et leuibus vtantur et tempate. plus de mane minus aut nihil de vespere comedāt. vinū temperate bibant/ scōm medicinam purgentur/ scōm humoris peccantis exigentiā. Experimentum plate contra epilētiā tres sanguinis guttas dicit esse p scarificatōz a scapulis extrabēdas z cū ouo cocti i fine accessionis patienti offerēdas. Dicit etiā ouā cocta multū pferre. Similiter dicit pionia portata et potata multum conferre. Idem confirmat et galie. et constan. z diasco. Dicit em̄ coagulum leporis bibitum iuuare epilenticuz. qz prohibet ne humor dissoluatur: q̄ ascendens opilat cerebrum. Dicit etiā q̄ epar asininū assatum confert: si comedatur. caprinū vero si detur epilenticis: mouet epilentiam. Multa alia dicit constantinus experimenta: de quibus nihil ad presens.

De sternutatione.

Ob. xii. sternutatio ei⁹ z. Sternutatio (vt dicit constantinus) est violenta cerebri commotio: ad expellendas fumosas ipsius cerebri superfluitates. De diuersis autem causis nascitur. aliquando em̄ ipsa natura operatur: cū fumos superfluos satagit a cerebro expellere qui vt causa sunt morbi: vel causa vitij. humanū em̄ cerebrum humidius est cerebris aliorū animalium. vnde et humores ibi abundantur: qui cooperante natura inde cū sternutationibus expelluntur. Aliquando em̄ fit sternutatio potius vi morbi q̄ nature. sicut in corica accidit z in peripleumonia. Aliquando autem habet fieri sternutatio si cānales narium humanārum curti sunt. vnde cito ad cerebrum: nociua ab extrinsecis veniunt. sicut puluis/ aer frigidus/ calor solis z huiusmodi: que cum ad cerebrum veniant expellūtur a cerebro vigore/ et motu suo et inde fit sternutatio: q̄ si fiat in acutis febribus siue reumate: signum est laudabile. signat enim naturā confortataz in expellendo quod sibi est nociuū. si autem fiat cum reumate: malum signū est. signat enim materie exuberantiam. vnde sinthomica est sternutatio et augmentum reumatis signat. et ideo in pleuresi et in consimilibus malum signum est et illaudabile. Sternutatio igitur cerebrum commouet et exonerat: totum corpus concutit et alleuiat in suo exitu. ex violenta cōmotione aeris in cānalibus narium strepitum facit. qui si plus debito post expulsionem superflui fumi permanserit: ledit. quia nimis dissoluit. et aliquando graues passiones excitat: et inducit. Restringatur igitur per medicinas. sicut p fumigationes constringentes/ spiritus reparantes/ et superfluitates consumētes. sicut est camamilla/ mētastrū/ rosa/ yreos/ z vigella/ et hmōi.

De tremore.

Dsuit dominus signū in chaim/ sc̄z tremorem capitis (cōm glo. strabi. Omnis (inquit strabus) qui muenerit me p tremorem capitis et cogitationem furiose mentis/ cognoscet me reum mortis esse. Tremor autem capitis qui et certitatio a constantino dicitur/ prouenit ex defectu et debilitate virtutis regitiue in neruis spondilium ipsius colli et in lacertis membrorū. In hoc autem morbo duo sunt motus/ qui sibi sunt oppositi. alter enim mouet sursum/ et alter deorsum. superiorem vero natura operatur/ inferiorem aūt morbus. morbus autem mittitur membrum dēme re inferius/ sed natura que ipsuz a suo regimine nōdum destituit/ mittitur ipsuz regere et disponere in ꝑpria dispositiōe/ et ita sursum eleuare. et ideo ex tali motuum cōtrarietate surgit tremor. Causa autem inceptionis tremoris/ est defectus virtutis cōmouentis lacertos (vt dicit cōstantinus) que virtus quandoq; deficit causa male complexionis/ vel accidentibus anime. sicut ex timo ꝓpter spiritꝰ confluētes ad cor. vnde membra ponderositate sua tendūt inferius. vnde quia natura non habet sufficientes spūs ad membra regimen confluentes/ nō ex toto potest membrū in sua consistentia detinere. et ideo sequitur statim tremor. talis autem tremor quedam dispositio est ad paralisim/ maxīe si acciderit dormitio frequens cū tremore/ cuius causa est frigiditas substantiam neruorū coagulans et constipans/ ne virtus sensibilis eam penetrare possit. omnis autem paralisis cum tremore leuior est ad curādum q̄ illa que est sine tremore. quia in prima nō est omnino membrū destitutum a natura. sicut est destitutum penitus in secūda. Talis itaq; tremor vna cum dormitione calefactiuis/ et confortatiuis/ et dissolutiuis/ et consumptiuis curabitur medicinis. sicut est theodorichon/ yeralogodion/ et similia. valent et balneationes/ fricationes/ et cū calidis et aperitiuis herbis subfumigationes. vt pori clausi aperiant/ vt humores superflui consumantur/ vt spūs excitantur/ vt nerui confortentur.

De spasmo.

Spasmus est neruorum violēta contractio motum voluntarium auferens vel retardans. talis cōtractio prouenit aliquando ex nimia repletione. quando ex inanitione. q̄ndoq; ex nimia infrigidatione. sicut est videre in manibus et labijs infrigidatorum q̄ vix verba formant/ vix etiā digitos complicant aut recuruant. Contractio vero ex tali extrinseca infrigidatōne soluitur in calore et alia non indiget medicina. caueat tamē patiēs ne nimis subito forti calori se exponat/ quia ex subita repercussione frigiditatis ad neruorum extremitates dolorem nō modicum patietur. Contractionē vero causatam ex inanitōe hec sc̄z signa declarant. precedit enim alī quādo fluxus immoderatus sanguinis/ vel vētris/ vel matricis. aliquādo labor vel abstinentia supra vires laborantis vel abstinentis. aliquando īmoderatus calor in corpe hominis peracutas febres patientis. aliquando profunditas z dolor vulneris/ acumen/ et fortitudo assumpti medicaminis. In his omnibus accidit spasmus ex nimia nature desiccatione et substantialis humiditatis cōsumptione. vnde corrugatur neruus et contrahitur. sicut pergamenū positum in igne et ideo via spirituū per neruos intercipitur/ et virtus vite regitiua impeditur. Omnis talis spasmus si diu duraverit/ mortalis est. vnde dicitur in amphorismis. Spasmus ex cholerico vel ex colerico mortalis est. Isti tamē spasmo in principio confert calidum lac mulieris si supra musculos faucium/ super spinam et collum et radices neruorū profundatur vndiq; ad idē valet aqua cū oleo si fuerit cū lana succida sup locū neruorū fomētata. Tertium vero genus spasmi est sc̄z ex repletione/ qui solet accidere pinguibus z carnosis/ et ingurgitatis/ qui ex effusione neruorū et dilatatione facilius soluitur. quia cū vnguentis/ calidis balneis/ ster

De infirmitatibus.

mutationibus/ et gargarismis curatur. vt docet constan. huic contractioni si febris supueneri/ summū remediū erit. vnde dicitur ī amphoris. Spasmo z the cano febris supueniens/ soluit egritudinem. Istius autē spasmi triplex est species. scz epitestanus scz quando nerui posteriores spasmātur. et eprocostenus scz quando anteriores nerui contrahuntur et cetbanus/ quando scz anteriores z posteriores contractionē patiūtur. In his tribus non est perfecta cura quādo accidunt ex mamitione. vt dictum est.

¶ De paralisi.

Paralisis est lesio partis humani corpis cum diminutione vel priuatione motus vel sensus vel utriusq; Fit enīz quādoq; ex frigiditate constringente. quādoq; ex humore opilāte. aliquando ex caloze consumēte et neruos sensibiles corrugante. aliquādo ex vulnere neruos mordente vel diuidente Ex istis em̄ causis et aliis denegat trāsitus spūs animalis ad instrumēta sensus atq; motꝰ. vnde si nerui sensibiles z motiui ex toto fūt opilati vel mali efficiūtur pariter īmobile z insensibile. sive to plena non fuerit opilatio vel transitꝰ spirituū denegatio fit ibi ex materia dempsimente et virtute regitiua erigēte tremor. sicut dictū est. Dabet fieri specialiter palisis ex supfluitate ciboꝝ z maxime potuū/ ex quibus fit mimia humorū generatio et dissolutio. et inde neruoꝝ consequitur necessario opilatio. Fit etiā ex frigiditate neruos constringente. quandoq; est cīmthonia alterius morbi/ scilicz quādo mīnor apoplexia ī paralisi terminatur. Est autem paralisis alia vniuersalis/ alia particularis. Vniuersalis est que recte mediā partem occupat bomīnis infirmantis. Particularis est q occupat partem vnam. vt manū vel pedē vel linguam. Item materia ipsius opilationis inducentis paralisim. quādoq; est in origine neruoꝝ. quandoq; in ipso membzo paralitico/ si in origine neruoꝝ sit causa stupoz et insensibilitas est circa loca vicina. vt in facie vel in principio dorsi. si vero in ipso membzo paralitico/ tunc ipsum patitur tantū et nō superiora. vt dicit galienus/ qui dicit se amouisse emplastrum quē sopbista posuerat super malum et posuisse sup collum. Ex quo patet q scām varietatē locoꝝ morbi debet vartari modus medicine. Paralisis ex incisione nerui penitus incurabilis est. Similiter parahsis vniuersalis in omnibus membris z maxime ī senib⁹ vix curatur. circa iuuenes tamen citius et efficacius opatur medicina. Primo ergo in paralisi mollificatiuis et relaxatiuis tam interius q̄ exterius exbibitis insistendū est. deinde desiccatiuis et constrictiuis. Si vero primo desiccatiua vehementer apponerētur liquidioribus partibus consumptis/ reliquū magis inspissaretur/ et sic compactus effectui ad dissolutionez et consūptionem inobedientius redderetur. et ideo predicto modo caute est procedendum. Congruis igit medicinis interius purgatiuis conuenientibus etiam vnguētis exterius membza mollificētur/ saluia et castozio in decoctione vini vantur. Alias vero medicinas quere in piate. et in viatico constan.

¶ De dolore oculoꝝ.

Dicet dolor accidere oculis aliqñ ab exterioribus. sicut a vulnere cōtinuitatē oculoꝝ dissoluente/ a paluere tenerā substantiam oculi perturbante/ a fumo oculos obfuscante/ vento frigido spiritū visibilem repentinē te/ ab aere calido dissoluente a mimia solis vel alterius lucidi corporis claritate spiritū disgregante. a mimia tenebrosita te spm̄ visibilem conculcante. ab morbi nata dieta et ebrietate continua visum ebetante. a venerea voluptate consueta spiritū et humorem crystallinū corrumpente et dissoluente. aliquādo ab interioribus vt ab humoribus calidis vel frigidis/ siccis vel humidis. primus autem dolor est pcipuus. causat ab interioꝝ calidū apostema nascens sup albugineꝝ oculoꝝ ex humoribus confluentibus ad pupillam et apostema facientibus.

et hoc accidit ex debilitate oculi recipiẽ-
tis: et ex abundãtia seu acumine humo
ris confluentis: et ex cerebro descenden-
tis. In tali itaq; apostemate oculus in-
tumescit et lachrymatur. rubescit/dolo-
rem et puncturam/feruorem ⁊ arsuram
sentit. potissime quando colera est i cau
sa. tunc enim videtur q; acubus perfore
tur. Si vero humor frigidus sit in causa
vel ventositas: oculus distenditur/gra-
uatur/de nocte muiscatur. humores mi-
mij effluunt. et illi sunt viscosi. maxi-
me affligitur in horis fleumatis. Si ve
ro sanguis sit in causa: sentitur pruritus
multitudo lachrymarum/ et calor in exi
tu earum leuis pundio/maior tumor et
dolor in fronte maior: et maxime in ho-
ra sanguinis. hec inirmitas si causatur
ab exteriori patiens quiescat. capite alto
dormiat/ ꝓpter fluxum lachrymarũ lu-
minis splendorem fugiat: ad vitandum
disgregationem et dissolutionẽ. maiorẽ
vocem nõ emittat: ne ex conatu vocis in
cerebro dissolutõ fortis fiat. cibus detur
frigidus et leuis digestionis: ne reuma-
tis fluxus augeatur. aqua clara/et ca-
lida potet. quia de natura sui fumi: fu-
mos consumit/neruos confortat/arsurã
et punctura; mitigat/balneis aque dul-
cis tempatis vtatur. his obseruatis: nõ
oportet aliter medicinari siue medicari.
Si vero sit dolor ab interioribus humo
ribus purgentur humores peccãtes vel
p subtractionẽ sanguinis vel p congruã
medicine purgationẽ. collyria mitigati-
ua et sanatiua interius ponantur. sicut
aqua rosacea cũ lacte femineo. vt dic cõ-
stan. lachryme cum restrictoribus cõpescã
tur. apponãt ergo in principio leniter re-
percussiua ⁊ mitigatiua in statu et i au
gmẽto mediocriter dissolutiua i fine cõ-
sumpta et semper cũ istis confortatiua
Circa apostema vero oculi nunquã fiat
matutitiua apponẽda ne substãtia ocu-
li que est tenera destruatur si ad saniem
ꝓtrabatur. ¶Preterea si materia ẽ mul-
tum calida et dolor fortis: non sunt ap-
ponenda fortia repercussiua. q; materia
subito posset repercuti ad neruũ obtic-
et opilando eum posset perpetuã indu-
cere cecitatẽ. Lippitudo est oculorum vi
scosa et glutinosa supfluitas oculoꝝ pal
pebris adherens: ex flegmaticis et me-
lancolicis humoribus in angulis oculo
rum incipiens/palpebras ingrossans/⁊
inuertens. hec oculorum cilia corrũpit:
⁊ ipsas palpebras quasi carneas crudas
facit. In lippis quippe oculis pupille sa-
ne sunt. sicut dicit glo. super. xxi. leuitici.
sed humore defluente palpebre grosse-
scunt: cuius cerebrum infusione et pupil
le acies vitiãtur. et illos signat quorum
ingenium ad cognitionẽ veritatis emi-
catur: sed opatio carnalis vite obscurat

De passione oculorum.

Via est passio oculorum: quam
nos maculam dicimus q; albu-
go vel pãnus dicitur a constan.
et habet generari sic. primo fit fluxꝰ reu-
matis ad oculos: ex quo fit obtalmia do
lor sq; ⁊ apostema. ex qua male discussa
remanet quedã leuis macula siue infe-
ctio que longo processu temporis excrescit
in telam et inspissatur et occupat maio-
rem locum scilz totã pupillam. tela vero
excrescit in pannũ per maiorẽ inspissatio
nem et maiorẽ loci occupationẽ. quia to
tum nigrum oculi occupat. ad vltimum
fit vnguis magis spissus et durus: q̃libet
istorum incurabile est si fuerit inue-
teratũ. tamen ꝑm loci collocationem de-
bet diuidi. Si vero collocat circa cristal
linũ humorem in ꝓfundum per dimidiũ
annũ sit incurabilis. in principio autem
vix curatur. Si vero colligatur sub con
iunctiua vel etiã supra p decem annos:
potest curari. quando igitur macula ẽ re
cens et modica: succus papaueris ruffi
sufficit ad medicandum. vt dicit constã-
tinus. papauer enim ruffum vel rube-
um: calidum est in primo gradu. et sic-
cum in secundo. et ideo habet virtutem
extenuandi/consumendi/et desiccandi.
dicunt etiam philosophi vt dicit cõstan.
q; sanguis ex summitate dextre ale co-
lumbe vel irundinis vel vupe extract
et super maculam recentẽ positus: cali-

dus maculam in principio potēter rumpit·sanguis enim istarum aquū est valde ignitiuus et dissolutiuus ex natura aquum ex quibus procedit·

¶De infectiōe oculi p sanguinē·

Alia etiam accidit oculis deformitas et passio·scz sanguinis infectio·quā constā·crustulam sanguinis nominat quando scz sanguis aliquo casu ad oculos defluens in crustulam desiccatur·cōuenit etiam ab arteriis et venis desudare ad oculum z venulas aliquas rumpi vel crepare in tunica cōiunctiua et ex circūfluente sanguine talem deformitatem in oculo generari·hūc sanguinem sic coagulatū dissoluit sanguis turturis vel columbe·vt dicit constantinus·¶Idem facit lac mulieris cum thure·Idem facit recens caseus sine sale melli commixtus si superponatur·multa alia experimenta dicit constantinus·

¶De lachrymis inuoluntarijs·

Fluxus lachrymarum inuolūtarius accidit oculis quandoq; ab exterioribus·sicut ex percussiōe/ex calidi aeris dissolutione· vel ex frigidi coartatione/ex fumi mordicatione/z paluerum perturbatione/ex ceparū z aliorum acummū odoratione· quādoq; ab interioribus·vt ex calidis humorib⁹ vel frigidis/vel ex superabundantia humorū per incontinētiam effluentium·ex debilitate cōtentiue virtutis cerebri et fortitudine expulsiue·Si autē humores calidi fuerint in causa/oculi rubent/lachryme distillantes calefaciūt facie z vrūt·calida obsunt/frigida prosunt· Si vero sunt humores frigidi/oculi sunt subalbidi/vel liuidi· lachryme etiā frigide faciem nō mordificant·frigida obsunt/calida prosunt· Ad lachrymationē factam ex percussione/et causis aliis exterioribus precipua cura est cera pura cum pulueribus cimini calefacta· et frequenter cathaplasmata· dolorem enim simul remouet/ac lachrymam et liuorem si sit cū vulnere/cum cirurgia curetur·ad aliaſ causas exteriores sufficit fomentū cum aqua tepida ita q tepor ad frigiditatē plus accedat·Si fiat autem ex fluxu et superabūdantia humorum purgentur detur dyaclibanū/cū vino decoctionis thuris· hoc precipuū est in hac causa/fiant restrictoria circa tympora et circa frontem·Hec omnia valent cōtra fluxum ex causa calida et frigida·

¶De defectu visus·

Defectus visus accidit oculis multiplici de causa·aliquādo ex mala complexione·aliquando ex fumi ascendentis a stomacho corruptōne· aliquādo ex nerui obtici opilatione· ex catheractis/ex panno/ex macula/et huiusmodi·aliquando ex diete mordmatione/ex egritudine longa/ex ieiunio z cotitu nimio·et ex multis aliis causis sicut ex senectute et huiusmodi·¶Distinguēde igitur sunt cause per pria signa· Nam si defectus accidat ex fumositate stomachi/defectus visus non est cōtinuus/ sed interpolatus·scōm em̄ ciborū assumptorum varietatē minuitur vel augeē·si autem est ex vitio cerebri/cōtinuus est defectus ante prandiū et post si ex opilatione nerui ipsius oculi substātia pura est et lucida atq; clara·alia signa per se patent·Ad istum ergo defectum tollēdum si est ex vitio humoris stomachi mundificetur/immo totum corpus precipue caput· deinde apponantur remedia localia/que in viatico et aliis auctorib⁹ inuenīuntur·

¶De cecitate·

Cecitas est priuatio visus·priuatur autem homo visu aliquādo propter organorum defectum/et pupillarum inproportionē ad spiritum visibilem·Ad hoc enim q formet visus exigitur debita proportio organi spiritum recipiētis ad ipsum spiritum·vt supradictum est de visu libro·iij· Aliquādo propter neruor interior opilationē· Si enim fuerit neruus qui dicitur obti-

cus: qui est visibilis spūs vehiculum in suo principio vel medio vel alicui⁹ carnositatis superexcrescentia: vel alicuius viscosi humoris abundantia totaliter oppilatus: virtutis visiue transitus non peruenit ad pupillam: et sic cecitas in oculo generatur. Aliquando fit propter humorum et spūum consumptionē: vt est videre in senibus: quorum oculi primo caligant et defectum visus patiūtur: tandem deficiente virtute videndi: potētia penitus destruitur. ¶ Aliquādo fit ex cā exteriori: sicut p oculorum vulnerationē p nimiam etiam et cōtinuam lachrymarum effusionem: per substantie oculi dissolutionē: per tunicarū oculi nimpissationem et indurationem et humorū in oculo compactionem. tunc enim nō est pupilla spūi visibili peruia: et ideo talis cōpactio est cecitatis in oculo inductiua: p substantialis humoris subitam desiccationem: vt in pupilla accidit: in quibus data potionatis et minutis qui ex nimia sanguinis subtractōne quādoq; incurrūt periculum cecitatis. Aliquādo propter subitam cum desiccatōne substantialis humiditatis spūs visibilis disgregatōnem vt patet in vso qui ad aspectum pelvis ardentis quasi subito excecatur. cui⁹ excecationis causa est aspectus pelvis ardentis et lucentis: cuius ignea virtus tunicā oculi cum crystallino humore et destruit et consumit. et eiusdem luciditas que spūi est improportionabilis: ipsum disgregat et dispergit. et sic necessario cecitatis perpetue vitium introducit. Inter omnes itaq; sensibiles passiones miserabilior est ipsa cecitas (vt dicat pstan. Nam sine omni vinculo cecitas ceco carcer est. decipitur in apprehendendo imaginatiua. quia de albo imaginatur q; sit nigrum et econuerso. impedit in iudicando vim deliberatiuam. iudicat enim pedes se et deliberat ire ad oriētem: et deceptus in suo iudicio vadit ad occidentē. peruertit et affectuz. quia oblato sibi ad eligendum denario argenteo cū cupreo: affectat eligere argenteū: et eligit ipsum cupreum. Tanta siquidem est ceci miseria vt non solum puero vel seruo se subiiciat pro regimine et ducatu: verum et sepi⁹ ipsi cani. et sepe ad tantā deducit necessitatem: vt ad transeūdum pontis vel vadi periculum plus cogitur credere cani q̄ sibiipsi. ¶ Item sepe in periculis vbi omnes dubitant. quia non videt periculuz securus est cecus et econuerso. sepissime vbi nullum periculum immineat: maxime cecus timet. sepe in plano cespitat pedibus et offendit. sepe vbi pes esset eleuandus: deprimit pedē et econuerso vbi esset terre figendus: ipsum eleuat et suspēdit. vndiq; palpando/contrectando manus dirigit. vndiq; de itinere dubius: manu et baculo viam querit. raro aliquid securus agit: semper fere dubius et timens erit. Item cecus quādo nudus iacet vel sedet: tectum se reputat. sepe etiam quādo videtur ab omnibus se latere putat. Item faciem aliquādo et oculos ad solem vel celū cecus eleuat: sed ipsius oculos celestis claritas non immutat. ipsius ceci oculis sol presentem exhibet suū radium: sed tamē presentis solis virtutem non percipit secundū effectum (vt dicit grego.) Item cecus aliquando puerum ductorem suum verberat/et percutit/et offendit. sed eadem verbera cito per puerum luit. Nam puer verberum nō immemor: in pontis medio siue a quocūq; alio periculo ipsum solum deserit. et ipm fugiens sibi viam euadendi periculū non ostendit. et ideo est miser cecus. qz in domo nihil agere fiducialiter audet. in itinere deseri a socio multū timet. In hoc tamē peior est conditio habentium oculos q̄ cecorum. quia ipsi oculi hostes sūt et predones animi humani quoz concupiscentias dum sequimur: seuissimis hostibus subiicimur. sicut dicit expositor super illud treno. Oculus meus depredatus est animā meam. Melius autez est homini oculis erutis cecum fieri: q̄ habere oculos et ecorum blandiciis decipi et abduci. vt dicit grego. sup illud. Melius est tibi luscum ad vitam ingredi: q̄ duos oculos habentem in iehennam ignis mitti. vt dicitur Matth. vi.

De infirmitatibus.

De surditate.

Surditas est priuatio siue impedimentū auditus: qui ꝑm pstā-sanua mentis est. Contingit autem aliquādo auditū totaliter auferri: z tunc ꝓpie dr surditas. Et habet fieri ex humoribus opilantibus neruos audibiles z buccas auriū replentibus intantū ꝙ in eis nulla potest fieri allisio. quandoq; nō aufertur ex toto: sed ꝑm diminutionē humoris. et tunc dr grauitas auditus. quādoq; est ibi somitus et tinnitus: ita ꝙ putat patiens ꝙ sit iuxta molendinū siue iuxta organa. et hoc habet fieri ex grossa ventositate intercluſa. et ꝺ habet fieri aliquādo sine interpolatione. z tunc est ex causa priuata. qñq; cū interpolatione. et tunc est ex cā remota. qñq; em nihil exterius auditur ꝓpter opilationem. sed auditus ab interioribus immutatur: ita ꝙ patiens credit se audiri ab exterioribus hoc qđ sentit ab interioribꝰ. et ꝑm hoc fallitur auditus. Multis aliis modis auditus hominis impeditur Accidit etiā auri dolor aliquādo siue apostema. et hoc ex calore dissoluente vel ex frigiditate constringente. si sit ex calore: dolor est acutus. locus rubet/ calida obsunt/ frigida prosunt. si sit ex frigiditate: dolor est ponderosus et grauatiuus. locus pallet/ calida obsunt/ frigida prosunt. Aliquādo est ex apostemate calido. tunc ad predicta signa est vehemens febris. semper em apostema aurium febrē cōcomitatur. sed remissior et cū minori dolore in causa frigida ꝙ in calida. Aliquādo relinquit in aure vulnus ex apostemate pcedente. qđ cognoscitur ex dolore/ stillatōe/ et sanie effluente. aliquādo fiunt vermes in auribus ex hūoribus calidis imiscatis ꝑ interceptionez spūs vivificatiui. Signa aūt vermium sunt prauitus/ et stillatio. et aliquando videri possunt si auris soli exponat. aliquādo fit dolor a causa extrinseca. sicut ex aqua vel lapilli subintratōne. aliqu ex cōcussione. cuius signū est exitus sanguinis. aliquādo tamen erit sanguis ex superabundantia in contingentia eiusdem vnde pstat. Si subito sanguis et sine dolore ab auribus exeat sine manifesta cā signū est aliquid esse in capite qđ natura expellere laborat. oportet ergo ꝙ aures a principio mūdificētur. Alias autē auriū passiones: quere supra li. iij. de auditu. et. v. de aure. ibi em sunt multa inserta. Dolor igitur auriū si est ex calore et sine apostemate. frigidis et alterātiuis insistendū est. vngi em debet locus doloris oleo rosaceo/ vel violaceo et consimilibus. talia em olea tepida auribꝰ instillentur. nō enim actu frigida auribus debent instillari. Si vo sit ex frigiditate siue apostemate cū calidis alterātiuis ad curā pcedendū est. sicut oleo laurino/ rutaceo/ et hmōi. Si vero fuerit cū calido apostemate frigidis maturatiuis primo insistendū est. deinde mūdificatiuis. et in ptraria cā adhiberi debet medicina ptraria. Rupto igitur apostemate qđ cognoscitur ex fluxu sanies primo mundificandū est vulnus: deinde consolidandū. Mundificandū autem cū vino et cum melle simul mixtis et immissis: consolidatur cum puluere thuris et masticis z hmōi. Si vermes ibi fuerint succi amari sicut persici/ absinthij/ pozri infundantur. similiter oleum amarum ex amigdalis amaris auri patiēti instillet talibus em vermes occidūtur et putrefacti cū sanie educūtur. si em lapillus ita erit: caute extrahat. qđ si fieri non pōt auribus calidum mūgatur et sternutatio prouocetur. vel cū ventosa suggatur et extrahatur. Ad surditatem remouendam vel saltem releuandā valent multa que dicit constantinus. sed inter omnia solet balsamū instillatum auribus prevalere. Surditas tamē si fuerit a natiuitate incurabilis est similiter que ꝑ triennium durauerat vix curatur. tinnitus qui ex ventositate causatur cum ex tenuatiuis ventositatis curetur. sicut cum aneto/ calamento/ colato/ origano/ et cōsimilibus: quorum subfumigatiōe tinnitus soluitur. Et hec de passionibus auriū et earum remedijs dicta sufficiant.

¶ De fetore narium.

Polipus est supflua caro ex nar
p bus excrescens ex supfluis hūo
ribus generata· hanc passionez
fetor horribilis semp concomitat/ et ti
fetor a poliposo non sentit· ꝓpter opilati
onē em̄ netui odorabilis talis inter odo
ris et fetoris differentias non discernit·
¶ Habet aūt fieri tam fetor narii q̄ poli
pus in hunc modū· humores grossi z vi
scosi fluūt ad carmiculas narii et ibidē
diuturnitate temꝑis et actione caloris
condensantur et quasi in substantiā car
neā couertuntur· que corrupta cū fit in
de fumositas resoluta et aeri imixta in
spirando et respirando fetorem facit in
firmitas talis polipus dr· qñq; etiaz ad
nares descendit humiditas/ et eam cōbi
bit spongiosa narii porositas· et ibi pu
trescentes corruptionē generant et feto
rem· qñq; etiā calidi humores acumine
suo pustulas in naribus generant/ que
locum vlcerant et excoriant· vnde taz ex
corruptione carnis et humoris q̄ ex coar
tatione inspirationū cum nō possit cere
brum depurari fetor necessario generat.
¶ Primū igitur remediū cōtra hanc passi
onem est vt caput fortiz z cōuenienti me
dicina purget/ et post fluxus intercipiat
de inde patiens aquā calidam naribus
attrahat atq; suggat/ vt humores inui
scati dissoluāt̄ et educāt̄· Ad nares
purgandas valent pillule dyacastoree/
cū succo ruthe et vino tepido resolute si
naribus sunt iniecte· ¶ Ad restringendū
fluxum mirabiliter valent grana thuris
albi si sepius assumantur· Si vero fue
rit polipus confirmatus ꝓcedentibus
purgationibus et de opilantibus pulue
ribus z medicinis corrosiuis amoueatur
vel ꝑ incisionem· sicut in cyrurgia pleni
us edocetur·

¶ De passione narium·

Patiuntur etiā nares sepius flu
p xum sanguinis· et hoc fit in ma
sculis tribus de causis tantum·
fit em̄ fluxus a cerebro· et tunc fit cū ster
nutatione et cū dolore frontis et punctio
ne· vel ab epate· et tunc dolor sentit̄ in
dextro latere z fluit ꝑ dextram narē· vel
a splene/ et tunc a sinistro latere erit do
lor et fluit ꝑ partem sinistram· ¶ Preter
hec in mulieribus etiā fit a matrice· tūc
dolor est circa umbilicū· hic fluxus q̄nq;
est vtilis· q̄nq; em̄ in febribus etiam acu
tis et in freneti in die cretico solet fieri
motu nature· et tunc solet bonus esse· nā
bonus est q̄n ante diem creticū fit ex mi
nima sanguinis interioris ebullitōe et fer
uore· vnde acumine suo venas aperit/ et
fluxum facit· his et multis alijs de cau
sis fluit sanguis· Siue autem fuerit flu
xus creticus siue symthomaticus nō in ꝓ
cipio restringatur fluxus ne crisis impe
diat· vel ne sanguis ad alias ptes fluat
z symthoma peius faciat· vt suffocationē
et hmōi· Si aūt minus augeretur fluxus
si patiens esset fortis/ esset in parte pati
enti minuendus· extremitates sunt ligā
de et fortius constringende· medicine re
strictiue sunt tymporibus et fronti adhi
bende· aqua cū aceto in facie ꝑfundenda
Si ab epate fiat fluxus/ ponat ventosa
sup epatis regionē· si a splene/ sup splē
nē· si a matrice/ sup matricē vel māmillas

¶ De fetore oris·

Fetor oris q̄nq; causatur ex den
tium et gingiuarū corruptione·
q̄nq; ex oris et palati vlceratio
ne et putredine· q̄nq; ex thoracis mala
habitudine et membrorū spūalium vitio
sa dispositione· q̄nq; ex putrefactiōe hu
morū stomachi· q̄nq; ex vniuersali corpis
infectione· vt in lepr̄osis/ quoꝝ anhelit?
est fetidus et infectiuus· q̄nq; ex fetido
rum comestiōe· vt patet in illis qui cōti
nue comedunt allium/ cepas/ atq; porrū
Quando aūt fit ex corruptione membro
rum spūalium et vniuersali corruptōne
humorū infectorū· palliari quidē potest/
sed non curari· talis aūt fetor est contī
nuus interpolationē non accipiens· ille
aūt qui est ex vitio stomachi interpolat̄
q; ante prandiū est maior/ post prandiū
paruus vel nullus· et hic bene curat̄ cū
extersiuis aromaticis et confortatiuis·
¶ Primo igitur materia que est in stoma
cho/ que fetoris cā est digerat̄/ diuidat̄/

expellatur· post comestionem vero sepe vomitus prouocet vt villi stomachi mũ dificetur/ a putridis cibarijs et putrefa ctioni dispositis taueatur· vir vino aro matico et azomaticis ad cõfortationem vtatur· Si causa ab alijs vt a gingiuis et dentibus putridis dentes extrahan tur/ qui sũt in causa vel sanentur· gingi ue fricentur et mundificentur· cũ decocti one rosaruz in vino vel aceto tepido ab luantur· cum puluere thuris/ et mastic as et melle gingiue et radices dentium fricentur· et mundificentur·

¶ De doloze dentiũ·

DOloz dentiũ qnq; fit vicio stoma chi qnq; vitio cerebri· Ex vitio cerebri qñ humozes frigidi z ca lidi reumatizantes neruos dentiũ infla unt et dolozem inferunt· Vitio autẽ sto machi fit ex humoribus calidis in ipso existentibus a quibus fumositas reso luta· superioza petens neruos dentium et radices mordendo vel aggrauando· do lozem infert dentibus et fetozem· Si ex acutis et calidis est humoriꝫ doloz est acutus et pungitiuus cum tuboze faciei cum asperitate et siccitate gutturis· cum siti z amaritudine oris· Si exfrigidis do loz est minoz cum grauamine capitis cũ subtumiditate faciei et palloze cũ aceto sa eructatione et oris insipiditate· Do loz autem veniens ex cerebro diu durat sine aliqua interpolatione· quia aliquã do decem horis vel plus· Qui vero pro cedit ex stomacho/ quatuoz vel triꝫ affli git horis et post quiescit· Cause ergo do loris dentiũ (vt dicit constan·) sunt pu tredines et fetozes/ rupture z pforatões motiones/ et casus/ et limositates· perfo rantur em dentes et qnq; rumpuntur· aliqñ in colozem citrinũ/ viridem vel ni grum mutãtur/ que omnia ex humidita te putrida nascũtur/ que a stomacho ad liga mẽta dentiũ defluit et ascendit· Ea dem etiã causa est relaxationis et mot dentium atq; casus· Nam acuti humo res in radicibus dentiũ dentes pforant/ consumunt sepius et relaxant· vnde sũt causa quare cadunt cũ radices deficiunt aut putrescunt· Vermes in dentiꝫ ma xillarũ fiunt ex humoribus et eoꝝ cõca uitatibus putrefactis· et cognoscitur ex pruritu et titillatione/ et continua tere brationе/ et dentis pforatione/ et fetoris emissione· et multis alijs modis q̃re su pra li· v· in tractatu de dentibus· Iste dentium dolorose passiones si sunt ex vi tio humoꝝ in cerebro vel in stomacho de bita purgatione purgentur· sepius den tes debitis dentiferis mundent· De qui bus omnibus sufficienter tractat pstan tinus· Vermes dentiũ mirra et opio in terficiũtur· dentes relaxati thure et ma stice confirmãtur· Et hoc idem facit gar garismus de gallis et malogranati coz tice et balaustie cũ aceto preparatis·

¶ De lingua·

LIngua etiã multipliciter patit· aliqñ enim paliticatur· et tunc perdit voluntariũ motum z sermonis vsum· vt dicit constan· cuius cã est defectus motiue virtutis/ que excitat p spiritum vemẽtẽ a cerebro· vel acci dit ex neruo animalis virtutis vehiculo humore vel apostemate opilato· vel acci dit ex pprio substantie lingue vitio· i· ex mala complexione lingue et distempan tia infrigidãte· vel caloze et siccitate vel humore· aliqñ etiã lingua apostemat et tunc intumescit et sermo impedit· aliqñ ex hũore liqdo relaxat et remollit neruꝫ lingue et nimis mollis efficitur/ et tunc debitus sermo p nimis remollitam lin guã non formatꝫ· aliqñ ex humore nimis calido et sicco cõtrahitur et coꝛrugat/ et tunc totaliter sermo impeditur· aliquã do grauibus vlceribus et pustulis ledit et tunc tam in gustando q̃ in loquendo impeditur· Si ergo lingue substantia sit sana nullas habẽs maculas loquela tñ sit ablata/ a cerebro surgit vitium vel a neruo opilato· aliquãdo perditur loque la ex perdita mente· vt in freneſi vbi ho mo non vtitur imaginatione/ memoria et rõne· et ideo nõ mirum si perit loque la que est instrumentũ rõnis· quere su pra libro· v· de lingua sana et infirma·

¶ De raucedine·

Raucedo multis habz fieri ꝺ cau
sis·qz ex siccitate vel humidita
te et ex spiritu et virtutū defe
ctibilitate·Ex siccitate ꝺz· aut em siccī
tas inequalitatē facit· aut pstringit me
atus·dum em ex siccitate exaspatur ar
teria·ex aspitate sequitur inequalitas·
et ex inēqlitate raucedo et vocis impedi
mentū·Item ex siccitate fistulas z pul
monē coartāte·sequitur vtrūqꝫ predicto
rum· Ex hūiditate similiter duobus mo
dis·aut ex humiditate cōtenta in vasis·
et maxime in sanguine·aut ex flegmate
a supiozibus distillante ¶ Sanguis em
supabundans venas distendit·vñ z me
atus coartātur·et psequitur vocis impe
dimentū· similiter flegma distillans in
trachea arteriā et fistulas pulmonis p
dicta opat·Ex defectu etiā spūs et vtu
tis impeditur vox·qꝺ patet·qz eius fo
titudo ex spū pficitur et virtute·Si ergo
ex siccitate cognoscitur ex sicca tussi q̄ est
offendiculū spūs in trachea arteria vel
p cōpassionē qñ est sithonia morbi·vl p
cōpassionē qñ fit ex siccitate exasperāte
vel ex frigiditate fistulas pulmonis co
artante et spm offendente vñ generatur
tussis·vel ex humiditate a cerebꝛo distil
lante·Istis em modis habet fieri tussis
q̄ impedit ipsam vocē· Vel cognoscit rau
cedo ex punctura in spūalibus quasi ex
spinis facta ex gracilitate colli·ex totius
corpis macillētia·Sanguinē vero in cā
esse cognoscimus ex tussi aliquantulum
humectata·ruboꝛe faciei venaꝝ eminē
tia·dulcedine oris flegma esse in cā co
gnoscimus·Ex tussi aliquantulū humec
tata·ex oris insipiditate et saliuarum
abundantia defectū spūum esse cognosci
mꝰ in cā· Ex debilitate z ex tenuitate to
tius corpis ex febre p̄cedente· vel ex mi
mio ieiunio et fluxu et omnibus q̄ cor
pus extenuant· Si ergo hec raucedo fit
ex causa sicca et calida·abstineat a sal
sis calidis et siccis·frixis et assis·vtatur
tempate frigidis et etiā humidis·z me
diocriter calidis·Si ex sanguine est pas
sio·fiat mutatō·si ex flegmate·dent pur
gationes et opilate q̄ in frigida cā sunt
necesse· Si vero ex defectu spūum subue
niendū est resumptiuis et confortatiuis
Eadem aūt est cura raucedinis z tussis
vide in plate·et constan·

¶ De squinantia·

Squinantia est gutturis suffoca
tio·et prouenit ex apostemate i
gutture·cuius tres sunt species·
In prima tota materia colligitur interi
us in quodā folliculo inter tracheā arte
riam et ysophagum·et cognoscitur ex ve
hementi doloꝛe nullo tumoꝛe exteriꝰ ap
parente· aperto etiā oꝛe tumoꝛ interius
nō apparet·ex febre acutissima·z ex im
pedimento vocis et ex iudicio patiētis·
Nihil em possunt trāsglutire· et hec spe
cies incurabilis est· interficit em sepius
prima die·Secunda spēs est qñ in mio
ri quantitate recolligitur intra et extra
in maioꝛi et ꝺz squinantia·et habet oia
signa q̄ prima·sed remissioꝛa et apparet
aliquis tumoꝛ extra· et hec spēs vix cu
ratur·Tertia vero spēs est quando tota
materia recolligitur extra·et dicit squi
nuntia ·cuius signa sunt vehemens tu
moꝛ·extra febris lenta/ doloꝛ modicus/
sine difficultate spirandi et respiran
di· et hec species non interficit· nisi tu
moꝛ ad interioꝛa se retraxerit ¶ Fit autē
hec passio principaliter ex sanguine·se
cundario ex flegmate et melācolia· nūq̄
ex colera· et cognoscūtur he cause p
sua signa·Istius passionis prima cura ē
sanguinis extractio· in quātitate multa
incidātur etiā vene sub lingua·fiūt scā
rificationes cū ventosis in collo et in sca
pulis· deinde apponantur lenificatiua/
maturatiua/et mūdificatiua· quere su
pra libꝛo·v·de gutture·

¶ De difficultate anhelandi·

Difficultas inspirandi et respirā
di vel vtriusqꝫ dicitur asma vel
dipsma·et accidit duplici de cā·
sicz ex siccitate coartante·qz qñ pulmo nō
pōt libere dilatari et constringi· inde se
quitur asma·vel qñ ex humoꝛe impedit
motus pulmonis·quādo em supabūdat
humoꝛ exterius in superficie pulmonis cu
ius mole oppressus· nō pōt libere dilata

De infirmitatibus.

ri·et tunc est spes asmatis q̄ dr sanfugiū a sangui uga·qz cū violentia attrahit aerem ad cor refrigerandū·aliquando abundat humor interius in fistulis pulmonis/cuius interpositōe pulmo nō pōt libere pstringi·et tūc dr anhelitus/qz in hac specie laborat patiens in expirādo· Aliqñ autē abundat humor interius et exterius/ꝓpter qd̄ non pōt pulmo libere dilatari nec pstringi·et tunc est illa spes que dr orthonia/id est spūs rectitudinis qz patiens laborat equaliter in inspirā do et respirando·et ita sunt tres species asmatis p̄m tres humor dispositiones·si fit ex siccitate ⁊ calidirate/vnguētis/ele uarijs/syropis frigidis et humidis curetur et ecōuerso·vide in plate·

¶De sputo·

Arca sputum etiā accidūt passiones·vt patet in empticis/i quibus est sputū samosum et virulentum·et in emoptoicis/ in quibus est sanguinolentū·Emptima em̄ dr passio qñ sanies excreat·et hoc cōtingit in causis reumaticis et pleureticis et piplemocis et in alijs apostematibus stomachi/ pectoris vel pulmonis·Habet aūt fieri hoc modo·dū humor supioribus distillat in pulmonē/pulmo repercutitur/et ex repercussione cōculcatur/et ex cōculcatione sanies nascitur/vel pulmo vlcerat/ vel defluens humor ad aliquē locū ad apostema recolligitur/et ibi in saniem cōmutatur/que vi nature vel sinthomatis resolutis p̄ saniem siue samosum sputum euacuatur·non tn̄ quilibet spuens saniem debet emptic⁹ iudicari·pleuretici em̄ saniē spuunt et multi alij·et tamen non sunt emptici/sed illi qui infectione pulmonis et ei⁹ samosa habitudine sunt cor rupti·quor signa sunt ista·sputū samosum/corpis macilentia/colli gracilitas et tussis cū difficultate anhelandi·facies subtumida·tumēt ⁊ dolēt orbes oculorum·Emoptoici sunt p̄ os sanguinem exspumantes·qd̄ contingit p̄ alicui⁹ vene apertionē/ p̄ humorum multitudinē ⁊ eor famositatem/per corrosionē vene p̄ caloris excessum· Calore enim porros aperiente sanguis emittitur/et exsudat· et dr mitti p̄ dyabrosim id est p̄ resudationem· et tunc sanguis emissus est purus/clarus/et paucus absq; dolore patientis et anhelitus sentitur calidus·Ab alijs aūt membris frequēter redundat ad os sicut a cerebro·et tunc est cum rubore faciei et venarū et oculor·quādoq; a pulmone/et tūc est sanguis spumosus cū tussi et dolore sinistre mamille· et sic de alijs membris in quibus sanguis colericus/qui vi nature sinthomatis motus nunc p̄ nares/ nūc p̄ os emittitur et purgatur ¶Prima itaq; passio scz sputum samosum sanetur dissolutiuis/mūdificatiuis/et extersiuis· et caueatur ne in ptisim cōuertatur·longum em̄ emptina post pleuresim infra·xl·dies in ptisim cōmutatur·vt dicit hypo· Secunda vero passio scz emoptoicor sanetur mūdificatiuis/cōstrictiuis medicinis·sicut in viatico continet·et in plate·

¶De ptisi·

Ptisis est consumptio naturalis humoris corpis exulcere pulmonis prouenies·fit aliqñ ex reumate a capite distillante in pulmonem quē repercutit/ et repercutiendo cauat/ et cauādo vlcerat·sicut gutta paulatim distillando petram cauat·Fit aūt ex materia subē pulmonis siccitate/que arefactione de facili laceratur·sicut pampin⁹ vitis i fine autumni deficcatus/leui vēto dissipatur· Fit aūt aliqñ ex sanguine quādo aliqua vena rumpit in pulmone sanguis talis aliqñ in saniem cōuertit· et sanies inficit et vlcerat pulmonē· vñ hypo·Ex sanguine et sputo ptisis ⁊ fluxus ⁊c·ex vlceratione pulmonis sic consumitur totū corpus· primo em̄ per sui dilatationem ab exterioribus trahit aerem qñ ministrat cordi ad sui innati caloris mitigationē·qui dum vlcerat propter sensum ꝓprie lesionis cohibet motum suum·nec p̄m debitum dilatat/ vñ insufficienter aerem cordi administrat/ quare paulatim calor incenditur/ ⁊ paulatim corpus consumit/ febris em̄ ethica cōcomitatur ptisim/que subalē cōsumit

corporis humiditatem. omnis enim ptisicus ethicus est. sed non puertitur. talis enim passio nō de facili curatur. ex quo inualescat. et assignat pstan. rōnem. Omne inquit vulnus difficile sanatur. nisi mūdetur. vlcus aūt pulmonis purgari nō pōt nisi cum tussi. tussis enim vulnus consolidari non pmittit. dilatat enim et aperit. vnde putredines maiores in se recolligit. dum enim partim colligit. partim purgat. insanabile reddit apostema duz ita circueat. qui ergo ptisim vult sanare primo vulnus pulmonis sanet. priusq; putrescat. Ista autem ptisis confirmate sunt signa. calor cōtinuus. lentes in volis manuū et pedum acatior rubor. i maxillis strictura inflata. sitis cū aspritate lingue. colli gracilitas. totius corporis consumptio. vnguiū et extremitatū constrictio. cōcauitas circa orbes oculorū. dolor sinistre spatule vsq; ad humerū. fluxus capillorū. et hoc signū est mortis in proximo cōmunis. sicut sputum fetidū et virulentū. et anhelitus plus fetido cōsueto. signat totalez lesionem pulmonis corruptelam. talis est nutriēdus dieta que refrigerat et solidat ac restaurat. ¶ Dent igitur mediocriter frigida. caloris febrilis mitigatiua. mediocriter vētris molificatiua. precipue tamē cauendum est ne nimis soluat. quia si fluxus accedit. mors intrat. vita recedit vt dicit egidi⁹. Valent eis humectantia et būoris consumpti restauratiua.

¶ De tremore.

TRemor siue cardiaca est passio cordis sic dicta. qz a defectu cordis oritur sepe. Duplex autē est cardiaca. scz dyaforetica. id est pororum apertiua. qz porox apertionē comitatur. alia ōr tremens. qz cū quodā tremore sentitur motus cordis. Dyaforetica ē ex causa calida et caloris distempantia circa spūalia. vñ et pori aperiūtur. būores et fumi resoluūtur. qui fumos exiēs p poros in sudorem cōdensatur. et ex tali frequenti sudore hydropisis vel ethica generatur. et tales ex defectu virtutis sepius syncopisant. Cardiaca vero tremēs fit qñq; ex frigida causa. qñq; ex melancolica. qñq; ex flegmatica. ¶ Nam talis humor abundans in pulmone. opprimit aliqñ tiens cordis vtrāq; capsulā ipsamq; cordis subam. vnde impeditur debitus motus cordis et obturāturvene p quas discurrit spūs vitalis. et tales prumpūt in subitam suffocationē. et ideo ōr talis passio tremens. qz si teneas manū super cor. non senties cor debito modo dilatari. sed cū quodam tremore parum et exiliter tantū moueri. Aliqñ est cum febre lenta. aliquādo cū febre forti. et tūc magis est piculum aliqñ est sine febre. Aliquādo melancolia est in causa. et tales incidunt in passionē que ōr incubus vel phialtes. Aliqñ accidit exitio epatis a quo nō mandatur sufficiens nutrimētū cordi vnde deficit et debilitat. vt dicit cōstan. Aliqñ accidit ex mala dispositiōe aliox membrox. ex quox colligātia corpatitur. sicut quādo a cerebro vel stomacho transmittitur fumus vel humor nociuus vnde substantia cordis leditur. deficit. vel grauatur. et ideo talibus accidit tremor cordis ex acumie fumi vel materie que pungit et mordicat cordis substantiā vnde fit in eo tremor. accidit et sitis. propter cordis compressionē. et caloris intensionem. vnde siccitas et sitis suspirium. et artus anelitus. quia cor labozat ad aerem attrahendū cum nō valeat dilatare se. accidit tremor ex fumo melancolico et ex siccitate spiritū perturbante. accidit et pinguedo. quia deficit naturalis calor. et inde torpor et pigritia generatur. Ex defectu etiā cordis et debilitate spūum accidit syncopis. que a vulgo spasmatio vocatur. et hoc cōtingit aliquādo ex accidentibus anime. vt ex timore cor nimis constringente. aliqñ ex nimio gaudio. vel ira cor dilatante et spiritum exalante. vel exeuaporante et soluente. aliquando accidit ex accidentibus corpis. sicut ex mala complexione. vel repletiōe. vel nimia manitione. ex venarum opilatione et spūum cōpressione aliqñ ex nimio sudore. Ex hac autē syncopi quidā incurrunt mortem subitaneā

opilata vena concaua p quã ſanguis et ſpũs vitalis ad coꝛ tranſfertur. vel etiã opilato meatu per quẽ pulmo frigidum aerem ſolet recipere et a ſe fumoſitatẽ ſuperfluam remouere. quãdoq; etiã ex matris vel ſtomachi nimis repleti cõpreſſione. In omnibus ergo iſtis ꝯiculis ſi humoꝛ eſt in cauſa purgetur debito modo humoꝛ peccans. dentur confoꝛtatiua et ſpirituũ reparatiua, et reſumptiua. ſi eſt ex nimio fluxu vel nimio ſudoꝛe fluxꝰ intercipiatur ſudoꝛ reprimat. Si ex nimia repletione ſtomachus euacuet. contra tremoꝛem coꝛdis confoꝛtatiua conferãtur. ſicut diamargariton/et electuaria et medicine in quibus cũ aliis confoꝛtatiuis imponũtur in vſtum aurũ aut margarite ſiue perule/vel pecule oſſa de coꝛde cerui/ambꝛa/lignũ aloes/ſpodiũ. hec eñ oia valent cõtra cardiacam et ſincopim/et alias conſimiles coꝛdis paſſiones maxime quãdo accidit ſine febꝛe. i febꝛibus aũt calida non ſunt danda.

¶ De febꝛe.

Febꝛis autem ex diſtemperãtia coꝛdis accidit et prouenit. qz vt dicit conſtan. Febꝛis eſt caloꝛ nõ naturalis a coꝛde exiens. raptus ad omnia membꝛa coꝛpis coꝛruptio q; nocens adõm. Dicit etiã hypo. in epidũ. Febꝛis eſt caloꝛ curſum nature exiens in operibus eꝰ nocẽs. Auic. autem ſic dicit. Febꝛis eſt caloꝛ extraneus in coꝛde accẽſus et procedens ab eo mediãtibus ſpiritibus et ſanguine. p venas et arterias in totũ coꝛpus et inflammat in eo inflãmatione. que nocet operibus naturalibus. Febꝛis etiã vt teſtatur hypo. eſt flãma a pectoꝛe procedens in totũ coꝛpus. Diuerſificatur eñ febꝛis tripliciter ſm tria componentia coꝛpus humanũ. componitur eñ ex ſubtilibus id eſt ex ſpiritibus et liquidis ſcz ex humoꝛibus. et ſolidis coꝛpibus ſcz ex ipſis membꝛis. Eſt itaq; pma ſpecies febꝛis. quoniam diſtẽperantur ſpũs in caloꝛe. et dicitur effimeꝛa. Secunda in humoꝛibus. et dicit putrida. Tertia que accidit ſolidis membꝛis. et nominatur etbica. Et vt dicit cõſtan. et galie. has febꝛes bonis aptauit ſimilitudinibus. Effimera (inquit) febꝛis vento calido videtur ſimilis eſſe q; vt impletus ex ſui caloꝛe neceſſe eſt vt calefiat. Idem etiam facit ſpũs calefactus circa coꝛ et totũ coꝛpus. ¶ Putrida vero febꝛis aque calide eſt ſimilis. aqua enim calida cũ frigidum vas impleuerit. ipm in caloꝛe ſuo calefacit. Similiter humoꝛes calefacti. calefaciunt coꝛpus et alia membꝛa. Etbica autem febꝛis vaſi calido aqua frigida pleno eſt comparabilis aqua eñ frigida ex vaſe calido calefacit ſic et febꝛis etbica cũ ſit radicata in mẽbꝛis calefacit coꝛ et alios humoꝛes coꝛpoꝛis diſtempat et immutat.

¶ De effimera.

Effimera autem febꝛis dꝛ (ſcõm galie.) ab effimeron qđ eſt ſimplex. quia fit ex diſtemperantia que fit in ſubtili ſubꝛa vt in ſpũ. Vel vt dicit Iſa. in li. febꝛium. Effimera ab effimeron belua marina dicitur. que i eodem die quo naſcitur. moꝛitur. Vel (ſm magiſtros) dꝛ quaſi vni⁹ diei ſeruoꝛ. meron eñ dies dicitur apud grecos. raro eñ ſuus ſeruoꝛ vltra vnius diei terminũ ſe extendit. ſemper eñ poſt diem vnum deficit cito. vel in febꝛem putridam vel etbicam ſe conuertit. vt dicit conſtan. et Iſaac. Accidit autem iſta febꝛis ex cauſa interioꝛi et etiam ab exterioꝛi. Ab exterioꝛi autem fit dupliciter. ſcz a frigoꝛe et caloꝛe. a frigoꝛe. vt ex ſubita frigiditate aeris. ſcz quando ex clauſis ſubito poꝛis exterius fumi calidi interius concluduntur. et ex eoꝛum cõculcatõne et multiplicatõne caloꝛ intenditur. ex quo coꝛdis diſtempantia generatur. Aliquãdo accidit ex caloꝛe z diſtempantia aeris ſiue ſolis. quãdoq; ex radioꝛ repercuſſione ſpũs animalis diſtempatur. et ꝑter colligantiam ſpũum et humoꝛum totus homo diſtemperatur. A cauſa interioꝛi effimera quãdoq; ex caloꝛe ſpũum z humoꝛum complexio hominis caſu aliquo ſubito imutatur. ſicut ex nimia exercitatione precedente. ex nimia calidoꝛũ frequentia. vt vinoꝛum alboꝛum et hmõi.

ex quoꝝ nimio vsu calor aliquotiens in-
tenditur et febris effimera generat. hec
species febris inter alias citius ⁊ facili⁹
curatur sed facilius sanatur. multum
tamē periculo est et grauis quādo in pu
tridam vel ethicam cōmutatur. Accidit
autem specialiter ex quibusdam aposte-
matibus in mguine nascentibus et sub
aselli/ que quidem a medijs bubones
nominātur. vnde non sine causa in am-
phoris dicatur. In bubonibus quidē om
nes febres male exceptis effimeris ⁊c.
Signa aūt huius sunt vrina nō multuz
distans a sana aliquātulum intensa et
aliquātulū subtilis. pulsus durus et ve
lox/ et frequēs. nō multū a temperame
to recedens. reliqua vero virtutes/ vt ap
petitus/ et motus voluntarius parū im-
mutātur. Hec de facili febris curatur/ si
congrua dieta vtatur patiens/ et si a no
ciuis caueatur.

De ethica.

Ethica febris est que ledit soli-
da membra. Et dicit ab ethis
qō est habitudo quasi febris cō
uersa in habitū. Aliquando autem est
ethica febris et morbus p se. aliquando
pter alium morbum. p se fit morb⁹ ali
quādo ex cibis nimis calidis et potib⁹.
aliquando pter nimia exercitia. sicut p-
pter studium immoderatū/ vigilias/ et
cōsimilia quibus calefit spūs animalis
et p consequens naturalis. et ita calefit
et mīnorat humiditas naturalis et in-
ducitur ethica. Aliquādo etiam causat
ex alio morbo. sic ex effimera/ vel ex pu
trida interpolata. vel acuta etiam pter
calidum apostema. Sepe em̄ contingit
q effimera excedit tertiū diē psistens in
vna q̄litate et apparet in cute infirmi q̄
dam obscuritas/ liuiditas/ atritas/ cō
sumptio. et tunc illa effimera in ethicaz
cōmutat. Marie autē accidit ex effime
ra q̄ est ex angustia/ tristitia ira/ odio/ et
vigilia imoderata/ et psimilibus ani me
exercitijs. ex febre interpolata. qz calor
naturalis calefacit membra et desiccat
pter acutam/ quia calefacit sanguem
vel predominās subalem consumit hu-
miditatem. qñq; enīz extenuat sanguis
quia nō est debitum nutrimentū mēbro
rum vnde sequit consumptio. Sicut em̄
fit in arbore que desiccatur ex caliditate
et siccitate aeris humiditatē consumen-
te in estate. vel ex nutrimenti ablatione
sicut accidit in hieme qñ cadūt folia. vel
ex nutrimenti corruptione et pmixtione
ad malas cōmixtiones ⁊ qualitates. si-
cut ad vitrositatē/ sulphureitatez/ et hu-
iusmodi. sic contingit in humanis corpo
ribus. qñq; em̄ fit nutrimenti ablatio p-
pter impotentiā nature in digerendo ci-
bo et in restaurando deperdita. sicut ac-
cidit in senibus quādo calor extraneus
corpi dominatur/ et substātialem humi-
ditatē membroꝝ desiccando destruit et
consumit. qō solet accidere i ethica/ que
prouenit ex acuta vel ex accidentib⁹ a-
nime qī sanguis nutriturus mēbra ra-
dicalia mutatur a sua dulcedine ⁊ sapo
re. qō accidit pter apostemata prolixa
corpus calefacientia et cōsumentia/ que
sunt aliquando causa febris ethice siue
habitualis. In generali autē ista sunt
signa huius febris. Calor nociuus equa
lis in qualibet parte hūani corpis. Se
cundum signum est q calor leuis est et
nō pungitiuus. vnde infirmi pati febrē
vix se putant. Tertium signū est q eorum
calor est liuidus ⁊ plūbeus aut citrinus
Quartū est q eoꝝ corpora sunt aspera/
oculi concaui/ siccam emittentes lippitu
dinem. nutritiua em̄ eoꝝ humiditas ab
eis ablata est. Particularia aūt signa
sunt diuersa sm diuersas spēs huiusmo-
di febris. species autem diuersificantur
sm diuersas humiditates. Dicit em̄ aui
cen. q quatuor sunt humiditates. Pri-
ma est in extremitatibus paruarū vena
rum subintrantiū essentiam membroꝝ
consimiliū. quādo autem supaccenditur
hec humiditas/ fit febris putrida et
non ethica. sed facile generat ethicam et
inducit. Secūa humiditas est que est in
pozositate membroꝝ psimiliū. sicut ros
vnde etiam et ros ab auctoribus appella
tur. et cū hec supaccēditur/ fit pria pri-
ma species ethice. Tertia humiditas est

que conuersa est actione membroꝝ consimilium et parte nature et complexionis ipsoꝝ membroꝝ· z stat loco deperditoꝝ vñ et ab auctoribus tādium nūcupatur et quādo hec supaccenditur secunda species ethice procreatur· Est et quarta humiditas colligans et cōtinuans omnia membra et est a spermatica humiditate et hec dicitur glutinū partium que cum consumit· non repatur· et hec inducit tertiam speciem· que est incurabilis· si em posset hec humiditas reparari posset fieri regressus a senectute ad iuuentutem· vt dicit auic· ¶Prima itaq; spes (vt dicit Isaac in li· de febribus) est facilis ad curam et difficilis ad cognitionē· sed si calor augmētetur et desiccetur humiditas vicina coagulationi fit secūda species et est facilior ad cognoscendū et difficilior ad curandum· quādo vero intantū intēditur calor q; desiccat humiditatem colligantem membra fit tertia spes· que est facilis ad cognoscendū· sed impossibilis ad curandū· In prima vero specie cū signis generalibus supra positis calor augmentat ante prandium· In secunda vero post prādiū plus sentitur· sed i tertia maxie· cuius causam assignat Isaac in li· febrium dicens· Humiditas cibi contraria est calori innaturali· vñ q̄q; illū suffocat ex toto· vt in prima specie q̄ debilis est· et ideo est ante prandium maior calor· Si autem ad suffocationē caloris nō sufficiat· saltem calor interius spiritus excitatur p suum oppositum· et fugiens contrariū exit ad membra exteriora· sicut quādo ꝓicitur aqua frigida super calcem viuam nō extinctam· Tertia spes (vt dicit Isaac) patet sensui· Nam facies mutatur in liuidū colorem ꝓpter subtilem humiditatē desiccatam et ꝓtis defectum· nares sunt subtiles et acute et oculi cōcaui· tympora aspera· quia consumpto humore· apparet asperitas ossium et compago motus palpebraruꝫ et supercilioꝝ fit grauis propter oculorum siccitatem· vnde sine volūtate claudunt oculos quasi greuati a somno propter virtutis defectum tactu sentiuntur frigidi et sicci· sed p morsam semp ascendit calor maior· detecti non videntur habere viscera et tact9 eoꝝ quasi tabule· si cutis eleuet· non descendit inferius propter defectum humiditatis· pulsus debilis/ et spissus/ et durus· vrina similis est oleo in liquore et fusa super petrā sonat sicut oleum· Det infirmitas quo ad primam speciem cito curet ne cadat in secundam· que difficulter curari potest· curat aūt p dietā mediocriter tempatam et p medicinas caloris repressiuas et confortatiuas/ et hūoris perditi restauratiuas et ad hoc precipue valet electrum patris balneari autem solet cum rosis/ violis/ maluis/ et alijs confortatiuis herbis et humectatiuis· balneum autē non debet esse nimis calidum· sed quasi tepidū· ne nimia humorum consumptio consequat et non fiat in balneo longa mora· Inungi etiam solet vnguētis resumptiuis/ infrigidatiuis/ et humectatiuis· sicut oleo violatio cū melle albo et lacte mulieris masculum nutrientis· Specialiter dicit plate· q; valet ethicis et ptisicis lac caprinum· in quo lapides fluuiales sunt extincti si ieiuno stomacho et manito patientibus tribuatur·

¶De febre putrida·

Febris putrida ex putridis hūoribꝰ ex quibꝰ gignitur· putrida est vocata· Dicit autem Isaac q; ista putredo sic habet fieri· malis humoribus et superfluis in aliqua parte coadunatis· ex calore extraneo et innaturali quocūq; casu supueniente quedam fit humoꝝ perturbatio· mouētur em humores p illum calorem et ebulliunt· sed tamen non digerūtur· neq; facta diuisione inter partes laudabiles et nō laudabiles mūdificātur· sed potius facta ebullitiōe pariter cōmiscentur· et ideo necessario partes corrumpūtur· Cum igit materia grossa z viscosa in corpe coadunata moueat a calore· necesse est vt resoluat in vaporē· qui vapor intrat humidū grossum manens in se occultatur et nō libere exalans et exiens propter grossitiem materie sibi resistentis· corrumpitur et

putrefat·huic autem putrefactioni maxi
me disposita est cōplexio iuuenū et cal
da et humida quādoexcessus est in hū
ditate et calore· complexio frigida et sic
ca non sic ad putredinē est pata·et ideo
frigidi et sicci grandeui raro febres pu
tridas patiūtur·quia siccitas complexi
onis desiccat humorem ꝛ coadunat·ꝛ di
uisioni materie ac dilatationi obuiat et
repugnat·que sunt dispositiones medie
ad putrefactionē· frigiditas aūt ꝓgelat
et resistit calori facienti ebullitionem·
¶Palam igitur est intelligere·quoniam
cause facientes putrefactionē sunt humi
ditas disponens· et caliditas humores
mouens et ebullitionē faciens in humo
ribus· quorum feces vt dicit Isaac non
diuidūtur nec mūdificantur·immo mu
tuo ꝑmiscentur et ideo ad putredinē ne
cessario disponūtur·¶Huic autem putre
trefactioni coopatur maxime porox cor
poris clausio et constrictio· quia constri
ctis poris non pōt fieri supfluitatis reso
lutio neq; eua ꝓoratio·et ideo est necesse
q; maior fiat humox ꝑ calorem cōmotio
et corruptio ꝑsertim cū talis calor sit
innaturalis et non sit nature regitiuus·
sed potius corruptiuus· ¶His aūt causis
putrefactionis coopantur etiam quedaz
extrinseca·vt inordinatio diete exercitij
et etiā medicine et consimilia· que om
nia interiori corruptioni vel putredini
coopantur qñ modo indebito et in tem
pore incongruo corpi extrinsecus adhibē
tur·Ex humiditate igit in aliqua parte
corpis sic putrefacta·resoluit fumus ca
lidus et corruptus· qui cor petit· ipsum
distēpat atq; ledit·ac deinde ꝑ venas et
arterias se diffundens·febrem putridaz
corpi introducit·sicut dicit Isaac et con
stan·¶Materia igitur sic putrefacta que
putride febris est causa aut ꝓtinet in ali
qua cōcauitate corpis·sicut in stomacho
et in epate vel in alia·et tūc est causa fe
bris que dr interpolata·Aut ꝓtinetur in
tra vasa scilz in venis et arterijs·et tunc
est causa febris que est continua·¶Causa
aūt continuitatis febris putredibilis ē
corruptio humoris et coartatio vaporis
inflammātis in arterijs et in venis·ꝛ sic
patet causa et ratio ommū febriū putri
darum in generali siue sint cōtinue/siue
discontinue/et interpolate·

¶De signis febris putride·

Istarum aūt febriū putridinalī
um quedā sunt significationes
generales· ¶Prima est·qz mate
ria talis febris diu ꝓmanet in corpe·ꝛ
supuenīēte causa extranea calefit ꝛ pu
trefit in effectu· ¶Secūda significatio est
qz talem febrem precedit rigor vel frig⁹
maxime si materia fuerit intra vasa et
vicina sensibilibus membris·qz ex ma
teria frigida resoluūtur quidā fumi qui
ledūt neruos sensibiles ex quibus rigor
vel frigus generat· ¶Tertia significatio
est q; talis febris habet interpolationē
verā in interpolatio· vel declinationem
manifestam quēadmodum in cōtinuis·
¶Quarta est qz talis febris maximam ge
nerat angustiā ꝓpter multitudinē ꝛ grof
situdinē fumi de materia putrida gene
rati ꝓpter quā fit deordinatio caloris et
ōtutis ad interiora donec natura expe
diat se a fumo illo·et hoc tempus diuer
sificatur ꝑm diuersitatē materie in sub
tilitate et in grossitie·qz si materia fue
rit subtilis et virtus fortis·cū velocita
te dissoluitur et spergit ꝑ corpus et redit
virtus ad membra sicut prius· Si vero
materia fuerit grossa et virtus debilis·
erit ecōuerso· ¶Quinta significatio est in
statu febris·qz tunc occurrūt accidentia
signantia completoēz putredinis· sic̄ do
lor capitis/malicia anhelitus/sitis ꝛ si
milia· ¶Sexta est qñ corpa nō plene mū
dificātur apud quietem febris·sed rema
nent adhuc in corpe male qualitates ꝓ
pter quas remanet debilitas in corpore·
et etiā redeunt ipse febres ꝛ accessiones·
¶Septima est q; non remanet i vniformi
tate quēadmodum et cetere febres apō
solutionē·sed quiescat omnino interposi
tis diebus et declinat·sicut in continuis
inter paraxismos· Sunt et multe alie si
gnificationes·que in febribus particula
ribus denotantur·

¶De febribus interpolatis·

De infirmitatibus.

De febribus aũt interpolatis q̃dam ꝓueniunt ex humore simplici putrefacto extra vasa: vt ex fleumate naturali vera quotidiana: ex colera rubea tertiana: ex colera nigra q̃rtana. Quedã vero ex humore composito generant: vt q̃tidiana aliqua est ex fleumate acetoso: aliqua ex vitreo/aliqua ex dulci/aliqua ex salso. Et iste febrium diuersitates: p ꝓpria signa dinoscũtur. In istis aũt febrib⁹ cõiter accidit dolor capitis/mistipiditas oris/grauitas corpis/frigus p̃cedens/calor subsequens/singulis diebus accessio renouat: et qõ peius est: aliquotiẽs duplicat. Huiusmodi febris materia congrua medicina digerat/diuidatur/et expellat: dieta cõgrua regatur precaueat etiã medicus: ne in quartanã vel ethicã terminetur.

De tertiana.

Tertiana febris fit ex colera putrefacta extra vasa et nõ collecta ad aposthema. Fit aũt tertiana: alia ex colera naturali: alia ex innaturali. vt ex colera citrina vel vitellina. Tertiane ex colera naturali facte hec sunt signa. de tertia die in tertiã affligit: et potissime circa horaz tertiã. primo frigore deinde calore. dolore frontis/amaritudine oris/siti/tinnitu auriũ/instãtia vigiliarum/vrina rubea/subtilis et tenuis. xxiiij. horas ad plus põt habere in lahore et alias. xxiiij. horas i quiete. pro varia vero materie dispositionẽ variant et signa. nã si materia fuerit i ore stomachi: dolor frontis est maior. Similiter et sitis cũ asperitate sicci/gutturis et oris. adest voluntas vomendi. vrina ẽ nimis colorata. Si fuerit in intestinis: pdicta signa nõ sunt ita intensa: sed dolor est circa umbilicũ et vrina est magis intensa. Si vero fuerit in epate/vel in cistis fellis coloratior erit vrina cũ spuma crocea. Si autem fuerit febris ex colera citrina vel vitellina: variatur in parte signa. qz affligit primo frigore: deinde lẽto calore. inter horaz colere et fleumatis mouet. vrina est citrina/mediocriter tenuis: plus tamen accedens ad tenuitatem. horis incertis mouetur. quia modo anticipat: modo suboccupat. assunt et pdicta signa sc̃z dolor frontis ꝛc̃. sed sunt prioribus remissiora. Hec febris sicut et quotidiana aliqñ est simplex: aliquãdo composita. Simplex est q̃ fit ex vna materia in vno tm̃ loco putrefacta. Cõposita vero siue duplex q̃ fit ex diuersis causis in diuersis locis putrefactis. sicut cõtinua fit duplex. qñ fleuma diuersum in diuersis locis est putrefactiuũ. Signum aũt talis tertiane est qõ omni die affligit. primo frigore: deinde calore. sed de tertio in tertiũ grauius: et i diuersis horis. vrina mediocris est i substãtia subrubea vel ruffa. supius aliquãtulũ obumbrata. Causa itaq; simplicis tertiane cognita: dieta primitus ordinetur ꝑm etatem/ꝑm tempus et nature qualitatẽ: deinde medicina debita subsequatur. Primo materia cũ syropo acetoso digeratur. digesta cũ oximelle laxatiuo purgetur cũ alia congrua medicina. Si fuerit materia in ore stomachi: vomitus prouocetur: digesta tm̃ prius materia. qz digesta oportet medicari et mouere nõ cruda. vt ꝺr in ampho. Materia vero cognoscitur p anticipationẽ accessionis/ p remissionẽ rigoris vel frigoris. et caloris augmentationẽ: p maiorem afflictionis prolixitatẽ. p vrine inspissationẽ. qñ ergo apparent talia signa digestionis: purgetur materia ipsius febris siue sit composita siue simplex. Ista tamẽ semp adhibeatur consideratio et cautela. vt si fuerit materia simplex: medicina sit simplex. et vbi duplex materia: et ipsa medicina duplex.

De quartana.

Quartana fit ex melancolia putrefacta extra vasa et non collecta ad aposthema. Fit aũt ista febris aliqñ ex melãcolia naturali: aliqñ ex non naturali. Quartane ex melancolia nata facte hec sunt signa. De q̃rto die i quartũ affligit horripilatõe primo deinde calore lento. xxiiij. horas habet i sũmo labore. ec. xl viij. m̃ q̃te. In horis melancolie affligit sal̃z a nona inferius

et ſeruat certa tempa acceſſionis·vrīna poſt acceſſionē citrina vel ſubcitrīna in dieb⁹ iterpolatis q̄ſi cruda pallida·ſ·vl ſubalbida et tenuis apparet· Si ī ſtomacho materia fuerit/adeſt oris acetoſitas cū ſtocamia et rugīne et alīs ſignis peſſimis et mozdmatis·qz adeſt triſtitia/timoz/anxietas/et alie anime grauiſſime paſſiones·ex parte cozpis grauitas/pigritia/mdigeſtio mflatio laterum/pōderoſitas cruriū et coxarū/vigiliarū mḡtudo/timoz in ſomnis/liuiditas in ungui bus et labīs/maxime in tempe acceſſionis ¶Doloz etiā accidit lumboz et ſtomachi hypocōdriī cū tumoze ſplenis appetitus fozitudo·qz ex melancolico humoze graui et ponderoſo/cibus deprimit ad fundū ſtomachi·vñ oze ſtomachi remanente vacuo/deſideriū excitat· Alie ſpecies quartane q̄ accidunt cū admixtione alterius hūoris·¶De dicūtur notbe·et in illis mutātur ſigna ꝑm qualitates hūorum·/q̄ cū humoze melancolico cōmiſcētur·ſed illarum febrium differētias/nō eſt preſentis negocij declarare·Cognita igitur ōrtane cauſa et ꝓpria differentia/a principio dentur fortia digeſtiua quia ſpiſſa eſt materia z compacta/et ideo dētur ea que naturam digerant et mundificant·ſicut oximel ſimplex et ſquilliticum·et hmōi materia digeſta purgetur cū ſibi appropriata medicīna·cū calidis et aptiuis herbis ac mūdificatiuis balneetur et ſubfumigēt· caueat a cibis melancolicis et nociuis vtatur electuarijs/et pulueribus calidis confortatiuis hūoris melancolici conſumptiuis et alteratiuis/et letificatiuis·ſicut eſt dyaſene/dyabozago/letitia/gallinis/et hmōi·cū calidis vnḡtis et ꝓfortatiuis mungat·

¶De contmua·

Febris cōtmua ꝓuenit ex humore putrefacto mtra venas cuius fumus petens ipſum ledit et febrem que oz cōtmua cozpori mtroducit· Mic humor aliq̄n eſt ſimplex/aliquādo compoſitus· Simplex q̄n putreſcit ſanguis m vaſis/et contmuā mducit q̄ ſynocha oz· Q̄n vero non putreſcit/ſed q̄ntitate ſupabundans cōculcatur·fumoſitates vero cōcultate caleſiunt et diſtemperant/q̄ diſtempate ſpm vitalē diſtemperant et ſequit febris que oz ſynocha mflatiua·q̄nq; etiā colera putreſcit m ſubtiliſſimis venis oris ſtomachi/cozdis/epatis/et pulmonis que oz cauſon· quia mēbza ſpūalia vrit et mcendit·q̄nq; etiā m alīs venis putrefit/ et oz tertiana et cōtmua·q̄nq; etiā colera et ſanguis ſīr putrefiunt mvaſis·et ſi q̄dē maioz pars ſanguis putrefiat/ fit febris ſmochides ſi vero maioz pars colere putreſcat/oz cauſomides·ꝑ varietate aūt cauſarū variātur et ſigna· Synochi itaq; hec ſunt ſigna·febris cōtmua/doloz frōtis z tympoz acutiſſimus · ſitis vehemens / oris dulcedo/vrina rubea et ſpiſſa et quodāmodo liuens ¶Eadē fere etiā ſunt ſigna m ſmochia mflatiua excepto liuoze vrine· apparet etiā oculoz emmentia cū venarū plenitudīne et ruboze faciei et totius cozpis grauitate·Jn cauſon oz et alis apparet vrina rubicunda/ſubtilis z tenuis quadam nigredine obumbzata·doloz frontis et tympoz cantus q; oculi et tympora vident clauis ꝓzari·coloz m cozpe mixtus cū citrino· ſitis mdeficiēs vigiliarū mſtantia/ lingue aſperitas et exuſtio cū ꝓſtipatione ventris·ſi peccauerit colera m qualitate vel m quantitate accidit ventris fluxus et vomitus coleri cus· Eadē ſigna apparēt m cauſomide et ſynochide·differētia tñ illaz diſcernitur potiſſime ꝑ vrinā·Jn his febzibus cōtinuis ex ſanguine generatis/ debet fieri ſanguis ſubtractio ex vtroq; brachio viribus ꝓmittētibus et etate·Dieta taliū debz eſſe tenuis et frigida ſicut mica panis m aqua lota·vel poma/bzuna cocta et hmōi· medicīna debet eſſe ſanguinis repzeſſiua z alternatiua· vt ſyropus acetoſus/violaceus/et hmōi·contra ſmthomaca ſic cōtra vigilias et dolozem frontis z hmōi maxime inſiſtendū eſt· Jſte infirmitates q̄nq; ſudoze/q̄nq; fluxu ſāguinis per nares vel aliunde ſalubziter terminantur·

¶De fleumate·

De infirmitatibus.

Fleuma qñq; putrescat ī vasis et facit quotidianā contmuā· cui⁹ signa sunt calor cōt mu⁹· sz m no cte maior et sme aliquo typo grauedo capitis/ozis mlipidutas/ vrina patū colerata et spissa· bozas habet· xvij· m summo labore· et vi· m fleumate quiete· Aliquādo etiā melancolia putrescat mvasis et facit quartanā ptmuam· cuius signa sunt calor cōtmuus· sed de quarto m qrtū diem semp maior· et sic sme typo grauedo capitis/ calor lentus nō multū mtensus· et iste due vltime febres non discernūtur de facili p vrinam. Qñq; etiā putrescat fleuma extra et colera mtra· z tunc febris mde generata oz mmor enutricheus/ cuius signa sunt eadē que z cō tmue qtidiane· et tunc m sero illis adest frigus et maxime frigescūt tūc extrema adest grauedo capitis/ palpebraruz oppressio falso sōno oppzimit· xvij· boras habet m summo labore· et vi· m nō summo· sed illud nō summū summ⁹ est summe qtidiane ptmue· Qñq; putrescit fleuma mtra et colera extra· et sic fit medi⁹ enutricheus/ cuius signa sunt calor cōtinuus· sed de tertio m tertiū grau⁹ mtendit· et fit cū frigore pcedēte cū dolore capitis et siti· xxxvi boras habet ī sūmo labore· xij· m fleumate quiete· vrina rubea mediocriter tenuis/ vl spissa/ vel liuida Aliqñ putrefit melancolia extra z colera mtra· et fit maior enutriche⁹/ m q̄ est maior calor· et oia smtbomata peiora q̄ m pozib⁹· Vrina aliqñ est viridis/ aliqñ nigra/ aliqñ liuida et discolorata· q̄ oia sunt signa mortificatōnis· xi· boras habz a sūmo labore/ et· xij· m nō sūmo· Istaz febriū cōpositarū spēs et differētias vir pitus medicus pōt discernere· qz vt dicit hypo· ī ā pho· Acutoz morboz nō semp sūt pnūtiatōes certe neq; sanitatis neq; mortis· vt dicit gal· q̄re ī talib⁹ morbis aliqñ pfect⁹ medic⁹ erzat ppter velocitatē mot⁹ materie morbi· z etiā ppter defectū vl vtutē patiētis· quā ignorat· z ideo hic finem de istis ffebribus imponemus Que em̄ h̄ posuim⁹ ab Ysaac/ a cōstan· ab amic· ab alex· certissime tradita repi· mus· et etiā a gal· Hoc aūt non lateat q; mmor enutricheus curatur cum difficultate· medi⁹ vero vir· tū aliqñ· sed maior nunq̄ nisi diuia manu· vt testat gal·

De horripilatione·

Horripilatio est quedā prava et parua dispositio ex febrili materia m corpe surgens accessiones febriles prenūcians et pcedens· Oritur autez ex frigido fumo a frigida materia fleumatica vel melācolica resoluto/ qui subito p mēbra se corpis diffundēs/ neruos et musculos tāgit· Ex sua frigiditate cutē constringit· vñ radices pilorum strīgēs poros claudit/ et ipsos pilos rectos et rigidos fumus frigidus facit· vñ horripilatio fm Ysidō· horrida oz pilorz erectio quādo cū quodā horroze alicuius timoris gratia pili capitis subito eleuātur· timor em̄ subitus calorem ad interiora reuocat· et ideo corpis superficies a calore depaupata exterius se ptrahit z corrugat· et sic p consequēs pili m superficie cutis muoluntarie erigūtur· Eadem ergo est ratio et causa ī febricitantib⁹ horripilationis et tremoris/ frigoris et rigoris· vt dicit constan·

De fastidio·

Circa membra nutritiua diuerse accidunt passiones· sicut circa stomachum fastidiū/ bolismus vomitus/ et hmōi· fastidiū est immutatio appetitus vt dicat constan· Est autez fastidium ciborum et potuū muoluntaria abhominatio virtuti nutritiue maximū inferens nocumentū· vnde oz fastidium/ quasi faciens tediū vt dicit Ysidō· quia in illo muenit homo fastidiosus tedium/ m quo alter recipit solatium z nature oblectamētū· Fit aūt tribus modis ex spūum defectōe/ ex neruoz sensibiliū opilatione/ ex būoz calidoz vel frigidoz mimia repletione· primū patet· quia cuz spūs sint mstrumēta virtutū vt eas exitent ad suas pagendas opationes/ ex eā defectu appetitiue virtutis opatio impeditur· Secūdum etiam patet· appetitus enim stomachi qui propzie dicit desiderium a duplici virtute perficitur sz a

nalꝭ appetitiua ⁊ ab influẽte ſenſitiua
Cum igitur neruis ſenſibilibꝫ opilatis/
ſpūs animalis non poſſit deſcendere ad
os ſtomachi vt pficiat appetitū non im
merito altera cauſa principalꝭ deficiẽte
deficit appetitus. Tertiū patet. quia cuꝫ
rõne vacuitatis fiat appetitus/repletõe
facta ex humore/appetitus non imerito
impeditur. Signa aũt quãdo deficit ap
petitus ꝓpter defectum ſpūum ſunt iſta.
totius corpis macillentia ex febre præce
dente/ex ieiunio nimio/ex vigilijs ⁊ flu
xu ventris neruoꝝ compilationẽ cogno
ſcimus ex hoc ꝙ patiẽs i aſſumptis nul
lam habet vel patꝫ delectationẽ. ⁊ tunc
maxime patꝫ ſtomachus indigeſtionẽ.
ſtomacho ꝓpter abſentiam ſpūum infri
gidato/cibus etiã in tranſitu ſentiꝫ fri
gidus. ꝓpter prædictam cauſam calidoꝝ
cognoſcim⁹ humoꝝ abundantiã ex ama
ritudine oris/ex ſiccitate lingue cum ſiti
et ex calidis fumoſitatibus palatū exco
riantibus. Adeſt etiã qñq; vomitus cro
ceus frigidos humores ſcimus eſſe in cã
ex eructuationibꝫ acidis vel inſipidis ſi
ue fetidis. ex indigeſtiõe ⁊ ſtomachi gra
uedine. Qñ igitur defectus ſpūum eſt in
cã/opandum eſt ꝓtra illã ꝓpter que ſunt
ſpūs in defectu. qꝛ ſi ex febre/agendū eſt
ꝓtra febrẽ. ſi ex ieiunio et corpis cõſum
ptione ꝓdita/ſunt cibis et electuarijs cõ
fortantibus repanda. et ſic de aromati
cis ceteris fiant ſalſamenta ſpūs repan
tia et orificiū ſtomachi confortantia. ex ace
to ſcz et menta et hmõi aromatica ſepiꝫ
naribus apponãtur. Si fuerit opilatio
in cauſa videlz ſi nihil obſteterit ꝙ pati
ens de mediana dextri brachij minuaꝫ
dentur calida diuiſiua/calida etiam cõ
fortatiua. vt dyacimmũ et ſimilia. miſ
ce nimia caliditas ſit in cauſa. tunc eñ ſy
ropo acetoſo eſt vtendum/et materia cõ
grua medicina eſt euacuãda. Si humo
res frigidi ſunt i cauſa/ purgetur ſtoma
chus cum benedicta vel alia cõgrua me
dicina et calidis confortẽt/diuerſa cibaria
ſunt offerẽda etiã ſi aliquãtulũ fuerint
nociua ſi ea deſiderauerit/ vt ſic in eis
excitetur appetitus. Iuxta illud hypo.

Parum deterior cibus et potus melio
ribus quidem/ delectabilis vero magis
eſt apponendus.

De boliſmo.

Boliſmus eſt imoderatus et qua
ſi caninus appetitus. Habet au
tem fieri ex frigiditate oris ſto
machi dominãte/aut exiſtente cũ humo
re. frigiditas igitur intenſa aſſumpta ci
baria vi expreſſionis trudit ad inferiora
et ſic ſtomachus manitus rõne vacuita
tis appetit. Stomachus autem ex mul
tis cauſis infrigidat. ſicut ex nimis frigi
da dieta et huiuſmodi. Dicit galie. ꝙ bo
liſmus naſcitur ex nimio calore mẽbro
rum quoꝝ vene trahunt ab epate. epar
vero ꝓ miſeraicas venas extrahit a ſto
macho/a que ſubito manitur ſtomachꝰ/
et ſequitur appetitus quaſi continuus et
imoderatus. et dinoſcitur ꝓ intenſionez
vene. quia cito aduenit. nec tamen ꝓ eũ
virtus deficit. iſti conuenit frigida medi
cina et groſſa dieta. Boliſmi autem hec
ſunt ſigna. ſcz ꝙ homo plus debito ape
tit et plus ſolito comedit. et tñ ex aſſum
ptis nihil corpori addit/ſed attenuatur
potius et marceſcit. adeſt frequẽter flu
xus ventris. Accidit aũt appetitũ immu
tari vt appetat quis nociua. vt carboẽs
terram/et ſalẽ et hmõi. et habet fieri ex
humore melancolico vel colerico infici
ente os ſtomachi. et quaſi quandã lanu
ginem inducente. vnde ſtomachus infe
ctus rõne conformitatis appetit talia. vt
in prægnãtibus patet. in emoroidarũ et
menſtruoꝝ retentionem patientibus/in
quibus fumus ab imundo ſanguine re
ſolutus inficit neruos ſenſibiles ſtoma
chi et immutat appetitum. Cõtra boli
mũ ergo dentur calida ſtomachum con
fortantia. dentur etiam cibaria vnctuo
ſa et multa pinguedine addita/vt vnctu
oſitas oris ſtomachi intrans/faſtidium
generet et inducat. et ſi humor frigidus
ac fleumaticus fuerit i cauſa/vt frequẽ
tius accidit/ſtomachus purgetur. tandẽ
calidis electuarijs interius/vnguẽtis ca
lidis exterius confortẽt. Conſimili mo
do curetur inordinatus appetitus.

De ſingultu.

Singultus eſt ſonus violente cō motionis ſtomachi ex ſpaſmoſa diſpoſitione eius puenies. Fit autem duplici de causa principaliter/ ſcz ex nimia repletione vel ex mānitione. z quādoq; ex frigore. his em̄ de causis ner ui ſtomachi contrahuntur. quibus cōtra ctis/ fundus ſtomachi ſupius eleuatur. virtus autem regitiua mittur ipſuz ad naturalem ſitum ſiue poſitionem redu cere. Ex tali ergo aſcenſu vel deſcēſu (vt dicunt quidam) fit quidā ſonus qui di citur ſingultus. vel vt mihi videtur duz fundus ſtomachi eleuatur aer in medio contentus vi expulſionis exiens dū alte ri aeri obuians per anguſtum tranſit/ fa cit ſonum qui dicit ſingult⁹. Quādo ac cidit ex repletione/ fit cū vo mitu humo rum vel ciborum/ et accidunt eructuatio nes diuerſi ſaporis ſcōm humorū abun dantiam et diuerſitatez et plectorica eſt corporis habitudo. dieta enim preceſſit nimis larga. Quando autem contingit ex mānitione cognoſcitur p febrem/ vel fluxum ventris vel ſanguims et p alia/ que extenuāt corpus. Sed quādo accidit ex frigiditate/ cognoſcitur p frigiditatez aeris vel p dietam frigidam precedentem et huiuſmodi. Contra ſingultum ex repletione/ vtendum eſt vomitu z alijs euacuatiuis calefacientibus et deſic catiuis. Contra ſingultū ex mānitōe ſi fuerit ſine febre/ vtendum eſt reſtaurati uis et humectatiuis. ſi vero fuerit cū fe bre piculoſior eſt. Contra ſingultum ex frigiditate actualiter calidis et potentia liter vtendum eſt. valet etiam ſternuta tio ſi prouocetur. valet etiam timor ſi ex improuiſo incurratur. vel ſi aliquod val de verecundum ſubito obijciatur. Nam calor revocatus ad interiora ꝓpter vere cundiam vel timorem diſſoluit fumum/ qui materia eſt ſingultus.

De vomitu.

Vomitus eſt ciborum et humo rum a ſtomacho violenta reie ctio. Et habet fieri iſtis modis aut vi nature/ aut vi ſinthomatis. Quā doq; enim ſuperabundant in ſtomacho humores calidi/ quādoq; frigidi. vñ quā doq; ex caliditate ebullitionem faciente et humores diſſoluente/ fit eorum p vo mitum expulſio. Sicut enim frigiditas intenſa in ore ſtomachi vi compreſſionis repellit būores et cibaria inferius. et eſt cauſa ſolutōnis p ſeceſſum. ſic caliditas dominans mouet eos aliquādo ſurſuz. et eſt cauſa euacuationis p vomitum. Aliquando etiam fit ex ciborum et po tuū ſuperabundantia. que cum natura non poſſit regere vel digerere/ ea repel lit a ſe tanquā ſibi ſuperflua et nociua. Aliquando etiam accidit ex qualitate cibi vel potus/ et ex eius acumine. vnde mordicat neruos ſtomachi/ et prouocat ad vomitum. Aliquādo fit ex debilita te virtutis retētiue et fortitudine expul ſiue. vnde ſtomachus non valens aſſum pta retinere/ p incontinētiam vomit ea. Aliquādo etiam accidit ex fortitudine acumine medicine. Aliquādo etiam fit vomitus cum inferiora ventris fuerint fortiora z expellunt ſuas ſuperfluitates ad ſuperiora. et natura non valens reti nere ea/ immo abhominans z abhorrēs p vomitum expellit. illa etiam fit aliqn do p compreſſionem et eleuationem ſto machi ex vicinitate et colligantia alioꝝ membrorum quando caſu aliquo patiū tur. vt ex matrice. vnde frequens vomi tus ſignum eſt impregnationis. vt dicit galienus. Vomitus itaq; laudabilis eſt quando fit vi et operatione nature. vel quando fit ſicut oportet et quādo opor tet adiutorio medicine. quādo fit in die cretico et eger ex vomitu releuat. Vomi tus enim laudabilis ſtomachum mūdi ficat/ vtuti digeſtiue ſeruit et miniſtrat totam naturā exonerat/ ab infirmitati bus infinitis totū corpus hominis alle uiat. Si aūt fuerit illaudabilis/ ptraria opatur. Omnē aūt vomitū naturaliter p̄cedit motus z tremor labioꝝ/ conat⁹ z anguſtia ſpūalium membroꝝ/ nauſea z abhominatio/ oris apertio/ lingue diſtē ſio/ et extēſio venarū/ arteriaꝝ et neruo rū. lachrymatio i oculis/ emiſſio ſudoris

ſmmutatio gutturis ¶ Vomitus igitur ſi fuerit neceſſarius prouocetur amaricatiuis·z ſmſectō lingue palati atq; oris Si ſuperfluus et nociuus·reſtringatur· ¶ Circa vomitum autem ex frigida cauſa valent calida et confortatiua/tam electuaria q̄ vnguenta·valet etiam dyacre romitō calidum dyanisum/dyacimmum et huiuſmodi·contra calidā vero cauſam valent frigida et ſicca·reſtrictiua et confricatiua·vt zuchara/roſacea/dyarodon triſandali/et huiuſmodi· Et hec de vomitu dicta ſufficiant·

¶ De doloꝛe ſtomachi·

Doloꝛ ſtomachi multis de cauſis habet fieri·ſcz ex caloꝛe diſſoluente/ex frigoꝛe coartāte/ex ventoſitate extendēte/ex apoſtemate cōprimente/ ex humoꝛe calido vel frigido villos ſtomachi muiſcando·Vbi caloꝛ ē ſm cauſa·doloꝛ eſt pungitiuus/eructuatō calida/parum pallida vrina· groſſa cibaria bene digerūtur/ſubtilia aduruntur amaritudo oꝛis/ſeceſſus colericus/vrina crocea·Vbi vero frigiditas cum hūore eſt ſm cauſa·eſt doloꝛ grauatiuus/dura male digerūtur/leuia et ſubtilia melius·ſolet adeſſe vomitus fleumaticus/ crudus/vētris conſtipatio/eructuatiōes acetoſe·Ventoſitas ſi eſt m culpa cognoſcitur ex rugitu et gurgulatione/ et eructationibus inſipidis ex quoꝛū emiſſione patiens alleuiatur· Apoſtema ſi eſt ſm ſtomacho cognoſcitur ex febꝛe concomitante/ex punctura et ardoꝛe/et indigeſtione/et oꝛificij extenſione· Si igitur caloꝛ cum humoꝛe ſit m cauſa·humoꝛ digeratur et cū medicinis propꝛijs·purgetur ſtomachus/cum electuarijs frigis cōfoꝛtetur/cum vnguētis frigidis exterius fomenteꝫ·Si aūt frigiditas cū hūoꝛe ſit ſm cā·cureꝫ modo contrario· Si ventoſitas ſit m cauſa curetur cum illis que extenuant ventoſitatē·vt dyamaratrum/ dyacimmū/et huiuſmodi·Magna eſt ventoſitas m coꝛpe et ſpēaliter m vētre cauſat toꝛſiones·quando ſe inter humoꝛes interponit(vt dicit conſtan·)et ideo oꝛtet vt ſibi ſuccurꝛatur cum medicina vētoſitatis ventris diſſolutiua·z ideo dicit conſtantinus vt ventoſa ſmeſcarificatione circūdet vmblicum·vt ventoſitas extrahatur ab interioꝛibus ad exterioꝛa·quia ſicut dicit idem· Plus vētoſitas ledit ſm multis cauſis q̄ humoꝛes· vt patet m hydꝛopicis· de quibus idem m eodem capitulo dat exemplum·Quicūq; igitur vult cōtinuam coꝛpoꝛis cuſtodire ſanitatem·cuſtodiat ſtomachū ne nimiū ſumat cibum·ſumma eñ et pfecta medicina eſt abſtinentia vt dicit conſtan·m·iiij·ca·de faſtidio·

¶ De dyarthia·

Solet etiam vētri accidere doloꝛ et toꝛtura vt dicit idem conſtantinus ex humoꝛibus m inteſtinis muiſcatis·ſicut doloꝛ yliacus/ colericus/et conſimiles paſſiones· Accidunt autem iſte infirmitates quādoq; ex itercluſa ventoſitate viſcerum obuolutiōes extendente·quandoq; ex huoꝛum multitudine viſcerum ſubſtantiam aggrauāte·aliquādo ex aliquo apoſtemate leſionem inteſtinoꝛum ſubſtantie inferente· aliquando ex lumbꝛicoꝛum multitudine viſcera interius coꝛrodente·aliquādo ex aliocum membꝛoꝛum colligantia cōpaſſionem inteſtinis inducente· aliquādo ex humoꝛum acumine inteſtinoꝛum ſubſtātiam moꝛdicante·z vlcerante·z iſte paſſiones propꝛias habent cauſas·z ꝓpꝛias ſignificationes· Ventoſitas ergo cruda et groſſa ab humoꝛibus reſoluta quādo cum fetibus includit in inteſtinis/multas generat toꝛſiones·et ſi fuerit reſoluta fumoſitas vel vētoſitas a materia ſāguinea·erit doloꝛ infixiuus·vt dicit commentatoꝛ·Si ex colerica·erit pungitiuus ſi ex fleumatica·dicetur extenſiuus· ſed ex melācolica·dicetur grauatiuus·ſi vero ex vitreo fleumate·dicetur congelatiuus· Quando autem ex ſola ventoſitate eſt·tunc dicitur doloꝛ deambulatiuus Jta dicit de verbo ad verbum commentatoꝛ ſuper Johannem ¶ Et his verbis vtuntur ſepe magiſtri et auctores· Jſta igitur paſſio curatur cum dyaſoꝛeticis medicinis id eſt euapoꝛatiuis/exte-

De infirmitatibus·

nuatiuis ventositatis/ et consumptiuis quando vero replent intestina grossa et viscosa/ grauissimas inferunt passiones· ligantur enim intestina et conglutinatur viscosa superfluitate· vnde natura non se potest a superfluis expedire· vnde necessario sequitur interiorum torsio/ inferiorum compressio/ ex repercussione fumositatum superiorum summa perturbatio· quoq; mors et subiecti destructio· vt pz ī yliaca et colerica passiõe· In tali itaq; casu solet ꝑmo apponi mollificatiua z materie indurate humectatiua· deinde aliquãtulum mordificatiua/ tandem necessaria purgatiua· et sic exoneratis interioribus et purgatis/ tota natura ad consistentiã debitam reuocet· ¶ Quando vero apostema occupat stomachum vel intestina ex materia atq; distẽsione apostematis sentitur dolor z grauedo in stomacho z etiã in intestinis· et ꝑm quãtitatez materie et qualitatem apostematis/ intenditur vl remittitur impetus angustie et doloris· dolor aũt semper tanto est grauior/ et periculosior/ quãto in subtilioribus et gracilioribus cõprehenditur intestinis· quia minus patet locus euacuationis et euentationis· Istis tñ interius z exterius cõfert medicina mediocriter refrigeratiua/ rõne febris mitigatiua/ rõe doloris maturatiua et ī mundificatiua/ rõe apostematis ꝓsolidatiua z sanatiua rõne subsequẽtis vlceris ne locus remaneat vlcerosus· Et ista oĩa et multa alia patent in viatico et in plate· que hic ponere esset superfluum· Quãdo eñ lumbrici sunt in causa/ maximus instat dolor· Sunt aũt lumbrici vermes quidã longi rotundi/ et acuti/ ex viscosis z crudis humoribus/ in intestinorum interioribꝰ generati· qui cum fuerint in gracilibus z longioribus intestinis generati/ dicunt lumbrici qz longi· vt dicit ꝓstan· Si vo ī inferioribus et grossioribꝰ sunt nutriti/ ascarides dicũtur et cucurbitini· Idi ꝑm diuersas materias ex quibus fiunt/ diuersas habent spẽs et figuras· Nam ex salso fleumate fiunt vermiculi longi/ gracles/ et acuti· nã doloris tius fleumatis qui habet motum a centro vsq; ad circumferentiam protrahit materiam vermis in longum· Siccitas vero cũ habeat motum ad centrũ et possit materiam dilatare/ constringit z coartat eandem in rotundum· et ideo vermiculi sic generati/ longi sunt et rotundi· Ex fleumate vero dulci fiunt vermes longi/ et lati· longi quidem rõne caloris· quia calor prolongat· lati vero/ quia se humor diuidit et dilatat· Ex fleumate vero acetoso quod frigidum est et siccũ/ curti et rotundi· qz vtraq; qualitas cum habeat motum ad centrum/ repugnat latitudini et longitudini· Ex fleumate vero naturali cum sit frigidum et humidum/ fiunt breues z lati· breues quidem ex frigiditate/ lati vero ex humore· isti dicũtur ascarides vel cucurbitini· quia semini cucurbite assimilant· ¶ Ex vitreo fleumate pre nimia frigiditate nihil viuificatur· hi vermes grauissimas inferunt corruptiones· febris adest/ pruritus narium/ stridor dentiũ/ abhominatio cibi/ stupor et alienatõ mẽtis/ clamor ī somno/ tremor corporis/ emissio lingue/ z masticatio cũ nihil habeant inter dentes· Et ista omnia accidũt propter colligantiam intestinorum ad instrumenta sensuum et ad maxillas· oportet ergo vt dicit constantinus vt citius ejiciantur/ alioquin corpus ab eis consumitur/ et membra remolliũtur/ nec expellũtur/ nisi quando morĩũtur· Dum eñ viui sunt/ cum intestinis inuiscati sunt et de facili non exeunt/ sed mortui abhorrẽte eos natura ejiciũtur· tamẽ aliquando exeunt/ sed quasi mortui et statim morĩuntur· cum rebus etiam amaris occidũtur sicut absinthio/ et huiusmodi· q̃ omnia in eodem capitulo recitat constantinus· Debent autem omnia talia amara dari cum melle vel lacte vel cuz aliquo dulci· dulcia enim vermes diligũt/ que cum sibi incorporãt/ recipiẽdo amaritudinẽ se occidunt· Ibi eñ latitat hamus sub esca quando matrix vel vesica patitur/ et intestina propter colligantiã patiuntur· Nam collo vesice opilato/ retenta vrina vesica distendit· qua distensa/

ſmteſtinū qō ſibi adtacet compꝛimitur ⁊ ad fecis expulſionem impeditur·et mclu ſa ventoſitate colerica paſſio generatur ¶Dec paſſio generatur (vt dicit conſtā·) ſm quīto mteſtino qō vocaꝫ colon id eſt concauū·et eſt m dextra parte vētris m= feriozis circūcīgens·ſicut zona patua vſq; m partem ſimſtram·Cauſa autem huius paſſionis eſt ſeptifozmis· vt idem dicit·¶Prima eſt caloꝛ igneus et coleꝛi cus febꝛalis mtermixtus·deſiccans fecis humiditatem et mdurans·exire nō per mittens·Secunda cauſa eſt ubi ſicci et ſtiptici groſſiciesꝫ egeſtionem exire pꝛo hibens· Tertia eſt fleumatis viſcoſitas vias egeſtionis concludens· Quarta eſt groſſa vētoſitas cū viſcoſis humoꝛibus ſe immiſcens et deſcendens·Quīta eſt cauſa cum apoſtema m mteſtino naſcēs ſubſtantiam feculentam exire libere co hibens·Sexta multitudo aſcaꝛiadum ⁊ lumbꝛicoꝛum moꝛtuoꝛ et muſcatoꝛum m hoc mteſtino exire non valens·Septi ma eſt mteſtini m̄ſenſibilitas nocumen tum fecis non ſentiens nec expellens· ¶Dec paſſio quacūq; de cauſa generataꝫ dira mfert coꝛpoꝛi toꝛmenta· vnde gene ralia et ꝓpꝛia habent accidentia· Adeſt em̄ generaliter vomitus/abbom mnatio/ toꝛtura/ et doloꝛ mtolerabilis· ex parte illa ventꝛis conſtipatio·et ſi eſt ex cali da cauſaꝫ venter videtur acubus pungi· Nam et patiens cito moꝛitur ſi non ha bet remedium· ſi ex fꝛigida eſtꝫ tunc mi mia ſentitur gꝛauitas·lentus tamen eſt doloꝛ et m vno loco·Si ꝛo eſt ex ventoſi tateꝫ doloꝛ eſt extenſiuus et immutat lo cum cum gurgulatōe et mflatione·ſi eſt ex apoſtemateꝫ ſentiē caloꝛ· doloꝛ adeſt· febꝛis cū ſitī et aſperitate lingue· Si ex lumbꝛicis toꝛtura ſequiē et doloꝛꝫ et ab hom̄natio aliquādo per os eos vomunt et bꝛeuiter moꝛbus eſt peſtifer et moꝛta lis·cito mterficiēſ miſi efficaciter ſuccuꝛ ratur·¶Primo igiē ſunt cauſe moꝛbi mi tigande/ diſſoluende/ et deſtruende peꝛ balneationes/calefactōes/ diſſolutiuas et liquefactiuas vnctiones· vt eſt anati ſon/ ylion/et huiuſmodi·Si vero ꝑ miti gatiuā non ceſſauerit doloꝛꝫ tūc ad foꝛ tioꝛes ꝓcedēdum eſt medicīnas diſſolu tiuas/purgatiuas·ſicut m viatico conti netur·¶Huic paſſioni eſt cognata yliacaꝫ ab ylion mteſtino dicta· et eſt mteſtinū gracile ⁊ longum ꝛnuoluens circūquaq; alia mteſtina· et eſt a carne diſcoopertū vnde valde eſt ſenſibile·vñ ⁊ hec paſſio vocatur vna de peracutis ſm gali·quia vno die vel duobus mterficit·et ideo pi culoſioꝛ eſt q̄ ipſa colerica·conſimili tū modo curatur·ex conſimilibus em̄ cau ſis generaturꝫ ſed maxime ad apoſtema ta vt dicit conſtantinus·

De diſſenteria·

¶Aliquādo etiā patiē venter ex ci boꝛ et humoꝛ lubꝛicitate ⁊ acu mine·vt ī diſſenteria/liēteria ⁊ diaꝛꝛia·et hec mter ſe differunt· Nā (vt dicīt ꝓſtan·et plate·) diſſenteria eſt fluxꝰ ventꝛis cū excoꝛiatōe mteſtim et ſangui nolenta egeſtiōe·Et ꝺꝛ a deſcīndēdo·qꝛ m ea ſcīnduntē mteſtina· et fit ex colera naꝛali vel mnaꝛali mteſtina coꝛrodēte ⁊ excoꝛiāte·qñq; etiā fit ex fleumate ſalſo ⁊·qñq; ex melācolia aduſta·qñq; ex vitiō epatis·et ꝺꝛ epatica· qñq; ex debilitate ꝓtentiue ꝓtutis ſanguīē retinere nō va lentis·qñq; ex mimia ſanguinis abundā tia marīe m detrūcatis ſanguis ꝓſuetus trāſmitti ad nutrimentū mēbꝛi qñ abſci ſum eſt membꝛꝫ cū nō mueniē membꝛū qō nutriat ſupabundat ī epate et ꝑ fncō tmentiā emittiē·et ꝺꝛ impꝛopꝛa diſſente ria·¶fit etiā ſepe ex vitio mteſtinoꝛū· et tūc ſunt tres ſpēs·In ꝓma reſoluiē mte ſtinoꝛ vnctuoſitas·et apꝛaret egeſtio·ſi cut lotura carnis pinguis· In ſcōa villi ſtomachi abꝛadunteꝫ et apꝛarent q̄ſi ra ſure pgamen·In tertia ꝑ fruſtula emit tunt mteſtina· et tūc apꝛarēt q̄ſi carnoſe et neruoſe et arterioſe reſolutōes· ¶Pri ma igiē ſpēs bene curaē·ſecūda vix·ter tia nunq̄·ſimiliter epatica vix curatur· ¶Diſſenterie igiē ſigna ſūt ſanguinolēta egeſtio/toꝛſio vētꝛis/doloꝛ pungitiuus· qñq; ergo fit excoꝛiatio mteſtinoꝛ ſupio ꝛum·qñq; mediꝛ/ qñq; mferioꝛum· et ſcōm hoc variatur doloꝛ nunc m ventꝛe

De infirmitatibus.

ſupmo: nūc circa vmbilicū: nūc ī īfimo. Scōm igitur cauſarū diuerſa genera: di uerſificari etiā ſolet medicīa. primo er go ſolet mundificari humor peccans. de īde fluxus īterciꝑi. z hoc tā ſyropis q̄ electuarijs. tā emplaſtris: q̄ vnguentis ſtipticis et ꝓſtrictiuis. Interior ꝛo medi cīa iuuat efficacius: quando ī ſupio ribus īteſtinis eſt materia: exterior ve ro plus adiuuat īferiora. ſtiptica igitur et conſtrictiua debet eſſe tam medicīa q̄ dieta.

De lienteria.

Lienteria eſt fluxus ventris cuz īdigeſti cibi et potus emiſſio ne quādo nulla fit immutatio circa cibum. ſed ſicut accipitur: ſic emitti tur. que contīgit aliquādo ex villorum ſtomachi abrāſione: vnde ſtomach⁹ nō valet cibum retīnere. quandoq; fit ex vi ſcoſa et flegmatica humoroſitate villis ſtomachi et īteſtinorum adherente. ali quādo ex apoſtemate. quia tunc ex cibis plus grauatur ſtomachus: et ideo ſenſu nature mouetur ſtomachus ad expellen da cibaria antequā digerantur. Curet hec īfirmitas ſicut ſupra dicta.

De diarria.

Diarria eſt fluxus ventris ſim plex cum cibi digeſti emiſſione abſq; ſanguinea egeſtione. Fit aūt aliquando ex ciborū multitudīne et eoꝝ liquiditate et acumīne. aliq̄ ex co lera peccante īm quātitate potius q̄ īm qualitate. qz ſi q̄lificatiue peccaret: poti us diſſenteriā īduceret q̄ dyarria. quā doq; fit ex fluxu humoris ad īteſtīna a capite defluentis et ea vel mordicātis: vel lubricātis: et tūc emittit patiēs ſpu mas z ampullas. iuxta illō hypo. q̄bus ſpumoſe egeſtiones ī diarria apparēt. his a capite flegma defluit. fluxus curatur p diete tenuitatē: cum multitudo ciborū eſt īm cauſa. ſi ex acumīne: dentur refri geratiua z humectiua. ſi ex fluxu humo rum a capite: dentur reumatis reſtricti ua. Et hec de paſſiōnibus ventris: dicta ſam ſufficiant.

De hydropiſi.

Hydropiſis eſt error digeſtiue vi tutis: epatis tumorē z membro rum generans. vt dicit ꝓſtantī. Dū em̄ virtus digeſtiua debilitat ī epa te: ſupfluitates multe generātur īm co pore: q̄ vigore virtutis expulſiue exteri⁹ tranſmiſſe: membroꝝ īflationem gene rant. Fit aūt tribus ex cauſis: generali ter ex retentione ſuperfluitatū ꝓter na turā. ex fluxu humiditatis ꝓter natu ram. ex principali diſtempantia quali tatum ipſius epatis. Dum em̄ ſupflui tates ꝓter naturā retīnētur vt īm men ſtruo et emorroide et huiuſmodi: ex ea rum retentione oppīmūtur virtutes: ſu perfluitates generātur: ex quibus mem broꝝ īflatio ſequitur. Ex fluxu vero humiditatis ꝓter naturā: diſſoluūtur ſpūs: debilitantur virtutes: ſupfluitates ex īdigeſtione ſupuenientes īflationē membrorum efficiunt. Ex qualitatū di ſtemperātia erzat virtus digeſtiua ī epa te quadrupliciter: ſcōm quatuor quali tatum cōiunctionez. et ſic fiunt quatuor ſpēs hydropiſis ꝑm exceſſum q̄tuor q̄li tatum. Prima eſt lentofleuma ex diſtē perantia frigiditatis et humiditatis. et dicitur ab albo fleumate. lentos aute album ōr. Scōa eſt hypoſarca vel ana ſarca: ex diſtempantia frigiditatis z ſic citatis. Tertia ſpēs eſt achites ex diſtē pantia caliditatis et būiditatis. Quar ta ſpēs eſt tympanites: ex diſtemperan tia caliditatis et ſiccitatis. Fiunt autem hoc modo dum humiditas et frigiditas īm epate diſtempantur: virtus digeſtiua debilitatur. qua debilitata: ſupflua ge neratur. que virtus expulſiua tranſmit tit ad exteriora: vnde vehemens accidit īflatio frigiditate et ſiccitate diſtempa ta īm epate. Similiter virtus digeſtiua diſtempatur et debilitat: et aliquātuluz fit expulſiua. et ideo ſupflua non emit tit vſq; ad cutis exteriora: ſed ſub carne retīnēt. et ideo hec ſpecies dicit hypo ſarcha: id eſt ſub carne vel iuxta carnē. Ex diſtemperantia autem caloris et hu miditatis per diſſolutionē ſpirituū de bilitat: extraq; virtus ſcilicet digeſtiua et

expulsiua. vnde ſuperflua per totū corpus nō expellunt: ſed inter ventrem et ſifas tantūmodo retinētur. et hec ſpecies dicit archibites: qz venter eoꝝ pcuſſus: reſonat ſicut vter. archis enim vter dr. Caliditate et ſiccitate diſtempatis ſpūs diſſoluūtur. et ſic debilitata vtraq; virtute ſuperflua ex indigeſtione ſurgentia p̄ caliduz et ſiccum in groſſam fumoſitatē reſoluūtur que nō expellūtur p̄ totū corpus: ſed circa ventrē retinētur. et hec ſpecies dicitur tympanides: qz ad modū tympani ſonat venter. In prima igitur ſpē eſt inflatio p̄ totū corpus: ſuperficies alba et mollis. digit⁹ carni impreſſus ſignuz foramis facit: et paulatim poſtea in ſe redit. vrina eſt diſcolorata/alba z ſpiſſa. In ſecunda ſpecie nō eſt tanta inflatio: ſed fetet eoꝝ caro. vrina eſt diſcolorata et tenuis. In tertia ſpecie eſt venter inflatus et ſonat pcuſſus. ſicut vter/vrina rubea/et ſpiſſa. In quarta ſpecie extenditur venter: et ſonat ſicut tympanum. vrina diſcolorata/et tenuis. collum z extrema efficiūtur gracilia. et nares acute. et oculi concaui et rotundi. due prime ſpecies poſſunt curari ante confirmationem. due ſecūde ante confirmationē vix curantur. ſed poſt confirmationē: nunq;.

Hydropicus ergo eſt corpe tumid⁹/mollis/grauis/et ponderoſus/et ſitibūdus. qui quāto plus bibit: tanto plus ſitit. z quanto plus bibit: tanto plus paulatim deficit: et amplius inturgeſcit. Talibus diuerſimode patientibus: diuerſimoda exhibeē medicina. eis tū valent ventoſitatis extenuatiua: humoris itercutanei conſumptiua: et virtutis deſtructiue in epate confortatiua. de quibus omnibus ſe expedit in viatico conſtan.

De hictericia.

Hictericia ſiue aurigo ē cutis defedatio abſq; ipſius meq̄litate. et dr in plate. q̄ tres ſunt ſpecies hictericie. crocea: ex colera naturali. viridis/et nigra. Prima vocat aurigo: qz citrinū efficit hoiem ad modū auri. alia vocat pegamitis/id eſt viridis. ex colera em̄ prima viridicant. tertia melancholon/id eſt nigra. qz ex colera nigra gignitur et aduſta. Fit aūt ex feruore et coctione ſanguinis in colerā tranſeuntis ex caloze ſupabundāte: et ſanguinē inficiēte. vñ deferē cū ſanguine ad cutis ſuperficiez: et ipſam inficit et inmutat. aliqñ fit ex opilatiōe ſuperioris vel inferioris oris fellis. vñ colera redundat ad epar et ſanguinem inficit. aliqñ fit ex apoſtemate vel febze ptinua ſanguinē inmutante et adurente. aliqñ ex corruptōe aeris vel cibi et pot⁹ corrupti. vel ex morſu et pūctura reptilis venenoſi. His modis ſanguis inficit et ad nutrimentū membroꝝ tranſmiſſus: ea ſm ſuā infectionez inficit et corrūpit. Hictericiā q̄ maxime calidā hec ꝓcomitātur. toti⁹ corpis infectio/dextre ptis calefactō/ſitis/oris amaritudo. doloz frōtis/ inmit⁹ auriū/vrina colorata: cui⁹ ſpuma eſt crocea vel viridis/vel nigra. oīa q̄ de corpe emittūtur: ꝓdicto coloze inficiunt. ex opilatōe ſuperioꝝ cauſata inmutat oīa inferioza. ita q̄ oīa inferioza ſūt valde tincta. econuerſo aūt eſt ſi ex inferiori ſunt oīa ſuperioza magis tincta z inferioza min⁹. Si aūt fuerit ex febze et ex vi nature poſt ſeptimū diē in aliq̄ die cretico cū diminutōne febris et alleuiatione patiētis z ſinthomatis remiſſione bonū prētēdit talis coloratō. et ſignat materiam febris tūc purgari. Si aūt fuerit vi ſinthomatis. ſicut ſolet accidere ante ſeptimū diē periculū prētēdit. Signat em̄ materiā petere ſuperioza vel propter ſui multitudinem: vel propter ſui fumoſitatem et acumen. ſicut expreſſe dicit galien⁹ ſuper amphoriſmis. Solet itaq; talis paſſio curari p̄ ſanguinis minutionē/ p̄ infrigidantiū et alterantium appoſitionē: maxime ſuper regionem epatis. quia ibi potiſſime inficitur ipſe ſanguis. ſicut in ſuo fonte. Dantur itaq; interius et in dieta et in medicina ea que reprimūt calorem/ mundificant ſanguinē/ et alterant ipſam malaz ſanguinis diſpoſitionē. et ſi fuerit ex opilatione: dantur ea que ſunt diuretice virtutis et apertiue: non tū nimis calide. vt patet in viatico conſtantini.

De emoꝛroidis.

Moꝛoide ſunt quinq; vene exiſtentes in ano ex quibus diuerſe paſſiones fiunt· ſcz inflatio/ retentio/fluxus·Quandoq; aũt ſupfluitates vi nature trãſmittũtur ad partes illas·et ruptis venis illis emittãtur· et coꝛpus a diuerſis egritudinibus liberat ſed ſi fuerit fluxus imoderatus· varias efficiunt paſſiones·Quãdo vero pꝛopter conſuetudinẽ retinẽtur· maxime egritudines conſequũtur·vt hydꝛopiſis/ptiſis mania/et malancolia/ꝛc·Inflantur autem hoc modo ſupfluitates ſpiſſe ꝛ feculente ad venarũ oꝛa deſcendentes ea inſpiſſant et ingroſſant vnde fit inflatio· Aliqñ oꝛificia venarũ ex intenſa ſiccitate coartant et inſpiſſantur· qñq; pꝛe nimio fluxu vrũt a cirurgicis et cicaturiſãtur·et tunc aut vix aut nunq; aperiũtur Aliqñ ex ſanguinis ſpiſſitudine venaꝛ capita opilant·Aliqñ ex nimio ſanguis acumine et liquiditate plus debito aperiuntur· Retentionẽ minuãt hec ſequũt grauedo capitis/palloꝛ facies/liuiditas ponderoſitas renũ et coꝛarũ/ diſpoſitio ad hydꝛopiſim et ad ptiſim ¶ Nimium fluxũ ſequit debilitas et extenuatio coꝛpis/mutatio coloꝛis/doloꝛ et toſtio infeꝛioꝛis partis coꝛpis·et ſi fuerit pꝛtmuus nimis imoderatus· peſſimas inde generat paſſiones·Si vero nimis fluunt oꝛificia venarũ reſtringant reſtrictiuis medicinis paulatim tamẽ ſi fuerit maxime morbus mueteratus· ne ſanguis ſubito repcuſſus ad aliqd membꝛ refundatur et peioꝛ morbus generet·vñ hypocras· Emoꝛroidas ſanãti antiqs ſi nõ vna relicta fuerit· piculum erit·ſi nõ nimis claudunt· apitiuis ꝛ rarefactiuis apiantur·

De doloꝛe renum·

Doloꝛ renũ a grecis nefreſis diꝛ·q doloꝛ affinitatẽ habet cũ coleꝛica paſſione·differũt tñ· qꝛ doloꝛ colericoꝛ mutabilis eſt ꝛ inſtabilis·qui die enim mutat de vno latere ad aliud latus·nefreticoꝛ doloꝛ ſtabilis eſt·Patiũtur aũt lumbi ſiue renes aliqñ ex tumoꝛe·aliqñ ex humoꝛ repletione· aliqñ ex ventoſitate·aliqñ ex lapide·oia iſta grauiſſimũ inferunt doloꝛẽ· maxie ſi fuerit caloꝛ in cã·cuius ſignũ eſt vꝛina intenſa doloꝛ acutus et pũgitiuus· Si vero frigiditas fuerit i cã· cruda erit vꝛina et lẽtus doloꝛ·lapis et arenule et alie ſuperfluitates diuerſe in renibus generant ſepe·et hoc pcipue ex potu aque limoſe et groſſa dieta·ex his enim fiunt opilatões in renibus vel veſica·et qñq; in eſſentiã lapidis vel harenulaꝛ p intenſi caloꝛis actionẽ tranſmutãtur·habẽtes lapides pcomitant multa incõmoda·ſcz difficultas vꝛinãdi/colerica/et hmõi· Opilatõe lapidũ opilantur vie vꝛinales aliqñ in parte·et fit ſtranguria qñ quis cũ difficultate ꝛ guttatim minguit·aliqñ ex toto et tũc oino denegat et diſſuria diꝛ·Ex humoꝛibus enim viſcoſis in renibus et in veſica coagulatis fit calculꝰ·ſunt enim pcipue fit in renibꝰ·pueris aũt i veſica·qꝛ veſice os ſtrictũ pꝛhibet naturã exire·vñ lapis generat vt dicit pſtan ¶ In pueris etiã eſt vꝛina magis groſſa ex viſcoſa dieta·res aũt viſcoſa magis ẽ habilis ad coagulatõꝛ et cõglutinatiõꝛ·et ideo ſepe in paruulis generat· ¶ Cognoſcit aũt qñ lapis eſt in renibꝰ vel materia lapidis p doꝛmitatõꝛ pedis ꝛ coxe dextre partis ſi in dextro rene ſit cã·ſiniſtre vero ſi i ſiniſtro·Si vero fuerit in veſica doloꝛ circa pectinẽ et periconeon ſentit ¶ Preterea arenule veniẽtes a renibꝰ ſunt rubee a veſica vo albe· Lapis aũt generatꝰ ab hũoꝛibus viſcoſis diſſoluit facilꝰ ꝛ educitur·ex arenulis vero difficilius ſoluit· et curat·In mulieribꝰ aũt rarius generat lapis qm i maſculis ꝓpter meatꝰ largiores et ꝓpter debilitate caloꝛis deſiccatis hũoꝛes et putrificati s/ꝛ ꝓpter purgationes frequẽtiores· multa enim ſupflua ab eis p menſtrua educũtur·Sic mfirmi ſunt purgandi·in cathdis ꝛ apitiuis ſepiꝰ balneandi·cibariis digeſtibilibus reficiendi·potib9 et medicinis diuꝛeticis apertiuis ꝛ mundificatiuis; refouendi· ꝛ aſſuefaciẽdi·et aliqñ arti cyꝛurgice dimittẽdi maxie pueri·ſecũdo adoleſcẽtes

In senectute vero frequens passio periculosa est· quia vitra quadragesimū annū hec passio non curatur·(vt dr in ampboris·) Quicūq; nefreticus iuxta quadragesimū annū non sanatur/accidit muoluntaria vrine emissio/que diānes vl dyabetica passio vocatur·et hoc acadit(frm constan·)propter defectum cōtentiue virtutis·multa em et fortis fit attractio humoris ad renes·et multa fit emissio supfluitatis ad vesicam/quā ferre non sustinēs a se reiicit p vrinā·Aliqn etiā accidit ex emollitione neruoz et relaxatione lacertorum in collo vesice·qnq; accidit ꝓpter grauitatem somni et multitudinē humoris· vt patet in pueris ignorātibus et lectulo vrinātibus·z in bibulis ebriosis·propter enz ꝓpria est sustinentibus hanc passionem q semper sitiunt et vix etiam aqua satiari possunt (vt dicit constan·) vñ sicut eā bibunt/sic eā statim mingūt· Aliqn fit ex humore subito meatus vrinales constringente/et contentā ibi humiditatem vi oppressioris educente· Istā turpem infirmitatē patientibus necessaria sunt repressiua caloris et stiptica confortatiua/caloris renū extinctiua/ et neruoz remollitoz ad statum debitum reuocatiua·hoc fit p potiones z electuaria p cathaplasmationes et vnguenta·cauere tamen debet prudēs medicus ne semper ponat in hoc casu nimis humida·qz plus remolliendo lederēt·nec etiam nimis sicca/quia calorem acuerēt·sed modo ista modo illa vt ex frigidis patiens humectetur et infrigidetur·ex siccis vero coartetur humiditas et membrū patiens confortetur·Sup omnia dieta sit tēperata/qz calida nimis nocent renib9 et lūbis·nimis etiā frigida digestiuā vtutē retardant in suba et concauitate epatis Et consilium est dare talibus temperata et composita·quia talis solet esse materia atq; causa·Derma dicitur pellicula ventris scilz sipbat crepatura· sipbat em quedam pellicula est que membroz nutritiuoz a generatiuis est diuisiua·sicut dyafragma dr pellicula q̄ inter spiritualia membra et nutribilia est interposita· Quādo igitur contingat sipbat vel p discontinuationē vel p distorsionē rumpi/vel etiā p calorem dissoluentem vel humiditatem relaxantem remolliri etiā contingit intestina inferius labi/et in osseum testiculoz scz folliculum nō sine dolore recolligi atq; diffundi· Fit autem isti9 pellis diuisio vel relaxatio aliquādo a causa extrinseca scz a nimia corporis exercitatōe·vt in lucta et palestra Aliqn ex percussione vel ex casu et hmōi· Aliquādo ex nimia membroz superoz distensione et conatu·sicut ex nimio cantu/clamore/et hmōi·Aliquādo ex causa intrinseca·sicut ex nimia caloris intensione/et humorum calidorum acumine ipsam pelliculam diuidente et incidēte· qnq; ex nimia humiditate neruos et lacertos relaxante·Quocūq; autem modo accidat/in principio facilius curari pōt/ et precipue i iuuene· Si vero magna fuerit et inueterata et cum ruptura/nerui vix vel nunquā consolidātur et difficile curatur·vt dicit constan· Solet autē curari berma p dietam et medicinā· et aliquādo p incisionē et cyrurgiam· Talibus igitur dicunt auctores valere stiptica et consolidatiua et in cibo et in medicina·sicut electuaria intus sumpta z etiam fomentationes·et balnea exteri9 adhibita pariter et vnguenta· Super omia dicitur valere tenuitas diete et cōtinentia maxime a coitu et etiam omni motu Super omnia etiam a ventosis et infrictiuis talibus est cauendum· quia(vt dicit cōmentator)ventositas maxime nocet hernosis·

De arthetica·

ARthetica est dolor et passio cuz inflatione et dolore·que cuz sit in articulis manuū cyrogra dicitur· in articulis vero pedum podagra iuscia que dr sciatica· Habet autem fieri ex sanguine colerico et būore flegmatico·frequētius vero fit ex causa reumatica·sanguis cognoscitur esse in causa ex rubore loci et calore ex eminentia venarum partis patientis et totius corpis ex dieta calida precedēte et būida·ex etate

et regione ſimili: ex eo q̄ maxime mouet ſm vere. Colericus humor cognoſcat eſſe in cauſa ex dolore vehemētiſſimo et nervorum tenſione et ariditate ac caloꝛe et partis inflatione: ex coloꝛe rubeo cū croceo intermixto et maxime mouet i eſtate et magis ex dieta calida et ſicca: et in regione conſimili. Sepe etiā emittūtur multe colerice ſuperfluitates p vomituꝫ z ſeceſſum. calida obſunt/ frigida proſunt fleuma etiā cognoſcitur eſſe i cauſa: ex fleumatica habitudine/regiōe/etate cōſimili/ex inflatione loci/ ex dolore vehementi/ruboꝛe modico vel nullo. De reumatica cauſa cognoſcit ex grauedine capitis et humoꝛum motu. ritillatio z fluxus per nucham et ſpatulam ſentitur. Peſſima eſt hec infirmitas. quia articulos et neruos digitoꝝ/manuū/et pedum contrahit ſubſtantialem humoꝛē in manibus detrahit et p̄iumit. et aridas eas faciēs clauſas reddit. impotētes ad operandum eas efficere conſueuit. nodoſis gibboſitatibus digitoꝝ iuncturas deformes facit. Hec infirmitas cito curetur. quia ſi fuerit mueterata vix curatur maxime quādo in duram cōuertitur duriciem et nodoſam. materia itaq; peccans/ debet primo curari p̄grua medicina. ſubtrahi debet ſanguis et minui ſi ſanguis eſt in cauſa. caloꝛ etiam debet repercuti frigidis. Quādoq; eſt in cauſa humoꝛ frigidus: tunc debet fomētari calidis z emplaſtris/vnguentis. a cibis groſſis abſtinendū eſt: et precipue ab inflatiuis. nā ventoſitas ſepe aggrauat morbū iſtum.

De gutta ſciatica.

Gvtta ſciatica dꝛ doloꝛ qui naſcitur ex humoꝛibus deſcendentibus in neruū groſſuꝫ qui eſt inter lacertos groſſos coxe ſiue hanche. vt dicit conſtan. Sepe aūt fit ex viſcoſis humoꝛibus in cōcauitate hanche ſe coadunātibus. quādoq; ex humoꝛibus ſanguinis cū colera rubea intermixtis. et hec omia ſepius cauſa ſunt doloris: qui doloꝛ deſcendit in crura et vſq; ad calcaneū z etiam vſq; ad paruū digitum pedis. cuius ratio eſt vt dicit cōmen. quia haſta p medium coxe et tibie dirigitur ꝫmis ad cauillam pedis exteriorem. et iſta eſt cauſa quare i paſſionibus ſciatice doloꝛ extenditur vſq; ad illum digitū. Inde eſt q̄ illi qui habēt calculum in renibus ſentiunt eodem loco pedum formicationē z dormitationē ꝓpter nerui opilationem. vnde non p̄nt ſpūs debito modo curzere ad illum locum. Doloꝛ aūt q̄nq; eſt in vna parte q̄nq; i vtraq; ſed peioꝛ eſt in ſiniſtra q̄ q̄n eſt in dextra. cuius ratō eſt q̄ in dextra parte maioꝛ eſt caloꝛ q̄ materiā ibi collectā facilius digerit z diſſoluit q̄ in ſiniſtra vbi eſt minoꝛ caloꝛ z materia magis eſt cōpoſita. In hac paſſione minoꝛ eſt doloꝛ/pulſatio/pūctura/ et ardoꝛ: maxime in iuuenibus calide cōplexionis: maxime q̄n caloꝛ eſt in cauſa et valet i illo caſu minutio ſanguinis in ſophena vena ſcz q̄ eſt ſub cauilla. patiens itaq; eſt purgandus et ſanādus. ſic in arthetica. Cauere aūt debet omnis ſciaticus ſicut et arthreticus a minia pleni tudine cibi et potus et precipue a coitu. q̄ maxime acuit reuma et impedit digeſtionē ꝓpter ſpūum et puri ſanguinis deperditionē (vt dicit conſtā.) Purgetur itaq; primo corpus interius: et tunc local̄ia ponātur exteri9. aliter enim parū proꝺeſt medicina exteri9: niſi materia que morbi eſt cauſa prius intrinſecus minuatur. vt dicit pſtan. (diaſ.) multū ꝓdeſt ſciaticis ſi fomētatus fuerit locus doloris cū calido fimo bouis. potenter enim deſiccat: maxime ſi cum galbano et thure et aceto fuerit reſolutus.

De podagra.

Podagra (ſm conſtan.) eſt doloꝛ pedū et maxie calcanei atq; plāte cū diſtenſione nerui et pulſatione. Naſcitur enim ex malis humoꝛibus ad calcaneū deſcendētibus. qui ſi fuerit frigidi et groſſi minia fit extēſio atq; tumoꝛ. ſed non multū pungitiu9 caloꝛ. nec pōt tamen magnus fieri tumoꝛ: qz pedes ſpoliati ſunt et denudati a carne. et ideo nō p̄nt multū tumeſcere. tumoꝛ enim naſcitur in carnoſis mēbris. Hec paſſio naſcit in ſuaue vitaz ducētibus z quietā

qui parū se exercitant: qui a superfluis humoribus corpa nō emundāt: maxime cū multum comedāt atq; bibant. Ex talibus aūt generātur superflui humores qui reumatisant ad pedes: et maxime quādo sunt debiles: superfluā materiā expellere nō valētes. et maxime hoc accidit ex nimio coitu. totam em̄ concathenationē corpis coitus ipse mouet (vt dicit ipse constan.) et calefacit. et ideo mouet humores et laxat neruos et rumpit vnde accidit q; eunuchi nō podagrisant: q; non coeunt. Similiter nec pueri/nec mulieres nisi raro. et hoc quia mēstruis expurgātur. (vnde hypo.) mulieres nō podagrisant nisi forte defecerit mēstrua.

Hec infirmitas aduenies iuuenibus in vere: in .xl. diebus curatur. sed si in autūno aduenerit et durauerit vsq; ad hiemē: difficile erit eam curare. vt dr in apho. cuius rōnem reddit cōmen. in iudicium astrologie sic. Prima inquit etas lune calida est et humida. secūda est calida et sicca. tertia frigida et sicca. q̄rta frigida et humida. In prima itaq; etate p caliditatem dissoluitur materia z per humiditatē diffunditur. in secunda etate et tertia cōseruatur ipsa materia. In prima aūt etate lunatōnis sequentis pfecte digeritur. vnde in secunda etate lunationis calide et sicce ex toto materia consumitur. et infra sex septimanas que sunt .xl. dies plene fit curatio maxie in estate. In autumno em̄ et in hieme materia minis est cōpacta et mobediens digestioni. Materia igit huius passionis primo purgetur: deinde frigidis exteri⁹ in principio repercutiatur. Non enim sūt calida et dissolutiua ponenda in principio cū sit causa reumatica. et si materia sit frigida ne reuma plus irritet. et ideo vtendū est in principio repercussiuis: q; fortioribus in causa calida et remissioribus in frigida: ne forte materia moueat. deinde apponētur subfumigationes/ fomenta/ et vnctiōes calide/ vel frigide p; vt materia tūc requirit. leui dieta z temperata patiens vtat. a coitu semp caueatur. leue et mediocre exercitiū mitigat.

De apostemate.

Apostema est supfluorū humorū in membro aliquo collectō: putrefactionē faciens et tumorem vt dicit constā. Contingit aūt membrum apostemari aliqñ ex causa exteriori. (vt dicit constā.) sicut ex pcussione/ vulnere casu/ fractura/ z cōcussione. ab omnibus em̄ talibus mouētur humores et ad locum sepe confluūt patientes: qui mutuo se cōculcantes calefiunt et putrescunt. Aliquando aūt a causa interiori/ scz ex abundantia humorū corruptorū qui sepe confluunt ad locum aliquē et concurrūt et hoc dupliciter fit. q; aliqñ ex adunatione materie in pprio membro. aliqñ ex fluxu materie de vno membro ad aliud et talis confluxus plures sūt cause. sicut dicit constā. Prima est fortitudo mēbri expellentis. q; quedā membra principalia et nobilia exonerant se a supfluis. sicut cerebrū ab humore flegmatico se exonerat atq; fumo. Secunda cā est debilitas membri recipientis. membra em̄ debilia recipiunt supfluitates a superioribus fortioribus descendētes. sicut cutis caro ꝛc̄. Tertia causa est multitudo humorū. qui cū sint superflui: in maioribus venis rēfundūtur ad minores membrorū consimiliū essentiā subintrātes. et qđ superfluit ad nutrimentū fluit ad mēbrum. et clauditur principalis via z facit apostema. Quarta est largitas meatuū p quos facile fluunt humores de mēbro ad membrū. Quinta causa est liquiditas humorū et subtilitas: qui de facili motu facilius diffundūtur: et diffusi in aliquo membro recolligūtur. et ibi artitudine membri coartati conculcātur. et ad putredinē disponūtur. Sexta causa est suppositio membrorū. q; naturaliter inferiora membra recipiunt superfluitates superiorum membrorū: sicut membra capitis deponūt suas superfluitates q̄n doq; ad lacertos et venas gutturis z fit squinantia. qñq; ad membra pectoris z fit paralisis et pleuresis. et sic de aliis. Fit autem apostema hoc modo. duo humores quātitatiue peccātes: et a calore

consumi vel a virtute expelli non valen
tes recepti in concauitatibus membroꝝ
ebulliunt ꝛ putrefiunt·et sic pasta in fur
no posita/ab igne desiccatur/ in superfi=
cie crustulam quandam recipit sub qua
manet/ita humor collectus per calorem
ebullitionis quandā crustulam facꝫ· sub
qua latet humor putridus atq; tumet·et
talis tumor dr apostema· et aliquando
fit de ventositate·et dicit bubo·aliqndo
ex humore simplici/sicut ex sanguine fit
flegmon·cuius signa sunt ruborex colo
re sanguinis diutius ꝓpter multitudinē
materie et calorem aquositra consumē=
tem·pulsus/id est saltus ꝓpter ventosi=
tatem siue fumositatem impellentē· do
dolor propter extensionē·calor ꝓpter ca=
lidaꝫ naturā·tumor ꝓpter materie mul=
titudinem·Fit etiā sic apostema ex sim
plici colera rubea·et dr herisipila/id est
facer ignis p antifrasim·Fit et aliud ex
colera pura·et corrodit membrū cui insi
det·et dr a medicis herpes effromenius
quasi seipsum corrodens ¶Fit consimili
modo apostema d fleumate·et dr zimia
siue palus· qr sicut in palude est multū
superfluitatis et limositatis/ ita in hoc
apostemate·cui si impresseris digitum/
cedit impressioni· qr fluxibilitas digito
impressionis cedit/ et in medio foramen
apparet qsi signū foramis/ sed postea
remoto digito dum materia redit ad me
dium totum illud iterū adimplet ¶Isti
us apostematis sunt signa albedo·quia
materia est alba·mollicies/ qr materia
liquida·et dolor lentus·qr materia frigi
ditate sua minuit sensibilitatē·Contra=
ria sunt signa in apostemate de colera ru
bea·qr calor est mult9 cū materia sit val
de calida·rubea cū citrinitate· qr colera
nō est rubea/sed crocea·magnitudo ad=
est doloris et pūdure·qr materia est acu
ta·Ex melancolia fit et apostema· et si
materia tota fuerit extra/ fit scirosis·si
partim intra/ partiz extra fit apostema
qd dicit cancer· ad similitudinē cancri·
Sicut enim in cācro dorsum eminet et bra
chia sunt extensa lateribꝰ/ita in hoc apo
stemate quidā tumor vice dorsi·ramu=

sculi vero humoꝝ sunt hincinde expāsi
vice brachioꝝ·paulatim etiā serpit cor=
rodendo carnē et neruos insensibiliter
ad modū cancri· vnde signa illius sunt
ingens duricia·qr cum materia sit terre
stris et melancolica/multum est compa
cta· color est liuidus/ quia materia non
est ex toto nigra·dolor est paucꝰ aut nul
lus/ ꝓpter eius insensibilitatē·quia ma=
teria duas habet mortificatiuas qualita
tes scz frigiditatem ꝛ siccitatē· corrodit
aūt semper carnē suam ꝛ corrumpit vsqz
ad radices neruoꝝ et etiā infigit ipsa os=
sa que attingit·ꝛ ideo morbus iste pesti
fer est et durissimus ad curandū ¶Inter
ista aūt corrosiua apostemata talis est
ordo·qr nolimetangere cancrosū est apo
stema in facie et corrodit paulatim/ sed
minus alijs·Cancer vero magis·adhuc
magis lupus· maxime vero herisipila·
fistula vero non corrodit/sed putrefacit
interius/carnē scz et neruos cōtrahit ad
saniem·et qñqz corrūpendo neruos dis=
soluit ossa·Accidit aūt frequēter ex vul=
nere male custodito qñ suppositū os sa=
nie inficitur vnde nutrimentū aduenies
in saniem cōmutatur·sicqz rumpit̄ super
ficies et fluit· Aliquādo aūt consolidat
aliqñ iterū rumpitur· et si fuerit multū
inueterata/vix curatur·In circuitu aūt
vulneris sepius multa orificia inueniū=
tur et oriūtur·habet enim fistula interius
vulnus profundum/ in supficie vero an
gustum atq; artū· cancer vero econuerso
exterius vero multū patet/interius an=
gustatur·et ideo difficilius est ad curan
dum·Aliquādo nascitur fistula ex reu=
mate siuevulnere p̄cedente·aliquādo ex
apostemate male curato/ et maxime qñ
minus humectatur·et fiunt diuersa fora
mina aquā diuersi coloris emittentia mō
albā mō citrinā·et si foramina in vno loco
claudūtur/ in alio nascūtur·Sunt ꝛ alia
apostemata q̄ ex opposita materia gene
rant̄·vt patet in antrace quā cōstan·vo=
cat carbunculū·qr vrit vt carbo·Fit aūt
de materia valde furiosa et venenosa et
de materia cōposita·qd ptz p lineas di=
uersorum colorū· habet enim virgulatā

formā· z sunt ibi quedā rubee linee sanguinee· quedā crocee colerice· et quedā subalbide et flegmatice· q̄dā liuide melācolice q̄dā flaue a salso fleumate· et sic ō alijs hūoribus ⁊naturalibus· Signa aūt antracis est dolor ⁊tolerabilis/ardura et punctio ⁊pfundo· ⁊ capite apostematis pustula quedam oritur siue vesica pretendens colorem attestantem humori dom māu· In collatōne aūt ꝯgulata forma diuersoꝝ colorum lineis distincta videtur et quasi trabi ad fundū cum quodā filo adherente superficiei vesice ⁊ medio· Ad curationē itaq; apostematū solent apponi ī p̄ncipio repercussiua/ nisi materia fuerit furiosa z venēosa· vt ī herisipila et antrace· nā ⁊ talibus nō sūt apponenda repercussiua/ sed potius mitigatiua/ ne materia venenosa repcutiat ad ⁊teriora membra et maius ⁊ferat nocumentū· deinde quando apostēa est ⁊ statu/ solent appoī solutiua/ remollitiua/ et maturatiua· aperto vero apostemate siue rupto et educta sanie ⁊sistendum est mūdificatiuis/ tandē consolidatiuis/ et bone carnis regeneratiuis· ¶ Ad alia aūt apostemata quoꝝ ⁊thonica sunt peiora/ ad fortiora medicamīa p̄cedendum est· sicut cōtra cancrū/ et fistulam/ et hmōi· Ibi em ⁊m materiā peccantem patiens p̄imo ⁊teriꝰ est purgandus· deinde localibus remedijs ⁊sistendū est· Contra cancrū vero vatiuis et carnis mortue corrosiuis/ est vtendum Cōtra fistulam desiccatiuis et consumptiuis ac sanies mūdificatiuis· que si nō p̄sunt/ cyrurgie cōmittantur· Tutiꝰ em est vt aliqua particula corporis iam corrupta vratur/ vel p̄cidat q̄ reliq̄ pars ⁊posterum corrūpatur· Contra apostemata vero venenosa sicut cōtra antracē cito et caute est remedium apponendum q̄ cito ⁊terficiunt/ nisi sollertius succurratur· Consilium igitur est vt ⁊ p̄ncipio si aliud nō impediat/ fiat flebotomia ⁊ eadē parte proximioꝝ fronte loco collectionis· mīnuere em ⁊ parte opposita ⁊ tali casu non est tutū/ ne materia trahatur ad corpus vel ad membrū nobile cum sit venenosa· tunc necesse est vt tyriaca cū vino calido p̄ os offerat/ et super locum doloris liniatur· qō si ꝑbata fuerit tyriaca/ et verū fuerit antrax/ materiam exsiccabit et venenū extrabet· et ita desiccabit q̄ poteris eam puluerisare ad modum cineris/ et tunc recens est apponenda sepius donec rumpat apostema· quo rupto/ nō est timendū piculum Idem facit vitellum ouī cum sale pistatum et frequenter apostemati appositū· dolorem enim mitigat/ et apostema rūpit· vt dicit cōmentator·

¶ De vlceribus·

Vlcera dicūtur quedā vesicule q̄ ex ⁊tercutaneo humore sep⁹ ⁊ corpe vndiq; oriunt· et vocātur a constan· ⁊ fine viati· vlcera/ eo q̄ ⁊ superficie cutis acumine hūoris faciunt solutionē ⁊tinuitatis/ quorum materia est subtilis humiditas sanguinis vel colere ab ⁊terioribus ad exteriora vi nature vel ⁊thonicis vsq; ad exteriorem corporis superficiem demandata/ talia vlcera cutē defedant/ pruritū/ et titillationez ⁊ carne generant· cutē a carne eleuant et aliqñ si cont⁊nua sunt/ lepre piculuz p̄comitant· qui ab eis liber esse desiderat/ ⁊terius purgari a superfluis/ calidis et ⁊fectiuis humoribus nō omittat· Deinde balneis siccis et mediocriter ꝓsumptiuis ⁊m qualitatē z quantitatē humoris carnē et cutem vlcerātis se exponat· crapula et dieta nimis lata se cōtineat labori et exercitio se non subtrahat·

¶ De pustulis·

Pvstule siue pabule dicūtur que dā apostematice colectiones superfluitates ī exteriori corpis superficie mīnutatim et particulariter generate natura sibi superflua et nociua ad exteriora corpis expellente· q̄ sepe a superfluitate passibil corpis et nutrimenti pullulant· et ideo merito sapiētes pustulas siue pabulas eas vocant· vt dicit remi·) et ideo dicunt pustule/ q̄ sunt quedā parue vesice vel vesicule putredinis virulente et ventis ⁊trinsecus contentiue· vt dicit Jsi· et etiā constan-

Dicunt aũt hec pustule variole ĩ puulis et etiam aliquando ĩ adultis. Ĩn paruulis aũt tales pustule sunt salutifere ⁊ future sanitatis prenũcie (vt dic̃ cõmenibi) Varioli de sanguinis putridi nascũtur corruptõne ⁊c. Si em̃ ĩ paruulis vl̃ adolescentibus nõ erũperent de futura lepra esset imposterꝝ formidandũ. Ifiũt em̃ ĩ paruulis ex sanguĩne mẽstruali quo ĩ vtero alebant qui vi nature expellitur ad exteriora. et sic a futuro periculo liberant. Similiter ꝓtingit ĩ adultis et ĩ senibus ĩ febre circa crisim tales pustulas erũpere vi nature materiam febris ad exteriora expellẽte. ⁊ ideo nec ĩ istis nec ĩ illis debet fieri repercussio ne sanies pustule aliquã ledat tunicam oculi vel pupillã. Ĩn oibus etiã alijs locis cautus medicus trahit materiam ad exteriora quãtũ põt preterꝙ circa oculos ibi em̃ est materia repcutienda ⁊ alias deducẽda ne ex furiosa et violenta materia tenera ledatur suba oculoꝝ. Caue at etiã nutrix vel medicus tã ĩ paruulo ꝙ ĩ adulto ne taliũ pustularꝝ vesicule vel ꝓpter prurituꝫ vel ꝓpter aliud tumpantur seu aptantur ante tps maxime circa faciem ne ppetuo deformes remane ãt ĩ facie cicatrices. Alijs multis de causis pustule ĩ corpe oriũt. nũc ex materia fleumatica albe et molles et fluide. nũc ex materia colerica aspere/pũgẽtes/et dure. Mã colericus humor ĩter carnẽ et cutẽ diffusus suo caloze et acumine cutẽ apit et mordicat. et ĩfinitas pustulas ĩ cutis superficie generat. seo parue sũt ac modice ad modũ grami miꝫ. et ideo talis passio sic vocatur ab auctoribꝰ herpes miliꝫ vel granulosus. vndecũqꝫ aũt pueniunt tales pustule si sũt frequẽtes et continue primo expedit vt materia peccans debita purgetur medicina. deinde si corpus fuerit plectoricũ fleubothometur siue ventosetur. debitis balneis/desiccatiuis/et cõsumptiuis vnguentis congruis patiens adiuuetur.

De scabie.

Scabies ẽ corruptio cutis ex corruptis hũoribus ĩtercutaneis corpori cũ deformatõne lesionẽ ĩferens. Sepe em̃ (vt dicit constã.) natura malos hũores expellit ad superficẽ corporis vt mũdificet ĩteriora. q̃ si fuerint subtiles et liquide de facili sudore et fumo dissoluũtur. grossi vero sub cute pmanent et corpi scabiem introducunt. ¶Humor vero sic ĩclusus ĩter cutem et carnẽ si colericus fuerit et intensus scabiem inducit siccã nõ saniosam cũ fissura/prurigine/et pũctura. Si vero fuerit humor fleumaticus albã et grossam et squamosam et sine pruritu magno scabiem facere consueuit. Scabies aũt humida/saniosa/cũ delectatõe prurigmosa calidũ sanguinẽ mixtũ cũ colera demõstrat. Frequẽter aũt accidit ex nimia corporis repletione. frequenter etiã ex egritudine pcedente. vñ vitiũ sequit depressio et superfluitatũ incrementũ. fit etiam quibusdã inueterata scabies ex splenis vitio ⁊ talis de facili recidiuat. Scabies aũt cũ desiccatiuis/cõsumptiuis/et mundificatiuis ĩtus et exterius est curãda.

De impetigine.

Impetigo est ĩtercutanea hũoris corruptio ĩ mutationem cuꝫ prurigine cuti ĩferens. Colerica em̃ superfluitas quedã fumosa ab interioribus ad exteriorez carnis superficiem reiecta cutẽ ĩficit et eam mĩutissimis pustulis replẽdo scabiosam q̃si furfure dispsam fissã et prurigmosam efficit. ⁊ hec ĩfectio de materia colerica vel melã colica nimis ĩtensa aliqñ ortum trahit vt dicit cõstã. Et dr hec passio impetigo qz titillatõe et pruritu maximo cutem ⁊ carnẽ ledendo impetit. Dr et serpigo. qz ad modũ serpentis serpit ĩ cute vndiqꝫ atqꝫ repit. et cutẽ quã ĩficit ĩ q̃busdaꝫ squamis vel post scalpationem reddit sedam. ¶Hec passio qñqꝫ ad modũ cinguli superficiem mẽbri vndiqꝫ circũcingit. Et talis impetigo vel serpigo herpes cingulus a medicis nũcupatur. Impetigo tñ differt a serpigine. qz fit de magis impe

tuosa materia et ignita· quia de colera· et ideo oblonga facit foramina et stricta/sed valde parua· et semper mouetur sursum sicut ignis· Serpigo de minus ignita/et ideo non mouetur sursum/sed circuciugit membra et circūquaq; se diffundit· unde dicitur quasi serpens pergirum ¶Hec passio est curanda subfumigationibus/et balneis aperitiuis/z consumptiuis/et mundificatiuis/et extersiuis/similiter z unguentis· Inungātur cū succo ebuli/sambuci/ lappacij/fumi terre et huiusmodi· postea balneum aque dulcis assuescat (vt dicit constantinus) Dicitur aūt q; contra hanc passionem valet iputum hominis quādiu est ieiunus· ¶Huic passioni semper associat prurigo seu pruritus quidam immoderatus fricationis et scalpationis appetitus falsam quandam delectationis ingerēs qualitatē ex fumo calido et acuto mordicante/cutem a materia calida resoluto·falsa autem est talis delectatio et nociua/quia cutis inducit ulcerationem et discontinuatōnem/et semper in fine lesionem ingerit et dolorem·

¶De lepra·

LEpra est vniuersalis membrorum corruptio et humorum/minimorum babēs a vasis et complementū in fontibus siue extra vasa· Nā corrupto humore nutrimentali/de facili corrumpūtur membra que ex humoribus nutriūtur·Omnis autem elephantia siue lepra(scōm constantinū)habet principium principaliter a corruptione melancolie·(vnde dicit constantinus·) Lepra ē passio frigida et sicca nascēs de colera nigra/intensa/et putrefacta apparens in superficie corporis· Nascitur quidem de quatuor humoribus putrefactis/sed tamē intensis et corruptis et in colerā nigram cōmutatis(vt dicit idem ibidem) ¶Putrefactio autem humorū quibus admiscetur melancolia propter eius qualitatem frigidam et siccam putrefactioni repugnātem non potest compleri ī vasis siue venis quoad vsq; incorporetur et morsam faciat in membris in quibus completur putrefactio/ex qua sequitur ipsa lepra· ¶Melancolicus enim humor propter suam duriciē et compactionem longam morsam expetit ad sui putrefactionem· si autē in venis aliquo casu putresceret/potius febrem q̄ lepram generaret ¶Diuersificatur autem lepra quatuor modis scōm quatuor humorum mutuā intermixtionē·Est enim vna species ex pura melancolia· et hec proprie dicitur elephantia/ab elephante animali maxime sic vocata· propter morbi maximū nocumentum quo infestat patientē· unde hec passio durior est ceteris tanquā compactior et difficilior ad curandum et repugnādum ¶Secūda fit ex melancolia et fleumate· et hec dicitur tyria vel serpentina a tyro serpente· quia sicut serpens talis de facili dimittit spolium et est squamosus·sic patiens talem lepram de facili excoriatur in cutis superficie et resoluitur in quandam squamam· ¶Tertia species fit ex melancolica sanguinis infectione·et dicitur allopicia et vulpina· allopes enim grece/vulpes dicitur latine·cuius pietas ē propter calefactionē sanguinis in epate estiuo tempore depilari· sic patiens istam lepre speciem/a supercilijs et alijs pilis corporis depilari et spoliari notabiliter consuenit· ¶Quarta species est ex colera rubea corrupta in membris cum melancolia·et dicitur leonina/a leone tali animali calidissimo et fortissimo· Sed hec species lepre causatur ab humore feruentissimo et super modum malitioso·et ideo more leonino corrodit et destruit omnia membra·Est igitur ex melācolia corrupta principaliter elephātia· ex corrupto fleumate tyria siue serpentina·ex corrupto sanguine allopicia seu vulpina· ex colera vero rubea pessima leonina ¶De quatuor species lepre habent quedam signa cōmunia/et quedam specialia quibus ab inuicem distinguūtur· Vniuersaliter autem hec passio talia habet signa·caro ī eis notabiliter

De infirmitatibus·

eſt corrupta ⁊ ſpēcies īmutatur·rotūdā=tur oculi et palpebre corrugantur·aſpe=ctum habent ſcintillantē·maxime īm leo mina·anguſtiātur nares et contrahūtur vox rauca efficitur·potiſſime īm elephā=cia·tuberoſitates creſcunt·īm corpe mul=ta mīnuta et dura et rotunda·cruriū fit quedam īnſenſibilitas et etiam aliorū extremorum· vngues īngroſſantur cum quadam īnequalitate·et quaſi ſcabioſi efficiuntur·contrahūtur digitorum arti culi·et manus quaſi ande efficiuntur· corrūpitur eorum anhelitus·et eius fe=tore ſepius ſani corrumpūtur· carnis et cutis ſuperficies redditur vnctuoſa īntā tum·vt ſi aqua ſupfundatur·nō madeſcit cutis ſed elabitur quaſi a corio ma=defacto·pruritum quandoq; cum ſcabie quandoq; ſine ſcabie patiūtur·maculis varijs nunc liuidis·nunc rufis·nunc nī=gris·nūc ſubalbis īm corpore reſpergun=tur·tubie illorum macalis et puſtulis p̄=cipue ſuperabundant·nūc apparent·nūc diſparent·nunc exterius erumpuntur· nunc īterius ſe profundant· Si vero īn ter puſtulas tubiarum ſemper vnā ma=iorem ceteris īueneris·ſignum eſt le=pre cōfirmate ¶ Signa autem lepre ma xime apparent īn extremitatibus· vt īn pedibus/cruribus/ et ī facie· et precipue īn muſculorum corporis cōſumptione et mīnoratione ¶ Preter iſtas cōditiones lepre communes·quelibet ſpecies lepre habet ſuas proprias et ſpeciales· Nam patientes leoninam habent colorē ma=gis croceum et citrinū· et oculos magis ſcintillantes et emīentes·et etiā mul=tum mobiles·cutem habent alijs aſperi orem/ ſciſſam ſepe et diuiſam· pre alijs etiam ſunt prurigīoſi· et īn fine īn om nibus membris plus corroſi· ¶ Patiētes vero allopiciam·ex toto depilantur·eo=rum tilia et ſuperalia·valde tument et īnflantur eorum oculi etiā valde rubēt· puſtulas īn facie rufas habent· ab eorū puſtulis ſanguis cum ſanie ſepe manat naſus īn talibus īngroſſat·et deficit odo ratus·fetet valde eorum anhelitus·et maximam corruptionem ſuſtinēt īn gīn giuis· ¶ Patientes tyriam tuberoſitates et puſtulas habent molles· mollem et ſubalbidam habent cutem ac tumidam et quodāmodo relucentem·ſquamoſita=tem nō modicam·et pediculorū vermi=um multitudīnem· ¶ Das et alias peſſi=mas habent cōditiones·que ex fleuma=te corrupto oriḡinem ſortiūtur· vt ſputa īmunda/et viſcoſa/et ſanioſa·⁊ nares obturatas et huiuſmodi· oculi eorum lachrymantur et fiunt·propter humi=dam ſuperfluitatis reſolutionem·putre factionem patiūtur· labiorum et gīngi=uarum ⁊ trachee arterie patiūtur aſpe=ritatem·et efficiuntur rauci· Sanguis poſt fleubothomiam īn liquidam defli=it ſubſtantiam·illud autem quod eſt ſo=lidum·eſt album vel ſubpallidum cum lauatur·cito coagulatur·et īn multa q̄n=titate ¶ Patientes vero elephantiam colorem habent emulum/faciem plum=beam/ciliorum patiūtur depilationem oculi eorum rotūdantur/nares conſtrin=guntur/muſculi conſumuntur·et hoc eſt commune īn omni lepra ſicca plus q̄ īn humida·īnſenſibilitatem maiorum di=gitorum precipue patiūtur· tarde venit ad augmētum·ſed cum venerit·īducit ſciſſuras· ſanguis extractus liuidi colo=ris vel ſubnigri·cito coagulatur·et quā=to magis fricatur·tanto magis denigra tur et et īduratur· īn medio ſunt quaſi vene albe vel quaſi rami neruorū·et il=lud eſt commune īn omni lepra· Naſci tur autem lepra a cauſis varijs preterq̄ ab humoribus predictis·ſicut ex cohabi tatione et conuictu/et frequenti confabu latione cum leproſis·cōtagioſus enī eſt morbus et alios īfectiuus· Accidit eti am ex accessu et coitu mulieris ſtatim a leproſo precognite·q̄ndoq; accidit ex pa rētibus generātibus·vt ex corrupto ſan=guīne leproſi generantis· vnde hec con=tagio quaſi iure hereditario tranſit ad ipſam prolem· Aliquādo etiam accidit quādo cōcipitur fetus tempore menſtru orum·vel quando ex corrupto lacte nu=

lieris lepzose nutritur fetus· Aliquãdo autem accidunt ab extrinseco·sicut ex aere corrupto,et infecto· ex mala dieta·vt ex cibis melancolicis nimis frigidis et siccis·vt ex carne bouina/asinina/vrsina/et huiusmodi·Aliquãdo ex cibis nimis calidis·vt ex nimis diurno vsu forcis alliate/piperate/et huiusmodi· Aliquãdo accidit ex cibis corruptis et corruptioni obediẽtibus· vt ex carne porcina granulis infecta et super semmata·z vino impuro et corrupto· Aliquando ex morsu alicuius reptilis humorũ et mẽbrorum substantiam corrumpentis· Istis et aliis modis sepe vitium lepre in humano corpore generãtur·sed quocũq; modo generatur vix est curabilis nisi diuina manu postquã perfecte confirmatur·palliari tamẽ potest et precaueri ne destruat ita cito· Caueat itaq; patiens precipue a cibis melãcolie generatiuis et etiam a cibis incensiuis sanguinis· Subtili igitur dieta et cõuenienti/nutriatur nõ corruptibili neq; cõuertibili·Si autem sanguis sit in causa· vt in alopicia primo debet flebotbomari· deinde purgari debita medicina· ¶In aliis autem speciebus primo debet pcedere fermacia·et deinde si necesse fuerit/sequatur flebotbomia/aliter nõ· quia aliter noceret(vt dicit constantinus· Debitis ergo et congruis debet vti medicinis interius/ et debitis emplastris et vnguentis exterius· vt sinthomatibus occurratur· ¶Ad curationẽ vero lepre/vel saltem palliationem valet marime(vt dicit plato) serpens rufus habens ventrẽ album si euacuato veneno cauda saliq; precisa et capite ablato coctus cum poris in cibo frequẽter assumatur· Eodem modo si vinum in quo diu putrierit patientibus sepe propinetur·hec enim medicina vnis est multis morbis·vt patet in ceco de quo narrat idem/q; vxor eius dedit ei serpentem cum aliis comedere pro anguilla vt eum interficeret·quem appositũ comedit/ et multo sudore emisso visum recuperauit ¶Et hec de diuersis speciebus lepre dicta sufficiant·

¶De morphea·

Morphea est macula in cute vemens ex nutrimenti corruptione·quod em̃ est lepra in carne/ hoc morphea est in cute· Morphea autem alia est alba ex fleumate/alia nigra ex melancolia/ alia rufa ex colera siue sanguine· ¶Ista aũt morphea q̃ est ex melancolia et fleumate/ difficilis est ad curandum· Sed ista que est ex sanguine/facilior est ad curãdum·Tunc autem morphea est incurabilis/quando cutis faciei puncta acu/ sanguinem nõ emittit· Si vero sanguis fuerit subsecutus/ curabilis iudicatur· Morphea igitur tota in cute est/ sed lepra in carne et in cute· Hec eadem infectio parum differt a gutta rosea que infigit faciem quibusdam paruis et mollibus pustulis/ que ex viscosis humoribꝰ sanguineis ac colericis intercutaneis generantur ¶Hec passio primo sanguinis subtractione minuatur/et interiorũ humorum mũdificatione curetur· deinde subfumigatione et balneatione facies fomentetur/ et poris apertis materia intercutanea euaporetur·deinde mundificatiuis/deficcatiuis/locus patiens abluatur·vnguentis etiam debitis inũgatur Dicit etiam constantinus q̃ cõtra istam infectionem valet vnctio calidi sanguinis leporini· Nam sanguinem intercutaneum diuidit/repercutit/et consumit Super omnia autem contra huiusmodi passionem humoris intercutanei valere dicitur fumus terre in balneis/subfumigatiõibus/in potionibus/ et syropis potui enim datus scabiem/ pustulas/et prurigĩnem mundat·humores superfluos inter carnem et cutez desiccat/vel ab lepram depositos iuuat·Et hec de passi

one mozphea nunc ſufficiant.

¶ De venenis.

PReter paſſiones ſuperius nominatas accidit homini grauiſſima ⁊ periculoſiſſima mors per venenum et paſſio. Venenū autem cum ex tota ſua ſpecie complexioni hominis ſit contrarium ſubito interficit niſi remedium citius apponatur. ¶ Venenum autem aliud accidit ex corruptione ciborum et potuum: aliud ex morſibus reptilium et ſerpentum et quorūdam animalium: quorum humores et dentes ſunt humano corpori venenoſi. ¶ Venenum autem aliud eſt calidum et ſiccum: ſicut venenū tyri/vipere/ et huiuſmodi. ¶ Quoddam autem frigidum et ſiccum: vt ſcorpionis. Quoddā frigidum et humidū: ſicut aranee. Venenū autem ſerpentis variatur in malicia (vt dicit Auicenna in capitulo primo de venenoſis) Nam venenū maſculinum acutius eſt et fortius: ꝙ femininū. tamen femine ſerpentes plures habent dentes ꝙ maſculini: et ideo putantur deteriores (vt dicit auicēna. ¶ Item venenū ſenum peius eſt ꝙ venenum iuuenum: et magnorum ꝙ curtorum in eodem genere. et peius et acutius eſt illorum qui habitant in montibus ⁊ in ſiluis ꝙ illorum qui habitant iuxta littora et iuxta aquas. ¶ Item peius eſt venenū quod effunditur a vacuis et a ieiunis: ꝙ a repletis. ¶ Item deterius eſt et acutius in eſtate: ꝙ in hieme. citius enim et facilius pungunt ſerpentes in meridie: ꝙ in mane. et in die ꝙ in nocte. quia calore reſoluitur venenū vſq; ad extrema. quod in frigore et in frigido tempore quaſi in vno loco congelatur. Venenū vero tyri et vipere et aliorum quorundam ſerpentum quāuis ſit calidum: accidit tamē morſis ab eis ſtupor et frigiditas propter mortificationē et extinctionem caloris innati per contrarietatem veneni. Calor enim naturalis ſua ſperſione et inflāmatione calefacit corpus: qui repreſſus et quaſi extinctus vi veneni extremitates non calefacit. vnde venenū calidum non aggregat ſanguinem cordis calidum: ſed reſoluendo calorem innatum mortificat ipſum. Venenū autem reguli et baſiliſci tante eſt violentie: ꝙ adhuc exiſtens in corpore: adurit totum ſuper quod incedit. vnde in circuitu cauerne eius nihil vireſcit. aues volando ex oppoſito cauerne fue ſubito interficit. et omne animal ſibi appropinquans ſtupefit nec mouetur: ſed ſolo venenoſo aſpectu eius/ vel flatu/ vel ſibilo cadit et moritur. et ille quem mordet liquefit et inflatur et emittit virus. ⁊ ſubito moritur. Tante etiam fortitudinis eſt venenum reguli ꝙ etiā ſi haſta eum tangeres: per haſte longitudinem venenum ſentires violentiam (ſicut narrat auicenna.) de quodam milite qui cum lancea tetigit vermē talem in nubia et ſtatim cecidit mortuus cum animali ſuo. Signa autem leſionis baſiliſci: ſubita tranſmutatio eſt corporis in viridem colorem et mors inopinata. ¶ In loco vbi. regulus cōmoratur: venenū aſpidis perniciooſiſſimū eſt. interficit enim ſepe infra duas horas vel tres. cuius morſus ſigna ſunt iſta. coloris cutis ſubita alteratio/ ſingultus multiplicatio/ membrorum repentina infrigidatio/ dormitio et palpebrarum profunda clauſio. ſitim prouocat immoderatam. vnde videtur patienti ꝙ moriatur ſola ſiti. Venenū autem cuiuſdam aſpidis qui dicitur ſpuēs (eo ꝙ interficit p̄ſputū ſuum). ita eſt violentū: ꝙ interficit omne viuū. quod tangit illud ſputum. interficit enim priuſq; ſentiatur. Sentit enim leſus dolorem in principio circa viſcera: et accidit venenato tenebroſitas oculorum ⁊ clauſio et pfunditas ſomni cū ſpaſmo et torſione colli et pulſu mordmato. nec valet cōtra illud venenū aliqua medicina mili

ſola combuſtio membri in quo eſt vel p̄ ſio membri. q̄ combuſtio exurit et cō=ſtringit meatꝰ ne venenū valeat ad cor penetrare. Venenū etiā dracomis multū eſt venenoſum et malicioſum: cuius ve=nenoſitas maxime eſt ī cauda ⁊ in felle Illud venenū conſequitur maxima gra uitas corporis/inflantur labia/ et acci=dit vertigo et tenebroſitas oculorum: et deſtruitur ratio. motus fit imodomatus et debilitas virtutis ſubſequitur. Vene=num autem ſcorpionis eſt mortiferum: niſi citius occurrat. arſuram et punctu=ram generat circa membrū vbi eſt pun ctura. et cum peruenit ad cor: patiens ſincopiſat et reſoluitur in ſudorem. tan=dem conſtringit cor et ſanguinem ſua fri giditate cōgelat: ex quo ſequitur mors/ et deſtructio animalis. Quere infra de ſcorpione libro vltimo.

De morſu rabidi canis.

Morſus etiam rabidi canis eſt mortifer et venenoſus. Nam vt dicit conſtātinus) canis fri=gidus eſt et ſiccus: cui colera nigra do=minatur. que mutata et putrefacta et dominans corpori: canem efficit rabio=ſum. fumoſitas enim reſoluta ex nigra colera iam incenſa: infect cerebrum. vn=de cum diſcurrit ad diuerſas partes: eas infect et efficit venenoſas. vnde cum ali quid momorderit: et eius ſaliua veneno ſa ſubintrante locum morſionis: infici=tur humores et ſpiritus et contrahitur venenum infixum ad locum cōſimilem ſue generationi ſcilz ad cerebrum ⁊ effi=citur homo rabioſus. qui ſi alium mo=morderit: eum infect: et etiam illum ra=bidum facit. vnde tale venenū ſumme eſt periculoſum. tum quia diu latet. tū quia ſe multiplicat. Aliquādo etia m la tet vſq; ad anni reuolutionem. et tūc ea dem die et hora qua fuit infixum caput petit et freneſim facit. Hanc venēoſi=tatem ſenſu nature percipiūt alij canes et fugiūt rabioſum ⁊ latrant ſupra ipm ad terendum eum vt dicit conſtātinus quia ſentiunt eum ſibi contrariū et no=ciuū. Accidit autē hec venenoſa rabies maxime in autūno. quia tunc melanco=lia ratione ſimilitudinis multiplicatur et etiam in vere. quia per calorem tem=poris diſſoluitur: et non conſumitur. et ita per conculcationē incenditur ⁊ egre ditur preter naturā. tante etiam vene=noſitatis eſt lingua canis rabidi: q̄ fa=cit canem titubātem ſiue nutan tem. ſi=cut bebrium et aperto ore lingua depē=dente et ſaliuam cōtinue emittente. que cadens in ipſas aquas infect et bibēn=tes ex eis hydrophalicos efficit et furio=ſos. Alias p̄prietates canis rabidi que=re infra de cane. Morſi autem a ca=nibus vident in ſomnis terribilia. et ſūt timoroſi/ſtupidi. ſine cauſa iraſcuntur. ab alijs videri timent: et ſicut canes la=trant. et ſuper omnia timent aquam et abhorrent. et tūc hec paſſio vix curatur. hucuſq; conſtantinus.) Sunt aūt mul=ta alia venenoſa et venenozū pericula. ſed de iſtis mētio ſpecialiter habetur in diuina ſcriptura. et ideo de alijs ſuper=ſedēdum eſt quo ad preſens opuſculum iſta vice. Hoc ſolum arbitror hic ad=uertendum: q̄ venenū multa et infini=ta incōmoda in corpore operatur. Cum enim tota ſua ſpecies nature et comple=xioni humane ſit contraria: quādo pre=ualet in corpore: totam naturam diſtem perat ſpiritus et humores corrumpit et alterat ſua malicia et acumīe. quod na bilius eſt in corpore ſcz regionem cordis primo aggreditur et impugnat. anima lem ſpiritum ſuo acumine percutit in ce rebro et perturbat. ſenſuū organa et eo=rum operationes ſubito debilitat. ner=uos concutit et vulnerat. venas et arte=rias infect/aſperat/ et corrugat. toztu=ram/arſuram/mordicationē in interio=ribus generat. ſubſtantiale cordis et epa=tis humiditatē nūc incendit/nūc gelat nūc diſſoluit et reſoluit. nūc penitus ꝓſu mit ⁊ deſiccat dū interiora ꝓburit exterio ra infrigidat ⁊ econuerſo. ſepe cordis ſupfi

ciem vehementi calore exterius afficit. et tamen potentiali frigore sanguinem in venis cordis mortificat et constringit sui diffusione. per membra corpus intumescat/nūc etiam pallet/nunc liuet/nūc viret subito/ nunc migrescit per maculatum diuersitatē corporis exterius inficientem superficiem/ eius interior malicia innotescitur/et abhominationem et nauseam horribilem stomacho ingerit/ et ipsa vitalia membra acumine suo penetrat et corrodit. ꝓpter qō natura eius impetum ferre non sustinens deficit vltimo et succumbit corpori predominans/ humores in sui similitudinē conuertit/ et venenosos ⁊ noxios eos efficit. et ideo periculosum est tangere corpora que veneno sunt infecta. quia per euaporationem sepe inficiunt et corrumpūt omnia que sibi sunt propinqua. Sepe autē contingit ꝙ venenosum in se cum nature sit horribile et inimicū appetitur a natura non propter se/sed propter aliquod dulce et amicum nature cui est admixtū. quia sepe sub specie dulcis et sapidi occultat et latitat vis veneni. Et ideo docet constantinus vt homo qui timet venenum non solū caueat a feridis et amaris/ verum etiam a dulcibus et sapozosis ⁊ salsis et acetosis et consimilibus. quia sub talibus que appetit natura/ sepe veneni malicia palliatur. Docet etiam constantinus per effectum cognoscere quādo venenū in cibis vel potibus est assumptū. Si quis (inquit) in cibo vel potu senserit arsuraz et subsecutus fuerit cito spasmus vel tumor in digito vel in vngula venenosum est et mortale. ex quo etiam apparet signum veneni in digitis et in vnguibus qui fiunt ex fumositatib⁹ cordis/ signum est ꝙ venenū preualuit circa interiora eo ꝙ iā se diffūdit ad extrema (et sequitur ibidem) similiter si ozauerit et saliuam effluere fecerit/et labia formicauerint/et in lingua ardor fuerit/atq; sudauerit/precordia prestrinxerint et obtenebrauerint oculi oportet vt festinēt ad medicinam alioquin cito morientur. Est igitur generalis medicina contra venenum in corpe sumptum vt primo vomitus prouocetur. et sic superius vel per clisterie inferius venenosa materia euacuetur. deinde tyriaca que veneni repressiua est et consumptiua cum vino decoctionis rute offeratur. ⁊ hoc tribus diebꝰ. deinde debet purgari ⁊ balneari scōm exigentiam veneni. ad vltimū deber fieri flebothomia. dieta debet ordinari vt nutriat/ vnctuosis et opilatiuis meatum ad cor/ne vapor veneno sus possit ad cor exalare. valent itaq; in hoc casu nuces magne et auelane/ ficus sicce. attrahunt enim venenum et consumunt. et ideo valent ante prandium et post. Dicit etiam constātinus) ꝙ multum valet balsamus cū lacte mulieris contra arsuram et dolorem ex rebus venenosis ¶ Item ibidem sequitur. Andromachus dicit nullam fuisse causam conficiendi tyriacam/ nisi ad destruendum res venenosas. quod tribus modis fit. quia venenū desiccat et consumit. multa enim recipit desiccatiua ¶ Item venenum virtute sua expellit/ quia multa recipit que occulta proprietate veneno cōtrariantur. ¶ Item membra confortat et ideo eis contra violentiam veneni ad resistendum vires tribuit. multa enī recipit confortatiua. Si vero tyriaca haberi non poterat/ et periculuz est in mora. allium (vt dicit constātinus) conquassetur/et vinū ad dissolutionē cum gallina crassa decoquetur. et ius detur ad bibendum. veneno enim repugnat et miro modo interiorem arsuram mitigat. et ideo tyriaca rusticoꝝ allium nūcupatur. sme allio dicitur valere ius gallīne scōm cōstantinū. dicitur enim in libro de simplici medicina. Quedam repugnant veneno ipsum attrahendo ab interioribus calore et subtilitate substantie sue. sicut gallus et gallina fuso superposita venenoso morsui. quedam enim repugnāt similitudine et subtilitate substantie sue contra substantiam veneni. et ideo sua similitudine venenum ad se attrahunt/

vt caro tyri quadaz ꝓpietate occulta re/
pugnat·quedā cōpolita vel ſimplici effi-
cacia et virtute·ſicut calamentū/ ſuccus
caulis/ozobi/grana cyri/ypiton/ naſtoz
tium/ruta/ſal/pozrū/ariſtologia/nuces
comeſte cū ruta/radix aſparagi z ſemen
eius/balſamū/acetum/ſanguis lepozis/
lac aſine/vrina pueroz/byzcius/teſtiu
li ceruini et aſinini ſiccati et bibiti/caſto
reum/allium/genciana/menta/dipta=
num·et multa alia infinita·qz eē mul/
ta ſunt venenoſoz pericula·ideo diuina
bonitas multa ſupaddit antidota et re/
media· ſed iſta exēpli gra nūc ſufficiāt·

De morſu canis·

Contra morſum canis rabidi et
alioz venenoſozum animaliuz
ſolent aperiri vulnera cū igne
vel ferzo·vt cū ſanguine extracto vene/
nū affluat·Apponi ſolent ſanguiſſuge z
ventoſe·vt venenū ab interioꝛib⁹ extra-
trahatur·Interius ſolent dari iſta q̄ ve
neno repugnant ſiue ſint ſimplicia ſiue
compoſita·tyziaca exterius ſuper vulne
ra ſimilia cathaplaſmātur· ſicut nuces
piſtate cū allio/ruta/et ſale· Valēt eē
nuces comeſte et ſupza modū poſite cum
ꝓdictis dixit dyaſ·q̄ cancri fluuiales ha
bent occultā virtutē contra hoc venenū·
z ideo docet conſtā·dare talibus tyziacā
cum aqua cancroz fluuialium·cinis eti
am cancroz cū genciana particulare eſt
remediū ꝓtra hmōi morſus·vt dicit idē·
et etiā contra hominis morſum rabidi·
Specialiter valent iſta· ſuccus capitfo-
liū/cepe/ruta/nuces/allia/ſal/frondes/fi
cus/mento/ozobum·hec omnia vel ali/
qua cum aceto et melle talibus morſib⁹
ſalubriter apponūtur(vt dicit pſtā·) hec
eē omnia venenū attrahunt·et ſua ca/
liditate et ſiccitate diſſoluūt z deſtruūt
ac conſumunt·Contra morſum et pun/
cturam ſcozpionis oleū in quo ſubmer=
gitur vel decoquit ſcozpio ſuper pūctu/
ram appoſitum ſummū remedium eſt·
Item ſi accipiat idem ſcozpio vel alius
et cōtritus ſiue piſtatus ſup vulnus ap/
ponat·vtiliſſimū eſt· renertit eē vene=
nū infixum ad corpus vnde exiuit·Item
dicit pſtā· q̄ multū valet butirū boūm
contra venenū ſcozpionis·nā butirū vn/
ctuoſitate ſua opilat·caliditate diſſoluit
et cōſumit·viſcoſitate et humiditate ſua
munificat et abſtergit· Butirum ergo
comeſtum opilat meatus·ne fumus ve=
neni ad coz aſcendat· valent etiā cancri
fluuiales ſi eozum cinis vel ipſi cocti vel
aſſati ſub cinere dentur cū lacte aſinino
vt dicit conſtan·Ad idem valet caſtoze/
um et ſulphur vt dicit idem·vtrūq̄ enim
calidū eſt et ſiccuz in q̄rto gradu·et ideo
valet ꝓtra venenū frigidū·qz ſoluunt ca
liditate et plumūt ſiccitate·Cōtra moz=
ſum colubri et ſerpentis et vipere vene=
nū·primo ventoſis vel modo alio ō vul/
nere vel punctura ſubito extrahat·tyzi=
aca cū vino decoctionis genciane/vt ru/
te/ vel mente offeratur circa locuz ſupza
vulnus tyziaca apponat· Idem fiat al/
io ſale ꝓtrito vel cū ruta ſi defuerit tyzi
aca cōſtringat fortiter in principio mēbrū
in quo fit morſus vel punctura ne poſſit
fumus venemi libere erumpere ad interi
oza et interius cū veneno repugnantib⁹
occurzatur· Dicit etiā conſtan·q̄ contra
hmōi venenū valent cerebrū gallīne et
fimus agninus·ſuccus de frondib⁹ ma/
lograuatoz· Diſſoluūt eē iſta venenuz
et prepant conſumptionem vt dicit com
mē· Hec de venenis et eozum remediis
nunc ſufficiant·

A De exhibenda cōtra varias infir-
mitates et pericula debita z cō=
grua/ moiget prudens medicus circūſpectione maxima et cautela· Nil/
hil enim plus impedit ſalutem infirmo
rum q̄ ignozantia et negligentia medi=
cozum·quia igitur ex parte medici exi/
gitur vt nihil omittat de contingētibus
neceſſe eſt vt in his que ad medendi per
tinēt mduſtriā diligēs ſit et in omnibus
circūſpectus· oportet itaq̄ medicum ad
hoc vt efficaciter opetur cognoſcere com
plexiones hominū·cōpoſitiones et com=
mixtiones tam membrozum q̄ humoruz
diſpoſitōs tēpoz·conditōes ſexuū z etā/
tes·alia eē medicīa exigit in hieme alia
in eſtate alia in morbi inchoatōe alia in ſtatu

remedia

aliā ſm declinationē. aliā exigit etas puerilis/aliam decrepita/aliā ſemilis/aliā ſexus virilis/ vel ſexus mulieb⁹. oportet etiā vt cognoſcat cauſas ⁊ occaſiones egritudinū ſigna et accidētia ſingularū infirmitatū. Nunquā em̄ ſecure poterit dari medicina ſi cā morbi fuerit ignota. oportet etiā cognoſcere rerū medicinaliū cōplexiones/ virtutes/et operationes niſi em̄ cognoſceret q̄ medicina ſimplex que cōpoſita/q̄ frigida q̄ calida/que corpis ſit imutatiua/q̄ ſanitatis ꝓpuatiua/ que infirmitatis curatiua/ q̄ laxatiua/ que conſtrictiua/nunquā ſecure poſſet ꝓcedere in medicina. et ideo necē ē cognoſcere herbaꝝ et aliarū rerū medicinaliū qualitatē ⁊ graduū diuerſitatē que calida et ſicca/ q̄ frigida et humida in q̄nto gradu ſi vult in ſuo officio nō erzare. Itē oportet cognoſcere morbi diuturnitatē/ contrarietatē/ſimplicitatē/quantitatē/ qualitatē/ patientiſq; virtutem ⁊ debilitatē. nam morbus cronicus et diuturn⁹ fortiori indiget medicina q̄ ſi recēs eſſet ſiue nouus. Simplex etiā morb⁹ ſimplicibus et ex cōtrarijs cōpoſitus/cōtrarijs et cōpoſitis eſt curandus. Simplex em̄z medicina infirmitatē compoſitā raro curat. Contra calidā itaq; cauſam frigida medicina/et cōtra frigidā calida/⁊ cōtra mixtā mixta generaliter ſunt ponenda. vnde cautus medicus morbū cognoſcēs ſm qualitatē et quātitatē morbi/ ponat qualitatem ⁊ quātitatē antidoti. Item q̄ videt cauſam morbi eſſe ex repletiōe curat p euacuationē materie ⁊ manitionem. q̄ vero ex manitōne/ſanat p repletionem. Officium itaq; boni medici cōſiſtit in cauſarū morbi et circūſtantiarū cauta inueſtigatōe. p aſpectum enim et tactū p vrinā et p pulſum infirmitatis naturā inueſtigat. Cognita aūt cauſa ſi materia latitat in profundo/ tūc vtitur attractiuis. vt ſi materia eſt in remotis partibus et extremis/ nititur naturā ad ſtomachū attrahere vt inde facilius deducat. Si vero fuerit materia dura ⁊ cōpacta quibuſdā vtitur digeſtiuis/diuiſiuis/et molliuis vt ſic materia molliſicet et ad eductionē facilem prepetur. Completa itaq; digeſtione materie ⁊ attractione/vtitur tertio quibuſdā laxatiuis/vt materia digeſta et attracta p cōuenientem regionē educat. vel per vomitū/vel p ſeceſſum/vel p ſudorem. Materia em̄ cōuenienter euacuata vtitur quarto quibuſdam cōfortatiuis/vt natura q̄ ex violentia a medicina fuit debilitata ⁊ laxata confortet. Confortata aūt natura vtit quibuſdā reſumptiuis et reſtauratiuis vt illud qđ vi morbi vel vi antidoti eſt deperditum/reſtaureť. paulatim aūt et non ſubito eſt reſtauratio illa facienda/dieta congrua ⁊ tempata. Solet em̄ natura in ſic euacuatis multum appetere. ⁊ ideo ſepius plus acciperet/ q̄ digerere poſſet/ niſi a cauto medico in diete regimīe teneret. Tandem reparata natura ⁊ in ſtatum priſtinum reſtituta docet vti quibuſdam ꝓſeruatiuis ne ſanatus/in peius recidiuet. Talia ſunt cōuenientia balnea/minutiones/electuaria/ et exercitia moderata. talia enim calorē naturalem excitant/ a ſuperfluis naturam exonerāt/ humoribus digeſtionem adiuuant ⁊ confortāt. Si vero fuerit materia fluida aut nimis laxa/vtitur ꝓſtrictiuis/deſiccatiuis/⁊ repcuſſiuis. Materia vo reſtricta/ cautus medicus ſolet dare cōuenientem laxatiuam medicinā. que educat hūores prius diſſolutos ⁊ ia cōſtrictos ne illi remanētes vel ad aliaz partem defluentes putrefiant. et ſic febrem vel aliam inferāt paſſionez. paulatim aūt ſolet fieri reſtrictio ⁊ repcuſſio/ne materia ſubito repcuſſa/recurzat ad aliq̄ membꝝ nobile et maiorē generet leſionē. ſiť ⁊ purgatio ſolet fieri per intervalla/ne fiat purgatō repētina. Tribus igiť modis ſolet fieri medicina/ſcilz diſſoluendo/ſtrigēdo/reſtaurando. aut em̄ repleta diſſoluūtur/aut diſſoluta cōſtringūtur/aut deperdita in corpe reſtituūť. Relaxam⁹ itaq; medicinis laxatiuis vt ſcamoneatis. cōſtringim⁹ cōſtrictiuis vt acacia ⁊ opiatis. reſtauram⁹ habilibus ⁊ potibus nutritiuis ⁊ electuarijs ad hoc ꝓpatis. Recolligit igiť ex p̄dictis breuiter q⁹

bonus medicus ínfirmoꝝ domos et patrias visitat ⁊ frequẽter ínfirmitatũ causas et circũstantias iuestigat medicinas varias et cõtrarias præparat et cõparat ⁊ deportat· ínfirmoꝝ abdita membra et occulta vulnera tangere et abstergere nõ recusat· cõualescentie spem et sanitatis omnibus repromittit·suauiter et leuiter vrenda vrere·et íncidẽda íncidere se assérit·et ne pars sana corrũpatur·partez vrit putridã et præcídit dolente parte dextra et sínistra pcutere nõ parcit·a sectõe et arsura etiã p lachrymis ¸patiẽtis bonꝰ medicꝰ nõ desistit· medicíne amaritudínẽ dulcedíne aliqua palliat et abscondit·bibit ⁊ gustat de medicína q̃ suis sit amara ne ínfirmus abhorreat· a cibo et potu egrũ reprimit ⁊ refrenat·illũ suo exponit desiderio·de cuiꝰ salute diffidit penitus et desperat·amaris et corrosiuis carnẽ putridam et corruptõm dispositam amputat·ac desiccatiuis samẽ fluidam mũdificat et depurat·post mortificatiua et vatiua quibusdã lenificatiuis dolorẽ vulnerũ mitigat ⁊ mũdificato vulnere locũ vulneris cõsolidat atq; sanat· et qz plus ledũt íntrínseca mala q̃ extrínseca·prudens medicus de mitigãdis/curandis/ et expeliendis íntraneis doloribus primo curat materiã duram et corruptam ínterius digestiuis medicinis·vt oximelle/syropo acetoso· post diuidit ⁊ madit·et digerendo ad exitus et euacuationẽ obedientem facit· qz sicut ín príncipio amphorís·ór·Digesta medicari oportet et mouere cruda·digesta vero materia atq; habili reddita ad euacuationem eam dissolutã medicina attractiua ab ínteriorib⁹ et remotioribus partibus ad exteriora attrahit·et ad hec valent quedã amara vt yerapigra/yeralogodion/ et alia aloata· qz amara citius penetrant ad remotas partes et extrema magis purgãt q̃ alie medicine·Tertio naturam sic digestam/sic attractam medicina congrua euacuat et expellit· caute tñ ne mimia fiat euacuatio· nocet enim corpori·quia índe debilitat·et q̃n doꝝ plus de bonis humoribꝰ q̃ de malis euacuatur (Juxta illud hypo·) Multum repetere/euacuare/aut repiere cale facere/aut ínfrigidare fallax est·et nature penitus ínimicũ (Considerat autem bonus medicus naturã egritudinis et locum materie et etiam vires patientis·et ꝑm hoc variat medicinam·Si em̃ materia siue hũoꝝ peccans euacuat·plurimũ confert egro·si vero non·ínfirmus amplius molestatur·vt dicit hypocras·

(Medicina attractiua operat per substantie sue subtilitatẽ et calorem subtilitate sua facilꝰ penetrat et caloze suo attrahit siue ferzum siue aliquod íntus fixum·siue humozes qui latitant ín profundo· Item medicina digestiua est necessaria quãdo materia est multum dura et compacta·Incidit em̃ et diuidit materiã·et sic ad expellendũ aptam reddit· ⁊ ideo operatur p íncisiua et attenuatiua· que subtilitate sue substantie cooperante caloze partẽ materie separat a parte·vt ptz ín diureticis (Item medicina laxatiua aliq̃ndo purgat materiã digestam dissoluendo ⁊ attrahendo· vt scamota retenta ín stomacho fumum subtilem facile penetrãtem a se emittit·et humozes dissolutos abhominabiles nature reddit· attrahitq; eos adiuuante virtute expulsiua·et attractos eiicit et expellit· quedam laxant sua viscositate iubzificando·vt mercurialis malua et hmõi·quedã vero acumie humozes penetrando·vt euforbium·quedam sua glutinositate compzimendo·sicut mirabolani·quedã sua salsugine íntestina mozdicando·vt semẽ attriplicis· quedã sua dulcedíne et humidita te íntestina ínfundendo·vt cassia fistula· Item medicina constrictiua operat p frigida grossa ín substantia·Nam frigidum partes coadunãtur·et partiũ suarum grossitie penetrare prohibent· vt galla· q̃q; grossos generant humozes·vnde cõstringunt opilando·⁊ virtutem retentiuã cõfortando·vt escula·quedã restríngũt specialiter sanguinẽ·vt corallus/bolus/emachites/plantago/et hmõi·quedã ventrem·vt cicomia/moza/rosa/et hmõdi·

Item medicīna īduratiua est que vel materiā coagulat⁹ et malagmat· et hoc operatur p valde frigida/sicca/vel humida· vt p sillium semperuīa portulaca solatrū et similia· Item medicīna mollitiua operat⁹ p calida mediocriter ⁊ multum humida/similiter et maturatiua· Item aperitiua vtiuam et attenuatiuam habent virtutem· aperit em̄ meat⁹ opilatos⁹/et attenuat viscosos humores atq; spissos· et hoc facit p calidum atq; siccum· Item mundificatiua opatur· vl dissoluendo vt calamentū· vel mollificando· vt cassia fistula/malua· vel terze streitate sua et siccitate sordes abstergēdo· Sunt aūt multe alie medicīne spēs et differētie· sicut mortificatiā/ corrosiua vrsiua/dyaforetica/repercussiua/mitigatiua/et huiusmodi· de quibus tractat⁹ in li· de simplici medicīna· Sed hec de p̄rietatibus īfirmitatū et medicīnarū conditionibus prout ad p̄esens opusculum pertinet⁹/sufficiant· vt sic huic negocio fīnem imponemus·

Finit Liber Septimus·

Incipit liber octauus de mūdo et eius proprietatibus·

POstquā auxiliante deo tractatū de diuinis nominib⁹/ de angelorū p̄rietatibus⁹/necnō de homine et eius partibus et accidentib⁹ ⁊ ipsius conditionibus cōpleuimus⁹/restat vt ad p̄rietates mundi sensibilis quātum nobis datur desuper⁹/manus apponam⁹ vt materiā diuīne laudis ex p̄rietatib⁹ opationū possumus elicere conditoris· Inuisibilia em̄ dei p ea que facta sunt⁹ intellecta conspiciūtur· vt dicat ap̄lus· et ideo aliquas mundi huius et contētorū suorū p̄rietates huic opusculo sub breui compendio interserere p̄onimus⁹/ vt p similitudīnē proprietatū corpalium ītellectū spūalem et misticum facilius īn diuinis scripturis intelligere valeam⁹· ⁊ p̄rietatib⁹ itaq; mūdi inchoandū est·

Mundus tripl. dr.

MUndus itaq; vt dicit mercurius dr trib⁹ modis· nā mūd⁹ dr diuīn⁹ intellectus· mūdus sc̄z archetip⁹ incorpeus/inuisibilis/et eternus· ad cuius exemplar mundus sensibilis est creatus· sicut dicit boetius· Tu cuncta superno ducis ab exemplo⁹/pulchrum pulcherrim⁹ ipse mundū mente gerēs similisq; imagīne formans ⁊c· Scōo modo dr mundus oīa eorū que celi ambitu ptīnētur· vt celum īn quo sydera lucent· ignis quo oīa calēt· aer quo oīa viuūt/aspirāt et vigent· aqua q̄ terre latera circūcīngit· terra q̄ oīa īferiora sustīnet atq; nutrit· de quo dr· Mundus p ipm fact⁹ est· Jo· p·

Tertio dr homo mīnor mūdus· qz totius mūdi imaginē in se repsentat· Est itaq; primus mūdus eternus īn diuīna mēte eternaliter pmanens· Scōs mundus ppetuus est⁹/diuīna voluntate esse ppetuū ⁊ originē ex nihilo cōtrahēs· Tertius⁹ sm q̄d est peptuus⁹/ sm quid est caduc⁹ omniū similitudīnē in se gerens· De primo aūt mundo et secundo in p̄cedentibus dictū est· Nunc de mundo sensibili dicendū est

Liber VIII

Mundus vt dicit martianus est vniuersitas creatoꝝ conglobata in spere modū Nam mundana supficies sperica et circularem habet speciem et figurā·nec fuit(vt dicit marcianus)alia figura mundo tam cōgrua forma sicut orbicularis/ et rotunda·et hoc ꝓpter vniuersitatis ꝓfectionē et ꝓpter illam quā habet in esse perpetuo cū suo opifice· qui sine caret et principio configurationē· Mundū aūt totū phi in duas partes diuiserunt·quarum nobiliorē et simpliciorē est pars supior et actiua a circulo lune se extendens vsq; ad planeticā regionē· Altera pars est inferior passiua· que a lunari globo incipit et vsq; ad centrū terre inferi⁹ se ꝓtendit· Istum particularem mundū inferiorem describit marcian⁹·Mūdus inquit est circulus ex quatuor elementis eisdem totis in spere modū cōglobatis terrā in medio vndiq; defixam eternis celi raptibus circūgirans·Ad isti⁹ mūdi compositionē creauit diuina ꝑtus primordialem materiā·in qua velut in q̄dam massa erant potentialiter quatuor elemēta nō distīcta sicut modo· sz erāt permixta·et illa massa yle a platone in timeo est vocata·ex qua diuina sapiētia omnia elemēta et elemētata composuit et produxit· et ꝓpriis qualitatibus in regionibus ordinauit singula et distīxit Nam q̄ō in illa materia caliduz fuit et siccum in summo·cessit in naturā ignis· q̄ō rōne sue leuitatis diuina sapiētia suprius collocauit·Q̄ō vero frigidum z siccum in summo fuit·cessit in naturā terre quā sua ponderositas et compactō inferius posuit· Q̄ō vero caliduꝫ fuit et humidum·in naturā aeris cessit· Q̄ō vero frigidum et humidū·in materiam aque cessit·Et hec duo elementa scōm maiorem vel mīorē leuitatē et rarefactibilitatē et subtilitatē in medio ignis z terre collocauit·vnde istam materiā primam plato in thimeo prout potuit· sic descripsit·Fuit(inquit)yle id est materia prima sine qualitate/sine quātitate/sine colore/sine specie/sine loco/sine tempe inter aliquam substantiam et nullam zē· Hec verba multū sunt difficilia· tamen sic exponūtur·quia dr fuisse sine quantitate non qz fuerit sine omni quāto·sed qz non fuerit determinate quātitatis q̄ ad nos·sicut gigas dicit immēsus·quia excedit aliorum hominū quantitatem· Ideo enim sine qualitate dr quia nō habuit a qualitate aliqua specialiter noīari·Non enim plus potuit calida q̄ frigida dici nec ecōuerso·et sic de alijs· Sine colore dicit·quia nō habuit aliquē colorem innatū ab aliquo elemento· Sine tempe fuit·qz nōdum fuerant tempa et temporꝫ vicissitudines quando hec materia est creata· Sine loco etiā fuit·quia non habuit determinatū locum plus sursum q̄ deorsum· nec plus in latum q̄ in longum·Inter aliquā substantiaz est et nullam·qz nulla substantia materialis precessit illā·sed aliqua est secuta· Materiale igitur principiū mundi inferioris aut fuit illa materia inuisa sz prima materia cōmunis que omniū formaruꝫ et qualitatū fuit susceptibilis· que etiaz sub diuersis speciebus et formis conseruatur· pmanet enim hec materia q̄ ad substantiam incorpea·quāuis continue quo ad qualitates transmutabiles alteretur·qz ista materia que modo ꝑ rarefactionem manet sub forma ignis·et est sub igne statim ꝑ condensationē induet formam aeris z erit sub specie aeris que prius sub specie ignea fuit ignis·Ex quo patet q̄ prima materia ex qua mundus naturaliter constat· ingenerabilis et incorruptibilis est·a qua omnia materialia incipiunt et in quā redeunt tanq̄ ad matricez· Mundus itaq; ex rebus multis compositis et cōtrarijs est composit⁹ et tamen in se est vnus· Mundus enim vnus est numero et nō plures mundi·z hoc ꝓpter materie vnitatem· sicut dr in li·de celo et mū·occupat em̄ totam materiam suam·sicut ibi dr in·c· de mundi eternitate· Mundus ergo de quo hic loquimur non est diuersus in se neq; diuisus ꝑm substantiā q̄uis in ipsius partibus inueniat ꝓtrarietas quo ad aliquā qualitatis repugnantiā·summā enim z

De celo et mundo.

necessariam habet mundus in suo toto conuenientiam et quasi quandam musicā harmoniā quāuis in aliquibus eius partibus ꝓpter q̄litates repugnātes aliquā pati dissimilitudinē videat. sicut expresse dicit (sup gen. augu.) Transibit aūt mundus iste q̄ ad istā passibilē quā modo habet speciē et figurā. sed ꝑmanebit in esse ꝑpetuo quo ad substantiam et materiā sicut idem asserit augu. et dicit glo. ibi. Celum aūt et terra transibūt tc̄ luce. xxi. Ex quo patz q̄ mūdus rōne sue mutatōis est siquidē admirandꝰ. nibilominꝰ tn̄ ꝓpter materie sue nobilitatez et forme v̄tutē et actualitatē. et ꝓsequēs ꝑductionis et generationis rerū tam facilem potestatē. non tantū ipe mundus. quantū mundi opifex deus super oīa est laudandus. Nulla em̄ est res tam vilis tam infima in tota mūdi machina pars siue particula. in qua tam in materia q̄ in virtute et in forma nō reluceat laus diuina. Nam et in materia et in forma mundi est quedā differentia. sed cū harmonia est pars summa. Nam illa pars mundi que secundum materiam purior est et simplicior atq; nobilior. vniformē habet inclinationē et appetitū ad nobiliorem formē susceptionē. et q̄ spūalior est. magis est inclinabilis ad formā spūaliorem. vnde materia celestis simplicior ē et nobiliorē exigit formā q̄ elementaris et etiam ipsa materia celestis nobilior est et simplicior in nobiliori corpe. vt in sole q̄ in luna vel in mercurio vel in marte. Materia em̄ elementaris nobilior est in igne q̄ in aere vel in ceteris. vnde grossior est materia in terra q̄ in alijs. nā ibi sunt plures partes materie cōgregate ꝑm aristo. vnde dicit q̄ ex vno pugillo terre fiunt decē aque. imo materia vnius elemēti purior est in vna parte q̄ in alia. sicut dr̄ in. i. methe. partes enim ignis superiores. sunt nobiliores et simpliciores. et ptes terre centrales sunt grossiores et magis cōpacte et impuriores. cuz em̄ partes mixtoꝝ sunt ab elemētis ꝑm q̄ partes elemētares sunt puriores vel nobiliores. fiunt mixta simpliciora vel puriora. et ꝑm hoc qđ ecōuersio est in elementis. ecōuersio est et in mixtis. nobiliori itaq; materia mundi cōstitutiua. nobiliore indiget forma. et ideo solet dispōi materia ꝑm q̄ exigit ipsa forma. qz si de terra debet fieri ignis. oportet vt materialis terre grossicies subtiliet et depuret. et spūalior et simplicior efficiatur. vt sic simpliciori forma scz ignea induat. et vt breuiter dicā. necesse est vt ꝑm forme ꝓprietatē ipsa materia ꝓparetur. Considerat itaq; mūdi nobilitas ꝑm sui partes digniores et etiā effectus nobiliores. et ideo pars mundi supior. reputatur dignior. qz ibi materia est purior et forma est pulchrior et virtus amplior in superioribus inuenit. tanto em̄ mūdus in vniuerso pulchrior est et decentior redditur quāto deformis pars mūdi inferior superioris partis mundi pulchritudinē et decētiori gloria insignit (sicut dicit augu.) Quedā ꝑfectio caritatis et v̄tutis in sanctis ꝓpriis ꝓexcellit. qz ad ꝑfectionē inferiorē et decorationē ipsorum continue se diffundunt. qđ etiā videt infima pars mundi in decore et luminositate amisisse. hoc recuperat in fecūditatis gratia et virtute. Non em̄ minus est admiranda virtuosa fecunditas in ꝑductōne herbarum et arborū. florum. et fructuū in generatione varia animaliū et reptilium. in varia ꝑductione metallorū. gemmarū. et lapidū. q̄ sit admiranda celi claritas. eū diuersitate suoꝝ orbiū et astrorū. Et q̄uis mūdus tot laudabilibus rerū differentijs sit diuine virtutis potentia insignitus. nullis tn̄ defectib9 et cōditionib9 miserabilib9 q̄ntū ad eius partē inferiorem vndiq; est subiectus. Nam mūdus iste q̄uis videatur esse genitor et nutritor corporū. carcer tn̄ ē spūum et aiarum durissimum et exilium ac locus miseriarū innumerabiliū et penarū. Nā mundus est locus reatꝰ et transgressionis. incolatus et pegrinationis. doloris et lachrymatōnis. laboris et fatigatōnis. horroris et confusionis. motus et mutatōis fluxus et alteratōnis. trāsitus et corruptiōis. insolentie et ꝓturbatōis. violētie

nota de mūdo

aduersus mūdi notabilia vez

et oppressionis · fraudulentie et decepti⁹
onis · In mundo nihil aliud inuenitur
q̄ vanitas/maligmitas/cupiditas/anxi=
etas/defectibilitas/et vetustas · mūdus
notos allicit et diligit/ ignotos abiicit ⁊
contemnit · mūdus multis obest/paucis
prodest · a matores suos decipit ⁊ fallit ·
ſiā multa promittit/ ſed ad vltimū pauca
soluit · ptemptores suos ad modū vmbre
insequi et apprehēdere nō desistit/ ſed ſu
os sequaces fugere satagit et cōtendit · ⁊
ideo illos quos maxime diuitijs ⁊ bono
ribus hic extollit · in fine maxie depau⁹
pare et deijcere consueuit · et (vt ꝓbis be
ati grego · vtar) fugiēdus est mūdus eti⁹
am si nos prosperis demulcet · qui ergo
tot calamitatibus pulsat/ quid aliud q̄
vt deseratur clāmat · et hec de prietatibus
mundi in generali dicta iam sufficiant ·

aureū dāz

Nunc ad describēdas prietates
aliquas de celo et ei⁹ partibus
christo adiuuāte/manū apponā
mus · Dicā celū angelor et hominū bea⁹
tor ac bonor locus est et habitaculū vt
dicit beda · Celum aūt ꝑm sanctor tradi
tiones aliud est visibile/ aliud inuisibile
Celū aūt visibile est multiplex sicut dic̄
glo · sup deutero · x · f · Ibi em celum dñi
dei tui est et celum celi · Septem sūt celi
scz aereū/ethereū/olimpū/igneū/firma
mentū/aqueū/empyreū celum scz ange⁹
lorum · Celum itaq; aereū vocat mediū
aeris interstitiū · qđ a grossis vaporibus
aque et terre nō p omia est infectū · vnde
illa pars aeris purior et ab inferioribꝰ
qualitatibus impmixtior prter sui puri
tatē ⁊ dyaphoneitatē siue naturā trans⁹
parentē celi noie nūcupatur · sicut dr su=
per mathe · xiij · Volucres celi comederūt
illud ⁊c · Celum ethereū ꝑm quosdā vo=
cat supremū aeris interstitiū · qđ imme=
diatius spere ignis est coniunctū · et dici
tur ethereū · qr illud mediū inter ignem
et aerē confimū ab igne est illumnatio
nis et splēdoris receptiuū · Etheros em
grece splendor dr latine vt dicit Ysi · Ce
lum vero igneū ꝑm quosdā vocat cen⁹
spere ignis prter ipsius ignis puritatez/
subtilitatē/ ⁊ sūmā quā habet p ceteris

Celi septē
Aereum ꝑ
ethereum 2
olimpum 3
igneum 4 ⁊
firmamētum 5
aqueum 6
empyreum 7

elementis actualitatē · et prter alias ꝑ=
dam nobiles celestes qs consequitur ex
vicinitate orbis ⁊ planetarū prietates
ꝑm grego · aūt super locū illum iob · In=
tuere celum et cōtēplare etheras ⁊c · No⁹
mine etheris intelligitur tota regio a
luna vsq; ad stellas fixas in qua sunt
orbes et circuli septē planetarū · Quere
infra primo de etherē quid sup hoc sen=
tiat marcianus · Alexan · sic ordinat septē
celos dicens · Primū celum est luminis
datiuū vniforme et immotū scz celū em
pyreum · Secm dicit donatiuū esse lucis
vniforme et motū scz aqueū siue cristal
linū · Tertiū datiuū luminis nō ꝑm om⁹
nē ptē lumīositatis mixtiforme et motū
vt celum stellatū · Quartū est receptiuū
luminis sine caloris scilicet olimpum ·
Quintum est receptiuum luminis cum
caloris scilicet celū igneū · Sextum ē re=
ceptiuū luminis cōiunctum cum pte su⁹
perioris et dicitur celum ethereū · Septi⁹
mum est receptiuum luminis coniunctum
cum pte inferioris scz aereum et sic videt
vocare olimpum regionem orbium pla⁹
netarum · quia illud spacium est conti=
nue luminosum · Firmamentum autem
vocat celum primum secm philosophos
et vltimum · in cuius cōnexione sita sunt
corpa siderum et stellarū · Nam phi · nō
ponunt nisi solum celū vnum/ imo vt di
cit basilius in exameron · prius philo=
sophi linguas suas corroderent q̄ plu=
res celos esse consentirēt · Illud aūt celū
scz firmamētum sic describit aristo · in li ·
de causis elemētorum · celū inquit est ele
mentum quintū ab elementis inferiori=
bus discretum naturali prietate ac di
stinctum · neq; enim graue est qr tunc de⁹
scendere posset · neq; leue quia forsā tūc
ascenderet · qr si esset vnum ex quatuor/
vel esset compositum ex quatuor ingre=
deretur in ipsum corruptio vel parti=
culariter imo (sicut dicit ibidem) creator
posuit eum causā et principiū generatō⁹
nis et corruptōnis et ideo necesse fuit ip
sū esse ingenerabile et incorruptibile · ne
p q̄rende generatōis et corruptōnis prin⁹
cipio esset abire in infinitū · Est autem

celū illō ⁊quietum et mobile naturaliter
cui⁹ motus est reuolubilis supra mediū
scz super axem qui stat fixus ⁊mobiliter
⁊nter duos polos scz meridionalem ⁊ sep-
tentrionalem. et illud celum est finitū
quo ad dimensionē ⁊ loci extensionem.
sed sempiternū est quo ad motū. mouet
enim a motore ⁊finite potentie/ id est a
deo qui est sublimis et glorioſus ⁊ secun-
ta. (hucusq; aristo. ⁊ li. de causis elemē-
torū.) Vocat em̄ polos duas stellas ⁊ su-
mis celi extremitatibus ⁊ ipsius medio
supius et ⁊ferius collocatas. quarū una
est superius posita ⁊ medio celi ad septē
trionem. et ōr polus articus. Alia est ex
oppoſito ad meridiem. et ōr polus antar
ticus: quasi cōtra polum articū positus.
Inter istos duos polos quasi ⁊ter duas
sui extremitates celum vbiq; mouetur
ab oriente vsq; ad occidentem. et ab oc-
cidente vsq; uterū ad orientem. et hoc sem
per vnifo⁊miter. sicut rota mouetur circa
axem. vnde axem vocat aristo. quādam
lineā ⁊tellectualē porrectā a polo vsq;
ad polum dyametraliter et extensā. cir-
ca cuius mediū totius celi ambitus eq̄li
ter circūfertur. sicut dicit ibidē cōmen.
De ultius celi natura ōr ⁊ li. de celo et
mūdo ꝑm nouā translationē. Celum ⁊-
quit est vnū compoſitū ex materia. quo-
mā continet naturā ex qua et celum no-
minat. qō est vltimus mensus totiꝰ scz
vniuersi. (et sequit ⁊ eodem) Non sunt
neq; fuerunt neq; erunt celi multi. celuz
em̄ est vnū perfectum completū cui non
est sibi neq; est locꝰ extra celū neq; corpꝰ
neq; vacuitas neq; plenitudo neq; tps qō
est numerus motus. vnde illic est vita
fixa scz extra vltimū. ⁊ est sempiterna q̄
non deficit neq; finit. ⁊ illa est vita eter
na. (et tunc idē ibidem) Celum neq; fa-
bricatū est neq; generatū: scz simpler est.
cuius motus est equalis ⁊ quo nō est di-
uersitas. et est motus eius singularis et
circularis: cuius motor est ipse qui mo-
uet illud sua voluntate. et cōtinuat ra-
dius celi cū radio ignis. et cōiunctus est
cū illo ad vtilitatem hominū ꝑter pma
nentiā vite. Firmamentū itaq; vocat ce-
lum qz ſolidū est et firmū. qz terminum
habet ⁊transgressibilē. vnde pre nimia
firmitatis sue ꝑmanentia ⁊corrupabilis
est et ⁊mutabilis tam ⁊ ſuba q̄ ⁊ forma
Est aūt forma eius sperica et cōuexa. et
quasi cōcaua quo ad nos: sed quasi con-
uexa quo ad ea q̄ sunt supra celum. cuiꝰ
motus naturaliter circularis est et mo-
uet ōblique et circulariter ab oriente ⁊
occidentē. voluitq; secū et circūducit mo-
tu simplici et vnifo⁊mi ⁊fra vniꝰ diei et
noctis spacium totum quod sub ipso est
vsq; ad ignis regionem vnde orbes se-
ptem planetarū secū rapit ⁊ circūducit.
omne aūt qō sub ipso est vt dicit raba-
nus virtuti eius motiue obedit ordine
vnifo⁊mi et ⁊turbato. ⁊tus quoq; eiꝰ
motiua sicut ipsemet dicit super exposi-
tionē gen̄. extendit se vsq; ⁊ hec ⁊ferio
ra elementa. vñ et ignem supiorem cre-
ditur secū circūrotare. quemit q̄q; hmōi
motiue ⁊tutis actio vsq; ad aerē et etiaz
vsq; ad aquas ⁊ quibus quo ad fluxū et
refluxum ⁊ parte maxima facit exube-
rationē. ⁊Dec aūt tria elementa scilz aer/
ignis/et aqua obediunt cuidā motui ce-
li sed nō vno modo neq; vno ordine ipm
imitātur: sed ꝑm magis ⁊ mīnus. qz qō
supius est et leuius ⁊ purius obedit ma
gis. et qō mīnus est: tale sequit tardius
et obedit mīnus. terra huic celesti virtuti
et motui nō obedit vt ab eo suscipiat lo-
calem motionē q̄uis ad ꝓducendas ex se
spēs diuersas suscipiat impſſiones. ⁊Da
bet igit firmamentū (sicut dicit idem ta
ba.) q̄ ad motū mensum vnifo⁊mē ordi-
natū et imperturbatū: ommū tm̄ motuū
velocissimū. vñ ne ꝓpter velocitatē motꝰ
eiꝰ mūdi machīna dissoluat: retardatur
ordinato motu planetarū. et sic motꝰ eiꝰ
impeditus motu ꝓtrario moderat: mo-
uetur/et quiescit. qz licet ⁊ partibꝰ mu-
tet situz: tm̄ ⁊ toto neq; situ mutat neq;
variat locū. Turbatis igit ⁊ferioribus
et quasi casualiter fluctuātibus celuz cū
suis orbibus ordinis sui tenorē saltez ⁊
puncto nullatenus derelinquit. vñ motꝰ
celi est totius tpis primū subiectū ⁊ mo
dus et regula ommū motuū aliorū. Est

em firmamētū mediāte motū suo gene
ratōis z corruptōis i mūdo inferioꝝ pn
cipiū factiuū·cuius rō est vt dic raba· qm
firmamētū sui luis vtutē generatōis effe
ctiuā ad terrā tanq ad ppriū centrū di
rigit et destinat·z radios suos i terre su
pficie aggregat marie z coadunat·sicut
em ostendit in scia pspectiua·Omne em
corpus sperice concauū z luminosum in
qlibet puncto sui dirigit vnā lineā radi
osaz in centrū illius corpis luminosi scz
ad supficiē illius centri·et quāto qlibet
linea radiosa est vicinior alteri linee ex
eunti ad supficiē centri· tanto ex vicini
tate vius ad aliā est fortior ad imprimen
dū in centro effectū suū·Ex q manifestū
est q cū corpus celi sit sphericū/conuexū/
z luminosū z terra ista respectu magni
tudinis celi obtineat virtutē puncti cū
sit centrū·in terra necessario fit maxima
aggregatio celestiū radioꝝ·ex quoꝝ vir
tū et cōtactu fit maxia generatio z pduc
tio rerꝝ generabiliū in terra q est centr
ipsius firmamenti·et quis celū sit prin
cipiū generationis· tū non recipit gene
rationē in se/ vel corruptionē/nec dimi
nutionē/nec augmentū·Nā celum i sua
suba habet summā simplicitatē/ vnifor
mitatē/z puritatē·nullā hns partiū cō
ponētiū diuisionē nec ptrarietatē·z ideo
nullā habet ex se potentiā ad corrupti
bilitatē·(vñ sicut arguit aris·in li·de cē·
et mū·)Omnis mūt corruptio est ex con
trarijs·in celo aūt nihil inuenit ptrariū
quare celū non corrūpitur·celum etiam
quis in se et ex se sit vniforme·habet in
necessario plures orbes z circulos i figu
ra et in magnitudine longitudinis et la
titudinis differentes ppter diuersas mā
siones quibus indigent mortales(vt di
cit aris·in li·de causis elementoꝝ) Nā si
sm vnā dispositionē et mensurā reciper
mundus inferioꝝ influentiā radioꝝ pe
riret alimentū mortaliū z generatio om
nū inferioꝝ·et ideo necessariū fuit mo
tū celi esse obliquū· vt ex eleuatōe et de
pressione orbiū nunc calor nūc frigus in
centro generaret· vñ si directe celū mo
ueret quo ad nostrū emisperiū/sic omia
vel calore vel frigore in nostro habitabi
li psumerent· vt dic aris·nec solū attēdit
in celo puritas z incorruptibilitas ex pte
materie/ vez etiā pulchritudo z claritas
ex parte forme·(dic em aris·in li·de sen
su et sensa·)Celū ex sui natura splendi
dū est sed in partib eius est differentia·
nā in stellis est maior aggregatio lumi
nis q in alijs partibus ipsius celi· vñ ex
pte forme habet totūditatē cū cōuexita
te·cōuexitatē cū claritate· dyaphoneita
tez siue transpentiā z pspicuitatē/ vni
formitatē in toto·sed in ptibus diuersita
tē·Ex mutuo cōcursu orbiū z motu con
trario planetaꝝ dicunt sapientes gene
rari concentū et harmoniacā sua uitatē
vñ macro·in li·ciceronis·)in impulsu et
motu ipsoꝝ orbiū efficit sonus ille q acu
ta cū grauibus tempatis equalē sonum
efficit z cōcentū zc·(Preter hec(dz in li·
de ce·et mū·in fine)q celū motus sui cō
tinuitate inflāmat illud sup qd mouet·
vñ z ether ex motu celi ignit·motus em
causat calorē·vñ ibidem dr·p se z sensi
bilit inuenit q ex motu fit calor z ex qui
ete frigiditas· et ideo calor materias e
mollit et dissoluit·frigiditas vero aggre
gat z constringit·vñ partes elemētares
motui celi vicinius existētes ceteris par
tibus mundi inferioris sunt calidiores·
vt patet in igne z in aere·In tertio aūt
elemento scz in aqua est mot debilitat
et ideo in ea est frigiditas/scz nō in vltio
In quarto aūt scz in terra ppter minimam
elongationē a motu celi fit constrictio in
vltimo ppter caloris absentiā et dnīum
frigiditatis·z ideo terra pmanet q escēs
et pbennis vt nō moueat· sicut dic aris·
ibidē·Nobilitas itaq celi attenditur in
subste sue simplicitate/puritate/ppetuita
te/in forme claritate/dyaphoneitate/si
ue pspicuitate/et in sperica orbicularita
te/et i motus vniformitate/ velocitate/
et in virtuositate·i situs sublimitate/qz
q ad situ a centro terre maxie distat·i di
mensiua quātitate/qz eius magnitudo
imaginē imo rōnis mensurā superat·i po
testate/qz oia inferioza sibi subdita ordi
nat z mensurat· et qd sup oia mirabile

est oīa īferiora celū ordīat et īmutat. et tū a nullo īferiori se aliq̄ īmutatōez recipit. nec aliq̄d sibi dissimile ī natura īm ꝟtute aliq̄ ipi celesti corpi cōformat.

Extū celū est aqueū siue cristallīnū qđ ex aquis positis sup firmamentū diuinitatis potētia ē formatū. aq̄s em esse sup celos collocatas scpture diuīe auctoritas nobis tradit q̄ ita sunt leuigate et subtiliate q̄ īm naturā celestē sunt cōuerse. et ideo ꝑmanēt ibi fixe. Beda tū ostēdit q̄ aque ille celestes n̄ vapozali tenuitate. sz glaciali soliditate ꝟtute diuīna sup firmamētuz sūt suspēse. et ꝫ ad impet⁹ firmamēti moderatōz. vel ad calozis generati ex ei⁹ velocissimo motu repssionē. Opio em fuit bede q̄ celū ignee sit nature sic̄ platonici posuerūt. vñ dicit beda. celū est subtilis et ignee nature rotundū a centro terre eq̄libus spacijs collocatū. et ideo forte bede videbat q̄ ideo fuit necesse ibi esse aquas vt calozi ille celestis ad tēpantiā duceret. et sic ex celi īflāmatōe mūdus īferior dispendiū nō pateret. Ex frigiditate em naturali illaz aquaz sup firmamenti verticē positaz. dicunt aliqui stellā saturni esse frigidā ꝓpter illā quā habet rōe sui situs cū firmamēto vicinitatē. Ideo alio modo sentiūt z opīant moderni q̄ īteriora ꝑtis spectamina ꝑ fundius vt arbitroz sunt ī crutati. Dicit em alex. q̄ aque ille q̄ sup celos sunt non sunt ibi posite sicut frigide/fluxibiles/z būide. vel etiā sicut solide/ ꝯgelate z pōderose. iste em ꝓpietates sunt etiā īter se pītes ꝓtrietatē et sibi mutuo repugnātes. Sz potī⁹ ꝑ ordīatōz diuīne sapientie aque ille supez firmamentū sunt sub nobilissima nature sue ꝓditōe diuinitus collocate ꝑut nature celesti maxīe sunt ꝓpīque. Et hec quidē est nate ꝓprietas ꝑspicuitatis et transparētie q̄ principalr z subaliter īuenīt īm natura aque rōe cui⁹ habet cōuenientiā et cū celo empyreo et etiā cū firmamēto. et ī̄ posuit dīs aquas īferi⁹ sub rōne frigidi et humidi cū alijs conditōibus necessarijs ad generatōz et corruptōz. sed ea sdē posuit sapius īm rōne ꝑspicui ꝑut fuit necessariū ad vniuersitatis ꝓseruatōz. et ideo dicit celū esse dictū aqueū z cristallīnū rōe nobilitatis et ꝑspicuitatis. Est em ꝑspicuuz ad modū cristalli a supiori celo sc̄z empyreo lucē vel luiositatis plenitudinē recipiens et receptū ad īferi⁹ celū effluens et effandens. et ideo ꝺr celū. qz a nobis īuisibile ē et occultū. Cristallīnū ꝺ ꝺr nō qz duz īm summo sicut cristallus. sed qz vnifozmiter est luminosū et ꝑspicuū. Aqueū aūt ꝺr qz ad modū aque ex sua subtilitate z mobilitate mouetur. et illud vlterius mouet qđ sibi magis ē ꝓpīnquū. et ideo illud celū qđ mouet īferiora īferiozz mobiliū precipue est cōseruatiuū. vt dicit alexander.

Celum empyreū est primū celuz et summū. talis locus est angelozz regio et habitaculū boīm beatozz. et ꝺr empyreū a pir qđ est ignis. qđ totū igneū sic dictū n̄ ab ardoze. sz potī⁹ a lumine et etiā a splendoze. vt dīc Jsi. Jstud em celū summe est lucidū īfluēs lucē et splendorē sup celū cristallīnū sibi ꝓpīnquū et primū. Est aūt de sua natura vnifozme sine stellis et spice fozme vt dicit damas. Ideo aūt est sphericū. vt rez sp̄ualiū et coꝛpaliū sit ꝓtentiuū. Est em naturalr quietū et īmobile sc̄z et īmotū. vñ illud celū nō est necessariū ꝓpter ꝓtinuatōz generatōis īferiozz. sed potī⁹ (vt dicit alex.) ad cōpletionē vniuersi. In genere corpoꝛ ꝑm determiata extrema ad mediū extremū aut opacuz. īm īfimo est terra et luiosum. īm sūmo est celū empyreū et vtrūq̄ corpus extremū sc̄z supremū et īfimū est de se īmobile et quietū. Jstius celi ꝓprietates describit raba. vtens ꝟbis basilij ī eramero dicens sic. Celum empyreū est corp⁹ puz natura simplicissimū/de corpulentia bīs mīmū. qz subtilissimū/ꝑmum mundi firmamentū/qualitate maximū q̄litate lucidum/figuratōe spicum/locali situ supremū. qz a centro remotū/amplitudīne spūum et corpoꝛ visibiliū z īuisibiliū ꝓtentiuū/dei summū habitaculum. licet em deus sit vbiq̄ tū spēali-

ter ꝺz eſſe ī celo qz ibi relucet potiſſimꝫ ſue ꝺiutis opatio·et ideo celū ꝺz ſpēali⁹ ter ſedes dei·qz ī corpe mundi ſpēs ce⁹li pulchrior eſt vt dicit damaſ·et ī celo diuina virtus manifeſtius opatur·

Ether grece ſplendor ꝺz latīe·et vocat ether(ꝝm Iſi·)ſupior regio ſupmi iterſtitij aeris z ignis vbi eſt ꝑpetuus ſplendor luis ſiue lucis Anaxa·aūt dixit nomen etheris eſſe nomē ignis·et ꝺ putauit(vt dic̄ ariſ·)ꝑter ipſius inflāmatōz q̄ cauſat ex velocitate ſui mot⁹·vī ꝝm ipm anaxa·omne inflāmans et inflāmabile vocat hoc nomie· Marcian⁹ aūt dixit q̄ ether eſt locus ab inferiori mundo ſeparatus inuiſibilis reſpectu inferio⁹z q̄ patiunt multiplicē variatōz·ī ethere nō vbi eſt dies ꝑpetuus nox diurno lumini nō ſuccedit· nec mirū qz tā ad altū locū vmbra terre q̄ noctis cā eſt·ī ethere nō accedit· Sc̄ꝺm ariſ· vero ī li·de ethe·ether nihil aliud eſt q̄ vnū elemētū·nec ē ex elemētis q̄tuoz·q̄ quid em̄ ſupra lunarē globuz eſt·nature ſepate ē a natura inferioz elemētoz vī ether neq; eſt graue·neq; leue neq; rarū neq; denſū·neq; p alteri⁹ corpis penetra tōz diuiſibile· Naturā em̄ ethereā nulla ingredit corruptio vel alteratio vl̄t vel ꝑticulariter·q̄ō ei accideret·ſi ex elemē⁹tis eſſet cōpoſita aut origmem ꝓtraxiſſet Anaxa·t̄n dixit q̄ ether ē aer inflāmatus·et dicit q̄ q̄q; deſcendit inferi⁹ z ī terra occultat·vī ꝑter ſui ſubtilitatem nūc ſurſum nūc deorſū regnat· vī terre mot⁹ gignit ex ꝓtute etherea q̄ eſt ī terre viſceribus occultata·Sz dicit ariſ·q; iſte ꝝmo eſt error·qz ſubtile nō deſcendit deorſū·et ſi deſcendit·hāc opatōz non face⁹ret·Sc̄ꝺm macro·autē)ſplendor etheris ſub ſpera celi p ambitū totius mūdi r u tilat z refulget·Cōmet aūt orbes septē planetaz·q̄ mouētur circa motū firmamenti· Inferior itaq; pars etheris velocitate ſui motus inflammat ſuperiorem partem materie elementaris· ex illa inflāmatiōe gignit ſpera ignis· ſicut ꝺz ī li·de ce·z mū·ī fine· ex materia em̄ ſic ignita· nō ignit nec inflāmat ipſe ether qz ab inferioribus nō recipit aliq; immutatione· quāuis inferiora ab ipſo ab tē⁹pus immutentur·

Spera celi(vt dic̄ Iſi·)eſt ſpecies q̄ꝺā ī rotundū formata ab eodez ī idē circa ſuū cētz equis ſpaciis circulariter reuoluta·hāc ſperā neq; fine neq; principiū hre phi aſſerunt·z ꝺ ideo qz ꝑter ſui circulatōz vbi incipiat z vbi finiat nō facile apprehendit·nec fuit aliq̄ figura a celo quemētior q̄ ſpica·tū ꝑter ſuiipſius ſimplicitatē·tū ꝑter capacitatē·tū etiā ꝑter vmfformitatē·vt dic̄ Iſi· Spera itaq; ꝝm alfraganū eſt orbicularis ſuperficies celeſtis corpis ī q̄ ſtelle fixe ꝓtīmētur·et hec ſpera duo⁹ polis circūuoluit·q̄z vn⁹ eſt ſeptētrionalis·qui nunq̄ nobis occidit·et ꝺz polus articus· id ē borealis·alter pol⁹ eſt antartic⁹ ſeu auſtralis·q̄ nunq̄ a nob⁹ videt vel ꝑter minimā a nobis elongatōz vel forte ꝑter terre interpositiōz· Inter iſtos duos polos q̄ inter duas mūdi extremitates ſpera celi voluit z mouet·et cū ipſi⁹ motu ſtelle ī eo ſite ab oriēte ī occidentē z iterz ab occidente ī orientē motu diurno et nocturno·xxiiij·horaz spacio circūferūt· tanta em̄ celeritate ſpera celi circūfertur q; niſi aduerſū ei⁹ principiē curſum planete occurrerēt z eius impetū moderarēt· mūdi machia ſolueret·et ī ꝝm alfraganū ſeptē orbes planetaz ſunt ſub ſpa ſe mutuo interſecātes p q̄s planete motu ꝓpono incedētes raptui firmamēti obuiāt z ei⁹ velocitatē reprimūt z retardāt· voluitur aūt tota ſpere moles oblique circa mediū·ſ·circa axē· Eſt aūt axis q̄ꝺam linea itellcūalis q̄ recte p mediā pilā ſpetendēs inter duos polos ſe extēdit circa quā celi ambit⁹ q̄i rota circa axē circulariter ſe reuoluit· Cardines aūt celi ſunt extreme ptes axis q̄ infigūtur ipſis polis·et ſūt cardines dicti·qz ſic̄ cardo oſtij ī polor⁹ ꝓcuitatib⁹ reuoluūtur· et ſūt iſti cardines cōueri/recurui·ſ·circūflexi vt dic̄ Iſiꝺ· Spere ꝛo celeſtis medietas ꝺz emiſperiū ſcz pars q̄ a nobis totalr videtur·ſz ꝑter defectū nr̄i viſus terre coniūgi putatur vī etiā circul⁹ ibi finit⁹ oriꝛzon id eſt viſus terminatio nūcupatur· vt dic̄ Iſi· Recollige igit breuiter ex p⁹

dicīs q̄ spera celi est lumiosa suā lu-
mis vsq̄ ad centr̄ suū·i·vsq̄ ad terā dif-
fusiua·cui⁹ circūferentia est a centro ter
re remotissima·et ī q̄ m celo sūt maxi-
ma nob ꝓter summā distantiā vidētur
esse minima·ommū inferior̄ est ptētiua
oīm inferior̄ est ordinatiua/informatiua
generatōis·et vegetatōis effectiua·sibi
ptrariorū raptiua et attractiua·(Nā sic
dicit aris·in li·de ꝓpietatib⁹ elemētor̄)
ex ordinato spe motu et cōtrario plane-
tar̄ occursu gignit in orbe stridor·i·har-
monia·vñ macro·in pulsu z motu ipsor̄
orbiū efficit sonus ille z acutā cū graui-
bus tēpatis efficit cōcentus varios z di
uersos·iz ꝓpter nr̄i auditus defectū z illi
us soni excessuz harmonia illa a nob nō
audit·sicut moueri solē videre nō possu
mus q̄uis citissime moueat·nā radior̄
claritate acies visus nr̄i supatur·

Circuli celi sunt plures·q̄r̄ duo
sunt visibiles·s·galaxias/et zodi-
acus·alij sunt insensibiles·s· circ-
ulus eq̄noctialis diuidens duo emispe-
ria tangēs zodiacū in ariete et in libra·
Alius est circul⁹ solstitialis estiualis·eo
q̄ sole in eo exīte fit solstitium estiuale·
Iste circulus tāgit zodiacū in cācro z est
q̄ cōtunctio nr̄e habitabilis z torride·alius
est galellus siue circul⁹ septētrionalis/
siue articus est quasi diuisio nostre ha-
bitabilis et frigide habitabilis· Circu-
lus vero q̄i est ex ꝓte torride zone qui
est q̄i cōiunctio torride et alteri⁹ habita-
bilis zodiacū tāgit in capricorno·et ōr iste
circulus solstitialis hiemalis·eo q̄ sole
exīte in eo fit solstitiū hiemale·Alius est
galellus siue circulus ātarticus siue au
stralis vīsus austr̄·et opponit artico ga
lello· Dicunt aūt hi q̄nq̄ circuli galelli
q̄si circuli eq̄ distātes·a para q̄ est iux
et lele q̄ est distās·equaliter em distāt
ab inuicē galelli·Sunt ꝓter ī duo circu
li q̄ dicunt coluri·colurus septētrional⁹
qui incipit a polo septētrionali p cancr̄
et capricornū circulariter procedens itez re
dit ad sui ꝓncipiū·Alius est colurus au
stralis p librā in arietē sic redit ad suū
ꝓncipiū·z dicunt coluri q̄si colli thaun a
cauda bouis siluestris·q̄ erigens caudā
circulū facit imꝑfectū·Est et circul⁹ me-
ridianus designās illā ptē zodiaci in q̄
sol videt eq̄liter distare inter orientez et
occidentē·et hi duo vltimi circuli nō sūt
in spera·qr ꝑm diuersos situs et aspect⁹
variantur·(hucusq̄ Isido·

Galaxias est circulus celestis ce-
teris circulis celi est pulchrior z
cādidior incedens ꝓ medio celi
incipiens ab oriente vsq̄ ad septentrio-
nalez ꝓ cancr̄ et capricornū procedens
itez ad punctū suū·Dē aūt lacteus circu
lus·qr inter oīs circulos celestes nota-
bilior̄ habet claritatē·vñ et de nocte na
uigātes et itinerātes dirigit et deducat·
quanto aūt aura nocturna est seremior
et frigidior·tāto incessus galaxie est ma
nifestior·ꝑm opionē aūt vulgi galaxias
ꝺr̄ vestigiū solis q̄ post se relinq̄t sol q̄i
curzit in illo circulo· Sed aris·ꝺ dicit esse
falsuz·qr si esset galaxias ex impressiōe
trāsitus solis·oporteret q̄ hec impressio
esset in signis in q̄bus curzit sol cū alijs
stellis mobilib⁹·et ꝺ videm⁹ esse falsum
qr trāscendit termios zodiaci vbi sol nul
laten⁹ appropinq̄t·sic ꝺr in li·methe· Jō
anax·et democri·dixerūt galaxiā esse ex
reflexione luis ad aerē·sicut in speculo·
sed ꝺ est falsum vt dic aris·ibidē·qr si ꝺ
esset ꝓmutaret·sicut est ꝓmutatō luis·ꝺ
aūt est falsuz·qr videm⁹ galaxiā sp in eo
dē loco·nec recedit ab eodē·sic dicit aris·
sic ignis ꝓpinquus orbi est inflāmatus
et lucidus·sic in locis vbi videt galaxias
sunt stelle multe pue z luiose·et in illis
relucet fulgor ille·et ī apparet loc⁹ ille
magis radiosus nec recedit ab vno loco
orbis·hucusq̄ aristo·in li·i·methe·c·ij·

Zodiacus est circulus obliqu⁹ in
xij·ꝑtes distinctus eq̄les·q·xij·si
gna a ꝑbis sunt vocata·nob aūt
signāt in qua ꝓte celi sol z planete imo
rent·Sūt igitur·xij·signa·xij·scz spaciis
equal̄r distincta et stellis notabilib⁹ ab
astrologis noīata·vnūq̄dq̄ aūt signū in
xxx·diuidit grad⁹·et gradus in·lx·diui-
dit minuta z minutū in·lx·scōas·ita q̄·lx·
scde faciūt minutū vnū·lx·minuta gra

dū vnū et·xxx·grad⁹ signū vnū· sunt aūt sig
na ista ꝓpria nōib⁹ appellata·sīc aries thau
rus ⁊ sic de aliis· ⁊ vocāt alia alia nō qz alia
sint in celo collocata/sz qz in suis effectib⁹ ala
liū taliū ꝓpietates aliqs repsentāt vt post di⁹
cetur· Inter aūt ista·xii·qtuor sūt ordiabilia
ꝑm Jli·s·cācer in sūmo/capcozn⁹ in ymo· ari
es et libza i medio· prima duo dicunt signa
solsticiaria·qz i cācro exīs sol vlteri⁹ ad nos
nō accedit·in capcozno remoti⁹ nō recedit·in
ꝑmo fac longissimos dies ⁊ brenes noctes·i se
cundo eouerso· In aliis vo duobus fit eqno
ctiū in ariete fit vernale·in libza vo fit equi
noctiū autūnale·et tunc vtroq; tpe dies no⁹
ctib⁹ sūt eqles· In istis etiā signis tria sunt
ignea sz aries/leo/sagittari⁹ tria vo sūt ter⁹
rea·sz thaur⁹/ virgo/ capcornus· et tria sūt
aerea sz gemini/libza/aqrius·et tria aqti⁹
ca sz scozpio/cācer/pisces·et inter ista q̄ sunt
ignea et aerea/ sūt calida ⁊ masculina et di⁹
urna·que vo sunt aquatica ⁊ terrea/sunt fri
gida et femmea ⁊ nocturna· Inter ista autē
qtuor sunt mobilia· sz qtuor cardinalia·sz
aries/cācer/libza/capcornus·qz in eis muta
tur tēpus·et qtuor sunt fixa in quib⁹ figitur
ipm tps sz thaurus/leo/scozpius/aqrius·et
qtuor sunt cōia in quibus ipsa cōmiscent sz
gemini/vgo/sagittari⁹/ pisces·et dicunt ista
signa dom⁹/qz domicila sunt et habitacula
planetaꝝ· Et ex his domibus quedā dicunt
dom⁹ triplicitatis/ qdā exaltatōis· Nā illa
signa q̄ pcedāt in vna natura/faciūt triplis
citatē et eodē nōie nūcupant· et sic in qtuor
ptibus celi ordinant·nā in oriēte sūt ignea/
aries/leo/sagittari⁹·terrea sunt thaur⁹/vgo
capricornus in austro·aerea sunt libza/gemi
ni/et aqrius·in occidente aquea sunt cācer/
pisces/scozpio i septēriōe· Et inter istas tri
plicitates dom⁹ fortiores sūt i suis effectib⁹
orientales occidētalib⁹ ⁊ septēriōales austra
lib⁹·qz eis nobiliores placte dñant· Nā tri
plicitas orientalis q̄ est ꝑma bz sole⁹ de die et
lunā de nocte·et saturnus ptcipat cū eis die
ac nocte· Triplicitas g occidentalis habet sa
turnū/mercuriū/et iouē· Triplicitas septē⁹
rionalis habet venerē/lunā/et martē· Au⁹
stralis veto habet saturnū/ mercuriū/et io⁹
uem· Dicūtur itaq; signa domus exaltatio⁹
nū·qz planete ꝓut magis vel minus exal⁹
tant·in signoꝝ gradib⁹ pfectius ⁊ fortiꝰ
opant· Nā sol habet virtutē suā et exal⁹
tatōz in·xviii·gradib⁹ arietis et casuz in
eodē gradu libre· ven⁹ habet gloriā suaz
in piscib⁹·xxvii·gradib⁹·et casū sive tri⁹
stitiā suā in pisci casu signi oppositi·s·vgi
nis· mercur⁹ erigit in vgine·xv·gradib⁹
et cadit in piscibus gradib⁹ totidē· luna
erigit in thauro tribus gradibus/et toti
dē cadit in scozpione· saturnus erigit in
thauro·xxi·gradu·et cadit totidē in ari⁹
te· mars erigit in capcozno gradu·xxviii·
et totidē in cācro cadit· Jupiter erigit et
caput draconis i gemini gradibus trib⁹
et cadit in sagittario·totidē erigit in sa⁹
gittario tribus gradib⁹ et cadit i gemini
Jpreter ista vnūqōq; signū diuiditur in
tres ptes q̄ facies nūcupant·quaꝝ primā
est a ꝑmo gradu arietis et durat vsq; ad·x
scām durat vsq; ad·xx· tertia vsq; ad·xxx·
ꝑma facies dat marti·sa solis·tertia vene⁹
ris· Jpria facies tauri est mercurij·scāa lu⁹
ne·tertia saturni· Jpria gemi⁹ est iouis
scāa mercurij· tertia solis· Jpria cancri
est veneris·scāa mercurij·tertia lune· Jpri⁹
ma facies leonis est saturni· scāa iouis
tertia martis· Jpria vginis est solis·scāa
veneris·tertia mercurij· Jprima libre est
lune·scāa saturni·tertia iouis· Jprima
scozpionis est martis· scāa solis·tertia
veneris· ꝑma sagittarij est mercurij·se⁹
cūda lune·tertia saturni·ꝑma capricorni
est iouis·scāa martis·tertia solis· Jpria
aquarij est veneris· scāa mercurij· tertia
lune· Jpria pisciū est saturni·scāa iouis·
tertia martis· Planeta igit exīs in do⁹
mo ꝓpria habet q̄nq; fortitudies·i gradu
exaltatōis habet qtuor·i domo triplicis
habet tres·i facie vnā aut duas·z q̄ ma⁹
gis abūdat inter planetas nūero magis
ꝑualet i fortitudine·z q̄libet planeta for⁹
tior est in domo ꝓpria q̄ i aliena·z ex for⁹
titudie signi in q̄ est fortificat/et ex debi⁹
litate debilitat·sīc fortis vir fortior est in
eq̄ forti q̄ in debili·et iō astrologi in iu⁹
dicijs suis vt dic̄ misa·ꝑsiderant domos
ascēdentes·i·ascensū signoꝝ ⁊ planetaꝝ
dignitates·vt ꝑm eoꝝ ꝓncipat⁹ et dñiuz
i domib⁹ angularib⁹ vel ascēdentib⁹ an⁹
gulis vel ab angulis cadētib⁹ comiuant
et iudicēt de futuris· Dicunt itaq; qdam

signa dom⁹ angulares· sic̄ signa cardinalia
ꝺ quib⁹ sup̄·i·cācer/libra/capcorn⁹/et aries
q̄da dicunt dom⁹ succedētes angulis·i·thau
rus q̄ succedit arieti/z leo q̄ cācro/z scorpius
q̄ libre/et aq̄rius q̄ capcorno· Quedā ꝺo di-
cunt domus cadētes ab angulis sc̄z gemin⁹/
ꝟgo/sagittari⁹/pisces·vt ptz in figura misa·
Oz ꝑm istoꝝ signoꝝ ort⁹ z occasus oppositōs/
piūctiones aspectus diuersa z cōtraria acci-
dūt in ꝺ mūdo· Nā sic̄ dicit ideꝫ auctor ista
q̄ sunt vi nature et generant̄ sub forti signo
masculino ascēdēte z forti planeta bono cum
bono aspectu i ipso ascēdente exīte fortis et
bene sūt dispositōis i suo genere·z ecōtrario
dom⁹ itaq; anguli ꝑma dom⁹ ē orietalis sc̄z
signū arietis·dom⁹ ꝺo celi siue septētrionis
est cācer angul⁹ ꝺo occidētalis ē libra·z an-
gulus terre ē capcorn⁹· Hec signa q̄drāgula
ria maxie sunt ꝺrutis·et orietale pl⁹ q̄ occi-
dētale·z septētrionale pl⁹ q̄ australe·vñ an
gul⁹ terre ē tribus alijs mm⁹ fortis· sic̄ ideꝫ
dic̄ auctor· Dom⁹ succedentes sūt mediocris
effect⁹ z ꝺrutis·i·signū ab ariete ꝑm·i·taur⁹
z signū·iiij·vi·viij·x·z·xij·et inter hec signa
siue domos octauū signū peioris ē opatōis
z significatōis·et io vocat̄ ab astrologis do-
mus mortis·relīq; aūt signa dicūt domus ca
dētes·sc̄z·iij·v·vij·ix·xi· Sūt etiā debilioris
effectus z peioris significatōis·z maxie·vi·
et·vij·et hui⁹ rō est vt dic̄ auctor·q; i·vi·do-
mo vel signo dñat mars·et io vocat̄ domus
infirmitatis z debilitatis oim rex·et in illo
signo est gaudiū martis·et i·vij· est saturni
gaudiū·z io vocat̄ dom⁹ inimicitie/tristitie
laboris· Signa etiā siue dom⁹ dicūt mutuo
se aspicere·et sunt tres aspect⁹ ꝓncipales·sc̄z
sextilis/terti⁹/z q̄rtus· Aspectus sextilis ꝺr
q̄n alīq̄s planeta i alīq̄ signo ascendēte aspi
cit tertiū añ se z tertiū post se·et ꝺ est a·iij·i
xi·ꝺbi gra·si alīq̄s planeta fuerit i inicio a
rietis aspicit illū q̄ est in capite geminoꝝ añ se
et eū q̄ est i inicio aq̄rij post se·qꝺ est signuz
xi·et ꝺ vocat̄ sextilis·eo q; teneat q̄rtā ptem
celi·i·gradus·xl·et talis aspectus ē laudabi
lis bon⁹ z fortūatus· Est eīm signū dom⁹ di-
lectōis medie ꝑm astrologos·vt dicit auctor
supꝺictus· Terti⁹ aspect⁹ fit a·v·signo·z·ix·
ꝺbi gra·planeta q̄ fuerit i inicio arietis aspi
cit eū q̄ est in sagittario post se qꝺ est signum
ix·et ꝺr terti⁹·qz ptinet tertiā ptē celi·sc̄z·c·et
xx·gradus·et hic aspectus est optim⁹· qz est
in signo pfecte amicitie vt dic̄ auctor· Quar
tus est a q̄rto signo et·x·ꝺbi gra·planeta q̄
fuerit i inicio arietis aspicit illū q̄ est in ca-
pite cācri ante se z eū qui est i capite capcor
ni post se qꝺ est signū·x·et hic aspectus ꝺr q̄r
tus·qz quartā celi ptē ptinet·i·lxxx·grad⁹·z
hic aspectus ē malus· qz in illo signo ire sūt
et inuidie z inimicitie·vt dic̄ auctor ꝓdictus·
Coniūctio ꝺo et oppositio nō sunt aspectus·
q̄nq; tñ dicūtur aspectus abusiue· Qñ vero
signū primū respicit·vij·vt aries libra ꝺr as
pectus oppositi⁹·et est pessim⁹·qz signū est p-
fecte inimicitie et pessima ptendit marie si
aspect⁹ fuerit martis et saturni· sicut sol·q̄n
ꝺo planeta quemit cū planeta in eoꝺē signo
ascendēte l in sibi piūcto signo añ vel re tro
tunc ꝺr cōiunctio·et hec pōt esse bona si pla-
nete fuerint boni et ecōuerso mala si planete
fuerint mali·sicus dicit auctor· et hec omnia
patent in figura quā ponit auctor·

Naturas aūt singuloꝝ signoꝝ p ordi
nē recolligā⁹ ex signo arietis exordiū
sumētes· Aries igit̄ ē orietale signū
sic dictū·qz sic aries i iacēdo sup latus vnū
eq̄l⁹ mutat vices· sic sol exīs in illa pte zodi
aci q̄ ꝺr aries fac̄ eq̄noctiū z eq̄les facit dies
artificiales atq; noctes· Et sic̄·ꝺ·misa·aries
est signū igneū masculinū diurnū instabile
dom⁹ ei⁹ sol ꝺe die·ꝺ nocte ꝺo iupiter·z sat-
nus ptic̄pat cū eis· De ꝑma triplicitate pri
ma ē·pria facies ei⁹ martis·sc̄ꝺa solis·tertia
veneris·i corpe bois ꝺñat· capiti z facies et
multos fac̄ in corpe capillos·corp⁹ curuū·fa
ciē oblīq̄·oculos graues/aures breues·collū
longū·dom⁹ ē vite z nativitatis bois· qz sic̄
ꝺ signū ab inferiori pte terre aꝺsupiora as-
cēdit z a tenebs ad lucē vadit· sic nat⁹ de te
nebs egredit̄ z vi illi⁹ signi abdita ꝓdūt ad
lucē z secreta sapiētib⁹ innotescūt· sic narrat
albu·in li·de motib⁹ astroꝝ· In tertio mōt
vel in q̄rto gra·arietis occūbente ort̄ signū
libre z mouet aerē·in·v·gra· ort̄ stella q̄ ꝺr
almarech et alpheta serēat aerē·i·xxv·gra·
occidūt pliades z·c·qñ aūt sol l luna vel ali⁹
q̄s planetaꝝ intrauit·i·vel·ij·vel·iij·gra·a-
rietis erit nubilū·et vētus a meridie frig⁹ z
tēpestas· In gradu aūt·xxix·l·xxx·erit ma-
gn⁹ calor· Thaur⁹ ꝑm misa·ē signū terrenū
frigiꝺū/sicū/nocturnū· domus veneris exal
tatio lune in q̄rto gra·eius·domus ei⁹ ꝺ die
est venus/in nocte luna·et mars ptic̄pat cū

eis·de ꝑma triplicitate est scōa· ꝑma· fa
cies ei⁹ est mercurij·scōa lune· tertia sa⁊
turni·ex corpea ꝑte bois dñatur collo et
gutturi·datq; facīe amplā ⁊ curuā·nasū
dat grauē et longū/āplas nares/oculos
graues/capillos elevatos ⁊ nigros/coll ū
grossuz/verecundū efficit hoiez/ honeste
incedentē/et tñ vanum·domus est su be
et possessiōis/acceptōis/⁊ datōis· Et iō
ꝺr thaurus·qz thaurus sulcādo terrā fe
cundat ⁊ locupletat· tunc etiā qñ sol est
in thauro/ terra est arabilis et congrua
agriculture(ꝑm albuma·)in ꝑmo gradu
thauri oriť sydus palaciter·in·vi·orizon
occidit ⁊ mutať aer in·viij·oriūtur plu
des et turbāt aerē·in·xvi·vades oriunť
et turbant aerem· Signū gemiorz scōm
misa·est signū aereū/masculinū/ medio
cre/diurnū· domus mercurij/ exaltatio
caude draconis in tertio gradu eius·do⁊
mus eius in die est saturnus· in nocte
mercurius·iupiter participat cū eis· de
prima triplicitate est tertia· prima fa⁊
cies eius est iouis/secunda martis/ ter⁊
tia solis· in corpe homis dñať humeros
brachijs ⁊ manibus·mediocrē efficit sta
turā et hominē pulchz et cōuenientem·
cui cōiunctus mercurius si fuerit/fortu
natū disponit hoiem et habilē facit ad
litteraturā et scripturā·domus est cogna
tōis ⁊ ꝑ mātatis/pfitij/religionis ⁊ fide
litatis·epulaz/somniorz ꝑm albu·ꝑmo
gradu geminorz occūbēte oriunť vades
et mutant aerē·et post archades ⁊ echi⁊
des·aq̄la·xviij·gradu·delphin·xxvi·⁊c·
Jsti gemini,vt dicit Jsi·ꝑm poetaz fa⁊
bulas fuerūt castor/pollux/fatres gemi
ni et vterini viri fortissimi/quoz gratia
tunc ꝺr esse sol in geminis·qz sole in illa
ꝑte exīte ꝑtus eius ad fecundandū inse⁊
riora geminať·tunc etiā bella inter co⁊
gnatos aliq̄tiens geminātur· Alia etiā
assignat ygurus rōnē·s· dum castor ꝑest
inferis/tunc pollux ꝑest superis et econ
uerso· qō ideo ꝑm marcianū illuz fingiť
qz in estate cū nocles sunt breuissime qñ
vna pars illius pstellatōis occidit/ alia
pars interior oriť et ascendit· et ꝑ tanto
ꝺr vnus fratrū celos/alius inferos posse
disse·Cancer est signū aqueū/femineuz/
instabile/nocturnū·domus lune·exalta⁊
tio iouis in·xv·gradu eius·domꝰ eius i
die venꝰ/in nocte mars/⁊ luna ꝑticipat
cū eis·de triplicitate ꝑma est q̄rta·ꝑma
facies eiꝰ est veneris/scōa martis/terna
lune·in corpe bois habet dñiū super pe⁊
ctus/costas/et pulmonē·et facit i corpe
grossiciē·nā a medio eiꝰ facit hominem
grossuz/incōpositū/atq; rudē·supiusvo
subtilē·dentes curtos et tortos· et vocat
domꝰ pīs et calaz et vineaz et omniū
q̄ crescunt supra terrā·castroz/villaz/ciui
tatū/thesauroz/sepulture/⁊ hereditatū
ꝺ dicit albu·Quinto gradu cācri occūbē
te oritur capricornus et mutať aer/ In·x·
gradu oriť orizon et minuiť aer in calꝺ⁊
ditate·in·xxix· gradu oriť feruens cani⁊
cula· et canis plenus apparet et fit ma⁊
gna ꝑturbatio aeris·Dr aūt cācer vt dic
Jsi· Nā cancer est animal retrogradum
sic sol pāgrans illā ꝑtem zodiaci q̄ voca
tur cancer/facit retrogradatōz·In octa
uo gradu cāncri tunc etiā sol extollitur
versus tumorem spere·versus nostrum
habitabilem situm in terra ꝙ non po⁊
test plus extolli·et tūc retrogradiť desce
dendo ꝑ signa vsq; ad capricornū·Signū
leonis ꝑm misael est signū igneum/ma
sculinū/fixum/diurnū·domus solis ⁊ il⁊
lius exaltatio·domus eius sol in die·iu⁊
piter denocte/ et saturnus ꝑticipat cum
eis·et de scōa triplicitate est ꝑma· ꝑma
facies ē saturni·scōa iouis/ tertia mar⁊
tis·In hoie coopat stomacho/lacertis et
latere·cordi et dorso·Efficit hoiem supi
us grossū/inferius subtilē/magni animi
et ferocis· crura hītem subtilia· domus
aūt vocať filioz et neruoz vestimētorū
liberoz et bonoz· De ꝺ dicit albu·in q̄r
to gradu leonis· aquarius et ylon oriť
et fit aeris mutatio·in·xxx·gradu oritur
cancer et occidit capricornus·Dr aūt illꝺ
signū leo·qz leo fortissimū animal est et
maxime caliditatis ꝓcipue ex ꝑte pecto
ris ⁊ ꝑtis anteriozis·sic sol intrans illā
ꝑtez signi acrius radios imprimit ꝙ in
sme quādo ab illo signo exit vt dic Jsi·
Virgo est signū terreū/frigidū mediocre
nocturnū·domꝰ mercurij ꝑma·et ē exal⁊
tatio mercurij in·xv· gradu· domꝰ eius

De celo et mundo.

die est ven⁹: ī nocte luna: et mars ptici-
pat cū eis · de scōa triplicitate ē scōa · pri-
ma facies eius ē solis · scō veneris · tertia
mercurij · ex pte hois habet ī ptāte ven
trem ⁊ intestina · psonam pulchrā facit ·
pulchros oculos · faciemq; decorā · et mi-
tigat voluntatem · domus est infirmita-
tis · seruorū ancillarum ⁊ bestiarum · iu-
stitiā signat · ⁊ mutatōz de loco ad locū ·
et hoc signū dr virgo · qz p̄go sterilis ē et
sme fructu · sic sol intrās illā pte zodia-
ci q̄ vocat virgo suo calore hūorem cōsu-
mit ⁊ sic terrā a fructu sterilē facit · Li-
bra ꝑm misael est signū aqueū masculi-
nū · instabile / diurnū · domus veneris p̄-
ma exaltatio saturni · ī · xxi · gradu eius ·
dom⁹ eius venus de die: saturn⁹ ō nocte
mercurius et iupiter ptcipant cū eis · de
scōa triplicitate est tertia · prima facies
eius est lune · scōa saturni · tertia iouis ·
De corpe hois regit inferiora ventris in
testina ⁊ umblicū · dom⁹ est uxoris ⁊ nu-
ptiarū ⁊ cōtentōis furti ⁊ rapine · de hoc
albu · in q̄nto gradu libre leo oriē ⁊ aite
rat et calefacit aerem · xxij · gradu corona
oritur et fit maria turbatio aeris · xxiij ·
oriūtur hedi vesptini · et fit maior turba
tio aeris et post oritur v̄go ¶ Dr aūt hoc
signū libra ab instrumēto pōderādi · qz
sol exīs in illa pte celi q̄ dr libra dies cū
noctibus lres efficit ⁊ eqles · vt dic Isi ·
Scorpius est ꝑm misael signū aqueū fri
gidū / ūrū / ⁊ nocturnū · dom⁹ p̄ma mar-
tis nulli⁹ exaltatio · domus ei⁹ in die ve
nus: ī nocte mars: et luna ptcipat cum
eis · de triplicitate scōa est q̄rta · p̄ma fa-
cies ei⁹ est martis · scōa solis · tertia vene
ris · ex pte hois mēbris debuit generatis
renibus ⁊ vesice · facīē dat rubicundā et
paruā / capillos multos / oculos paruos
crura longa · pedes magnos ⁊ leuē facit
homiem ⁊ instabilē · irascentē ⁊ menda
cē · domus dr mortis ⁊ timoris / debiti ⁊
laboris · dāni ⁊ ptentionis / dolli / callidi
tatis ingenij · Dr aūt signū illud scorpius
qz scorpio est aial valde pungitiuū cum
cauda · Sic sol exīs in illa pte zodiaci
q̄ dr scorpius cā est lesionis et punctōis
corpis hūani · qz tunc decimās m⁹ ca-
lefacit aera · vñ aer distemperatus ī frigi-
ditate cito ledit et pungit corp⁹ · vt dicit
Isi · Sagittari⁹ ꝑm misael est signū ig-
neū / masculinū / mediocre / diurnū · exal-
tatio caude ī tertio gradu eius · domus
eius est in die sol · in nocte iupiter: satur
nus ptcipat cum eis · de tertia triplicita
te est p̄ma · prima facies eius est mercu-
rij · scōa lūe · tertia saturni · ex pte hois di
sponit femora · longas facit coxas ⁊ crura · faciez oblongā et mentū subtile · boīez
facit pulchriorem retro q̄ ante · capillos
dat subtiles / ventrē magnū · et in motu
facit homiem delectari · vñ dr domus iti
neris / fidei / sapie et magisterij et hono
ris · ex magistratu sapie astroz ⁊ diuina
tionis ⁊ sommioz · de hoc dic albu · scō
gradu sagittarij cū oriūtur pliades stati
occidunt ⁊ oriē caput scorpij et fit valida
turbatio aeris · vij · gradu yades occidūt
et mutat aer ¶ Dr aūt sagittarius illud
signū: qz sicut sagittarius emittit sagit-
tas: sic sol existēs in illa pte zodiaci ad
nos emittit grādines / pluuias / atq; mi-
nues · Capricornus ꝑm misael signum est
terreū / frigidum / instabile / nocturnū / sa
turni primū domiciliū · ex altatō martis
est in · xxviij · gradu ei⁹ · domus eius est ō
die venus · in nocte luna: et mars ptici-
pat cū eis · de tertia triplicitate est scōa ·
p̄ma facies est iouis · scōa martis · tertia
solis · in corpe hois respicit genua · subtili
a dat crura · corpus siccū / faciē hispidā
⁊ hirsutā · domus vocat dūij ⁊ honoris ·
regis et regni glorie ⁊ imperij ⁊ subē furti
sublate · De ō albu · ī q̄rto gradu capicor
ni oriunt cancri · in · xxx · gradu · occidit ca
put cancri et oriē caput capricorni · Dr ca-
pricornus qz capra est aial cornibus pe-
rens supiora: sic sol exīs in illa pte zodi
aci facit solstitiū hiemale et tunc incipit
ascendere p signa vsus arietē et versus
cancr̄ · Aquari⁹ ꝑm misael signū ē ma-
sculinū · ūrū / diurnū / domiciliū saturni ſz
nullius est ex altatō · domus ei⁹ est ī die
saturnus: in nocte mercurius: et iupiter
participat cū eis · de tertia triplicitate ē
tertia · prima facies eius est veneris: se-
cunda mercurij · tertia lune · domiaci di-
citur tybijs hominis vsq; ad cauillam
pedis · facit eīm hominem gloriantem et

multa deu aſtantē·pulchrā faciem facit et colozatā et tibiā facit alicuius altera longiozē·domus vocat amicitie mercati et foztune·reodr⁹ tributi ſubē regis mi⁹ litis aut peditis·de ꝫ albu·m q̄rto gra du ſigni aquarij ozit leo m·xi·gradu·ſtel lā regia et lāpades occidunt et mutant aerē·et poſt capcoznus z ozit caput aq̄ rij·Dr̄ ſignū illud aquarius ꝑm fabulaſ pmcerna deoz manib⁹ eoz aquā mfun dens·vñ tenet vrnā·et ī tunc ſol dz eſſe m aquario/ eo q̄ tunc tpis aer cōdenſat m aquas multas et emittit eas z fiunt pluuie plus q̄ m alio tpe·vt dicit Jſiō· Siguū piſciū ꝑm miſael eſt ſignū aqueū frigidum mediocre nocturnū·domiciliuz louis·ſcda exaltatio veneris ī·xxvij·gra du eius·domus eius m die eſt venus m nocte mars/et luna participat cū eis·de tertia tripliqtate ē q̄rta·ꝑma facies ei⁹ eſt ſaturni·ſcda iouis·tertia martis·pe corpe hois regit pedes·amplū dat pct⁹ paruū caput·florentez barbā et pulchrā album facit hoiem·magni animi·rotun diſq̄ oculis·vocat aūt illud ſignum do mus mimici/ aſini/et equi/et oīs beſtie que equitat·et ſignāt labozes/lamenta tionē/et triſtitiā·ſuſurrationē et doloſita tem·maliuolentiā et carcerē·De hoc al bu·m·x·gradu ſigni piſcium eſt ozt⁹ vir ginis ī·xi·gradu thele id eſt libza oritur m·xix·gradu ozit cancer·et m·xxiij·gra du ozizon z aquarius oziunt·Dr̄ autem illud ſignū piſcium/eo q̄ tunc tpis fit ge neratio piſciū et pfricatio·qz caloze ſolis aſcendente et hūoꝛes diſſoluente/ ſolent tunc piſces effundere ſemen ſuum(vt di cit Jſido·)Has itaq̄·xij·ſignoz celi pro prietates et occultas vtutes ꝑm aſtrolo goz iudiciū huic opuſculo mterſerui eſti mans vtile eſſe legentibus eoz nomina m ſcriptura breuiter et pariter muenire q̄d de eis ſenſerint antiqui·et quare eis talia noīa impoſuerunt aſtrologi ſydez mſpectoꝛes·qz ꝑm iſtoz·xij·ſignoz ſiue domoz oztus et occaſus et aſpectus vari os et mirābas acidere dicunt m iſtis m feriozibus mutatōes·ſupioza eīm immu tant et alterāt hec mferioza/et m eis ſu⸗

as faciunt impreſſiones· ¶Per iſta aut xij·ſigna mouent et diſcurūt planete q̄ dicunt ſydera erzātia certis(vt dicit be⸗da)ſpacijs/ diſcreta ab muicē et diſtm⸗cta·Et dicunt erzātia nō qz erzent cū cer tiſſimū habeant motū et diſcurſum·ſed ideo erzare dicunt/ qz ꝓtra firmamentū curſum ſuū agere dmoſcūtur·et ideo de motu planetaz et ipſoruz ſitu et effectu aliqua breuiter ſunt dicenda tam m ge nerali q̄ m ſpeciali·

¶Quentur aūt omēs planete du⸗ plici motu ſcz naturali et ꝓpio ſcz ab occidente m orientē cōtra motū firmamenti·et motu alieno ſcz ab oriente m occidentē/ et hoc raptu firma⸗menti cuius violentia ſmgulis dieb⁹ ab ortu ad occaſum rapiūtur·Jn motu aūt naturali q̄ mtūtur ꝓtra firmamētū qui dā celerius/quidā tardius ꝑficiunt cur⸗ſum ſuuz·et hoc ꝓpter circuloz ſuoz diſ⸗parem quātitatē· ¶Mā ſaturn⁹ morat m quobet ſigno ꝑ·xxx·menſes et cōplet curſum ſuū·m·xxx·annis·Jupiter mora tur m quolibet ſigno ꝑ vnū annū·et·xij· anms cōplet curſum ſuum· ¶Mars mo⸗rat m quolibet ſigno·ix·diebus et ꝑficit curſum ſuū m duobus anmis· Sol autē morat m q̄libet·xxx·diebus et·xx· boꝛis et ſemiſſe·et perficit curſum ſuum m trecentis·lxv·diebus et quadrāte· ¶Mer curius morat ī quolibet ſigno·xx viij· diebus et·xi·boꝛis·et cōplet curſum ſuū m trecentis·xxxviij·diebus· Venus mo⸗ratur m quolibet ſigno·xix·dieb⁹·et cō plet curſum ſuū m·ccc·xlviij·dieb⁹· ¶Lu⸗na morat m quolibet ſigno duob⁹ dieb⁹ et dimidio et ſer boꝛis et biſſe vnius·et cōplet curſum ſuū a puncto vſq̄ ad pun ctū m·xxvij·dieb⁹ et·viij·boꝛis·Ex iſtaz aūt ſeptē ſtellaz m greſſu et ꝓgreſſu per xij·ſigna·et egreſſu ab eis dē variantur et diſponūtur oīa que m ſ̄ mundo mferi ori generant z corrūpunt· ¶Vñ m li·mi⸗ſchalat pbi legit ſic·c·i·Altiſſimus fecit mundū ad ſimilitudmē ſpere et fecit ei culum altiozem m circuitu eius volubi⸗lem et terram firam m eius medio non declmantem ad ſiniſtram vel ad dextrā

De celo et mundo.

et posuit alia elementa mobilia et fecit ea mouere p motū septem planetaꝝ. et omēs stelle alie coopant planetis ī suis opatōibus ⁊ naturis. vñ et opus planetarū simile est lapidi magneti ⁊ ferro. qz sicut trahit ferrū ab eo. ita oīs creatura sup terrā a motu planetaꝝ afficit. aptatio ⁊ destructio fit motib⁹ ⁊ opatōibus planetaꝝ. Diuersificat aūt eoꝝ operatō ꝑm diuersitatē climatū. aliud em̄ opant circa ethyopes/et aliud circa sclauos. vñ sicut dicit idē. c. iiij. Attendenda est planetaꝝ cōiunctio in ipsis signis. qz si plures fuerint cōiuncti in signis aquaticis in reuolutōe anni signat multitudinem pluuiaꝝ. Si in igneis siccitatē ⁊ famem ex excessu caloris et siccitatis. si ī aereis multitudinē ventoꝝ. si ī signis frigidis grauitatē frigoris et tempamentū caloris. Et itez in eodē. c. viij. dr q effectus signoꝝ intendunt in opatōibus suis ex cōiunctione planetaꝝ siue ī bono siue in malo. qz si fuerint boni planete/bonum ꝓtendunt. si fuerint mali/otrariū. Nāvt tradit idē. planetaꝝ quidā sunt masculini mali/diurni/pōderosi/frigidi/⁊ sicci. sc̄z saturn⁹. Quidā boni masculini/diurni/tempate calidi et hūidi. sicut iupiter ♂ Mars. dō masculin⁹ nocturnus/calorē ⁊ siccitatē generat. sol masculinus/calorē ⁊ siccitatē opat. venus vero femineus nocturn⁹ inter caliditatē et humiditatē mediocris. mercuri⁹ vero tempate est natura diurnus/modo masculin⁹ modo feminus. vñ cito vertit se ad naturā illius cui cōiungit. vt cū bonis bonus/⁊ cū malis vel mediocribus talis efficiat. Luna insup est planeta femineus nocturn⁹/frigidus/et hūidus cum excessu. et ideo ꝑm astrologos planete aliqui in suis effectibus sunt boni. sc̄z iupiter et ven⁹. nulli em̄ nocent. sed tā suos q̄ non suos adiuuant et defendūt quantū ꝓnt. Alii usint mali sc̄z mars ⁊ saturnus/ qui non suis semp obsunt/suis tm̄ prosunt. Alii vero mediocres sc̄z sol et luna/mercurius. nā suis bona ingerunt/ceteris dō modo bonū modo malum. et maxime ꝑm q̄ bonis planetis vel malis in diuersis signorum domibus cōiungunt. nā cum bonis bona ⁊ cū malis mala vt sepius opant. Dī septē planete maximā hūt in generatōe tam hoim q̄ aialiū potestatez. vñ ꝑm astrologos ⁊ etiā ꝑm galie. et alios ꝓtos medicos saturnus materiā conceptā in matrice frigiditate sua ⁊ siccitate coagulat et condensat. Jupiter aūt scdo mense spūm et membra tribuit. tertio mense mars subtiliat sanguinē ⁊ humores condensat/ordinat/et cōponit. Sol ī q̄rto mense vitalē calorē et ipm̄ epati et cordi tribuit. Venus in quinto mense organa sensibilia ⁊ officialia mēbra aures sc̄z et nasum/et hmōi ꝓficit et disponit. ☿ Mercurius sexto mense oīa corpis forāmina ⁊ porosa mēbra vt linguā ⁊ nares cōponit. Luna em̄ mense septimo suis limitibus alias lineamentis mēbra diuidit et distinguit. et ideo fetus si tunc nascitur vtilis erit et salubris. Si vero nasci distulerit vsq; ad octauū mensem fetus tunc morit. et hoc qz virtus saturni tunc itez redit qui vtraq; qualitate sua frigida et ficca fetū mortificat ⁊ astrigit. Nono aūt mense regnat iupiter iterum q̄ fetū calore suo tempato refouet et custodit. vñ partus tūc nascēs vitalis erit. Similr nascens in ꝓncipio decime mēsis pōt esse salubris ⁊ vitalis. qz tūc itez regnat mars cuius calore ⁊ siccitate mēbra nascentis roborātur. vñ fetus calorīs et siccitatis bñficio egredit. nam tūc est robustus. Istas ⁊ multas alias hūt planete ī corpibus inferioꝝ. opatōes generales ⁊ etiā spēales. maxīe qñ ī suis domicilijs dñant. ¶ Singuli em̄ planete hūt domos ꝓprias. vt dit albumasar. nā domus saturni prima et ꝓpria est capricorn⁹. sibi et aquarius/domus iouis/ pisces/sagittari⁹. domus martis aries/et scorpius. domus veneris libra et thaur⁹. dom⁹ mercurij virgo et gemini. domus solis leo. domus lune cancer. In his xij. domib⁹ siue signis septē planete dñant et ꝑ eas diuersis motib⁹ euagātes/nūc deprimūtur/nūc exaltātur. ¶ In his autem signis mouentur planete duplici motu/sc̄z occidentali ab oriente ad occi-

dentē raptu firmamēti z motu naturali. Et hic motus est duplex. primꝰ scz et secundus. Primꝰ motus est circulus quē facit planeta in ꝓprio circulo cuius metas et termmos nūquā exit. Scōs motus est quē facit sub zodiaco et habito respectu ad zodiacū semp in equali tempe et p equale spaciū transit. Primus aūt motus plane ꝓprius fit in circulo qui dr ecētricus sic dictus/eo q nō habeat terrā pro cētro sicut zodiacus habet terram p centro/vñ circulus planete dr ecentricus/cuius superficies cū p centrū terre trā seat terrā in duas medietates diuidat. centrū tñ suum habet extra centrū terre. Et iste circulus ecentricus est duplex. scz deferens z eqlis. Nā planetis assignantur tres circuli vt dicit ptholo. scz equās deferens/et epiciclus. Circulus deferēs est circulus planete p cuius circūferentiam semp mouet epiciclus ipsius planete. dictus ideo deferens/ qz defert circulum epicicli. Circulus equans dr sup cuius centrū mouetur centrū epicicli planete vniformiter. Et dr equans qz in illo tenet equaliter planeta cursum suum. Epiclus est quidā parvus circulꝰ quē describit planeta motu corpis sui/p cuius circūferentiā mouetur corpus planetevñ in supiori parte sui epicicli mouetur ab occidente in orientē. in inferiori vero parte mouet ab orientē versus occidentē et ideo patet q sol z alij planete in ꝓprijs circulis mouent. et prius vniformiter quis in diuersis diuersimode moueant.

¶ In istis itaqꝫ circulis diuersis triplex motus planetaꝝ est ab astrologis sapientissime deprehensus. motus scz directus stationarius/ et retrogradus. Directus est qñ mouetur directe a principio signi versus finem. Retrogradus vero dr qñ ecōuerso tendit a fine signi versus principiū. Stationarius aūt est qñ stat quasi in medio ita q nec principio signi videtur attendere neqꝫ finē. Fit aūt directio semper in parte epicicli supiori. retrogradatio semp in parte inferiori. statio vero fit in medio. cuius diuersitatis ratio a phīs diuersimode assignat. Ista retrogradatio solū in quibꝫ planetis habet locum. nō aūt in sole nec in luna. Non enī sol neqꝫ luna retrogradiuntur quis i epiciclo moueātur. et hoc ideo (vt dicūt aliqui) qz radij solares sunt causa istius retrogradationis. Nā virtus radiorꝫ solarium aliqñ illos repellit et facit retrogrados. qñqꝫ eos attrahit et sic eos quasi stare cogit. sicut dicit alphorabius. Alias aūt causas assignat ptholo. sed hec nunc sufficiant. ¶ Recolligē igit ex predictis q planete sunt stelle erratice p septē orbes distincte/sicut situ sic virtute et effectu ab inuicē differētes. sicut dicit beda in libro de naturis rerū. Sūt aūt stelle iste elementorꝫ imutatiue. omniū generabiliū generatiue et corruptibiliū corruptiue. ¶ Sunt etiā ptrahentes sui motus impetus celestis corpis retardatiue/seremitatis et tempestatis protractiue/sterilitatis inductiue/fluxus maris et refluxus causatiue. Sūt etiā suarum qualitatū et virtutū ad inuicem participatiue. Nam vt dicit beda qñ aliquis planetarū alterius circulū ingredit/ illius participat qualitatē et virtutē p mutuū aspectum et cōiunctionē. et sunt suarum qualitatū et effectuū permutatiue. Nam bonitas benivole stelle p presentiā male remittit. et econuerso malignitas malivole p presentiā benivole temperat (vt dicit albu. et ptholo.) Sūt etiam insup ex eorꝫ ordinata eleuatione z depressione in orbibus et ex mutua circulorꝫ suorꝫ intersectatione/ stridoris et harmonie generatiue. sicut dr in libro de quinqꝫ substātijs. Et vt dicit macro. inter sperā saturni et lune omnes psonantie musice inueniūtur cū sole micātes cū sue lumiositatis occultatōe/et a virtute solis immutationē receptiue. quanto habent altiores circulos/tanto tardiꝰ sunt sui cursus completiue.

Saturnus est a saturando dictꝰ. cuius vxor ops est dicta ab opulentia quā tribuit mortalibus. vt dicit Jsido. et marcia. de quo dicunt fabule q ideo depingitur mestissimus. quia a filio suo fingitur castratus fuisse

De celo et mundo.

ejus virilia ꝫ mare p̄iecta: venerem creauerūt. Est aūt ꝫm mīe. saturn⁹ planeta maliuolus. frigidus et sicc⁹. nocturnus ponderosus et ideo ꝫstabilis. senex depīngitur. Iste circulus: a terra est remotissimus: et tū terre maxime est nociuus. vnde ꝫter elongationē a terra ante. xxx. annos nō ꝑficit cursum suū. plus noc; retrogradendo q̄ directe ꝓcedēdo. vñ ī fabulis ꝫgitur hr̄e falcē curuam. ī colore pallidus aut liuidus. sicut plūbū duas habet qualitates mortiferas/ scilz frigiditatē et siccitatez. et ideo fetus sub ipsius dñio natus et conceptus: vel moritur vel pessimas consequitur q̄litates. Nam ꝫm ptholo. ꝫ li. de iudicijs astrorū. dat hom̄ē esse fuscū/ turpē/ ꝫiqua operantez/ pigrū/ grauem/ tristez/ raro hylarez seu ridentē. vnde dicit idē ptholomeus. subiecti saturno ragadias id est fissuras siccas ꝫ calcaneis ꝫcipius patiuntur. glauci sunt coloris/ et liuidi ꝫ capillis et ꝫ toto corpore asperi et inculti turpia z fetida nō abhorrent vestimēta. animalia diligunt fetida z ꝫmunda. res diligunt acidas et stipticas. qz humor colericus dominatur. De hoc saturno dicit ptholo. Sub saturno sunt capricornus z aquarius. eius dominiū est ꝫ libra/ sed ꝫ ariete regnū abstrahit. sub eo cōmet vita/ edificiū/ doctrina/ et locus frigid⁹/ et siccus. In iudicijs signat merorē/ tristitiā. color eius est niger et plumbeus. et est falsidicus. tū quādo ingreditur circulū iouis: ꝫmorat malicia eius z mutat colorē ex vicinitate ipsius. Cum em̄ naturaliter sit plumbeus ex claritate iouis cui coniūgitur: efficitur candid⁹ atq; clarus. vt dicit ptholomeus.

IVpiter qui ꝫm errorem gentilium et fictiones poetarū summus deoꝝ fuit z pater. planeta est beniuolus/ calidus/ et humidus. diurnus/ masculinus/ ꝫ suis qualitatib⁹ tēperatus. ꝫ colore est argenteus/ candidus/ clarus/ ac blandus. et ideo ꝫ circulo iouis causam felicitatis antiqui phī posuerūt. vt dicit marcia. Istius iouis circulus saturni circulo ꝫmediate est coniunctus. et ideo ꝓter altitudinē circuli sui. xij. annis ꝑficit cursum suū. hic bonitate sua repꝛimit maliciā saturni q̄ iupiter ī supiori ꝓte circuli sui circulo saturni est cōiunctus. z ideo fingitur a poetis patrē suū a regno expulisse (vt dic̄ marcianus et Isidō.) qz p̄sentia sua repꝛimit saturni maliciā naturalem. hic adiūctus planetis bonis: bonas z vtiles facit impꝛessiones istis ꝫferioribus elementis. et ideo dicunt astrologi q ꝫ cōꝛpore hominis cooperat ad pulchritudinem z honestatem. pulchrā em̄ dat colorē miuem et ruboꝛe ꝑmixtū. pulchros dat oculos et dentes. pulchros crines/ barbāq; rotundā. vt dicit ptholo. p̄eest em̄ aeri/ et sanguini atq; sanguinee complexioni. De hoc dicit ptholo. sub ioue sunt sagitarius z pisces. et domus eius regnat ꝫ cancro et ī capricorno discessus regni ei⁹. Sub ioue cōtinētur bonoꝝ/ diuitie/ optimū ꝫmentū. In iudicijs astrologoꝝ signat sapientiā et rōnem et est verid⁹. vnde q̄ apparet ꝫ ascendēte: signat ꝫm astrologos reuerentiā/ honestatē/ fidem et disciplinā. et erit finis ad saluationē sic omniū signoꝝ confortat bonitatē. z signat ꝫ eis bonum q̄ ꝫ eis ꝫuenit nisi ꝫ duodecimo vbi dicunt iouem signare seruitutē/ pauptatē/ et tristitiā. ex parte quadrupedū et merorē ex parte familie et seruoꝝ. vt dicit ptholo. et misael.

MArs deus belli a gentibus putabat. Est em̄ planeta calid⁹ et siccus. masculinus nocturn⁹. cui p̄eest colere et colerice complexioni et disponit ad audaciā et animositatē et appetitum vindicte. ꝓter q̄ deus bellorū vocabatur. ī mediate sequit iouem et p̄cedit venerē. z ideo ex vtriusq; stelle beni uolevicinitate eius nociuitas temperat ꝫ colore est fulgid⁹/ z rutilans sic ignis. vt dicit marcia. vñ z maiorē vi habet calefaciendo: q̄ alij planete (vt dicit idez) Hic planeta ꝫm ptholomeū disponit ꝫ homine ex parte corporis ad longitudinem et gracilitatem. z hoc ratōne caloris et siccitatis. sed hoc est ꝫ iuuentute. Nam ꝫ senectute ex caloꝛe consumente

et ſiccitate cõtrahente diſponit ad curui-
tatẽ ex parte mentis diſponit ad mobi
litatẽ animi et leuitatẽ. ad iram et am-
moſitatẽ ⁊ alias colericas paſſiones. di
ſponit etiã et habilitat ad igneas opati-
ones ſcz ad ferrarios et furnarios: ſic̃ ſa
turn⁹ ad terrax cultores, ⁊ grauiũ põde
rũ portatores. et iupiter ecõuerſo ad ar
tes leuiores. facit em̃ habiles vt ſint ora
tores trapizete. i. cãpſores/et argẽti tra
ctatores/ſcriptores/⁊ hmõi. vt dic̃ miſe.
Scõm ptholomeũ etiam ſub marte ſunt
hec ſigna. ſcorpius ⁊ aries. et ſunt dom⁹
eius. regnat i capricorno: ſed m̃ thauro
eſt diſceſſus regni. ſub ipſo cõtinetur pre
lium/carcer/et mimicus. et ſignat iram/
celeritatẽ/et furorẽ. et eſt rubeus/ falſi-
dicus/et doloſus. mozal m̃ quolibet ſi-
gno. ix. diebus et. xxi. horis. et duob⁹ an-
nis complet curſum ſuum.

VEnus qui et lucifer dr planeta
eſt ꝑm miſe. benivolus/femine-
us/nocturnus. m̃ ſuis q̃litatib⁹
ſcz m̃ caloze et humore temperatus. hic
planeta excedit ſolus zodiacũ m̃ duab⁹
partibus. vt dicit beda. et eſt dictus ve-
nus: qz ſua qualitate calida et humida
dr veneret amoris excitatiuus (vt dicit
Iſido.) ſemper cõcomitat ſolem vel pre
cedendo: et tunc dr lucifer. vel ſequendo:
et tunc dr veſper vt dicit beda. colorẽ ha
bet candentẽ et refulgentẽ: electro ſimi-
lem. vt dicit marus. Inter omnia em̃ ſy
dera gaudẽtius fulget: vnde ⁊ iubar dr
eo q̃ iubar radioſi luminis a ſe emittit.
ꝓpter qõ et vmbrã facit q̃ aura multus
eſt ſerena. diem et ſolis ortũ immedia-
te annũciat et precedit quãdo eſt m̃ eo-
dem ſigno cũ ſole. a claritate ſolis ab-
ſorptus: ſe tunc temꝑis nõ oſtendit. q̃
venus eſt altior mercurio: tunc eſt illo
tardior et ecõuerſo cum eſt inferior: tunc
eſt celerior. vt dicit macrobius. m̃ tribus
ſemitoriis ſola ſuccurrit vt dicit marus.
malicia martis deprimit vt dicit ptol.
ex parte corꝑis diſponit ad pulchritudi-
nem: et ad voluptates m̃ tactu/m̃ olfa-
ctu/m̃ guſtu/et m̃ cantu. vnde facit eſſe
cantores/et muſicorũ amatores/ et ſpecu
rum confectores/aurifices/ et veſtiũ mu
liebrium m̃ciſſores (vt aut miſe) Et dic̃
ptholo. Sub venere (inquit) ſunt libra
et thaurus. et ſunt eius domus. et regnat
m̃ piſcibus: et m̃ virgine deficit regnum
eius et abſcedit. ſub ipſo cõtinetur via/
amor/et amicitia/et pegrinus. et ſignat
lucrũ ⁊ gaudiũ. et eſt veridicus. ⁊ morat
m̃ quolibet ſigno. xxix. diebus. et cõplet
curſum ſuũ m̃. ccc. et. xl viij. diebus.

MErcurius ꝑm miſe. eſt planeta
temperat⁹ nocturn⁹: modo ma-
ſculinus. modo feminus. cito
em̃ ſe vertit ad naturã illius cui coniun
gitur. vt cum bonis bonus: cũ malis vel
mediocribus mediocris vel maliuolus
efficitur. vnde et m̃ ſupiori parte ſue ob
ſidis miſcet qualitates ſuas cũ qualita-
tibus veneris. et ideo fingitur a poetis
q̃ cũ ea fuerit fornicatus (vt dicit Iſid.)
Et dr mercurius quaſi mediꝰ curzens
qz quaſi medius eſt ꝑm bedam inter ve
nerem et ſolem. vnde i ſupiori parte ſui
circuli coniũgitur cũ venere. m̃ inferiori
vero conuenit cũ ſole. circulus etiã ſuus
m̃ ſupiore parte ſui m̃trat circulum ve-
neris. m̃ inferiori aũt parte circulum m̃
trat ſolis. q̃ eſt m̃ ſupiori parte ſui cir-
culus melius videtur: et m̃⁹ a ſole ob
ſcuratur. aliq̃n etiã ante ortum ſolis. ali
quãdo poſt occaſum ſplendet. et ideo ab
aliquibus veſperus nuncupatur. aquis
dicitur dñari. vnde lucanus loquens de
mercurio dixit. Quantum dñs percuſſit
aquarum. Dicitur etiam a poetis deꝰ
ſapientie et eloquẽtie. vnde ꝑm ptho
lo. mercurius dat eſſe ſtudioſos et ſcien-
tie numerorũ amatores. diſponit enim ⁊
habilitat ad ſcientiã ⁊ vſum calculi ⁊ cõ
putationis. et ideo dr fuiſſe deus merca-
torũ. qz mercatoribus cõputatio ſumme
neceſſaria eſt. Dicitur etiam fuiſſe deus
paleſtre vt dicit Iſido. eo q̃ cum ſole lu
ctatur quaſi volẽs eum ſuperare. Sem-
per em̃ iuxta ſolem graditur. nũq̃ ⁊ pl⁹
diſtans q̃ p. xxx. gradus. vñ raro videt
qz ſemper fere cũ radijs ſolaribus occul
tatur. et ideo ꝓpter calorem ſolis fuluus
depingitur. et ꝓpter ſuã celeritatẽ curſo-

depingitur·z ꝓpter ſuam celeritatem curſor deorum in fabulis nūcupatur· qz nunc cū ſole· nunc ante nunc poſt gradiť quādo ſolem preuenit· radijs ſolaribus proximus ſtare videtur·et dicitur ſtationarius·quando aūtē ſequitur· videtur retrogradus (vt dicit macrobius) Scōm ptholomeū autem ſub mercurio ſunt gemini et virgo·et regnat in virgine· ſed in piſcibus regnum abſcedit·cum ſole ſemper moratur·vno autem ſigno ante· aut vno poſt·Sub mercurio cōtinetur fortunium/negociatio/furtum·et ſignat rationem et ſapientiam· et eſt albus·cū benuolis benuolus· et cum malis malus morať in vnoquoq; ſigno·xxviij·diebus et·vi horis·et in·ccc·z·xxxviij·diebus cōplet curſum ſuum·(hucuſq; ꝓtholo·

SOl (ſcōm Iſido·) quaſi ſolus lucēs dicitur· eo q; ſit fons totius luminis· cuius radiatione ſuperiora et inferiora illuſtrantur· ¶ Eſt autem ſol (ſcōm miſelath) planeta fortunatus ex ſe· ſed ꝑ conunctionem aliquādo fit malus/maſculus/diurnus/calidus/et ſiccus·Sol enim omnia viuificat· et rebus omnibus vitā ſpeciem/et formā adminiſtrat· ¶ Nam (vt dicit idem) Sol omnibus luminaribus celi maior eſt in quātitate/et in dignitate/ et claritate· quia magis calcati et compreſſi eſt luminis· maior eſt etiā poteſtate et effectuū multiplicitate· maior etiam eſt in motus vniformitate·qz ſemper mouetur directo motu in circulo proprio ſub zodiaco· medium ſemper tenēs locum·tranſit em̄ recte circulus per mediam lineam zodiaci· cuius metas z terminos non tranſcendit ſol·et ideo eius motus in circulo ſuo proprio eſt vniformis· quamuis reſpectu aliorum moueri diſſimiliter aliquādo videatur· ¶ Circulus quoq; ſolis ſicut et zodiacus diſtinguit per duodecim ſpacia ſiue ſigna· quorum quodlibet continet·xxx·gradus·et quilibet gradus·lx·minuta·et quodlibet minutum·lx·ſecūda· et quando ſol recedit de vno puncto ſui circuli et reuertitur in eundē· ſtrāſit ꝑ viginti duo ſigna·et iſte tranſitus circulus anni vocať·nec in die naturali perfecte tranſit gradum vnum prout computat albumaſar· ſed tranſit lix·minuta·et viij·ſecunda· ita q; de illo lx·minuto remanent·lij·ſecunda imper tranſita·vnde tantū deficit q; in vno die naturali nō perficit gradum vnum·Sol igitur motu ſuo ordinato z imperturbato curſu ordinat et perficit vniuerſa·Vnde ambro·in exame·ſic nobis deſcribit virtutes ipſius ſolis dicens·Sol eſt oculus mundi/iocunditas diei/pulchritudo celi menſura temporū/virtus et vigor omnium naſcentiū/domus planetarū/decor z perfectio omniū ſtellarum·Idem etiam dicit marcian9·Sol (inquit) eſt fons mētis/id eſt memoria rōnis/principium lucis/rex nature/mens mūdi/ fulgor olimpi/moderator firmamēti·Ideo em̄ mouetur contra firmamentū· vt moderet et temperet motū ſuum· Ideo dicit ſplendor olimpi·quia vt dicit macro·in libro ciceronis· diffinitio fuit platonis omnium ſperarū lumen eſſe a ſole·dicit enim plato in thimeo· ¶ Ingeniauit deus rerum conditor lucem clariſſimā quam ſolem vocamus· cuius ſplendore celum et infra omnia illuſtrātur· et numer9 ex. ſtret omniū animantiū·et in libro de elementis dicit ariſtoteles· Sol inquam habet lumen ꝓprium·ſtelle vero et luna lumen a ſole acquiſitū·ſicut quādo a cādela ſpeculum ei appoſitū illuminatur· Ideo dicit marcia· q; ſol in medio ſigniferi incedens· biſſenos radios emittit ex ſe quibus ſupiora et inferiora illuſtrant· De his autē ſolis mirabilibus dicit beatus diony·in libro de diui·nomi·c·v· ſic Senſibiliū exiſtēs z qualitates multas quidē et diſcretas exiſtētes· ipſe ſol vnū eſſ et vniforme illuminās lux renouat/ nutrit/cuſtodit/perficit/et diſcernit·vnit et refouet/fecūda facit/auget/mutat/collocat/plantat/remouet/et viuificat omnia· Vnde ex his verbis manifeſtať ꝓprietas ſolis in propria natura z in ſuo

effectu ¶ In substantia em̄ et essentia sua summā habet simplicitatem· nō em̄ habet ex dissimilibus vel ex contrarijs partibus cōpositionem substantialem sicut inferiora elementa vel elemētata·z omnimodam habet simplicitatez in sua natura et vniformitatē·et ideo habet ppetuā in substantia pmanentiā et incorruptibilitatem·quia compositio ex contrarijs principiū est corruptionis· vt dic̄ aristo·et ex hac simplicitate summā habet pm substantiam leuitatem· Nam partium materialiū compactio est principium et causa grauitatis·et ex hac leuitate habet corpus solare ad motū habilitatem· leuia em̄ ad motum sunt facilia et maxie sunt agilitatis·ex substantie autē sue subtilitate et mobilitate summā habet actualitatē et virtutem·qz quāto res est simplicior·tanto ad diuersos act9 naturaliter est potentior·Et ideo ꝓmietez dicit dionysi· qꝫ sol vniformis est lux illuminans ꝛc· Nam virtutē habet illuminatiuā·qz in suo lumine nunquā deficit· quāuis eius lumen vel p terre vel p lunę nobis interpositionē aliquādo auferri videaꝫ· habet etiā virtutem renouatiuam·nā poros terre aperit et virtutē latentem in radicibus ad actum producit· et terre superficiem herbis/frondibus/et floribus renouat et reuestit·p subtractionē em̄ virtutis solaris penetrātis ad interiora terre hiemali intemperie quodāmodo antiquata ām̄is singulis nitore et pulchritudine renouātur· ¶ Item virtutem habet nutritiuā· quia ad interiora radicum et semi9 solaris radius subintrās calore suo humiditatē terre dissoluit·z vi sua attractiua·qz semini et radici ē similis ꝺ illa humiditate attrahit· et illā in nutrimentū terre nascentium conuertit· Item virtutem habet inferior conseruatiuam et saluatiuā· Nam elementa propter contrarietatē·z mutuā repugnantiam quā habent inter se ad inuicem se destruerent·nisi p virtutis celestis influentiam cōciliarent·et sic in esse debito saluarentur·vt dicit alex· ¶ Item virtutem habet pfectiuam·qz quod calor elementaris incipit agere in generatiōe corporum·calor solaris pficit et producit ad debitum complementū·alexander· ¶ Item habet virtutem discretiuā· nam colores et rerū species et figure que in tenebris sunt confuse·per presentiā solaris luminis agnoscūtur·z ab inuicem discernunt· Item virtutez habet vnitiuā· et hoc p se et p accidens·per se·quia vnit et cōciliat et concordat planetas in suis effectibus· conciliat sibi inuicem cōtraria elementa vnde pm marcia·et macro· sol medi9 est inter planetas· qz ad harmoniā celestez pficiendaz·hoc facit sol in suo circulo qꝺ facit media cordula in musico instrumēto· ¶ Per accidens etiā vnit homogenia·sicut et dissoluit etrogenia· scōm enim naturam in quā agit·nūc aggregat·nūc dissoluit· ¶ Item virtutē habet fecundatiuā· vim em̄ generandi et varias species producendi confert istis inferioribus· homo em̄ generat hominem et sol·vt dicit pbus·quia nihil fructificat ne qꝫ crescat·vbi solis radius non attingit· Item virtutem habet confortatiuā· pm enim solis ascensum super nostrū orizontē virtutes animalium fortiores effiunt ur·et vsqꝫ ad medium celi augmentant·et in eius declinatione vsqꝫ ad occasum ꝓpter eius elongationē debilitātur corpora in suis virtutibus·et quasi in somnū resoluūtur·vt patet in floribus qui aperiunt in ortu solis·qui in occasu marcescunt·et quodammodo dandunt· vt dicit alexā· Item virtutem habet tempor mutatiuam/ordinatiuā/et distinctiuā·qz descēdens p signa australia in septētrionalia efficit dies breuiores· ascendens vero p signa septētrionalia efficit lōgiores· Immutat etiam ipsos dies·qz sol lucens super terram diem facit·et pm diuersaz dispositionem solis·dies diuersam immutationē recipit· Nam primo rubet in mane·deinde lucet in tempore tertie·feruet in meridie·et pallet in vespere·vnde et quatuor equos fingitur habuisse·quorum primus fuit ericeus/id est rubeus·

ſecūdus attricheus/id eſt ſplendens. tertius lampas id eſt ardens. quartus philogeus id eſt amans terrā (vt dicit beda) Sol etiam vt dicit beda ſi fuerit maculoſus vel ſub nube latens/pluuialez diē preſagit ſi rubeat. ſi vo palleat/tēpeſtuoſū. ſi vo can⁹ in medio videat/ita vt in medio fulgēs radios emittat vius auſtrū tēpeſtatē deſignat humidam et ventoſam. ſi pallidus/decidat i nubes nigras ventū aquilonalē prenūciat vt dicit beda. Item virtutem habet inferiorū informatiuam. Nam (vt dicit Iſido.) ꝑm eius elongationem et propinquationem facies hominū z animalium corpa/vigore et caloze diſponūtur. vnde dicit marcianus. In ſolis conſtellatione/ homines pulchros et agiles eſſe. et ideo i fabulis cum pennatis veſtigijs depingitur et facie pueruli. ꝓpter quod etiaz phebus/id ē pulcher dictus eſt. Dicit ptholomeus q̄ ſol facit hominem corpulentū/facie pulchrum et colozatum et magnoꝝ oculoꝝ et habilitat ad omnia opera auri ſi fuerit in exaltatione ſua. ſi vero in caſu/ad omnia opera eris habilitat et diſponit. tunc habet virtutem purificatiuā. radioꝝ enim ſuozum diſperſione ſubtiliat aerem et diſgregat/et conſumit vapozez inficientem aerem ac diſpergit/et fugat auram peſtilentem. Item cū non ſit ſubtiliue calidus/virtutem habet calefactiuam/inflammatiuā/et vztiuam. et hoc fit ex motu radioꝝ/et eozum confractōne ac concurſu in ſuperficie corporis maxie ſi obiectum corpus ſpeculare fuerit z poſitum vt dicit in perſpectiua. Item virtutem habet attractiuā. caloze enim ſuo attrahit a mari fumos et vapozes et tandem eos condenſat in nubes. et ſic condenſatos reſoluit eos nūc in grandines/nunc in pluuias/nūc in niues. vnde ꝑm marcianū dicit fabuloſe q̄ ſol fuit iuxta mare oceanuz ab ethyopibus cum alijs diis ad epulas inuitatus. putauerūt enim aliqui caloze aquis occeani nutriri/z attractos vapozes in ipſius nutrimentum conuerti. et ideo dicunt ante impetuoſam pluuiam calorem precedere vehemētem. quod fit propter nimiam attractionem vapozis/ex forti impreſſione caloris radiozum in ventre ſiue in concauitate nubis vt dicit ariſto. Item viuificatiuā habet virtutem. qō patet per hoc q̄ nihil poteſt viuere vbi nō poteſt attingere virtus ſolis. et ideo dicit ptholo. in libzo eodē. Sub ſole eſt leo et eſt domus eius. regnat in ariete/et in libza diſcedit ſub ipſo cōtinentur ſpecies/lucrum/fozтuna et heres. et ſignat ſpiritū et animā et eſt coloz eius albus z rubeus. et eſt veridicus. et complet curſum ſuum diebus cc. et lxvi. et vi. horis. vnde inter omēs planetas maxime diſponit animalia ad animationē et viuificationem. Item cū ſit maxime quātitatis et velociſſimi motus/ſue velocitatis et magnitudinis eſt occultatiuus. Cum em̄ ſit octies maioz tota terra vt dicit macro. ꝓpter altitudinem ſui ſitus/vix bipedalis videtur. Qō autem incomparabiliter maioz ſit q̄ apparet/patet ex hoc q̄ maioz videtur in ſuo oztu et occaſu quando a nobis maxime elōgatur/q̄ in puncto meridiei quādo nobis maxie appropinquat. vnde patet q̄ i ipſius aſpectu decipitur viſus noſter. et hoc aperte declaratur in ipſi⁹ motu. quia cōtinue mouetur velocius q̄ ſagitta/et tamē ab aliquo moueri nō videtur. ꝓe nimie em̄ claritatis intēſione et exceſſu ſicut et eius quātitas/ſic z motus velocitas ſubterfugit viſum noſtrū. et iſta de ꝓpietatib⁹ ſolis dicta ſufficiāt

LUna dicitur quaſi luminū vna id eſt principalis et maxima. quia corpoꝛ ſolari in magnitudine et pulchritudie eſt ſimillima vt dicit Iſidoꝛus. Luna enim (vt dicit in exameron) eſt decoꝛ noctis. mater totius humoꝛis et miniſtra. dominatrix maris tēpoꝛum/menſura/emulatrix ſolis/mutatrix aeris/ lumen a ſe non habens/ſed a plenitudine ſolis mutuans et acquirens que ſcōm appropinquationē vel elongationem ſolis formam ſuſcipit et figuram

carens itaq; luna proprio lumine: est a fontali plenitudine solis lumis recepti-ua. vnde dicitur in libro elementor̄ aristo. q; luna semper immediate sui: a sole illuminatur: et lumen receptum reflectit in terram. naturā autem habet similem speculo qō proprio colore carens: lumē recipit ab alio. et quāto plus soli approximquat: tanto plus de suo lumine pdit ex parte terre. sed claritatē quam perdit ex parte inferiori: nullo modo perdit ex parte celi: immo tāto plus ex parte superiori illuminatur. vnde quādo soli cōiungitur: nihil lumīis ad terrā dirigit: sed ex parte celi in plena illuminatōne permanet et persistit. et econuerso quando soli opponitur tota ad terram et nihil ad celum illuminatur. vt dicūt beda et macrobius ¶Item luna est figure et forme sue mutatiua. diuersas em̄ facies sui lumīis ostendit ad terram. quia nūc arcualem: nunc circularem aspectibus hominū se ostendit. nūc monoydos/nūc dicotomos/nūc amphitricos/nunc pausilenes. ℔Monoydos autem est quādo est prima et apparet cornicularis. Dicotomos dicitur quasi p medium secta quando est octaua ¶Amphitricos est quando de sua plena rotūditate est dubia scilicet quādo est. xi. vel. xij. ℔Pausilenes est qñ ex toto est plena scz quādo est. xiiij ¶Itē luna triplicis status est ostensiua. q. aut est cum sole scz in coniunctione quando ascendit. aut a latere quādo sclz recedit a sole vel quando ad solem reuertit. aut in plena oppositione quādo scz totaliter soli opponitur. quādo autē a sole primo recedit: apparet cornuculata ad modū arcus cornibus semper versis versus ortū. quando vero iterū approximquat ad coniunctionē: recipit eandem formā sed versis semper cornibus ad occasum. In parte autē auersa a sole: semper apparet vacua. sed in parte ante ad solem versa: lumine repleta. ¶Item luna est omniū humorum augmētatiua: quia per occulta nature spiramina fluxus et refluxus augmētatur. vnde in eius decremēto: in ossibus medulle/cerebella in capitibus et humores in cordibus diminuūtur. et in eius incremento multiplicantur. vnde eius defectui omnia compatiuntur. et eius decrementū inferiorū est detrimētū. vt dicit macro. ℔Item aq̄rum maris est attractiua. Sicut em̄ adamas trahit ferrum post se: sic luna mouet et trahit post se oceanū. vñ in suo ortu intumescat mare et crescat ex parte orientali et decrescat ex parte occidentali et econuerso quando est in occasu crescat mare ex parte occidentis atq; decrescat ex parte orientis scōm q; luna plus vel minus proficit in lumine: sic plus vel minus in suo fluru se extendit vel retrahit ipsum mare (vt dicit marcian⁹) macro. in libro ciceronis oceanus in incremēto lune retinet modum istum. ℔Primo em̄ die crescentis lune fit copiosior solito et abundat in summo. sed secundo minuit et sic vsq; ad diē septimū. deinde iterum crescat p septem dies ita q; in decimoq̄rto die est iterū plenum in summo. vnde in nouilunio semper est mare plenissimū et etiā in pleniluno ¶Item luna est roris in aere generatiua. vim em̄ sue humiditatis aeri imprimit: et aerem insensibiliter immutās in ipsius superficie rorem gignit. manifeste em̄ videmus q; quāto luna est estiuali tempe serenior: tanto abundātius ros super gramina se ostendit. ¶Item luna inter planetas est brevissimo tempe sui cursus completiua. brevissimū enim habet circulum et ideo infra spaciū. xxviij. dierum p omnia signa zodiaci euagatur (vt dicit ptholo.) vnde de luna sic dicit ptho. Sub luna est cācer: et est cancer domus eius. regnat in cancro sicut in libra discessus sui regni est. et est planeta frigidus et humidus cū excessu. femineus/nocturnus. morat autē in quolibet signo duobus diebus et sex horis et bisse. z in xxviij. diebus cōplet cursum suū. ¶Itē luna inter omnia stellas erraticas est magis in incerto et in vago motu siue cursu processiua. ℔Nam p̄ter brevitatem sui cursus nunc sub sole/nūc supra nūc ante

nunc retro euagatur·et cum sol circuit p̄ circulos australes inferiores et luna p̄ grat circulos boreales superiores· tunc luna suprema est veluti nauicula·sursuz habens cornua·sed q̄n est sub sole·tunc habet cornua versus terzam inclinata· q̄n vo decrescit/ē erecta·vt dicit beda·Item quando luna recto diametro inter nos ⁊ solē est interposita·solz esse eclipsis idest defectus solis·Iste autem defectus nunq̄ potest accidere secundum naturaz· nisi in coniunctione solis et lune quando denouo accenditur·⁊ ipsa cōiunctio i linea ecliptica celebrat·hoc semper est quādo sol est in capite draconis et luna in cauda vel econuerso·vnde albu· in li· de motibus planetaꝝ si luna inter nos et solem obuiat defectum radiorꝝ solis nobis facit i capite vel i cauda draconis·Quid aūt sit cauda draconis/ quid caput· post dicetur·¶Item luna p̄ interpositionem minoris terze inter se ⁊ solem defect⁹ sui lumi⁹ est passiua·vnde macro· i libro astrologoꝝ sic dicit·Luna ascendens vel descendens in solarem linea inuadit si fuerit·xix·quādo ex toto soli est subiecta obscuritatē solis terze facit·sed istū defectū singulis mensib⁹ nō facit·qz nō semper est in eadem linea q̄ inter solem et terzā dyametraliter est opposita·nec semper solari corpori se opponit·¶Idem vero defectus fit lune cū linea aliter soli totaliter sit opposita/ sez quādo est·xv· si enim tūc fuerit directe sol sub terza· emittit sol vmbram tumoris terze in linea sibi oppositam· quā si corpus lune intrauerit· ꝓpter vmbram terze interpositā inter se et solem a suo lumine tunc priuat·quia ergo singulis mēsibus luna plena nō fit in linea ecliptica que est vmbre interpositio· ideo singulis mēsibus luna suo lumine nō priuatur·¶Item luna quādocq̄ est cuiusdam obscuritatis et obnubilationis in se contentiua·et hoc ex proprij corporis qualitate· quia naturaliter est obscura· cum lumen ex se nō habeat· sed a sole·Vel vt dicūt aliqui illa obscuritas ē ex vmbra terze· ex qua quedam macula resultat in corpe lunari· que ipsius lumē in parte obfuscat·et hoc fit maxime quādo ad terzā approp̄inquat· ex cuius vicinitate et nebulositate ptrahit quasdam sordes vt dicit martian⁹·quādo vero ad altiores ascendit circulos·claret munda et nullis maculis obnoxia·tunc videtur vt idem dicit marcia·¶Item luna est mutationis tempoꝝ significatiua·Nam vt dicit beda·luna si in principio rubeat vt aurum· ventos ostendit· si in summo ei⁹ cornículo maculis quibusdam nigrescit· pluuiosum mensis exordiū pretendit·Si vero nigrescit in medio plenilunium serenū pretendit· cum vero in nocturna nauigatione scintillat ad remos· in breui tempestas futura erit·vt dicit idē beda·Item luna in celesti harmonia est soni grauissimi emissiua·vt dicit marcianus·In circulo eīm lune fit grauis sonus· sicut in spera celesti est acutus·Ex ordinatissimo eīm sono et ex stridore tactus orbium generato· dulcissimus vt dicit est cōcentus·¶Item luna est fecunditatis terre seminibus ministratiua·preest enim seminibus que proficiunt ex rore· qui de corpore lune cadit (vt dicit idem·) et ideo scōm fabulas dicitur proserpina· eo q̄ seminū que proficiūtur in terra dicitur esse dea a gentibus· sic etiā dicit dyana/ id est siluarum dea ⁊ nemoꝝ·quia feris de nocte pascua querētibus in nemoribus et in siluis lumis beneficiū administrat et ideo gentiles vocauerunt lunam deā venatoꝝ·quia venatio fit in siluis·ꝓter quod et dyanam cum arcu depingebant eo q̄ venatores arcubus vtebātur·¶Item luna cum sit frigida et humida· est ex vicinitate solaris circuli caloris receptiua Nam ex calore solis ⁊ siccitate· temperatur frigiditatis et humiditatis sue excessus· cum in singulis mensibus in suo descensu ad terzam hiems generetur·vt dicit macro·Item luna vt dicit albumasar est aeris mūdificatiua· motu enim suo continuo aerem rarificat et subtiliat·vnde si non esset motus spere lune aerez ex nocturna vaporum exalatione grossicies

ſmficeret/qđ corruptionez non medicam generaret. ¶Item luna ſm aſtrologos inter planetas eſt ſuper diſpoſitione humis corpis maxime purgatiua. Nam vt dicit ptholo. in libro de iudiciis aſtrorum. Sub luna continet egritudo/amiſſio/timor/et damnū ꝛc. vndecirca humani corporis mutationem/lunaris virtus potiſſime opatur et hoc accidit tum pter motus ſui velocitatē. tum etiā pter ipſius ad nos vicinitatem/tum pter occultam ſibi naturaliter inſitam poteſtatem. vnde morborum mutationē medicus perfecte nō diſcernit/qui lunares effectus in corpibus non cognouit. vñ hypocras in principio pronoſticoꝝ de luna loquens ait. Eſt quoddā celeſte ſydus in quo oportet medicum prudere/cuius prouidentia eſt mirabilis et ſtupenda. ¶Et galie. i comme. de diebus creticis dicit) rem certā que non fallit attendat medicus quā docuerunt aſtrologi egyptiorum q̄ per coniūctionem corpis lunaris cum ſtellis fortunatis fiunt egritudines terminales ad bonum. cum cōtrariis vero contrarie ſcz ad malum. et ideo cauꝫ et perfectus medicus ſm doctrinam hypo. aſpicere debet primam lunam et quādo eſt plena lumini. quia tūc creſcunt humores i hominibus et medulle. et fit incrementū in mari et in omnibus rebus mundanis. Quādo igitur infirmus in lectum cadit/neceſſe eſt videre vtruꝫ luna tunc exeat de combuſtione. tunc em̄ creſcit infirmitas quouſqꝫ veniat ad oppoſitionis gradū ſcz in plenilunio. ꝛ tunc ſi fuerit cum malo planeta aut in malo ſigno et aſpexerit dominū domus mortis qui eſt ſignū octauū. id eſt ſi aſpexit martem qui dicit dominus ſigni ſcorpionis/tunc de morte timendū eſt. Si vero fuerit cū bono planeta et in bona domo ſiue ſigno et aſpexerit dominū domus vite ſcz martem/qui eſt domus artetis ſiue primi ſigni/de vita tunc ſperandum eſt et ſic de aliis videndū eſt vt patz in li. hypo. quē dicitur cōpoſuiſſe de iudiciis infirmitatis ſm lunam.

HAbet autem luna quaſdam proprietates minus laudabiles taz ſcōm ſubſtantiam q̄ ſm effectuz habet enim ſubſtantialem obſcuritatez cum non habeat ſicut alij planete lumē a ſe ipſa. habet enim maximā inſtabilitatem. quia nullum ſydus ita euagat p omnes partes zodiaci ſicut luna. contrahit etiam a maliuolis ſtellis ꝛ nociuis nobilitatē. Nam vt dicit ptholo. Luna eſt planeta cum malis maliuolus. luna inſuper p ſuam oppoſitōnem inter nos ꝛ ſolem aufert a nobis ſolaris luminis claritatem. luna etiam quādo incidit mombram terre/perdit lumen ſuum et ſuam oſtendit deformitatē et defectibilitatem Preterea propter vicinitatem quam habet cū craſſo aere et terra ab vmbra terre vel ab infecto aere cōtrahit maculam et deformitatem. vt dicit martianus. Luna etiam quanto plus recipit de lumine verſus terraz/tāto minorē verſus celum obtinet claritatē. et quāto plus proficit et creſcit verſus terrā/tanto plus decreſcit et deficit i lumine verſus celū. Multiplicē etiam habet effectū malum. Naz vt dicit ptholomeus. Luna efficit hominem inſtabilem et mutabilē de loco ad locum diſcurrentem. Efficit em̄ hominem in oculis male diſpoſitum et inordinatum. Efficit etiam in hominem vnū oculum altero maiorem/aut facit ſtrabonez ſiue orbum in vno oculorum (et ſubdit) Homo iuxta complexionē in qua lunaris conſtellatio dominū habuit vitio in oculo non carebit. et hoc forſan accidit pter acceſſum lunaris humiditatis oculorum humores ad aliquā prauā qualitatem diſponētis. Dicitur etiam in libro miſchalach. c. v. Eclipſis lune maxime in hieme ſi fuerit in ſignis frigidus exceſſum ſignificat frigiditatis et nimie cōſtrictionis in terra et in aere et in aquis Si fuerit in ſignis aquaticis/nimiam p̄ ſagit abundantiā pluuiarū. Si vero in ſignis aereis/periculum tempeſtatū pretendit/et ventoꝝ ruinam. Dicit ptholo. et albumaſar q̄ luna exiſtens in ſecundo

signo post ascendens: merorem designat tristitiam et ablationem substantie per fures et prædones: similiter in quarto/ in quinto/ et in octauo rixam/ anxietatem/ et fugam/ et mutabilitatē in ipso signat q̄ qui tunc inceperit repugnare: cito deponetur. In duodecimo autē impedimētū rixam/ duriciam/ et carcerem ex parte amicorū. In omnibus autem aliis domibus siue signis bonum efficit et prestdit: maxime si planetis bonis fuerit sociata. Scōm variā etatē lune mouent mēstruales humores in mulieribus et cerebella in animalibus ⁊ diuersę passione vt lunari in corpibus excitantur. vt patz in lunaticis/ et caducis. Hec de proprietatibus lune et aliorum planetarū dicta iam sufficiant.

SVnt autem due stelle que non sunt planete: sed tamē naturaz et effectum videntur habere planetarum scilz caput draconis et cauda. q̄ mouētur cum firmamento et consequunt̄ cursum firmamenti. vnde a leone transeunt in cancrū et a cancro in geminos. et sic deinceps. Mouatur autem in quolibet signo caput draconis. xviij. mensibus anno scz et dimidio. similiter et cauda. et in. xviij. annis complēt cursum suum. et si caput est in aliquo signo: semp in signo opposito erit cauda: et venter in quarto. vt si caput est in cancro: venter erit in ariete ⁊ cauda in capricorno. et si caput fuerit in leone venter erit in thauro et cauda in aquario. et sic de aliis. et ideo ꝓter aspectum oppositum cauda totaliter est venenosa. Habet autez caput exaltationē suam in tribus gradibus geminorū: casum vero in sagittario gradibus totidem. ecōuerso autem cauda habet exaltationem suam in tribus gradibus sagittarij: et cadit in tribus gradib⁹ geminoz. Est autem hic aduertendum q̄ quando luna coniūgitur soli capiti vel cauda existente prope gradum cōiunctionis: a. xij. gradibus vel infra semper est eclipsis futura maioz vel minoz scōm q̄ caput vel cauda magis vel minus accedit ad gradum cōiunctionis. et hoc potissime habet locū in eclipsi solis. Eodem modo de eclipsi lune hoc tenendum est. quia si luna conuenerit cum cauda in aliquo signo et sol fuerit cum capite in signo opposito: erit eclipsis lune. et econuerso si sol fuerit i aliquo signo cum cauda et luna in signo opposito cum capite: erit iterum eclipsis lune. et si in eodem gradu cōuenit: erit eclipsis generalis. vnde semper oportet q̄ cōueniant vel in capite vel in cauda in eodem gradu siue prope. xij. gradibus vel infra ii debet esse eclipsis. vnde coniunctio debet fieri solis ⁊ lune quo ad idem signum. eundem gradum/ idem minutū/ et idem secundum. In oppositione vero cōtrarium signum semper erit secūduz eundem gradum et idem minutum et idem secūdum. Ex hoc apparet q̄ quāuis luna iūgatur singulis mensibus soli et accendat: non tamē semper eclipsim facit. qz non emisper in linea ecliptica se cōmingunt. quia non semper accedit luna in cōmunicatione in eodem gradu. nec etiam semp caput vel cauda in cōiunctione vel oppositione solis et lune se coniūgunt.

COmeta est stella quedam flammis circuita (vt dicit beda.) repente nascens. regit pmutationem que aut pestilentiam aut bella vel ventos/ siue estus signat siue pretendit. Comatice stelle aliquādo videntur moueri motu planetarum. aliquando pmanent immobiles sicut fixe. semper autez apparent (vt dicit beda) in parte determinata in celo. nō enim vagantur p diuersas partes zodiaci sicut planete: sz videntur esse in circulo lacteo siue galaxia et spergunt radios versus septētrionem nunquā versus occidentem: vnde in parte occidentali nō videntur. breui spacio solent apparere scz per octo dies. aliquādo visa est. lxxx. diebus sicut dicit beda. Ex quibuscūq; autem stellis nascatur cometa siue ex planetis siue ex fixis semp

in firmamēto apparet in parte septētrionali vt dicit idē. Ex quo patz q stella q apparuit in ortu christi non fuit cometa: qz mouebatur ab oriēte ad meridiē versus occasum quē non solet facere motuz cometa. vt dicit crisostomus.

Stelle a stando sunt dicte. quāuis enim semper moueātur: semper tamē stare videntur (vt dicit Isidorus) Dicūtur et sydera a considerādo dicta. eo q in eis vie mathematicoruz consideratione multa iudicātur z preuidentur. Dicūtur etiam astra ab austros vel a nastros nūcupata. eo q sm opinionem aliquoruz stellarum corpora in spera firmamenti sicut daui in rote circūferentia sunt confixa. et hoc quidem nomen est quo ad aliqua et marie quo ad maiora (vt dicit Isidorus.) Scōm alfraganū stella est aggregatio luminis in orbe. vel stella est lux aggregata in suo orbe. vnde sm q maior est aggregatio luminis in substantia stellati corporis: tāto maioris est q̄ntitatis/ pulchrioris claritatis/ et ampliozis potestatis et virtutis. Vocātur autem ab eodem stelle siue sydera lucis vehicula. eo q sunt luminosa corpora: solaciū cōtra nocturnas tenebras mortalibus deferentia: mundi supficiem decorantia. solis lucem a quo recipiunt lumen prout possunt suplentia: emissione radiorum cōmua aerem depurantia quoz virtute aufertur a mūdo inferioz pestilentie corruptela. stellarum etiā virtute cōciliantur et ad concordiā reuocātur sibimuicem cōtraria elementa eorum sempiterno fulgore illustrant omnia. suo calore saluant et refouēt vniuersa. Nam sm platonicos vt dicit beda. stelle albe ignee sunt nature. Celum enim cum suo ornatu esse natura igneū multi antiqui posuerunt. Aristo. autem et alij philosophi qui ponunt celum esse elementum vnū natura et puretate ab elementis quatuor discretū dicūt stellas non esse frigidas nec calidas substantialiter seu subiectiue. sicut nec ipsum celuz sed tantūmodo sūt calide effectiue. Motu enim suo cōtinuo et sempiterno inflāmant illud super quod mouētur. et sic in istis inferioribus habent inducere calorem vel algorem. radiorū vero mobilitate et confractione in superfie obiecti corporis habent inducere vim caloris. Sed vnde sint stelle: certū est q sunt sm naturā purissime et simplicis nature ac incorrupte. quo ad formam etiam sunt lucidissime et quo ad figuram sperice et rotunde. quo ad substantiā solide nō porose. quo ad supficiem plane: nullatenus aspere vel anguloſe. quo ad situm sūt altissime: quo ad motū velocissime: quo ad quātitatem sūt maxime quāuis propter situs distātiam videātur esse parue. quo ad numerositatem innumere. illi enim soli qui stellas numerat sunt finite. quo ad potestatem et effectū stelle sunt magis inter corpa virtuose. Nam stelle sūt inferiorum generatiue/ imutatiue/ cōseruatiue/ radiorū suorum emissione/ tenebrarum noctis illuminatiue/ sm cursus in suis orbibus vniformiter completiue in solis presentia quo recipiunt lumē sui sūt occultatiue. in suo ortu z occasu sunt aeris multipliciter imutatiue. quia nūc tempestates concitant: nunc serenitates generant et procurant. vt dicit beda. colozis variatōne/ et radiorum scintillatione/ nūc tristium/ nūc letorum euentuū sm mathematicos sunt pronunciatiue. Sunt etiam nauigantibus prospere: et ipsarum viarū i medio maris directiue vbi stelle vicinius sunt coniuncte: maioris luminis et pulchrioris sūt expressiue vt patet in plyadibus et syderibus galaxie. et quāuis tantam ostendant pulchritudinē ex quadam vicinitate: quia pariter sunt cōiuncte et lucidissime in cōmuni appareant singulariter cōsiderate: tamen per se non apparēt singulariter ita pulchre. et huius ratio est vt dicit marcianus. quia excedens fulgur vnius p q̄ndam refulgentiam alterius insufficientiam ex se reparat atq; fumit. Vnde qō vni deest: ex q̄dā defectibilitate alia suppliet

que magis excellet ⁊n claritate ¶Item stelle ꝓpter situs sue distantiam sunt bo mnib⁹ dispariter sue magnitudinis ostē siue· Nam vt dicit albumasar· quanto sunt cenith capitis nostri magis vicine tanto semper videntur esse mmoris q̄ntitatis et offerunt nostris aspectibus mi nus parue·et ecōuerso quanto plus elon gatur ⁊n suo ortu a nostro habitabili seu ⁊n occasu· tanto nostris oculis videntur generaliter esse magis magne· et etiam maiores videtur esse ⁊n quātitate ⁊n oc casu q̄ ⁊n ortu (vt dicit beda) Tunc aūt aliquid dicitur esse super cenith capitis nostri· qñ directe videtur esse sup caput nostrū·cenith aūt ōz recta positio sup ca put nostrum·cuius forte ratio est vt idez dicit·quia vapores de terra ascendentes rectitudinem radiorum ad oculos pfecte venire non permittūt· et ideo oculus de cipitur ⁊n huiusmodi aspectu·quia quod circūfulsum est ī aere a solari radio· esti mat oculus cōprehendere ⁊n seipso·Sed sicut dicit agasel· talis visus decipitur· sicut quādo fulgor candele a sano oculo sine obstaculo conspicatur· sed a lippiēte sine arcus celestis imagine non videtur et putat deceptus oculus ommino ⁊n alio videre sez ⁊n lumine viso· qō tamē ⁊n al tero non est· sed ⁊n ipso potius·Idem di cit auicēna ⁊n·c·de obscuritate visus· q̄ re supra de visu ¶Item stelle sunt ꝑm marcianū ⁊n suis circulis armoniace pro cessiue·Omnes enim toni musici concen tus ⁊nter sydera ⁊nueniunt· sed grauitas ⁊nferiorum dissonam reddit melodiā su periorum siue mediox et ecōuerso·superi orum acuitas destruit sonum grauiox ⁊nferiorum sicut dicit marcian⁹ ¶Item ꝑm aristo·⁊n libro de celo ⁊ mūdo· Stel le sunt ex materia corpis celi· ⁊n quo po site sunt atq; fixe· ⁊ ideo naturaliter sūt splendide·sicut et celum ⁊n quo revoluū tur· vnde omnes stelle habent lumē pro prium preter lunam· sed quamuis stelle sint ex se lumꝰnose· ad consummationez tamen sue lumꝰnositatis recipiunt com plementū ab ipso sole ¶Itē stelle sūt sue virtutis et lumꝰnositatis sibi ⁊nuicem cō municatiue·vna enim auget claritatem alterius·et bonitas vnius fortificat bo nitatē alterius·sicut dicit ⁊n libro de con iunctionibus planetarum ¶Item stelle proprijs circulis et sedibus sunt cōtente et ideo si circulus vnius ⁊nterfecādo ali quando subꝰtrat circulum alterius· pro pter hoc ꝓprias sedes stelle nō deserunt· nec sunt alijs per quas transeunt impe ditiue vel ⁊niurie ⁊nuicem illatiue ¶Itez stelle quedam vt dicit marcianus·celeri us orte· celerius occidunt· quedam vero tardius orte· citius occasum petunt· que dam autem pariter oriuntur· et tamen non simul occumbere cognoscūtur· ¶Dec autem varietas ortus et occasus accidit ex dispari altitudine circulorum ⁊n qui bus oriūtur· vel ex eleuatione siue depꝑssi one climatum ⁊n quibus occumbere vi dentur ¶Nam scōm variam eleuationez vel depꝑessionem corporis celestis varijs temporibus vel oriuntur vel occumbūt· ¶Item stelle sunt temporum annorum scz mensium et dierum dist⁊nctiue et per mutatiue· Nam sicut dicit ⁊n libro de p prietatibus elementorū aristo·permuta tio temporis non est nisi propter permu tationem stellarum ⁊n signis diuersis su per climata septem·aut ex permutatio ne lune ⁊ngulis mensibus scz·xxviij·die bus·aut permutatione mercurij et vene ris ⁊n ommibus decem mensibus vel mi nus vno·aut ex pmutatiōe solis ⁊n quo libet anno·aut ex permutatione martis ⁊n duobus annis· aut iouis ī duodecim aut saturni ⁊n trigⁱnta·aut ex cōiunctio ne et permutatōne triplicitatis ⁊n tripli citatem ⁊n ducētis et quⁱnq̄gⁱnta annis aut propter permutationē stellarum fi xarum orbis·permutātur autem ⁊n cen tum annis vno gradu·accidit autem ma gno pmutatio ommibus ī trigⁱntaser mi libus annis· et hic est annus magn⁹ qō est vltimum ommū rerum·(hucusq; ari sto·⁊n li· eodem) In libro autē ciceronis dic̄ macro· Isti⁹ mūdani anni finis ē· cū stelle oēs/qiaq; sydera ac planete a certo

loco sue creatōnis ad eūdē remeare fint hoc autem et phīci volunt post annoꝝ xv. milia peracta contmigere ꝛc. quicqd autem super hec dixerit philosophi hoc certitudīnaliter tenendū est. quia nostrū nō est diffinire quādo vltimus finis erit hoc enim solus nouit temporum conditor qui momenta ꝛ tempora contmet in sua potestate.

POlus (vt dicit beda) est stella paruissima a qua tota pars celi supior est sic dicta. Duplex autē ē polus. scz articus siue borealis qui nobis semper relucet et pollet. nobis autez nunquā occidit. quia super nos existit. vnde polus a pollendo est dictus. qz contmuo mundo pollet. Sed polus secūdus dicitur antarticus id est australis. polo artico opositus. qui nobis semper est inuisibilis. ¶ Inter istos duos polos quasi inter duos mundi extremos vertices semper voluitur firmamentum. hi duo poli nunquā mouētur circulariter ō suo loco. tamē in spere circulo circūferuntur Axis autem a polo ad polum p medium centri terre extenditur circa quā totius firmamēti impetu rapitur et mouetur. ¶ Dic autem axis non est materialis. sed potius linea quedā intellectualis. que a polo vsq ad polum recto dyametro sicut linea a puncto vsq ad pūctum est tracta circa quā tanq̄ circa mūdi medium sempiternis raptibus voluitur firmamentum ¶ Polus igitur est stella quo ad situm altissima. quo ad motum velocissima. quo ad aspectum nostrum minima. quāuis sit in se valde magna. quo ad effectū vtilima. quia p ipsius situm discernūtur situs et termini aliorū syderum et celestiū circulorum. vnde hec stella ab astrologo potissime intuet. Est ergo stella illa hec uissimi circuli descriptiua. pter nimiam elongationem ꝛ distantiam a nostro situ est sue magnitudinis occultatiua. pter situs sui immobilitatē est hominū ipsaz aspicientiū maxime certificatiua. ꝛ ideo vocatur stella maris. quia nauigātium et sequētium nauigalem seu naualem habentium in mari est directiua. ratōne sui situs medij totius celi est ostensiua. p gi rum arturi sibi propinqui ab alijs stellis est distinctiua. a cuius vicinitate polus articus est vocata vt dicit beda.

ARturus est signū a septem stellis in axe in se reuolutis cōstitutum (vt dicit Jsi. ¶ Harum septē stellarum circulus quia i mouum plaustri vertitur. latini eum septētrionem vocauerunt. Septētriones autem nō occidere axis vicinitas facit. eo q stelle iste axi et polo stelle altissime sunt vicine. Dicitur autem idem circulus artofilax. eo q areton id est ylicen vrsam sequitur. Eūdem boetem antiqui dixerūt. eo q plaustro beret. qō est signum spectabile multis stellis inter quas est arturus. qui est est pre sydus post caudam maioris vrse positum. vnde ab hac stella tota constellatio illa arturus est vocata vt dicit Jsi do. et merito dicitur arturus ab artando dictus. quia ex pma illa parte surgit frigus propter elongationez a calore solis. frigore vero poli terre artuātur et pstrin gūtur. Apparent autem septem stelle radiose rutilātis forme. quarū qtuor anteriores in modū quadrāguli alternis lateribus ordinātur. tres vero sequētes i modū semicirculi disponūt. Vocantur autē sub polo circa axem vnde semp circueūt polum tanquā centrum (vt dicit grego.) semper ille stelle vertūtur circa axem sicut vrsa circa stipitem. et ideo ille circulus maior vrsa vocatur (vt dicit macro.) semper vertitur et nūquā ad ima demergitur vt dicit grego. quando tres stellas eleuat. quatuor ad ima declinat. et econuerso cum quatuor sursum erigit tres ad ima deprimit et demergit vt dicit grego. Inter omnes circulos supiores circulus arturi est altior. quia polo vicinior. hoīm aspectibus maxie se offert. nūq̄ est hora noctis q̄n videri possit. nisi forsā ei⁹ aspect⁹ nebulis vel nubib⁹ intercipiat. Inter medias stellas arctos draco ad medū

fulmina elabitur vt dicit marcianus· Hiemali tempe in ortu suo maxime rutilat quadam scintillarū irradiatiōe fortem aque et terre congelationē prenunciat· vt dicit marcianus·

ORion est astrum tempe hiemali exortum aquarū et tempestatum excitatiuū· Est autem orion nubilosus ventorū et tempestatum generatiuus· Et est orion ab ortu et mundatiōe aquarū orion dictus (vt dicit Isi·) In suo autem ortu tempestates generat et aerem immutat· ad modum armati pedes et brachia extendentis disponitur· et fere per latitudinē trium signorū eius extenditur longitudo vt dicit marcianꝰ· maxime fulget i signo thauri vt dic idē· Est autem constellatio maxime notabilis et rōne magnitudinis ac pulchritudinis et etiam rōne dispositionis et virtutis· ab ariete em vsq; ad gemmos se extēdit (vt dicit marcianꝰ) totam etiā illorū trium signorum superficiem fulgoris sui pulchritudine clarioꝛē reddit· vt dic idē· gladiati militis et accincti in stellarū ordine pcedit· de quo dicit marci· Armatꝰ etiā flagrans splendebat in armis ꝛc· Splendor tamē orionis vt dicit idem signū est future serenitatis· sicut ecōuerso eius obscuritas future est pnosticum tempestatis· sole existente in signis orionis in thauro et in gemmis omia germinat et oriūtur· que nutrimentū recipiunt ex aquis et aere et ex terra (vt dicit idem) Constellationē orionis sequitur quedam stella que dicitur canicula que ab astrologis maliuola dicitur et nociua· que ꝑm fabulas eius canis fingitur fuisse vt dicit idem· non tamē est hec canicula illa nociua que oritur in leone· a qua dies caniculares a phisicis nūcupantur (sicut dicit galienꝰ) Orion ergo in ortu suo primo tempestatem pronosticat· sed post serenitatem solito operatur ad terre fecunditatem· Sole existente in thauro quasi se abscondit sub radijs solis· nec tūc suaz manifestat inferioribꝰ claritatē· Oritur autem iterum in iulio quādo sol ascendit de gemmis ad circulos vteriores· quādo terra maximā patitur distemperantiam aeris· quo ad calidam qualitatē· (vt dicit marcianus·

HYades que et sicule dicunt· sunt quedā stelle pluuiales· in quoꝛ ortu pluuie multiplicātur (vt dicit Isidoꝛ·) Nam tunc temporis vaporeꝛ a mari et a terra ꝑ caloris solaris violentiam fortius ad superiora attrahūtur· qui motu hyadum i pluuias resoluūtur· Et ideo ille stelle dicūtur hyades id est sicule· quia attrahendo humoreꝛ et resoluendo eos traxisse aquas a fabulis cōfingūtur (vt dicit ygmus) Habent aūt he stelle situ suum in fronte thauri vt dic marcianus· et cū dies extenditur et sol feruētioꝛ ascendent· tunc hyades primo solēt apparere vt dicit grego· super iob· xx· q̄ a saturno impellūtur· diuersas generāt tempestates (vt dicit beda) In hyadum ortu fruges vberius crescunt· quia tūc a pluuijs irrigātur· Plures habet hyadū constellatio stellas clarissimas ꝑ girum ordinatas· que oriūtur i· xvi· gradu thauri· et turbant aerem in ortu suo (vt dicit albumasar·)

PLyades sūt septem stelle a pluralitate dicte que sibi sūt vicine· ab inuicem tamē sunt distincte· vt dicit grego· hiemali tempe oriuntur· quāto autem aura serenioꝛ est et frigidioꝛ· tāto melius ab alijs discernūtur· vna enim inter septez latere videtur qui nec ex toto se manifestat· nec ex toto se occultat· inter genua thauri habent situm (vt dicit Isidoꝛ·) Sol in mense iunio ꝑ plyades iter facit· et tunc aeris caliditas vernalibus pluuijs temperatur· et terra tunc temporis florum pulchritudine adornatur (vt dicit marcianus·) Hac de causa dicitur iuno amasse maiam· quia fingitur fuisse vna de plyadibus· et fuit mater mercurij ꝑm figmentū poetarū vt dicit marcia· scōm albumasar aūt oriūtur plyades i· xvi· gradu thauri cū hyadibꝰ

et motu suo turbant aerem.

Canicula est stella quedam feruentissima que oritur scōm albumasar in .xxix. gradu cancri. in cuius ortu magna fit aeris perturbatio. ab hac stella dicūtur dies caniculares in quibus sanguinem minuere vel medicinam laxatiuā accipere est summe periculosum ꝓpter excessum distemperantie aeris in calore (vnde hypo. in amphoris.) ante canem et post canē et sub cane molestē sūt farmacie. et ibi dicatur in cōmento q̄ ante ortum illius stelle et in ortu et post ortum statim periculosum est dare potionem laxatiuam. quia tunc est aer calidus et siccus scz a calido signo et a calida stella et a sole tunc in leone cum canicula existente. vnde ex modica medicina corpus fieret nimis calidum et siccum. et febris forsitan sequeret. medicina etiā euaporaret et nimis operaretur. cum corporis pori tunc ex caloze aeris sunt aperti. Dicit enim ibidem galie. Caloz extraneus vires extrahit medicine. vnde aqua calida repugnat solutiom si caloz aeris tūc est fortis. Preterea virtus interior tunc est debilis et p potionē vel mutationem plus debilitat. Durant aūt dies canculares a .xv. iulii. augusti vsq̄ ad nonas septembris. et sic sunt dies quinquaginta sicut ibi dicitur.

LVx (vt dicit basilius) est species omnia sibiipsi similis. De luce autem quid sit ꝑm tem vtrum scz sit substantia vel accidens diuersimode loquūtur auctores. Nam aristo. dicit lumen non esse corpus nec a corpore defluxum. Damas. etiā dicit lumen ꝓpriaz hypostasim/ id est substantiam nō habere. Scōm aūt beatum augu. super gene. ad litteram. Lux est substātia corporea summe simplex. in genere corpoz summe multiplex. in efficacia summe mobilis et absolute penetrationis. et minime resistentie et summe. disparia et contraria generans et concilians. summe cōuertibilis. omnis naturalis motionis principium et origo. summe pfectibilis/ summe iocunda/ summe cōmunicabilis. Vnde luce in corpibus nihil est vtilius/ nihil cōmunius/ nihil pulchrius/ nihil velocius nihil subtilius/ nihil impassibili?/ nihil virtuosius inuenitur. Est autem differētia inter lucem et lumē. Nam lumen est quidam defluxus a luce siue irradiatio defluens a substantia lucis. Lux autem dicit ipsam fontalem substantiam super quā lumen immittitur. si enim lux considerata in se esset accidens. necessario et per se esset alicui accidēs. et p se causaretur a forma subiecti sui. vñ si lux in aere esset accidens. causaret lux a vera forma aeris. quod esse non pōt. Preterea lux mutat subiectū suum. qō patet. quia lux naturaliter est in oriente. consequēter vero in occidente. et lux orientalis generat proximam sibi. et ita deinceps vsq̄ ad occidētem. accidens enim nō permutat suum subiectuz. nec extra illud agit. ex quo videtur q̄ lux non sit accidens. Preterea si esset accidens aeris. necessario moueretur aer subito ab oriente in occidētem scōm subitū motū lucis. sic autem moueri subito non cōtingit aeri nec alicui elemento. Preterea luce nihil est nobilius accidens autem est ignobilius substantia. ex quo videtur q̄ lux nō sit accidens cum aer longe sit ignobilior ipsa luce. si lux est corpus. difficile est intelligere qualiter lux sit in aere vel cum aliq̄ corpore dyaphano. vt in cristallo. cum duo corpa nō pōt esse simul in eodē loco. Nec est tamē incōueniens nec impossibile ponere lucem esse substantiam corpoream et esse simul cū alio corpe. videmus enim aquam et cinerem pariter iungi et misceri salua vtriusq̄ corporeitate et localitate vtriusq̄ superficiem ab alio distinguēte. et vtriusq̄ partes infra ꝓpriam superficiem cōtinuante. quātumcūq̄ enim simul immisceantur cinis et aqua. manet tamen aqua in sua corporeitate per partium suarū coherentiam et cōtinuitatem et cinis in sua. nec ꝓpter istā cōmixtionem et vnionem simul sunt duo corpa

in vno loco: immo aqua habet suum locum proprium et cimis suum: sic lux potest esse in aere vel in quolibet alio corpore salua vtriusq; corporeitate et suarū partium substantialium cōtinuitate· vnde et lux subintrans ad interiora aeris vel cristalli: habet suum locum ipsius superficiem ambientem: et a substantia adiuncti sibi corpis distinguentē: quāuis non possit propter simplicitatem sue substātie sensu percipi vel videri: immo qō mirabilius est multe luces pariter concurrentes impermixte· et tamen vnite coniūguntur salua cuiuslibet substantiali forma qua ab alia differt· nec est vlla illarū respectu alterius materialis vel formalis· sicut manifeste docet et dicit dionysius in li· de diui· no· cuius hec sunt verba· Summa (inquit) lampadarū cū sint in domo vna tota inuicem totis sunt cōmunia: tamē habent a se inuicem discretionem vnica discretiōe et vnitate discreta· videm⁹ nāq; vnū lumen multis accēsis lāpadibus: et iuxta omniū lampadarum lumina vnā claritatē indiscrete relucentem· nec poterit quis (vt arbitror) aliqō eorū ab alijs ex aere contimēte cetera dum simul ibi sunt sequestrare aut alterum sine altero cernere: totis inconfuse inuicem cōtemperatis· subducta autem vna simul et p̄rium lumen recedet nihil secū ceterorū luminū auferēs: aut de suo aliquid eis relinquens· Erat em̄ omniū vt dictum est perfecta vnitas vniuersaliter permixta et nulla parte confusa· que si tanta est in hoc corporali aere et materiali lumine etc· (hucusq; dionys) quibus verbis manifeste docet lumiaria simul vniri· salua tamē cuiuslibet p̄rietate substantiali et accidentali: quas deferunt secum siue accedendo siue recedēdo· Lux itaq; (ꝑm dionysium) est substātia in se sistens: a quo p̄cedit irradiatio quedam et illuminatio corporū aliorum· semper enim lucet lux in se: et tamen nō semper illuminat: sed solum quādo inuenit corpus habens materiā dispositam et aptam ad illuminationē· vt dicit augustinus· Substantia em̄ celorum est vere lux: que in corporibus obtinet primū locum: et tamen celum nō illuminat in tenebris vel in nocte· semper ergo lux lucet inuisibiliter et in tenebris: sed nō semper illuminat visibiliter· vnde virtutē lucis sentit et percipit omnis creatura· Inuisibiliter em̄ operatur virtus lucis sensum et motū in animalibus· vt dicitur in libro fontis vite· Dicit etiā albumasar in libro iudicijs astrorum hypocratem docuisse q; nisi stellarū lux ō nocte subtiliaret densitatem aeris: destrueretur omne corpus animatū· et tamen certum est lucere stellarum de nocte sepius nō videri· Impressio enim et operatio lucis est manifesta in mari quod fluit et refluit p applicationem lune ad aliquem situm siue illuminet aerem siue nō· inuiscerib⁹ etiam terre vbi non attingit lumē virtus lucis operatur· vt patet in mineralibus et rebus alijs ibidem generatis· Et breuiter presentia lucis necessaria est in omni corpore mixto p quam cōtraria in elemētatis vnitur· Lux itaq; a summo celo empyreo vsq; ad centrū mundi est diffusa: que in sua substantia vna est et radice simplex· variata tamē ꝑm diuersitatem recipientium siue solis siue aliorum corporum superiorū vel inferiorū· vbi est vera substantia: virtus et operatio lucis: licet nō luminositatis· hec est primogenita lux que creata fuit die prima vt dicit basilius: q̄ solari corpori et ceteris celestibus q̄rta die factis supfertur· vñ sol et cetera sydera sunt primeui luminis vehicula: q̄ ꝑter susceptionē lucis incorporalis sufficiunt sine sue subē deperditōe ad illuminationē perpetuam et phennem· vnde ista lux vbiq; attingit· et omnia corpa ꝑm magis et minus disponit et perficit· Lux igit̄ ē radix et fundamētum· qz omnis illuminatōis vna est in subā que nō cōtinetur accidētaliter ab aliquo corpe inferiori: sed magis continet omnia corpora respectu quorum penitus formalis est: licet in se sit materialis et situalis· Et ideo lux cum sit materialis: habet

potentialiter partem extra ptē· qz vero formalis et habet actu ptem extra ptem· quia quod habet materia in potētia· hoc habet forma in effectu· Ex quo manifestum est q̄ cum lux in genere corporum minimū habet de materia et maximum de forma· vicinior est forme q̄ materie· et ideo ratōne materie est in minimo scz in puncto· ratōne vero forme est in omni loco· Nam vnūquodq̄ habet ita moueri ad locum sicut ad formā suam· vt dicit aristoteles· quia forma quāto est nobilior· tanto materiaz suam plus extendit· vt ait augustī· ꝓpter quod forma lucis quia est nobilissima in genere formarum corporalium· maxime materiaz suam distēdit· et ideo vnus punctus luminis siue lucis sufficeret ex se ad illuminationem vniuersi orbis ꝓpter materie sue nobilitatem· et forme summe actualitatem (vt dicit augustīn⁹) ¶ Una igitur est lux simplex et vniformis in sua essentia quāuis diuersa sint luminaria· que inter se sunt distincta· quāuis videant in vno actu vniformiter aggregata· nec vnū lumen intrat substātiam alterius· quāuis sensibiliter tanq̄ vnū lumen vniri videantur ¶ Non est ergo inconueniens ponere duo corpora simul esse quorum vnum est subtile et formale et quasi complementum respectu alterius· reliquū autem est materiale et imperfectum· Duo vero corpora glorificata in eodem esse nō possūt· quia neutrū respectu alterius materiale pōt esse in aliquo vel formale· sed glorificatum et non glorificatum simul esse possunt sine aliquo inconuenienti· sicut expresse dicit augustīn⁹ ¶ Lux etiam vt dicit basilius maxime est mobilis· incessāter enī mouet se et gignit sine aliter et circumferentialiter in omnē partem se mouendo et diffundendo· vnde quātum ē de se· ubito mouetur ¶ Lux enim est summe actiua· et sine resistentia ad intima cuiq̄ rei penetratiua· diuersorum et disparium generatiua· et contrariorū in elemētis et corporibus mixtis in concordiam et vnitatem reductiua· radiorum suorum proiectione/ directione/ intersectione/ cōfractione/ et reflectione· omniū· in esse productiua· in esse conseruatiua· vel ab esse dissolutiua (vt dicit calcidius super thimeum) vite et ꝓmanentie cuiuslibet rei regitiua est lux et directiua· suiipsius naturaliter multiplicatiua· Lux enī multiplicat se gignendo· gignit nāq̄ lux lucem· et lux genita simul gignitur et generat lucem sibi succedentē· et sic in vno instanti vnus punctus replet lumine totū orbem· ¶ Item lux est sui et aliorū manifestatiua· colorum per sui incorporationem in superficie humidi perspicui effectiua (sicut dicit augustī·) Lux tenebras expellit/ merorescq̄ dissoluit/ insidias prodit/ securitatem parit/ omnem speciem letam iocundāq̄ inducit· rebus omnibus formam et decorez tribuit et inducit· q̄a sine luce omnia corpora occulta remanēt et ignota· Auferq̄ inquit damas·) lucem et omnia incognita in tenebris ꝓmanebunt· Lux igitur ꝑm ambrosium et etiaz ꝑm basilium est pulchritudo omnis visibilis creature· cuius gratia maxima est in aspectu que cetera mūdi membra laudibus facit digna· Hec vt dicit basilius eadem est angelorū et sanctorum supra celum quietissima habitatio· hec summe trinitatis ꝓ exemplum est demonstratio manifesta· hec lux sine diminutione sui est luminositatis multiplicatiua et diffusiua· que in superficie umbrosi corporis recepta· non se profundat quantū ad visibilem speciem· sed quo ad virtutez (vt dicit Isido) ¶ Multas alias ꝓprietates habet lux laude dignas quo ad suā substantiam/ virtutem/ et operationē· cuius substantia nihil inuenitur purius· vnde transiens ꝓ sordes· non sordescit· cui⁹ virtute nihil est actualius· cuius operatiōe nihil vtilius in corporibus experitur·

SPlendor est quidam defluxus exiens a substantia lucis· q̄ egreditur a luce sine alterius nature commixtione· lucida quo exit· est coeuus in duratione· vt dicat

Augu· ꝓcito est ignis/tãcito est splẽdor· vñ si ignis esset eternus et splendor essz eternus· erit etiam splendor a luce sine luas dimmutiõe/sine puritatis lucis cõ tamine siue discõtmuatione·cũ sui z alio rz manifestatione·cum sui multiplicatione·vt dicat basilius·

LVmen differt a luce sicut species a genere· omne eñ lumẽ lux est sed nõ econuerso non omnis lux est lumen· Nam lumen est defluxus quidam a substãtia lucis ĩ aere siue ĩ alio dyaphono corpe receptus et vndiqz circũfusus· Tripler autem est lumen vt dicit auctor pspectiue·scz reflexum/fractũ/ et directu;· Reflexum/sicut a speculo et alijs politis corpibus/que reflectunt lumen a se receptum· Aliud est lumen fractum· sicut quãdo lumẽ venit ad corpus densũ aliquãtulum qõ non est ommino densum vel durum/sed recipit lumen ĩ se·sed propter materiam nõ ommino obedientem lumen illud non tenet rectũ ĩcessum/sed distat et diuertitur ab ĩcessu recto·et vocatur fractio radij· Tertiũ lumen est directum qõ non repellitur neqz ĩuenit materiã aliquo modo ĩobedientem et transit libere/ et facit operationes pfectas· Illud lumen est aeris et aliorũ corporum transpare ntiũ perfectiuũ/decoratiuũ/formarum et figurarum declaratiuũ·oculorum letificatiuũ/ oculis lippis et infirmis est lumen odiosum z molestie illatiuũ·hominũ a somno/corpore et ocio excitatiuũ· formarum et specierũ ĩ superficie speculi vel politi corporis impressiuũ· Nam lumen ad superficiem polite materie ptingens angulis equalibus se reflectit et omniũ obiectorum formas ibi imprimit·vnde qõ extra est per substantiam/ĩ superficie speculi collocatur p imagĩem et figuram· Lumẽ est etiam ꝑm dispositionẽ materie quã subintrat ĩmutationis susceptiuũ· Nam eius claritas ĩtenditur ĩ materia pspicua/ atqz pura et remittit ĩ feculenta materia et obscura· In materia eñ dyapha-

na obstaculum nõ ĩuenit· ideo per eam radians/proprios fulgores exprimit z ostendit(vt dicit dion·)et quanto perfectius illi pfunditur/tanto latius ex ea refusa ad alia deriuatur· accedens autẽ ad grossiorem materiã illis obscuriorem habet distributiuã apertionem·sicut eñ cum materie crasse ĩfunditur/capitur/ imperfecte/ et totũ se effundit extrinsec? apparetqz obscure·vnde materie crassities impedit ne illuminatõ recepta distribuatur(In purioribus igit substãtijs pfectius apparet et augmẽtatur/ ĩ grossioribus mĩorat·Ex quo patz qꝺ a purissimis et subtilissimis materijs lumen pfecte comꝑhenditur·a cõpactis vero z obtusis repulsam pati ĩuenitur·

RAdius est quidam luminosus a corpore lucido defluxus/ q̃ mediante lux vel lumen suam pficit actionem(vt dicit basilius·) Radius autem alius est ꝓpendicularis et rectus qui a corpore luminoso emissus/recto et imeari motu sine disgressione aliqua petit centrũ· Alius est collateralis et pfractus/qui a corpore luminoso exiens z alio qõ dyaphonũ ĩuemens/nõ recte procedit sed obliquat motũ suum·et obliquatio ista vocat radij confractio· Alius vero est refluxus qui quidẽ a suo principio recte vel oblique ꝓgreditur/sed a corpore obiecto repellitur et repcutitur· et talis repercussio radij flexio nũcupatur· vt dicat auctor pspectiue· Radius itaqz luminosus est mobilis et agilis/sphericus/et orbicularis/de se rectus· maxime si fuerit perpẽdicularis· Contingit autem radium frangi et obliquari et quãdoqz ad partem oppositam projici ꝑm dispositionem materie quã ĩuenit/vel quam tangit· Dic radius ĩ nube concaua z humida interclusus/ diuersas operatur ĩ nube vel ĩ aere formas/colores/et figuras vt patet ĩ coloribus arcus celestis/ qui nihil aliud est vel esse dicitur/nisi subintratio radiorum ĩ nubem concauam et aquosam·vt dicitur ĩ libro metheorz·

Ex subito sempet motu radiozum et con
tinuo contingit aerem circūfusum ignīri
et inflammari: maxime cū ꝓcurrerint in
loco confractionis. Nam radij ibi coadu
nati mutuo cōcalcantur. Et ista est cau-
sa quare aer circūfusus sepius inflāma-
tur. vt patet in cristallo et berillo ex cu-
ius oppositione ꝓtra solares radios stup
pa apposita accenditur et ignitur.

Umbra est obiectio corporis te
nebrosi z opaci ad lucem vel lu
men siue ad corpus luminosuz.
Et est vmbra triplex. scōm phisicam con
sideratiōē contingit q̄ corpus lumino-
sum sit rotundum. z aliquādo est maius
q̄ corpus obiectuz: aliquādo equale: ali-
quando minus. si equale: facit vmbram
equalem et rotundā. et talis vmbra dici
tur cylindroides/id est equaliter totun-
dum. si minus sit obstaculo: facit vmbrā
tendentem in latum ad modum calati.
talis vmbra dicitur cataloides. Si vero
corpus luminosum maius sit corpore ob
iecto: facit vmbram tendētem in acutum
et in conū. et talis vmbra dicit conoides
Et q̄ patz q̄ cum sol sit maior tota terra
ipa terra facit vmbrā conoidez. Contin
gēte igit q̄ terra sit opposita soli que assi
gnato modo ita alte dirigit vmbrā q̄ lu-
nam attingat et eā inficit: eclipsim lune
facit. sed exquo sol tumorem spere preter
rit: iste conus transit et declinat in partē
oppositam: et tunc luna libere apparet.
et illuminat. Cum vero luna directe sit
opposita soli: luna facit vmbram cataloi
dem. et ideo vmbram contra terrā diri-
git et eclipsim particularem facit. qz ta-
lis vmbra non sufficit tegere totam ter-
ram: cum a radijs solis in quibusdā par
tibus illuminetur. et ex tali vmbra acci
dit eclipsis in vno climate alio illumīa-
to existente. sicut dicit albumasar. Vmbra
vero caloris solaris ē repssiua. splēdoris
radiozum solarium occultatiua. sterili-
tatis et fecunditatis terre inductiua. ser-
pētū amica: et colubrozum nutritiua. estu-
antium et itmerantiū refrigeratiua. ma
turitatis fructuū tardatiua. terroris vel
timoris z horroris multiplicatiua. cum
nō sit corpus: species corpus est repre-
sentiua. corporum in motu et in quiete ē
multiplius cōfiguratiua. nam moto corpo-
pore: se mouet. et quiescente: requiescat.
fugientium est insecutiua. et insequenti
um fugitiua. quāto etiam dies est longi-
or et sol in celo stat altior: tāto obiecti
corporis vmbra videtur minor et ecōuer
so. et ideo sole oriente: videt vmbra ma-
ior. similiter et in occasu q̄ in meridie.

Tenebra est lucis absentia: a te
nendo dicta. ligat enim et tenet
oculos ne solem videant siue lu
cem. et sic nihil est nisi pura priuatō. Te
nebra etiā dicitur aer obscurus vel vm
bra opaci corporis (vt dicit basilius.) et
qualitate z situ luci contrariatur. timorē
incutit: colorum pulchritudinē tollit: ve-
recundiam dirimit vel minuit: somnolē
tiam nutrit.

Finit Liber Octauus.

De ꝓpietatibus tpis z eius partib⁹

Liber nonus.

Ostq̄ autem diximus de ꝓpietatibus celi z eius partibus de quibus sacra pagia facit mētōnē: dicendum est sub breui cōpendio de eius effectu. s. de motu z mēsura motus. i. de ꝓpietatibus tpis z ptibus ei⁹. Causatur autez motus primo z principaliter a volutione celi cuius motus ꝑmus est z sempiternus. vt dicit in li. de ce. et mū. neq; similis est motui inferiorū corpozali z visibili siue mutabili causa tamē est motus inferioris: qz motus terū inferiorū generabiliū ꝓcedit ex incorpozali z vniformi motu ozbiū superioꝝ vt dic Ari. ibidē. Motus autem est trāsitus a termino ad terminū cōtrariū. vt dicit in li. eiusdē. Omne em quod ꝓmutatur: de cōtrario mutat in cōtrariū Et sūt sex spēs. s. generatio/corruptio/alteratō/augmentū/diminutio/ꝑm locum mutatio. vt dicit idē. motus vero ꝓmutatōis ꝑm situm alius reuolubilis z sphericus/alius rectus/alius compositus. Reuolubilis autem nō mutat locum scōm se totū sed ꝑm partes circulares: tamē quādoq; mutat locum vt patet in motu planetarum. Rectus autē sp mutat locum quādiu est in actu: aut em mouetur a centro ad circūferētiam vt ignis z aer z huiusmodi leuia que ferūtur sursū aut ecōuerso mouetur deorsū. s. ad centrū vt grauia sicut aqua z terra. hic autē motꝰ sex habet spēs. Est em dexter/sinister/ante/retro/superior/inferior. Cōpositus vō motꝰ est ex duobꝰ motibꝰ cōtrarijs sicut motꝰ ligni in quo accendit ignis Motus isup hoc habet ꝓpriū qz ex vehemēti motu generatur calor vt patet ex motu primi orbis ex cuius ꝑfrmatōe z motu inflāmatur etber vt dicit Aris. z ex motu liq̄fit plumbū quod est in motu vt dicat idem. motus em nō pōt mensurari: nisi ꝑm mēsuram spacij in quo est motus. Omne autem quod mouet aut mouetur ꝓpietate sue nature sicut adamas mouet ferrū ex virtute celesti. aut violēta sicut ex forti impulsu vēti mouetur nauis. aut exvolūtate sicut mouet corpus put vult animus. Motus vero mutationis ē duplex vel mutationis de loco ad locū/aut per mutatōis dispositōis ad dispositiōz. De loco ad locū aut naturaliter/aut pvi. lapis. n. qñ ab alto dimittit quāto magis descēdit: tanto est eius motus magis impetuosus: vnde itendit motui in fine ipsius. quodvero mouet ꝑ violēta fortiꝰ motus est in principio motus ipsius z quāto remotioꝝ est a suo principio tanto debilioꝝ erit motus vt patet in sagitta ab arcu emissa. que taz a remotis potest pūcta: q; in vltio nihil penetrat neq; ledit. motus itaq; est generationi z omnis trāsmutationis inferiorū causatiuꝰ. caloris z inflāmationis inductiuus: taz aque q̄ aeris subtiliatiuus: caloris naturalis cōfortatiuus: appetitus excitatiuꝰ medicine laxatie ad mūdificandū corpa alias corpus cooperatiuꝰ Vnde dic Hypocras vis eleberū ducere move corpus. Item si fuerit motus a cētro ad circūferentiā erit materie extensiuus/diffusiuꝰ z dilatiuus. Si vero fuerit ecōuerso a circūferētia vsq; ad cētrum erit aggregatiuus partiū inspissatiuus z cōstrictiuus. Itez motus temperatus est nature animatorū corporū cōseruatiuus. immoderatus vero est nature destructiuus.

Tempus est rei mutabilis mēsura vt dicit Aris. in li. de quiq; substā. vel tepꝰ est numerus numerans in omni eo quod numerat. vel sicut dicit Ra. tempus est dimēsio rei mutabilis ꝑm motū z morā q̄ coeua est ī rebꝰ mutabilibꝰ. Et dicit Augꝰ. nihil est pretiosius tpe. quia de omni possessiōe duo possunt simul haberi vel plura. sed duo momenta simul haberi nō pūt. Vnde tempus recuperationē nō recipit. amissio em temporis irreuocabilis est. breue est tps mutabile z

mstabile ireno cabile Cum enim motu mobili mapit: quo pemtus deficiente tempus fimit z ideo non erit m futuro sed cessabit: quando nibil nisi etermitas erit vt dicat Aug⁹. ēp Tore nibil est commutabile: oibus em̄ equaliter est cōmune Tēpore nibil labili⁹: quia nūq̄ quiescit immo quādo icapit deficere mapit z decrescere z ecōuerso: quia pūs fimis est p̄teriti z mox p̄mapiū est futuri. Omne em̄ tempus tribus vicissitudinibus variatur. s. m preteritū presens z futurum Scōm rationē tēporis z eius variā succession̄em semper est dies z nox vt dicit Beda sed alibi dies alibi nox. tempore nibil incertius nibil imperceptibili⁹. q̄a vt dicit Jsi. tempus per se non dinoscit: sed solū p humanos actus. Jtem tēpore nibil est alterabilius z ideo corpi nibil periculosius: quia vt dicit Hypo. mutationes temporū maxime generāt morbos. subita em̄ mutatio frigiditatis i caliditatem corpa alterat z imutat z ideo quia natura nō patitur repētinas mutationes vt dicit Hypo. ideo subita mutatio temporis frequenter est causa infirmitatis. Jtem moderato tempore z m suis qualitatibus temperato: corpori nibil ē salubrius. vnde dicitur m ampho. temporibus moderatis si tempora temperaliter se babuerint: boni erūt stat⁹ z maxime bone determinationis fiunt egretudines. Jtem q̄uis tempus ita sit mutabile: tamen tēpore nibil magis est cōmunū: partes em̄ tēporis sunt cōmune. Vnde dicit Mar. tempus quod m byeme senescit statim m vere reuiuiscit z ecōuerso

Annus vt dicit Jsi. ē solis reuolutio vel anfractus cū peractis. cccl x v. dieb⁹ z quadrāte redit ad locuz suū. Est autem ānus dictus eo q̄ mensibus m se remeantibus voluitur. Vnō ānus dicitur ab an q̄ est circuz. qz q̄si circulus m se redit z renouatur. vnō apud egyptios aīa litteras muētas per pictum draconem: cauda m suā icidentem z m se reuertentem signabatur vt dicit Jsi. Sunt ānoz diuersa genera. nam est ānus lūaris minor āno solari m. lx. diebus. z est ān⁹ solaris qui. xij. babet mēses. Singuli aūt plancte babēt ānos suos m quibus pficiunt cursū suū vt Mars qui m duobus Jupiter m. xij. z Saturnus m. xxx. Et ē annus magnus qui dicitur mundanus quando omnes stelle scōm Aristo. redibunt ad p̄aum: z primum sue creationis pūctū: z hic ānus scōm Aristo. m xxxvi. milibus annoz pficietur. sicut patet m li. de p̄rietatibus elemētoz. scōm platoicos autē infra. xv. milia. pficit annus iste sicut dicit Macro. m li. Ciceronis. Est autem ānus vsualis scz solaris quatuor tpm/que q̄tuor tpa sunt scz tempus vernale estiuale autumnale z byemale. z dicūtur tpa eo q̄ m suis qualitatibus mutuo se tempant vt dicit Jsi. dicuntur curzicula eo q̄ alterna assiduitate curzūt z nūquam m eodē statu p̄seuerant vt dicit idem Jsi. Jn his quatuor ānī tpib⁹ occidūt duo solstitia i byeme z estate duo eq̄noctia i vere z autūno. solstitiū aūt est maxima equalitas diei et nocte/que accidit i ingressu solis m cancrum z capricornū. m cācrum quantū ad solstitiū estiuale. m capricornū quantuz ad byemale/et dicit solsticiū quasi solis statio duplici ō causa. vel quia sol i estate vel m byeme p̄ter longitudinē dierū aut noctiū videtur stare m nro emisperio vel m inferioze/vel quia m vtroq̄ solsticio. q̄si stat: m estiuali nō potēs plus accedere ad nos. m byemali non potens pl⁹ a nro loco habitabili elōgari. Equenoctiū ē maxima equalitas diei artificialis z noctis que accidit i ingressu solis m arietē siue librā. Primū ē vnale. Secundū autūnale. Jn his quatuor tēporib⁹ fiūt q̄tuor ieiunia: que dicūtur triduana. Primū fit i p̄ma septimana quadragesime. i. i vere. Scōm ē estatis i septimana penthecostes. Terciuz ē autūni infra q̄rtā feriā septēbris. Quartū ē byemis q̄ fit m septimana integra ante natiuitatē dñi. Ann⁹ itaq̄ solaris ē annus cōis/z incipit a ianuario z termiat i decēbri. z ē spaciū q̄ voluit sol tricēties sexagesies z q̄nquies m zodaico z q̄dragie

ꝺ eſt ſex hoꝛis que ſunt quarta pars ꝺi
ei naturalis· Iſte aũt ſex hoꝛe non cõpu
tãtur in ãno cõmuni· ſed colligũt in an
no biſſextili· Dicit aũt biſſextꝰ collectio
xviij hoꝛaꝝ emiſſaꝝ in tribus ãnis cum
ſex hoꝛis ꝗrti ãni ad ꝓficiendũ vnũ ꝺiez
ex·xxiij·hoꝛis ex cuiꝰ additione dicit an
nus biſſextilis vt ꝺicit Beda· Et dicit biſ
ſextus qz ſemp eo ãno quo accidit in fe
bꝛuario bis·vi·kl'· ꝓnũciamus· vel dicit
biſſextus ex biſſe momentis collectis ex
xxxij·momentis quibus ſol moꝛat i quo
hꝺz ſigno vltra·xxx·ꝺies z ex ·xxx·trieti
bus recolliguntꝫ ſingulꝫ ãnis ſex hoꝛe que
collecte ꝓ tres annos faciũt in quarto ã
no ꝺiẽ biſſextilez vt ꝺicat Beda· ſed hoc
quere in computo·

ANnus lunaris quãdoqꝫ ꝺici
tur ſpacium quo luna reuol=
uit ab vno puncto ẓoꝺiaci ad
aliud pũctum quod ꝓtmet ſe
cũdum quoſdam·xxvij·ꝺies et·vi·hoꝛas
Quãdoqꝫ ꝺicit annus lunaris ſpacium
quo voluit a cõiũctione vſqꝫ ad cõiuncti
onẽ vel ab illumꝫatione vſqꝫ ad illumi
natiõnẽ z tale ſpaciũ ſupat ꝓmũ ꝺuo=
bus ꝺiebus z·vi·hoꝛis· Dicit autẽ luna
eſſe i cortu qñ ita ꝺirecte ẽ ſub ſole ꝙ nꝝ
la ꝑs ſuꝑficialiter nos reſpiciẽs apparet
illumꝫara· tota ẽ illuꝫata qñ videt
pelna pꝰ cõiunctõnẽ· itaqꝫ luna recedit a
ſole z relinquit eũ in aliquo pũcto ẓoꝺia
ci que reuertẽs ad iꝺẽ pũctum· nõ inue=
nit eũ ibi/ quia iam ꝓfecit in ſuo motu·
Vnde optet eũ cõſumere ꝑ ꝺuos ꝺies et
ſex hoꝛas anteꝙ illuz cõſequatur· z tale
ſpaciũ ꝺicitur lunatõ· Quãdoqꝫ ꝺicit an
nus lunaris ſpaciũ contmens ꝺuoꝺecim
lũatones/ que ꝺiuiꝺunt a cõputiſtis per
ſex pares z ſex ipares/ ſcõm ꝙ mẽſes ſũt
pares ſiue impares· Par em lunatio re
ſponꝺet mẽſi pari· impar autez impari·
Annus ergo lunaris contmẽs·xij·tales
lunationes· cõtmet·ccc·lxij·ꝺies/ ſeries
autẽ·xxx·z totiꝺẽ·xxix·ꝺies ꝓficiũt tan
tam ſũmam· Vnde patet ꝙ annus ſola=
ris cõmunis ſupat hunc annũ lunarem
in·xi·ꝺiebus / qui exceſſus facit etatẽ lu
ne variari ſingulis ãnis in kl'· menſium

Ita ꝙ ſi in hoc ãno luna ꝓima ẽ in kl'·
alicuius menſis in ſequẽti ãno erit ꝺuo=
ꝺecima· Quãdoqꝫ autẽ ꝺicit menſis vel
annus lũaris emboliſmalis· z eſt embo
liſmus excremẽtũ anni ſolaris ad luna
rem· Et ꝺicit ille annus emboliſmalis i
quo cadit z recolligit vna lunatio· xxx·
ꝺierũ recollecta ex illis·xi· ꝺiebus i ꝙꝺ
ſupat annꝰ ſolaris lunarẽ· z ideo tercius
annus emboliſmalis ẽ/ quia in illo recol
ligitur lunatio·xxx·ꝺiez tribus ꝺiebus
deſuꝑ remanentibus· ter em·xi· faciunt
xxxiij·ſimiliter in ſex remanẽtibus alijs
ꝺiebus tribus· ſimiliter in·viij· ãnis eſt
emboliſmalis/ additis illis·vi·ꝺiebꝰ ad
illos·xxij·ꝺies qui ex ſuꝑcreſcẽtia·vij·et
viij·anni recolliguntur· ſed ad hoc vt lu
natio emboliſmalis·viij·anni ſit·xxx·ꝺie
rum/ optet mutare ꝺuos ꝺies ex embo=
liſmali ſubſequẽti/ z ita ꝓcedendum eſt
vſqꝫ ad·xix·annũ quãdo cictus embolis=
malis aꝺimplet cõtmens ãnos·xij·com
munes z·vij embolismales· Emboliſma
les ei ſũt iij·vi·viij·xi·xiij·xvij·xix· Alij
vero ſunt cõmunes· Annus autez luna=
ris maxime obſeruatiõis ẽ apuꝺ hebꝛe
os/ ꝓter quod legalis ꝺicit· quia oẽs
feſtiuitates legales ſcõm lune curſum z
etatẽ obſeruantur· z ideo ſemp incipit a
lunatõne aprilis/ vt ꝺicat B· z in exo·xij
ꝺicit· mẽſis iſte erit vobis principiũ mẽ
ſium ãni· zc· Preter annũ autẽ vſualez
ſeu cõmunẽ z legalẽ/ eſt annus qui ꝺicit
emergens quãdo aliquo caſu notabili e=
mergente tpus ſubſequẽs cõputat· ſicut
greci cõputauerũt tẽpus a ꝓima climꝓ
ꝺe· z chriſtiani a ꝓima dñica incarnatiõis/ z ſic ꝺe alijs· Vñ cõtingit ſepe
ꝙ mediũ anni legalis ẽ principiũ emer
gentis z econuerſo· z ꝑ hoc multe cõtrarie=
tates in biblia ad cõcoꝛꝺiam reꝺucunt
ſed hec ꝺe annoꝝ ꝺiuerſitate ꝺicta ſuf=
ficiant·

TEr eſt principiũ anni cuiꝰ ini
cium ẽ qñ ſol in ꝓima parte
arietis cõſiſtit z cõtra ſepten
trionem ꝑ rectã lineã aſcẽꝺe=
re incipit vt ꝺicẽ conſtã· in pandec·li·v·c·
iij· Recta autẽ linea ẽ que neqꝫ ſepten=

triom attmet neq; meridiei · sed ab vtroq; polo equaliter distat · Durat autē tempus veris vsq; in finē gemmoz' quantū ipe sol discurrit p tria signa · quoz vnum quodq; habet suū mēsem · ad tēpus vernale ptinentem · Primus mensis est aries a · xvij · die marcij vsq; ad xvij · aprilis · Secūdus est thaurus incipiens a · xvij · die aprilis vsq; ad · xvij · diē marcij · Tercius est gemmoz' incipiens ab · viij · die Maij vsq; ad · xvij · diez iulij · Est autē vernū tēpus · inter frigidū z calidum maxime temperatuz · Inter hyemez et estatez mediū qualitatū vtriusq; participatiuū · qm̄ sanguis tunc incipit multiplicari in corpe aialis z humozes qui in vernali frigore constricti fuerant z cōpacti · calore vernali moueri incipiunt et dissolui · ver autez in suis qualitatibus temperatum samssunum tempus est et minime mortiferum ac infirmū vt dicit cōstā · et B · Nam his duabus qualitatibus natura delectatur quia caliditas est causa effectiua nutrimenti z augmenti · humiditas vero causa est materialis · et ideo in vere maxime generatur sanguis qui magis ē necessarius nutrimēto corporis · Si vero naturā suā exierit diuersas inducit egritudines · vnde dicitur in amph · Si hyems sicca fuerit z bozealis ver vero pluuiosum fuerit et autumnus necesse est in estate febres acutas fieri z obcaliditas z dissenteriaz maxime i humidis · nam vt dicit cōmentator in hieme sicci humozes p frigiditatez retenti · acuuntur · In vere autez nimia humiditate distempato · multe superfluitates generantur et p calorem resoluuntur · In estate vero dum calor nō est potens eas psumere · putrefacit · et sic febres acutas generat et i ducit z multas alias passiones · Si vero hiēs calida fuerit · ver aūt frigidum et siccum · necesse est homines in estate egrotare z mulieres parituras leui occasione abhoztire · cuius rei assignat · B · rationem in comento dicens qm̄ corpa pregnātium in hieme sunt calida et humida · tenera sūt et rara vnde frigiditas aeris vernalis subito penetrans ad interiora ledit fetum · p frigiditatem enim et siccitatem que sunt qualitates mortificatorie · mortificatur fetus · vnde fetus mortificatus aggrauat retinacula et abrumpit et sic mulier necessario abhoztit · Vernum insuper tempus terraz diu clausam et pre frigore cōstrictā aperit et radices et herbas in terra latentes producit · floribus et herbis terrā renouat aues ad garritū z amorē sollicitat z iucundat · z miro odore omnē terre superficiem induit z venustat · Vnō ver dicit a virore vel vigore · quia tunc herbe z arbores virescere incipiūt z frondere · Tēpus veris est tēpus agriculture z laboris · tempus leticie z amoris · Vernali em̄ tempore omnia videt letari · Nam terra vestit/silua frondet/prata florēt/celū splendet/mare quiescit/volucres vociferāt/z mundificāt · z omnia que in hyeme videbātur mortua z marcida vernali tempore renouant · Vnde serenitas vernalis aeris vocatur a mar · risus iouis · Aque in vernalis tēporis minus sane sunt ad bibendū/quia a vaporibus tūc resolutis ingrossant · z a ramis z aliis vermibus tūc temporis semē pūcientibus infīciūtur · z ideo si necesse fuerit eas bibere consulit Cōstan · vt primo decoquant vel p ebullitionem subtilient z purificentur ·

Estas calida ē et sicca · cuius inicium est cū sol fuerit in prima parte cācri/z tūc ē sol in maxima eleuatione quo ad nos et iam paulatiz incipit descēdere vsq; in finem virginis z habet estas tres menses sicut z ver · vt dicit Constā · Primus mensis ē cancri a · xvij · die iunij vsq; ad xvij · diē iulij · Secūdus est cū sol est i leone a · xvij · die iulij vsq; ad · xvij · diē augusti · Tercius ē cū iam in virginem descendit a · xvij · die augusti vsq; ad · xvij · diez septēbris · vt dicit Cōstan · Est ergo estas calida z sicca colere generatiua/eo q; sol tempore estiuali sūma grādit ascēsione · oppositusq; capitibus nris directā et fortē in corporibus nris sicut z i aliis inferioribus fortissimā imprimit actionem · Vñ z supflua i hyeme coadunata

De tempore

dissoluit z cōsumit· Si vero estas suam temperiem exierit infirmitates calidas z siccas generare z inducere cōsueuit· vt dicit Cōstan· dies longiores sol efficit et noctes breuiores· fructus z flores ad maturitatez producit· nam vi caliditatis sue tūc intense humores i fructib⁹ tunc digerit/z digestos eos incorpat z coniungit· Quod vero supfluū est desiccat penit⁹ et cōsumit/terrā rimosam z cauernosā reddit· nam calore suo humidas ptes consumendo destruit· Siccitate vero sua partes terrestres cōprimit z coniungit/z sic aperit terrā atqz findit· Cōsumptis igit partibus aqueis que fuerūt causa coadunationis partium z cōstructōnis/necesse est vt pars a parte diuidatur z sic fissura in partibus terreis efficiatur· Vnd et loca paludosa aquositatē cōsumendo desiccat z exasperat z indurat· pores p tes animaliū caloris sui subtilitate subintrat z humorē subcuneum dissoluendo sudorem puocat· et sic qd est supfluū adimilat z euacuat· p porum etiam apertionem fit spirituū exalatio z substantialis humiditatis euaporatō· z ido vires debilitat z eneruat· ex vtraqz caliditate sua coleram excitat z inflammat et ideo febrilem calorē generat z augmēta· sapes mellificātes suis floribꝫ estas reficit z saciat nocturnis temporibus generat/z herbarū supficiē ne diurno estu arescant rigat z humectat· Estiuo tēpore aues maxime vocferāt z modulant ad pullificandum· siluestres volucres maxime animantur· ommiū corpor vmbre in estate media abbreuiantur·

AVtumn⁹ ab augēdo est dict⁹ eo q tunc tpis fructus et fruges potissime habundant in horreis z augentur· oīs enz anni labores z fructus colligit in horrea et repōit· z ideo nutrica in fabulis iunonis cōparatur ratione fertilitatis· vt dicit Ysi de· Naz sollicitos z negotiosos circa fructuū collectionem homines reddit· agros a frugibus· z arbores a fructibus orbatas reddit/siccitate z frigiditate sua fronder z folia mortificat z deicit/terrā sterilem efficit/z vim germinatiuā amputat z pscindit· Est itaqz autumn⁹ frigidus z siccus humoris melācolici frigidi, sz z sicci generatiuus/cui⁹ micium ē cum sol primam ptem libre intrat cum sol ē in recta linea sz in equinoctiali/cū a septētrione z meridie eque distat· habet tēpus autūnale tres mēses sibi deseruientes· vt dicit Cōstan· Primo incipit quādo sol est in libra a xvij· die septembris vsqz ad xvij· die octobris· z tūc incipit sol declinare i meridie· Secūdus mēsis est in quo sol est in scorpione a xvij· die octobris vsqz ad xvij· diem nouēbris Tercius est cū sol est in sagittario saltez a xvij· die nouēbris vsqz ad xvij· decembris vt dicit Cōstā· Autūn⁹ in suis qualitatibus veri cōtrarius est· ideo multarum infirmitatū z pessimaz est generatiuus· Vnd Ypo· i amph· in autumno acute acidū egretud mel z mortifere super quem locū dicit Bal· Autūnus pestilentior ē ceteris tempibus z i multis illaudabilis· Primo pter mutabilitatem tēporis· nunc enī est calor nunc frigus· Secūdo quia cum sit post estatez inuemt multos humores incēsos ex calore pcedente quos repcutit frigus autūnale ad interiora/z non pmittit eos exire qui putrefiunt z inducunt etiam pessimas passiones/vt quartanas et febres vix curabiles· z hoc quia autumnus frigidus est z siccus z morbmatus z ideo i autumno nimia siccitate sua cōsumitur substātialis humiditas/corpa efficiūtur debiliora· pter inequalitatēvo aeris pori subito nunc apperiuntur nunc subito cōstringuntur· vnde fit caliditatum retentio/quas cū virtus non possit expellere multitudine z acumie materie/passiones mortifere subsequūtur· Yemps autē autumnus maxime ē nociuus/qa frigiditate z siccitate sua pulmonez desiccat z rūpit ad modū pampini· ideo ptisicos valde ledit·

Cur autūn⁹ nocētior alijs ē tpōibus

YEms ab eundo est dicta· eo q tempore byemali solet ire et volui sol in breuiori arculo q in estiuali· vnde breuio-

tes efficit dies ⁊ noctes longiores·vt dicit Jsi· Est autem ⁊icium byemis secũdum Constan· cum sol est ⁊n prima parte capricorni ⁊ est finis descẽsionis solis ⁊n meridie ⁊et iam paulatiz ⁊cipit ascẽdere contra septẽtrionem· Habet enim byems tres mẽses sibi deseruiẽtes· Primus est ⁊n capricorno ⁊cipiens a xvij· die decembris vsq; ad xvij· diem ianuarij· Secũdus est cũ sol ẽ ⁊n aquario a xvij· die ianuarij vsq; ad xvi· diem februarij· Terciꝰ mensis ẽ quando sol ẽ ⁊n pisc⁹ et ⁊cipit a xvi· die februarij vsq; ad xvij· diem marcij· vt dicit Constan· Est autez byems frigida ⁊ humida flegmatis nutritiua· magis tamen dom⁊natur frigiditaꝰ q̃ humiditati· quia magna fit aeris et aque constrictio ⁊ congelatio ⁊ propter magnam solis elongatõnem/ex qua frigus non modicum tunc temporis generatur· Unde byems estati penitus ẽ contraria· ⁊ ideo omnia viuentia ⁊ nascentia bñficio estatis ⁊ frigore byemali mortificantur· ⁊ estatis preterite vestigia ⁊n byeme penitus ãnbilantur· mues ⁊ aq̃rum ⁊undationes ⁊n byeme multiplicãtur· tam vie q̃ semite lubrice ⁊ lutose ⁊n byeme efficiuntur ⁊ misi pozi terre glaciali frigore constr⁊gantur· omnium corporum vmbre ⁊n byeme plus q̃ ⁊n estate p longantur ⁊ poris terre clausis ⁊n superficie exteriori corpora ⁊nfrigidant· Interi⁹ tamen partes calide fugientes dom⁊nãtem frigiditatem ⁊n aere aggregantur ⁊ ideo aque puteales ⁊ fontanee ⁊n byeme sentiũtur magis calide q̃ ⁊n estate· quia calor naturalis fugiens contrariam sibi aeris frigiditatem interiora petit ⁊ ⁊ venis puteorum ⁊ fontiuz se ⁊ncludit· ⁊ ideo propter calorꝭ presentiam ⁊ aque ⁊n fonte vel ⁊n puteo non gelantur· Item byemalis asperitas ⁊ homines efficit pigros et desides ad operandum· verum etiam ex ⁊stringente frigiditate contrahuntur et quodãmodo coartãtur ⁊ propter quod membra ad operandum ita de facili nõ laxantur· Item ex frigore byemali clauduntur pozi ⁊ reuocato calore naturali ad interioza virtutes animales confoz-

cantur ⁊ propter quod ex citaꝰ appetituꝰ ⁊ plura cibaria q̃ ⁊n aliꝭ temporibus necessario requirunt· Vnde Ipo· ⁊n ampho· ventres ⁊n byeme natura sunt calidiores ⁊ somni longissimi· Jn his ergo horis plures oblationes dande sunt· Calor enim est ⁊multus ⁊ multo ⁊biget nutrimento ⁊ cetera· Item quando byems suas excedit qualitates ⁊ varie passiones ⁊n corporibus generantur· multi em̃ humores poris clausis ⁊n concauitatib⁹ corporis aggregantur ⁊ qui non ⁊nueniẽtes viam euaporationis calefiunt ⁊ putrefiunt· ex quo necessario ⁊nfirmitates varie procreantur·

Mensis est nomen grecum de lune nom⁊ne tractum· Luna enim greco sermone meneo vocatur· Nam apud hebreos menses legitimi nõ ex cursu solis ⁊ sed ex motu lune nuncupantur· Egyptij autez primi propter velocitatẽ lune cursum· nomen mensis primo ex solis cursu ⁊nuenerunt· quoniam tardiez motus solis ⁊ facilius poterat comprehendi· Est autez triplex mensis· scilicet solaris q̃ diu sol moratur ⁊n vno signo pagrando· Et ẽ vsualis illud scilicet spacium dierum ⁊ quod ⁊ nostris horologijs continetur· Et ẽ mẽsis lunaris scilicet spacium quo luna recedit abvno puncto firmamenti rediens ad idem punctum et cõtinet ⁊n se xxvij· dies ⁊ vij· horas· nam luna moratur p duos dies ⁊n quolibet signo ⁊ bisse horez Ex eo vero q̃ moratur ⁊n quolibet signo per duos dies cum sint duodecim signa habentur vigintiquatuor dies· Ex eo vero q̃ moratur per ser horas exeunt tres dies qui predictis vigintiquatuor diebus adiuncti faciunt viginti septem· ser vero bisse spacium suplent vnius horez integre· Ex quo patet q̃ luna circuit zodiacum a puncto ad punctuz per vigmti septem dies ⁊ septem horas· Alio modo sumitur mensis lunaris p lunatione vt patet supra ⁊ anno lunari· quere supra· Cõtinet itaq; mensis quatuor septimanas· Septimana septem dies· naturalis dies quatuor quadrantes· quadrans

ſex horas·hora quatuor puncta·punctus decem momenta· momentum duodecim vncias·vncia xl viij· athomos·athomus vlterius non diuiditur propter ſui breuitatem· Sunt autem menſes duodecim ſuales quorum vnus dicitur Januarius a iano dictus cui fuit conſecratus· modo autem dicitur ianuarius eo q̄ ſit limes et ianua anni·vnde et bifrons ianus depingitur vt anni introitus et exitus demonſtretur(vt dicit yſi)depingitur comedens et bibens de ciphō·quia tunc animalia abundantiorem cibi copiam exigunt et requirunt·quia tunc tēporis propter ſubintrationem calorꝭ ad interiora ·maxime viget appetit9· Iſte autem menſis habet noctes longas horaꝝ quatuordecim ⁊ dies breues horaꝝ octo·

Secundus menſis ē februari9 a februo ideſt plutone dictus cui menſis ille fuit antiquit9 conſecratus· Nam ianua rīū dīīs ſuperioribus februarium vero dīīs īferioribus antiquiuſ error gentilium conſecrauit·et ideo februarius a februo ideſt plutone deo īfernorum eſt nominatus Eſt autē menſis pluuioſus valde et equoſus propter vaporum eleuationē qui īm pluuias reſoluuntur·et ideo dicit tunc ſol eſſe īm aquario propter aquarū īundationem·Depingitur autē februarius ſenex·ad ignez reſidens pedes·calefaciens·quia tunc tēporis maxime viget frigus ·propter diuturnā ſolis elōgationem que preceſſit·Inter autē omnes menſes februarius menſis ē minimus quia nō habet miſi· xxviij · dies qū non eſt biſſextus·In biſſexto habet xxix Dicitur autez februarius apud hebreos ſebat·apud grecos xendicos·cuius nor habet·xiiij·horas·dies vero decem·

Tercius menſis eſt marcius a marte romane gentis auctōre appellat9·vel ideo ſic dictus eſt eo q̄ tunc animantia ad marem et coitum moueātur(vt dicit yſi·)Dicit autez marcius apud hebreos menſis adar·Apud grecos vero vocatur diſtam·et habet·xxxi·dies·Nor autem eius habet horas·xij·et dies·xij·In mē ſe autem marcio eſt equinoctiū vernale ſole īter ſeptentrionem et meridiē mediam lineam tunc tenente·Et ideo īm menſe marcio aperiunt pori terre atq; hūores incipiunt aſcendere tam īm animalibus quam īm herbis et arboribus vnde marcius ōpingitur tanquam vimitor vel ortulanus quia tunc eſt tempus vt ſuperflua a vitibus et alīs arboribꝰ amputentur·In marcio autem eſt tempus valde mutabile et inſtabile ·Et ideo tunc temporis corpora hominū facilime alterantur· Aque autē marciales ſunt minus ſane ad bibendum quia tunc ex ſeminibus piſcium et ranarum potiſſime inficiuntur· ſole īm principio martij·īm medio ſigni piſciuz exiſtente·

Quartus menſis eſt aprilis qui apud hebreos dicit yar· apud grecos vero dicitur ſandicos·habenſ·xxx·dies cuius nor habet horaſ·x·dies vero·xiij·Dicit autem aprilis quaſi aperilis· quia tunc omnia aperiuntur et tunc gramina flores et folia de terra et arboribus egrediuntur· et ideo aprilis depingit geſtans florem quia īm illo menſe incipit terra decorari floribus ac veſtiri·vel aprilis dicitur quaſi aphrodilis·vl aphris·quod ē ſemen quia tunc aptis poris terre ſunt arua apta ſeminationi et agriculture· ſole arca medium martij ſignuz thauri ſubintrante·

Quintus menſis eſt madius ſiue maiꝰ a mayla mātre mercurij dictus·vel dicitur a maioribus natu qui īm republica ſunt maiores· vel dicitur madius a madefactione pluuiarum·quia tunc tēporis oriunt pliades ⁊ iades ⁊ alie ſtelle pluuiales quarum virtute mittuntur pluuie ⁊ rores ad ſeminum iactoruz madefactionem ⁊ irrigationem·Hic menſis apud hebreos dicitur Jar· Apud grecos autez dicitur antuno eos ·habēs dies xxxi Nor vero eiꝰ habet horas viij et dies xvi·Eſt autē maius tpus amem

talis amoris z iocūditatis. Tūc em̄ maxime vociferāt z gaudēt aues. Tunc ad bella ꝓcedūt reges. Jn maio siue virēt ꝓata ridēt z florēt/z oīa fere animātia mouent ad gaudiū z amorez. z ideo sol dicit in medio mai itrare signū gemiox ꝙa ꝓpter tēperiē aeris et amenitatē tp̄is iocūditas in boibus geminat. vnde mai⁹ tēpus ē solatij z deductionis ꝓpter qđ de pingit iuuenis eq̄tans z gestans volucrem super manum.

SExtus mensis dicit iunius a iunioꝛib⁹ dcūs: eo ꝙ ꝓplus roman⁹ in tētoꝛias iunioꝛ z se mox fuit diuisus/vt dic Jsi. Est autē mēsis iun⁹ fmis veris z p̄ncꝑ pīū estatis. et ōz apud hebꝛeos thebach apud grecos vo deseos habēs dies xxx. Nox bēt hoꝛas vi. dies vo xviij. Est aūt mēsis solsticialis. ꝙa in ei⁹ medio itrat sol in cancꝛ. tūc autē calore solis humorem in radicibus desiccāte: omia tendūt ad maturitatē. z ideo depingit secās fena. quia fena tunc temporis i p̄atis sūt matura.

SEptimus ōz iul⁹ a iulio cesare sic vocatus. quia in illo mēse fuit natus. vel vt ōz tūc tp̄is fuit ad imp̄iū sublimatus. Dicit autē apud hebꝛeos camilis apud grecos pauemos. hēt dies xxxi. cui⁹ dies habet xvi. hoꝛas. nox vero viij. Est mēsis iste feruētissimus. ꝙa i medio isti⁹ mēsis sol īcipit esse in leone. z incipiunt dies caniculares. z ideo tū ex sole: tum etiaz ex calido signo z calidissimo sidere fit excessus tūc tp̄is in caloꝛe. tūc etiā intendunt oīs calide passiones z est tempus maxīe disconuenies medicine: ex mimio caloꝛe ad interioꝛa: radicatus subtrante z humoꝛē cōsumēte: segetes maturescūt. Vnde iulius depingit cū falce segetem resecante. quia tunc est tempus cōgruum messioni.

OCtauus mēsis ē augustus ab Augusto cesare nūcupat⁹ q̄ apud hebꝛeos dicit ebal apud grecos ioꝛ hūs dies xxxi. nox habet hoꝛas. x. z dies xiij. Jn hoc mēse fruges in hoꝛrea recolligunt. z ideo depingit cū flagello siue flabello triturāte: denudat terā a frugib⁹ z spoliat. et ideo dicit sol i medio augusti signū virginis subintrare. ¶ Sicut em̄ virgo sterilis est z infecūda: sic terra est quasi sterilis quando a suis fructibus ē ozbata.

SEptembꝛis ē mensis nonus sic dictus. ꝙa est septimus ab imbꝛe tēpaneo. scz a marcio quādo solēt imbꝛes mundate. Et ōz apud hebꝛeos tursi. Apud grecos coꝛcos. habēs dies. xxx. cui⁹ nox habet hoꝛas xij. z dies xij. Jn isto em̄ mēse fit equinoctiū autūnale. nam in eius medio sol ingredit signū libꝛe. Est ei mēsis iste fmis estatis z p̄ncꝑiū autūni: in q̄ vindemia fit matura. Et ideo depingit quasi vindemiatoꝛ. racemos colligens in coꝛbello. Est autem iste mensis mutabilis et instabilis: cuius caloꝛ in p̄ncipio est intensus. sed in fine remittitur z tempescit iam frigiditatem sapiēs autumnalez. Fuit autē mensis iste apud hebꝛeos valde celebꝛis z solennis. Nam apud eos dies septimus /mensis septimus /et annus septimus /in summa veneratōne habebātur.

DEcimus mensis est october. quia ab imbꝛe est octau⁹. qui apud hebꝛeos dicitur marizon. apud grecos ypbeos hūs dies xxxi. nox hꝛrij. hoꝛas. dies. x. qui i p̄ncipio sui adhuc est calidus. sed in fine forti frigoꝛe coꝛpus pungit. z ideo in eius medio sol dicitur intrare signū scoꝛpionis: qui ē vermis facie blandiens et cauda pungens. Dic mensis quia naturaliter est frigidus z siccus: terram ōsiccat z eam ad susceptionē seminum dispōnit z abilitat. vnde tunc temporis semina hyemalia glebe cōmendantur. et ideo depingitur in similitudinem hominis seminantis.

UNdecimus mensis est nouēber sic dictus quia ab imbꝛe nonus est. Apud hebꝛeos dicitur casleu. apud grecos dicit byos. habens dies. xxx. cuius nox habet

horas xvi dies vero octo. Hic mensis frigiditate sua penetrat ad interiora et graviter ledit corpora. et ideo in ipsius medio dicit sol signū sagittarij subintrare. et siccitate et frigiditate sua cōstringit et desiccat/ et deiat arbores folia. pecora etiā in animalibus claudit/ et recollectis humoribus i trinsicus eos cōgelat coagulat et cōpungit. et ideo tūc temporis animalia maxime porci multum impinguātur pter qō deprimgitur quasi rusticus querens patiens et glandib⁹ reficiēs porcos suos.

December xij mensis est sic dictus. quia ab ymbre marcij est. x. Marcius quidē est mensis pluuios⁹. hic apud hebreos dicitur thureth. apud grecos epyleos habens dies xxxi. cui⁹ nox habet horas xviij dies vero vi. Hic mensis est solsticialis quia in eius medio sol ingreditur signū capricorni. quādo ita est a remotis de nostro habitaculo q nō pōt a nobis plus aliqualiter elōgari. sed tunc arcus meridionalis incipit paulatim reverti et ascendere per circulos horeales. Est autē finis autumni et principiū hyemis que se extendit usq ad xvij. diem marcij vbi incipit tēpus veris. In hoc mense pter asperitatē frigoris sūt altilia et alia animalia domestica multe quietis et pui motus et ideo plurimum impinguant vnde tūc temporis interficiuntur potissime et mactantur pter quod deprimgitur tāquam carnifex. qui cū securi percutit et mactat porcū suum. Ex his enim duodecim mensibus efficitur annus tam solaris q̄ lunaris.

Hebdomada siue septimana a septem dierum numero ē vocata cuius replicatione mensis/ ānī/ et secula peraguntur. Ab eodē em die incipit. et in eadem terminatur. cuius ptes sunt dies artificiales et naturales. Sunt dies dicti a dijs. quoz nomina cuiusdā sideribus sunt ab antiquis cōsecrata. Primum diem soli ascripserūt/ qui princeps est siderū et dominus planetaz. et ideo dies dominicus nuncupatur que priuilegiata est in multis. quia in die dominica mundus ē creatus et in eadez dominus natus fuit et in eadem dominus resurrexit/ et in eadē etiaz dominus misit spiritum sanctum. Secundū diem ascripserūt lune. que soli in magnitudine et ispendore prima est. Terciū a marte et sic de alijs. Diez aūt alius est egyptiacus. alius non egyptiacus. Egyptiacus ē ille dies in qua misit deus plagā aliquā in egyptum. Vnō cū sint xxiiij. dies egyptiaci. patet q plures misit deus plagas sup egyptios q̄ decez que inter ceteras magis sunt famose. ponunt autem a lex. ecclesie. non quia aliud sit in illis plus q̄ in alijs omittendū sed vt miracula dei ad memoriā reducātur. Dierum alius ē artificialis siue visu alis. alius naturalis. Artificialis ē spacium quo voluitur sol i nostro emisperio ab oriente ad occidentē. et dicitur artificialis/ quia quasi artificō diuersificatur secundū diuersos situs climatum et regionum. Naturalis ē spacium quo sol voluitur ab oriente p occidentē in orientez et talis dies cōtinet xxiiij. horas. Artificialis vero dies cōtinet in equinoctio xij horas. in alijs vero tēporibus plus vel minus. scōm dierum incrementū vel decrementū. Diez aūt alius denominat a lex. alius ab idibus/ alius a nonis. Primus aūt dies mensis dicitur a nominibus lārum/ a lalo quod est voco. quia tūc solebant mercatores ad nundinas cōuocari. et erat festū solenne quod vocat festus neomenie id est noue lune/ quia tūc luna videbatur esse noua. None dicunt quasi nundine. quia tūc nundine inchoabant. Idus em idem qō diuisio/ quia tūc nundine diuidebantur. Ex quo patz triplex diez differentia. scz lex. deputate ad celebrandū. nonas ac tributa ad negociandum. Iduales statuta ad recedendum a nūdinis et ad pria reuertendum. Dies aūt naturalis cōstat ex xxiiij. horis quib⁹ sol circa totā terrā raptu firmamenti circūfert. cui⁹ ptes sunt quadrās/ horaiūctū/ momentum/ vncia/ et athomus. Est autem quadrans quarta pars diei.

Dies

m 9

naturalis id est spacium sex horaruz· hora enim vi· pars quadrantis· id est xxiiij pars diei naturalis· z dicitur hora extrema z finalis pars temporis/ sicut ora dicitur extremitas fluuij siue maris (vt dicit Isi·) ¶Punctum est quarta pars hore/momentuz· x· pars puncti siue quadragesima pars hore· z dicit momentū quasi mimimū atq; angustissimum tempus siderum a motu nuncupatū· vnde autē dicitur xij· pars momēti· Athom⁹ ē xl vij pars vncie· z dicitur athomus quasi sine diuisione· qz vltra athomū ñ recipit sub diuisionē· Dies itaq; est illuminationis a sole receptiua/ z luminis recepti ad alios diffusiua· vnde dies a dyon grece deriuatur· Est autem dyō idem qđ claritas vt dicit Isi·) Itē diesē mensiū z/ annorum descriptiua z distinctiua· omnia ei temporum z seculoz curricula dierū numero cōputāt· Item secundus accessum solis z recessum ē dies brevitatis z magnitudinis receptiua· z ideo ꝓpter solis elongationez a nostro habitaculo in hyeme est brevissima /in estate autez longissima· quia tunc sol nobis vicinius approximat· Item siderum z corporuz superiorum est dies occultiua· quia quanto dies est clarioz· tāto stelle a nostris aspectibus occultantur· Item inter colores z rerum visibiles formas est dies discretiua· nam figure z forme que de nocte latent· ō die patēt (vt dicit ¶Beda) Itē diei ꝑsentia auium lucis est letificatia· In ortu enim diei gaudent z cantant aues· Item viatoribus ē dies securitatis et pacis tributiua· que latronib⁹ inimica est z timoris incussiua· latrones enim de die timent· Itez diei claritas est tenebrositatis nocti eu acuatiua· z ipi immediate successiua· z quanto nox ꝑcedens magis tempestuosa est z turbulenta /tāto ē succedentis diei ꝑsentia magis grata· Item dies est status sui mutatiua· crescit em vel decrescit cōtinue· z quāto plus decrescit z abbreuiatur in hyeme· tanto plus in estate plongatur· Item dies est a torpore z somnolentia excitatiua· nam dies exercitio z labori hominum deputatur· z quanto plus dies declinat versus finem /tanto sapiēs operarius ad pfectionem diurni operis plus conatur (vt dicit ¶Bze·)

AUrora finis est noctis ꝑcedentis z diei sequentis primarij ¶Et dicit aurora (vt dicit Isidor⁹) quasi aurea hora eo q rutilantē ad modum auri diffundit colorem· vnde z sol in aurora a grecis crisostomos id est auri domus appellat· nā radij eius splendentes aureas comas ō monstrant· Vel dicit aurora quasi aura rorans· eo q in aurora ros generatur· ex cuius humectatione infunditur terra· et aeris caliditas tempatur· aurora iumē a sole ipetrat qz clarioz est ipsa nocte· sed obscurioz claro die· aues mūdas z diurnas advolandum z cantandum excitat nocturnas autē fugat· In ortu autez aurore flores primo clause aperiunt· /z herbe que estu ꝑcedente marcescunt· in aurora eriguntur· vires animales in aurora cōfortantur· z animaliū egretudines alleuiantur z diminuuntur· In aurora autem humor sanguine⁹ dominat· Unde scōm Cōstan· Aurora vsq; ad terciaz imitatur naturam veris· meridies estatis/ hora vespertina· temporis autumnalis· nox vero hyemalis qualitatib⁹· In aurora ꝓpter dominiuz sanguinis somnus dulcis est z salubris· tūc etiam temporis maxime galli ad vociferandum ꝓcitantur· Oritur autez lucifer in aurora et orientis solis ꝑsentia nunciat esse proxima z vicina· Aurora a tenebris incipit· sed vsq; ad pfectionem luminis proficit z procedit· Variat autē in ortu solis colorē suum· vnde nunc croceus nūc purpureum/ nunc aureum ptendit colorem· Accidit hec varietas ex diuersa qualitate vaporuz vel nubiū in quibus modis fit depssio solarium radiorz (vt dicit beda) Nimia autem seremitas in aurora cum radijs solaribus directis cōtra austrum signum est future tempestatis (vt dicit idem ¶Beda) Idē ē aūt aurora z diluculum· Sic autez dicit· quia est diei lucidum z luminosum primarium· Est ei

diluculum scom Jsidē. terminatio noctis et inchoatio plene lucis/alleuiatio infirmitatis/expeditio ab inimicis. In diluculo hostes fugiūt ⁊ latrones (vt idē dicit). Idem ē mane quod diluculum. nā mane est lux plena ⁊ matura. ⁊ dicitur a mene quod est bonū. eo q̄ luce nihil ē melius (vt dicit Jsi.) Est autem mane principiū laboris /⁊ finis dormitatōis tempus sobrietatis/⁊ pfectō celebrate digestionis/paulatim nocti finem impoit et cito transit. rerum qualitates/species et figuras ꝓstendit ⁊ ꝓcludit.

Meridies est dicta quasi Dies media. Nam in meridie in medio celi videtur consistere sol in medio puncto inter ortum ⁊ occasum existens. videtur equaliter ab vtroq; tunc distare. vel dicitur meridies quasi mera dies. quia tunc purior et clarior est sol. quando de medio celi rutilat. ⁊ totū orbem illuminat pari claritate (vt dicit Jsi.) Idē hora calidior est ⁊ siccior /⁊ in suis qualitatibus est similior estati. Et accidit propter quatuor scilicet ꝓpter directam solis ad capita nostra oppositionem/ ꝓpter solariū radiorū reflexionem /⁊ directam duplicationē/ et ꝓpter radiorum spissitudinē. ⁊ eorum cōfractionem /ꝓpter linearum angustiaz in quibus radij coartantur. Aer etiam tunc temporis ꝓpter multiplicationez et cōcursum radiorum maxime calefit. et ideo amplior calor in istis inferioribus generatur. In meridiana autē hora vmbra uniuscuiusq; corporis est brevissima et a meridie versus septētrionem. tūc tē poris est extensa. ⁊ quanto sol plus recedit a meridiano circulo. tāto obiecti corporis vmbra amplius plongatur (vt dicit Beda) In meridie flores ⁊ herbe arescūt. sed fruges ⁊ fruct⁹ potissime maturescunt. Animalia loca vmbrosa ꝓpter solis feruorem querunt. ⁊ in suis latibulis requiescūt. In meridie animalia venenosa sicut colubre ⁊ serpentes plus ledunt. quia venenū suū facilius tunc infundunt. de mane etiam ꝓpter frigiditatem nocturnam p̄cedentem rigescunt. et ideo in eis vis veneni ꝓpitur. sed in meridie calefiunt. vnde tunc ad pungendū et virus venenī infundendum fortius ardescunt. Vnde in feruore meridiano cauernas exeunt. ⁊ calelefactionis gratia soli se exponunt (vt dicit Jsi.)

Vespera a vespo stella occidentali est dicta. Vesperus enim est stella qui solem occidētez sequitur. ⁊ tenebras sequentes comitatur (vt dicit Jsiderus) Vocatur autem vesper serum a ianuis seratis sic dictum. quia quando venit vesper fores serantur. vt omnia in domo maneāt tutiora. Dicitur etiam crepusculum id ē dubia lux. quando inter lucem ⁊ tenebras discernere non est certum (et dicit idem) In vespere igitur dies finitur et solares radij a terre superficie subtrahūtur. imminente vespera. vmbre corporū maxime ꝓtenduntur. Flores qui contra solez aperti fuerant ꝓpter solis absentiam in se clauduntur. pori etiam corporum qui ex caloze diurno aperti fuerant ꝓpter remissionem calozis in vespere cōstringuntur. exalatōnes ⁊ fumosi vapores que materia sūt nebule ⁊ nubis. vespertino tempore resoluuntur. homines et animalia ⁊ etiam volucres ꝓpter resolutionem fumositatum in eorū corporibus ad somnum et dormitionez tunc disponūtur. aues nocturne sicut bubones ⁊ noctue de suis latibulis ad sua pascua procuranda tempore vespertino egrediuntur. greges a pastoribus ⁊ a pascuis reducti in caulis ⁊ alijs ouiū receptaculis recolliguntur. lupi a cambus ivespere vix discernūtur. vigiles ⁊ custodes ꝓpter latronū insidias ⁊ hostiū insultus in muris ⁊ turribus statuunt. in vespere etiā laborantes remunerant ⁊ quieti exponuntur.

Nox a nocēdo ē dicta eo q̄ oculis nocet. nam oculum priuat a sua perfectione scilicet ab actu videndi. occultat em̄ rerū colozes in quib⁹ oculus delectat. Causat aūt nox ab vmbra terre cui⁹ interpositio interrupit a nob⁹ solares radios ⁊ impedit ⁊

tollit a nostris aspectibus visum solis. Est aũt nox frigida z humida qualitatibus hyemis similis. z ideo ꝯti animalium ẽ ꝓgrua virtutũ z operationi naturalium effectuũ necessaria. Vnd̃ nox est tempus dormitionis z quietis vt virtutes que ꝓvigilias diurnas distracte z disperse fuerant debilitate bñficio noctis quiescant z coadunant. z sic coadunate cõfortentur. ne nox ꝓpter solis absentiaz esset penitus indecora stelle cũ fulgoribus illustrãt. Vnde ex stellarũ motu noctis tenebrositas mitigatur/z noctis curzsus z processus discernitur. aeris etiaz nocturna dẽsitas temperatur (vt dicit Albu) et ideo in nocturnis tenebris ambulantes vel nauigantes de facili deuiãt. nisi eoꝝ via per motũ z siderũ situ dirigatur. omnis infirmitas plus extendit generaliter nocturno tempore ꝙ diurno. et patiens ō nocte plus ꝙ de die aggrauatur/per cantũ gallorꝝ finis noctis ꝓdicat. et aduentus future diei ꝓnunciat. Nox autẽ sc̃dm excubias in quatuor vigilantium ordines distribuitur (vt dic̃ beda) Nam primi vigilant in noctis principio Secũdi in cõticinio. Tercij in media nocte /siue ipsius noctis intempeste silentio. Quarti in gallicinio. Omn̄i em̃ tempore in castris vigilãt z excubãt. ne euemiãt quod formidant (vt dicit idez super luc xij) Preter hec nox est ex se horroris z timoris incussiua fantasmatũ z illusionũ cõtentiua. plura em̃ fantasmata occurrunt de nocte ꝙ de die. plures em̃ occurrunt dormientib⁹ de nocte ꝙ de die vigilantibus fantasie (sicut dicitur ibi multa passa sum ꝓ visuz ꝓpter ipm) Matb̃ xxviij. Nox etiã est ꝓdensationis z infectionis inductiua. Tanta em̃ fit ō nocte ex fumis z vaporosis exalatõibus aeris imutatio z infectio ꝙ vix animantia vivezent. nisi sidera z luna suo motu contra huiusmodi malitiã obuiarent (vt dicit Albu) Nox etiã est illoꝝ que claritate diei occultant manifestiua. vt ꝑz ꝙ sidera de die latent. ō nocte vero apparẽt. immũdoꝝ animaliũ est nutritiua. nam apri z alie fere siluestres ō die in suis foueis z antris latitant. de nocte vero per vineas z agros euagari non cessant. audacie z securitatis maleficis ẽ sepius ꝓstatiua. nã de die dep̃hendi timent latrones z fures qui nocturno tpe ad oñe flagitium sunt audaces (vt dicit Bze.) hora tẽpestatis. nocꝛna mora ꝓclitantib⁹ in mari ẽ maxime nociua. quia quãdo nox naufragiũ patientibus superuenit. euadendi locus alicuiuis occurrit (vt dicit Bzego) Totius medietatis vite hũane est nox insensibiliter cõsumptiua. tantum em̃ temporis consumimus de nocte dormiendo. quantũ de die in vigilando vnde nox subtrahit quo ad laborẽ ꝓtem maximã ꝑte nostre (vt dic̃ Ba).

Sabbatuz est primũ septimane festum. quod ad celebrandum ō ꝙ in die septima fuit a domino institutũ. quia i die septima requieuit dominus ab omni opere. (Gen. ij.) Vnde apud hebreos ita preualuit hec solennitas in tantũ. ꝙ nullum opus in sabbatis fieri permittebat imo in sabbatis seruis/ancillis/animalibus/z iumentis/requies fieri iubebat ignis in domibus iudeoꝝ in sabbatis nõ accendebatur. cibus in die sabbati necessarius. in die precedenti preparabatur. cultioribus indumentis populus in sabbatis ornabatur. lautioribꝰ cibis z epulis populus cõmuniter in sabbatis vtebatur. templuz orationis gratia plus ꝙ in alijs diebus frequentabatur. altaria sacrificijs maioribus z oblationibus piguioribus semper in sabbatis cumulabantur. lex in sabbatis semper populo a sacerdotibus exponebatur z declarabatur. cantus cum psalmodia solennius agebatur. omnis discursus z euagatio populo prohibebatur. Vnde iter sabbati spacium tantũmodo. M. passuum vocabatur. plus enim ambulare in sabbatis illicitum putabatur (sicut dicit glo. super actus Apostoloꝝ) arma sumere nisi solum pro defensione legis nõ cõcedebatur (vt patet in libro Machabeoꝝ. ij.) In quiete ergo sabbati. quies animi figurabatur. Violator etiam

sabbati sine misericordia interfici iubebatur· vt patet in illo qui colligēs ligna in sabbato· qui (iubente domino) lapidibus fuit a populo interfectus·

Neomenia apud hebreos idez est qō noua luna z erat solennitas in kł· mensiū ad honorem domini q renouat omia instituta· Quod eīm fecerunt gentiles in principijs mensiū ad honorē diane z iunonis· fecerūt hebrei in kł· mensium ad honorem creatoris· Et ido principia mēsium dicuntur kł· quasi colende (vt dicit Isi·) Dicunt a calo grece quod est voco latine· quia tubis z buccinis hec solennitas pnunciabatur/z dangore buccine ad festū neomenie vocabatur populus· Hec festiuitas multum fuit celebris et insignis· z ideo spiritualibus hostijs honorabat· z populus ad epulandū z cōuiuandum in kł· tubis z buccinis specialiter inuitabatur·

Septuagesima est spaciū· lxx· diez que extendunt a dominica q dicit· lxx· vsq ad sabbatū pasce· z dicit sabbatum in albis· In his autē lxx· diebus signantur lxx· anni quibus filij israbel captiui fuerūt in babilone· p quos cōtinue fuerunt i miseria z dolore· sed accepta licētia a Tiro rege· reuertebant finitis· lxx· āis cū gaudio z honore· In his autez lxx· annis captiuitatis babilonice pfigurabatur totū corpus· q diu culpe subdit atq pene· z culpa primi hominis cū pena sibi inflicta· legitur in ecclesia in prima dominica quādo· lxx· inchoatur· vnde in signum p̄sentis miserie cantica leticie subticentur· nuptie z cōiugia donec post pasca suspendūtur· In pasca autē alleluia cum alijs iocūditatis canticis resumitur· quia per passionē xpi seruitus humani generis relaxatur· pena tamen adhuc remanet· z ideo in septimana pascali cantatur gradale cū alleluia· quia adhuc cum spirituali leticia quam habet ecclesia pro remissione culpe remanet quedam tristicia· p remanēte adhuc pena· sicut populus israbeliticus de sua reuersione libera in hierusalem multuz exultabat· sed nihilominus p difficultate itineris multum vel plurimum laborabat· Sic nos tendentes ad patriā gaudemus per gratiaz nostre redemptionis sed adhuc lugemus p peccatis· cum aūt vite p̄sentis septuagena fuerit adimpleta· tunc fulgebimus in albis in agmi p̄sentia· z ideo in sabbato in albis cantat duplex alleluia· quia finito labore vite presentis· cū peruenerimus ad eterne q̄etis sabbatuz gaudebimus stola duplicis nobis tunc temporis restituta· in signuz miserie vite p̄sentis cantatur i introitu misse Circūdederunt me gemitus mortis pro spe reuersionis muitamur in epistola ad curzendū in stadio· z ad laborandū in vinea domini sabaoth docemur i euāgelio· Hec omnia ex sūma z scientia Johabeleth sunt extracta· cuius auctoritas in ecclesia est solēnis· maxime in officijs ecclesiasticis ordinandis·

Quinquagesima quasi quinq es decem est vocata· z signat tempus remissionis scōm exp̄sitionē ipsius Beleth· nam annus quinquagenus dicebatur annus iubileus/ qui apud hebreos fuit summe celebris z festiuus· annus eīm fuit reuersionis p̄scriptorum/ remissionis debitoz restitutionis deperditorum· Incipit aūt quinquagesima in dominica tercia a septuagesima· z finitur in dominica resurrectionis· Signat emz statum gratie ad quam restauramur mediante beneficio penitentie· Vnde ieiunium ecclesie incipit in medio quadragesimalis septimane· z tunc frequētius quinquagesimum psalmuz qui est penitentialis recitam? in diurno officio· in singulis fere horis psalmus ille penitentialis (qui miserere mei deus· intitulatur) repetitur· Obseruatio autem anni quinquagesimi qui dicebatur in lege iubileus· incepit secundum hebreos ante legem a tempore scili licet abrahe/ qui liberauit loth nepotez suū q tūc tpis fuit annoz· l· z ido ab illo tpe iter filios abrahe seruabat qō p̄cedēte tpe sub lege p̄pter misteriuz approbat

vt patet in numeris.

Quadragesima est tempus xl dierum vt dicit Jo. incipiēs a dominica prima quadrage sime et se ptendit vsq; ad domini cenaz/in qua dñs noui testamenti sacrificiuz inchoans/ pane angelico nos refecit/ in quo nobis figuratur q; qui xl penitētie vel p̄sentis vite spiritualiter pegerit diume cōtemplationis societate finali pfruetur Est autem quadragesima tempus militie christiane in quo acrius cōtra vicia dimicamus. Hūc em dieruz numez ad nostrā assumimus militiam nō solū p exemplū moysi et helie/ sed etiam p imitationem ihesu xp̄i qui tot diebus legitur ieiunasse. Bene autez sub ō numero ieiunamus. nam p eo constat ex denario quater in se revoluto decalogū sub denario/ et euangeliū sub quaternario rep̄sentari/ quibus armis spualibus noster aduersarius repugnatur/ et terra viuentiū iure hereditario possidet/ sicut terra promissionis/ finita xl annorum pugna in deserto filijs israhel cōcedebatur fruct9 etiā nostre militie ostenditur sub hoc numero. nam quadragenarius colle ctis ptibus ip̄m diuidētibus/ producit numerum quinquagenariū /qui numerus remissionē debitorū et hereditatis amisse restitutionē signat Ex quo oñdit q; dimicādo ō vicia remissionem cōsequimur peccatoz/ et heredes efficimur bonorum In hoc em numero vite nostre decimas et primitias ofecramus. nam p decima cc. lx. dieruz ieiunamus xxxvi. dies pro decima vi. dierum et bozaruz qui residui sunt de anno integro vnū diem/ vt in sūma solnātur deo p decima anni. xxxvij. dies ieiunabiles/ et tres dies ō ieiunio q̄tuoz temporz p primitijs offeruntur. hoc autē facimus vt offerētes deo primitias nostri temporis/ in fide trinitatis et decimas in cōpletione decalogi p fidē et bonos mores/ primogenitoz dignitatem et eterne felicitatis denarium assequamur Et quia quadragesima est tēpus militie ideo in euāgelio agit de militia et victoria ipsius xp̄i. In tractatu vero quatuor impugnationum et temptationum genera demonstrantur. Quarum prima ē leuis et occulta scilicet timor nocturn9. Secunda est leuis et manifesta scilicet sagitta in die volans. Tercia est grauis et manifesta scilicet occursus demonij meridiani. Quarta ē grauis et occulta et hoc est negociū in tenebris ambulans. Contra istas itaq; impugnationes vtimur spirituali armatura/ ad quā nos instruit apostolus in epistola et inuitat/ vbi dicit. exhibeamus nos sicut dei ministros p arma iustitie etc. Inter omnia autē tempora anni tempus quadragesime est magis nobile et insigne. Est enim tempus reuiuificationis/ quia terra que in hyeme vidbatur quasi mortua tēpore quadragesimali reuiuiscit et virescit. Item tempus est renouatōnis. nam terra herbis et floribus et arbores frondibus renouantur et ornantur. Item tempus est impregnationis et fecūdationis. quia tunc virt9 generatiua in animalibus et plantis maxime viget. Vnde tunc pullulant et germinant terre nascentia vniuersa. Item tempus est mundificationis et pullificationis. vnde turtures et ciconie et alie volucres qui iacuerunt tota hyeme/ tempore vernali aduenient /et ad mundificandum sunt sollicite. Item tempus est medicine et purgationis /quia tunc maxime mouebuntur humores in corpore ad exeundum. et ideo est congruum tempus medicine. Item tempus ē lucrationis et negociationis. tunc em arabilis est terra et mare nauigabile. et ideo solent homines vernali et quadragesimali tēpore obspē lucri/ ad diuersa negocia se mouere. Item tempus est resecationis superfluorum et amputationis. et ideo in quadragesima amputantur vites et alie arbores que a superfluis exonerantur. Item tempus ē lacrimationis vinearum incisarū et germinationis. Nam humor qui erat in radice superfluus euaporat et distillādo se euacuat incisa vite. virtus etiam germinabilis tunc erumpit/ et per diuersas ptes in propagine se ostendit. Item tempus est semīationis et sertionis qa circa

quadragesimam ⁊ semina terre committuntur et surculi in arboribus inseruntur Item tempus est roris ⁊ pluvialis irrigationis ·tunc enim oriuntur vades et alie stelle imbrifere que sūt causa roris et pluvie ad iactorum seminum irrigationem ⁊ nutrimentum·vt dicit Albu·et Beda·Item tempus est deambulationis ⁊ peregrinationis·quia tunc ecclesie et sanctor̄ limina maxime frequentant

PAsca grece passio dicitur latine a pathō quod est patior Hebraice enī idem est qō transitus /eo q̄ pasca hebreorum agnus immolabatur·assus comedebatur/quod comedi non potuit·igne cremebatur·⁊ nihil ex eo ·vsq; ad mane derelinquebatur·cū festinatione ⁊ latucis agrestibus ⁊ panibus azimis comedebatur·ab incircūcisis ⁊ immundis comedi prohibebatur·accincti fuerunt hebrei et pedibus calciati quando ab eis comedebatur/in manu manducātis agnū baculus tenebatur /sanguine agni liminis domorum postibus virtus exterminātie angeli coercebatur·quia non habuit potestatem nocendi vbi domorum postes cum superliminaribus fuerunt tunc limiti·In comestione enim agni immolati ⁊ immaculati trāseunte dominō per egyptū egyptiorum populus percutiebatur·populus vero hebreorum ab egyptiorū crudeli dominō liberabatur·vnde ex eo q̄ primogenita egyptiorum interficiebant hebreorum primogenita sanctificabant ¶Post comestionez vero agni populus p̄cedente columna ignis ⁊ nubis illesus per mare rubrum de egypto educebatur ¶Obaaron autem ipsos psequēs cū toto suo exercitu preceps·in medijs fluctibus emergebatur·tandem in fine cum hymnis ⁊ canticis pro sua liberatione ⁊ hostium submersione gratiarum actiones domino soluebant·¶Hec omnia in Exo· per ordinem continentur·scilicet xij·xiij· et xiiij·Et ideo in memoriam interfectionis egyptiorum ⁊ liberationis hebreorum inoleuit consuetudo·vt semper de duobus damnandis ad mortem·vnus in pasca iudeorum interficeretur/ ⁊ alter liber dimitteretur·vt patet Mathei·xxvi·¶Istud autem pasca iudeorum typus fuit ⁊ figura pasce christianorum·in quo mediante sanguine agni immaculati qui abstulit peccata mundi·omnes electi a seruitute demonum sunt redempti per quem verum faciunt transitum de carne ad spiritū·de veteri homine ad nouum·de vmbra ad lucem/de mundo ad celū /de figura ad veritatem /de seruitute ad glorie filiorum dei libertatez/ Ideo dies paschalis est tempus leticie ⁊ exultationis /tempus lenitatis ⁊ renouationis /tempus puritatis ⁊ iocūde refectionis·quia resurrectōnis filij epulantur·non in fermento veteri malignitatis sed potius in azimis sinceritatis ⁊ veritatis·nostrum autez pasca semper in die dominico celebramus verno tempore luna adhuc plena·In dominica autē semper celebramus·propter reuerentiaz dominice resurrectōnis·Non autem semp celebramus in xv·luna cum iudeis·ne iudaizare videamur·Nostrum insuper pasca large sumptuz ·ad multa se extendit·Et primo ad diem in ramis palmarum/quod vulgariter pasca floridum dicitur·eo q̄ in illo die florentes arborum ⁊ virentes ramos in manibus gerim⁹· quia dominus illo die processionaliter cum ramis arborum est receptus·¶Hec dies est priuilegiata·in hoc q̄ filij israhel·illo die sub Josue transito iordane sicco vestigio intrauerūt termios terre promissionis/⁊ ederunt ō frugib⁹ terre chanaan·⁊ statim defecit manna quo alti fuerunt in deserto quadraginta annis· vt patet Josue·v·¶In eodem etiam die sicut erat tunc dies palmarum eiecit dominus de templo ementes ⁊ vendentes postq̄ a turbis cum ramis palmarum ⁊ oliuarum honorifice est susceptus·Ad pasca etiam pertinet dies cene qui secūdum Jo·be·in quatuor est priuilegiata· in penitentiū ad ecclesiam redeuntiū reconciliatōe·Qui ei in die cinez ab ecclia p

iusticiam excludūntur: ī die cene p mi
sericordiam ī sinū ecclesie recipiuntur·
et ideo ī quīta feria fecit dominus ex
aquis pisces ⁊ volucres: ptem eī dimi
sit gurgiti: ptem leuauit ī aera· qa do
minus malos ī carnalibus delectātes
sepat a bonis ī celestibus glorificatis·
Secundū priuilegiū cōsistit ī veteris sa
crificij terminatione ⁊ mirifica sacramē
ti altaris īstitutione·quando carnalis
ritus ī celestē ⁊ spiritualem ritū est mu
tatus· Tertium preuilegiuz consistit ī
sacre vnctionis et crismatis cōsecratōne
tunc enim ab episcopo oleuz catbecumi
norum et ī firmoruz quo paruuli bapti
zandi īungūtur ī orgānis sensuum
morte iam appropīquante: cōsecrantur
Eodez etiaz die cōficitur crisma ex oleo
et balsamo quo paruuli crismant a mi
nore sacerdote ī vertice a maiore scilicz
ab episcopo ī fronte vicz ī pfirmatione
Quartum priuilegiū est ī mandati do
minici representatione·et hoc fit ī pedum
ablutione·ī pauperū refectione·ī altari
ū denudatione et eorū expiatione·Est
igit dies cene dies recōciliatōnis·trans
substantiationis·cōsecrationis siue vnc
tionis dies refectōnis et ablutōnis·Ad
pascha nostrū ī super ptinet dies para
sceue·et dicit bona sexta feria ·quia ī ea
dominus ē passus cuius passione omnes
sexte ferie habende sunt ī reuerentia ⁊
bonore·Celebratur autē dies parasceue
cum tristicia et merore quāuis aliorum
sanctorz passiones cū gaudio celebremus
quia sancti post martiriū euolāt ad celū
Christus vo descēdit ad īfernuz·sed qa
fregit tartara/⁊ sanctos eduxit/⁊ tertia
die viuum se ostēdit·Ideo tunc maxime
gaudemus·vt dicit idem Jo·be·Huius
diei priuilegia fuerūt xpi īmolatio/⁊ de
monis qui mortis habebat īperiū hu
miliatio/paradisi aperitio/hominis re
demptio/scripturarz reseratio siue mani
festatio/oīm figurarz cōsūmatio· Et ideo
ī cruce dixit Cōsūmatum est·Ad pascha
quoq ptinet ipius vigilia: que anatho
matice sabbatum sanctū appellatur: qa
ī illo sabbato xpus qui est sanctus san
ctorum tota die ī sepulchro requieuit·
Jn hac die ignis nouꝰ acquiritur/bene
dicit/⁊ ad accendendū paschalem cereū cu
stoditur·deinde cereus paschalis erigit et
a diacono benedicitur ⁊ accendit: cui thꝰ
ī forma crucis īprimit·deīde lectio
nibus lectis ad cōsecrationē fontis pro
cessionaliter acceditur: ⁊ cōpleto baptis
mo: ad celebrationē misse reuertit ⁊ re
ditur·totū autez diei officiū sub breuissi
marum vesparum cōpendio terminatur
ne neophiti ad diuturnum officiū īcōsue
ti: tedio afficiant· Tota enīz septimana
paschalis celebris est ⁊ solennis: cuius fi
nis ī sabbato ī albis terminat·quan
do alleluia duplicat·Signat enī futurā
sanctorz gloriosam resurrectionē·ī qua
duplici stola electi decorabuntur ·ō qui
bus dicitur ī Apo·Ambulabūt mecuz
ī albis: quoniam digni sunt·

Penthecostes fuit festū solēne
apud hebreos sicut ē moder
no tempe quo ad nos/⁊ ē di
es·l·a pasca·Sicut enī popu
lus īsraheliticus quīquagesima die q
a pasca quod celebrauerūt ī raphadim
venerūt ad montē Syna ⁊ legem suscē
perunt·vt patet Exo·xix·Ita quīqua
gesima die a passione xpi datus ē spīri
tus sanctus apostolis ī linguis igneis:
vt facundi essent ī omni genere sermo
nis: ⁊ feruidi ī amore caritatis · Dicit
autem penthecostes a pentha quod est
quīq ⁊ costes quod ē decem quasi quī
q decades dierum a pasca vsq ad pen
thecosten· Intercurrūt ⁊ distinguuntur
per septē septimanas/ pter septiformez
grām: que ī aduentu spiritus sancti cre
dentibus est collata· Tempus autez cir
ca pēthecosten est tempus militie ⁊ stre
nuitatis·tunc enim noui tirones militie
cīgulo seu gladio accīnguntur·Est eti
am tempus munditie ⁊ siccitatis·Sole
enim terre superficiem tunc fortius cale
facīēte humoruz consumit superfluitatez
et lubricitatem ⁊ sic īducit munditiam
per superīductam siccitatem· Item ē
tempus letitie et iocunditatis: quia tunc
aues ⁊ animalia ī maxio amore viuūt·

De tempore

Item tēpus viroꝛis ⁊ amenitatis / tunc em̄ p̄cipue herbe virent ⁊ silue frondent Item tēpus odoꝛis et suauitatis · nam floꝛes oꝛtoꝝ nemoꝝ ⁊ pratoꝝ suā redolē tiam vndiq; tunc diffundūt · Item tempus est dulcoꝛis ⁊ saporositatis · nam ca loꝛ celestis tūc tempoꝛis humiditatez in floꝛibus digerit / ⁊ in dulcedinē alterat ⁊ cōuertit · et ideo tēpus est mellificationi cōgruum / ꝓpter quod apes p̄cipue tunc frequentant herbas ⁊ arboꝛes ꝓpter floꝛes · vt dicit Aristo · dilōge purius ⁊ dulcius est mel quod colligit tempe vernali q̄ quod acquirit tpe autumnali · Itē tēpus maturitatis · In calidis em̄ regionibus circa penthecosten instat messis tēpus · ⁊ ideo vocatur in libro numeroꝝ tempus nouoꝝ frugū · quia in festo penthecostes panes ex nouis frugibus offerri p̄cipiebantur · Itez tempus est pascue et satietatis · nam tunc gramis et herbis habundant loca omnia pascuosa · ⁊ ideo tam equi q̄ alia animātia ꝓpter nouaꝝ herbarum habundantiā impinguantur Item tēpus est audacie ⁊ animositatis Nam ex feruēti impressione calοꝛis solaris colera tūc incenditur · ex cuius accensione circa coꝛ ira ⁊ audacia in animalibus patatur · vnde illud tempus regib⁹ magis est ꝓsuetum vt tūc iubeant moueri bella cōtra hostes ·

Scenophegia festiuitas est hebreoꝝ que tabernaculoꝝ sino dicebatuz que celebrat in memoriā expiationis quando recedentes de egypto in tabernaculis moꝛabantur vt dicit Isi · Vnde scenophegia dicit a cenon grece quod latine dicit tabernaculū · Hec solennitas semper in septembꝛi celebꝛabat · quia collectis frugibus de omnibus decimas domino obtulerunt / ⁊ letitie ac gaudio specialiter tunc vacauerunt · frondibus ⁊ ramis domos suas oznauerūt · fruct⁹ arboꝛis pulcheꝛime ⁊ suauis id ē poma cedꝛi in manibus poꝛtauerūt · In decima autez die eiusdem mensis triplex festū eodem die celebꝛauerūt · scilicet expiationis afflictionis ⁊ ꝓpitiatōnis · nam eo die summꝰ pōtifex intrauit cū sanguine vitule ruffe ⁊ expiauit scā scōꝝ · et ideo dicitur dies expiationis · Eodez die ieiunabat populus ꝓ reatu vituli in deserto · ⁊ ideo vocabatur dies afflictionis · Ideo nō vocabatur dies ꝓpiationis quia tali die audiuerunt sibi dīm placatū fuisse ⁊ ꝓpiū sup transgressione vituli in deserto ·

Encenia est noui templi dedicatio · cenon em̄ grece nouū dicitur latine · Hanc solennitatem iudei diuersis tempoꝛib⁹ celebꝛabant scōm q̄ diuersis tempoꝛib⁹ vel nouū templum edificabatuz / vel edificatum de nouo reparabatur · sicut Judas machabeus legitur templum dedicasse ⁊ renouasse · i · Machabeoꝝ · quarto · Dedicationis etiam festum tenet ecclesia · Cum enim episcopus ecclesiaz ingreditur / aqua benedicta ecclesiaz aspergit · alphabetum dupler transuersaliter per pauimentū scribit · parietes signat crismate ⁊ limit · bus ⁊ thimiama per quatuoꝛ partes altaris cōburit · reliquias includit · altaria oznat ⁊ vestit · emunitatez ⁊ priuilegia impendere cōsueuit ·

Finit Liber Nonus

De materia ⁊ forma ⁊ eius proprietatibus.

Liber Decimus.

Ompleto tractatu de ꝓprietatibus tẽporis ⁊ ꝑtium eius: agendum est de mẽsuris ⁊ materialibus creaturis: de elemẽtis scz ⁊ eoꝝ que ex elemẽtis materialiter ꝓponunt. Sūt autẽ materia ⁊ forma omnis rei corpalis ꝓncipia / vt dr̃ in li. de vnitate. Materie autẽ ⁊ forme ꝓuatio nihil aliud est q̃ totius rei destructio. ⁊ est materia contraria vnitati ⁊ ei dissimilis vt dicit ibiꝺ. Materia autem quãto ẽ natura subtilioꝛ ⁊ sublimioꝛ tãto ad susceptionẽ forme ẽ abilioꝛ. quãto vero est ꝓpatioꝛ ⁊ terrestrioꝛ ⁊ a natura celesti remotioꝛ: tãto ad susceptionẽ impssionũ formaliũ ẽ debilioꝛ. vt dicit in li. de quinq; substãtijs. ⁊ hoc habet ꝓpriuꝝ materia sicut ibidem dicit scz suscipe formam ⁊ nõ suscipi: retinere ⁊ non retineri. Principiũ autẽ distinctionis diuisionis ⁊ alienatõnis in rebus generalibus et numeratõnis est materia/ vt dicit. vij metha. quia generans nõ differt a generato nisi scõm materiaꝫ/ ⁊ ideo vbi ẽ generãs siue materia idem est substãtialiter generans ⁊ generatũ in substantia ⁊ natura vt in diuinis. materia eñ ẽ causa indiuiduationis rerꝝ. vt dr̃ Aristo. iij metha. q̃ diffinitõ speciei ꝑ indiuiduã ẽ scõm materiã ⁊ non secundum formam Item materia ꝓpa appropriat sibi formã ꝓpriam vt dicit. x. metha. Vnde secũduꝫ substantiam ⁊ esse: subvna forma ẽ vna materia: ⁊ sub pluribus plures. Item materia phisica ẽ subiectũ quãtitatis continue que ẽ diuisibilis in infinitũ. ⁊ ẽ materia subiectũ dimensionum. ꝓpter qõ accidens nõ põt diuidi nisi secũdum diuisionem ⁊ quãtitatẽ subiecti. Item materia infinita dicit vl quia diuisibilis est i infinitũ vel quia habet appetitũ ad infinitas formas / ⁊ idõ ꝓpter determinationẽ suoꝝ appetituũ ⁊ ĩclinationẽ ad formas infinitas dicit infinita / ⁊ nõ q̃ eius virtus sit infinita: non limitata scz nec̃ coartata: sicut virtus ẽ diuina. ⁊ ideo dicit Plato q̃ materia fluit in infinituꝫ: nisi forma sistat fluxũ. ⁊ ideo corpa que multum habẽt de materia ⁊ paꝝ de forma crescũt multũ/ vt patet in arboribus. et ideo ossa paꝝ habẽt sensibilitatis / quia multũ habẽt materie et terrastreitatis. vt dicit Auicen. Latet autez in materia potentia quedã actiua que ẽ forma nõ pleta: ⁊ hec potentia ẽ cõmunis duobus cõtrarijs. Vnde quãdo illa potẽtia ducit ad actuꝫ vnius forme: appetit statim esse sub forma cõtraria/ vt ista potentia que cõmuniter se habet ad frigidũ ⁊ calidũ quãdo actualiter ẽ sub frigido statim appetit esse sub cõtrario. Vnde nulla forma corruptibiliũ ⁊ generabiliũ potest sufficienter cõplere potẽtiaꝫ actiuaꝫ in materia quã semp appetat impleri ꝑ aliã formã. Illa autẽ forma cum sit dispartita ñ põt induci nisi ꝑ corruptionẽ forme ꝓsentis/ scõm ergo q̃ virtus agentis im̃ missa corrumpit ꝓsentẽ/ sic excitat formã actiuã ad formã contrariã. ⁊ dat ei paulatiz cõpletius esse donec fiat sub esse cõpletissimo illi⁹ forme. Has ⁊ multas alias ꝓprietates habet materia q̃s esset supfluũ hic recitare. quere tamẽ s. li. viij. de ponitate mundi.

Et iam recitatis ꝓprietatib⁹ materie relucent ꝓprietates ipsius forme. Et scõm Aristo. in li. de quinq; substãtijs. Forma est quasi lumẽ vnicuiq; pulchritudinẽ essentiam ⁊ signũ tribuens. Forme autẽ lumen materie infusum descendẽdo fit debile ⁊ obscuꝫ secũdum materie capacitatẽ. Est autẽ forma differentia que differt aliquid ab aliquo: vt dicit idem. Formaꝝ autẽ alia est essentialis ⁊ alia accidentalis. Essentialis forma est illa que aduenies materie perficit eam et secum conuenit ad rei alicuius ꝑfectionem: qua enim posita res ponitur et

De materia et forma

qua destructa nihil de rei substãtia ꝛue-
nitur. Vnde ꝫ phisica dicitur. forma cũ
materia est causa omnium accidentiuꝫ.
Forma aũt accidentalis nõ perficit res
neq; facit eas esse sicut dicitur. viij. met.
sed quelibet forma accidentalis ꝫdiget
forma substãtiali que ẽ causa forme ac
cidentalis. Forma em̃ omnis simplicioꝛ
est ꝫ actualioꝛ ac nobilioꝛ materia. ꝫ iõ
scõm Aris. ꝫ li. de animalibus. forma
se habet p modũ viri quia potest ꝫfoꝛ
mare multas materias sicut vir potest
fecũdare multas feminas. vnde ꝫm exi
gentiã forme que est ipzimẽda materie
oportet materiã dispoñi ꝫ preparari qã
si de materia terre debeat fieri ignis op
tet q̃ terra subtilietur ꝫ deputet ꝫ sim-
plicioꝛ fiat. Si vero ecõuerso ecõuerso
Est autem forma materie manifestatiꝛ
ua. nũq̃ em̃ potest sensu videri mate
ria substantiali vel accidentali forma.
nisi per viam priuationis sicut videtur
tenebra vidẽdo nihil ꝫ sicut auditur si
lentiũ non audiendo sonũ vt dicit Cala
dius super pla. ꝫ cõmenta. sup̃ primum
metha (dicit) materia est causa q̃re ma
le videmus res creatas. Vnde nihil est
cõmunius ꝫ generalius ꝫ tamẽ nihil ig
nobilius q̃ sit materia quia nũq̃ videt
sine forma. nec etiam potest videri foꝛ
ma nisi cũ materie actu sit cõiũcta. vbi
vero plus est de forma ibi minus est de
materia sicut dr. iij. metha. ꝫ ecõuerso.
vbi plus est de materia ibi mínus ẽ de
forma. ꝫ est res magis grossa ꝫ ipura.
magis ignobilis ꝫ obscura quãto a no-
bilitate forme amplius est remota. Foꝛ
marũ autem alia ꝫpiritualis/alia coꝛpo
ralis. corporalis vero alia celestis/alia
elemẽtaris. Forma autẽ celestis est ita
actiua q̃ complet totũ appetitũ materie
sue. ideo ꝓpter presentiã sue forme com-
plentis totaliter ꝫ pficientis celestẽ na-
turam substãtia celestis ñ potest destrui
vel coꝛrũpi. sed habet potius p formam
suam que in suo actu pfectissima est in
esse perpetuo cõseruari. Forma elemen
taris non põt cõplere totam potentiam
materie sue nec eius pficere appetitum
ꝫ ideo relinquit illius potentie materia
lis aliquid incõpletum ꝓpter quꝰ od sem
per appetit nouã formã. ꝫ ideo talia coꝛ
pora sunt semper coꝛruptibilia quo ad
potentiã ꝫ sepius quo ad actum. quãto
em̃ forma est nobilioꝛ ꝫ ispãlioꝛ ꝫ a cõ-
ditionib9 materie separata magis ꝫ ab
stracta. tãto etiam actualioꝛ ꝫ virtuosioꝛ
vt patet in intelligentijs. quaꝛ substan
tia non dependet a materia sicut dicit in
tercio de anima. In habentibus mate-
riam nõ est intellectus. verũtamẽ ange-
los nõ habere in sua essentia materiam
non affirmo. sed siue angelorũ essẽtia sit
ex spãli materia ꝫ forma cõposita siue
non. hoc ꝓ certo tenetur q̃ eoꝛ substãtia
respectu retuꝫ coꝛporaliũ simplicissima
est ꝫ actualissima sicut forma spiritua-
lis actualioꝛ est q̃ coꝛporalis vt dicit Al-
bu. vnde respectu materie nobilioꝛ ẽ foꝛ
ma cuiuslibet mixti. nobilioꝛ vo forma
elementi. nobilissima autem est forma
coꝛporis quinti siue celi. sed omnes istas
formas incoꝛporabiliter in nobilitate ꝫ
actualitate spãlis forma siue sit in ãge
lo siue in anima preexcellit. ꝫ hec de ꝓ-
prietatibus forme ꝫ materie ꝑut ad hoc opu
sculum ꝓtinẽt dicta nũc sufficiũt.

Elementuꝫ est ꝑm Constan.
simpla ꝫ minima coꝛporis cõ
positi particula. mima autẽ
dicit quo ad nos quia sensu ñ
percipitur. Est em̃ ꝑticula minima ꝫ vl-
tima in coꝛporis resolutione sicut fuit ꝑ
ma in compositione. Dicitur autẽ sim-
pla. non quia simplex sit elementũ sine
compositione aliqua sed quia non habet
partes aliquas ꝙponẽtes specie ꝫ nume
ro differentes sicut aliqua coꝛpora que
sunt mixta vt patet in metallis quoꝝ
partes differũt. pars em̃ quedam est
aer quedam terra ꝫ sic de alijs. sed que-
libet pars ignis est ignis ꝫ sic de ceteris
Dicitur autẽ elementũ quasi ilimentũ
scõm Jsidoꝝ. ab ile eo q̃ omniũ coꝛporũ
sit materia ꝫ quasi primitiuũ fundamẽ
tum. ꝫ scõm alios dicitur quasi eleuamẽ
tum siue alimentum eo q̃ omnia coꝛpa
alũt elemẽtarib9 q̃litatib9 ꝫ augmẽtant

Sunt autem quatuor elemẽtares qualitates quarũ due sunt actiue·ſ· caliditas ⁊ frigiditas ⁊ due passiue·ſ·siccitas ⁊ humiditas quarũ quemẽtes differẽtie superius in·xiiij·li· planius describũtur ꝙre ibi Inter qualitates autẽ elemẽtares cõ trarietas ẽ ⁊ repugnãtia rõe quarũ ad inuicez agũt ⁊ patiũtur generãtur ⁊ corrũpunt· Quãtumcũq; em̃ ad inuicem cõ trariantur·per influẽtiã tamẽ celi ⁊ planetarũ virtutẽ poliant in suis effectib⁹ ⁊ ad cõcordiã reducunt·⁊ ideo quodã mirãdo nature nexu piungũtur·nam ignis ⁊ aer puemũt i caliditate ꝙ̃uis discrepẽt in siccitate ⁊ humiditate· Aer vero ⁊ aq̃ in humiditate puemũt sed discordãt in frigiditate·sed aqua ⁊ terra pcordant in frigiditate ⁊ discordãt in humiditate et siccitate·ignis autem ⁊ terra que sũt elementa sũme distãtia ꝑm situm puemũt in siccitate discõuemũt tam̃ in frigiditate·qz terra frigida est substãtialiter ⁊ in vltimo· Ignis vero essentialiter calid⁹ est ⁊ in sũmo· Ex istis aũt elementis q̃tuor duo sunt nobiliozis ⁊ puriozis substãtie ⁊ leuiozis·ſ·aer ⁊ ignis·⁊ ideo a cẽtro vsq; ad circũferentiã habent motũ ⁊ naturaliter mouent sursuz ⁊ ista duo cõtrabũt nobilitatem suã quo ad virtutez operationẽ ⁊ substãtiam ex vicinitate orbis siue celestis corporis a quo recipiũt influentiã mobilitatis ⁊ virtutis· nam virt⁹ celestis primo influit super sperã ignis ⁊ p ignẽ super sperã aeris·⁊ ideo hec duo elemẽta sunt ceteris sublimiora quo ad situm·agiliora quo ad motuz puriora ⁊ subtiliora quo ad substantiaz clariora ⁊ magis pspicua quo ad formã· virtuosiora quo ad actũ· duo em̃ elemẽta sunt inferiora·ſ· aqua ⁊ terra ceteris duobus naturaliter grauiora motum a circũferentia ad centrũ deorsũ habẽtia per aggregationẽ partiũ ⁊ ꝓpactionem spissa ⁊ obtusa· ⁊ ideo ꝓdictis duob⁹ sũt grossiora ⁊ meliora plus habẽtia de materia q̃ de forma· Vnde ꝓpter sũmaz elongationẽ a spera orbis virtuti motiue celi nõ sunt ita obediẽtia sicut duo ꝓia Nunq̃ em̃ sunt elementa otiosa/imo in agendo ⁊ patiendo sunt cõtinua·vñ nun q̃ qescũt a generatione ⁊ a motu· terra em̃ ⁊ si quiescat a motu·nũq̃ tamẽ quiez aut cessationẽ recipit ab effectu·⁊ sicut nõ sunt otiosa ab actu/sic nõ sunt vacua ab ornatu·nã quodlibet elementum habet ornatũ suũ·ignis sidera/aer volatilia/aqua natabilia/ terra gressibilia/ vt dicit Beda·de quibus aliqua auxiliãte domino breuiter sunt dicẽda·

1 IGnis est corpus simplex ultimo caliduũ ⁊ siccũ· vt dicit Constã· naturaliter em̃ sup aerem sedere querit· p violẽtiam em̃ in aere vel in terra detinetur· paulatim in mollẽ aerem euanescit vt dicit Isi· ꝓprietates em̃ ignis tangit· Dyon·in hierarchia ãgelica·li·xij· Ignis inquit est corpus sensibile longe excellentius ⁊ subtilius omnib⁹ aliis rebus corpalibus ⁊ nature spũali proximũ· ac p hoc effectũ suũ dissimilib⁹ cunctis aliis demõstrat· Ignis em̃ in oibus est·⁊ per omnia dare se psuevit ⁊ ab omnib⁹ non remouet·est tñ incognitus/occultus/immẽsurabilis/inuisibilis/qdãmodo incorporeus/potens ad actionẽ ꝓpriam/mobilis/tradẽs se oibus q̃quo modo approximãtibus/mouens vniuersa se ptinãtia/renouatiuus omniũ/nature custos/illuminatiuus cũ circuuelatis splẽdoribus/clarus/discretus/distinguens ⁊ resiliens / deorsum pascens /⁊ sursum mouens/acute means/excelsus/non recipiens ignominiã mmorationis/semp motiuus/pprebẽsiuus/⁊ mutatiuus in se reuertens/potenter actiuus·⁊c· Decẽba diuinissimi Dyo·pfundissima sũt·describit em̃ ignẽ quo ad ei⁹ sbstantiã/virtutẽ/⁊ operationẽ·vnde ad declaratiõnẽ pdictorũ verba cõmendatoris sup predictum locum breuiter hic ponemus· Ignis em̃ inter oĩa elementa situm habet sublimiorẽ·⁊ hoc quia naturam hz leuiorem· ⁊ ideo dicitur excelsus qz põdere carens sublime querit vel petit· superemine tm̃ vniuersi ⁊ quicquid corporeum pzeter ipsum naturaliter sub eo sbsistit inter omnia elemẽta naturam habet

De materia et forma

partiozem et ſubtiliozem et ideo dicitur quodammō mcozpozeus quia p̄opter ſubtilitatē ſue ſubſtantie p̄ter ſubiectaz materiam ſenſu nō videtur· propter hoc etiam dicit q̄ multū videt nature ſpirituali p̄rimum · quia quodāmodo videt ignis eſſe medius mter viſibilia z mui ſibilia· m quantū autē appzopmquat m uiſibilibus eſt mcozpozeus· ſed m quantum appzoximat mferiozibus cozpozeus eſt· Item naturam habet ceteris elemē tis actualiozem z m agendo fortiozez· et ideo dicitur immenſurabilis· quia eius virtus z opatio creſcat m mfimtū · ſi materia fuerit ifmita · q̄ diu ei materia ſub iecta ſufficit ignis nō deficat · ſed ſemper potius creſcat · Item naturam habet occultiozē· z ideo dicit occultus · quia ī ſua eſſentia ſenſibiliter non videtur · muiſibilis z mcognitus dicitur· quia ſme ſubiecta materia non ꝓcipitur · quid etiam ſit m ſua eſſentia ſeu ſubſtantia vir cognoſcitur mtellectu· Item virtutez z naturam habet alijs mobiliozem· z ideo dicitur mobilis z potens omniuz · quia m igne eſt p̄mcipium virtutis motiue quia mouet ſe z alia · z a nullo mferiozi ſe mouetur· Item naturā habet ceteris mferiozib⁹ clariozē · Vnō dicitur q̄ ille ē iliu m matiuus · quia claritate ſua omnia illummat· ſed cū circumuelatis ſplendoribus· nam ſplendidi ignis radij foris emicant· ſed circūuelantur· quia rurſum ad ſecretum ſubſtantie ſue ſinum reducti a noſtris ſenſibus occultantur · Itē ex ſubtilitate ſue ſubſtantie virtutē habet ommibus alijs acutiozem z penetrabiliozē ꝓter quod dicit acute means· quia propie virtutis motu ſubmittat ſme reſiſtētia z penetrat vniuerſa· Item ignis habet virtutē ſui z aliozum manifeſtatiuā et diſtmctiuam · nam ſe manifeſtando alia ſibi obiecta manifeſtat · z eozum colores z figuras oculis repzeſentat· z ideo dicitur clarus manifeſt⁹ diſcretus diſtmguens· Item vim habet mferiozū ad ſuperiora attractiuam· nam materiam m quam agit rarefaciēdo diſſoluit z caloris ſui violentia ſurſum trahit· ꝓter qō dicitur deozſum paſcēſ z ſurſum trahēs Item virtutē habet renouatiuam· omia em veteraſcunt/ antiquant /z deficiunt que virtute ignea non ſeruantur· vt patz m ſembus m quibus deficit calor naturalis· z ideo dicitur renouatiuus ommiū et nature cuſtos · Sine em virtute ignis non poteſt ſubſiſtere virtus alicuius corporis naturalis· Item virtutem habet immutatiuā · quia ommū naturā m quā agit · ſuperat · uertit m ſuam ſpeciem et tranſmutat· z ꝓter hoc dicit apzehenſiuus z imutatiu⁹ · nam materiā m quā agit apzehendēs illā nō deſerit · ſed cōſumendo m ſuam ſimilitudm ē cōuertit· apzehendēs aūt non apzehendit · quia cōſumpto eo m quo agit · m ſe reſilit at q̄ redit · z ideo dicitur ſiliēs zē· Item virtutez z naturā ſuiꝑius cōmunicatiuam et ſme dimmutione diffuſiuā · z ideo dicitur non recipere ignominiā mmozatiomis · quia ſicut cū effundit non auget · ſic cum recipitur non mmozatur · neq̄ m eo qō videtur augmentū recipere · ē capiēs gloziam · neq̄ m eo q̄ putatur mmoz ſuſtinet cōtumeliam · Item naturā habet purgatiuā · metalla em que non pōt conſumere a ſcoria z rubigine mundificat erpurgat/ z emundat · Item virtutē habet ſapoz z humoz alteratiuam Vnō z humozes m cozpoze excoquit z digerit · z cibos crudos cōſumendo m eis ſupflua ſapidos z ſanos reddere cōſueuit · Itē virtutem habet ſue ſubſtācie per teruz oim et cōmixtoz cozpoz eſſentiam diffuſiuā quia m rebus ommbus muiſibiliter eſt mcluſus· quamq̄ mcludi actualiter non videatur · quare mde ē manifeſtuz · quia ex foztı cozpozū ſolidozuz alluſione ignis excutitur · m q̄bus eſſe nullatenus putabatur · Itē ignis ſubtilitate ſua ſubſtāti ali habet virtutē ſui cū alio cozpoze ī me diatiſſime mutatiuaz · vt patet m ferzo ignito · z carbone mflāmato · z huiſmodi · ī quibus ignis ita ſcōm oīs ſui ꝓtes ſmgulis ferzi z carbonis ꝓtibus ꝓiungitur · q̄ videt vnius ſubſtātia · et alterius ſenſibiliter diſtantia penitus non ſentit vñ z triplex ignis ſpēs a pbis diffinitur

Est em̄ ignis lux/ignis flāma/ignis carbo. Ignis em̄ est in sua spera lux. sed flāma dicitur in materia aeris. carbo autē in substātia terrea siue in feculentia materie grossioris. Habz z multas alias habet ignis ꝓprietates. de quibus supra li. ij. in tractatu de ordine seraphim. z libro iiij. in tractatu de qualitatibus elementaribus. salicz. c. de calore. quere ibi. nā ea que iam dicta sūt hic sufficiant.

Flamma ē materia ignea in substātia aerea accensa. nam aer ꝓpter sue substantie subtilitatem z immediatā quā habet cū spera ignis vicinitatem de facili ignitur z in naturam igneam cōmutat. et scōm ꝙ substantia aerea est purior tāto flāma erit lucidior z clarior. z nature lucis similior videbit. mouetur aūt flāma naturaliter sursum/z ab omni parte rei accense ineaqualiter in acutū tendit z in conum. vnde in sua extremitate habz formam pmeā z acutam. vnde i suo acumine ꝓpter cōcursum radiorz in angulo acuto fortius calorīs sui imprimit actionem. z ideo quia in sūmo piramidali angulo calidior existit materiā sibi impositam inflāmat facilius z accendit calorem scōm materiam in quam agit z lucem recipit. Vnō si materia est turbida et fumosa. turbidam z obscuram reddit lucem z econuerso. si materia fuerit transparēs z pura. rutilat z radios luminosos vndiq; circūfundit. tenebrosa illuminat. z abdita ꝓdit. viam z vie offendicula ambulantibus ostēdit. ꝓpter sui leuitatem z materie aeree mobilitatez in quam agit. in motu est cōtinuo z nūquā penitus requiescit. vēti modicus impulsus flammaz excitat z accendit. sed si fuerit nimis vehemens flammam dissipat et extinguit. tortuose z anfractuose aerez impellit cōtinue. z ideo mouetur circulariter z accendit (vt dicit Aer.) Vnde Vulcanus a Junone in terram proiect⁹ secundum figmenta poetica. claudus fuit. er violentia sui motus partes materie in quas agit inuicem allidendo conuertit. z ex partium collisione mutua, sonum facit. locum superiorem querere tagit z materiam sibi per incorporationem adherentem ab inferis ad superiora attrahere non desistit.

Fumus est vapor. er partibus materie subtiliorib⁹ z humidioribus vi caloris resolutus. Habet autem graues partes mixtas cum leuibus ex quibus obscuritatem cōtrahit. z fetorem. vnde aerez denigrat z in naturam fumigabundaz cōuertit. amaritudinem enim ex materie grossitie cōtrahit ex cuius acumine oculos amaricat/ac lacrimas prouocat/ca sensibiliter visū ledit. sui acumine z ad cerebrum penetrat z spiritum animalē grauat z per cōsequens naturalem. Vnde dicitur in libro animalium. ꝙ fumus candele extincte ledit pregnantes in tātum ꝙ si equa pregnans talem fumum senserit. faciet abortiuum. Fumus etiā apibus est inimicus z ledit ancipitres z alias prede aues (vt idem dicit) Fum⁹ insuper cito moritur postq̄ oritur (vt dicit glo.). ibi. sunt sicut virgule fumi. cito enim in altum ascendit/z cito vel subito euanescit. ex igne oritur. z anteq̄ apparet ignis apparere videtur. a vento mouetur z dispergitur z multipliciter circumfertur. Fumus etiam ostendit ventum a qua parte veniat. quia illuc fumus tendit quo ventus ipm agitat z ipellit. (vt dicit Grege.) Domos denigrat z inficit. z in parietibus generat fuligmē atq; nutrit. loca angulosa petit. z in eis infectionis vestigia imprimit z derelinquit. Fum⁹ etiam aromaticus a speciēb⁹ aromaticis resolutus. est sensui olfactus delectabilis z amicus. cerebri nāq; est confortatiuus/z spirituum cordis z capitis reparatiuus. reumatis et nocui fluxus restrictiuus/desiccatiuus z cōstrictiuus et porozum obstructorum aperitiuus. et ad cōfortationem neruorum ad interiora penetratiuus. serpentuz z venēosorū animalium z reptilium fugatiuus. omnem etiam fumum z maxime odoriferū odiunt tam columbe ꝙ serpentes (vt dic Gregori.) Fumus insuper a ꝺbo rei a

potu resolutus ⁊ vi caloris ascendens ad cerebrū neruos sensibiles opilat ⁊ somnū generat ⁊ sensus exteriores ligat ⁊ p cō sequens calorem naturalem ad interiora reuocat ⁊ virtutem in interioribꝰ adiuuat ⁊ cōfortat. Et vero fuerit fumꝰ melancolicus aut nimis acutus vel venenosus ex cibo vel potu erit medicina nociua resolutus ad cerebrum aduolat virtutem animalem aggrauat ⁊ timorem generat ⁊ vt in melancolicis frenesim ⁊ furorem petat vt in phreneticis et ebriosis oblionem ⁊ desipientiā generat ⁊ vt in litargicis sensu ⁊ rationis vsu priuat vt in epilenticis ⁊ caducis. Mal ⁊ multas alias infert corpori fumositas pessimas passiones ⁊ nociuas. Fumi etiam a terra ⁊ mari virtute caloris ad superiora attracti ⁊ aerem inficiunt ⁊ condensant nubes ⁊ nubiles generant. Ventis ⁊ tempestatibus ⁊ alijs aeris passionibus fomentum ⁊ materiam administrant. radios solares intercipiūt ⁊ obumbrant ⁊ hec de fumo nunc sufficiant.

Carbo est ignis actualiter incorporatus terrestri materie ⁊ vnitus ac ignitꝰ. (vt dicit ray.) Vnde ignis per sui incorporationē partibus grossioribus terrestris materie admixtus ⁊ per quandam violētiaz inferius detinetur. vnde sicut ignis et flamma mouetur sursuz ⁊ sic carbo crepitando ⁊ scintillando grauitate materie deorsum inclinatur. Carbo itaq; quādo ignitur ⁊ vertit in rubozem. sed qñ extinguitur ⁊ in nigredinem. ⁊ omnino perdit pristinam ignis speciem ⁊ decozem. Vnde quāto fuerit pulchrioz ex sui ad ignez prima vnitate siue vnione. tanto apparz deformioz ⁊ vilioz in ipsius ignis extinctione. In carbone autem substantialis humiditas totaliter consumitur. ⁊ ideo de facili rūpitur ⁊ frangitur. quando humoz qui fuit causa coadherentie partiuz ignis totaliter violētia exhaurit. ⁊ ideo in carbone extincto. pars a parte de facili rumpitur. quia nihil humiditatis p quaz partes cohereant in ipsius substā tia inuenitur. (vt dicit Bzego.) partibꝰ terrestris solis remanentibꝰ ꝓpter dominium siccitatis ō facili reignitur. ⁊ post ꝙ accensus fuerit ita faciliter vel facilꝰ reextinguitur. ita ꝙ in eo nihil de ignis vestigio propter nigredinem reperitur. Nigredine enī sua polluit ⁊ inficit quicquid tangit. Carbo etiaz ignitus acutissimum habet ignem. ⁊ sume actiuum et penetratiuum. vnde sui acumine ferruz coquit ⁊ partes eius resoluendo ⁊ relaxando remollit. suo etiam acumine caput ledit. sub cinere obuolutus i se ignez retinet ⁊ custodit. Detectus autem ⁊ frigido aeri expositus in fauillarum multitudinem redigitur. ⁊ subito per se euanescit. (vt dicit Bze.) Carbo ꝏ si ignitus fuerit plantas cōculcantis uit et ledit. extinctus vero quāuis uendo nō ledat tangentem. stridozem tamen ⁊ strepitum magnum facit.

Scintilla est modica ignis particula ex materia ignea virtute et impetu caloris dissoluentis resoluta. Vnde motus scintillaris est subitus. vt enī ignea subito resolutur ⁊ sursum mouet. sed ex grauitate partis terrestris ad centrum tandem deci natur. Item motus eius clarissimus est ad modum stelle. ⁊ luminosus. et per diffusionem sue igneitatis in aerem. apparet viridis ⁊ radiosus. Preterea motus eius ad modum ignis actiuus ⁊ virtuosus. nam ex modica scintilla i fungo vel in stipula recollecta i ignē maximū subito augmentatur. aeris immutatōne subito euanescit. ⁊ extincta nihil nisi fauillaz post se derelinquit. vento tempato seu flatu accenditur. impetuoso autem extinguit. aerez penetrat. ⁊ tamen penetrando ipsum aerem paruz alterat ⁊ imutat. quanto est fortioz. tanto scintillaris motus siue impetus erit maioz. ex materia viridi vel humida scintille grossiores. ⁊ in suo effectu penetrabiliores generantur. veruntamē pauciores.

Fauilla a fouēdo est dicta. eo ꝙ ignem foueat atq; tegat. Est enim cinis modicus ō extinctōne scintillaris materie

derelictus (vt dicit Isi.) Est autem fauilla tenuis/mollis/z sicca/atq; leuis/ in superficie carbonis ignis adherēs/fulgorem eius ebetat z furorem eius attenuat z mitigat/ ad modicuz venti flatū dispergitur/dispersa vero vix vel nunq; recolligitur (vt dicit Grego.) de facili īflammatur/sed propter defectum nutrimenti subito extinguitur. Fauilla etiaz quando est ignea/venti raptu sursuz tendit. extincta autez propria ponderē/ima petit/(vt dicit Grego.) vnde deorsuz tendit motu proprio/sed suasum extollitur z rapitur impetu alieno.

Cinis a cadendo est dict⁹. nā de substantia materie terrestris vi caloris resolutus generatur (vt dicit Isido.) Est autez cinis mollis/despecti coloris/amari z stiptici est saporis/partes habet tenuissimas z minutissimas/leui flatu spargionis z diuisionis receptiuas. Cinis habet virtutem colatiuam siue mundificatiuam. Vnde valet ad vestium ablutionem. habet z vim corrosiuam z deiccatiuam. (vt dicit Constan.) Cinis insup si fuerit calidus/ignem ab eo tectum custodit. Si vero fuerit frigidus destruit et extinguit. Cinis etiam per multā ignis conflagrationem z violentiam suaz formam vilem z obscuram aliquando commutat in speciem vitream atq; claram. nā ex materia cinerum solet fieri vitz (vt dicit Grego.) Hoc autem habet cinis defectus z imperfectionis. quia quamuis quotidie aque vel pluuie irrigationez suscipiat/sterilis tamen manet. vnde terrā quam tangit non fecundat. sed potius si sterilis fuerit/reddit sterilioreꝫ z in omnibus viliorem.

Aer est dictus eo q; ferat ignē et ab aqua feratur. (vt dicit Isidorus) Aer autem partim pertinet ad materiaz terrestrem/partim ad materiam celestem. (vt dicit Beda) Nam pars aeris superior pura/clara/et quieta/vbi procellosi et ventosi motus non possunt attingere pertinet ad celestem. pars vero inferior spere aque z terre vicina/turbulēta grossa z cōpacta/ex humidis z terrestribus vaporibus corpulenta/pertinet ad terrestrez et hec pars aerea/diuersas ex se produxit species. (Nam vt dicit Isi.) aer vehementius cōcitatus facit ventos/ebouscationes/z tonitrua. cōtractus/nubila. conspissatus/pluuias. congelatus/niuē et grādinem/distentus/vel tempatus/ serenitatem. (vt dicunt Isidorus z Beda) Plus autem habet raritatis z ma nitatis q; cetera elementa. Est autē aer secundum Constan. simpliciter substantialiter humidus z calidus. Ex propria enim natura seu substantia est humidus et ex vicinitate orbis calidus. et ideo secundum vtriusq; qualitatis proprietatez aer est sui naturaliter diffusiuus a superficie terre z aquevsq; ad speraz ignis/vndiq; extensiuus. ex substātie autē sue subtilitate z raritate/transparens est z perspicuus. vnde ratōe dyaphaneitatis sue et transparentie ē influentie celestis virtutis/z impressionis solaris luminis receptiuus. virtutis inspirandi z respirandi est aer omnibus animantibus ministratiuus. omnium enim animantium ē respiraculum z volatilium celi proprium habitaculum. Sine emz aere non potest viuere aliqua animata creatura. Aer ēratione leuitatis substantialis est naturaliter mobilis z alterabilis/ conuertibilis in oppositas qualitates. vnde ex vaporib⁹ terre z maris sepe recipit immutationē nam si vapor fuerit fetidus z corruptus aeq; venenosus aer corrumpitur. z inficit/ cui talis vapor pestifer admiscet. Si vero fumus ex pura z munda substātia fuerit resolutus z odoriferā. aer odoriferā et nature amicabilem ex incorporatione fumi odoriferi recipit qualitatem. Item aer nos circumdans summe nobis ē vtilis propter anhelitus necessitatem z vitalis spiritus continuum nutrimentum Si enim clarus/lucidus/z purus fuerit humores atq; spiritus erunt lucidi z puri. Si vero turbidus z nebulosus. hūores erunt turbidi z spiritus grossi ac in-

De materia et forma

fectꝰ (vt dicit conſtan⁹ z philaretus) vn de aer eſt elemẽtuz et corpoꝛ z ſpirituũ Euentatio enim aeris aduenies ſpiritibus eſt cauſa meliozatõis eoꝛuz z de puratõis et mitigatõis: pro bibẽs ſpiritus et humozes ab inflammatõe: attractus enim a pulmone cozdi z per coꝛ totꝫ coꝛpoꝛi prebet tempamentum: vnde aer maxime immutat coꝛpꝰ: quia ingreditur ad interioza ſpirituũ: et miſcet cũ eoꝛum ſubſtantia qui coꝛpoꝛi prebẽt vitam. Vnde ſi fuerit aer purus z mediocris in ſuis qualitatibus tempatus: ad conſeruatõem vite maxime proficit. Si vero fuerit coꝛruptus diſtempatus/maxime ledit z coꝛrumpit (vt dicit conſtã) Quãto autem eſt a terra remotioꝛ z celo vicinioꝛ: tanto purioꝛ et ſimilioꝛ etheree puritati. Quanto vero terre vicinioꝛ: tãto frigidioꝛ z ſpiſſioꝛ et ſiccioꝛ terree q̃litati. vnde ex vapoꝛibus terre ad interioꝛa aeris attracti: varia z cõtraria in aere generãtur: et quanto aer eſt groſſioꝛ/ et ſpiſſioꝛ: tãto ſol in eo foꝛtius imprimit calozem radioꝛum: propter radioꝛuz ſolarium repercuſſionem/cõculcationem/ et cõfractionem. Ex percuſſione autez ſolarium radioꝛuz in aere humido z denſo generantur in eo varij colozes (vt dicitur i libꝛo methe.) ſicut patz in aſſub et in iride z conſimilibus. Fit autez aeris cõdenſatio triplici de cauſa: ſcilicet ex vapoꝛe partes terreſtres ſuas z groſſas cũ aere permiſcente vel ex frigiditate partes humidas aeris cõgelante: vel ex generatione noui aeris ſecundum in ſe recipiente: per cuius ad primam additionem aer ingroſſat. (vt dicit philoſophꝰ) Rarificatur autem z ſubtiliatur ex cauſa contraria ſcilicet ꝓpter vapoꝛis aſcẽdentis cõſumptionem propter foꝛtiozem calozem aerem extenuantem vel darificantem vel ignearum partium ex particulis aeris generationem: per vltimaz humiditatis ſue rarefactionem et calidꝰ tatis intenſionem: aer in naturam ignem tranſmutatur. Immutatur autem aer ſecundum ſubſtantiam vel qualitatem multipliciter (vt dicit Auicenna)

Et primo ex ſolis approp̃inquatione vel elongatione. calefit enim aer: quando ſol ad noſtruz habitabile approp̃inquat: quemadmodum frigeſcit quando ſe elõgat. Item ex oꝛtus et occaſus ſtellarum immutatione: ſtelle enim tam erratice q̃ fixe ſunt cauſe quare aer in ſuis qualitatibus immutatur. ſole namq; cũ aliqua ſtella frigidi effectus: ſicut ſaturno in frigidi ſigno cõuemente: intenditur frigus in aere. Si vero cõuenit cum calido planeta vt cum marte: eſt cauſa quare in aere fit exceſſus i caloꝛe. z ſic de aliꝭ ẽ intelligendum. Item immutatur ex varia diſpoſitione terre ſitu z poſitõe. Nam in pte ſeptentrionali fit ſiccus aer z frigidus. auſtralis calidus z humidus. oꝛientalis calidus et ſiccus. Occidentalis frigidus z humidus. Item ex terre eleuatione vel depreſſione: quia in mõtibꝰ eſt aer frigidus. in vallibus autem calidus. cuius rationẽ reddit Cõſtan. in pãthe. dicẽs: Boꝛeas inquit oꝛtum habet ab eminẽti zona. vñ loca eminẽtia expetit mouet z ſubtiliat aera z ſic infrigidat q̃ꝛo ſubtile cũ bẽat exalatõz p motuz infrigidat. Aer aũt i vallibꝰ manet q̃etꝰ et calidꝰ. Itẽ immutat aer ex vicinitate maris: qz terra vicina mari ſeptẽtrionali frigida ẽ z ſicca ex vapoꝛe i mari reſoluto. Ibi em̃ caloꝛ ẽ debilis. z ido mare aqlonare patz ſalceſcit. vñ põticũ mare ẽ q̃ſi dulce. In mari auſtrali ẽ cõtrariũ ex tã cõtraria. Item immutat aer ex cadaueꝛ et paludũ ꝓpinq̃tate ex quoꝛ coꝛruptõe aeꝛ cõtrahit coꝛruptõz z efficit putridꝰ z q̃ſi peſtilẽs. z accidit iſta aeris infectio i ſme eſtatis vt in autũno. qz tũc aer ex ſui natura ẽ ſubtilioꝛ. z ido cõuertibilioꝛ: ꝓpter q̃ accidit ei talis coꝛruptõ: ex pmixtõne malaꝝ fũoſitatũ q̃ aſcẽdũt ex putredine cadaueꝛ vel paludũ vel alterius rei cuiuſlibet coꝛrupte. (vt dic̃ Johãnes) Dicta de aere in generali ſufficiant.

Finit Liber Decimus.

De Aere et eius ꝓpietatibus.

Liber Vndecimus.

Vnc de impꝛeſſionibus que fiunt in aere ē dicendū. ¶Primo de his que fiunt ex vapore calido et ſicco: ſicut eſt ignis perpendicularis qui quādoq; apparet i aere ⁊ tūc nō ē aliud niſi impꝛeſſio generata ex vapore calido ⁊ ſicco in pꝛima aeris parte eleuato habente latitudinem in profundo ⁊ longitudinez in ſupꝛemo: ſcōm figuram flamme piramidem ꝑ ignem et motum celi inflammato. Secūdus eſt ignis longus qui eſt impꝛeſſio generata ex vapore calido ⁊ ſicco in ſupꝛema parte aeris carēte latitudine manifeſta reſpectu ſue longitudinis: inflammato ꝑ virtutē ignis et per motum firmamenti. et dicit hec impꝛeſſio draco euomens ignez. Tercia impꝛeſſio vocatur candela: ⁊ generatur ex vapore calido ⁊ ſicco in ſupꝛema ꝑte aeris habente paruam longitudinez et latitudinem equales tamen: ꝓpter qđ apparent quaſi rotunde figure inflāmate per calorem ignis et motum celi. Quarta em impꝛeſſio vocatur aſſub ab Ariſto. ⁊ eſt duplex ſcilicet aſcendens ⁊ deſcendēs. et generatur hec impꝛeſſio ex vapore calido ⁊ ſicco ſubtili in ſupꝛema parte aeris longitudinem ⁊ latitudinez magnam habente: ꝓportionales tamē inflammato vehementer ⁊ calefacto ꝑ ignem ⁊ motum firmamenti petens ſuperiora ꝓpter ſubtilitatem materie et vehementiam inflammationis. Alia ē impꝛeſſio ⁊ dicitur aſſub deſcendens. generatur autem ex vapore calido/ ⁊ ſicco/ groſſo/ longitudinis ⁊ latitudinis equalis exiſtente: in parte ſuperiore medij interſticij aeris inflammato per ignem et motum firmamenti. deſcendit autem inferius ꝓpter frigus circūſtans ⁊ ponꝺ materie groſſioris (vt dīc Ariſto.) Iſte impꝛeſſiones ſunt quas vulgus putat eſſe ſtellas de nocte cadētes de celo vel ad celum aſcendentes. Fiunt ⁊ alie impꝛeſſiones ex vapore ſicco: ſicut ventus qui ſecundum Ariſto. eſt motus vaporis ſicci eleuati a centro terre cum aere ⁊ in aere cum aliqua virtute celeſti ꝛcorꝛpati. Vnde ventus ſecundum Be. nihil aliud eſt ꝙ aer motus ⁊ circūagitatus ex fumoſitatibus emiz a terra aſcendentibus ⁊ a terem repellētibus generatur ventꝰ. hāc tamen deſcriptionem arguit Ariſto. in thopi. quia deſcriptum non vniuerſaliter pꝛedicatur de ſua deſcriptōne. quia nō omnis aer motus eſt ventus oportet. em ad hoc ꝙ aer motus ſit ventus: ꝙ ibi ſit maximus impulſus/ ⁊ ꝙ multum de aere diutius impellatur. ⁊ ideo diffinit ſic Conſtan. Ventus eſt vapor frigidus et ſiccus ex terris ⁊ aquis per calorem reſolutꝰ aerem per inꝛcorꝛporationem ſui fortiter cōmouens ⁊ impellens. Alij ponūt cauſam ventorum eſſe nubes in aere exiſtentes: ſua mole aerem hinc inde pmētes ⁊ impellentes. ꝙ ex tali motu nubiū et impulſu fit ventus. Alij autem dicūt ventum pꝛocreari ex cōflictu brachiorum maris i quatuor partibus terre. nam in aquilone brachium auſtrale cōflictuz facit in orientem: ⁊ cōmouetur mare: ex cuius motu mouet aer: ⁊ fit ventꝰ q̄ vocat ſubſolanus. Quando vero cōfligunt in occidente: fit ventus qui dicitur fauonius ſiue ſephirꝰ. Ecōuerſo ſi brachiū orientale ⁊ occidentale fecerint conflictum in meridie: fit ventꝰ qui vocatur auſter. Si in ſeptentrionali fit ventus qui vocatur boreas. Ex aliis reflexionibus maris itermediis: dicūt vētos collaterales generari. Alij adhuc dicunt (vt dīc Beda) ꝙ ex cauernis terre fit ventus hoc modo. quia aer labilis eſt nature. ⁊ ideo ſubintrat cauernas terre ⁊ exit. cū autez vna pars mittitur exire ⁊ alia ſubintrare fit cōflictus ⁊ mouetur aer ⁊ fit inde vētus. ⁊ inde eſt eolia regio ventorum que eſt regio cauernoſa. ¶Primam autem generationis rationem ventorum approbat

De aere et eius proprie·

Aristo·in li·metheoro·) vbi dicit q̄ duo sunt genera vaporum qui per calorem a terra dissoluuntur·vnus est humidus q̄ est materia pluuiarum ⁊ aquarum per maiorem cōdensationem vel mīnorem· Aliter vapor est siccus ⁊ est materia omnium ventorum·vndiq; autem prouocatur ventus siue generatur·hoc est manifestum· quia ventus summe mobilis est et motus inquietus ⁊ agitationis in aere cōcitatiuus·est etiam tempestuosus in mari ⁊ in aere tempestatum generatiu⁹ Item si ventus est moderatus ⁊ nauigātibus in mari non cōtrarius·itineris ipsorum est directiuus ⁊ promotiuus·econuerso autem si cōtrarius fuerit ⁊ immoderatus·periculum ⁊ timorē ingerit /⁊ fit itineris retardatiuus·Item ventus subtilitate sua ⁊ impetu penetrat ⁊ ad īteriora maris· ꝯcellarum ⁊ maris vndarum est eleuatiuus/extensiuus /in partes oppositas ⁊ diuisiuus·Item ventus borealis cum sit frigidus ⁊ siccus est aeris depuratiuus/pluuiarū nubiū ac nebularum fugatiuus/⁊ serenitatis inductiuus·Econuerso autem australis cum sit calidus ⁊ humidus·cōtrarios habet effectus·aerem enim cōdensat/turbulentiam ⁊ obscuritatem generat(vt dicit Beda)Item ventus quando obstaculū inuenit·siue virtutis,siue fortitudīs ē ostēsiuus·Tunc enī maxime apparet fortis et violentus· vnde ⁊ arbores ⁊ domos sibi resistētes·diruit radicitus ⁊ subuertit·⁊ ido dic⁹ ēvent⁹(vt dicit Ysi·)eo q̄ vehemens sit violentus virtus enī eius tanta est vt nō solū saxa ⁊ arbores euellat·sed etiam celum ⁊ cōturbet /mariaq; cōmoueat (vt dicit Ysido·)Item vētus est humoris superflui cōsumptiuus et lubricitatiuus /ac immūditie abstersiuus· nam vie que per mundationem pluuiarum effecte sunt lubrice ⁊ sordide·q̄ flatum venti fiunt munde· Item tempat⁹ venti flatus est ignis ⁊ flamme excitatiuus· Si vero fuerit nimis impetuosus ⁊ intensus·erit eiusdem extinctiuus· Item ventus in suo ortu insensibilis est ⁊ occultus·sed paulatim per aggregationē partium vaporalium in aere est augmenti receptiuus ⁊ suiipsius manifestatiuus· et ideo dicitur in li·methe·q̄ venti quando oriuntur ō terra sūt debiles·sed post q̄ efficiuntur fortes·propter multitudinem vaporum qui post in aere multiplicantur ⁊ aggregantur· Item ventus mouetur circulariter ⁊ tortuose·nam vapor qui ascendit primo sursum·flectitur postea in circuitu terre· et ideo eius motus est tortuosus ⁊ circulariter processiuus· Item venti impetus est palearum leuatiuus/pulueris ⁊ cineris dispersiuus /vesice inflatiuus ⁊ extensiuus per sui subintrationem· Intrat cauernosas ⁊ spongiosas terre partes·est ventus terremot⁹ generatiuus·ex vento enim intercluso et agitato in vētre terre fit terremotus(vt dicit Aristo·) Nam pororum tam terre q̄ animalium est ventus aperitiuus·et ad interiora terre subtilitate sue substātie penetratiuus·⁊ per sui interclusionē intrat partes aqueas·⁊ est ventus in superficie aque eleuationis/⁊ spume causatiuus· Est etiam ventus in aquarū superficie dissimilitudinis partium ⁊ inequalitatis inductiuus· Nam aqua esset equa superficialiter atq; plana·si vento rum impulsu nullatenus moueretur(vt dicit Ysi·)Itē vapor vētuosus a cibis ⁊ potibus seu alijs humoribꝰ vi calore resolutus·multarum passionum ē in corpore illatiuus·nā inclusus in stomacho vel in interioribus viscerum tortiones generat quasi intollerabiles ⁊ multas alias passiones sicut hidropisim/arthetica; ⁊ huiusmodi· In auribus etiam facit sibilum ⁊ timnitum·vnde inficit et impedit audibilem spiritū siue auditum·

Venti autem sunt duodeciq̄rum quatuor dicūtur esse cardinales·⁊ octo collaterales· Primus autem cardinaliu; dicitur subsolanus qui oritur in oriente sub equinoctiali parallelo· ibi enī quā do q; fit maxim⁹ aeris impulsus ex trāsuerberatione terre·vel aque in aera ex qua fit vent⁹·⁊ dicitur subsolanus quasi sub sole natus· quia nascitur tortida

zona sub qua semp mouetur sol· Iste vē
tus habet duos collaterales scilicet vul=
turnum versus septentrionalem·z eurū
versus austrum·z possunt contineri īm ō
versu· Sunt subsolanus vulturnus z eu
rus eop· Hi venti sunt calidi z sicci· cali=
di quia sub sole diu morātur· sicci autez
quia mare orientale est a nobis valde
remotum· vnde antecē ventus orientalis
ad nos veniat· si quid habeat de humo=
re humido· totum caloze solis est cōsum
ptum· Ventus vero subsolanus est īm ca
loze tempatus· sed quando īm vulturnū
declinat omnia desiccat· quando autē īm
eurum generat nubes· Venti aūt orien
tales scōm Cōstan· sunt salubres īm ortu
diei· quia ab aere veniūt tempato z sub
tiliato· nām vt dicit idem regionū orien
talium est aer clarus z parū siccus· In
ter calidum z hūidum tempatus· vnō ta
lis ventus aquas clarificat /z eis sapo=
rem suauem adminīstrat· vnde vēti ori
entales corpora īm sanitate custodiūt· p
pter suarum temperiem qualitatū· par=
tes etiam orientales maxime fructibus
et flozibus habundant plus cē equilona
res vel occidentales· Item flumina con
tra orientem fluentia et mare orientale
subintrātia sūt meliora z saniora ac cla=
riora· quia ventorum orientaliū cōcussio
ne z solis oriētis reuerberatione· aque
subtiliantur z depurantur· Secundō vē
tus cardinalis est fauonius z oritur īm oc
cidente sub paralello equinoctiali· z ha
bet iste ventus duos collaterales scilicz
circium versus septentrionē· Zephirum
versus austrum·z cōtinentur per hūcver
sum· Circius occasu zephirus fauonio as
flant· Dicitur aūt fauonius eo q̄ foueat
ea que nascuntur (vt dicit Isi·) hyemez
enim resoluit / gramina z flores produ
cit· Est autez fauonius tempate frigid⁹
et humidus· Frigidus est quia paruam
moram facit sol īm occidente /z ad nos re
mit antecē a solarib⁹ radijs scalescat· vē
ti itaq; occidentales īm fine diei sunt sa=
lubriores z tempatiores· quia sol īm occi
dente subtiliat eos z ōpurat· quia ergo
regiones occidentales aerē non habent
perfecte tēpatum īmaloze z humoze·
ideo eorum aqua mutabilis ē z turbida
eo q̄ īm principio diei radijs solaribus nō
digeratur· nam īm principio diei ventus
ibi nimis est frigidus· īm vespe vero cale
fit (vt dicit Constan·) Tercius ventus
cardinalis ē auster z oritur sub polo an
tartico eadez de causa qua z primi· z ha
bet duos ventus collaterales· scilicet no
thum versus orientem· z affricum vers⁹
occidentez· qui notantur hoc versu· Atq;
die medio notbus heret affricus austro·
Auster autē ab hauriendo aquas est di
ctus· Est autē calidus z humidus z ful=
mineus· densum facit aerē atq; spissuz z
nebulas nutrit suo caloze· pozos apit et
sua humiditate pluuias multiplicat z ad
ducit (vt dicit Isido·) Tempestatē i ma
ri generat· quia ab imo flat (vt dicit be
da) pozos corporum aperit /virtutes ai
males impedit/grauitatez īm corpore fa
cit (vt dicit Ipo·) Venti inquit austra=
les grauant auditum /caligīnosi sunt /et
capita grauantes pigri dissoluētes· Dis
soluunt enim venti australes humores
ab interioribus ad exteriora sensus z gra
uitatem faciunt colorem; corpum pūt et
egritudinem faciunt recidiuationē podo
gram z pruritum cōmouent· epilentiaz
et acutas febres· Ventus igitur austra=
lis oritur īm zona iuxta polum antarticū
que pre nimia eius frigiditate est inha=
bitabilis· vnde naturaliter est frigidus
et siccus quantuz est de suo ortu· sicut et
septentrio qui flat ab aere opposito· sed
dum transit p torridam zonam· ibi calo
rem assumit z quia versus meridiez ve
nit vbi est maior aquarum copia /z loca
vapore z rore plena· humiditatez cōtra=
hit z acquirit· Vnde z apud nos calid⁹
et humidus inuenitur· et ipso flante aer
predicto vapore repletus· īm pluuias re
soluitur· quia de ampla zona aerem im
pellit ad nostrā angustiam· ideo cōden=
sat aerem· vnde generantur nubes qua
rum obiectu solares radij obscurant (vt
dicit Isi·) Multas itaq; habet auster
laudabiles proprietates· Quia est ventus
mollis z remollitiuus calidus z humid⁹

De aere et eius proprie·

plauie ⁊ roris mīstratiuus / pozoꝝ terre aperitiuus / germinum ⁊ seminū produ-ctiuus / nutritiuus / ⁊ augmentatiuus / superficiei terre renouatiuus / pennaruꝝ veterum ⁊ plumarum in quibus muta-tiuus · humorum frigidoꝝ ⁊ compacto-rum in corpe dissolutiuus · sudoris ⁊ eua-poratōnis fumositatum et humorum su-perfluorum prouocatiuus · reptilium et vermium terrestrium de interioribꝰ ter-re eductiuus · Quartus ventus cardina-lis dicitur boreas qui ortum habet sub polo artico · eadem de causa qua ⁊ pre-cedentes ⁊ habet istos collaterales scili-cet aquilonem versus occidentem · ⁊ cho-rum versus orientem · ⁊ notantur ꝑ hūc versum · Ac boreas aquilo venit ⁊ cho-rus ab alto · Et dicitur boreas ab iperbo-reis montibus a quibus flat (vt dicit Isidorus) Sicut auster dicitur affricus de prouincia affrice a qua frequentiꝰ so-let flare · Dicit ⁊ septentrionalis · quia flat a parte aeris septentrionis et ort ex locis aquosis ⁊ cōgelatis ⁊ cōstrictis ꝓpter nimiam remotionem a circulo so-lis ⁊ ex montibus excelsis ex quibus ad nos venit ⁊ cum ab illis locis nequeant vapores dissolui ꝓpter nimiam cōgelati-onem · aerem serenum reddit / ⁊ pestilē-tiam ab austro ortam reprimit ⁊ repel-lit (vt dicit Isi·) vehementia sui frigo-ris terram ⁊ aquarum superficiē cōstrin-git · ⁊ nūc in glaciei · nunc in cristalli spe-ciem secundum maiorem vel minorem in-durationem alterat ⁊ cōuertit · Hi quat-uor ergo venti cū sint frigidi ⁊ sicci cor-pora indurant / ⁊ poros claudunt / hūo-res putrificant / spiritus ⁊ sensus subti-liant / vim digestiuam adiuuant / virtu-tem retentiuam cōfortant / aerem pesti-lentem sanant · vim generatiuā augmē-tant (Vnde dicit Ari · libro · viij ·) ꝙ in cōceptione fetus · si ventus fuerit septen-trionalis natus erit masculus · ⁊ ecōuer-so si fuerit meridionalis (dicit Constā · li · v · c · vij · ꝙ ventus aquilonaris humo-res malos cōtrahit ⁊ impedit ne in alia membra discurrant · veritamen tussiz fa-cit · propter pectoris desiccationem · terre et corporum facit asperitates frigiditate et siccitate sua · neruos gentit / cōtrahit / et cōstringit · ideo ad motū ⁊ operationez membra impedit atq; ledit · fructꝰ ⁊ flo-res teneros ledit ⁊ corrūpit / virtutes ger-minantes ⁊ florentes exurit / herbarum et arborū virorem spoliat atq; tollit / hu-mores desiccat exteriores ⁊ interiores · ⁊ ideo pulticis est nociuus · quia pulmonē sua siccitate dilacerat ⁊ vlcerat · (vt dic Galie ·) ventus frigidus ⁊ siccus ⁊ de an-gusta zona vemens ad amplam aerem rarefaciens subtiliat ⁊ desiccat ⁊ cōgelā-do partes humidas tam terre ꝙ aque su-perficialiter coadunat · Vnde dicit aqui-lo quasi aquas ligans (vt dicit Isi ·)

Nubes est impressio facta in ae-re ex multis vaporibus in me-dio aeris interstitio aggrega-tis in vnū corpus / ex loci fri-gore condensatis · Vnde nubes est cōmu-nis materia ad niuem / pluuiam / ⁊ gran-dinem · Habet aūt nubes sic generari · nā calor celestis vi sua partes aque ⁊ terre vaporabiles ad se subtilissime attrahit · et ptes earum subtiliores consumens / ⁊ residuum cōdensans in nubem cōuertit · vnde dicit Isi · Nubes ē aeris densitas ex vaporum ⁊ fumositatū terre ⁊ maris attractione cōglobata / aeris leuitate et ventorum impulsu / a calore in cōcauita-te ētris nubis interclusо · hinc inde mo-netur nubis substantia / ⁊ in circuitu agi-tatur · Est autem nubes cōcaua natura-liter ⁊ ad modū spōgie cauernosa · ⁊ ideo impressionis superiorum corporum est de facili receptiua · ⁊ ideo per radiorum so-lis subintrationem et multiplicis forme et coloris representatiā · vt patet in arcu celesti · qui nihil aliud est ꝙ nubes ro-rida quedam / in cuius substantia mul-tiplex forma per solis radiū generatur · Est autem nubes interius cōcaua / ⁊ per sui figurationem cū spera celi cui a pro-pinquat rotūda est · Exterius est cōcaua a latere autem non est ei aliqua forma / siue figura determinata · Nam quando nubes nubi lateraliter appropinquat / al-tera alteri in figura se formar (vt dicit

Beda) Itē nubes leuitate sue substantie sursum est motiua·z scōm q̄ a vento plus vel mīnus ꝓpellitur cuius ē vel tardius ꝓcessiua·Item scōm q̄ ex subtilioribus z puriozibus vapozibus ē opposita magis est illumiationis z impssionis radiozum solarū receptiua·Diaphaneita te em̄ sua z transparentia ⁊ luci est puta mīsi quādo ex mīmis grossis fumositatib⁹ ipius substātia ē i aere aggregata·tūc ei est obscura z p sui interpositionem inter nos z solem lumis solaris ē interceptiua et a nostris aspectibus ablatiua·Est eti am caloris solaris p sui oppositionē mitigatiua·ꝓter quod nubis p̄sentia messoribus z alijs in estu solaris laborantibus ē accepta·Item nubes quādo calore solis in pluniā resoluta ⁊ p imbrū effusionem est terre fecūdatiua z germinum ac seminū de terra pductiua·Itē cū omnium fere que generant in aere sit quasi mater z cōmunis quedaz materia·diuersarum rerū ē ad terrā de sua substantia trāsmissiua·Quod patz qz nunc pluit·nunc grandinat·nūc fulminat·nūc mingit·nuncq; tonat·¶Item nubes ex aquis marinis aggregata·z in altū cōtra solē suspensa ⁊ beneficio caloris celestis ē totius marine salsedinis ⁊ et amaritudis in dulcedinem cōuersiua·nam de mari oz ginem cōtrahit·z cū depurata a sole maris amaritudinē ñ sapit neq; sentit·Itē nubes in pluuiā resoluta vtilis ē terre z pficua·sed qñ resoluit in ventū·plurimum ē nociua·qa tūc ē tempestatis nō modice in mari vel in terra generatiua Item nubes in alto aeris interstitio suspensa videt celo esse prima z cōiūcta cū tñ i veritate magis terre q̄ celo sīne compatione aliqua sit vicina·Itē circūfluxꝰ siue mutua collisio nubium est aeris aliquoties iflāmatiua z choruscationis ac tonitrui causatiua·Itē ex vento in ventre vel cōcauitate nubium intercluso ⁊ fit aliqñ partiū nubis subita disruptio z ex tali ptis a gte subita attritione ⁊ ē nubes strepitus z tonitrui effectiua·¶Item quādo a paludibus siue cadaueribus siue alijs corruptis rebus ⁊ fit vapoz cōruptozum attractio ex eoz corruptione i substantia nubiū pcedit ex ipis nubibus corruptis ⁊ corruptio maxia z pestilentia infectiua·Itē quanto nubes terre ē vicinioz z a celo remotioz ⁊ tāto ē maioris q̄titatis aspicientiū oculis ostēsiua·Vnō maxima nubes quādo est vicina celo videtur mīma·que vero in se mīma ē ⁊ iudicat maxima/que terre est vicina(vt dicit Beda)Itē nubes ex solis vaporib⁹ siccis z vēto sis generata ⁊ solz esse dcepiua·nam imbrē futurū ptendit·sed in fine preterventum z turbinē nihil soluit·Item nubes pluuiosa si subito z simul ad terrā corruit ⁊ terre vbi cadit quia submergit eam est nociua·⁊ sed si paulatim z guttatim fuerit resoluta ⁊ magne vtilitatis ē frugibus collatiua·Itē nubes sepe suis guttis terrā rigat·sed irrigādo eam suiipsius ē cōsumptiua·quia dum alia irrigat z humectat·ꝓ sui dissolutionē seipsam ām̄bilat(vt dicit Bze·)Itē quādo vna nubes alteri nubi ē cōtraria tempestatis z cōmotionis ē in aere excitatiua cōtrarietas em̄ z aduersus cōcursus nubiū ex contrarijs impulsibus ventoꝝ ⁊ ex quoꝝ collisione vel allisione nimia fit cōmotio in aere z in terra·

IRis ē impssio generata ex nube cōcaua z rorida ad pluuias ꝓpata in stillicidijs infinitis tanq̄ in speculo relucens ⁊ habens figurā arcoalē ⁊ varios colozes exprimēs a radijs solaribus vel lune generata·sed a radijs lune causat raro·quia nō nisi in·l·annis (vt dicit Ari·)Arcus itaq; celestis ē nubes aquosa p omnes suptes solis radijs penetrata(vt d·mar·) et dicit arcus a similitudine curuati arcus·nam quādam cōnexitatē in sūmitate nubiuz ptendit z cornua quedā reprimit ad terrā z extendit(vt dicit Ysido·) In ꝺ autem arcu quedā sunt ptmentia ad eius generatōnez· quedā vero ad eius speciē siue formam z figurationē·z quedam ad eius virtutē z operationē ⁊ quo ad generatōnem eius attendit q̄ substātia eius ex refulgentia z reflexione radiozuz in nube rorida z imbrifera generatur·

De aere et eius proprie·

Item q plena facie semper respicit solem ex opposito·z a sole respicitur Item q a terra vsq; ad celū circulariter eleuat nam duobus cornibus terrā pcutit·z ōtice celū tangit· qui quanto contrahēdo comprimitur·tanto plus in connexitate extenditur/z in figuram circuli eleuat· Quantū autē ad figurā z speciem ē speculus z circularis z pipicuus z specularis in colore multiplex ē z singularis· nam in iride pter eius transparentiam z diaphanitatē·refulgēt species z forme sibi oppositē z obiecte·z ideo apparet coloratus· Nam scōm Bedam colorē ptrahit ex quatuor elemētis· nam in ipso velut in speculo forme z species elemētorū relucent· vnde ex igne contrahit colorez rubeum in supremo· ex terra viridem in infimo·ex aere lacricmū z ex aqua ceruleum in medio(vt dicit Beda) Et hi colores sunt admixticem coadunati (scōm Aristo·i ij·methe·) Primo em̄ est color rubeus seu vinosus qui fit ex radio tāgente superficiem rotunditatis nubis· Deinde sequitur color mixtus scilicet blaueus vel ceruleus scōm qualitatem vincentez et dominantē in vapore existente in medio nubis· Deinde apparet i infimo colozis viridis z in inferiore parte nubis· vbi vapor magis ē terrestris· z hi colōres sunt principaliores alijs ·quia scōm philosophum multos alios habet colores inter quos distinguere sensui est difficile·Et ideo dicit philosophus q nullus pictor possit depingere colores arcus siue fingere ·Causa autez iridis scōm aristo·est repercussio radij redeuntis ad vaporem cōtrarium nubibus·sicut splēdor refulgens in aqua relucet in pariete rediens ad ipm·z cū non videatur arcus· nisi per radium solis per diem·aut p radium lune per noctem impeditur ipsius visio vel propter turbulentiam aeris vel debilitatem visus· aut propter obscuritatem z densitatem nubis·radiozum illuminationi resistentis· Videtur autem tempore pluuiali quia tunc resoluitur superfluitas vaporis coartati in nubibus et fit ex eo rozatio parua /in qua relucet radius sibi oppositus/z fit formatio iridis· vnde contrahit varios colores ex varietate vaporis in quo relucet radius) sicut dicit Aristo·)quo ad virtutem eius et operationem sui interpositione feruorem solis temperat z mitigat per sui resolutionem in pluuiam vel in rozem inferioza vegetat z fecundat per sui figuram z multiformem colorum variationem·superioza pulchrificat z decorat domnium humiditatis in aere signat·Et ideo ante iudicium (vt dicit Beda z magister in historijs) per annos quadragintā non apparebit·hoc erit signū desiccationis z defectus elemento rum(vt d·id) pacem z concordiam inter deum z mundū designat z diuinum iudicium per diluuium preteritum fore denunciat z dēmōstrat sicut z solis scilicet in q pte celi sit sol sua presentia indicat·quia nunquam est in eadem parte celi cum sole·sed semper ex aduerso·Sole enim existente in oriente·apparet arcus in occidente· z econuerso·et sole existente in meridie·apparz arcus in septentrione·In parte autez australi siue meridionali nunquam apparet(vt dicit Beda)In horza autem recte meridiei nunquam apparet·cuius rationem assignat philosophus·quia in meridie quando mediat sol orbem ·tunc resplendet radius eius in vtroq; orizonte· secundum equalitatez quare non resplēdet tunc plus in vna parte q̄ in alia ·et ideo non apparet arcus in aliqua parte celi in puncto meridiei (vt dicit Ari·) Rarissime autem videtur de nocte imo nunquam nisi in plenilunio (vt dicit beda)z hoc non cōtingit nisi bis in·l·annis secundū Aristo·)

Ros est impressio generata ex vapore frigido z humido non congregato in corpus nubis in inferiori parte medij inter sticij aeris paruo frigore occurrente·(dicit autem Aristo)q̄ n̄ fit ros nisi quando auster flat scōm cū·Quoniam ros est pluuia pauca /et pluuia est ros multus

vnde ventus australis sua humiditate rorem generat & nutrit: quez aquilo sua siccitate lambit/ & intensa frigiditate cõprimit & cõstringit. Luna etiam humiditatẽ suam aeri imprimit: & generationis roris in aere causa existit (vt dicit Ambr.) vocãs lunã matrem roris. Vnde de nocte virtute lunari in aere primo originez occulte cõtrahit: & tandem insensibilitez descendens per herbarum superficiẽ sua uiter sẽ diffundit. In suo autez descensu herbis & plantis vigorẽ tribuit: & quod estus diurnus desiccando & cõsumendo i dmauerat: ros nocturnus repat/ ingit/ et subtollit. Itez in herbaz sũmitatib9 guttatim se recolligit: & quasi suam originem petens ad aera ascẽdendo: semp in foliorum extremitatibus se suspendit. Item ardorẽ solis non sustinẽs: cito ad tactum solariũ radiorz dissoluitur/ & penitus euanescit. virtutẽ tamẽ suam aeri impressam non deserit. quia p sue diffusionis pñtiam per aera effectum suum in herbis & seminibus manifestissime ostẽdit. Item ros cũ sit quedã substãtia aerea & in se subtilissima in superficie: mirabilium9 tamẽ miro modo efficax in virtute est. quia terrã inebriat & fecũdat. et medullã in gramis amplificat: & augmẽtat. ostreas & alios pisces cõchiliũ i mari impinguat & impgnat: & maxime ros vernalis. Nam verno tẽpore ostrea se de nocte cõtra rorẽ aprit: quẽ descendentem intra se recipit atq; haurit: qui haustus et piscẽ reficit & impinguat. & per sui incorporationem cũ interioribus piscis gemmam pãosissimam generat scilicet margaritam: que quãto est nobilior tanto albior atq; maior: sicut dicit in li. gemmarum. Itẽ pullos corumos adhuc in pluma albidos: ante q migrescãt reficit & sustentat. (vt dicit Bze.) Itẽ aerẽ diurno calore calefactum refrigerat & tempat. & si fuerit nimis p calorẽ precedentẽ rarefactus: ros per sui incorporationem ipm inspissat mediocriter & cõdensat (vt dicit Albu.) Itez ros vim venenj reprimit in animalibus venenosis & coartat ne tantũ de nocte quantũ de die se diffundat. vnde serpentes latitantes inter herbas parum solent transeũtes ledere q dum flores & gramina sunt in rore. Item ros quis in se gustui videatur ad modũ aque insipidus: tamẽ potestatiue & effectiue ẽ dulcissim9. & mellis ac mãne herbis & floribus causatiuus. Nam ex rore celesti i floribus mel & mãna in quibusdaz herbis in quadam pte grecie generat (vt dicit i platone) Itẽ ros i aere corrupto gignit9 ex corruptõne loci fit corrupt9 & aliis corrupti9 Vñ tale ros inficit flores & folia & corrũpit segetes nouellas qũ sũt adhuc in spica (vt dicit Bzeg.) & talis corruptio vocatur aurugo seu rubigo (vt diglo. Hiero. sup Jobel. i. ibi) Residuum bruti comedit rubigo (Jheronimus) rubigo est quando tenere fruges nocio rore putiunt & vertuntur tam spice q culmi in ruborẽ vel nigredinẽ vilem. & hec pestis omnia vastat: etiam stipulã & fenum in tantuz q nec cibo sunt vtilia nec simo.

Pluuia ẽ impressio ex multo vapore frigido & hũido in nube aggregato habũdante i quãtitate & substãtia respectu roris & magis infrigidat & humectat q ille: fumi em ex terra & aqua euaporãtes vi caloris celestis ad infimã ptez medij interstitij aeris attrahunt. & ibi frigiditate loci cõdensant. deinde calore humiditatẽ eius dissoluẽte: & non ex toto cõsumente: guttati resoluũtur i pluuiã & imbrez (vt dicit beda) Et ẽ pluuia a pluralitate guttarz dcã (vt dicit Jsi.) eo q interpollate & guttati descẽdere cõsueuit. Et dicit imber ab ibuendo. q terrã imbuit et fecũdaz facit. terra ei sterilis mãet sup cui9 superficiem pluuia in descẽdit. quãto aũt nubes ex qua generat pluuia a terra ẽ remotior: & celo vicinior: tanto suaui9 & cũ guttis gratiliorib9 descẽdit. quãto no terre ẽ vicinior tãto impetuosi9 & cũ stillis grossioribus descẽdere psueuit. vẽti etiã sup mare discurrẽtes multũ hũorem de aq̃ superficie recolligũt: quẽ in materiam pluuie conuertunt (vt dicit beda) fit etiam aliquando tanta caloris generatio: ex aggregatõne radiorz & eius cõfractõne circa nubem q vapor quasi aduritur

et ex vehementi adustione in colorem rubeum cōmutatur· z ex hoc credit vulgus ꝙ aliquando pluat sanguinem (vt dicit Aristo·) Est aqua pluuialis multū stiptica z cōstrictiua ·z ideo restringit fluxum ventris (vt dicit Constanti·) est tamen subtilis substantie z leuis plus habens aereitatis z aere leuitatis ꝙ alie aque· Et ideo multum est alterabilis et conuertibilis in oppositas qualitates et ideo de facili putrescat et recipit corruptionem (vt dicit constan·) Dulcior est tamen z sapidior aliis aquis quādo i sua puritate permanet z virtute· pluuia ergo si fuerit in qualitate et quantitate tēperata z tempori congrua vtilis est ad infinita· Nam terram fecundat· et ipaz si fuerit rimosa conglutinat· caloris tēperiem mitigat· aerem serenat· ventos sedat· pisces impinguat· siccam complexionem adiuuat z confortat (vt dicit cōstan·) Si vero pluuia mala fuerit ac in suis qualitatibus distemperata· ac loco ac tempore incongrua· in pluribus ē nociua· Nam profunditatis immūditie et lubricitatis est in vīs et in semitis effectiua· graminū z herbaz inutiliz multiplicatiua· fructuum et seminum corruptiua· et caloris naturalis in seminibus extinctiua· dēsitatis z obscuritatis in aere inductiua z radiorum solariū interceptiua/ nubium z nebularuz aggregatiua/ operz z operantiū impeditiua/ maturitatis segetum z fructuum tardatiua reumatis z fluxus ꝓuocatiua/ morborū omnium humidorz augmētatiua/ sterilitatis z famis creatiua/ corruptōnis z pestilentie in iumentis z ouibus inductiua Naz ymber corruptus corrūpit germia et inficit herbas pascuales· ex quaz pastu sequitur necessario corruptela in animalibus (vt dicit Constan·)

Gutta siue stilla est vapor humidus in minutissimas partes resolutus· magne autē fiunt gutte in diebus quando ē calor· z resoluunt partes nubis que prius erant aggregate ꝓpter frigus (vt dicit Aristo·) Quando enim in aere est calor aduenīente frigore· velocior est cōgelatio vaporis siue aque· Vnd dicit Aristo· in li· animalium) ꝙ piscatores aquam calidam fundūt super sua instrumenta vt citius cōgelata submergant· Gutta autem quanto est terze vicinior· tanto est grossior z ecōuerso· paruitas em̄ z rotunditas eius causat qz diu manet in aere rēoto a terza (vt di Ari·) Est autem humida/ mollis/ rotunda/ pluuia/ z lucida/ terze inebriatiua/ seminuz et graminum humectatiua· estus z ardoris aeris mitigatiua· aeris purgatiua/ z cum sit mollissima in substantia· tamen ex frequenti casu est lapidum penetratiua· quere infra li· xij·

Pruina est vapor cōgelat⁹ (vt di Az·) siue impressio generata ex vapore frigido z būido in pgregato i corp⁹ nubis in medio interstitio aeris cōgelato ꝓ frigiditatem loci z temporis in quibus nō est aliqua pars caliditatis (vt dicit Aristo·) Vnde pruine accidit duricies ex frigore loci z temporis i quo generatur ·qz frigus vaporis partes aggregat z ptrahit· z sic pruine subaz durā reddit· ex mixtis emiz frigiditate albescit· z herbas z flores si per quos cadit maculados efficit et exurit· ad modicum solis radium euanescat· z in rorem redit· z quia pruina nihil aliud est ꝙ ros cōgelatus (vt dicit beda) Nam ros descendens ad terzam frigiditate noctis speciem albam duram et frigidam recipit· z sic in pruine substantiam superficialiter se cōuertit· (vt dicit idem)

Grando est stillaruz pluuie z frigoris z venti rigore in aere cōgelatō (vt dicit Aristo·) Est enim impressio generata ex vapore frigido z humido a frigore fugato ad interius nubis per dominiū calidi arcūstans· Generatur autem grando in nubibus a terza longinquis (vt dicit idem) z ideo causa generationis eius est vapor in cōcauitatib⁹ nubis receptus qui ex frigitate aeris condensatur·

Nam partes humide et frigide fugientes calorem aeris: se recipiunt in interioribus nubis et ibi muentes vaporem partes eius aggregant et in substantiaz grandinis coagulant z congelant·et tō in estate frequentius fiunt q̄ in hyeme: vehemens enim calor generatōem grandinis impedit· Nam dissoluendo vaporem: eius partes aggregari pariter non permittit· Similiter minium frigus in hyeme·quia tunc non est caliditas in aere quā fugiens frigus se recipit intra nubem·grando autez rotunda z parua descēdit ex suppremis locis(vt dicit aristo) Causatur autem eius paruitas z rotūditas ex mora eius in aere longo tempe Vnde ex reuolutōne eius diuturna rotūdatur et ex aeris calore partes eius aque as resoluēte minorat·In grandine in locis vicinis terze generata accidit contrarium ex causa contraria Grando ita q̄ cum impetu magno vento ipsam impelliente /z calore dissoluente terzam petit z percutit: z per eius superficiē ad modū salis se dispergit/ segetes florez z fructus multum ledit /frequentius per diē q̄ per noctem descendit·cuius ratio ē q̄a calor diurnus fugat frigus ad interiora nubis·Item ventus septentrionalis frigidus z siccus rorem ab aere descendentem cōgelat z cōstringit· z in substantiā nubis coagulat z puertit(vt dicit Beda)

Dix est impressio generata ex vapore frigido z humido z infima pte medij interstitij congelato in corpus nubis a me diocri frigido respectu prime: ꝓpter admixtionem caliditatis in parte·que caliditas inclusa in eius substantia: z non statim deuicta a frigore circūstante z rarefacit eius substantiam z molificat: recipiens albedinem in calore: propter victoriam frigoris in fine· atq; ꝓpter expansionem z dispersionem partū nubis·et propter frigus debilitatum a calore frangitur in partes latas: ad similitudinem fracte teste a debili virtute frāgētis (vt dicit Aristo) Nix igitur generat in nube frigida·minus tamē frigida est q̄ illa in qua grando congelatur· z hoc attestatur mollities niuis·quia caliditas admixta nubibz partes eius inspissari z vehementius aggregari· Nix ergo aqua ē durior z siccior ex frigore cōstringente: grandine tamē mollior est ex admixtione caloris in ventre nubis·dealbatur autē ex frigiditate in eius superficie dominante: ad modicuz calorē mix in aqua resoluit· z tam a duricia q̄ ab albedine ō facili immutat· ex mora niuis super terzam humus ipinguatur·sua ei frigiditate pozos terze claudit· Vnde revocato calore ad interiora radicum z seminum: fit humorum interiorū attractō ad radices z ipsorum inuiscatio ex qua terza impinguat· Vnde nix herbas malas z superfluas mortificat z attenuat· bonas vero nutrit z impinguat· Nix etiam sua presentia loca fetida et simalia et stercquilinia tegit z occultat·vias z semitas propter sui diffusionez tegens: itinerantes impedit z retardat·in alto mari niuem cadere raro(beda asserit z confirmat)cuius ratio est quia maris fumositas cōtinue exalantis nives āmbiāt· vel a ventis ibidem flantibus dispergūtur·vel anteqū possint cōdensari in nivez in pluuiaz z nebulam resoluuntur· Itē feris z animalibus nocumentū prestat/ quia eorum tegit pascua /z vestigia manifestat·vnde tempore niuis fere a venatoribus de facili capiuntur·Itez loca alta z montuosa nix frequentat: z diucius in montibus q̄ in vallibus perseverat· quia venti frigidi liberius in montibus q̄ in vallibus mualescunt·Insuper valles sunt mōtibus caliziores propter maiorem aggregationem z cōfractionez radiorum·z ideo nives in montibus plus habundant·Item nix vi caloris resoluta terzam imbuit/remollit/iebriat/quā ante resolutionem frigiditatis sue coartatione· in sua superficie fortius indurabat (vt dicit Grego·) Item nix propter sue substantie molliciez et leuitatem in suo descēsu strepitum vel sonum non generat· imo insensibiliter de occulto aeris ō scēdēs interstitio: suauiter superficiei terze

se aplicat z equaliter se coaptat· Item nix candore suo z pulchritudine ad sui aspectum oculos intuentiū prouocat· sed si minis diu aspiciatur· speciez visibilem disgregat z immutat· Item aqua muea potētiali z actuali frigiditate sua fluxu ventris reprimit z cōstringit/ neruos putrit/ cōtrahit/ z opilat· superfluitatē mē struosam vel strumosam eam cōtinue bibentib⁹ generat· mēbra stupida z quasi dormitantia cito reddit· lapidem in vesica gignit· z frigidam hydropisim prouocat z nutrit (vt dicit Constan)

NEbula est impressio facta ex resolutione nubium resolutarum in aquam pluuialem vt dicit Aristoti) vapores enim sic resoluti dispersi per singulas aeris particulas ac diffusi nebulam gignunt z inducunt· z quanto terre est vicinior tanto est spissior z obscurior· z frigidior inuenitur· a terra vero eleuata magis est solis pua· z ideo minus ē frigida z obscura· quando autem nebula a sole attracta totaliter sursum mouetur· in materiam redit nubis· z ideo future pluuie est significatiua· quando vero totaliter a radijs solis repercussa deorsum cadit z in suam redit originem/ deficit z euanescit· vnde purgato aere futuram presagit serenitatem· Est autem aliquando corrupta ex vaporibus ex quibus generatur· et tunc multum est nociua· florum etiaz germinantium vinearum est corruptiua et diuersarum infirmitatum animalib⁹ inductiua· latronibus z peruersis ē amica· quia insidiarum ipsorum est occultatiua/ itinerantium z pegrinantiuz impeditiua· quia in magna nebula z obscura via est incognita z incerta· radiorum solis z aliarum stellarum est interceptiua· z ideo nauigantibus est grauis z piculosa (vt dicit Beda) quia dum nebule obscuritas maris superficiez occupat quo debeat nauta recte vertere ambigit et ignorat gubernaculum·

IMpressionum quedam generantur in aere ex vapore duplici· Prima est tonitruū· Tonitrus igit ē impressio generata i aquea substantia nubis propter vaporis calidi z sicci agitationem huc z illuc fugientis suum cōtrarium· ab omni parte coartati in se z ex hoc inflammati· extinguētis se tandem in nube z rumpentis eam vt dicit Aristoti·) vel generatur tonitrus ex collisione nubiū (secundum philosophum) quando a ventis cōtrarijs agitate nubes ad inuicem colliduntur ex mutua cōcussione ad inuicem in violenta cōfractione fit cōcussio in aere z strepitus· qui tonitrus est ab antiquis noiatus· Dicitur autem tonitrus vel tonitruum a terrore/ eo q sonus terreat audientes (vt dicit Isidor·) Nam tonus idem est qđ sonus· quia interdum tam grauiter cōcutit omnia· ita q celum rupisse videatur· quia cum procella vehementissimi venti nubibus repente se immiserit· turbine inualescente exitumq querente nubem excauat z constringit· z impetu magno excidit et diuidit partes nubis· ac sic cuz horrēdo fragore ad aures venit· quod mirari nullus debet· cum vesica q̄uis sit parua tamen magnum sonum cōpressa efficit z emittit· cum tonitruo vero simul fulgur emittitur· sed celerius videtur fulgur quia claruz est· tonitrus autem tardius peruenit ad aures· quia subtilior est sensus visus q̄ auditus· z ideo primo videt lucem siue fulgidum lumē quod precedit q̄ audiat sonitum subsequentem· sicut homo prius videt ictum hominis arborez incidentis q̄ audiat ipsum sonum (hucusq; Isidor·) et ista ratio Isi· z de causa tonitrui cōcordat quasi cū philosopho dicente· Tonitr⁹ inquit est spiritus ventorum in sinu nubiuz receptus· qui virtute mobilitatis sue quaslibet partes nubis interrūpit z strepitū ac fragorem tonitrui introducit (vñ subdit) tonitruum est spaciorum aeris sibi cōcurrentiū sonus· scōm Aristoti· autem in li· methe· Tonitruum nihil aliud est q̄ extinctio ignis in nube· vapor emiz sicus eleuat⁹ i caloze aeris iflāmat⁹ qñ a nube aqsa iterapit subito extinguit et ex tali extinctione strepitū tonitrui generat

ſicut quando in aqua extinguitur ferrum ignitum fit ſonitus atq; ſtridor. Deſcendit autem tonitruꝰ ſepe cum fulmine. et tunc magis ledit (vt dicit Beda) vnde obeſt fructibus cum aduenit cum corruſcatione z fulmine ſine pluuia. cum vero cum pluuia. prodeſt vt dicat idem. Tonitruum igitur motu ſuo omnia cōcutit cerebrum ꝓmouet. animum terret. vinū in doleis perturbat. cōmouet. z corrumpit. (vt dicit Ariſto.) Si venerit in horacubationis auium. aues ledit. mulieres parientes ſepe abhortire facit. turres altas cōcutit ſepe impetu ſuo z deicit. arbores altas deſtruit radicitus z euellit et ſuperemīnētius in locis altis q̄ in humilibus z dimiſſis ledere conſueuit (vt dicit Beda) anfractuoſum z quaſi orbicularem ſonitum facit. z aerem quodaz inequali ſuſurro per circuitum cōcutit. ita q̄ ſtrepitus rote vehiculi exprimit q̄dammodo z prętendit (vt dicit Laſ.) z talis circularis ſonꝰ accidit forſan ex rotunditate nubium ex quibus vapor ſiue ventus qui cauſa eſt tonitrui diſſimiliter agitatur. qua nunc ſurſum. nunc deorſū nunc ante. nunc retro. per cōcauitatē nubium cōmouetur.

De Horuſcatio ſecunduz Ariſto. cōprehendit fulgur z fulmen et propriedictam choruſcationem. Nam propria dicta coruſcatio eſt agitio ſubita vaporis ſubtilis inflammati euanescētis in aere ſine deſcenſu ad terram. Fulgur vero ſiue fulguratio eſt ignis ſubtilis. groſſior tamē choruſcatione ad terram deſcendens. q̄ penetrat herbas z res molles. ſicut ponunt philoſophi. vt recitatur in iij. phiſice. Algazel.

Fulmen eſt vapor ignitus cōpactus et ſolidus impetuoſe cadens. maioris vis q̄ ſit fulgur. percutit enim quod tangit. penetrat z vrit ſiue liquefacit. diuidit. ſcindit. z nihil corporale ei reſiſtit. z ſecundum hoc dicit Iſidor. q̄ fulgere id eſt quod ferire (quia ſicut idem dicit) ex ſubtilioribus partibus elementorum cōponitur. ex quibus maior vis penetrandi relinquitur. z ideo ictus celeſtis iaculi ab Iſidoro nuncupatur. Generat autē ex vapore groſſo cōpoſito ex cōtrariis et diuerſis eleuato z vehemēti caloze ignito z inflammato. qui colliſione ventorum et attritu nubiū impellitur. z quaſi lapis igneus de cōcauitate nubium deorſum per violentiaz ad modum iaculi cōmouetur. vnde fulmina colliſa ad medū lampadū fulgida vi inflāmationis diſcurrere ꝑ aera diſcernuntur. z quamuis ignee ſint. tamen propter violentiā motus cōtra naturam ignis inferius deſcēdere cōpelluntur (vt dicit Beda) in ſuo autem deſcenſu incendit z vrit. z ideo dicitur fulgur (vt dicit Iſidor.) penetrat z findit z tunc dicitur fulmen. vt dicit idem vbi autem vrit ſecum fumum z fetorem peſſimum gignit. ſuper loca alta cadere frequentius cōſueuit. in forti eſtate. z in forti hyeme nō fiunt fulgura. ſed in principio autumni. z in fine veris (Vt dicit philoſophus libro. ij. capto. liij.) in hyeme z eſtate raro fiunt fulmina. quia in hyeme propter frigus vapor in aere nō ignitur. In eſtate vero propter ſiccitatē et ſubtilitatem aeris non fit aggregatō vaporis in nubibus. ſed in autumno et in vere eſt aer mollis z nubiloſus. z ideo tunc ſepe fulgurat. Item idem ca. liij. dicit idem. Fulminum plura genera traduntur. nam que ſicca veniunt. non adurunt. ſed diſſipant. que humida non adurunt. ſed infuſcant. tertiuz eſt quod darum vocant. quod mire eſt nature. Nā vinuz exhaurit in doleis. intactis vaſis aurum z argentum liquet. ſaculis non cōbuſtis. Quid autez ſit choruſcatio z vnde prouenīat. diuerſi diuerſimode tradiderunt. Dixit em̄ empedocles q̄ choruſcatio eſt ignis occultatus in nubibus ex radijſ ſolis. Sed hoc dicit Ariſto. eſſe falſū. qz ſi hoc eſſet ex oī nube choruſcatio acciderēt qz in oī nube radij occultantur

Anax·autem dixit q̄ choruscatio est ex aere descendente in nubem vel ad nubē et se in ea occultante· cuius apertio ē coruscatio ⁊ quando ille ignis extinguitur in nubibus aquosis· stridor illius extinctionis vocatur tonitruum· Alij dixerūt coruscationem causari ex ventis calidis et siccis in nubibus compressis qui inflāmātur ⁊ aduruntur· ⁊ ignis ex eis egrediens est coruscatio· cuius splendor prius peruenit ad visum q̄ sonitus ad auditū Alij dixerunt coruscationem non fieri p ignem· sed per aque splēdentis imaginationē q̄ per stellarum ō nocte lucentiuz illustrationem in nubibus videtur (sed dicit Aristo·) q̄ iste sermo error est quia coruscatio de die sub radijs solis vitur sicut de nocte· secundum Aristo· autem vapor aggregatus in nubibus· ⁊ earum vehementi collisione attritus ignitur et fit materia coruscationis· ⁊ quia habet aliquas pārtes terrestres· earum grauitate mouetur inferius· ⁊ quia illa coruscatio est vehementis subtilitatis· ⁊ non vehementis inflammationis ⁊ adustionis· ideo apparet alba· ⁊ ideo corpora ad que pertingit· nec inficit nec corrumpit· Ducuscq; Aristo· in ij· li· metbe·) Coruscationis itaq; motus subitꝰ ē ⁊ improuisus· subito enim apparet ab oriente in occidente· subito sui est ostensiuꝰ· ⁊ subito occultatiuus· De matrice emiz sua (vt dicit Grego·) in ictu oculi exit ⁊ in se subito reuertens· suam originem non relinquit· ex sua subita apparitione· aspectus intuentium est percussiuus· timoris incussiuus· per totum orbez secundum apparentiam ⁊ opinionem ⁊ iudicium visus· sui est diffusiuus· futuri tonitrui preambulus· ⁊ sui aduentus annunciatiuꝰ si pluuiam habet cōcomitantem vtilis ē et proficuus· Si vero pluuia caruerit tenellis floribus ⁊ fructibus est nociuus· vt dicit Beda)·

AVra est aer leniter motus et agitatus estuantibus refrigerium· algentibus prebens calorem· q̄ quanto est purior tanto delectabilior ⁊ sanior· que si fuerit temperata ⁊ debitas qualitates temporis non exierit· maxime vite hominis est cōgrua ⁊ sanitatis pseruatiua· Si vero ecōtrario modo se habuerit· maxime est nociua· quia pestilentie ⁊ corruptionis non modice est inductiua· Est autez pestilentia aeris corruptio· ex siccitatis et pluuiaruz distemperantia ex meritis hominum ptingens (vt dicit Isidorus) et dicitur pestilentia quasi pastulantia· quia totam naturam hominis pertambulat ⁊ depascit· Nam corruptis aquis et pluuijs· ⁊ aere· quibus spirādo ⁊ edēdo pascimur· statim corrumpimur ⁊ diuersis passionibꝰ necessario lacescimur· vt patet supra in eodem libro· vbi de proprietatibus aeris dictum est· Sed hec dicta iam sufficiant·

Finit Liber vndecimus·

De Auibus z earum ꝓpꝛietatibus.

Liber duodecimus.



Expedito tracta tu de ꝓpꝛietatibus aeris z eorum que ī aere generant ·restat dicere aliq̄ de his que pertinent ad eius decentiam z ornamentū ·vt in ipis sicut in ceteris creatoris magnalia extollantur Ad ornamentū em̄ aeris pertinēt aues et volatilia (vt dicit Beda) z ideo aliq̄ pauca adiuuante xpi clemētia sunt ō bi huic opusculo inserenda non quidem de omnibus ·sed solum de auibus z volatilibus de quibus specialiter fit mentō in tertu biblie vel in glosa ·z primo dicendō est in generali deinde in speciali ·z hoc ꝑ ordinez alphabeti· Aues itaq; quasi ōnie id ē sine via sunt dicte (vt dic Isi·) eo q̄ ipārum vie non sunt in aere determinate z distincte Aues em̄ motu z agitatione alaꝝ diuidunt aerem z incidūt ·sed statim post volatū aere se claudente nullum signū sui transitus derelinquūt· Dicuntur autez volucres quia volitant alis aues (vt dicit Isidē·) ꝓpter quod et alites quasi alates, id ē alis se eleuantes a pluribus nominant· sine alis enim non volitat sine quaꝝ beneficio de terris in aera se non leuat auis ·vel ideo dicit ales ab alēdo ·quia ab illo qui pascit volatilia celi z escam dat omni carni alitur ·id ē nutritur (vt dicit Isidō·) Attenduntur etiam auiū ꝓpꝛietates z cōditiones penes multa ·quia penes earū substantiā z cōplexiones· Nam ex duobus elementis inter sume graue z sume leue intermedijs auiū substantia est creata· Nam in earum cōpositione aer z aqua maxime dominantur ·z ideo quia min⁹ habent terrestreitatis z plus aereeleuitatis q̄ gressibilia vel aquatilia leuitate sue substantie habent ferri super aera vt dicit Isi·) aer em̄ inclusus inter pēnarum concauitatem auem leuigat ·vt leuiter feratur sursum ipaz disponit z habilitat atq; iuuat ·vnō quanto volucres plus habent ventozuz pēnositatis z minus carnis ·tanto facilius se sursuz leuāt vt patet in auibus prede /que exonerate a mole carnis altissimi sūt volat⁹ z val de acuti visus /z magne animositatis ·(vt dicit Aristo·) Item cōsideratur cōditio volucris penes generationez ·habēt enim sibi insitam a natura seminalez rationem cuius virtute mouentur naturaliter ad sui generis multiplicationem z sui speciei ꝑ generationis actum secundō ordinē cōseruationem· (vt dicit ab Arist·vi·) omnes inquit aues cū pullificāt ·faciunt ouа ·quāuis in omnibus non possit videri ꝓpter paucitatem ·Est aūt principiuz generationis pulli) vt dicitur ibidem) ab albugine z cibus eius a vitello et post dies decē generationis pulli complebitur pullus secundum omnes eius partes ·ita q̄ erunt partes distincte z manifeste ·z habet tunc caput maiꝰ toto corpore ·z si tunc frangeret oui testa inueniretur caput inclinatum supra crus dextrum ·z eius ale expanse supra caput ·cōpleta autem generatione singulorum pfecta membrorum limitatōne ·rumpitur testa aliquādo in die ·xviij· vel ·xx· vt patet in gallinis ·z exeūt pulli iam cōpleti et viuificati z aliqñ gemelli ·sed inter gemellos vnus erit maior /aliter minor et multotiēs mōstruosior (sic dicit ibidē li·vi·) Inter omia aūt animātia i generatōnis ordie volucres sequunt nate maximā honestatē· Nam sm ordinē nature mares feias cū sollicitudie querūt ·mutuas diligūt ·p ipis pugnāt z ꝓpter eos se exponūt ·z solūmodo eis q̄si ꝓfugā a mortifedere se ꝓiūgūt· z fet⁹ ab ipis ꝓcreatos solūmodo nutriūt z pascūt ·vñ naturaliter inter sexū z sexū iudicāt z discernūt ·exceptis paucis in q̄bus degenerat natura (vt dic Ari·de ꝓdiab⁹) q̄ obliuiscunt sexum dic q̄ masculꝰ surgit i masculū ·z feia in feiaz· z ex tali coitu nō fiūt ouа pullificatiua ·imo fiūt sic ouа vēti z sentit ex tali coitu malꝰ fetor ·ōr ō colūbo masculo qñ senex ē nō pōt coire sz osculat z fedit sup

masculum ꝛ hoc facit quia deosculatur. Obseruant aũt aues in generando tempoꝛis cõgruitatẽ. Nam vernali tempoꝛe quando intrat tpus generationis: aues vociferant: mares feminis se associãt: nutibus ꝛ vocibus ad amoꝛẽ mutuũ se inuitant: nidificant: ouant: pullificãt: pullos generatos nutriunt ꝛ educũt: sed cõpleto generationis officõ: a cantu cessãt ad inuicem se segant: ꝛ vsq; ad iteratuꝫ tempus generationis inuicẽ non appꝛopinquãt. Item attendũtur aues quo ad habitationem. Sũt em̃ quedam volatilia que humanã videtur diligere frequẽtiam: sic̃ galline/anseres/passeres/colũbe/ciconie/ꝛ hyrũdines. Quedam vero omnino abhoꝛrent/fugiunt/ꝛ timent hominum cõuersationem: sicut aues siluestres/mõtuose/ꝛ fluuiales: seu palustres quia scõm variam eaꝝ cõplexionem varia querunt habitacula ꝛ sibi diuersas vendicant mansiones. Nam que nature sutn magis frigide ꝛ humide paludes et fluuiales frequentant ꝓpter victus acquisitionem/nidificationem/pullificationem/ac fetuũ educationẽ. vt mergili: agnates: cigni: in quibus gemmata ẽ natura (vt dicit Aristo.) vt pedes haberent latos clausos ꝛ diuisos ꝓpter natandi necessitatem. vt scilicet pedum latitudine aquas ꝓpensiꝰ pulsent ꝛ sic pulsis retro aquis quasi remigando: in antea fortius se extendant: caudas etiam habent breues (ne in natando caude ma defacte pondere: impedimẽtum faciãt: rostra autẽ habẽt lata: vt gramina ꝛ radices carpant aptius ꝛ incidãt: colla lõga: vt victum de pfundo facilius attrahant ꝛ acquirãt. Volatilia vero que caliditoꝛis ꝛ siccitatoꝛis sunt nature: montuosa ꝛ rupiuꝫ cacumina inhabitant ꝛ frequentãt. vt omnes aues que de ꝑdã sũt viuentes: sicut sunt aquile/ancipitres/ꝛ cõsimiles. quibus dedit natuꝛa (vt dicit Aristo.) vngues curuos: ꝛ pedes fortes et neruosos: ꝛ rostrũ curuũ ꝛ acutuꝫ: vt fortius ꝑdam retinerẽt. ꝛ carnes facilꝰ lamarẽt. habent huiusmodi aues modicum carnis. ꝛ multũ plume/ꝛ sunt magne animositatis. vt sic sint motus velociꝰ ꝛ volatꝰ foꝛtioꝝ (vt dicit Aristo.) caudã insup habẽt longam/subtilem/ꝛ tenuem/qua in volando se regunt: sicut gubernaculũ regit nauem. Omnes tales aues (scõm Aristo. in li. i.) solitudinemꝫ diligunt: ꝛ cũ aliquo sociorum habitare non possunt. imo pullos ꝓpꝛios a se abiiciunt. ꝛ statim quãdo possunt volare tostro eos petentes: a nido exire cõpellũt et in suo consoꝛtio viuere non ꝓmittunt (vt dicit Aristo.) hec ꝛ alie aues prede recipiunt in ꝑdando diuersificationem. Quedam capiunt ꝑdam in aere volando: et nũquam ꝑdam mutant sup terram. Quedam vero ecõuerso in terra capiunt aues: ꝛ nũquam in aere leduntꝫ. Vnde mansuete aues vt colũbe: istaruꝫ auiũ differentiam recognoscunt. et ideo quãdo ꝑdones aeris vident: ad terrã cõfugiunt. quãdo vero ꝑdones terre cõspiciunt: in aera subito se extollunt. ꝛ que in terra erant in periculo: eleuate a terra: in aere tute fiunt. vt dicit idem. Item sunt quedam aues nemorose que siluas frequentant: ꝛ densas arboꝝ inhabitant sũmitates. ꝛ he quidem sunt ceteris maioꝝ mansuetudinis. sicut sunt aues modulantes: ꝛ estiuo tempoꝛe dulcissimis vocibus in siluis ꝛ arboꝝibus resonantes. sicut merule/philomene/ꝛ huiusmodi. que tempoꝛe amoꝝis maxime cantãt in rubis ꝛ fruticumꝫ nidificãt. sup qua solicite cubant/pullos suos diligũt ꝛ educant. Sunt ꝛ alia quedaꝫ volatilia que campestria ꝑcipue frequentãt. ꝛ victum de terre fructibus acquirũt ꝓmuę ꝛ mãducant. quales sunt grues/ꝛ anseres tã domestice ꝙ siluestres/ꝛ huiusmõi aues simꝫ viuer etã in aere ꝙ in terra diligũt. regem sibi faciunt ꝛ ei obediunt/ordinate volant. ꝛ quandoq; inter se vehemẽtissime pugnant. et rostris se dilacerant ꝛ deplumant. sed post pugnam quando recõciliate sunt simul volant. et societatem pristinam non declinant/ tempestatem etiam futuram pꝛecognoscunt. et cum

vident eam immere vociferant atq; da
mant·vigilias ordinant·et in vigilādo
vices mutant·hec omnia cōmentur i ex
ameron basilij·z etiā ambro·(similiter
superaddit etiā Aristo·vt dicit) vigi la
pidem inter pedes tenet·vt si forsan sub
repserit somnus·casu lapidis exatetur·
et si qua societatē pdit altissime ascendit
et vociferādo socios suos querit·z quous
q; inuenit·ad pascua vir descendit·(dic
em) q; rex huiusmodi auiū semp primo
se deponit·z primo de terra se erigit·ca=
put etiam p̄ ceteris frequentius eleuat·
et circūspicit·sed si quenquā viderit ve=
nientem·vociferat z excitat alias ac pre
munit·Itez sunt cōsiderande quazūdaz
auium ꝓprietates scōm variam cibatio=
nem·Sunt em̄ que non cibant nisi car=
ne vel sangume sicut oīs aues p̄de que
sunt curui rostri z acuti vnguis·que cō=
medunt omnia animalia que possunt ve
nari·sed non venantur neq; comedunt a
ues sui generis sicut pisces (vt dicat ari=
sto·li·viij·)z tales nūquaz potāt aquam
vt dicit ibidez·Alia vero sunt volatilia
que solū vtunt semmibus z fructibus ac
herbis terre nascētibus· vt colūbe turtu
res z anseres tam siluestres q̄ domestice
Alia vero sunt volatilium genera que
vescuntur nūc carnibus nunc fructibus
indifferenter sicut omnes aues cozui=
m generis sicut monedule/cozmices /coz
ui/z pice (de quibus dicit Ari·z etiam
Basilius) pascūt aues cozuim generis
pullos suos in iuuentute·z iuuenes pa=
scunt parentes in sua senectute ·quando
etiam debilitant iuniozes in suis bume
ris eleuant z deferūt seniozes (vt dicit
idem) z in omnibus huiusmodi volucri
bus uaturalis pietas ꝓmendatur·vt hō
pietatis obsequiū denegare parētibꝰ eru
bescat·qđ ab auibus im pēdi sibi nuicē
non ignozat (vt dicit Ambrosi·)Item
secundū variam membrozū dispositionē
cōsiderantur alique auiū ꝓprietates (q̄a
dicit Aristo·li·xiij·) omnes aues i hoc
cōueniunt·q; omnes habent rostrum·qđ
in alijs animalibus non inuenit·sed in
dispositione est differētia· quia quedam
habēt rostrum breue z latū/quarum vi=
ta quieta est z mansueta·quia huiusmo
di rostrū est aptū ad sumendū cibum de
vicimo· Quedam vero habēt rostruz lon
gum z acutū sicut z longū collum·quia
acquirunt cibū de ꝓfundo·Quedam ve=
ro curuū z acutum·quia talis figura ne
cessaria est ad comedendum z dilaceran
dum carnem crudam·Hoc aūt habet ꝓ=
prium omnis auis · quia bipes est sicut
homo·sed in pedū z cruriū dispositione
maxima differentia inuenitur·quia pe=
des auiū vncozum vnguiū/sunt fortes z
acuti·quia cōuenientes sunt p̄dationi et
venationi·pedes aūt fluuialiū sūt dau=
si z indiuisi z lati·quia cōueniūt natati=
oni·z omnes aues longoz pedū z cruri=
um habent colluū longū/z volant exten
so collo·z si colluz fuerit gracile z debile
declinant ipm̄ in volando·Et est gene=
rale q; omne volatile habens longū col=
lum breuia habet crura ·z ecōuerso·om
ne aūt volatile habet vmbilicū quando
nascitur·sed cum crescit auis latet vmbi
licus nec ommino apparet·quoniā cōmu
atur cum intestino ꝓ interiozem venam
Item considerari possunt quo ad citaz vl'
tardam pullificationem·Quedam enim
multotiens pullificant vt columba/que
decies ouat in anno·Quedam vero mul
tum ouāt vt gallina· z queđ multotiēs
vt gallina z columbe· Galline aūt mul
tum ouantes cito moziunt·(vt dicit ari
sto·li·v·)Aues autem curuozum vngui
um que comedunt carnes raro ouāt· q̄a
non nisi in anno semel·p̄tez byzundines
que sole inter comedentes carnes pulli
ficant bis·Infirmantur aūt aues quan
do cubant sup ova sua· vt patet in galli
na z aquila·(de qua dicitur li·vi·)q; aq̄
la tunc valde grauatur et albescunt ale
eius·z debetantur vngues eius z debili=
tantur· Sunt z multe alie ꝓprietates
auium·quas prosequi esset longum· hic
solum attendere oportet / q; aues inter
cetera generaliter animantia ·sunt sub=
stantie puriozis/leniozis /et nobiliozis/
motꝰ fortiozis / visꝰ acutiozis /carnis di
gestibiliozis/sapidiozis/cōuertibiliozis

De auibus.

et ſanioris etiam nidificando ⁊ pullos educando ſolercie ampliorꝭ. Hec autez in generali dicta nunc ſufficiant.

Vnc de auibus partialiter dicendum eſt. ⁊ primo de aquila que velut regina inter volucres optinet principatum. Inter omnes auiū diuerſarū ſpecies aquila eſt maxime liberalis (vt dicit plin⁹) Nam p̄dam quaz arripit miſi mimia fame arceatur ſola non comedit. imo auibus eam ſequentibus quaſi cōmunē exponit ſua tamen recepta primitus portione. et ideo ſemp aquilaz alie aues ſolent inſequi ſperātes q̄ de ipſius preda eis debeat aliqua portio impartiri. ſed quādo preda prius capta ſibi non ſufficit tanq̄ rex de re publica viuens auem ſibi primiorem rapit. ⁊ in medio ponit illam duos lapides p̄cioſos nomine ethedos. quoꝝ vn⁹ ē maſculin⁹. alter femininus in nido ſuo reponit. ſine quibus vt dicit pere nequit gemmā que dicit achates reponit i nido ſuo vt pullos ſuos cuſtodiat a morſu reptiliū venenoſo (vt idem plinius) Eſt autē aquila ab acumine oculoꝝ dicta (vt dicit Iſid.) tanti ei ⁊ tā limpidi ꝺz viſus eſſe / vt cū in aere ſup maria pēna īmobili deferat ⁊ hoc pre nimia eleuatione a terra. vix humanis pateat obtuitibus. de tanta ſublimitate / piſciculos videt in mari natare ad inſtar lapidis deſcendens / piſcē rapit. et ſic captā p̄dam ad litt⁹ trahit. Eſt autem auis naturaliter calida ⁊ ſicca / pre de auida. ⁊ ſupra aliaruz auiū vires fortis ⁊ animoſa / cui⁹ fortitudo maxime viget in alis / pedibus / ⁊ in roſtro. ꝙa alas habet valde neruoſas ⁊ parum carnoſas et ideo in volando patiēs eſt laboris. ꝙa reſpectu magnitudinis ſui corpis ſ parū habet carnoſitatis ⁊ multū neruoſitatis propter qđ multum habz fortitudinis et virtutis. ⁊ multum etiam habet pennoſitatis. ꝓpter qđ etiam plurimū ꝓtinet leuitatis. Inter oēs aūt volucres maxime viget in aquila vis viſiua. Spm em̄ vi ſibilem habet tēperatiſſimum / ⁊ actum videndi acutiſſimū. ſolem em̄ irreuerberatis oculis in ſue rotē circūferentia intuetur. ⁊ tamē viſus ſui acies non obtūditur / nec claritate ſolaris ſplendis diſgregatur (vt dicit Ambro.) dicit etiam ambro. (ſicut ⁊ ari. li. ix.) q̄ quedaz ſpecies aquile / quam vocat almachoz / eſt acuti viſus valde. ⁊ pullos ſuos vngue ſuſpēſos / radijs ſolis obijcit / ⁊ ſolem aſpicere cōpellit / ⁊ hoc ante q̄ habeāt alas ꝑfectas. ⁊ ad h̄ eos pcutit / ⁊ aduertit ad aſpectum ſolis. ⁊ ſi oculus alicuius lacrimet ip̄m tanq̄ degenerem / vel interficit / vel abicit a nido / vel cōtemnit. Si aūt directa acie ſolis radium viderit ip̄m tanq̄ in natura ſibi ſimilem diligit atq; nutrit quamuis aūt ita irreuerberata ſol' acie claritatē videat / viſū tamē ad p̄dē aſpectuz dirigit ⁊ inclinat (vt d. Bze. ⁊ Arili. xij.) Aues inquit vncoꝝ vnguiū indigent neceſſario acuto viſu. quoniā videt cibum ſuū a loco remoto valde. ⁊ ꝓpter hoc leuat ſe aquila plus q̄ alia volatilia hinc etiam in altiſſimis rupibus nidificat vbi loci ſublimitate ab omni mō curſu aduerſario ſe tutificat ⁊ defendit. vbi ſcōm grego. in altiſſimis tuta reſidet. et tū paſtus gr̄a miſia iſta videt. ad altiſſima ſe eleuat ⁊ aſcendit. ⁊ tamen viſo cadauere vel preda quam deſiderat ſubito ima petit. Et inſuper aquila eſt auis difficulter cubans / pullificans / ⁊ pullos ſuos nutriens / (dicit Ariſto. libro ſexto) q̄ aquila ab plus ponit tria ouа. ſed tercium proicit a nido. quoniam grauiter incubat ſuper ea (⁊ ſubdit) quia illo tempore debilitatur in tātum. q̄ non poteſt bene venari pullos aliarum auium. ꝙa tunc incurnantur vngues ſui ⁊ albeſcūt ale ſue. ⁊ tunc minis grauatur. i dando cibum pullis ſuis. Et ſi cōtingit aquilaz habere tres pullos / eicit vnū de nido ſuo ꝓpter difficultatē nutriendi. ſed auis lāmi que arabice dicitur cebar / nutrit pullos ſuos caſualiter ab aquila ſic reiectos vt dicit Idem. Item idem q̄ aquilaruz diuerſe ſunt ſpecies ⁊ diuerſimode cibāt et nutriūt pullos ſuos. Nam que albas habent caudas / in earum cibatione pl⁹ laborant. Que vero habent nigras / mi⁹

ñ huiusmodi negotō se fatigant·pullos autē suos iam adultos ⁊ de nīdo eicientes paulatim puocant ad volandū/⁊ facūt eos esurire·vt auidi⁹ eas exequant ñ aera ꝓpter pastū·⁊ si forte pigritauerunt ad exeundum/percutiunt eos cum rostro ⁊ subtrahunt eis cibū/vt sic cogāt eos ad exeunduz ⁊ postquam fuerint cōpleti ñ fortitudīe ⁊ ī pennis·fugāt eos a se/⁊ non sunt plus sollicite super eos· ¶Preterea ē quedam alia species aquile quam Aristo·vocat achat·que cogitat ō pullis suis magno tempore/⁊ quādo volant pulli volat cū eis ⁊ dat eis ad comedendum·⁊ quādoq; volitat sup eos cuā illorum agens·parata ad resistenduz alīs auibus si forte cōuenerint ad nocendum pullis suis ñ aliquo seu ledēdum hec omīa tangit aristo·li·vi·De aquilis vero dicit(vt tangit Grego·)sup iob·q; quādo eius pulliculi recenter nati ad capiēdum grossiorem cibum et digerēduz sunt ñualidi·sanguinem ⁊ liquidiorem humorez p̄de sue ñ os attrahit ⁊ suggit et attractum sanguinem ñ ora pulliculorum vomit ⁊ ita reficit eos cibo leuiori/quousq; cōualescant ad sumenduz cibum fortiorem(⁊ hoc dicit Augu·⁊ plīnius)·q; aquila ñsenectute patitur caligīnem ñ oculis ⁊ grauedinez ñ alis suis·p̄ qđ icomodū istruit a natura vt fontē aque scaturientis querat·deīnde ascendit quantū potest p aera·donec ex calore aeris ⁊ labore volatus fortius ñcalescat vnde tunc ex calore poris apertis·⁊ pēnis relaxatis·subito descendēs ñ fontez ruit·ibi mutatis plumis ⁊ purgata caligīne·ī oculis vires recipit ⁊ resumit(plīnius etiā dicit ibidem)·q; cū senuerit ita ñduratur ⁊ ñcuruatur eius rostrum vt vix possit sumere cibum suū·⁊ cōtra hoc ñcommodum ñuenit remediū·quia petram sibi querit·cōtra quā fortius rostrū percutit ⁊ allidit·⁊ sic deponit onus rostri·⁊ cibum capiens resumptis viribus iuuenescit(⁊ sic dicit plī·)aquila sedendo sup rupez vel arborē vel ad solis claritatem·oculoꝝ aciez dirigit· vel post p̄dam hinc inde circūspicit·vel vngues suos ñspicere non desistit· ¶Fel aūt habet multum medicinale·quia positū ñ colirīs visum acuit/⁊ subuenit caligīni ⁊ alīs ñcōmodis oculorum (vt dicit dia·⁊ etiam Constan·)¶Habet autem aliquas proprietates mīnus laudabiles·Est em̄ auis excedens ñ calore ⁊ siccitate·⁊ ideo est animosa ⁊ iracunda·quia ira fortis non est nisi ñ corporibus magne siccitatis(vt dicit Aristo·libro xvi·)⁊ auibus ñnocētibus mīmica est aquila ⁊ ñfesta·vnguibus enim rapit/⁊ rostro percutit· caput auis·vocem habēt robozantem /et aues alias generaliter terrificantez·In aspectu enim aquile ⁊ auditū terrentur omnes aues alterius speciei·etiam auem prede(vnde dicit ¶Plīnius)·q; berodius et cōsimiles aues ñ die quando audiūt aquilam vix predantur·et hoc fortitan accidit ex timore·aquilam enim ñ aere tantum rapientem·timent generaliter omnes aues·mīnus autez istam que rapit ñ terra·mīme autem illaz que rapit ñ aqua·quia illam non timent·nisi volucres quarum victus ⁊ cōuersatōnes sunt ñ aqua tantum·talis autem aquila multum degenerat a nobilitate illarum aquilarum que ñ aere vel ñ terra capiūt predam suam·timet enīz vulturē Vnde dicit Aristo·libro nono·)·q; ama ches māet prope mare·⁊ iurta magnos lacus·⁊ cibatur ex auibus prope mare quando ascendunt ab aqua·⁊ si vident vulturem venientem timebit·vnde fugit ad aquam·sed vultur qui acuti visus est·semper volat circa locum illum /⁊ si exierit de aqua ñ aerem vel ñ terram·statim rapit eam vultur·Si vero diu fuerit ñ aqua suffocatur·¶Habet autem aquila vnum pedem clausum ad modū pedis anserini cum quo se regit ñ aqua quando solet descendere·propter predā alium vero pedem habet diuisum cum acutissimis vnguibus cum quibus p̄daz capit·¶Habēt aūt pennā aquilinaz quādam latentē corrosiuam virtutez habentem(vt dicit plīnius)·Dicit em̄ q; penna aquile posita ñter aliaz auiuz plumas corrūpit ⁊ corrodit eas·sicut corde facte

de ĩtestinis lupoꝝ ĩ uiella uel cithara posite cum cordis factis de ĩtestinis oui um eas destruũt et corrumpunt vt dicit idem. Aquila etiam societatem nõ diligit: imo fugit (vt dicit aristo. li. i.) Aues que habent vncos vngues. non est possibile q̃ sint cum aliquibus socioꝝ suoꝝ ꝛc. Item vugues habet p̃ mucronibus. et ideo quãdo sedz sup lapidem retrahit eos et quasi claudit mitra carnez ne eos alliqat uel conterat circa petram. (vnde dicit aristo. li. xiiij.) non ĩsidet auis habens vncos vngues sup arbores uel lapides. quia natura vnguiũ eius est contra istas duas res. ꝛc. Item ipsa est contra filios suos. quando eoꝝ visus clauditur contra solem. quoniam eos reputat alienos. Item vt ad predam aliaꝝ auiũ ĩstruat eos ꝛ compellat. rostro eos percutit et vulnerat vt dicit plinius.

Accipiter ẽ auis regia q̃ plus animo q̃ vngulis est armata. et q̃ ei ĩ quãtitate corp⁹ natura denegat. hoc enim ĩ virtute et audacia animi recõpensat (vt dicit Ysi.) Est em̃ auis vt dicit idẽ aliis auibus capiẽdis auida a quaꝝ acceptione ꝛ preda. accipiter id est raptor est vocata Dicit em̃z Beda ꝛ Ambro. ĩ exameró. q̃ accipitres circa suos pullos sũt crudeles. quia cum abiles ad volandũz sint. cibos eis subtrahunt ꝛ pcutiẽdo ad modũ aquilaꝝ ꝛ ĩ nidis exire cõpellunt ꝛ cogũt. qz eos audere cõtrepidant ꝛ ad p̃dam excitant/ne adulti effecti tepescãt ocio ꝛ magis querere cibũ q̃ vigorez animi cõsuescant (vt dicit Beda ꝛ Ambro Sunt em̃ q̃daz accipitres p̃dones aeris tantũ. Quidã vero tantũ terre sicut ꝛ aquile (vt dicit Aristo. li. vi.) p̃mi aues tantũ volantes rapiunt. Secũdi vero sedentes ĩ terra pcutiunt ꝛ ĩuadũt. ꝛ ĩ hos columba discernit sicut de aquila dicũz est. Est igitur accipiter auis calida et sicca. mole carnis depaupata. pennarum plumaꝝq̃ varietate decorata. structiõi ĩ pennaruz decora similis est. sed ĩ agilitate ꝛ animi magnanimitate omnino impar est. Sũma enim celeritate/ nunc ĩ aera se leuat ꝛ ascẽdit ĩ tãtum q̃ ab hoĩm aspectibus se subtrahit/nunc subito ĩferi⁹ ĩ p̃dam ruit. pectus vero accipitris ẽ acutissimũ/modica tñ carne mumtum ẽ (vnde d. Ari. li. xiiij.) quãto pectus ei⁹ magis ẽ acutũ. tãto melioris est volat⁹. quoniã si haberz pect⁹ multũ latũ. moueret multũ aeris/ꝛ esset grauis motus. carnosũ aũt nõ est. qz acutũ ꝛ debile. nisi beat cooptoriũ ex multa carne sicut dicit ibidẽ) Daria itaq̃ ei⁹ fortitudo ẽ ĩ pectore/ĩ vnguib⁹/ꝛ ĩ rostro quo stratz petit. ꝛ cerebꝝ crebꝛat p̃de sue eius fel medicinale ẽ ꝛ vtiliter si ĩ oculorum collirijs admisceat. visum em̃ acuit/ꝛ oculoꝝ albugines destruit/ ꝛ consumit. similiter ꝛ fimus ei⁹. Habet autez hoc p̃priũ accipiter (vt d. Bzego.) q̃ ĩ senectute. quãdo sentit se pẽnaꝝ põdere p̃ grauari. expandit alas suas cõtra solis radios. flante austro. ꝛ sic ex tepente aura ꝛ calore resoluẽte. apiunt pori. quib⁹ apertis. excutit alas. ꝛ sic veteres penne exiliũt. ꝛ noue recrescũt/ ꝛ sic nouitas pẽnarum. ipsum efficit ad volandũ aptiorem. Duo em̃ sunt genera accipitrũ. quidam em̃ est domesticus/ꝛ quidam siluestris. qui domesticus est. siluestres rapit aues. ꝛ raptas eas dom̃no suo derelinquit. Siluestris vo domesticas aues rapit. Indignantis em̃ nature ẽ accipiter. vnde si p̃dam. quaz impetu casu aliquo non arripit vir illa die ad manũ dom̃i sui redit. oportet aũt vt accipitruz dieta ordinata. scilicet nec nimis tenuis nec nimis lata. Ex habundanti em̃ cibo impinguantur. ꝛ tũc ĩsolescũt aut pigrescunt et ad reclamatoriũ redire dedignantur. Si vero fuerit nimis paucus. deficit accipiter viribus/ꝛ efficitur impotens ad predandum. solent ꝛ oculi talium auiuz ciliari claudi siue tegi. ne nimis de manu gestantis se offerant visis auibus ad q̃ raptũ anhelãt ꝛ aspirant. ꝛ ideo quibusdam laqueolis illorum pedes illaqueantur/ne libere ad quamlibet auiculaz effugantur. gestatur ĩ sinistra vt de dextera aliquid accipiant vnde reficiantur Detinentur autem accipitres domestici

vel domiti in mutatoriis · vt a pēnis veterib⁹ z mouratis exonerent· z sic in iuuentute z decore renouent· datur autez eis cibus de aliqua aliquantulū carne venenosa· vt sic facilius mutent· Accipitres vero maxime ledit fumus· (vt dicit Beda) z ideo eorum mutatoria a locis fumosis debēt esse remota / ne eorum corpora ex fumi amaritudie ledantur· z ne plume ipōrum ex nigredine fumi inficiantur· carnibus recentibus z sanguinolentis cibantur· z solent eis dari corda auium quas pdantur quam diuiuunt z potentes sunt ad pdandum a suis domi nis diliguntur· in manibus gestantur/ super pticas reponunt· i pectore z i cauda manibus replanant· cum diligentia nutriuntur· sed quando moriunt ab omnibus inutiles reputant· Nō em comedunt sed potius sup sterquilinū piciuntur·

AEtius scōm glo· sup Deutro· xiiij· idem est q falco· Auis· f· prede auida/ z multū animosa· muadit em aues longe se maiores· eas pectore z pedibus percutiens z muadens· Scōm vero alios Alietus est auis puula · capiens alias minutas aues (vñ d· auctor auroze) Optimet exiguas alietus corpe vires· Sunt z aues minime pdacibus suus cibus· Exprimit hic aliquem qui solos verat egenos et scōm b videt q alietus idē sit q misus paruus· qui gallice dicatur muscbeth· vt etiam ipe misus·

APes scōm Isi· sunt dicte · eo q sine pedibus nascuntur vel ex eo q pedibus alligēt se in vicem z cōnectant· Ide secundum Isidō· solertes sunt i gignendi mellis officio· assignatas z sibi pprias incolunt sedes· ñ vēdicates sibi alienas· domicilia sua menarzabili arte cōponūt· z ex varijs floribus mirabili officō fauum faciūt· tertisq ceris nimia ple castra replent· exercitum z regem habent· z bella mouent· fumum fugiunt z ventuz· z bella tumultu eraspantur· has plerique experti sunt· de bouz cadaueribus nascip bis creandis vitulorūz occisorū carnes verberantur/ vt ex putrefacto cruore vermes creentur· et qui postea recepti alis apes efficiunt· sicut strabones de equorum carnibus generantur (vt dicit Isidorus) secundum Ambro· autem in exameron· mirabiles sunt apium proprietates z insignes z nobiles· Nam apes cōmunem habent sobolem · vnam incolūt mansionem· vnius porte claduntur limine· omnibus cōmunis est labor· omnibus coīs cibus/ coīs opatio/ communis vsus/ cōmunis fructus/ cōmunis est omnibus volatus/ cōmunis est omniū generatio· Integritas quoq corpis virginalis oībus est coīs sicut z ptus· quoniam nullo cōcubitu miscentur· nec libidine resoluuntur· nec partus quatiuntur doloribus· z tamen maximum foliorum examen cōstituunt· Nam cum alie volucres vix in anno singulos edant fetus· apes gemmos creant · z duplici fecunditate ceteris preponderant· Ipse apes regez sibi creant· ipe populos sibi ordinat et tamen licet posite sint sub rege ipe tamen sunt libere · z regem sibi substituūt et subsistunt· naturali affectu diligunt z summa defensione defendunt· z pro eo perire pulcrum putāt· regi suo tantā reuerentiā exhibent vt nulle de suis domibus exire audeant· nec ad aliquos prodire pastus nisi rex fuerit egressus· z volatus sibi vendicauerit principatuz· Eligunt aūt apes sibi in regē in magnitudine z specie magis insignem (z quod i rege pcipuum est) mansuetudine clariorem· Nā z si bēat aculeū eo tñ non vtt ad vindicandū· Aliter aūt apes tāto sunt leuiores quanto ceteris sunt maiores · sed et apes que non obtemperant regi ppa pdēnatōne se multāt· vt aculei sui vulnere moriant· In apū vo examine nulla ē ociosa· q̄daz ei certāt qi in bello cāpestri cōtra alias apes alie vigilāt circa fructū· alie futuros explorāt imbres· et speculant cōcursū· alie ceras de floribus fingūt· alie cellulas nūc rotūdas· nūc q̄dratas mira connexione z equalitate cōponunt· z tamē inter tam diuersa opa nulla alienis laboribus insidiatur · nul

lo raptu victum querit·sed ꝓpio volatu et labore inter herbas et flores·que sibi sunt cōgrua recolligit et reqrit· habēt tamen apes spicula suā·z inter mella fundunt venenuz·si ab aliquo fuerint lacessite·vitamqꝫ suaz ponūt ardore vindicte ꝓ domiciliorꝫ suorꝫz defensione· apis itaqꝫ et si infirma est robore·valida tam̄ est vigore sapiētie et virtute·cuius fructus ommibus est suauis·qui suauitate sua fauces obdulcat z vulnera curat·ac interioribus vlceribus infundit mēdica mētum·bucusqꝫ Ambro·Sunt z alie ꝓprietates(quas tangit Aristo·li·x·)vbi ista interserūtur(dicit enim inter cetera) ꝙ apum opationes inter se sunt diuersi mode·quedam em̄ adducūt suis alvearibus quo indigent ad preparatōez melis ex floribus et frondibus arborꝫ z herbarum z precipue in quibus est glutino sitas et illimūt ex eo superficiē alvearis z hoc faciūt propter nocentia animalia et si introitus alvearis fuerint nimis ā pli·stricti fricabunt ipos·deinde cōgregāt mel/z prius incipiūt facere domos in q̄ bus habitant reges·deinde alias domos in quibus habitant alie apes alvearia custodientes·z accipiūt cerā ex floribus et cōgregant ipam cū pedibus anteriozibus deinde mutant eam ad pedes medios/deinde ad coxas pedū posteriozuz et post volant cū ipa/z tunc manifestat ponderositas in eis·z cum volat apis n̄ tangit flores diuersos·nec dimittit vnuz florem z vadit ad alium ·ꝙ diu ibi inuenit quod sibi necessarium est·sed colligit ex eo quod indiget · z tunc redit onusta ad locū suum·Qualiter autē mel recolligant z que sit melius ꝓpria materia non possumus leuiter distinguere sensu·frequentant autem libenter folia z flores oliue · z manent sup ipm longo tempore ꝓpter spissitudinē foliorꝫ· Quādo aūt rex eaꝫ nequit volare tunc ferūt ipm turbe apū·z si rector fuerit viuus·mares erūt in vna parte·z femine in alia · Si vero fuerit mortuus·mares erūt cum femmis in domibus · z femina rectoris est duplia ad alias·z habet acutiozem aculeū ꝙ masculus/z multi de maribus carent aculeis/z volunt q̄ pungere cū aculeo· z n̄ pūt·Rectozes aūt duoꝫ sūt modoꝫ vnus est niger ·z alter rubeus z hic melioz est·z apis bona/parua/rotūda/in se dē sa/stricta/in medio quasi cincta/medio inter villosa· Et differūt apes in pastu quia quedā pascunt floribus ortulanis et sunt diuerse ab illis que pascunt floribus montanis· Naz ille que pascuntur in arboribus mōtanis·in mōtibus sunt altis·z fortiores/z plus patientes laboris· Item apes sedent super alvearia z suggunt quod est superfluum in fauis· z dicitur ꝙ si non facerent hoc· generaretur ex eis aranea·z nocerent apes· quādo autem modicuz est de melle in domib⁹ deserunt eas·z pungnant cum illis qui volunt extrahere mel·z propter hoc videtur sepe sedere sup foramina quasi parati ad resistendū z pungnāt breuiores cōtra longiores·pungna fortis·quādo multum comedunt de melle ·z laborāt ejicere eas de alvearibus ·que nō mellificāt nec laborant· Item reges non apparent extra alvearia soli · nisi magno stipatu apum/z ipe in medio earum est/z exitus eius est ante exitum pullorum apuz trib⁹ diebus/deinde exeunt apes pauce z volant circa alvearia/z diuidūt se p cateruas·z vadit cum quolibet rege caterua vna·z si cōtingat ꝙ esset vna pars apuz aduersus alias · tunc iste pauce residue vadunt ad alium regē /z dimittūt suuz primū regem·z vadūt ad regez possidētem plures· z si rex quem dimiserūt·insequatur eas·interficiūt eū· Itez quādo apes pungūt·cito post moriunt si totū n̄ fixerint z non retraxerint aculeū suū·qz impossibile est totuz aculeum exire ·nisi cuz eo exeat intestinum· Rectozes autē apum raro pungunt · Et si qua apis moriatur in alveari·extrahunt eam residue quia hoc animal valde est mundū·plus ꝙ alia animalia·z propter hoc ejicit stercus suum in volando z nō in alvearī sue quia fetid⁹ odor grauat eas· similiter et ventus·vnde si fuerit fortis ventus ·custodes apuz debent tegere orificiū alue-

aris ne ſiſtet ventus ad eas·quādo au
tem aluearia efficiuntur aliquo caſu fe
tida/delinquunt ea z ſi cōtingat eas ibi
morari ex fetore infirmant·quādo etiaz
nis quieſcūt infirmant z eiciunt otioſas
a ſe·Et conuenit eis in hyeme locus ca
dus z in eſtate loc⁹ frigid⁹·z ſi hō dimi=
ſerit eis multū de melle/non multū poſt
opabuntur·z ſi modicū ſegneſcēt ad ope
randum mel·z ꝓpter hoc debet cuſtos di
mittere ō melle ſcōm multitudinē apuz
et ſi defecerit eis mel ad comedendū de
bet eas paſcere ficub⁹·z alijs dulcib⁹ ne
moriantur· Itē quī ꝓdūt muſcē intra al
uearia / ſignum eſt q volūt diſcedere de
alueari · Et ideo cuſtos debet irrorare
vinum dulce intra aluearia/z tunc ma=
nebunt(hec vſq Ariſto·li·viij·ſiue ix·)
Item idem li· iiij·apes non faciunt ſtre
pitū niſi volando z extendendo z cōtra
hendo alas ſuas p aerē cadentē iter alas
z corpus · Itē poſteriores pedes apū ſūt
maiores q anteriores/ꝓpter ambulatio
nem z vt cito eleuent a terra cū voluerit
eleuare·ſicut d·idem li·xviij· Itē accidit
apibus infirmitas que(ab Ari·li·viij)
dicit lcarbizoiz ex paruis vermiculis qui
generant in aluearibus ex corruptis fa=
uis et qui creſcūt illi vermiculi faciūt tex
turam ſimilez texture araneaz/z domi
nantur ſup totuz alpheare ·z ideo putre
fiat mel z egrotant apes vel moriuntur·
Itē idem lib·xvi·apes non generant ex
coitu neq ex diuerſis generibus coeun=
tibus·neq ex apibus p coitū· In annis
autē pluuialibus multiplicant apes val
de ſiue pulli apum·quia ꝓpter humi=
ditatem multiplicantur ſuperfluita=
tes in corpibus· In annis autez tempa
te cōpleriōis·pulli apū minuūtur (vt
dicit idem)Item in dictis ꝑticularibus
dicit apes flores amigdalinos paſcētes
faciūt mel magis tempatū z magis ſa=
porōſum/minuſq acutū·ſed ſpūaliuz mē
brorum maxime mundificatiuum·apes
vero abſinthiū paſcētes /z alias herbas
amaras faciūt mel·ſed minus dulce·eſt
tamen multū mundificatiuum pulmo=
nis ſplenis z epatis aperitiuū· z hydro
picorum iuuatiuū z morſus rabidi cais
curatiuum· quere infra de melle in tra=
ctatu de liquoribus · Quere alias pro=
prietates apum in littera a i tractatu ō
animalibus ſcōm plini·z auicen·

BVbo a ſono vocis nomen ha
bet(vt d· Jſi·) Eſt autē auis
feralis onuſta quidē plumis
ſed graui ſemp detenta pigri
tia·debilis ē ad volandū in ſepulchris
die ac nocte verſatur/ſemp cōmorans in
cauernis·deinde apud augures malū p
tendere fertur· Nam in vrbe viſa ſolitu
dinem ꝓtendere aſſerunt·vt dicit idez ō
bubone(dicit Ari·li·viij·)monedula in
quit pugnat cū bubone· quoniā debilis
eſt viſus bubonis apud meridiē·clarius
namq videt de nocte q de die·z ꝓpter hō
capit monedula que eſt auis cozuini ge=
neris ouа bubonis·z comedit ea de die/
et bubo comedit ouа monedule de nocte
quia bubo fortioz eſt de nocte q ō die·et
monedula fortioz eſt de die ·z alie aues
volant in circuitu bubonis·z deplumāt
ipm·z ꝓpter hoc aucupes cum eo depre=
hendunt alias aues· Pugna autez iſta
rum auiū ſicut z beſtiarū·non ē niſi pro
pter cibū z manſionē·cuius frequēs vlu
latus de nocte plagium ē mortis ſecundō
augurū cōiectur am·bubo ſtercoribus et
alijs immūditijs paſcit·ab alijs volucri
bus hic odio habetur· templa frequētat
nocturno tempe ·vt de oleo lampadū ſa
tietur·in plumis tm̄ z i roſtro auibus p
de ſimilis eſſe videt· ſed in aīoſitate pe
nit⁹ ē diſſimilis·z in ꝓtute qñ ab auib⁹
impugnat·in ſupinuz ſe vertit· z roſtro
cum pedibus ſe defendit· mures z veſp
tiliones venat·z comedit·z de nocte eua
gatur z circumuolat·de die vero in pari
etū rimulis ſe abſcondit·

COlumbe ſūt dicte a colore col
li eo q earum plume in collo
colore multiplici ſunt reſper=
ſe(vt dicit Jſidor⁹)Sunt au
tem columbe aues manſuete /hominuz
frequentiam z conſortium diligentes·z
in earum multiplicatione conuerſantes
quas antiqui venereas nuncupabant·

eo q̄ frequẽtent mdos·et oſculo et amo-
ze concipiant·et veneri multum vacãt·z
ideo columba dicatur quaſi colens lum-
bos(vt dicit Iſi·) Nam columbe ouãt
omni tempe·et faciũt pullos cum fuerit
eaz manſio calida·et fuerit eaz cibꝰ pa
ratus·Melioꝛes autez faciũt pullos m
autumno q̄ m veze vel m eſtate·propter
copiam victus(vt dicit Iſi·)De natura
vero columbaz(dicit ariſto·li·v·)colũ-
ba auis eſt voluptuoſa·vnꝰ z ſe ſe oſcu-
lantur ante coitum·z maſculus ſenex ñ
poteſt coire tamen nõ ceſſat oſculari· et
femina multotiens ſaltat ſup femmã·cũ
non ſit maſculus·z facit hoc cum oſcula
tur·et non ejicit ſemen· ex tali autez coi
tu faciũt ova aliquãdo non pullificãtia
ſicut ſunt ova venti·z omnes aues que
ſimiles ſunt columbis·ouant m vere bis
vel ter/et faciũt duõ ova ſed non ouant
tercio niſi quãdo coꝛrũpitur ſemen·Item
idem li·vi·colũbe inquit pro maioꝛi pte
pullificant marem z feminam·z primꝰ
pullus eſt maſculus Et aliqñ erit vnus
pullus vno die et alius alio die·et ma-
ſculus cubat de die ova·et fœia de nocte
et primum ouũ complet ſe z funditur m
xx·diebꝰ·z columba primo penetrat te-
ſtam·z prius diuidit illam z maſculuſ
et femina calefaciũt pullos m vno tẽpo-
re z femia eſt magis ſollicita circa pul-
los q̄ maſculus·z decies m anno ouant
et quãdoq; vndecies vel duodecies ſicut
m egypto·z maſculus coit cum femina
poſt annũ·Item idem li·viij·cũ pullifi-
cat columba ſtatim maſculus regit pul
los·et ſi femina tardet venire ad pulloſ
pter dolozem partus·ꝓcutit eaz maſcu
lus·et cogit eam ponere ſup pullos·z cũ
creſcũt pulli vadit maſculuſ z ſuggit ter
ram ſalã·z illud quod ſuggit ponit m o
re pullozum·vt aſueſcat eos cibo· cũ aũt
mas vult ejicere pullos de nidis coit cuz
ipſis ·Item colũbe habẽt hoc ꝓpium et
turtures/quia caput ſuũ non erigũt /qñ
potant·quouſq; eis ſufficiat hauſtus po
tus·Viuũt autem columbe generaliter
et cubant vſq; ad xv·annos(hucuſq; Ari
ſto·)ꝓpietates aũt columbaruz vſuales
et multum notatas tangit gloſa ſuper
bum illud·Oculi tui columbaz·Lañ·i·
Columba inquit felle caret / roſtro non
ledit·niſi parem ſuũ forte m cauernis pe
traruz nidificat/alienos pullos nutrit/
colũbas aliqs erꝛãtes aſſociat z colligit
iuxta fluẽta mãet/meliora grana eligit
gemitũ ꝓ cantu reddit/ gregatim volat
ſocietatẽ diligit/alis z roſtro ſe defendit
cadauera z alia immunda non comedit
gemmos pullos nutrit·ſed ſup fluẽta re
ſidens vmbram accipitris de lõge veniẽ
tis inſpicit·quẽ ſtatim videꝰ ad interio
ra foꝛamis fugiens ſe abſcondit·ſicut d·
gloſa ibi oculi eius ſicut columbe ſup ri
uos aquaz ꝛc·Lañ·v·e·z(vt dicit m vi
atico Conſtã·) ſanguĩẽ habet medicia
lem·Dicit em q̄ ſanguis eius de ſub de
xtra ala extractus z calidus oculis im-
poſitus z inſtillatus·doloꝛez mitigat et
ſanat obcalmã oculoꝝ/fimũ habz aroẽ
tem quẽ de nido abicit/ z pullos vt eici-
ant inſtruere conſueuit(vt dicit Criſo·)
colũba pacis ẽ nuncia /ſimplicitatis foꝛ
ma/natura mũda/pie fecunda/pietatis
emula/ſocietatis amica/iniurie immemoꝛ
que quãto eſt pẽnoſioꝛ·tanto fecundioꝛ
inuenitur · Vnde colũbe habẽtes pedes
pennatos·fere pullificant omni menſe ·
Eſt aũt colũba naturaliter timida/raro
ſecura·niſi quando ẽ m foꝛamine petre·
vbi aliqualiter requieſcit· Eſt aũt obli-
uioſa·z ideo ſublatis pullis /dampni fuj
immemoꝛ nidificare z pullificare iteruz
m eodem loco non obmittit(vt dicit Ieꝛo
nimus)Item ſtulte eſt curioſa·nam ſedẽs
ſuper arboꝛem circumſpicit /z ad quam
partem velit ſedeze quaſi deliberãs/col
lum vndiq; circumflectit · ſed ſepe dum
de volatu deliberat/ante q̄ arripiat vo-
latum ſagitta eam traſuerberat· Et ideo
propoſitum non perficit·quia quod diu-
tius fieri propoſuit/m tempoze congruo
non perficit·(vt dicit Gregoꝛius·)Item
vt dicit m dictis particularibus/caro co
lumbina dura eſt ad digerendum z fiſco
ſa·Vnde groſſum dat nutrimentum ma
xime caro pulliculoꝝ·ſed quando vo
lare incipiunt ratione motus et laboꝛis

amittunt multum de illa grauitate·z fit caro leuioꝛ z acceptabilioꝛ ad digerendū quanto autē fit vetustioꝛ· tanto durioꝛ z pꝛior est ad digerendū et illaudabilius pꝛebet coꝛpibus nutrimentum·Item alı quando muenit columba domita q̄ ad deceptionem siluestrium est instructa· nam siluestrib⁹ se associans ad rethe eas ducit· z vt cauti⁹ eas decipiat/cū illis intrat aucupis rethe· z mutuo se permittit sub amicicie specie q̄si ad pascua ipas allicit· z sic pascēdo ad laqueū z iteritū eas trahit· Itē in egypto z in syꝛia (vt dicit Ambꝛo·) instruitur colūba vt litterarum sit gerula· z pumtie ad pumcias internuncia· naturaliter em̄ diligit locū et mansionem vbi pꝛimitus ē nutrita·et quantumcūq; deferat ad longinquas pꝛtes semp redit ad pꝛia· si libertati fuerit restituta· Tali aūt colūbe cautius solet alligari littera sub asella· q̄e dimissa se elevat in acta· z nunq̄ cessat donec redeat ad sue natiuitatis pꝛima loca sed quādoq; in via cognoscit ab hostibus et sagitta impedit z p litteris quas defert· interficitur z verberat z sic nō sine periculo ē baiula littere· quia frequenter littera sic portata est causa vel occasio sue mꝛtis·

COturnices sunt quedā auicule a sono vocis dicte· q̄s greci ortygias vocāt eo q̄ in ortygia insula sunt pꝛimo vise (vt dicit Isi·) Hae aues certa habēt adueniendi tpa· gregē faciunt z ducē/accipitrē timent· z q̄ diu accipitrē vident/taz diu de terra non surgūt· ideo etiā ortygometra dicunt· Habēt aūt he aues duces sic et grues· z ideo quia timēt accipitrē· cura est eis sollicitare duces· p quos cauēt pꝛia discrimia ne ab accipitre rapiant· Hec sola auis morbū caducū patitur· sicut hō z etiaz passer mare transiēs cum lassat in aquaz descendit· z vnā alaz erigens velū sibi facit/cibos grossissimos comedit z seua venenosa· quor quas causas veteres eis vesci pꝛhibuerunt· ellebꝛus em̄ est cibus coturnicū· qui si ab animali sumatur in multa quātitate pꝛinicosum ē· Nam cū animalia latas habeant venas p quas defertur fumus vi el leboꝛi coꝛ subito infrigidat z mortificat coturnices aūt hnt vēas strictas circa coꝛ et ideo fumus venenosus non hēt libeꝛ trāsitū sed in stomacho remanz z ibi digeritur z subtiliat· vnde nō leduntur· Coturnices aūt vulgari sermone turceros vocamus a veloci cursu· citissime enim currunt sup terrā· Speciem aūt suam diligunt aues· z ideo vociferādo se requirūt mutuo (vt dicit Ambꝛo·)

CIconia vel ibis est auis fluuialis· que seipsam purgat rostro suo· quia quando ex cibꝛum multitudie sentit se grauatam· aquam marinam intra rostrum recolligit· quam p anum ad interioꝛa infundit· que remolliendo cibi cōpacti duritiam z mortificando intestina superflua eicit z expellit· hec etiā auis serpentum ouis vescitur ex eis gratissimā escam deferens pullis suis (vt d· Isido·) Et dicitur ciconia quasi cicānia· quia cōcutiente rostro quasi cū canna sonum facit (vt dicit idez) veris etiā est nuncia· z in suo aduentu pꝛocat tempoꝛis nouitatem· serpentibus est inimica· rostro em̄ eos percutit z interficit· z quandoq; devoꝛat z ō glutit· humanā societatem z frequentiam diligit· z ideo nidificare sup domos ab hominibus habitatas consuevit· z nidum suū pꝛimum (nisi fuerit coacta) nō dimittit de facili· sed in suo recessu cōtra hiemem terra replet nidum suum· z cuz luto virgulas nidi z spias cōpagināt ne aliquis ventus tempestuosus ipm̄ in hieme diciat aut dissoluat· In reditu autē suo in vere eundez locum obtinet vel occupat· et ab alijs nidum occupare volētibus pꝛotegit z defendit· viuente femina· mas causa coitus cum alia se nō sociat· sed quo ad nidoz z generationis officium· femine fidez seruat· in qua si masculus aliquo casu adulterinum concubitum senserit· vltra secum non cohabitat· sed rostro si potest eam transuerberat atq; necat (vt dicit Aristote·) Alias

quam ⁊ mido mas femmaz non calcat et ⁊ cubando ſuper oua mas cū femma vices mutat·pullos ſuos miro affectu di ligit et cuſtodit·et ex aſſiduo cubitu ſup eos·plumas perdit·pater quando eſt ⁊ paſcuis mater ⁊ mido reſidet·⁊ ecōuerſo quando reuertit mas euolat femma ad paſcua·et maſculꝰ nidum fouet (vt dicit ambro) cicomie maria tranſuolāt·et collecto agmine ad calidas regiones ſimul volant·In ſuo autem deſcenſu comites habent cozmices que ipſas p̄cedūt·et quaſi ciconijs ducatuz p̄bentes ·ptra aues infeſtas eis p̄ viribus ſe opponūt (vt dicitur ⁊ exameron) quāuis aūt veneno/ſa comedāt·vt ranas ⁊ ſerpētes ⁊ huiuſmodi venenū·tamē naturā eaz non ſupat nec immutat·ideo eis ē refectio ⁊ nutrimentū·qō hominibus ⁊ multis alijs animalibus ē venenū·vis enim caloris ⁊ eoz interioribus dominat·vnde virtus veneni extinguit ⁊ ſupatur a pullis ſuis ⁊ ſenectute paſcuntur·Nam eximia illis circa filios ē pietas·⁊ ideo quantum tēpus expendūt ⁊ fetibus educandis tā to tpe a pullis ſuis vice reciproca nutriuntur (vt dicit Ambro·Quādo vero pulli naſcuntur crura pedes ⁊ roſtra habēt ad modum cigni valde nigra·ſed depoſita paulatiz nigredine·rubere tāto plꝰ incipiūt/quanto quotidie plus ſeneſcūt·

Cormix eſt auis ānoſa q̄ apud latinos greco nomine appellatur quā aiunt augures hoim curas agere inſidiarum vias mōſtrare fuka p̄dicere·ſed nephas ē credere q̄ deus cozmicibus cōſilia ſua manifeſtet (⁊ vt di·Iſidorꝰ·) bis inter multa auſpitia tribuūt vnde etiā pluuias p̄tendūt vocibꝰ ſcōm illud nūc cormix pluuiam vocat improba voce·Eſt aūt auis garzula ipia ⁊ icolis vbi bitat nociua vt dicit idē·imundis paſcit ⁊ veneno ſis diutiſſime viuit /cōtra ſenectutē in pluma non albeſcit·ſed in carne intrinſecuſ quāto viuit diutius plus denigreſcat/vulpez p̄ ceteris odit animalibꝰ /cōtra miſum et accipitrē cōfligit (vt d·Iſi·) Eſt enim auis improba /aquile ⁊ alijs p̄de auibꝰ importuna /nā aquilaz quā tangere formidat garzitu ⁊ volatu inſequitur ⁊ ipſe ſtat·ſed de ſua impbitate nō ſemp lucrū portat/quia poſt longā aquile diſſimulationem aliqn roſtro ab ea pcutitur /aut interficitur quādo ei plus debito appro/pinquat·De cozmice autez dicatur in exameron·q̄ cozmices ciconias deducūt ⁊ dirigūt/⁊ velut quibuſdam turmis eas ſtipantibus·eis turmatim ſe adiungūt·et contra alias aues ipis ciconijs infeſtas dimicātes /p̄ijs periculis aliena bella ſuſcipiūt·cuius indicij eſt quia illo tempozis interuallo quo ciconie ſolēt recedere nō repiuntur in locis p̄ſuetis reſidere et q̄ cū vulnere reuertētes/manifeſtant quadā ſanguinis·voce ceteriſq̄ motijs oſtēdūt·graue ſe certamiū cōflictū ſub iſſe·Itē ibidē dicit q̄ admirāda ē huius auis clemētia· nā qñ ptingit parentes p longeuā ſenectutē plumarum ⁊ alaz tegmine denudari ⁊ tunc eos nutriri ptingit p cozmices minozes ⁊ p̄ijs pēnis eas fouent·⁊ collecto cibo paſcunt·qñ etiam parentes eoz ſeneſcunt eos fulcimēto alaz ſuaz ſubleuāt·⁊ advolandū exercēt vt ī p̄iſtinos vſus mēbza diſſoluta reuocent et reducant·

Corvus ſiue corax a ſono gutturis nomen habz (vt d·Iſi) corvus pullorum ſuorum oza hyantia reſpicit quibus p̄ cibos non adminiſtrat niſi prius per pēnarum nigredinem ſimilitudinem p̄ij coloris recognoſcat·poſt q̄ vero nigreſcere inſpicit/totis viribꝰ deinde eos paſcit vt dicit idez Iſido) Dicuntur autez pulli corvorum rore celeſti veſci·q̄ diu bene ficio etatis non habent nigras plumas· Non enim prius eſcas ⁊ cadauenbus ſcilicz fetidis·ſed rozis celeſtis beneficio ſuſtentantur (vt dicit Auguſtinus) Petit enim corvus in cadauenbus mortuorum loca occulta (vt dicit Iſido·) ⁊ eſt auis clamoroſa·⁊ diuerſas formar voces·Solus enim inter aues quadragintaquatuor hēt vocis mutationes (vt d·Fulgē·)

os

Est etiã auis dolosa: res furtiue subtrahens reponẽs in locis abditis z abscondẽs. Est etiã immũda auis cadaueribus insidens z de venenosis z rebus immũdis cibũ querens: sicõm augures quandam vim plagij z diuinationis habens et ideo apud gentiles corvus inter volucres fuit apollini cõsecratus (vt d. mar. cius) de corvo aũt d. Ari. li. vi.) q femie corvoꝝ cubant sup ova sole z masculi fetunt eis: abum. z pullificant eis plures pullos. z cubat diebus. xx. z deicit aliqs ꝓter mlitudinẽ. quia aues que multos pullificãt eiciunt aliquos a se (idem d. li bro. viij. corvus niger pugnat cũ azmo z thauro z volat sup ipsos z nocet eis: percutiendo cũ rostro z pungit oculos eorũ Itẽ ibidem corvus niger ẽ amicus vulpis z ꝓter hoc pugnat cũ acelom z cum alijs bestiolis vt iuuet vulpẽ. Item ibidem corui pugnant pugna forti z pcutiunt se ad mucrem cũ armis id est cũ rostris/vnguib9/z alis suis. victus obedit victori victoria forti (hucusq Ari.) Itez solus corvus i mediis estiuis feruoꝛib9 cõtra naturaz aliaz auiũ ouat z pullificat fetus suos. vnde patronus corui9 maturus frugib9 ova refert.

Cignus latine olor dicit grece eo q totus sit albus in pluis suis. nulli em inuenit cignũ nigrum. olor aũt grece totum dicit. (vt dicit Isi.) Cignus aũt a canẽdo est dictus. eo q carmi nis dulcedinez modulantis vocibus fingit. ideo aũt camit dulciter quia collũ longũ z reflexum habet. z necesse est eluctantem vocẽ p lõguz z refleruosũ iter varias reddere modulationes. fertur aũt in hyborcis partibus concinẽtibus citharedis: cigni pullos euolare diu dis z apte ad modulãdam cõcurrere (vt d. Isi.) scõm aũt mar. z Ambro. naute bonũ pnagiũ euentum cigni reputant quia cigni scz naufragio obuiant (sicut ait eunucus) Cignus i auspicijs semp letissimus ales. Huc optãt naũte. quia non se mergit in vndis. z tõo apollini fuit ꝓsecratus (vt d. mar.) In alis aũt maxima ẽ fortitudo. cignus qui est in amore querit feminã. z ei p cõplexionem colli plaudit z quasi eam attrahit ad se z cõiungit collũ suum collo femine colligando post coitũ vero femia p cutit marem z fugat ipm. balneat autẽ se masculus post coitum: similiter femia ante q̃ cibũ sumat. Instante autez morte penna infixa cerebro camit. z cõtra altorum animantiũ cõsuetudinẽ p gemitu cantum reddit (vt d. ambro. plumã habet candidissimam: omni nigredine vel colore alio imixtam. carnẽ vero habz nigram ad digerendum durã. rostruz cũ quadã tuberositate/visum ab olfactu z gustu distinguentẽ habz in trinsecus valde nigrum z interius densatũ/cum quo collo in pfundũ mersa cibum suũ querit et incidit. cũ inter pisces sit nutritus ipsos non comedit. ideo si panis vel esca sibi iecta fuerit: piscibus ipm sequentib9 ipe cedit. de herbis z radicibus victum suum querit. pedes habet nigros latos et clausos natationi valde aptos. quorũ vno vtitur p remo in natando. alio pro gubernaculo se regẽdo. stagna z lacus i habitat: z secus aquas semp nidificat vbi semp pauca ligna semel cõiecta sup ova cubat z pullificat. Pullos sollicite nutrit z educat/z eos rostro/alis/z sibilo ptegit z defensat. Et si quis aduersus eos appropiquauerit: inter pullos z approprinquãtes opponere z interponere se non cessat. auis ẽ magne carnositatis/et ponderositatis corpis. z ideo quietẽ diligit z raro volat. volant tamẽ cigni siluestres volatu forti collis extensis z pedibus ad posterius applicatis. sed nõ sunt tam magni corporis nec tante pinguedinis sicut sũt domiti: qui iuxta hominũ habitacula sunt nutriti (vt d. mar.)

Culex ẽ musca modica ab aculeo dicta eo q sanguinez sugit. habet autẽ in ore fistulaz ad modum fistuli qua carnẽ crebrat vt sanguinem bibat (vt dicit Isidorus) Reputatur autem inter volati-

lia sicut ⁊ apis: cū tamen corpus habeat vermis plures habentis pedes eo ꝙ alas habeat quibus volat: generatur autem ex vaporibus putridis de cadaueribus ac corruptis locis palustribus generatis: ex cōtinua alarū replicata repercussione: in aere strepitum generat: ⁊ quasi stridet: sup cadauera ⁊ vlcera libēter residet: equis ⁊ vlcerosis valde nocet/ strepitu ⁊ morsu dormiētes infestat/ ⁊ a requie eos arcet/ de nocte maxime circūuolat: ⁊ mēbra quibus insidet crebrat atq; mordet: de nocte lucipeta est: quia lumē libenter videt: vnde minus caute in cādelam vel ignē irruens: se ob auiditatez luminis videndi cōburere sepe solet hirundinibus pascēdis sūme valet. Culices ēm in aere volitantes ab hirundinibus quevenant muscas in aere p̄de gratissime reputantur. Dicunt autē culices id est cinipes id est muscē minutissime sed aculeis pmoleste. cynos ei grece musca dicit latine. vnde ⁊ cynomia dicit. i. musca canina. ⁊ huiusmodi muscis terra egyptiorum pcussa est (vt d. Jsidor.) Est aūt cynomia genus pessimū muscarum: magni corpis ⁊ longi vētris: respectu aliarum muscaꝝ/ ⁊ parui volatus: sz magne tenacitatis ⁊ adherentie in membris animantium quibus insidet. Jn vitulis enim pilis animalium ⁊ maxime canum se immergit Et ibi se occultans sugens sanguinem atq; bibit in tantuz ꝙ carnem vlcerat ⁊ corrodit. vt patet in antiquorum canū auribus: quas corrodunt ⁊ vlcerant tales muscē. Vnde non ē mirum si tales muscē sunt multum fetide que ex tam fetidis ⁊ corruptis humoribus sunt nutrite.

Cicada a canendo est dicā. eo ꝙ in exiguo gutture suo mirā formam cātilenam (vt dicit in exame.) hec in medio estu qñ arbusta meridiane calorib⁹ rumpunt tanto cantu resonat claritatem: quāto spiritu aereum tūc tpis attrahit puritatem Si quis cicadas pfundat oleo/ statiz necant/ eo ꝙ obstructis poris spiramē aereum haurire nō valent. sed si quis statim his acetū supfūdat. illico reuiuiscūt eo ꝙ vis aceti aperit poros qui ex olei cōstrictione obstruebant (vt d. ambro.)

Fenix vnica dicit esse auis ⁊ in toto orbe terrarum singularis vnde ⁊ laici mirant. Vnde et apud arabes vbi nascatur fenix singularis nominatur (vt d. Jsi.) de hac aue d. philosophus ꝙ fenix est auis sine pari viuens. ccc. vel quingentis annis q̄ bus completis cū suum sentit defectum nidum facit ex lignis aromaticis ⁊ multum siccis q̄ in estate ex feruore solis fiāte fauonio accendūtur/ quibus iam accēsis fenix sponte nidum ingreditur/ et ibi dem inter ligna ardentia incineratur. ex quo cinere infra triduū quidam vermiculus nascitur: qui paulatim plumas recipiens in volucrem reformat. (idem dicit ambro. in exameron (De fenicis bumore siue cinere nouus surgit paulatim quia adolescat ⁊ processu temporis alaz induit remigia/ atq; in auis speciem reparatur. Est autez pulcherrima auis pauoni in plumis similima/ solitudinez diligens/ gramis ⁊ fructibus mundis victū querens (de qua narrat ala.) ꝙ cū omnia summus pontifex in helipoli ciuitate egypti templum ad similitudinez templi iherosolimorū edificasset: primo die azimorum cum multa ligna aromatica super altare cōgregasset: ⁊ in ignem ad offerendum sacrificiū succendisset/ subito omnibus videntibus descendit in medium rogum talis auis: que in igne sacrificij statim in cinerem est redacta remanente autem cinere: ⁊ cum diligentia de precepto sacerdotis reseruato: infra triduū quidam vermiculus de predicto cinere ē creatus qui tandez recipiens formā auis ad similitudinem euolauit.

Grus de propria voce nomē accepit. tali enim voce sonat: vt dicit Jsidor. Est autez auis idem grus magnarum alaz ⁊ fortis volat⁹ aeris alta q̄dem petens:

vt videat quas velit pgere regiones (vt dicit in exameron) Est em̃ auis diligẽs suam speciem z in societate viuens hũs regem in ordine litterato volans (vt dic̃ Ambro.) Ductor aũt agminis quasi castigando z arguendo voce ad rectos volat9 cogit agmen. z si forte rauescat succedit alia grus que suplet idem officiuz Graues aũt voce p̃comia terã petũt vt q̃ escant. z cũ sederint ad custodiã sui: vigilias ordinant vt alie securius cõquiescãt Vigiles aũt sup vnũ crus stant directe et lapillũ tenent i pede altero a terra suspenso vel elevato: vt si casu aliquo dormierint: per casum lapilli excitent (vt dicit Ari.) Item sunt grues in iuuẽtute cinerei coloris. sed in senectute quãto diutius viuũt tanto plus nigrescũt. z si que illaz a societate oberrauerint: vociferando poritas socias aduocant z requirunt Graues etiaz qñ supra se venientez here diu mvel accipitrem prcipiunt rostra sua supius erigũt acumina: z put possunt cũ rostri acumine se defendunt.

Gallus a castratione est vocatus. Inter ceteras ei aues huic soli testiculi adimũtur. Veteres emiz abscisos gallos vocauerunt (vt d. Jsi) De gallo dic̃ plinius. xxix. li. c. iiij. carnes gallorz crude z calide apposite sup morsũ serpẽtis demunt venenum. z ad idẽ valet eius cerebrũ in potu sumptũ. Si quis em̃ eius pinguedine vel vitello inunctus fuerit a pantheris z leonibus tutus erit. Si auro liquefcte ossa gallorz vel gallinarz cõmiscent cõsumunt illud in se. vnde z os gallinatium auri venenũ est/ z hoc ẽ mirũ. Gallus itaq; ẽ auis calide z sicce complexionis et ideo multũ habet audacie z animositatis. ꝓpter quod cõtra aduersarios p suis vroribꝰ audaciter pugnat / z rostro ac calcaribꝰ aduersariũ impetit z lacerat/ obtenta victoria: statim cantat. ante q̃ autẽ cantet alis se verberat z seipm ferens ad cantandũ seipm reddit aptiorez. Infundioribus horis noctis cantuz solet emittere clariorem z valentiorez. sed circa tẽpus matutinũ vocẽ formar leuiorez vt d. ambro. cristã rubeã gestat in capite/ p corona amissa pdit audaciam z ad aggrediendũ aduersariũ ipm efficit segniorem/ zelat z diligit vrores suas/ z in uẽto cibo voce quadã ipas cõuocat z sibi subtrahit vt eas reficiat atq; pascat/ pinguiorem z teneriorez quã plus diligit secum quietis gratia vicinius collocat: et ipius pũtiam circa se pl9 affectat. de mane cum ad pastum euolauerit: latus suũ lateri ipius primo applicat. et p quosdaz nutus ipam ad sui copulam allicit et inuitat: z pro ipa tanq̃ zelotipus spẽ aliter pugnat. et approp̃quantes gallos: rostro z calcaribus a se fugat. rostro impinguando terrã pcutit: et plumas circa colum erigit/ vt se audacem faciat. et pennas caude quãtum pot̃ sursuz ac deorsuz eleuat. vt sic aptius ad prelium se accingat. lapidem preciosum noie allectricii calcedonio similem gignit z portat quez rone lapidis (vt credunt quidam) leo timet z abhorret: z maxime si fuerit alb9 album enim gallum leo formidat (vt dicit plinius) rostro z pedibus victuz querunt. paleam z puluerem fulcat z reuersat/ et inuento grano ad gallinas vocifferat z eas vocat. timet etiaz gallus aquilam z accipitrẽ p̃dones terre. qz tales p̃de aues volucribus in terra deambulãtibus insidiantur. et ideo cum gallus sit valde acuti visus/ vnũ oculuz pro victu querẽdo inferius deprimit. z aliuz in aera sursum erigit / vt aduentum a q̃le vel accipitris precaueat. quem̃ cum venientẽ a remotis viderit: statim ad gallinas vociferat: et fugiens in domibus rupib9 ac sepibus se occultat (vt dicit idem) decrepitus etiam gallus ouat in vltima senectute z facit quedam ouа parua multum rotunda z quasi liuida vel crocea: Ex quibus ouis si ab aliquo verme venenoso in diebus canicularibus foueantur basiliscus procreatur (vt dicit beda) ō gallis dicit Cõstan. galli iuuenes duriores sunt ad digerendum: minoris humiditatis q̃ gallina. Caro eorum quidam em̃ (sicut di. idem) fiscositatis habet

ſed quando coquitur ſoluitur· vnde ſi ve
tus gallus pectis interiozibus de ſemi
croci ozteſis polipodio impleat / z quaſi
quinq; libzis aque coquat· donec aqua
fere conſumatur ſit vtilimus colericam
habentibus paſſionem / viſcoſos et fleg=
maticos purgat humozes / melancoliam
pacientibus ſubuenit / groſſam ſtomachi
ventoſitatez excludit · et dolorez mitigat
ſtomachi tumozem et dolozem anterioz
curat· valet contra ezratice febzis plixi=
tatem (vt dicit idem)·

GAllus gallinaceus eſt gallus
qui pzopter abſciſionem teſti
culozū effeminat· Moze enī
aliozū animaliū caſtratorum
totus in conplexione mutat criſtam em̄
poit audaciam deponit · vocem z cantū
amittit· inter hozas noctis non diſcernit
alias ſe non percutit· nec ad pugnam ſe
accingit· ſup oua aliena cubat· ac ſi eſſet
gallina officiū femine aſſumens· pullos
alienos nutrit· et circūducit· vocē etiam
gallie ſimulat et cocitādo voce raucida
pulloſ vocitat gallis ſe aſſocians · cū eis
eaz eſcā cōedit et deuozat· ſed eas ñ refi
cit nec impinguat ſed cū eis impinguat
Eſt autē gallinaceus timidiozis animi
q̄ gallus· et carnis būidiozis z molliozis
et pinguedinis maioris ac plume laxio=
ris · cuius pedes quandoq; frangunt · vt
cubare ſuper oua cogantur · cuius pedes
colligant poſt impinguationē · z depſſo
capite ad terzā · ad foꝝ erectis pedibus
deponat · De gallo tamē caſtrato (dicit
cōſtā) carēs inquit caſtrati galli · ommū
volatilium carnibus ſunt conuentiozes
laudabilius enim generant nutrimētuz
et ſanguinem meliorem · crebella eozum
crebellis auium aliarum ſunt vtiliora·

GAllina eſt a gallo dicta · ſicut
a leone dicta eſt leena · cuius
membza vt quidam dicunt ſi
auzo liquefcente miſceantur
cōſumit (vt d· Jſi)· Eſt aūt auis multe
ouatioīs z multe pullificatioīs z multe
ouant ſine coitu (vt dicit ariſto· li· vi) et
dicuntur oua venti· et ſunt aliis ouis mi=
ſipidiora et illaudabiliora · et quedam
gallinē faciunt ſepe gemellos · et vn⁹ ge
mellozum eſt paruus et qñdoq; mōſtruo=
ſus· poſtquā autē cubant ſup oua ſua
per tres dies · ſtatim apparent ſigna pul
li / z erit hoc in maiozibus poſt plures di
es z in minozibus poſt pauciozes / z ge=
nerat pullus ex albumine z nutrit ex vi
tello (vt d· idem) Gallinē etiam que ni
mis ouant non ſūt lōge vite · ſed cito mo
riunt (vt dicit li· vi·) alias vero gallinē
pzietates · omnib⁹ fere notas · tangit gl·
ſup Ma· xvij· vbi dicit Gallina ē auis
pia circa pullos · Naz pullos ſub ala fo
uet · cōtra miluū tuetur / de dolore pullo=
rum egrotat / z plumā deponit / plus pul
los · q̄ ſe paſcit z ſatiat · z ipos inuēto ci=
bo cōgregat atq; vocat / p pullozū defenſi
one fozcioꝝ ſe opponit / z etiā domine im
pugnat / pullos diſperſos congregat atq;
vocat · z ne a miſo vel miluo rapiantur ·
eas ſub alaz tegmine ptegit z defenſat
plumarum diſpiditate z vocis raucedie
affectum circa pulliculos manifeſtat·

GRiphes inter volatilia rec=
tantur · Leuiti · xi · z dicit gla
q; gryphes eſt quadzupes ca=
pite z alis aquile ſimilis · et
reliquo cozpore ſimilis eſt leoni · z habi=
tat in iperboreis montibus · equis z bo
minib⁹ maxime eſt infeſtus · in nido ſuo
reponit lapidem ſmaragdum contra ve=
neno ſa animalia montis·

HErodius eſt auis regia prede
auida z manu geſtatis aſſue
ta · Eſt autem auis animoſa
ad modum accipitris · pauce
quidem carnis reſpectu cozpozis ſui · z ē
multe plumoſitatis · z ideo leuiſſimi eſt
volatus / quia parum eſt in eo quod ag=
grauat z multum quod erigit atq; leuat
(vt dicit Gregozius) Et ideo diſſimilis
eſt ſtrutioni in audatia z virtute · quam
uis ei ſimilis ſit in penna varia z colo=
re · Herodius autem magne eſt animoſi
tatis / acutiſſimi pectozis z fortis vngui=
bus · z pluſ ledit predam ſuper ipſam ir
uēdo pectoze q̄ roſtro / ſiue vngue · tante
q̄ē ē animoſitatis q; ſi primo vel ſcōdo ipe
tu pdaz ñ arripiat q; vindictaz d̄ ſe petit

vnde si siluestris est illo die vix predam querit. Si vero domesticus quasi p̄ vere cū dia euagat. p aera z ad manū gestantis de facili tūc nō redit. victū ei quasi ō generē se estimat quādo devolucre quaz impetut ñ triūphat (vt dicit Bze.) hec auis vulgo falco nūcupatur siue filica (vt dic glo. sup psal.) z ē auis que inter omnes p̄de volucres habet affectū pium z animum circa pullos (sicut dr in exameron.) eodē iquit sedulitatis officio q̄ ꝓpios fetus pascit. pari mīstratōe pullū ab aq̄la abiectum siue agnitū suscipit atq; nutrit. cadauer fugit/nec infamis vehemētia putridas carnes tangit. sed laboris patiens abstinēdo expectat quousq; predam sibi cōgruā inueniat quā acquirat. vt dicit Bzego.

Hirūdo quasi ab erūdo ab aere ē dcā eo q̄ cibos non sumat residēs. sed vt edat in aere cibum capit (vt d. Jsi.) Est enī auis vocifera p̄ tortuosos orbes z circuitus vaga z volifera. In nidis quoq; cōstruendis ē sūme sollicita. vix enī ad hoc faciendum sufficeret humana industria de quauis materia qō facit hirūdo solo rostro de argilla. Hirundo itaq; est auis valde pēnosa mire agilitatis z velocissimi volat9. z iō a ceteris auibus nō ipetitur. nec vnq̄ alicui p̄da est. maria trāsuolat ad regiones calidiores in q̄bus creditur p̄ hiemē cōmorari. certa custodit tē pora aduent9 sui z recessus. cui9 aduētus idiciū ē veris /z testimoniū in stātis serenitatis estiualis (vt d. Ambro.) De hirundie (d. Ari.) auis agrestis ñ coit nec ouat in anno nisi semel. p̄ter hirūdinem q̄ bis ouat sed p̄ma oua aliq̄n corrumpūtur ꝓpter hiemē. oua vo posteriora cōplētur/z faciūt pullos. Jtez ibidem dicitur aues que comedūt carnem nō ouant bis p̄ter hirundinez que aliq̄n bis pullificat Jtem ibidez/si quis cecauerit pullos hirundinū reuertent oculi eoz. querit enz herbā que dicit celidonia cuius succo linit oculos filioz/z sic eozuz oculi sanitati pristine restaurant (vt dicit Macro.) Jtem in vtero hirūdinis inueniunt duo lapilli quoz vnus est albus z dicitur femine9. alter vero rube9 z dicitur masculus quia maioris ē virtutis q̄ albus. hi lapilli dicunt celidonij/z sunt p̄cosi maxime. quādo extrabunt de pullo ante q̄ tangat terram. vt dicit in lapidario vbi eorum virtutes describunt (z vt dicit cōstā.) sanguis ō sub dextra ala extract9 oculis medetur/sicut sanguis columbe. fimus eius valde est calidus z vtilis siue corrosiuus. z ideo oculis ē nociu9. Instruit aūt hirūdo pullos suos eicere stercora extra nidum. Sunt aūt hirundines duo genera. quedā ei sūt maioris corporis dorsum habentes nigrum pectus rubeum z ventrē albū/z he diligunt hūanam societatem. vnde in domibus hominum nidificāt. Alie sunt minoris corpis nigrum habētes pectus z nidificāt in riparum foraminibus iuxta aquā. sed taz iste q̄ ille in terra nidificāt seu argilla. et vtriusq; cauda ad modū forpicis est bifurcata. Inter hirundines vero dicitur esse vnum genus quod timent alie aues etiam aquila z accipiter/z fugiunt illaz hirundinem tanquam hostez/nec audēt super predam illa visa irruere. timēt enī morsum eius. quia forsitan venenosus ē vt dicit Jsi. pugnant aūt hirūdines cōtra passeres nidos eorum sub intrantes et morsibus ac vnguibus fugant eos de nidis suis.

Haladrius secundum philosophum est albi coloris nullaz habens partē nigredinis. cuius ps inferior femoris ipsi9 purgat caliginem oculorum. cuius natura est talis q̄ quando aliquis grauī detinetur infirmitate si egritudo fuerit ad mortem. Haladrius auertit faciez suam a sic egrotante z sine dubio tunc moritur homo. Si autem infirmus debet conualescere /Haladrius figit visum in ipsum et intendit in eum quasi applaudens ei. Differt aūt Haladrius ab auicula que dicit Halandra que est auis sonora z canora sicut merula. sicut dicit glosa. super Deutro. xiij. vbi dicitur differt Halandra a Halandra.

De auibus.

Tarus Est auis quandoq; in terra quandoq; in aquis habitans. vnō in auroza ſcribitur Tarus eſt flumīis habitatoz z incola terze. Nūc natat vt piſcis nunc volat inſtar auis.

Locuſta eſt dicta eo q; pedib⁹ ſit longa vt haſta. z ideo greci haſtigion eaz vocant (vt d. Iſido.) Locuſte regē non habent z tamē ordinate egrediunt per turmas ſuas (vt dicit prouerbio. xxx.) mutuo ſe deuozant. Nam maiozes minozes comedunt ac māducant. in eſtate apparent. in hyeme vero latēt. longioza habent crura poſteriora q; anteriora (z ſicut d. gl. ſup Joel.) primo ē achelabet z poſt creſcentibus alis fit locuſta z plus ledit in iuuētute quando ē achelabet q; in ſenectute quādo eſt locuſta. os habēt quadrāgulum z q; cauda aculeum habz crura ſunt replicata z in ſe reflexa / germina arborum z herbas comedūt z corrodunt / a vento auſtrali generantur / et ad volandū cōtantur. In vento autem ſeptentrionali moziunt. In ſaliendo locuſta ſe erigit z in erigendo cadit a floribus amigdalinis impinguantur locuſte Locuſta inſup pro maiori pte cōſiſtit in ventre. z iō inſatiabilis eſt. vnicū bēt in teſtinum quod fame z immūditia ſemper ē repletū. ſed q; diu viuit ſemper eſurit. z ſi quid inuenerit viride corrodere non deſiſtit. modico frigore quaſi moziē et cōſopitur. ſed caloze ſolis reuiuiſcit. ex cuius ſtercore vermes naſcuntur.

Mergulus ab aſſiduitate mergenti nomē aſſumpſit. Sepe em dimiſſo in pfundo capite auarū ſigna ſub fluctib⁹ colligit z ante venientē equoris tempeſtatē cum clamoze littus petit. Nam in pelago grauiſſimā tempeſtatē futuram eſſe certiſſimum ē quando mergili fugiunt ad littus cū clamoze (vt dicit Iſidoruſ) mergulus in harūdinetis ſup ligna pauca mōdificat. z miro quodā affectu nature pullulos nutrit z educat. q; mox nati matrez ſequuntur. z varias pelagi vndas aſcendere vel deſcendere non verentur. vermes aquatiles z piſciculos ad ſui vētris ſatiandā ingluuiē venant. in hyeme propter paucitatem motus impinguantur. In eſtate autem propter volatus libertatez carnibus z pinguedine d pauperantur. quando ab aue rapace p=ſequūtur ad aquā refugientes merſiōis beneficio liberātur.

Milluus mollis eſt volatu z viribus Vñ miluus quaſi moliter volans eſt dictus Naz leui penna. et quaſi immobili ſup aera fertur et vix leui tactu in volando aerem mouere videtur. Eſt autez auis patiens laboris. et ideo cuculos in ſcapulis ſuis recipit. et ne p longa itineris ſpacia fatigari deficiant a ptibus bi ſpanie ſecum ducit (vt dicit Iſi.) Eſt autem auis audax z rapax in minimis. ſz timidus eſt in magnis. Nam volucres ſilueſtres inuadere nō audet / domeſticis inſidiari non timet. pullis etiam inſidiatur vt eos rapiat. z quos incautos reperit ſtatim necat. cadaueribus z immūdis veſcitur. z pro modico ventris paſtu circa eſcam circumfertur. a miſo impeditur z a minoze ſe. propter ipſius puſillanimitatem z ſegnitiez ſupatur. z miluus in iuuentute ab alijs auibuſ prede non videtur differre. ſed quanto diutius viuit. tanto ſuam naturam degenerem plus oſtendit Quoddam enim genus eſt milui qui in principio aues rapit / Viſcera z cadauera animalium deinde comedit. tandez vix muſcas z vermiculos arripit (vt dicit Ariſtoti.) vltimo fame perit. Eſt autem auis impia circa pullos ſuos. ſicut z vultur. dolet enim quando videt eos impinguari. z vt maiores cāt roſtro eos percutit. z ſubtrahit eis cibū vocem habet querulam. famis nūciaz. Nam quando eſurit voce querula cibū querit.

Noctico3ax ē noctis corvus ſic dict⁹. eo q; nocte amat. Qz de nocte volans cibos querit. et querendo clamitat. cuius clamoz eſt volucribus multum odioſus.

vt dicit Jsi. Est autem auis lucifuga et solem videre non pōt z sepulchra z loca mortuorum inhabitat z frequentat. i parietib⁹ z locis riosis mdificat. ouaq; colūbaz z mōedulaz frāgit z deuorat. z cū eis pugnat. hec dicit noctua quasi de nocte acute tuens. de nocte qū videt. exorto aūt splēdore solis eius visus hebetat hanc insula cretensis non habet. z si venerit aliunde statim morit (vt d. Jsi.)

Onocrocalus ē auis in qua sonitum faciēs. In faucibus autem hz quosdā folliculos in q̄bus primo recipit cibū z receptum in secundum ventrē mittit. Duos enim habet vteros. in vno tantuz cibaria recipit. in alio tm̄ decoqt z digerit. sz p̄⁹ p vesicula gutturis reputatur (vnde dicit Jsi.) onocrocalus grece dicit auis cū longo rostro. Et sunt duo genera. vnum aquatile. z aliud solitudinis. qui autez in aquis manet. ē auis valō gulosa que rostrū in aqua mergens horridū sonū facit. p̄cipue aūt inuidiat āguillis. z p̄daz quam arripit subito deglutiēs. in aluuz mittit. deīde rumiat z fauces mouet. ac si cibum receptū adhuc in ore tenerz. hic in littore q̄sq̄s rostrū suū sp sursum erigit. z sic ipsius acumine cōtra insultum accipitris se p̄munit vt sic securius dormire possit (vt d. Jsi.)

Pellicanus est auis que in Leuitici. xi. z Deutro. xiiij. porphirion nūcupat. z ē auis egypti habitans in solitudine iuxta milū. Inter volucres aūt scōm legez im mūdas in leuitico numeratur. Sunt autem duo genera huius auis. vnum in aquis habitans. z eius esce sunt pisces. Alterū est in terra habitās. solitudinem diligens. cuius esce sunt animalia venenosa. sicut sunt lacerte z huiusmodi. oīa que pellicanus comedit. primo in aqua pede tingit. z intincta quasi cum manu cū pede ori applicat z apponit. Vol⁹ pellicanus p̄ter pisces aūs. pedē vtitur loco manus. De pellicano quoq; (dicit glo. sup psal. z ibidem dicit pbus) p hec verba. Pellicanus inquit est inimicus amator filiorum suorum. Cū enim gignit natos z incipiunt crescere/parentes suos in faciem petunt. p̄ter quod ipsi mater repcutit z occidit. tercio vero die mater se in costa vsq; ad effusionem sanguis pcutit. z calidū sanguinē sup corpa filioz mortuoz p⁹ effundit. ex cuius virtute pullus primus mortuus reuiuiscit. gl. vero sup locum illum psal. Factus sum sicut pellicanus &c. pellicanus dicitur rostro occidere pullos. z in triduo lugere z tunc sanguinem suum sup eos fundere. z sic illos viuificare. Aliam causam mortis pullorum pellicani. (assignat magister Jacobus de vitriaco in li. de mirabilibus orientalium regionum) Est inquit in egypto auis que vocatur pellicanus. auis magnarum alaruz z maxime maciei. quia quicquid comedit cito emittit per secessum. lubricum enim habz in testinum. z ideo vsq; ad plenam incorporationem necq; tenet cibum. Hanc autez naturaliter odit serpens. propter quōdam pro pastu mater exit nidum/serpēs per arborem ascendens pungit z interficit pullos suos. super quos mater rediēs lugere per triduum fertur. demde in pectore se vulnerat/ z sanguinem super eos respergens. eos a morte suscitat. ex sanguine vero copiosius sic effuso/ debilitatur mater. Vnde z pulli cogantur exire pro cibo. quorum quidam naturali affectu matrem debilitatam pascunt. quidam vero degeneres sunt/z ō matre nullam penitus curam gerunt. quod diligētius aduertens mater /receptis viribus filios se pascentes refouet z diligit. alios vero tanq̄ ignobiles z ingratos a se reicit z secum cōmanere aut viuere non permittit.

Perdix a voce nomē habet (vt dicit Jsido.) est auis immūda. nā masculus in masculum cōsurgit z obliuiscit serum preceps libido (vt dicit Jsi.) adeo autez est fraudulenta vt aliena ouа diripiens/ foueat ea sic subtracta. sed hec fraus fructum non quidem habet. Quia quando pulli vocem audierint propriē genitricis

naturali quodam affectu putatiuaz ma trem que eos fouerat derelinquũt· et ad illam q̃ eos genuit reuertunt· (vt d· Ysi dorus pariter z Ambro) Non aũt labo rat in cubando vel ouãdo sicut alie aues sicut dicit Ari· Alique inquit aues ge nerant leuiter· sicut pdices· z mater per dicis volat in circuitu venatoris· quous q̃ fugiant pulli sui· z post fugam pullo rum· fugit z ipa mater· z clamat pullis suis· cuius pulli mox nati sequũtur ma trem· z statim querunt cibũ suũ· Est au tem pdix pauce pennositatis z multe car nis· ideo debilis est volatus in volando em̃ parum a terra se erigit· sed statim post paululum terrã petit· interiz misum tiet et fugit· q̃ diu ipm videt in aera· a terra non recedit· ad somitũ vero cãpanule fu giens circa terraz· ante q̃ sciat in rethe vel in laqueũ se imittit (Plinius dicit li· xxix· c· vi·) Mel perdicũ cũ equo ponẽ re mellis multũ clarificat visum· Unde et in pixide argentea debet reseruari· o ua eorum in vase ereo tecta· valent cum melle vlceribus oculoz·

Pauo a sono vocis nomen ha bet· cuius caro ẽ tam dura vt vix putredinẽ sentit· nec facile coquitur (vt dicat Ysi·) Vi uit aũt pauo (scom Ari·) xx· ãnis z pul lificat in sine· iij· annoz· deinde coloran tur eius ale· cubat aũt ova sua· xxx· die bus z modicuz plus· deinde scinduntur teste z non pullificat· nisi semel in anno et ponit duodeci ova aut parũ minus et deicit plumas suas cũ prima arboze ei ciente folia sua· z tunc primo nascit plu ma cũ arbozes incipiũt follificare (vt d· Ari·) Et est auis non diligens fetũ suũ psequitur em̃ masculus feminam· z ova femie inuestigat· vt frangat ea· vt sic lu xurie sue magis vacet· quod timẽs femi na sollicite abscõdit ea· ne ab eo valeant de facili inueniri· Habet autẽ pauo (vt ait idem) caput infirmũ z deforme quasi serpentinũ· z tamẽ cristatũ/ incessum simplicẽ z occultũ/ collũ modicum z ere ctum/ pectus saphireũ/ caudã eleuatam/ mira pulchritudine distinctã z ornataz· habz pedes ẽformissimos z rugosos· pẽ narum suarum admirãs pulchritudinẽ erigit eas· z ad modũ rote sue circuli· h gyzum capitis circũponit· Videns autẽ pedum suoz deformitatẽ quasi erube scit z velut non attendens pdictam pe narũ pulchritudinẽ· eas subito deprimit ac submittit· vocẽ habet terribilem (vt ait quidam) vocẽ habet demonis· caput serpentis/ passum latronis/ (pli· vero li· xxix· c· vi·) dicit q̃ pauo reserbet fimũ su um· multos hominũ vtilitati· valde em̃ medicinale ẽ· sed raro inuenitur·

Passeres sunt minuta volatilia a puitate sic vocata (vt d· Ysido·) Est aũt passer auis i stabilis/ z garzula/ iuxta bo minũ habitacula edificans· Auis siquidem est multum calida z libidinosa· vn de caro eius frequenter in cibũ sumpta· est libidinis excitatiua (vt dicit Constã) multe est ouationis z pullificationis et magne solertie in educãdo pullos suos et nutriendo· in feno z in plumis mdifi cat· et mundum suũ a stercore mũdum ser uat· et ideo pullos stercora extra mundum eijcit· et ad eijciendum eos cogit· araneis vermibus· et muscis eos pascit· semiaue nenosa sine lesione comedit· et lepram et morbum caducum aliquãdo sustinet· et incurrit· z femina diutius viuit q̃ ma sculus· et masculus zelat pro vxore sua· et pro ea pugnare cõsueuit (vt dicit ari·) mustelam timet z odit/ z clamãdo ac vo caterãdo pñtiaz eius pdit· p midis hirun dinũ occupãdis/ eis rostro morsib⁹ se op poit· suã spẽz diligit· z pullos ab altis de relictos casu aliquo recolligit/ z tanquã ppios nutrit· z si contingat aliquẽ laqo vel aliquo alio mõ deprehendi/ clamitat p adiutorio/ z vociferat· cui cõpatiẽs pas serum multitudo mutuo se cõuocãt/ z vt captũ liberẽt accelerant/ z pro viribus se stimant·

Strutio a greco vocabulo no mẽ sumpsit (vt dicit Ysi·) eo q̃ corp⁹ aialis habeat pẽnas

tamen habet vt auis. Et habet etiam duos pedes z rostrum sicut volucris. sed ꝓter ponderositatē sui corporis cum auibus in aera non leuat. ouat etiam sicut auis. sed oua sua fouere negligit. que ꝓiecta in arena fetu pulueris animantur vt dicit Isi.) De strutione aūt d. Ari.) strutio inquit in creatione assimilat aui et quo ad quid quadrupedi. quia in aera non leuatur. ale em eius non sunt conuenientes volatui. sed creatio earū est tenuis. sicut creatio pili. z quia est sicut auis mixtas plūas hēt in inferiore pte corporis et habet duos pedes sicut volucris z vngues scissos sicut vngule quadrupedis z causa illius ē. quia magnitudo corporis eius assimilatur quadrupedi. z non aui. tante em caliditatis ē. q ferrum deglutit digerit z cōsumit (z scōm Auic.) natura que in omnib⁹ ē puida. dedit ei facere oua maxima. z durissime teste. vt circa eorum generationem occupat⁹ calor temperaretur. z non nimis intensus calor esset causa quare citius morereretur. alias aūt strutionis ꝓprietates (tangit beatus Grego. sup Job. xxix.) vbi dicit pēna strutionis similis ē penne herodij in colore sed non in virtute pēne em similitudinem habet. sed volatus celeritate caret ad volatū alas erigit. sed tamē a terra in altū nullatenus se suspendit. rarispennis induit. z in magno corpore grauatur. Itez quādo venit tempus vt oua pariat. ad stellas que vocant virgilie siue pliades oculos leuat. Non enim ouat ponit. nisi quādo ista cōstellatio oritur vel ascendit. Cū em viderit stellā illaz circa mensem iunij harenā fodit. z ibi ponit oua sua. que sabalo cooprit atq; tegit. Cū aūt ea ibi reliquerit statim obliuiscit vbi ea posuit. z nūquaz vltrius ad ea redit sed calefacta harena solis feruore absōdita ouat excoquit. z in ipis pulliculos ꝓcreat z producit. Cū aūt fracta testa pulliculus eductus fuerit. tunc primo mater recolligit ipm atq; nutrit. et quem i ouo cōtempserat. egressum d ouo recognoscit Et idō dicit ad beatū Job) Indurat ad filios suos quasi nō sint sui. Itez strutio naturaliter equū odit. z in tantū ei contrariat q equus sine terrore eū videre nō pōt. z si discurrerit equ⁹ contra eū. quasi cōtra hostem alas erigit. z alarum concussione ipm ad fugam cogit.

Vtur autem vocatur a voce. Auis simplex est vt columba sed longe dispiter est pudica. Turtur aūt auis casta ex moribus appellatur. eo q comes sit castitatis. amisso em pari suo. alterius copulam non requirit. solitaria incedit. memor societatis perdite. semper gemit. loca solitaria diligit z eligit. hominumq; cōsortia valde fugit. ad ortulos tamen et agros hominū descendit vbi querit cibū vnde viuit. obtento autez cibo. itez iuga montium et secreta nemorꝫ petere cōsueuit. vernali tempore aduemit. z nouitatem instantis temporis querula voce ꝓdit. In hyeme vero deplumat. z tunc in truncis cōcauis se abscōdit. cōtra estatē vero z tempus veris resumptis plumis de locis abditis vbi latuerat exiens loca ad pullificandū congrua sibi querit. Inter densos arborum ramos de lignis duris z nodosis. modum cōstruit. in quo ouat pullificat. z pullos nutrit (vt dicit Aristo.) Turtur ouat in vere bis. sed non tercio. nisi quādo ouа prima corrumpunt. z viuūt z cubant xv. annis. et non descendunt sup rē fetidam. neq; sup cadauer. ꝓter cibum. mortici mio em nō vescitur. sed ꝓ suo z pullorꝫ victu. paucula munda grana querit. z in locis mundis recolligit vnde viuit. Aliis auib⁹ vociferantibus gemit. Sunt aūt pulli eius calidi z hūidi. sicut pulli columbini. (vt dicit Cōstan.) qō testat grauitas ad volandum. sed volare incipientes amittūt illam grauitatem. fitq; caro eorum leuior z acceptabilior ad digerendum. Sanguis em ale dextre eius est medicinalis. sicut sanguis hirundinis et colūbe.

Vltur a tardo volatu nuncupatur (vt dicit Isidorus) magnitudine em carnis sue. ꝑcipites volatus non habet.

De auibus.

hos quidam cōcubitu dicūt non miſceri et ſine copula cōcipe z concapi generare atq; gigni natoſq; eos dicūt viuere c anīs (vt d. Iſid.) hec auis eſt impia circa pullos ſuos ſicut z milus. Si em̄ videt pullos ſuos impiguari roſtro et pedib9 eos percutit vt ſic fiant ex dolore mor ſuum maculenti (vt dicit plinius.) Dicit etiā idē q maxīe viget ſenſus olfact9 in hac aue. vñ et ſenciūt odore cadauera a remotis. exiſtētes em̄ vltra mare ſentiunt cadauera ex iſta parte. z ecōuerſo vñ exercitum vultur ſequitur. vt boūm z equorum cadaueribus ſatietur. et ideo ſe cūdum augures. quando cōueniūt et circūuolant ſimul multi vultures. eſt futuri prelij p̄agium. qđ aliquo ſenſu nature occulto. p̄ſentiunt affuturū. De vulture aūt (d. Arī.) Vultur inquit pugnat cū herodio. z volat ſup ipm. z qñ deum cit ipm. mordet z comedit carnem crudaz et ideo pugnat cōtra alias aues. ꝓpter cibū. venat aūt a meridie vſq; ad noctē. z ab ortu ſolis vſq; ad temp9 illud in ſilētio requieſcit. z qñ ſeneſcit elongat roſtrū eius ſupius. z recuruat in ſine. et morit tandem fame. (vt d. Arī. ibidem) hoc ei accidere ſecundū errorē antiquorum quo putatur aliqñ fuiſſe homo. z erat impi9 pegrinis quibuſdam. ſed hoc ſuperſticioſū eſt. Dicit etiā idem q qñ aliquid ſuper eſt de cibis ſuis. non reſ inquit illud auibus alijs (ſicut facit aquila) ſed reponit in nido ad cibandum pullos. quoniaz n̄ de facili acquirit cibum. nidificat autez in altis montibus z nemoroſis. z ſi vide rit aliquid volitans circa pullos ſuos roſtro p̄cutit. z fugat illud. z nutrit pullos ſuos quouſq; poſſint volare. z tunc eicit eos a nido. et vetat illos appropinquare illi loco. nec permittit vnum par vulturum aliud par ſubintrare locum ſuū (Itē idem li. almachar) queda ſpecies ſalicis auis fluuialis timet vulturez. z ideo fugit ad aquam. ſed circūuolat vultur a remotis. z cum ſit acuti viſus inſpicit quādo illa auis exit aquam illam. z tunc ſi pōt capit eam. Eſt inſup vultur auis mīt tum fetida z immunda. cui9 caro eſt duriſſima. z mali ſaporis z grauis odoris. et ideo ad eſum ē inutilis. de facili p̄ cadauere petit terram. ſed cum deſcenderit de terra iterum vix aſcendit (vt dicit gre.) in alto volans. cadauer in infimis cōſpicit. z pro amore cadaueris ad ima ō ſub limitate aeris ſe ſubmittit. (vt dicit iō) Quando autez ab aliquo impeditur cōtra ventum alas percutit. z ſic venti adminiculo potius q̄ robore proprio ab infimis in aera ſe ex tollit. (z ad hoc Plinius dicit libro. xxix. c. iij.) vultur inquit inter aues contrariatur ſerpentibus. nā ſi penne eius vrantur. fugant ſerpentes odore ſuo. cor etiam eius reddit ſe portātes a ſerpentibus z a feris tutos. cor ei9 ligatum in pelle leonis vel lupi fugat demones. penna eius ligata pedi ſiniſtro parturientis. velociter liberat eam. ſed celerius ſoluene interiora ſequuntur. unguentum factum de adipe vulturis z oleo yſmo z cera neruos curat. iumēta ſanat. pes eius dexter alligatus pedi ſiniſtro dolenti. ſanat ipſum. ſimiliter dexterum ſanat ſiniſter pes. lingua eius ſine ferro euulſa z collo panno nouo ſuſpenſa. dicitur efficere hominez gratioſum. et ad impetrandū ab homine quicquid petit. Cinis oſſium eius combuſtorum mixtus cum celidonia. datus animalibus eorum ſanat morbos (bucuſq; Plinius) Idem libro. xxxvi.) Sanguis vulturum cum herba cambeonce vel caulconce et cedria ſanat lepram.

Vula auis ē a plaſu vel vlulatu nominata. Eius em̄ vox vlulatum p̄tendit. Vnde et apud augures vlulans p̄tē dit aduerſitatem. tacens vero. proſperitatem (vt dicit Iſido.) z ſecundum hoc idem videtur eſſe vlula quod bubo ſiue noctua. cuius vox ſecundum augures ē infauſta (glo. Iheron. ſuper Iſa. xliij. g. dicit ſic) Vlula eſt auis corpe magnitudinis reſperſa maculis que roſtro in palude fixo. horrendum ſonum facit. et ſecundum hoc videtur vlula idem qđ onocrocalus. que auis eſt paluſtris loca inhabitans paludoſa. q̄re ſ. de onocrocalo

Upupa (vt d. Isido.) a grecis est nūcupata eo q̄ stercora humana comedat ⁊ frequenti fimo nutriat. Auis em ē spurcissima ⁊ immunda: cristis a capite exeuntibus galeata. semper in sepulchris cōmorans: vel in fimo. cuius sanguine si quis se munxerit: dormitū pergens: demones in somnis se suffocantes videbit. cuius cor malefactoribus valet. nam eo vtuntur in suis maleficijs. De hac dicūt physici: q̄ cum senuerit eo q̄ nec videre nec volare queat / pulli eius euellunt ei pennas inualidas. et linunt ei oculos herbaruz succis / ⁊ fouent sub alis: donec recrescant plume eius. ⁊ sic renouata perfecte volet: ⁊ videat clare sicut ⁊ ipsi (vt dicit Isidorus.)

Vespertilio a tempore nomen sumpsit. eo q̄ lucē fugiens circumuolet in crepusculo vespertino. precipiti motu attrito ⁊ tenuissimis brachiorum membranulis suspensus. ⁊ ē animal simile muri: non tā resonans voce: q̄ stridore speciē volatilis: ⁊ quadrupedum habet quod in alijs auibus solet rarius inueniri. bucusq̄ Isidorus (d. etiam glo. sup Isa. ij. f.) q̄ vespertiliones lucē fugiunt: ceci em sūt sic et talpe / puluerē lingūt / oleū de lampadibus suggūt / i rimulis parietū se abscōdunt. frigidissime sunt nature. vnde sanguis vespertilionis limitus sup palpebras non sinit recrescere pilos (vt d. Constā) et hoc forsan ē. quia sua frigiditate opilat poros: quibus opilatis: non crescunt pili.

Finit Liber Duodecimus.

De aquis et earum proprietatibus.

Liber Tredecimus.

Descriptis proprietatibus ignis et aeris: restat nūc de aquarū effectu quantuz spectat ad hoc opusculū dicere aliq̄. Dicitur autem aqua quasi equa. quia nunq̄ quiescat a motu: donec superficies eius deaquat (vt di. Isi. li. xij.) Est itaq̄ aqua elementū secūdum Constan. frigidum ⁊ humidum: respectu terre: subtile ⁊ perspicuū / propter termino non cōtentū. Defluet em̄ aqua in nihilum nisi alieno termino sisteretur. Aque vero proprietatem describit in genere Basilius in exameē. dicens. Aqua inquit est iter omnia elemēta vtilissimū. celum em̄ tempat / terrā fecundat / aeres suis vaporibus incorporat ⁊ condensat / scandit in sublime: ⁊ celum sibi vendicat. Aquē em̄ sunt omniū nascentiuz causa. quia fruges gignunt / arbores ⁊ plātas producunt / sordes detergunt / peccata abluunt / potū euntibus sumentibus tribuunt. Est em̄ aqua terre cōtinuatiua / penetratiua / repletiua / calozis celestis nutriua / omniū inferiorum tempatiua. nisi em̄ hec inferiora suis exalationib⁹ tēperaret: omnia in nihilū per cōflagrationem vi calozis verterent. hec ab animalibus potata: nutrimentuz transducit in carnis vegetationem. Hec piscibus dat spiraculum / sicut aer animantibus prebet vitam ⁊ animationē. hec sui diffusione: p̄ interiores ptes terre facit partuz eius vnionez. terra em̄ pter intensionē siccitatis dissolueret i puluerē: nisi pars cū pte būorisitate aquea vniret. hec etiā trāsiens p interiores meat⁹ terre: a locis p q̄ trāsit i coloze ⁊ sapore recipit imutationez et ideo nūc salsa / nūc dulcis apparz. nūc clara / nūc turbida nūc grossa / nūc subtilis. Caret em̄ aqua determinata q̄li

tate et colore ꝛ sapore· vt sic esset ommiū colorū et saporum susceptiua facilius· et ideo quanto aqua est m̄ se purior· tanto apparet obscurior· qñdo ad ipsius coloratiōem ipam solaris radius non submtrat· hec mouet a fundo siue a ꝯcentro ad circūferentiam nec sistit· donec equetur eius supficies scōm equi distantiā a centro terre· hec msup lucē a radijs solis receptam· reflectit m̄ celestia ꝛ refundit ꝛ ideo quia supficiē habet specularez per actionem reflexi lum̄inis rez obiectarū imagines m̄ se repzesentat/ ꝛ mtuentiū facies ad modnz speculi manifestat· hec etiam radios ipsius substantiā penetrā tes diffundit· ꝛ m̄ ampliozem latitudm̄ē extendit· ꝛ ido res m̄ se visas facit apparere maiozes/ q̄ sm̄t ī se ipis· has aque ꝓpietates generales ꝛ alias plures ī ameron poteris muenire· Aquaꝝ autez multiplex ē differētia (vt d· idem) aut ei ī aere origine sumit· sicut ē aqua pluui alis· ꝛ hec quia ē celestis terre nascētiḃ9 maxime est vtilis· aut de viscerib⁹ terre maxime scaturit ꝛ erumpit· vt aqua fontana ꝛ putealis· Aut terram ꝓeter fluit· vt fluuialis· aut orbem terre naturaliter circuit· vt mare occeanū ꝛ mediterraneū/ quod oim aquaꝝ mater ē ꝛ origo generalis (scōm Cōstan). Aqua igit pluuialis ex se lucida ē ꝛ clara/ subtilis leuis/ ꝛ sapida· cuius claritas ostendit· q̄ ei nichil aliud admixtū sit· leuitas vero et sapiditas subtilē ei⁹ demōstrant substantiam· Inter oīs aūt aquas melior est ad terre fecūdationez· maxie qñ cadit sub tonitruo· Quo em̄ motu tonitrus discutit vaporez vnde fit q̄ aquā subtiliat et depurat· que vero niui ē admixta/ vel ex niue resoluta peior ē/ ꝛ ieiunis nō cōuenit/ stomachū em̄ ꝓcutit ꝛ cōtrahit tussim gignit/ dentes stupefacit (vt d· Constan·) De aquaꝝ aūt differētijs quo ad eaꝝ qualitates diuersas ꝛ varias efficatias· quere s· li· v· de potu aque· Ibi em̄ inuenies omnia planius diffinita·

POst aquā vero pluuialē melior ē fontana p̄cipue q̄ d̄ pe/ tra viua effluit/ Aut ex fonte alto scaturit ꝛ descēdit· Fons em̄ caput est ꝛ origo aque viue· que manat ꝛ effluit cōtinue de occultis ꝛ abditis terre venis· vnde fons quasi fouēs aquas dicitur· siue fundēs (vt d· Isi·) occultū ei habet de venis terre egressum/ ꝛ de pfūdis petraꝝ meatibus cōsequit ortum suum Est em̄ fons aque sue multiplicatiuus/ suiq̄ cōicatiu⁹· nulli emiz se occultat· ita pegrinis sicut ꝛ mdigenis se cōicat· Itez sui ꝛ aliozꝝ ē purgatiu⁹· Nam fontalis a qua q̄ effluit a solida petra limpida est et sordiū maxime purgatiua· Itē fons ē renouatiu⁹ sui ꝛ aliozꝝ imutatiu⁹· nam aquas suas cōtinue renouat· ꝛ renouatōnis ꝛ imutationis beneficiū cūctis se m̄ fontib⁹ imergētibus adm̄inistrat (vt dic glo· sup psal·) Itē situs ē mitigatiu⁹ ꝛ refrigeratiu⁹· estuātes em̄ ꝛ intrantes refrigerat· ꝛ sitientibus potū cont̄inuū administrat· Item locoꝝ sibi adiacentiū ē fecundatiu⁹· nam loca fontibus magis vicina· solēt esse magis gramiosa /florida et sepe etiam ampli⁹ fructuosa· Itē fons m̄ medio sui ortus vbi p̄mo de terra erūpit· est puluez ꝛ harenulaꝝ sibi obsistētiū a se reiectiu⁹· Nam vbi ebulit violentia sui motus partes terrestres penetrat et diuidit ꝓtem a ꝓte disgregat ꝛ dispergit· Itez fons ratōe sue claritatis ꝛ trāsparentie specularis ē· ꝛ formaꝝ sibi obiectaꝝ repsentatiu⁹ ꝛ ido ituētiuz facies apparēt m̄ fontibus ꝛ resultant· ꝛ taz rugarum q̄ aliaꝝ macularꝝ deformitates se m̄ aqua fontana transparentia· manifestant· Item fons secundum qualitatē temporis· hiemis scilicet vel estatis est sue qualitatis imm̄utatiuus· (Nam secundum Macrobium) m̄ hieme fons calescit· ꝛ ī estiuali tēpore refrigescit· cui⁹ ratio est quia m̄ hieme calor fugiens domicilium contrarij sui· petit interiora fontium· ex cuius presentia ꝛ conculcatione cont̄inua interiora fontium calefiunt· m̄ estate vero cont̄ingit ex causa cōtraria e contra· Nam ex dominante caliditate ī aere· fugit frigiditas ad interiora meatuum ꝛ venarum fontium· Et ideo aque e manantes· inueniuntur tunc temporis

frigidiozes· Item fons est secundū situz sue ozigmis aquarū suarū ad superiora emissiuus· Ita em̄ alte m̄ fistulis ducit sicut ozitur· Si em̄ m̄ montis vertice scaturit ad eandē altitudmis equalitatez ī alio mōte p fistulas cōduci pleuit nec altiꝰ misi p violētiaz de facili ducit q̄ m̄ suo oztu pzimo erūpere iuemt· Itez fons quāuis m̄ suo oztu sit paruulus tamē p̄pter suam m̄oficiencē emanationē mlt̄ozum z magnozum fluuiozū est ozigma litt̄ causatiuus· nullius em̄ est fluuiꝰ q̄n ab aliquo fonte occulto· vel manifesto n̄ oziatur (vt d· Jsido·) Item fons ē aquatum lacualiū z alias quiescētiū meliozatiuus z quasi viuificatiuꝰ· q̄n em̄ fons ē modicus z transit p magnū stagnū· aq̄s ibi stantes efficit saniozes z etiaz pisces ibi degentes reddit simpliciter meliozes Item fons est a venis z meatibus terze per quas transit calozis z v̄rtutis z sapozis receptiuus (vt d· Jsi·) z ideo fontes nunc sunt calidi/ nūc frigidi sulpbuzei z ceteza scōm siz diuersas terze qualitates per quaz transit (vt d· Jsi· li· xij·) Est fons m̄ italia cuius aqua sanare oculoz vulnera cōsueuit· Item ē fons m̄ affrica cuius aqua canoras voces facit· Itez ē fons m̄ boemia duplex vnus memoziam alter oblitionē ducit· Item m̄ etbiopia est fons rubei coloris· ex quo q̄ biberit· limphaticus statim erit· Itez m̄ cicilia duo sunt fōtes/ quoꝝ vnus sterilez facit· alter sterilem fecundat· Fons est m̄ idumea quater m̄ anno mutans colozē Nam tribus mensibus videt puluereꝰ ac si esset cū puluere mixtus· Tribus sāguineus· Tribus viridis· z tribus limpidus· hic fons ab incolis fons iob nuncupatur· Item fons est m̄ silice ad radicem montis syon fluens· quibus nō vsibus aquis sed certis diebus z horis ebullit· Item m̄ sardinia sunt fontes calidi q̄ oculis medent/ fures arguunt· nam cecitate eoꝝ facmus detegit· Itez m̄ egypto dicūt esse fontem m̄ quo faces accense extinguunt· z extincte accendunt· Itē apud gramantes dicūt fontē esse ita algentem de die q̄ non bibat· z ita ardentem de nocte· q̄ non tangat· hucusq̄ ist· Ex quo patet q̄ fons sapit naturam fūdi sui· Nam si dulcē z purū habuerit fūdum· z dulcis z pura erit aqua z ecōuerso· Si sulphureus erit fundus est limosus· Sulphur aūt limū sapit a quo est aqua limosa· vnde si fons m̄ suo oztu sit cozruptus z vicios· totū qō inde effluxerit· vicios̄ erit z cozruptum·

Puteus est lacus defossus a potu dictus (vt d· Jsi·) Ex sudoribus em̄ terze z cataractis aque oziturꝫ quia ruptis terze venulis m̄ inferioribus· aqua quasi fumando euapozat/ ex cuius euapozatione aqua putealis generatur (vt dic̄ idem) Aqua vero putealis scōm Constan· m̄ter aquas est grossioz z idigestibilioz· tū p̄pter terze salsugmem· tum etiam p̄pter ipsius quietem/ z p̄pter mimiam elongationem ab aeze· Intra fluuios aūt aqua putealis de facili muemitur· z naturaliter aque substātia cōplexiōi aque fluuialis assimilatur· Quādo vero puteus fit iuxta puteum· ille qui situaliter est pfūdioz· aquam vicini putei mimus profundi attrahit· z m̄ se recolligere cōsueuit a terza autem circumstante sapozes attrahit· z ideo nunc salsam nunc dulcem se ostendit· Item aqua putealis frequenter cozruptionem cōtrahit· quando non mouetur· z ideo vt depuretur z subtilietur necesse habetot sepius moueatur/ z bauriatur· quanto aūtem terze viue est vicinioz· tanto aqua putealis frigidioz z dulcioz cōiter expitur· Item m̄ bieme raro vel nūquam cōgelatur· Nam per p̄sentiam aeris frigidi biemali tempoze calozi frigozi contrarius· ad m̄teriora putei repellitur· z ideo aquā ipsius ex vapoze calido imutata p̄gelari non permittitur imo calidioz m̄ bieme q̄ m̄ estiuo tempe m̄uenitur· Item aqua putealis p̄pter situm eius m̄ p̄fundo cū difficultate acq̄ritur z sine laboze z artificio vix hauritur·

De aquis.

Fluuius a fluendo est dictus. secundum ysi. enim fluuius ē perbennis fluxus. quia continue fluit. et nisi eius itercipiatur origo fluere non desistit. Est igitur considerare ī fluuio quo ad fluxū ꝑbenitatem. quo ad situm ꝑfunditatē. quo ad motum circularitatez. ꝑ longissima enim terrarū spacia currere fluuius cōsueuit. Item quo ad oriuz siue suū originale pncipium et finalem terminum attractionis qualitatez. omne enim flumen originaliter ꝑ occultos meatus in capitibus fontium a mari exit z ꝑ manifestos transitus itez in mare redit (vt dicit glo. sup Eccle. i.) vbi dicitur flumina omnia intrāt mare (ibi d. Iero.) dicunt philosophi. aquas dulces que mari influūt. vel ardente sole ꝓsumi vel salsugimis pabula esse maris. sed noster ecclesiastes (aquaz scz cōditor) dicit eas ꝑ occultas terre venas ad fontiuz capita regredi. z de matrice abyssi ī suā pncipia ebullire. Item est considerare fluuium quo ad mediuz ꝓgressum inter suū fineꝫ z pncipium dulcedinis saporositatem Nam aqua fluuialis in venis fontium per quas trāsit colaī vbi a sua salsugine spoliata cōtrahit saporē potabilem z in dulcedinem cōmutat (vt d. Isi.) Itez q̄ ad aspectū specularem ꝓspicuitatez. substantiam em̄ habet puram incipuiam. et ad modum speculi dyaphanā. vñ rez imagines obiectaz in flumīis suspitie repsentant. Itē est ꝓsiderare quo ad flumīis substantiam. munditiā. z puritatem. quo ad eius cursum decliuē. z ꝑcipitem velocitatem. quo ad impetū maximam virtuositatez. quia obstacula z cūctos obices diruit. cui⁹ rapiditati nihil finaliter resistit. Sua em̄ impetuositate omnia in se ꝓiecta vel secū rapit. vel saltem ad ripam ducit. naues onustas suo impulsu agitat z impellit. rotas etiam grauissimas celerime ꝑ violentiā circūvoluit. sordes in se ꝓiectas recipit. z motus sui impetu receptas dissipat z dissoluit. Fluuius em̄ ē sui z locoz ꝑ que trāsit munditicatiu⁹. z aquarum lacualiuz et stagnoruz ꝑ quas subintrat renouatiuus. z a corruptione cōseruatiuus. piscium diuersi generis nutritiuus. z fetoris et mali saporis in piscibus lacualib⁹ et palustribus abstersiu⁹. z qualitatis eoz immutatiu⁹. Habet etiā flumē siue fluuius quo ad effectū multiplicē vtilitatē humanis vsibus cōgruentē. nullis enim beneficiū suū denegat. sed omnibus quā tumest de se. se cōicat. vnde tam iumentis ꝙ hoībus. tam puis ꝙ maioribus equaliter administrat. sordes z imundicias tam corpm ꝙ vestium mundificat. estuantes refrigerat. sitientes potu refocit z recreat. loca sibi adiacentia irrigat et fecūdat hūoris sui effluētia. radices z seīa humectat. ingrossat. z ipinguat vt patet in egypto. vbi tacto semine in ortoruz moꝛem a milo flumine. omnia cāpestria irrigant (vt d. Raba. sup xi. c. deu. ibi) Terra tua ñ est sicut terra egypti. sua circumferentia ciuitatel z alia habitacula circuit z fortificat. tam victualia ꝙ mercimonia ad ciuitates deferentes homies locupletat. barene accumulatione z terre limose cōpositōe insulam formal. z loca munitionib⁹ cōgrua coaptat. De aq̄ vero fluuiali d. Cōstan. ꝙ illa ē melioꝛ que tendit ad ortū solis. z que ab altioribus montibus ortum sumit. Que vero tendit versus occidentē. minus laudabilis est. Dicit etiā ꝙ flumia ꝙto sunt a ciuitatibus remotioza. tāto puriora sunt z nutriendis piscibus aptioza. fluminib⁹ etiā inferunt ciuitatū sordes. z lauature balneoꝛ. latiq̄ infusiones z huiusmodi ex q̄b⁹ aqua fluuialis aliqñ cōtrahit corruptelā (vt d. idem). Aqua fluuialis est laudabilis. cuius fluxus est velox. fortis. curzēs sup lapides paruos z fundū barenosum. vel argillosum. solidū. sapidū et mundū. Naz ꝑ qualitatē terre ꝑ quā fluit. colorē cōtrahit z saporē. z secundū hec variant fluuioꝛ tam nomina ꝙ ꝓpietates (vt d. glo. sup Gen. ñ.) Quāuis ei flumina cōmunez a mari sortiant originem. a locis tñ in quibus oriūtur. z per que transeunt colorem cōtrahunt z saporem. sic z nomen. quamuis em̄ multas

aquas ſm ſe recipiat fluuius ſmfluentes/ q̄ diu tamē cognoſcit ꝓprius ⁊ pncipalis alpheus/ nomē pmū ꝑdere ō facili non cōſueuit. Aquas em̄ quas ſm fluendo recipit/re ⁊ nomine ſibi mcorpat atq; vnit. Vnde fluuius q̄uis ſit paruꝰ ⁊ modicus q̄n de fonte pmo effluere incipit quāto tamē a ſuo pncipio plus elongatur ꝑ aquaꝝ ſmfluentiam/tāto plus creſcit. vt patet ī dānubio germanie fluuio de quo d. Iſi. li. xiiij. c. penul. q̄ a germanicis montibus ex pte occidētis oritur ex fōte puo/⁊ pergēs verſus orientē. lx. fluuios ſm ſe recipit/⁊ ſeptez oſtijs ſm pontū cum mare fluit. Vtilis aūt ē omnis fluuiꝰ q̄ diu ripārum ſuaꝝ termīnos n̄ excedit. ſed quādocumq; ymbriū ſmundatione/ſeu nuiū reſolutione termīos aluei ſui egredit/tūc vicīne terre plamtiem ō ſtruit ⁊ ſubmergit ſepius. Sunt aūt fluminum duo genera (vt d. Iſi. li. xiiij. c. penul.) vnde dicatur flumē viuū (de quo virgiliꝰ) donec me flumīe viuo abluero. Aliud ē torrēs aqua ſcz cum impetu veniens ⁊ recedēs. Dicit aūt torrens. quia pluuia creſcit/ſiccitate vero torreſcit/id eſt areſcit. cui greci ab hieme nom̄ dederunt q̄n creſcit. Nol ab eſtate q̄n deficit et areſcit. Eſt aūt decurſus torrētis ipetuoſus/⁊ fortis. ⁊ ideo q̄libz ſibi obuiantia/diruit ⁊ cū impetu ſecum trahit. vbi aūt fluit terrā cōcauat ⁊ corrodit. ⁊ lapillos ac paleas coaceruans/poſt ſe veſtigia derelinquit/vias ōſtruit/vicīa mergit/ſm mare deſcendit.

Amnis aūt dicit fluuiꝰ nemore. ⁊ frondibus redimitꝰ ſiue circūſeptus (vt d. Iſi. ibidez) ex amenitate ſic vocatꝰ iuxta quaz herbe medicinales habūdant/volucres ſilueſtres nidificant. ſm cuiꝰ ōcurſu fere potum ſumētes/a furore eſtus refrigerant/ex cuiꝰ vicinitate ibi habundant paſcua/⁊ ſuū vigorē ⁊ virorē diutius retinent ⁊ reſeruant. Sunt quedam flumīa/de quibus ſpecialiter fit mentio ſm ſcripturā. ſicut Phiſon/Gion/Tigris/Dozix/Eufrates/Jordanis. ⁊. Eſt aūt phiſon ganges fluuius (vt d. Iſido. li. xiiij.) a gangaro rege dictus. ganges ſic exiens de paradiſo/circuit terrā eiuſdē indie ſcilicet regionis. ⁊ dicit phyſon id eſt caterua. quia decē recipit ſm ſe flumina. Interptatur em̄ mutatio oris q̄a mutatur a facie quā habet ſm paradiſo. ⁊ hoc tribus modis (ſic d. magiſter ſm hiſtoriꝰ) ſm coloze/qz alibi clarus/alibi obſcurus/ alibi turbidus. ſm quātitate/quia alibi paruus/alibi magnus. ⁊ diffuſꝰ. ⁊ ſm ſenſu. qz alibi frigidꝰ/ alibi calidus. hic fluuiꝰ habūdat barenulis aureis/⁊ gēmis ꝑciosis. ſm cuius etiā littoribus creſcūt arboreſ ⁊ herbe aromatice et medicīnales.

Gion qui ⁊ nilus eſt fluuius meſopotanee de paradiſo egrediens. ⁊ dicit hyatus terre/vt terreus. quia turbidus eſt et limoſus. oritur aūt non ꝓcul ab alante et circuit terram ethiopie/⁊ deſcendit p egyptum/⁊ irrigat plana eius (vnde d. Iero. ſup amos. viij.) vbi defluet quaſi riuus egypti. ⁊. nilus diſpoſitōne dei/ſemel ī anno irrigat totam egyptum/cumulis barenarum claudentibus boſtia eius/ne defluat ī mare. poſt irrigationē aūt ſolutis cumulis redit ſm alpheū ſuū et ſic tandem ſm mare ſmgrediens/a mari abſorbetur. Hic fluuius nutrit reptilia multuz nociua ⁊ venenoſa. vt cocodrillos ⁊ beſtiam que vocat embros (de quo d. Iſi. li. xij. c. ij.) embros ſmquit eſt beſtia ex eo nuncupata. quia ſm aquis ō ſatur/⁊ maxime ſm nilo. que ſi ſmenerit dormiētem cocodrillum volutat ſe ſm luto primo/⁊ ſmtrat p os eius ſm ventrē et carpit omnia ſnteriora eius/⁊ occidit eum/⁊ ſic moritur (dic etiam glo. ſuper xiiij. c. eccle. ibi. q. gion) qui ⁊ nilus fluuius turbulentus ē. ⁊ multuz contrahit limoſitatis. Vnde limoſitatis ratione quam ſecum ducit/terram per quā trāſit frugiferam ⁊ valde vertilē facit.

Tigris fluuius eſt Meſopotamie de paradiſo exiens/pergit contra aſſirios (vt di. Iſidorus) qui poſt multos cirtuitus ſntrat mare rubrum. vocatur autez

De aquis.

hoc nomine ꝓpter impetuz et velocitatē ad ſimilitudinē tigridis aīalis mimo impetu percurrentis (dicit autez ioſephus) q tigris oritur in armenia ex eo fonte quo oritur eufrates. et vocatur tigrias quod ſonat acutum vel anguſtuz. currit enim anguſte et acute ad moduz ſagitte. ꝓpter quod tigris lingua perſica velox vel ſagitta nuncupatur.

EVfrates eſt fluuius meſopotamie de paradiſo exiens / copioſiſſimus in gemmis. qui per mediam babiloniaz fluit. hic ab vbertate nomē accepit. Naz ebraice eufrates frugifer interpretatur. p meſopotamiā autem fluit in quibuſdam locis et rigat eam ſicut nilus egyptum. Saluſtius autem auctor certiſſimus aſſerit tigrim z eufratem ex vno fonte manare in armenia. qui per diuerſa loca exeunt ſpacio multorum milium in medio derelicto terra autez que ab ipſis ambitur meſopotamia dicit (hucuſq; yſido. li. xiij. capitulo penultimo.)

DOrix eſt fluuius ſecundū glo ſam ſuper eccleſia. qui alio nomine dicit araxis vel araxes amnis armenie qui oritur ex eodem fonte / cuz eufrate ſic dictus / eo q rapacitate oīa ꝓſternit (vt dicit yſi. xiij) vnde cū alexander vellet tranſire di ponte fabricato / tanta violentia inunda uit. vt pontem diſrueret. Is breuibus in teruallis / ab eufratis orto caput tollit. ac deinde in capſium maze fluit (vt dic yſi. ibidem) Dorix autē dicit a greciis a parte terre ipſorum. Nā illa patria vbi fluit / illa lingua ipſorum dorica vocatur vt d. glo. ſup eccle. xxxij. qui fluuius. q. quodam bracbiū videt eſſe tigris vel eufratis / vel vtriuſq; / cū ex eodē fonte i armenia oriatur. ꝓpter qđ dicit habūdare gēmis z herbis aromaticis. quazuz vſus cōuenit medicine. Dorix em̄ medicamentū generatōis interptat. mediante ita q tigri vel eufrate / exire de paradiſo dicitur z prodire.

IOrdanis iudee fluuius a duobus fontib⁹ / quoz vn⁹ Jor alter Dan vocatur / iordanis nominatus ē (vt d. Jſiō. li. xiij) Naſcit autē ſub libano mōte / diuidens Arabiaz z iudeā. qui p multos circuitus iuxta ioricho in mare mortuū mfluit / qđ ipm̄ abſorbet penit⁹ z cōſumit. Hic fluuius tpe meſſis tritice que ſolet in paleſtina vernali tpe iam matureſcere conſueuit plus ſolito habundare. qđ accidit ex imbris ſerotinis mundatōe / z ex niuiuz reſolutione (ſicut dr in hiſtoriis z in glo. ſup Joſue. iij.) vbi dicit / iordanis ripas alpheı ſui tpe meſſis impleuerat. ī. (in eccle. xxxij. dicatur fere idem) hic fluuius ē multis priuilegiat⁹. Primo qz regionē filiorū. ſ. iudeoz a regione incredulorz iudeā. ſ. ab arabia ſepauit. Scōo qz coram filiis iſrahel ſe aperuit. z eis ad terrā promiſſionis trāſitū pbens. arche dñi z populi pnia / ſe diuiſit (vt d. ioſue. iij.) Tertio qz lepzā naamā ſiri abluit z mundauit. iij. re. v. Quarto qz p ſui diffuſionez ſanctitati helye z helyſei / teſtimoniū pbibuit. qz vtriuſq; ipſo obediuit. vt d. iiij re. ij. Quinto qz fortē cōtra alias naturas aquaz ñ abſcōdit in fūdo ſuo / imo vſq; ad ſuā ſupficiez illud remittēs ꝓphete / q ꝓmiſerat ipm̄ vt recipet eleuauit. vt legitur. iij. re. vi. Sexto qz ex ptactu mūdiſſime carnis dñi ſanctificari meruit / quo mediante dūi vi regenerativā aqs ptulit z būane ſalutis ſacramētuz ī aq fieri or dinauit. vt d. luc. ij. Septio qz ī iordane io. baptiſta z celos aptos videre z voces pris audire meruit / qñ totius trinitatis miſterium / in baptiſmo dñm itellexit.

SUnt z alia fluuia q̄ noiant ī ſcriptura. ſic ſūt abana z pharphar q̄ ſūt fluuij ſirie fluētes iuxta damaſcū / quoz ſubductōe orti damaſceni irrigant / z multiplici genere herbaz z arborz ac fructuū multiplicatōe fecūdant. De his dicit. iij. Regū. vi.

IAzan ē fluuius medoz q̄ alio nomine dicit ydapſes. q a quodaz rege medoz ſic vocatus eſt. Orit autē in oriente z a rubro mari excipitur

in vinculis autem siris sup hunc fluuium due tribus z dimidia: que a salmanassar rege assirioꝝ captiue in assirios sunt deducte permanere exules sunt coacte· vt patet· iiij· re· xvij· sicut due tribus in captiuitate a nabuchodonosor super fluuiū thobar: in babilonia fuerūt multis tēpib⁹ collocate (vt d· in Eze· i· (Est aūt thobar fluuius babilonie ꝑ paludes babilonie se diffundēs: a tigri vel eufrate oztū ducens· ac in vnū ipoꝝ iteruz rediens siue cadens (vt d· Jero· sup eze) ¶Fluui⁹ aūt thobar pte sui littoris: habū det salicibus z carectis· sicut dicit super locū illū Ysa· xvij· Vltra corticez salicis duceris· hūc torrentem vocat babilonie flumen: sup quod residēs populus dei ñ exultat: imo ploꝛat (Sicut scriptum ē) Sup flumina babilonis illic sedimus· z· Sunt et alia flumina multū famosa· z de his tacemus· quia de ipsis mentio in biblia non habetur;

LAcus ē aquaꝝ latentium: receptaculū in quo aqua retinetur· huc fluctibus admiscetur· vt d· Jsi· li· xiij· quem greci limum id ē stagnū vocant· Quaz fontes labuntur in flumia· ¶Flumia vero in freta discurrūt· lacus aūt stat in loco nec fluit· et ideo dictus ē lac⁹ quasi aque loc⁹ (vt dicit Jsi·) aqs em̄ qs scaturiendo vel influendo recipit: alias nō transfundit· pisces aūt lacuales (vt d· Constā·) minus sunt laudabiles q̄ fluuiales· Quā sua liquita te pisces qs nutrit quasi limū sapientes reddit· herbas supfluas gignit/ in quib⁹ ranas z vermiculos nutrit· aqua fluens lacū subintrans z influens ipsi⁹ aquas recentiozes effrit/ z ipas a corruptōe custodit· Ex minia em̄ aquaꝝ receptōe frequenter ripa stagni rūpitur: z quicquid diutius intus nutritum ē: subito manit Aqua aūt lacualis ceteris ē grossioz: z a quis fluuialibus ad potandū minus laudabilis expitur· Nam talis potus sepe assūptus multas generat in corpe passiones (vt patet supza li· v· de aque potu) Cōtrahit aūt aqua lacualis diuersas vtutes ex fundo z situ· vbi recolligit· (sicut exēplificat Jsi· li· xiij· iij· c· de diuersitate aquaꝝ dicens) In ethiopia lac⁹ est quo ꝑfusa corpa velut oleo nitescūt· Et iam lacus ē in affrica: qui canoras facit voces· Item in italia ē lacus qui bibentibus aquam ipius: tediū vini facit· In reumis paludibus iumentoꝝ vngulas indurari dicunt· Item in asfaltide lacu iudee nihil viuū habēs animam mergi potest· In ymdissidem vero est stagnum quo nihil natat· sed omnia submergunt In tradodiride lacus est in die ter amarus: z totiens dulcas (hec omnia recitat Jsidoꝛus in li· z· c· supzadictis) he aut̄ et alie cōsimiles aquarum putealiuꝝ et lacualium diuersitates accidunt ex varia qualitate venarum terre per qs trā seunt tales aque· vel a natura z dispositione fundi: vbi aque huiusmodi recolligūtur· Lacus asfalti mare moztuū nūcupatur· mare ꝓpter magnitudinem ei⁹ et profunditatem· moztuum: quia nihil gignit viuum· nihil enim recipit ex genere viuentium vnde nec pisces habet nec volucres· sed quecūq viuentia mergenda temptaueris quacumq arte dimersa statim resiliunt· et quāuis vehementer illisa confestim excutiuntur· sed neq a ventis mouetur bitumine turbinis ventis resistente: quo omnis aqua stagnatur neq nauigationis patiēs ē· quia omnia vita carentia in profundum merguntur neq materiam aliquaz sustinet· nisi que bitumine illustratur· extinctaz lucernā dicunt in eo submergi· accensam vero supernatare· ¶Hic locus asfalti id est bituminis vocat· siue mare salinaꝝ· z est i iudea inter Jericho z zoaram· longitudo eius vsq ad zoaras arabie dirigitur stadijs septingentis· lxxx· latitudo stadijs c· z· xl· Vel vsq ad vicinia sodomozum ¶Ducusq Jsido· li· xiij· in· c· de subuersione sodomozum in fine· ¶Hic lac⁹ nigras glebas bituminis euomit· z ideo lacus alphanites dicitur· In cuius ripa poma arboribus nata vsq ad maturitatez: colozis: sunt viridis· que si matura incidas fauillas intus inuenies (Vnde ait Josephus) ¶Fauilla terre sodomozum fidez

habet·simile dicitur ī glo·Super·ij·pe·
ij·c·super locum illum·ciuitates sodomo
rum m cinerē regidens ꝛc·Seruare ad=
huc voluit dominus regionem nā contra
positam speciem paſce pene naſcunt ibi
poma pulcherrima que ex se cupiditatez
edendi spectātibus generant· que si car=
pas faciſcunt et resoluuntur m crimen ⁊
fumū ꝙ excitant ⁊ quasi adhuc ardeant·

Acus tyberiadis ab opido ty=
beriadis ē vocat⁹·quod quon
dam herodes ī honorē tiberij
cesaris cōdidit ·Est autē stag
nū magnū siue lacus lacis oīb⁹ m iudea
salubrioz et ad sanitatē corpm efficatioz
circuit autē stadia·c·lx·vt dicit ysi·li·xiij
Stagnuz genesar vt dicit ibidem ē lac⁹
amplissimus m iudea·qui longitudine
c·lx·stadijs extendit latitudine vero·xl·
diffunditur aquis crispantibus ⁊ auram
non ventis sed de ipso sibi creans·vnde
z genesar dicit greco vocabulo quasi ge=
nerans sibi auraz demiꝙ per diffusoria
spacia lacus frequentibus auris spiran
tibus agitatur ·vnde purior est hausſus
eius et dulcioz ac habilioz ad potandoz
(bucuſqꝫ ysi) ꝓpter magnitudinem vero
eius sepe m euangelio mare vocatur·nō
quia sit mare· sed poci⁹ quedā ē magna
iordanis refluxio (vt dicit glo·super io·
c·vi·) Consuetudo est autem hebreoruz
omnem talem aquarum congregationez
vocare mare· z ideo sepe maris nomine
nuncupatur·

Piscina ē aqua ad nutriendū
pisces collecta·quāuis ꝑ an=
tifrasim aquaruz collectio nō
habens pisces ⁊ piscina sepi⁹
nominet (vt dicit Jsido·) Ad bonitatem
autem piscine ergit fūdi soliditas·aque
m fluentis puritas et m fluencie conti=
nuitas· vbi enim fundus est limosus et
paludosus pisces saporosi nullaten⁹ nu=
triuntur· vbi autē recens aqua nō fluit
aque stantes z non mote de facili coz=
rumpuntur·et ideo ad piscine renouati=
onem ꝑ canales et fistulas·aque dulces
et recentes inducuntur·vallibus et ag=
getib⁹ ne effluentes aque effluant pisca=
narum termini muniuntur· De piscinis
eciam riuuli ad ortoruz irrigationem
reducuntur herbe et arboꝛes iuxta pisci=
nas site magis virentes et fructifere in=
ueniuntur·

Riuus a rigando est dict⁹ (vt
dicit Jsido·) Nam a fonte vt
riuo fluui⁹ ducit vt inde ort⁹
irriget Naturaz em z effectū
sue origīis sapit riuus ·a fontali origi
ne mediante riuo procedit fluuius ⁊ siue
lacus (vt dicit auic·) Est autē riuus m
mundiciarū purgatiu⁹ terze fecūdatiu⁹
potus animalib⁹ z aruibus mīistratiu⁹
Viroꝛis et pulchritudinis m herbis et
floꝛibus conseruatiuus·lapillorū et ba=
renulaꝛum attractiuus·

Fluctus a flatu est dict⁹·ven=
toruz enim impulsu aque agi=
tate fluctuant quaꝛ eminens
liquoꝛ qui semper m motu est
vnda vocat (et est vnda ab eundo dicta·
eo ꝙ cōtinua agitacione mota nūꝗ qui
escit (vt dicit Jsi·li·xiij·) fluctus autem
mutuo se collidūt·vt nunc sursum ⁊ nunc
deoꝛsuz ⁊ mutuo se agitent ⁊ z im pelluut·
et ex frequente allisione mutuo spumaz
er se gignūt·harenulas z varias fundi
priculas secum admiscendo sursū ferūt·
pisces allidunt·et ex motus sui impetu
meliores reddūt· ex ventoꝛi aeris sub=
tractione fluctus intumescūt ⁊ et secundū
venti impetū ⁊ nunc ascendūt ⁊ nūc desce
dunt·ex cōcussione mutua ⁊ aerem patāt
et ventū gignunt· Naues eleuāt z ad ri
pas deprimūt z ad littoꝛa ꝺse cū strepitu
cōstringunt·semp sunt m motu ⁊ z quie=
scere non possunt· aut em penitus defici
unt ⁊ aut vndicūꝗ se agitāt z diffundūt·

Guꝛges ē m flumīe locus alt⁹
siue profundus·a gutture gur
ges est dictus (vt d·Jsi·) eo ꝙ
aquas influētes absoꝛbeat ⁊ et
absoꝛptas iterato renouat z remittat·
Vnde ꝓpter sui pfunditatē motu circula
ri z reflexo circūfertur·ꝓpter qđ natātes
de facili m gurgite piditant Jn gurgite
etā pisces marie se occultāt ⁊ z vix ꝙ diu
gurgitē non exeunt ⁊ capiuntur·

TRames est primus aque vel flumīnis decursus ⁊ rectus optimus a fonte exiens ac me atus sui alpheū nō relinquēs a fonte eī effluere incipit ⁊ quousq; ma re intrauerit ifra alpbei sui limites cōti nue fluere non desistit· fundum suuz cō cauat ⁊ cōsumit/nauigio maxime conue nit/pisces maiozes nutrit·quia recentio rem aquam ⁊ fundum puriozem habere generaliter consueuit/cū maiori impetu fluit q̄ alīqua alia ps aq̄·⁊ ideo naues atq; lignoꝝ strues celerius secū trabit·⁊ ideo trames dicitur a trabo·is·vel trās mitto is·quia omnia imposita trabit ce lerime ⁊ transmittit· Quanto em̄ aque cursus in suo tramite est recentioz/tan to est velocioz·⁊ omnia velocius secū du cat siue trabit·

ALluuio alluionis ⁊ hec al liuies dicitur latens ⁊ lenta aquarum inundantia ab alu endo vel abluendo dicta·ab luit em̄ terram per quam trāsit ⁊ abluē do cōsumit·vnde subterranea riparū cō sumptio ex aqua facta alluuio dicit Job xiij·alluuione paulatim terra cōsumit· quanto aūt per absconditas riparū con cauitates melioꝝ fluxu se diffundit/tan to periculosius littoris soliditatem dissi pat ⁊ dissoluit·Nam ripe superficies ex terius solida creditur·quia eius cōsump tio interioꝝ non videtur·sed ideo pes cal cantis ripaz facilius labit·quia cōsump ta soliditate interioꝝ/latens vacuitas ñ cauetur·vt d·Leñ·

AByssus est aquaꝝ pfūditas impenetrabilis a qua fontes et flumīa oriuntur· omnes em̄ aque de abysso exeunt·et p occultas venas ad matricē reuertunt· vt d·Ysi·li·xiij·vnde dicitur abyssus q̄si abuisus · quia eius pfunditas videri nō potest · vel dicitur abyssus q̄a sine bysso id est sine candore·quia pter nimiaz di stantiam a fōte luminis lucis pulchritu dine caret ⁊ decore(vt d·Jo·dam̄·)Ab yssus nihil aliud est q̄ aqua cuius finis est incōprehensibilis ⁊ inuisibilis· quia ad eius terminum lucis diffusio non at tingit·vel dicitur abyssus/quasi sine ba se· quia eius fundamentū ⁊ sustentatio sensu non videtur· ⁊ ideo primordialis materia· quia in principio non erat for ma determinate distincta ·abyssus ab au gustino est vocata (pter quod dicitur ī libro cōfes·xij·) Abyssus est corporale il lud quod fecit deus/vt esset materia cor porearum rez in formis sine ordine ⁊ si ne luce · vnd̄ abyssus idem est qd̄ prima materia(vt d·Augu·in libro de sumbo· Terre inqt ⁊ abyssi nomine materiā nū cupauit/que a nihilo facta ē/vt ordina tissimo dei munere primo capacitas for marum fieret ⁊ deinde formarentur que cumq; sunt formata· Vnde eadem mate ria aqua est dicta·tum quia fluida·tum etiam quia omnis forme est susceptiua· vnde dicebatur terra pter naturalē sta bilitatem vel soliditatem/secunduz quā erat generationi vel corruptōi subiecta Abyssus propter informitatez·quia nul la forma erat distincta·Dicebatur ⁊ a= qua propter formationis possibilitatez secundum quā erat omnis forme ⁊ qua litatis potentialiter receptiua (vt dicit Augustinus(Abyssus itaq; ex se habet obscuritatem ⁊ profunditatez/omnium aquarum ⁊ fluidoꝝ capacitatem/in= saciabilitatem·quia nunquā tot aquas recipit/quin plures recipere possit·infru ctibilitatem/inexhauribilitatem/cōmu nicabilitatem·

MAre est aquarum collectō tā dulcium q̄ salsarum (vt dic Isidorus li·xiij·) proprie au tem dicit mare eo q̄ aque ei⁹ sūt amare vt d·ibiō(⁊ sequit)vocat aūt mare equoꝝ ab equalitate/eo q̄ equali ter sursum est·quamuis enim aque ma ris fluctuantes velud montes erigantur sedatis tamen tempestatibus iterum a dequantur(vt dicit idem)Idem dicatur autem pelagus/quasi pellens vndas·qz in mari fit vndarum ⁊ procellarum mo tus continuus ⁊ impulsus·Mare autez

vt dicit ibidem quāmuis omniuꝫ
fontium in se recipiat aquas et flumen
ex tanto tamen aquarum ꝓcursu: non su
scipit incrementū: quod accidit ex hoc vel
quia eius magnitudo in fluctas vndas
non sentiat: vel amara vnda fluentez cō
sumat: vel quia ipe nubes multaz aquo
sitatem ad se attrahunt: siue ꝙ illas au
ferant ꝓtim venti: partiz sol exiccet: seu
qz aq̄ dulces ꝑ occulta quedā terre fora
mina ꝓcolate redeant ad capita fluuio
rum z fontium reuolute (hucusqꝫ Isido
li: xiij:) scōm Ambro: z Basi: in exame
ron: Mare est aquarum aggregatio mꝝ
tiplicata ꝑ diuersa loca z nomia: sed ta
men cōmutatione vna semper mota va
ga/sonora/spumosa/fluxu z refluxu lu
ne naturā imitans: cuius virtute z influ
entia cohibetur. Est autē mare caput et
hospitium flumīū/fons imbrium quo
sibi discrepantes populi copulant: subsi
dium in necessitatibus: refugiū in ꝓiculis
itineris compendium: laborantis lucruꝫ
De mari etiam dicit (ax: in li: methe:)
omnium aquarū mare est principium z
origo: et est aquarum quies: z diuiditur
in reliqua maria. Causa autem ꝓpter
quam fit in mari salsedo et amaritudo
est: quia vapores duo sunt humidus va
por et siccus: subtilis et aquosus: resolui
ergo pars subtilior per motū solis: et re
manet grossior: et calore solis cū calefa
cit efficitur salsuꝫ quod remanet z ama
rum: vt sudor z vrina. Ex adustione enī
fit res amara: quando remanēt partes
terrestres aduste: aqueis et insipidis p
tibus cōsumptis: et de amaritudine per
adustionem itensionē fit salsedo: vt patz
in cinere in quo aqua collata sentit salsa
Item ax: in eodem: aqua maris salsa ē
grauior aqua dulci: quia hec grauior:
ista vero subtilior: cuius signuꝫ est: quia
ouum natat in aqua salsa: z nō in dulci
et ꝑfundius submergitur nauis cadēs in
aqua dulci q̄ in salsa: z ideo in mari mor
tuo non mergitur animal nec generatur
quia vincit in eo siccitas. Item idem in li
bro de animalibus: in mari ē aqua salsa
et potest extrahi ab eo salsedo: quoniaz
si homo acceperit vas cereum nouuꝫ cu
dum z clauserit eius orificiū: z eiceret ip
sum vacuū in mare per diem z ꝑ noctem
intrabit in ipm aqua dulcis. Item idez
in li: methe: aque dulces eleuantur ꝓ
pter leuitatem suā sursum: z aque sal
se descendūt ꝓpter grauitatem suam de
orsum: z quod salsum est remanet in ter
ra: z dulce euaporat. Item idez li: de ele
mentis: mare in actionibus suis imitat
naturam lune quod patet: quia quando
cumqꝫ luna oritur in aliqua hora diei vl
noctis: tunc flumen ingrediens mare in
illa regione in qua oritur luna extendit
ipsum mare: ita ꝙ aqua illius fluminis
redit ad ꝓtem loci a quo cucurrit: ac si el
set per violentiam repcussa ꝛc. z si ē lu
na in cardie inferiori: incipit aqua dimi
nui: sed quando luna vult oriri: aqua in
cipit augmentari: vnde sicut ferrū sequit
adamantē: ita mare cursum lune sequit
et virtutē: quere supra li: viij: in: c: de lu
na. Item insp̄issatur q̄z mare post ascen
sum stelle: que vocat canicula: z mutat
colorē: z efficitur nunc viride/nunc ceru
leum/nūc turbidū/nunc clarum. Itē ma
cro: in li: Ciceronis. Occeanus in cremē
to lune ordinem istum tenet. Nam prio
die crescentis lune fit copiosior solito qz
tunc mare est plenū in sūmo: deinde mi
nuitur secūdo: z sic descendēdo: quotidie
minuitur vsqꝫ ad diem septimum: z tūc
est mare in vltimo defectu. Incipit autē
crescere paulatim iterum vsqꝫ ad septez
dies: ita ꝙ luna xiiij: quando totaliter ē
plena: est iterato mare in suo augmēto
sūmo: z iteruꝫ incipit minui per dies vij
alios: itaqꝫ ꝙ quando luna est: xxi: ē ite
rum in suo minimo: et iterum crescendo
incipit ascendere ꝑ vij: alios dies: ita ꝙ
quādo luna est: xxviij tunc iterum mare
est in suo summo: z sic semp mare quatu
or recipit immutationes: quolibet men
se duas scilicet in crescendo: z duas in ō
crescendo scōm augmentuꝫ vel decremē
tum ipius lune: semper itaqꝫ est mare in
sūmo augmento z vigore: quando luna
plena est luminis vel versus solem vt in
nouilunio: vel versus terram: vt in ple=

milumio fieri consueuit· z quanto luna in susceptõne siue in amissione sui lumi⁹ plus proficit vel deficit· tanto mare crescat amplius aut decrescit· Itez mare secundum Aristo· in libro vege· fundus et littus habet durum/solidum/z barenosum· z signus huius q̄ mare sit super barenas est· quia obtmuerunt in eo partes terre sicce· quia sunt salse· z existentia aque diuidit lutum per partes suas· z ideo terra mari ꝓpiqua barenosa ē Inter partes vero eius barenosas diuersi lapides et gemme mire sepius virtutis· procreãtur· z barenarum attritu polite· per vndarum maris motum ad littora iactant Preter istas autem proprietates maris sunt quedam alie cõmunes z omnib⁹ fere note· quas tamẽ propter simplices bonum putaui hic apponere vt materiã habeant aliqua mistica per earum similitudinem simplicibus suadere· Est itaq; mare suiipsius purgatiuum· omnia em̃ cadauera z immunda a se reiat· z omia immunda z mortua discutit· z per mot⁹ violentiam expellit (vt dicit Gregor·) Item mare est sui per occultissimas venas sui abyssi diffusiuum· z tam fontibus q̄ fluminibus materiam sui fluxus cõtinue m̃inistratiuz (vt dicit Iero· sup eccle·) Item mare est animantiũz z mõstrorum multiplicis forme productiuum Mare enim longe producat monstra et mira q̄ facit ipsa terra· sicut dicit (Raba· super ecclē· xliij·) ibi illic preclara et mirabilia opera z varia bestiarum ꝛc· z in psal· Illic reptilia quorum non est numerus· Item quamuis mare substantialiter sit molle z liquidum· durissimarum tamen rerum tam animatarz q̄ inanimatarum generatiuum est· vt patet in conchilibus z piscibus dure teste z in lapidibus z gemmis quas emittit· Itez mare quamuis nõ sit potabile vel delectabile quantum ad gustum· est tamen multum vtile quo ad effectum· Multarum enim infirmitatum est curatiuum· Sanat enim hydropicos/vlcerosos/z alios scabiosos (vt dicit Constan·) z multos alios curat· ¶ Item mare quamuis ex se sit salsum z amarum· tamen q̄ dulcedinem venaruz terre· per quas trãsit sui saporis immutatiuum est z dulcedinem cõtrahit ex colatione terre per quã transit (vt d· Macro· z Ari·) Item mare quantumcũq; sit insipidum aut amarum pisciuz tamen dulcium est nutritiuum· latentem enim habet dulcedinez quam suggentes pisces· subtrahunt nutrimentum congruum z saporem (vt d· Ambrosi·) Itẽ mare mobile est z iquietũ· z ex suo motu est sue substantie a corruptionis periculo conseruatiuum· quia ex cõtinuatõne motus subtiliatur· z sic ne putrescata corruptibili vicio cõseruatur· ¶ Item cum sit liquidũ z male terminabile per seipsum· sistitur tamen p alium· propter quod vltra littorum suorum termmos· non est de facili processiuum· sicut dicitur prouer· viij· Job· xxxviij· ¶ Item salsedine sua z amaritudine est dulcedinis fontium z aliaruz aquatum influentiũ absortiuũ· tanto emiz reputatur aqua fluens dulcior· quãto pl⁹ a maris introitu elongatur· ¶ Item ex collisione z mutua reuerberatione suoz brachiorum· quibus cingit terram ē ventorum cõtrariorum generatiuum (vt dicit Beda) ¶ Item inconsuetis mare marie nociuum est· Est enim timoris inconsuetis doloris capitis generatiuum/vomit⁹ et nausee prouocatiu̇m /ablatiuũ appetit⁹ cibi z potus· Itẽ ex euaporatione fumositatum quas emittit· est nebule z nubiũ generatiuum· caligi̇nis z obscuritatis in aere inductiuum· z radiorum solis interceptiuum/calorꝭ solaris repressiuum· ¶ Item calorem propriũ non habens· p qualitate ventorum est sui caloris mutatiuum· Nam modo flauum est· modo baculẽtum/modo atrum (vt dicit Iisi· libro· xiij·) ¶ Item mare multorum est periculoz in se ꝓtentiuum modico enim flatu venti reddit tempestuosum z procellosuz et feruidum z tumultuosum· Et ideo mare fretum dicitur (vt dicit Isido·) scilicz feruidum habens motum vt patet in mari siculo· in quo propter maris feruorez fremitum facientẽ scilla z caribdis esse

dicuntur ⁊ que ſunt duo loca periculoſa ī quib⁹ multe naues facilime peridtant Eſt autem ſcilla ingens ſaxum in mari eminens ⁊ multa habens promunctoria ſiue capita ⁊ ad que colliſi fluct⁹ horribuz ſtrepitum faciunt cui naues aliquo caſu impinguentes a naufragio non euadūt. Caribdis vero eſt dicta eo q̄ gurgitibuſ occultis naues ſorbeat. Eſt enim mare ibi voragmoſum ⁊ quaſi reflexum in ſe et tortuoſum. ⁊ ideo naues ibi tranſeuntes attrahit ⁊ in ſe deglutit ⁊ ac īmō mergit ⁊ ter in die fluctus erigit. ⁊ ter abſorbz Nam aquas recipit vt euomat ⁊ iterato vomit vt rurſum accipiat (vt dicit Iſidoꝛ. xiij. in. c. de eſtibus maris ⁊ fretus) Item aliud notabile periculum occurrit in mari ſcilicz inequalitas fundi. q̄ in aliquo loco aqua eſt profundiſſima ⁊ ſtatim iuxta eum locum fere eſt ſedoſa. et hoc periculū ſyrtis vocatur. eo q̄ ibi harene in cumulos cōtrahuntur. ſyrtis enim grece idez eſt quod tractus (Et dicit Papias) q̄ tales ſirtes mīte ſunt i mari egyptiaco ⁊ ei admiſcent. Ex quo patet q̄ periculoſus eſt maris tranſitus tū propter latentes ſcopulos ⁊ cum etiam propter harenarum cumulos ſub aqua pariter adunatos. quia in talibuſ locis naues ariſſime confrmguntur. Item aliud periculum dicitur bytalaſſum; quādo ſcilicet nauis onuſta impingit in fundum multum bitumoſum ⁊ limoſum. quia propter limi tenacitatem non poteſt ſe eximere aut exire (vnde dicit Hugo) q̄ bytallaſſum eſt veſtigium limo īpreſſum (Glo. tamen ſuper actu. xxvij. dicit) q̄ bitallaſſum eſt concurſus duorum marium. (Magiſter vero in hiſtoꝛijs dicit) q̄ bytallaſſum dicitur lingua terre in mari protenſa. hinc ⁊ inde mari circumdata ⁊ dicitur bitallaſſum. quaſi mare biſſiduum terre interiectu diuiſuz. tallaſſum enim grece mare ſonat. quando ergo in bytallaſſum venit nauis ⁊ manet immobilis proꝛa. ſed puppis frangit retro ⁊ maris impetu ſuperuenientis. ſicut dicit magiſter ibidem. Item trāſfretantes generaliter patiuntur periculum aut ratione maris ⁊ aut ratione aeris ⁊ aut ratione nauis. Nam ſi mare fuerit ſcopuloſum ⁊ undiq̄ rupibus ⁊ ſaxis impeditum ⁊ non ſine periculo pertranſitur. aut ſi fundum habuerit inequalem nunc cumulis etiam harenoſis eleuatum ⁊ nunc vero ad modum voragīnis ꝺ preſſum ⁊ profundatum ⁊ de facili tranſitus impeditur. ſed quando mare in ſua ſuperficie ſubintrantibus ventis efficit nimis tumidum ⁊ vnde ſeſe allidentibus ⁊ mutuo ſe cōcutientibus fit nimiū procelloſum. nauis fluctibus aſcendētibus ⁊ ꝺſcēdētib⁹ pericloſe exponit. q̄ ſepe aut concutitur. aut a procellis contrarijs opitur. Item accidit periculum ex aura turbulenta. Nam tempoꝛe tempeſtuoſo et obſcuro ⁊ nebuloſo mari ſe committere ⁊ ſolet eſſe plurimum periculoſum ⁊ potiſſime quando nauis preceps fertur in periculum ⁊ periculuz non videtur maxime autem formidatur ventoꝛum īmicietas ⁊ maxime quando venti cōtrarij caſu aliquo oriuntur. quia certuz naufragium tunc timetur. quanto autem nauis per vnius venti impulſum promouetur verſus poꝛtum. tanto foꝛtioꝛis venti contrarij impetu abicitur ⁊ compellitur ad precipitium. aut ſaltem inter contrarios fluctus in periculo diutius retinet. Item adducit periculum nauis deferētis debilitas ⁊ inſufficientia. non enim tutum eſt ſe committere ⁊ ſuper mare ⁊ nauicule īmis parue vel paruuli ſiue fragili ⁊ confracte. quia talis nauis non eſt ſecura inter ſeuientis procellas maris. quoniam vel propter paruitatem ſuam fluctibus oppꝛimitur ⁊ ſubuertitur. aut propter fragilitatē ventoꝛ ⁊ ipetu aq̄ꝝ cōfrigit. aut propter rimaꝝ ⁊ foꝛāmum multiplicitatem aquarum ſubintrantium pondere ad ima demergit ⁊ vel ſaltē ad poꝛtum in tali nauicula tardius pertimitur ⁊ et precipue quando in tali nauicula naute boni ⁊ gnari preſentia non habentur. tunc enim ſummum in mari eſt periculum ⁊ Quando nauis habet imperitum gubernatoꝛem ſiue etiam negligen

tem z marcum ſpectum. Hic et multis aliis incommodis periculoſis ſubiacet mare tam mediterraneum q̄ occeanum vt dicit Iſido. Vocant autem tam greci q̄ latini mare occeanū eo q̄ in modum circuli ambit orbem totam enim ſperaz noſtri habitabilis circuit occeanus a celeritate ſic dictus eo q̄ occeanus circueat et diſcurzat vel quia purpureo colore nitet. Dicitur etiam occean⁹ quaſi ceanus id eſt celi circulus (vt di. Iſido. li. xiij) hic occeanus oras terzarū amplectitur alternatis vicibus eſtibuſq̄ accedit et recedit reſpirantibus autez in profundum vētis aut reuomit maria aut reſorbet z quamuis vnum ſit mare quantū ad ſui cōtinuationem tamen ꝓpter multos portus eius de primis regionib⁹ diuerſa vocabula ſumpſit vt mare gallicum a gallicis z mare brittanicū a brittannis ſic z gadiacū mare a gadib⁹ ē dictum vbi primo ad occeanuz maris magnilimen aperitur vbi cū hercules puemiſſet columnas ibi poſuit ſperanſ ibi eſſe terze finem (hucuſq̄ Iſi. li. xiij.)

Mare magnum ſiue mediterraneuz eſt quod ab occaſu ab occeano fluit z in meridiem vergit. deinde ad ſeptentrionem tendit quod inde magnū appellatur. qz cetera maria in cōparatione illius ſūt minora Dicitur autem mediterraneū quia per mediam terzam vſq̄ ad orientem pfunditur aſyam affricaz termīans z europam cuius prime partis ſinus que in hyſpanis pfundit hybericis z balenarchus appellatur. deinde gallicus qui nazbonenſem pumciam alluit. poſt liguſticus qui iuxta vrbem ianuam eſt prim⁹. et vicinus. poſt eſt tirzenus qui italiam accīgit inde ſicul⁹ q̄ a ſicilia vſq̄ i terzā vadit. qui poſt in panphiliam z egyptuz ſe extendit. deinde pelles pontuz verſus ſeptentrionez magnis anfractibus ſe retorquet. tandem iuxta greciam z illiricū in anguſtas vij. ſtadiorum cōſtringitur. ſeu coartat. deinde diffuſus equore pauci curſus ſtringitur. z facit ꝓpontidem qui mox in. l. paſſus coartatur. fitq̄ boſforus tratius qui locus dicitur ꝓponti de eo q̄ preuenit mare ponticum z precedit idē oz boſſonis a tranſitu ſtricto z āguſtis meatib⁹ bonis (vt d. Iſido.) In de diffunditur ſinus pontic⁹ ampliſſim⁹ a tergo habens meotides paludes quod mare ex multitudine flumīum z aquarum dulcium influentium. dulci⁹ eſt atq̄ amplius nebuloſum atq̄ preter focas et delphios. alias beluas marinas maiores non patitur. Sicut autem terza cū ſit vna pro diuerſis locis vocatur varijs vocabulis ita pro varijs regionib⁹ hoc mare magnum diuerſis nominibus nūcupatur (hucuſq̄ Iſidorus li. xiij.) Sinꝰ vero maris dicuntur maiores receſſus. vt in mari mediterraneo pomicus ab vrege grecie ſic dictus. Pones autem dicuntur atthenienſes. vnde pomicum mare ab ponia vſq̄ in ciciliam dilatat. In occeano vero maximus ſinus eſt capſicuſ indicus/perſicus/arabicus /qui z mare rubrum dicitur. Rubꝝ aūt mare eſt vocatum eo q̄ ſit roſeis vndis infectum. nō tamen talem naturam habet qualem videtur oſtendere. ſed ex vicinis littoribus viciatur gurges atq̄ inficitur. quia omnis terza que circumſtat pelago rubza ē et ſanguineo colori proxima z vicina. in de enim nimium accutiſſimum ſumitur et alij colores quibus pictura variatur. Vnde cum terza talem naturam habet ex fluctibus littus diſſoluentibus maris ſubſtantia rubzificatur. Ob hoc etiā in his littoribus gemme rubee inuenīūtur. Nam huiuſmodi lapilli humo inuoluti cuz inter harenulas ſint quaſi attriti maris colorem retinent atq̄ fundi. Hoc mare in duos ſinus diuiditur. vnꝰ eſt perſicus ab oriente quem perſe inhabitant. Alius ab occidente arabicus. quem arabes incolunt z frequētant (vt dicit Iſi. li. xiij.)

De aquis.

PElagus est latitudo maris sine littore ⁊ sine portu (vt dicit Jsido.) summam habens profunditatem / instabilitatē ⁊ motꝰ cōtinuitatem / ceterorum et aliorum monstrorum nutriens / diuersitatez multorum vaporum ⁊ fumositatum generans densitatem: ex quibus contrahit obnubilationem ⁊ obscuritatem ex ventorum varietate recipiens colorīs mutabilitatem. ex collisione vndarum spumosam cōgregans in superficie leuitatem. et tumultualem emittens sonoritatem tumultuosum enim est pelagus ⁊ sonorum / inquietum / ⁊ periculosum. sicut de mari supius dictum est.

GVtta est minima maris vel aque siue pluuie pticula. a totalitate sua p aliquam violētiam sepata. que quidem (vt d. Jsido.) gutta dicit quando stat vel qñ pendet de tectis / aut arboribus ac si esset glutinosa. stilla vero dicitur dum cadit. hinc ⁊ stillicidium dicit: quasi stilla cadens. tam stilla vero q̄ gutta a nube aquosa vi calorīs siue vēti impetu resoluta suo pondere inferiora petit. ⁊ dum in cadendo est: nomen stille habet. i stillando autem vel pendēdo: optinet nom̄ gutte. stilla aūt siue gutta in substantia est humida / ⁊ clara / ⁊ diaphana / forma rotunda / quātitate modica / virtute magna. Nam terram sup quam cadit būefficat ⁊ fecundat. radices ⁊ semina nutrit et ingrossat. virorem in herbis arboribꝰ et plantis vegetat: ⁊ conseruat. pisces in mari reficit ⁊ recreat. ostreas ipinguat et in eis margaritam generat (vt d. Jsi) maxime gutta roris. ⁊ cum sit in se nobilissima ex frequenti tñ casu durissima penetrat iuxta illud. Gutta cauat lapidez non vi sed sepe cadendo.

SPuma ē dicta eo q̄ spumat vt dicit Jsido. Ex sordibꝰ em̄ aque generatur. vnde ⁊ mustum ⁊ ea que coquuntur spuma purgantur. Fit autem spuma per interclusionem venti interclusi in aque superficie motum aliquo agitante. vnde p pter interclusi aeris leuitatē euagando aque superfertur: ⁊ cito quippe ex vndarum collisione gignitur. sed tamen cito dispergitur: ⁊ dissipatur. spuma maris quandoq̄ inter lapides recolligitur: ⁊ p feruidam calorīs solaris actionem. quādoq̄ in pumicem: quandoq̄ in spongiam indouratur.

PIsces a pascendo sunt dicti. vt d. Jsi. li. xij. c. vlti. Terras et herbas aquaticas lambūt et sic sibi victum querunt. Dicuntur ⁊ reptilia: eo q̄ natando reptando speciem habeant. In natando em̄ repunt: quamuis ⁊ in profundum se ōmergant (vnde Ambro. in exameron) Magna inquit inter pisces ⁊ aquas vicinitas ⁊ cognatio est. Extra em̄ aquas diu viuere non possunt. nec solo aeris spiraculo sme aqua attracta diu viuunt. Habent enim quandam reptandi speciem: et naturam. quia dū pisces natat cōtractione corporis eminentiorem in se colligit longitudinem. ⁊ iterum se extendens aque immittitur quo misu repellens aquā in anterius se propellit. vnde vtitur quibusdā pinnulis in natando sicut auis pēnulis in volando. sed alio modo quia pisces natans pinnulas mouet a pte posteriori i anterius: ⁊ quasi quibusdā brachijs aut remis aquas amplectens ⁊ retinens. in anterius se extendit. auis vero mouet pennas sursum: ⁊ collectum aerem: per expansam alarum amplitudinem: compellit exire per partem posteriorem. Vnde per violentaz aeris propulsionem a parte posteriori mouetur corpus in anterius. Species autem piscium multipliciter variantur. scilicz quo ad locum vbi generantur. ⁊ quo ad escaz quas cibantur. et quo ad colorem ⁊ formā variam qua ab inuicem discernuntur: quo ad substātiaz q̄ cōponunt. ⁊ q̄ ad ōtutez q̄ diuersimode opant: quantuz igitur ad

ſitum ſiue locuz vbi procreantur: magna diuerſitas eſt· quidā vero ī ſolis a quiſ Quidam vero ptim ī terris: partim ī aquis cōuerſantur· z talia piſcū genera ſunt antiphibia· i· dubia ab Jſi· dicta eo q̄ ābulandi ī terris vſuz: z natandi ī aquis officiuz retinent a natura / vt foce et cocodrilli/caſtores/z ipocami id ē fluuiales equi z huiuſmodi· a nomīb⁹ ei animaliū terreſtriū: piſces nomīa ſunt ſortiti·· vt canes marini: lupi· eo q̄ mordeāt alios: voracitate imꝑba atq; ledāt (Jſi·) ī ſolis aquis viuentes· alij ſunt ī ſolo mari degentes· alij vero ſunt ī fluuiis z ī ſtagnis z alijs aquis dulcibus commorantes· alij vero ſunt inter hos medij: nūc ad dulces: nunc ad ſalſas aquas paſtus gratia diuertētes· ¶ Piſces vero a mari ad dulces aquas egredientes ī earum dulcedine delectant z impinguantur/z ecōuerſo· z hi nūc ī mari nūc ī aqua dulci cōuerſantur ¶ Multi aūt piſces fluuiales qui maris ſalſedinem nō ferentes: guſtata aqua ſalſa: ſubito moriuntur· vnde ſurſum ventrē eleuant et ſuper aque ſupficiem natant· qō ī oībus piſcibus maris z aque dulcis: ē ſignū mortis· piſces ēo ī mari natantes ſquamas habēt duras z groſſas: ꝓpter aque ſalſe ſiccitatez· piſces vero fluuiales ſquamas ſubtiles z ſpīnas molles· ſpie vero ī piſcibus fuerūt neceſſe: ad ſuſtētandū carnis eorum fluidā mollicē naturalem (docet aūt auic·) eligere bonos piſces ſcōm naturaz loci vbi nutriuntur d· ſic li· ij· c· vij· Jn locis inquit ī q̄b⁹ vbi morantur piſces eſt electio· qm̄ illi q̄ morant ī locis petroſis ſunt meliores z dulciores z ī aquis dulcibus currētibus ī quib⁹ nō ſunt lordes: z ñ ſunt limoſe neq; lacuales neq; campeſtres: et qui non ſunt de lacunis puis q̄ flumīa nō ibibūt et ī quibus nō ſunt fontes· Jtem i dem ibidem· z piſces quidem marmi ſūt laudabiliores· quia ſunt ſubtiliores· z meliores ſunt illi q̄ ſunt pelagīi: nō alias q̄ ī alto pelago nutriti· z q̄ morantur ī aquis diſcooptis: flatu ventoz ſupra ſe meliores ſunt illis q̄ ſunt ecōtrario· z illi q̄ ī aquis multarū agitationū z vehementis exercitij: ſunt meliores illis qui habitant ī aquis ſtantibus vnde piſces pelagīi ſunt meliores q̄ fluuiales· z ipſi meliores q̄ lacuales: maxime ſi lacuales ſunt longe a flumīe z a mari· habēt eīm quietem nec eorum putredo lauatur a ſubintrante flumīne ſiue mari· Vnde tales piſces male ſapiunt: z cito computreſcūt· meliores etiaz ſunt piſces tā marini q̄ fluuiales ī pelago aquilonari z orientali q̄ ī auſtrali· quia ex ventoruz impetuoſo flatu aque plus mouentur: z amplius depurantur z ſubtiliantur· ¶ Et ideo illarum aquarum piſces plus mouentur z exercitant: z a ſuis ſuperfluis magis emundantur· Jtem diuerſificant piſcium ſpecies non ſolū ſcōm ſue generationis locum· verum etiam quantum ad generationis ſue modū· quidam enim generantur per ouationem· z quidaz p coitum z ſpermatis emiſſionem· (vnde dicit Ariſto· li· v) accidit generibus piſcium ouantuz· quoniam quando femina ouat: ſequit maſculus ouа: z lac ſuum ei cit ſup ouа z illud qō tāgit lac ſiue ſpma maſculi ex ouis erit piſcis· z ideo que ñ tanguntur ex ſpermate: nō pullificabūt femina aūt eſt multe ouationis· ſed maior pars ouoz trāſglutit a femia· z multa oua damnantur ī humido· z non ſaluantur ex eis niſi que ouant ī locis vbi ſperma maſculi eicitur· quoniam ſi omnia ſaluarentur nimiſ multiplicarentur Seruant autem piſces ī ſuo genere parientem (ſicut dicit Ariſto· ibidem) ¶ Nūquid inquit inueniebatur piſcis qui faceret coitum cum genere alterius piſcis fetus aūt ſuos diligunt z nutriunt longo tempore (vt d· Ariſto· ī eodem) Omnes piſces nutriunt z cuſtodiūt pullos ſuos preter ranas· Jtem ibidem dicitur q̄ piſces fluuiales z paluſtres plus ouant et citius q̄ alij· qa ī maiori pte p⁹ v· mēſes alij aūt oēs pullificāt poſt vnum annuz paruī autem piſces: pullificant ī locis vbi parua eſt aqua iurta radices arborum et cannarum· Jtē idē ibidē maria ps ouoz dānat: qū piſcis ouat vagādo·

quia cum presens non sit masculus: ab ipsius semine ova non informantur ab aubus etiam et aljs piscibus deglutiuntur. Item ibidem dicitur q̄ quidam pisces generantur sine ouis et sine coitu ex limo et harena: et ex putrefactione que est super aquam. Item ibidem tempore coitus vagantur mares et femine piscium sicut grex: et ambulat par cum pari: et multi ex eis cum pullificant infirmantur: z propter hoc tunc temporis maxime deprehenduntur. Item ibidem quidam pisces pariunt quando ad harenam fricant ventrem suū (In li. autez iozath de animalib⁹ dicit) q̄ piscis esthymeron sine coitu nascit: z cum vixerit p tres horas dicit: tunc morit̄r. Piscis etiam murena non a suo simili cōcipit: sed a serpente: quam murenaz serpens sibilo quocat ad amplexum (vt d. Ysi. li. xij c. vi.) Murena inquit greci stairmaz vocantur: eo q̄ se cōplicet in circulos. hanc femine esse sexus tradunt: z concipere a serpente: ob id a pastoribus sibilo vocatur: z capitur. fuste percussa: vix interimitur. ferula vero percussa: statim morit̄r. hanc habere aiam in cauda certū est. Nam capite percussovix dicunt eam interfici. cauda vero percussa z amputata dicitur statim mori. econtrario autem est de serpente. nam cōtrito capite vel abscisso: statim morit̄r. cauda vero inde abscisa diu viuit. Dicit etiam Jo. q̄ serpens deponit venenū ante q̄ coeat cum murena sed completo generationis actu resumit venenū suum. z ideo murena in cōcipiendo: non cōtrahit venenuz a serpente. nec generat aliquid serpentinum. sed sibi similē vt dicit idem. Item quidam pisces cōcipiūt ex solo rore: sicut ouis. z sine spermate: sicut ostree. z alij quidaz pisces in conchis degentes (Vnde dicit Joban.) Pisces inquit elith: per noctem egrediuntur aquam / z in terris ex rore matutino concipiunt et pariunt. quorum conche in decremento lune semper manent vacue. Quidam enim pisces monent ad conceptum z ortum secundum ortum stellarum: vel occasum (sicut dicunt Joannes z Jsidorus) Vnde dicunt de pisce q̄ dicitur australis. tūc pisces illius generis oriuntur. quando pliades incipiunt tendere ad occasum. nec apparent quousq̄ pliades iterum oriantur. quamuis autem pisces generentur. nullus tamen modus piscium habet testiculos. sicut nec aliquod genus serpentis. nec aliquod genus carens pedibus: habet mamillas: nec lac. preter delphinos: qui habēt lac et lactant fetus suos: dum sunt parui (vt dicit Aristo. li. sexto.) De quibus dicit Jsidorus. li. duodecimo. c. sexto. Delphini qui z simones nominantur: sic vocantur eo q̄ voces hominum sequuntur. Et ad vocem symphonie gregatim conueniunt. z in armonia delectantur: quibus in mari nihil est velotius. Nam plerumq̄ salientes naue transuolant. quorum saltus z ludus in fluctib⁹: futurā signat tempestatē. Est etiā delphini gen⁹ in milo dorso serrato qui tenera ventrium secantes interimunt cocodrillos (Jsidorus) Itez diuersificantur genera piscium quo ad cibationis modum. (Nam dicit Auicēna li. secundo) Illi qui cibantur herbis bonis z radicibus plantarum: sunt meliores eis qui comedunt sordes que de quibus proiciuntur ad loca infusionum. Et in exameron dicitur Diuersificantur etiam in pastu. Nam quidam mutuo se deuorant: z sua carne vicissim pascūtur minor apud illos esca maiorib⁹ est. rursus ille maior fit esca alterius atq̄ ꝑda et cum alium deuorauerit: tandez ab alio deuoratur. sicut dicit Aristo. li. sexto. Carabo inquit vincit pisces magnos. et comedit ipsos. multipes autez vincit carabonem z comedit ipsum. Item ibidem. Quidam pisces pascuntur in sceno et luto: sicut carabo: z propter hoc est ponderosus: z multum de luto in ipso inuenitur. Pisces vero qui alios predantur dentes habent fortiores. Sicut de pisce quem greci phagin vocant. Dicit Jsidorus. q̄ ita habet duros dētes / vt in mari ostreis nutriat. vñ z dentrix pre grāditate z fortitudie dētium appellat. alij vero pisces vt dicit in exame. dentes habent

mmozes/ſed plures ⁊ denſiozes· ac etiã acutiozes vt cito cibũ acceptuz mcidãt· et facile ſme moza deglutiant/ ne cibus ĩ oze diutius detentus/aque ipſi⁹ alluuione auferat·aliqui etiã piſces cibũ ſuum ĩ barena fodiẽdo querũt(vt d·Iſi·li·xij·)de porco marmo qui vulgo ſirilus dicit/qui dum eſcã querit moze ſuis ſub aquis fodit terraz· circa guttur enim habet orificũ/⁊ miſi roſtrũ barenis mfigat/cibum nõ colligit·Itẽ Ariſto·li·viij piſces ꝑ maiozẽ ꝑte comedunt carnes ⁊ comedũt ſe tpe pullificatõis excepto ſcaleon·⁊ vniuerſaliter piſces ſunt gulo ſi⁹ ⁊ auidi ad cibum/⁊ ꝓcipue piſcis q̃ dicitur habatue·⁊ ꝑter hoc extendit venter ſuus cũ fuerit ieiunus ⁊ malus·⁊ ſepe ĩflat ventrẽ ſuum/⁊ eicit a ſe alios piſces quoniã venter eius ꝓuenit ad os ⁊ non habet ſtomachũ·Item differũt piſces q̃ ad tempus ⁊ locũ paſtus· Nam quidaz ĩ aqua tantum querũt cibum ſuũ·Et q dam de nocte ſup terraz· ſicut ipotbaus equus·ſ·fluuialis ſic dict⁹/ eo ꝙ equo ĩ dorſo ⁊ ĩ iuba ſit ſimilis(vt di·iſi·)qui die m aquis cõmozat/ de nocte ſegete de paſcitur·hunc milus gignit(vt d·Iſi·)generaliter aũt ſcõm Ari·li·viij·piſces pl⁹ laborãt ĩ die/q̃ ĩ nocte·⁊ plus añ meridiam noctẽ q̃ poſt·⁊ ideo (vt d·Ari·venantur ante aſcenſum ſolis/⁊ tũc ponũt venatores rethe·quia piſces nõ bene vident horaz illa·⁊ qñ augmentatuz lux vident odore tamẽ querũt cibum nocturno tẽpore Jn odoriferis eĩ delectant·⁊ ido dicitur li·xij·genera piſcũ odorãt ⁊ audiũt·⁊ ido ad vaſa noua q̃b⁹ venant citius accedũt q̃ ad antiqua·immo miſi fuerit nouũ de facili ad vaſculum non accedunt·ſepe eĩ decipiuntur ꝓ odorem(vt dicit Job·)Eſt mquit belua ĩ mari que de faucibus ſuis reſpirat aquã cũ vapore odorifero·piſces ſentiẽtes odorem ſequunt ipam/⁊ ĩtrant fauces eius poſt odorem/que ipos deglutiens/⁊ ab ipſis ſic capitur(dicit etiã idem)q̃ eſt piſcis nomine faſte/ĩ cuius ore aqua hauſta/ dulceſcit/quam piſces mmozes ſequẽtes ĩtrant ĩ os eius/quos ſubito accipit ⁊ deglutit·Itẽ d·idem q̃ delphini ꝓ odorẽ ſentiũt ⁊ cognoſcũt ſi homo moztu⁹ ĩ mari vnq̃ comederit de delphino/q̃ ſi comederit/comedũt ipm·ſi vero non comederit/a morſibus aliorum ſaluant ipm·et ad littus pellunt eum cũ roſtris ſuis(ĩdicat Ariſto·⁊ Plinius)Item Ariſtoli·viij·Piſces claras aquas ⁊ curzentes ĩhabitantes/non cadunt ſuper res fetidas·miſi habeant bonum ſapozem·ſicut nec aues/⁊ ĩ hieme fugiũt a fundo maris ꝓpe terzam/querendo calozem/⁊ ibi querunt paſtum ſuum· Jn eſtate vero e contrario a littoribus fugunt calidum ĩ profundum·⁊ ideo venantur ĩ hieme iuxta terzam·ſed ĩ eſtate ĩ profundo· Nam calor immoderatus ledit piſces· Item dicit ĩ eodem·ſunt plures piſces qui apud aſcenſum canicule moziuntur pre caloze·Similiter nocet eis magnum frigus/maxime habentibus lapidez ĩ capite·ſicut habent cancri/⁊ huiuſmodi Nam lapis ĩ capite cõgelatur/coagulatur·⁊ mozitur de facili talis piſcis·Variantur etiam piſcium ſpecies quo ad figuram ⁊ diſpoſitionem/tam ĩ quantitate/q̃ ĩ qualitate·Sunt enim quedaz ĩgentia beluarum genera/quorum corpora montibus ſunt equalia·Vt dicitur qualis fuit cetus qui excepit Jonam·cuius aluus tante eĩ fuit magnitudinis/ vt ĩſtar ĩferni obtineret (dicente prophetа)De ventre ĩferni exaudiuit me· Sunt ⁊ alij piſces ita paruuli q̃ vix hamo capiuntur(vt dicit Iſidorus li·xij·) Affozus eſt piſcis qui ꝓpter exiguitatem hamo capi non poteſt·⁊ ibidem dicitur Euchirius eſt piſcis paruus/vix ſemipedalis·ab herendo eſt dictus·quamuis enim exigui corporis ſit·maxime tamen eſt virtutis· Nauem enim adherẽdo retinet· Nam nauis cui adheret licet ruant venti/ſeuiant procelle quaſi radicata /ĩ mare ſtare videtur· nec mouetur non ĩ retinendo·ſed tantummodo adherendo·Dunc latini moron appellauerũt/ eo ꝙ nauigia ſtare cõpellat(vt d·ibidẽ)

In erameron etiam dicitur de eodez pisce q ventorum presentiens procellas calculum arripit valid z tanq̃ anchorã ne excutiatur fluctibus contrahit z nõ suis se liberat viribus sed alieno ponderemunitur/z cõtra futurã tempestatem stabilitur quod vidẽtes naute sibi pcauent ne turbo ꝓueniat eos improuisos sicut d ambro z Beda (d etiam Aristoli iij) q femmei pisces sunt longiores masculinis z sunt durioris carnis z anteriꝰ caro masculi durior est z similiter superiꝰ in femminis vero inferius z posterius durior (d aũt Auicẽ li ij) q meliores sunt pisces illi q̃ nõ sunt magni valde nec habent carnez nimis durã z sicca z in quibus nõ est nimia pinguedo nec muscillago in quibus non est malꝰ sapor vel odor suauis autẽ saporis sunt cõuenientes nõ nimis pingues nõ habẽtes superfluam pinguedinẽ/nec grossam/nec arcem/in quibꝰ ñ accidit post mortem cito fetor z illi qui habent durã carnem saliti meliores efficiunt z in illis q̃ sunt dure carnis melior ẽ ille q̃ minꝰ durus est z in illis qui sunt mollis carnis melior est ille qui minus est mollis Ex quo patet diuersitas in piscibus quo ad substantiã z qualitatẽ Omnis ei piscis sicut dicit idẽ generaliter frigidꝰ ẽ z humidus quidam tñ sunt in cõpatione cõplexionis piscũ ceteris calidiores z maxime qñ sunt saliti z ido quãdo sũt valde recentes generãt fleuma aquosum et mollificãt neruos/z non sunt ꝓficientes nisi valde calido stomacho Saliti vero magis cõueniunt medicine capita emi salitoꝝ piscũ vsta sanant morsum rabidi canis z punctura scorpionis/z eradicant carnem adulter inam in vlceribus/et cõferunt vlceribus putridis z sanosis Similiter ius omnis piscis confert venenis bibitis/z punturis multos effectus habet alios effectus (sicut ibidem dicit) sed hec dicta de eoꝝ qualitate z substãtia hic sufficiant Item differũt pisces in viuacitate sensus z ingenij sagacitate mi ti eñ sunt plurimũ ingeniosi aliqui eñ miram astutiã habent euadendi cũ sentiant insidias piscatoꝝ (vt d Isi li xij) mugil inquit ẽ genus piscis multũ agilis Nam vbi dispositas senserit piscatoꝝ insidias cõfestim retrorsum redit z ita cito rethe transilit vt volasse ab astantibus videatur Item idem d ibidem ō ẽ u scaro q̃ eusscarus eo q̃ solus inter pisces escã ruminare phibet buc dicit per hoc plurimũ esse ingeniosum Nam dum sẽtit se intrasse sportulã piscatoris non exfrõte erumpit nec infestis morsibus caput iferit sed crebris caude ictibus ex aduerso foras lazare incipit atq retrorsum redit quem luctantẽ si eusscarus alius forte viderit exterius vt erũpe satagentem adiuuet caudaz eius in ore apprehẽdẽs put põt ipm liberare z extrahere intendit vel contendit Adhuc dicidem cõgruquidem plures nexus habet ingeniosus est in solertia escam acquirendi Nam cibum inhamo appetens sed aculeũ timẽs non morsu sed suis pinulis hamum cõplectitur/z non prius dimittit ipm q̃ escam circũtoserit Cancri etiã ostreis inimicantur eoꝝ eñ carnibus viuũt miro ingenio Nam quia forte z validã eius testam aperire non possunt explorant qñ ostrea clausa suam testam aperit z tũc cãcer qui latitat insidiose z latenter lapillum mittit ne ostreũ se claudere possit et ita impedita clausura carnes ostree deuorat z corrodit Ostrea aũt a testa sunt dicta quia interior carnis mollicies munitur testa Greci etiñ ostreã testam vocant z dicit totus ille piscis cum sua testa ostreũ in neutro sed ostrea in femminino dicitur esse caro Dicuntur etiam tales pisces conche z conchilia quia deficiente luna tales euacuantur luna tñcum in augmento fuerit auget humorez diminuitur vero humor cum luna fuerit in defectu z ideo pisces clausi in conchis in lune incremento turgescũt z in ꝺfectu euacuantur In his autem conchilibus preciose generantur margarite /ꝺ quibus dicit Plinius z alij qui de animantium scripserunt naturis q̃ quidẽ tempore nocturno littora petunt Et tũc celesti rore Margaritas concipiunt

Vnde ⁊ tales cōchile margarite fere bo⸗relie ſunt dicte: in quaruꝫ carne ꝓciosus calculus ſolidat· ⁊ ē nobiliſſima gēma q̄ ſic ex roze vernalis tpis generat· que q̄⸗to albioꝛ ⁊ lucidioꝛ tanto efficacioꝛ eſti⸗matur· Sunt ⁊ queda cōchile ſiue con che murice dicte: ab aſpritate ⁊ acumine que alio nomine cōchilia dicunt: que cir cūciſe ferzo lacrimas purpuree colozis e mittūt· ex quibus purpura colozat· ⁊ in⸗de oſtreū eſt appellatū· quia ex humoze teſte: elicit hec tinctura (vt d· Iſi·) ¶Das et multas alias piſciū ꝓprietates ⁊ na⸗turas in li·pli·⁊ Ari·⁊ Iſi·⁊ in exame ron· Ambꝛo· ⁊ baſi· poteris inuenire· ſed ne tediū inferam⁹ legentibus ō hac ma teria hec ſufficiant· Dicit etiā ¶Plin⁹ vt dicat Iſi·li·rij· q̄ piſciū ſunt in aquis ge⸗nera·c·xliij·· ex quibus multa: quodam nature intellectu· ozdine tempꝰ ſuoꝛum agnoſcūt· quedā in locis ſuis ſine muta⸗tione vagant· quedā ſine tpis obſeruatō ne viuūt· quedā vero cōmixtōne maſcu⸗li ⁊ femine cōcipiunt catulos: vt cet⁹· Jō aūt eſt cet⁹ ⁊ balena· ⁊ ſunt balene īmē⸗ſe magnitudinis· belue ab emittendo ⁊ fundendo aquas ſic vocate· omnibus ei aliis maꝛinis beluis: altius iaciunt vn das· balena em̄ emittere dicat· cete ei di cunt a corpis inanitate (vt d· Iſi·li·xij) dicat aūt in li·x· cetus habūdat in ſper⸗mate: ⁊ poſt eius coitū cū femina: q̄ ſu⸗perfluit: ſupnatat aque: quod collectum et deſiccatū: in ambre ſubſtantiā cōmu⸗tatur· qui vero multum eſurit: vaporem odoꝛiferū ad modū odoris ambre: ex ore ſuo emittit· in quo piſces delectant· ⁊ pro pter vaporis redolentiam: ipſius oꝛifici um ingrediuntur: ⁊ ſic decepti ab eo de⸗uozantur· In hoc piſce vt d· idem mate⸗ria terreſtris dominatuꝛ plus q̄ aque· ⁊ ideo multe ē corpulentie ⁊ pinguedis vñ in ſenectute p̄ magnitudine corpis: in eius dorſo coadunat puluis ⁊ cōdenſat in tm̄ q̄ herbe ⁊ frutices ibi creſcūt: ita vt bel ua inſule ſimilis videat: ad quā ſi nau⸗te incaute appropinquauerint: ſine picu lo vix euadūt· Nam aquā in tanta quā⸗titate de ore eicit ſup nauem ⁊ diffundit q̄ ipaz aliquā obruit ⁊ ſubmergit· Tāte etiā eſt pinguedinis q̄ quādo cū piſcato rum ꝓcurritur venabulis ſiue telis vul⸗nus non ſentit: niſi prius pinguedo per⸗forꝛetur totaliter· ſed q̄n caro interior ledi tur: tūc facilime capit· quia amaritudi⸗nem aque ſalſe non ſufferens: littus pe⸗tit· Tante autem ē quātitatis q̄ quādo capitur: tota patria ō eius captura emē datur· Catulos ſuos miro amoze diligit et eos in pelago longo tempoze circūdu cat· q̄ ſi eos ab harenarum cumulis im⸗pediri contigerit: aque multitudinem in oze collectam: ſup eos fundit: ⁊ ſic eos a periculo liberans: ad pfundū pelagi re⸗uocat ⁊ reducit· ꝓtra omnes occurſus ip⸗ſis nociuos: p̄ ea⁊ defenſione ſe opponit et ſemp inter ſe ⁊ mare in pte tutioꝛi ip ſos ponit· ⁊ quādo mualeſcit tempeſtas fetus ſuos adhuc iuuenes ⁊ teneros in vē trem ſuum cōtrahit· quos ſerenitate fa⸗cta: viuos euomit ⁊ ita⁊ emittit (vt di· idem) Item ſoꝛath cōtra ceti pugnat· q̄ dam piſcis ſerpentinus ⁊ venenoſus ſi⸗cut cocodrillus· ⁊ fugiunt piſces ad can⸗dam ceti: qui ſi deuictus fuerit: piſces p̄⸗dicti moriūtur· q̄ ſi nō poterit ille piſcis peſtifer deuincere cetuꝫ: a faucibus ſuis fumoſum odorem fetidiſſimum: in aquā emittit· Cetus vero fumo odoꝛifero de o re emiſſo: fetidum odorem repellit: ⁊ ſic ſe ⁊ ſuos ꝓtegit ⁊ defendit·

Finit Liber Tredecimus·

Incipit Liber de Terra ⁊ eius ꝓprietatibus.

Liber Decimusquartus.

POst ꝯ diuina co-opāte gra ꝯplet ē tractatus ō ꝑ ꝓprietatibus corporis supremi in mundi scilicet celi ⁊ corpis iterme dij lucidi pspicui et dyaphani scz ignei /aerei/⁊ aquei· vltimo dicendū est de ꝓprietatibus corpis infimi ⁊ opaci hoc tam in generali q̄ in speciali· Corpus aūt infimuz ⁊ extremū est ipa terra respectu celi de cuius ꝓprietatibus cōmunibus/ aliqua sunt huic opusculo inserēda /⁊ hoc quo ad eius substantiam/ qualitatē/⁊ cōtentū siue ornatum· Cōtinet aūt in se interi⁹ ꝑ ornatu omnia metheorica ⁊ mineralia sicut lapides ⁊ metalla· Exterius vero sensibilia sicut bestias ⁊ iumenta ⁊ vegetabilia· vt herbas ⁊ plantulas ⁊ arbusta· ō quib⁹ omnibus ponēda sūt aliqua i hoc tractatu ꝓut de eis sacra scriptura videt in supficie facere mētionē· simplicia aūt et feze omnibus nota credim⁹ hic ꝑ simplicibus debere sufficere· ⁊ ideo de illis pauca hic reatantes maioza maiozibus et subtiliora subtiliozib⁹ reseruam⁹· Hic aūt in principio hui⁹ opusculi volumus ꝓtestari q̄ parum aut nihil ō nostro hic apponimus· sed auctozitate sanctoruz ⁊ etiam aliquoꝝ philosophoꝝ dcā quem/ admodū in p̄cedentib⁹ fecim⁹ mentionez intercalariter p ozdinē inseremus·

Terra itaq; (vt d· Isi·li·xiij·c·i·) ē i media mūdi regione posita ab oib⁹ ptib⁹ celi in modū cētri eqli ter eqli interuallo sepato q̄ singulari numero totū ozbē signat i pli vo singlas eius ptes· Est aūt terra dcā vt ōz ibid· a supiozi parte q̄ terit hec· ⁊ hum⁹ ōz a mari huido cui piūgit· ōz ⁊ tell⁹ qz fruct⁹ eius tollim⁹· ōz ⁊ opl qz opē fert frugib⁹ eadē ōz arida vl'qz arake ⁊ culte ē apta vl'qz ab aliq̄ siccitate ꝓpia ē distincta/ q̄ emz humida sit hoc ab aque vicinitate nomi sortit (vt d· Isi·) ꝓprietates aūt terre describit basi·m exame· Terra inquit ē corpus infimū ⁊ mediū equalibus spacijs a celo remotum· ⁊ ideo celi centꝝ a sapientibus est vocatū· Vñ ⁊ olim corpm est corpulentissimū de simplicitate ⁊ subtilitate habēs minimū/ alterū mūdi fundamentū /corpus natura frigidū ⁊ siccum quantitate respectu celi minimū· quantus in se maximū qualitate obscurū ⁊ ex se opacū/ figuratōe sphericū· ⁊ non nisi aque glutinio cōmansiuū vel cōtinuū secundū totū quietum· licet in suis ptibus suscipiat sepe motū/ olim corpalium viuētium habitacl'm/ pedū dei scabellum dictum· eo q̄ in corpe mūdi minima ē species eius ⁊ elementū min⁹ /⁊ in eo apparet min⁹ diuine opatio potestatis· ꝓpter quod dicit suo q· infimo pēd tangere terrā/ qz respectu magnitudis ⁊ pulchritudinis celi/ minime videt in corpore terre diuine sapientie sublimitas relucere Quamuis aūt terra respectu celestis corporis sit infima· tamen luminariū celestium influentie ē potissime susceptiua· et ideo fecūdissima est tanq̄ vir omniuz et multarum ⁊ cōtrariarum specierum maxime productiua· Cum enim sit celi centrum in omni sui parte ab ipo recipit influentiam ⁊ effectum· Vnde quod min⁹ nobilitatis videt habere in sua substantia recupat effectum ⁊ in virtute sua· qa nobiliores producit scom quid species aliquas q̄ ipsum celum· quod pro ornatu habet solas sensibiles stellas· Terra vero p ornatu cōtinet ⁊ producit vegetabiles/ sensibiles/⁊ ratōnabiles creaturas vt d· basi· dic ec idē terra (vt di· philosophus) ē ꝓpiq̄sequi librata ponderibus quelibet enim suarum partium suo pōdere mititur ad mundi medium quo missu ⁊ inclinatione singularium partium tota circa centrum equilibrata suspendi tur/⁊ equaliter immobilis retinet· Sicut scriptum ē· qui fūdasti terram super stra· ⁊ cetera·) ido scom Isidorum li·xi·)

Dicitur ſolū·quia elementum eſt ſolidū cuiuſlibet corpis quantumcūq; ponderoſi ſuſtinēs totam molem Vnde quelibet grauia ſurſū mota quouſq; terrā ſtabilez tangant pmanent mquieta· ſed cum peruenerint ad terrā quietantur· ꝓpter miſi/gnes aūt ipſius terre ꝓprietates nobiles et effectus errores gentiliū terram deificauit/z eam diuinis honoribus antiquit⁹ venerari z colere pſueuit(ſicut d·Iſi·li·viij·) i trac·de dijs gentiū z demonibus li·xiij Cererem deor̄ matrē vocauerunt antiqui terram a creandis frugibus ·ſic dicta eſt eo q̄ omia cibat ·z nutrit omia indigentia ali mēto·nam terra mater eſt fecunditatis·quia nullum vegetabile poteſt creſcere miſi i terreſtri ſubſtantia radicetur·ideo etiaz ops eſt dicta·quia melioz fit terra ope culture z ex ipſa etiā cō ſequit opē vit⁹ quelibet viuens creatura·dicta ē z honeſta vel quia ſtat vi ſua vel quia herbis/arboribus /z floribꝰ ſit veſtita(vt d·idem)Terra em̄ a ſemmibus arescentibus m hieme calorem concipit ab ethere m vere z m eſtate· Vnde tunc herbis z floribus ornat z veſcit quibus m autumno z hieme ſpoliat·In ſignum autez tante fecūditatis z virtutis facta eſt ei magna imago femmia alma mater nūcupata·cuz curzu corona poſita ſuper curzum·cui leones domiti ſubijcie bantur m vna manu portabat clauez m alia timpanum ſiue cimbalū/cuius auzi ge vibrabāt gladioſ quos geſtabāt z galli matronā ſedentem m curzu ſubſeq̄ fm gebant·Mater ſiquidez fuit dicta terra eo q̄ plura pariat /z omnibus mortalibus cibum gignat·Dicit aūt z mater alma eo q̄ omnia animalia alat·Eſt emz elementor̄ nutrix terra(vt d·Iſi·)Corona/nam turricā m capite geſtare dicit·quia cunctis ciuitatibuſ ſuppoſitis mſignitur m curzu rotato vebit·quia ipa terra pendet m volubili aere m quo ſuſtinet· Sedet autē m curzu volubili ·quia cum omia moueātur ·illa ſola dicitur non moueri·q̄ illi leones ſubiciunt manſuete·oſtendit nullū genus eſſe tam ferum q̄ i morte non ſubiciat a terra poſſit aut ſupari·q̄ clauis m manu fingitur ·Oſtendit q̄ terra hieme claudit·z vt naſcant fruges m vere aperitur·q̄ autē terre dicantur galli ſeruire·oſtendit q̄ volatilia idigēt ſeminibus terre·z ideo aues eam oportz ſequi z ad eam deſcēdere/vt m ea poſſit femma victus gratia repire·Vomꝰ aūt cimbalor̄ deſignat i colendis agris ſtrepitus ferramentor̄ vomer̄ ſcilicet z iugonum·z ideo eneorum·quia terrā antiqui mſtrumentis eneis colebant ante q̄ ferrum eſſet muentum(vt d·Iſi·)q̄ miniſtri eius cū tractis gladijs fingunt·deſignat q̄ p terra defenſanda vel acquirēda ſepe bella cōmittuntur /m quib⁹ gladij extrahuntur·Hijs z alijs multis modis deſcribunt ꝓprietates terre ſub tegumento fabularum· ſicut z ibi dicit vel recitatur ab Iſi·Quamuis aūt terra ſit ſūme fixa z ſtabilis ſcōm ſitum·ſumme tñ mter elementa eſt paſſibilis per effectū· Itē q̄uis ſit ſcōm ſubſtantiam frigida/quoſdā tamen m ſe cōtinet vapores igneos quos emittit·vt patet m ethna z vulcano(ſicut ibidem d·idem)Itē q̄uis terra ſupficialiter exterius ſit nigra ·z mde terra·intrmſecus tamen cōtinet multa p cioſa· ex quadam em̄ celeſtis mfluentie impſſione m mterioribus terre venis pre cioſe gemme z nobilia metalla generā/tur·Vnde z terre virtuoſitas ſub quadā extrmſeca deformitate occultatur·Item terra vndiq; mari cingitur /z maris bra chijs circūdatur /z pertitur·a cuius bu/miditate p occultos meatus penetratur ne p ſiccitatis naturalis domimo reſolutis partibus redigatur m puluerē (vt d·Beda)Item terra quamuis m ſuo toto ſit ſolida ſicut ſubſtantia eius· tamen q̄libet ps eius ad centrum naturalem eſt motiua ·z p cōmixtionem ignear̄ partiū et aerearum ſit m aliquibus ſuis partibus rara z porioſa/cauernoſa /z ſpongioſa·cuius cōcauitatez vapor ventoſus ſubintrans·terre ptes cōmouet/z agitat /z generat terre motū(ſicut d·Ari·li·me·)Ventus inquit frigidus m ventre terre agitatus facit illam agitationez·que eſt terre motus·(z ſequitur ibidem) ſicut fit

ſonitus ex ꝓfricatione corꝓuz ſe alidētiū
in aere: ita fit motus ex diuerſitate agi-
tationis vēti occultati in terra. et ē ſigna
tio ſuper hoc quod nō quieſcit donec ſem
datur terra et exeat vent⁹ audita voce.
Item ibidē dicit arx. in locis vbi fit con
curſus maris vehemens et agitacio vn-
darum eius in locis multarū cauernaꝝ
fit vehemēs terremotus: ſicut accidit tē-
pore herculis i quibuſdā iſulis in quib⁹
incepit eleuari terra ad ſimilitudinem
collis. deinde ſciſſus eſt loc⁹ ille: et exiuit
ventus fortis qui deſtruxit ciuitatez: cu
ius impſſio manifeſta ē vſq; nūc ꝛc. Itē
idem ibidem. terremotum cōſequitur vꝰ
cōcomitat tenebroſitas tegens ſolē abſ
q; nube vſq; ad cōſumptionem terre mo
tus: propter vaporem groſſum. et antece-
dit terremotum ſignum: ſignans eius eſ
ſe q; videtur in celo nubes longa: ſicut li
nea rēa ante occaſuz ſol (et ſequit ibiō)
et accidit quandoq; terremotus ꝓpter
eclipſim: per lunam. quia tunc calor ſo
lis non ꝓuenit ad aerē. vt ſubtiliat et cō
ſumat vaporem: qui eſt cauſa terremo-
tus. Item in li. vegetabiliuz Ari. Terre
motus in locis arenoſis non fit. ſed in lo
cis interius cauernoſis et exterius in ſu-
perficie duris: ſicut ſunt loca montiū. q̄a
ſi locus in ſuperficie fuerit rarus: exalat
vapor paulatim: et non fit tanta aggre-
gatio vaporis: vt poſſit mouere terram.
ſed cū locus interius eſt cōcauus et ſpon
gioſus. et exterius ſolidus atq; durus ag
gregatis ꝑtibus vaporis: fit agitatio for
tis: ita q; aliquando ſcindit terrā. In lo
cis ergo omnino poroſis: nō accidit de fa
cili terremotus. ꝓpter vaporis cōtinuam
euentationez. nec in locis valde duris et
cōpactis: ꝓpter ꝑtiuz cōpreſſionem. ꝓpter
quod illas vapor plurim⁹ nō ſubintrat.
ſed accidit in locis interius cauernoſis.
ſed duris exterius et compactis (hucuſq;
Ariſto.) Itē terra cū ſit elementū ſecun
dum ſubſtantiam ſimilis eſt in toto et in
partibus. ſed tamen ſcōm qualitatē nō
eſt in ſuis partibus vniformis / immo p
pter aliarum qualitatum elementorum
admixtionē: cōplexionem et naturaz mu
tat. et ideo vniformem non habet diſpo-
ſitionem: nunc colorē variat nunc ſapo
rez. Iſta diuerſitas multis accidit ō cau
ſis et etiam multis modis. qñq; ex ele-
uatione et depſſione. nam eleuata eſt ſu
perior: depſſior vero et declinior eſſe con
ſueuit. quod (vt d. Macro.) accidit pro
pter radiorum ſolis fortiorē impreſſionē
tam in locis depſſis q̄ in altis. Aer em̄
groſſior eſt in vallibus q̄ in montanis. et
ideo maior fit ibi aggregatio radiorum et
etiā cōcalcatio: ꝓpter reuerberationez ad
aerem groſſum. In locis vero montuo
ſis et altis: quia aerem habēt rariorē: di
ſpergunt radij et non ita coartant. et ideo
minor ibidem generatur calor. Item ex
directa vel indirecta ſolis oppoſitione: q̄a
illa terra fertilior eſt que ſcōm ſitum di
ſpoſita eſt maxime ad ſuſceptionem con
currentium radiorum ſolarū. que vero
magis elongatur a radijs: minus apta
frugibus et fructibus reputur. Itez ex vē
torum diuerſificatione. Nam terra quā
cōtinue flat ventus orientalis: tem pa-
te calida eſt: et inter humiditatem et ſicci
tatē quaſi media (vt d. Conſtā.) et ideo
eſt fecūda floribus et fructibus et magis
cōgrua hominū habitationi. Occidenta-
lis autē ventus magis attinet frigidita
ti et humiditati et minus efficit terraz tē-
patam. et ideo occidētalis terra minus ē
fecunda. Ventus aūt ſeptētrionalis ter-
ram deſiccat et infrigidat. tamen ratōne
puri aeris ipam ſubtiliat et depurat. vñ
in terra aquilonis: homines ſunt ꝓcere
ſtature et elegantis forme. frigiditate em̄
exterioris aeris clauduntur pori: et calor
naturalis retinetur intrinſec⁹: ex cuius
virtute et ſtatu ampliat et figura corpis
ōcorat. Vent⁹ aūt auſtralis quia calid⁹
eſt et humid⁹: terrā quā cōtinue flat tur
bat / calefacit / inſpiſſat / et ingroſſat. et ideo
homines auſtralis regionis ſūt cōtrarie ſta
ture et figure illis q̄ habitant in aq̄lone. et
ideo homines taliū regionū nō ſunt ita ani
moſi / et iracūdi / et clamoſi: ſicut alij (vt
d. Cōſtan.) Itē variat qualitas terre ſi
ue ꝓximitas ex elongatōe a mari ſue ap
propinquatōe. nā terra vicina mari me-

ridionali: calidior et humidior terra q̄ ē vicina aquilonali: nam vapor calidus et humidus: amari resolutus: calefacit terram que est sibi ꝓmqua. mare vero septentrionale econuerso. et ideo mare pontic⁹ dulcius est q̄ cetera maria: siue minus salsum. quia plus in illo vincit frigus. z ideo vapor frigidus ab eo resolutus terrā infrigidat ꝓmquā. Itē vastatur boīm exercitio z opatōe q̄to ꝑ plō fodit: z euertit: tāto ei ⁊tus milita cū singulis ptib⁹ amplio⁹ ꝓmiscet: z sic aptior reddit: vt ex ipa fructus multiplex generet. q̄n ꝑ diu otiosa dimittit z q̄eta ad ꝓductōez fructuū reddit mīm⁹ apta. Itē bona terra si rore fuerit pfusa aut cōplu ta mollificat/ipinguat/z meliorat. sive ro barenosa fuerit: aut minus lapidosa peior efficitur. quia amplius idurat.

MOns est tumor terre in altum se erigēs: solo pede relinquam terrā tāgens. Vñ dicunt montes eo q̄ sint sup terrā aliam eminētes (vt d. Isi.) di. aut aristo. in libe ꝓpietatibus elemētoꝝ. q̄daz dixerūt q̄ terra in principio sue cōpositōis fuit totūda z plana in qua nō fuerūt montes neq; valles. q̄a erat spherica in figura sic corpa supiora. Vñ mōtiuz z vallīū cā nō est nisi ꝓmotio aquaꝝ: q̄ cauauerūt loca rara: facte sunt valles facti sunt montes ptes duriores que nō poterāt cōcauari loca vero cōcauata fcā sunt loca mariuz z fluuioꝝ. Itē etiā d. in li. metthe. mōtes māt fiūt q̄nq; exvehemīti motu terre. vñ eleuat terra z fit mōs sic ex aqueductu accidit ꝓcauatio pfūda: z fit vallis. Itē ibidē maris accessus z recessus q̄dam loca cauat q̄daz extollit: z fiunt mōtes. Et q̄n mare totaz terram cooperuit deinde mollia q̄dam etiā abrasit z dura reliq̄t et in q̄busdam locis cōgessit. mollia etiā quedā cōgesta cū abscinderet: desiccata sunt z in mōtes cōuersa ꝛc. ¶ Montes itaq; sunt dum z solidi z cōpacti: a terra versus celū erecti: z tm cū terra radicatus sunt cōiuncti. q̄nq; tamē interius sūt spōgiosi cōcaui z cauernosi. z ideo ad se ratōne vacuitatis aq̄s attrahunt atq; sug gunt quas post q̄ eoꝝ concauitates fuerint replete: eas p capita fontū emittūt et cā sūt sēpiterni fluxus z origo z prīcipium fluuioꝝ (vt d. Ari.) Ex quo patet q̄ mōtes cauernosi sūt aquaꝝ z hūorum attractiui: z attractoꝝ cōtinue emissiui. Itē mōtes sunt metallorꝝ nobilīū cōtentiui: a pfundis em̄ mōtiuz venis metalla nobilia extrahunt. Itē mōtes sūt fructuū z aromatū ꝓductiui. ꝓpter puritatem em̄ aeris sūmitatib⁹ mōtiuz dñantis puriores fructus z dulciores: in mōtib⁹ nascunt q̄ in vallib⁹ licet pauciores. Itē mōtes sunt citius q̄ valles radioꝝ solariuz susceptiui. z suscepte illumīationis diutius retētiui. Itē mōtes sūt vaporū exalatōnum q̄ generatiui: ex q̄bus aggregatōe nubes in aere generant. In altissimis tm̄ mōtib⁹ vt in olimpo rato generant pluuie (vt d. Ari.) qō ē ꝓpter aeris subtilitatē z vaporꝝ paucitatē. primo ei vapor resolui⁹ z cōsumit ante q̄ ad cacumen mōtiuz attingere videat. Itē montes vētis z turbinib⁹ sunt expositi plus q̄ valles. z ideo ratōe frigiditatis dñantis mōtes sūt miuiuz cōseruatiui. ventis nāq; frigidis in mōtib⁹ cōgelant z cōstringunt. z ideo in diutius q̄ in vallibus nīues cōmorant. vt patet in caucaso monte et in libano z in alīs cōsimilib⁹ mōtib⁹ q̄semp (scōm Isi.) dēsissimis niuib⁹ candidant. Itē mōtes sepius patiunt ictus fulmis z fulguris q̄ valles patiunt (vt dic Isi.) vñ z ypirenei mōtes a crebris fulminū ignib⁹ nūcupat. pir em̄ grece ignis dr latie Simile z feranici mōtes a crebris fluīb⁹ sūt dicti grece forzaneos dicitur fulmē dei (vt d. Isi. ibidem) Item mōtes q̄a scōm situ altu sunt z sublimes marie cōgruūt speculatōi. vnde z q̄ aduentū hostiū ꝓuidere z ꝓcauere cupiunt cacumina mōtiuz ascendūt z eminentia pticula a remotis ꝓdicere pflueuerūt. Itē mōtes qz quo ad naturā z cōpositionem ptū solidi sunt z fortes. z ideo potissime sunt apti castroꝝ edificio. vñ māsiones in mōtib⁹ solent esse fortes/ceteris tutiores. marie q̄ ꝓpter interiorē duriciem non possunt superfodi nec propter situs

altitudinem adiri possunt facilius seu a scedi· Item montes quia in herbis & pascuis fecundi sunt & vberes· ideo conuenient pasture ouiū & animaliū refectioni· Montuosa enim pascua & gramia in montibus crescentia sunt salubria & nutritiua animantiū & meliora· q̄ illa que crescunt in vallibus· Quis sint generaliter pinguiora· humor enim nutrimētalis quo nutriuntur herbe & gramina i mōtanis subtilior est & purior q̄ in campestris· et ideo calor celestis facilius illaz humiditatem digerit· & in substantiā graminū et fructuū immutat effectius & cōuertit· tum ꝓpter humoris ipsius subtilitatem· tum etiam ꝓpter existentes radios aeris puritatē· Itē in mōtibus habundāt altiores arbores q̄ in vallib⁹ & frutices dē siores· ideo mōtes cōgruunt animalium agrestiū habitationi· & auium siluestriū nidificationi· ꝓpter quod fere quādo pecora sequuntur a venatoribus in valle refugiunt ad montes & ibi fūt tute·

ARarat mons est armenie altissimus i quo archa post diluuium requieuit (vt d· Isi·) & vsq; hodie lignorum arche vestigia in eiusdez mōtis vertice adhuc apparent· vocatur aūt idem mons diuersis nominibus· De hoc enim monte (d· Josephus) locus inquit vbi est archa noe armenii egressoriū vocāt· illic enim arche solute reliquias vsq; nunc pusciales adhuc ostendūt· huius enim arche (vt d· idem Josephus) ibidem meminit horosius caldeus narrans sic· dicit aūt nauis que in armenia venit circa montem Carduum adhuc aliqua pars esse & quoddam ibi bitumen cadere quo maxime vtunt homines ad expiationem· De hoc etiā scribunt & Josephus egyptius & manasses damascen⁹ in· xcvi· histo· li· sic· Est mōs excelsus in armenia qui baris appellat· in quo multos cōfugientes· sermo ē· diluuij tempore liberatos· & simul quendaz in archa delectum· in montis venisse sūmitatem· lignorumq; reliquias ibi multo tempore esse reseruatas· Armenie etiam mōtes dicunt ceraunie· ꝓpter altitudinem & fulminū crebrā ꝓcussionē· grece enim ceraunos fulmen latine dicit· (vt dicat Isi·) Idi mōtes inter armeniam & hybernian incipiūt a portis capsis· vsq; ad fontem vnde fluui⁹ tigris oritū habz vt d· Isidorus·

MOntes bethel sunt i iudea vicini iherusalem· vbi dom⁹ domini fuit sub salomone edificata· Sunt aūt mōtes bethel nemorosi/ arboribus cōsiti/ fertiles/ & fecundi/ gramīnibus & herbis aromaticis plenī· & ideo cerui/ capre/ & hinnuli· frequentare illoz montium cacumina sunt assueti·

CAucasus alias ꝓcasus ē mōs orientalis· ab india vsq; ad scithiam porrectus ꝑ gentiuz iuxta mōtes illos habitantium varietatē diuersis nominibus nūcupat⁹ vt d· Isi· vbi aūt ad orientē· in excellentiorem locū· surgit sublimitatem ꝓpter niuium candorē· caucasus vel cōcasus nominatur· Nam lingua orientali caucasus vel cōcasus candor dicit vel nix· vnō et scitibe qui huic mōti sunt vicini· carthasim nominauerūt· carthasim enim apud eos candor vel nix appellatur· (vt dicat idem·)

DOn ebal est mons trans iordanem in quo steterūt sex tribus post iordanis transitum ad maledicēdum illis qui p̄ceptum decalogi non seruarēt· (vt patet deutro· xxvi·) est mōs vt dicit cauernosus et vorago nosus patiens sepe terremotuz cui cōcordat interptatio eius (nam vet⁹ vorago interptatur) fuit itaq; mōs maledictionis & increpatōnis· in quo mala transgressoribus increpabant· Reputabatur etiam mons vilitatis & abiectionis· Vnde & sex tribus ignobiliores scilicet anallarū filij· fuerūt sup mōtez ebal ad maledicendum populo deputati· deutrono· xxvi·

HErmon ē mōs modic⁹ sup iordanē situs q̄ in herbis & pascuis ē fecūd⁹· nā circa radicē ei⁹ siue circa pedē fluētis iordanis

imbuit irrigatõe circa ꝓticez eius seu cacumẽ copioso roze pfundit z ideo viroze ex rozis z aque mfluẽtia decozat z mfigmit. ꝓpter qõ ibi nutriebant pecoza q̃ i templo debuerũt imolari dño z offerri. et qz aialia ex rozis mfluẽtia herbis eius dẽ mõtis generis ipinguata i mõte syon id ẽ i atrio tẽpli offerebant. (ideo 9z ꝑm hebreos p ꝓphetam) qꝫ ros hermon descendit m mõtez syon. qõ ad litterã fieri non potuit. qz mõs syon monte hermõ altioz extitit. msup z ab eo valde remot9 fuit. p tãto igit ros mõtis hermõ 9z descẽdisse m syon. qz pinguedies z adipes aialium que m illo mõte pascebant. ad pastũ ignis altaris m itrm m sacrificio offerebantur. ꝓpter qõ z hermõ lumen exaltatũ mterptat (sic d. gl. sup ps) qz lumen i altari augebat. q̃ndo ignis sacrificij tali pabulo fouebatur.

Mons ebzon mõs est m iudea (vt d. Jo.) m qua sita ẽ ciuitas famosissima ab eiusdem mõtis noie hebzon dcã (vt d. Be.) cuius vallis 9z vallis mãbze. q̃ ab antiquo tpe ab amicis auer z ethel ẽ possessa (vt patet m gen.) hic mõs locꝰ ẽ solẽnis rõe scõz pãzcharz. quoz corpa ibiõ quasi a mũdi ꝓncipio reqescũt (vt dicatur gen.) ibi adã maximꝰ ꝛc. Jtẽ illũ mõtez potẽtissimi viri iure hereditario possiderũt vt patet m Josue xvi. c. vbi 9z deleunt qꝫ ex ea calef filios tres filios enach. sesai et haymã z tholmai ꝛc. Jtem m hoc tam q̃ mloco tutioꝛi. dñs ꝓncipiũ regni dauid mstituit z ei vt illum m ascẽderet post mortẽ saul diumitꝰ ipauit. vbi. vij. ãnoz spatõ regnãs. tãdez ad totius regni ista belluici fastigiũ assũptus fuit. Jste mons ab antiquis cariathbarbe fuit ꝓmitꝰ nũcupatus. i. ciuitas quatuoz qz corpa nobilissimoz viroz quatuoz ibi requiescũt. vt d. Jo. s. adã/abzaham/Jsaac/et Jacob.

Ontes ethiopie dicunt esse vij inter quos ꝑmꝰ mõs atlas ẽ Ethiopia ci (vt d. Jsi. li. xiij. c. iiij.) circa occiduũ alias occidẽtez. mõtuosa ẽ z barenosa. m medio ad oriẽtalez maris plagã deserta. cuius status ab occiduo atblãtis mõtis vsqꝫ m egypti fines pozrigit. a meridie oceano. a septẽtrione. milo fluie claudit. Huius regionis mõtana. sicut z eius plana. plurimas hñt gẽtes z multas z mõstruosas spẽs horribiles. feraꝝ q̃ z serpẽtũ referta sunt multitudine. illic rinocerota bestia. s. vnicornus. illic cameli pardi. illic basilici z draconcs mgẽtissimi ex quoꝝ cerebro gẽme extrahunt. Jacmã9 quoqꝫ et crisopass9 ibi inueniunt. cynamomũ recolligit. illic gignũt seue fere. vt strutiones draconcs z somee/z etiam elephantes. bucusqꝫ Jsi. d. etiã ibiõ q̃ inter cyrenẽ z ethyopiam est fons q̃ friget calore diei et calet frigore noctis ꝑ naturã aquarũ et fontium alioꝝ.

Herma mõs ẽ m cicilia insula ex quo erũpit ignis cũ sulphure quẽadmodũ in gehenna (vt d. Jsi. li. xiiij. c. vij) hic mons ab illa pte q̃ flat eurus vel affricus habere spelũcas plenas sulphuris 9z. z vsqꝫ ad mare deductas. q̃ spelũce in se recipiẽtes fluctus. vẽtuz creat. q̃ agitat9 et sulphure. ignẽ gignit. vñ z incẽdiũ fumosũ ad terzã ab hoc mõte erumpe cõsueuit (vt ibiõ d. Jsi.) Jn hoc etiã mõte sepe dicunt apparere q̃dã figure. audiunt sepi9 ab incolis terre circa mõtez ethne gemitus z voces querulose. vñ a plerisqꝫ creditꝫ ibi sint loca penalia. in q̃bus anie alique puniunt (qõ tñ nõ assero) seo beatus Brego. in dya. videtur de hoc facere mentionem.

Mons esau idẽ ẽ qõ z mõs seir m hoc mõte ẽ ciuitas idumea ab eodẽ dicta. i. ab esau filio isaac q̃ ciuitatẽ illã ꝓmitꝰ 9z cõstituisse (vt d. Jero. sup abdiam) nam esau seir z edom appellat9 ẽ. de hoc dic gl sup deutro. q̃ Seir inḡt ẽ mõs in terra edon in qua hitauit esau i regione gebalena. vbi ꝓmo habitabat torrẽs quez interfecit thodalgamoz. gen. xiiij. z h̃ mõs dict9 ab esau piloso z hispido seir. i. z pilosus nomẽ accepit. istũ mõtez hitauerũt primo horrei hommes statura gigantes

enormitate corpis horribiles (vt d. glo. sup deutro. ij.) quib⁹ expulsis atq; deletis habitauerūt ibi filij esau (vt dr deu. ij.) ¶ Mōtes itaq; terre edō altissimi sunt ita q; m aliq̄b⁹ ptib⁹ nubes tāgere videant. Sūt aūt mōtes illi cauernosi z cōcaui z spelūcis pleni (vt d. glo. sup abdiā) in quibus habitant homines in estate quia ibi mmor est estus solis.

Mons effraim spēalitez dicebatur mons in tribu effraim: in quo Josue filius nun recepit possessionē vt patet iosue. xix in qua edificauit ciuitatē: habitauitq; i ea. Inter alios vero regionis illius mōtes vt d. adamen. erat mōs iste herbis z arboribus insignior: z fructib⁹ fecūdior / situ sublimior: aspectu pulchrior / aere salubrior: riuulis mōtiuz irrigantiū fertilior et ideo erat loc⁹ cōgruus: vt in eo ihesus qui dict⁹ ē iosue habitaret (vt d. idez damen.) ¶ In eodē mōte a septētrionali pte mōtis: iosue ē sepultus. vt dr iosue. xxiiij. Erat etiā mons iste victim⁹ sichē: q; erat ciuitas refugij: cū suburbanis suis i mōte effraiz. vt patet iosue. xx. vbi sepulta sunt ossa iosue. vt dicit iosue vl. In eodē etiā mōte reposuit iosue cultros seu macheras petrinas: quibus filios israhel i heremo circūcidit. vt d. adam. sup iosue c. xx. in mōte effraim habitauit delbora pphetissa: z sedebat sup palma que erat inter bethel z rama. vt patet iudi. iiij. c. multos em mōtes pticulares siue colles habuit mōs effraim. i. tribus effraim q; tota illius sors: plurimū fuit mōtuosa z in locis pluribus nemorosa. vt patet iosue. xvij. c. Jtē in eod mōte interfecti sūt principes madyā oreb z zeb: quoz capita ad gedeon trans iordanis fluuiū sunt allata. vt patet iudi. vij. g. in ramata super mōtem effraim: natus fuit samuel p pheta. i. re. i. z ibidem cōuersatus. q; ab eo in eodem loco saul in regē primitus ē inūct⁹. vt patet. i. re. x a. in eodē etiā mōte samuel mortuus ē z sepultus. vt patz. i. Re. xxv. a.

Palaga mons ē maxim⁹ cōtinēs p in se multos pticulares montes nam in hoc monte sunt abarim z nebo qui sunt colles super quos ascēdit moyses vt videret termios terre promissionis: ante q̄ moreret. z i valle eiusdē montis in cāpestribus moab tumulo traderetur vt patet numeri. xxvij. z deu. vl. hic mōs fuit in finibus moabitarū z amonitarū diuidēs terrā eoz a terra amorreorum quā postea possiderūt rubē z gaad z dimidia tribus manasse. vt patet deu. iij. Radices aūt istius montis tāgunt mare rubrū qō est mare salissimū. sic dicit deutro. iij. tam in textu q̄ in glo. Vnde isti mōtes diuidebant terrā quā inhabitabant moabite z amonite: a terra quā in possessionē recepant israelite. Vnde vsq; ad verticē eiusdem mōtis peruenit moyses: z ex illo loco totā terrā promissionis fuit ptēplatus: ibiq; mortu⁹ ē: z i valle eiusdem mōtis: vbi fuerūt campestria moab sepultus ē: z vsq; hodie occultat⁹. sup istū montem phasga ascendit balaā ariolus cū balath rege moabitarum: vt malediceret populo Jsrahelitico: cuius maledictionem dominus cōuertit in benedictionem. vt dicitur numeri. xxiij. ex quo patet q; mons ille fuit mons diuisionis. quia terminos malorū bonorum a terminis diuidebat. quia inde dominus p baalam pphetam benedictionē populo istitico cōferebat. Jtez mons fuit speculationis z contemplatōnis. quia inde Moyses terre promissionis terminos p uidebat. de hoc mōte d. hiero. in li. de nominibus locoz. abarim inquit ē mons i quo mortuus ē moyses in terra moab contra ico in supalitio mōtis phasga z ostēditur ascendentibus de libidia de meseldon z idem est qō nebo.

Gosor est mōs siue collis moabitaz z est ps montis phasga sup quā balath duxit balaam vt malediceret israhel. numeri. xxiij. ita d. Jero. in li. supradicto.

Galaad vt d. iero. est mons ad quē iacob venit vij. die ō carrā qn fugiebat labā. Est autē vt d. idez ad tergū phenicis et arabie collib⁹ libani copulat⁹ z extēdit

vsq; vltra iordanē ī terrā q̄ quondā fuit leō regis amorreoꝝ postea vo cecidit ī sortē rubē gad ⁊ dimidie tribus manasse ī quo mōte ē ciuitas edificata ⁊ cōsimili noīe appellata a galaad filio machir filij manasse. hic mōs inter alios ē nobilis. quia mōs est pascure ⁊ refectionis. Est ei fertilissim⁹ in frugib⁹ ⁊ in pascuis et in fontibus. Itē mōs est medele ⁊ curatōnis. nā in galaad inuenit resina qua curātur vulnera ⁊ diuersi morbi pſanantur. vt dr iere. xl. nūquid resina ē in galaad ⁊. Itē mōs ē federis ⁊ recōciliatōnis q̄ in mōte galaad pfederat⁹ est iacob cū labā ⁊ ei totaliter recōciliat⁹. vt patz geneſ. xxxi. Item mons ē testificatōnis vt patet ibidē. dicit ei q̄ appellatū ē nomē eius galaad. i. cumulus testis. Itē mōs ē lucri ⁊ negociationis. Nā mōtana galaad negociatores p spēb⁹ aromaticis cōpandis sepius frequētabāt. vt patet geneſ. xxxvij. viderūt negociatores venire de galaad portātes arōatica in egyptū.

Garisim vt d. iero. est mons iuxta Jo cui vicin⁹ ē mōs ebal. ex aduerso respitiens in his duob⁹ mōtibus benedictōes ⁊ maledictōes populo intranti terrā promissionis promulgabant vt p benedictōes vocarent ad bonum legis amatores per maledictiones vero terrerent decalogi transgressores in garisim vo vi. tribus nobiliores cū sacerdotibus pclamabāt benedictōes. ⁊ ideo moleuit cōsuetudo. vt mōs ille haberet in veneratōne a posteris ⁊ frequentaret cā sacrificij ⁊ oratōnis. vñ inter iudeos et samaritanos fuit contentio de loco ad orōnis samaritanis pferēt⁹ montez garisim cōuenientiorē esse ad orandū q̄ tē plū in irlm. iudeis cōtrariū asserentib⁹ vt patet in Jo. iiij. tā in textu q̄ in glo.

Gelboe vt d. iero. sunt mōtes alij genenax. vij. miliario a sitopoli in quibus est vicus grandis q̄ gelboes nuncupat. In mōtibus istis perijt saul cū ionatha filio suo et corruit coram philisteis isrl vt patet. i. regū vi. contra qs indignat⁹ dauid ꝓpter ruinaz populi ipis maledixit. ⁊ maledicēdo eos in sicitatē ⁊ sterilitatē cōmutauit. sicut d. gl. sup. ij. li. Re. c. i. mōtes inquit gelboe et rura vberes fuerūt ante maledictionē quos hactenus in tm maledictioni subiacere fuerūt vt nec vnq̄ post ibi pluere testantur.

Golgata vt ait iero. ē mōs caluarie in quo saluator nr fuit p salute oim crucifixus. ⁊ vsq; hodie ostenditr in helia ad septentrionalem plagam mōtis syon. dicit aūt locus caluarie scōm Jsi. quia ibi capita hominum damnatoꝝ decollarentur.

Naas est collis in monte effraim in possessione iosue filij nun. vbi mortuus fuit iosue ⁊ sepultus in septentrionali pte eiusdē montis vt patet in li. iosue. c. vl. cui⁹ sepulchr ostēdit in mōte pdicto vsq; in pſentē diē (vt dic biero. in pdicto li. de noibus.

Mons ephyzon ē mōticulus in tribu iuda cōtra septētrionez in m. xv. alias x. ab helya miliario vbi ē villa pergrandis que effreta nūcupat (vt dic. ieronim⁹.)

Montes israbel montes dicunt generaliter totius terre pmissionis siue fuerint vltra iordanem siue citra. sepe sūmunt p terra. x. tribuū que fuit montuosa. precipue in tribu dan ⁊ effraim. nam ⁊. x. tribus nomē israbel sibi vendicauerūt sub ieroboā salomonis filio. q̄ fuit de effraī et regnauit primo in samaria sup. x. tribus (vt d. Jero. ⁊ patet in histo. li. iij. regum. xij.) bi mōtes multū erāt pascuales. vberes. fructuosi. ⁊ frugiferi. oliuis et alijs arboribus fructiferis cōsiti. erāt etiam medicinales herbis ⁊ spēbus aromaticis plen. (vnde d. Jsi. li. xvij. c. iij. samaria regio ē que palestine ab opido quondā nomē accepit. qō quondaz erat ciuitas regalis in isrl. que nunc ab augusto sebastia nuncupat. hec regio iudee victima est. ⁊ ei similis in natura. naz variarū opū diuel ē. frugibus fertilis. aqs illustris. optia balsamis. vñ scōm grām electoꝝ iudei hāc terrā melle lacte fluentez iu dicabāt. nam in eius mōtib⁹ ꝓpter

paſcuaꝝ habūdātiaꝝ īnumerabiliū emꝫ
ouiū ⁊ pecoꝝ greges ⁊ armēta paſcebāt
apes etiā īnumerabiles ī eiſd mellificā-
tes bbaꝝ ⁊ floꝝ ſuauitate dulciſlua nu-
triebant: fruct⁹ ⁊ frugeſ ꝓpter aeriſ tēpiē
et rozis habūdantiam cutiſſime ad ma-
turitatem īn illis mōtibus ducebantur
auꝝ ⁊ argentuꝫ ⁊ cetera metalloꝝ gene-
ra īn illis mōtibus fodiebant: deu: viij:
fontes ⁊ flumīa de venis mōtium ſu-
perius ꝓgrediebātur: loca munitiſſima
īn illis mōtibus edificabant: fere ſilue
ſtres: ſicut tigrides ⁊ leones īn illis mon
tuoſis nemozibus cōuerſabant/ypbozei
montes dicunt montes ſichie: eo q̄ vltra
eos flat boreas (vt d: Iſi: li: xiij:) Sunt
aūt ſm eundem Iſi: c: ij: terre ſichie p-
tes locupletes: inhabitabiles tamē plu
res: nam dū īn pleriſq; locis auro ⁊ gem
mis mōtes ſichie effluant/griffonū īma
nitate: acceſſus hominum eſt rarus/īn il
lis mōtibus ſmaragdi optimi ſunt ⁊ cri
ſtalli puriſſimi de ſichie mōtibus tranſ-
mittuntur: ſunt aūt ſilue aſpe ibi ⁊ ma
xime que īmanibus feris: ſ: pardis tigri
bus ⁊ pantheris ſunt replete: ibi etiā ca
nes tante magnitudinis ⁊ tā īmenſe fe
ritatis vt thaurū ꝑmant/⁊ leones ꝑimāt
ac occidant: ⁊ maxime īn albania ⁊ hyr
cania: que ſichie ſunt regiones: que mō-
tuoſe ſunt ⁊ plurimū nemoroſe.

Armel⁹ ē mōs iudee īn qua
eſt ciuitas dicta carmela: ⁊ ē
duplex carmelus: vnus īn ſu
periozi ꝑte cōtra meridiē: ī quo
Nabal legit pauiſſe greges: i: Re: xxi:
Alius ē carmelus īn inferiozi ꝑte terre:
reſpiciens mare: vtērq; mons fertilis eſt
īn paſcuis fructibus ⁊ īn herbis.

Ons libani ē mons ſenicis al
tiſſimus cuius memmerūt ꝓ-
phete. Dictus eſt aūt liban⁹
a thure: vt d: Iſi: quod ibi col
ligitur: cuius ꝑs anteriozem reſpiciēs ad o
rientem: libanus appellat (vt d: Iſi:) Li
banus etiam candidatio vocat: quia ꝑ-
petuis nuibus ſemꝑ hieme: ſ: ⁊ eſtate cā
didatur: nullo eīm tpe ita nix totaliter li
q̄ſcit: quīm īn aliqua ſui ꝑte ualeat mue
miri. Eſt aūt libanus fluioꝝ ⁊ fontium
principiū ⁊ origo: ex cuius radice (vt di-
cit iero:) oriunt duo fontes: ſ: ior ⁊ dan
q̄ ſimul iūcti iordanē faciūt. Liban⁹ e m̄ ē
mons redolentie ⁊ ſummie aromatitatis
nam ibi herbe odozifere creſcūt: ibi etiaꝫ
arbozes thurifere cōualeſcūt: quaruꝫ gu
mi olibanū alias olibarū: a medicis nū
cupantur (vt d: iero:) Itē mons eſt ſuf
ficientie ⁊ fecunditatis: nam ꝓpter rozis
habundantiā: ⁊ pluuiaꝝ frequentiam
herbis habundat ꝑcipuiſ paſcuis vberri
mis ac fructibus optimis ⁊ maturis: et
ideo īn mōte libani nutriebant aīma-
lia: que offerebant īn templo: ⁊ īn ipſius
paſcuis fouebantur. Itez mōs erat emi-
nentie ⁊ maxime ſublimitatis: nam (vt
ait Raba: ſup regū) oīs alios montes
illius regionis altitudinis ſitu: libanus
excedebat: ⁊ ideo venientibus cyrū: ꝑ re
mota valde maris nauigia ſe nauigan-
tium oculis offerebat: ⁊ quos deberent
remigātes petere portus: ſua altitudine
oſtendebat (vt d: idem) Itez mons erat
indeficientis īnfluentie ⁊ ſempiterne hu
miditatis: nam quāuis ſiccitatē ꝑferret
īn ſua ſupficie: nobiliſſimis tīi habūda-
bat ītrinſec⁹ venis aque vt patet īn pute
is aquaꝝ viuentiū qui iuxta ſalomonis
ſententiam īn cāticis: ſolent cōtinue cuꝫ
impetu ō libano emanare (vt dicit can-
tiij:) quaſi puteus aquaꝝ ⁊. Itē mōs cō
fidentie ⁊ ſecuritatis: nam īn libano q̄e
ſcentes tuti ſunt a venenoſis ⁊ ſerpenti-
bus quos ſua aromatitate ⁊ virtute fu-
gant: tam herbe q̄ arbozes ibidē ꝑtinue
cōcreſcentes: nam cedri ibi creſcentes ſuo
odore fugāt omnia venenoſa ⁊ ibi repti-
lia viuere non ꝑmittūt. (vt dic iero:)
Item mons ē pulchritudinis ⁊ amenita
tis: nam cedroꝝ ⁊ aliaꝝ virentiū arboꝝ
mira ꝑceritas grammū ⁊ herbaꝝ conti
nua viriditas/auiū ſilueſtriū canora ſua
uitas/riuuloꝝ ⁊ fontiū multiplicitas/li
banū amenū efficiūt ⁊ iocundum. Item
mons ē medicine ⁊ ſanitatis: ibi em ſpēs
aromatice creſcūt: que ſunt ptra morbos
īnnumerabiles remedia ⁊ medele: ibi ce
dri ⁊ palme: ibi ciꝑſſi ⁊ oliue: quozum li

quozes ꝛ reſme ſunt ꝓtra diuerſaꝝ ĩfir
mitatũ ĩcomoda: ꝑcipue medicine· Jtẽ
mons eſt leticie et iocunditatis· nam ĩ
collibus libani creſcit habundãtia vini
optimi ꝛ ꝑcipui: leticie ꝛ hilaritatis ma
xime ĩductiui· Jtem mõs honorificen
tie ꝛ dignitatis· nam ĩter oĩs montes
arabie felicis ꝛ ſirie: mõs libani ĩ ſub
limitate/ ĩ fecunditate/ ĩ amenitate/ ꝛ
aeris ſalubritate: obtinet ꝓncipatũ· (vt
dic̃ hiero· ꝛ Joſephus·)

Mons ẽ mõs ĩ irl̃m ĩ q̃ edi=
ficatũ ẽ templũ ſalomonis ſic̃
dic̃t· q̃· palipo· būc em̃ montẽ
emit dauid ab ozna iebuſeo
ducentis ſiclis auri iuſtiſſimi vt ĩ eo edi
ficaret altare dño qñ ꝑ numeratõe quaꝝ
fecit dauid populus ꝓcuſſus ẽ· i· palipo·
xxi· f· ĩ hoc mõte ĩmolauit dauid dño et
ozauit ꝛ exaudiuit illum dñs de celo ĩ
igne ſup altare holocauſti· ĩ hoc monte
obtulit abzahã holocauſtũ ꝑ Jſaac quẽ
dominus ꝓcepat ei ĩmolari· geñ· xxij· vbi
dicit gl· hiero· ſup illud verbũ· Vade ĩ
terã viſionis ꝛ offer f· t· ſup vnũ mõtiuꝫ
et cetera· būc mõtem dicũt hebrei eſſe il=
lum ĩ quo poſtea tẽpluꝫ cõditum eſt ĩ
area ieoznam iebuſei ĩ monte moria q̃
idcirco illum mãs ꝛ lucẽs ĩterp̃tatur q̃a
ibi ẽ dabyz/ hoc ẽ ozaculũ dei ꝛ lex quo=
et ſpus ſ̃c̃ ĩſpirat ꝓphetis ꝛ docet homi
nes veritatem (hucuſq; hiero·) ĩ eodeꝫ
loco creditur Jacob dozmiuiſſe ꝛ angelo
rum aſcendẽtium ꝑ ſcalam vidiſſe viſio
nem (vt patet geñ· xxviij· vbi d· glo· ſup
illud ꝟbũ· Non eſt hic aliud niſi dom⁹
dei ꝛc̃· hoc dicit quia ꝑuidit templum ꝛ
dei cultũ ibidẽ futurũ· fuit aũt iſte locus
collis a latere mõtis ſion vbi edificata ẽ
poſtea turris dauid vnd̃ patet ex p̃dictis
q̃ mons moria fuit mons viſionis ꝛ re
uelationis mons ſacrificij et ozationis
mons ꝓphetie ꝛ ĩſtructõis mons lumi
nis ſiue illuminatõis mõſ angelice fre
quentationis/ mõs diuine apparitionis
mons miſericozdie ꝛ ꝓpiatõis·

Hebo mons ẽ ĩ terra moab ĩ
vertice phaſga cõtra iericho ũ
boc monte vidit mo yſes ter=
ram ꝓmiſſionis· ꝛ ibidem mozt⁹ eſt poſt q̃ terzam ꝓmiſſionis fuit cõtem
platus (vt d· Jero· ꝛ patet ĩ hiſto· deu·
xxxiij·

Mons hoz vocatur ĩ numeris
mons ĩ extremis fin̄ib⁹ terze
edon· ĩ quo monte mozt⁹ eſt aaron iubente dom̃no ĩ
anno xl· poſtq̃ egreſſus eſt ũ egypto· cũ
eſſet annozum· c· xxiij· vt dicit̃ numeri·
xxxiij· fuit autem· xxx· manſio ĩ qua re=
manſerũt filij iſrahel poſtq̃ egreſſi ſunt
ũ egypto ſicut dicit̃ ĩ li· iij· c· xx· cum
mouiſſent caſtra decades: venerũt ĩ mõ=
tem hor qui ẽ ĩ extremis fin̄ibus terze
edon ĩ hoc monte ſuſcepit helyazaꝝ filiꝰ
aaron primo ſacerdotij ꝓncipatum·

Mons oliueti ẽ mons ĩ iudea
iuxta ihr̃m ſic dictus · ꝓter
copiam oliuarum que ĩ mon=
te illo maxime abũdãt· ꝛ ido
a beato auguſtmo ſuper iob vocat̃ monſ
criſmatis et vnctionis· mons pinguedinis
et refectionis· mons medicamis et cura
tionis et hoc dicit ꝓter oliuarũ ibi cre=
ſcentium abundantiã quare fructus eſt
vnctuoſus humoſus delicõſ⁹ (qz vt dic̃
Jſidozus) oleum oliue ex radicis amari
tudine ſuzgit ĩ pabl̃m luminis ĩ medi=
camentum vulneris et refectionem eſu=
ritatis· Jn buiꝰ montis oliuarũ radice
ſiue pede fluit riuulus qui dicit̃ tozrens
cedron ĩter cuius ripam et montẽ fuit
ozt⁹ quem domiꝰ ozationis et quietis
gratia ſepius ſubĩtrauit vnde et ibi
captꝰ fuit primo iozto qui gethſemani
dictus fuit vt dicit̃ io· xix· ibi em̃ ſcilicet
ĩ pede montis iuxta torzentem fuerat
quondam villula dicta gethſemani cuiꝰ
ozti adhuc tunc temporis ibi erant vt dic̃
auguſtinus· et illozum oztozum locũ do
minus ex cõſuetudine frequentabat· hic
autem monſ fuit ad ptem orientalẽ tem
pli et ideo mane illuminabat ſole oziẽte
de veſpere vero et ũ nocte illuſtrabat ex
fulgore a lumin̄aribus tẽpli reſplendẽte
et ideo merito mons luminis dicebatur
tum qz aceto et tẽplo lumen recipiebat
tum etiaꝫ quia lucis materia ſaliꝫ olei

fuia abundantia; aliis ipendebat vt dic̄ augustinus · in hoc monte erat quida vi culus nomine bethphage qui sacerdotum erat in cuius montis latere erat ciuitas dicta bethania que fuit ciuitas marthe lazari et marie vt dicit glo· sup· ℳath xxi· a· De hoc mōte dominus ad celos a scendit et supra eundē montē ad iudiciū appebit vt patet Actuū· i· tam in ira q̄ gloria in hoc monte edificauit salomon d̄ lubra et excelsa vt patz· ij· re· x· z ideo vocatus ē mons oliue et ꝓciationis mons offensionis· iiij· ℝ· xxiij ·s· qz in illis idolis offendit salomon deum suum·

Olimpus est mons macedonie excelsus nimis ; ita vt sub illo nubes esse dicātur vt dicit virgilius · nubes excessit olimpus Dictus autez est olipus quasi ololāpus alias oleo lampas· i· q̄si celum · hic mons macedoneā a thracia diuidit · tante aūt sublimitatis ē mōs olimpi ; q̄ omnis excedit aeris turbines z alias passiones · vñ pbi ibi ascendētes vt cursus z sui⁹ stellarum inspicerēt · ibi viuere ñ poterāt ; nisi secū spōgias cū aq̄ ferēt ; z sic p aque attractōz ; aerē redderēt gratōzem siue spissiozem · vt dic̄ magister in hystoria ·

Oreb ē mōs in regione madian (vt d· Jero·) iuxta arabiaz in deserto cui cōiungit desertū saracenoz q̄d vocat pharan et ē idē mōs oreb z vt d· hiero· i hoc mōte multas vidit moyses visiones vt patz exodi· iij· ibi vidit rubū ardētē z ñ cōburentē / ibi audiuit deū sibi loquētez z mḿ ta precipientem ; sicut post de monte sinai dicetur·

Mons pnasus ē i theassalia (vt dic̄ Jsi·) iuxta boetiā ; q̄ mōs duos hēt vertices q̄si in celuz eleuatos ; in q̄bus quōdaz appollo z liber bachus colebant ; forte ꝓpter locoz amenitatē / z vinozum ac vie atum maximā vbertatem·

Riphei mōtes sunt alpes in capite germanie (vt d· Jsi·) q̄ a perpetuo ventoz flatu z tēpestatū ipetu sic dicunt · nam riphei in greco ipet⁹ dicit latine · dicunt aūt alpes · i· alti mōtes ad q̄z cacumia ñ nisi p altos pedes colliū z p altioz iferioz mōtuz puenit · in his alpib⁹ sūt petue niues frequētes nubes · fontiuz et flumiū magnozuz capita z origines bestie z fere siluestres / aues multiplices z marie illi⁹ generis volucres quozuz ale de nocte sunt lucētes (vt d· Jsi·

Rupes sūt altissimi mōtes solidissimi z fortes supra altitudinē alioz mōtū eminētes ; tēpestatū ipet⁹ z imbriū fluxus cōtinue recipiētes · ꝓpter qd̄ terra superficialiter diluit z duriozes mōtis ptes et cōpactiozes in petrā cōmutate rupes innumerabiles aliq̄ efficiūtur · quātumcūq̄ aūt exteri⁹ rupes multū habeāt soliditatis z aspitatis ; int⁹ tñ hēnt aliqd spōgiositatis z cōcauitatis · vñ humozes attracti ibid̄ z collecti sepe p capita fontium scaturiunt z erumpunt · Venti etiam z aque cauernas rupium intrant z sunt aliquando causa terremotus ; ex cuius violentia rupes quandoq̄ corruunt et rumpuntur solis auibus vt aquilis z vulturibus rupium cacumina petuia inueniuntur ; rupibus etiam maris littora sistuntur z ad duriciam rupis ; vndarum z procellarum impetus eliduntur loca munitionibus apta / in rupibus inueniuntur auium z animaliuz latibula in rupibus construuntur nebulis z nubibus capita rupium obuoluuntur radiis solaribus in ortu solis summitates rupium perfunduntur / rupes etiam dicuntur ; quia ad rumpendum sunt difficiles · sine enim fera violentia rupes nullatenus perfodiuntur aliaſ perforantur et de profundis etiam rupium venis p̄cioſi lapides z metallozuz varie species sepius extrahuntur · partes autem in p̄ruptis rupibus eminentes dicuntur scopuli a scobe ; quod est intendere vel speculari · quia inde loca remotissima speculantur·

Sephara mons orientis est in iudea (vt d. biero.) iuxta quē habitauerūt filij ietham filij hebre quos dicit Josephus venisse deinde hierozolimā ad quem locus classis salomonis cū quibus dā cōmertijs infra tres annos venire cōsueuit. hic ē tharsis terra scilicet et portus maris. vnde serui salomonis aurū et argentū simeas et pauos et dentes elephantinos detulerunt. vt patet. iij. iiRe. x.

Segor ē mons paruulus qui et bala dictus est iuxta sodomā vt d. biero. in quo edificata fuit vrbs que ad pces lot liberata est vbi crescit vinea balsami. in signum pristine fertilitatis et poma palmarum. immittet autez mari mortuo et fuit in eo postea positum pōtificium romanorum (de hac dicitur Isa. xv. vbi dicit glo.) vitula vocabatur. ꝓpter lasciuiam. cōstr ingens. quia bis cōcussa. tercio corruit terremotu que robusta pmansisset. si post liberatōnem ñ peccasset

Sinai est mons cuius pars est oreb. et est in arabia in ꝓuincia madian. De hoc monte (d. Josephus in li. secundo. antiquitatum) sma mons est excelsus et ad pascua egregius. optimas herbas ferens. eratq; opinio habitare ibi deū. et ideo pmittebant ibi nemo pascebat oues. qa pastores illuc minime ambulare psumebant. Huic monti appropinquans moyses ꝓvidit. scilicet igneū rubum non cōburentem et eius viriditatē. et florez nullatenus depascentē et eius ramos fructiferos nullo incendio deuastantē quāuis flāma velox et vehemens nimis esset. vñ de illo igne dominus ad moysen locutus est. Item idem li. iij. ascendit moyses in sma. qui mons est excellentissimus in illis regionibus. et ꝓpter altitudinem magnitudinis sue. et scopulorū pceritatem ñ solum est hominibus inaccessibilis. verum etiaz cū labore videri potest. et quia sermo erat dñi circa eū habitare. et erat terribilis et mirabilis vniuersis. circa radices huius montis hebrei sua tabernacula locauerunt. et ibi deum videre in igne et in nube et ipm pfonaliter loquentem audire meruerūt. Dicitur itaq; mōs sinai mons diuine habitatōnis. angelice frequentationis. mons luminis et inflammatōnis. mons nubis et caliginis. mons pluuie et roris. mons pascue et refectionis. mons sapientie et eruditionis quia de illo mōte dominus moysen et populum instruebat et ei legem cōferebat. mons misericordie et pmissionis. quia in de bona maudita populo promittebat. mons iusticie et cōminatōnis. quia timorem inspicientibus inferebat. vnde mōs fuit fulguris et chorruscationis. mons tube et clangoris. mons amicitie et cōfederationis. quia mediante lege populum ibidem sibi sempiterno federe vniebat. mons munditie et puritatis. mons letitie et iocūditatis. quia nulli ad montem accedere poterant nisi qui mēte et corpe mundi erant. ibi etiā qui mundi erāt coram domino. cum letitia comedebant et bibebant. mons clementie et pietatis sine ꝓpitiatōnis. mons sacrificij et orationis. Nam ibi domino immolabant. ac pcibus moysi et supplicatōnibus deum sibi placatum et ꝓpicium audiebant.

Sion mons erat in iebus super cuius verticem erat arex siue turris dauid ibi posita p decore et defensione ciuitatis. In vn oaūt latere montis syon erat templū quasi mediū inter arcem et inferiorez ciuitatez vt scilicet munitio arcis defenderet templū. et templum cū arce ptegeret ciuitatē. et ideo sepe scriptura vocat hierusalem filiam syon. quia ea sicut filia ptegitur a matre. et subditur ipsi matri sic ciuitas inferior templo fuit subdita atq; arci. Tante auctoritatis et nobilitatis inter ceteros montes fuit mons syon q̄ non solū ciuitas hierosolima. nec etiā ipa iudea. verum etiam vniuersalis ecclesia tam ex iudeis q̄ ex gentilibus congregata. sepius in ꝓphetis a monte syon denominat. sicut ibi. fundetur in exultatōne vniuerse terre. mons syon latera aquilonis. Nam mons syon fuit mons ma-

gne altitudinis z sublimitatis / magne fortudinis z firmitatis / magne plenitudinis z vbertatis / magne pulchritudis et amenitatis / maxime cōfidentie z securitatis / maxime opulētie z locupletationis / maxime leticie z exultatōnis / perfecte iusticie z sanctificationis / mons doctrine z eruditionis (sicut scriptū ē Isa. ij.) de syon exibit lex · mons prophetie et reuelationis.

Selmon est mōs in tribu effraim iuxta cōfinium tribus manasse in quem ascēdit abimelech qui dimicauit cōtra siccimitas (vt dicit hiero.) z legitur iudi. ix. mons pre multitudine arborum denſus et vmbrosus / vnde z selmon vmbra interpretatur. Est etiam mons irriguis z aquis z nimbus pinguis z pascuosus (vt dicit in psal.) mox dealbabunt in selmon · mons dei / mōs pinguis.

Sophim est mons in tribu effraim in loco armethen / vnde oriundus fuit Samuel (vt dicit hiero.) fuit autē locus in alto situs / fertilis / z grammosus / aquis irriguus / arboribus cōsitus z delitiosus.

Saron de quo Isa. xxxv. ē mōs inter montem thabor z stagnum thiberiadis · vnde z tota illa regio sarona vsq; hodie est vocata (vt d. hiero.) Omnis etiaz regio a cesare z palestina vsq; ad opidum ioppe sarona dicitur iuxta montem istuz campi sūt fertilissimi (vt d. igl. sup psal. xxxij.) tam frugibus q̄ fructibus valde apti.

Mons seon de quo dicitur deu. iij. g. dicitur pars montis galaad qui extenditur per desertuz vsq; ad trans iordanē vbi habitauit seon rex amorreoz / z cecidit in sortē ruben z gad z dimidie tribus manasse (vt d. hiero. super Jere. xlvi.) ibi ascendēte galaad z̄. quere supra d̄ mōte galaad.

Semeron est mons de quo dicitur. ij. paralipo. xiij. cap. mons in quo ē modo sebaste vel sebesté vbi reliquie Johānis requiescunt vt d. hiero. In eod̄ quidē mōte pri⁹ edificata est samaria a qua tota regio post ea samaria ē vocata · Hec ciuitas ratōe montis fuit fortissima / z ad expugnand̄ difficilima · Vnd̄ z reges assirioz miris sumptib⁹ z bellor̄ maris apparatib⁹ eā tribus annis cōtinue obsederūt / z vix p famis angustiā cōtra ipaz p̄ualere viribus poterūt · imo (vt dic̄ hiero. z iohā.) nūquā eā expugnassent / si ipius habitatores deū israhel ad iracūdiā p̄uocantes plenā cōfidentiaz habuissent in dño / et ipius legē nullaten⁹ reliquissent · Istius mōtis p̄rietates quere s. d̄ montib⁹ israhel / z ibi plene inuenies.

Mons seir de quo sepius habet mentio in scriptura est idem q̄ et mons edon de quo s. sufficienter dictum est · quere d̄ mōte edon siue esau / trimont⁹ ei erat esau.

Thabor ē mons in medio campo gables (vt d. hiero. sup Jere. c. xxvi.) z est mons mirabilis altitudinis / distans a dyacesarea decem milibus ad orientalē plagam z fuit in cōfinio zabulon isachar z neptalim · hic mons inter totius terre p̄missionis montes maxime est famosus ratione situitatis / fertilitatis / amenitatis / fortitudinis z firmitatis · gleba enim illius montis est fertilis vineis olivis z alijs arboribus fructiferis abilis. Aer ibi est salubris ros frequens et dulcis / imber tam temporaneus q̄ seroti⁹ nus mediocris · ibi arborum proceritas / q̄ nō deponūt hyeme vt estate comā vel virorem suum · ibi auium multigenaruz canorus sonitus z canora suauitas / quarum voce afficitur auditus / pennarum varia dispositione / ad earum aspectum prouocatur visus / in carnium suauitate delectatur gustus · et ideo multi sunt ibi aucupes / auiculis locum istum frequentantibus / retia z tendiculas imponētes sic̄ dicit hiero. sup illū locū osee. iij. quasi rethe impansum super montez thabor et cetera · Super omnia montē istuz redit cōmendabilem presentia saluatoris

In hoc monte dormit. In hoc mōte gratia oratōris gnoscauit. In hoc mōte aliquādo pauit populum z tam spiritualī q̄ corpalī pabulo recreauit. In huiꝰ mōtis etiā supcilio coram discipulis suis se transfigurare voluit/z future claritatis gloriā in suo corpe discipulis reuelauit.

3 Ipb mons ē squalidus z umbrosus in quo latuit dauid q̄n fugit a facie Saul z est iuxta carmelam in mōte carmeli in quo nabal carmelites quondam habitabat qui fuit ō stirpe caleph (vt d. hiero. Est autē mons ille multum nemorosus dumis z arboribus infructuosis cōsitus et saltuosus/feris z ibicibus pui⁹/spelūcis z antris plenus z plurimū lauerno sus. z idō fugitiuis z latere volentibus cōgruus est/z ignotis transeuntibus piculosus.

Collis ē tumor terre breuis terre planicē trāscendens/z ad montis altitudinē non ptin gens. Collis em ē monte infrior/sed terra altior. z dicit tumulus q̄s tumens tellus (vt di. Isi.) Vnde solent colles mōtiū esse pedes. nam de collib⁹ ad mōtes solemus ascendere altiores. z dicunt colles a colendo/quia minori labore coluntur q̄ mōtes. z plus q̄ mōtes ab hominibus incolunt z inhabitantur Plus aeri z solari calori q̄ inferior terra exponunt. z ideo fructus in collibus citius ad maturitatē pducuntur. imbre z rore celesti plus colles q̄ valles pfundūtur. z ideo fructus accrescētes in collibus aliis dulciores z sapidiores inueniunt. Item inter infimā terre superficiem z sūmam mōtis altitudinē tenēt colles medium quo ad situm. z idō aer crassior et spissior in colle q̄ in monte/purior vero est z subtilior q̄ in valle/puriores em et nobiliores recipiūt colles influentias et impssiones a supioribus q̄ valles. Ideo tam fructus q̄ gramina sunt in collibus salubriora q̄ in vallibus z aliis partib⁹ meliora (vt d. Constantin⁹.) Itē colles citiꝰ recipiunt radiorū solis illuminatōnez q̄ valles z velociorem a nubibus irrigatōnem/de mōtibus etiā descendunt torrentes z riuuli sup colles z de collibus deriuantur ad campestria ad valles.

Vallis ē terra decliuis ac depssa in mōtiuꝫ medio collocata vt d. Isi. Est aūt vallis aquarum a riuulis fontiū defluentium receptaculum z vehiculū. Vnō patet q̄ valles a riuulis ex mōtibus emanantibus irrigant. z ex illoꝝ circūcisione in floribus/herbis/z fructibus fecundantur. frondiū z floꝝ viror citius ōcorrantur. a montiū z collium eleuatione obumbrantur. In vallibus etiaꝫ fit maior radioꝝ solarium cōcursus z cōfractō ac cōfluxus. z ideo calidiores ipssiones i vallibus q̄ in mōtibus generant/ꝓpter qō in vallibus citius q̄ in mōtibus resoluuntur nues ex quaꝝ diffusione loca circūadiacentia humectant (vt d. Macro.) z idō valles calide/turbide/grosse ac vaporose/ꝫ experientiam iudicantur. quarum habitatores calidis z humidis passionibus sepius molestantur (vt dic Constā.) dom⁹ z edificia in vallib⁹ constituta minus vētoꝝ z tempestatum incomodis pellunt/q̄ illa que in montib⁹ collocantur. nam montiū obiectu tuent et a pcellarum inundantiū impetu defēsantur/terremotu incole vallium raro infestant. cuius ratō est quia partes terre in valles residentes magis cōprimūtur et sibimuicē fortius adunant. z ideo vēti illas ptes difficilius penetrāt z subintrant/ꝓpter qō ptes ille qa minime sint cōcaue z porose/minime a ventoꝝ subintrantium impetu agitantur. ꝓpter qō non mouētur (vt d. Aristoti.) ad valles etiam cōfluunt sordes/z ibi diutius reseruantur/ꝓpter aeris corpulentiā. valles citi⁹ q̄ montes grossis z fumosis. vaporibus obnubilantur. z densioribus tenebris obscurantur. vnde partes vallium plus q̄ montium profundantur ad centrum/z a celi circūferentia amplius elōgant Itē ex aquaꝝ multiplici pcursu z limi ac luti obiectu paludes q. inundabiles

in vallibus frequentissime coadunant & loca ad transuadendum difficilia mueniuntur. Ite ex humoris habundantia carices & gramina in vallibus maxie nutriuntur. salices & alie infructuose arbores in vallibus plus q̄ in mōtibus crescere dinoscunt.

CAmpus scōm Isidō. est terre planicies nec depssa vt valles nec etiam erecta vt montes. & ideo quia equalis ē pedibus campus ē vocatus a camis in greco qđ breue vel equale dicit in latino. & est cāpus locus planus & incultus nec vomere fulcatus. nec stercore impinguatus. iz poti⁹ deambulatōi seu deductioni aut militari exercitatōi iuxta ciuitatuz habitacula deputatus. locus. s. cōmunis & publicus. omniū aspectibus expositus vtibus reipublice assciptus / nulli ꝓprius. sed ommium vtilitati assignatus.

AGer vt d. Isi. li. xv. dicit eoipso q̄ in eo aliquid agatur. omnis aūt ager vt ait varro aut est aruus. i. stationalis. aut consitus. id est arboribus aptus / aut pascuus. quia herbis tm̄ p animalibus vacat / aut florū ortus. s. floribus & apibus aptus. vñ scōm antiquos ager est terra culta. rus vero terra īculta vt silua & pascua. in qua tam pecus q̄ lac haberi pōt Vnde & rusticus nomina⁊. nam aggrestium hominuz hec prima & ociosa felicitas est. vnde & ager dicit quasi pascuus / q̄a a diuisoribus agroz vicinis pascēdi gratia est relict⁹ sicut aluius dicit ager quē paulatim fluui⁹ in agrū reddit. sic & arduissimus dicit ager. quia ceteris imearū mensuris nō cōmetur. sed arcetur finis eius obiectu montiū & arciū & etiam fluuiorum sic & noualis ager dicitur primū pcissus siue quia altemis annis vacat. vt renouat suas vires. noualia em̄ semi cū fructu erūt & simul vacua sine fructu permanebunt. aliqñ etiam dicitur ager squalid⁹. i. excolidus sic dict⁹ eo q̄ a cultura iam exierit. sicut excōsul. eo q̄ a cōsolatu iam discesserit. aliqñ dicitur ager vignosus. i. semp humidus. non humid⁹ dicitur q̄ quandoq; siccat. Vligo aūt est humor terre naturalis. ab ea nūquaz recedens (hucusq; Isi. li. xv. c. xiij.) Ager igitur locus ē exercitij laboris. s. & sudoris. nam cū labore ager excolitur / ligone ꝓcutitur / foditur / euertitur / vomere aperitur / semine seritur / rastro tegitur / rore et imbre pfunditur / spinosis sepibus circūdatur & munitur / hieme gelu & frigore cōstringitur / estate estu & caumate vritur vere siue verno tempe colitur / in autumno collectis fructibus iterato pcinditur vomere & sic alternatis laboribus continue lacescitur.

PRediū scōm Isi. dicitur quasi ꝓuidiū eo q̄ sibi a patrefamilias in omnibus ꝓuiditur. et est ꝓprie locus in quo a patrefamilias in medio agroz suoz. domicilium prepatur. vel dicit ꝑdium. eo q̄ antiqui agros ques bello ceperant ꝑde nominē possidebant (vt d. Isi.

PRatū est cuius feni copia arimenta tuentur. cui veteres romani nomē dederūt. eo q̄ sit locus q̄ ptimus ē patus. quia culturē labore non requrit (vt d. Isi.) Et ideo talia loca dicūtur prata. qz ad fenū et ad gramina sūt pata. prata siquidem fluminibus / riuulis / & fontibus irrigātur. et ꝓpter humoris habundantiam herbarum radicib⁹ nutrimētuz cōtinue ministrantē. herbis & floribus diuersi generis decorant. & ideo ꝓpter vernātez & virentem quam ꝓtendūt pulchritudinē prata ridere dicunt. prata etiā suo viroze delectāt visū / suo odore afficiūt olfactū / graminū suoz sapore reficiūt gustū. pratoz herbe & flores mel apib⁹ ministrāt / lactis copiā in armētis & gregib⁹ generāt et augmētant. vulnera curāt / & cōtra diuersos morbos remedium pstant.

DEsertū est terre spaciuz sic dictum quia ab hominū habitatōne & frequentia deseritur nec ab hominib⁹ colitur. nec inhabitatur (vt dicit Isidō.) & hoc contigit aliquotiens propter terre sterilitatez siue etiam propter aeris temperiem.

seu ꝓpter aquaꝝ z fontiū defectibilita-
tem/siue ꝓpter hostiū vastitatē· Vnde d
sertū ē mcultū spīis ac sertibus plenū/
reptilibus z venenosis animalibus pui
um bestiarum z ferarum silueſtriuz do-
micilium/fugitiuoꝝ z latronantum ha
bitaculum /terra vastitatis z horroris /
terra deuij z erroris· Nam īm deserto vie
sunt deuie/colles z semite non sunt trite
mericis z alijs fructibus īfructuosis cō
site atq; plane/harīose lapidose/pulue-
rulente/feculente/z alijs īcōmodis iti
nerantibus plurimū onerose·z dicuntur
deserta(vt d·Jsi·)quia non serunt·vnō
loca siluarum z montiū que a semīne va
cua deserunt deserta nūcupantur· Non
mīnus tamen deserta dicunt loca paus
īhabitata/z post casu aliquo desolata·
vt dicit idem·

DEremus autē est īuia solitu-
do a pauris mīsi a feris z besti
is īhabitata ·vnde heremite
dicunt hoīmes desertas soli-
tudīnes appetētes se ab aspectu hoīmū
sequestrantes· dicit hic heremus heremi
per cōtrarium ab hereo heres quia pau
a ibi herent atq; manent·vel dicit here-
mus quasi herens humus quia dura et
cōpacta solet esse terra que heremus vel
solitudo vsualiter ē vocata·Jn locis aūt
heremitatis z solitarijs fere siluestres li
berius q̄ īm locis alijs euagantur/secuī
us cōmorantur ibidem etiā ꝓpter nemo
rum spissitudīnem z siluaꝝ multitudīez
volucres siluestres dulcē modulant ·ibi
dem etiam mīficāt z conuersant·z ideo
ꝓpter feraꝝ multitudīnē z auiū frequen
tiam/loca talia q̄ isolitaria a ven ato
ribꝰ aliq̄ frequentant·ibi etiā aucupū
laquei z retia sepius occultant · talium
etiā locoꝝ habitatores/pluribus labori
bus exponunt/nunc gelu/nunc estu exu-
runtur/nunc roze/nunc imbze/nunc pui
na/nunc mue pfunduntur·raro/mīsi fo
sitan a latrombus vel venatoribus īm
quietantur· z ideo locus heremiticus q̄
uis multum habeat afflictionis tedij et
laboris /plurimum tamen obtinet com-
modi et quietis·

ATrum ab atro est dictum eo
q̄ atris tenebris z horridis ē
suffusum (vt d·Jsi·) Est enī
ꝓrium bestiaruz īm cauernis
manentium latibulum/īm quibus lati-
tantes/pde īsidiantur· z ideo spelūca a
speculādo antrū dicit·quia īde post su-
as pdas diligentius speculant (vt dicit
Jsi·) Est aūt antrū īm estate frigiduz īm
hieme vero calidū z fetibus animaliuz
nutriendis z occultandis ē aptum·ex su
doribus autem z vaporibus animaliū
fetidum est z corruptum·

FOssa a fodiendo ē dicta· eo q̄
sit terra viribus z īgenio fo
dientiū pfundata/que quan-
to plus īm sua superficie terra
accumulata erigit/tanto īterius ampli
us pfundatur· z quāto altior est z pfun-
dior/tanto eius trāsitus difficilior z per
iculosior inuenitur quantū q̄libet caden
do facilime īgredit·sed post casuz de ip
sa facili non exit(vt d·Gregō·)Jō etiā
d·hiero·sup eze·xix·Leo īm foueis ca
pitur·nam facta fouea ouis vel capra īm
eius fundo ponitur/cuius odore allectus
leo foueā prede gratia īgredit·sed post
q̄ eam īgressus fuerit ibi ne exeat deti
netur·fouea etiam īntrā foueā/a latere
ad modum spelūce fodit/īm quo cauea q̄
dam ponitur que ad moduz cistule pre-
parat/ que de facili claudit z difficile a
peritur·qū ergo leo videt se non posse de
prima fouea egredi timens venatoꝝ ve-
nabula latendi gratia /scōam in foueaz īm
greditur/ z ibi īm cauea ad hoc parata/
clauditur ac capitur/z captiuus detinet
vt d·hiero·fouee etiā sunt vtiles z neces
sarie q̄a fossatis ciuitates z castra ne ho
stibus pateant munīunt· fossatis īsup
terraꝝ spacia z habitaculorum /termīn
ab īuicem diuiduntur /replentur nihil
oīmus fouee aquis īm quibus pisces et
reptilia diuersi generis nutrruntur ·Vn
de z fouea quasi fouens vinas aquas ē
dicta Nam īm foueis fouentur z seruant
aq̄·nūc fluxibiles/nūc statiue /nunc eas
subtrāt torrētes z pluie nē ī eis erūpūt
capita fontiū z scaturiūt riuuli aq̄ viue-

scilicet sūma vero z pcipua z omniū mu nitionū fortitudo z tutela solz esse fouea quando in lato z in longo / in alto z in p fundo ordine cōgruo ē parata. Nam in accessibus ē locus sic munitus / nisi agge re nauigio vel ponte / talis fouea transe atur (vt d. Jeroni.

Spelūca ē fouea subterranea a speculādo dicta / qz ꝓpter sui latitudinem ad circūspiciendū est apta. latū em̄ z a pte luci expositum habet introitū. sed in fine / fi nem siue terminū habet artū. Vnde spe lunca locus est subterraneus. primo qui dem euidens z lucidus in ingressu / deīn de obscurus z turbid⁹ in pgressu / tandē durus / artus / z hispidus in egressu. si tñ egressus aliqñ poterit inueniri (vt d. da ma.) In locis aūt mineralibus vbi effo diunt lapides z metalla potissime sunt spelunce que quidem ratōe extractōnis lapidum seu metallorū remanent vacue quibusdam tamē colūnis siue alijs appo diatōnibus ne corruāt sunt fulcite. sepe tamen vel nimia mole terre colūne ille d sup aggrauate / siue ꝓprie materie molli tie resolute / siue fundi inferioris humo re relaxate corruūt / z sic omnia in illis speluncis existentia obruūt z cōfundūt. vū in speluncis manere periculosum est et difficile tum quia frigide sunt z humi de obscure instabiles z incerte. tuz quia hispide z dure in superficie graues et in fimo cōcaue z profunde. Sunt etiā loca con grua occultatōni ferarū habitatōni sordi um z immunditiarū depositioni serpētuz et aliorū reptiliū mansioni.

Cauerna ē terra concauata a cauādo dicta. eo ꝙ ptes terre decauentur z ꝓfozent a repti libus z ab muicē vel per par tium cōpressionem siue euacuationē z ere ctōnem diuidantur. In cauernis siquidē mures reptilia z ānes suas faciūt mā siones ad quas confugiunt quādo timēt vel vident sibi imminere aliquas ab ex trinseco lesiones. ad cauernas etiam tā lapidum ꝙ arborū quandoq; cōfugiūt vo lucres / colūbe. s. z turtures quādo timēt aquilas z accipitres in aere volantes. si militer eramcij cuniculi z lepores / fugi unt ad cauernosos lapides quādo audi unt canes vel ꝓsentiunt venatores. In cauernis etiam tam terre ꝙ arborū mel lificant sepe apes / idificāt quedam vo lucres latitant etiaz in cauernis colubri et serpētes / q̄ sepe ledūt z pungunt vene noso morsu hominēs z bestias ad tales cauernas appropinquantes. terra insup qñ ex se ē cauernosa z spōgiosa / patitur sepe motū z agitatōnem ex vento subin trante pozos suos z replente ex cuius a gitatione generatur terremotus (vt dic Aristoteles.)

Finit Liber Decimusquartus.

Incipit Liber quindecimus de prouinciis.

DE terre aũt partibus z diuersis puntijs p quas orbis generaliter est diuisus pauca huic opi adiuuante domino sũt breuiter inserenda. non tamen de singulis ẽ dicendũ. sed solũmodo de his ỗ quibus sacra scripta sepius mueniẽt facere mentionem.

ORbis aũt vt d. Isi. li. xv. tripharie est diuisus Nam vna pars Asia/alia Europa/terci a Affrica appellat quas tres partes orbis veteres nõ equaliter diuiserunt. Nam asia a meridie p orientẽ vsq; ad septentrionez pducit. Europa vero a septentrione vsq; ad occidentem ptingit. Sed affrica ab occidente p meridiem se extendit. Sola q̃z asia cõtinet vnaz ptez saliz habitabilis nostri medietatẽ. alie vero partes scilicet europa z affrica aliam medietatem sunt sortite. Inter has autem partes ab occeano mare magnũ progreditur. easq; itersecat. qua propter si in duas partes orientis z occidentis orbem diuidas. in vna pte erit Asia. z in alia vero affrica z europa. sic aũt diuise sũt tũc p̃ diluuiũ a filijs noe inter quos Sem cum posteritate sua asiaz. Japhet europam. Chaim affricam possiderunt vt d. glo. sup Gen. x. z sup li. paralip̃. idem dicunt Crisosti. z Isi. ac Jplin.

ASia itaq; que media creditur esse pars orbis ex nomine cuiusdã mulieris ẽ appellata. q̃ apud antiquos regnuz tenuit orientis (vt d. Isi. li. xv.) hec in tercia p te orbis disposita ab oriẽte habet ortum solis a meridie occeanum ab occasu nostro mare finitur a septẽtrione meotidi lacu z fluuio thanei terminatur. habet aũt multas puntias z regiones z diuersas gentiũ natões. in vita z moribꝰ mirabiles. figuris corpm sicut z affectibus mentium mirabiliter differentes quarũ nomina z situs breuiter hic ponemꝰ sequendo ordinem Alphabeti.

ASsiria asie est regio z prouintia ab assur filio sem sic vocata. q̃ illã regionez primo post diluuium inhabitauit z incoluit. hec ab oriente habet indiam. a meridie mediã tangit. ab occidente habet tigrim a septentrione montẽ cancasum. vbi porte sunt caspie (vt d. Isi. li. xiiij.) In hac regione primo inuentus fuit vsus purpure. Inde etiam primo crinium z corpoꝝ vnguenta pcesserũt. pariter z odores. ex quibus affluxit romanoꝝ luxuria z grecorum (vt d. Isi.) z est terra in tempatis regionibus tempatissima. sed in multis extremitatibus ꝓpter distempatas terre mansiones sicut in bestijs z serpentibus sic etiaz in hominum moribus est in pluribus inquieta. (vt dicit Jplinius in li. tercio) vbi describit hominum feritates In hac prouintia habitant assurij ab assur dicti. gens potentissima. ab antiquo eufrate vsq; ad medorum fines omnium in medio terre tenuit regionem) vt dicit Isido. li. ix.)

ARabia asie est prouintia sacra et thurifera nũcupata (vt dicit Isido. li. xv.) Ibi enim maxime habundant arbores thurifere z alie odorifere. propter quaz sacram aromatum flagrantiam greci eã eudemon. latini vero banni vocauerunt vt dicit idem ibidem. In eius emiz saltibus mirra z cynamomum crescunt z cetera medicinalia potẽtissime inualescũt ibi nascitur auis fenix z aliarum rerum siluestrium tam bestiarum q̃ etiã volucrum dissimilis z varia multitudo. In arabia etiam est diuersitas gemmaruz. Nam (vt dicunt Isido. Oroſi. z Jplini.) ibi triplex sardonius z materia gemme immo mltipler gemmaruz numerus inuenitur. Ibi enim inueniuntur draconeſ et q̃daz aspides in quoꝝ corpibus diuersarũ gemmaꝝ preciositas inuenit in ipa est Sabba vel ipsa est sica filio. Chus

fenix in arabia nascit.

cuius filius vocatus ē sabba (vt d· Jsi·) ch9 nūcupata z ē ps terre arabie sup si⁊ num maris plici coangustata ⁊ versus sinum arabicum cōsumata· de sabba q⁊ re infra·

ARmenia ab armeno iasonis thesali comite est vocata q̄ a misso rege iastē collecta mul titudie eius q̄ passiz vagabāt armeniā cepit ⁊ ex suo nomine noiauit· vt d· Jsi· li· xv· hec ē terza ararath i quā fugerūt filij sanacherib ⁊ quādo ipm i tē plo dei sui orantem interfecerūt· vt nar rat histor li· Re· z dicit ararath mōs in quo post diluuiū arcba noe requieuit sita est aūt armenia inter montē thauri et charmasi a capadocia vsq; ad capsiuz mare ptensa· habens a septētrione mon tes ceraneos e quib9 fluui9 tigris nascit· vt dicūt Jsi· Plini· z Eriso· Est aūt du plex armenia supior z inferior· sicut z du e pānomie· in quaz vtraq; mira z mon struosa quoz ad nos sepius mueniunt tez ra aūt armeniaca vbi attingit littora ti gris vel eufratis herbis /z frugibus/ne moribus/ortis/z fructib9 ē iocūdissima· multis tamē bestiaz crudeliū z serpen tum generibus est repleta· vt d· idem· et de hac multa narrat Plj·

vbi arcba noe quieuit.

ARabia siue arabia ē insula q̄ tota est ciuitat sita in mari mediterraneo nō longe a tyro vt d· gl· sup illum locū ezech· xxvij· filij arad in exercitu tuo zc· viri sunt nautici z in pugnis naualibus eru diti·

EThamia asie maioris est pūn tia a coloze populi nūcupata eo q̄ albo crine nascant· frigi da em regio ē respectu aliarū regionum que asie ascribuntur hec alba nia habet ab oriente mare caspiuz z sur git p ora septētrionalis occeani vsq; ad meocides paludes p deserta loca z mul tissima se extendēs huic terze sunt ingen tes canes atq; corpe tam fero vt thau ros p̄mant leones p̄mant z elephantes beluas fortissimas supant z psternāt· vt de albanoz cane exemplificat Plj· qui missus ale rādro de leone apro z elephā te in stadio triumphauit· (vt d· idem li· viij· in· c· de cambus albanis· hec vo gēs oculos habet pictos z claucos in pupilla adeo vt melius de nocte videant q̄ ō die vt d· idem z Jsi· li· ix· Idem Solinus etiā p̄ miro narrat·

Canes· leones z thauri fre munt·

ATtica prouintia eadem est q̄ z grecia antiqua· cuius ps vt ciuitas dicebat ciuitas athe narum· que quondaz fuit phi losophoz nutrix z mater liberalium litterarum· qua nibil habuit grecia cla rius· nibil nobilius· q̄ diu amoris sapiē tie studio opam impendebat· (vt d· pli· et Jsi· li· xv· totius attice prouintie plato athenarum doctor fuit· hanc demosteis eloquentia per multoz seculoz ip sa publicauit· vt refert salustius· sed sup omnia eam cōmendat ariopagitta pau li discipulus cuius sapientie pfunditas totius fere ptes decorauit· (vt d· epipha nius z Dionisi· ariopagitte) cōmendatō ne idē refert Jsi·

ACbaia grece i europa est prou intia ab acheo quondam re ge antiquitus appellata· hec prouintia fere tota insula ē naz a septentrione· vbi macedonie iungitur vndiq; septa ē mari· Nam ab oriente hz cyzeneum mare ab euro grecum a me ridie ionū ab affrico z occasu cassopias insulas a septētrionali parte macedonie et attice grecie sociat· huius prouintie ca put ē corinthus locus munitissimus (vt Jsido· li· xv·) Nam ad ipsam patet vix accessus pter situs altitudinem /multi tudinem populi /z propter munitionis fortitudinem/z maris vicinitatem· hāc condidit corinthus hozestis filius· quam greci corinthiam vocāt· i· reipublice ad ministrationem (vt d· Jsi· li· x vi·)

ARchadia est prouintia inter ionium mare z egeum (vt d· Jsido) collocata quā arcbas io uis filius incole deuictis ex suo noie arcbadiā noiauit· Nā etiā sitionia

a quodam rege ſicionio i poſteruz eſt vocata (vt d·Iſi·li·xv·)

ASia prima ps eſt ſicie ⁊ que prima ⁊ maxia regio ē europe que ſcz europa icipit a flumine danai ⁊ deſcēdens ad occaſum p ſeptētrionalem occeanum ⁊ vſq; in fines hyſpanie ſe extendit · cui⁹ ps orientalis ⁊ meridionalis a ponto cōſurgens tota mari magno cōiūgit ⁊ in inſulas gades finitur (vt d·Iſi·li·xv·) pars itaq; ſicie prima ē alauia que ad meoti des paludes ptingit · ⁊ vſq; ad datiaz ſe ptendit · Eſt em regio latiſſima multas et ſeuas ptmens barbaras natōnes ſub frigido climate cōſtituta ⁊ ab oriente declinans ad aquilonem ·

AMazonia eſt regio ptiz in aſia ptim ſita in europa q̄ albanie ē vicina ⁊ ab amazonibus ē vocata · Fuerūt autez amazones gotoz ⁊ q̄ exierūt d̄ iferioꝛi ſicia vxoꝛes (vt d·iſi·li·ix·) que maritis ſuis i dolo interfectis · viroz ſuozum arma accipiētes hoſtes virili ato egreſſe d̄ marito rū ſuoz nece ſumpſerūt debitā vltōez Nam omem maſculū a ſene vſq; ad paz uulum in oze gladij pimerūt ⁊ feminas reſeruātes ⁊ hoſtium ſpolia diripientes deinceps pariter ſine maſculoz cōſortio viuere decreuerūt ⁊ que duas regīnas ſcz marſepiam ⁊ lempecam ⁊ maritoz exemplo ⁊ qui ſemp duos habere ſolebāt reges ſup ſe ſtatuerūt quaz vna predens cum exercitu cōtra hoſtes dimicabat ⁊ altera interim rē publicā gubernabat · Effecte ſunt aūt taz fortes breui tempe bellatrices q̄ magnā ptem aſie fere · c · annis domīnio ſuo ſubiecerūt · Inter ipas vo nullum penitus maſculū viuere vel morari ratōne aliqua pmiſerūt · ex finitimis tñ gentibus maritos ſobolis gratia elegerunt ad quos ſtatutis tempibus accedētes ⁊ plem cōceperunt · ſed tempe cōpleto ad conceptionis officiū inſtituto ⁊ maritos a ſe recedere ⁊ alias māſiones querere coegerūt · maſculos autez filios ⁊ vel emactabāt ⁊ vel certo tempe patrib⁹ trāſmittebāt · filias vero ſibi reſeruātes eas ad ſagittandū ⁊ venandum informabāt et ne in ſagittarum ictibus vel iactu mā millarum groſſitie impedirentur ⁊ eis in vtꝛ anno vt dicitur māmas exurebant · ⁊ ideo amazones ſunt dicte id eſt ſine mā ma (vt d·Iſi·li·ix·) has vnimāmas antiquitus multi uocauerūt ⁊ quaz feritatē domuit (vt dicit) primo hercules ⁊ demō achilles · ſed hoc potius fuit p amicitiam q̄ per vires · ſicut in geſtis grecoꝛuz et amazonum cōtinetur (d·aūt Iſidoꝛ) q̄ p alexandꝛum magnuz amazones vſq; ad interemptōnem alias interitionez penitus ſunt delete · ſed in hiſtoꝛia alexandꝛi hoc non dicit · immo dicit amazonum regina alexandꝛo poſtulāti tributa p nuncios ſcripſiſſe ⁊ de tua prudentia eſt mirandū ⁊ q̄ cū feminis pfligere ſtatuiſti · quia ſi fauēte nobiſ fortuna ſuccūbere te cōtingat ⁊ merito es cōfuſus ⁊ cū a mulieribus ſis deuict⁹ · q̄ ſi iratis nobis dīs noſ deuinceris ⁊ parum tibi poterit cedere ad honoꝛē · quia d̄ mulierculis triumphaſti · ſup cuius reſponſo ⁊ admiratōnem ductus rex generoſus ⁊ dixit decens foꝛe non p gladiū ⁊ furoꝛem mulieres vincere · ſz potius p amoꝛē · pter q̄d̄ libertatem eis cōceſſit · ⁊ ipas non violentia · ſed potius amicitia ſuo imꝑio ſubiugauit ·

ATamannia nobilis ⁊ generoſa eſt regio in europa alemāno fluuio vltra dāuubiū ſecūdum Iſi · ſic vocata · vbi illi⁹ terre incole prius habitauerūt qui a fluuio lemanno alamāni dicti ſunt · hec etiam germannia dicta eſt (vt dicit Iſidoli · xv ·) vbi dicit poſt Datiam que finis eſt ſitie inferioꝛis occurrit germānia · ab oriente habens dannubium ⁊ a meridie renum fluuium ⁊ a ſeptentrione ⁊ occaſu occeanum · Et eſt duplex germānia ſcilicet ſuperioꝛ que ſe extendit ⁊ vſq; ad alpes et mare mediterzaneum ſiue adꝛiaticuz vbi mare magnuz ſiſtit in aquileis partibus per paludes · Alia germānia ē circa renū · vtrāq; germnia diues eſt terra ⁊ iclita ⁊ tā virib⁹ q̄ diuitijs ac bellico

amazonuz

sis populis numerosa. vnde a fecūditate gignendoz populoz a germinando germania est vocata (vt d. Jsi. li. xv.) gens roseos z imanes gignit pcos: ō quib⁹ dz in li. ix. Jsi. Germanie natōes sūt multe: immania corpa habētes viribus fozmosi/comati/z coma flaui/liberales animo/hilares z iocundi. z potissime saxones qui in pdictis sunt pcellentes. de quibus (d. Jsi.) saxonū inquit gens in occeani finibus z littoz⁹ cōstituta virtute z agilitate agilis. vnde et sic est appellata eo q valentissimuz sit genus hominū pstantius ceteris piratis non em p terrā solum suis hostibus sunt infesti. veruz z per mare illis qui se molestant ac si essent saxei sunt importabiles atq; duri. quoz terza valde est fructifera aquis z fluminib⁹ optimis irrigua in upoz etiam montanis fodiuntur omnia fere metalla pter stannū. Sunt etiā alie puincie in vtraq; germania que nō sunt min⁹ laude digne: vt sunt austria/bauaria circa danubiū/ sueuia/Alsatia circa renum. z multe alie quas p singulos enumerare esset tediosum a saxonibus aūt germanicis anglici pcesserūt. quozum pgenies z successio bzitanniaz insulam possidet. quoz lingua z mozes anglozum gens: usq; hodie in pluribus imitatur (vt d. Beda in li. ō gestis Anglozum.) Quere infra de littera S. de saxonia.

Anglia occeani est insula maxima que circumfusa mari a toto ozbe vndiq; est diuisa. q̄ quondam Albion ab albis rupibus a longe circa maris littoza apparentibus est vocata quā succedēte tempoze quidam pceres de troie excidio discedentes facta classe paladis vt fertur ozaculo ad predicte insule littoza peruenerunt qui cōtra gigantes qui tūc terrā possiderunt. diutius pugnantes pariter arte. z virtute insulam supatis gigantibus suo domino subiecerunt. z a bzuto qui illius exercitus erat pnceps. terrā vocauerunt britanniaz. q. insulā a bzuto tunc temporis armis et potēcia acquisitam a cuius bzuti psapia reges potentissimi processerunt: quorū opera magnifica si quem audire delectat. hystoriam bzuti legat. Jlla aūt eadē insula post lōga tempoza a saxonibus germanicis: mītis z varijs interuenientib⁹ seuissimis pūjs est acquisita: z a suis posteris ē possessa. qui bzitonibus vel moztuis vel exulatis: insulam inter se diuiserunt. z singulis prouincijs: secundum lingue sue pprietatem nomia imponentes lingue gētis sue memoziam reliquerunt vocātes insulam angliam ab engela regina clarissimi ducis saxonum filia: que illaz insulam post multa prelia possedit. (Jsi.) tñ d. angliā ab angulo dictam quasi terram in fine: vel quasi mūdi angulo constitutam. sed beatus Brego. videns anglozum pueros rome venales: tempore paganozuz audiens q̄ essent anglici. al ludens patrie vocabulo) respondit) vere inquit sunt angli: quia vultu nitent: vt angeli. illis oportet verba annunciare salutis. Nam vt d. beda terre nauita alias natiuitatis nobilitas adhuc in puerozum vultibus resultabat. De hac insula d. Plinius multa. Similiter z ozosius scōm Jsido. sūmatim tangit exprel sius que alij obscurius retulere bzittanniam sc̄z que nunc dicitur anglia. z est insula que cōtra aspectum gallie z hispanie est sita. circuit⁹ eius obtinet quadragies octies septuagīta v. milia. multa z magna flumina sunt in ea. fontes calidi/metallozum etiaz larga copia/gagates: ibi lapis plurimus z margarita/glesa optima/z diuersis fructib⁹ valde apta/ibi oues lanigere in precipua habundantia/ibi ferarum z ceruozum multitudo nimia inuenitur/pauci lupi vel nulli in insula repiunt. z ideo oues que ibi marie habundāt tutius in caulis. z in pascuis sine custodia reinquunt (vt d. be.) vñ q̄daz describēs insulā anglicā metrice sic dixit. Anglia terra feroz z fertilis angul⁹ ozbis. Jnsula prediues que toto vix eget ozbe. Et cui⁹ tot⁹ idiget ozb ope

Anglia plena locis /gens libera /apta iocari /libera gens cui libera mens ⁊ libera lingua. Sed lingua melioꝛ liberioꝛ qꝫ manꝰ mꝝas alias ꝓsequit gētis et insule dignitates /quales hic interponere esset longū. quere infra de brittania.

Aquitania gallie ē ꝑuincia in europa (vt d. Jsi. li. xv.) ⁊ est sic ab obliquis aquis ligeris fluminis qꝫ ex plurima parte terminus eius est eamqꝫ pene in oꝛbem circūcingit appellata terza siquidem fertilis ⁊ amena opidis ciuitatibus ⁊ castris ꝑclara aquis et fluminꝫ irrigua siluis /cāpis /oꝛtis ⁊ ptis decoza, vteis ⁊ aꝛboꝛibus fructiferis diuersi generis cōsita. ⁊ magnis diuitijs opulenta. sub noīe vero aquitānie multe pticulares ꝓuincie cōprehenduntur. (vt d. pli.) hec a cirtio habet occeanū (vt d. oꝛosius) qui aquitanicus sinus appellat. ab occasu hyspaniam habet /a septētrione ⁊ oriente galliam ludonensem. ab euro ⁊ meridie cōtingit ꝓuinciam Narbonensem vt dicat Oꝛosius.

Andegauia ē gallie ꝓuincia q̄ aquitānie est vicina ⁊ vsqꝫ ad mare brittaniam se extendit. cuius metropolis andigauis ē nomīata. a qua in circuitu tota ꝓuincia andegauia appellatur. ⁊ de terza vinifera ⁊ fructifera /bonis omnibus opulēta. similis aquitānie i vineis ⁊ in fruge.

Lugunia gallia lugdunensis est ꝓuincia cuius ciuitas maioꝛ mons clarus nuncupat. hec ab euro habet germaniā ab austro italiā /ab occidente narbonensem ꝓuinciam /a septētrione galliā belgicam. Est autem terza siluestris /nemorosa /montuosa /pascuosa feris pecudibꝰ et armentis referta /frugifera /⁊ vinifera in multis locis.

Apulia est regio maritima in italia que ē ps europe ab insula cecilie. p maris brachium separata. terza ē siquidem multum populosa /auro ⁊ argēto referta. frumēto vino ⁊ oleo opulēta. ciuitatibꝰ nobilibus nobilis /inclita castris ⁊ opidis ꝑmunita /frugibus ⁊ diuersi generis fructibus fertilis ⁊ ferūda. finis est europe cōtra meridiem que solo mari a barbaria est diuisa. fōtes dicit habere calidos infirmis ꝓbentes medicinam. Metropolis aūt illius regionis Brundusiū dicitur. quam greci quondam edificauerūt ⁊ dicit a brūta grece quod ē caput cerui latine. Illa em̄ ad modū cerui capitis habentis cornua. dicit esse disposita (vt d. Jsi. li. xvi. m. c. de nominibus ciuitatum) Huic a latere adiacet terza que dicitur capiti nata mater frugum. Nam eius gleba fertilissima ad frugum multitudinem producendam. ex cuius habūdātia multe prouincie sustentantur. etiam transmarine.

Affrica vt quidam putant dicta est quasi aprica. eo qꝫ celo siue soli sit peruia ⁊ apta propter qō̄ horroꝛi frigoris nullatenus est subiecta (vt d. Jsido. li. xv.) Alij putant affricam esse dictā ab afferfilio abrahe ex cethura. qui dicit duxisse versus libyā exercitum. ⁊ ibi victis hostibus ꝓsedisse. eiusqꝫ posteros affros nominasse (vt d. Jsido. li. ix.) Incipit autē affrica a finibus egypti ꝓgens iuxta meridiem p ethiopiam. vsqꝫ ad atlantem montē a septētrione vero mari mediterraneo clauditur. ⁊ in gaditano fretu finitur. hec mundi tercia ps dicit esse diuisa cōtra asiam ⁊ europam. hec habet ꝓuincias multas. sicut libiam /cironensem /tripolim /bisantium /carthaginez /mauritaneam /ethiopiā /⁊ multas alias. Est aūt illa ps mūdi ia affrica. dicitur minoꝛ spacio. q̄ Asia vel europa. sed ꝓ sua quātitate ditioꝛ ē. ⁊ mirabilioꝛ in qualitate. Nam in auro ⁊ gēmis ditissima ē. similiter in fructibus frugibus ⁊ oliuis Mirabilissimas etiā ꝓducit bestiarum et hominū species ⁊ figuras. vt patebit. quādo regiones affrice per sua nomina describentur. Solis ardoꝛibus ꝓe alijs terris exuritur. varijs occeani finibus intercipitur. harenaꝝ cumulis sterilis in multis ꝓtibus efficit. ⁊ a satyris pilosis

tigribus et alijs horrendis bestijs possi-
detur·et hoc in ferius plus patebit·

ASturia puincia est in citeno-
rio hyspania in cõfinio europe
et affrice constituta (vt dicit
Isidorus li·xv·)vnde et au-
stures sunt dicti qui ppe isturum flumen
nunc inhabitant quorum terra est siluis
et nemoribus· q· vndiq; circumsepta vt
dicit idem·illius soli incole sunt·vt dici
tur respectu aliorum animo placidi libe-
rales t benigni·quor ciuitas metropol'
nomiat Terra vero frumento
et oleo minus habundat Nam terra est
frigida t ad huius pductionem frugum
vel fructuum minus etiam apta·habũ
dat em ibi milium t castanee supra mo
dum·dicuntur em ibi multa crescere fru
ctuum genera t pomorũ de quibus loco
vini faciunt sibi potum·feris sil uestrib9
et etiam domesticis pecudibus sunt ma
xime opulenti·populus aũt vt dicit ge-
neraliter ex natura hilaris est t canore
vocis in cursu agilis t in pljs militaris
eligantis nature siue stature t pulchre
forme scõm situm patrie t candide regi-
onis ad loquendum t forsan deridendũ
alios lingua leuis·

ARrogonia prouintia ẽ in hi-
spania·vinearum t fruguz fe
cunda/fontibus t fluuijs irri
gua/ab arrogotis q̃ndã occu-
pata a q̃bus regio vsq; hodie nuncupat·
Nam gotorum gens aliquando in illa
puintia habitabat·vnde t arrogonia q̃
si arrogothia est vocata(vt d·Isi·) quaz
pfluit biberus fluuius cuius metropo-
lis appellatur·

BAbilonia asie est puintia in
caldea cui9 caput est vrbs ba
bilon·a qua regio est nuncu-
pata tam nobilis vt caldea t
assiria t mesopotamia in eius nomẽ ali
quando transierũt(vt d·Isi·li·xv·)hãc
pterfluunt fluminа nobilissima ·inter q̃
pcipua sunt tigris t eufrates que de pa
radiso orũ habẽt· Est aũt regio ommũ
frugũ t fructuũ fertilissima vinifera t a
romaticis arbori bus t herbis plena et
gẽmarum t metallorum copijs ditissima
camelis/eq̃s/asinis/t mulis t alijs iu-
mentis habundãtissima· feris t mirabi
libus bestijs ac monstruosis habundãs
maxime ĩ desertis·cuius metropolis q̃n
dam dicta ẽ babilon·i·cõfusio ·eo q; ibi
lingua edificantiũ turrim babel ·est con
fusa (vt dicit Gen·xi·)Cuius magnitu-
dinem describit hiero·sup Isa·xi· Babi
lon inquit est metropolis caldeor ·cuius
muri xvi·milia passuum erant per qua
drũ ab angulo in angulum q̃ est simul
lxiij·vnde duabus leucis t duab9 vni9
leuce partib9 muri tendebant· ibiq; erat
turris triũ miliũ passuum in altitudine
id est duar leucar a lato in arctũ coan-
gustata·cuius materia fuerũt lateres co
cti ex bitumine indissolubili·vnõ nec igne
nec aqua dissolui põt·t quia ibi cõfusuz
est labiũ ebraice dicta ẽ babel·grece aũt
babilon· a qua regio tota in circuitu est
vocata· Huic imperabat rex potẽtissimus
scilicet nabugo·qui inter ceteras mundi
nationes qual caldeor subiecit imperio
iudeaz captiuauit ·pter quod t babilõ
sub darsacar nepote suo p tirum t dari
um regem persarum t medor penitus
destructa fuit·nec vnq̃ iterato repata·sz
de eius reliquijs due ciuitates scilicz the
sephon zc·fuerũt in pisidis edificate (vt
dic hiero·)Loc9 aũt vbi quondã fuit ba-
bilon ẽ desertus t nihil cõtinet nisi besti
as monstruosas· quere infra ỏ caldea·

BActria est regio in asia cui flu
uius nomine bactrus nomen
dedit(vt d·Isi·li·xv·)hui9 p-
tes que sunt plane p pane ry-
gis ambiunt·que aũt aduerse sunt indũ
fluuũ terminant·reliqua includit cochus
fluuius· mittit aũt t nutrit bractea for-
tissimos camelos ·nunq̃ pedes atteren-
tes(vt d·Isidorus·

BRaceana regio est in affrica·
ex duobus opidis nobilissimis
vocabulum est sortita·ex qui
bus vnum andromecus vocat
alterum vocatur bizatum·hec fecunda ẽ
glebis t oleis cuius humus ẽ ita pinguis
vt iacta sibi semina in incremento pene

centesime fruges: renascunt vt dicit Isi-
libro xv.

RAbancia germanie finalis
est puincia que gallie belgice
est contigua habens renū ab
oriente et friziam britanicum
occeanum et flandricum sinum ab aqui
lone inferiorem galliaz ab occidente su
periorem vero frantiā a meridie ·quam
eucupissimosa pterfluit multa habens o-
pida z famosa /terza fertilis in fructib⁹
populosa gens elegantis stature z venu
ste forme/bellicosa/animosa contra ho-
stes·Inter se aūt placita z quieta id est
gens benefica/deuota/z benigna·

BElgica dicitur gallie puintia:
in europa q̄ a belgis ciuitate ē
dicta (vt d·isido·li·ix) hec ab o
riente (vt d·orosius) habz ger-
maniam z fluuiū rem/ab euro habet al
pes pēninas/a meridie puintiam nar-
bonensem in qua ciuitas arelatensis si-
ta est ab occasu puintiam lugdunensem
a circio occeanū britanicū /a septentrio-
ne britanicam insulam siue anglią·hec
regio in frugibus z fructibus est fecūda
et in multis locis vinifera multum po-
pulosa ciuitatib⁹ z opidis munita ·gēs
ei⁹ ferox nataliter (vt d·isi·li·ix·) z ani
mosa z fluuijs irrigua /alnis z fecundis
simis nemorib us z pratis decora/iumē
tis z pecudib⁹ plena·panca habens mō
struosa pter ranas z colubros·panca ge
nerans venenosa·terza siquidē generali
ter solet esse pacifica z quieta ·in pluriof
populos lingua aliquantulum differen
tes est hec belgica subdiuisa·

ITimia vt d·Isi· minoris asie
est puintia i ponti exordio ad
ptem solis orientis auersa tra
tie adiacet multis antea no-
minibus appellata·Nam prius bithi
est dicta demō a bithnio rege fuit mox
bithinia nūcupata ipa ē maior frigida cu
ius metropolis dicitur nicomedia: vbi
fugiens hannibal princeps carthaginis:
veneno animā expirauit (vt d·isi·li·xv·)
Cōdita aūt est bithinia primo a femice q̄
prius miramunda vocabat·vt d·isido·

BRitannia occeani est insula
in europa p longam inhere-
tiam extendit·a meridie ha-
bet gallias vt d·orosius·hec in
sula habet in longū passuum milia·lxxx
in latum·milia ducenta· a tergo autem
occeani infinitas habz orcades insulas
quarū xx·deserte sunt·z xiij·incoluntur·
deinde occurrit insula tile nauigatione·
ser dierum vt d·plini·li·iiij·z isido·xv·a
britanica insula separata·scōm orosiū ve-
to versus circiū in medio occeano sita ē
pter eius distantiam paucis nota·hec
britānia·vt d·pli·li·iiij·c·xvij·iter septē
trionē z occidentē iacet opposita germa
nie gallie z hispanie maximo interual-
lo·huic primo albino fuit nomē: forsan
pter albos rupes insulam circūdantes
deinde a bruto britannia est dicta·sed tā
dem a germanicis ipam obtinentibus ā
glia est vocata·quere s·de littera anglia
Est aūt alia britānia minor super occea-
num aquitānicum sita in ptibus gallia
rum: que a britonibus relinquētibus bri
tanią maiorez: pter importunitatē ger-
manor est vsq; hodie populata·vbi vsq;
ad hoc genus britonū z nomē pseverat·
et quāuis hec britānia in multis laudi-
bus digna sit: non potest tamē filia ma-
tri minori britānia maiori cōpari·z ideo
bene minor britānia debuit vocari: que
sicut nec numero populi: sic nec merito
soli pōt maiori britānie adequari·

BOetia puintia belladis est p-
tica i grecia ·vt dic isi·li·ix·a
boue vt dicit primitus nomi-
nata z hoc hac de causa·dū ei
cadmus agenoris filius europam sorō-
rem filiam suam a ioue raptam ex pre-
cepto patris quereret: patris iram fo-
midans confirmato animo elegit exiliū
et dum casu bouis sequeretur vestigia·
locum vbi ipsa recubuit admouit·z ido
nomine bouis locum illum boetiam no
minauit: vbi z thebas cōstruxit vbi quō
dam filia bella dedicauerunt·z hic nati
sunt apollo z hercules maior ille the-
banus·eadem ē ennomia vocata a quo-
dam fonte·qui ibi est quondā apollini

consecrata·vt d·isi·li·xv·In hac terza ē lacus quidam furialis vt qui de eo bibe rit furore libidinis marcescat vt dicit idē li·xxiij·in c·de aquis quere s·d fontib⁹·

Bohemia pars ē messie ad plagam orientalez iuxta germaniam posita i europa que ē montibus maximis z siluis densissimis et altis vndiq; circumsepta a germania et pannonia et nationibus alijs per mōtes siluas et flumina ē diuisa· Est autē regio montiū altitudine in plurimis sui partib⁹ valde firma·cāpozum z pratorum planicie cōspicua·facie celi saluberrima·gleba vertissima in vineis habundans z annona·in auro argento stanno z ceteris metallis ditissima fontibus z fluuijs irrigua·Nam terram irrigat albea fluuius nobilissimus qui in montibus oritur boemoz·similiter z milda qui pfluit bragam regiaz ciuitatem·eius montibus habundant pini z abietes/habūdant z herbe innumerabiles/non solūmodo pascuales/verum etiā aromatice z medicinales· ibi diuersozum genez habundāt fere innumerabiles scilicz vsi/apri/cerui/capreole/tragelaphi/bibali/seu bisontes/z inter bas feras ē quedā habens magnitudinez bouis/hec bestia feroz ē z seua/z habz magna cornua z ampla cū quibus se defendit sed habens sub mēto amplum folliculum in ipso aquas recolligit et curzendo aquam miro modo i illo folliculo calefacit quam super venatozes seu canes sibi nimis appropinquātes ejcit z quicquid tetigerit ōpilat lingua horribiliter a septētrione hoc animal lingua bohemica boui nūcupatur· hec terza circuit ex pte orientis moravia et pannonia·ex parte aurori aquilonaris polonia·ex pte vero meridiei austria· ex pte occidentis grauarica germanica et missenēsi marchia circūdat z ambitur·

Burgūdia pars est gallie senonensis vsq; ad alpes pennios se extendit·z est burgundia a burgis dicta·Isi·li·ix·eo q; ostregoti intraturi italiā ibi fecerūt burgos plures id est opida z munitōnes·terra em est fortis/montuosa/z pascuosa z in locis pluribus nemorosa/aquis z flaminibus ac riuulis irrigua/i multis locis fertilis z fecunda/z in multis sterilis z arida z inaquosa/iuxta alpes maxime frigida pter frequentes riuium et imbriū inundatōnes/plures sunt incole iuxta alpes·qui ex frequenti vsu aquaz riuiū efficiūtur sub mento turgidi z struosi·feris habundat scilicet vrsis/apris ceruis/z multis alijs·

Cappadocia ē puincia in maiori asia in capite sirie collocata·ab oriente armeniam tangit/ab occasu asiam minozez/ab aquilone tamē sciarios campos quos habuerunt quondam amasones z mare tumercum/a meridie vero taurum mōtez/cui subiacet cecilia z isantia vsq; ad silicum sinum qui spectat cōtra insulaz cipzum albis amnis p ea fluit qui quondam iudee regna disiunxit aspis·vt dicē Isido·li·xv·z oziosius li·i·bi ortū habuerunt primo a mosoth iaphet·vnō z vbs apud eos manet vsq; hodie·que mozeta dicitur·vt d·Isido·li·ix·

Caldea quasi cassida a caleph filio nachor fratris abrahe fuit nominata·vt dicit isidozus li·ix·Vnde dicti sunt chaldei a casseth quasi cassidei· z est regio maxima·sita iuxta eufraten·in qua est campus duram·in quo conuenerunt gigantes post diluuium·z de cōsilio nemroth edificauerunt turriz babel/a qua ciuitas ibi edificata vocata ē babilon·z tota regio in posterum babilonia fuit nuncupata·vt patz supza in littera b·quere ibi de babilonia·Sed hic dicendū ē·quid Oziosius dicat ō babilone·libzo secūdo·Rex inquit primus apud assirios qui eminere pre ceteris potuit·iurius fuit·occiso autem iurio semiramis vxor eius toti⁹ asie regia babiloniā vrbē quā icepat nēroth et vt esset caput regni assiriozum instituit stetit q; regnum istud inconcussuz·M et centuz septuaginta quatuoz āīs·vsq;

ab sardanapalli pallum quem interfecit arbaces pfectus medorum z tunc incepit pe-
rire regnum assiriorum · sed ex toto periit quando a ciro z dario babilonia est ita
destructa q vix credi poterat apud mo-
tales q tam fortis ciuitas posset capi · fu
it em castrorum more membrus · partib⁹ per
quadrum dispositum z de murorum ma
gnitudine z firmitate vix credi pōt · Nā
in latitudine habuerūt muri cubitos qn
quagintaquatuor · tantum vero habuerūt
in altitudine · ambitus eius in circuitu
fuit cccc · stadijs z · lxxx · murus de coctili
latere fuso bitumine compactus · fossa ex
trinsecus late patens in quā amnis circū-
fluxit a fronte murorum · centum erant
portę · in murorum circuitu / erant pe fen
lorū habitacula eque disposita mire ma
gnitudinis z fortitudinis / quamuis esset
ita fortis / tamen cito victa / capta / z sub-
uersa est · Nam in · ccc · z lx · alueos flūm
diuisit sicut z ante fecerat gangē fluuium quando iratus contra fluuium eo q
vnum de suis militib⁹ submergisset · eū-
dem diuisit in · ccc · lx · partes · vnō subtra-
cta aqua que fluebat per ciuitatē tanto facilius fuit capta (vt dicat idem orosi ·)
illo anno quo babilonia ab arbato incepit destrui / incepit roma fundari · Vnde
sub vna cōuenientia temporum / illa ce-
dit / ista surrexit · z quando pre senio defe-
cit regnum primū orientis / incepit pube
scere regnum occidentis ·

CEdar nomen est regionis in qua habitant ismahelite qui fuerūt filij cedar primogeni-
ti ismahel · nam ismahel fuit filius abrahe ex agar egyptia ancilla ei
us · vnde vetusti vocant agareni qui mo
do saraceni dicuntur · quamuis vsurpa
to nomine frustra se esse de sara genitos
glorientur (vt d · isido · li · ix ·) bi domos ñ
edificant · sed tamq̄ ferales homines per
vastas solitudines euagātes / in taberna
culis habitant / de p̄dijs z venationibus victum acquirētes · z ideo onager fuit vo
catus ismahel (vt di · glo · sup CGen · xvi ·)
hic erit homo ferus z̄c · qui (vt dicit) om-
nem bestiarum rabiē superg̃adietur et
mansuetis ab eis cōterentur · Nam vt d ·
methodius · futurum est vt adhuc semel
pariter cōgregata exeant ō desertis z ob
timebunt orbem terre p octo ebdomadas
annorum · z vocabitur via illorum / via
angustie · nam ciuitates z regna subuer
tent / in locis sacratis sacerdotes interfi
cient / ibidem cum mulieribus dormient
et de sacris vasis bibent / z ad sepulchra
sanctorum iumēta ligabunt / pro nequi-
tia christianorum q̄ tunc erūt · hec z mul
ta alia recitat que habitatores cedar id
est ismahelite in orbe sunt facturi ·

CAntia prouincia est in anglia iuxta britannicū oceanum sita
cuius metropolis dicitur can
tuaria · Est autem frugifera /
et nemorosa / fontibus z fluminibus ir-
rigua / maris portubus insignis diuitijs
locuples / salubritate celi pōpua ·

CAntabria est hispanie prouin-
tia vocabulo vbis z āmis bi
beri sic vocata · cuius gentis
animus est ptinax ad latro-
cinandum z ad bellandum pronus z ad
patienda verbera / semp est paratus (vt
dicit isid̄ · libro nono) huic vicina est cel-
tiberia a gallis celticis z hiberis est sic
vocata ·

CChananea est regio in syria q̄
a filijs chanaan filij cham p⁹
diluuium est possessa · Et fue
runt ex eis decem nationes ·
vt dicit isidorus li · ix · ex quibus fuerūt sep-
tem nationes de semine chanaan in q̄-
bus maledictio cham fuit quasi heredi-
tario iure radicata · et ideo a filijs isra-
hel domini precepto fuerunt deleti z ea
rum termini ab eisdem occupati · vt dic̄
Isidorus li · ix ·

CCampania est italie prouintia
inter romanum terracinensium et
apuliam collocata · cuius me-
tropolis quondam fuit capua
a siluio rege albanorum extracta · a capa
citate sic dicta · eo q̄ eius terra omnes vi-
te fructum capiat · vnde z caput est vbi-
um campanie / inter maximas ciuitates
romam z carthaginem nominata / ex qua

aliquando prouintia italie campania fuerat noiata · multe sunt alie ciuitates famose locupletes et populose / ad pum tiam campanie ptmentes sicut neapo lis et ponteolis vbi balnea virgilij i bo noze habebātur · Est autez terza vmeaz frugum oleorum et ferarum abundans fructibus generuz diuersozum · Est alia campania casaluma gallie senonensis p uintia cuius caput ciuitas est cretis ·

Quda vocatur quedā insula in principio arta deinde pau latim dilatatur cuius igres sus ē difficilis laboziosus vt patet in actibus apostolozum · xxvij · ca · Est autem hec insula inter siriā z italiā iuxta cretam z salmiciam vt sardiniam

Jlicia minoris asie est pu in cia a quodā antiquioze iouis filio / vt asserunt nominata vt dicit isi · li · xv · Jdec ab occidē te habet litteam / a meridie mare siculū ab oriente z septētrione hēt montis tau ri iuga · hanc cignus amnis intersecat · matrem habet ozbium tharimaniam q et tharsis dicitur · fuit autem ibi paulus et chozustos · Opidum eius est vbi croc⁹ plurimus est z optimus z spiramie fla gratissimus z coloze plus q̄ aureus (vt dicit Jsido · li · xv ·

Jpzos est insula a cipro ciui tate que in ea ē denotata (vt dicit Jsidozus li · xv ·) ipsa est et phaphon que quondā fuit veneri consecrata · multū autē fuit quō dam famosa et maxime de metallis eris Jbi es dicitur fuisse repertū et ei⁹ vsus primo vt dicit idem · Terza est vinifera et fozcia sunt valde illius loci vina · ciui tates habz modo multos z nobiles · Jn ter quas caput z metropolis dicitur mi chosia · terza est vtiq; mari vndiq; clau sa · sed interius siluis / campis / pratis / vi neis / z frugib⁹ nimis plena · fontibus z amnib⁹ irrigua · z mitis diuitijs paritez et delitijs opulenta · hec insula vocatur sepius cetbim in scriptura · vt d · Jsid · li · nono · Et dicta est sic a quodam filio io nam nepote iapbet (vt di · isidozus) De hac insula dicit ozosius libzo primo · Jn sula cipzos a meridie mari cirico cingit ab occidēte mari panphilico / a septētri one aulone cilitio / a meridie cirie z phe nicis pelago circumdatur / cuius spaciuz in longo tenet · c · lxxv · milia passuū · Jn lato vero mille passuū centum z xxv ·

Creta grecie est insula a quo dam rege crete dicto nomina ta · inter oztum z occasum lon gissimo tractu pozrecta · a sep tētrione grecie hostibus / ab austro egyp tijs vndis perfusa · Fuit quondaz centuz vrbibus nobilibus decozata / vnde z cen tapolis dicta est · Primo autem fuit in sula que remis z āmb⁹ clarut ac sagit tis · prima litteris iura dedit / equestres turmas post tribuit / studium musicū in ea primo repertum ab ydeis docilis mū do tradidit z exercendo amplauit · pecu des capzas habet copiosas · ceruos autez et capzeas valō paucas / lupos z vulpes aliaq; ferarum noxia genera nūquaz gi gnit · serpens ibi nullus / nulla noctua · et si aliūde translata inueniatur / statiz mo zitur · terza est vitibus ambita / arborib⁹ cōsita / herbis medicinalibus referta / vt diptomis z alnos z huiusmodi · gēmas etiam generat pretiosas · gignit etiaz la pidem qui iacedactalus dicitur · vt dicit Jsidozus libzo xv · z cum sit insula a ma iozibus venenis notabiliter libera / tam spalangias id est quasdam araneas ge nerat venenatas (hucusq; isido · libzo xv Idem per omnia narzat plinius li · iiij · De eadem vero insula dicit ozosius · cre ta ab oriēte finitur mari carpatio / ab oc casu z septentrione mari cretico / a meri die mari libico quod adriaticum vocant et habet in longo mille passuum centuz et lxxxvij · In latitudine vero mille · qui quaginta · Quere de dispositione dom⁹ dedali in grecia · Jsidozus libzo xvi · in · c de ciuitatibus ·

Jdades insule · vt d · isi · li · xv quondam grecie fuerūt quas inde ciclades autumant es se dictas · q̄ licet spaciis longi oribus a telo grecie in orbem · tamē circa

telum ſite ſunt· Nam orbem greci ciclū vocant· quibꝫ tam̄ ſic eas eſſe vocatas ꝓpter ſcopulos qui in circuitu earuꝫ ſunt Ide inſule i belleſponto iter egeū mare et maleum ſunt conſtitute· circundātur enim pelago in iudea et ſunt i numero liiij· tendentes a ſeptentrione in meridiem· habent· l· milia paſſuum a ſeptentrione in meridiem et· l· milia ab oriente in occaſum ſecundū Iſidorum Secundū oroſium vero in· cc· prima vero in trabas inſulas· vt dicit oroſius· ab oriente ē rodus/ a ſeptētrione cenodo/ a meridie capados/ ab occaſu ceceras· ab oriēte finiuntur littoribus aſie/ ab occidente mari italico/ a ſeptētrione mari egeo/ a meridie mari carpbatio·

Cobaꝫ vel cobes inſula eſt adiacens prouincie attice in qua ypocras medicus natus eſt ꝛ hec inſula prima lamificā arte claruit vt dicit idem· equos etiaꝫ dicitur nutrire laudabiles in quib⁹ ſalomon antiquitus gloriari videbatur vt dicit· iiij· Re· vbi dicit ō coba adducebant ei eq

Oſtica eſt inſula multis prouincijs corpore angulosa· hec habet ab oriente cretū mare et portū vrbis rome ne a meridie ſardiam· ab occaſu belleares· a ſeptentrione liguſticum ſinum et tenet i lōgum· c· lxi· millia paſſuum· In latum· mille xxvi·

Almacia grecie eſt prouincia ſcōm antiquaꝫ terre ptitionez a delum eiuſdez ꝓuincie ciuitate maxima nominata· hec ꝓuincia ab oriente habet macedoniam a ſeptentrione meſiam ab occaſu hiſtriā a meridie ſinu adrico termināt vt dicit Iſido· li· xv· (et oroſius dic idem) Gens illius terre ē fortis robuſta prediſ dedita et rapinis· piraticā etenim ex ipſis plurimū ducunt vitam·

Acia regio ē i europa a damis grecis vt ō primitus occupata· multis inſulis et ꝓuincijs ſubdiuiſa cū germania contigua cuius gens quondam fuit ferox et nimiū bellicoſa· ꝓpter qō britannicis nō ticis et multis aliaꝫ regionū inſulis dominabat Iſido· tamen dicit· li· x· dacij gotorum fuerunt ſoboles et dictos putant dacos q̄ſi dagos de gotorū genere ꝓcreatos· vndecunq; autem ſint primit⁹ procreati· hoc tamen certū eſt q; ē mltū populoſa et elegātis ſtature· come pulcre decore faciei generaliter et formoſe· gens et ſi animo ſeua· ptra hoſtes tamē naturaliter pia ē et mente placida erga quoſlibet innocentes·

Delos grecie inſula i medio cicladum ē conſtituta· ſic dicta eo q; poſt diluuiū cum noe vt fert multis menſibus obumbraſſet ante omnes terras illa inſula radijs ſolis pri⁹ ē illuſtrata· ꝛ quia poſt eſt manifeſtata· ideo nomen delos inſula ē ſortita· Naꝫ delon greci manifeſte dicūt Ipſa ē et ortigia eo q; ibi primo viſe ſūt coturnices aues· ſ· quas greci ortigias vocant· In hac inſula iacona emira ē apollinem vt dicat Iſi· li· xv· Et eſt delos nomen inſule et ciuitatis·

Oda regio ē in ethiopia i occidentali plaga vt dicit Iſi· li· ix· abundās in elephātib⁹ et eboze ꝛ lignis ebenninis vt dicit gloſa ſuper eze· xxvij·

Europa tercia dicitur eſſe pars orbis ab europa filia ageno ris regis libie eſt vocata· quā iupiter rapiens ab affrica ad cretam adduxit et maximam partem orbis terrarum eius nomine appellauit vt dicit Iſidorus· li· xv· De europa autem ſcribit oroſius dicēs· Europe regiones et gentes incipiunt a montib⁹ ripheis meoticiſq; paludibus que ſunt ad orientem deſcendētes ad occaſum per littus ſeptētrionalis occeani vſq; ad galliam ꝛ belgicam et flumen renum quod ē ad occeanum· deinde ad danubiuꝫ quem hyſtrū vocant qui eſt a meridie et ad orientem directus pōto accipitur· (Iſidorus autē li· xv· dic·) Incipit a flumine tanai deſcendens ad occaſum p ſeptentrionalem occeanū vſq; ad finem hyſpanie cui⁹ ps

orientalis et meridiana ā pontō consur-
gens tota mari magno coniungit̄ z ysu-
las gades finitur· prima regio europe ē
sicia inferior que a meocedis paludib⁹
incipiens inter danubium z occeanum
septentrionalem vsq; ad germaniā pos-
rigit̄ (vt dicit Isidorus·li·xv·) et hec ter-
ra ꝑter barbaras gētes specialiter bar-
baria nuncupatur· Et sunt gētes in vni
uerso vt dicit orosius·li·iij· Inter quas
prima ē alania que ad meocedes palu-
des pertingit· post gothia·de inde datia
et post germania· deinde gallia·et ysu-
la Britanica· orcades et insule multe·
tandem·hyspania mīor in cuius finib⁹
finitur europa ex parte occidentis a pte
autem superiori versus meridiem habz
multas z maximas regiones·s·pānoniā
messiam traciam greciam cum finibus
suis italiam cū insulis z terminis suis
Hec mūdi particula et si sit mīor q̄ sit
asia·ei tamen par est in populoz nume
rosa genero sitate·populos enim (vt dic̄
plīnius) alit corpore maiores virib⁹ for
tioresq·animo audaciores·forma z specie
pulchriores·q̄ faciūt alie vel affrice regi
ones· Nam solaris est⁹ adurens ꝑter
eius permanentiam super affros illos
efficit cōsumendo humores corpore bre-
uiores·facie migriores·crine crispiores·
et ꝑter euaporationē spirituū p aptos
poros aio defectiores· Econtrario vero
est aput septentrionales· Nā ex frigidi-
tate poros extrinsecos opilante generāt
humores in corpore et efficiunt homines
corpulentiores z ex ipsa frigiditate que
mater ē albedinis in exteriorib⁹ in cute
sq; facie albiores et ex repercussione vapo
rum et spirituum ad interiora efficiunt
calidiores interius et p consequēs plus
audaces·homines vero alie quoq; regio
prima est ab oriente mediocriter in hoc
se habent vt dicit plinius·

Galath prouincia est in supe-
riori india ab oriente incipi-
ens in longo terrarum tractu
versus septentrionez se diffū
dens ab eiusdem filio heber patriarche he-
breorum vt dicit glosa super genesis·l·z
x·vbi dicit q̄ inter filios heber pertactā
eiusdem galath nominatur·hanc regionem per
fluit ganges fluuius qui alio noīe phi-
son in·li·geneseos nuncupatur·quē pli-
nius inris extollit laudib⁹·li· iij·c·xx·
vbi dicit q̄ ganges indicus fluuius mul
tos et quasi infinitos in se recipit amnes
et nauigabiles vt hydaspem cantabriaz
hydaspin et multos alios nec est vnquam
latior·l·stadijs vel p fundior· vel altior
xv·passibus·hic fluuius circuit terram
eiusdem in qua abundat aurum species
aromatice vt bdellium et gēme pretiose·
vt onichus carbunculus z huiusmodi vt
dicit idem et glo·super genesiz·In hac
terra multe sunt regiones partiales in
quibus potissime elephantorum abun-
dare dicitur multitudo·

Ethiopia a colore populi pri-
mitus est vocata quos solis vi
cinitas tenet (vt di·Isido·li·
xv) denicq; vim sideris vdit ho
minum color·ē em̄ ingis estus· Nam q̄
quid est sub meridiano cardine z circa oc
casum ē monstruosum· circa medium ē are
nosum· ad orientalem vero plagam ei⁹
maxime est deserta cuius situs ab occa-
su montis scilicet athlantis ad orientem
vsq; in fines egypti porrigitur a meridie
ostia a septentrione nilo flumine claudi
tur·plurimas habens gētes diuerso vul
tu z monstruosa specie horribiles· ferar
quoq; z serpentum multitudine est re-
serta·illic quoq; rinoceronta bestia id ē
unicornu/tameleon/z basiliscus/draco
nes ingentes·ex quorum cerebro gemme
extrahuntur·iacintus/crisopassus/ac tho
pasius·alie gemme plurime in illis par
tibus reperiuntur·Cinamomum ibi col
ligitur· Due autem sunt·Una circa ortū
solis·alia autem est in mauritania cir-
ca occasum·z illa hispanie magis est vi
cina·Deinde etiam numedia· Tandem
carthaginensis prouincia· post est geru-
lia· z vltimo cōtra occursum solis in me
ridie est ethiopia exusta vltra quā dicūt
fabule esse antipodes (vt dicit Isidorus
libro quindecimo) cuius sunt verba su-
perius de ethiopia hic inserta· Dicit etiā

idem libro nono· ethiopes a filio iã sũt denommati· ex quo origĩem cõtraxerũt thus ebraica lĩgua ethiops dicitur· hi quondam a flumĩe nilo cõsurgentes iuxta egyptum ĩter nilum ⁊ occeanuz ĩ meridie sub solis vicĩitate ĩsederunt· quoruz multi sunt populi ꝙsicut hesperius ex parte occidentis garamanti ⁊ trogodite ⁊ ceteri· de quibus narrat ꝑ Plinius libro quĩdecimo· capitulo decimo Ethiopum gentes a quodam nigro flumĩe sunt vocate· quod flumen eiusdem nature est cum nilo· Nam consimiles gignit calamos ⁊ papiros· eodemqz tempore angescit· In eius desertis monstruosi videntur hommes· Nam quidam solem orientem ⁊ occidentem dira ĩpprecatione id est maledictione ĩtuentur· quia cõtinue maledicunt soli propter eius ardorem· eis valde grauem· Alij vt trogodite specus excauãt· ⁊ illos loco domorum ĩhabitant· serpentes comedũt et omne quod mandi potest quibus stridor ẽ potius q̃ vox· Alij velut pecudes matrimonĩ sunt expertes passim sine lege cum mulieribus hebitãtes· ⁊ tales dicuntur garamantes· Alij ĩcedunt nudi ⁊ nullo exercitio occupantur ⁊ illi dicuntur graphasantes· Alij qui blenni dicuntur· ca pita nõ habere dicuntur· ⁊ os et oculos habẽt pectori ĩsitos ⁊ ĩfixos Sunt ⁊ satiri qui figuram solum habẽtes humanam· sunt tamẽ quo ad morez penitus ĩhumani· Sunt etiam ĩ ethiopia mira alia· vt dicit idem libro sexto· c xxxi· Sunt ĩquit multi ethiopes apud quos omnes bestie quadrupedes nascũtur sine auribus/etiaz elephantes· Alij sunt qui canez pro rege habent· cui⁹ motu augurantes faciunt qõ videent Sũt et alij qui trimos vel quaternos dicuntuz ĩ fronte habere oculos· non q̃ ita sit ĩ natura· sed hoc fingitur quia precipua sagittarum contemplatione vtunt· Quidam etiam ex eis leones ⁊ pantheras venantur· ⁊ eorum carnibus viuunt· q̃rum rex vnum solum oculuz ĩ frõte habet· Alia gens ethiopum solis locustis viuunt· fumo ⁊ sale ĩduratis ⁊ bi quadragesimum annum non excedunt·

Egyptus qui prius erea ab egypto danai fratre postea ibi regnante nomen accepit· hec ab oriente sirie sub rubro mari iuncta est /ab occasu libiam habet/a septentrione mare magnum /a meridie vero ĩtrorsus recedit protendens se vsqz ad ethiopes (vt dicit Isidorus li· xv·) Est autem regio celi· imbribus ĩsueta· pluuiarum ignara/nilus solus eam circumfluens irrigat· ⁊ sua ĩundatõne eã fertilem efficit ⁊ fecundat· vnde sterilis ferax ĩ fructibus multam partem terrarum frumento alit· ceterorum negotiorũ adeo est copiosa vt necessarijs mercibus impleat pene orbem· finis egypti est canopia a canope menelai gubernatore ibi sepulto sic dicta (hucusqz Isidorus libro quĩdecimo) hec primitus meffayna a filia cham nomĩnata est (vt dicit Isidor libro nono) hec regio multas habet regiones particulares ⁊ valde famosas ciuitates sicut est memphis ab ephaso iouis filio edificata/⁊ taphnes metropolis egypti/eleopoleos ⁊ alexãdria/⁊ multe alie vt dicit Isidorus libro sexto· Secundus Orosium autem duplex est egyptus scilicet superior ⁊ ĩferior que ĩ oriente ⁊ p longum se extendit· cui est a septentrione sinus arabicus /a meridie occeanus· Nam ex occasu ex egypto ĩferiori ĩcipit· ad orientem rubro mari terminatur xxiiij· contĩnens nationes· habet autem deserta multa egyptus superior ĩ quib⁹ sunt multa monstra ⁊ animalia monstruosa· Ibi pardi/⁊ tigrides· ibi etiam satiri/basilisci/aspides horribiles/⁊ serpentes· nam ĩ finibus egypti ⁊ ethiopie iuxta fontem tigris vbi creditur esse caput nili qui egyptum preterfluit· nascitur quedaz fera nomĩne caetephas· que quidem corpore est modica ⁊ membris ĩers atq pigra caput habens valde graue propter quod semper defert illud ad terre superficiez ĩclinatum Quod a natura saluti mortalium est prouisum· tãte enim est venenositatis ⁊ perniciei q̃ nullus eandem recte videre posset quĩ

ſtatim ſine remedio expiret. eadem enim
ē vis et ſerpenti qui dicit baſiliſcus
dicat pli. li. viij. c. xxij. In egypto autem
maxime abundant cocodrilli hipotami
deſt fluuiales equi et potiſſime circa flu
enta mili.

Elas helladis prouincia eſt
Grecie in europa a rege helle
na deucalionis pirre filio a q̄
et primo hellenes greci ſunt
vocati. et in hac prouincia eſt accitha gens
vbi quondam fuit athenarū ciuitas ma-
ter liberalium artiū philoſophorum nu
trix. in qua quondam nichil habuerūt ca
rius greci nichilq; nobilius. cui in primo
achaia prouincia eſt vicina (vt di. Iſido.
li. xv) huius helladis duplex eſt prouincia
ſcilicet boetia et poloponenſis. ō prima
ſcilicet de boetia ſupra dictum eſt. ō alia
poſt dicetur. huic helladi ſubiacz helleſ
pontus. vbi multa ſunt valde mira (vt
dicit plinius li. vi. c. iij) Juxta iquit hel
leſpontum dixit trates pergamenus eſſe
genus hominum quos ophiages vocat.
quorum cōtactu ſanant ictus ſerpentum
et ſola manu appoſita extrahūt que mor
tifera ſunt venena. Dicit et pharo ibi a
liquos quorum ſaliue medentur contra
ictus anguium et ſerpentum. Eſt autem
helleſpontus maris mediterranei ſinus
vt d. Iſidorus li. xiij. In ſeptentrione
retorquens magni ſanfractib⁹. iuxta gre
ciam et illericum in anguſtias vij. ſtadi
orum ſtringitur vbi terſes rex fecit pō
tem de nauibus et ſic in greciam dimica
uit. dilatatur eadem aqua et facit portu
dem. Denominatur aūt ſinus ille ab hel
le ſorore frixi fugiens nouercales inſi
dias decidit in mare et mortua eſt cuius
caſus helleſponti et mari et terre in circu
tu nomen dedit.

Eola inſula ſicilie ab eolo ipo
te filio quem poete finxerunt
regem fuiſſe ventor̄ eſt vt di-
citur appellata. hoc autez ideo
dictum eſt. quia ipe fuit (vt d. varro) re-
ctor eolarum inſularum. et quia eas ne-
bulis et fumoſis vaporibus futuros pre
dicebat ventos ab impitis viſus ē vētoſ
retinuiſſe in ſua poteſtate (vt d. Iſid. li.
quindecimo) Sunt aūt noue inſule eole
dicte ab eodem que et miliane ſunt dicte
eo q̄ in eis ardeat ignis. ſūt in mōte ethā
ne. vt d. idem. et ſunt ſingule inſule pro-
prijs nominibus nūcupate. quarum pri
ma dicit lupara. ſecūda grecia ab altiſſi
mis collib⁹ ſic vocata. tercia ſtrogile. q̄r
ta dedi. et ſic de alijs.

Aſiā Rācomia germanie eſt puin
tia in europa. a francis illius
regionis incolis nominata. cu
ius metropolis herbipolis eſt
vocata. ſita ſup amnem mogum. a ſep-
tentrione habet thuringiam et ſaromaz.
ab oriente bannubium et bauariā. a me
ridie ſueuiam et alſatiam. ab occaſu pro
uintiam renenſem. cuius metropolis eſt
moguntia ſita ſuper renum quaz mogu
ibidem ſubintrat. Eſt autem terza opti-
ma ſecūda fructibus. vinifera. ſiluis de
coza. opidis et caſtris munita. et plurimū
populoſa.

Aſrancia que et gallia a fran-
cis primitus dicit nominata.
vel a franco carnifice qui ſuc
ceſſit in regem pariſius. de q̄
carnifices priuilegiati ſunt erga regem.
et ab illo (vt dicitur) nominata. ab orie
te habet limitez flumīis reni et germa-
niam. ab euro habz alpes pineos. a me
ridie prouintiam narbonenſem. a circio
occeanū britanicum. a ſeptentrione inſu
lam britanicam. et hec francia quondaz
gallia belgica. a ciuitate que belgis dica
tur ſic ē vocata (vt di. Iſidorus et oroſi-
us libro xv) Hec francia glebam habet
vberem et arborum vinearum fructuum
ac frugum fertilem. fluuiorum et fontiuz
effluentiaz inſignem. quem duo nobiliſ-
ſima flumia perfundunt in extremis ei
us. ſcilicz renus et rodanus (vt dicit Iſi-
dorus libro quindecio) Lapides et lapi-
dicinas habet nobiles et ad conſtruenda
edificia ſigulares et potiſſime pariſius.
qō et in gipſo ſiue vitro ab incolis vul-
gariter plaſtro dicto marie preexcellit.
Nam terza eſt vitrea et perſpicua virtu
te mineali in lapide tranſmutata. qui

lapis exustus ⁊ cum aqua temperat⁹ cō-
uertitur in cementum vnde fiunt parie-
tes /edificia/testudines /et multiplicia
pauimenta· ⁊ huiusmodi cementum po
situm in opere ⁊ plasmatum siue trituz⁹
statim ad modum lapidis induratur·
Et cum multas habeat francia nobiles
⁊ famosissimas ciuitates parisi⁹ iter om
nes merito obtinet principatum· Nam
sicut quondam athenarum ciuitas ma-
ter liberalium artium ⁊ philosophorum
litterarum nutrix⁹ ⁊ fons omnium scien
tiarum⁹ greciam decorauit· sic parisi⁹ no
stris temporibus non solum franciam im-
mo totius europe partez residuam in sci
entia ⁊ moribus sublimauit· Nam velut
mater sapientie de omnibus mundi pa-
tibus aduenientes recolligit/omnibus ī
necessarijs subuenit /pacifice homines re
git/ ⁊ tanquam veritatis cultrix debitri
cem sapientibus ⁊ insipientibus se osten-
dit/ vbs locuples opibus ⁊ diuitijs/pre
potens pace/gaudens aere ⁊ flumīe /po
pularibus⁹ alias philosophantibus con
gruens· camporum/ pratorum/ ⁊ monti-
um pulchritudine fessorum in studio ocu-
los recreans ⁊ reficiens· vicorū ⁊ domo-
rum aptitudine studētibus maxime cō-
petentes· ⁊ nihilominus ad refectionez
et receptionem omnium aliorum ipsam
frequentantium est sufficiens· vniuersas
alias vbes in bis ⁊ cōsimilibus preex-
cellens·

Flandria est prouincia gallie
belgice iuxta littus occeani cō
stituta· habens germaniam
ab oriente /insulam britanni-
cam a septentrione /ab occidente mare
gallicum/a meridie galliam senensez ⁊
burgundiam · Hec prouincia quamuis
situ terre sit parvula⁹ multis tamen bo-
nis singularibus est refecta · Est em̄ ter
ra pascuis viberima· ⁊ armentis ⁊ pecu
dibus plena /nobilissimis opidis ⁊ por-
tubus maris inclita omnibus famosis
scilicet scabeleia vndiq; irrigua ⁊ perfu-
sa· gens eius elegans corpore⁹ ⁊ robusta
multiplex in sobole ⁊ in substantia ⁊ in
omnium mercium diuitijs locuples· Ve
nusta facie generaliter ⁊ decora/affectu
pia/affatu blanda/gestu matura/habi-
tu honesta /erga domesticos pacifica/er
ga extraneos valde fida /arte ⁊ ingenio
in opere lanifico valde preclara⁹ per cu-
ius industriam magne parti orbis in la
nificijs subuenitur · nam preciosam la-
nam quam sibi anglia communicat in
pannos nobiles subtili artificio trāsmu-
tans⁹ per mare ⁊ terram multis admini
strat· Est autem terra plana ⁊ frugifera
in multis/multas quidez habens arbo-
res⁹ non tamen multas siluas· gaudet q̄
busdam locis palustribus⁹ in quibus ef-
fodiuntur glebe que siluarum suplent
defectum quo ad ignium incrementum·
nam ex bis calidus ⁊ fortis solet ignis
fieri magis efficax q̄ ex lignis⁹ licet mu-
tilior ⁊ vilior quo ad cinerem ⁹ grauior
quo ad redolentiā ⁊ odorem·

Femicis prouintia a femice fra-
tre tachim est vocata⁹ quia fe-
mix de glebis thebis egyptiorū
in siriam prectus apud sidonē
regnauit⁹ ⁊ ex suo nomine femiciam ap-
pellauit· Ipsa est vbi est tirus ptra quē
loquitur Isa (vt d· isi· li· xv· ⁊ nono) Hec
habet ab oriente Arabiam / a meridie
mare rubrum / ab occidente mare me-
diterraneum /a septentrione montem li
banum· vnde terra optima est⁹ arborib⁹
precipua in frugibus ⁊ fructibus /terra
fecundissima tritici/olei/ ⁊ mellis· terra
est montuosa ⁊ campestris/irrigua fon-
tibus ⁊ aquis· in cuius montibus metal
la diuersi generis fodiunt·

Frigia minoris asie est prouin
tia sic dicta a frigia europe fi-
lia regine victima galatie ex p
te aquilonis/lithonie vero ex
parte meridiei /lidie vero ex parte occe
ret in oriēte/ab aquilone vero mari bel
lisponti terminat (vt di· Isi· li· xv) Sūt
autem due frigie· maior que habet in mi
nam· minor que habet bilū· lithonam
autez diuidit fluuius hermis frigia · vt
dicit idem· Frigia autem dardanica est
appellata⁹ a dardanio qui profectus de
grecia cum dardano fratre suo frigiam ob

mauit/ z ibi regnans/ a suo nomine frigiam dardanicam nominauit· Dacius autem daciam occupauit· vt dicit idem libro nono·

Risia est prouintia in finib⁹ inferioribus germanie sup littus occeani tractu longissimo cōstituta que a fine reni incipit z mari dānico terminatur· cui⁹ incole frisones a germanicis nuncupant· In habitu autez/ z in moribus plurimū differunt a germanis· nam viri fere omnes in coma circulariter sunt attonsi/ q̄ quanto sunt nobiliores/ tanto altiꝰ cirūc tonderi gloriosius arbitrantur· Est aūt gens viribus fortis/ proceri corporis/ seueri animi z fortis/ corpore agilis/ lancea vtentes ferreis pro sagittis/ terra plana/ pascuosa/ palustris/ z graminosa/ lignis carens/ pro ignium fomento terre bitumine/ ossa cespitibus aut boum desiccatis stercoribus sepe vtens/ gens quidē est libera extra gentē suā alterius dominio non subiecta· morti se exponunt grata libertatis· z potius mortem diligunt q̄ iugo opprimi seruitutis· ideo militares dignitates renuūt· alias obtinuunt· z aliquos inter se erigi in sublime non permittunt sub militie titulo· subsunt tamē iudicibus quos annuatim de seipsis eligunt qui rempublicam inter ipsos ordinant z disponunt· pro castitate multum zelant z omnem impudicitiam seueriꝰ punientes· filios suos z filias vsq; ad cōpletum fere adolescentie terminum castas seruant· ex quo cōtingit q̄ tunc temporis data nuptui ipsorum soboles prolem cōpletam generat z robustam·

Fortunarum insule in occeano sunt site contra leuam mauritanie occiduo proxime z inter se interiecto mari discrete (vt dicit Isidorus libro xv·) que ab omniū bonorum z precipue messium z fructuū fecunditate/ fortunate insule sunt vocate quas gentiliū errores z carmia poetarū propter soli fecunditatem paradisum esse putauerunt· (vt dicit Isidorus li· xv) Idem di· plinius libro v· capi· xxxiij· z dicit ibi crescere arbores vsq; ad centū ·l· pedum proceritatem· in eis est copia pomorum aliū multitudo· ibi ē mellis habundantia pariter z lactis z maxime in capraria insula a multitudine caprarū et arietum sic nominata· ibi canum mirabilis fortitudo z precipue in canaria insula que est a multitudine canum ingentis fortitudinis z magnitudinis/ sic vocata·

Galilea regio est palestine sic vocata· eo q̄ gignit cādidiores boues q̄ palestina· Dec aūt/ duplex ēsz inferior z superior/ z sunt cōtigue ad inuicem z connexe adherētes sirie z fenicie· vtriusq; gleba ferax est z optima· frugibus/ fructib⁹ vineis/ z oliuis vberrima z fecunda/ aquis irrigua· nam iordane flumine perfunditur in aliqua sui parte/ lacus habz nobiles maximos vtiles z salubres qui pro sui magnitudine z piscium multitudine maria nuncupantur· Est autem vt dicit Isidorus· lacus tiberiadis sic vocatus ab opido tiberiadis· z est lacus cūctis salubrior/ ad sanitatem corporis efficacior/ habēs stadia decē· Quere supra de lacu tiberiadis z de lacu genesar in tractatu de aquis z stagnis·

Galatia regio est in europa/ a priscis gallorum gentibus ex quibus extitit occupata (vt dicit Isidorus libro nono z quindecimo) Nam galli a rege butine in auxilium euocati regnum cum eo obtenta victoria diuiserunt/ sic que dedit inceps grecis admixtis primo gallogreci nunc ex antiquo gallorum nomine galli dicūtur z eorum regio galatia nuncupat Est autem regio latissima z fertilissima europe cōtinens magnam partem que nūc rutenea a pluribus nominatur·

Gallitia prouintia est i hispania a candore populi regionaliter nominata/ pre ceteris enim partibus hispanorum dicuntur esse albiores· terra dicitur frugifera/ occeano vicina/ multis habundans

bonis·Vbi grecam origĩnem sibi scribũtvñ z natali ingenio valent·vt d·Isidoli·nono Nam post ſmẽ troiani belli plures ex grecis ad gallicam sunt profecti·et ibi manent vsq; ad presens temp⁹·

GAllia europe est prouintia ĩter pmineos montes z occeanum britanicũ cõstituta /que etiam a candore populi est sic nuncupata· gala em̃ grece lac dicitur·et ideo sibilla eos gallos id ẽ cãdidos vocat dicens·tunc lactea colla auro humectãtur·scõm em̃ diuersitatem celi/z facies hominum z colo; z animoꝝ diuersitates/existũt z corpum quantitates·In de roma graues / genezat grecia leues / affrica versipelles/gallia natura fortes/ ingenioq; acres (vt dic Isidoꝝ·li·nono) hec regio ab oriente habet germaniam/ ab occidente hispaniam/a meridie italiam/ ab aquilone vero occeano britanio cotermiatur (vt dicit Isid·)hec quondam fuit tripharia scilicet belgica celtica z togata·sed has pmtias franci nũc inhabitant a quibus francia appellatur Quere supra in littera F·de francis z d francia·

GAdis insula est in fine hispanie sita que diuisit affricã ab europa·in qua hercules posuit columnas mirabiles z insignes·z inde cirenei maris fontibus oceani estus nutritur· Est autez a prima terra·c·xx·passibus sepata/quam tizi de mari rubro pfecti occupantes in lingua sua gadis id est sepataz nominauerũt p eo q; mari sit vndiq; circumsepta in qua cresut arbor palme silis cui⁹ gumi factũ vitrum ceremiam reddit·vt di·isidoꝝ libro quindecimo·Est autem insula fructibus z speciebus ditans multas partes orbis/z pcipue occidentis·

GRecia a greco rege est vocata qui ipam regionem incoluit z eam suo nomine nominauit·vt dicit Isido·li·xv·sunt eius prouintie septem·ab occidente dalmatia/ deinde ephirus /inde bellades/ inde thessalia/post macedonia/z postea achaia/z due in mari scilicet creta z cicladez·Est autez regio latissima multis nominibus nominata· terraꝝ z mariuz diuitijs opulenta/ multoꝝ regnorũ domina/militie nutrix/philosophie mater et inuentrix omniũ bonarum artium z magistra· cuius gens fuit antiquit⁹ bellicosissima · dono sapiẽtie z scientie preditа/sermone disertissima/legi subdita pia circa extraneos /pacifica circa incolas/z domesticis quieta /cõtra hostiũ iniurias intollerabilis nimium infesta· sicut in libro de grecorum laudibus narrat varro·

GEtulia affrice est prouintia a gens qui de grecorum siue gotorum processerunt reliquijs· vt dicitur nominata ·vt dicat Isidorus li·nono·qui ingenti agmine cõgregato nauigio vsq; ad libie partes puenerunt/z ibi sedes suas vsq; hodie posuerunt·z quia ex getis venerũt /derivato nomine getuli nuncupati sunt ·z ideo est opinio apud getos mauros ex illo gente sibi esse cõsanguineos z pximquos·vt dicit Isi·li·ix·Juxta istos habitat gaulon gẽs a meridie vsq; ad occeanũ hesperium puagãs in desertis z discurrens·hec nomẽ gaulon insula dedit q ẽ iuxta ethiopiã/vbi nec serpẽs nascit nec viuit vt idem·Sunt etiã in fine affrice populi q; si bestiales q gramãtes dicunt/a gramãte rege appollinis filio nominati qui ibi ex suo nomine grama opidum cõdidit et cõstruxit·de quibus d·pli·q; fere a cõsortio humanitatis sunt remoti·

GOrdones sunt insule occeani obuerse pmũctuorio qõ vocat vesp aserus·qs incoluerũt gorgones feie aliti·i·veloci p velocitatez hirsuto aspso corpe·z ex his fuerunt insule nominate·vt d·pli·li·xv·

GOtia sitie inferioris ẽ prouintia in europa quevt creditur a magog filio iaphet ẽ vocata·vt d·Isi·li·ix·vnde di·q; veteres illas natões magis getas q; gotos noiauerũt Et fuit q̃ndã gẽs fortissima mole cor

pozum ingens/armozum genere terribi/
lissima·de quozum sobole maxima pars
europe z asie credit popłata·Nā eoz so
biles sunt daces z alie natōnes ex parte
occidentis/ getuli in affrica/ amozones
in azia ex gotozum prosapia processerunt·
vt dicit idem libzo nono z quindecimo·
Est autez vsq; hodie regio latissima ab
aquilone habens nozuegiam a dacia in
alijs eius lateribus mari occeano circū
datur· huic regioni adiacz insula quedā
nominata gothlandia gothozuz terra di
cta quia a gotis fuit antiquitus habita/
ta·z est insula frugifera/pascuosa pluri
mum z piscosa·z multiplici genere mer
cium maxime negotiosa· nam pelles va
rie z ceterozum copie de regionibus di/
uersis ad illam insulam nauigio deferū
tur/z inde in germaniam /galliam/bri
taniam/z hispaniam per occeanum de/
ducuntur·

GVidum est regio in insula cō
tra asiam inter siriam z itali
am respiciens versus panphi
liam z etiaz ciciliam lex oppo
sitō cōtra cretam·vt patet in glosa·super
actuum·xxvij·

HIrcania est regio in asia sub
iugis caucasi constituta·regio
quidem est latissima habens
multas gentes /moribus z li
gua differentes (vt dicit Isidorus libro
quindecimo) Dicit etiaz ozosius q; se ex
tendit a caucaso vsq; in sitiam/habēs gē
tes·xliij que ꝓpter terre infecūditatē lon
ge lateq; euagantur/ex quibus quedam
agros incolunt/quedam de venatōnib⁹
viuunt/quedaz vero truces ac bestiales
permitiose carnibus humanis viuūt z sā
guinem ipsozum bibunt (vt dicit Isido·
libzo quindecimo) vbi subdit·Hircania
est dicta a silua hircana que sirie subiacz
habens ab oziente mare capsium/ a me
ridie armeniam maiozem /a septentrio/
ne albaniam / ab occasu sui bit erniam·
Est autem siluis aspa copiosa in quib⁹
feris pardis/tigrib⁹/z pantheris·gignit
aues etiam que dicunt hircane /quaruz
penne nocte plucent·z tales etiam aues
in germania inueniuntur(vt d·isido·ibi
dem) Istius hircanie populos duxit io
hānes hircanus filius simonis sūmi sa=
cerdotis tempore machabeozum quib⁹
deuictis iohannes hircanus nominatus
est(vt d·magister in historijs in principio
historie euangelice·Idem etiam dic hie/
ronimus·

IBeria est regio in asia iuxta pō/
tum armenie iuncta·In hac hez
be nascunt quevtiles sunt tinctu
re·vt d·Isi·li·xv·

HIspania prius ab iberio am
ne fuit hibzea nūcupata·po/
stea ab hispalo fluuio·vt di/
citur hispania ē vocata·z ip/
sa vere hesperia a stella vesptina occidē
tali sic fuit antiquitus nūcupata·Est au
tem sita inter affricam z europam a sep
tentrione pireneis mōtibus clausa a re
liquis partibus est vndiq; mari cōclusa
salubritate celi equalis/ommium fruguz
fecunda/gem maz z metallozū copijs di
tissima·Interfluunt autem eam flumīa
nobilissima scilicet betis/minneus/hibe/
rus/z tagus aurū trahens/vt in asia pa
ctolus z hermus·Hex habet pminias·ſ·
taraconensem/carthaginensem /luctani
am/gallitiam/beticam/z affricam/i re/
gione affrice crigitaneam·Est autem du
plex hispania scilicet ateriozz z vlteriozz·
hucusq; isi·li·xv) Dic aūt ozosius·hispa/
nia vndiquerso terraz sicuti zona a circūfu
sione cirtiuz curzēti·qz pelagi pene insu=
la efficit·huiusmodi angul⁹ ē ꝓpioz qui
spectat ad oriētē/a dextris ē ei aquitā/
nia ꝓuincia/a sinistris balgarito mari co
artat/z narbonensiū finibus interserit
Sēs angulus cirtiū intēdit/vbi brigā
tia ciuitas gallie sita ē z ad spectaculum
britānie se erigit·Tertiꝰ angul⁹ ē q̄ gade
insule intēte ad affricū atblantē mōtez in
teriecto sinu occeani pspiciūt· hucusq; o/
rosi⁹·In hispaniā etiā pmēdat pli·ō metall
Dicit enim q; fere tota habundat auro
et argento/ere/z ferro/stanno /z plūbo/
tam albo q̄ nigro·regiones habet plu/
res/gentes multas /belli cosas z fortes·
quozum quidam grecozum aliqui dicun

tur fuisse soboles: bisegotorum successo-
res (Idem etiam dicit isidorus) Nā ma-
tas habet prouincias partiales: nobis no
tas: vt gallicias: qui grecam sibi vendi
cant originem (vt dicit isido. libro nono)
austuriam sic dictas: eo q montibus cō-
tra austurū flumen sit vndiq circūsep-
ta. habet z celtiberiam: a gallis celtitis
super biberum flumen residentibus: sic
vocata m.

Hibernia occeani est insula in
europa britannice insule vici
na. spacio terrarum angusti-
or. sed situ est fecūdior. hec ab
affrico in boream porrigitur. vt dicit isi.
libro quindecimo. cuius partes priores
in biberum cantabritum occeanum ten
dunt. vnde etiam ab hibero occeano hi-
bernia est nominata. Est autem insula fru-
mentariis campis vberrima / fontibus
et fluuiis irrigua / pratis z siluis amena
in metallis fecunda / z gemmifera / nam
ibi gignitur lapis seragonus scilicet iris
qui soli oppositus formar in aere celestē
arcum. ibi etiam inuenitur lapis qui ga
gates dicitur. ibi margarita candida in-
uenitur. Quantum ad salubritatem celi
est hibernia regio valde temperata: modi
cus enim est ibi excessus vel nullus in fri
gore vel calore. Lacus habet mirabiles
et fontes. Nam ibi est lacus in quo si p
aliquod spacium longum: palus ligne⁹
infigatur: pars que est infixa terre con-
uertitur in ferr. pars vero que est in aqua
in lapidem. sed que supra aquam manz
lignum. Est z alius lacus in quem si p
icias virgas corili: conuertentur in vir-
gas fraxini. z econtrario si virgas fraxini
as immiseris in coruleas mutabuntur.
Sunt ibi loca in quibus cadaucra mor-
tuorum nūquam putrescūt sed ibi semp
permanent incorrupta. Est etiam in hi-
bernia quedam insula parua in qua ho-
mines non moriuntur. sed quādo nimio
senio afficiuntur vt moriantur: ipsi ex-
tra insulam deferuntur. In hibernia nul
lus serpēs / nulla rana / nulla aranea ve
nenosa. immo tota terra adeo est contra
ria venenosis vt terra inde delata z sp.
sa: serpentes perimat z buffones. Vana
etiam hibernica z animalium coria: fu-
gant venenosa. z si serpens vel buffones
nauigio in hiberniaz deferant: statim mo
riuntur. multa alia sunt mirabilia in ter
ra illa De hibernia dicit solinus hibernia
inquit est insula que proximat britanie
in magnitudine z humo. incolarum ritu
aspera / ibi anguis nullus / ibi quidez ra
ra gēs hospita z bellicosa sāguine iterēp
torū hausto pri⁹ victores vultus suos ob
linunt. phas atq nephas eodez loco du
cunt. ibi nulla apis / z ad ventum in pul
uerez seu lapillos si quis sparserit inter
aluearia examina fauos deserunt Ma
re autem hiberum versus britanniā vn-
dosum z inquietum: z toto anno vix est
nauigabile nisi paucis diebus. Diffun-
ditur autē per centū triginta millia pas
suum per latum (buculq solinus de mi
rabilibus mundi) Gens hibernica ē ba
bitu singularis gens z inculta. victu par-
ca / animo seua / vultu ferox z horrida / affa
tu aspersa / erga suos tamen liberalis et
affabilis ac benigna z maxime illa gens
que nemorosa z paludes inhabitant ac
montana. hec carnibus pomis z fructi-
bus pro esu z lacte pro potu est contenta-
gens dedita ludis z venationi potius q̄
labori.

India orientalis ē regio in asia
sic dicta ab indo flumine quo
clauditur ex parte occidentis.
hec a meridiano mari porre-
cta vsq ad ortum solis / a septētrione vsq
ad montem caucasum peruenit. habz
gentes multas z opida insulaz quoq ta
brobane gemmis z elephantibus refer-
tam. habet etiam gersam z argeram in-
sulas auro z argento refertas z fecūdas
Sunt etiā vtiles in arboribus: quib⁹ fo-
lia nunquam cadunt. habz etiam india
fluuios nobilissimos gangē / induz z hip
panē / regiones indicas illustrantes. Est
autem india fauonij vēto saluberrima i
anno bis fruges nutrit / gignit quoq tri
ci coloris boues / elephātes ingētes / mo-
nocerō bestiā / siracū auē / bebanū etiā li
gnū / ciamomū / pip / calamū azomaticū

De prouinciis

mittit et nutrit ꝛ ebur. ¶Lapides pꝛecio/
ſos berillos/criſopaſſos/carbunculos/
adamantes/margaritas/ꝛ vniones qui
bus nobilium ardet ambitio femmaruꝫ
Ibi ſunt montes aurei quos adiri ꝓpter
dꝛacones ꝛ griffones ꝛ diuerſoꝛuꝫ homi
nuꝫ mõſtra impoſſibile ẽ (vt dic̃ Iſido)
cuius ſunt ea verba omia ſupꝛadicta. vt
patet li. xv. Eſt aũt ĩdia ĩter oĩs re=
giones oꝛbis maioꝛ opulentioꝛ/potenti
oꝛ/populoſioꝛ. Vnde mira de ĩdoꝛum
multitudĩne ꝛ potentia recitat pli. ĩ li.
vi. c. xix (dicit em̃) q̃ ſunt regeſ multi ĩ
ĩdia/quoꝛ aliqui habent ſub ſe. xl. mi/
lia armatoꝛ. aliqui habent quĩq; mi/
lia equitum/ꝛ nouẽ milia elephantoꝛuꝫ
qui ꝓ oĩs dies ſtipendiant. Vnde mul
taꝫ opuꝫ eſt maxima cõiectura. Alij ha
bent peditum. lx. milia. ꝛ equitũ mille
et elephantoꝛuꝫ. cc. ꝛ hi omnes ad pcĩm
ctum bello ſunt parati. vnde patet q̃ tꝛa
ra eſt potens ꝛ opulenta. vnde vt dicituꝫ
ibidem. Indoꝛũ quidaꝫ tellurẽ exercẽt.
quidã militiam capeſcũt. alij merces ſu
as euehunt/reſpublicas alij ꝓptime tẽ
perant ꝛ regunt/alij regibus aſſidẽt/alij
iudicia reddunt/quidã potiſſime religio
ni vacant/ꝛ ĩtendunt ſapientie diſcipli
ne. Et cũ ĩter omnes regiones ſit vaſtu/
oꝛ atq; maioꝛ/ꝓe oĩbus mirabilioꝛ ẽ
nam vt d. plĩ. li. vij. c. iij) India ĩquit
ĩ longo ꝓtractu verſus ethiopiam ĩ mi
raculis habundat. In ĩdia em̃ gignũ/
tur maxima animalia ꝛ etiã canes cete/
ris grandioꝛes. arboꝛes etiã tante ꝓce
ritatis ibi creſcere dicunt/vt ſagittis ſupa
ri nequeant. hec aũt faciunt vbertas ſoli
et temꝑies celi ꝛ habundãtia aquarum
Ficus arboꝛ ibi tantuꝫ ſe ꝓtendit vt ſub
vnius latitudĩne mĩte turme poſſĩnt di/
ſcũbere. Arundines etiã ibi ſunt tãte ꝓ=
ceritatis vt ſingula ĩternodia alueo na/
uigabili ternos homines ĩterdũ ferũt.
Gũt aũt ibi homines magne ſtature al/
titudĩnem. v. cubitoꝛ extendentes q̃ nec
expuũt nec doloꝛe capitis/nec dentium/
nec oculoꝛum lãguoꝛibus afficiũtur. nec
ab immoderato caloꝛe ſolis coꝛpoꝛa
leuant. ſed potius ĩdurant. philoſophi
etiã eoꝛ quos gignoſophiſtas vocãt ab
oꝛtu diei vſq; ad occaſum ſtando ĩ cal
diſſimis aꝛenis ſolẽ ĩmobilibus oculis
ĩtuent. In q̃b9 etiã montib9 ſunt boues
qui habẽt auerſas plantas ꝛ digiti ĩ pe
dibus ſunt octo. Sunt ꝛ ibi camina capi/
ta habentes qui feraꝝ pellibus veſtiun
tur. tũ latrant vt canes ꝛ aliter non lo/
quunt. Venatu ꝛ aucupio viuũt/vngui/
bus ꝛ dentibus ſunt armati. In magna
ſunt multitudĩne plus q̃. c. xx. milia (vt
tradit idem) ſunt etiã ĩ quadam gente
ĩdie femine que nunquam pariũt/niſi
ſemel ꝛ geniti cõfeſtim caneſcũt. ibi ſatꝛi
ꝛ ceteꝛi homines monſtruoſi de quib9
ĩ tractatu de animalibus monſtruoſis
dictum ẽ. Sunt ꝛ quidã homines ĩ ſine
oꝛientalis ĩdie circa oꝛtũ ganges homi
nes ſine oꝛe. veſtiti frondiũ lanugĩnum
qui ſolo odoꝛe nariũ viuunt nec aliquid
comedũt vel bibũt. ſed ſolũ odoꝛẽ floꝛuꝫ
et ſilueſtriũ maloꝝ naribus attrahunt/
ꝛ ĩde viuunt. ĩ malo odoꝛe cito moꝛiꝛ
untur. Gũt alij qui diutiſſime viuunt et
nunquam ſeneſcũt. Gũt etiã qui ĩ iuuẽ
tute caneſcũt ĩ ſenio ĩgreſcũt. hec ꝛ mꝝ
ta alia retitat pli. ibi mirabilia.

I Dumea regio ẽ ĩ arabia ab
i edon id eſt ab eſau filio iſaac
nõmnata. Nam filius eſau
qui edon cognomiatus eſt ex=
pulſis amoꝛreis terꝛam illaꝫ habitauit
et eam idumeam id ẽ terꝛam filioꝝ edõ
deĩceps vocauit. Eſt autem idumea ꝓ
quedam deſerta a paleſtina ſepata/cu/
ius fines vſq; ad mare rubꝛum ſe exten/
dit. Eſt autem terꝛa foꝛtis ꝛ montuoſa/
ſub foꝛti caloꝛe ſolis cõſtituta. ꝛ ideo ĩ=
cole terꝛe cõtra ſolis ardoꝛem faciunt ſi/
bi domos ſubterꝛaneas/ꝛ ſpeluncas vt
dicit glo. ſup abdiam.

I Vdea ẽ regio ĩ paleſtina ex
i nom̃ine iude appellata/cuius
tribus reges habuit. hec pꝛi9
chanaan ẽ dicta a filio cham
ſiue a decẽ chananeoꝛum gentibus/qui=
bus expulſis iudei illaꝫ terꝛã poſſideꝛũt.

Jnicium longitudinis eius a vico arfa-
usq; ad vicū iuliatē pozrigit: in quo iude
oz um z tiroz habitatio ē cōmunis. Latitudo aūt eius a monte libani usq; ad la
cū tiberiadis se extendit. in medio autez iudee ē ciuitas hierosolimoz quasi vm-
blicus totius regionis terze. variaz opuz
diues/frugibus z fructibus valde ferti-
lis/aquis illustris/habundās in metal
lis/cedris/palmis/cipressis/z aliis nobi-
lissimis arboribus insignis. plena vine-
is/malisgranatis/z oliuis/terra lactis
et mellis. Vnde secūdū Gregoriū iudei
eam patribus repromissam terrā fluen-
tem lacte z melle putauerunt. Cum ibi
illis resurrectionis progatiua pollicerē-
vt d. isi. li. xv. De hac d. plin. li. v. c. xiiij.
Judea pars ē sirie que longe lateq; dif-
funditur: que egypto z arabie prima est
aspera dispersa mōtibus quā iozdanis
amnis pfluit z galileam a ceteris iude-
is diuidit z distinguit. In iudea autem
est hierosolima ciuitas clarissima vbiū
oriētis. Habet aūt iudea fontes calidos
et salubres/habet etiā in fine mare mor
tuum qō lacus asphates dicit. sic dictuz
eo p nihil gignit viuum: nisi bitumen in
quo nihil viuit. sed si pectum fuerit ali-
quod viuū supernatat. ab hoc lacu iozda
nis ammis ebibitur z laudatas perdit a
quas pestilentibus intermixtas.

Italia regio ē magna in euro
pa a grecis populus nuncupa
ta olim. z ideo magna grecia
nūcupata est (vt d. isi. li. xv)
Deinde a rege saturno saturnia est voca
ta. eo p ibi saturnus a ioue de suis se-
dib⁹ pulsus ibi latuit. Postremo ab ita
lo sicut oz rege ibi regnante italia ē vo-
cata. cuius situs longitudine ampliꝰ q̄
latitudīe a circio in eurū extendit a medi
terraneo mari/ab aq̄lone adriatico clau
ditur/ab occasu alpiū iugis finitur. ter
ra est in rebus omnibus pulcherrima so
li fertilitate. pabuli vbertate gratissima
nobiles habet lacus: sicut vennatum a-
uernum atq; lucernū z multos alios flu
uios nobiles scilicet eudanū siue paduz
tiberuz bectanū z huiusmodi. gignit gē-
mas scilicet gagatē ligurū margaritaz
et coralium. veam q̄z serpentē z limcem
ferram z multas auiū species singulares
Dec regio dicit esse espera ab espo stella
sicut z hispania. eo q̄ greci nauigando in
italiam z in hispaniā cōsiderant stellaz
illam. sed hispania dicitur hesperia vltia
qua in loco vltimo sub occasu est locata
hucusq; isido. li. xv. Inter oīs aūt regio
nes europe occidentales: italia optinet
principatū. Insulas enī habet nobiles z
portus maris insignes/pumtias cūctis
diuitiis locupletes/ciuitates populosissi
mas/muris/fossatis/z aliis apparatib⁹
bellicosis nimis fortes/auri z argenti co
piose habundātes. duodecim scōm plini
um li. iij. famosas z potētissimas pter p-
ticulares insulas cōtinet regiones/de q̄-
bus idem tractat. Est aūt cōtra orientez
septērionez z occidentez altissis alpib⁹
z montiū iugis vndiq; circūcincta. ex q̄
bus oriuntur nobilissima flumina ren⁹/
scilicet z dannubius que germaniā pre-
terfluūt. z rodanus cū rancia. z multis
aliis que galliā maxime lugdunensez z
narbonensem z belgicam in locis pluri
bus circumfundunt.

Caria est insula de cicladib⁹
ab occidente que icario mari
nomen dedit: z iacet inter sa-
uium cindonum prosaris pro
minentibus inhospitalis est z nullis fi
nibus portuosa. Dicitur autez icaria ab
icaro cretensi: qui ibi submersus ē. vt d.
Isidorus li. xv.

Insula autē dicitur terra ma-
ri vel flumine circumdata. q̄
in solo sita (vt dicit Isidorus
libro quindecimo) Vndiq; a-
quaruz fluctibus insula includit: attamen
illesa sic nō frangitur nec dissoluit. quin
potius p applicatōnez fructuū ad insula
rum ripā: p cōpactionem ptium terrestriu
m insula amplius solidat. In extremis
siquidem riparum partibus aquaruz al
luuione aliquantulū subcrescit z cō
sumitur. sed circa eius interiora: ex eius
cōsumptōe extrinseca fortius adunatur.
Insule etiā quandoq; fluctib⁹ z aquarū

ſmundationib⁹ coopẽiuntur et per terre
z limi cõpationẽ augmẽtat⁹ ex aque vi-
me circũdatiõe z humoris p pozos at-
tractõe ĩſule vireſcunt et fecundãtur.

Carthago nom̃ ẽ ciuitatis z p
umtie affrice m hiſpania. et ẽ
duplex maioz z mmoz⁹ z vtrã
q; cõdidit mardido pficiſcens
de fenice. Jn littoze affrice duplicẽ vr-
bem poidit⁹ z eam primo carcadẽ lingua
fenicea nomĩauit. que ſermone ẽſo lzar-
thago vocata ẽ. z ab hac ciuitate tota p-
umtia m posterum carthago eſt vocata
Ciuitatem aũt hãc cũ fuerat nomĩnã-
tiſſia z ñ mferioz roma ſapio aks ſcipio
cũ romanoz exercitu deſtruxit penitus
et deleuit. vt d. iſi. li. xvi. que aũt nunc ẽ
a romanis poſtea cõdita eſt. vt d. idem.
Eſt aũt lzarthago ĩ vera affrica mter bi
zatiz z numediã ſita. a ſeptẽtrione ma
ri ſiculo iũcta/z a meridie vſq; ad getu
lozum regiones pozrecta ⁹ cuius ps pro-
xima valde eſt fructifera. oleis z fructi-
bus valde fecunda /metallis plena. ps
vero vlteriox circa numediam ſerpentu-
bus z beſtijs eſt plena. atq; onagris ma-
gnis m deſerto vagãtibus. vtdic Jſido-
rus. libro xv. ibi etiã eſt triplex elephan
tozum z aliaz beſtiarum multitudo. vt
dic pli. li. v. c. v.

Armtbia pumtia eſt modica
germanie m europa. habens
pannomã ab oziente /ab occi-
dente italiã /dãnubiũ a ſeptẽ
trione dalmatiam z ſalmonam a meri
die/montibus m vna parte cingit. z m
alia mari adziatico termmat. z ẽ terra
fertilis m multis locis /habundãs feris
pecudibus /z iumẽtis ⁹ gens bellicoſa et
fortis /munita m opidibus z m caſtris.
Eſt aũt terra ꝓpter alpiũ vicinitatẽ frigi
da nimbus z pluuijs frequens. vbi ꝓter
frigiditatem aquaz a riuibus ſolutorũ
circa mõtana plurimi (vt dicit) ſũt ſtru
moſi. ibi vſi m̃ri biſontes z alie beſtie
mirabiles z ſilueſtres. Jbi etiam ſunt
glires comeſtibiles qui quãuis videant
eſſe de genere murium ⁹ comedunt tamẽ
quia carnes habẽt ſapidas atq; pingues.

Corſica ẽ ĩſula a quodam du-
ce ſic nom̃nata. diſtans a ſar-
dina. xxx. miliũ freto cõtracta
cõtra aſpectum italie. z ẽ ĩſu-
la paſcuis fertiliſſima ⁹ cuius fertilitatez
poidit quida thaurus qui pabuli gratia
de pubus ligurie ad illam ĩſulam ſepi
us trãſnatauit Nam cũq; dã mulier lzor
ciſa nomine illũ thaurũ cum alijs iuxta
littus maris regerẽt m armento ⁹ vidẽs
illum thaurum mare mtrare z quotidie
melius refectũ redire ad armẽtum ⁹ cupi-
ens ſcire mcognita ſibi paſcua ⁹ thaurz a
ceteris egredientem eſt vſq; ad ĩſulam
nauigio pſecuta. cuius regreſſu fertilita
tem ĩſule cognoſcentes ligures nauib⁹
ibi pfecti ſunt/eamq; nomine mulieris
auctoris z ducis ĩſulam lzorciſam de-
inde vocauerũt. Eſt aũt multis pmũcto
rijs anguloſa gignens letiſſima pabula
et lapidem nobilem ⁹ quem greci baccẽ
vocant (vt d. Jſi. li. xv.

Lacedemonia que alio nomie
dicit ſpartania m finibus gre
cie iuxta tratiam eſt pumtia
in europa. cuius habitatores
dicunt lacedemones a quodã lacedemo-
ne ſemole filio. hi lacedemones m bello
cõtra meſſenas timentes diurnitate pre-
lij ſpem plis amittere pceperũt ⁹ vt eorũ
virgines cũ iuuenibus domi relictis cõ
cuberẽt. ſic ex promiſcuo virginum cõcu-
bitu iuuenes ex mcertis parentibus na
ti et nota matrum pudoris ⁹ ſpartani vo
cati ſunt. vt d. iſi. li. x.

Lectonia ſiehie eſt pcumtia.
cuius populi lectunj ſunt vo
cati. homies robuſti z fortes
et bellicoſi. Eſt autem lecto-
nia regio cuius gleba eſt fructifera palu
ſtris m multis locis z valde nemoroſa.
flumnibus z aquis irrigua /feris z pe-
cudibus valde plena. nemoribus autez
et paludibus eſt munita. paucas habẽs
alias munitones preter flumina/nemo
ra z paludes. z ideo m eſtate vix poteſt
illa regio expugnari. ſed ſolum m hieme
quãdo aque z flumine cõgelantur.

Inomia est eiusdem regionis et ideomatis puincia spēalis: que longo maris occeani intervallo a finibus germanie ē diuisa cui⁹ icole limonesi antiq̄tus vocabātur·quorum ritus fuit mirabilis ante q̄s cultura demonū ad vnius dei fidem et cultum p germanos cogerentur·nā deos plures adorabant /pharis z sacrilegis sacrifitijs resp̄sa a demonibus exquirebant/augurijs z diuinatōnibus seruiebant/mortuoꝝ cadauera tumulo nō tradebāt sed poti⁹ fcō rogo mario vsq; ad cineres cōburebāt·post mortē suos amicos nouis vestibus vestiebant·z eis pro viatico eius oues z boues z alia animātia exhibebāt· seruos etiā z ancillas cū aliis rebus ipis; assignātes vna cū mortuo et rebus alijs incendebāt·credētes sic incensos ad quandā viuoꝝ regiones feliciter ptingere·z ibidē cū pecoꝝ z seruorū sic ob gram dñi cōbustoꝝ multitudie felicitatis z vite tēporalis patriā inuenire·hec pātria tali erroꝛe demonū antiq̄ssimo tempe fascinata·modo in pte magna cū multis regionibus subditis vel annexis diuina p̄cedente gra z coop̄āte germanoꝝ potētia iam creditur a predictis esse erroꝛibus liberata·

Istria sinus ē maris z port⁹ ē⁹ ciuitas maior listra dicit·a q̄ de siria panphilia in italiam nauigatur·vt patet Actuum xxviij·Hec aūt regio vero nomine dicit licaonia·cuius ciuitates dicūtur fuisse listra z derben·ad quas paulus z barnabas ab iconio fugerunt·vbi sanato viro in listris licaonice barnabā iouē z paulum mercurij vocauerūt·z eos adorare voluerūt (vt dicit actuū xiij·

Idia sedes est antiqua regnorum·quā fluui⁹ pacto extulit inditijs torrentibus aureis·hec aurea moenia dicebatur·que dum pre brevitate duos reges fratres scilicet lidū z cirzenū ferre nō posset hinc p sortē cirzen⁹ ē ingēti multitudine p̄fect⁹ loca gallie occupauit z cirzeneam nominauit Lidus autem a lido fratre regē scilicet q̄ remāserat in p̄uincia cognominata ē· cōiungit ab occidente minori frigie·habēs finitimā vrbem ab oriente quā belles fluui⁹ tingit·cui⁹ campos pacifesus bernus circūfluit baremis aureis locupletes·vt d·isi·li·xv·

Libia regio ē magna in affrica sic dicta·eo q̄ libs·i·vent⁹ affricus inde flat·vt d·isi·li·xv·Alij dicūt epafum filiū iouis qui etiā nepbi in egypto condidit et casoriā vroꝛe sua filiā nomine libiā procreasse que postea in affrica regnū possedit·ex cuius nomine·illa terza fuit dempceps libia appellata·Est aūt libia in p̄incipio affrice posita·cui ab oriente ē egyptus/ab occidēte sireos maiores z trogodite/a septēntrione mare libicū a meridie ethiopiā z barbariā· varie natōes z soli tudines inaccessibiles p̄pter bestias feroces serpentes/draconesq̄ p̄creant basiliscos·bucuq̄ isidos·li·xv·Est aūt libia terza feruida z pusta/multa generās in diuersis locis mōstruosa z venenosa·z multa in diuersis partibus p̄ciosa· vt puta gemmas p̄ciosas/aurum /z argentum/in magna copia frumentum/vinum/z oleum/z varia aromatum genera·primuꝝ autem origines cōtraxerunt habitatores libie apud bericon filio cham·vnde fluuius curzens p libiaꝝ z maritimā puth dicitur z omnis regio computensis nominatur·(vt d·glo·sup gen·xi·

Othoꝛingia germanie ē quasi vltima z finalis p̄uincia a rege locano nominata·hec ab oriente habet retiam siue brabantiam/a meridie renum z alsatiā ab occidente galliam senonensem/a septentrione galliaꝝ belgicam / hanc mosa fluuius p̄terfluit·in hac ciuitas metis cōsistit·Est autem regio in multis locis fructifera/vinifera /fontibus z animb⁹ irrigua/montuosa/siluestris/z nemoroſa/feris/pecudibus/z armentis/fecūda·Sens est murta ·ex gallicis z germanis fontes habet mirabiles z medicinales ex quoꝝ potu languores varij sanantur·

De prouinciis

Lusithamel hispanie est puīn-
tia paasim flumen z vagia o
pidum z est regio metallis re
ferta: habens auz z argentuz
ferrum z plumbum album atq; mgrum·
dicit plī·li·uij·c·lxxij·

Mauritanea a coloze populoz
est vocata quasi nigroz homi
num patria·greci em̄ nigrum
mauron vocāt·Sicut em̄ galli
a candoze populi sunt dicti: ita mauri a
nigro coloze nomen sunt sortiti: cuiꝰ pri-
ma stipbensis est que stiphi babuit opiō
a quo etiam vocabuluz traxisse regio p-
bibetur·alia vero puīntia mauritanea
cesarienſis que colonia cesarie ciuitatis
fuit z nomē puīntie dedit·vtraq; igitur
puīntia que sibimuicē sunt cōiuncte: ab
oziente numediā habent: /a septentrio-
ne mare magnuz /ab occasu flumē malo-
uam/a meridie montem astrixim: q̄ di-
scernit inter fecūdam terā z barenas ia
centes ad occeanū· alia est mauritanea
cingitana que sic a cingi metropolitana
ciuitate est vocata·hec vltima ps est af-
frice z exurgit a montibus septē: habēs
ab oriente flumē maluā/ a septentrione
fretum candicatum /ab occasu occeanuz
athlanticum/a meridie glansalum gen-
tes vsq; ad occeanum besperuz penetrā-
tes·z ē regio gignens feras/simeas /dra
cones/z struthiones/z elephantes· bucul
q; isido·li·xv·Plī·aūt d·li·v·c·ij·i mau
ritanea mquit ē ancolungens que inba
bitant iuxta athlantē montē versus oc-
ceanum in loco nemozoso/scabzis fonti-
um irzigua· vbi spōte nascunt omnia ge
nera fructuū nec vnq; sacietas desit vo-
luptatibus incolaruz· Est aūt locus ille
elatus sup nubila atq; in vicinia luna-
ris circuli ·z dicunt eundē locum noctib⁹
mutari crebris ignibus z egypanoz sa-
tiriozumq; lasciuia i tybiarū ac fistule
cantu timpanoz q; cimbalozuz sonitum
pstrepe·sic celebres auctozes prodide-
runt·Crescūt aūt ibi arboꝛes mire pceri
tatis uq; folia sūt odozifera z sunt silua
ipso q̄ tenui lanugine sunt obducta ō q̄
vestes cōficiunt addita arte sicut ō bom
bace·ibiq; crescit herba que dicit eufoz-
bia a suo inuentoze sic appellata· cuius
lactan·succum miristaudib⁹ extollit in
claritatevisus z cōtra serpentum ictus z
venena·vt d·idem ibidem·

Macedonia in exordio ab ema
tio rege ematia fuit dicta sed
macedo deucalionis Nepos
postq; ibi babuit principatuz
mutauit vocabulum z eam macedoniaz
a suo noie nūcupauit·vt d·isi·li ·xv· Est
aūt cōfinis ab oriente egeo mari /a me
ridie achaie /ab occasu dalmatie /a sep-
trione messie·vt d·idem·Fuit autez pa-
tria Alexandri magni z regio in aureis
venis z argento optima /lapidem quez
turem vocant gignit·In eadem prouin
tia est mons olimpus qui excellenti ver
tice tantum extollitur· vt in eius cacu-
mine nec nubes nec venti nec niues sen
tiuntur·vt dicit idez· De macedonia au
tem d·pli·li·iij·c·xi· Macedonia autez
ematia dicta terzarum imperio est posi-
ta·hec asiam/armeniam/biberniam/al
baniam/capadotiam/siriā/egyptū/tau
rum/cancasum: est transgressa·hec i ba-
ctris medis pfis dñata est ·z possedit to-
taliter ozientem·hec scilicet indie nutrix
per vestigia liberi patris z herculis eua
gata· hec est illa macedonia ·cuius vno
die paulus emilus impator lxx·vrbes di
reptas vendidit·vt d·idem·

Agnesia grecie est puīntia in
ter thessaliam z macedoniaz
intermedia multas cōtinens
gentes opida z ciuitates · vt
dicit plī·li·iij·c·x·

Elia a messium prouentu ē
vocata·z est prima puīntia-
rum quam dannubius vsq;
ad mediterraneum mare re-
cludit·vt d·isi·li·xv·hec ab oriēte bostijs
dānubij iungitur · ab euro autem ratie/
a meridie macedonie /ab occasu bistrie
copulatur·vt d·idem·Est autez regio cō-
tinens plures gentes opida z ciuitates
frugibus ferax/habundans in venis mi
neralibus z in lapidibus et etiam me-
tallis·

Mesopotamia grecaz etimolo-
giam possidet eo q̄ duobus flu
uijs ambiatur·nam ab orien-
te tigrim habet ⁊ab occidente
eufratem· Incipit aūt a septentrione in
ter montem taurum ⁊ cancasum ⁊cuius
a meridie sequitur Babilonia ⁊ caldea
vt d·Isido·li·xv·Est autem regio in asia
multū ampla tam in latum q̄ longum
habundans in frugibus/pascuis/pecu-
dibus/⁊ armentis·locuples in diuitijs ⁊
metallis·

Media a medo rege ē dicta qui
primitus illaz primitus ē ag
gressus· Habet aūt media ab
occasu plurima regna·a septētri-
one armenia circūdatur ·ab ortu caspios
videlicet mōtes· a meridie habet persiā
Hec regio sola medicā arborem parit
quā alia regio nusq̄ gignit(vt d·Isi·li·
xv·)Est autem regio valde opulēta mr
tis fluminibus irrigua /ciuitatib⁹ ⁊ opi-
dis p̄clara/multorum populorum dña/
cuius reges magnaz babiloniā at chal-
deorum impium antiquitus deuicerunt
Istius aūt regionis incole vna cū persis
nauigio in affricaz transuecti cū libijs se
miscuerunt · quos libij corrupta lingua
et barbara mauros vocauerūt·quamuis
mauri a nigro colore sint greco vocabu
lo sic vocati·vt d·Isi·li·ix·

Melos est insula vna ex cicladi
bus que omniū insularū ē ro-
tundissima·⁊ ideo melos·id ē
rotunda est vocata(vt d·Isi-
li·xv·)Est aūt insula multis bonis refer
ta(vt d·Plī·)⁊ spacij breuioris quan-
titatem soli fertilitas recōpensat·

Midia est insula in hibernie p-
uincia que in punctali medio
est qui dicitur collocata sic di
cta a quondaz rege qui inter
quinq̄ filias totā insulam in quinq̄ p-
tes equales diuidens illam partem insu
le quasi patrie medicullium ad vsus p-
prios deputauit·qui quod ⁊ illa hiber
nice insula portio media quasi alias ter
raz in circuitu media hodie, nuncupa
tur·Est aūt illa patria quo ad glebā fer
tilis in frumentis/pascuis/⁊ armentis/
habundans in piscibus/carnibus/⁊ alij-
is victualibus /butiri/casei /atq̄ lactis·
Flumina ib⁹ est irrigua/fontibus atq̄ la-
cubus multiplicis effectus(vt dicitur)⁊
virtutis·sicut dicitur habere aspectuz de
lectabilem aerē salubrez quo ad siluas
et paludes·in eius extremitatibus habz
aditum valde fortem·⁊ sic p̄pter populi
multitudinem/castrorum ⁊ opidoz̄ for-
titudinez camera vocatur hibernie vul-
gariter p̄opter pacem·

Missena germanie est puincia
ab vrbe que missene dicit sic
vocata·cū boemia cōiuncta et
polonia in solis ortu/cum ba
sona in meridie / cū saxonib⁹ ⁊ turingis
in occidente /cū retia ⁊ tirziam a septen
trione·⁊ est terza ampla ⁊ spaciosa nūc
plana/nunc montuosa/fertilis multum
⁊ pascuosa/aquis optimis irrigua·nam
nobili fluuio albie p maiorī sui p̄te per
eius longitudinē est p̄fusa·ciuitates ha-
bet fortes/⁊ opida ⁊ castra fortia ⁊ mu-
nita·cuius gens locuples est generaliter
in diuitijs frugibus scilicet pecudibus ⁊
metallis·⁊ cum sit populus magnē for-
titudinis ⁊ pulchritudinis ⁊ elegantiē p
ceritatis·est tamen gens benigna ⁊ pa-
cifica ex nata mānus germanicis habēs
in omnibus ferritatis·

Itelene est insula in mari a-
driatico per quam de syria ⁊ ci
p̄o in italiam nauigatur·ad
quam difficilis est accessus p
pter bitalassum id est littus in mare ex-
tensum·terze eni illi⁹ barene interiectu
diuiditur mare·⁊ fit quasi duplex·vnde
naues impingentes ad barenas de faci
li cōfringuntur·(vt patet in actib⁹ apo-
stolorum·c·xxviij·tam in textu q̄ in gl·)
Et quamuis incole illius insule sint bar
bari arca tñ piditantes ⁊ ibi naufragi-
um patientes·sunt humani·vt patet ibi
dem·ad hanc insulam peruenit paulus
quādo nauigauit contra romam ·vbi ve
nenum vipere que manui eius adhesera-
rat in sarmenta euasit bestia excussa in
ignem ⁊ exusta·In eadem etiam insula

multa miracula perpetrauit · vt dicitur actuum xxviij·

Abatea est arabie prouintia a nabaioth filio ysmaelis dicta z est inter arabiam et iudeam intermedia · Surgit autem ab eufrate z porrigit vsq; ad mare rubrum · vt dicit Isidorus li· xv· Est autē terra pinguis fertilis in frugibus fructibus · pecudibus · preciosis lap. dib⁹ et metallis · de hac dicit plinius li· vi· c· xxix· Nabadei inquit opidum incolunt petram nomine in conualle habens fere duo milia passuū in latitudine circūdat montibus inaccessis amne interfluente et distat ab opido gaza de· passuū a ſmuperico · c· xxxij· passuum·

Orbegia latissima est europe prouintia / mari fere vndiq; circūcincta · sub aquilone distenta gotor̄ regionibus cōterminata · Nam a parte meridiana z orientali p quendam fluuiuz qui albea dicitur a gotia est diuisa · Est aūt regio frigidissima z asperrima / montuosa / siluestris z nemorosa · cuius incole plus ō venatione z piscatura viuunt / q̄ de pane · Nam rara est ibi annona · ꝓpter frigoris magnitudinē · ibi fere multe / vt alibi vri · ibi sunt fibri qui z castores dicunt · mira sunt ibi z multa monstruosa · Fontes eīm sunt ibi in quibus omne impositum torium siue ligni statim in lapidem cōmutatur · in eius aquilonari parte nō videtur sol occumbere in estiuali solstitio p plures dies · nec etiam videt sol ibidem per totidem dies in solstitio hiemali · vnde tūc temporis optet incolas terre operari cū candelis · frumenti vinei z olei ceteris est nisi aliunde deferat · gens autē corpis ingentis ē stature / z pulchre forme / z magne fortitudinis ac robuste · validi sūt pirate et virtutis z animositatis magne · ab oriente habet gallatiaz · a septentrione islandiam vbi mare ꝑpetuo congelatur · ab occidēte mare hybernicū occeanum et britanicaz · a meridie dacie et catbie finibus terminatur ·

Dormania q̄ nostra a nostris ꝓtēs ē dicta qui nauigio venientes de norwegia littus occeani gallici obtinuerant / qui tandē puintiam in circuitu habitātes eam normaniā vocauerūt · habet aūt occeanum britānicum ad eurū / sinuz aquitanicū ad occidentem / galliā ad meridiem / z occeanum ad aquilonē · Est autez gleba eius frugifera z pinguis campis / nemoribus / z pratis insignis · portubus maris nobilis / feris z pecudib⁹ fertilis / nobilissimis ciuitatibus z opidis valde fortibus · cuius metropolis dicitur rothomagū · ciuitas nobilis sita sup fluuium qui secana ab incolis nominat · cui⁹ gens est fortis / populosa / z bellicosa / verbana in habitu modesta / pia in affectu / pacifica in cōuictu ·

Umedia ē regio in affrica cartbagini ptigua z puicina · Incipit aūt a flumine aruifigaz et desinit in limite cogitanorum · habens ab ortu fines mizores / a septentrione in mare tendit in sardiniā / respicit ab occasu mauritaniā stipbensem a meridie ethiopum gentes · z est regio campis pinguis in multis locis / vbi aūt siluestris est feras generat / vbi magis ē arida equos z onagros procreat / cuius viteriora serpentibus z bestijs sunt plena · marmor generat eximiū quod numidium dicit / vt d· isi· li· xv·

Arbonensis puintia · vt dicat plinius li· iij· c· v· appellat ps galliazum que mediterraneo mari alluit quondam gallia bracata dicta que amne narbo ab italia est discreta z alpiū iugis · nulla ei est puintiarum preferenda in cultu virorum indignatione nec in cōplenitudine opuz breuiter quia italia potius q̄ prouintia est dicenda · flumina habet nobilissima inter que rodanus galliaz fluuius fertilissimus de alpibus se rapiens ꝑ terfluit puintiā narbonensem · stagna bēt multa / z portus plures z munitoria multa inter que marsilia obtinet principatum totius aūt narbonēsis puintie lōgitudo

cõtinet·ccc·z·lxx·milia passuum·latitudovero·cc·xlviij·milia passuum vt tradit agripa(·bucusq; Plinius·

Ophir nomen est puincie in iudea ab ophir viro de posteris heber nominata· que z terra aurea antiquitus appellabat eo q montes aureos habeat que a leonibus z seuissimis bestijs icolunt ad quas null⁹ accedere audet aliter· nisi naue stãte iuxta littus z iuxta terram quam vnguibus leonum ceterarumq; feraz fossaz inuenit vt si bestie eum senserint facili i mari recipiatur(vt d·rabba·)sup illum locum· cum venissent naues salomonis in ophir sumptuz tamẽ auz tc·vij·Renono·B·(idem fere dic plini·) mittit z nutrit olim hec puincia aurum /lapides pcios crisopassos z adamantes tiburnũ z hebanũ aues psitacos z pauos z dẽtes eburneos simeas et bestias alias mõstruosas(vt d·plini· z isido·)ad hãc regionem d iudea p longos maris rubri circuitus puenitur z p insulã asion gaber quã postea alexãder magn⁹ terre adeq̃uit in ophir pertransit· incole autẽ terre ophir venientes de stirpe hebrea fluuiũ copne vsq; ad regionem indie· que nunc ioria nuncupat habitauerunt (vt refert iosephꝰ·)z ab ophir nepote heber ophir totam puincia vocauerũt·vt d·rabanus sup·ij·li·c·viij·B· Fuit autem iste ophir filius iechtan filij heber·(vt patet Gen·x·)if· Est aũt ista regio vicia terre eulath quam gion circuit·vt dicit Genij·z ei in montibus aureis z speciebus aromaticis est similis z in gemmis·vt dicat plinius·

Flandria ẽ qdã puincia modica sita iuxta hostia reni vbi intrat mare·pbantie cõtigua·a meridie victima frigie/ab oriente oceano·vnde britannice cõiuncta ab aquilone interiori gallie belgice est pinqua atq; flandrie ab occidente Est aũt terra palustris z aquosa fere ad modũ insule vndiq; maris brachijs· atq; reni fluuio circũfusa·habens lacus z stagna multa et pascua valde bona· et ideo armentis pecudibus z iumentis ẽ referta·ei⁹ gleba in locis pluribus ẽ valde frugifera· et in pluribus etiã nemorosa ex qua foz matur materia apta ad ignium nutrimenta ·z ẽ terra diuitijs que transeũt p mare z flumina plurimũ opulẽta·cuius ciuitas capitalis traiectum inferius nũcupat in latino·butrech vero dicit in ide omate germanoz · Nam ad germaniaz pertinet quo ad situ/quo ad mores/quo ad dominiũ/z etiã quo ad linguã·cuius gens elegans ẽ corpe /robusta viribus/ audax animo/venusta facie/honesta in moribus/deuota deo/fida hominibus z pacifica / minus pdis intendens et raptibus q̃ alie germanie natões·

Orcada occeani est insula iuxta mare britanicũ in europa a qua z cetere insule multe eidem cõterminate z vicine orcades insule nominant· z sunt in vniuerso xxxiij·quarum·xx·deserte sunt·xiij·incoluntur·vt d·Jsi·in li·xv·c·d insulis·

Paradisus est locus in partibus orientis constitutus·cui⁹ vocabulu ex greco in latinũ vertitur ortus porro in hebraico eden dicit quod apud nos delitie interpretatur·vt d·Jsido·li·xv·c·ij· Est enim ortus delitiarum·vt d·ibidẽ·quia ex omni genere ligni/z pomi/ferarum arborũ est cõsitus·habens in se lignum vite·nõ ibi est frigus/nec estus· sed perpetua aeris tempies ·ex cuius medio fons prorũpens totum nemus irrigat· diuidit⁹q; in quatuor nascentia flumina ·cuius adit⁹ post peccatum primi hominis humano generi interclusus fuit·quia vndiq; flammea rũphea id ẽ muro igneo vndiq; circumcincta·ita vt eius pene cum celo incendium cõiungatur·presidiumq; angelorum arcendis spiritibus malis super rũphee flagrantiam est a domino ordinatum ·vt homines flamme·angelos vero malos boni angeli submoueant·ne alicui spiritui vel carni peccatrici adit⁹ pateat paradisi(bucusq; Jsidoz libro·xv· capitulo tercio)vbi tractat de regionib⁹ Secundum autem magistrum in histo-

De prouinciis

c·ij· ſuper geneſis dicitur ſic· plantauit deus a pncipio creationis herbis z arboribus locum deliciaruz aptauit et hoc in mūdi pncipio ·ſ·in oriente ·z ille locus eſt ameniſſimus lōgo terre z maris tractu a noſtro habitabili ſegregatus a deo editus·i·altus vt vſq; ad lunarē globam attingat·vbi ꝓpter ſitus altitudinē aque diluuij non peruenerunt (vt dicit idem) De paradiſo autez dicit·Io·damā· quia vero ex uiſibili et inuiſibili creatura conditurus erat deus hominē ſecūdū ſuam ꝓpriam imaginem z ſimilitudinē ſicut quendam regem et pncipē omnis terre et omnium que ſunt i ipſa ꝓſtruxit quaſi quandam regionem in qua cōuer ſatus beatā duceret vitā z iſte locus diuinus eſt paradiſus·dei manibus i edō id eſt in delitijs z voluptate plantatus· In oriente quidē omni terra celſior penitus tempato z tenuiſſimo aere circumfulgens·plantis ſemp z floribus comatus·z bono odore plenus·lumine repletus·pulchritudinis vniuerſe·gaudij z exultationis ꝓmptuarij creature ſenſibilis excedens intelligentiaz·diuina regio et digna ei·qui ſcōm imaginē erat i quo nichil irrationabiliū habitabat·ſed ſoluſ homo diuinarum manuū plaſma· Jtez ſtrabus z beda dicūt q; paradiſus eſt locus in oriēte poſitus ·interiecto occeano et mōtibus oppoſitus a regionibus quas incolūt hominēs ſecretus z remotiſſimꝰ eſt·ꝓtingens ſcz altitudine vſq; ad circulū ipius lune·fuit aūt locus ſūme conueniens homini innocēti ꝓpter ſummam eiꝰ temperiem·quia non frigus ibi nec eſtus· ſed perpetua temperies·vt dicit Jſidorus Jtem ꝓpter omnium bonoꝝ habundantiam·quia vt d·Auguſti·de ciuitate dei li·xiij·c·x· quid timere aut dolere poterant in loco in quo erat tanta affluētia bonoꝝ·vbi non oberat quicq; quod bona voluntas adipiſceret·nec ierat quod carne animū hominis feliciter viuentis offenderet vel in aliquo moleſtaret·Jtem ꝓpter ſummam amenitatem· Nam vniuerſe pulchritudinis erat ꝓmptuarium· vt d·dama·quod atteſtat tam arboꝝ q; floꝝ z frondium immarceſſibilis pulchritudo· Nam arbores comam non perdunt/flores non marceſcunt·Jtem propter ſummā iocunditatē qō atteſtat fructuum dulcedo·quia ibi ē omne lignum pulchꝝ viſu z ſuauiſſimū ad veſcendum Beñ·ij·Jtem etiā atteſtatur lucis plenitudo·nam puritati aeris claritas lucis ꝓportionatur·vt d·beda· Jtez propter foli fecunditatez·qō atteſtat fontiū irrig ā tiū multitudo· Dicitur enim Beñ·ij· fons aſcendebat z irrigabat paradiſum ·qui in quatuor flumina ē diuiſus·Beñ·ij·Jtē propter loci fecunditatē·quod atteſtatur ſituatōnis eius altitudo ·nam lunarem tangit circulum (vt d·beda z iſido·) id ē ꝓtingit vſq; ad aerem quietum poſt iſtū aerem turbulentum vbi finis ē z terminus exalationū z vapoꝝ humidoꝝ quorum fluxus z ꝓgreſſus lunari corpori appropriatur·ſicut exponit alexander nō ſecundū veritatem attingit in altitudie orbem lune·ſed circulū lunarem videt attingere ipolice vt eius maxima altitudo z incōpabilis reſpectu terre inferioris inuiſibilis imaginaretur· Jtez ꝓpter eius incorrupti bilitatem quod atteſtatur exiſtentiū ibi vite longitudo·nam ibi ſunt enoch et helias viui vſq; hodie z incorrupti·di·magiſter in hiſto· Nihil enim poteſt ibi mori quod eſt viuum· nec hoc mirandum ē de paradiſo·cum in hibernia ſciamus eſſe inſulam in qua mortuorum corpa non putreſcunt· z aliam in qua hominēs nō mori poſſunt·ſed oportet vt vltimo ſemo vltra inſulam deferantur· Quere ſupra de hibernia i littera ih· De paradiſo autem z eius ſitu fuit opinio apud gētiles vt refert plinius) vbi loquitur de inſulis fortunatis· de quibus etiam loquitur iſido·libro quindecimo·inter quas eſt vna que omnia fere parturit bona ·vbi humus ſponte procreat omnes fructꝰ· vbi in iugis collium arbores viroꝝ frondiū et dulcoꝝ fructuum ſemper veſtiuntur· vbi ad herbarum vicem meſſis z olus creſcit·vbi z gentilium erroꝝ z ſecularū carminū poetarum ꝓpter ſoli fecunditatem eaſdē inſulas paradiſum eſſe pu·

tauerunt·quod quidem ponere est erro-
neum:cū pōdicte īsule fortunate sint i oc
cidente cōtra leuam mauritanee in occe
ano collocate(vt d·Jsido·li·xv·)¶Para
disus autem in oriente in altissimo mon
te in cuius cacumine cadentes aque ma
ximum faciunt lacū que in suo casu tan
tum facit strepitū z frangorem q̄ omnes
incole iuxta p̄dictū lacū surdescūt ex īmo
derato somitu seu frāgore sensum audit⁹
in paruulis corrumpēte(vt d·basilius in
examerō·similiter z ambro·) ex illo au
tem lacu ex vno fonte procedunt illa flu
mina quatuor phison qui z ganges:gion
qui z nilus dicitur z tigris ac eufrates
de quibus in Beñ· fit mentio specialis
Quere supra in tractatu de fluminib⁹·

¶Archia regio est maria i asia
ab indie finibus vsq; ad meso
potamie fines est porrecta pro
pter inuictam eñ parthorum
virtutem assiria z cetere regiones:nomē
eius traxerunt·Sunt autē in ea puincie
particulares scilicet aracussia /parthia/
assiria/media/z ysia·que regiones sibi
inuicem finnctē:inicio ab indo flumine
sumunt/z tigri fluuio clauduntur· loca
autem montuosa z aspa z flumina mul
ta·Sunt aūt puincie finibus suis discre
te nomina a p̄cipuis auctoribus trahētes
ita:nam aracussia ab opido suo nuncu-
pata est·parthiam autem a sithia venē
tes occupauerūt eam· quia ex suo nomi
ne vocauerūt·huius a meridie est rubr
mare/a septentrione hirtānicū solis/ab
occidente media·regna in ea·xviij· por
recta a caspio mari vsq; ad gentem scita
tum· Est parthia multis rebus p̄digio
sis z monstruosis miranda(vt d·plin⁹
libro quinto)nam ibi bestie sunt feroces
pardi/tigrides/atq; lincei/z aspides·ibi
et serpentes natura seuissimi z feroces·
Gens etiam dura ē z crudelis z victu p
ca /p̄ro omni pulmento z cōdimento con
tenta sale z cardamomo·vt dicit idez et
dicitur ibidem in glo·sup dañ·de persa-
rum regione z parthor·c·vij·de bestia q̄
similis vsio erat·

¶Alestina syrie est puincia dicta
quondam philistea·cuius ciui
tas metropolis que nūc asca-
lena dicit antiquitus philistin
vocabat· ex qua ciuitate tota regio pa-
lestina vel philistea p̄iscis temporibus
vocabatur·vt d·Jsido·li·xv·Item etiaz
dicit li·ix·in·c·de vocabulis gentiū· phi
listei inquit sunt ipi qui z phalestini di-
cūtur·¶P·litterā sermo hebreus non ha
bet·sed p eo greco vtit scilicet·if·mō phi
listeis p palestinis·dicuntur itaq; philis-
dum a sua ciuitate:que quondam philis-
stim est vocata· primo autem dicebant
alipholi·i·alienigene eo q̄ semp fuerūt
filijs israhel alieni z longe ab eorū socie
tate z genere separati·vt dicat idem ibiō
¶Hec regio(vt dicit Jsidorus li·xv)ab o
riente habet mare rubrum / a meridia-
no latere iudea excipitur /a septentrio-
nali plaga tiriorum finibus clauditur/
ab occasu vero egyptio limite terminat
vt dicitur ibidem·Originem autem pri-
mam contraxerunt philistei a filio cha-
naan nomine iebuseum:a quo primitus
sunt egressi philistei z canthati·vt dicit
Beñ·decimo·Gens vt narrat erodotus
astuta z calida molesta semper regno a
rabelitico z infesta·tum quia prosperita
ti iudeorum inuidebat· tum etiam quia
de soli sui felicitate· z de marinarum in
sularum suo dominio subditarum forti-
tudine z potestate nimium p̄sumebat·
vt dicit idem·

¶Anphilia que z Jsancia di-
citur eo q̄ omni flatui aure est
exposita·vt d·Jsidorus li·xv
prouincia ē in maiori asia:ha
bet metropolim vrbem que solentia nū
cupatur·vt dicit idem quaz scalene⁹ an
thiochus qui antiochiā condidit z fun
dauit(vt dicit Jsidorus libro quindeci-
mo)Est autē regio maritima inter cici-
liam z bituliam:a qua in italiam per ca
pzum insulam nauigatur·vt patet actu-
um decimooctauo·

¶Annonia europe est prouincia
que ab hunis quondam occu-
pata ab eodez populo vulga-

ria vulgariter est vocata·que duplex est scōm orosiuz·maioz·s·z mīoz· Maioz quidem ē ulteriori siria vltra meoticides paludes constituta·a qua huī venatiōis gratia primitus exeuntes et p longissima paludis et terrarum spacia et ceruorum et bestiarū vestigia iseqntes tandem solū pannonie inuenerunt ·qui reuersi ad ppria·collecto agmine ī pannoniam redierunt ·et expulsis incolis a primeua sua origine·nomen genti z patrie indiderunt·vt narrat erodocus·Est autem hec prouincia pars mesie quam danubius fluuius preterfluit z pfundit vt dicat Isidorus·li·xv· et·xvi·habet autem gallatiam ab oriente/grecia a meridie/dalmatiam et italiam ab occidēte et germaniā a septentrione vt dīt idem· Est autem terra spaciosissima et fertilissima mōtib9 et siluis munitissima multis fluminibus z aquis irrigua· Vemis aureis z alijs metallis diuissima·habēs montes maximos in quib9 diuersa marmorum genera inueniuntur ·Gal etiaz optimū in quibusdam montibus effodit ferris z pecudib9 ppter pascua uberrima pannonia adimpletur·frugifera etiā est gleba eius valde et vinifera ī multis locis et intra se plures continet gentes·nō solum ligua verum etiā moribus z vita in pluribus differentes·sicut idem dicit erodotus·Dicit autē Isido·li·xv·pannonia a panninis alpibus ē vocata·quibus ab italis se circuitur ·regio fortis est et solo leta·a tribusq fluuijs danubio·s·z sano est vallata ·habet autem ab oriēte mesiam·ab euro hystriaz·ab africo autē panninos habet alpes ab occasu galliaz belgicam a septentrione danubiū limitem qui germaniam preterfluit·hic hyster dicitur et hystriam vocant terrā quā iuxta pannoniam circūfundit·

Paron insula est a parāto plāto filio noīata· qui de suo nomine paron opidum z īsulā nominauit· vt dicit Isido· li· xv·gignit autem marmor candidissimuz qō parum dicunt·nutrit etiam et sardonem lapidez marmoribus quidē pstantiorem et inter gemmas vtilissimum·vt dicit Isidorus·

Pentapolis regio ē ī confinio arabie z palestine dicta a qnq ciuitatibus hominū impiorum que celesti igne sunt consumpte·terra ei magis uberrima q nūc hierosolima/nunc deserta ē z exusta ·nā pro scelere incolarum de celo ignis descēdit qui regionem in cineres eternos dissoluit·cuius umbra z species quedā ī fabullis z arboribus adhuc videtur·Nam nascunt ibi poma virētia sub tanta specie maturitatis vt edendi desiderium gignant/que si carpas fatiscant ac resoluūtur in cinerē fumūq exalant quasi ad huc ardeāt(hucusq Isi·li·xv·)hec puncia ante ei9 cōsumptōz ita fuit locuples q inter eius lapides saphiri z alie gemme pciose inueniebant z inter eius glebas aurum(sicut tangit iob) dicens locus saphiri lapides ei9 z gleba eius aurum·Job·xxviij· sed postea tota illa regio in mare mortuum est cōuersa ·sic vocatum ē quia nec gignit viuum/nec in se accipit aliquid ex genere viuentiū ·nam neq pisces habz neq aues neq nauigia patitur·quia omnia vita carentia ·in eo ad fundum demerguntē· lucerna si fuerit accensa supernatat ·extincto lumine demergitur(vt d·Isidorus libro decimo qrto)Quere supra de mari mortuo·in tractatu marium z aquaruz· In istius maris ripa circa intima sodome crescūt poma supradicta aspectu quidem pulchra· sed gustu fetida z amara·vt d·glo·sup secundā epistolam petri· capitulo secūdo· Est autem alia pentapolis in affrica in prouincia libie a quinq ciuitatibus sic nominata salicz bernice/centria/apolonia polo/z tholomais· ex quibus tholomais z bernices a regionibus sunt vocate· Est autem hec pentapolis libie renensi adiuncta z eius finib9 deputata (vt di· Isido·li·xv·

Persia siue persida regio est in asia inter ptbos regna deputata ·descendens ab ortu ad indos /ab occasu rubrū mare

habet·ab aquilone vero medeam tāgit ab austro germaniā que persidē annecti tur quibus est incussum opidum nobilis simum· In persidē aūt primo orta ē ars magica ad quam nemroth gigas post cō fusionem linguarum abijt· ibiq; persas ignem colere docuit· Nam hominēs in partibus illis solem colunt qui ipsorum lingua bel dicit (vt di· Jsi·li·xv) Est dicta persia a perseo rege qui de grecia in asiam transiens ibi barbaras gētes grauit ac diuturno bello edomuit· nouissime autem victor existens nomen genti subiecte dedit (vt d· Jsido· li·ix· de vocabul gentium vbi ait· ante titi tempora ignobiles reputabantur ·q· nullius momēti in gentibus habebantur· medi autem semp potentissimi fuerunt· vt dicit idez· Est autem persida latissima et valō populosa in qua ciuitas nobilis nomine elam sic dicta ab elam filio semi a quo primo pcessit gens persarum (vt d· Jsidor· et ab elam perse primitus elamite sunt vocati· Est aūt in persidē ciuitas nobilissima elemaida nomine· que nunc persipolis nuncupatur· de qua dicitur ·i· macb· vi·a·q· macb· ix·a· erat aūt i persidē ciuitas elemaida nobilissima z copiosissima in auro z argento· templū in ea locuples valde z illic velamia aurea z lorice scuta que reliquit alexander rex macedo zc·

Jrenea pūntia est in europa terra alta z mōtuosa cui⁹ mōtes pirenei dicunt z protendūtur a meridie versus occidentē diuidentes ab inuicem maximas regiones· Nam alpes pirenei diuidunt inter hispaniam z galliam tam narbonēsem q̄ lugdunensem· Habēt aūt ab oriente germaniam/a meridie italiam/ab occidente hispaniam/ ab aquilone galliam Dicunt aūt pirenea a crebris fluminuz ignibus· pir em grece ignis est latine· ex crebris em fluminibus montes pirenei concutiuntur· vt d· Jsido· li·xv· in· c· de mōtibus· Est pirenea multorum z magnorum fluuiorum origo z principium· mater nemorum maximorum/nutrix feraruz z iumentorum· multoz venas ōtinēs metallorum/fontes habens/munitiones ciuitatuz z castroz multas z diuersas tā in moribus q̄ in lingua nutriens nationes populoz· vt narrat erodocus·

Jgmea regio est i india versus orientem in montanis cōtra occeanuz sita· in qua habitāt pigmei homines parui corporis vix bicubitales· vt d· plini· z ali· qui in quarto anno generant in septimo senescūt· hi collecto exercitu equitant super arietes z pugnant cōtra grues· nidos et oua eorum cōfringentes ne cōtra eos hostes multiplicent· vt d· idem plini· li·vi· c· de hominibus in die monstruosis· Quere supra· vbi de eisdē tractatū est·

Jtauia gallie narbonensis est pūntia quam picti angli scoti nauigio impetentes antiquitus inhabitauerūt· z tā dem regioni z genti ex sua antiqua pria nomē in posteruz reliquerūt· vt narrat historiogrphus erodocus· qui ō britanicis finibus classem facientes oram oceani sinum aquitanicum inuaserunt· tandem cōtra incolas non sine bellorum discrimine locum in patria obtinentes· pictauium opidum a pictis nominatum vt ab eodem erodoco dicit cōstruxerunt· et longo patrie confinia pictauiā vocauerunt· Jste pūntia per longum maris oceani ptecta turoniam quam pterfluit ligeris amnis habet ab oriente ·hispanos a meridie/occeanum ab aquilone britanicū/z minorem britaniam in sinu aquitanico ab occidente· Jste patrie pūncipia est p̄clara in multis· vt narrat idem· Nam glebā dicitur habere multum fertilem· omniū fere frugum feracem z fructuum multiplicium alatricem vinifera· Est etiā frugifera z in bonis que gignit bumus multipliciter opulēta maris portubus insignis est ciuitatibus z opidis i clita· animbus z fontibus irrigua· campis/pratis/z nemoribus/ est amenissima et circa ptes maritimas saxis z rupib⁹ marime ē munita· vt patet in opido rupellensi siue castro ad qō accessus pter

situm loci et freti angustiās/ vir habet vt dicat idem· cuius gens lingua et moribus galliarum prouintijs ē admixta et ideo quamuis a primis pictis hoc habeant illius gentis nationes vt sint natura fortes corpore elegantes a gallicis tñ quibus mixti sunt hoc iam contraxerunt·vt animo sint feroces et ingemo p̄ alijs vicinis gentibus acutiores vel acriores (nec mirum)· Nam vt dicit Jsi·li·nono·scōm diuersitatē celi facies hominum z colores/corpm quantitates/animorum etiā diuersitates existūt· Inde romanos graues/grecos leues/astros versipelles/gallos natura feroces z ingenio acriores puidosq; quodutiq; natura dimatū facit·vt dicit ibidem· z ideo gēs pictauica robusta corpe/facie venusta audax animo ē·vt dicit callida ingenio et astuta·vt recitat erodocus·

Dicardia gallie belgice est p=uintia a quodam opido/siue castro ponticio sic vocata·vt dicit idem de regionuz descriptione videlicet erodocus· Nam opiduz quod nunc picdē dicitur in illo terre cōfinio vsq; ad occeanum britannicum antiquitus optinuisse dominiū perhibetur a quo totus populus illius patrie sic fuisse creditur in posteruz nominatus·Est autem eoz terra frugū z fructuū valde ferax·irrigua fontib⁹ z flumīb⁹/multis habundāt p̄cipue/munita nobilib⁹ ciuitatib⁹ castris z opidis fortissimis z famosis·vt belges est seu beluacū inde ambianis attrabatum z tornacū·vt refert iō· habet puintia iam dicta renuz fluuium germanicum ab oriente·galliam superiorem a meridie/occeanuz gallicū seu germanicum ab occidente/britanniā maiorem siue angliam ab aquilone· Est aūt duplex picardia scilicz superior que gallie vtiq; magis est p̄inqua· Alia dicit terra inferior/ que flandrie z retie finibus seu brabantie p̄inquior est z cōiūcta·et est agnomia nuncupata·Utriusq; patrie gens elegantis est stature/faciei decētis ac venuste/audacis animi/leuis z docilis ingenij/intellectus clari/affectus pi deomatis magis grossi aliarum gallie nationum·

Ramathea que z rhanzoca regio iuxta decalaleri est sita·a ramathan ciuitate est appellata/in qua samuel p̄pheta est natus·z alio nomine armathia est vocata/a qua ioseph vir iustus fuit/qui cum nicodemo corpus dominī munxit ac honorifice sepeliuit·vt d·glo· super lucā·c·xxiij·If·Est aūt in tribu effraim in iuda sita/z in altissimis montibus collocata/ p̄pter quod z ramatha id est excelsa ē vocata· Nam rama excelsum sonat·vt dicit hiero· Est aūt terra quamuis montuosa fertilis in fructibus z in frugibus in vineis z oliuis/fontibus irrigua/puritate aeris salubertima/situs altitudine valde firma·vt dicit hiero· z ad remotissime speculandū multū apta·

Entia renensis est puintia regio scilicet quam renus circūfluit ac pfundit sic dicta·eo q; ē iuxta renū(vt d·isido·li·xv) et est terra habens multas ciuitates z opida valde firmas·cuius gleba ē frugifera z vinifera in multis locis·gens fortis et animosa in vita z in moribus/cōuenientiam habens cū germanicis non tam ita inbiat spolijs z rapinis·

Juallia ē puintia quondam barbara dicta·cuius ps viromia ē vocata· multum audax nūc aūt est sub xpi fide regno datie subiecta·cuius ps est viromia vocata·a viroze sic dicta· eo q; sit grammosa et pascuosa/in locis pluribus nemorosa·cuius gleba mediocriter est frugifera aquis z stagnis irrigua/piscibus marinis z lacualibus est fecūda/plures habens greges pecudes z armenta·sitie vero partibus est cōiuncta·solo fluuio quinarua dicatur a nozio p̄ z mogardorum regionibus est discreta·vt dicit erodocus·

Jncauia quedaz est terra modica a ciuitate moguntina sita sup̄ ripā reni inter mōtes ptensa vsq; ad opidū qō p̄inguia nominat·vñ a reno q̄ p eius medi

defluit rincauia est vocata ·z est terza q̄ uis modica ī vtroq; ten̄ littore vsq; ad montū cacumina amena mirabiliter et fecūda·tante em̄ pulchritudinis ē z tam incredibilis fertilitatis q; tam ibi habi tantes q̄ etiā p ripam transitū facientes delectat z reficit quasi ortus estimabi lis voluptatis/ tam dulcē em̄ habet gle bam z tam pinguez q; fructus z fruges mira fecunditate pariter z celeritate p creat z pducit · z p̄creat ī eodem agro arbores pomiferas/ diuersi generis nu ces gignit·z tamen p̄ter tantā fructuū multiformitatem fruges parere non ob mittit/arborum etiam diuersitas vine ta non impedit/imo vnus z idem agel lus pariter fruges z via/nuces z poma/ corbas z pira/z multa alia fructuuz ge nera pducere ꝓsueuit·fontes calidi z me dicine corpuz necessarij ibi de terze visce ribus oriunt·multa alia habet cōmoda vite mortaliū necessaria/ que recitare p singula esset longum·

ROmanoruz pro ūintia(vt aut varro) est fere totius orbis cōtinentia vbi seculū habita biles p̄sidet regiones · Nam singulas ptes orbis·romanorum poten tia domuit·nec fuit aliquis orbis angu lus qui romani exercitus non ꝓsenserit gladiuz·vt d·idem·ifuit tamen quondaz pars italie romulea antiquitus nomīa ta·a nomine romuli sic dicta q̄ vrbez ro mam cōdidit ciuitatiq; z populo nomen dedit(vt d·Ysidoli·nono·)vbi dicit hec primo saturnia a saturno rege fuit dcā· qui incolas terrā colere primo ī fozma uit·z ipm̄ p̄ter saturnitatē inp̄matā sa turnum vocauerūt·z tandem ipm̄ tanq̄ deum ī stellaz numero coluerunt·a la tino aūt rege latini postea fūt vocati ·q̄ post hoc romam a romulo vrbez ampli ante z muniente romani sunt dicti·z q̄ rites postea sunt dicti· eo q; quiritus ro mulus est vocatus·quia semp̄ basta vte batur·que sabinoz lingua quiris dicitur vt d·Ysidoli·ix·ī·c·de gentiū nomina tione Ysidus aūt regni z regū laudes ad plenum cal amus describere non sufficie nec coder aliqs magnifica eoz romano rum opa plenarie cōprehēdit ī Romano rum actuū p̄bitates si quez imitationis gratia legere delectat·legat ī p̄mo libro macha beo·c·viij·vbi mira de eorum vir tutibus breuiter recitantur·

ROmania dicitur romanorum genī noua·nia enim grece no ua vel nouuz dicit latine ·ab eo em̄ tpe quo cōstantinus se dem romani ip̄erij ī p̄stātinopolim tra tie vrbem de roma transtulit omnis gre corum regio romania·i· noua roma vo cata fuit(vt d·raba·) ido vsq; hodie gre ci nō se vocant grecos vulgariter·sed po tius romanisses·Quere supra de litter a B·vbi de grecis multa repies·

ROdam īsula est ciuitatū īsu larū p̄ma ab oriēte ·vbi rodo se capitoliū dicitur esse mue tum·dū ibi ciuitas p̄mit9 cō deret·In hac vrbe solus fuit tolosus ere us·lxx·cubitoz altitudinis· altj fuerunt scilicet mīnores tolosi ī īsula eadē (vt dicit Ysido·li·xv)Est aūt rodus īsula ea dem que z caprus·vt9·Ysi·li·xv·ī·c·de vocabulis gentium ciuitatum·

RVtia siue rutēia que z melite ē p̄uincia ī mīnoris asie cōsti tio cōstituta·romanorum ter minos habēs ab oriente/ go thiam a septētrione/pānoniaz ab occidē te·grecia vero a meridie·terza q̄dem est maxima cōcordans cū boemis z sclauis in ydeomate z lingua·hec a quadā parte sui galatia ē vocata z eius incole quon dam galate vocabant·quibus dicit pau lus aposto·epistolā direxisse· Quere sup̄ de galatia·

SAbea regio ī arabia a filio bus qui saba dict9 est cogno mīnata·hec angusto terze tra ctu ad orientē versus p̄ficum sinum non extendit /a septentrione cal dee appropīquat/ab occasu sinu arabi co terminat /a meridie vero ethiopie est vicina· Est autez regio thurifera odores dans· Nam in eius saltibus mirra/cina momum/thus·z alia aromata generāt

De prouinciis

vt dicit Isidorus li. xv. regio siquidē locuples est in speciebus aromaticis in preciosis lapidibus et metallis et ibi fenix auis et alia mirabilia que in regione arabie ab auctoribus referuntur ō quib⁹ supra de arabia. Istius prouincie domina et regina fuit specialiter regina saba que totius terre affrice suis temporibus obtinuit principatum. vt dicit erodocus. Nam regina fuit ethiopie ac egypti. vt dicit glo. super. iii. Re. x. et cōsequens credit q ipsa alia regna tunc tēporis obtinuerit occidentis.

Samaria. vt dic. Isido. li. xv regio est pastine a metropoli ciuitate vel opido sic antiquitus vocata. Nā samaria quō dā fuit regalis ciuitas i israhel que nūc ab augusti nomine sebastia nominatur. hec regio media inter iudeam et galileaz iacens incipiens a vico cui nomē e eleis cuius situs nature consimilis est iudee ab ea nō differens i virtute. vt dic. Isa q dā monte noie somē. primitus nomi suscepit vt patet in. iiij. iRegum. ab ista tamen patria samaritanorum gens imposterum est exorta que transmigrata ō assiriis habitauit in samaria. que de inceps dicta e samaria idē custodia. eo q captiuato populo israhel. ipsi pcustodia patrie fuerunt in eadē patria p custodia ab assiriorum regibus derelicti. vt dicit Isidorus li. ix. i. c. de vocabulis regionū quere supra in eodem ō samaria monte in litera s.

Sambia mesie est puincia in europa in interiori sicia ibi locata q media inter prutenes estenes ofilianes limones et curones qui omnes antiquitus gothor erant subditi potestati. vt narrat varro similiter et erodo. inhabitant littora oceani facientes pmūctoria et sinus cōtra latera aquilonis. vt dicit idem. Est aūt sambia terra fertilis et gleba frugū ferax. terra palustris et nemorosa multis fluminibus et lacubus circumuallata. gens inter ceteras barbaras corpore elegans mente audax ingenio arte et artificio alias nationes i circuitu excellēs

Sabadia dicitur scōm antiqs quasi salua et audax via. eo q ab antiquis temporibus illa via bonitate principiū et gallicanis partibus ab italia q illi⁹ patrie deserta et montes fuit semp tuta. Nā semper ibi fuit sūma iusticia. et ideo put clamat fama publica semp ibi fuerūt trāseuntes in strata cōmuni securi ab omni spolio et rapina. Est aūt pars pirene cuius montibus italia et gallia separatur. Quere supra in littera iP. et alio nomie prouintia puntie nominat.

Sardinia est insula i mediterraneo iuxta sicilia a quodam sardo hercule procreata nomiata qui cū magna multitudine de libia profectus sardiniam occupauit. et ex suo vocabulo insule nomen dedit. hec ab affrico mari ad similitudinē humani vestigii tam in oriente q in occidente latior pmittet ferme pibus lateribus que in meridie et in septētrione vertūt. et ideo prius a nauigantibus grecor itus vocabatur. patet aūt terra in lōgitudine. M. c. xi. In latitudine. xl. In ea neq serpēs gignitur neq lupus. sed solifuga tantuz animal scilicet exiguū hominibus pniti osum. venenuz quoq ibi non nascit. sed herba que dicitur apiū risus que ab hominibus risum trahit. et quasi ridētes interimit. fontes habet calidos infirmis pbentes sanitatē et medelam. furibus cecitatem si sacro dato oculos tetigerint. vt di. Isido. li. xv.

Sarmata barbaror ē terra q sarmati sunt dicti a studio armorum. nam patētibus campis armati incedebant et multas prouintias spoliabāt. primusq eos dētulus dannubio prohiberet. vt d. Isi. li. nono. bi de gothis sicut et gipedes ō occeano. et bi tam pedestri prelio q equestri sunt usi. et ideo sic sunt dicti. vt dicit Isidorus ibidem.

Samo insula ē in ageo mari vbi nata est iuno ex qua fuit sibilla samia et pitagoras samius a quo

87

philosphie nomen primitus est inuentū vt d. Isido. li. xv. In hac insula tradūt prius vasa fictilia fuisse repta. vnde et vasa samea appellata sunt. ex quo patz q gleba illius insule est tenax z glutio sa. z ideo ad talia magis dicitur apta. vt dicit Isidorus.

Saxonia quitia ē i germania cuius incole a grecis dicuntur cōtraxisse origmem. z partes vbi nunc habitāt nauigio aduenisse. z expulsis thuringis qui tunc vsq ad littus occeanum habitabāt. multis prelijs sedes obtinuisse. z in eadem prouintia vsq hodie permansisse. Gens enim semp fuit bellicosissima /elegātis forme procere stature /robusta corpe /z audax mente. Est aūt saxonia quo ad glebā terra fertilissima frugum omniū z fructuum valde ferax in mōtuosis nemorosis et in campestribus frugifera pascuosa/fecunda in gregibus z armentis/opulenta in argento/cupro/z alijs mineris ac metallis. Montes eim habet insignes de quibus effodiunt lapides qui igne fortissimo resoluti. in aeris substantiam cōuertuntur. z flumina habet nobilissima famosa z fecundissima nouē scilicet ferariam/lutinam/solaz/atq; midā. z multa alia que terram pterfluunt transalbinam. fontes habet salsos in multis locis ex quib9 sal albissimum z optimum decoquit ac paratur. ciuitates plurimas habet fortissimas z munitas fortia oppida z castra fortissima. tam in cāpestribus q in montanis. Juxta aūt montem vbi cuprum effoditur inuenitur mons magnus. cuius lapides redolent sicut viole. in aliquib9 etiam montibus inuenitur marmor valde pulchrum z hoc potissime iuxta dānubium quod lapis sancti michaelis nūcupatur. In illis montanis maximus concursus est ferarum z bestiaruz aprorum et velocium ceruoz z damalarum. z ideo in illis montibus nemorosis multa venationū genera exercentur. hec z multa alia laude digna de saxonum regionib9 inueniuntur. Quere supra de germania in littera G. z in littera A. d alemania

Habet etiaz saxonia boemiā z bolomiā ab oriente/vestfaliam ab occidente/frisonicum lacum ad occeanum a septentrione/ turingozum vero gentem z francorum a meridie. cui9 gens fortis inclita inuicta vsq hodie perseuerat. vt dicit erodocus.

Sclauia ē pars mesie multas cōtinens regiones. Nam sclaui sunt boemi poloni metani vādali/ruthem/dalmaci/z carinthi. qui omnes mutuo se intelligūt et in multis sunt similes quo ad linguam et quo ad mores. diuersi tamē sunt quo ad ritum. nam quidam adhuc tenēt cultum paganoz. quidam vero retinent ritum grecorum. quidam aūt latinoz. omnes aūt iste regiones sunt glebe optime et messifere. z vinifere in multis locis. oēs aūt isti p maiori pte in coma sunt attonsi. exceptis turcheis. z illis qui mixti sūt cū theutonicis z latinicis. z ē duplex sclauia maior que sclauonia dicitur que dalmatiam sarmam manerchiam continet z multas alias regiones z icole istius quidam maritimam occupant. quidam iuga montiū z cōdensa nemorū inhabitant. quidam campestria excolūt z exarant. gens seuera z aspera z inculta circa diuinum cultum minus pia/piraticam ducens vitam/exercens pdam per mare per terram q maxime illi qui habitant iuxta mare. alia sclauia minor que a finibus saxonie ptēditur ad prutenas vandalos lingue tue multos habēs contermos z boemos. z hec sclauia dicit q a poemitania siue que a prutenia diuersis ammibus dauditur z a gotis atq; danis quodam maris occeani pmunctorio quod mare cum diuiditur ad eius lutus terminatur minor sclauia z finitur. Est autem hec regio valde frugifera z fructifera fluminibus z stagnis irrigua nemorosa z pascuosa /melle habundans atq; lacte Gens est fortis corpe/ agriculture dedita z piscature. magis ad deū pia et pacifica quo ad primū q illi qui habitant in maiori sclauia. z hoc est propter mixtionem z societatem quaz quotidie

cõtrabunt cum germanis · vt d· erodoc⁹·

Sparciata est regio iuxta greciam que alio nomine lacedemonia nuncupat a lacedemone filio semole sic vocata· q⁹ re de lacedemonia in littera Z· eosdem em̃ dicunt antiqui lacedemones z sparti anos· vt d· Jsi· li· nono·

Seres est puincia in oriẽte nomen sortita est a quodam opido quod seres etiam nominatur· ibi de arboribus lana colligitur· z inde sericus prepatur· vnde de eis incolis dic̃ poeta· Jn gnari facie sed voce seue mille seres·

Selandia est guina terra maritima ad modũ insule flumine maris brachijs circũdata· habet aũt holandiã ad orientem/flandriam ad meridiẽ/ occeanũ ad occidentem /britanniam ad septentrionem Sunt autẽ ibi plures insule parue et magne brachijs maris sepate ab inuicem z distincte· z sunt ille insule in fortissimis aggeribus cincte in circuitu contra maris impetũ z munite quarum gleba ẽ valde ferax quo ad segetes· sed quo ad arbores est quasi nuda· nõ em̃ possũt arbores ꝓpter maris salsuginem ꝓfundere suas radices· z ideo post plantationem cito deficiunt z arescũt· Est autem selandia valde populosa /diuitijs opulẽta varijs/Hẽs magne state /fortis corpore/z audax mente /circa cultum dei deuota/iter se pacifica z quieta/multis benefica/nullis molesta/nisi quando hostium insolentijs resistere est coacta·

Semigallia est puincia modica vltra mare balticum constituta iuxta aslã z limoniaz sita in asia inferiori sic vocata quare a galathis ipam occupantibus cũ incolis terre mixtis est inhabitata· vnde semigalli sũt dicti qui ex gallis siue gallathis z illis populis processerunt· terra bona z fertilis in annona/in pascuis/z in pratis· sed gens barbara z inculta/aspera/z seuera·

Senonensis g allia franco⁹ ẽ puincia habẽs ab oriẽte germaniam renẽsem /a meridie burgundiã suptorez z pẽnios montes /ab occidente galliã lugdunensem/a septẽtrione galliam belgicam· terra frugum z vinearum z fructuũ diuersorum fontium z flum̃ũ z riuo⁹· gallis aũt senones quondã zenones dicebant· eo q⁹ liberum hospitio recepissent· postea z in s littera ẽ mutata(vt d· Jsido· li· ix) a senonensi ciuitate que ciuitas ẽ eorum capitalis· Est aũt terra populosa habẽs ciuitates multas z opida multa z fortia et est munita quam ꝓterfluit amnis qui secana appellatur·

Syriam syrus quidaz nepos vt dicit abrahe ex cethura pernibetur a suo vocabulo nuncupasse(vt d· Jsi· li· ix) z xv· hec ab oriente fluuio eufrate / ab occasu vero mari magno z egypto terminatur· attingens a septentrione armeniã z capadotiam/ a meridie vero sinum arabicum· vt d· idem· situs aũt positus est i· i mensam longitudinẽ· Jn lato aũt angustior est· habet autẽ intra se multas ꝓuincias scilicet comagenẽ feniciã· cuius pars ẽ iudea absq; saracenis z nabateis· Est aũt regio populosissima fertilissima in frugibus z fructibus armẽtis et pecudib⁹/equis/z asinis/z camelis ditissima in ceris in speciebus aromaticis z metallis· munitissima ciuitatibus z castris/insigua nobilissimis flum̃inibus z lacubus atq; stagnis· habẽs nobiles portus maris z hoc ꝓpue i palestinis maritimis z fenicis· gens seua z bellicosa/z in multis ꝓuinciis diuersis mercimonijs occupata· multas etiã barbaras gẽtes sicut factores sic lingua/animo et moribus differẽtes· quarũ quidã habitãt in desertis· vt nabadei z saracen· quidã in mõtanis q⁹ dam in nemoribus z in siluis· q⁹ habũ dãt illaz natiões regionũ·

Sychimia ẽ terra i samaria inter iudeã z galileã a sichẽ filio emor q⁹ eã edificauit· sic vocata· nã sichẽ dãa ẽ vrbs q⁹ nũc neopol' nũcupat cuius ꝓsimũ in circuitu sichimia appellat·

vt dicat ysidorus li·xvi· hec vt ait hiero· sup·xviij·gen·fuit portio terre quā dedit iacob filio suo supra sortem scilicz ioseph vnde z illa terra fuit in tribu effraim z sepultus ibidem est ioseph z eius mausoleum ibi ostenditur vsqz hodie·vt dicit hiero· quā terrā pecunia graui aquisita labore iacob ꝓpauit/emit ei·c·agnis·vt patet gen·xxxiij·z pro illo labore d·hieronimus iacob dixisse q eā in arcu z gladio de amorrei manibus abstulisset ibi erat prope terebinthus sub quo Jacob abscondit idola filiorū suorum z tunc de sychiz ascendit in luzam cognomine betel vt dicit gen·xxv· In hoc loco parauerūt fratres ioseph greges·sed aliquando requisiti a ioseph nō in sichimis·sed in dothaiz sunt inuēti vbi ipm spoliātes egyptijs vendiderunt ·sichimam aūt post destruxit abimelech filius ieroboel z interfectis habitatoribus sal in eius cōfinio seminauit·vt dicitur iudicum nono· In hoc territorio fuit fons iacob iuxta quez dominus fessus ex itinere requieuit·z vt mulier sibi de illi⁹ putei aqua daret adbibendum postulauit ·vt dicit Joh·iiij· Est autē locus magne fertilitatis/mire amenitatis z maxime firmitatis·

Scitia regio est maxima cui⁹ pars interior ē in asia inferior vero prior est in europa z hec inferior a meotidis paludibus incipiens inter dānubium z occeanū septentrionalem vsqz ad germaniā ꝓtelatur·vt dicit ysido·li·xv·huius prima ps est ala mania deinde meotides paludes deinde cochia datia retia·deinde germania/ vbi plurimā gtem sueui incoluerunt·vt dicit idem·habet itaqz scitia plures regiones/quarum quedā sunt locupletes et quedam inhabitabiles·nam in plurib⁹ locis auro z gemmis affluūt·sed griffoꝝ inanitate rarus hominum est accessus· smaragdus aūt ibi optimus ē z cristallus purissimus Scitia vt d·ibidez mōstruosos in multis cōfinet homines z feras immanes/vt incest/tigrides/vrsos seuissimos/z leones· maxime in regionibus z desertis hircanoꝝ·quere s·d hircanis·

Scitonia a scitione rege antiquus ē vocata a quo z regnum scitionioꝝ dictū ē ·quod regnū archas ionis z caliste filius pilacis in deditionē redactis ex suo noīe archadiam nūcupauit·Est autez archadia que etiā scitonia filiusl achaie vt ait plau·insula inter ionum z egeū mare exposita habens flumē magnū scilicet erimantum·gignit q̄z albestiō lapidez qui semel accensus nūquam extinguit ibi cā didisse merulegenerant·vt d·isi·li·xv·

Scilia a sicano rege primo sicania fuit nominata· deinde a siculo itali fratre sicilia est dicta que antiquitus cimacera dicebat ꝓpter tria aera id est promūtoria scilicet pelorum/pacheum/z libeum ·cimacera enim grecuz quod latine triquadrum dicitur·quia in tres quadras est diuisa·hec ab italia freto modico est discreta/affricū mare ꝓspectans terras frugifera/auro habundans/cauernis z fistulis penetrabilis /ventis z sulphure plena· vnde z ibi ethne montis estuant incendia/in cuius freto scilla est z caribdis q̄bus aut nauigia absorbentur aut collidunturIFuit autem quondam in patria ciclopum z postea nutrix ciclanorum frugum fertilis/primo pre omnibus terris pro cōmittendis seminibus aratro est p̄ fossa·principalem vrbem habet siracusam z fontem arecusam z albeam fluuium genitorem equorum ·in eo primo est inuenta insula comedia ·agatem lapidem ex agathe flumine sicilia primo dedit parturit z mare siculum corallioz album gignit z sales agrigentinos q̄ igne sunt solubiles/in aquis autem crepitantes· omnis autem ambitus claudit spacio trium milliū stadiorum· Dicit autez salustius)italie fuisse cōiunctam siciliaz sed medium spatium diuisum fuisse per maris impetum atqz fossū·hucusqz Jsili·xv·in·c·de insulis·vbi recitantur omnia supradicta z eadem narrat plini·

Syrtes vt d·Jsidorus libro decimo q̄rto·sunt arenosa i mari loca a tractu sic vocata·vt d·salusti·eo

q̄ omnia ad se trahant·cumulos em̄ are narum ad se trahunt·siren em̄ grece tra ctus dicitur latine·z talis attractio facit mare mequale vt in vno loco sit profun dū in alio loco sit vadosum·et ideo peri culosum est illac ire·et dicitur hec syrtis Sunt autem tales syrtes piculum edu centes iuxta mare egiptium z ei in locis pluribus admiscent·vt dic·Isi·ibidem·

Scotia a scotorum gentibus a quibus incolitur appellatur et est p̄munctoriuz in insula britannica vnde et flumin̄ib⁹ et marisi brachijs ab anglia aquilonari sepatur·ex pte vero opposita septa mari occeano quo ab hibernia scotia est diui sa eadē gens ab inicio que quōdam i hi bernia ē sup̄ omnia similis in lingua/in moribus/z in natura· Nam gens est le uis animo ferox seuiens in hostes·tantū fere mortem diligens·quantū seruire·in lecto mori reputās segnitiē· i campo au tem cōtra hostem astare vt interficiatur gloriam arbitrans z virtutem·gēs par ci victus/famē diutius sustinens z raro ante occasum super cibum se effundens/ carnibus/lacticinijs /piscib⁹ /z fructib⁹ magis·vtens panis vsus britannicus mi nus habens·z cum sit populus satis ele gantis figure z faciei pulchre generali ter a natura multū tamē eos deformat p̄prius habitus siue scotica vestitura du cūtur aūt scoti a p̄pria lingua a picto cor pore quasi cassi eo q̄ aculeis ferreis cuz atramento figurarum stigmate antiqui tus adnotabantur·vt dicit Isido·li·ix· sup·c·de vocabulis gentiuz mores autez p̄meue gentis multi ex eis ex admixtio ne cum anglicis in maxima p̄te his tē poribus in melius mutauerūt· Siluestres tamē scoti sicut et hibernici in habitu et in lingua et in victu et in alijs moribus paterna sequi vestigia gloriaz arbitrāt· imo aliorum consuetudines respectu su arum quodāmodo aspernant·eoz regio quo ad humi fertilitatez nemoz amenitatem fluuiorū et fontiū irriguitatē gre gum et iumentorum multiplicitatez vbi luxus gaudet cultoribus·pro sua quan titate multum fertilis est·nec etiam im par ipsi britannico solo est·vt dicit ero docus situs orbis terrarum sagacissim⁹ expolator·prout recitat plinius· Quere supra de hibernia i littera·h·ifra quere Eadem scotia dicit Isidorus que ibi d hibernia in pluribus referuntur·

Suetia regio est inferioz⁹ sicie in europa a qua tota gothia que inter danorū et norico rū aquilonariuz regna maxima est regio hodie nominata·habens mare balticum ab oriente·occeanum britanni cum ab occidente·noricorum prerupta et populos a septentrione·a meridie ve ro dacorum confinijs termin̄at· Est aūt suecia que et gothia ēvocata·quo ad so lum frugifera vinearuz tamen expers sed in pascuis vberrimis alios defectus recu perat et metallis· Nam preter diuitias quas ex mari illa regio multiplicater cō trahit in feris pecudibus et iumentis in argentifodinis et alijs lucris innume ris multas regiones alias excellit·gens valde robusta cuius militaris potentia quondam totius fere asie et europe par tem maxima in multis temporibus edo mauit·quos aggredi tēpe alexādri mag ni grecoruz audacia extimuit·Julij etiā cesaris inuicta potētia supatis gallicis almanicis et britānicis cum dacis et go tis noricis z aquilonarib⁹ populis alijs congredi formidauit secundum q̄ tradūt scriptores historie·tam grecorum /q̄ etiā romanorum quorū dictis potest et debet merito fides adhiberi in quibus·nec reli gioni fidei nec etiam rationi poterit in aliquo obuiari·vt dicit hiero· Illoruz in quit poetarum et scriptorum scriptis et dictis fidem adhibere conuenit quoruz relatio fidei moribus nō preiudicat nec veritati agnite contradicit·ex istorū pro sapia a mazones processerunt·vt d·orosi us et Isidorus·li·xv·

Swevia germanie regionis ē pro uincia in europa cuius gens bre dominiū maximū in germania confuerunt·vt dicit Isido·libro q̄decio·

Dicit aũt idem in.c.de vocabulis gentium.li.ir.sueui inquit sunt pars germanoꝝ in fine septẽtrionis de quibus d.luca.Fundit ab extremo/ flauos aquilone sueuos.quoꝝ fuisse quondaꝫ .c.pagos ꝛ populos multi crediderũt Dicti aũt sũt sueui a sueuo monte qui ab ortu germanie ortum habet/ꝛ illius montis loca et cõfinia primitus coluerunt.vt dicit idem Item vt dicat idem. ab ortu habet dãubium cũ bauaria/ab occasu habet renũ cum alsatia /a meridie habet iugera alpium cum italia /a septentrione habet franconiam in inferiori germania .Et ẽ duplex sueuia.inferior ptenditur contra renum.supior cõtra alpes ꝛ dannubiuꝫ Vtraq; ẽ terra optima ꝛ frugifera/ vinifera in multis locis/ babẽt ciuitates munitissimas/ opida ꝛ castella campestria et montana/amnes ꝛ flumina/nemora multa ꝛ gramina ꝛ pascua/ouium greges ꝛ armenta.arca montana etiaꝫ ferum habet ꝛ argentum ꝓcreat ac metalla.Gens populosa nimis fortis/audax/ ꝛ bellicosa/procera corpe/flaua crine/ venusta facie ꝛ decora.

Anatos insula est occeani parua modico freti interiectu a britannia separata. habens cãpos frumentarios ꝛ glebam vberem.dicta est tanatos a morte serpẽtum quos dum ipa nesciat asportata in de terra quoquo gentiuꝫ vecta fuerit angues illico perimit.vt d.Isi.li.xiiij.

Rapobatane ẽ insula indie iacens ad austrum ex quo oceanus indicus incipit patẽs in longitudie octingentus lxx millibus ꝛ.l.passuũ.In latitudine vero lxxxv.millia stadiorum.Circuit autem amnis interfluuio.tota repleta margaritis ꝛ gemmis.ps eius bestijs ꝛ elephãtibus est repleta.partes vero homines tenent. in hac dicũt in anno duas esse estates/ꝛ duas hiemes/et bis floribus vernari locũ.vtilissima indie est insula.virens omni tempe. folia eius semper sũt virentia ꝛ nunquam cadunt(vt dic Isidorus libro xv.

Ratia est ꝓuincia in grecia/ ad quã veniens tiras filius iaphet a suo nomine.vt dicitur ipsam tratiaꝫ nominauit.vt dicit Isidor.li.xiiij.Alij a seuitia incolarum tratiam appellatam dixerunt.huic ab oriente ꝓpositis ꝛ vrbs cõstantinopolis opponta ẽ.a septrione vero bister obtenditur/a meridie aũt egeo mari adheret/ab occasu vero macedonia illi subiacet.cuius regionẽ olim diuersi populi.s. massagete/sarmate/ꝛ scite.ꝛ alie plurime natões incoluerunt. ampla est enim et ideo multas nationes potuit cõtinere ebrum fluuium tratia findit/qui etiã barbaras multas tangit.vt d.isi.li.xiiij.

Traconitida regio ẽ in iudea cui ꝓfuit philippus frater herodis Nam totũ regnũ hebreorum fuit diuisuꝫ in quatuor tetrarchias.quarum prima fuit galilea cuius tetrarcha fuit herodes. secunda et tercia ituria ꝛ traconitida regio cui prefuit philippus vtriusq; regionis existens tetrarcha. quarta fuit abelina regio/cui prefuit lisanias sup herodem ꝛ philippum. In tot enim principatus priculares fuit diuisa iudea a romanis ad domandam superbiam iudeoꝝ(vt d.glo.super lucam super illum locũ. tetrarcha autem philippo ꝛc.

Thessalia (vt d.isi.li.xiiij)grecie ẽ puincia/a thessalo rege cognommata/q̃ ad meridianaꝫ plagã macedonie cõiuncta ẽ. multa in thessalia flumina sũt ꝛ opida/ quoꝝ caput thessalonicũ ẽ vocatũ. ibi ẽ mõs pnasus q̃ndaꝫ apollini cõsecratus. fuit aũt thessalia patria achillis ꝛ origo extitit laphitaꝝ ꝑ q̃b⁹ ferẽ ꝙ bi ꝓmo eq̃s frenis domuerũt sup dorsa eoꝝ insidere vnũ corpus esse videbanẽ. ꝓpter qđ milites thessaloꝝ centauri ficti sunt vt d.isi.li.xi.i.c.ꝑ poetẽtis.In thessalia aũt ꝓmo solidi aurei inuenti sũt. domandorumq; equoꝝ vsus primitus est repertus.vt dicit Isi.li.xv.ad hoc dicit idez li.xiiij.ꝙ moysi tẽpib⁹ i thessalia acadit qđã diluuiũ

in quo aquaꝝ alluuies maiorem ptem populorum theſalie ſubmerſit paucis p refugia montiuꝫ liberatis ⁊ maxime in monte pernaſo in cuius circuitu deucale on tunc temporis regno potiebatur· qui tunc ratibus ad ſe cõfugientes ſuſcepit· et ſic in gnaſt iugo eos aluit atqꝫ uouit p pter quod dicũt grecorum fabule deucalionem: hominum genus de lapidibus repãſſe· vt d· ibidem·

Enedos eſt inſula grecie vna de cicladibus ſita ad ſeptentrionem in qua ciuitas thene cõdita eſt: a qua ⁊ inſula eſt vocata· Fuit autem thenes quidaꝫ iuuenis infamatus q̃ ſuam nouercaꝫ cognouiſſet: qui fugiens inſulam vacuam cultoribus obtinuit· qui ex nomine ſuo ciuitati quã ibi cõdidit ⁊ inſule nomẽ dedit

Dile vltima eſt inſula occeani inter plagam ſeptentrionalem ⁊ auſtralem vltra britãniam ſita nauigatione ſex dierum· a ſole nomẽ habens· quia in ea ſol eſtiuum ſolſticium facit ⁊ nullus vltra eam dies eſt· ⁊ ideo eius mare tarduꝫ ẽ· et cõgelatum· vt d· Iſido· li· xv· ſcõm plinium autem locus inhabitabilis eſt· qã in eſtate nihil ibi creſcere poteſt ꝓpter nimium calorem exurentem· In hieme etiam nihil poteſt ꝓpter frigiditatem cõgelantem· Nam ab equinoctio vernali quando ſol eſt in arietem uſqꝫ ad equinoctium autumnale quando eſt in libra ſol illi inſule nunquã occidit· ⁊ ab illo tẽpore uſqꝫ ad equinoctiũ vernale iteruꝫ ad inſulam non accedit· vnde per dimidiũ annum habet diez· ⁊ per dimidiũ habz noctem· vt d· idem in· c· de inſulis· li· qui in decimo· ⁊ de ſolſtitijs li· ij· idem etiaꝫ dicit beda in li· de naturis rerũ· Similiter et ſolinus·

Ripolitana regio eſt dicta duplicitꝫ vna eſt in fenice dicta a tripoli ciuitate famoſiſſima que totius patrie in circuitu ꝓpter nimiam ſui fortitudinem eſt defenſio ⁊ munimen· Alia vero ẽ tripolitana in affrica inter pẽtapolim ⁊ biſantiũ· ſita a tribus magnis urbibus ſic vocata· ſcilicet orea/ſabine/ ⁊ leptis magna· hec habet ab oriẽte ſirtes maiores ⁊ trogoditas· a ſeptentrione mare adriaticũ· ab occaſu beſatum/ a meridie gerulaſ ⁊ garamandas uſqꝫ ad occeanum ethiopicum ptendentes· vt d· Iſi· li· xv·

Rogodea ẽ regio in ethiopia cuius incole dicunt trogodite ſic vocati· quia tanta ſceleritate pollent vt feras pedum curſu aſſequant· habet etiã hec regio quandã inſulam vbi creſcit optima mirre ſpecies ⁊ puriſſima eius gutta ibi inuenitur et dicit mirra trogodite ab inſula in qua creſcit· vt d· Iſido· li· xvij· cum ſit hec prouintia in ethiopia· tangit tamen fines arabie· vnde aliquando dicitur eſſe in arabia· vt patet in li· ix·

Roiana puintia in frigia primit fuit dardania a dardano noiata· Nam dardanus de grecia pfectus puenit ad frigiã ibidem primitus regnauit· poſtea filius eius erictonius· deinde nepos eius tros a quo ciuitas troia ⁊ patria in circuitu ẽ vocata· vt d· Iſi· li· ix· multi aũt de troianis primo troie exitũ facta claſſe p diuerſas mundi ptes ſibi ſedes que ſierunt multas natões expellentes pro eis habitauerunt ⁊ ex iporum pgenie pdierunt in poſterũ potentiſſime ſeculi nationes ſicut diuerſarum regionum veriſſime hiſtorie atteſtantur·

Duſcia italie ẽ puitia inter ligures ⁊ romanoꝝ territoriuꝫ collocata que difficilibus mõtium iugis ⁊ acceſſib locoꝝ valõ altis ⁊ arctis fortiſſie ẽ munita thuſcia aũt (vt di· iſi· li· xv·) ſacrificioꝝ thuris freqntia ẽ vocata· nã i ill ptib i mortuoꝝ exequijs antiq thura cremare ⁊ offerre religiõis ⁊ deuotõis gra marie aſſueti erãt ⁊ ſuos mortuos affcũ lacrimabili deplãgebãt thura etiã in artiſ deoꝝ potiſſie incedebãt vt qz õz i thuſcia ars aruſpitia pmitus ẽ repta· vt d· iſi· hec zemulia fuit antiqt noiata ples habẽ ſelitaſ ⁊ nobiles ciuitateſ ab occidẽte p liguriã

habet pisanam ciuitatem/senaf/lucanā florentinam·cōtra septentrionem vbez veterem·cōtra orientē aretum ·ptra meridiez/curthonem/perusiū/z assisiū que valli spolitane cōtigue sunt z vicine·ab oriente habens mare adriaticum z marchiam de anchonia/a meridie tiberim ripam z romam /ab occidente mediolanē sem ligurian/a septentrione romaniolam z pumtiaz paduanā· z hec regio est multum ptendens in longū ab ortu versus occasum minus habens latitudinis aquilonari termino ad australez·Est autem terza montuosa satis z fortissima q̄ ad situm/fertilissima quo ad solum/salubrima quo ad cælum·quam mare i duabus partibus locupletat· quam etiam fontiū z lacuum multitudo irrigat z fecundat·aruis fluuius illam preterfluit et decorat· croci aromatici ibi crescentis habundantia ipam singulariter nobilitat atq; ditat· fontiū etiam calidorum i ea scaturientium affluentia ipsam gratificat z sublimat·

Thurmgia germanie est pumtia media inter gentem saxonum z francorum z vestfalorum·habet em̄ boemos saxones ab oriēte /frācones z bauaros a meridie/ sueuos z balsaceos ab occidente/ renenses vestfalos ab aquilone·Gens siquidem scōm nomē patrie thurmgia id est dura ptra hostes marie z seuera Est em̄ populus numerosus /elegantis statture/fortis corpe/durus z cōstans mēte habens terzaz fere montibus vndiq; circumdatam z munitā·interius vero planam/valde frugiferam z fructiferam a vineis etiam non exptam/opida multa castra fortia non solum in montanis verum etiam p plana/ammibus/ stagnis lacub⁹ irrigua/ aere salubrima/pabuli vbertate gratissima/armentis z gregibus valde plena·in eius montib⁹ diuersa inuenīuntur mineralia z metalla ·vt dicit erodocus qui nullatenus pmisit secreta in germanie cōfinio inscrutata·

Thozona gallie superioris est pumtia ps aquitannie antiquitus cōputata a thozonis ciuitate inclita sic vocata·in qua gemma sacerdotum martinus sanctissimus requieuit·Est aūt sita sup amnem ligurim qui eam pterfluit z irrigat mīltipliciter z locupletat; terza frugifera/fructuosa/vinifera /pascuosa/ aere saluberrima/nemorosa/gens robusta corpe/elegantis forme/audax mente benefica in ope/modesta in sermone·

Vascomia est pumtia ab aquitannia antiquitus cōprehensa/sita iuxta pirenū a vasconia opido nomīnata (vt di·Jsi·li·ix·)habēs montes pirenos in vno sui latere z in alio occeanum mare /in alio vero plamitiez pumcie tholosane /in alio vero pictauorum gentibus appropinquat terza siluestris nemorosa saltuosa z mōtuosa·in multis sui partibus vineaz ferax in tantuz q̄ vicinis multis z maris insulis vini copiam administrat·gethona fluuius a tholosana pumcia separat qui vascomiā pterfluens iuxta burdigalem metropolim vrbem vasconum occeanum mare intrat(vt d·Jsi· libro·ix·in capīo de vocabulis gentiū) vaccei a vacca opido cognominati·per amplaz iugis pirenei montis solitudinem inhabitant· qui z vascones quasi vaccones dicuntur c·in flitteram demutata quos pompeius edomita hispania ad triumphuz vemire infestans de pirei iugis depolsuit·z in vnum opidum cōgregauit·vnde z cōuenarum nomen vrbs accepit (vt d·idez Jsido·plini·) z erodocus qui recitat gētē vasconū forte corpe leuē z agilem /animo audacem/ad bella pōpitē z ferocem

Vemitia venetoruz ab antiquo dicebatur pumcia·que a litore maris adriatici in cuius sinu vrbs venitiaruz nunc est ita·vsq; ad padū fluuium qui diuidit inter ciuitates z fines supioruz ligurum et inferioruz ·videlicet inter pergamēses et mediolanenses primitus extendebat vt narrat izi·lumbardorum ac ligurum historie verissimus recitator ·multas siquidem nobiles nūc obtinuit ciuitates (Nam vt dicit Jsidorus ii· xvi·) māma

que a manto cretie filia que post im tertum thebanorum theba est dicta/im italia cōdita/sita im venicia/que galleat is alpina est vocata·venicia itaq; im italia est puincia/que multarum terrarum z ciuitatum dominium non habuit ab antiquo im mari vel im terra·cuius potestas per longissimos maris ptractus vsq; i greciam se extendit·germanorum fines vsq; im aquileam tangit·dalmatū/z sclauorum piratarum predam tirannicam repamit z cōpescit·insulas z portꝰ pmuctoria maris z simus sub eius dominio existentes iustissime regit /subditos protegit ab hostibus potentissime ac defendit rempublicam iustis legibus subicit/nullam diuinis cōtrariā institutis infra suos terminos manere dissimilat aut permittit·huius gentis referre singulas probitates estimo superfluum·cum de gentis venetorum virtute potentia circūspectione z puidentia/vnitate ciuium z cōcordia/amore totius iustitie cum clemētia·omnibus fere nationibus iam sit notum·vt idem scriptor historie lumbardorum·

Estfalia germanie inferioris est puincia·habens saxoniaz ad orientē/thuringiā z bassiā ad meridiē/renū z coloniam ad occidentē/occeanū z frisiā ad aquilonem·nobilissimis flumimibus duobus i eius extremitatibus cingit scilicet visconia atq; cenona·renū tangit versus occidentē z septentrionē·visconiā vero versus orientē· Est em terra multum nemorosa/z pascuosa/plus alendis gregibus q̄ ferēdis frugibus apta / multis fontibus z amnis est irrigua lupia·s·atq; rura z multis alijs · fontes habet salis et montes fertiles·im metallis habundat et etiā frugibus·glandibus/nucibus/atq; pomis/etiā ferio/porcis/z pecudibus et iumentis/populus cōmuniter elegantis statute ē z procere/venuste forme/z fortis corpe/z audax mente/militiaz habet copiosam ac mirabiliter animosam/pmptam ad arma cōtinue z paratā /ciuitates habet fortes z mnutas /castra fortissima/z opida/tam im montibus q̄ im planis·

Iromia puincia est paruula vltra datiam versus orientez a viroze dicta·eo q; sit graminosa z nemorosa/multis aqs et fontibus pfusa /cuius gleba est frugū ferax·Gens quondā barbara/seua imcōposita ac inclita·nūc vero danorum regibus pariter z legibus est subiecta· terra vero tota est a germanis z danis pariter habitata·Quere supra im littera ·R·de riualia· Hec terra a nogardorum gente et ratheorum per fluuium maximum q̄ naruere dicitur est separata·

Islandia est patria iuxta montana norbegie versus orientem sita · super littus occeani protenta·non multū fertilis· nisi im grammibus/z in siluis·Gens eius ē barbara/agrestis z seua / magicis artibus occupata·vnde z nauigantibus p eorū littora /vel apud eos pter venti defectum morantibus cōtrahentibus/ventuz venalem offerunt /atq; vendunt·globuz em de filo faciunt z diuersos nodos i eo cōnectentes·vsq; ad tres nodos/vel plures de globo extrahi precipiunt /secundū quod voluerint ventum habere fortiorez quibus propter eorum credulitatem /illudentes demones/aerem cōcitant/z vētum maiorem vel minorem excitant /secundum qd̄ plures nodos de filo extrahunt vel pauciores/z quandoq; im tantum commouent ventum q; tales fidem adhibentes iusto dei iudicio submergūt

Itrea est insula modica i mari britānico sita·distās a britannia maiori z paruo freto interposito separata·cuius gleba ad frumenta est optima·multas habens siluas z nemora/feras multas/pecora/z iumenta·fontes z amnes insulaz irrigantes/quo ad temperiem est salubrima z im fōtibꝰ vberrima dicit esse · hec ab anglicis hodie inhabitat·

Felādia ē regio vltra in europa a septētrione vltra norwegiā sita glacie in eiꝰ finibꝰ condemnata·

protenditur aūt sup littus occeani ma ri versus septentrionem: vbi mare pre mi mio frigore cōgelatq; ab oriente habens sitiam supiorez /ab austro nozbegiā/ab occidente occeanuz hibernicū /ab aquilo ne mare cōgelatum/z est dicta ifelandia quasi terra glatiei·eo q ibi dicuntur esse montes niuei in glacieı duritiem cōgela ti ibi cristalli mueniunt·In illa etiā re gione sūt albi vsi/maximi/z ferocissimi qui vnguibus glaciem rumpunt z forā mina multa facūt: q que in mare se sub mergunt·z sub glacie pisces capientes: eos extrahūt p foramina p̄dicta·z ad lit tus deferētes: inde viuunt·terra est sterı lis quo ad fruges exceptis paucis locis in quoz vallibus vix crescit auena gra mina tantūmodo z arbores in locis vbi habitant hommes pturit z pducit: z in illis partibus feras gignit z iumēta nu trit·vnde de piscibus z carnibus z vena tionibus p maioꝛi pte populus terre vi uit·oues pre frigore ibi viuere non pos sunt·z ideo incole de feraz z vsoz pelli bus quos venatu capiūt: cōtra frigus se muniunt: z corpa sua tegūt· alia vestim ta habere non possunt: nisi aliūde defe rantur·gens multum corpulēta/robusta et valde alba·piscationi dedita z etiam venationi·

3 Egia siue zeugis est puincia vbi est maior Izartago·minoz affrica inter bizāmaz z nume diam sita(vt d·Isidoꝛ·li·xv·) Dec mari siclo est iuncta·vt d·idem·z a meridie vsq; ad regionem gotuloꝛuz poz recta·cuius prima sunt frugifera ·viteri oza vero bestijs z serpentibus plena·ibi onagri/z fere siluestres ibi mira z mon struosa mueniuntur·vt d·idem·

Finit Liber Quindecimus.

De Lapidibus terre z metallis atq; eoꝛum proprietatibus.

Liber Sedecimus·

Escriptis pprie tatibus terre et partuz eius in generali· restat adiuuante dño aliqua hic inferre de eius ornatu in speciali Eorum autem que ornant terram quedam sunt simpliciter inanimata z insensibilia·vt omnia metheoꝛica ·que in venis terre generātur·qualia sunt lapides/coloꝛes/z metalla·z de illis primo per ordinem est agendum· Quedam vero vegetabilia: vt radices /herbe /z arbusta· Quedam autem sensibilia: vt hommes et iumēta· de quibꝰ vltimo ē tractanduz Primo igitur de his que generantur in terra z in venis eius per ordines alphabeti hic dicendum est·

Arena ab aridate est dicta que si manu pressa fuerit: pre siccitate z duritia stridoꝛē facit·que si in veste candida aspersa fuerit nihil sordis post se relinq̄t vt dicat Isidoꝛus libro sedecimo·capitulo quarto)arena siquidem in aquis marinis ab omni limositate z lutea viscositate abluitur(vt d·aristo·in libro d̄ pprietatibus elementoꝛuz) z ideo pter vicentem in ea siccitatem coagulari in lapidem perfecte non permittitur·terra ei pura(vt d·idem li·methe·iij·) lapis ñ fit quia cōtinuationem non facit·sed cōmunitionē· z ideo siccitas vincens oīez humiditatem nō pmittit eā totaliter in lapidem cōsolidari·inde ē q arena terra cōmuni ē substātialiter durioꝛ·sz lapide mollioꝛ z in ptes innumerabiles diuisibiliоꝛ·vnde arena frigida z sicca/minuta/ cōpressa /grauissima ē in pondere quāuis sit minuta·sterilis ex se propter caloris z humoꝛis defectuz z dominiū frigide siccitatis ibre supueniēte ñ dissoluit·

sed potius diluta aut cōsumpta lutea in puritate magis cōprimuntur·z pte parti fortius adherente amplius solidat·vt dicit biero·super iere·c·v·qui posui harenam terminū mari zc·habet etiam vniuersaliter naturam colatiuā·vnde aqua per harenam colata purior z dulcior inuenitur·vt d·Constan Itē virtutē habet metallorum purgatiuā z sua cōfricatione rubiginis cōsumptuā·auz em es et ferzum arene cōfricatione clarificantur· Item virtutē habet infrigidatiuam/repercussiuam/opilatiuā/tumoris sedatiuam·vt patet in chimalia·i·arena ex lapide fabrili resoluta·que valz ad omnia supradicta·vt d·Constan·Item virtutez habet mineralez vel salcimei similē vel affinem·vnde inter arenulas tam fluuiales q̄ marinas auree arenule sepius inueniuntur·lapides etiam pollitiz gemme p̄cioſe in marino littore inueniuntur inter arenulas· Item arene tam fluuiales q̄ marine ex ventis contrarijs ipsas arenularū pticulas eleuantibus· sepius in maris hostijs z littoribus coaceruantur·z ex aremis sic accumulatis aquē fluuiales ne mare submittant aliquotiēs retardantur·vt d· biero·sup amos·viij·ni si defluet sicut riuus egypti zc·vbi exp̄sse dicitur q̄ aqua mili ꝓpter obstantes harenaz cumulos contingit impediri· Nam circa flumina descensum pariter aggregate aq̄ mili descēdere in mare non p̄mittitur·sed potius refluere p plana egypti manifestissime coartatur·sed quanto illis cumulis arenosis aqua redire cōpellitur tanto eisdem dissipatis cū maiori impetu in mare descēdere pfundius ꝓhibetur·vt dicit biero·ibidem·Item arenaz obstaculis in mari sub aque supficie occultatis occurzere vel resistere maxime est difficile z piculosum·vt patet supra vbi de maris piculis ptractatur·

ARgilla ē terza tenax glutino sa z viscosa ad varia opa figulorum disposita atq; apta z est scōm ysi·li·xvi·c·i·ab argis sic vocata apud quos primo ex tali materia vasa fictilia sunt effecta (vt ibidem dicit) talis terza p actionez caloris liquidi ozes partes consumentis z terzestriozes cōsolidantis in laterē cōmutatur·sepe etiam cōtingit q̄ talis terza lutea z vnctuosa frigiditate aquam cōgelante in lapidem cōmutatur·sepe etiam accidit talis trasmutatio scz luti vnctuosi in lapidez ex caloze coagulante·sicut em dicit libro methe·iij·lutum vnctuosum aptū ē huic transmutatōni scz in lapidem p calidi coagulatōnem quare vnctuosum est me diū inter viscosum z vapozatiuum habens humidū in se·vnde gratia vapozatiui potest a calido coagulari·gratia viscosi non potest ex toto educi·sed amplius comprimi z psolidari·z sic in lapidē transmutari·vt d·ibidem cōmenta·Argilla est frigiditate sua sanguinis restrictiua·vt d·Constan· Argilla si cum forti aceto fuerit distempata apposita frōti z tēporibus ꝓhibet sanguinem ō natibus profluentem·

ALabastrum vt dicit Isido·li·xvi·c·v·ē lapis cādid⁹ inter cius varijs coloribus ex quo euangelici illius vnguenti vasculū factum fuit·ex hoc em cauantur vasa vnguentaria quia vnguenta custodiunt peroptime incorrupta·nascitur autem circa thebas egyptias z damascum sirie ceteris candidioz·sed probatissimus de modia transportatur hic lapis a diascoride micomar dicitur·z dicit valere hunc ad victoriam obtinendam·z dicit etiam q̄ generat z cōseruat amicitiam·

AVrum ab aura est dictum·vt dicit Isidorus libro septimo eo q̄ repercusso aere plus refulget·naturale em est vt metallorum splendor plus fulgeat luce alia repercussus·hinc z aurarij sunt dicti quorum fulgor splendidos reddit·auruz autem magis radians z fulgens dicatur ob risum eo q̄ splendore obradiat ac fulgore

Est autem colozis optimi qō bebzei opera/greci vero cayzon vocant· lamia vero tenuissima ex qua icidunt fila aurea brachtea nuncupāt(ducuscz Isido·c·de metallis·Scōm aristo· aūt li·metheoparum ante finem dicit·q̄ aux sicut cetera metalla materialiter procreatur ex sulphure subtili z rubeo z de viuo argēto subtili z albo·plus aūt occurzit in eis cōpositione de sollicitudine siue soliditate sulphurea q̄ de aereo aquoso viui argenti·z ideo aurū solidius ē z ponderosiꝰ q̄ argentum in cuius cōpositōne plus de argento viuo q̄ de sulphure albo concurrere cōsueuit(sicut ibi d·Ri·rufus) Auro igitur inter metalla quo ad substantiam nihil solidius est· nihil cōpactius· et ideo in igne posituz non euaporat nec etiam in pondere minozat· vnde in igne non cōsumitur·sed sol quando vi calozis liquescit si quid habet annexe impuritatis z scozie deponitur ꝓpter quod z amplius depuratur z fulgidiꝰ inuenit· Nihil em inter metalla est ductilius qz tāte est ductilitatis q̄ inter incudem z malleum sine ruptione siue distinctione partium in brachteas id est tenuissimas lamas dilatatur·nec etiam inter metalla quo ad formam z speciez est pulchrius·z ideo inter omnes picturabiles formas siue species primum z principuum locum auri obtinet pulchritudo·vnde forma est z decoz tam colozuz q̄ rerum vel metallozuz· Itē nihil inter metalla quo ad virtutem inuenitur efficaciꝰ(cuius virtutem describit platearius dicēs) aurum inquit tempatius est omni metallo et purius·z ideo virtutem habet cōfortatiuam z superfluitatum coadunatarum in corpe extersiuam·z ideo valet contra lepzā z elephantie passionem vtiliter emendendam·Limatura autē auri in cibo vel in potu vel in medicina valet ad ꝓseruationem a lepza vel saltem ad eiꝰ occultationē· quia eius frequēs vsus abea ꝓseruat vel retardat aut saltem ipsaz palliat z occultat(vt d·auicēna) Itē eadem limatura cum succo bozagmis z osle de corde cerui valet ptra smcopī z caz diatā passionem·Itez lamine auree cādentes in vino extincte·vinuz faciūt vtile contra vicia splenis z alias passiones multas vel melācolicas·Itez vstura facta cū instrumento aureo melioz est q̄ ō alia materia vel metallo·locū em vstionis custodit immunē a fetoze·Itē pulpis cadume auree oculis impositus maculas oculoz purgat·Cōfortat aūt auz membza quamuis eis non incozpetur nec ea nutriat depurando·ex aspritate sua superfluitates que membza ledebāt exterendo(vt d·idem plate·) Item aurū calefactum tollit pilos a membzo quod in de exustum fuerit aut fricatum z iteruz crescere non ꝑmittit(vt d·Cōstan·) Itez aurum ꝑcussum non resonat sicut es vel argentū·nec crepat nec funditur· sed potius extendit z dilatatur·nisi ei fuerit aliud metallum adulterinū modo aliquo incozporatum· Nam q̄ diu es vel auricalcum cum auri substantia ē permixtū semp sub malleo sentitur/z semp ad susceptionem debite forme/sub mallei ictu inobediens inuenitur· z ideo necesse ē q̄ omne superfluum ab eo per excoctionē auferatur vt efficiatur ductile z aliqō vas cum optata forma exinde ꝓducatur (vt dicit gregō·)quando aūt lamina vel brachtea aurea cū argētea subducta dēt malleando incozpari necesse est a tribus maxime p̄caueri scilicet a puluere/vento/et humoze·quia si aliquod hoz inter aurum et argentum permiscuerit/nequa q̄ vnū cum altero se tenebit· z ideo oportet q̄ in loco valde mundo z quieto hec duo metalla ad inuicem vniantur·quando aūt modo debito sic iunguntur inseparabilis fit vnio ita q̄ ab inuicem non possunt vlterius separari·

Auricalcum(vt d·Isi·)est dictum quia cum sit es siue cuprum resplendet tñ superficialiter sicut aurum· es em greco sermone calco vocatur· auricalcum ita qz habet duritiem eris siue cupri ex mixtione enim eris z stāni z auripigmenti·z quibusdam alijs medicaminibus perducit in igne ad colozem auri·vt dic

Jsidorus colorē itaq; habet auri ⁊ similitudinem: sed non valorem. vasa etiam diuersi generis artificialia et pulcra in sui nouitate auri speciem præcedentia ex auricalco preparant. sed paulatiz a fulgore primo debetantur et quasi rubiginātur et sic taz colore q̄ odore cupreo suā materialem originem protestantur. In istis vasis cibaria et vina diutius reseruata saporem horribiliorem cōtrahunt ex eris vitio et odore. Colliria tū que oculoruz sunt medicamina i eis vtiliter reseruantur et ex eris fortitudine acuunt vt dicit pli.

AUripigmentum ē vena terre siue genus lapidis scissibilis ⁊ fragibilis auri speciē ꝓtendēs in colore. ⁊ vocatur alio nomine lapis arsenicus: qui ē duplex rubeus et citrinus. ⁊ habet scōm dia. naturā sulphuris calefaciēdi ⁊ desiccandi que si apponatur eri ipm in album transmutat ⁊ omnia corpa metallina ꝓter aurz exurit et deuastat vt d. t. ⁊ d. Scōm plautū autem auripigmentū calidum est ⁊ siccum i quarto gradu ⁊ est vena terre ⁊ dupla species rubeū scilicet ⁊ citrinū. citrinum aūt ꝓpetit medicīe. bēt aūt virtutē dissoluendi/attrahendi/⁊ mūdificandi. vnde valet asmaticis ⁊ malum anhelituz habentibus ex humiditate: si inclmato capite fumus eius recipiat. Ex auripigmēto fit philoctū id est vnguentū depilatoriū vt pili faciliter amoueantur: quando decoquitur cū calce viua. valet etiam cōtra serpiginem ⁊ impetigmē si locꝰ cū sapone ⁊ auripigmento leniter mungatur. sed statim locus mundus abluatur: quia si vnguentuz tale diu ibi maneret: bonam carnem sicut ⁊ malaz corroderet et excoriaret. naturā eīm habet mscissiuā et corrosiuam. vngues aūt deturpatos ⁊ deformes cadere facit: vt crescant meliores. vt d. plau.

ARgentū a greca appellatōne vt d. Jsido. est dictū. Nā greci argentū vocāt. cui miruz in modum accidit q̄ cū sit candidum impssum corpi lineas nigras (vt d. Jsido.) reddat. In eius cōpositōne sunt viuum argentū ⁊ sulphur album. plꝰ autem est ibi de aereo ⁊ aqueo ⁊ argēti viui q̄ sulphuris. ⁊ ideo non est tanti ponderis sicut aurū. vt d. rufus. Est aūt argentum duplex scilicet simplex ⁊ cōpositum. Simplex aūt liquidū est ⁊ vocatur argentum viuum. Compositū aūt argetum est solidū: cōpositum ex argento viuo puro ⁊ sulphure albo non vrente (vt dicit aristo.) argentum aūt viuū est substātia aquea: mixta cum subtili terrena forti admixtione indissolubili. ⁊ hoc habet ex magna siccitate terrea que non liquescit i supficie plana. ⁊ ido ñ adheret sicut id qō est aquosuz. Est aūt eius substantia alba ex claritate aque subtilis ⁊ ex albedine terre bene subtilis ⁊ digeste habet etiam albedinē ex admixtione aeris cū ꝓdictis. habet etiaz argentū viuuz hoc sibi naturaliter ꝓpriuz q̄ non coagulatur ꝑ se sine sulphure sed cum sulphure ⁊ cū plumbi substantia coagulat. ideo dicitur ibidem q̄ argentū viuum ⁊ sulphur sunt elemetū id est materia ⁊ principium ommū liquidabiliū scilicet metallorum. hec omnia dicuntur in li. metheo. expsse. ⁊ etiam a richardo sic exponuntur. argentū itaq; viuum ommū metallorꝫ dicit esse principiū. ⁊ ideo respectu eorꝫ est simplex elementū. De sua autem virtute ⁊ natura: diuersi diuersa posuerunt. Quid aūt de hoc sentiant medici patere potest ꝑ hec verba. Argentum (inquit platearius) viuū calidum dicitur esse ⁊ humidū in gradu quarto. quāuis a quibusdam iudicetuz frigidū ⁊ in eodē et q̄ sit calidū ostenditur ꝑ effectuz eo q̄ dissoluit/penetrat/⁊ icidit. sed quia actu aliter sentitur multum frigidū abusiue frigide iudicatur. Qō aūt aliqui dicūt argentum viuuz ex quadaz vena terre per excoctionem fieri falsum esse patet. eo q̄ per calorem ignis facilime in fumū extenuatur. sed a terra gignit ⁊ quasi aqua ꝓfluens ꝓcreatur. diutissime etiam i vase frigido ⁊ solido cōseruatur. Tanta autem ipius est coherentia ⁊ fortitudo q̄ nulli rei potest admisceri: misi primitus

extīguat·extīguit aūt cū saliua qñ cū ea fricatur · z maxime quando cinis saliue additur z maxime quando puluis ossis sepe sociatur·Est aūt argentū viuū de facili in fumum euaporatiuū z resolutiuuz cuius fumus maxime obest astantibus· Inducit enim palsim et tremorē relaxando neruos/et remolliendo· Ore acceptum imissum occidit membra pfodiendo·Circa quod periculum maxime valet lac capr̄ū in quantitate maxia expotatum·cū cōtinuo motu patientis·ad idem specialiter valet z decoctio vini cū absinthio z isopo(bucuslz plate·) Dicit aūt argentum viuū eo q̄ incidat materias quibus miscitur(vt d· Isi· li·xvi·vbi etiaz hoc subiūgit·hoc inquit est liquidū quia percurrit · Inuenitur autē specialiter in metallis seu in fornacibus argentarijs guttarum concretione tectis inherens·sepe enī in vetustissimo stercore claacarum z puteorum limo inuenīt ·fit enī ex minio imposito pcule ferree patena testea superposita· debet aūt vasculuz esse circumlinitum z circumdatum carbonibus·z tunc argentum viuuz ex mīnio distillabit·sme hoc argento neq; est neq; aurum maurari potest·Tante autem virtutis est vt si sup sextariuz argenti viui cēnenarium saxum superponas oneri statī resistit·Si vero auri scrupulum superposueris leuitatem eius in se statim rapit· Ex quo patet non pōdus esse ·sed naturam cui cedit·potui datū interficit·ponderis causa·Seruatur aūt melius in vasis vitreis· nam ceteras materias pforat z corrodit (bucusq; Isido·li·xvi·c·ō metallis)·Argentū ē igitur albū/claruz/sonorum/puz/ductalitatis habens multū ·mīn9 cū q̄ aur̄·ballami potissime cōseruatiuū/virtutis in iaspide iuuatiuuz ¶Maiorem autem virtutem habz aspis in argento q̄ in auro·vt dicit in lapidario·liquabile z in igne resolutiuum z liquefactiuum/colorem habet igneum rubeum·infrigidatum vero iterū efficit cādidum atq; durum·z quāuis sit grossuz et materiale respectu auri·tamē post aurum in valore z pcio obtinet inter metalla principatum·nam eius scoria siue spuma vulnera sanat z replet· z carnes superfluas in eis crescere non permittit cicatrices inducit/sordes corpis mundificat/ cancruz a fetore custodit / confortat fluxibilia mēbra z cōstringit /ex ptactu terre rubiginem cōtrahit·sed ex arene et salis cōfricatione colorem pristinū recipit z resumit·

ADamas est lapis indicus paruus z indecorus ferrugineum habens z splendorem cristallinum· nūquam tamen vltra magnitudinem nuclei auellane est repertus·hic nulli cedit materie nec ferro quidem nec igni nec vnquā incalescit ·vnde a grecis vis indomita appellatur·sed cū sit inuictus ferri igniscq; cōemptor·rumpitur sanguine hirci calido z recenti ·cuius fragmentis sculptores in signandis gemmis z pforandis vtuntur·hic differt in hoc a magnete·quia positus adamas iuxta ferrū n̄ patitur illud attrahi a magnete·immo retrahit per quandam violentiam ferrum a magnete lapide sicat tractuz·Dicitur hic lapis more electri venena repbendere/ metus varios expellere/z maleficis artibus obuiare(bucusq; Isi·li·xvi·c·de cristallis) ¶Dic lapis secundum dia·gemma recōciliationis dicitur z amoris· quia si mulier a viro suo fuerit disgressa p virtutē adamantis in viri gratiam facilius reuocatur· Adhuc dicit idem q̄ si verus adamas capiti dormientis mulieris cautius supponat· scire poterit maritus eius an sit casta·nam si fuerit casta dormiendo amplecti cogit vi lapidis p̄sentia iam indigna subito de lecto cadit Virtus etiam huius lapidis ē vt di·dia·q̄ si i lacerto sinistro gestatur· valet cōtra hostes cōtra insanem rixas et iurgia/contra incubos z fantasmata cōtra vana somnia z venena·

AMetistus lapis est indic9 q̄ inter gemmas purpureas obtinet principatum ·vt d· Isi· Est autem ametistus colore

purpureo et violatio pmixtus quasi ro-
sa: mitens z leuiter fundēs quasdaz flā-
mulas et emittens (Jsido·) alteruz eius
genus descendit ad iacinctuz non ex toto
igneum: sed vmi colorem habens· Et sūt
species eius quinq; secundum Jsidorum
Sed vt dicit dia· purpureus nobilior ē z
alijs vilior· Nam virtus eius ptra ebri
etatem est et facit vigilem et malam re-
pellit cogitationem et bonum confert in
tellectū· et iest ei mollicies ad sculpādū·

Achades est gemma nigra ha-
gens albas venas et dicitur
achades a flumine eiusdē no
minis existētis i cicilia· iuxta
quem gemma primitus ē inuenta (vt d·
Jsido·) modo autem in pluribus regio-
nibus inuenitur· Est ēm quoddam gen⁹
creticum (vt dicit dia·) cū vemis ceruleis
aliud genus est indicum varium cū gut-
tis sanguineis· primum enim genus vt
dicit Jsidorus· creditur valere magicis
artibus· Nam cū ipla tempestates auer-
tunt· sistunt fluia sicut dicunt idem· Jtē
etiam genus vtile est secundum dia· ad
regum fortunas et simulacra mōstrāda
somniorum· Creticum autē gen⁹ mutat
pericula· gratum facit z placentē z per
suasorez z facundum z vires cōfert· Ter
cium genus scilicz indicum visum fouet
cōtra sitim pdest /cōtra venenū valet/et
accessio eius odorifera ē· vt d· dia·

Achestos archadie ē lapis fer-
rei coloris ab igne nomē sor-
titus· eo q; semel accensus nū
quam extinguitur· de quo fa-
bricatum est quid mechanicum· de quo
gentiles capti sacrilegio· mirabant· In
quodam templo ēm veneris erat factuz
candelabrum· in quo erat lucerna sic ar-
dens· vt nulla tempestate /nullo ibre ex
tingui posset· vt d· Jsidorus libro· xvi· c·
de lapidibus·

Abiccos est gemma nigra pō-
derosa distincta vemis ruben-
tibus· hec calefacta igni septē
diebus colorem tenet· vt dic̄
Jsido· de gemmis nigris·

Alabandina est gemma dicta
ab alabanda regione asie· cu-
ius color similis ē calcedonio
sed rarior· vt d· Jsido· Secun-
dum dia· aūt alabandia est gemma cla-
ra z subrufa· vt cardius· cuius virtus ē
sanguinem puocare z augmentare·

Argiritis ē gēma argento si-
milis habens stigmata aurea
cui similis est in colore andro
maia· Est ēm lapis cuius co-
lor est argenteus· vt dr· Jsi· cui est forma
quadrangula sicut thessi· z fortitudo sic
adamanti· hoc putant magi nomē impo
situm ab eo q; animorum impetus vt ira
fundias creditur refrenare· vt d· Jsido· i
c· de gemmis aureis·

Astrion est gemma indica cri-
stallo propinqua· in cuius cē-
tro lucet stella· fulgore lune
plene· Dic autem dicitur ab
astris· eo q; eis opposita fulgorem rapit·
vt d· Jsido· c· de cristallis·

Alectorius est lapis qui inue-
nitur in ventriculis gallinace
is cristallo obscuro similis· cu
ius vltima magnitudo est ad
fabe quantitatem· hic in certamine secū-
dum magos creditur reddere hominem
insuperabilem z multos· vt dicitur in
lapidario· De hac gemma dicit dia· alec-
torius lapis excitat venerem /gratum
facit z cōstantem ac victorem discretum
et oratorez/amicos reformat/z repumit
in ore sitim·

Asterides est gemma candida in-
clusam cōtinens lucem sicut stel
lam mtus ambulantez· redditq;
solis radios candidantes·

Amatistes est lapis vel gem-
ma a qua si vestis fuerit con-
tacta cōtra ignem resistit· z si
igni imponatur non ardebit·
sed splendore accepto mitidior apparebit·
et ē similis allummi scissili omnib⁹ ma-
gorum maleficijs obuians z resistēs· vt
dicit Jsido· li· xv·

Bitumen terre ē gleba limosa z vi
scosa in locis pcipue palustribus

generata. Est autem scōm Isidō. li. xvi. c. ij. quedaz terza glutinosa que iuxta locum alphalti in iudea reperitur: cui⁹ natura est ardens z ignium cognata: z est tante tenacitatis q̄ nec aq̄ nec ferro corrumpitur. sed solum sanguine menstrua li. Est aūt vtilis ad nauium cōpagmatōnem. de hoc bitumie dicitur ī plateareo asphāltum id est bitumen iudaicuz ē calidum, z siccū in tercio gradu z est terza migri colozis z ponderosa z fetida. z ē terra (vt dicunt aliq̄) de spuma maris mortui generata: z ad modum terre indurata. Habet autem virtutem attrahendi/ cōsolidandi/ z cōsumendi. z multum valet ad vlcera z vulnera cōsolidanda. si puluerizetur z sicco vulneri apponatur: z si vulnus fuerit multum longum z latum, Valet etiam ad passiones matricis spūalia cōpzimentis. si ponatur sup carbones: z fumus eius qui est fetidus sup os z nares cōtrahatur. Valet insup fleumatici/ sōnolentiis/ z litargicis q̄z fleuma ō capite mirabiliuz purgat. vt d. pla.

Beryllus est lapis indicus viriditate similis smaragdo. sed tamē pallore pollit ab indis in serangulas formas: vt colozis obtusio repcussione angulorz excitetur. aliter aūt politus non habet fulgozem. Genera aūt eius sunt decem. vt dicit Isidō. in. c. de viridibus gēmis. vbi etiam statiz subdit crisoberillus species scilicet est berilli cuius pallida viriditas in aureum colozem resplendet. z hunc etiam india mittit nobis. Berilli virtutes describit dia. dicens. Inter berillos qui magis pallet melioz est virtus eius cōtra pericula hostiū z contra lites inuidum reddit z mitē/ ingeniū bonum adhibet/ valet cōtra vicia epatis z cōtra suspiria/ z eructuationes/ humidos oculos sanat. manū gestantis exurit si solis oculis opponatur/ hominem magnificat/ et amozem diligit cōiugalem.

Calculus est lapillus terre admixt⁹ rotund⁹ atq; durissim⁹ puzul z ex omni pte leuissim⁹ atq; planus. Dictus autez est calculus eo q̄ sine molestia sui breuitate z planitie a pedibus cōculcatur. cui cōtrarius est scrupulus lapill⁹ scilicz aspzimus z minutus: qui si inter pedez z calceum inciderit: valde nocet. hinc z saxa dicuntur scrupea id est aspera atq; dura vt dicit Isidō. li. xvi. c. iij) sepe aūt calculus in corpe animalis ex calidis z viscosis humoribus: nūc in vesica nunc in renibus generat (vt d. Constan. Quere supza li. vij. de passionibus renum. capitu. de calculo.

Clos est lapis siue dict⁹. eo q̄ ferrum ad madendum acuat. cotis em̄ greco sermone: incisio dicitur (vt d. Isidō.) z ex his alie aquarie sunt / alie oleo indigent in acuendo. sed oleum leuē: aqua vero acuē acerrimam reddit (vt di. Isidō. li. eo. c. iij. hoc aūt cotis pzium est q̄ in hoc q̄ acuendo alteri seruit paulatim se cōsumit vt dicit Gregorius) puluis vero ejus ab ipsius substantia resolutus cōgruit medicine virtutem habet desiccatiuaz repercussiuam z sanguinis restrictiuā (vt dic Constantinus.

Calcis sine calx est lapis adustus ex cuius admixtōne cum arena. z aqua fit cemētuz. Est autem calcis dicta viua (vt d. Isidorus) quia dum sit actu frigida sint⁹ in occulto ferentem habet vel continet ignem. vnde pfusa aqua: statim ignis erumpit latēs. Eius natura aliquod mirum habet. postq̄ enim arserit: aquis incenditur quibus solet ignis extingui. oleo vero extinguitur quo solet ignis accendi vsus enim eius est fabrice necessarius. nam lapis lapidi non potest herere fortius: nisi calce sit coniunctus. Calcis aūt que fit ex lapide albo z duro: melioz est structuris. ex molli vero vtilioz est in tectis (bucusq; Isidorus li. xvi. c. iij.) Calx aūt (scōm plate.) calida est z sicca in q̄rto gradu: que mixta cū oleo pustulas et vulnera putrida iuuat z mansiones bene cōsolidat. carnē supfluā corrodit. nec in vulnere crescere pmittit. Calx viua cum auripigmēto z aqua ad modum pultis

decoctā·pilos cadere facit quia ſuo acumine pozos aperit· vt dicit cōſtantīn⁹ z platearius·

Cementuz eſt calcis et barene cum aqua temperata cōiunctō z mixtura que ad lapideſ coniungendos z pietes limendos et dealbandos ſumme eſt neceſſaria· in picturis et coloribus parietum primum fundamentum et precipuum eſt cementum·melius autem adheret pieti humefacto et maxīe ſi fuerit de plaſtro ſiue de gipſo· Nā vt dicit Iſidoꝛ·calcis eſt cognatum· optimuz aūt omnium eſt de lapide ſpeculari factuz cementum qui lapis tranſlucet velut vitrum z multum ſciſſilis ī tenues cruſtas·vt dīc·Iſi· et eſt idem qō plaſtrum qō in greco dicit gipſum·ī teutonico ſperatalo nūcupat·

Carbunculus lapis eſt precioſiſſimus ſic dictus · qz vt carbo ē ignitus cuius fulgoꝛ nec nocte vincitur· lucet enim in tenebꝛis adeo vt flammas ad oculos vibꝛet·Genera eius ſunt xij·ſed pſtātioꝛes ſunt qui fulgent et emittunt radios ſic· ignis·vt dicit Iſidoꝛus li·xvi·c·xij·(ibidem ſubditur):carbunculuſ grece antrax dicitur·gingitur in libia apud trogoditas·Inter bas xij·ſpecies pcellit auctoritate qui igneꝛ ē coloꝛis ſed candida vena pꝛecinctus·cuius eſt propꝛium·q⁹ proiectus in ignem·velut mortuus carbo extinguitur·ſed aqua perfuſus exardeſcit· Alia eſt ſpecies carbunculi nomine ſandaſicus a loco indie vbi inuenitur ſic dictus· in eius ſpecie·velut intra lucidos ignes apparent quedā gutte·quāuſ aree·z hec gemma eſt pcij mōpabilis reſpectu aliarum·Alia ē ſpecies que lichnus appellatur a lucerna· fragrantia ſic dicta·z banc gēmam remiſſum carbunculum dicunt·z eſt duplex ·Vna que vt purpura radiat·altera velut coccinei coloꝛis ſeu ruboꝛis·hec a ſole vl attritu digitoꝛum calefacta·paleas z cartaruz folia ad ſe rapere dicitur ſculpturiſ reſiſtit ſi vero aliquando ſculpta fuerit dum ſigna in cera impꝛimit quaſi quodam animali moꝛſu partez cere ſecum tollit (vt dicit iſido·ibidem).Ad ſpeciem carbunculi reducitur balagius qui rubeus z plucid⁹ eſt·vt d·dia· z dicit quia hec ſpecies carbunculi in vena ſaphiri nuenit et ideo ex vicinitate ſaphiri·quandā nebulam ad modum fauille circa ignē balagme cōtrahit·que circa eius ſupficiez ſe diffundit·z hoc patet ſenſibiliter ſi diligentius cōtempletur·

Criſopaſſius ē lapis ethiopicus quem lux celat·z pdit obſcuritas·de nocte em̄ eſt igne⁹ de die vero aureus·vt d·Iſi· ibidem·in die em̄ quaſi euaneſcēs z fulgoꝛez amittēs quaſi auꝛ expaleſcit· Eſt aūt ſpecies criſopaſſij quez india nutrit· hic criſopaſſius ſimilis ē pꝛaſſio in coloꝛe ſiue poꝛro z reſpgitur quibuſdaz guttis aureis·vt dicitur in lapida·

Calcedonius ē lapis pallidus hebetē ptendens coloꝛē quaſi mediū inter berillum z iacinctum·vt dicit in lapi·naſcitur aūt apud naſomanas vt ferūt·diuſo imbꝛe·z inuenit ad repcuſſum lane plene· vt d·Iſidoꝛ·li·xvi·[non inuenit·niſi tricoloꝛ·vt d·lapidarius· omnia eius genera ſculpture reſiſtūt /calefact⁹ paleā attrahit(Iſidoꝛ·) hic lapis perforatus z poꝛatus facit vincere cauſas/valet contra illuſiones demonū z virtutes conſeruat vt dicit diaſcoꝛus·

Criſolitus eſt lapis ethiopic⁹ vt aurū lucēs z vt ignis ſcintillans·mari in coloꝛe ē ſimilis declinans ad viroꝛē·ī auro poſitus z in ſiniſtro lacerto geſtat⁹ dicit terrere demones z fugare·Iuuat contra timoꝛes nocturnos / z melancoliam minuit aut depellit /z pfortat itellectuz vt d·dia·)Criſoliti quedā ſpēs ē criſolipbis·cui⁹ coloꝛ de die aure⁹· de nocte vo igneus iudicat·Eſt z alia ſpēs criſoliti q̄ dicit criſelectr⁹ coloꝛe aureus·eius aſpectus d mane pulcheioꝛ ē ·deinde hebetat eius coloꝛ·z ē ignis capaciſſimus·q̄ ſi iuxta ignē fuerit citius inflammatur·vt dicit Iſi·li·xvi·c·de gemmis aureis·

Celidonius lapis est modicus tamen preciosus· huius due sunt species ·s·niger ⁊ rufus· De ventre hirundinis extrahuntur·parui quidē sunt ⁊ deformes·sz in virtutibus non sunt maioribus impares·immo multis aliis sunt maiores·valet em̄ ruf⁹ cōtra lunaticā passionē ⁊ contra insaniem ⁊ antiquū languorem ·facundū facit ⁊ gratū ⁊ placentem· Niger vero valet contra nociuos humores ⁊ febres ⁊ lotus aqua sanat oculos·hec omnia dicuntur in lapidario·

Cristallus est lapis relucens darus ⁊ colore aquosus ·creditur ꝙ sit nix vel glaties per multoꝝ annoꝝ spacia indurata·vnō ei nomē greci dederūt· gignit aūt in asia ⁊ in cipro maxime in septētrionalibus alpibus·vbi i estate sol feruentissimus inuenitur· ⁊ ideo quia annosa et diuturna est ibi glaties·ideo speciem reddit hanc·que cristallus nominatur· hic oppositus solis radijs·adeo rapit flāmam vt aridis fungis ignez p̄beat·vsus eius ad pocula destinatus·nihil aliud operatur ꝙ frigidum facere p̄t(hucusqꝫ Isido·li·xvi·c·xiij·)De cristallo aūt dicta·Cristallus non vi frigoris tantū sed vi magis terrestreitatis in lapidez indurat̄ur Color aūt illius glatiei est similis· huius virtus est ptra sitim ⁊ ardorē quia tritus cum melle ⁊ potatus lacte replet vbera si ex causa calida lac pr⁹ sit amissum·⁊ sumptus in potu valet cōtra colericam ⁊ viscerū passionez·si non affit cōstipatio·lapis est luci putus·vnde litteras ⁊ alia que in ea ponunt manifestat· Od̄ aūt ex aq̄ materialiter fiat cristall⁹ dicit Gregor·sup·i·eze· habet inquit aq̄ ex se supfluitatem·sed per frigoris vehementiā in cristalli cōuertunt firmitatez vnde eccle·scribitur flauit ventus aquilonis cōgelauit cristallū ⁊c·⁊ huius assignat aristo·rationez in li·metheo·ibi lapidea de substantijs mineralibus materialiter sunt aqua·vt d·Ri·rufus·lapides mineralium sunt de aqua·sed quia habent de terre siccitatate plus ꝙ liquabilia ideo non cōgelantur solo frigore a quoso·sed etiam a terre siccitate qua permiscetur·⁊ qz aquosum terre vitreū ·q̄ doꝫ sup aquam dominat·vincit frigiditas supradicta·Ex quo patz ꝙ vera ē ratio gregorij· ⁊ eccl·qui dicunt ꝙ ex aqua p̄t cristallus generari·

Ceramus est lapis cristallo similis ceruleo colore infectus· et est apud germaniam·altez ē bipamicus rutilans vt flāma·hi cadunt de locis tonitrui·⁊ dicunt cōtra vim fulgur̄ opitulari(vt di·Isi·ibidem·Idez in lapidario vbi dicit Cū tonat horrendum nō fulminat igneus ether·Nubibus illisum celo cadit iste lapillus·Qui caste gerit hunc a fulmine n̄ ferietur·Nec domus aut ville quib⁹ affuerit lapis ille·Virtus vtriusq; est ad p̄lia ⁊ causas vincēdas·⁊ valent ad dulces somnos·vt dicit ibidē·

Corallus nascitur in mari rubeo ⁊ ꝙ diu tegitur aquis lignū est·sed statim quando extrahitur ⁊ tangitur aere in lapidez indurat̄ur· Sunt aūt rami ei⁹ sub aqua candidi ⁊ molles·⁊ extracti cū rebus rubescūt ⁊ lapidificantur(vt dic Isido·c·ō gēmis rubeis(⁊ sequitur ibidem)quanto apud nos preciosa est indica margarita·tanto preciosior est corallus apud indos· hunc magi dicunt resistere contra fulmen(Isidorus)Idez dicitur in lapida· Ipsius est ait zoroastes mira potestas·fulmina typhonas tempestatesq; repellit a quocūq; geratur· Est autem duplex albus ⁊ rufus ·⁊ nunquā vltra semipedē longior inuenitur·Rufus maxime valet contra omnem fluxū sanguinis/contra epilentiam /⁊ contra diabolica ⁊ varia monstra /multiplicat fructus /⁊ expedit fines ⁊ p̄incipia negociorum·

Coroneolus lapis ē rufus ⁊ obscurus vtiq; tū ē ⁊ p̄ciosus·q̄ in collo suspēsus vel digito portat⁹ i discrimine surgētes mitigat· Sanguis ex mēbro sistit quemcūq; feruorē Precipue talē patit si fetia fluxū·vt d·in lapi·

De lapidibus et metallis

Jonisia lapis est niger vt fuscus rubentib⁹ venis spersus vocat autem ita quia si aqua mixta conteratur vinum flagrat et tamen qō in illo mirū est ebrietati resistit vt dicit Jsidoꝰ li. xvi.

Jadocos lapis ē pallidus lucens vt berillus. ē aptus ad responsa a dēmonibus optinē da. excitat enim demones. et fantasmata Et si defuncto quis forsā applicet illum. Plotinus asseritur solitas amittere vires. Nam sacerdic lapis est et que mors sternit abhorret. sicut dicit in lapidario.

Eris splendore aeris ē vocatus vt dicit Jsidoꝰ apud antiquos enim ātēq̄ ferri cognitus fuit vsus ere quippe primi persem debant terram. et belli certemina pagebant tūc aux et argentū reiciebant. Nūc vero aurū in sūmo honore ē. Sic volue da etas cōmutat tempora rerum. verba sunt Jsidoꝰ li. xvi. Jdeo aūt est es et cuprū quia vtrumq̄ ex eodē lapide p decoctionem ignis resoluitur. lapis em̄ calore resolutus in es vertitur. Job. xxviij. Cōponit aūt es siue cuprum sicut et alia metalla ex sulphure et argento viuo. sed hoc accidit quando plus est de sulphure q̄ d argento viuo. et sulphur est terreum nō purum rubeum habens colorem adurentē. argentum vero viuum mediocre nec nimis grossum/nec nimis subtile. ex tali cō mixtione es generatur. sicut dicit aristo. Sicut aūt dicit Jsidoꝰ. c. de ere. Es si fuerit admixtum cum alijs metallis. colorem mutat pariter et virtutes. vt patet in aurichalco et in ere. cōchio quod cū diuersis metallis est cōiunctum. quoddam est album ad morem argenti accedens. aliud fuscum auri speciem exprimens. tercium in quo cūctorum est temperies. Est et aliud genus quod dicitur corona rium quod scilicet ex ductili ere in lammas attenuatur. et felle tauri tingitur species auri p tendit in coronis histrionum. vnde et coronarium est vocatum. Es autem quod ductile est et malleo producitur regulare appellatur. sed cōtra fusile quod tantum funditur. sed quod fusile est. sub malleo fragile est. Quando aūt es bene purgatur et ab omnibus vicijs excoquitur ductile efficitur et regulare. Omne autē es in frigore magno melius funditur. Es rei terius rubiginem cōtrahit. nisi oleo perungatur. Item inter omnia metalla es vocalissimus est et maxie potestatus (huc usq̄ Jsi. li. xvi.) maxime cōuenit vsui tubarum et timpanarum ꝓpter suam sonoritatem et durabilitatem. lapis q̄ bene decoctus est maxime duricie et cōpactionis. vnde non facile frangitur. prius em̄ rupis igne fortissimo exuritur. octies autem vel nonies cōburitur ante q̄ perfecte extrabatur ō lapide et purgetur. sicut multi sepius certissime asseruerūt in loco vbi fuerunt eris purgatores. Vasa enea rubiginosa sunt et erugīnosa. nisi sepius arena aspersa confricentur. olfactu etiaz et gustu sunt abhominabilia nisi cum stanno sint limita. Es etiam si sine stanno fuerit de facili vritur et crematur (vt dic Jsidorus capitulo de stanno. Es vero exustum et pulueri satum (vt dicitur in platerio) habet virtutem dissoluendi/cōsumendi/extenuandi/et timorem noxios expurgandi/vulnera sanandi/caliginem oculorum purgat/superfluas carnes corrodit et vlterius crescere non permittit. vt d. platea. et etiam diasco.

Electrum est vocatus eo q̄ ad solis radius auro clarius luceat et argento. Nam sol elector dicitur. efficacius em̄ est hoc metallum omnib⁹ metallis et nobilius. huius tria sunt genera. vnū qō ex vna arbore fluit qō sucū dr qñ em̄ primo fluit de arbore ē liq̄dus gumi. sed post indurat caloꝛe vl frigore in duricie lapidis p spicui vel cristalli. Altex genus metallū dicit qō inuenit in grecia. Habet tercium qō fit de tribus ꝓtibus auri et vna argēti. Electx vero qō naturale ē illius ē nature vt in cōmixtio ad lumia clarius cūctis metallis fulgeat et venenus prodat. Nā si infundas stridorē edit et in colores varios in modum arcus celestis se mutare

tq

ſubito conſueuit(hucuſq; Iſidor⁹ li·xvi· de metallis De electro autem artificiali dicitur ſuper eze·dum aurū mquit·grego·miſcetur cum argento argentū ad claritatem creſcit ·aurū autem cū claritate argenti temperataz virtutem ſuam non perdit· ſed tantūmodo ad decorem coadmixti argenti aliquantulum expaleſcit Electrum etiam verū a quibuſoaz arpago dicit eo q attritu ;digitoz accepta calozis amima folia z paleas z veſtimētorum fimbrias rapiat z attrahat ·ſic mgnes ferzum(vt d·Iſido·li·xvi·ca ·de rubris gemmis) De facili aūt quocūq; modo homo voluerit recipit colozem z tncturam·vnde ō radice ancuſe z cōchilio de facili mficitur·vt dic·idem ibidem·

Ebites lapis eſt mdicus z pſicus qui m littozibus occeani mfimi tam mdici maris q̄ pſici muemitur·Eſt autez lapis coloze punice⁹·ſicut dicit m lapida· Et eſt duplex·vt d·Iſido·ſcilicet maſculus et femina·vnde z bini ſemp m mdis aq̄ larum muemiuntur· nec ſme his parere poteſt aquila·z ideo aq̄la iſtos lapides ſeruat m mdo ſuo· Idoz maſculus dur⁹ eſt ſimilis gaille z ſubrutilans · femine⁹ vero mollis ē Idi lapilli alligati crurib⁹ parientis faciunt partus celeritatem et etiam faciunt aliquando abboztire ·ſi mmis diu ibi dimittuntur·z aliquid excidit volue miſi cito a parientibus auferūtur(vt di·Iſi·li·xvi·c·uij) Dic etiaz lapis moze pgnantis alium lapidem m ſe tenet clauſuz (vt di·dia·)et m lapi·dicitur·Cōtinet hic aliuz pgnantis mo e lapillum·eius virtus eſt conferze ſobrietatem/auget diuitias z amozem/z facit vtiozem z fauozabilem·z caducoz probibet caſum· Si de veneni fraude aliquis ſuſpectus fuerit ·ſi reus fuerit ·hic lapis ſub cibo eius poſitus ·cibum deglutire n permittit· q ſi lapis ſubtractus fuerit ·cibum deglutire nō tardabit·

Matbites ē lapis rufus ſerugineus affricus et mdicus ac arabicus ſic dic⁹·eo q tuoze reſolutus m colozem ſanguineum mox erumpit (vt dicit Iſido·) Valet cōtra veſice fluxum z oculoz dolozes/cōtra venenum/z ſerpentis morſū et ventris fluxum·omnem ſanguinē ſtringit·z maxime mulieb⁹em z gigiuarum· vt dicit diaſco·In platea·autem dicitur frigide eſſe z ſicce complexionis·z babet virtutem conſtringendi fluxum ſanguinis·ab emat quod ē ſanguis z tbites qđ eſt ſiſto tis · vnde valet emozoicis z ſanguinem vomentib⁹·z diſſentericis ſingulare pſidium eſt·

Elictzopia gemma viridis eſt cum guttis puniceis veris ſanguineis ſuperſperſa·et ſic dicta ab effectu·quia ſi ponitur m aqua radijs ſolis oppoſita ·ebullire facit·aquam mvaſe poſitam reſoluit m nebulaz·z poſt paululuz reſoluitur m guttulas pluuiales·Hec eadem etiaz gemma videtur poſſe facere mira·Nam poſita m pelui aqua clara radios ſolis mutat z ex aeris repercuſſione obumbzare videtur radiozum ſolarium claritatem et quendam moucere m aere ſanguineū colozem ac ſi ſol ex mterpoſitione corpis lunaris ad ſolē ecliptcas pati tenebzas videatur·z ideo quia ita videtur ſol poſſe mutare claritatem elictzopia id eſt ſolis auerſio nuncupatur· z boc expreſſe dicit Iſi·z dia ſco · In lapida·dicitur·Ex re nomen babens·eſt elictzopia gemma Que ſolis radijs m aqua ſubiecta vacillo·Sanguineum reddit mutato lumine ſolem·Eclipſimq; nouam terris effunde re tegitq̄·Et dicit Iſidoz·q ita manifeſtat incantatozum ſtultitiam z magoruz qui m ſuis prodigijs gloziantur·Illudūt em hominū aſpect⁹ m bis que opant ·ſicut facit gemma ſupzadicta ō·qua exemplificando dicit q herba eiuſdem nominis cum quibuſdam pcationibus pzeadditis fallendo viſum intuentium facit portantem hominem non videri·In multis alijs eſt gemma bec commendabilis quia ſanguinez ſtringit/venena tollit /nec poterit falli qui eum geſſerit·

Midros parnus lapis eſt z modicus perpetuis diſtillat guttis·nec

tamen liquescit omnino: nec efficitur aliquo modo mmor. vnde dicit in lapida. Perpetui fletus lacrimis distillat eneos. Qui velut ex plem fontis scaturigine manat Et dicitur ibidez q difficile est huius reddere rationē. quia si gutta defluit de lapidis suba quare non mior efficit vel omnino liquescit. Si vero res vel aliud ingreditur quid est q ingrediens non repellit egredientem. potest tñ esse vt michi videt q virtus lapidis condensat in aquam aerem sibi vicinū ppm quam etiam videtur exire de substātia lapidis qđ egreditur de substātia aeris circumstantis.

Epistites est lapillus rutilās et rubicundꝰ qui ex parte cozdis gestatus tutum seruat. cōpescit sedicōes cohercet locustas z volucres steriles nebulas ac grādines a fructibus terre. z quādo opponit soli ignem et radios emittit z si hunc lapidem in aquam feruentem proteceris cessat eius ebullitio. et post modicū frigescit. vt dicit Isido. z diaſ.

Ecoliceros lapis est sic dictus eo q ix. colozibus ē distinctus et est paruus valde. efficit oculos intuentis hominis tremulosos. et in libia apud trogoditas inuenitur talis lapis.

Ferrum a ferendo ē dictū. vt dicit Isido. Sua emz duritia ferit/domat/z cōcutit omnia genera metallorum. quod quidē quāmuis de terra oziginem ptrahat: durissimum tamen ē z solidissimum. z idoōa alia ferēdo pōmit z dilatat. z hoc vt dicit Isido. iuxta terre genus nomē assūpsit z materialiter variatur. quia secundum hoc magis dur vel minus inuenit Generatur aūt ferrum (scōm aristo.) ex argento viuo grosso non mundo neq; poroso terreo z sulphure grosso cōponitur: in cuius compositione plus est de pdicto sulphure q de argēto viuo. vnde ppter dominium frigidi z sicci z terrei ferrug frigidum z siccum est: z valde durum est in suis partibus z cōpactū. z quia mīꝰ habet i se aerei aquei z humidi q alia metalla. ideo ad resoluendum in igne difficile est z graue ad remolliendū. vt dicit Richꝫ. ferramenta vero cū oleo tempare mos ē ne aque frigiditate minus mouentur (vt di. Isido.) ferrū ex sanguis cōtactu citissime rubigmē cōtrahit: z cum eius substantiam subintrauerit: vix recedit. vt d. Isi. rubigo est ferri vicīū rodēs ferrū quod ei accidit vel sue substantie i puritate siue ex terre cōtactu z vicinitate. siue ex sanguinis siue cuiuslibet infecti aut humidi vaporis qualitate (z subdit idem) a ferro inquit sanguis humanus effunditur. sed se vlciscitur ferro. qa de nulla ita cito q rubigmez cōsumit: sic q̄ sāguie hūano imundat. cū adamāte cōcordiam habet. vnde z adamas ipsuz attrahit: z ipm attractum etiam media te vase argēteo vl eneo ipm sequit qa ei subiicitur z obedit. si ferrū bene politum a lumine vel aceto limitum fuerit simili muz erit aeri: rubigme carebit politum ferz si ceruſa vel medulla ceruina fuerit plimitum (Isido) ferrum candens si i vino vel in lacte sepius extinctum fuerit. ipm vinum splenetics z alijs morbidis medicinale facit (vt d. Constā.) ferrum etiam vt d. Isido. accēsum igni nisi induretur ictibus cozrumpit: rubens in igne non est vtile ad medendū anteq̄ albescere incipiat vel albere. Vsus ferri vtilioz est hominī in pluribꝰ q̄ vsus auri: quis plus diligat auri spēs ab auaris. sine ferro respublica tute non agit. qa sine eius metu securitas ab hostib⁹ ñ habet. ferro cōis iusticia regit tuet. inocētia z iprobozuz audacia ferri metu cohercet. sine ferro nullū fere opus mechanicum vix pficitur/nullum edificium cōstruitur/agricultura nullatenus exercetur. Et ideo secundum Isidozum est dictum ferruz. eo q farza id est semina pdat. quia sine ferro nec panis de terra acquiritur nec etiā tam paratur. panis sine ferro congrue ñ dividitur: vt in vsum cibi ab homine assumatur. ¶ Item ferrum ferro acuitur. vt dicit Salomon. Nam cōfricatōe mutua ebetata ferri acies iterum attenuat.

et sic acuitur vt inde facilius quodlibet incidatur. Scoria dicitur ferri immunditia quod in igne exoquitur et est sic dicta eo q; de ferro violentia ignis sit excussa. vt dicit Isidor.

Errugo ē limatura ferri sicut squama. Et est illud qđ euolat ex percussione ferri et habet virtutē siccandi et attenuandi. et ideo valet contra opilationē splenis. vomitum tamen potenter excitat in tantum q; aliquando ducit ad mortem nisi puluere adamantis vel aqua in qua p noctē iacuerit ei⁹ violētia reprimat. ☞ emoroidas dicitur esse puluis eius optim⁹ Dissenteriam et fluxum ventris stringit vt in platea. ferrugo etiā dicitur ferri rubigo et corrosio dicta a corrodendo. Dicitur tamen ꝓprie erugo ab erodendo non ab eramento. vt d. Isidor. manus siquis tangentis inficit et maculam deformem post se relinquit. quanto ferrum magis purum et politū. tanto deformius et citius a rubigine defedatur et difficilius remouetur. nec de facili deponitur. nisi tribus modis scilicet p ignis excoctionez vel serre/vel p lime corrosionem/vel p collisionem lapidis/et durioris arenule extersionem. hoc aūt habet ꝓprium erugnis infectio q; leui actione reuertitur ad locuz in quo semel oritur.

Gleba ē terra ex collectōe pulueris in vno glomere aduncta vt d. Isi. li. xvi. c. i. terra ei ligata gleba ē. soluta ꝙo pulueris indurata in globū terra semen non recipit. et receptum etūpere in germē nō permittit. cōfracta vero tegit semina at q; nutrit per pluuiam remolita quandā pinguedinem in se recolligit quam ad se minum ꝓductionem radicibus circūfundit. vt d. Grego. Aliquādo etiā glebe naturam in se cōtinent mineralem. et ideo ex glebis diuersarum rerum spēs produnt. sicut d. Grego. sup illum locū Job xxviij. lapides saphiri locus eius. et glebe illius aurum.

Gemma dr eo q; luceat ad instar gemi. vt dic Isi. gemme siquidē magnum decorem varietate colorum p̄bēt auro. Ido aūt d. Isido. preciose quia rare sunt atq; care. Omne enim rarum magnum et pciosum vocatur. sicut scriptum est. Erat sermo dei p̄ciosus id est rarus. vt dic Isido. nec alicui debet videri dubium aut falsum quin sua sit virtus diuinitus insita gemmis. quia sicut dicitur in lapida. Ingēs est herbis virtus sed maxima gemmis. quarum quedam in veis terre inueniuntur. et cū metallis effodiūtur. quedam a profundo maris euomēt. et generationis ipsaz locus ignorat. et tales gēme sepe in littorib⁹ maris et in fluuiorum insulis repiuntur. Quedaz in corporibus auiū et reptilium sepius procreantur. vndecumq; autez gemme venerit incredibili virtute repiuntur diuini⁹ insignes quādo nobiles sunt et vere. Nam vt d. Isido. c. de gemmis aureis. In quibusdam aūt gemmarum generibus veras a falsis discernere magna difficultas est. Nam sepe ille que sunt falsi et sophisticē veris videntur esse similime ita vt vix possint vere a sophisticis deprehendi. quia quidam (vt d. Isi.) pro smaragdo vitrum inficiunt arte et fallit oculos subdola quedam viriditatis similitudo. Sine enim fraude nulla mortalium vita est (Isidorus) omnes autem non trāslucidas gemmas cecas solemus appellare. eo q; densitate sui obscurentur (Isidorus) sepe fallunter sic iudicantes. qz pl⁹ virtutis sepius latet in paruulo adamante ferrugineo et obscuro q; in cristallo lucidissimo vel berillo.

Gagates est lapis rudis et tamen p̄ciosus qui p̄mo in cicilia et gagante flumine est reptus fluore fluminis ad ripaz tractus. vnd et nominatus. quamuis in britannia sit plurimus et eximius. vt dicit Isidorus. Est aūt duplex glaucus scilicz et niger. niger aūt est planus leuis et facile cōbustibilis igni appositus fere sicut thus incensus aut odore suo serpētes fugat. demoniacos pdit et demonibus contrarius esse putatur. virginitatem pdit. quia aqua eius bibita. si bibens ē virgo

non vrinabit. Si non est virgo statim vrinam emittet etiam cōtra voluntatez. vt dicit dia. z sic virginitas p lapidem exprimitur. vt d. auctores. Item idem lapis tam niger q̄ glaucus attritu digitorum calefactus paleas leues sibi appositas attrahere cōsueuit. potat? aūt cōfert hidropicis quia nociuū cōsumit humorez. z dicit cōfortare epar sua forsan siccitate z etiā occulta qualitate. Item puluis eius appositus dentes roborat debiles z laxatos. Item multum dicitur valere contra fantasmata z nocturnas demonū vexationes. Item eius subfumigatio prouocat menstrua quando casu aliquo sunt ablata. Item dicitur sedare dolorez ventris quando stomachus patitur casu aliquo subuersionē. Item iuuat p̄stigias z carnium dura resoluit. vt dr in lapida. Itē valde accelerat partum z adiuuat parientem. vt dicitur in lapi. vnd si lapis tā grossus z rudis tam mirabilia opat. nullus ꝓpter exteriorē faciem vilipendend? est q̄ diu virtus latens interius ignorat. De hoc aūt lapide d. Isidor. in aqua accenditur. in olco vero extinguitur. quod est mirum.

Galactides est lapis coloze cineris gustu suauis. qui si attritus fuerit quoddam lacteū de se emittit (vt dicit Isid. hic lapis in ore clausus turbat mentem. circūdatus collo vbera lacte replet. alligatus femori dat facilez partus. mixtus aqua z sale si circūspergat ouile. oues replētur lacte z scabies fugatur ab eis. vt dicit diascorus.

Galatia gemma est candida. habens speciem grandinis in figura z est mire frigiditatis q̄ nunquam ab igne calefit. dicunt Isidor. z diasco.

Eraxiden lapis est niger. sed superat virtute colorem casu prius abluto. si quis gestauerit ore dicere mox poterit q̄d de se rogitat alter (sicut dicitur i lapida. dilectum reddit z amabilem eum super quem est. Sicq; pbatur virtus eius. Nā si mundus fuerit corpus alicuius melle et muscis expositum relinquit eum muscę si p̄sens fuerit iste lapis. sed si lapidē subtrax erit suggent corpus eius z corrūpent.

Iaspis gemma ē viridis smaragdo similis. sed grossioris simpliciter est coloris. Et? species sunt xvij. (vt dicit Isidor.) Nam iasp viride. pmnalium gemma dicitur. quamuis autē eius color p̄cipuus sit viridis. tamen multos habet alios i termixtos. Eius virtus est reprimere febres z hidropisim in his qui gestant ipsum caste. Iuuat etiam parturientē. fugat fantasmata z inter pericula facit hominem tutum. interiorem refrigerat ardorem. fluentem cōpescit sanguinem et sudorem. luxuriā cohibet z impedit conceptum. menstruum restringit z emorroides si puluerizetur datus cū lacte. vlcera inueterata sanat. sordes oculor purgat et visum acuit z cōfortat. maleficijs z incantationibus resistit. efficacior est in argento q̄ in auro. In capite aspidis inuenitur lapillus iaspidi similis qui mire creditur esse efficacie z virtutis. z ideo q̄dam iaspidē quasi aspidem dictum esse credunt. Tot aūt creditur habere virtutes quot hēt diuersas venulas z colorez. vt d. dia. in montib? licie inuenitur optimus z a griffonibus custodit. quēadmodum smaragdus. vt d. Isidor.

Iacinctus lapis est ceruleus. et saphirei coloris. aliquantulum est propinquus ex colore suo nomen habens (vt dicit Isidor.) lapis iacinctus quidez qui i ethiopia est inuentus optimus ē qui nec minus clarus nec etiam nimium est obscurus vel obtusus. sed ex vtriusq; temperamento mediocriter est refulgens (Isidorus) hic non rutilat equaliter. sereno enim gratus z etiam perspicuus. in nubilo coram oculis est marcidus z obtusus (Isidorus) in os missus sentitur frigid?. ad sculpandum est durissimus. non tamen est mundus. quia enim ab adamāte scribitur z signatur. vt dicit Isidor. libro xvi

Secūdum dia. Jacinctus lapis est nunc coloze ceruleus/nūc rufus/ nunc purpureus siue venetus. z sunt tres spēs. Nā sunt granati/citrini/z veneti. Sed inter istos granati id est blauj sunt meliozes Iste lapis mirabilis ē. quia aeri marie se cōfozmat. vt in nubilo sit nubilus z in sereno sit serenus. Istius lapidis est virtus singularis. scōm auctozes q confert leticiam z cōtrariatur melancolice qualitati. cōfortatiue est virtutis. Sicut d̄ eius speciebus dicitur. Cōfortatiue cunctj virtutis habenc. tristiciamq; fugāt. z vanas suspitiones. resistit etiā diuersis pestilentijs que solent in aere sepi9 generari. vigozem etiaz dat membris. vegetat neruos/z dulcē ac salutiferum dat sapozem (vt d. dia.) maxime si similis est saphiro. quia scōm omnes qui de gemmis tractant. tanto in suis effectibus est efficaciozi. quāto plus in coloze z substantia saphiro appzopinquat. z talis iacinctus veneno obuiat z cozito ptrariat. diasco. et etiam quedam assimilat herba eiusdem nommis in coloze z in mitis est ei par quamuis non per omnia in coloze. sicut dicit Isidozus.

Iris est lapis exagonis id ē biangulus. vt d. Isido. q primo in arabia iuxta mare rubzum ē inuentus. nunc autez in pluribus locis inuenitur. scilicz in germania z in hibernia z in multis regionibus aquilonis. Est aūt in coloze perspicuus cristallo similis. vt d. Isido. z dicitur iris p similitudinem archus celestis qui percusso sole sub tecto species z colozes archus celestis in proximos parietes oppositos repzesentat. vt d. Isido. easdez creditur habere virtutes quas z beryll9. nisi quia tante non inuenitur quantitatis. vt d. dia. Insup hic lapis. vt ferē copatur parturienti vel vt citius pariat/ vel saltem vt dolozem partus facilius sustineat. z non tantum de periculo pertimescat.

Iena est gemma que in oculis iene bestie inuenit. que si sub lingua hominis fuerit subdita ipm dicūt pdicere plurima futura. vt dicit Isido. z lapida.

Rauma lapis est coloze nūc albus/nunc subniger/nunc subrubicund9/nūc sub varijs colozibus distinctus. Est autem sic dictus a trauma tis. quod ē idez q̄d̄ incendium. Nam in locis sulphureis z calidis inuenit. cuius virtus scōm dia. est curare hidzopisim. diuersis imaginibus et figuris sculpitur z politur.

Rabiates est lapis translucid9 cristallo similis. qui creditur dare eloquentiā/bonozem/z gratiaz/z defendit a noxijs z venenosis/z curat tumozē epatis z splenis. vt dicit dia.

Ralcophanus est niger lapill9 coloze depictus. qui gestat9 in oze dicit clarificare vocē z defendere a raucedine fauces. vt dicitur in lapida.

Igurius lapis est in coloze electro similis. dictus vt dicit Isidozus a lince bestia cuius vrina inter arenulas generatur. virtus ei9 ē paleas attrahere. valet contra dolozem stomachi/z stringit fluxuz ventris perturbati. valet ictericis z discolozatis. quia perditum colozem restituit. vt d. diasco.

Iparea est gēma de sirticis partibus vemēs. cui9 pzietas est q̄ omne genus feraruz ad ipsius pīentiam properat et ipsum intuetur. vnde venatozes feras quas canum cursu capere non possunt. solius lipparie aspectu ad se ducūt. sicut dicitur in lapida.

Margarita omniū gēmaruz cādida est precipua. vt d. Isidozus. inde margarite nomme est vocata quia in cōchis maris hoc gen9 lapidis inuenitur. Nascitur in carne cōchee sicut in piscū cerebzo lapilli aliquādo inueniuntur. gignitur ex celesti roze quē certo tempe anni cōchee hauriūt. ex q̄b9 margaritis q̄dā vniones nūcupant habētes aptum nomī. eo q tm

De lapidibus et metallis

vnus et nunquaz duo vel plures simul reperiuntur. Sunt autem meliores margarite candide q̄ que flauescunt. Illas aūt aut iuuētus aut matutini rozis cōceptio reddit obscuras (bucusq; Isido. li. xvi.) Inueniuntur aūt quedam pforate naturaliter: z ille sunt alīs meliores. q̄dam aūt pforantur arte (vt dicit plate. Sunt aūt eligende que albe /clare/speculares/z rotunde. habent aūt virtutē cōfortatiuam vel a tota specie: vt dicunt quidam. vel quia specialitate quadam asperguntur. membra a superfluis humoribus purgant: eo q̄ pstringēdo z coartādo cōfortant. valent cōtra cardiacaz passionem z syncopim cordis z cōtra debilitatem que puenit ex fluxu medicīne. valent etiam cōtra fluxum sanguinis z fluxum ventris (vt d. plate.) Dicitur autez in lapida. q̄ cū margarite generentur ex roze q̄ quanto rozantis plus fuerit aeris austri: tanto maiozem gignit rozatio gēmam. nam vltra tamen seminutē crescere nulla putatur. Dicitur etiā ibidem q̄ si illo tempe quo ex hausto roas incipit gemma generari si superuenerit cozusca tio vel tonitr⁹ ex subita fozitudine daudit concha: z sic paritur abortiuū. Ab india aūt z antiqua britannia nobiliores margarite trāsmittunt. vt dr. ibidez.

Magnes lapis ē indicus ferzugmei colozis. in india apud troglodditas inuenitur. ferzū trahit. adeo em (vt dicit Isido.) trahit ferzum: vt catbenam faciat annulorum. inde eum vulgus ferzum viuum appellat. liquidum vitrum creditur trahere sicut ferrū. Cuius tanta vis est (vt refert aug⁹.) q̄ si quis eundē magnetem tenuerit sub uase vel aureo vel eneo ferrumq; sūper posuerit ex motu lapidis subtus ferzum de super mouebitur. (Et sequitur ibidem.) vnde factum ē in quodam templo simulachrum de ferzo qō in aere pendere videtur. Est enim alia species magne in etbiopia que ferzum respuit et ase fugat. idem etiaz magnes aliquando vno angulo ferzum trahit. z in alio a se repellit. magnes autē tanto est melioz quanto ceruliozhucusq; Isi. Secundum diaf. vero et lapida. reconciliat maritos uxozibus. auget gratiam z decorez in sermone. Item cum mulsa curat idzopim et splenem: allopitiam et arsurā. puluis eius aspersus p quatuoz angulos domus super carbones ex istentib⁹ i domo videbit subito domus ruere ex vertigine cerebri z ex cōmotōne. magnes etiam sicut et adamas capiti castemulieris supposius cogit eaz subito amplecti virum suum: sed si adultera fuerit subito a lecto se mouebit timore fantasie. hoc lapide maxime vtunt magi. Secundū platea. lapis magnes calidus est et siccus in tercio gradu. virtutem habet attrahendi ferzum. montes enim sunt ex huiusmodi lapidibus. vnde naues ferzo compactas attrabunt et dissoluunt. vnō precipue valet vulneratis puluis ei⁹ confectus cum apostolicon appositⁿ vulneri: ferzum enim attrabit. puluis etiā magnetis in quantitate duoruz dzagmatum cum succo femi valet contra idzopoisim z splenem et allopiciam vt dicit auicēna.

Electros est lapis dictus eo q̄ dulcem et melleū emittit succum. vt dicit Isido. et est bicoloz scz viridis in vna parte et melli similis in alia.

Enophitis ē lapis a loco egypti sic dictus. gēma talis est nature. vt dicit Isido. q̄ tritus ac super loca que vrenda sūt vel secanda positus vel cum aceto limatus: ita facit obstupescere corpus q̄ non sentiat cruciatum.

Iretes est gēmma sic dicta eo q̄ murre in colore similis est qui ompzessus spirat odozem sicut nardus.

Edus est gēma vel lapis pzecioſus in medozum regione repertus. qui quandoq; est viridis colozis. quandoq; nigri. vt dicit dia. virtus huius est ptra cecitatem oculozum. sanat podograz si cū lacte mulieris masculū pturientis tempe sibi mō valet p̄ dolorē renū z freneticaz passiōz.

alīq̄ dicunt q̄ [illegible] magnet⁹ dco q̄ma p̄ trahere cum. e magnetis impā

Si vero lapis niger resoluitur p cotem z in aqua calida: z alicui detur illa aqua ad bibendum interficit z vomitu z stomachi subuersione. Si vero frons inde lauetur mirabiliter excoriat z ledit visū z aufert ommino. vt d. in lapi.

Elocates gemma est viridis smaragdo simil: spissioris tamen z grossioris est virozil q̄ smaragdus. vnde z a calore malue nomen accepit (vt di. Isido.) Et nascatur in arabia. Est autez substantie valde mollis z tamen valō vtilis. quia sicut dic̄ diasco. virtute sua custodit a noxiuis casibus.

Marmor greco sermone a viriditate vocatur (vt di. isido.) Sunt aūt marmora. vt dicat idem. lapides eximij que maculis z coloribus commendantur. Nam marmoz genera infinita sunt. non tam omnia a rupibus inciduntur. sed multa sub terra sperta sunt: vt marmor lacedemonū viride z pciosum. similiter z marmor ophites quod maculis serpentum similē est. vnde z vocabulum sumpsit. cuius duo sunt genera. molle ac candidum nigrum durum. Marmor purpurites ex egypto est rubeum: candidis interuenientibus punctis. z vocatur purpurites eo q̄ rubeat vt purpura. Sunt z alia multa genera vt alabastrum z plinius. ō q̄ infra dicetur. Est aliud genus scilicet coraliticum in alia repertum non habens vltra duos cubitos in mensura: z est caducum fere sicut ebur: tamen habens q̄dam maculas quadaz proportione nigras Est z thebaicū tinctum aureis guttis z inuenitur in parte egyptiozum naturaliter aptum: vt sup illud colliria terantur. Sunt z alia genera que in osticensis rupibus gignuntur. Et marmor cozinthiū gutte aromatice similimū est ex quo columne ingentes fiunt lamina atq; turres. Est z camistrū viride z optimum nomen habens ab aspectu eo q̄ gratum sit his qui gemmas sculpunt. huius em̄ viriditas reficit oculos. Est z numidicū q̄ numidia mittit quod fabricatum simile croco succum reddit. vnde z nomen accepit. Sunt z alie multe marmorū diuersitates de quibus exemplificat Isido. li. xvi. Sed hec ad presens sufficiant. Marmor itaq; aliis lapidibus est solidi⁹ /fortius/ pulchrius/z vtilius. in cuius venis diuersarum gemmarum materia inuenitur. ppter soliditatē sui difficilime scalpitur z pollitur. ppter sui frigiditatez z soliditatem ad species z vnguenta aromatica custodienda vtilimuz inuenitur. Super omnia aūt admirari possum⁹ q̄ marmorei lapides nec calibe /nec ferro / nec etiam serra/vel malleo per potentiam aliquam edomantur. sicut per laminam plumbeam asseribus mollissimis interseruntam. plumbo em̄ z non ferro lapides marmorei diuidunt z separantur. tanquam asseres z equantur.

Itrum est scōm diasco. lapis subalbidus scissilis z spicu⁹ cuius virtus est dissolutiua/ attractiua/z abstersiua/z humoris superflui consumptiua. De nitro autem d. Isi. li. xvi. c. ij. nitrum a regione nitrea egypti est dictum. ex quo medicine fiunt z sordes corpum ac vestiuz abluuntur. Huius natura non multum a sale distat. habet em̄ naturā salis z similiter ozic̄ canescentib⁹ siccitate littozib⁹ cuius spuma affronitum nuncupatur. et colligitur distillās i partibus asie i speluncis. deinde solis caloze desiccatur. z optimū qō sic siccatū est minime ponderosum est. vt d. isi. Scōm pla. aūt nitz est vena terze z ē calidū/siccū/leue/z rubeū vel albū /vel citrinū. gustu est amarum acidum z subsalsuz/ piguedinez extenuat si oze sit acceptū. humores viscosos cōsumit. puluis ei⁹ i melle pfect⁹ facie claryficat/ mūdificat famē stomachi z intestinoz ex aposemate predētez. pedicos et famē capitis detergit/ōmes auriū iterficit/z eoz iſamē mundissime extergit cū aceto/spuma eius cozrosiomb⁹ subuenit hidzopicis opitulatis/cū melle mirta caligmem oculoz detergit/venenū mozificat z excludit / paralisim etiam ingue potenter prohibet. scōm pla. z dia-

Est aūt mixtum calidum ⁊ siccuz ín fine tercij gradus laxatiuum collatiuū. vt d. dialcozus.

Oec. pozapondme lapis est preciosus subalbidus autvarius q̄ vt dicit ín buffonis capite a quo extrabitur ín fozti vino ⁊ aqua mundificatur (vt d. dia) et in eo aliquando apparet fozma buffonis cum asperis pedibus ⁊ diffusis. Hic lapis valet cōtra morsus reptiliū ⁊ venenum. nam p̄sente veneno lapis tangentis digitū adurit. ⁊ sunt simul ambo mcludendi. vt d. dia.

Nichmus lapis ē indicus ⁊ arabicus. pmixtum habet in se colozem ad similitudme humanī vnguis (vt dī. Isid) Greci em̄ vnguem onicē dicunt. Indic⁹ aūt onix ignis colozem habet albis tmgentibus venis siue zonis. Genera eius sunt quinq; scilicet sardonix que ⁊ duoz societate nomen sortitur scilicet ex cādore onicis ⁊ ruboze sardij. vt patet infra d sardonice. Hec gemma scilicet onix pres habet effectus noxios. Nam (vt d. dia.) collo suspēs⁹ seu digito portat⁹ excitat tristitiā ⁊ timozes/ multiplicat lites/ cōmouet animos ⁊ rixas/ in pueris excitat saliuam supfluam ⁊ nocuam/ non pōt nocere in p̄sentia sardij. speculgrem bēt naturam ⁊ politam. ⁊ ideo ad modū speculi repzesentat imagies ⁊ figuras. sed obscure. dialcozus.

Optalius siue oppalus secundum Isido. ē lapis diuersaz gemmarum colozibus distmctus. Est em̄ in eo carbunculi genus/ ignis amatisti/ fulgens purpura smaragdi mītes viriditas/ ⁊ sīguli colores sub quadam varietate sunt lucentes nomen habet a patria. Hunc lapidez in dia sola parit. (vt d. Isido) tot em̄ credit habere virtutes. quot colozes. De optalio dicitur in lapidario q̄ optalius lapis oculos se portātis seruat illesos ⁊ acutos. sed aliozum oculos circūstantium obducta nube recōdit. vnde quadaz auidentia pcutit vt nō videāt vel aduertūt. que fiunt cozam eis. ⁊ ido asserit fortis tutissimus esse patron⁹. vt dicitur ī lapi.

Rites gemma est nigra ⁊ rotunda. Alia est viridis maculas habens. Tercia est cuius altera pars est aspera. altera vero plana. ⁊ est substantia quasi ferri lamma. hic lapis gestatus. custodit q̄ morsibus reptilium ⁊ feratum ⁊ aliorū ammalium. a pensus etiā mulieri pbibet eam impgnari. ⁊ si pregnans est facit citius aboztiri.

Petra grecum nomen est. ⁊ sonat idem quod solida siue firma (vt dī. Isido.) ex partib⁹ em̄ terze solidis ⁊ compactis substantia petre siue lapidis generatur vel petra a penetrando ē dicta. penetrat em̄ lapidem quando foztius primitur et calcatur. ab aquarū etiam stillicidijs et guttis penetratur. Idez aūt est petra et lapis qui quasi ledens pedem dicitur quia sua duritie ⁊ acumine pedem ledit vt dic Isidozus) lapis tamen vsualiter planus mollis ⁊ spersus. saxa vero adherent ⁊ a montibus excīduntur. Silex vero dicitur durus lapis ab eo dictus q̄ percussus exiliat ignis (vt d. Isidozus) quāuis em̄ petra ex se sit frigidissima ferro tamen percussa. ex se mittit ignē. Nā ex foztī ⁊ violenti aeris collisione. siter superficiē ferzi ⁊ lapidis aer alitus subito ignitur ⁊ scintillando de silice egreditur (secundum aristo. ī li. iij. metheo.) Ex sola terza non lapis fit. vmcens em̄ in ea siccitas non permittit eam coagulari. Fiunt autem lapides vel per congelationem vel per conglutmationez. ex commixtione em̄ aque ⁊ terze fit lutū quod inter lapidem et terzam est mediū quod paulatim per partiū coadunationem ⁊ cōtritionem fit lapis. Vnde tali trāsmutationi aptius est lutum vnctuosum. quia quod non est tale non est cōmutatiuum. sed potius cōmutuuz ex dominio siccitatis. terza igitur per foztez cōglutmationez ⁊ cōmixtionē humoris cōuertit in naturam lapidis qui ex diuersitate terze diuersoz colox recipit q̄litatē

aliquando etiam ꝓducuntur lapides ex aque cōgelatione. Inueniuntur em̄ quedam loca ſup̄ que aqua mfuſa conuertit̄ m lapides diuerſoꝝ colorū·z hoc fit ex q̄dam vi mmerali ⁊ m locis illis exiſtente et congelante aquas que ſunt pncipia lapidū(vt d·ariſto)ſi fiūt aūt lapides vl̄ ex luto vnctuoſo virtute ſolis occte illud coagulantis·z per ptū coherentiam m ſubſtantiā lapidis cōſtrīgentis ·vel fiunt lapides ex aqua ꝓgelata ex virtute mmerali lapidis forme mductiua· ſecūdum ipam materiā lapidis efficiūtur q̄dam rare ſubſtantie z debilis cōpoſitionis z quidam fortioris z quidam generantur tardius/z quidā citius /quidam fortius·ſcōm fortiorem qualitatum actiuarum potentiā· z debiliorem reſiſtentiam paſſiuarum· ſcōm em̄ cōmixtionem iſtarum qualitatū m ſubſtantia lapidis diuerſificātur lapides m natura z ī virtute·virtus em̄ celeſtis mfluens ad loca mmeralia ī eis impzimit actiones·z ſecundū q̄ muenit materiam aptiorem·z ſue actiōi obedientiorem m eis impſſionē relinquit nobiliorem·z ideo quidam lapides p̄ciosi naturam z vim planetarum m ſuis effectibus imitantur·vt patet m topazio qui motum lune ſentire ꝓhibetur(vt dicūt ambzo·baſi·iſido·dia· et alij vt poſt patebit·Note igitur ꝓprietates lapidū ſiue petre ſunt iſte·quia lapis vniuerſaliter eſt frigidus/z ſicc⁹/cōpactus/durus/grauis /z pōderoſus/ſuo pondere centrū petens/terrā cōprimens et eius ꝓtes ne dilatentur ad muicez vniens z cōiungens(vnde di·ambzo·)q̄ lapides ſunt oſſa terre·quod em̄ facūt oſſa m corpe/hoc faciunt lapides m diuerſis partibus ipius terre· ipſam cōſolidāt z ne partes eius mmia ſiccitate ab muicem defluant/ipaz cōprimunt z adunāt lapides per aquaz ſupfuſionē a ſua duritia non remolliunt·ex ſtillicidijs tamē guttatim deſcendētibus excauantur ·vt dicit Bzegoz· lapides etiam ſi candentes fuerint m vino extīcti vinum corrūpunt z m acetum conuertunt(vt d· Iſidozus)Jn lapidibus generaliter requiritur materie puritas virtus z pzecioſitas coloris/z figure diuerſitas/z multiplex vtilitas·nā vtiles ſūt m edificijs cōtrahendis/m plateis ſternendis/pro pōtibus faciendis /pro hoſtibus expellendis/pro lupis z canibus effugandis/pro metallis z eoꝝ ſubſtantia extrahēdis pro metallis exornandis/pro mfirmitatibus varijs perſanandis/pro turrib⁹ regum ampliandis/ pro caſtris z ciuitatibus muniendis/pro feris z beſtiolis defendendis /extracti quadzantur z polliuntur/ politi m edificio ordmate collocā tur/ordmate maiores ſub mmoꝝb⁹ ponuntur/ mediante cemento muicem coaptantur/addducuntur cemento z extrm ſecus cōplanantur.

Arius lapis eſt genus marmoris eximij z pzecioſi vt d· Iſidous·hic apud param m ſulam muenitur z parius nūcupatur·magnitudo eius lances z traietas non excedit·z eſt aptus ac vtilis pro cōſeruandis ſpeciebus z vnguentis (Iſidozus) Gloſa autem ſuper beſter p̄modicit q̄ parium eſt genus marmoris candidiſſimi·z ideo ſignat caſtitatem·vt dicit idem·

Raſſius eſt lapis ad modum pozri viridis/viſum cōfortat debilem· aliquando mueni cum guttis ſanguineis·quandoq̄ cum guttis candidis eſt diſtinctus· de quo dicitur m lapidario·vtile mi affert/niſi q̄ viret z decet aur.

Jrites(vt dicit Iſidozus)eſt lapis flumīnis/aeris ſimilans qualitatem·cui plurim⁹ ignis meſt· de facili enim ſcintillas emittit·qui tenentis manum ſi vehementius pzematur adurit propter q̄d ab igne nomen accepit/ō quo dicitur m lapida·Tangi vult leuiter blādaq̄ manu teneri· Nam pzeſſus nimiuz digitos tangentis adurit·

Zonites ē lapis q̄ dicit eſſe femi nei ſexus·nā certo tempe cōcipit et parit cōſimilē lapidē z cōfert pregnantibus·vt d·dia·

Pateron lapis est multorum colorum ipersox z pariter distinctorum· Nam niger z rubeus viridis pallensq videtur· purpureus croceusq simul prassimiq coloris ¶Hic facit hominem audacē z muticum illo die quando videt mane oriente sole vt dicitur in lapidario·

Plumbum vt dicit Isido· c· de metallis li· xvi· est dictum eo q ex pilis ō plūbo factis maris altitudo primitus est tempta· huius vt dicit duo sunt genera candidum scilicet z nigrum· Candidū autē melius ē z primo in insulis atlantici maris antiquitus est inuentū· in multis locis hodie· inuenitur enī in gallicia z in lusitania que est quedā terra nigra arenosa z etiam calculosa· que quidem abluit et ex materia q subsidet p decoctionē in fornacibus plumbi substantia eliquatur In aurifodinis etiam cū materia auri q dam lapilli nigri reperiūtur· z dum aurum colligit· cū auro manent· sed postea idem calculi ab auro sepati per se cōfluūtur z in plumbū totaliter resoluūnt· z i de eadem est grauitas auri z plumbi· vt dicit Isido· Nigrum vero plumbum duplex est· aut enī ex sua vena pcedit· aut cum argento nascitur· mixtisq venis conflatur· z in illa cōflatione primo pcedit stannū· deinde argentum· tercio quod remanet p cōflationē efficitur plumbū nigrū· vt d· Isido· In india vero neq est neq plumbus inuenitur· sed gemmis et margaritis hec india recōpensat (Isi·) plumbū aūt nigrum in operibus laboriosis z in laminis z in fistulis vtilius fore tam bispani q britānici sunt experti· hucusq isido· Secundū aristo· li· metō· quarto· ex sulphure grosso non nimis depurato ac feculento z argento viuo ñ puro plumbi substantia in locis mineralibus generatur· vnde ex immunditia sulphuris non puri quandā cōtrahit liuiditatem· ex cuius cōtactu manus tangētis cōmaculatur· z hec immūditia ab boza per abstersionem aliquantulum a plūbo remouēri potest· sed ex eo quferri nequaq potest totaliter· possunt aūt homines immunditiā plumbi abstergere· verumtamen semp erit plumbum· z si videatur argentū· sed obtinebunt i eo qualitates aliene· vt erzent in eo homines· sunt qui accipiūt sal armoniacū z cē· (vt di· aristo·) z huius immunditie assignat causam dicens· materia plumbi nigri siue argentum viuū est malum· ponderosum luteum· Sulphur etiam eius malū mali vaporis z fetidi· vnde non bene gelatur· In li· v· alchimie hermes di· si in spenderis plumbū super acetū condempnat eum· nam acetum penetrabit eius substantiam z in puluerem puertit ac in colorem ceruse ipm transmutat· sed si super ipsum acetum fuderis albescit z destruit vim aceti· ¶Plumbus adustū· colorem vermilium obscurum generat· sed si fortior fuerit ignis cōuertitur in citrinus et post calcinando z desiccando ipsus cū aceto in album colorem ceruse transmutatur· Igni vero fortiori adhibito totus hoc cōuertitur in materiam primaz plūbi z fit terra· vt dicit ibidem· Itē iō· plūbum q̄bus miscetur ptes omogenias cōgregat z etherogenias sepat z mundificat· z ideo ponitur cū argento in fornace· vt argentū facilius mūdificetur· quia ptes argenteas a consumptione preseruat z ipo plumbo cōsumpto ac cōbusto· argentū purgatur· Idez d· biero· in glo· super vi· c· iere· ibi cōsumptū est plūbus Item dicit hermes q plumbum in sua ebulitione omnium solidorum corporum duritiam soluit etiam adamantis· Itez dicit aristo· in li· metheoro· plumbum in quit cū liquatur· ꝓculdubio est argentus viuū· sed nō liquatur· nisi calefiat· z tūc apparent rubea omnia liquefacta· Mirum autem est· q plumbum cum liuidi vel subnigri sit coloris· tamen per exustionem siue aceti resudationem pulchrum colorem generare cōsueuit· s· minius scibium z huiusmodi· Est autem plumbū ad vsum medicine bonum· Est autez frigidum z humidum in secundo gradu· vt dicit Constan· contra vsturam ignis et

adusta calida valet miro modo fluxum sanguinis vulnerum bene constringit/ reuma oculorum sedat z compescit :ictus scorpionum mitigat z draconum :venerē phibet :si plumbi lamina duobus lumbis apponatur· Alias habz ratōnes medicinales de quibus quere infra de coloribus·c·de scibio quod alio nomine cerussa id ē flos plumbi nominatur·

PVluis dicit eo q̄ a ventis pulset·vt d·Isi·leuitate em̄ si ui a vento tollit z dissipat·venti cōtrarij puluerem subintrātes :ipm arcūagitant z rubigmem generant (vt d·beda) puluis cōmutus naturā rei a qua resolvitur ostendit :nūc p sapozem/nunc per colozem /nunc etiam per odozem·z ideo puluerizantur species aromatice :vt earū intrinseca virtus se ostendat :vt p partiū cōmixtiones z vnionem ampliozem virtutez recipiant·vt odozis sui flagrantiam diffusius circumspergant·vt gustum suauius afficiant·z vt vulnera putrida desiccent efficacius z abstergant vt carnem mortuā corrodāt· z auferant :z vlterius crescere non pmittant :sicut puluis plumbi crusti purgat vulnera z desiccat corrodit superflua carnem viuam generat z conseruat (vt dic Constan·) z ideo ex pulueribus cōficiūtur emplastra z cōponuntur tbimeamata z varia efficiunt antidota z vnguenta· in puluerem resoluunt tbus z mirra et ex puluerib⁹ crematione ho offeruntur holocausta·Ex pulueribus etiam efficiuntur salutifera electuaria quibus viua corpa sanitati restituunt· Ex puluerib⁹ insuper fiunt unctiones z malagmata quibus mortuoꝝ corpa unguntur z custodiunt integra :ne in cinerē aut in puluerem redigant·pulueris z humoris admixtione lutum gignitur z ex supuenienti desiccatōe in glebā conuertitur·vt di·isi· ex puluere facies polluitur oculus ledit et multiplex reptile ex puluere pducitur et de puluere pascitur ac nutritur·serpēti em̄ puluis est panis eius·vt dicit isa· lxv·ex puluere omne corpus animatum nascitur·z in puluerem a quo mapit reuertit z finit·put homini dictuz est puluis es z in puluerem reuerteris·zc·ex puluere aer inficitur·z ne claritatem solis oculus videat aliquotiens impedit̄ur·nam ex puluere aeri humido admixto :sepe nebula gignitur·ex cuius interpositione latet sol z limpide non videt· Ex resolutione etiam pulueris in atthomos siue in atthomis solis radius per fenestram intromissus nullatenus intuet

QVirm vt dicit dia·est lapis q̄ in vpupatum medulis inuenitur·hic se cretozum proditoz ē in somno·Capiti em̄ dormientis suppositus hominem facit loq̄ omnia que somniat dormiendo :z auget mirabiliter fantasias· Vnde z magi diligunt lapidem illum· quia per eum maleficia operantur·

QVamdoz est lapis colore q̄dez vilis·sed eximie virtutis vt d·dia·z inuenitur in capite vulturis· z valet ptra quaslibet cās noctuas :z vbera lacte replet·

RAbaz qui alio nomine z cōmuni dicit bolus armenicus· qui est lapis siue vena terre·et ē nature frigide z sicce subrufum habens colozem·z inuenitur in armenia·naturam habet cōstringendi vētrem z sanguinē undecūq; fluat·

ROstem siue reibē secundū aut cen·est lapillus qui inuenitur in capite cancri·z est aliquando albus·aliquando vergens in flaueum colozem· Est autem quo ad substantiam mollis pazuz durioz q̄ pupilla oculi pisces :quo ad formam vero est exterius rotundus z planus /interius parum cōcauus· quo ad virtutem autez naturaliter est frigid⁹ z humidus·z valet contra morsus scorpionum /z mustele si cōtritus more emplastri superponatur Dicitur etiam q̄ valet cōtra morsus canis rabiosi si puluis eius in potu assumatur·si cōburatur puluis mundificat dentes z desiccat vulnera·z cōfert scabiei z phibet lacrimas·

Saphirus est gemma cerulea celo sereno in colore similis optima ē inter gemmas z sume pciosa z regū digitis magis apta in locis multis inuenitur sed orientalis siue indicus melior iudicatur et maxime quando habet quosdam pulueres aureos itermixtos z est hic saphirus densus non pluudus (vt d Isido) Hic lapis maxime cōmendatur in lapidibus vt pre sui excellentia gemmaz gemma vocatur nam corpus vegetat z integra membra pseruat stellam habet relucentem per cuius refulgentiam eius optimus iudicatur Alia est species saphiri q sirtices nuncupatur que iuxta sirtes inter arenas maris libici inuenitur (vt dicit dia Inuenitur aūt aliquando in venis minerarū vbi laxarium etiam inuenitur z in eisdez venis saphirus in medio vero saphiri velut in ventre quedā species carbunculi inuenit z ideo a multis saphirus mater carbunculi creditur eo q in eius venis gigni a pluribus perhibetur z ex natura saphiri carbunculi quasi quedā fauilla cerulea vt multi asserunt creditur aliquantulū obumbrari vt d dia Saphirus itaq scom dia bet virtutem discordiarum recōciliatiuā mirum em valet vt dicitur ad pacem reformandam Item habet virtutem caloris naturalis repssiuam Vnde de saphiro dicitur in lapi Corpis ardorem refrigerat interiorez Nam in febribus multum caumaticis z incensiuis refrigeriuz pbet saphirus si iuxta venas cordis pulsatiles suspendatur vnde d dia q valz cōtra piodicas febres tempe accessionis Item virtutem habet cōfortatiuā z ideo dicitur valere cōtra cardiacam z quamlibet passionem melancolicā vnde z cardiacum z diaforeticum fluorē reprimit z sudorem sicut scribitur in lapidario Sudorem restringit mimio torrente fluentē Idem d dia Item virtutē habet fluxus sanguinis restrictiuaz vnde z saphirus orientalis si timporibus apponatur solz restringere sanguinem de naribus pfluentem Itē virtutē habet singularē tūoris z inflature sedatiuā Certū est em q apostematū reprimit inflaturā si in pncipio inflationis nocue citius apponat Item valet cōtra antracem nam habet virtutem malitie z venenositatis antracis expulsiuam eius em furositatem reprimit z expellit ne eius malitia spiritꝰ inficiatur ipsius fumū ad cor ascendere non pmittit vt d dia Item vim habet veneno cōtrariā z ipius penitus extinctiuam vnde si aranea infra pixidez posueris z verum saphirū indicū siue alū supra pixidis orificiū aliquantulum diu tenueris aranea eius virtute victa quasi subito morietur vt d dia z hoc idem vidi sepius z in diuersis ac pluribus experiri Item habet vim visus cōseruatiuā et sordiū oculoz sine grauamine purgatiuam vnde scriptū est Tollit ex oculis sordes de fronte dolorem Itē habet vim vulnerum curatiuam nam vt d dia pulueriatus z lacti admixtus vlcera sanat et hoc etiam in vulneribus est expertuz Itez tante auctoritatis fuit lapis iste apud veteres etiā apud deos non modicum putauerunt valere vnde z appollini fuit singulariter cōsecratus quia cuz gentiles pro responsis appollinem sacrificiorum tempore consuluerunt certificari citius putauerunt si saphirum tunc in presentia haberent vt dicit dia z hoc tangitur in lapidario vbi dicitur Et pꝰ q reliquas amat has idromantiam gemmas Vt diuina queant per eam responsa mereri Item hunc lapidem magi singulariter diligunt quia secundum eorū opinionem per ipsius virtutem quedaz mirabilia operari possunt z hoc tangit similiter in lapidario vbi dicitur Hic lapis vt perhibent educit de carcere vinctos Obstrusasq fores z vincula tacta resoluit Hec z multa alia de singulari virtute saphiri ab auctoribus sunt conscripta z in hoc generaliter omnes cōsentiunt q saphirus ē gemma amatrix castitatis z ideo ne eius effectus per immunditiam portantis aliq modo impediat oportet vt ille q eā portat caste viuat iuxta illud Sed q gestat eū castissimꝰ esse iubet

Item dicatur in lapidario q̄ tollit muí-
diam/z expellit timorem/z facit audacē
et victorez/firmat in bonis animū:z mi
tem facit humilez z benignum. Que om
nia puto esse dicta dispositiue potiꝰ q̄ ef
fectiue. sed nunc hec sufficiant.

Smaragdus scōm Isiō. gem
marum omniū nitentiū obti
net principatum. cui veteres
post margaritas z vnōes tri
buūt terciam dignitatē. Smaragdus a
nimia viriditate est dictus. vt d. i. ibidem.
Nam omne viride amarum dicitur. nul
lis aūt gemmis siue herbis maior nest
viriditas q̄ smaragdo. nam herbas vi
rentes z frondētes supat. inficiens cir
ca se viriditate nimia aerē repcussuz. Isi
dorus) nec eius virorē in sole aliquo mo
do obumbratur. stupentiū oculis. nulla
gratiosior refectio est. cuius corpus si ex
tensum fuerit z extersum siue politū ad
modum speculi imagines reddit. Cesar
quippe nero gladiatorum pugnas smara
gdo aspicere cōsueuit. vt d. Isi. Genera
eius sunt xij. sed nobiliores sunt scitici q̄
scilicet in gente scitica inueniunt. Secū
dum locum tenent bactriani colliguntur
enī in cōmissuris saxorum. flante aqui
lone. tūc enī tellure discoopta ītermicāt
quia arene mouentur maxime ī his vē
tis. Terciuz locū egyptij habent. reliqui
in metallis erarijs inueniunt. sed vicio
si. Nam aut eri aut plumbo aut sali si
miles notas habēt. Smaragdi vero q̄n
vmo vel oleo sunt puncti pficiunt in vi
rore. quāuis viriditatis gratia naturali
ter imbuantur. Est etiam quedam spēs
smaragdina que ōgenerat quāuis sit vi
ridis. eo q̄ sit turbida ex eris venis. z est
calcosmaragdꝰ nuncupata(hucusq̄ Isi
dorus libro xvi. c. de viridibus gemmis)
Hic lapis a griffonibus accipit z eripit
et vbi possint smaragdi in copia inuem
ri. griffonum īmanitate hominum acce
sus impeditur (vt d. isi. li. xiij. c. iij.) Ha
bet itaq̄ virorem sui multiplicatiuuz. ex
se enī generat radiū quo virore tīgit ae
rem circūfusum. Habet z corpus specu
lare z pspicuum. obiectarum figuraruz
et imagīum ostensiuum. Habet tercio
ex nature dono virtutis beneficiū diuer
sarum infirmitatum curatiuuz. nam se
cūdum dia. z lapi. hic lapis auget opes
et in causis dat psuasoria verba. collo su
spensus curat enutriceū z morbū caducū
visuz cōseruat/debilem cōfortat/lasciuos
motus cōpescit/reddit memoriam. valz
etiam contra illusiones z phantasmata
demonum/tempestates sedat/sanguīē
sistit. z dicitur bis valere qui solēt diui
nare de furtis. vt patet in lapida.

Sardius est gemma rubei co
loris ad modū terre rubee sic
dicta eo q̄ in sardis primū ē
reperta(vt d. Isido. z glo. su
per apoca. hec gemma quāuis sit pciosa
et pulchra. a multis tamen reputatur no
uissima inter gemmas. quia vt dicūt pre
ter fulgorem nil ferat vtilitatis. excepto
q̄ omix ipō sardio psente nequit nocere.
nam omicidium qui quasdā habet (vt di
citur) nocuas pprietates. nō potest eas
in pīentia producere ad effectum. Dicit tīn
dia. q̄ pter istam virtutem habet sardiꝰ
lōge plures. Sunt enī eius species quīn
q̄ inter quas ille est vtilior qui trās mit
titur de sardis. z valet quia mœndit gau
dium z expellit timorē/audaces reddit/
et acuit mentem/z ipo pīente non nocet
omix. Dicit etiam q̄ sardius totaliter sā
guinei coloris gestantem se ab incantati
onibus z maleficijs tueatur.

Sardonix ex duorum lapidum
societate sardio scilicet z onice
nomen sumpsit. vt d. Isidorꝰ
Constat aūt ex tribus colori
bus. nā niger est in imo/ candidus īme
dio/rubeus quasi minium in supremo.
hec sola insignando de cere substātia nil
euellit. Inuenitur aūt apud arabes et
apud indos. Genera eius sunt quīnq̄ et
qui colores habet plus distinctos. z est
densior. hic est laudabilior. luxuriaz re
pellere dicitur z humilem efficit ac pu
dicum.

Solis gemma candida ē z trās
lucens z est sic dicta. eo q̄ ad
similitudinem solis in orbe

fulgentis radios gerat · vt dicit Isido · c · de candidis gemmis ·

Silemites est lapis persicus vt herba virens cuius color iaspidi similis est · vt dicit in lapidario · translucet autem candida quedam macula que fulgore cōtmēs lune imaginem · Illa autez candida macula i corpore silemitis crescente luna crescit et decrescente mminuitur et decrescit · vt dicit Isidorus et dias · potens ē autez in amorem reconciliandū · languentes et ptisicos iuuare putatur ·

Stānum secundum Isidorum est metallum a greca etimologia sic dictum · seperans · s · z discernēs · mixta em z adulterata metalla p ignem dissociat ab auro et argento plumbum diuidit ac secernit alia etiam metalla ab igne defendit · et cum sit natura eris z ferri durissima · si absq; stāno fuerit · vritur et cremat · stannum autem illatuz vasis eneis cōpescit virus eruginis et saporem facit gratiosiorem · specula autem ex eo temperantur cerusa etiam ex eo pficitur ex stanno quē admoduz ex plumbo (bucusq; Isido · li · xvi · c · de metallis) · Secundum autē aristotilem li · metō · stannum cōponitur ex argento viuo bono et sulphure malo · et hec duo non sunt bene mixta · sed tanq; per pua cōposita · z ideo colorē imitat argenti · sed non ei⁹ soliditatē · In li · autez alchimie hermes dicit stannū oia metalla z corpa frangit quib⁹ admiscet · z hoc pter mmiā siccitatem ei⁹ z ductilez naturā in eis destruit · sed si miscueris cum eo argentū viuū · stridorē eius aufert z albescit · sed postmodū denigrat ipm z condēnat · In eodē etiā dicit q; stānuz adustuz generat colorē mmeū siue vermiliū sicut plūbum · z si ignis fuerit mimis fortis stanni materia pma redit · Itē cū stānum sit argento molli⁹ z plūbo duri⁹ nō pōt plumbū plūbo · nec eri nec ferro ō facili cōsolidari sme stāno nec etiā ista pariter cōsolidant sme pinguedine aliqua siue sepo ·

Sulphur est vēna terre aereitatis multū habens i sua cōpositione z igneitatis · z ido vocat sulphur fm isido · soluz vens · vt em ignis ōz · nam ei⁹ ōtus ignea ab aqs feruentibus sentit · nā aquaz cursus p venas sulphureas transitū faciens · ex vi ignea ipius sulphuris candorez vel calorem contrahit saporez efficaciā z odorez · hinc fōtes calidi de terre viscerib⁹ sepe scaturiūt · z qualitates vene sulphuree secuz ferūt · nulla em res ita cito accendit sicut sulphur · in insulis nascit coleis inter civilia z italia quas ardere dicūt · In aliis locis effossuz inuenit · vt d · Isi · iDui⁹ genera sūt quatuor · vnū viuū qō fodit trāslucet atq; viret · quo solo iter oia genera medici vtunt · vt d · isi · alterū q; appellāt glebā qō tm familiare vsibus est fullonum · Tertiū liquorez cui⁹ vsus est ad lanas vtilis subfundendas · qm pstat molliciem z cādorem · Quartū valet ad liciua lucernaz cōficienda · vt d · isi · (z subdit ibi ō) sulphuris tanta est vis vt morbos comitiales pbendat mitore suo · cui⁹ flāma si directe ad vultū bois pcutiat · diz z horribilez pallorem in oculis aspicientiū generat ad similitudinem defunctoz · vt d · isi · li · xvi · c · i · Scom auicen · ōo et pla · sulphur est calidū z siccū in quarto gradu · z est terra ptib⁹ aqueis z terrestrib⁹ in igneas trāseūtib⁹ in naturaz sulphuris trāsmutata · Et illud sulphur aliqn est grossuz fetulentū z rude · aliqn est puz albū claz z subtile · aliqn inter hec mediocre · z scom istā differentiaz ex sulphure z argento viuo diuersa metalla generant · vt patz in li · metbe · iij · vbi ostendit q; sulphur z argentū viuū sunt materia metallorū · Sulphur aūt aliud est viuū · s · quale est qn ō terra est eductū · Aliud est mortuū vel extinctū · s · qō solet fieri artificialiter · s · qō in calamos funditur vel in alia vasa · Eligendū est autē p medicīa viuū calore z resplendens p lucidū z sme lapide albū vt viride quod missum in igne colorez facit viridez atq; pinguez · virtutez habet dissoluendi / cōsumendi / attrahēdi / subtiliādi / attenuādi

vi

et cozrõdendi/z tussim pbibet/epilẽticos iuuat/scabiem purgat/ venenis obuiat/ litargicos excitat/arthreticos podagricos paraliticos iuuat si mõ debito z medicinaliter ipsius remedio quis vtatur · vt dicit auicen·z dia·z pla · z alij auctores·

SAl a saliẽdo õr eo q̃ de igne exiliat fugit em ignẽ·vt d·Isi·Alij sal a sole/vel a salo vocatuz putant· nã ex aquis marinis spõte gignit spuma i extremis littoribꝰ derelicta et a sole desiccata·aliqñ ex puteis salsis hauriẽ z aq̃ decoquit/donec in salis duriciez aqua prius fluida p calorẽ ipam inspissantẽ cõuertat·Aliqñ de cõtractis baremis recolligit/crescente luna p noctez·nã in arenea sal sub baremis sepius muentur·Aliqñ etiã rupes z mõtes salis inueniuntur /ex quibꝰ ferzo incidunt lapides q̃ post in salis materiã cõstrinxunt z cõminuunt/sicut est in arabia z pãnonia· Tãte duricieꝛ etiaz sũt illi lapides vt ex eis fiãt domꝰ ·Cõe õo sal i igne crepitat et de igne salit·sed sal agrigentinũ sicilie ignẽ patit z cõtra naturaz in igne fluit et i aqua exilit· Variat aũt sal i colore·q̃a ethnicum est rufũ in quadam pte sicilie vbi est mõs ethne·Sal purpureũ in eadẽ sicilia in patbmo adeo est splendidũ z lucidũ vt imagines reddere videat· In cã padotia sal croceũ effodit vt d·Isi·Itẽ variat i sapore vt d·idem·qz alicubi suaue/alicubi salsissimũ est/alicui amarissimum·z quãto est amarius/tanto est calidius siue calidius iudicat(vt d·auicen) Sal aũt sũme est necessariuz qz sine sale omnis fere cibus ẽ insipidus z insalsus pulmẽtis em sapozẽ dat z excitat in omnibus cibarijs appetitũ· ex eo eis victus delectatio z sũma hilaritas fit· hinc z solis nomẽ accepisse credit qz sole nihil est vtilius atq̃ sale·vnd videmus pecudes et armẽta q̃ sale ad pastũ marie ꝓuocãtur z salis beneficio in lacte z caseo plꝰ habundãt·Sal etiã corpa astringit z desiccat z etiã defuncta corpa a putrescẽdi labe religat z cõseruat(bucusq̃ Isid· li· xvi·c·ij·)Scõm auicẽ·z plate·sal generaliter bẽt virtutẽ dissoluẽdi/mũdificandi et putridos humozes cõsumẽdi·Itẽ virtutẽ habet ventositatẽ extenuãdi z diuidẽdi marie si puluerizatũ z coctũ calidũ sup stomachi orificiũ cãcellet·Itẽ vi habet hũiditatis naturalis in corpe coadunandi z pseruãdi z inaturalis resoluẽdi z abstergẽdi·z ideo aqua salmatiua tumozes z inflatões etiã hidropicas soluit vt d·idem· Itẽ virtutẽ bẽt carnes putridas cozrodendi /z marie qñ ẽ exustũ· q̃a tũc marie resistit putrefactioni·z maiorem bẽt vim in desiccãdo z in mũdando et etiã ad interiora penetrãdo·vt d·idẽ· Item potentiã habet ventrez remolliendi z superflua educendi /z marie sal gemma qñ sic dicat/qz clarz ẽ sicut gemma·in mortificando em intestina mirabiliter copat/vt resoluant indurata/z superflua expellantur·z ꝟ idẽ fac tã armoniacum q̃ cõe· Itẽ virtutẽ habet venenosis humoribus resistendi·z ideo cũ melle/vino/et pane sal cõiunctum sanat carbunculum seu antracem·vt d·auicen·Itez virtutez habet remouendi maculas faciei si cum aqua roseacea z cãphora distẽpetur·et facies inde inungatur· Item vim bẽt purgatiuam z serpiginẽ de corpe abstergẽdi et remouendi/potissime si cũ sapone misceatur,· Item sal virtutem habet sanandi venenosos morsus z puncturas reptilium z etiã scorpionũ/si cũ melle z nucibus z alijs quibusdam cõponat(vt d·aui·Ias z multas alias habet virtutes quas enumerare longũ esset·sed exempli gra hec sufficiant·

TOpasius vel topasion indeclinabile est·vt ait Isi·li·xvi·Est em ex virenti genere omniq̃ colore resplendens·Inuẽta primo in arabie insula in qua trogodite fame et tempestate fessi cũ herbarum radices effoderent gẽmam istaz ezuerunt quam testam nebulis postea naute ꝟsierunt z inuentes topazim trogoditarũ ideomate vocauerũt·Inde lapis sic quesitus z inuentus deinde topazius ab insula est vocatꝰ Topazim em idem qõ querere in ipozuz lingua sonat·Est aũt gẽmaruz maxima et amplissima · Scripsit em plinius hanc

gemmā tāte magnitudinis reptam ꝛvt ex ea philedech faceret statuaz quatuor cubitoz. Jn gl. vero super finem a poca. dicitur sic. Topazius quo ē rarioz eo est pretiosioz. z habet duos colores ex auro et etherea claritate. lucens maxime quā do tangitur radio solis. et omniū aliaz gemmarum supans claritatez maspectū suum prouocās respicentes. quā si potus obscuras. si sue nature relinquis clarioz est. et nichil eo clarius i thesauris regū siue pretiosius inuenitur. ꝓpter sui pspicuitatem ꝛgēmarum sibi obiectaruz in se recipit claritatez. Dicitur etiam ꝙ sentit motum et cursum lune. et contra lunaticam dicitur valere passionem. vnde dicitur maiorem vel minozem habere effectum secundum quod luna magis vel minus recipit incrementum. vt dicit in lapi. fluxum sanguinis restringit z emoroidas patientibus subuenit. feruentes vndas compescit. et bullire eas nō pmittit. vnde dicitur in lapidario. Secundū dias. iram sedat et tristiciā et valet contra noxios motus. et contra frenesim ac contra mortez subitaneam. formā habet specularem. idolum. n. in eo receptum inversum in speculo cōcauo representat.

Turgotis siue turidis est lapis flauus in albidum colorē vergens. dictus a regione turcho rum in qua nascit. conseruat visum et confortat z hilaritatē generat.

Terra sigillata dicitur speciaˉliter quedam vena terre frigida singulariter et sicca que dicitur secundum pla. terra sarracenica siue terra argentea. que quidem est subalbida aromatica atq; claza potissima virtus eius est constringere. Nam puluis eius cum albumine oui distemperatus fluxū sanguinis de naribus sistit valet etiam contra inflationem pedum et contra arthreticam ꝛsi sup locum patientem catheplasmet. vt dicit in platea.

Tartarum ē vini feculentia in modum crete vel mollis lapidis circa partes dolei indurata. cui natura calida ē z sicca in tertio gradu. valet contra scabiem seu piginem impetigmem. contra capitis immundicias. virtutem. n. habet extenuˉandi. consumendi. mundificandi. et laxˉandi. vt patet in pla.

Jtrū vt d. auicē. ē inter lapides sicut stultus inter homines. Declinat em ad omnez duram. Est aūt dictū vitz (vt d. Jsi.) eo q; visui trās luceat. pspicuitate ei z substātie sue trāsparētia vitz luci. cuiū ē in alijs metallis et terre vemis quicqd intrinsecꝰ ꝓmetur abscōdit. in vitro aūt cuilibet liquoris spēs qualis ē interius. talis exterius declarat. z quasi clausus oculis intuentium notificat (vt d. Jsi.) fuit aūt vitruz primo muentum iuxta tholomaidā in littore iuxta belū fluuiū. q; orit de radice mōtis carmeli. dū naute ibidē applicarent. nam dum naute sup arenā eiusdem amnis. ignē de glebis vitri facerēt. ex vitro et arenis lucidis pmixtis nouī liquoris riuuli effluxerūt qui vitro (vt d. Jsi.) ozigmem p̄buerūt. Modo vo fit vitz ex cineribus arboz z herbaz p̄ fortissimam ignis pflagrationē. quib⁹ cinerib⁹ nunc vitrū. nūc es. nunc vtrūq; admiscetur. et sic in massam vitream ꝓmutat. Massa aūt vitrea cū fuerit i fornace liquefacta et pfecte depurata. sūmam cōtrahit puritatē substātie z trāsparentiā siue pspicuitatem. z ideo habet potentiā cuiuslibet coloris susceptibilem. quolibet em colore tingit. ita vt iacinctos. smaragdos. z alios lapides pretiosos in splēdore z colore imitat. Tantā em recipit i substātia dutibilitatē. vt facilime ad flatū artificis in varias z cōtrarias formas ac figuras quasi subito trāsformet. aliqñ torno teritur. aliqñ argenti modo sculpit z colorat (vt d. Jsi.) neq; em alia speculis aptioz est materia. neq; picture accomodatioz inuenit. Maximus tñ honoz ē in cādido vitro. qō in colore primuz cristallo est. vnde ad potandū auri z argenti metalla depellere cōsueuit (vt d. Jsi.) Jtez ibidem d. idez ꝙ in genere vitri lapis obscanus numerat. Est aūt virēs interdum et niger. aliqñ etiā translucidus crassiore

visu ⁊ vocatur specularis. Ex hoc lapide multi gemas facũt (vt d. Isi.) Hoc aũt habet priũ oẽ vitrũ cũ sit liquefactuz q̃ diu est valde liquidũ: sume est ductile Infrigidatum vero ⁊ induratũ sume est fragile ⁊ facile frãgibile. ⁊ cũ fuerit fractũ non põt nisi iterata calefactõe repari. quidã tñ fecerat vitr fleribile ⁊ malleo repabile (vt d. Isi.) vnde ⁊ phialam coꝝ tiberio cesare de tali vitro factã vel fractã in terrã piecit. quã non ruptã: sed plicatã cũ malleo repauit vel emẽdauit quez iussit cesar decollari ne dum hoc agnitum fieret: aurum p luto haberetur: et omne metallorꝝ pcium vile crederet: quia reuera si vasa vitrea non frangerentur meliora q̃ aurea putarentur (vt dicit Isi. Est igit vitrũ specialiter purũ pspicuũ/luci puiũ/imagĩũ ⁊ vmbraruz repsentatiuuz/ductile qñ est liquidum/fragile quãdo est frigidum ⁊ induratuz omnium colorum susceptiuuz: colore potius q̃ valore/gemmarũ nobilium imitatiuum ⁊ immunditiarum abstersiuũ. vt d. auicen.) puluis em eius mundificat dẽtes ⁊ in oculis delet albugines/cõuenit etiam valde lapidi vesice ⁊ renum quando bibitur cum vino (vt d. auicen.

Dachites est lapis pciosus et colore fuluus. figura rotund9 intra sese habens alium lapidem. cuius crepitu sonorus ẽ quam uis finitum illum non interiorez lapillum: sed spiritum quendam interiorem sapientes dicant (vt d. diasco. hic lapis exsudat aquaz ita vt videatur intra se fontanam scaturiginem cõtinere. vnd quidam dicunt hunc esse lapidez qui dicitur embros. quere supra: vbi tractatuz est de eodem.

Racbiten est lapis qui gestatus ab homine nõ mordet a muscis nec ab apibus infestatur (vt dicit diasco.) ⁊ creditur valere cõtra venenum.

Imieth est idem qd lapis lazuli ⁊ est lapis vel vena terre in qñ fit lazurĩũ. vt dr in lapi. Est aũt lapis ille tanto melior: quãto color celesti ẽ similior. ⁊ habz quedam corpuscula quasi aurea interserta. Ille aũt q̃ est subalbidus plus habz terrestreitatis. ⁊ ideo nõ ẽ ita pciosus. diutissime põt seruari sine corruptõe. valet cõtra multas passiones ⁊ cõtra sincopim ex fumis melancolicis: si debito modo detur patienti. Nunquam debet dari: nisi pri9 subtilissime cõteratur. ⁊ multotiens abluatur: et est signum perfecte ablutionis: quãdo aqua qua abluit: parum aut nihil colorat. Miro autem modo purgat ⁊ soluit quartanam. nec debz dari cũ decoctione quia descenderet usq ad funduz. sed ante vel post detur: ⁊ hoc cũ sero. vt habetur in plateã. ⁊ sicut ex lamminis ferreis fit ceruse: sic fit lazurĩũ ex argenteis cũ aceto. Lapis aũt lazuli sepe inuenit in minerijs argentinis et aurifodinis. ⁊ in suis venis sepe saphiri et iacinthi ⁊ cõsimiles lapides blauj inueniuntur. vt d. dia.

Inguttes lapis ẽ vitrei coloris qui gestat9 in collo valet cõtra victipolam ⁊ sanguinem stringit/⁊ mentis alienationẽ repellit. ⁊ si tenetur ad lignũ accensũ extinguitur flamma eius. vt d. dia.

Finit Liber Sedecimus

De plantis z eaꝝ ꝓprietatibus.

Liber decimus septimus.

DOst quam adiuuante deo cõpletus est liber vel tractatus de proꝓrietatibus rerꝫ que ī terra ītrīsecus generãtur. sciz de lapidibus et gẽmis ac metallis z alijs que nascuntur ī terre ventis. Nũc est dicendũ hic uiter de arboribus z fructibus ac seminibus que ex eis mediãtibus radicibus ꝓcreantur. solũmodo aũt de illis arboribus z herbis aliqua sunt dicẽda. ꝺ quorum nomĩnibus fit mentio ī sacra pagina ī textu vel ī glo. z hic ꝓut poterimus facimus ꝑ ordinem alphabeti.

De Arbore

ARbor vt dicit Isido. li. xvij. c. ij. ab aruis nom sumpsit. eo ꝙ adherere terre fixis radicib⁹ ꝓsueuit. sicut herba. vtraqꝫ em similia sũt quo ad ortũ. quia ex vno gignitur alterum. Nam dum semen tuꝫ ī terram iecerīs. quasi herba ꝓius pullulat z erũpit. deinde īcõfecta surgit ī arborez z qõ infra breue temꝑis spatiũ ī herbam ĩduratur. ī arbustam id est ī arborẽ nouellam z teneram conualescat Et ẽ dicta arbusta. q. arboris hasta. nã arbustum dicitur locus vbi arbores concrescunt. vbi salices salictum. carectũ vbi carices (vt dicit Isido. li. xvij.) De vegetabilibꝫ ponuntur iste arborum z plantarum ꝓprietates. Dicit enim ꝙ ī arboribus et plantis est vita. i. vegetabilis virtus. quemadmodum ī animalibus sed differenter. quia ī plantis ẽ occulta ī animalibus manifesta. perfecta. s. et completa. arbores enim non mouentur motu voluntario nec ꝑ gressiuo sicut animalia. nec mouentur secundum appetitũ delectationum et tristiciarum sicut animalia. quamuis aliter senserint aliqui philosophi. vt anaxo. z alij ꝙs redarguit aristotiles. vita itaqꝫ vegetatiua ẽ ī plãtis ꝑ quã fit attractio humoris ad ipsius arboris vel plante nutrimentum vt conseruationem. Sed nullatenus habet sensitiuam animam vnde nõ dolet quando anima ĩscinditur nec delectatur quando nutritur vt abaꝫ. nec vigilat nec dormit. nec spirat vel exspirat. nec subiacet alijs conditionibus. que sunt ꝓprie sensitiue. nec generat arbor nec generatur ꝑ seruum cõmixtionẽ. Sed ī se habet rationem seminalez ꝑ quam habet ex se ꝓducendi potẽtiam simle sibi z suã speciẽ tõ seruandi. sed hanc potentiam non põt ꝓducere ad actũ. nisi ab extrinseco adiuuetur. scilicet a temporibus anni. Indiget enim hieme ad humoris seminalis aggregationez. ĩdiget z vere temperato. ad eiusdem emissionẽ. quia tunc nec est vehemens frigus cõgelans vel ꝓximẽs nec calor vehementer aburens semen ac corrumpens cor. Indiget etiam sole resoluente partes ipsius cõstrictas a ꝓcedẽte frigore vt calor ingrediẽs segreget humorem seminariuꝫ a nutritiuo. Indiget etiã terra plus ꝙ aliud generans. quia ex terra est materiale ꝓncipiuꝫ sui nutrimẽti. sicut ꝓncipiũ generationis sui est a sole sicut a causa efficiente. Et ideo vt ait aristoti. ī libro de plantis. Nunquit terra mater ẽ z sol est pater plãtaruꝫ. quia terra nutrit more matris. z sol efficit more patris. Quidam vero cõsiderantes ī arboribus z plantis generationem. cibationem augmentationẽ. durationem. z ex radice annuã renouationem z nullam penitus ꝑ vrinam vel fecessum eiectionem. putauerũt plantam animalij ꝓfectionẽ. Sed hoc reprobat aristo. dicens ꝙ arbor est alligata terre z nõ habz motum ex se. nec ex suo toto. nec ex suis partibus. ita ꝙ diuerse ꝓtes determinentur diuersis opibus ꝑ formas diuersas. vt oculus ī animali ad videndũ et auris ad audiendũ. nec habet animã ꝓfectã imo nõ habet nisi ꝓtem ꝓtis anime id est animã vegetatiuaꝫ. Sed animal habet opationes plures z nobiliores ꝙ planta. quare animal nobilius est

arbor est aruis eo ꝙ radicib⁹

omni planta·Diuersificatur autez arbor quo ad substantiam /virtutem z opatiõnem·Nam vt di·aristo·li·i· de vegetabilibus·c·ij·quedam arbores habent gramen et resinam/cuius ratio est quia humor superhabundãs a calore totaliter non digeritur/nec etiam totaliter a tegimine nature dimittitur· et ideo depellit ad exteriora/nisi a frigido aere circũstãte infrigidatur· Item quedam habẽt nodos quia illis mediantibus/ptes successiue generate ad inuicem colligantur Itẽ habẽt venas/id ẽ rimulas i q̃b9 natat humiditas custodiatur z a terra ad ptes singulas deriuatur· Item habet ventrẽ id ẽ medullaz in q̃ fit humoris decoctiõ ante q̃ transferatur in substantiam foliorum fructuum vel ramorum·vt di·ideꝫ· Item habet corticem ad interiorem lignĩ defensionem· quia quod facit coriuz vel cutis in corpis animalis superficie/ idem facit cortex in arbore(vt di·Isido· Item generaliter habet lignum siue truncum vt dicit aristo·Et est sic dictum scõm isidorum eo q̃ in censum de facili in lucem sit cõuersum·vnde z lichinus dicitur eo q̃ plentibus pstat lumen·lignum itaq̃ ẽ pars arboris fortior z solidior z substantialior que a radice exiens·vsq̃ ad sũmitatem ipsius arboris se extendit z habz quedam intrinseca vt medullaz/ad quã est recursus nature/cũ subtrahitur hũor cibalis extrinsecus·sicut i cibatione animalis/quando deficit nutrimentũ i mẽbris ad sanguinem in venis existentem cõtinue fit recursus(vt di·albu·z expresse auicen·z constat·Habet insuper quedam extrinsecꝰ sibi annexa arbor vt cortice/ramos/folia/flores/fructꝰ/z sũmitatem·z dicit ibidez aristo·corticẽ ad omnium interiorum defensionem·ramos et virgas/ad sui dilationem·folia/ad fructũ nouelloꝝ ptectionez ab extrinsecis corruptelis·fructus ad sui speciei conseruationem·rotunditatem siue rotundam sũmitatem habet arbor in suo cõplemto q̃si figurã col ũnalez/q̃ vtiq̃ ·vt di·albu· accidit pter vniformem extensionez humoris ad partes laterales/z vniformez

caloris digerentis humorem in tota sui substantia actionẽ·Habet adhuc omnis planta radicem z in radice multiplicem nodũ·radicẽ quippe loco oris/ q̃ mediãte trahitur humor ad totam substantiaz arboris nutriendam·Nodi vero similes sunt neruis in corpe animalis quia per illos ptes cõtinuabiles ad inuicẽ colligãtur·Item arbores habent quasdaz partes superfluas que non sunt partes determinate a natura nec sunt necessarie ad esse plante z habent esse in arbore·z ideo cadũt folia/z fructus ab arboribus scilicet pter subtractionez humoris/sicut cadũt pili de corpe animalis·z hoc accidit quia quando humor nutrimentalis miꝰ est sufficiens subtrahit ipsum natura ab huiusmõi pertibus nõ necessarijs/ ne deficiat in necessarijs· z ideo cadunt generaliter ab arboribus tempe hiemali·remanent tamen in aliquibus vt in buxo et cõsimilibus vel pter sufficiẽtiam humoris/vel pter humoris viscositatem z ligni cõpactionem z soliditatem·Nã arbores que raram substantiam z porosaz sunt habẽtes citius de suis foliis deperantur z maxime quando humor nutritiuus liquidus est atq̃ paucus ·Differunt aũt arbores in multitudine suaruz partium z paucitate/in magnitudine et paruitate/in fortitudine z debilitate·cuius causa est humor qui in aliquibꝰ magnis arboribus est lacteus vt in ficubus et humor talis habilis ẽ ad se dilatãdũ in latũ z in longũ· Inquibusdam vero est piceus viscosus z insufficiens ad extẽsionem/eo q̃ ptes adherent ad inuicẽ ad modum·picis z ista est causa quitatis z paucitatis in partibus arborum z plantarum/talis autem viscositas non ẽ causa debilitatis in plantis z arboribus nisi fuerit diminutꝰ calor vel insufficiẽs z imperfectus · In quibusdã etiam arboribus est humor acutus calide z sicce complexionis·hic in quibusdam est cã fortitudinis z vigoris·calidum est leue z subtile z penetratiuum·z ideo talis humor se extendit·z crescit arbor in magna quãtitate·Item in ptibus arborum attẽdit

equalitas et similitudo·quia equalitas in quantitate et similitudo i figura·ista equalitas causat ex habundantia materie cum equalitate caloris agentis et oppositum a causa opposita causat·Eodem modo attenditur in eis raritas siue spissitudo·quia raritas accidit ꝓpter insufficientiam caloris ad terminationem humoris· spissitudo autē accidit ꝓpter sufficientiam caloris ad condensationez humoris et eius terminationem·Item differunt arbores z plante in modo fructificandi·Nam quedam(vt ibidem dicit aristoteles) producunt fructum sup folia sua z hoc accidit ꝓpter fortitudinem fructus et indigentiam caloris solis digerentis humorem ipsius·quedam vero sub folijs z hoc accidit ꝓpter debilitatē fructꝰ ne ab excellenti calore vel frigore corrūpatur·Et quarundam fructus est suspēsus a stipite suo· i·prope stipitem et hoc accidit ꝓpter insufficientem humorem z insufficientem calorem ipsum ad extremitates expellere non potentem·Item omnis arbor generaliter habet radicem que est mediatrix inter corpus plante z terre qua cibat·vnde et radix vita plāte dicitur secundus grecos·quia causam vite plantis adducit·Item habet stipitem a radice immediate procedentem z hoc fuit necesse· vt dicit aristotiles ꝓpter corporis plante vel arboris sustentationem vnde assimilatur statute corporis sustentantis·vnde est stabile fundamentum arboris sustinens ramos z fructus eius·Item in duro stipite habet medullam mollem quam(vt d·ari·)quidā vocant arboris matricez· quia in ipsa seminarius humor plante nutritur·vt fetus in matrice·quidam vero vocant eam arboris viscera quia in ipsa separatur purus ab impuro sicut fit in animalū intestis quidam etiā vocant eam cor·quia ex ea ꝓcedit motus vite vegetabilis·sicut vita sensibilis ꝓcedit de corde cuiuslibet animalis· Item cortice habet omnis arbor ad suam terminationem interiorez z defensionem ex humore subtili extracto ad exterius·per calorem aeris desiccato sic lignuz interius ex humore grosso sicco essentialiter z accidentaliter humido procreatur (vt d·aristo·z albuma·) Itez arborum sicut z plantarum quedam sunt domestice z ortenses·quedam vero sunt siluestres·Arbores vero ortenses·sic sūt plante si nō fuerint culte·erūt siluestres vt dicit aristot·) z harum quedam faciunt fructum z oleum ꝓpter humorem vnctuosum z aereuz sufficientem·z quedam non·ꝓpter talis humoris defectū et in quibusdam cito folia cadunt·ꝓpter humorem rarum non vnctuosum cito sicabilem·z in quibusdam non·ꝓpter causam cōtrariam·Item sicut est diuersitas arborum z plantarum in magnitudine z paruitate sic ē diuersitas in pulchritudine z deformitate·nam eis accidit pulchritudo ꝓpter equalitatem materie et elegantem partium ordinationem z calorem sufficienter agentem z extendentē materiam in rectam z debitā natute dispositionez·deformitas vero causatur ex cōtrario tam in arboribus·q̄ in plantis Item differunt in bonitate fructuum z in malicia·z hoc accidit ꝓpter maiorē humoris materialis dulcedinem vel minorem·vel propter caloris magis vel minus correspondentis materie vel humori materiali debitam ꝓportionem· Item d·ibi aristo· q̄ arbores z plante siluestres magis fructificant q̄ ortenses·z hoc (vt dicit albuma·) accidit propter maiorem habundantiam humoris parum vnctuosi et nodosi ō facili cedētis diuisioni expulsioni z in substantiam fructus cōuersioni·nihilominus tamen fructus ortenses sūt meliores simpliciter·q̄ siluestres (vt dicit ibidem aristo·) cuius ratō est·vt d·albuma·maioris humoris vnctuosi aerei vel dulcis habundantia que in materia fructuum ortensium perfectius inuenit· Item cōsideratur arborum diuersitas sicut z plantarum ex loci diuersitate in q̄ crescunt· Nam quedaz in locis aridis crescunt z siccis z ille sunt minoris quantitatis propter defectum humoris Quedā vero in locis humidis fluuialibus z maritimis ac stagnosis· z tales solent esse

maioris quantitatis tamen ille que crescunt iuxta ripas marium salsorum non multum crescunt ꝓpter habundantiam harenarum et humoris attractiuam minimam siccitatem. Juxta tamen mare rubrum fallit hoc. vt dicit aristoti. vbi arbores fiunt magne. z hoc vt dicit Albu. ꝓpter habundantiam humoris z caloris. Item attenditur diuersitas in foliorum z florum variatione. nam quedaz habent folia aspera scilicet ꝓpter dominium terrestreitatis z siccitatis z quedā lenia. ꝓpter equalitatez aquee humiditatis. z proportionem debitam caliditatis. folia etiam habent quedam fissa et tamen lata vt vitis. hoc accidit ꝓpter dominium terrestreitatis z priuationez viscositatis z inequalitatem caloris materiam inequaliter extendentis. quia in talibus humor scilicet vnctuosus z viscosus transit in materiam fructuum. aquosus vero z terrestris in materiam transit foliorum (vt d. albu. Item variantur arbores z plante in extremitatum partium suarum varia figuratōe. Nam quarundaz extremitates sunt piramidales et acute. vt patet in spinosis. i quib⁹ calor subtiliorem humorem velocius attrahit ad exteriora. z illum desiccando conuertit in acutum. grossiorem vero partez cōiungit cum stipite z radice (vt dicit albuma.) cōtrarie autez figure ex causa cōtraria generantur. Et hoc idē patet i fructibus qui (vt dicit aristo.) sunt diuersorum modorum. non em̄ sunt omnes anguli. id est figure angularis. neq; omnes super rectam lineam sunt protensi. Jmo quidam sunt circulares ꝓpter eq̄lem materiam humoris. z equalem actionem virtutis agentis z caloris. per quā materie partes equaliter extenduntur. et a medio vsq; ad circumferentiam vniformiter protenduntur. angulares vero ex causa contraria simpliciter oriuntur. Item variantur in coloratione diuersa nam tam fructus q̄ flores. tam rami q̄ stipites in arboribus variantur (vt dicit Aristo.) ex humore em̄ frigido terre siue melancolico nigrescūt z vilescunt. ex humido z frigido albescunt. ex calido rubescunt. z sic de aliis (dicit albu.) sub tali ei differentia dommantis humoris z agētis caloris substantiam digerentis. in p̄dictis omnibus saporum differentie generantur. Jtē differunt tam arbores q̄ plante in fructuum maturatione. nam quedam matureſcunt citius (vt dicit aristo.) sicut moza. ceruſa. z cōsimilia. z hoc accidit ꝓpter sufficientiam caloris potētis super humidis maturandis z digerēdis et obedientiam humoris actioni caloris nullatenus resistentis. quedam maturos habent fructus tardius ꝓpter grossitiem humoris aquosi inobedientis z i sufficientiam caloris digerentis. z hoc accidit potissime in arboribus que sunt silueſtres. Eadem est ratio quare quedam arbores citius frondescunt. quedam tardius. cito em̄ emittunt folia. ꝓpter habūdantiam humoris aquei indigesti nō vnctuosi. sed fluidi. z de facili se extendentis ad arboris siue plante extremitates et ex contraria causa contrarium accidere consueuit.

ARbor aromatica aliquando habet aroma in cortice. aliqñ in floze. aliquando in fructu suo. vt patet in cinamomo qđ est cortex. in mace. quod est flos. z in muscata quod est fructus. Est autem causa aromatis (vt dicit albu.) siccum terre in subtile commixtum subtili aqueo. z secundum eius dominium magis in vna parte arboris q̄ in alia. est vna pars magis aromatica q̄ alia. alia vero arbor est tota aromatica secundū omnes partes sui vt arbores balsami cui⁹ singule partes sunt odoris flagrantiam respirantes. vt post dicetur. Inter aromaticas vero plātas z arbores quedam grana in quibus est ratio seminis ꝓcreantur. quedā per se ex competenti cōmixtione elementorū ꝓducuntur. quedam ex radicis z stipitis plantatione multiplicātur z quedaz per insitionem surculi in trunco. esse debet tuz sortiuntur (vt d. albuma.) Inter omnes arborū insertiones ille sunt magis laudabiles. quando similia similib⁹

inſeruntur·vt dicit ariſtotiles·q̄ duplex eſt intellectus·vel ſic dupliciter intelligitur vel in plantis cōſimilis ſpeciei vt inſertio fici in ficum·z vitis in vitem· vel de illis qui habent humorem proportionalem inter ſurculum z truncum·cui inſeritur·ita q̄ humor vnius ſit aptus ad alium nutriendum ſicut quando ſurculꝰ piri in mali trunco inſeritur vel econuerſo· Item notabile eſt q̄ ſurculus inſertꝰ alicui trunco totam virtutem trunci in ſuam virtutem conuertit z tranſmutat qualitatem·ſi enim fiet inſertio oliue ſuper radicem ſiue truncum bete·virtus oliue deſcendit in virtutem bete·z indurat eam z facit eaz indurare ad aliquod tempus z tandem humiditatem ſibi exeuntem ad ſe attrahit z tranſmutat i ſuā ſimilitudinem aut conuertit·vt dicit alſuper finem primi libri· Item dicit ideꝫ non pueniūt de facili ex ſemīe malo plāte bone·nec ex bono ſemīe vel radice arbores male quamuis in animalibus cōtrarium ſepius videatur·cuius ratio eſt vt dicit albu·)quia planta eſt terre affixa z vnifoeme recipit a terra nutrimentum·animalia vero non ſic propter varietatem complexionis·z etiam propter cōtrarietatez appetitus ſiue appetibilis voluntatis·z ideo aliud eſt in animalibus aliud in arboribus· Itez in omni genere arborum ſic eſt q̄ per culturam debitam ſilueſtres cōuertunt in ortenſes·Et poſt ariſtotiles ibi exemplum q̄ amigdali amari per culturam efficiuntur dulces·ſimiliter z malagranati acidi mediocres Dicit etiaz q̄ arbor habens groſſuz cortícem cito fit ſubtilis·z hoc accidit·vel propter defectum vnctuoſi humoris qui eſt materia fructuum vel propter duritiem corticis prohibentis euaporationez groſſi qō in arbore eſt nociuuz· ſed dicit ideꝫ q̄ ſi ſcindatur radix eius z illi ſciſſure lapis imittatur turſuz fecunda fiet· cuius ratio eſt(vt dicit albertus)quia per iſtā ſciſſuram fit nociui groſſi euaporatio·et caloris ſolis vel aeris circumſtantis introductio cuius virtute fit ipſius humoris corruptiui cōſumptio· Item dicit ibidem amigdala z malagranata mutantur a malicia per culturam· Nam malagranata ſtercore porcino fimata z aqua dulci rigata meliorantur·cuius ratio eſt vt dicit albu·)quia per caliditatem z ſiccitatem huius fimi ſuperfluitas aquoſa reprimitur in granatis· ſed ne per exceſſum caliditatis z ſiccitatis fimi·cōuertātur fructus in amaritudinē·competit apponere aquam dulcem caloris z ſiccitatis dominium temperantem· Similiter amigdali(vt dicitur ibidem) clauis confixe gummi per multuz tempus emittūt et aquoſam ſuperfluitatem impedientē generationem humoris vnctuoſi·qui ē materia,fructuuz eiuſdē·z ita p̄ hoc a ſua malicia alterantur (vt dicit albu·) Itez ibidem arbores z plante ſilueſtres p̄ artificium z culturaz fiunt ortenſes ,fructificatiue z fertiles·ad hoc autem vt ſilueſtris planta fiet fructifera vel alteretur i bonitatem a malicia·multum cōfert locus,z labor in colendo z maxime tempꝰ anni in quo plantatur·ſicut ibi dicē ariet ponit exemplum de boleno id eſt juſq̄amo·quia quod eſt natum in perſia eſt perniciosum·ſed tranſmutatum et tranſplantatum in egyptum z hieruſalem fit comeſtibile·z hoc accidit·vt dicit albu·q̄a per temperamentum loci a diſtemperantia ad medium reuocatur· Itē tēpus tali tranſmutationi maxime cooperat· Nā vt dicit ariſtoti·arbores que indigēt plātatione·plātātur plures in vere·z hoc p̄pter temperantiam caloris z humiditatis confortantium caliditatem z humiditatem arborum z plantarum· In hieme vero pauce propter ſuperhabundantiaz frigiditatiſ z būiditatis ſed in autumno p̄pter frigiditatem z ſiccitatē·paucissime vero in eſtate poſt ortum ſtelle canicule et hīpropter dominiū caloris z ſiccitatis cōſumentium humidū naturale in planta z precipue in radice· i egypto vero ſemel in anno fit plantatio quando ſcilicz terre illius ſiccitas temperatur ex fluuii nili·vt dicit ariſto·z albu· Item ibidē dicit

q̄ arbores diuersimode producunt frondes suas. Nam quedam ex radice/quedam ex stipite/quedam iuxta terram/q̄dam in ramis et virgis iuxta sūmitatez/quedam in medio causa huius diuersitatis in producēdo est diuersitas humoris aquosi subtilis /leuis /et non vnctuosi q̄ est materia foliorum et equaliter nō habundat in omnibus. et operatio caloris est dissimilis in diuersis. et ideo dissimiliter ex illo humore producunt frondes. Similiter quedam fructificant semel in anno/ et quedam pluries. et non maturantur fruct⁹ vltimi/ sed crudi remanēt et indigesti/quia propter vicinitatez hiemis calor non sufficit ad maturandum. semel autem fructificare perfecte magis ē consuetum. quia semel in anno semē colligunt. et semel sufficit calor ad extensionem humoris et ad extremitates arboris et ad conuersionem eius in substantiaz fructus et eius completam maturationē. Item quedam arbores sunt fertiles per multa tempora/propter habundantiaz caliditatis et humoris vnctuosi sicut ficꝰ. et quedam vno anno fructificant et alio requiescunt vt oliue. cuius ratio est quia in sequenti anno reficiuntur restaurando sibi humorem. tantum enim emittūt in vno anno ad substantiam fructus/ q̄ntum requirit secundus annus ad humoris restaurationem licet multos producunt ramos tempore refectionis. modicum tamen temporis producunt fructuz Item quedam arbores sunt fertiliores in iuuentute q̄ senectute. quia i iuuētute plus habundant in calore et humore. quedam vero e conuerso plus fructificāt in senectute/q̄ in iuuentute. cuius ratō ē vt dicit albu.) quia in iuuētute plus habundāt de humiditate/ q̄ naturalis calor possit digerere/ et ita fit mobediens calori. in senectute vero miorat humor et fit obediens digestioni caloris. et b̄ patet in amigdalis et piris. sicut exemplificat ibi aristo. Item dicit aristo. q̄ tam arborum q̄ plantarum siluestrium et ortēsium diuersitas discernitur per masculos et femmas. quia arborum masculus est spissior durior densior et ramosior/ q̄ femma et siccior. et fructus eius ē breuior et maturior et folia diuersa et surculi/ quorum omnium ratio est (vt dicit ai.) quia masculе arbores plus habundant in calore et siccitate q̄ femine/que partes masculе vehementer cōstringuntur ad inuicem et faciunt arborem spissiorem. Intensio enim caloris multiplicantis humorem et extendentis in plures partes facit ramosiorez/sicut et intensio siccitatis cōsumentis humorem efficit siccioꝛem. solidꝰitas enim etiam et strictura venarū arboris masculе prohibent humorem multum emitti ad vnum locum arboris siue plante/ vt cōuertatur in substantiaz fructus. et ideo fructum habet breuiorez. Folia similiter habet diuersa a femia/quia aspeꝛa et minora ac strictiora propter dominium siccitatis. Similiter et surculos duriores habet q̄ femma et hoc propter maiorem humiditatem extendentez in femma q̄ in masculа Item dicit aristote. q̄ si folia vel pulus foliorum vel cortex masculе palme foliis femine componantur vt cohereant citius maturabūtur fructus. femine prohibebunt casū foliorum et fructus/ donec completa fuerit digestio. et huius ratio est (vt dicit albu) quia masculа palam mediante aere deferente auget calorez femine quo mediāte excitat calorem ad operationem digestionis quam aristote. pepenmis vocat i x. li. metheo. Item dicit aristo. q̄ discernitur masculа a femma per pululationē velociorem. prius enim pululat q̄ femina propter calorem fortiorez. et etiam p odorē/ qz masculа pl⁹ odorat q̄ femia propter maiorem subtilitatem fumi siccꝰ resoluti a masculа et non a femma. Item dicit aristote. q̄ ventus defert odorem masculе ad femmā et maturabuntur citius fructus eius simul. quia coherebunt partes scilicet fructuum femine ad maturationem quando folia masculе in illa scilicz in femina sunt apprehensa (dicit etiā albuma.) q̄ folia masculе palme cōiuncta cum foliis femine ita ad inuicem cohere bunt q̄ vix poterunt sine mēsura ab in-

uicem separari. ¶Item dicit ibidem aristoteles q; ficus siluestres cōferunt ficubus ortensibus· quando ex oppositō cum plantantur· quia siluestres sunt calidiores ⁊ siccziores ·⁊ ideo excitant calorē ortensium ⁊ cōfortant· Item humor ficus siluestris resolut⁹ ⁊ delat⁹ ⁊ pect⁹ ad radicem ficus ortensis ipm nutrit ⁊ confortat· Similiter dicit ibi aristote· q; balaustia ē flos malagranati· sed hic pomtur p arbore scilicet malagranata· oliuis cōferunt· si cum eis plantētur· eo q; balaustie habundant in calore cōueniente nature oliuarum· ¶Hec de proprietatib⁹ arborum ⁊ plantarum cōtraximus de verbis aristo· li· i· vegetabilium· ⁊ glo· albuma· qui transtulit ⁊ exposuit eundez· In libro autem animaliū· xviij· dicit aristo· omnes arbores que fructificant omni anno fiūt segnes· arbores inquit que minimum faciunt fructum cito desiccantur· cū do cibus transit in semē id est humor nutritus qui deberet nutrire· transit in materiam seminalem· Alias proprietates nobiles ⁊ insignes tam arborum ⁊ herbarum q; plantarum possumus elicere ex verbis aristo· ⁊ albuma· in li· ij· vegetabilium· vbi dicitur· ¶Plāta habet plures vires· Nam a terra habet firionem ab aqua coadunationē· ab igne vero habet cōsolidationem ⁊ partium terminationem· ex aere ⁊ igne habet raritatem ⁊ dilationem ac extensionem· fructuum cōpletionem ac maturationem· sine enim calore ⁊ humido aquosum non terminatur ⁊ finitur· vt patet ibi in exemplo aristote· non latum/ non coagulatuz/ nec terminatuz in esse latericeo sine igne partes aqueas cōsumente· ⁊ terreas pariter cōmergēte· Et ex aere ⁊ aqua pariter ⁊ ex igne habet arbor raritatem ⁊ porositatē ex aqua habet augmentandi possibilitatem· quia quod omnino solidū est· augeri non potest· vt ibidem dicit aristoteles· ⁊ ideo lignum maximum ⁊ ponderosum non habz mergi in aqua· vbi modica pticula auri submergit aut lapilli· et hoc accidit quando lignum est porosū et ideo per aeris subintrationem intra poros ⁊ aque superficiem habet ferri· ligna vero que sūt vltime soliditatis ⁊ cōpactionis sicut hebenus ⁊ cōsimilia· in aqua subito petunt fundum (vt dicit aristote· ibidem ⁊ octauo metheoro·) vbi dicitur q; ex hebeno nigro expirau t aer· et ideo submergitur· porosa autem vnctuosa supernatant· quia multuz habent aeritatis materiam cōtra aque superficiez eleuantis· vt patet in foliis ⁊ pilis ⁊ omnibus vnctuosis· Nam vt dicit aristo· pruū est aque substantiaz aeream subtilare· ⁊ compacta deprimere· ⁊ ideo rara et porosa aeris susceptibilia supnatant· compacta vero ⁊ compressa inferiora petunt ⁊ ad infima se profundunt· Item vapores terrestres ⁊ aquei per calorem coagulati sunt materia herbarum ⁊ plantarum· qui commixti per calidum igneū et per virtutem stellarum recipiunt formas completiuas herbarum ⁊ plantarum· ⁊ hoc quo ad semē ⁊ quo ad fructū· calor itaq; inclusus in coagulato humore fit ad plāte nutrimentuz qz attrahit aquam dulcem cui etiaz cooperatur extrinsecus calor solis· actio autem caloris exterioris cum propria caliditate naturali digerit naturalem humorem in eodem loco ⁊ conuertit in substantiam plāte· vñ secundum aristoti· terra montuosa quia est dulcis dulcem scilicet continens humorem· ideo in illa citius nascuntur plante et maturantur fructus· Nam montes attrahunt humorem dulcem ⁊ subtilem· q; bus cooperatur claritas aeris tam in attrahendo· q; in digerendo· ⁊ fit cito conuersio illius humoris in substantiaz plāte (vt dicit aristote·) ¶Item dicitur ibiq; quando frigus scilicet aer frigidus fugat calorem ad interius terre· ⁊ aggreganter partes eius cum aqueo humido et per calorem depressum a comprimente frigido ad interiora· decoquitur vapor sic coagulatus ⁊ in substantiam plante conuertitur· ⁊ fieri dicitur locus per intentionē caloris· ⁊ sic egredit ex eo plāta

Item quandoq; aer mixtus cum terra ⁊ cum aqua ī fundo aque coagulatur et per actionem caloris termīatis et digerentis illud mixtum confusum ⁊ generat planta·vt patet ī nempbar et ī aliis herbis mmutis ⁊ que solent crescere ī aquis et quarum folia tegunt aquam·et he nascuntur sursum non expanse ⁊ tum propter subtilitatem aeris et aque dulcis sursum eleuantis ⁊ tum propter soliditatem terre radices īferius sustentantis a qua planta recipit rigorem radicis et stipitis et sustentationem ī sua erectione· ¶ Item aristotiles ibi et ī locis essentialiter frigidis ⁊ accidentaliter calidis vt ī quib⁹ aqua calida fluit multotiens nascitur planta·quia calor aque cōtrahit frigidum humorem ad superficiem terre ⁊ locum mixtionis·vnde ex aere ⁊ vapore terreo cum humore aque ī bibito per calorez aque ⁊ stellaz ī plāte substantiam coagulantur· sed hoc nō fit nisi per multum tempus (vt d·aristotiles) propter calorem accidentalem nō cōuenientem generationi talis plante· Item ibidem dicit aristotiles·q; plante comestibiles melius crescunt ī locis leuibus ⁊ altis ⁊ calidis ⁊ q; ī his contrariis·quia ī locis planis ⁊ equalibus habundat humiditas ⁊ maxime quando dulcedo adest ⁊ aeris temperies·Similiter ī locis bene altis ⁊ quia ibi est puritas aeris ⁊ habundātia humoris dulcis·⁊ hoc propter spongiositatem ⁊ vaporem dulcem attrahentem·⁊ ideo ī mōtibus frequenter melior est fertilitas et meliores crescunt fructus·ī valle enim difficile mouetur aer·vnde ex cōculcatione ibi cito putrescit aer ⁊ vapor grossus vnō sequitur prava digestio ⁊ hinc est q; ibi inuenitur humor salsus (vt d·albu) aqua enim salsa grauior est q; dulcis·vt patet ī exemplo aristo· ibidem vt dicit ouum positum ī aqua dulci ⁊ statim petit fundum ⁊ ī salsa vero natabit· terre ⁊ streitate enim sua ⁊ grossitie ⁊ poterit pōdus oui sustinere·⁊ ideo aqua dulcis facilius attrahitur ad loca alta q; salsa sa licet propter suam depurationem/subtilitatem/⁊ leuitatem·Item aristoti·lutum ignitum id est firmum ⁊ tenax cito producit plantam vnctuosaz propter facilem transmutationem talis luti ī vnctuositatem·vt dicit ibi albu· Et ad hoc vt durabilis sit planta ⁊ oportet vt habeat bene digestum humorem ⁊ vnctuosum vnō ille plante que habent humorem ī digestum superueniente frigiditate cito arescunt·vnō ⁊ caulis vltra triennīū non durat·tamen si ei īseratur ex natura plante īsite ī stipite fiet decoctio et conuertitur ī naturam īsite ⁊ durabit diu·Item vt dicit aristo·planta crescit quandoq; ex lapide solido ⁊ duro·nā aer mclusus ī lapide nititur ascendere sed cum non inueniat exitum liberum p̄pter lapidis soliditatez iflectitur ⁊ mouetur ad lapidis ptes ⁊ ex sua agitatione calefit ⁊ calefactus autez aer attrahit sursum humorem residuum ⁊ qui est ī lapide·⁊ erit vapor cum humore illo cū parua resolutione partium lapidum ex illo vapore ⁊ humore ō lapide educto·quandoq; planta generatur adiutorio caloris solaris ⁊ aerem prius calefactum vigorantis ac digerentis humorem a lapide iam attractum ⁊ ī substantiam plante transmutantis·sed non diu durat planta talis nisi terra circumstante ⁊ dulci aqua irrigante ⁊ temperato aere foueat· et hoc propter humoris paucitatez· Item arī· plāta si fuerit p̄pe solem id est versus orientem citius nascetur·⁊ hoc propter caloris sufficientiam·tardius vero si fuerit ad occidentē·propter caloris elōgationem·Item ibidem d·albu·ex temperie seruatur cuiuslibet plante nutrimentum·Si enī nimia fuerit humiditas opilantur vie ⁊ pori per quos deberet nutrimentuz ascendere ad arboris extēsionē· eodem modo si nimia fuerit siccitas ⁊ cōstringuntur pori ⁊ sic planta non nutritur·Item aristotiles· quelibz planta īdiget q̄tuor·s·semīe terminato ⁊ ī sua specie perfecto ⁊ maturo ⁊ ⁊ etiam a putrefactione conseruato·⁊ cōuenienti loco id

est tercio generationi plāte cōgruo et aque moderata humore scilicet tempera to ⁊ aere cōsimile scilicet mediocriter tē perato (quia vt dicit albuma) si aer fue rit nimis calid⁹ / calor naturalis euapo rabit apertis poris si nimis frigidus suf focabit plantam. prima duo sunt necessa ria ad plante generationem secūda duo necessaria ad eius nutrimentum ⁊ cōser uationem. Item species ⁊ plante inhabi les que crescunt in montibus ad vescen dum sunt minus delectabiles / ⁊ ad dige rendum fructus habent duriores. ⁊ hoc propter vehementem coagulatōnem per calorem agentem in humiditatez. ⁊ ideo tales fructus non multum sunt nutribi les. vt dicit aristoti. quia vt dicit Albu quāto planta est magis medicinalis / tā to minus nutrit. Item loca a sole remo ta non erunt plantarum multarum / sic nec animal fecunditatis multe est in ta libus locis (vt d. aristoti.) cuius ratio ē. vt dicit albuma. quia illi qui sunt dire cte sub septentrione / habent diez cōtinue per dimidium annum. per reliquuz aūt noctem. ibi ergo raro crescit planta vel animal. in estate non potest propter con tinuationem caliditatis. in hyeme vero nō potest / propter continuationem frigo ris ⁊ ideo vt dicit aristoti. planta ibi ge nerata non habet vires foliorum nec fru ctuum propter defectum caloris agentis in vno tempore anni ⁊ ꝓpter superfluita tem in alio. Item arbor multarum spi rum multum habet de humore vnctuo so / ⁊ cum se mouerit ille vapor vnctuos⁹ per calorem proprium / cooperante calore stellaruz digerit / ⁊ cōuertitur in substan tiam plāte que ei inseritur. vnde illam digestionē operatur calor vitalis implē do cum calore extrinseco competente / et crescit planta insita gracilis ⁊ extēsa sur sum. vnde propter hoc est plante multum spinose / vt in ea fiat insertio alterius spe cies. ⁊ hoc d. albuma. quia habet multū humorem attractum ab exterior calore munctuosum ⁊ ita cōglutinationem ex pulsibilem a calore interiori in pluribus locis / ita ꝙ pars ei⁹ superior cum expel litur / ē subtilior ⁊ penetrabilior per quaz potest aperire multos pozos plante ⁊ ip sos ingredi ⁊ ipsam incorporare ⁊ cōso lidare plante inferiori. Item planta q̄ inseritur plantam siue truncum cui inse ritur transmutat in suam speciem / ⁊ nō econuerso / cuius ratio est (vt almiredus dicit) quia iferior plāta mouet superiorē per humorem ⁊ calorem quem ei trans mittit. sed superior humorem attractum vlterius digerit ⁊ decoquit ⁊ in naturaz suaz conuertit / ⁊ postea virtutem suam i inferiorem transmittit ⁊ alterat illaz cui inserta fuerit ⁊ cōuertit eam in suaz na turam ⁊ speciem. Itē quinq̄ species sūt generationis plante (vt dicit aristo.) scu licz ex semie ex putredine / ex humore a que / ex plantatione / ⁊ ex vnius in aliam insertione. Item sunt arbores ⁊ plante que producunt fructum ante folia (vt d. aristoti.) sicut ille que habent multum humorem vnctuosum materialez ad fru ctum / quē vt digesserit calor naturalis si mul cuz calore solari cito maturabit fru ctum. ⁊ ille humor vnctuosus habundās prohibet humorem munctuosum scilicet aquosum materialem ad folia ne ascen dat aut in folia prorumpat ante fructuz in tali planta. Item quedaz citius pdu cunt folia q̄ fructum / ⁊ hoc propter defe ctum ⁊ paucitatem humoris vnctuosi et habundantiam humoris aquei materi alis ad folia / quez calor solaris citius at trahit ad locum productionis foliorū q̄ vnctuosum humorem ad productionem fructuum. ⁊ ideo tardatur maturatō hu moris vnctuosi materialis ad fructuz et fit processio foliorum. Item quedam si mul producunt folia cum fructu / vt sunt ille que habent predictos humores mul tos ⁊ proportionales ⁊ calorem interio rem ex exteriori calore solis i aere equa liter operantem in vtroq̄ / ⁊ vtrumq̄ sci licet aquosum in folia / ⁊ vnctuosum in fructus equaliter expellentem. Item aristotiles dicit. Antiqui asserebant fru ctus ⁊ folia esse idez ⁊ folia non esse nisi

ꝓpter fructum nec differre ab muicez materia: niſi ſecundum maiorem vel minorem digeſtionez aquoſi z crudi humoris humor em aquoſus z ſubtilis cito attrahitur a caloꝛe ſolis z cedit in folia: q̄ vero magis eſt vnctuoſus z digeſtus cedit in materiam ipſius fructus. ¶ Item dicit ariſto: alique arboꝛes ſunt ſpinoſe: b non eſt de intenſione nature plante ſubſtantiam generantis: ſed accidit ex raritate arboꝛis ſiue plante per quam attrahitur humoꝛ frigidus paruꝰ coctus z exiens per illam arboꝛis raritatem a caloꝛe ſolis in ſpinam coagulatur: z fit i foꝛma piramidalis incipiens iuxta ſtipitē a groſſo z lato z i parte anteriori terminatur in acuto. Nam humoꝛ ſubtilis q̄ ad ſpinam eſt cauſa materialis elongat paulatim a planta z in longum z acutū ſe diffundit: eodez modo faciunt omnes arboꝛes quarū partes piramidalis ſunt figure. Item arboꝛes generaliter exteri⁹ ſunt virides: z interius albe: pars enim interioꝛ habet materiam appropinquātem ad albedinem: z pars exterioꝛ ad viroꝛem. nam materia que attrahitur ab interiori expellitur z ad exterioꝛa: i coꝛtice aliquantulum digeritur: z in virozez tranſmutatur. quia viroꝛ medius eſt coloꝛ inter rubozem. qui prouenit ex perfecti caloris actione: z inter albedinem q̄ prouenit ex imperfecta. ¶ Item ariſto: arboꝛes variantur in figura. nam quedam ſurſum: quedam deoꝛſum: quedam inter hec tenent medium. Ille enim i q̄rum medulla viget humoꝛ ſubtilis: quē mouet z attrahit caloꝛ ad ſuperioꝛa piramidantur id eſt in foꝛmam piramidalez et moduꝰ flamme que aſcendit in pmū virtute ignea eleuātur. Ille vero in quatum medulla viget humoꝛ groſſus z aq̄ſus inferius deprimuntur z angustant. vnde z ille partes ſua grauitate inferius mouentur z in groſſum in parte infima coartantur. In quibus vero erit humoꝛ medius inter groſſum z ſubtile z temperata pars aſcendit ſurſum: z erit cauſa eleuationis. z pars deoꝛſuz: que erit cauſa ingroſſationis. vnde ſecundum maiorem vel minorē digeſtionem illius humoris in radice vel medulla: ſolet magna apparere arboꝛ in figura. Nam neceſſaria eſt prima digeſtio in radice ad eius incrementum. Secunda vero neceſſaria eſt in medulla ꝓpter completionē/ maturationem/dilatationem/z conſeruationēm. z ſufficit iſta duplex digeſtio ad plantarum completionem Tercia vero in ſolis animalibus reperitur (vt dicit ariſtotiles. z exponit albu.) Item diuerſificātur arboꝛes in foliis z in ramis ſecunduꝰ multitudinē humoris vel paucitatem: z caloris foꝛtitudinem vel remiſſibilitatez. Nam ſi caloꝛ fuerit foꝛtis et humoꝛ multus: multa in exitu erūt folia atq; rami z econuerſo. z ſecundum raritatem humoris abilis ad deſiccationē et conſumptionem deſiccantur ipſi rami caderūt folia z remanebit arboꝛ vacua atq; nuda. z in contrariis modo contrario ſe habebunt. ¶ Item vt dicit ariſtotiles non ſolum piramidantur ſpine in arboribus: verum etiam eadam figura inuenitur in foliis z fructibus. quia ſi meatꝰ plante fuerint ampli z valde rari in principio humoris: z poſt ſiccitate vel frigiditate conſtringantur: folia z fructus interius ingroſſabuntur: z in ſuperioribus gracilabuntur z piramidantur. z hoc ꝓpter attractionem leuioris partis humoralis ad ſuperioꝛa vi caloris z repulſationem humoris grauioris ad ſuperioꝛa z denſioris. Conuenit tamen tam foliuz q̄ fructum ſepius acui in extremitatibus et piramidari ſcilicet quando virtute et raritate humoris ſuperioꝛ particula leniatur in parte inferioꝛi. cauda etiā exiſtente humoꝛ in medio diſtenditur: z ſic ſubſtantia fructus vel folij in medio dilatat z vtraq; extremitas ꝓpter dominium igneevirtutis in communi quoda modo ducitur z ſubtiliatur: z ſic in piramidem tranſformatur. ¶ Item ibidem dicit Ariſtotiles q̄ arboꝛes z plante quedam faciunt flores ex humoꝛe valde ſubtili z etiam potentia exiſtente in eius

medulla non tamen p omnia tempata nec digesta secundum vltimā fructus cō=pletionez: disposita tamē ad fructus pro ductionem. Quedā autem arbores ꝓpter mīmiam humoris viscositatem non hūt flores. quia ille humor non potest subti liari z ꝓpter suaz vnctuositatem in subti litatem floridaz dilatari. vt patet in fi=cu: que nō habet flores ex causa iam di=cta. Quedam etiam nō habēt flores pro pter humoris liquiditatez quia ñ potest inferioris substātiam coagulare. vt patz in palma. et similibus. vt dicit aristoti. et ideo secundum diuersitatem materie in qua diuersimode agit calor diuersi colores in floribus tam herbaruz quam arborum generantur. Sed ista ꝑsequi non est ꝑsentis negocij. z ideo ō eis ad ꝑsens ꝓpter tedium forze arbitror quie=scendum. Tamen alias superaddit ari. ꝓprietates in fine libri quas nō reputo contemnendas. Dicit enim circa finem. ¶Planta mquit habens grossuz corticem multum extenditur in altitudinē. z hoc ꝓpter extensionem humoris z impulsum caloris. Nam grossitudo corticis humo=rem recipiens: non simit illum defluere nec etiā ꝓpter suam densitatem ꝑmittit calorez ꝑ poros euaporare: ex qua neces se habet se diffundere et dilatare. vt pa=tet in pmo: in palma et consimilibus. vt dicit aristo. Idem ibidem. Arbores ¶ha=bentes lacteū humorē magnam habent vnctuositatem z calorem fortez i radice et ideo resoluuntur humores vsq; ad ex=teriora arboris: z generantur gūme ali quando liquide: aliquando ex exteriori aere frigido ꝓgelante: aliquando etiam in modū lapidis vel concule indurante. et hoc accidit aliquādo ex frigiditate cō strīngente: aliquando ex caliditate liqui diores partes educente z consumente: et grossiores cōpingente. sicut ibidem dicit alnitedus. Item idem ibidem. Arbores quedam alterantur secūm tempis al tera tionem: quia in estate virescūt: in hieme pallescunt: z tamen folia sua non ꝓdunt nec piciunt. fortem enim habent calorez ñicorporatum. z ideo calor fugit ad inte riora arboris z etiā foliorum: q facie fri gidi aeris hiemalis. z ideo exteriora pal lida z glauca fiunt: z non cadunt folia ꝓ pter viscositatem humoris z incensaz for titudinem caloris. Item ibidem. Arbo=res facientes fructum in principio faciūt fructus amaros: quando scilicet nouiter sunt plantate. z in earum fructu tunc do minatur amaritudo vel pōticitas sapo=r scilicet accedens ad amaritudinem: cui9 causa est quando prima digestio accida ē et ponticata: ꝓpter humoris attracti gros sitiem z terrestreitatem: z ꝓter caloris digerentis paucitatem et debilitatem. z ideo generatio talium fructuū est ꝓeter dulcedinem: quia ipsorum humor crud9 remanet et indigestus. Sed post confir=mato calore et augmentato: humore de purato: calor digerens humorem ipsum efficit sapidum atq; dulcem. quia vt ibi subdit aristotiles etiaz amarū in ignem missuz dulcescit z hoc accidit vt dicit al. ꝓpter illam quam recipit a virtute ignis digerētis immutationem. Item ibidem Inlocis acidis frigidis. s. atq; siccis ali=quando producunt fructus dulces quia calor innatus intra acetosum humorem inclusus per calorem solis ad intus di=gerit illam acētositatem et conuertit in dulcorem: z erit fructus dulcis quamuis acidi sint folia: z etiam extremitates in quibus non est tanta digestio z caloris operatio quemadmodum est in fructu. Cōtingit tamen aliq̄ndo q ꝓpter super=uenientem nimiam adustionem: ille fru ctus prius factus dulcis conuertitur in a maritudinem ꝓpter superfluum calorem et humoris residui paucitatē. Item ibi=dem dicit. In locis tempati aeri a nte dies vernales fructus celerius mature=scunt: ꝓper caloris sufficientiam et aeris exteriozis dispositionē temperatā. Item ibidem. Quedam sunt arbores que pri=mo faciunt fructus dulces deinde pon=tici efficiunt et amari. sicut arbores mi=rabolanorum. Cuius causa est (vt ibidē dicitur) quia arbor talis habet fructus magne raritatis. etiam in hora digestio=nis. cum enim meatus earū sint magni-

et ampli sequitur calor sufficiens perdu
cere humorem materialem ad fructum:
et maturabit fructum·⁊ ideo huius fru
ctus in digestionis principio erit dulcis
sed post calor existens in meatibus cōsu
mentibus humorem inducit siccitatē qz
cōstringit meatus ⁊ poros:ita ꝙ nec ca
lor nec humor pōt ad locū fructus perue
nire·mutantqꝫ frigiditas ⁊ siccitas calo
rem ⁊ humorē ꝓpter quod alteratur fru
ctus in ponticitatem:eo ꝙ prohibet om
nis ascensus siue accessus caliditatis in
nati ⁊ humoris p cōstrictionem inductā
a siccitate ⁊ sic erit frigiditas vincens in
fructu ꝓpter defectum caloris ⁊ erit for
tis ponticitatis ꝓpter iunctura siccita
tis·Sed tandem calor innatus eleuatur
ad locum fructus ⁊ figuratur p calorē so
lis:ꝓpter quod vincit iterum frigiditatē
et inducit incensam raritatem ⁊ siccitatē
et sic erit fructus amarus· In arboribꝫ
plantandis etas lune maxime cōsiderā
da est·Nam que plantantur in plenilu
nio recto vel in recto nouilunio min⁹ con
ualescunt:⁊ si conualuerint fructum fa
ciunt vermiculosum:⁊ fructus tunc pla
tate arboris citius putrescunt·Similiter
et arbores que tunc de terra p̄scindun⁹
minus durant ⁊ citius a vermibus cor
roduntur(vt d·constan·) Ratōm quere
supra li·vij·de effectibus lune·Item in
ter arborem ⁊ eius fructum est quoddā
retinaculum quo fructus adheret arbo
ri sicut fetus per vmbilicuz adheret ma
tri(vt di·constanti·) ⁊ illud retinacu
lum primo est debile ⁊ laxum ⁊ attra
ctiuo humori adhuc vicinum·⁊ ideo fru
ctus de facili tūc excutitur si cū fortioris
venti impulsu tūc temporis arbor moueat
sed post paulatim calore humorez indu
rante fortius adheret ⁊ fructus ita de fa
cili non tunc cadit·sed in fine fructu ma
turato ⁊ ad debitam quantitatem pdu
cto arescat illud retinaculuz vel putrescit
et ideo fructus de facili mozitur tunc ad
casum· Et quāto arbor pfundius figit ra
dicem:tanto maior attrahit plus humo
ris:⁊ fructifera est:plus habundat in fo
liis/fructibus/⁊ ramis· Item arbor sup
fluis abscisis melius fructificat·nā talis
humor trāsit in fructuz q̄ alias transiret
in nutrimentum superfluorum·Hec de
natura ⁊ proprietate arborum in genera
li dicta nunc sufficiant·

De amigdalo

AMigdalus est arbor mature
floręs·Et dicitur hec amigda
lus p arbore:⁊ hoc amigdalū
pro fructu·vnde quidam ait
Sunt matura mora pira ficus amigda
la mora·tamē amigdala le·inuenitur p
fructu in sacra pagina· Numeri xvij·sa
cra em̄ scriptura(vt di·hiero·) non vult
se semp subicere grāmatice legi:nec vult
illius arte regi(Isido·aūt li·xvij·sic d·)
amigdala greca dictō est que latine nux
longa vocatur·hanc nuculam:multi vo
cant quasi mundum nucem·de qua vir
gili·Cum se nux longa siluis induit in flo
rem·Cunctis em̄ arboribus prior se flo
ribus cōuestit·⁊ ad inferenda poma ar
busta sequentia p̄uenit(bucusqꝫ Isi·)de
amigdalis d· aristo·in li·de plantis· ꝙ in
digent cultura:maxime quādo sunt an
tique·vñ si dauis ꝓferent:emittūt qdā
dam gumi:⁊ depurabitur humor in me
dulla:qui materia est ipsius fructus·et
ideo plus fructificant amigdali bene cul
te quando sunt antique ꝙ nouelle·Du
plicem aūt fructū fert amigdalus scilicet
dulcem ⁊ amaruz (vt dicit in platea·)⁊
dulcia amigdala vtilia sunt ad cibum·
amara vera ad medicinā · sunt em̄ cali
da et sicca·De dulci amigdalo dicit dia
ꝙ si recens cum suo folliculo comedatur
prodest stomacho·sed caput grauat/ca
liginem nutrit/venerem accendit/som
num facit/ebrietati resistit· Item dicit id̄
ꝙ si vulpis comederit amigdalam mori
etur·Sepe enim quod medicinale est ho
mini:venenosum ⁊ mortiferū est alteri
animali ⁊ econuerso·Item idem Fere to
ta arbor amigdalorum amarorum ē me
dicinalis· Nam radix eius elixata siue
cocta ⁊ trita:maculas vult⁹ tollit·⁊ pur
gat faciez quando inde est limita:dolorez
capitis maxime mitigat/⁊ etiā vulnera

putrida mixto melle mūdificat ac sanat
coztex etiam z folia sunt mundificatiua
exterminatiua/z sanatiua· oleum autē
de amigdalis extractum·vermes z lum
bricos in ventre necat/mēstrua puocat/
et purgat/cōtra surditatem efficaciter iu
uat/z aurium saniem mūdat z desiccat
si tepidum auri instillet(vt di·diascoz⁹)
Jtez flozes eius decocti in oleo caducos
et litargicos excitant·cū melle triti/moz
sibus canis obuiant/vlcera sanant· gū
mi quod de amigdalis exsudat·mixtum
potioni·sanguinez reicientes iuuat· z sic
patet q⁹ parum vel nihil est in amigda
lo quod non cōueniat medicinis· vt ostē
dit diascoz⁹·

De Abiete

ABies nomē est arboris sic dí
cte ab eundo·eo q⁹ pre ceteris
arboribus longe abeat z i al
tum altius se extendat·cui⁹
natura est(vt d·Jsido·li·xvij·q⁹ est exp⁹
terzemi humoris· z ideo terzibilis ē atq⁹
leuis· Ex abiete aūt dicuntur abiena li
gna vel alia que de abiete ꝓponuntur· z
et abietarius dicitur qui aliquid de abie
te operatur(vt d·Jsido·)Secunduz aris
toti· autem abies est arboz in altum se
extendens plurimum habens raritatis i
substantia z subtilis humiditatis· z ido
caloz eius naturalis a solis caloze foztifi
catur qui illam humiditatem de facili
eleuat·z per sursum mittit z sic ipsam i
arboris substantiam cōuertens·arboz ex
altam facit·Est etiam arboz mire recti
tudinis parum vel nihil habens toztuo
sitatis·z hoc propter virtutem caloris z
equalitatem humoris operationi calidi
tatis obedientis· z ideo directe sine alicq
toztuositate sursum eleuatur·Quamuis
enim abies generetur ex humoze leui et
subtili·illius tamen humoris superfluita
tem reicit natura ad eius superficiem sci
licet inter lignum z coztices·z ibidez a
caloze exteriori inuiscatur·z in naturaz
resine cuiusdam odorifere transmutatuz
propter eandem etiam viscositatem vn
ctuosam ligno abieno incorporatam·abi
es igni apposita facilime inflammatur·
variis insuper edificioruz structuris abi
es accomodatur·z maxime propter suaz
rectam altitudinem/z formam pirami
dalem/vel ad edificationem nauium vti
liter adaptatur·

De aloa

ALoa arboz ē aromatica que i
India generatur(vt dicit papi)
et est arboz odoris suauissimi
atq⁹ fragrantissimi cuius par
ticula vice thimiamatis altaribus ado
letur·vnde nomē traxisse dicitur·De li
gno autem aloes dicitur in plate·aloes
est lignum calidum z siccum quod repe
ritur in magno flumine babilonis cui ti
gris cōiungitur fluuius paradisi·vnde a
pluribus creditur q⁹ predictum lignū in
ter paradisi arbores oriatur·z casu aliq⁹
vel impulsu de paradiso illiue deducatur
habitantes aūt iuxta fluuium·missis re
thibus in flumen·lignum intercipiunt z
reseruant vsui medicinē· Multuz medi
cinale est· Est enim lignum aloe triplex
vt dicat Constan·in libro graduum·pri
mum est valde ponderosum z quod ē no
dosum est valde aromaticum z est subma
ri saporis·subnigri coloris z subrufi·
et contritioni dentium non omnino re
sistens· Dicit etiam q⁹ cum masticatur·
statim odor aromaticus videtur attinge
re cerebrum·z quodāmodo replere· Se
cundū genus est minus ponderosum nec
adeo aromaticum nec amarum· Terciū
genus est subalbiduz valde leue·nec est
alicuius saporis z parui odoris nisi sit a
liunde coaptatum· Sophisticatur autez
lignum aloes cum quodam ligno sibi si
mili in ponderositate z nodositate·z mo
dico aromate· Et a quibusdā lignuz alo
es siluestris nuncupatur· hoc lignum cō
fricatur cum plumbo vt coloz immutet·
et addita superfluitate aurium·vt fiat a
liquantulum amarum z subrufum z po
nitur in decoctione optimi aloes cū mir
to·vt fiat valde aromaticum·z sic fit vt
vix ab optimo discernatur·cognosci tā
men quia durissimum est et masticatio
ni dentiū omnino resistit· z dū masticat

ſapor amarus ſ̃ interius ꝰo non ſentitur· lignum aloes ſtomachum confortat/digeſtionem procurat /debilitatem cordis ac cerebri ꝓfortat/circa ſ̃incopim ⁊ cardiacam maxime paſſionem iuuat· nam cõtra omnes cordis paſſiões ⁊ debilitates ex frigiditate prouenientes /valet vinuz decoctionis aloes·Sed quia vinum mõ fit amarum/modicum apponatur· ⁊ pro delicatis cũ aqua roſacea vinum temperetur/⁊ tale vinũ poterit diu reſeruari·quia a ligno multũ immutatur·eius fumus pnares receptus/ſ̃frigidatum cerebrum calefacit/debilitatũ cõfortat· Et vt laudes eius cõcludam /ſ̃ omnibus corpis debilitatib⁹ ſubuenit ⁊ adiuuat /ſi quis modo debito vti ſciat(ubicuq; platea·

De Aloe

ALoe etiam dicitur cuiuſdam herbe ſuccus /que herba aloẽ appellat· hec herba ī mdia et perſis ⁊ locis plurimis reperitur·cuius ſuccus exprimitur ⁊ ad ignez decoquitur/⁊ poſt ſoli exponitur ⁊ exſiccatur(vt d·platea·)aloe etiam tria ſunt genera ſcilicet citrinum/epaticum/⁊ caballinũ (vt d·plateari⁹)⁊ differunt iſte tres ſpecies ī bonitate·nam bonum eſt caballinum/melius eſt epaticuz/ſed optimum eſt citrinum ⁊ diſcernitur ex colore citrino ⁊ rufo ⁊ precipue cum frangit̃ puluis apparet ac ſi eſſet puluis croci·et eſt eius ſubſtantia clara maxime quando confringitur per minuta fruſta et qñ frangitur ex eo minus fetidum eſt ⁊ minus amarum·Epaticum vero aloe aſſimilatur epati ī coloze/colozem em̃ habet epaticum id eſt nigrum ⁊ fozam ma quedã velut ora venarum·obſcuraz etiam habet ſubſtantiam ⁊ non claram /et eſt amarius q̃ citrinum·Caballinuz autem aloe nigrum eſt ⁊ obſcurum ⁊ feculentam habet ſubſtantiam ⁊ amariſſimum ſapozem ⁊ horribiliſſimum odoreꝫ Sophiſticatur autem caballinum ita vt videatur epaticum vel citrinuz cum puluere croci ⁊ aceto/ſi decies ī illo intingatur ⁊ deſiccetur /⁊ tunc innouatur ei⁹ color ⁊ odor/⁊ citrinum vel epaticum vi detur·diſcernitur tamen quia dum frangitur ⁊ digitis confricatur/ſtatiz fetidiſſimum ſentitur ⁊ amariſſimum inuenitur·quod nõ eſt ī epatico et citrino· omne autem aloe quanto de ſui natura eſt minus amarum ⁊ minus fetidum/tanto eſt magis laudabile·aloe autem quãuis ex natura ſit amarum /tamen mirabiliter eſt vtile ⁊ ſalutiferum · nam flegma coleram ⁊ melancoliam munoſificat atq; purgat/membza neruoſa confortat/ſtomachum a viſcoſis humoribus ⁊ nociuis euacuat/caput a doloze releuat/quando fumoſitas ſtomachi caput grauat·viſum darificat/ſplenem ⁊ epar deopilat mẽſtrua prouocat /ī cozpoze diſcolerato bonum colozem generat/ab hidzope cozpus preſeruat /⁊ ī pncipio curat /puluis eius cum melle datus lumbricos id eſt vermes ventris necat/fluxũ capillozum prohibet ⁊ a cancre preſeruat/arthcticos iuuat/pzurigĩem oculorum placat/membzozum genitalium vlcera ſanat/ putredinem oris ⁊ gingiuarũ mundat/recentia vulnera ſanat/ conſolidat/mundificat/⁊ deſiccat /amarum ẽ oꝛi/ſed dulce ſtomacho /ſtomachum eniz ſ̃frigidatum ⁊ debilitatum confortat/⁊ digeſtionem adiuuat ⁊ procurat· Hec omnia de diaſcozo plateario ⁊ auicenna extracta ſunt·

De arundine

ARundo eſt media ſ̃ter herbam ⁊ arbozem·herba quidẽ robuſtioz ⁊ durioz/ſed arboze eſt fragilioz·exterius plana/⁊ ſ̃terius vacua ⁊ caua/nodoſa/et leuis/ ī paludibus enutrita/ventis cedens/ꝺ facili manum ledens· De arundine dic̃ Iſidozus libzo·xvij·Arundo eſt dicta eo q; cito areſcat · ī ꝺicis autem ſtagnis creſcunt arundines/ex quarum radice expreſſum ſuauiſſimum ſuccuz bibunt·vnde ⁊ varzo dicit/ Indica non magna ī arboze creſcit arundo·Jilius ⁊ lentis ꝓmitur radicibus humoz· Dulcia cui nequeunt ſucco cõtendere nulla·

De armonio

Armoniuz ·vt dicit Jsido·li· xvij·est vocatuz ·eo q̄ habeat odorē veluti cmamomū· Na scit in siria z armenia·cuius frutex botros siue semen reddit sibi con nexū habens florem album similez viole z folia similia bziomie odore etiaz suo ꝓbono somnū suauificat· Armoniū siue aromen est herba odorifera·vt d·dia·et est coloris subrufi·folia habens ꝓiuncta et semina copiosa habens ad modū vio le florem album · Est z armonij triplex species·quoddam em̄ est armenicū·z il lud ceteris est nobilius fuluj quidē colo ris·sed odoris optimi /z virtutis marie ac valoris· Aliud est quod crescit i locis humectatis z aquosis z est lene·tactu sa porē exprimens atq; gerens·Terciuz vo catur ponticū rufum non longū· Est au tem eligendū quod est recens z albū se mine plenū·sup̄ virgas purpureas expā sum marime odorifez z ponderosum qō masticatū·quodam acumine mordet li guam·Vnum habens colorē·non vari um·non diuersam(vt dicūt auicen·z di asco·)omne armomū habet scom eosdez auctores virtutem calefaciendi z etiā de siccandi·ictibus scorpionū occurrēdi·sua decoctione in aqua oculos fouendi z a su is doloribus releuandi·habet etiam vir tutem dolorem viscerum sedandi /vento sitatem extenuandi/z menstrua ꝓuocā di· cuius elixatura siue decoctio sumpta habet virtutem freneticis subueniendi/ epateticos adiuuandi/z etiaz podagris succurrendi·in omnibus siquidem anti dotis nobilibus receptionibus z medica mis solet armonium sepius adhiberi·q̄= uis loco ipsius multi aliaz herbā armo nidem scilicet ei quidē in colore similem sed in odore z virtute penitus disparem apponere sunt cōsueti·vt d·auicen·

De Aneto

Anetū est herba cuius semen cōsimili nomine est vocatum cuius semē primo quemit me dicine·radix secundario ·sed tercio ipa herba·cuius semen pōt seruari ad trienniū in magna efficacia(vt d·dia·)melius tamen est vt singulis āis renouetur·cuius radix adhuc viridis ali cuius est valoris·sed desiccata nullius· vt d·idem·habet virtutem diureticaz ca lidam z aperitiuā z compactoruz diuisi uam·venenositatis z inflationis extenu atiuam/z torsionis ventris z viscez mi tigatiuam·Item virtutem habet calcu li cōfractiuam /mēstruorum ꝓuocatiuaz et meatuū vrinaliū aperitiuaz /singuli ex plenitudie āputatiuā/somni ꝓuocati uam/duraz collectionū in corpe resoluti uā si coctum cū oleo per emplastri mō apostemati apponatur·Item flos ei⁹ cū vino coctus dolorem capitis aufert si in de caput fomentetur· Itez cinis ei⁹ vul ue stillanti appositus ipaz reprimit z de siccat·Item decoctum anetum oleo rigo rem neruorum laxat z multis alijs sub uenit passionibus·vt idem dicit·

Anisum eadem habet virtu tes quas z anetum· sed sapo rem habet dulciorem z eius semen magis minutum z ro tundum z a multis vocatur dulcinium· vt dicitur in platea·virtutem habet dis soluendi/consumendi /z ventositates de struendi/digestionem confortandi /opi lationes epatis z splenis aperiendi/ cal culum confringendi/menstrua prouocā di/z omnes meatus interiores aperien di z emendandi· et ideo quamuis sit in quantitate semen minutissimum ·est ta men multum vtile in virtute z plurimū salutiferum·

De allio

Allium ab olendo est dictum· eo q̄ olet(vt dicit Jsidorus li bro decioseptio) cuius odor ē tam fortis q̄ omnes alios o dores reprimit/superat z fetores· z ideo per loca corrupta necessario trāsituri ·siue loca putrida purgaturi·fortissimis se munint alleis· Secundum diascorum allium multas habet virtutes z tam bo nas q̄ malas proprietates ·quia ex di uersis componitur virtutibus(vt d·idē) ventrem siquidem z stomachuz turbat/ siccat/sitim mouet/z corpori appositum·

corpus vicerat ꝛ vulnerat · ꝛ si mimis a
colericis sumatur in vsum: corpus inflā
et desiccat/lepram generat/mamā ꝛ fre
nesim excitat'/visum ledit ꝛ etiā ebetat/
et ideo colerico naturaliter nocet· nā co
lerā rubeā cito generat ꝛ adustam multi
plicat ꝛ augmentat/flegmaticis ꝛ frigi
dis multum cōfert· Est aūt duplex eius
genus scilicz domesticū ꝛ siluestre quod
scorodion a medicis appellatur: cui⁹ flos
debet recolligi ꝛ in medicinis apponi vl
admisceri· non emz opatur cum impetu
sicut solz domesticū opari· Allij domesti
ci capitibus maxime vtuntur: in cui⁹ na
tura multiplex efficacia repitur· nam p̄
cipue habet virtutez dissoluendi ꝛ consu
mendi ꝛ expellendi venenum ꝛ oīe ve
nenosum · vnde non sme causa vocat ab
antiquis doctoribus tiriaca rusticorū· vt
dic̄ diasco· maxime aūt valet cōtra mor
sum ꝛ venenum canis rabidi si cū sale et
nucibus interius accipiatur addita her
ba ruta· hec em̄ quatuor ad minutem con
terantur· ꝛ ad quantitatem magne nu
cis patienti sepius offerantur ꝛ hoc cum
vino· eadem em̄ cōfectio sup morsum ex
terius apponatur · vulnus emz sanat/et
venenū attrahit ꝛ consumit: ꝛ a periculo
liberat ac p̄seruat ita efficaciter sicut tiri
aca· Jtez allium virtutem habet appetē
di inducendi humores grossos ꝛ cōsumē
di· ꝛ ita valz calculosis ꝛ stranguriā pa
tientibus id est difficultatem vrinandi·
menstrua aūt ꝓuocat ꝛ emūdat ventrē·
lumbricos ꝛ alios vermes in ventre in
terficit: si cū pipere ꝛ succo mente ꝛ acce
to ad modum salse offeratur· dolorez ili
acum ꝛ lumbor alliū mitigat: si munda
tum ac tritum ꝛ cū oleo coctum super do
loris locū ad modum emplastri appona
tur · valet etiam cōtra morphcam id est
lepram cutis si vbi est morphea loc⁹ sca
rificatur · et post cum allio trito fricetur
et catapla smetur· ptra serpentū morsus
valet: si tritum cū laurino oleo apponat
vt dictum · Jtem hidropicis prodest quia
humorem intercutaneū cōsumit ꝛ desic
cat ꝛ tumorem sedat / grandia ꝛ cruen
ta vulnera ꝛ sordida purgat ꝛ ꝑglutiat
et sanat: si pulvis allij cōbusti superpo
natur· coctum etiā allium cū aqua fonta
na omnem dolorem loci ꝛ tumorem tol
lit· cauendum tamen est ne cōtinue in ci
bis assumatur · quia multuz noceret ocu
lis· vnde versus· Allia vina venus pul
vis ventus faba fumus· Jsta nocēt ocu
lis sed vigilare magis· Secundū aristo·
aūt li· de plantis · allium habet similitu
dinem cum lilio ꝛ cōmunicat cū illo in di
spositione capitis ꝛ in tunicellis ꝛ habet
virtutem sementinam in tunicellis ra
dicis sue ꝛ in granis suis natis in sūmi
tate hastę sue · ꝛ ideo cepula allij posita
in terram producit plantam· Similiter et
eius semen · ꝛ habet tunicas multas ꝛ fo
lia piramidalia ꝛ hastam cauernosam
et porosam· Allium etiam sicut ꝛ lilium
primum facit semen stipitis sui in tenui
folliculo in grana cōiungitur · cepa vero
non cōiungit grana sua: sed in pediculis
siue pedibus paruis nutrit ea: ꝛ emittit
facit etiam radices capillares sicut lilium
et sicut crocus ꝛ huiusmodi · Sed in hoc
differūt radices allij a lilio quia non ra
mificantur in allio sicut ramificantur in
lilio· ꝛ sicut allium renouat folia ita re
nouat radices ꝛ semel tantum emittit se
men scilicet in scōo anno postq̄ semināt·
et ideo habet allium tunicas plures et
ramosas vt ille tunice sicut cibus ꝛ nu
trimentum secundis radicibus ꝛ secun
dis foliis ꝛ stipiti eius· quapter cresen
tibus secundis foliis ꝛ stipite attenuan
tur ꝛ euanescunt tunice eius in terra· et
simile huius in cepis inuenitur · In hoc
aūt differt allium a cepa · quia quelibet
allij tunica carnosa si plātetur crescit ex
ea planta sicut ꝛ lilium quod ō tunica sua
plantata in terra emittit plantam ꝛ hoc
accidit quia in suis tunicellis est virtus
seminatiua sicut in carnosis partibus al
liorum · non sic aūt fit ex cepa · non em̄ ex
qualibet parte ei⁹ plantata emittit plā
tam · quia virtus seminatiua non est in
qualibet parte cepe · sed in toto · In hoc
etiam differt allium a lilio quoniam ei⁹
partes carnose quando plantantur emit
tunt gramina sua ꝛ folium per medium

armis sue. sed tumicelle lilij emittunt ab vno latere sui iuxta: z non a medio. hucusq; aristo. li. de plantis et secundum nouam translationem.

De absinthio.

Absinthium est herba acerrima calida et sicca vehementer et stiptica z amara. vt dicit dioscorides. cuius duo sūt genera. vnum est ponticum habens colorem viridem: et amarum et saporē ponticum et amarum. aliud est subalbidum z minus amarum et est minoris effectus q̄ primum. in fine veris colligitur. z umbra desiccatur. p annum in magna efficacia conseruat. Dicitur autem contrarias habere virtutes sicut pla. dicit. s. laxatiuam et constrictiuaz. constrictiua est ei ex grossicie substantie: et ponticitate. laxatiua ei est ex caliditate z amaritudine. vnde quando recipitur interi? si inuenit materiam compactaz propter ponticitatem sue substantie z grossiciem reddit materiam compactiorem. et sic ē causa maioris cōstrictionis. materia vero existente habili et digesta: caliditate dissoluit eam et ponticitate sua comprimente expellit eaz. Sirupus d absinthio factus epati subuenit et stomachū confortat. appetitum inuitat. ebrietati obuiat et repugnat: ictericiam curat z colorem eius alterat z immutat. succus eius cum puluere coctus splenez deopilat. dolorem stomachi et intestinorum ex ventositate proueniēte dissoluit z mitigat. succus eius auribus instillatus humiditates ab eis distillantes desiccat. cuz felle tauri tritū absinthiū z auribus iniectuz dissoluit somnū z auditu roborat z emendat. dolorē capitis ex fumositate stomachi precedentē succus eius sedat. liuorez et dolorē ex percussione cū puluere cimmi et melle amputat: si per modum emplastri apponatur. lumbricos z vermes aurium succus eius necat: si instillet. succus ei? potatus visum clarificat z oculis impositus roborē curat: si sepius infundatur libros z pannos a vermibus z muribus tutos seruat: si cū eis in cistula reponat vt dicit macro. Item z morsibus migale z dracconibus obuiat z sanat: si bibatur. Item eius decoctio ventositatem vētris et inflationem sedat cū potat (vt dicit dioscorides) pter has virtutes quasdā habet cōditones z proprietates minus laudabiles nam saporis amaritudine z pōticitate inducit z cōristat gustū/odoris horribilitate ledit olfactuz/in amaritudinē redigit lac z vinū z omne dulce cui admixtum fuerit seu adiunctuz. z ideo apes q̄ frequentāt flores absinthij faciūt mel amarum (vt d. dia.) De absinthio d. plinii. xvij. non est inquit dādū febricitanti. nauseā naribus arcet: si fuerit potus potatū. somnuz puocat/dormiēti inscio sub capite positum. capillos denigrat: quādo mungunt vnguēto facto de eius succo et oleo rosaceo.

De apio

Apium est p̄munis herba omnibus fere nota: ex eo sic vocata (vt d. Isidor. li. xvij.) q̄ apicis id ē capitis triūphantium apiū quondā fuit ornamentū. hercules em̄ hanc herbā primo capiti circumposuit. cuius radices efficaciter pugnāt cōtra insidias venenī (vt d. Isi.) cui? multe sunt spēs. vt d. idem. scilicet petrosum sic dictū: eo q̄ apie ē similimū in foliis. silenū em̄ grece apiū dicit. crescit autē in locis petrosis mōtibusq; p̄ruptis. z ideo latini petrosiliū petrapiū vocant (vt dicit Isidor.) Sūt z alie maneries apij. vt d. dia. scilicet apiū ranarū/apiū risus/z apium emorroidaz. Apiū ranarū dicit q̄ in locis aquosis vbi sunt rane sepius inuenit: quod decoctū cū vino z oleo z vētri ac renibus cataplasmatuz eoz dolori mirifice opitulat. Apiū risus dicitur ab effectu: quia purgat melancolicum hūorem: ex cuius superabundātia fit tristicia. dicūt aūt q̄ interius receptuz in magna quātitate: hominē ridendo interficit z occidit. valet aūt contra calculum z stranguriam z ad menstrua puocanda: si decoctum fuerit in aqua vel vino z inde infrigida fomentent. Apium emorroidarū est dictū eo q̄ eius puluis vel cimis super

ri

positus fluxum sanguīs desiccat· Apium aūt cōmune splenis ⁊ epatis opilatiōnem apit/calculū frangit/icteritiā soluit/hidropicis subuenit/freneticis cōuenit·si eius succo ⁊ oleo rosaceo mixto cum aceto caput patientis sepius mungatur· radix eius ⁊ semē morsib⁹ venenatis succurrit ⁊ veneno resistit(vt d·dia·)epilenticis aūt nocet oīe apium quia dissoluit⁊ et mouet omnes materiā ad supfluitatē· nocet etiā pueris· illa etas ꝓpter humiditatis īstitutionē ⁊ virtutis debilitatē et membroꝝ ⁊ meatuū structuram·parata ē ad morbū caducū· ⁊ ideo lactātes/nutrices abstineāt ab apio ne puer epilenticus efficiatur·vt d·dia·⁊ pla·

De aristologia

ARistologia ē herba multum medicinalis quāuis amara· cuius due sunt spēs ·s·lōga ⁊ rotūda· ⁊ vtraq; est calida ⁊ sicca· ⁊ ē radix magis medicinalis q̄ folia· In autūno debz colligi ⁊ seruatur p bienniū·virtutē habet dissoluendi ⁊ expellendi venenū ⁊ cōsumēdi ·bonū aubelitum facit/splenez durū temollit ⁊ eius opilationes aperit/ventris dolorē ⁊ lateris amputat ac sedat /podagricis ⁊ caducis subuenit ⁊ cōtractis·cōtra morsus venenosos cōfert/puluis eius carnem mortuam leuiter corrodit in fistula ⁊ in plaga ·fetum mortuū ō vtero expellit radix eius si cum vino decoquat (bucusq; diascor·)de aristo· dicit plini·⁊ Jsi·li·xvij· q; mulieribus fetis optima sit·nam potata cū pipere ⁊ vino·sozditiem parturiētiū mūdificat·⁊ matricez expurgat ⁊ mēstrua puocat atq; purgat·

De agno casto

AGnus castus dicit quedā herba calida ⁊ sicca·cuius virtus est vt d·plini·cōseruare in hominibus castitatē ·vnde ⁊ mulieres ratione illius herbe frutices secum deferre cōsueuerunt in mortuoꝝ exequijs quando ꝓpter honestatē publicā oportuit necessario cōmentiam obseruare ·hec herba scōm dia·⁊ platea· semp viret·et eius flos potissime agnus castus nuncupatur·quia odore/vsu/ac visu/reddit homines castos sicut agnos· Scōm dia·et platea·dicitur apiendo poros/⁊ spiritus euaporando /⁊ humiditatem semmalez cōsumendo/mducere castitatē·Dicit etiam ibidem auctor, q; eius decoctio valet cōtra leucoflegmantiā id est frigidaz hidropisim siue albā·si in semine feniculi et modica esula decoquat Jtem ibidem fomentū decoctionis agni casti·matricis exsiccat supfluitatez ⁊ ipius orifitiū coāgustat/menstrua aūt puocat·⁊ litargiaz sanat atq; soluit·si cū saluia ⁊ apio ōcoquat i aq̄ salsa·⁊ mde posterior ps capitis fortiter abluatur·vt d·dia·

De artemesia

ARtemesia ē mater herbarū dicta que quondā fuit a gentilibus dyane que grece dicit artemis plecrata(vt d·Jsidorus li·xvij·)Est aūt herba calida ⁊ sicca cuius radices ⁊ folia cōpetunt medicine valet aūt maxime cōtra sterilitatem que ex causa humida creatur· in causis aūt calidis ⁊ siccis non valet (vt d·dia·)mēstrua puocat/matricem mūdificat ⁊ confortat/dolorez capitis decocta in vino vl aqua mitigat ⁊ sedat /secundinas ⁊ fetus mortuos euacuat /calculos renū atq; vesice frangit /demonia scōm plini·fugat/ et malis medicamētis obuiat/trita cuz azibia dolorē pedū ex itinere mitigat·cuius sunt species plures·quaruz virtutes dicit diana admuemisse ⁊ mortalib⁹ tradidisse(vt d·plini·⁊ dia·)alias eius virtutes refert auicēna·

De Auena

AVena est herba cui⁹ semen ē hominū ⁊ equoꝝ vitibus aptū que scōm Jsi·est sic dicta eo q; postq̄ seminatur cito aduenit atq; crescat·Habet autem secundū platea·vires leuiter relaxantes·⁊ cōtra omnem tumorem fastiditates ⁊ duricias relaxantes·⁊ faciei immūditias ōpurantes·vt d·in platea·

De balsamo

BAlsamum(vt dicit Jsido·li·decio septimo ·est arbor siue frutex terre

nunquam creſcens vltra altitudinē duo rum cubitorum et eſt viti ſimilis·in fo liis autē ſimilis rute· ſed albioribꝰ ſem perq; manentibus cuius arbor dicitur balſamum·lignum vero ſilobalſamum fructus ſiue ſemen carpobalſamū·z ſuc cus opobalſamum nuncupatur eo q; fer reis vngulis cortex ligni percutitur·et p corticis vulnera quaſi per cauernas gut te opobalſami eximij effluūt z diſtillāt· cauerna eīm greco ſermone opo dicitur· cuius gutte aduiterant admixto cipro o leo cum melle· Sed cognoſcitur ſophiſti cum cū melle ſi gutta lachi diſtillata fue rit coagulata· cum oleo vero ſi aque ad mixta facile fuerit reſoluta·quia vt ole um enatat ſuper aquā· Si vero non fue rit ſophiſticuz·ſtatim in aqua recenti pe tit fundum·veſtem mundam quam tan git non maculat neq; polluit· Balſama autem ſi pura fuerint tantā vim habēt vt ſi ſol excanduerit·ſuſtineri in manu ñ poſſunt·(hucuſq; Iſido·) Plini·autem li·xij·ca·xvij·ſic dicit·omnibus odoribus prefertur balſamum·vni terrarum ſcili cet cōceſſum quondam·nec inueniebatur niſi in duobus regijs ortis·quorum ma ior viginti iugerū erat· ſed poſt dom nā tibus romanis·vinea balſami per mul tos colles ꝓpagata eſt·viti quippe ſimili or eſt q; mirto·modo vinearuz ſicut z vi tis implet colles ſine adminiculis·rami eius ſe ſuſtentant· procerior eīm altitudo eius inter binos cubitos ſubſiſtit·cauen dum eſt autem ne cum ferro ad interio ra ligni ledatur· et ideo cauenduz eſt ne vltra corticem violetur·quia leſo ligno i teriori·totum perit· Eſt aūt arbor totali ter medicinalis·cuiꝰ ꝓpria prima gra tia fit in ſucco· ſecunda in ſemine·tercia in cortice·minima eſt in ligno·ex his eſt optimū quod eſt odoriferū z ſem ine ma ximum z ponderoſiſſimū /mordēs guſtu et feruens in ore/in colore rufum(hucuſ q; plini·li·xij·c·xxvij·) Diaſco·autē dicit q; quedam eſt ſpecies balſami que cre ſcit circa babiloniam·vbi ſunt septē fon tes· ſi autem alias tranſferatur nec flo res·nec fructus facit·in tempe eſtiuo le uiter inciduntur rami eius cū cultello oſ ſeo vel alio non nimis acuto ne lignum interiecus ledatur·quia tūc periret·ſub cortice autē inciſſo ponuntur vitree am pule·in quibus gutte ſtillantes colligū tur· Si vero vna gutta ponatur in pala to·cerebrum ita calefacit·q; videtur ſuc cendi· Habet aūt virtutem diſſoluendi cōſumendi/z corpora mortua incorrupta cōſeruandi· quia quantū diſſoluit·tantū cōſumit·vt dicitur i platea·menſtrua p uocat/z eduxit fetum mortuum/z molaz de ventre eicit z excludit/lapides in reni bus z veſica frangit/ iliacam paſſionem ſoluit/omnes mueteratas capitis paſſi ones tollit ſi modo debito aſſumat /quo tidianis febribus z quartanis ſubuenit/ morſib9 venenatis occurrit·Has z mul tas alias nobiles virtutes habet· quas enumerare eſſet longum·ſed hec de mul tis nunc ſufficiant·

De bdellio

Bdellium·vt dicit plinius li·xij·c·x·ē nominatiſſima arbor nigra·ſimilis oliue in foliis z in roboze· cuius gūmi maxie reperitur in vſibus medicine· nam eius lacrima ſiue gutta eſt tranſlucida/guſtui amara/bene odorifera/ſed magis aroma tica·quando vino eſt infuſa· Idez tangit glo·ſuper Gen·ij·vbi dicitur·ibi inuenit bdellium z lapis onichinus·z tamen na ſcitur vt dicit plini·in partibus orientis vt in arabia india z caldea zc· bdellia autem(vt dicit Iſid·li·xvij·)eſt indie et arabie arbor cuius lacrima arabica me lior eſt·aromatica eīm eſt lucida/ſubalbi da/leuis/pinguis/equaliter cerea·z que facile remollitur·z eſt amara·boni odo ris·ligno vel terre nō mixta·Indica ve ro ſordida atq; nigra z adulteratur cum gūmi qui non amarificat guſtum·vnde cum q; autem vemat·glutinoſam valde habet ſubſtantiam z cōſtrictiuam·z eti am attractiuam·z ideo vt dicit diaſcori et platea·repugnat diſſenterie facte ex a cuta materia·z valet patientibus fluxū ex fortiſſima fartimea id eſt medicia for titer laxatiua·valet etiam cōtra apoſte-

mata interioza ⁊ exterioza ⁊ si inde fuerit
muncta · calculuz rumpit/tussim compe-
scit/morsibus reptilium occurrit/intesti-
norum dolorem lenit (vt dicit pla) herio
sis ⁊ i inferioribus partibus ruptis ma
xime proficit ad interiorum cōsolidationē
cum gūmi bdellico cōcoxdat ⁊ vermiz siue
bermiz quod dicitur gūmi arboris habēs
virtutem cōglutinandi/clarificandi/⁊ cō
seruandi · ⁊ ido pictores eo maxime vtū-
tur · multum siquidē stringit sicut ⁊ bdel-
lium · alterius tamen ē nature ⁊ quia fri-
gida ⁊ sicca in secundo gradu ⁊ bdellium
vero calidum ⁊ humidum vt e dicatur in
platearo.

De buxo

b Buxus (vt dicit Isido · li · xvij ·) grecum nomen est · sed ex par
te a latinis ē corruptum · Nā
pixos apud eos appellatur ar
bor semp virens que lenitate materie lit
teraruz formandis apicibus est apta · nā
tabula buxia bene polita colorez recipit
album ⁊ in quo de facili figure ⁊ littera
caracteres inscribuntur · ⁊ etiam de faci-
li post delentur · ⁊ dicitur scdm Isido · hec
bux⁹ pro tota arbore · ⁊ hoc buxuz p inte
riori ligno · vnde dixit quidam · Dec bux
us crescit hoc buxum crescere nescit · Est
autem arbor multuz solide materie ⁊ cō
pacte ⁊ cuius humor nutrimentalis mul-
tum est viscosus ⁊ cōpactus (vt dicit alu
redus) vel vegetabilis · ⁊ ideo lignuz ha-
bet grossum ⁊ ponderosum ⁊ quod missū
in aqua petit fundum ⁊ sicut bebenus · et
hoc pter cōpactionem ligni nō habentis
poros apertos ⁊ vbi possit intrare aer · per
cuius submixtionem posset super aque
superficiem eleuari (vt dicit idem alui ·) fo
lia etiam ideo habet diu virentia que ō
facili non cadunt ⁊ nisi paulatiz · ⁊ vno ca
dente ⁊ aliud mox succedit · multa quidez
habet folia minutiua ⁊ spissa · sed modi-
cum habet fructum siue nullum · Arboris
buxi rasura cum sit frigida ⁊ sicca ōcocta
in aqua pluviali cōstringit fluxuz (vt d ·
dya ·) stringit etiam crines ⁊ si de eius decō
ctione septies abluantur · sapor siquidem
eius est amarus (vt d · plin · li · xvij · c · xvij
et odor grauis · tamē quāuis grauet odo
re gustum ⁊ mirabilom mus tamen virore cō
tinuo delectat visum · omni tempe cōser
uat virorem suuz ⁊ maxime in estate · qa
in hieme eius folia aliquantulum expa-
lescunt ⁊ sed non cadunt (vt di · alui ·) cuius
ratio est quia habet viscosum humorem
in se ⁊ m radice vero multam humiditatē
liquidam · ⁊ ideo non cadūt folia · vñ ad-
ueniente caliditate prouocat hūor ad ex
terioza qui tactus caloze fit viridis · sed
aduenīte frigiditate ⁊ repercutitur ⁊ habū
dāt siccitas ⁊ fit color palidus siue glau
cus · Crescit autez buxus in locis calidis
et petrosis · ⁊ ideo non multum habz di
ricrei ⁊ etiam nodose soliditatis · lignum
tamē interius leue ē ⁊ ad plantandū sū
me aptum · insculturas ⁊ figuras in eo fa
cias diu tenet · ⁊ ideo imagines pulchre ⁊
durabiles inde fiunt · et ex buxo pixides
habiles fiunt ad musti ⁊ aliorum aroma
tum obseruationem · ad multos etiā alio
os vsus valet buxus quos enumerare es
set longum · Sed hec sufficiant ·

De balaustia

Balaustia est flos caducus ma
ligranati · cum ēm arbor fru
ctus debet producere ⁊ fructus in
quadaz ruborositate cōglutinā
tur ⁊ ab arbore quandoq; cadunt ⁊ que a
medicis reseruant vsui medicine · ⁊ pos-
sunt seruari per hiemem in magna effi-
cacia · vt dicta · Est autē balaustia frigi-
da ⁊ sicca · ⁊ habet virtutem cōstringēdi
et desiccandi humorem · ⁊ ideo habet vir
tutem ⁊ valorem cōtra dissenteriaz / ⁊ sā
guineum fluxum ventris / ⁊ contra men
struum ¶ Item virtutem habet restrin-
gendi vomitum colericū ⁊ si decocta in ace
to cū spongia super furculaz pectoris ap
ponatur · ¶ Item puluis vulnera consoli
dat ⁊ cōfirmat · gingiuas sanat ⁊ eaz pu
tredinem amputat ⁊ emendat / radices
dentiū cōsolidat ⁊ cōfirmat / vlcera emiz
sanat labiorum · Dec omnia facit pōdia
scilicet cortex arboris eiusdez · ⁊ precipue
fructus siue pomi · ⁊ debet accipi quādo
pomum est maturum ·

De Beta.

Beta est herba cōmunis et ortulana secundū dias. duplex ei⁹ est spēs scilicet alba et nigra et vtriusq; succus narib⁹ instillatus purgat caput. aurium etiam dolorem mitigat lendes et alias i mundicias capitis et faciei maculas emūdat capillos reparat et conseruat. foliū eius tonsum et appositum ignem saluaticum extinguit. nascentia etiam vulnera compescit. malos humores nutrit. si nimis sepe in vsu habeat (vt dicit dias.) de beta dicit aristoteles super eius radicem sicut et super caules potest plantari surculus. qui tandē corroborante radice in arborem transmutatur vt supra patet de natura plantarum.

De cedro.

Cedrus est arbor quam greci cedros vocāt quasi ceomenes drioc3idon. id est arboris humor ardentis cui⁹ folia ad cipressi similitudinē respondent (vt dicit Isidorus. li. xvij.) vbi subdit. cedrus est lignū rotundi odoris et diu durans. et nunquam a tinea vel teredine id est ligni verme exteriatur. vnde ꝓpter eius perpetuā durabilitatē ex cedris fiunt latimaria in regum palatijs et in templis. Huius arboris gūmi siue lacrima dicitur cedria que ad cōseruationem librorum sume est necessaria. nam libri de hac lacrima liniti nec a tineis corrodūtur nec tempore senescunt. Nascitur autem in terra affrica et in siria et maxime in monte libani. Est igitur cedrus arbor altissima. omniū arborum domina et regina (vt dicit raba. sup psalmi.) Est etiaz aspectu pulchra. semper retinens virorem suum. est insuper olfactu odorifera. cuius odor fugat serpentes et omnia venenosa (vt dicit idem) Est igitur fructu suauissima. poma enim cedrina sunt magna/oblonga/citrini siue glauci coloris/miri odoris/gratissimi saporis. saporem emz habent triplicem. nam in medio circa grana sūt poma citrina acetosa/in superficie iuxta cortices sunt dulcia/in carne siue medulla interiori inter dulce et acetosuz sunt media. Est etiam cedrus multe efficacie et virtutis et valde medicinalis. nam eius lacrima que est gūmosa in substantia et aliquantulum piramidalis siue pinnea in figura/acram virtutez habet et ferue tem. vnde vrit et siccat (vt dicit diascoridi) caliginem oculorum detergit/vermes aurium occidit/cōtra dolorem dentium subuenit/morsibus serpentum succurrit. cuz isopi succo. somnum aurium tollit/tumorez fauciuz sedat/vulnera pulmonis curat/molles carnes a putredine seruat/corpa etiam mortua reposita in ligno cedrino et ei⁹ lacrima munda virtus cedrina a tabe et putredine defensat. Semen etiam cedri tussim sedat/menstrua prouocat/et secundinas excludit/matricē purgat/neruos spasmosos et cōtractos relaxat et remollit/vrinam mouet/et harenulas in vesica et renibus mundat. Has et multas alias virtutes ponit diascorides de cedro et ei⁹ succo semie atq; fructu. Plinius autez de quadam specie cedri sic dicit. Est in quit arbor quedaz nomine modica a medorum terra primitus asporta ta. que a grecis agedia vel cedromilla est dicta. eo q; eius pomum odorem et virtutem cedri sequi videatur et eius saporem imitatur (vt dicit Isidor⁹. li. xvij.) Eiusdem enim arboris pomum (vt dicit plinius contrarium ē venenis. et ē arbor. vt dicit idem. que in omni tempore fere est plena pomis que in ea partim sunt matura/partim acerba/partim in flore sūt posita. quod in alijs arboribus rarum ē Hanc arborem multi assiriam vocāt. vt dicit idem.

De cipresso

Cipressus grece dicitur ciparissus (vt dicit Isidor. li. xvij.) quia caput eius a rotūditate in acumen erigitur. vnde et conon altera rotunditas nuncupatur. cui⁹ fructus talis est dispositōnis. et ideo con⁹ appellatur. eo q; conum imitetur. vnde et cipressi comifere dicuntur. huius lignum habz virtutē proximā pene cedro aptūq;

est turribus templorum·sua enim impu tribili soliditate oneri nunquam cedit: sed semper in prima remanet firmitate: suauissimi est odoris·z ideo antiqui sole bant facere roguz de ramis eius: vt odo ris sui ioeūditate exprimerēt fetorez mor tuorum(ducuscz Isido·Est autē cipressꝰ arbor calida i primo gradu: z sicca in se cundo: cuius pomum/lignum/z folia cō petunt medicine(vt dicit plateari·)sunt stiptica z cōsolidatiua: z ideo valent cō tra fluxuz ventris ex debilitate virtutis retentiue: si ipsorum puluis in cibis vel in potibus assumatur·valet cōtra iliacā passionem z dolorem lumborum si cū a: qua pluuiali decoquatur z deinde vinuz lumphetur· Cipressi folia recētia vulne ra sanant/acruz ignem fugāt/nares po: liposas mundant z fetorem amputant/ fluxum sanguinis sedant·Semen igituz eiꝰ mixtum cū caricis·i·ficubus siccis sol uit duricias·spermatis reumatis fluxū stringit·contra antracez id est apostema venenosum: z mortiferum subuenit /z ei us maliciam ne se diffundat: reprimit z compescit· morsibus venenatis occurrit· Vas autem virtutes cipressi recitat dia scorides z multo plures· Plinius autē li·xvij·capi·xxxiij·sic dicit·Cipressus est arbor ramosa a fructu bñs vacuas brā cas pro fructu folia amara odore violē tia vmbra gratōsa·cuius duplex dicitur esse species·Masculus z femina·Femi na sterilis est: verumtamen aspectu pul chra cuiꝰ rami i fastigio sūt densi z inicē conuoluti· Masculi vero rami sunt ma gis sparsi qui si pensi fuerint: magis ger minabunt·

De Cipro

Cipрus de quo dicitur Canti· quarto·Cipri cuz nardo z c· secundum plini·li·xij·c·xxvi· est arbor i egypto similis oli ue in foliis: sed folia eius viridiora sunt et crassiora: cum flore nigro z semine cā dido z odorato·quod si cum oleo coctum fuerit aut cōfectum: exprimitur inde vn guentum regum quod odoriferum est et sume delitiosuz·z cipressus dicitur·Idē dicit Isido·libro xvij·z glo·super canti· Scōm plinium autez dicitur q optima huius generis arbor crescit i egypto sup nilum in canopea regione·Secūda vero in ascalone·Tercia in cipro cuius est mi ra odoris suauitas· Arbori huic est alia arbor similis(vt dicit idem)que dicitur aspolatos: habens similitudinem in flo re cum floze rose: ex cuius radice z floze nobile fit vnguentum·Dicit etiam idem q i omni frutice vbi direcde refulgz arcꝰ celestis eadez sit suauitas odoris q diu ibi refulget arcus·Sed si super eandem arborem fulserit menarzabiliter eius o: dorem ampliat z decorē: z est similis spi ne candide: colorem habens igneum si ue rufum/z in parte redolet vt castoreuz et a multis vocatur sceptrum helisei·vt dicit idem·Dicit ad hoc diascorides·q ci pressus est arbor medicinalis cōuenien tis z cōglutinatiue virtutis: cuius foliuz masticatum: tumorem oris compescit·ei us lixatura siue decoctio vermes capitis interficit: z inficit capillos si inde capilli fomententur·flos eius cum aceto decoctꝰ dolorem capitis soluit·vt dicit idem·cu: ius lentiscus dicitur esse alicuiꝰ virtutis Quere·j·in littera L·

De Cinamomo

Cinamomum de quo dicit ecc le·i·z Exodi·xxx·sicut ibi di: cit glo·est virgultuz quod na scitur in india z ethiopia duo rum tantummodo cubitorum·z dicit ci namomum: quia subtiles z replicatos habz culmos cerei vel nigri coloris: q fra cti reddunt visibile spiramentum·Cina momū vero quanto gracilius z subtilioꝰ: tanto carius est·z quanto grossius: tāto despectius reputatur·Secūdum Isidoꝝ· autem li·xvij·cinamomum eo est dictuz q cortex eius in modum canne gracilis sit z rotundus z crescit stipite breui·vir gas tenues habens quod cum frangitur ad modum nebule suauissimum emittit spiramen· Sup ecclē·capi·xxiiij·di·glo· cinamomum est breuis arbor odorifera et dulcis cineree coloris prestantior du plo ad medicine vsum q fistula·Plini·

quoq; li·xij·c·xxi· de cinamómo inquit & caſſia fabuloſe narrauit antiquitas qõ inuenitur in nidis auiuz & ſpecialiter ſe micis/nec haberi poteſt/niſi qõ cadit pro prio pondere vel quod excutitur cũ plũ batis ſagittis·ſed iſta fingunt homines vt rerum precia augeantur·Secũdũ ve ritatem autem cinamomuz creſcit apud trogoditaſ in ethiopia qui per vaſta ma ria in ratibus deducunt illud ad portuz gellemitarum ·& eſt fruter duorum cubi torum ad maximum vel vnius palmi ad minimum·truncum habens in groſ ſitie quatuor vel ſex digitorum· nec olet niſi quando arefcat·ſiccitate em̃ gaudet· et in hieme ſubtilior efficitur cõtra natu ram arborum aliarum·Inter vepres et rupes denſiſſimas gignitur·& ideo nõ ſi ne magna difficultate recolligitur ·an te ortum ſolis vel poſt occaſum nulli li centia colligendi cõceditur·quod cũ col lectum fuerit ſarmenta haſta diuidit ſa cerdos/deoq; partem ponit/reliquũ mer cator emit·precipua autez eius bonitas eſt in denſiſſimis virgultorum partibus ad longitudinem palmi/& quod eſt i tzũ ci medio quod eſt proximum radici pax vel nihil valet/quia ibi minis parũ cor ticis eſt in qua eſt ſumma bonitas cina momi·& ideo cacumina & ſuperiores par tes preferuntur/quia ibi corter plus ha bundat·lignum vero interi9 reſpectu cor ticis/nullius vel modici ẽ valoris (bucuſ q; plin·li·xij·)Scõm diaſco·vero & pla teari·cinamomũ caliduz eſt in tercio gra du/& ſiccum in ſecũdo gradu/cuius duo ſunt genera/groſſum ſcilicet & ſubtile·et groſſum eſt minus laudabile & ponitur in vomituis medicinis·quod vero gra cile eſt laudabile eſt & ſubtile/& in aliis antidotis magis vtile·Eſt autem eligẽ dum quod eſt ſubtile acutum habens ſa porem dulcedini immixtuz cũ multa aro maticitate & ſubrufum in colore·qõ aũt ſubalbidum eſt minus valet·ex aroma ticitate habens virtutem cõfortandi cere brum·ex cõglutinoſitate habet virtutem cõſolidandi·Habet autem cinamomum multiplicem virtutem (vt d·dia·)Nam tuſſim ex groſſa humiditate ſedat/tritus et cum aceto mixtum/impetigines extir pat/collirijs admixtũ humiditatem ocu lorum deſiccat/renum dolorez mitigat/ hidropiſim curat/morſus reptilium ſa nat/appetitum cõfortat/menſtrua prouo cat/opilationem aperit/cibum digerit/ flegma diſſoluit & plumit/potatum cum vino ſecundinas excludit/caliginem ocu lorum detergit/ſincopi & cardiace paſſi oni ſubuenit ac ſuccurrit·

¶ De Caſſia

Caſſia de qua dicitur Exo·xxx ſpecies eſt aromatica/& naſci tur ſecundum Iſido· li·xvij·i arabia & eſt virga robuſti cor ticis & purpureis foliis vt corticis pipis et eſt ſimilis cinamomo in virtute/ſed ta men potentia inferior·vnde in loco cina momi duplex eſt pondus eius· in medici nis ſepius admiſcetur (vt d·Iſido·(Glo ſa aũt dic̃ ſuper exo·xxx·Caſſia in aquo ſis locis naſcatur & in immenſum creſcat ac bonũ odorem reddit·De caſſia d·pli li·xij·c·xxi·fruter inquit caſſie iuxta ci namomũ campo naſcitur/cuius amplitu do eſt trium cubitorum·cuius ſarmentũ ẽ groſſius ſarmento cinamomi · cuius eſt triplex color·primo enim candeſcit·dein de rubeſcit·tandem nigreſcit/& illa pars maxime eſt laudabilis·poſt nigram aũt laudabilior eſt rubea·minus vero lauda bilis eſt candida·Nam citius a vermi bus corroditur & cauatur·& hoc accidit p pter ſue ſubſtantie mollitiem·& minorez amaritudinem corticis & virtutem·ꝓba tur em̃ caſſia cum eſt recens per odorem/ per ſaporem/& colorem·Nam caſſia vo lubilis ſubdulcis pauci & acuti eſt ſapo ris/ſuauis & iocundi ẽ odoris /ſubnigri i ſup vel purpurei ẽ coloris· & ponderis ẽ grauioris·& maxime laudatur illa caſſia que de facili non frangit/ ſed reflectitur potius & plicatur· Alia autem ẽ ſpecies caſſie que balſamo de ſaba ſimilis eſt i odore· ſed amara ẽ·& ideo prima ſcilicet nigra que eſt ſubdulcis & feruentis ſapo ris & boni odoris·q̃ a medicis plus lau datur (bucuſq; pli·)Secundum platea·

autem ꝛ dias·cassia est duplex scilicꝫ cas sia fistula ꝛ cassia lignea que est fructus cuiusdaꝫ corticis nascentis iuxta flumia babilonis cuius diuerse sūt species·vna est similis cinamomo que subrufa est et rotunda solidamqꝫ habet substantiaꝫ et cum frangitur vel teritur non plicat sed resistit·acuta est in sapore ꝛ paꝫ dulcis et ista media vix vtuntur·Alia species que est subamara·parti habens colores distinctos ꝛ hac vtuntur medici·ꝛ est eli genda que non facile frangitur sed plica tur·ꝛ que bēt acutum saporē mixtuꝫ dul cedini cū aromaticitate·cū aūt frāgitur colores habet subalbidos interius ꝛ di stinctos ꝛ rufos intermixtos·sophistica tur quandoqꝫ cum admixtione corticis caparis sed cognoscitur quia subamari est saporis·virtutem habet diuerticā id est diuisiuam ex subtilitate sue substan tie·habet etiam virtutem cōsumendi ex qualitatibus suis·Insup habet vim con fortandi ex aromaticitate·reumaticas ꝛ frigidas passiones curat·epilenticos et caducos iuuat·cerebꝫ cōfortat·renes et vesicam purgat·apostemata maturat ꝛ sanat·renes ꝛ epar ꝛ splenem deopilat· fetorem oris masticata palliat aut am putat·menstrua puocat ꝛ matricem con fortat·ptra syncopim ꝛ defectū cordis iu uat·si eius puluere ꝛ rosis ꝛ osse cerui si rupus fiat(bucusqꝫ dia·ꝛ pla·

¶ De Cassia fistula

Cassia fistula est fructus cuius daꝫ arboris que longa produ cit semma·sed succedente tem pore elongatur·ꝛ ingrossatur et calidis actione exteri⁹ cōdensatur· me dulla interius existēte nigra ꝛ humida atqꝫ dulci·que mixta est cū albis granis et quibusdam cellulis ad modum faui mellis interius est distincta·est aūt eligē da que est grossa ꝛ ponderosa·quia mul tam signat messe humiditatem·reicien da est leuis ꝛ sonora·quia signat siccita tatē ꝛ vacuitatē·virtutem bēt limandi· mollificandi·ꝛ mundificandi·ꝛ fetorem sanguinis mirabiliter mitigandi·ac co leram ꝛ sanguinē depurandi· apostema ta gule dissoluit·visceribus vtilis ē ꝛ vi cijs pectoris subuenit·menstrua recentia ex pigri humore educit·tumorez viscerꝫ et intestinoꝝ dolorem potata tollit·huc usqꝫ diasco· quamuis aūt vsualiter i cas sia duplex· S·sonet cuꝫ simplici tn̄ ꝛ scri bi ꝛ pronuntiari debet vt casia dicatur· vt dicunt auctores·vnde oui·xv·metha· Quo simul ac casias ꝛ nardi leues ari stas ꝛc·et sic vbiqꝫ dicit pli·ꝛ plate·

¶ De Calamo

Calamus aromaticus de quo dicitur exo·xxx·a similitudie calami vsualis est vocat⁹·vt dicit Isido·li· xvij·ꝛ gignitur in india multis nodis geniculatus·odo re suauis ꝛ mira fragrans odoris suaui tate qui si frangit·in multas partes sci dit ꝛ diuidit·ꝛ in gustu similis est cas sie cuꝫ leui acrimonia remordente(vt di cit Isido·)Secundū papiam vero ferue tis est virtutis·In glo·sup exo·xxx·dicit qꝫ calamus aromaticus est species q̄ cre scit iuxta montem libani·vbicūqꝫ autez crescit di·dia·platea·ꝛ plini·species est calida ꝛ sicca in secundo gradu ꝛ est ra dix cuiusdam fruticis calamo valde simi lis·ꝛ magni odoris·habet autez ad mo dum canne cōcauitatem·in qua lignum inuenitur·quod quidem extrahi debz cū nullius sit valoris·tamen aliquando in tus dimittitur vt maioris ponderis vide atur·Est autez scōm eosdem auctores ca lamus duplex scilicet persicus qui colore est citrinus·alius est indicus colore sub albidus·qui cum frangitur facile nō pul uerisatur·ꝛ habet virtutem mirabilē cō fortandi·vnde stomachū cōfortat ꝛ dige stionem adiuuat·maxime si cum absin thio tempetur·cardiacis ꝛ contra cordis defectum quē greci syncopim vocāt·cum aqua rosacea multū valet·Scōm pli·au tē calam⁹ odoras ē indic⁹ q̄ maxie valet qn̄ est subrufus nodis plen⁹ ꝛ spissus·et qn̄ nō frangit in ptes plurimas valde sic cas·ꝛ ē valde medicinalis fere sicut cas sia·vel etiaz cinamomū·quaꝫ virtutes quere S·nā menstrua puocat ꝛc·

¶ De calamo vsuali

Calamus vsualis ẽm isi. dicit cãna stipl'vel segetis. z sic dicitur a calco cales. eo q̃ immisso flatu aliqualiter calescit. z est ꝓpie stipes medius in segete inter radicem z fructum siue spicam in qua fructus cõtinetur. alio etiam nomine vocatur culmus (vt d. Isido.) z est interi⁹ cõcauus. exterius planus z rotundus. nodis aliquibus munitus. multis tumiculis circumuestitus quo mediãte spica ꝓficit z nutrit. quo deficiẽte. deficit spica et penitus destruitur. modico venti ipulsu hinc inde agitat z mouet. facilime frãgitur z incurvatur. z vix erigitur vel reparatur.

De calamo scriptuali

Calamus scriptualis de quo i psal. dicitur lingua mea calasci. idem ẽ q̃ arũdo. quia antiqui arundine vtebant i scribendo ante q̃ vsus pennar̃ habezet. nã arundo (vt d. plini. li. xvi. c. xxxiij. vtilis est ad multos vsus. arũdines inquit inter aquaticos frutices obtinent principatum. suntq; necesse in bello z in pace. nã arũdinib⁹ septentriones ꝓtri domos suas potissime tegũt z eas i suis cauernis ꝓ delicijs z ornatu suspẽdere ꝓsueuerũt. calamis. z orientes populi bella agũt et de eis spicula faciũt. tante eñ longitudinis sunt in multis partibus q̃ hastaruz vicẽ ꝓbent. radicẽ habent viuacem. vnõ si earum frutices rescindant. fecundius resurgunt. Sunt aũt aliqui calami quadam medulla repleti. quidã er toto contexti qui ad fistulas faciẽdas sunt multũ apti. calami aũt medullati habentes lignum spissum z nodosum pugnantibus ꝓpius cõueniũt. Sũt z minores arundines in locis minus aquosis crescentes substantiã habẽtes tenuẽ z valde duram. z medullã quasi nullam z earũ superficies ẽ plana z relucens ac polita nõ nodosa. z tales calami sunt abiles ad scribendum cuius ps interior acuit. z ad scribendum adaptat z vt ꝓfectius attramentũ administret par̃ scindit z in ꝓte dextra pl⁹ q̃ in sinistra aliquantulũ ꝓlongat. Sũt z alij calami dulci medulla pleni qui p minuta frusta icisi pistant z ad lentũ ignẽ in lebete decoquunt vsq; ad spissitudinẽ et primo videt totũ transire in spumam sed post facta residẽtia spissius z melius fundum petit. spumosum aũt z vanũ semper manet z per aliud sophisticatur. sed discernit quia bonum crepitat in ore z ẽ valde dulce. malum vero non sed in ore euanescit. vt d. platea.

De cappari

Capparis. de qua ecclesiastes vlti. scõm plini. li. xiij. c. xxiij. et scõm Isido. est frutex in oriente nascens cui⁹ cortex folia et flores conueniunt medicine z ꝑcipue cortices que sunt in radice. z vt d. Isido. li. xvij. capparis a grecis nomẽ sumpsit. eo q̃ habet rotunda in sũmitatibus capitella. De cappari aũt d. dia. q̃ est herba siue frutex spinosus expansus sup terram vnctione plenus. cuius virtus duriciam splenis sub omnia medicamina iuuat. nascit in locis aridis et siccis asperis et maxime in antiquis muris. vetrez remollit. comestum vrinam ꝓuocat z mẽstruis cõpetit. dolorẽ dentiũ mitigat. succus eius auribus instillatus vermes necat. multas habet radices z magnas quarum cortices sunt vtiles ad predicta. Inpla. dicitur. capparis vt volunt quidam est herba que in principio veris est colligenda et desiccanda et per septẽ annos in magna efficacia conseruanda. et ẽ bñ laudabilis. que cũ frangitur non puluerizatur. z aliquantulũ est subamara in sapore z subrufa in colore. flores ei⁹ sũt calidi quãdo adhuc sunt clausi quia nihil valent cũ fuerint dilatati. cũ sale cõditiuntur z sic vsui reseruant. virtutẽ hñt appetitũ excitandi z digerẽdi humorẽ in ore stomachi existentem. sicut eñ cibus z medicina subuenit cõtra surditatem. sic confert puluis eius auribus fistula tis si in oleo decoquatur z auri patienti infũdatur (hucusq; plate.

De Cardimomo

Cardimomũ de quo dicitur superius. (vt d. dia.) ẽ semẽ cuiusdam

arboris tpe veris semen pducentis·facit etiam quasdā tuberositates similes botro vineaz quibus semen cōtinetur·Et ē duplex scilicz maius quod dicitur domesticum z minus quod dicitur silvestre·pmū est melius· qz magis est aromaticū et est laudabilius·quia est subzufum alt quantulum z acutum dulcedini intermixtum·virtutem habet cōfortandi z cōsumendi·z ideo valet cōtra cardiacā passiones·cōtra stomachi indigestionē·ad appetitus puocationem·ad vomitus repssionem·ad cerebri debilitati pfortationē vt d·dia·z platea·

De Calamento

Alamentuz est herba quedaz mēte similis de q̄ sancti i gloaliquando faciūt mentionez· Et ē duplex scōm dia·z plasalicet montanuz·z illud simpliciter melius·aliud est domesticū non ita siccuz sicut primum·virtutem habet psolidandi et cōsumendi cū calidum sit z siccum in tercio gradu·vt d·idē·valet cōtra tussim et infirmitatez pectoris ex causa frigida sicut diacalamentum quod est electuariū quod ex illius herbe floribus z pulueribus z alijs est cōfectum· stomachi et intestinozum dolorē sanat· cōtra reumaticas z frigidas pāssiones iuuat·morsū reptiliū curat·z venenū ad exteriora reuocat·succ9 eius aurib9 instillatus·auzium z vulnerū vermes necat·libidinē domat·cōtra lepzā adiuuat z retardat·buiditatē z superfluitatem matricis animilat z desiccat·vt d·idem·multas alias virtutes habet sicut artemesia·sed hec iā sufficiant·

De Carice

Arex vt d·isi·ē herba durissia et acuta·cuius stipes siue virgula est triangula·manuz secans ipam violentius contra cantis·folia habet in vtraq; parte secantia z acuta·pzamidalem formā ad modum gladij repsentantia·nunquam tamen caricis acumen aliquando ledit nisi primitus ptingatur·i loco palustri z molli crescit·z tamen non modicā duriciē pariter z acumen habere in sua substantia se ostendit·Secundū plini·autē inter genera cipri cōputatur·vnde z caricē cipriū nominat triangularem·de quo subdit q radix cipri trianguli est odoris boni z vtutis sicut calami aromatici·Sed hoc intelligo non in generali·sed multuz in speciali· sicut ipe memozat li·xvij·c·A carizete aūt dicitur cazectum·locus scilicz vbi crescūt carices·sicut z a salice salicetum vbi salices sunt·vt d·Isido·

De Cardno·

Arduū scōm Isido· grecū est et est genus herbe vel fruticis spinosi·cuius natura mozdax est z austera·z ideo succus eius allopicias id ē capilloz fluxus curat De cardno di·dia· q radix eius in aqua decocta cupiditatem potatoribus administrat·matrici utilissimū est·z ideo nō est mirum si a mulieribus desideret·qa iuuat vt masculos pcreant·vt dicit idez· Est aūt cardnus herba vilis· aculentas habens hastas z in sūmitate spinosa habens capitella·in quibus semen cardui cōtinetur· quod intraq; exterius nigrum ē hoc album est interius·valet cōtra calculum in renibus z vesica· crescit in locis incultis·depascitur ab asinis z a bestijs cōculcatur·sicut dicitur quarto Regum·xiij·b·Transierunt bestie saltus z conculcauerunt cardnum zc·De cardno autem dicit Plinius libzo·xx·c·sedecio· cardui folia z caulis spinosas lanugines habēt cuius semen z radix vesci possunt et est quoddam genus cardui quod sine interuallo tota estate flozet·z vno floze cadente concipit alium cuius aculei arescente folio desinunt pungere·sunt z alij cardui spinosi· frugibus inimici·vt dicit et habundāt in semine·z ideo vix possūt extirpari vbi semel crescūt·nisi affuerit cultoris diligentia cardnos extirpantis in ipsozum autem extirpatione sepe lesionem patitur z punctura·

De Carica

Carica est ficus sicca et a copia sic vocata. Nam singulis annis vt dicit Isidorꝰ libro decimoseptimo ter quaterue fructus gignit atq; alter omaturescēte alter oritur z succedit. carice autem a senibus sumpte in cibo sepe feruntur defendere ipsorum rugas vt dicit idem) secūdum diascori vero inter fructus carica est dulcior z est vtilis in cibo z in medicina. multus enim nutrit z impinguat sanguinem grossum z multum generat z debiles confortat. secundū medicinam vero pectus mundificat. tussim vero sedat. vocem clarificat. faucium dolorem mitigat. renes/ vesicam /z matricem purgat. cocte in vino cum absinthio hydropicos curant. trite cum sinapi pturigīnem aurium purgant. tamen in cibis nimium vsitate inflationem et ventositatem generant. pediculos creāt. vt dicit diascorides. aliās aūt ꝓprietates quere infra de ficu.

De Cimino

Cimmum secundum diasco. et macro. z persicū est semē aromaticum coloze pallidum. vnde plinius Rugosum piper ē pallentis grana cimini. calidum z siccū in secundo gradu. virtutem habet diuretricam z fumositatis subtiliatiuam et digestionis cōfortatiuam z ventositatis mitigatiuam z doloris stomachi z inflationis repressiuam. solutionis ventris restrictiuam. cum aceto infusum z insufflatum in naribus sternutationem prouocat. sanguinem de naribus profluentem sedat. tumorem faucium z dolorem mitigat atq; sedat. cum baccis lauri reuma frigidum compescit. sanguinem coagulatum in oleo mixtum cum cera mūda dissoluit z discutit. liuorem ex cōcussione siue alio modo factum. pulvis eius cuz cera bene cōmixtus. sepius appositus totaliter tollit. z frequenti vsu faciei discolorationem incurrunt (bucusq; plateari. et diasco.) Idem fere di. plini. li. xx. c. xvi. vt dicit idez cimmū aliud est domesticuz aliud siluestre. z dicit ꝙ multis cōuenit remediis maxime stomachi. cuius dissoluit inflationes z intestinoruz discutit dolores atq; viscez torsiones.

De Coriandro

Coriandrum de quo dicit Numeri. sedecimo. Secundū Isi. lib. xvij. est semen quoddam odoriferum a grecis coriū dictum cuius semen in vino dulci datum homines (vt dicitur) reddit ad venerem promptos. cauendū tamen est ne nimis detur. quia absq; dubio amentiam adduceret z furorem. canibus aūtem herba ē cū semīe venenosa. nā interficit eos si ab eis aliquotiens assumatur (vt dicūt Isido. z platea.) z supaddit z inquit. coriandrum in cibo sumptum calefactiuū est z astrictiuum. necnon z somni prouocatiuum. secundum autem auctores dicitur esse compositę virtutis. Dicit etiam sic macrobi. in libro suo. Frigida vis herbe coriandrum dicitur esse. Austereq; simul quiddam virtutis habere. Hanc galienꝰ herbam ait per quam depelli ventris lumbricos tineasq; solent si trita bibatur cum vino. vel si mixto sumatur aceto. Coriandrum est herba in se odorifera ꝙ diu est integra. sed manibus fricata fetet. semen eius est candidum et minutum.

De Coloquintida

Coloquintida de qua dicit ꝙr to Regum. iiij. est genus herbe amarissime scilicet cucurbita agrestis quia more cucurbite flagella tendit iuxta terram. fructu rotundo z similis cucumeri vsuali. Hec herba quasi vitis se diffundit in sepibus fructu modico z rotundo (vt d. Isido. li. xvij.) scōm dia. ꝯo coloquintida que dicitur turbida alexandria aliqū inuenit sola z tunc ē mortifera z venenosa. sicut herba que dicitur squilla id ē cepa magna. Sed quādo cū multis inuenit. nō ita per omnia est nociua. habet autez medullam/ corticem/ atq; semē. Medulla optima est in medicina. Semen secundario. sed cortex nullius vel modice ē virtutis

vnde illa medulla est laudabilis que est alba z cui semina bene sunt inserta · illa autem parum attendenda que cum cutitur multum sonat · similiter quando de facili puluerizatur · virtutē habet dissoluendi z consumendi ex amaritudine z diuidendi z penetrandi · ex sue substātie subtilitate flegma purgat et melancoliam · vnde dicitur valere cōtra quotidianaz febrem z quartanam · si modo debito patientibus offeratur · dolori dentium subuenit · lumbricos idest longos et lumbricos vermes ventris excludit · vermes aurium puluis eius interficit · splenis z epatis duriciam aperit · si succus eius cuz feniculo ꝓmetur · eius decoctio emoroidas id est sanguinis venas aperit et menstrua prouocat z educit · has z alias multas virtutes habet · vt dicit diascoridis et pla · et etiam plinius ·

De Croco ·

CRocus de quo dicit ecc̄ · iiij · z treñ · vltimo · hec herba abvrbe coemtbio sic est dicta vbi maxime abundat (vt dicit isidorus li · xvij ·) et herba cum flore suo sic est dicta · Sed flos in quo est potissima virtus crocum dicitur · et est optimū qñ est recens odoris/boni/longum/parū albam/integrum/ neqz in fragmenta cōminutum/in spiratione bonum · et cum carpitur inficat · et tingit manum et leniter est acutum · si huiusmodi nō fuerit vetus cognoscitur quando adulteratur · aut admixto crocomagmati causa augēdi ponderis · aut cuz spuma argenti trita additur · sed proditur si puluerulentum inuenitur · et si decoctū ab odore ꝓprio immutetur · et dicitur crocomagma superfluitas que relinquitur ex aromatibus ex quib⁹ croceum fit vnguentū (hucusqz isidorus) Secundū diascoridem vero due sunt species croci · ortensis dictus ab orto in quo nascit z orientalis a loco vbi crescit sicvocatur · z ē iste nobilior q̄ ortensis nec apponitur in vomituis medicinis · producit autem florem purpureū · caput habens ad modum viole · in cui⁹ medio tres vel q̄tuor flores producit · eligendi sunt subrufi · vel omnino rufi · subalbidi vero sunt abiciendi ꝑ decē annos possunt seruari · Est crocum calidum z siccum in primo gradu et in suis qualitatibus temperatū z ideo est confortatiuū · vnde cōtra debilitatem stomachi z defectum cordis multū valet rubozem oculorum ex sanguine vel macula tollit · si tritum cum rosis et vitello oui oculis apponatur · bucusqz diascoridis et platea · Vnam enim ꝓprietatez habet crocus quia in foliis ꝑ totum hiemez retinet virozem nec deponit illuz quantūcumqz frigus intendatur · In estate vero deficiunt eius folia pemtus z marcescunt · z post medium autumnū iterum crescunt · et tunc flores eius in tenui stipite exeunt et prorumpunt · Sicut autem d · aristo · libro vegetabiliū · crocus habet magnam cōuenientiam z similitudinez cum cepa z ascolonia in radice · differt tñ abvtraqz quoniam cepa siue radix croci ē cōmunis rarius z non facit semen sicut ascolonia sed etiam est tota ratio eius sementina in radice z omnes tunice croci sunt macre · z non recipiunt tunice eius ozii ab vna parte cepe sue sicut accidit in ascolonia z domestica cepa · sed recipiunt tunice croci a locis germinationū venarum cepularū et hoc est de ꝓprio croci (vt d · aristo ·) Habet autem cepa croci radices capillares quibus adheret terre z attrahit sibi nutrimentuz · vt liliū z alliuz z huius modi · et quādo cepa croci est grossa z iam matura incipit diuidi z multiplicari in capita multa ꝓpias tunicas z radices habentia z ex singulis crescit planta · Ex q̄ patet q̄ in eius capite seu radice est eius virtus seminatiua · que est sui multiplicatiua · z sue speciei conseruatiua · Quōd crocum primi · siquidem li · xx · c · xx · cōmendat · crocū mīt cū melle nō soluit · nec cū aliquo dulci · facilime aūt cum vino aut cū aqua vtilissimū ē in medicina · destruit em oēs inflatōes z dolores oculoꝝ · maxime si cū vino fuerit mixtū · pectori stomacho z epati sume vtile ē · q̄ crocū pus biberit · ebrietatē z crapulā n̄ incurrit · corone aūt ex eo fce resistūt ebrietati nec ꝑmittūt hoiem inebriari · somnū facit · et stimulat venerez · flos eius illitus igni sacro subuenit · de croco fit vnguentū citri

nū et croceuz quod greci crocomagon vo/
cāt z valet contra suffusiones oculoꝝ
et est optimum quod gustatuz dentes m
ficit z saliuam·vlcera capitis purgat·fo
ramina z mflationes sedat·serpentuz et
aranearum morsus z scorpionum pūctu
ras curat·bucusq; plinius·

¶ De Lepa·

Lepa vel cepe est herba cuius
vis tota est m radice z ī semi=
ne·z ideo sic cepe vocatur(vt
dicit Jsibo·)quia nō habz ni
si caput·De cepe d·Aristo·li·de plan·ce
pe mquit z ascoloma faciunt bis folia·z
habet cepe stipitem m quo facit semen·
et habet radicem pluribus tunicis vesti
tam·z sub radice habet alias radices q̄
si capillares·quibus nutritur grossa ra/
dix·ad totam herbam humor transmitti
tur radicalis·primo aūt anno non profi
cit m radicem·sed m secundo post q̄ se=
mmatur· Similiter nec semē ante scōm
annū facere cōsueuit nec fat semē m fo/
liculo sicut allium z quedaz alia·sed m
sūmitate stipitis semen super quosdam
pediculos·i·pedes suos se dilatat Spēs
autem cepe est duplex scilicet domestica
et siluestris que canina ab aristo·nuncu=
patur·canina autez cepa flozes habet al
bos versus celuz z virides quodāmodo
versus terzam z talis cepa valet contra
apostema·Habz autem cepa domestica
stipitem cōcauum z sme nodo z sicut re/
nouat folia·ita z radices(vt d·aristo·m
prędicto libzo)Scōm diasco·cepe dome/
sticum vtile est ad medicinam z ad cibū
Est autē viscose z frigide nature z ma/
xime illud quod est oblongum etiaz ma/
gis q̄ rotundum·z magis rufum q̄ al=
bū et magis siccum q̄ recens·et magis
crudum q̄ coctum· comestū fastidiuz tol
lit·ozis fetozem diminuit·ventrem mol=
lit·cibos condit· succus eius cū melle ca
liginem oculoꝝ detergit·succus ei? li/
targicis subuenit·auribus cū lacte muli
eris mstillatus eius dolozem sedare con
sueuit·comestum temperate prout cōue
nit viscosos hūozes mzdit·oza venaruz
aperit·vrinam z menstrua puocat·z ve
nenum educit·morsus rabidi canis extī/
guit·z alijs venenosis morsibus succur/
rit z resistit·cutem clarificat z pozos ape
rit·z ideo sudozem puocat z educit·z co
mestum cruduz nihil nutrimentuz corpo
ri tribuit·colericis obest·flegmaticis cō=
uenit·sitim facit·mflationem gignit·z a
cumine suo caput percutit atq; ledit·z mi
mis comestum aliquando mania; id est
insaniam mducit·z terribilia somnia vi
dere facit·precipue si ab exeuntibus egri
tudinem comestum fuerit·lacrimas solo
odore puocat·z visū ledit(bucusq; dia·)
De cepe autem d·pli·li·xx·c·xvij· cepe a
pud grecos multa sunt genera·z eis om
nibus est odor lacrimosus·z est optimuz
quod est rotundissimum·z acrius est ru/
sum q̄ candidum z crudum q̄ coctum·se
ritur z plantatur· sed quādo seminatur
ante annū sequentem non facit semen·z
quando facit corrumpitur ipsum caput·
vnde ex corruptione facti seminis gignit
ipsum caput z ꝓductio seminis capitis ē
corruptio·vult aūt seri semē cepe m solo
terre fosso herbaz aliarum radicibus ex
tirpatis·semen eius nigrescere incipiens
metitur anteq; totaliter matureſcat·ra=
dices optime m paleis cōseruātur·z liq
cōtingat capita muescrant aqua salsa et
tepita sunt capita mtingēda z ita effici=
untur diuturnia z esui meliora· sed ī sic
cis ad seminandum vel ad plantanduz
sunt vtiliora·multi etiam capita cepārū
sicut z alliorum suspendunt m fumo supra
ignem·z sic ne germinent cōseruant
quod sepe extra terzam facere certū est·
sicut z allium nisi per artificiū caueatur
Idē libzo viceſimo·capitlo·septimo·Le
pe siluestres ñ sūt sapide neq; multuz cō
mestibiles·sunt tamen multum medici=
nales·ipso enim olfactu caligīni medeñ
tur·magis aūt vnctione puocant ozis vl
cera sanant· morsus caninos cum melle
et vino curant·morsibus etiam serpentū
obuiant·auricularum sonitum z grauī=
tatē emundant· cuz adipe anserino aut
cum melle lumboꝝ dolores iuuant·bucu
sq; Plinius·

De Cepe camino.

Cepe caminum dicit squilla z muenitur iuxta mare·vnde a platea· cepa marina appellat reperitur autē quandoq; silua et tūc mortifera ac venenosa est si succus recipiatur·nisi ei⁹ venenositas reprimat Solent autem solertiam eam diuidere in plures partes·z plantare in ortis sigillatim z ita reprimunt venenum eius· reprimitur aūt malicia si in vino z oleo aliquantulum dimittatur·z sic in medicinis apponatur· Debet autem scindi ista cepa z interiora z exteriora abici·qa exteriora sunt mortifera pre nimia caliditate·z interiora pre nimia siccitate·sz media sunt tempata·multum conuenit medicinis·

De Cucumere

Cucumer·ris· quedam est herba de qua dicit Isido·li·xx vij· Cucumeres sunt dicti·eo q; interdum sunt amari qui dulces nasci perhibentur si lacti mellico eorum semen infundatur· Diasco·autem dicit cucumeris natura frigida reperitur·vētrem soluit· stomacho accomodatur qui bus animus deficit·succurrit etiam o do re·folia eius trita vulneribꝰ medentur que impressierit caminus mortuus·semen eius tritum cum vino dulci·z potui datum·vesicam iuuat laborantem· Scōm plini·autem li·xx·c·vij·z·iij· cucumer est ortensis z siluestris cuius radix est magis grossa z alba·ex cuiꝰ succo fit electuarium quod est necessarium in pluribus medicinis·

De Cucurbita

Cucurbita scōm Isidō·nomen est grecum·cuius origo latinis est incerta· Eius genera sunt multa(vt tangit Isidō·li·xvij·) Et idem plini· Est aūt cucurbita alia domestica z ortensis·alia vero siluestris Domestica vero in ramos z folia pariter et flagella ad modum vinee se diffundit et quibusdam ligamentis se cōuertit sic vitis·z habet quosdam flores albidos quos emittit potissime cōtra noctez sine appodiatione florere potest· sed fructus eius vix proficit·immo deficit vel putrefat·quando ad modū vinee a terra non erigitur z lignis z virgulis nō sustentatur·Est aūt cucurbita secūdum plateri· frigide z humide cōplexionis z in qualitatibus tempate·in calidis regionibus precipue inuenitur·cuius semina in terrā proiecta herbam procreant ex qua producuntur flores z tandem fructus pleni semine z medulla·cuius cortex primo ē mollis·sed quādo peruenit ad maturitatem ad modum ligni indurescit·fructus eius quando nouus sunt cōueniunt cibis· et semina medicinis·Sunt autē semina eius diuretica z diuisiua propter sue substantie subtilitatem· z ideo valent cōtra opilationem epatis z renū ac vesice·acutuz patientibus cucurbita elixa vel assata cibus est in medicina·Nam materiam infirmitatis purgat per vrinā z aliquantulum·colorem reprimit alterat z cofortat·semina eius post maturitatem colliguntur/abluunt/z ad solem desiccātur·ne pter humiditatē superfluam corrumpantur· in loco sicco per trienniū reseruantur(bucusq; plate·) Scōm plini· autem succus cucurbite valet cōtra sacrum ignem z tumorem oculorum/mitigat dolorem aurium si tepiduz immittatur·semen eius tritum in puluerem vel insufflum replet cauata vulnera/cinis cortices valet cōtra cōbusturam·Dicit autem ad huc plini·li·xx·c·uij· Est cucurbita siluestris digitalis grossitudis nascens in saxosis locis·cuiꝰ succus stomacho z viscerib⁹ multum prodest· renum z lumborū paralisi subuenit·medulla eius cum absinthio z sale dolorem dentium tollit·succꝰ eius cum aceto calefactus mobiles dentes sistit· caro eiꝰ sine semīe clauis pedū id est apostematibus succurrit·vnuz cū eo feruefactum oculorum impetus tollit· folia eius trita z cocta vulneribꝰ subueniunt·semen eiꝰ potatū cū vino venenū vicit·comedi n dēt q; flatōes fac· Est aūt cucurbita agrestis scm iii·li·xvij·idez qd colocintida hba multū amara quēadmodū cucurbite·risus terrā tendit hīs folia

grauis odoris: vt cucurbita: z fructus rotundum facit sicut cucumer visualis (vt dicit Isido: ibidem. Quere supra de natura coloquintide.

¶ De Celidonia

Celidonia est herba croceos habens flores atq; fructum croceum tangentis manus mt̃ magens: sic dicta eo q; m aduentu hirundinum videtur erũpere vel florere (vt dicit Isido: li: xvij:) celidon enim grece hirundo dicit latine (z subdit Isidorus) vñ dicitur celidonia quia pullis hirundinum si oculi ledentur: matres illis ex hac herba medicantur. Item etiã recitat Plinius: q; succo celidonie oculi hirundinum eruti siue lesi ad statum pristinum reuertuntur. Alias siquidem habet notabiles virtutes: habet enim virtutem dissoluendi: attrahendi: ꝑsumẽdi vt dicit diaſ: dolorem dentium mitigat: caput purgat/mẽstrua puocat/z matricem mundat/fistulam oris z cancrũ curat: sc̃m plin̄: dia: z plate.

¶ De centaurea

Centaurea est herba amarissima/calida/z sicca ī tercio gradu: z ideo fel terre est vocata vt dicit Isidorus: quia a centaurone centaurea eius virtus primitus est inuenta: vt dicit idem libro: xvij: Est aũt duplex scilicet maior z minor: Prima q̃dem maiores habet ramusculos z flores: et est maioris efficacie q̃ minor (vt dicitur in platea:) Et ibidem dicit Constãtinus radix maioris calida est z sicca in secũdo gradu: z habet quandam amaritudinem cum dulcedine: z ideo habet virtutem cõglutinandi: z ex amaritudine habet vim diureticam z diuisiuam: plus valent flores z folia in medicina: q̃ alia q̃ sunt in ea: dolorem enim ventris sedat/visum clarificat/z renes z splenem deopilat/paralisim curat/vermes vẽtris cũ melle necat: vulnera radix eius consolidat: vt di: dia: pli: z plate.

¶ De Daphino

Daphinus grece lauruſ ꝺr latine vt dicit Isido: li: xvij: z est laurus a verbo laudis dicta: laurisenim ramis et foliis cum laudibus victorũ capita coronabantur: z ideo apud antiquos laudea vocabatur: sed post sublata litterã d et subrogata r: laurus est dicta sicut quõdam dicebatur medi dies: que nunc meridies solet dici (vt d: Isido:) hanc arborem vocant greci daphirem: eo q; nunq; deponat viriditatem: hieme enim viret et estate: z ideo mde victores potissime coronantur (vt dicit Isido:) z subdit: Hec sola arbor a vulgo creditur mnime sublimari vnde fuit apollini primitus cõsecrata: de qua dicit magister in histo: super illud verbum consuluit isaac dominum: Gene: xxv: Rebecca ex timore gentium quas viderat in pereuntibus spẽm lauri quam tripodem dicunt capiti supposuit z ramis herbe que agnus cãstus dicitur incubuit: vt visiones veras videret z fantasticas non sentiret De lauro siquidem dicit plin̄: li: xvi: c: xxx: laurus triũphis ꝑ̃ dedicatur que gratissima ẽ domibus cesarum atq; pontificum quia domos adornat: Et sunt duo genera ei⁹ scilicet delphica z cyrria: Lauro delphica delphis primo coronati sunt triumphantes: Cyrria vero romani primo suos coronabant: modo autem multe sunt laurorũ species: sed differũt in virore z magnitudine foliorum z similitudine baccarum: Est aũt arbor multiplicis speciei et enumerat plin̄: xiij: species arboris eiusdem: inter quas ponit quandam speciem lauri quam dicit fuisse magno iouis z appollinis delphico dedicatam: z ideo tell⁹ laurifera in domibus z in satis a fulmine manet tuta: sine autem lauri ꝑsentia non solebat apollo dare responsa sua: z ideo quia diuinis credebatur cõuenire honoribus honores triumphis obtinuit: nec licebat laurũ pollui in vsibus illicitis z ꝓhanis: quia ꝓter ꝓtianda numina super altare poni debuit z offerri Cesar autem tiberius celo tonante laurum in capite solitus erat ferre: sicut ferunt cõtra fulminũ metus: Narrat etiam plin̄: mirã rẽ: q; cũ augustꝰ sederet in q̃dam octo iuxta drusillã augustã detecit

aquila de alto gallinam miti candoris illesam in gremiuz cesaris· tenuitq; gallina lautium ramum in rostro suo onustum baccis multis·gallinam z sotolez iusserunt aruspices obseruari :z baccas laureas seminari z cum diligentia custodiri :ex quib⁹ prouenit silua triumphas cuius postea cesar lauruz in manu tenuit z cozonam in capite gessit·ac deinō alij cesares eodē modo ex eadez silua post obtentum triumphum :oportuit cozonari(bucusq; plinius) De lauro siquidem addit diasco·q; est arboz elegantis forme et magne aromaticitatis ac mire efficacie z virtutis· Nam folia eius viridia q̄ multum odorifera sunt si contundantur mitigant·z sanant punctura apuz vesparum :z omnem tumorem spergunt/ulcus z vestes cuz quibus ponuntur a tineis z vermib⁹ custodiunt z a corrosione tutos reddunt/fructus lauri dicunt bacce lauri :z sunt grana exterius nigra vel subrufa :interius alba z vnctuosa :in figura sperica :in cōplexiōe calida z sicca in secundo gradu subtilez habent substantiam·z habent virtutem depurādi/confortandi· z in multis ponuntur vtiliter medicinis ex quibus fit oleum p̄ciosum quod valet cōtra multas :z precipue frigidas passiones·

De diptano

Diptanus est herba medicinalis cuius radix maxime cōuenit medicinis· z debet ei⁹ substantia esse solida non perforata :que cum frangitur non puluerizat virtutem habet dissoluendi/attrahendi venenum/z cōsumendi ·vnde valet contra venenosos morsus/z superposita vulnera z potata(vt dicunt diasco·z plate) cum paucis additis dicitur in mitis habere virtutem tiriace :menstruuz prouocat/z educit secundinas/z fetum mortuum excludit/ epilentbicis z paraliticis cum succo rute subuenit(vt dic̄ dia)De hac herba dicit plinius li·xxv·capi·viij· cerue inquit diptanum primo ministrauere·nam eius herbam comedunt :vt facilius pariāt :z si sagittis fuerit lese diptanum querūt·quē comedentes ferz ex cutiunt in vulnere derelictū· Joē dic̄ balsilius in exame·z ambro·z exposito⁹ obloquitur de hmulis ceruoz·hec herba secundū pli·crescit in pluribus locis·sed illa mim⁹ ē laudabilis que crescit in agris pinguioribus siue crassis·q̄ aūt crescit in locis asperis vel siccis melioz ē :cuius minia portio gustata accēdit os(vt d·Jsidi·xvij·) sicut dicit diptanus ē mons crete ex quo diptanus nomē accepit·vnde virgili·Cerua vulnerata saltus pagrat diptanum querit·Tāte emz virtutis est vt ferrū a corpore excutiat·vnde z ei⁹ pabulo fere percusse eiciunt sagittas corpori inherentes·hāc quidam pulegiuz matis vocant :quia habet tela eicendi bellica potestatem·vt d·Jsido·

De draguntia

Draguntia est herba sic dicta eo q; basta eius in moduz colubri maculis sit respersa similitudinem imitatur vipere vel dracomis·vel quia herbam ipsam vipere timent(vt d·Jsido·li·xvij·)hec a multis serpentaria vel colubrina nūcupatur· Nam florem habet purpureum/diuisum/z apertum·sicut os serpētis :de cuius medio p̄cedit quasi lingua serpentea acuta /nigra/z rotunda·z in medio floris ipsius surgit quasi caput :semine grosso z rotūdo :prius viride deinde rufū efficitur quādo incipit maturescere·herba ista scōm diasco·magne ē efficacie z vtutis·nā radix eius exsiccata z puluerisata cū aqua rosacea faciem clarificat z colorat·cū sapone gallico fistulam sanat mundat/z desiccat·et os eius ita dilatat vt os fractum vel putrefactum extrahi q̄at·cum aceto z calce viua cancruz curat·folium eius in vino decoctuz apostemata meturat/succus eius auditum ex frigida causa lesum sanat/visuz clarificat/menstrua prouocat/emorroides id est infertiores venas sanguine fluentes cōsumit z desiccat/succus eius interius sumptus aborsuz procurat / odore suo serpētes fugat/non enim leditur corpus a serpentibus :si cum eiusdem herbe succo

munctum fuerit aut limitū · bucusq; dia· et platearius·

De draganto

Dragantum secundum platearium z auicen· est gummi cuiusdam arboris cuius humor vel actōne caloris vel constrictione frigiditatis naturalis indurescit· cuius species est triplex· nam est album purum z durum·z illud melius est·ē etiam subrufum z citrinū quod non est adeo bonum sicut albus/cui nihil terre admixtum est·quod albus est cōuenit frigidis medicinis·subrufum z citrinum debz poni in calidis·per xl·annos seruari potest virtutem habet infrigidandi/humectandi/z mundificandi ex frigiditate z hūiditate pglutinādi ex sua gūmositate·valet ptra vicia pectoris i electuarijs z sirupis·nam pectus siccum humectat /humorem perditū restaurat/tussim sedat /scissuram labiorum z oris ulcerationem cōglutinat atq; sanat/faciem mūdificat et dealbat/artheticos iuuat/cōtra dissenteriam pdest·vt dicitur in pla·

De ebeno

Ebenus est lignum ethiopicum colorem habens nigrum /tactum lenem/ponderosum · vnde propter porozum compactionem positum in aq; statim submergitur atq; petit fundum· vt dicitur in libro vegetabilium·Est autem gustu stipticum z mordax ·quod igni appositum citius rapit ignē z suauez fumum emittit·z odorem ·in coticula cōfricatum rufum ostendit colorem ·virtutez habet purgatiuam z confortatiuaz·z ido collirijs vtiliter adhibetur(sicut d· pli·z dias.)De ebeno etiam ait Isido·libro xvij·ebenus inquit in india crescit z i ethiopia qui cesus diu indurescit in lapidem cuius lignum nigr z cortex lenis vt lauri·indicum maculosum est z vanum·sed melius quod in nullo est maculosum·sed nigrum ē z lene·Solet autez poni iuxta crepundia vt infantem visu nigra nō terrerant(vt di· Isido·z virgilius· ebenum cōmendat plin·libro·xij·capi·v·dicens ebenū esse arborē auro pgabilē·ido ethiopes solebāt ebenū cū auro z ebore offerre ipatorib9 pro tributo·vnde z regia saba legitur talia ligna dedisse salomoni quarto Regum·iiij·

De edera

Edera ab herendo est dicta·vt dicit Isido·eo q; arborib9 adhereat vel dicitur ab hedos/qa sumpta in cibum a capris lac multiplicat vnd nutriuntur hedi·radix eius durissima perforat·frigidissima est natura z frigidam iubeat esse terram vbi crescit·vitrez diu seruat z non perdit folia que diu virent·amari z stiptici est saporis·hedere autem scōm plin· li·xvi·ca·xxxiij·sunt due species scilicet alba z nigra·scilicz masculus z femina· Masculus est maior z in foliis durior z pinguior·hedera vero alba fructuz habet albū· et nigra nigrum·Solent autem poete coronari foliis hedere in signuz viuacis ingenij z subtilis·quia hedera semp viret· similiter hedera coronati incedebant illi qui sacris liberi patris id est bachi inistrabant·vnde hec arbor deo vini sacrata fuit·similiter z marti ·vnde z alexāder magnus suos milites decorauit hedera quando de india triumphauit·vt dicit idē plin·exemplo liberi patris qui galeas suorum tirso hedere adornauit·Est autē arbor vt dicit idem·multum in altum se extendens·q; diu inuenit arborez vt murum per quem serpat · radicosa seu ramosa habens brachia z baccas quasdā sed amaras·cuius umbra ē nociua et satis inimica frigori/serpentum gratissima/ rumpens muros z sepulchra ·vnde mirū est q; haberi in bonore a veteribus fuerit consueta·folia habet intercisa z angulosa·grauis odoris z plana ·sed amara/ sub quorum umbra latent vermes·Item capitulo tricesimoquarto·mira proditur facere natura hedere ad expianda vina· nam si fiat vas ex ligno eius vina transfluere z aquaz si qua mixta fuerit remanere certum est(hucusq; Plinius)Secūdum diascoridem autem hedera quamuis sit amara· vtilis tamen est medicine

dela yedra

nam virtus ei ſneſt ſtiptica z conſtricti-
ua·z ideo diſſenterijs medetur·ſuccus ei
us ſn naribus ſnſtillatus ſ caput purgat
et dolorem eius mitigat·ſuccus eius cuz
oleo tepidus ſ auribus immiſſus ſptra ſuz
ditatem iuuat· Item idem hedera ex cō
trarijs eſt compoſita· z ideo ſn cauſis cō
trarijs opatur·ꝓpter quod virtutem ha-
bet maturatiuam/attractiuam/mundi-
ficatiuam/z mitigatiuaz·z apponi ſepi⁹
ſolent eius folia ad coctiuas· eius gūmi
diuerticū eſt z diſſolutiuum· valet cōtra
calculum·eius folijs nutritus bircus ſā-
guinem habet acutiorem· z ad frangen-
dum calculum ſn renibus z veſica fortio
rem·Eſt aūt quedam ſpecies hedere ſup
cuius folia cadit ros z muſcatur acī la
donum cōmutatur· cuius virtus magna
a medicis experitur·nam fumus ei⁹ mē-
ſtrua prouocat z educit /ſecundinas ex-
pellit/reuma cōpeſcit/caput z ſenſus cō
fortat/tuſſientes iuuat/z fluxuz vētris ſe-
dat·z ſn multis medicinis adhibet vtili
ter·vt d·diaſcorides·

De elitropio

Elitropium eſt herba ſic dicta
eo ꝙ ſolſtitio eſtiuo floreat·vl
quia ſolis motibus folia cir-
cumacta cōuertat· Vnde a la
tinis ſolſequium appellatur(vt dicit Iſi
dorus li·xvij·) nam ſole oriēte flores ſu
os aperit ſz cuz ſol occubuerit ſiterū ſe re
cludit·z hec verrucaria dicitur ſeo ꝙ erti
gat verrucas z abſtergat ſiue potet ſiue
cathaplaſmetur(vt dicit Iſid·)ſecunduz
autem platea·ſolſequium ſolis ſpōſa di
citur·z eſt herba frigida z humida ſn ſe
cundo gradu ſcui⁹ ſuccus bibit⁹ ſvalet cō
tra venenum ſumptuz ſnterius·valet et
iam cōtra morſum caninuz z venenoſuz ſ
ſi trita ſuper vulnus ponatur/cōtra cale
factionem epatis z opilationem multuz
iuuat z valet·

De eleboro

Elebor⁹ (vt dicit Iſido·)ab
eleboro fumo ſic dicit vbi plu
rimuz gignitur·hunc romani
veratruz dicunt ſeo ꝙ ſumptū
mentem motam ſn ſanitatē reducit·cui⁹
duo ſunt genera ſcilicet album z nigruz
albus dicitur elebor⁹ ſquia radices ha
bet albas ſz albos z flegmaticos humo-
res purgat·niger vero nigras radices ha
bet ſz nigros humores ſcilicet melancoli
cos purgat ſiue mundat·Eſt autē ſecun-
dum diaſco·z alios auctores herba mul
tum violenta ſn virtute z recipienda me
dicinaliter cum cautela·multuz eſt ledit
et cito interficit quādo ſndiſcrete aliqui-
bus adhibetur·valet tamē cōtra nſtos
morbos ſſi debito exhibetur modo(vt d·
dia·qa quartanas febres ſoluit/vermes
ſn auribus z alias ſnterficit/epilenticus
et lutargicis ſubuenit/eius puluis ſi cum
pane miſceatur ſz a muribus comedat ſ
mures ſnterficit(vt d·diaſco·z etiā pla-
teari·)Inter omnes autem huius herbe
duas ſpecies melior eſt elebor⁹ alb⁹ et
eſt calide z ſicce cōplexionis ſn tercio gra
du z creſcit ſn locis montanis z humidis
et habet folia ſimilia plantagini·ſed lō-
giora z ſn ſine acutiora z ſtipitem vnius
cubiti ſiue magis·cuius radix laxat mul
tum ſupius z ſnferius· z nūquam debe-
mus elebor⁹ vti ſniſi materia fuerit dige
ſta ꝑius z ꝑepata·z tūc etiaz cū caute-
la·z ideo Ypocras di· ſi velis elebor⁹
ducere moue corpus ſne ſcilicz ſumēs ele-
bor⁹ ſemp dormiat·z bēt virtutē reſol
uendi humidū ſn ventoſitatē·vnde ſeq-
tur ſuffocatio ſpirituū z morſ(vt d·dia·
et pla·)Elebor⁹ autem niger multum
periculoſior eſt·

De eſula

Eſula quedaz arbor eſt que a
medicis calida dicitur ſn ter-
cio gradu atq; ſicca(vt dicit dia
ſcori·)cui⁹ radix maxime va-
let ſn medicinis ſcuius multe ſunt ſpeci-
es·z illarum virtus nunc eſt ſn lacte z ſ
humore ſnunc ſn ſemine ſnunc ſn radice
vnō dicitur·Lac anabula parat cacapu
tia ſemine gaudet· Eſula radicis cortice
preſtat opem·Eſt enim eſula herba pla-
na habens folia z rupta emittit lacteuz
humorem qui quidem eſt vlceratiuus z
carnis ſiue cutis corroſiuus·flegmaticos
purgat humores·etiā valet hidropicis z

De arboribus et plantis

alijs patientibus ex humore flegmatico varias passiones.

De eruca

ERuca est herba alba domesti ca. aliquando siluestris cali da z humida diuretica z api tiua. renes cōfortat/ paralisiz curat/ vrinaz puocat/ vesicā z renes pur gat/ vtilis ē in cibo z in medicina/ flores eius apes diligunt z frequentant. vt d. plinius.

De eula

EVula est herba cuius mane ries est dupler scilicet ortula na z cāpana que maioris ē ef ficacie in radice. naz radix de bet colligi in principio estatis z in sole ex siccari. ne ex humiditate corrūpatur. vir tutem habet leniendi /mundificandi/ et neruos cōfortandi/ z viscosam humidita tem cōsumendi. valet mirabiliter in fri gida tam cōtra tussim z spiritualiū mē brorum frigidas passiones. vnde scriptū est in marco. Eula campana reddit p cordia sana.

De epithimo.

EPithimum est flos thimi q ē herba cuius tota virtus i flo re ē. nā solus flos ponit in me dicina(vt d. diasco. pli. z pla tea.) virtutē habet purgandi flegmati cas vel melancolicas passiones. vnd va let cōtra quartanas z etiā quotidianas accessiones. valet etiā scōm Cōstan. con tra stranguriam z difficultatez vrinan di z etiā cōtra splenis z epatis opilatōz.

De ebulo

EBulus est fructus siue herba in foliis z in stipite sambuco quidē arbori similima. cuius radicis cortices frondes z flo res sunt vtiles in medicina. habet etiam scōm dia. z plini. virtutez dissoluendi z cōsumendi grossum flegma z viscosum. Vnde succus ebuli valet cōtra arteticaz et cōtractionem neruorum manuū atq; pedū. valet etiā p leucoflegmantiam id ē hidropisim ex flegmatica causa atq; fri gida siue alba. valet etiam contra tume res z collectiones intercutaneas vbicūq; in corpore colligantur. Itez valet ma xime cōtra concussiones corporis atq; ca sus. si patiens in eius decoctione frequē tius foueatur. nam dolorem mitigat /tu morem sedat/ virtutem z robur neruis et iuncturis ossium administrat. odore q dem ē ebulus herba fetida z sapore mi grata. sed in virtute z efficacia ab antiqs medicis optima ad medicandum est a pud veteres iudicata. vt dicit plini. dia scorides z platea.

De fico

AFicus est arbor a fecunditate dicta. aliqs enim arboribus fe cūdior est. naz ter quaterq; p singulos annos fructū gignit atq; altero matureſcente oritur alter sta tim. Ficus autem egyptia fecundior fer tur. cuius lignum in aqua missum ilico merguur z cuz in limo aliquādiu iacue rit. deinde in superficiem sursum eleuat uersa vice nature. quoniam madefactuz debuit humoris pondere residere. Tem pore vero pictagore alebantur ficubus galate anteq; idem ad eos carnis vsum que fortior est cibus transtulisset. a seni bus autez in cibo sumpte ficus rugas eo rum distendere feruntur. tauros quoq; ferocissimos ad fici arboris colligatos di cunt repente mansuescere. Ficus autez cu iusdam arboris remedio que dicitur ca prificus(vt asserunt) fecundat (hucusq; Ysido. libro xvij. capō septimo) Secun dum aristoti. libro vegetabiliuz. humor corticis arboris qui est quasi sanguis in animalibus. in quibusdam est lacteus. vt in ficu z in moro. sed fici lac habet vi coaguli ad faciēdos caseos sicut flos car dicasealis. Est autem eius humor mul tum vnctuosus. z ideo ficus est multe fe cunditatis. quod enim est vnctuosum. tzā sit in fructum. z quod subtile z aquosuz in folia transmutatur. que quidem sunt lata z scissa. z in extremitatibus pirica et acuta. quorum lacte siue succo mem bra genitalia plinita dicunt moueri ad prurītum z libidinis incendium. Simi le enim est super Geneſis tercio. scilicet

de la higuera

Cabra higo

ubi fecerũt sibi de foliis ficuũ perizomata· cõtingit aũt ficũ arborem (vt d· ari·) sterilescere aliquando ꝓpter bũoris defectum/aliquando ꝓpter supfluã humiditatis habundantiã· z in vtroq; casu indiget medicina· vnde agricole ei subueniunt in defectu humoris ꝑ fimũ cõuenientem z aquã dulcẽ· quãdo vero suphabũdat humor arborẽ clauis pforant· z supfluum humorem euacuãt· sicut supra de arborum medicina est ostensum· De fico aũt arbore siue ficu d· plin· li· xvij· c· viij· omnia que supra sunt de Isidoro introducta· ficus inquit egyptia est arbor fecundissima mora similis in magnitudine z in foliis z in aspectu· quater in estate pfert fructum· sed primũ generat imaturũ cui similis ẽ ficus cyria que quater germinat z fructus quaternos facit siue parit· sed grossus eius non matureſcit· misi prius incidatur· z lactis supfluitas emittetur· z emittit germina sua sine foliis i extremitate ramorũ· z habz similitudinez in radice cũ populo z in foliis in extremitate cũ vlmo z est in quantitate fabe fructꝰ magnitudo· Est aũt ficus tenera arbor z debilitata· z ideo a forti frigore de facili leditur z potissime quando incipit germinare· Item idẽ plin· li· xvij· c· vi· est ficus indica exilia quedam ferens poma vastis ramis; transfusa· qui rami in terra adeo incuruantur pondere suo q; terre infiguntur· z sic nouam progeniem faciunt in circuitu circa parentez vel circa stipitem z tandem facũt umbrã z densitatem q; pastores sub eis ramis ab estu et a vẽto se abscõdunt· Supiores autez rami matris in altum valde se extendũt collaterales ño vasto circuitu iuxta matrem se extendunt· z quasi siluosa multitudine umbram magnã facit· folia aũt sunt latissima ad modum pelte amonite dispolita· poma aũt facit multa sed modica que fabe magnitudinez vix excedũt sed inter folia caloze solis ita decoquuntur q; pre dulci sapore ad comedendum digna miraculo reputant· ad hoc di· plinii· xv· c· xix· q; est quedam arbor que dicitur siluestris ficus que in alio nomine dicitur caprificus nunquam matureſcens sed quod ipsa ex se non habz aliis tribuit· nam cultores solent aperire ora radicum vel corticis arboris ficus· z ibi intus infigere surculos z ramos caprifici ex q̃ tum insertione apta radice attracto agre nouo z humore ei cõgruo vigorem recipit z virtutem· vnde z humor lacteus q̃ est materia fructus i ipsius transit pastum· sicut supra patet in dictis almuri· in tractatu de causa fructificatõis arborum z herbarum· z ideo dicit q; tales arbores debent taliter iuxta fructiferas orari vt venti flatus euolantis i ipam ficum ferant· ad hoc vtilior ẽ ventus australis q̃ aquilonaris· qa simpliciter plꝰ nocet illic ventus borealis ficui q̃ australis· quare in aquilonari parte minus pficiũt fici z plus arescũt· quia eorũ humor lacteus facilime cõsumitur· z etiam congelat vbi habet dominiuz talis ventus· De effectu aũt fici vel ficoꝝ quo ad radicem/foliũ/corticẽ/z fructuz· quere supra in tractatu d caruca in littera· L· vbi expressius cõtinetur·

De fraxino

Fraxinus ẽ arbor (vt d· Isi·) crescẽs in locis asperis z montanis· ex qua fiunt haste que frangunt· Vnde oui· z fraxi vtilis hastis· De fraxino aũt di· plini· li· xvij· c· xij· Inter arbores quas materie causa natura genuit vtilis ẽ fraxinus q̃ est recta arbor alta seu pcera z rotunda atq; recta siue pmeata folio· que hominũ precomio achillis hasta vocata est cedro in aliquibus partibus ita similis est vt cortice ablata ementes fallit· cuius folia cõtra venenũ sunt vtilia· nam succo exprsso z potui dato cõtra serpentes sume operum est· tanta q; ei vis ẽ vt serpẽtes ei umbram matutinã vel vesptinam ñ attingant· q; si inter ignẽ z folia fraxini patur serpẽs· in ignem potius q̃ in fraxinum fugiet· Sunt tamẽ folia eius inimitis mortifera in grecia· ceteris aũt ruminantibus sunt innocua· In italia vero iumentis non obsunt· prius autez floret q̃ frondeat· nec ante florez cõditos folia

dimittit. Sunt autem duo genera vt dicunt greci. quedam est longa nō nodosa alia breuior est in foliis ac durior lauro similis. Alij vero diuidunt fraxinum secundum situm. s. in cāpestrem et in mōtanam. campestris folia sunt magis crispa. sed montane magis spissa. et folia illa aliis sunt meliora (ducusq; plinius) Secundum pla. autem fraxmus est arbor calida et sicca in secūdo gradu. cuius cortices et folia cum amiso et fungis qui crescunt super eam competunt medicine nam fluxuz ventris stringunt. vomitum ex defectu virtutis retentiue cohibent si cum aqua fluuiali et aceto decoquant et super stomachum apponātur.

De fago.

Fagus est arbor cuius materia in multis ē necessaria. sed vt dicit ysidorus li. xvij. et plinius li. xvi. fagus est arbor glandifera sic dicta. quia fagorū fructibus quōdam vixerūt homines. et ex eis sumpserunt cibum. Nam fagin grece comedere dicitur latine (vt d. Jsi. li. xvij.) Plinius li. xvi. dicit sic. fagi glans exterius triangula cute leui includit similis nucleo. sz cortice molliori cuius medulla muribus ē accepta. et glires impinguat tardis etiam columbis cōuenit et eas nutrit. eius cortex multum est vtilis. maxime apud aquilonares pictos qui inde faciunt vasa diuersis vsibus valde apta. vt d. idez ex. Idem dicit in eodez q glandes siue fructus fagi multum sunt dulces et nutribiles et carnes animaliū que inde nutriuntur facit coctibiles subito vtiles atq; leues. nam ē arbor multuz solida. sed rara potius et pozosa. et ideo nō multū durat (vt d. idem) verumtam eius substantia multis ē apta ad asseres et multa fabricāda. cuius substantia pura a vermibus nō corrosa arti vitree sume est necessaria. quia ex eius cinere vitrū cum aliorum quorundam appositione p ignis cōflagrationem artificialiter preparatur et pauca ligna inueniunt que operi tā mirabili sint per omnia ita apta. lignum quidem leue ē ac pozosum (vt d. plinius et aliquantuluz gūmosuz in multis locis. et ideo de facili miscitur et ō facili corrodit a vermibus aut cōputrescit. flores etiam quosdam emittit ad modū tilie sz non ita odoriferos et tū illos frequentāt apes mel siluestre in concauitatibus arborum colligentes.

De faba

Faba vt d. Jsi. li. xvij. dicit a greca etimologia. q. faga. nā fagin comedere dicit. Est enim genus ligumini quo antiqui in comedendo solebāt vti. Duo spēs due sunt quaz altera ē egyptia. altera ē cōis et illa aliqū dicit fresa. eo q; homines fredāt molendo sepius ac cōfringāt. vt d. ibi. Est aūt faba in dia. hba in ortis et agris seīata. cui⁹ basta surgit angulosa. grossa et nodosa. foliū vel folia in singulis nodis producens lata. plana. et aliquantuluz obacuta. flozē producit album in sūmitate purpureū siue nigrū. odorifez. et multuz ab apibus frequentatū. In basta autē producit diuersas bastas carnosas et oblōgas que interi⁹ quasi sub diuersis domiculis ab inuicē sūt distincte in quibus fabe p ordiez sunt locate. et ille tecte primo sunt viridis exteri⁹ interi⁹ ro. albe atq; molles. et paulatī caloze desiccante indurescūt. et tandē pariter cōmigrescūt. et hoc maturitatis indiciū ē. Est aūt faba secūdum dia. et pla. frigida et sicca. nisi sit viridis. et tūc ē humida in primo gradu que viridis comesta paz nutrit. būores grossos generat. inflatōez in superiori gte vētris facit. et ideo stomacho ē nociua. sanguinē grossum et melancolicū creat. et fumum grossum q cerebrum offendit. somnia vana et terribilia inducit. p decoctionem et assaturā eius vētositas inflatiua diminuit. sed totaliter non aufert. fabis siquidē assidue vtētes dolorē intestinoz patiunt. splenē opilāt. ventrem stringūt cū cortice comeste ad digerendū sunt dure. sed multum inflatiue. Est tū fabe mendula mūdificatiua. vñ eius colatura faciem purgat. et potata pulmonē mūdificat. apostemata mamillaz curat cuz rosis mixta. dolorem et liuorem oculorum

lippitudinem abstergit masticata z tim-
poribus apposita humores ad oculos reu
matizantes cōpescit· scissa z sup venam
miscissam posita sanguinez restringit· lac
effluens de mamillis sistit z effluere nō
permittit· podagricis z arteticis cū adi
pe ouis cocta subuenit si sup dolozis lo
cū cataplasmetur· tumozes z collectiones
apostematū repercutit si in principio de
cocta in aceto tumozi apponatur· De fa-
be aūt matura d· plin· li· xviij· c· xij· In-
ter legumina faba dicitur optima quaz
multi miscent cū pane siue cuz materia
panis· vt sic panis pōderosioz esse videa
tur· pictagozica tamen sententia damna
ta ē· quare eius frequēs vsus ebetare di
citur sen⁹· z somnia etiā facere estimat·
vel vt alij tradiderūt quoniā mozтuozum
animę sunt in ea· qua de causa varzo tra
didit flāmem· s· pontificē faba vesci non
debere· sola aūt inter fruges etiaz exasa
crescente luna crescit z replet· z in aqua
marina siue alias salsa nō decoquitur·
seritur siue seminat in occasu pliadum z
ante hiemē· quādo est in floze aquas ma
xime cōcupiscit· cum vero efflozuerit dili
git siccitatem· z solum siue terram in
qua seminata ē fecundat stercozis vice·
et ideo in tessalia vertuntur agri in qui
bus fabe seminate fuerant qm primitus
sunt in floze· Crescit autē faba p se in mul
tis locis z maxime in mauritanea z in
insulis occeani septētrionalis· sed ita du
ra est q vix decoqui pōt· Nascitur etiaz
in egypto sed spinosa· z ideo cocodrilli eā
refugiunt· timentes ne oculi eozum ledā-
tur spinis eius cuius longitudo est· x· cu-
bitoz· habens caput ad modum papa-
ueris· coloris rosei in quo fabe includun
tur non supza tricenas· z est eius culm⁹
siue calamus geniculatus habēs folia
ampla z scutum aliquātulum subama
tuz· radix ei⁹ est comestibilis cruda z co
cta in magnitudine arundinū similis ra
dicibus (bucusq; pli· li· xviij· c· xij·) Sed in
c· xvij· d· idem· virgilius inquit mitto z a
murca fabam pscindentibus· z sic eā grā
descere permittit· quidā etiā dicunt fabas
citi⁹ crescere z adolescere si triduo ante
q̄ seminantur in vrine aqua maturent-
bucusq; plinius·

De frumento

Frumentum a fruendo est di
ctum id ē a vescendo sicut z fru
ges (vt d· Isidor·) vnū frumē
superior pars gule dicitur vnde
pot issime cibi sapor presentatur· Est au
tem primum frumēti habere aristas in su
mitate spicarum crescētes z grana iacen
tia in folliculis immmētes· Maz in omni
specie frumenti de radice erumpit culm⁹
et de culmo pcedit spica quibusdam fol-
liculis siue testis cōtexta in quibus gra-
na recluduntur· In extremo autem spi-
ce ariste tenues z acute immmēt in mo-
dum spiculi a quibus spica nominatur·
quia illis aristis quasi spiculis munitur ne auium mmoz morsibus spica a su
is fructibus exuatur· aut a bestijs terat·
cuius folia siue vagine q̄b⁹ fulcit culm⁹ z
ambitur ne pondere frugis incurueꝫ di-
citur stipula quasi vsta ab vsto sic dicta·
quia collecta messe exuritur stipula pro-
pter agri cultura· cuius pars ad pastuz
animaliuz reservata· palea dicitur eo q
primum sola pascendis animalibus p̄-
beatur· cuius natura in tantum est frigi
da q obzutas mues fluere non sinat z a-
deo calida vt poma matureſcere cōpel-
lat (bucusq; Isidor· li· xvij·) Sunt autem
frumenti multi genera· vt d· idem Isi-
et etiā pli· li· xviij· vt puta triticū/ far/ oz-
deum/ siligo/ panicum/ z milium/ z hu-
iusmodi· de quibus post dicetur· sed hoc
ē generale· Circa hec frumenta etiā attē
dēda ē soli siue terre qualitas vbi hec se
rantur· nā quedā in vna terra proficiūt·
que in alia deficiunt z penitus marescūt
nam ozdeum in noualibus proficit vbi
triticum deficit z arescit (vt d· plin·) et
sic de alijs est intelligendum· Item attē
ditur seminationis qualitas· quia que-
dam citius· quedam tardius sunt semi-
nanda· Nam citius semina hiemalia·
tardius estiualia· quedam etiam in ter-
ra profundius· quedam superficialibus
sunt terre finibus cōmittenda· vnde alio
modo est seminandum triticū· z alio m⁹

far ſicut et alio tempore gith milium et cimmum ſicut expreſſe dicit Jero. ſuper Iſai. xxviij. Item maxime attenditur cō gruitas temporis tam in ſemīando q̄m in colligendo. quia ſecundū pli. li. xviij. hoc vtiliuſ fit interlunio q̄m tempore alio quia tunc ſemīna ſic collecta potiſſime a vicijs ꝓſeruātur. Item attenditur tem poris ſerenitas. vt dicit Iſidorus ſerere eſt a ſereno celo dicitur. quia tunc ſeren dum eſt z nō per imbres. vnde virgilius. mundus ſerendus meorum. Et quia (vt dicit pli. ibidem. c. xvij.) accidit frumēto vitiū. quia ſi tempus fuerit nimis vētoſum z hoc trib⁹ vicibus ſeu temporibus ſcilicet quando eſt in floze. z quando in cipit deflozere z quando incipit matureſcere. ex flato enim noxio ſpica euaneſcit z exlanitur z de fructu ſuo patitur abor tiuum. Item nocet tempus pluuioſum nimis quia tunc totum vel extinguitur ex frigiditate humoris. vel in herbam z folium ſuperfluum luxuriatur. Item no cet calor ſubitus z īmoderatuſ ſub nube clauſus. quia dum būor ad interiora ra dicis rapit vi caloris tunc ex humore ca lido z viſcoſo naſcuntur quidā vermiculi circa radicē ex quoꝝ corroſitate fruges herbe viciat. Item in grano circa folliculos naſcuntur vermiculi corrumpentes frumenti granū q̄n ſpice in pluuiali tempe poſt calorem īmoderatū corrumpuntur. Item in tempe nimis ſicco depau peratur frumentum ex humore z ſic pe rit ꝓpter defectū nutrimenti. vel creſcūt in eo quedam muſce viridis que vocan tur cantarides. virorem frumēti penitus corrodentes. quādoq̄ etiā multiplicant locuſte z bruci. quoꝝ dente omnia deua ſtantur. Item exigitur in ipſo ſemīe fru mentali puritas. nam vt d. pli. idem. c. xvij. ſi ſemīna cleopite aut aripe tange rentur vtiq̄ ſemīna corrūperent. z ideo cauendū eſt ſūmoope ne talibus muſce antur quia omnia ſemīnatiua que ab il lis ſunt infecta corrumpunt. Item req̄ tur in creſcente frumēto culture ſtudioſi tas. oportet eū vt a ſuperfluis cautius et diligentius expurgetur. nam vt dicit ibi dem. Inter omnia framenta aliq̄ herba mortifera inuenitur. vt lolium lappatiū et huiuſmodi. qō accidit ex vicio z malicia attracti humoris vel ex defectu virtutis ſeu caloris ſufficienter ſingula non mutantis. Item ibidem dicit. ex roze corrupto adherēte folliculis in granis accidit corruptio frugis que dicit rubigo. q̄a ſpica inde corrūpitur z marcitur z in colorem rubigineum tranſmutatur. Inter omnia aūt frumenti genera triticum obtinet principatum. quia humane nature nihil eſt amicabilius. nihil nutribilius. nihil etiā ſalubrius inuenitur. ſed d̄ hoc quere infra ſub littera S. quere etiaz de meſſe z ſegete.

De Farre

Far aūt eſt genus frumenti ſic dictum. eo q̄ ab initio miſſuz in pila frangeret ante q̄m vſus mole haberetur. a farre autez dicitur farrago (vt d. Iſido) Eſt em herba ordeacea adhuc viridis i qua grana ad maturitatem non torgeſcunt.

De Farina

Farina que panis eſt materia a farre eſt dicta. Naz far ſiue frumentū inter molas fractū farinā facit. vel dicitur a farriendo. quia in panem redacta farrit vē trem. vel dicit farina ꝓprie quādo frumē tum inter molas optime eſt cōfractū fur fure nondū a medulle ſubſtātia ſepato. nam quando flos medulle ſepat a furfure ſiue cortice. tūc ſimilia vel ſimilago nū cupatur. Dicit alio nomīe polen ſiue po lis. vnde deriuat hec polenta z hoc pui mentum a pulte dictum (vt d. Iſi. li. xx. c. vij) quidā tamē dicunt polētā eſſe pul tes de farina purgatiſſima factas. et di ctam polentam a polme quod eſt farīa delicata que volat a mola in molendio et alio nomīne amoluz dicitur. quia pre ſui leuitate a mola eicitur ſicut z ſimila id ē ſine mola. Polenta tamen alias ha bet ſignificationes. vt dicitur in glo. ſup Joſue. v. comedunt polentam eiuſdem anni. grana ſcilicet cocta z manibus con fricata z a folliculis ſepata ad modum

grani ⁊ pilo tunsi· ⁊ scõm hoc dicitur polẽta quasi pilenta· Sed quocũq; nomine vocetur farina vtilis est cibo ⁊ in medicina· Inde em̃ fit panis per aque admixtionem ⁊ ignis decoctionem· aliquando cibanꝰ· i· puisin cibus datus non delicatus· quandoq; vero panis fermentatus fermento mixtus· quandoq; etiam azimus sine fermento· cinereus siue sinerꝰ· quandoq; subcinericꝰ in cinere coctꝰ ⁊ reuersatus qui ⁊ focarius dicitur· quãdoq; clibanarius in clibano coctus siue in furnobus ⁊ multis aliis modis ō farina arte pistoria fiunt panes (vt d· Isido· libꝰ· xx) qui omnes cor hominis cõfortant et cor nutriunt ac delectant· deperdita reparant ⁊ restaurant· vires laborantibꝰ administrant· sed pre omnibus panis recens et mundus· de farina triticea preparatus (vt d· Constan· in die·) magis amicabilis ⁊ cõueniens est nature· Farina itaq; mola teritur ⁊ frangitur· crebro a furfure diuiditur· calida aqua aspergitur fermentatur ⁊ sapidior redditur· et pistata in formam panis redigitur· ⁊ tãdem decoquit· ⁊ sic vltimo post multos labores vita hominis inde reficit ⁊ nutritur· Vtilis est insuper farina in medicina quando cum aliis cõuenientibus debito modo admiscetur· nam farina cum melle mixta facit pustulas sanat ⁊ emẽdat (vt d· diasco·) mamille ex coagulatione lactis indurate apposita farina triticea vel siliginea cum adipe ⁊ vino decocta duriciem spergit ⁊ locum mollificat vt di· idẽ· collectiones ⁊ apostemata maturat· nezuos induratos ⁊ quasi spasmaticos aut cõtractos relaxat (vt d· idem·

De Fermento

Fermentum a feruore ẽ dictuz quia feruere ⁊ excrescere facit pastam (vt d· Isido· li· xx· c· i· Est aũt fermentuz cõpositum ex diuersis virtutibus similez habẽs substantiam ⁊ virtutem· ⁊ ideo virtutẽ hẽt pasti elenatuã ⁊ sui acetositate saporis ipius paste siue panis munitiuã· ⁊ in ipsius similitudinez totius masse cui admiscetur conuersiuam· habet etiam secundum diasco· virtutem humoꝝ extractiuã et qñ admiscetur cũ sale habet vim apostematũ maturatiuã ⁊ aperitiuam· nã poros corpis aperit subtilitate sue substantie ⁊ humores dissoluit· fermentũ autez latine zima dicitur grece· vnde farina pura cõspersione aque cõglutinata dicitur azima quasi sine zima· ⁊ est zima inflatiua/ corruptiua/ perforatiua/ ⁊ diuisiua partiuz panis siue paste· cui cõmiscetur· vt dicitur super epistolam· primo Corin the· quinto·

De Fumo terre

Fumus terre est quedã herba calida in pmo gradu ⁊ sic appellata· quia vt fumus i multa quantitate emittit ō terra· vel sic dicit quia generatur a quadaz fumositate grossa a terra resoluta ⁊ circa terre superficiem adherente (vt dicitur in platea) que quanto viridior· tanto melior· exsiccata vero nullius est efficacie· et ẽ grauis odoris ⁊ horribilis saporis· maxime tamen est virtutis· purgat em̃ melancoliam· fleuma ⁊ coleram· valet contra scabiem ⁊ cõtra hidropisim ex frigida causa· iuuat podagricos· ⁊ valet contra splenis ⁊ epatis opilationem· vnum tamen vicium habet ista herba quia inflatiua est ⁊ ventositatis generatiua· et ideo eius ventositas debet reprimi cum anisso ⁊ cum feniculo ne generet corrosiones (vt d· platea·

De Feniculo

Feniculꝰ est herba communis multe tamen efficacie ⁊ virtutis· Est em̃ herba calida ⁊ sica in secũdo gradu· virtutem habet diureticam ⁊ aperitiuam salicz et insicciuam· ex subtili substantia ⁊ qualitatibus suis (vt d· platea) cuius semina radix ⁊ folia appetunt medicine· vnde isti· li· xvij· c· vltimo· feniculum latini vocant eo q eius tirsi siue radicis succus acuat visum oculoꝝ in· Cuius virtus esse traditur vt serpentes annuam senectutez eius gustu deponant· hanc etiam herbam greci maratrum vocant· Istud autez sumit Isi· ex certis dictis pli· li· xx· c· xxiij·

feniculum inquit nobilitauerunt serpentes qui gustu eius senectutē exuunt: oculorumq; aciem ipsius succo reparant. vnde etiam intellectum dant homini: caliginem eo precipue reuelari: vnde ex eius succo fit collirium contra caliginem oculorum valde aptum. ¶Huius duplex ē species. s. ortensis et siluestris. cuius semen cum vino potatum contra morsus serpentum et ictus scorpionum valet. succus eius auribus instillatus vermes necat ac stomachum stringit et corroborat. nauseam sedat: calculum frangit et vrinam excitat. lac in mamillis multiplicat. radix eius renes purgat cum vino cocta ydropicos curat. canis morsum sanat. ¶Decoctio facit feniculus ortēsis. sed forti⁹ operatur hec eadem ipomaratrum scilicet feniculus agrestis. vt dicat dia.

¶De ¶Ferula

Ferula est herba cuius succ⁹ dicitur galbanum (vt di. Ysidoli. xvij.) de quo fit mentio Ecclesia. xxiij. vbi dicitur q̄ scorar et galbanum tē. vbi d. glo. galbanū scōm pli. dat syria in monte quodaz vbi habundat ferula a qua fluit resine modo. Dicit aūt plin. li. xx. c. xxvij. ferule semen ē aneto simile: cui⁹ folia et rami cocti cū oleo et comesti cum melle stomacho cōueniunt. sed si nimis comedunt: dolorem capitis faciūt. cuius radix bibita ad pondus denarij in duob⁹ ciatis vini: valet cōtra serpentum morsiones. succus ei⁹ magnitudine fabe deuoratus aluum soluit. cuius medulla viridis immundicias facit tollit. semē eius in vino bibitum sanguinē sistit. patientibus caducū morbum subuenit. Omnis aūt species ferularum muremis infestissima est. nam eius lacte statim moriunt. succus eius confert claritati oculorum (bucusq; plin.

¶De ¶Feno

Fenum est dictum ex hoc q̄ ex eo flāma nutritur. flos enim flāma est (vt d. Ysi. li. xvij.) omnis em herba mollis p̄cisa sicca fenū dici potest: et maxime que fetibus animaliū apta est nutriendis. Nam fenum abus est p̄cie iumentorum. De feno aūt d. glo. super Isa. ix. fenum nascēdo habet virorem: et crescendo decorem. deinde florem: tandez calore solis siccatū redigitur in puluerez. sicut et homo p etatum successiones decorē amittit ac cadit in puluerez et in mortē. fenū itaq; q̄ diu viret et frondet montes et prata vestit et ornat. et tam florum diuersitate: q̄ etiaz viroris venustate ad sui aspectum intuentium oculos allicit/reficit/et delectat: propter substantie sue raritatez. feruente sole eius humiditas de facili cōsumitur. et herba que primo florendo quasi ridere videbat tanq̄ a sua gloria spoliata penitus inuenitur. Nam fenum quod hodie oritur et virescit: cras moritur et in dibanum mittitur: quia quasi subito defecit et arescit. sicut de imperio p similitudinē dicitur in psal. ¶Fiant sicut fenum tectorum quod pri. qui. vbi di. glo. quanto fenum altius stat et minus profunde in terius deprimit radicē: tanto minus cresc: immo citius deficit et arescit. fenum itaq; falcastro postq̄ contaminatum fuerit: vt melius exsuccetur soli exponitur: et ne ex humoris superfluitate circa terram computrescat: furcis et rastris sepi⁹ releuatur. tandem in cumulos et in acernos plurimos recolligitur. et in vltimo in plaustris et vehiculis ad horrea deportatur. et ibi ad diuersos vsus necessarios reseruatur. fena aūt nascētia in locis aliquantuluz montuosis mediocriter siccis magis sunt odorifera et animalib⁹ magis sapida: q̄ illa q̄ crescūt in pratis palustribus et aquosis (vt d. plin.) quia in illis humor nutrimentalis magis est digestus: in illis vero minus.

¶De ¶Flagella

Flagella dicuntur sūme arborum et vitū partes ab eo q̄ sustinent ventorum flatus (vt dicit Ysido. li. xvij.) quorum comas aliqui crines vocant. aliqui folia: et dicuntur folia quasi fila. Nam foliuz grece filum dicitur latine. et ideo q̄ in foliis sunt quedam venule in eorum substantia ad modum filorum protense. et ideo

translatiue dicuntur folia apud nos qua si fila · nodi autez ex quibus exeunt frondes siue folia de virgulis z flagellis ortu nuncupant · Nam humor aquosus subtilis parum habens vnctuositatis ad ramos a radice attractus vi calozis eleuat in diuersis locis z acumine suo penetrat ad exterius / ac ibi quasi per oculos exiens vi interioris calozis z aeris exteriozis transmutatur in substantiam foliorum (vt d · cõmẽta · sup li · vegetabilium aristo · z scõm qualitatem humoris dominantis z fortitudinem vel debilitatẽ calozis humozem digerentis folia in qualitate z figura multiformiter variantur · vt patet supra eodem · vbi agit de diuersitate arborum quo ad figuram variam foliorum · Quere supra in eodez .A. Folia itaq; ornant arborem z muniunt tenellos flores z fructus ne a ventis caumatibus aut pluuijs iniurijz patiantur · grãdinum impetus z ventorum impulsus z imbriũ ictus intercipit z repellit folium sicut scutum · ꝓpter substantie sue raritatem z tenuitatem / modico vento mouentur / sed de facili tamen non cadunt ꝓpter adherentem habundantiam humoris donec fructus latitates sub foliis maturescant · vnde in vere z in estate virẽt et in autumno pallent · z sic cõtra hiemẽ paulatim cõcidunt / z tandem in terra cadentia cõputrescunt · multum insuper cõueniunt folia medicine · multis etiã animantibus sunt in cibum · sicut folia bedere que ab bedis maxime diliguntur · vt d · Isi · Alias ꝓprietates foliorũ q̃re supra in littera eo · li · xvi ·

Flores vt dicit Isido · li · xvii · dicuntur quasi fluores eo q̃ cito defluunt z soluuntur · In hiis tamen multipler est differentia scilicz odoris / saporis / coloris / z leuitatis / z virtutis · nam odore recreãt z delectant spiritum · sapore immutant gustũ · colore alliciũt visum · leuitate demulcent tactum · virtutem habent multiplicez · sanant morbuz · zephiro generantur austro dissoluuntur (vt ibidem d · Isido) arbores z herbas campos ortos z siluã pulchritudine sua decorant z ornant · dulcedine quam cõcipiunt ex celesti rore mel administrant · z ideo apes flores mellificandi gratia visitant · quando z spẽ de fructu generant · nam flores semper fructum p̃cedunt z spem de subsequenti fructu relinquere pflueuerunt · de puro z vnctuoso medulle arboris humore originez cõtrahunt z erumpentes de stipite virge virgam non violant nec deflorant / sz potius ipam perficiunt mirabiliter z decorant · Itez flores in ortu solis se aperiũt sicut in occasu sepius sese claudunt · multi sunt qui ex paucitate humoris z liquiditate incalescẽte calore z humiditatez cõsumente deficiunt z arescunt · aliquando etiam flores ad solis faciem se cõuertunt · secundum ortum eius se aperiũt et processum se diffundunt · vt patet in elitropia que alio nomine dicitur solsequiũ et dicitur a multis cicorea · vt patet supra · Intempestiuus ortus floris signum est defectus z carentie fructus vlterius consequentis · Nam tales flores subito frigore vel etiam corrupto aere facilime corrumpuntur · vel si sunt nimis hiemales vel autumnales ad maturitatem debitam ꝓpter calozis defectum nullatenus producuntur (vt d · plini · li · xx · c · v) Inter alios flores prepone liliorum flores rosas z violas precipue ad coronas nobilium adornandas · de quibus postea est dicendum · Est flos campi flos specialis sic dictus · qa per se crescit in locis inculcatis nec fulcatis vomere / nec stercore impinguatis · vt d · idem · Est itaq; flosculus stipite quidem gracilis z modicus flore rubicundo z quasi colore sanguineo insignitus / cuius flores nec plus nec minus q̃ per quinq; folia cõmuniter distinguunt · cuius virtus centauree similis est · nõ tamen ex complexione sua tante est amaritudinis · quamuis minori centauree in foliis z in stipite multum similis videat · et etiam in multis medicinaliter non inferior ab antiquis sapientibus iudicetur Centaurea est herba amarissima · vnde et fel terre dicitur · cuius species est duplex maior z minor · habet ita cum qua-

dam amaritudine dulcedinem in radi-
ce cuius succus melle mixtus visum cla
rificat · iflaciones sedat · morsū venēnosos
curat · et contra antraces apostema mor-
tiferum iuuat · et venositatis siue malicie
reprimit et refrenat · z impedit ne mate
rie furiositas ad nobiliorū membrorum
intrinseca se diffundat · bucusq; plinius
vt supra ·

De fructu ·

Fructus a frumine nomen ac
cepit (vt dicit Isidorus quia
frumine id est eminētiori par
te gutturis vescimur (vt dicit
Isido · li · xvij) in de fruges dicimus · Fru-
ctus aūt proprie dicuntur arborum z agro
rum quibus vtendo fruimur quāuis abu
siue fetum animaliū fructus nuncupem⁹
aliquando · Est itaq; generaliter attēdē
dum q; pars arboris siue plante nobili-
or z vnctuosior tam in medulla q̄ in ra-
dice solet attrahi naturaliter a calore · vt
suo tempe precedēte flore z fructus origi
nem disponente inde fructus materia ge
neretur · humoris z caloris beneficio nu
triatur · foliorum cooperculo defenset · solis
et virtutis celestis influentia ad perfectum
deducatur · z tandem maturato fructu z
collecto · ad vsum z esum debitum assūa
tur · fructus aūt crudi z indigesti corpo-
ribus maxime puerorū z debiliū sunt no
civi z inflatiui · lumbricorum z aliorum
vermiū generatiui · humorum malorum
nutritiui · gustus naturalis corruptiui · vt
patet in mulieribus impregnatis q̄ ma-
xime desiderant fructus immaturatos ·
vt d · plin ·) sed fructus cōgrui z matura ·
tam medicine q̄ esui erunt apti · ita tamē
q; quilibet fructus quolibet modo debi-
to vtatur z potus cōgruus post fructus
vsum ordine subsequatur · vt in li · dicta ·
planius edocetur · fructus generaliter p̄-
mo sunt crudi / duri / indigesti / stiptici / pō
tici / vel amari · sed calore exteriori interi
orem cōfortante z humorem ponticum z
terrestrem dissoluente ac digerente · tan-
to dulciorem z cōuenientiorem saporem
accipiunt · quanto ad maturitatem perfe
ctam plus accedunt · Citius aūt accedūt
ad maturitatem · qui altius in ramorum
sūmitatibus crescunt z calori radiorum so-
larium directius se exponūt · Maturita
tis signum mutatio est coloris viridis z
terrestris in colorem palidum z ruben-
tem · z mutatio saporis insipidi / pontici /
aut acidi / in saporem suauem gustui at
q; dulcem · primo enim nascuntur fructꝰ vi
rides · sed quando tendūt ad maturitatē
vincente calore in substantia fructuum co
lorem mutant pariter z saporem · tanto
etiam sunt meliores z in substantia lari
ores · quāto relaxata vi caloris terrestri
duritia z dominante humiditate aquea
vel aerea maturitati sūt propinquiores
et ideo pbāt fructuū maturitas non solū
per visum quo ad colorem · nec solum per
gustum quo ad saporem · verum etiam p
tactum · quando cōpressi digito tactui ce-
dunt · z sensui offerunt substantiam mol
liorem (vt d · Isa · in die ·) Fructus autem
arborum crescentium in mōtibus puri
res / sapidiores / z etiam saniores sunt · q̄
illarum que in vallibus crescunt · z hoc
accidit propter dulcius / purius / z tempera
tius quod ibi scilicet in montibus nutri-
miunt nutrimentū (vt d · ari) vt patet su-
pra eo · querē de diuersitate arborū quo
ad fructus circa finem · Sunt aūt quidam
fructus primo dulces z sapidi sed post ef
ficiuntur pontici ac amari scilicet mira-
bolani (vt d · ari) tales fructus z si ñ fue
rint de se comestibiles sūt tñ cū aliis me
dicinales · fructus aūt dulces (vt d · isa ·)
in quatuor qualitatibus sunt temperati
ores / humidiores / calidiores / z ceteris nu
tribiliores · fructus vero frigidi z ponti-
ci duri sunt z stiptici ac oppilatiui siue cō
strictiui stomachi tamen pfortatiui z ap
petitus excitatiui · maxime si comesti fu
erint a ieiunis · sed post prandium sūpti
cōfortant stomachi orificiū · in vsum sum
pti · cōprimunt cibum sumptū ad inferio
ra · z sunt causa solutionis · z si fuerint a
cetosi fructus ex aquoso modico z terre-
stri cōpositi acumē colere extinguūt · sitī
mitigant · stomachum confortant · humo
res grossos z frigidos dissoluūt · diuidūt
non deponūt · dulces vero acuūt · eis vim

cōferentes penetrādi totuz corp⁹. Fruct⁹ mlipidi m quib⁹ domīat aquosa humi ditas ceteris mmus sunt laudabiles qa stomachū non iuuant: sed abhommatio= nem z fastidiū generant. fructus itaqz si bene maturati fuerīt: erūt sapozis bo= mi: odozis iocūdi: si non fuerūt putridi: ñ vermiculo si humoze vel cozrupto aere ñ infecti. z tales fruct⁹ m loco sicco z mū= do melius z diutius custodiunt: z maxi me si m feno vel palea cōtegant (vt dic pl.) Nam iuxta terrā z m loco humido citius cozrumpunt. Item fruct⁹ maturi citius cadūt de arboze qz non maturi: et facilius de nocte qz de die: quia noctur= no roze pfusi efficiunt ponderosi: z ideo ad casum magis pni. Dec de fructibus dicta sufficiant: quia multa de fructibus supza eo: m tractatu de arboribus m ge= nerali sunt dicta.

De Germine

Germen (vt d. Isido) ē pgnās surculus a gerēdo dictus vn de z germinatio. nam m ger= mine gignit humoz nutrimē= talis z ratio seminalis: etiam m eo vi get z opatur caloz naturalis. z quamuis sit modice quātitatis m substantia: ma xime tamē est virtutis z potentie m effi cacia. Nam virtus radicis trahit z trā= sit m substantiā germinis. z ideo herbe qz diu sunt i germine z viget m eis hu= moz transfusus a radice maxime cōuenī unt vsui medicine. Itaqz germē dicit qđ primo erumpit de radice arboris siue her be. Nam pfortato caloze naturali qui m radicis medulla est mclusus radix humo rem sibi necessariū attrahit vi calozis: z qđ sibi nō ē necessariū a se exteri⁹ reicit: z id caloze iclusō sursū eleuāte z aere itrī secus desiccāte: m naturā germinis trās= mutat. z quia ñ cessat attractionis cōti= nuatio m radice: ideo nō cessat augmēti dilatatō m germine quousqz ad debitū eueniat cōplementuz. caloz itaqz celestis penetrans ad medullā radicis ptes eius liqđiozes z vnctuosiozes ac puriozes ad se attrahit z coagulat ac piungit: z coad unatas p pozos terre msensibiliter indu cendo eas m substantiā germis cōuerte re nō desistit (vt d. cōmen. sup li. vegeta= bilium) cōtrahit aūt caloze viridē mediuz scilicet mter rubentē z nigrū scōm domi nium equalium ptiū terrestriū z ignearuz Nam generatō germinis habet fieri ex terreo hūoze nigro opaco. sed ppter aere arum ptiū z igneārum admixtionez fit caloz eius viridis qui caloz medi⁹ dicitur esse mter rubeū z nigz. Est etiā germē principiū culmi siue stipitis ac flozis at= qz fructus: emittens primo plures fron= des mutuo se nectentes quos facit natu ra ad mnati calozis m substantia germi nis cōseruationē. tenera em eius substā tia frigido aere de facili lederet nisi ab extrinseco nocumento tutela frondiū tu= eret. de facili em ledit ex aere frigido ex grandine z ex vēto z etiā ex roze noxio z infectiuo. z ita ptra huiusmodi nocumēta pluribus folijs cōnexis quasi plurib⁹ tu= niculis tegitur z munit. Ortus itaqz ger minum ornatus terre ē principiū. nā om nia terre virentia a germinibus oriunt. mutatōnis tempis est indicium z signū vernalis nouitatis. sinēqz annunciat hie mis z pcomiū est estiualis nouitatis z ve nustatis. a bzucis locustis z erucis cozro duntur quandoqz germina: z tunc spes vltenus de fructu non habetur.

De Gramine

Gramen ē agrestis herba ab eo qz germinet sic vocata. (vt dicit Isi) beneficio siquidē ca loris ex humoze terre omnis herba generat. nā celestis caloz terre su pficiē penetrās ptes ei⁹ subtiliozes ag= gregat z m radicis speciez transfigurat: qui terre mfixus calozem in se claudit. cuius virtute humorē circūiacētis terre ad sui incrementū z nutrimentū attra= hit: z quod simile est m sui naturā alte= rat z pmutat: vel puertit. z qđ sibi quo ad substantiā est superfluuz ad generatio nem foliozum germinis trāsmittit. quia vero multe ppter humiditatē materie ex attracto humoze generant radices: mul= te z diuerse fiunt graminū z herbarum pductiones mutuo se colligentes. z toti⁹

zelagrama

fere ſuperficiem viroris gratia ⁊ florū decentia veſtientes·⁊ quanto radices grammū inferius amplius ſe profundunt·tāto diffuſius gramia culmos ſuos ⁊ folia in terre ſuperficie ſe dilatant·pullulantia autē gramina in principio ſue germinationis ſe multiplicāt·ſi cōpreſſa fuerint aut mediocriter cōculcata·quādo enim in principio nimis luxuriare permittunt cito prumpunt in ſemen ⁊ de facili induruntur ⁊ ſuam perdūt pulchritudinem ⁊ virorem(vt d·plin)ex ſitu autez terre vbi creſcunt ⁊ qualitate humoris quo nutriunt·diuerſas qualitates generaliter ſortiuntur(vt d·idem·⁊ etiam commen·ſuper li·vegetabiliū) vnde ex humoribus complexiones cōtrarias habentib⁹ quādoq; herbe ⁊ gramina immo omnia i terra naſcentia diuerſas ac diuerſas conſequuntur efficacias ⁊ virtutes(vt d·pli) et Iſa ⁊ alii) ꝓpter quod ſecundum predictos auctores gramina montiū ſiue locorum montuoſorū ſunt rariora ⁊ breviora q̄ gramina vallium ſiue pratorum·Illa tamen ſunt omnibus cōuenientiora q̄a dulciora ⁊ ſalubriora ⁊ mediocriter ſuccioſa·In paluſtribus quidem creſcentia ſunt pinguioſa ⁊ diffuſioſa·ſed meliora ſunt ſimpliciter que in montib⁹ ⁊ locis altioribus oriuntur·nam(vt d·Iſa· et etiam cōſtan·) herbe paluſtres peiores ſunt nutrimenti·nam aquoſum generāt ſanguinez ⁊ cito ſe a membris diſſoluentem·inflationem ⁊ rugitum in viſceribus generant ⁊ in cōtrarijs contraria Eſt aūt regula·vt d·Iſa·ſic miſticuz accementū dixit·Cui⁹ radix inter herbas nutrit·ei⁹ ſemē non ē nutrimentū·nec e cōuerſo·cuius ſemen nutrit·eius radix non nutrit·gramen itaq; vt d·paladius gratum facit ſoliſ in aſpectu·gratū etiā eſt animalibus in paſtu·gratum etiam fit languentibus in effectu·nam ſicut in radicibus·ſic in graminibus latet virt⁹ multiplex medicine·gramen etiaz auſtrinum tempus pluuioſum ſcilicet ⁊ calidūz diligit· nam virorem ex imbris habundantia etiam in locis deſertiſſimis·ex ſe diffundit·ſed prevalente vento borreali ⁊ frigido deficit extrinſecus ⁊ marceſcit·vt di·beda·Secundum diaſco· autem gramen dicitur quedam herba ſpecialis habens virgas nodoſas ſperſas ſuper terrā et folia lata aliquantulum ⁊ acuta·cui⁹ radix nodoſa eſt ⁊ dulcis·⁊ hanc herbaz boues ⁊ alia animātia libēter comedūt et depaſcunt·Cuius virtus eſt ſtiptica et vulnerum cōglutinatiua·ventris conſtrictiua·vulnerum renum ⁊ veſice ſanatiua·doloris ſplenis mitigatiua·Hanc herbam noſcunt canes ⁊ illam comedūt quando ſe purgare volunt·vt dicit plinj· et hoc facūt caute ꝙ vix poteſt hoc ad humanam pitiam puenire·

De Galbano

Galbanus eſt herba cuius ſuccus galbanum dicitur· ⁊ eſt herba in ramis ferule ſimilis vt d·varro·galbanum ſuccus ferule eſt·vt dicit Iſidorus li·xvij·Inciditur autem herba in eſtate effluit inde lacrima que recolligitur ⁊ deſiccat Idez autem galbanum eſt optimum quod eſt mundiſſimum·⁊ habet plures guttas ſicut armoniacum ⁊ eſt ſimilis turi in colore·habens grana limpida cuius granum non eſt nimis ſiccum·vt dicit plinj· et diaſco·in eſtate circa fruticem deſiccatur· Ineſt aūt ei virtus ignea calida·ſin tertio gradu·humida in primo·vt dicidem·ſophiſticatur aūt cum puluere colophonie ⁊ cū fabis fractis corticib⁹ abiectis que cum optimo galbano ⁊ reſoluto admiſcentur·Galbanum aūt purum diu poteſt ſeruari·virtutē habet attrahē di/diſſoluendi leniēdi/relaxandi/⁊ mitigādi·⁊ fumus ei⁹ lituargicos excitat· dolorē ſplenis ⁊ opilatōnes cū aceto ſanat· ſetū mortuū de matrice educit ⁊ matricē purgat·cum melle puluis galbani lumbricos necat·fum⁹ ei⁹ mēſtruis ipat·ſerpentes ⁊ venenoſa eius fum⁹ fugat·⁊ dolorem dētiuz mitigat·vt d·pli·et plate· vbi ſubditur ꝙ ſi galbanus debet poni in medicina·prius debet a ſuperfluis emundari· primo igitur ſuper ignez teſta debet liquefieri et in aqua poſt infundi ⁊ quod purum eſt ſupenatabit· quod

vero ⁊mutile est vt cortices ⁊ lapilli ⁊fe
rius residebit· Diasco·tamen d·q ⁊ aq̄
feruēti galban⁹ debet pomi·⁊ qđ petit fū
dum colligi debet quod aūt superenatat
vt cortices ⁊ huiusmodi debet amoueri·

De Gutta

GVtta ad modum galbani est
cuiusdam herbe vel arboris
lacrima que alio nomine ar⁊
moniacum appellat· Istius
aūt arboris vel herbe ramusculi diebus
festiuis ab incolis incidunt·⁊ gutta q̄
inde distillat·gutta siue armoniacum a
medicis nuncupatur(vt dicūt Isido·pli⁊
nius ⁊ alij) Istius gutte species nobilior
est que mundior ⁊ purior ⁊ terze feculē⁊
tie est impermixtior·que quidem debet
esse candida ⁊ pinguis sicut thus ⁊ quā
do frangitur apparet splendidum interi⁹
et gumosum(vt dicūt dia·⁊ plini)⁊ ha⁊
bet odorem similem castoreo ⁊ saporem
subamarum aliquantulum siue acrum·
Est aūt gutta calida ī tercio gradu ⁊ sic
ca ⁊ secundo habens virtutem dissolue
di ⁊ relaxandi(vt d· ⁊ platea)cui⁹ scru
pulus potatus cum oximelle splenēticos
curat·aspritates siue immūditias oculo⁊
rum mitigat ⁊ curat· cuz succo absinthij
lumbricos necat·ptra arthericam ⁊ scia
ticam passionem cum pice dura multuz
iuuat·vrinam ꝙocat·menstrua purgat
omnes tumores ⁊ inflationes sedat (vt
di·gl·)sup illum locū·mirra ⁊ gutta zc·

De Gariophilo

GAriophili(vt d·dia· quidam
sunt pfecti ⁊ saporis acuti co
loris subnigri calidi ⁊ sicci ⁊
effectu·humidi vero interius
actu quidem ⁊ suis qualitatibus magis
sunt remissi·Sunt autem fructus cuius=
dam arboris ⁊ indie qui ⁊ estuo tempe
colliguntur quando sunt maturi·per q̄n
que annos ⁊ multa efficacia reseruant·
In loco etiam non nimis sicco nec nimis
humido debent seruari·quia ⁊ multum
humido putrescūt·⁊ multū sicco arescūt
Eligendi sunt aūt qui ⁊ superficie aliquā
tulum habent plamtiem qui acutuz ha⁊
bent saporem ⁊ suauez odorem·⁊ qui ex
pressione vnguis aliquid emittunt humi
ditatis·Sophisticantur aūt cum pulue⁊
re gariophilorum mixto cum aceto ⁊ vi⁊
no odorifero ex quo cōtrahunt humidi⁊
tatem ⁊ vix discernuntur quia ⁊ exteri⁊
ori superficie magis sunt acuti q̄ alij·et
ideo acutum magis est ⁊ exterioribus·
q̄ ⁊ interioribus·sed sophisticati non pos⁊
sūt vltra vigīti dies obseruari· Habēt
aūt boni gariophili virtutē cōfortandi·
et ex aromaticitate sua dissoluēdi/⁊ con
sumendi ex qualitatibus suis·confortat
em cerebrum ⁊ virtutem animalem·va
lent etiam cōtra defectum cordis·quare
confortant virtutem spūalem·valent eti
am contra ⁊digestionem stomachi·⁊ do
lorem ex frigiditate ⁊ ventositate· quia
virtutem iuuant naturalem(hucusq̄ di⁊
oscorides·

De Genesta

GEnesta que etiam ab amari
tudine dicitur·quia eius gu⁊
stus nimis amarus ē hominī⁊
bus·arbustum est·crescens ⁊
locis desertis incultis ⁊ saxosis·cuius p̄
sentia sterilitatis ⁊ ariditatis terre vbi
crescit testis est·habz multos ramos gra
ciles/duros/⁊ nodosos/virētes hieme ⁊
estate·flores glaucos/spissos /⁊ inuolu⁊
tos·grauis odoris/amari saporis·sed cū
maxīe sunt virtutis·vt d·dia· Mā florū
et foliorum eius elixatura splenis tumo
rem cōpescit·dolori dentiū subuenit·mē
strua strīngit·fluxuz dissenterie sistit· pe
diculos ⁊ lendes succus ei⁹ perimit·semē
facit ⁊ in quibusdam amarum ⁊ nigrum
tecis longis ⁊ nigris ad modum foliorū
vitis vel pisse conuolutum·⁊ valet ad p̄=
dicta omnia·

De Grano

GRanum est minima tam se⁊
minis q̄ arboris pticula disti
cta substātialiter ⁊ diuisa·In
quolibet aūt grano est corter
et medulla ⁊ in qua requiritur ratio se⁊
minalis·vt ex grano terze commisso pos⁊
sit produci planta· vt ⁊ in quolibet grano est
relicta potētia a natura vt ex ea possit fi
eri planta q̄ mediāte spēs ei⁹ multiplicet

et in esse specifico conseruetur· vnde granum quamuis sit modicuz in substantia corticis z medulle / magnum tamen est in ratione seminalis efficacie z virtute et sicut grana differunt in specie sic differunt in figura/situ/aut dispositione· vnō d· aristo· m· i· li· de plan· grana inquit et semina/alia nascuntur in plantis sine siliqua/vt semen aneti z feniculi z huiusmodi· z alia nascuntur i siliquis z i folliculis/vt faba z alia ligumma· z alia i substantia callosa emittuntur· vt semina pirorum z pomorum· z quedam habent granum in testa z callum extra testam· vt nux z oliua· Grana autē ordinata in siliquis z folliculis variantur multipliciter in situ· quia quedam habent grana sua multiplicata in siliqua sua/sicut accidit in celidonia (quedam herbā valens ad oculos) quedam faciunt grana in folliculo clauso· vt faba/pisa/zc· quedaz non clauso vt triticuz z spelta z similia· q̄dā aūt nō faciūt sua grana i aliquo folliculo vt grana ordei /sed paleam suam quasi cōmuāt cū grano suo· Et quedaz grana sunt dupla per ordinem absq; pariete in siliqua sua vt grana celidonie· z q̄dā sunt duplata pariete mediāte· vt patz et in gramis nasturtij· z quedā triplicāt i diuersis per ordinem in cellulis eiusdem folliculi· vt patet in mirto /in cuius fructu sunt tres celle/z i qualibet cella tria grana vel quatuor sine pariete aliquo sūt pjuncta in quibus est inter grana et grana paries ligneus /sicut i cassia fistula· aliquando paries carnos9/vt patet in cucumere z cucurbita· z quandoq; inter grana sunt parietes diuersi generis z diuerse substantie· vt accidit i malogranatis in quibus sunt quida in parietes carnosi inter grana z grana similiter z quedam tele tenues non carnose sunt inter grana z grana· Sed sicut differūt grana et grana inter se in substantia/ita etiam in figura· habent em̄ quedam formaz rotundam· quedam piramidalem z oblongam· quedam triangulam vel multilaterem/vt patet in ciceribus· grana etiaz que sunt oblonga in vno latere videntuz esse quasi scissa· vt patz in grano tritici z consimilibus· Corticibus aūt siue telis muniuntur grana propter interioris medulle z caloris naturalis conseruationem· hucusq; aristo·

De Gith·

Gith genus est ligumminis similis cimino in quātitate sed migri coloris z in pane spergit dulcorando· vt dicit glo· sup Isa· xxviij· Secundum aristo· platea· et diasco· gith est herba calida z sicca in secundo gradu/que inter frumenta nascit habens semen paruum/ nigrum / z quasi triangulum/diureticum/z subamarū· habens virtutem dissoluendi z cōsumendi· opilationes etiam splenis z epatis habet dissoluendi virtutem z aperiendi et ventositates extenuandi/z emorroidas inflatas sedandi z eorum fluxus restringendi· z lumbricos vermes cum melle interficiendi· hanc herbam dicunt esse vigellam/cuius decoctio in aceto occidit vermes aurium si auribus tepida instillet· apostemata rumpit si cum furfure z semine limi z fimo columbarū in vino decocta catha plasmetur· cōtra lepram etiam valere dicitur/si cum raphano z modico salt apponatur· menstrua prouocat et aborsum procurat si mulier inde subfumigetur· ptra strangurriam z iliacam passionem vnum in quo per noctem vigella fuerit infusa propmetuz· nec debet decoqui ne nimis violenta efficiatur· nā vt dicit constan· vigella in multa quantitate sumpta occidit·

De Ilice

Ilex cis· est species querc9 arboz scilicet glandifera· z dicitur ab eligo· gis· quia vt dicit Isidorus li· xvij· huj9 arboris fruct9 boues sibi pmo ad victū inuenerūt et elegerūt· priusq; emz frumēti esset vs9 antiqui vixerunt glande· Inter arbores aūt glādiferas honorabilior iudicat ilex cuius fructus (vt d· plini· li· xvi) multas reficit natōes· Est siquidē ilex arbor grosse z pfūde radicis solidissimi ligni z corticis durissimi z etiā rugosi ramositatis

et ratione foliorum vmbrositatis iocunde z quo ad fructus glandiferos non modice fecunditatis·lignum siquidem eius forte ē z durabile/immo fere īputribile·nā eiꝰ trūci īn lapidūz soliditatem cōuertūtur·z quāto per longiora secula īn talibus locis humidis defigunt/tanto amplius īndurantur·z ideo talia ligna deorum templis z regalium edificiorū structuris erant apta·ideo ꝑter īdissolūbilem ligni naturā ex ilice deorum simulachra sepius sculpebant·vt d·plīn·

¶ De Jumpero

Vmperus est arbor sic dicta apud grecos/eo ꝙ ab amplo īn angustum fīnitur/sicut ignis vel quia ꝓceptum diutiꝰ ignē conseruet/adeo ꝙ si ꝓune ex eius cīnere fuerīt coopte vsq; ad annum (vt dicit) nullatenus extīnguētur·pir siquidem apud grecos ignis dicitur·Jumperus aūt alia est magna alia pua (vt d·Jsido·li·xvij) z vtraq; arbor est aspera z quasi aculeata/z folia habens multa gracilia z acuta/z vtraq; est fructifera sed pua magis·multa em̄ sunt grana parua z rotūda/primo virida z post efficiuntur quasi purpurea vel quasi subrubea quādo plenarie sunt matura·virorem fructus z folia vir deponit·Est aūt arbor calida z sicca īn tercio gradu (vt d·dia) cuius fructus cōgruunt medicīne que īn vere colliguntur z per biēnium reseruantur·virtutem habent dissoluendi/cōsumendi/z cōfortandi·cōtra fluxum ventris ex acumine medicīne valet decoctio baccarum eius ī aqua pluuiali/si inde patiēs balneetur·Ex iumpero etiam fit oleum iumperīnū efficacissimū cōtra quartanam/si quotidie pondus dragma īn cibo vel alio modo offeratur·valet etiam cōtra illiacam passiones si ptes dolentes inde pungantur·epilenticis z caducis subuenit·lapidem frangit si p siringam mittatur Siringa est fistula subtilis cum qua medicīna mittitur īn vesicam·vinum decoctionis iumperi cum ficubus siccis pectꝰ purgat·tussim tollit (bucusq; diascorī·et platea) īn locis saxosis z incultis crescit et īn desertis·eius vmbram fugiunt serpentes·vt d·plīn·z ideo fructus eius creditur valere cōtra venenū·

¶ De Jsopo

Jsopus est herba breuis z modica z inter petrosa crescens z īn radicibus petre solide se īfigens (vt d·cassi·super psal·) hanc herbam d·dia·esse calidam z siccā īn tercio gradu·¶ Huius virtus cōsistit īn floribus z foliis plus ꝙ īn stipite vel īn radice·In estate autem producit flores/et tūc dēt colligi·īn loco vmbroso mūdo et non fumoso debet desiccari·virtutem habet dissoluendi/sumendi/z attrahē di/ac mūdificandi·pulmonem z omnia vicia pectoris ex frigida causa purgat et mundificat/si cum ficubus siccis īn vino decoquatur z patienti ꝓbeatur·dolorē stomachi z intestīnorum tollit·fomentus ex aqua decoctōnis eius a superfluis humoribus matricem mundificat z abstergit·herba isopi īn testa calefacta z capiti superposita/catarrum frigidum compescit·guttulam cadentem reprimit·dolorem ex ventositate tollit· Dicitur aūt hic isopus hoc isopum·z a quibusdaz auctoribus eius media corripit z a quibusdam producitur·Dicitur enim īn aurora·Est humilis petre que suis radicibus herēs·Et vicis isopꝰ herba pectoris medens·In claudiano vero producitur·(vt dicit alanus li·x) Se celum terre confortat cedrus isopo·Et iterum alius quidā dicit·¶ Pectoris herba canos rupes īcedit isopus·Et iterum alius·Ad pulmonis opus cōfert medicamen isopus·Tāte etiaz auctoritatis fuit hec herba quā iuis modica apud veteres·vt di·pli·ꝙ·ne ipius aspsione se purificari nō posse īdelubris reputarent·vñ etiā apud hebreos fasciculo isopi mūdandi solebant purificari·vt patet exo·xij·z leui·xij·z numeri·xv·Jnsuper eius puluis valet contra hidropisiz vt d·dia·liuorē a corpe mūdat·z colorē vultibus optimum adminīstrat·dolorem dentium mitigat·tinitus auriuz sedat·z etiaz lumbricos necat·vt dicit idem·

De Jacinto

Iacintus est herba habēs flo
rem purpureuz-traxit aūt no
mē a puero quodā nobili qui
in saltibus inter flores pur=
pureos mortuus est repertus-deditq; no
mē herbe casus funeris puerilis-Est eti
am similis viole in radice(vt d-plini-li-
xvij-)eius nomīnis pariter z colozis est
quidam lapis pciosus qui inter duodecī
lapides pciosos in apoc-numeratur-Ja
cintus itaq; est nomen hominis lapidis
atq; florīs-ppius itaq; coloz eius est ae=
reus siue celestis purpureū habz colorē
sāguinis siue ignis vel bissemmis-Istis
duodecim colozibus colozata fuerunt sa
cerdotalia vestimēta in veteri testamēto-

De Jusquiamo

Iusquiamus grece a latinis di
cit caniculāris-eo q; in basta
eius ex vtroq; latere quedam
crescunt capitella formata in
figura cancrozum-sicut est videre in ma
lis punicis seu granatis-vt d-Isido-li-
xvij-quozum ora sepata sunt diuersa ba
bentia intus semina similia papaueri-
bec herba insana vocatur-quia vsus ei=
us periculosus est-nam si edatur vel bi
batur insaniam facit vel somni imaginē
turpidam-z ideo hanc vocat vulgus mi
liridzū ppter alienationē mentis quā i-
ducit-Isido-bec aūt cū sit herba veneno
sa habet semen nigrum/rubeum z acer=
bum-vt d-dia-z plini-nigrum pessimū
est z mortiferum-rubeum est minus ma
lum-sed album adhuc minus-vnde hu=
ius vsus magis cōuenit medicine-virtu
tem habet cōstringendi/mortificandi/z
somnū prouocandi-habens semen nigrū
habet folia nigra/aspera/z dura-z florē
purpureū z folliculos duros z solidos z
spissos-habens vero semen obrufum flo=
res habet mellinos z folliculos meliores
sz hīs semen albū flores/hēt albos/z folia
pinguia z mollia succo plena-z hec her=
ba frigida est in tercio gradu/z sicca in
secundo-z ideo tumores repcutit-ventrē
stringit-fluxum ventris sistit-dolorez dē
tium de calida causa tollit-reuma calī=
dum cōpescit (buccisq; diasco-z pli-)De
semine siquidem iusquiami dicit aristo-in
li-vegetabilium-semen bebeni id est ius=
quiami quod est mortiferum apud par=
tes i hierusalē est comestibile-ex quo pa
tet q; eius malicia z venenositas per bo
nitatem terre vbi crescit/vel malicia di=
minuitur vel augetur-De iusquiamo di
cit magister in historiis super exo-xxiiij-
q; in tiara siue summi pontificis corona
stabat flos erect9 similis herbe quā gre=
ci iusquiliamos vocant/digiti vni9 ma=
gnitudine-Sub illo autē in extremitate
tiare circa frontem z occiput erat circu=
lus aureus triplici distinctus ordine sup
quam stabant flores aurei similes plan
tagini a tympore ad tempus z ē-vnde in
hoc fuerunt priuilegiate iste herbe q; ea
rum similitudo in ciuari sacerdotis sum
mi figurari meruit-

De Rastanea

Del Castaño

Rastanea est arbor magna z pu
cra a grecis sic vocata(vt dic
Isido-li-xvij-)eo q; fructus ei9
gemini in modum testiculorum
inter folliculum resecditi sunt qui dum
eiciuntur castrantur-z ideo tales arbo=
res a castrando castanee greco vocabu=
lo nuncupantur-hec arbor cū excisa fue=
rit/tanq; silua pullulare cōsueuit(vt dic
Isido-)hec arbor est multum vtilis-nā
eius lignum valet ad edificiozuz structu=
ram-ad ignium nutrimentum-eius fru=
ctus valent ad cibum-z folia z cortices
ad medicinam-Fructus siquidem eius
quamuis sub vili cortice aspero z duro i
arbore abscondatur/tamē quando ma=
turus extrahitur/dulcis inuenitur-potis
sime autem quando decoquitur vel assa
tur-sicut autem subdit Isa-in die-Ca=
stanee sunt calide in medio primi grad9
et sicce in secūdo-z ideo ratione calozis
habēt dulcedinem-ratione vero siccita=
tis habēt ponticitatem-Castanee crude
comeste sunt inflatiue z doloris capitis
ppter inclusū fumū generatiue-Sz vt ab
eis nocumentum auferatur/oportet vel
q; assentur/vt corpulentia eozum terre=
stris rarificet-vel vt i dulci aq; decoquāt

vt ex aque humiditate ⁊ mollicie tempe
rentur· ⁊ tunc bene nutriunt ⁊ laudabi⁹
les humores generant ⁊ corpis ac pecto
ris siccitatem tempant· ⁊ maxime si cuz
zucara comedãtur a colericis aut flegma
ticis cum puro melle· valent etiam scõm
medicinam· quia abhominationis ⁊ vo⁹
mitus sunt cõstrictiue ⁊ ieiuni stomachi
cõfortatiue· Item castanee cum modico
sale trite ⁊ cum melle tẽpate· rabidi ca⁹
nis vel hominis morsus sunt optime sa
natiue· Itez cum farina ordei ⁊ cum ace
to cataplasmate· tumoris mamillarum
sunt efficaciter repssiue· Item eaz corti
ces ac folia vsta ⁊ puluerizata ac cũ vi⁹
no tempata adolescentis capiti ad modũ
cataplasmatis apposita augmentant ca
pillos ⁊ prohibent eorum casum (hucus=
q; Isaac in die·

¶ De Lauro

Laurus ẽ arbor victorialis di
gna multis laude pconijs ꝓ⁹
pter singularem gratie sue ex
cellentiam ⁊ virtutum· ꝓter
quod ⁊ victores quondam obtenta victo
ria· sertis laureis coronati laureati dice
bantur· quam greci damnẽ vocant· cui⁹
virtutes ⁊ singulares ꝓpetates supra po
suimus in hoc eodem li· in littera A· q⁹
re ibidem ⁊ inuenies·

¶ De Lentisco

Lentiscus est arbor similis hu
milis ⁊ medicinalis· que a gre
cis ⁊ hebreis cinus alio nomi
ne appellatur (vt d· gl) super
damie· xiij·) cuius foliorum succus sanat
et cõglutinat scissa labia siue alia vlce⁹
rata· vt dicitur ibidem· ⁊ dicitur lentis⁹
eo q; eius cuspis mollis sit ⁊ lentus· nã
quod molle est ⁊ flexibile lentum dicere
cõsueuimus (vt d· Isido· li· xvij) Istius
arboris fructus oleum desudat· ⁊ corter
rima que mastix appellatur· ⁊ est meli⁹
or q; in chio insula generatur (vt dicunt
Isido· ⁊ plini· li· xvi) Folia istius arbo⁹
ris scõm diasco· plini· ⁊ platea· sicut ⁊ to
ta arbor calida sunt valde ⁊ sicca· ⁊ ha⁹
bent virtutẽ cõstringendi/ cõsolidandi/ ⁊
cõfortandi· ⁊ valẽt cõtra vomitum ⁊ om=
nem fluxum tam sanguinis q; humoruz
alioz· similes virtutes habet gũmi eius
scilicet mastix· que a masticãdo sic dicit·
eo q; masticata sic efficitur glutinosa ⁊ du
ra ad modum cere circa dentes· ⁊ sic ma
sticata gingiuas a putridis humoribus
purgat· dentes mobiles cõfirmat ⁊ deal
bat· ⁊ eorum radices roborat ⁊ pfirmat·
anhelitũ malum amputat ⁊ emundat·
Hec mastix sic colligitur i fine veris cor
tices cimi seu lentisci inscindunt ⁊ mun⁹
dificata terza· vestes munde supponun=
tur ne liquor cadens in terram cadat· un
de que clara est ⁊ munda ⁊ alba est eli=
genda· que vero habet terram admixtaz
et que obscura est abicienda· cerebrum
emundat ⁊ depurat· ⁊ multum excrea:
re facit· virtutem digestiuam confortat·
ventositatez attenuat· liquefactũ super
tegulam calidaz omnia fracta gemmas
scilicet ⁊ alia miro modo cõsolidat· Dic
etiam plini· sic ⁊ diasco· lentiscus est ar⁹
bor multum spinosa cum radice alta in
plurimas partes diuisa· fructum habẽs
similem mirto sed minorem· rubeum in
terius quando est maturus· habẽs aspe
ram lanam intus· cuius succus maxime
sanat fluxũ muliez·

¶ De Lilio

Lilium vt d· Isido· est lactei
coloris herba cuius candor cũ
sit in foliis· auri tamen spec⁹
es intus fulget· De lilio aũt
dicunt diasco· ⁊ platea· lilium calidum ẽ
et humiduz· ⁊ aliud est siluestre ⁊ aliud
domesticum ⁊ aliud gerit purpureũ flo
rem· ⁊ aliud albũ quod est melius et ef⁹
ficacius· ⁊ aliud croceum vel purpureuz
Est autem virtus lilij maturatiua· vnd
valet cõtra apostemata si cuz anxungia
cõteratur· Item ei inest virtus remolli⁹
tiua· vnde valet cõtra duriciam splenis
si eius suceo oleo veteri admixto ⁊ bene
incorporato spleni regio mũgatur· Itẽ
ei inest vis mũdificatiua· vnde valet ad
faciem colorandam· si puluis eius cum
aqua rosacea admisceatur· ⁊ facies cum
eadem mixtura abluatur· Itẽ mitigati⁹
ua· ⁊ ideo folia eius decocta ⁊ impolita·

valet ad loca que sunt combusta· Idem facit radix eius si trita cum oleo apponatur· Itez virtus eius est aperitiua z ꝓpactoꝝ dissolutiua· ido educit mēstruositatē Item virtus mest ei tumoris repressiua et ideo valet cōtra apostemata ex ventositate mflatiua si radix eius trita cū oleo sepius apponat (bucusqꝫ dias·) De lilio aūt sic d·plin·lilia multis modis nobilitant florē suū· Nam potate cū vino serpentū ictꝰ sanāt·z valēt ꝺ frigidoruz malitiā· z venenū decocte ī vino oleo admixto clauos pedū z nodos soluūt·pilos ꝙꝫ locis adustis reddūt·m vino etiā decocte addito melle vermis ꝓsis subuemūt· folia eius decocta m vino vulnera sanant· semen eius cōtritum igm apponit sacros flos z folia subuemūt ulcer necessitatibucusqꝫ plim·li·xx·c·xix· Item m eodez li·c·v·rose nobilitati primū est z quadā vnguenti cognitione· Inde em fit nobile vnguentū siue oleū qꝺ lilioꝝ appellat sicut z de rosis oleū rosaceum fieri cōsuevit· De radice eius ꝓcedit basta m terdū trium cubitoꝝ· demde dependet ab eius sūmitate flos decliuꝫ ab angustis m latitudinē se relaxans z dilatās· ad modū cāpanelle resupinus· z m circuitu laboris mtus habens quasi tenue filū continens m se semē stantiꝰ m medio crocis vnde mbil lilio grossius est ad decentiaz colozis· odozis redolentiam z efficaciaz corpozis z virtutis· cuius color est triplex· albus rubeus z purpureus (bucusqꝫ plim·li·xx·c·v) Habet aūt lilium radicem ex multis bullis cōsistentē· sic allium (vt d·aristo·li·vegetabiliū) z ī singulis bullis est virtꝰ semmatiua· z ido ex quocūqꝫ crescit plāta qñ ꝓ se plantat· De hoc quere s· z de allio m lra· A· Dicit ad ꝓdicta arꝫ basta lilij z q̄ nodosa est si mcuruatur m terzam z cooperiatur anteqꝫ aperiatur semen eius z radix eius siue cepa nō eradicet statim mfra paucos dies ꝙ muenies ꝙ a quolibz nodo stipitis sui emittet puā cepulā q̄si esset illa de tunicis suis siue de bullis cepulis·s·radicis z hoc ē mir valde· Itez ibidem sequit flozes lilij ꝓius sunt virides post albescūt·z si stipes siue basta a radice totaliter abscindatur quia totꝰ humoz stipitis est mclusus· naturalis calor m medullis se cōuertit ad supiozem partem stipitis z digerit ipam materiā ipius flozis z tūc expandit flosculos z albescit humoze pmitꝰ tūc digesto· z ideo vt dicitur ibidē· versificatozes cōpauerūt lilium mtellectui humano q̄ ī me sollicitat de eterme Item dz ꝙ lilij non habeat rationē semmatiuā m semine z radice z m hoc differt a porro z allio z alijs q̄ habent rōnem semmis m multis locis· De hoc qre s· de allijs z cepis m litterā A· z L· Lilij msup basta nouiter cū flore absciſa glebe argillose mfixa m viroze seruat diutiꝰ flozez suū· flos lilij qñ integer est mtactus pmanet· multū suauiter redolet· cōfractus vo mambꝰ z cōfricatus multum fetet· ipm qz flozem cū semme solū ꝓ fructu habz· totā etiā virtutē quā lilium habet m stipite z m radice totuz ostendit m capite·s·m floze z m semie· et quanto flos ipius altius m hastili erigitur· tanto caput submissius mclinatur· Flos msup eius est exterius planus/ suauis tactu/ z forma rotundꝰ/ aspectu delectabilis z iocundꝰ· Interius aūt gramis aureis m sua cōcauitate ē reserius que tmgunt plus ꝙ crocus z hec tmgētia grana septē hastulis sustētant· vnde ex seꝝ foliis candidissimis simul cōtiguis ꝓponitur· ex septem gramis aureis mtrinsecus decozatur· m quo medio semen eius loco fructus miro decoze collocat· z circumexpansi flozis beneficio tenentur do semmis a lesione frigidi aeris custodit·

De Lactuca

LActuca (vt dicit Isido·) ex lactei humoris substantia ē vocata· vel quia nutrientes mulieres lacte implet· hec m viris venereis motum arcet· cuius duplex est species· scilicet domestica z agrestis· quam seraliam vocamus· eo ꝙ m dorso eius aculeos habz duros ad modū sere vt dicit Isidorus libro·xvij·capi·vltio·

de qua d. Jſaac in die. lactuca agreſtis domeſtice in forma ē ſimilis. ſed longiores habet frondes ſubtiliores/ aſperiores et minus virides ꝓpter ſue būiditatis pinuitatem. z ideo multe eſt amaritudis z ponticitatis reſpectu illius q̄ eſt domeſtica. quia maioris eſt caloris z ſiccitatis. et ideo multi dicūt q̄ menſtrua ꝓuocat et humores crudos expellit. vt d. dia. lactuca vero domeſtica frigida eſt z humida. ſed tpate. ita q̄ neutra qualitate excedit modum. z ideo eius vſus congruit eſui z nō medicine. z ſubtilez habet ſubſtantiā. z marie q̄ erit recens. z ideo cito digerit z ſtomachi arſurā z morſuraz ex colera rubea ſedat. ſanguis ebulitōez refrigerat. z inſomneitatem placat. capitis dolorem ex fumo colerico ſanat. lacti mulieribus multiplicat z ſemen in viris generat z augmentat. z hoc accidit ꝓpter homitatē ſanguis quem gignit in pfecta quātitate z i pfecta etiā qualitate ſed q̄ antiquat z indurat. immundit eius humiditas z amaricat. z ex vſu eius ſanguis peſſim⁹ generat. virtus viſiua inde deficit z debilitatur. cui⁹ cauſa eſt ſenſ⁹ animalis mortificatio q̄ cū ſua pōticita te ſenſū ſuffocat nakalem. z ido talis lactuca generare volentib⁹ marie eſt nociua. Nā materiā cōgelat z coagulat ſeminalem z ꝓpue ſemen ei⁹. ſi in cibo aut in potu ſepiuſ aſſumat (bucuſq; Jſa. in die.) ꝙPli. aūt li. xx. c. viij. de lactuca dic̄ eſt ſpēs lactuce ſpōte naſcentis quā capnam vocāt. qua pecta in mare. ꝓt mus necant pilces q̄ ſunt in vicino. cui⁹ lac cū aceto z aqua z vino hidropicis medet. cuius caule z foliis ptuſis aſpſo ſale nerui inſciſi ſanantur. Alia eſt ſpēs lactuce que naſcit in aruis cuius folia trita cum polenta illita vlceribuſ ſanāt. z hāc greci yſopon vocāt. Tercia ſpēs creſcit in ſiluis quā ſtatio vocāt. cuius folia trita cū polenta vulneri⁹ ꝓſunt. ſanguinē ſiſtūt et putreſcētia vulnera ſanāt. radice z foliis mitigāt ſacrum ignē. Eſt etiam alia ſpēs lactuce habēs rotūda folia z breuia quā multi heracliā vocāt. cuius ſuccū accipitres ſcalpēdo herbā extrahūt. z inde tangentes oculos diſcutiūt obſcuritatez et caligine cū ſeneſcūt. cuius herbe ſuc⁹ ſanat omnia vicia oculoꝝ. z maxie quādo ei lac mulieris admiſcetur. ſerpentuz morſibus z ſcorpionuz ictibus medet. ſi ſuccus eius cum vino poteſt. z folia trita ſup vulnus emplaſtretur. omnē etiā inflationem diſcutit z cōpeſcit. Semē etiā lactucis tam ſilueſtris. q̄ domeſtice libidinis imaginationes in ſomnis cōpeſcit et corpus pollui non permittit ſi in cibo frequentez aſſumatur. frequēs tamē vſus eius z nimius eſus oculorum officit claritatem. Multas alias laudes attribuit ei plinius in eodem capitulo. ſed hec ſufficiant.

De Lappa

Lappa ē herba habens folia lata z ſpiſſa circa terrā. habens in ſūmitatibus haſtulaz que dā capitella ſpinoſa z aculeata ſed recurua. que veſtib⁹ tranſeuntium ſolent adherere (vñ d. Jſido. li. xvij) lappa ē dicta. eo q̄ habeat caulez igentē ꝓ terrā diſperſaz que a grecis philantropoſ dicit. eo q̄ veſtibus hominū adhereat ob aſpitatez ſui. z naſcit iuxta muros et dicit philantropbos. i. amās homies quia quaſi quadā affectōe videt homis adherere veſtibus. Cui⁹ ſpēs eſt duplex acuta z rotunda ad ſimilitudinē pedum caballi. vnde z a multis vocat virgula cabellia. z vtriuſq; folia grauis z horribilis odoris ſunt pariter z ſaporis (vt d. dia.) Sed pli. d. li. xx. c. xxij. lappe multe ſunt ſpēs z omnes ſunt medicinales. nā ictibus ſcorpionum medentur nec ferit unt hominem ſi munctuſ fuerit ſucco ei⁹. decoctio radicis eius dentes cōfirmat. ſi tepida in ore teneatur. Semen eius exerabilia vicia ſtomachi curat. reicientib⁹ ſanguinē ꝓdeſt. diſſenteriis ſubuenit. nā radix eius cū vino ſiſtit aluum. ſed folia cū ſale adiecto ſoluūt. ſemen eius potui datū calculoſos adiuuat. tota herba trita cū arundia valet cōtra ſtrumaz (bucuſq; plin.) Sed ſcōm platea. lappa ſiue lappatiuz eſt herba calida z ſicca habēs virtutez diſſoluendi/ relaxādi/ aperiēdi/

accendendi·z ideo valet cõtra scabiez pu
ritum/serpentem/z impetigĩnem/z iter
cutaneũ cõsumit humorem·apostematũ
dissoluit duriciẽ z tumorem ·valet cõtra
frigidam hidropisim z splenis opilatio=
nem· succ9 ei9 cũ succo rute admixt9 cere
brum purgat a flegmatica supfluitate/
si ĩ modica quantitate naribus ĩ bal=
neo vel ĩ aere calido ĩstilletur·

¶ De lappate

LAppates cibus est ex quibus=
dam herbis domesticis recen
tibus lappatijs similibus cõ=
positus aut cõfectus (vt d·glo
sa sup iudi·xv) vnõ alexan·nequam ait
Lappates ab9 ẽ z olus cõponit eundẽ·
Scõm alios lappates ẽ genus caulis ba
bens folia lata vt lappa/sed folia lappa=
tis sunt mollia/crassa/subalbida/plana
ĩuoluta/ĩter se mirabiliter cõnexa/ha
bens stipitem breuem z grossum nodo=
sum exterius/sed mollem ĩterius z car
nosum·¶Dec herba cõuenit esui z medici
ne/z ĩde fit cibus bonus qui diu serua
ri potest si decoctio cũ aceto sinapi z mel
le diligentius cõponatur· z talis cibus
vulgariter cõpositum nuncupatur/cui ꝑ
prius est singularis scilicet resistere ebrie=
tati (vt d·plini·li·xx·c·x·nam ante cibuz
comesta cauet ne ebrietas superueniat·
post crapulam sumpta/cõpellit crapulã
vt recedat·z vt clamat scola rab crurib9
fractis hac herba nihil est vtilius stoma
cho atq; neruis·z ideo paraliticis z tre=
mulis iubet eam dari z sanguĩẽ reicien=
tibus·lactis vbertatem ꝓbet pueris·va
let etiã suc9 ei9 aduersus venenũ z ser
pentum ictibus occurrit/z maxime semẽ
eius·similiter z valet cõtra morsum ca=
nis·vt d·Jsido·li·xvii·

¶ De Legumĩnibus

LEgumĩna ab eligendo sũt dic
ta quasi electa·veteres enim
meliora eligebant z ĩde sibi
cibaria cõponebant· z dicunt
ꝓprie quedam grana tritico z ordeo ma
iora z grossiora que non ĩ folliculis/sed
potius ĩ quibusdaz siliquis grossis spis
sis z clausis ꝙiuntur·vt patz ĩ pisis ci=
ceribus atq; fabis·differunt aũt legumi
na ĩ magnitudine/colore/figura/z sa=
pore ¶Nam ĩter legumina maiora sunt
grana fabarum z lupinorum·mediocra
cicerum z pisarum·minima lenticularũ
et visciarũ·Jn colore differunt qz q̃dã al
ba/quedam nigra·quedam rufa·z que=
dam mixta·Jn figura/quia quedam ro
tunda·quedam oblonga·quedam trian=
gula·quedam plana·Differunt etiam ĩ
sapore/quia quedam sunt stiptica z du=
ra/sed per decoctõnem fiunt mollia z ad
esum meliora·quedam ĩ se sunt ama=
ra·vt lupini· sed per adiectionẽ ĩ aqua
et madefactionem efficiuntur dulciora·
Et vt d·plini)legumina quãdo maturi
mature escere rapienda sunt q̃ cito exiliũt
latentq; cum deciderint vt lupini (sicut
dicit plini·li·xviii·)¶Est autem legumen
substantialiter frigidum z siccum ad di=
gerendum durum z cõpactum ·vnde pro
pter suam cõpactionem difficile est ad co
quendum nec etiam possunt bene decoq̃
ĩ aqua putealj immo ad perfectam de=
coctionez ĩdigent aqua fontana siue flu
uialj·cibus itaq; rudis z grossus de legu
minibus sit/cuius vsus conueniens sit
hominibus fortioris nature z cõplexio=
nis·¶Nam legumiosa ex se ad digerendũ
sunt dura/sed digesta multum nutriunt
et cõfortant·sed naturaliter sunt inflati
ua z ventositatis generatiua·sed eorum
ventositas diminuitur per coctionis depo
sitionem vel decoctionem z assationem
z per eoz que ventositatis sunt extermi
natiua appositionem vel assationem·vt
cicerum anetum z similia (vt d·dia·

¶ De Lente

LEns tis·genus est legumi nis
vt di·Jsi·li·xviii·sic dicta/q̃
humida est z lenta potissime
quando est ĩ sua herba a qua
diminutiue dr lenticula · z dẽt scribi per
t·ad differentiam vermis capitis q̃ di=
citur lens lendis/z scribitur per d·vnde
dixit quidam Lens lendis capiti lens lẽ
tis quemit ori· Est itaq; lens vel lenticu
la (vt d·Jsa·)frigida z sicca ex cõtrarijs
naturis cõposita· ¶Nam vnã virtutẽ hẽt

dela Lanteja

ſm cortice ꝛ alia ſm medulla·nam ſm cortice habet quoddam acumē ratione cuꝰ mouet ventrem ad ſolutionem·ſed medulla ſtiptica eſt ꝛ ſtomachi confortatia et opat ad ꝓſtrictionē·groſſū ꝛ melancolicum gignit ſanguinez ꝛ cerebrū replet fumo groſſo· vnde eſt cauſa timidorum erboribiliū ſommorum·ventoſitate ſtomachum grauat ꝛ inflationem generat omnes meatus corporis ꝛ tranſitus opilat ꝛ neruorum ac pelliculariū cerebri ſubſtantiā deſiccat ꝛ maxime nocet pelliculis oculoꝝ·quia earum humiditatez diſtempat ac deſiccat·vt dicit Galienus nocet oculis quanto magis infirmis deſiccationis ſue cauſe·ꝛ eius frequens vſꝰ peſſimas ſm corpe generat paſſiones potiſſime ſi cū cortice comedatur·ꝛ corpus ſicce fuerit complexionis· humidis tamē et calidis quādoq; ꝓdeſt·vnde valet hidropicis ſi ſme cortice comedatur·ſed cū cortice nocz·quia multam generat inflationem·ꝛ pelliculaꝝ extenſionē·Ces autem eſt eligenda que eſt groſſioꝛ ꝛ recentioꝛ ꝛ ad coquendum facilioꝛ·ꝛ hec tā ad eſcam q̄ etiam ad medicinam lentis malitia temperatuꝛ ſi depomit̄ cortex et eius medulla in dulci aqua decoquatur et poſt abiecta cum oleo pipere ꝛ cimino et cum ſimilibus condiatur (bucuſq; Iſa·in dictis) Dicit autem pli·li·xviij·c·xij·lens amat terram tenuem ꝛ ſubtilem vel ſterilem magis q̄ pinguem·ꝛ celum id ē aerez magis ſiccū·omnia enim legumina diligunt aquā ante florē ſed poſtquam defloruerint diligūt ſiccitatē

De Lino·

Linum dicitur tam herba q̄ ſemen·et eſt ſic vocatum eo q; molle ſit atq; lene ꝛ plurimū delicatum·vt dicit Iſidorus libro·xix· Linum autem ſecundum plinium li·xij·c·ij·ſeritur in locis plamis et ſcrupuloſis ꝛ hoc in vere·ꝛ colligitur in eſtate·erumpit autē in ſtipitem ſiue culmum rectum p ducens flores flauos quibus ſuccedunt quedam capitella loco ſeminis ac fructus·ꝛ cum maturant capitella paleſcere culmi integri euelluntur·

ꝛ auulſi a ſuis capitellis ſemen contin̄tibus carpinantur· deinde colligantes partes lini in faſciculos colligunt̄ et longo tempore i aqua maturant̄·ꝛ extracti de aqua ad ſolem deſiccant̄·ꝛ poſt multis tonſionib⁹ ꝛ carpinationibus a ſuis ſuperfluis expurgāt̄·ꝛ ſic partes diſecate in fila contorquentur· ꝛ poſt multiplicē decoctionem ad albedinem deducuntur Non enim linum a ſuo viroꝛe terreſtri poteſt ſpoliari et pfecto cādoꝛi dcoꝛari niſi multotiēs contundatur ꝛ decoquat ꝛ ſoli apoſitum aqua iterū aſpergatur Et cum ſint multa genera lini illud ꝓpriet i decoꝛe quod ſolet creſcere i egypto· Nam ide fit biſſus lini icompabilis in candoꝛe (vt dicit plinius li·xix·c·ij·) minus tamen habet firmitatis hoc genus lini ꝛ plus lucri qz inde fiunt veſtes gratiſſime ſacerdotum·Eſt autez linū neceſſarium ad vſus multos·nam ex lino fiunt veſtimenta ad induendum·vela ad nauigandum·et retia ad venandum et piſcandum· filū ad conſuendum· funes ad ligandum·ꝛ cordule ad ſagittandum ligamina ad connectendum· linee ad mēſurandum·lintheamina ad quieſcendum cortine ad ornandum·ſaccule ꝛ burſule ad quodlibet neceſſariuz reponendum· vnde nulla herba tam diuerſis vſibus ē hominum ita neceſſaria ſicut linum·cuius ſemen calidum eſt ꝛ humidum·vel inter humidum ꝛ ſiccum temperatū vnctuoſuz·vnde inde fit oleum qđ aliis vſibus magis eſt neceſſarium q̄ ad eſum· Nam vt dicit Iſa·ſemen lini parum nutrit ꝛ durum eſt digeri·nociuum eſt ſtomacho ꝛ plurimum inflatiuum diureticum· tamen aſſum cum melle acceptū melius ē et valet contra tuſſim comeſtū· etiam cum melle ꝛ pipere venerem excitat ꝛ ſtimulat ad amorem·valet ad apoſtemata quia maturat ea· habet enim vim mitigatiuā ſubtiliatiuā ſiue rarificatiuam maturatiuam·vnde ſoluit apoſtemata matricis ſi patiens in eius decoctione ſepius foueatur·vt dicit Iſa·in dictis·

De malo·

colorata·stiptica/ insipida/ et desiccata· Interius tñ sunt rubea humida ꝛ molli a iocūda ꝛ sapida ꝛ miro ac īcredibili nature artificio ꝑ granulorꝫ cellulas ordinata·vt dicit bern·

del moral

¶ De Moro·

Morus est arbor cuius frutex dicit morꝫ·vt d·isid·li· xvij· Morus a grecis est vocata quā latini rubū vocāt·eo ꝙ fructus eius ꝛ virgula rubet Est autem duplex morus domestica· ſ· et siluestris cuius fructus in deserto pastorū releuāt famē cui⁹ folia superiacta serpenti ipsū interimūt· Itē dicit ambro·sup matbe· xxvij· fructus mori in floze alb⁹· deinde viret·tertio rutilat siue rubet· vltimo nigrescit atꝫ liuet·nam quāto est maturior tāto nigrior est·cui⁹ fructus tingit manus ꝛ dentes comedētis·Scōm plī· aūt ꝛ dyaſ·morus est arbor habēs semen vē trifluum id est solutiuū·cuius succus expressus ꝛ ad ignem siue solem desiccat⁹ fit stipticus ꝛ cōstrictiuus vlcera oris ꝛ vulnera sanat·faucium tumorē reprimit atꝫ sedat·corium radicis coctum et potatum ventrē laxat·et lumbricos latos necat·folia eius cōcussa ꝛ imposita oleo cōbustiones sanāt·decocta cū aqua pluuiali capillos demigrant morus phalangiomis ꝛ puncturas aranearꝫ curāt dolorem dentium placant ꝛ putredinē mundificant gingiuarꝫ·mora immatura frigida sunt ꝛ stiptica ꝛ cōfortatiua stomachi et cōstrictiua·sed q̄nto plus maturātur/ tāto efficiūtur calidiora et etiam dulciora ꝛ humidiora·cōmesta multu⁹ in post prādium in corruptionem cōuertūtur et stomacho ꝛ capiti multum nocent·a ieiunis vero accepta/ bene ꝛ defacili digeruntur sed nutriunt valde parum· ¶ Folia mori celsi sunt magna et lata que crucis ꝛ brucis sunt obnoxia ꝛ avermibus liberrime cōmedūtur et vermes sericos egerentes mori foliis optime nutriūtur·tota arbor medicinalis est p̄cipue quo ad cortices·fructus folia ꝛ radices·nec si radix eius incisa fuerit gummi emanabit qđ valet ad varias passiones· nam ventrem emollit·dolorem dentiuꝫ tollit·hucusqꝫ dyaſ·ꝛ pla· Ex moris fit potus optimus siue nobilis·quem moretum vulgariter appellamus· quem elephātes cū potāt animositores efficiunt·vt dicit rabanus·supra matbe·v·c· fit inde electuarium dyamoron dictum· quod valet contra squinantiam ꝛ gutturis aut fauciuꝫ passiones·vt dicit platearius·

delarayan

¶ De Mirto·

Mirtus ꝑm isido·ē dicta eo ꝙ in littoribus maris solet serpius oriri·vñ virgilius Littora murthetis latissima et adamātis·littora mirte ꝛc·hinc est qđ a grecis mirtice dicit·medicorꝫ autē liber hāc arborem aptam scribūt ꝛ multarꝫ necessitatibus mulierꝫ deputatā (hucusqꝫ isido) Scōm plinū autem vel dyaſ·mirtus est arbustum ad modum fruticis crescēs potissime iuxta mare cuius fructus flores et frondes cōuenīūt medicine· Meliores autem sunt fructus q̄ flores ꝛ habēt diutius cōseruari· sed melius in solis caloze q̄ in aura umbrosa habent talia cōseruari·ꝛ quāto simpliciter sūt fructus recentiores·tanto sunt meliores·ꝛ habent omnia illius fruticis substātialia virtutem ponticam ꝛ constrictiuam ꝛ ex aromaticitate cōfortatiuam·et etiam de natura propria fluxus sup fluī restrictiuꝫ ꝛ virtutis retentiue in corpore cooperatiuam·vnde valet cōtra fluxuꝫ ventris ad spiritualia membra defluentis·si decoquatur in aqua pluuiali ꝛ inde pect⁹ fomentetur·vomitum etiaꝫ restringit si decocti ramusculi ei⁹ cū aceto super stomachū apponātur·de ea puluis factus vlcera ꝛ vulnera suauiter cōsolidat· Itē dicit pli·mirtus alia est alba alia nigra·ꝛ vtraꝫ stiptica sed nigra magis·vñ contra fluxum sanguinis vtiliter exhibetur venam commouet·prodest contra venenum ꝛ punctura scorpionis si potetur· eius decoctio valet contra allopiciam et fluxum similiter capillorum cuꝫ farina tritica mixta·valet contra tumores ocu-

lozum. ¶Fit autem oleum mirticū de foliis et baccis eius quod est lenitiuū/ consolidatiuum/et mundificatiuū. et valet ad omnia supradicta. aures autem mundificat fanosas si repefactum instillat. hucusq; plinius. ¶Super Isa. c. xli. dicit hieronimus. ¶Mirtus est aromatica arbor et imputribilis/fessa membra cōsolidat et reparat/et ideo prelatores sancte ecclesie signat. ¶Est etiam temperatiue et mitigatiue virtutis ac refrigeratiue. vt dicit idem super Isa. lx. ca.

¶De mirta.

Mirta est arbor in arabia altitudinis quinq; cubitorum similius spine quam aromaticum dicunt. cuius gutta viridis est et multum aromatica et amara. vnde et nomē accepit mirta. vt dicit Isido. libro xvi. cuius gutta per se manans preciosior est. que vero facto vulnere incisso corticē elicitur/vilior iudicatur. cuius sarmēta arabes igne fouent. quorum fumꝰ est valde nociuꝰ/ nisi odore storacis occurrat aliter enim cōtrahunt boues morbos insanabiles tali fumo. ¶Purior autem mirta et melior colligitur apud trogoditas in arabia vt dicit Isi. et plini. li. xii. c. xvii. vbi dicitur q; mirta est arbor quinq; cubitorum crescens in siluis arabie/cuius folia sunt similia foliis oliue/ sed magis crispa et spinosa ac aculeata. ramos habens similes iunipero. maturātur autem bimis temporibus rami eius/ sed prius sponte sudant anteq; incidantur. et gutta que sudando effluit/stacten dicitur. et hoc omnibus generibus mirte pertinet/ et mirta electa a pluribus appellatur. Sunt autem septem genera vt dicit idē c. xviii. scz trogodita. et illa magis est electa. secunda gelbonitica. tertia diantrides. quarta collaticia. quinta empyratena id est salbana/et illa est aliis mirtis magis tenuis. sexta quā diuratim et odoratā vocant. et hec ceteris magis est cādida/ et hec adulterat gummi et glebis lentisci. septima est indica/ et illa ceteris peior est. et cum illa alie species mirte adulterantur(hucusq; plinius.) ¶Mirta vi. d. dyas. est gutta arboris circa ramos caloze solis indurata. et est eligēda citrina et rufa interius aliquātulū lucida et huius alia est minuta alia est grossa que trogodita appellat/ab insula vbi crescit sic calida est et sicca et habet virtutē pfortā di et ex aromaticitate sua conducendo partes in vnum habet vim dissoluendi et cōsumendi mediocriter et equaliter ex qualitatibus suis vnde cōseruat corpora mortuorum quādo ex mirte cōfectionibus condiuntur. ¶Reseruatur autem in optima efficacia mirta fere centuz annis. valet cōtra omnes causas reumaticas et fluxꝰ mordinatos digestionem etiam confortat et viscosos humores maxime a spiritualibus membris purgat odoris fetorē emūdat. et omnia gingiuarum vicia sanat et desiccat vlcera labiorum putrida consolidat/consumit et conglutinat. cerebrum confortat. et matricem multum roborat et confortat. et omnem eius superfluitatem consumit et desiccat/et conceptum innat/vermes aurium necat. carnē superfluam corrodit/et bonam aciuam generat et conseruat.

¶De mirto.

Mirtum est vnguentū de mirra et aliis speciebus aromaticis compositum et confectum cuiꝰ virtute nerui et alia sensibilia membra confortantur. et humores in iuncturis ac articulis existentes cōsumūtur. eius aromaticitate spūs animales repantur. Interficiuntur vermes ac pediculi eius amaritudine et prohibz ne nascantur. sudores fetidi mirto cōpescuntur. conseruātur corpa in delicatiōe nec putredine dissoluūtur.

¶De mandragora.

Mandragora est dicta eo q; habeat mala suauiter olentia in magnitudie mali maciani. vnde et latini malum terre vocāt. Hanc poete antropomeros vocant/eo q; habeat radicem formā hominis quodāmodo similantem. cuius corter vino mixtus potus purgat ad bibendum bis quozū corpus est secandum vt dolorē nō sentiāt

sopozati· Huius speciēs sunt due·vna est femīea q̄ est m folijs similis lactuce/ mala generans·alia est masculus cuius folia sunt similia foliis bete(vt dic̄ Jsi=do·libro·xvij·)Dyasco·autem dicit mā=dragoram esse herbam sommiferam/cui⁹ folia sunt sup terram sperſa· radices ha=bet duas aut tres sibi muicez coherētes de foris nigras intus vero albas/cū co=rio grosso·masculus habet folia alba et tenuia et radicem similem alteri·poma nascūtur super folia sicut galla super fo=lia quercus· et sunt coloze crocea odoze suauia/tamē cum quadam grauitate in sapoze quia sunt insipida/et ideo non cō ueniunt esui/sed tantū medicine·nā cozti=ces eius decocti in vino dormire faci=unt et omnes dolozes compescunt·vnde et vir tunc temporis ferā sentiūtur pas=siones·Caute tamē mandragoza est vtē dum· quia si in nimia quātitate accipit infert mortem(vt dicit idem)nam vt di=citur in platea· virtutem habet infrigi=dandi z aliquātulum mozificādi z som nū prouocandi· et ideo succus eius cum lacte mulieris tympozibus appositus/ somnum prouocat in peracutis · z quia est herba substantialiter frigida/ dicitur q̄ fructus eius extinguit ignem sacrum compescit etiam colere impetum et ven=tris fluxum(bucusq̄ platea·) ibi tamen ꝓponit q̄ pm naturam similitudo ho=minis vel mulieris in radice eius nulla tenus inuenitur/sed potius a rusticis vel maleficis sophistice sic formatur Dicit autem habere virtutem prebitiuam mu lieribus concipiendi· qō sic abnuere vi det augu·super li·geñ·c·xxx·et hoc dic̄ au gusti·occasione rachelis que mandrago ras desiderauerat· Dicit tamen q̄ vidit pplozum libros/ qui de virtutibus her=barum tractant et de eis dicit se nihil ta lium in eozum scriptis tunc temporis re perisse· Salua tñ auctozitate beati au gustini·multi auctores dicūt mandrago ram multotiens hanc habere virtutem· Vnde dicūt constan·diasco·plini⁹ z pla tea·q̄ mandragoza sampta modo debi=to matrices disponit ad conceptionē quā primitus caloz nimius et siccus concepti=onis materiam impediuit· Mulieres itaq̄ calidas et humidas disponit ad cō ceptionem/cum sit frigida et sicca· vt di citur in platearo/et hoc dispositiue·sed mulieres frigidas et naturaliter siccas impedit potius ab huiusmodi dispositio ne·Multas alias habet mādragoza vir tutes/que(vt dicit diasco·)tumozes coz=poris repercutit atq̄ tollit·morsibus ve=nenosis occurrit·omnemq̄ fluxum cozpo ris inferius et superius restringit· Om=nia supius posita dicūtur in libro plinij xxv·c·xi·vbi dicitur q̄ mandragore duo sunt genera z̄·(et sequitur post multa) cauent fossores mandragore in ei⁹ fossu=ra cōtrariū ventum et tres circulos gla=dio circūscribunt/ et post expectant effo=dere ad occasum/z ita credunt esse pre=cipuas vires·succus eius colligitur/ et in sole desiccatur· mala eius matura i vm bra desiccātur·odoz malozum est grauis et infert somnū·et ex odoze suo vis som nifica est est vt dicit idem·

¶ De milio·

Milium est herba habens hastā longam et nodosam ad modum canne/cuius semē est valde mi nutum frigidum et siccū vt di=citur in dietis·Ex hoc attestatur eius le uitas et cōcauitas et absentia viscosita=tis et vnctuositatis et modici nutrimen=ti·confortat enim stomachum gratie sue siccitatis et constipat ventrem· Est aūt scōm diasco· diureticū/et assatum sedat ventris tozsionem/sanguinem laudabi=lem nō generat/ infrigidat stomachum et desiccat·vt dicit in dietis·

¶ De menta·

Menta est herba odorifera cali=da et sicca stomachi confortati=ua·Et est duplex ei⁹ species/ sortēs/seu domestica·et ista habet maiozem vim calefaciendi q̄ pma et dicitur grece colocasia quā latini nep=tam siue colamentū vocāt·vt dicit Jsi=do·li·xvij·c·vlti·et est herba multū me=dicinalis· Alie sunt species mente que crescunt in palustribus et in pratis/ sed

nō sunt tante efficacie i vtute vel calore sunt etiā grauioris odoris pariter et sa poris q menta domestica seu ortensis q est herba se multiplicans et cito de terra pullulans et ascendens· cui⁹ hastula in terra reflexa z ab humo tecta cōuertitur in radicem et cito ex se nouam parturit prolem· Est autem menta ortēsis magne efficacie siue sit sicca siue viridis· habet enim virtutem dissoluendi z cōsumendi ex qualitatibus suis· ex aromaticitate confortandi et prouocandi appetitum· ex suo acumine decocta in aceto fetorē oris amputat· et gingiuas putridas et corru ptas purgat· vomitū ex debilitate virtu tis retentiue venientem cum aceto sedat· odore suo et sapore cōtra syncopim et de bilitatem spirituū iuuat/ matricem mū dificat a superfluis et confortat· decocta in vino dolorem viscerum et renum pla cat· cum vino et oleo decocta māmillas ex coagulatione lactis indouratas suppo sita sanat· succus eius venenis obuiat· et potatus lumbricos necat· et vermes au ris· in vino et oleo decocta frigida aposte mata dissolut et curat· tussim mitigat· bucusq; diaſ· et platea·) Similiter Isa· li· ij· in dictis dicit idem addens q abho minationem amputat· et singultū sedat linguam lenit asperam si ex ea fricetur· assuefacta in cibo venerem excitat·

De malua·

Malua est mollis herba a mol liendo aluū dicta vt dicit Isi· li· xvij· et sicut dicit idem vna cū plinio· si succo eius admixto oleo aliquis se iunxerit a punctura apū ledi non poterit· membra etiā limita suc co malue non patiūtur punctura neq morsum ab aranea vel a scorpione vt di cit plinius· Est autem eius duplex spe cies· minor scz et maior que altea dicitur et vtraq; est herba humida inter frigidū et calidum temperata· (vt dicitur in di ctis) et hoc patet per eius virtutem et actionem· q digerit apostemata et ma turat· maxime eius radix z semen· cuius decoctio valet contra fluxum sanguinis· Quedam enim habet viscositatis q si cū vino potui detur dissoluit grossos humo res renū et frangit lapidem et duritiem splenis mollificat atq; laxat· decoctio ei⁹ prouocat somnū si facies et extrema cor poris inde atluantur· semimis sui decoctio valet ptisicis et contra tussim· semē eius in oleo decoctum· duriciem soluit· mollificat/ mundificat/ et maturat· vt di citur in plateario·

De nuce·

Nux est arbor· cuius fructus si mili nomine nūcupatur· et est sic vocata· eo q vmbra eius vel stillicidia foliorum arboribus vicinis noceant quā multi latini alio no mine iouis laudem vocāt· quasi iouis lau dem· Fuit enim hec arbor quondam io ui consecrata· cuius fructus totam habz vim· vt missus inter fungos et cibos ve nenosos· quicquid in eis virulentum est exfundat/ rapiat/ et extinguat· (vt dicit Isido· li· xvij·) cuius fructus habet durū et amarum corticem· sed nucleum valde dulcem· vnde omne pomū corio vel corti ce durioze tectum dicit nux (vt dicit idē) vt pinee/ castanee/ auellane/ et huiusmo di· Est itaq; nux arbor alta et procera habens ramos z nodos diffusos et folia lata/ neruosa/ piramidalia z acuta· gra uis odoris et saporis· cui⁹ vmbra dormi enti sub ea ē nociua et diuersaz infirmi tatū generatiua· cuius tū radix/ cortex/ fructus/ z folia cōueniunt medicine· naz vt dicit diaſ· succus radicis et cortic is nu cis maioris extractus et potui datus ad quantitatē vnius ozagij subuenit diffi cultati vrinandi· potatus etiā cum aceto repugnat febribus venientibus cum fri gore et rigore· crines tingit et mundat/ et prohibet casus capillorum· Est autem multiplicis virtutis et efficacie· fructus eius cōuenit etiā vsui medicine· et cum multiplex nux inueniatur· tamē de ma ioribus siue gallicanis et minoribus si ue auellanis plus loquimur quo ad ci bum et medicinam· Nux autem vsualis et domestica que a multis dicitur galli ca variatur in substantia et virtute z in figura· Nā in substantia vt dicit Isaac

ſm dictis. Conſideratur vt viridis aut vt recens aut vt matura. In prima diſpoſitione ſcz viridi habet exterius cozij ſiue cozticem colozem quidē viridem: ſed ſapozem ponticū et amarum et manus cōſtringentis mficientem: mterius autem teſtam paulatim obtmet cozio extrmſeco duriozem: mfra eius ambitum nucleum cōtmet vnctuoſum/ſapoꝛoſum/ et multum dulcem: nuclei tamen medulla que mfra teſtam eſt cōtenta: quadā pellicula velut quadā tumicula eſt vndiq circū tecta: ne tenera nuclei ſcz ſubſtātia a teſte frigiditate ſeu duricia lederet. et illa quidez pellicula teſta mollioꝛ et medulla nuclei durioꝛ et amarioꝛ ab experientibus muenit. et quāto nux plus ad maturitatē ꝓducit: tāto plus ſeparat illa cozticula a ſubſtātia teſte: et medulle nudei mcozpatur foꝛtius et vnitur: ita q nux ab ea vlterius nō diuiditur niſi quādoq ꝑ aque calide vel alterius humidi mfuſionē caſu aliquo artificialiter emollitur. Nux itaq viridis mmus eſt calida et ſicca naturaliter q̄ antiqua et minus ſtomacho nociua. que ſi cum ruta comeſta fuerit ieiuno ſtomacho erit pemit veneno mimica. Nuces vero mature vt dicit Iſa. quedam antique: quedam mter has mediocres. Recentes ſunt magis humoꝛoſe: mediocres vero ſunt magis ſicce. ſed antique conſumpta humiditate ꝑ caloꝛis mtenſionē humoꝛoſitatez digerentē magis ſunt generaliter vnctuoſe: et ideo multū comeſte m humoꝛes colericos de facili cōuertuntur. et maxime quando a calidis complexionibus ſepi aſſumūtur. quia m talibus generāt aduſtiones: et capiti vertigmem mferunt et doloꝛem. qui vero eas temperate comedunt et temperate ſunt complexionis. bene eas digerunt: et eis cōgrue nutriūtur. Virtus autem earū attendit penes effectum medicme. nam generaliter contra venenoſam cozpoꝛa conſeruāt. quia ſua vētoſitate meatus cozpoꝛis opilant et vim venem advitalia mtrare nō permittunt. Item nuces cum ſale z rutha et alijs mixta eq̄liter addito melle moꝛſui rabidi canis ſubueniunt ſi mteri ſumantur: et exterius ſuper locum mulieris apponantur. venenū em ad exterioꝛa trahunt potentialiter et conſumunt. Item contrite cū melle melācolica apoſtemata z fleumatica mire diſſoluūt. cōtrite mſuper et catbaplaſmate ſuper vmbilicum mterioꝛa apoſtemata mteri mcozpoꝛe naſcentia deſtruūt (vt dicit Iſa. m dictis. Figura autem nucis eſt varia quia alia eſt rotūda: alia eſt piramidalis et oblonga: alia mterius plana et cōtmua. vt patz m auellanis: muſcatis. alia lateraliter diuiſa: ſed m ſummitatib et extremitatibus ad modū crucis tecta geometraliter id eſt ꝑ foꝛmam trianguli ē diſtmcta. vt patz m nucibus maioꝛibus gallicanis m quibus generaliter foꝛma crucis mterius eſt impreſſa. vt patz ſenſibiliter intuenti.

De nuce.

Nux auellana reſpectu nucis gallicane agreſtis eſt et ſilvatica. nam ſme cultura creſcit m cozulis: que ſunt arboꝛes creſcentes m nemoꝛe ſiue ſilua vt dicit Iſi. et ideo quia m loco publico creſcit: a tranſeuntibus auellitur et colligitur: merito auellana nūcupatur. Auellane autem vt dicit Iſa. alijs nucibus ſunt mmus calide: et m ſubſtantia magis pontice atq groſſe. rare m ſubſtantia et vnctuoſe. z ideo ad digerendum ſunt dure et ad exeundū de cozpoꝛe magis tarde. tamen quando digeruntur multum ſunt cozpis nutritiue. ſed tamen cū mteriꝛa pellicula multum ſunt mflationis generatiue. vt ideo earum nocumentū auferatur: vtile eſt vt m aqua calida ꝓfundantur: et exteriꝛes pellicule auferantur. et ſic erūt cōtra multas paſſiones vtiliter iuuatine. quarum cutis melli admixtus: valet cōtra allopiciam/id eſt fluxum capillozuz et facit pilos m cozpoꝛe germiare. vt dicit Iſaac et conſtantinus. Sunt et alie nucum diuerſitates que conueniūt medicme. ſicut nux muſcata/et nux mdica/et nux vomita et huiuſmodi. Et eſt nu

scata fructus arboris in india nascentis crescens infra testam duram quodaz corio siue folliculo tectaz ad modum auellane: cuius cortex macis vocat: et e multum medicinalis. maxime enim confortat cor et depurat in cerebro spiritū animalem. stomachum infrigidatum calefacit: et confortat appetitum. et est cortex ille subrufus habens saporem acutuz et aliquatulum subamarum. qui aūt niger est vel terreus non habens acume in sapore abiciendus est. Nux autem muscata a cortice et theca extracta circūdatur quadaz pellicula tenuissima et plana. q quāto est ponderosior et in odore suauior/et sapore acutior: tanto melior. vnde eligenda est que est grauis et solida interius. que cum frangitur: nō paluerisat et subrubicundum colorem pretendit cū odore forti et suaui. virtutem habet confortandi et stomachum calefaciendi z excedendi ventositatem: auferendi dolorē capitis ex frigida causa. applicata enim naribus confortat cerebrum et membra spūalia. vt dicit plin⁹/dias. et platea.

De nardo.

Nardus est herba modica z spinosa/calida/z odorifera. vnde z a grecis nardi spica nardosta tes appellatur. vt dicit Isidorus libro. xvij. et est eius species triplex. scilz indica/ siriaca/ et celtica. non tamen crescat in siria: sed in quadam terra montosa que in vno latere tangit siriam et in alio indiam. melior autem est illa que e leuis et fusca/comosa/ et sperica/ parua odoratissima/cyprum simulans que masticata linguam desiccat. Nardus autez celtica a regione gallie vbi crescit est dicta. et est similis nardo siue spice nardi viridi sed est magis alba. habet autem vt dicūt dias. et platea. virtutem confortandi ex aromaticitate sua valet contra syncopim et defectum cordis et cōtra stomachi debilitatem. naribus applicata cerebrum confortat. frigidum reuma compescit. contra surditatem valet et auriū apostemata. malum odorem oris amputat. et gingiuas putridas mundat. oppilationes splenis et epatis soluit. prouocat menstrua et matricem mundificat z adiuuat cōceptionem. lapidem frangit in renibus et in vesica. Est enim herba diuretica z incisiua z diuisiua et vsq ad intima penetratiua. Item valet cōtra lingue paralisim et confortat neruos et consumit humorem lingue organa occupantem. valere etiam dicitur cōtra morbum epilenticum si debito modo patientibus ministretur. ad multa alia multuz valet ex qua fit oleum nardinū: quod ad omnia pus dicta z ad alia multa est maxime necessarium.

De olea.

Olea est arbor sm Isidorum cuius fructus dicitur oliua. succus eius oleum nūcupatur. vt dicit Isidorus libro. xvij. sepe tamē arbor oliua appellatur. Est autez arbor pacis et insignis vt dicit Isidorus. Nam vt dicit romanorū hystoria: sine oliuarum ramis nō mittebantur legati pro pace aliqua obtinenda sine alijs offerenda. vnde scōm remigiū patet huius arboris excellentia. quia in signum reconciliatōis et federis dei cū noe columba nō est cū alterius arboris ramusculo: sed solum cuz oliue intersigno ad archē fenestrā reuersa. imo scōm plinium libro. xv. Victores apud athenas quondā olea coronabantur. greci vero tandem oleastro suos coronari iudicabant. vt dicit idē. Est itaq olea arbor coma et virore ramoz z multitudine speciosa frondes habens subalbidos z molles: viroris pulchritudinem in estate et in hieme retinētes. flores etiam habz minutos et multos suauiter redolentes. durum corticem et radicē amaram/fructum pinguez/sapidū/atq dulcem. Nā vt dicit Isidorus. ex amaritudine radicis surgit oliua in pabulū luminis et medelam vulneris: ac in refectionē esurientis. in lucernis enī ponitur ad ignez nutriendum: membris languidis ponit ad medendum: in cibum ponitur ad refrigerandum et ad cōdiendum vt dicit idem.

Est enim oleum ignīū et lumīnariū nutritiuū/mozborum remedium/et cibariorum suauissimū condimentum(vt dicit Isidorꝰ.)Est ergo oliua siue olea arbor fructifera et medicinalis/cuius cortices/folia/et fructus cōueniunt medicine. cuius liguum maxime est soliditatis z cōpactionis et quasi imputribilis puritatis.sed quāuis sit multe duricie īm exteriori substantia/multum tamē habz bumorositatis et vnctuositatis interius īm medulla.De oleis autem et de oliuis dicit plinius libro.xv.arborez olearū fruchiferarum quarū multa sunt genera īm regionibus multum calidis. sed nec ī nimis frigidis/sed potius īm tempatis magis tamen habentibus se ad calorem q̄ ad frigiditatē. et ideo iubet cato vt dicit idem plinius oliuas seri ī solo calido nō nimis pīgui nec nimis macro radīs solus oppositō.Nam celū eis maxime confert et multū diligunt rorem celi et aeris serenitatē.vnde si fuerīnt copiosi ymbres quādo oliue matureſcunt.vitiatur oleuz et consumitur/nisi sequat serenitas/que extenuet liquorem.dicit plinius.c.iij.nec mdiget olea falce vel rastro vt putetur/sicut putātur vites/sed soli et rori celesti cōmittitur. verno gaudet tempore et incipit tunc florere/cuius fructus pmo circa hiemem colligūtur. collectis fructib⁹ solent oliuantes terram aperire circa radices et quasdā tuberositates et adulterinos ramusculos circa veras radices crescentes caute prescindere/ et huiusmodi superfluitates circa radicem solent aliq̄ tali ci podagram olee appellare.vnde p scisis illis radicibus falcis melius fructificat olea et mirabiliter emendatur.nec vult olea percuti grauiter cū partics p fructu suo colligēdo. sicut faciunt aliqui mīn⁹ cauti.quia talis percussio cedit ad iniuriam ipsius arboris et damnū anni subsequentis.minus enim fructificat sic pcussa.vt dicit pli.Multe etiam sūt huiusmodi arborīs species que p diuersitatem fructuū discernūtur.Oliua itaq; ꝑm Isidō.arboris olee designat fructum/cuius multiplex differentia inuenit. vt dic Isaac.Oliue autem alie sunt domestice et alie sunt siluestres. domestice fructus faciunt quādoq; maturos/ quandoq; immaturos/quādoq; inter hos mediocres. Inter istos autem fructus oliuares pmi sunt terrestres pontici et virides. secūdi sunt subrubei.vel scōm diasco.iacīnctini vltimi vero videntur esse migri. et quāto sunt migriores exterius/ tanto sunt maturiores et interi⁹ vnctuosiores/ et ad exprimendū oleum aptiores. et sicut dicit aristo.nunquā pfecte matureſcunt īm arboze etiam si p multos annos ibi essent.sed vt veram et completam consequātur maturitatē/ oportet vt bacce colligte de arboze p plures dies īm vna congerie coaceruētur/ et sic p compressionem mutuā confortato caloze et reuocato ad interiora ad plenam maturitatem ꝑducentur. Scōm vero Isa.in dictis.oliue cum fuerint rubee nondum bene mature/ nec dum plurimum vnctuose/stomacho sunt valde confortatiue et constrictiue et appetitus excitatiue/ maxime si cū aceto vel aqua salsa fuerīnt preparate. tamē dure sunt et difficiles ad digerendū et mīnus alīs nutritiue.Nigre vero q̄ sunt iam q̄si maturate calide sunt et inter siccum et humidū tempate multū quidē nutritiue sed stomachi molificatiue et ad digerēdum magis dure.quia vnctuositate sua īm stomacho supenatant/et ad decoctionis locū īferius nō descendunt.et ideo īm bumoꝝ corruptionē citius transducūtur.et mīn⁹ laudabiles sūt alīs ad edēdum.vtiles tū sunt īm medicina. quia et trite et posite super loca que igne vel aq̄ calida sunt exusta vesicam reprimūt ibi nasciturā.pozos enim aperiunt et exalare faciūt fumositates/ que inclusē sub cute sunt cā vesice et tumoris.hucusq; Isaac īm die.Dicit aūt plinius.li.xv.c.iij.q̄ bacce siue grana oliue q̄diu sunt īm arboze nō pereūt. et q̄nto diuti⁹ īm arboze ꝑmittunt/tanto meliores fiūt.semp enim nouas vires resumūt z difficili⁹ cadunt. Constāt aūt olive vt dicit idez ex nucleo carne oleo et amurca/ q̄ fames est siue fex olive est amara.vtilis tū īm medicīa

ſed nuclei cum folliculis oleo elicato vti
les ſunt ad ignem nutriendū·pozci mde
dicuntur impinguari·

De oleo·

OLeum ſuccus eſt oliue(vt dicit
Iſido·) et eſt tanto nobilius/
quanto recentius et facilius a
ſuis folliculis eliquatur·vt di
cit plinius libro·xvij·c·ij· vbi dicit q̄ ole
um p̄ vetuſtatem vitiatur·Et dicit ibi
dem q̄ oleum in tozcularibus extorquen
dum melius eliquatur/ ſi oliue ſiue olee
bacce p̄ius cū molari lapide vehementi
ius contrite feruentiſſima aqua perfuſe
fuerint et reſperſe· Nam p̄ talem aquā
calidam vnctuoſitas ab amurcha et nu
cleis ſeparatur/que ſupenatans tandem
ab ipa aqua artificialiter ſepat(et vt di
cit idem) quāto oleum citius de tozcula
ri exit/tanto oleum laudabilius iudica
tur· Nam pinguius eſt z ſuauius qō mi
nus cum terzeſtri ſubſtantia admiſcetur
Preter hoc dicit papias q̄ ſi quis in a
quas merſus oleum in oze ꝑius inclu
ſum in aquā emerſerit/clariora facit om
nia que in fundo aque cōtinentur·et pa
tent oculis ipſius facilius omnia que in
aque inferioribus abſcondūtur·cuius na
tura eſt vt cibos condiat et fomentū lu
minū adminiſtret z cozpoza feſſa recre
at et confoztat·neruos cōtractos et indu
ratos ac ſpaſmatos remollit et relaxat·
apoſtemata dura mollificat et maturat
et maxime oleum limi· Multiplex emz
eſt oleum et ex multis rerum generibus
eſt expreſſum·Aliud autem eſt ſimplex/
vt oleum oliuarū/oleum nucū/oleū pa
pauerum/oleum amigdalarum/ oleum
rapbani/ oleum limi/oleum canapi z hu
iuſmodi·Aliud eſt compoſitū/et aliud ē
frigidum aliud eſt calidum/aliud ſtipti
cum et conſtrictiuū/ aliud laxatiuum·
Nam ex appoſitōne calidozum efficitur
calidum et ex frigidis frigidum/et ex ſti
pticis ſtipticum/ et ex laxatiuis laxati
uū·et ideo ꝑ diuerſas cauſas mozbo
rum adhibenda diuerſa genera oleozū·
vt oleum laurinū/nardinū/pullegmum
in cauſis frigidis·oleum vero roſaceum
ſiue violaceum in calidis cauſis appona
tur·poteſt aūt oleum ita fieri calidum vt
febzem inducat/ ſi inde vene pulſatiles
et nares et vole manuū ac plante pedū
inungātur· vt oleum in quo decoquit ca
ro leonina·vt dicit in compendio ſalerni
tani·poteſt tamē fieri ita frigidum q̄ in
ducet membzo inde puncto ſtupozē z in
ſenſibilitatem·vt patet in oleo mandra
gozino/qō fit ex oleo in quo poma man
dragore ſunt decocta vel diutius reſerua
ta·Sed inter olea ſic cōpoſita magis lau
dabilia et magis in medicina vtilia ſūt
temperata· Simpliciter aūt oleum quo
ad medicinam etiā quo ad cibum p̄muz
locum obtinet oleum oliuarum·deinde
nucū et amigdalarum·tertio papaueris
qō tamen aliis oleis predictis eſt magis
frigidum atq; ficcuz·maxime qō fit de ſe
mine eius nigro·et habet virtutem indu
cendi ſomnū·valet contra calida apoſte
mata in principio·et ꝑtra epatis caleſa
ctiōz·vt dicit plate·Alia aūt olea nim⁹
conueniūt cibo ꝓpter odoris grauitatē
et ſaporis horribilitatē·congruūt tñ vti
liter medicine ſicut dicit Iſaac in dietis·
Habet aūt omne oleū generaliter mul
tū aereitatis et aeree lenitatis· et ideo
omni liquori ſupfert/et aliis liquoribus
ſubeſſe dedignat· penetratiue ē virtutis
ſui diffuſione·et ideo in vaſis vitreis vel
vitreatis melius q̄ in ligneis ſeu poro
ſis vaſculis aliis cuſtodit·veſtes quas tā
git infect/et in eis odoris ſui veſtigiū q̄ſi
inſepabiliter derelinquit· diffuſuz in aq̄
ſupficie in guttulas oziculares ſe recolli
git et vt otaliter quo ad p̄ſpuedinez et
ſapozē ſopozetur ab ipſius ſupficie vix
p̄mittit·oleū aūt ſapore aſperſum z odo
re horridū cū amurcha ſiue fece mixtum
ad cibū nō eſt aptum·nauſeā em z vomi
tum puocat/et ſtomachi officiū corrum
pit et inutat· oleum etiā apes et alatia
anuloſi corpozis interficit et extinguit ſi
inde perfundantur(vt dicit ariſtoteles)
ſed aceto poſt infuſa reuiuiſcunt· Item
oleum purum/ferzum politum a rubigi
ne ſeruat/ quādo ferzū inde inungitur

ſed ſi fuerit corruptum vel aquoſum z cū fece mixtum deſtruit ferrum et corrumpit vt dicit plin. li. xv.

delazeouche

De oleaſtro.

OLeaſter eſt ſilueſtris olea ſic dicta eo q̄ in foliis ſimilis ſit oliue. ſed eius folia ſunt latiora et eſt arbor inculta ſterilis/et amara/cui inſertus oliue ramus vim mutat radicis et cōuertit in propriā qualitatem vt dicit Iſido. li. xvij. cuius lachryma eſt duplex. Alia eſt ſimilis gūmi ſine vllo qualitatis morſu. Alia eſt mordax ſimilis gutte armoniaci. vt dicit Iſidor⁹. Et quāuis oleaſter ſit arbor ſilueſtris/tamē eius cortices/gummi/et frondes conueniūt medicine. Nam eius folia cū ſint ſtiptica et amara/melle adhibito ſanant vlcera capitis atq; oris. vt dicit diaſco. ſuccus corticis et frondium ſtipticus eſt et conſtrictiuus. vnde valet ad intercipiendū humorū et ſanguinis omnem fluxum. vt dicit idem. Gummi ei⁹ valet ad multa z illud quod eſt mordax maxime. nam vulnera mūdificat et ſanat. gingiuas corroſas et corruptas adiuuat. et dentes motos roborat et cōfortat. Eriſipilam id eſt ſacruz ignem ex cholera furioſa carnem et oſſa corrodentem reprimit atq; ſanat. valet contra allopiciam et fluxum capillorum. et tingit crines et camaem vel palliat vel retardat vt dicit idem.

De olo.

OLus ab olendo eſt dictus/eo q̄ ſm Iſidor⁹. homines primo olenibus alerentur antequam fruges z carnes ad eſum hominibus preberentur. pomis enim et oleribus nutriebantur homines ante diluuium ſicut animalia gramineis atq; herbis. vt dicit Iſido. li. xiij. et quāuis omia grammoſa in terra naſcentia que ſunt coquinabilia et eſui hominū apta generaliter olera dicātur. tamen vulgariter caules dicūtur olera/quorum frutices et tirſi amplius creſcere ceteris oleribus arbitrantur. vt dicit idem. quorū ſummitates dicūtur cime quaſi come/in quibus maxime eſt ingens virtus naturalis. et ideo in cimis huius herbe quāmaxime conſiſtit efficacia medicine. vt dicit idem Eſt autem herba frigida et ſicca/turbidum et melancolicum generans ſanguinem/horribilem odorem faciens. vt dicit Iſa. in dictis. Et ſūt quidam caules eſtiuales et quidam hiemales/quor herbe ſunt compoſite ex contrarijs. Nam ſubſtantia eſt groſſa et dura ad digerendū. ius vero ſiue ſuccus eſt colatiuus et inde deſiccatiuus et ventris humectatiu⁹ et laxatiuus/ſed ſubſtantia ſine iure eſt cōſtipatiua. tollitur autem eorū nocumentum ſi in aqua elixentur et aqua pricta in alia decoquātur/et cum pinguedine optime condiātur. vt dicit idem in dictis Eſt autē herba que proficit p tranſplātationem. Nam quando in vno loco fuerit ſeminatum ſi poſtquam creuerit in plantam/ad humum meliorem tranſferatur/multum creſcit et tam in quātitate q̄ in qualitate ſeu virtute melioratur in eſtate folia ei⁹ tenera abeorucis z aliis vermibus corrodūtur. In hieme vero gelu et pruina pſtrigūtur et ſic efficiūtur magis tenera et ad decoquendū et comedendum meliora. Nam reuocato calore ad interiora foliorum/melius digeritur ſubſtantia eorum et ſic efficiūtur magis ſapida et ſunt molliora. Plinius vero libro. xx. c. x. multis laudib⁹ extollit caulem quo ad vſum medicine. z dicit quod eius triplex eſt ſpecies. Quedam eſt criſpa vtilis ſtomacho aluum modice molliens. alia lata habens folia et ſpiſſa. et iſta minus valet in medicina. tertia tenua habens folia et ſimplicia. et eſt ceteris amarior/ſed vtilior medicine. folia eius trita et appoſita bis in die ſanāt. canum vulnera recentia et inueterata mire ſanant. caulis parū cocti ſoluit/multum coctus ſtringit. vino et ebrietati reſiſtit. neruos pforat. et ideo vtilis eſt paraliticis tremuloſis. lactis vbertatem prebet pueris. ſuccus eius valet contra venenum. Dicit etiam idem ibidem/q̄ valet contra morſum rabidi canis.

odorem semmis eiꝰ cocti fugiũt ꝓpentes mitas numerat alias eiꝰ virtutes quas pre tedio hic omitto· dicit ꝙ brachia siluestris scz caulis per se nascẽs habet effectus fortiores·

De Ordeo

Ordeum est dictuz eo ꝙ cito fit aridum vt d· ysidoꝰ· vel ab ordine eo ꝙ eiꝰ spica quadoꝙ sex ordines contines mutatur· z illud genus ordei melius pascit animalia ꝙ triticuz z salubriul homies ꝙ malũ triticũ vel siligo· vt d· isidoꝰ· Aliud est genus ordei habẽs duos ordines spica sua· tertiũ dr trimense eo ꝙ tactuz in terza verno tempore celeriter recolligit· vt dicit idem De ordeo dicit plꝰ· li· xviij· c· vij· primũ inter frumenta fecit or deũ· apud eum multas nationes panis inde fit ꝓcipuꝰ et polẽta fit er ordeo apũ grecos et illi primo ordeum aqua pfundũt qũ postea deliccãt et sic mole cõfrmgunt et a cortice farinam purgãt· Alij vt italici ordeum siccum mi subtilem farinã molunt sine perfusione aque precedẽte· ordeum fruguz ommiũ nobilissimũ est in medulla et seri non vult misi in sicca z solida terza· Vnde ꝓpter sue substãtie mollicie mitũ cito rapit ad maturitatez nec videtur aliud semen mmul calamitosũ quo ad corruptionẽ qz citius crescit z colligitur anteꝙ triticũ inuadat corruptio vel rubigo· Inter oia vero crescẽtia frumenta meliorem quidẽ habet paleaz et humiliorem stipulã· sed multum habet laudabilem medullaz qñ modo debito paratur z farinã accuratissimam seu polẽtã· vt d· plꝰ· Est aũt vt d· ysa· in dictis ordeũ ẽ granũ frigidũ et siccũ virtutẽ habens colatiuam et mũdificatiuã z exsiccatiuam z paz habet ventositatis respectu fabe minus tamen nutrit faba ꝙ ordeum ꝙuis sit magis naturaliter inflatiua· nec em bene sꝙ corpus nutriũt que per ventris folliculos siue corporis se extendũt· vt d· idem· multi aũt sũt vt dicit plinius qui plus vtũtur ordeo in medicina ꝙ in cibo inde tamen fit cibus potus mundificans corpus nutriens z restaurans· spiritualia mẽbra recreans z mũdificans· De ordeo etiã contuso· de cortice mundato et cũ aqua mũda decocto fit medicinalis potus quã philozophi tysanã vocãt· cuius ꝓtus ẽ sitis extinctiua· sanitatis custoditiua· febrilis caloris alteratiua· sed de tisana quere in ira t·

De Palma

Palma est arbor victorialis sic dicta vt d· isiꝰ· li· xvij· eo ꝙ manus victrias siue optimentis victoriam est ornatus vel quia est ad modũ palme hominis habẽs ramos· Est autem arbor nobilis z insignis sempiterne pulcitudinis z virozis diuturnis vestita frondibꝰ sine vlla sue cessiõe cõseruãs folia suatẽpore byemis et estatis· et quia est arbor annosa durans in virtute et virore per multa tempora· ideo ad similitudinẽ auis fenicis q multis viuit annis· palma a grecis fenix est vocata· z cum sit arbor fructifera fructus ferens delectabiles z suaues· non tamẽ in omnibus locis vbi crescit percipit fructus maturitatẽ· frequenter tamẽ in syria et in egypto fructus eius dactili similitudine digitorũ sunt vocati· quorũ nomina variantur· Nam alij vocantur palmule similes mirabolanis in forme distinctione· differũt tñ penitus i sapore cũ isti sint saporis dulcissimi z iocũdi· Mirabolani vero saporis sunt horribilis z amari· alij vocãtur thebaici qui et micholai· alij murales quos greci carnathos vocant (hucusqꝙ isidoꝰ·) Est autẽ palma· vt tangit glo· sup psal· arbor pceritatis magne z altitudinis sed tamen ad cedri altitudinem non pertingit· cuius radix ẽ aspera et rotũda in profundo terre valde fixa· truncus autem eius solidus est z cõpactꝰ et imputribilis firmitatis· cortex eius super truncum durus et rugosus et quodam modo pungens· et maxime versus terram et ideo difficile est ad scandẽdum· et cum difficultate pertingitur ad eiꝰ fructũ· folia eius piramidalẽ hñt formã ad modũ gladij quãuis autẽ palma

dura sit circa stipitem et aspera in supioribus tamē iocūdi est aspectus in ramorū pulcritudine et in coma·in summitate ramoꝝ portat fructus suos et non in medio foliorꝝ·vt d·pli·li·xiij·c·v· Item idem palmarum duplex est species masculus et femina·masculus primo floret femina post in germen prumpit nec fructificat femina nisi ita sit ꝓpinqua masculo vt saltē medi ante vētō odore masculi femina perfūdatur·Idem etiam dicit arist·li· vegeta·et quādo seminātur oportetvt masculi et femine semina pariter seminēt·et debēt seminari bina et bina composita· et ex singulis erumpit planta· vnde quaterne plantule ex eis calescūt que ad muicē tanoē coadherent et ad modum rethis mutuo miro nature artificio se pnectunt nec bene crescat nec etiam fructificat fcia sine masculo·immo si arbor absindatur masculā femina post biduū sterilescit·sed aspsis foliis floribus masculi circa radices femine femina ex vicinitate masculi quasi ex coitu iterum vires recipit et resumit·Nec diligūt huiusmodi plātaria locū humidū pinguē et fumosū immo potius locū salsū et arenosū·et ideovbi nō est tale solū oportet aspgi salē· nō iuxta radicem sed aliquantulū in vicino vt salsa siccitate humorosa terre superfluitas cōsumatur·Et dicit pli·quedā species palme est in meridiano orbe que credit esse vna et non multiplicatur alia ex ipsa sed qñ ꝑ vetustate omino perit et deficit iterꝝ ex se renascitur et reuiuiscit·et ideo putatur fenix auis arabie ex huius plāte siue palme arbusto nomen sccepisse· qz cū morit renascitur ex se ipsa sicut facit palma iam dicta·vt dicit pli· ibidē· Item ibidem dicit idem In ethyopia sūt diuerse palmarum species tamviriditate magis ꝙ saauitate mirabiles inter quas sūt ille que dicūtur cariate meliores et succo et cibo· Nam earū fructus succo sūt ubertimi·vnde et ex eis vina precipua exprimūtur(bucusq; pli·li·xviij·c·v) Est igit palma arbor singularis·gracilis in stipite et hirsuta respectu foliꝝ a quo exit·pulcra aūt et delicata in ramis et comis respectu celi ad qō supius in cacumie se extēdit·cuius folia sūt lōga in supficie q̄dē pua et spissa·et flexibilia diuersis cōnexionibus vtputa sportulis valde apta vt d·hiero·nihilom in agulis lateralib⁹ sūt incidentia et peracuta cuius rami dicūt elate se·s·eleuātes sursum seruantes vigorē cōtinuū·z se nūquā ad infima inclināres·z scōm hoc media huius dictionis elate in penultima ꝓduci habet vt can·v·a·dicit come tue elate palmarū·elate tamē sine elates grece ō· abies latine·z scōz hoc penultia corripit·z sic videtur ponere alia ītra que dicit can·v·a·crines eius sicut abies·vt d·arū·z sic media corripi habet non ꝓduci·Variat aūt fruct⁹ palme tā in forma q̄ in virtute·scōz diuersitatem ligni a quo exit·z scōm diuersitatē soli in quo palma crescit·z scōz variaz receptionē caloris celestis q̄ diuersimode ꝑ in diuersos sit⁹ ad palmarū cacumia se diffūdit(vt d·pli·li·xiij·) primum ptz nam in multis palmis raro vl nūq̄ inuenit fructus ꝓter malā vl min⁹ sufficiētem dispositōz ipi⁹ arboris·vt ptz in palmis italicis in q̄b⁹ raro vel nūq̄ fructus aliq̄s inuenit· et si crescat· nūq̄ tū pt ingere ad maturitatē et cōpletionē debitā reperitur·vt d·pli· Secūdoz ptz ex dictis quare in solo siue humo nimis frigido et humido pingui vel fumoso de facili nō ꝓficiūt·imo sine remedio nullatenus quasescūt·vt d·ibidē·Tertiū etiā patz qz in locis umbrosis a radioꝝ solariū prosētia absolutis nec crescere possūt palme et si forte alicubi creuerit· nullatenus tū poterit fructificādo ad palmarū gradū puenire·et hoc ē qō tāgit Isa·in die·bacculi inquit fructus erit palmifera calidi sūt et humidi in scōo gradu Et diuersas habēt actiones scōm regionū varias qualitates

nam quidaz naſcũtur ĩ regione frigida id eſt remiſſe calida: quidam ĩ feruida quidã vero ĩter hec temperata·qui vero ĩ regione feruida vbi ſol eſt continuus fructus ſunt dulciſſimi ſapidi z pre viſco ſitate quadam aliquantulum vnctuoſi·z tamen cum ſint dulces valde ſi quis eis nimis vtaſ aliquando poterunt ſic vtentibus ĩferre corporis leſiones·Nam tumores z ĩflationes generant·dolorem oris ſtomachi et etiam capitis preſtant ſplenis z epatis meatus obſtruũt z opilant·Ex quo patz q̃ omnibus dulcibus vti continue non eſt bonum·immo ſepi9 anime z corpori eſt nociuum·fructus vero creſcentes ĩ terra frigida ſeu remiſſe calida ad maturitatem non perueniunt z ideo ĩ ſua pontiatate z ſucitate pmanentes velut crudi corpus non multum nutriunt· quĩ potius multum obſunt· quia ſunt ad digerendu3 duri· quamuis aliquantulum ſtomachum confortent tamen de ſtomacho de facili non recedũt· vnde diutius ibi facientes moram tozſiones ibi generant ſepius ac ĩducũt·vt dicit idem· creſcentibus vero ĩ regione mediocriter calida quãuis ſint maturitamen tanta ĩeſt eis aquoſa humiditaſ ſuperflua q̃ nõ poſſunt ĩ maturitate cõ ſeruari·vnde z corpa replent crudis humoribus qui ſunt materia diuturne febris·vt dicit Iſa·ĩ dictis·Eſt etiã fructus palme compoſitus ex molli ſubſtãtia z carnoſa z nucleo duro z q̃i lapidoſo ĩ cuius medio ſemen contĩnet·nam aliqui dactili ĩueniunt ĩ ſiria z ĩ egypto omnino ſine nucleo·z tales ſpadones nuncupãtur·quare ĩ eorum ſubſtantia non ẽ ratõ ſeminatiua·vt dicit plinius· quanto autez palma natura z generoſa eſt annoſior: tanto fructus ei9 melior eſt non enim fructificat ante centum annos z tunc primo babz completas vires et perfectas·valent etiam fructus palme ſecũdum diaſco·vtiliter ĩ medicina·habent enim virtutem leniendi aſperitatem arteriarum z clarificãdi vocem z maxime quando bene ſunt mature·nam virides ſunt ſtiptici·vt dicit plinius·quoſdã miles alexãdri fuiſſe palmis viridibus ſtrãgulatos vnde quando omnino ſunt viridis nõ conueniunt cibo ſz ſolũmodo medicine·valent z contra diſſenteriã z alios fluxus quando more debito apponũt·

¶ De ĩPalmite·

PAlmes tis·ꝓprie dicit ramus vitis·vñ iſi·li·xvij·palmes ẽ p vitis materia molliq̃ p nouella brachia emiſſ9 fructũ affert cui9 foliũ pãpinus dr·Eius ſubſidio palmes ab ardore z frigore defẽdit atq; adueꝛſus oĩez ĩiuriã pmunit·q̃ ido alicubi ĩtercluſus ẽ: vt ſolẽ ad maturandũ fructus admittat z vmbrã faciat(vt d·iſi·) totã virtutẽ ſuã z nutrimẽtũ attrahit a radice·z qz ꝓter ĩcluſum calorẽ ĩ ſubſtantie ſue porositatẽ fortis ẽ attractionis: ido plus attrahit buoris: q̃ trãſmittat ĩ ſubſtãtiaz ipius palmitis·z qõ reſiduũ ẽ cõuertit ĩ materiã germis/frondis/fructus/atq; floris(vt d·pli·li·xvij) qualis aũt fuerit buor nutrimẽtalis ĩ radice: talis oſtendit ĩ palmite·vñ docet cõpendiũ ſalomonis facere vuas diuerſi coloris ĩ eadẽ vite: ſi ei dũ vitis inſerit viti ĩ marcio fiat inſertio ĩ trib9 raꝛis pcedẽtib9 ex vno ſtipite ipius vitis: ſi cũ vno ſurculo inſertõis apposueris colorẽ rubeũ·z ĩ alio colorẽ blaueũ·z ĩ tercõ colorẽ croceũ·ĩ ſinguli palmites ex pdictis ramis pcedẽtes tales pferẽt vuas: quales ĩ inſerẽdo apoſiti ſunt coloꝛes·Sed quia ĩ his ptib9 raro vitis viti inſerit: quãuis aliquotiẽs palmes vitis alijs arboꝛib9 inſerat· ido ſolet fieri fruct9 mutatio iſto mõ·ĩ marcio qñ incipit buor aſcẽdere de radice apit coꝛtex vitis caute circa radicẽ: q̃ apto ſit coloris ĩtermiſſio ĩ circuitu ĩter lignũ z coꝛticẽ: z tũc diligentius cuſtodit ne buor aſcẽdẽs de radice exeat ĩ ſciſſurã·vñ buor quẽ paulatim attrahit palmes a radice ĩmutat trãſiens p calorẽ·cui9 ps vnctuoſior trãſitẽs ĩ fructuz ĩ fructu ipo coloris veſtigium derelinquit· Eodem artificio ĩmutari poteſt q̃libet plantula ĩ ſapore z colore·z ſic fiũt arboꝛes q̃ naturaliter ſũt ꝓtractie·naturaliter laxatiꝫ z eꝛõuerſo·vt d·ido·

Hoc idem etiam d. alfre. sup. v. li. planta. scom q̄ species varie earum corticib⁹ et insertionis seu plantionis tempore artificiosius supponuntur. palmes autem vitis (vt di. Ysido) quedam ex se emittit vimia siue vincula quibus arboribus se vinciunt z cōnectunt quorum adminiculo freti ventis z turbinibus resistunt. ne laxati palmites ventoꝝ flatibus dissipētur. z vt sine lapsus periculo suos fructꝰ sustineāt ad vaga p̄ceritate se diffundūt multum em̄ in p̄ncipio sunt fragiles. z ideo talib⁹ indigent tenaculi. q̄usq; efficiūtur successiue solis beneficio fortiores. singulis annis indigent palmites resecatione ā supfluoꝝ debita expurgatione. Sic em̄ plus fructificant. z diffusius se dilatant. non putati aūt degenerant z in labruce speciem se transmutāt. dinoscit autem palmes generosus per nodoꝝ z germinum vicinitatē. nā vt d. plini. li. xx. c. xxv. palmes raros habens nodos z distantes. signuz est infecūdi ratis. densitas vero gemmiarum fertilitatis indicium est. Quere infra de natura vitis.

De Propagine

Propago inis. est nouellis vitis ramusculus p̄cupens z suz gens ex flagello prius terre infixo z immerso. vt d. Ysido. Dicuntur aūt flagella vitiū sūmitates siue extremitates. eo q̄ ventoꝝ flatibus agitent. q̄ vel p̄pter vitis dilatationem vel p̄pter renouationem terre immerguntur. ex quibus noue plantule egrediuntur. z vitis p̄pagines appellātur. p̄pagināre eidem ē qđ flagellis vitis terre immersum sternere z inde nouas p̄ducere. z sic vineam dilatare. nā p̄pagare. extēdere. p̄ducere est idez. vt d. Ysido. palmites ita q̄ vinee siue rami ad terre cōcauitatez incurvati z in quibusdaz foueis a terra coopti. quandam cōcipiunt vim germinādi z generandi z nouas p̄pagines p̄ducē di. vnde virtus germinatiua existens in flagellis sursuz vi calozis erumpēs paulatim transmutat exterius in p̄pagines pars vero eiusdem virtutis depssa inferius admiscetur terre z cōuertitur in radices a quibus nouelle p̄pagines attrahunt nutrimentū z tandē radices totaliter efficiuntur a quib⁹ p̄pagate vites velut filie a matre continuo nutriuntur. et sic fit qđ primo a radice nutriebat cōuersum per p̄paginationis artificiū in radicem habet vt versa vice nutricis officio perfūgat. q̄ palmes siue flagellū quod primo nutrimentuz a radice hausit. nūc per cōuersionem in radicem omnes alios a se crescētes veluti mater nutrit. vt dicit Gregorius.

De Platano

Platanus est arboz a latitudine foliorꝝ sic dicta. eo q̄ patula sit z ampla. nā platos greci planū vocant (vt d. Ysido. li. xvij) cuius pulchritudinē exprimit scriptura dicens. Quasi platanus exaltata sum z. Eccle. xxiiij. molha quidez habet folia z tenera vitis foliis similata. vt d. idem. Diascorides addit ad ista q̄ platanus est arboz frigida z ficca. cuius folia in causis calidis z humidis sūt utilia. nam vt dicitur reuma cōpescit z tumorem calidum oculorum. decoctio cortis cum eius z foliorꝝ repримit dolorem dentium. z vt dicitur ossiuz alioꝝ virtutem habere lenīdi z acutos dolores mitigādi. vnō valere dicitur cōtra cōbustiones si cū aliis lenitiuis apponatur. eius etiā decoctio in vino dicit valere cōtra venenum. Hanc arborem cōmendat plini. li. xij. cā. tercio.

De Populo

Populus est arboz a multitudine dicta. eo q̄ ex eius calce id ē fine vel radice multiplex ramoꝝ densitas oriatur (vt d. Ysido. li. xvij) cuius genus duplex ē. nā altera est alba. altera nigra. Alba siquidem habet folia ex vna pte alba z ex alia viridia. z hec est bicolor habens quasi diei z noctis notas. nam alio mō variat colorem in solis ortu. z alio mō in occasu. vt d. idem. ab hac aūt arboze. vt d. idem. effluit resina iuxta eridanū fluuiū in italia z in siria. z hec resina a dia. z aliis iudicat medicinalis. nam sanguinē

strīgit·sudores et alios fluxus varios compescit·Ex eius siquidē summitatib⁹ et cumis siue comis solet fieri vnguētuz frigidum/opilatiuū/ et caloris mitigatiuū/tumoris repressiuū/ et somni prouocatiuū·et hoc vnguentū populeon a medicis nūcupatur·et ī multis causis necessariū iudicat· Dicit etiā Jsido·q populus/et platanus/et salix mollis sunt materie et ad sculpturā apte·et tales arbores prescisis ramis plus crescunt z ī latū et ī longum amplius se extendūt·

De pīno·

Pinus est arbor picea a foliorū acumine sic vocata·pīnū em̄ antiqui acutū appellabant· Hec arbor ōr picea/eo q̄ desudat picem vt dicit Jsido·li·xvij· Ex pīno primo ī īsulis germanie gignitur lachrima siue gutta/que defluens frigore vel calore īdurescit et gemmā facit·et ōr electrū (vt dicit Jsido·ibidez) Hoc aūt electrum alio nomine dicimus succum/eo q̄ arboris sit succus· Dī etiā pīnus prodesse cunctis q̄ sub ea seruātur/sicut oibus ōr nocere ficus·Est autem pīnus arbor procera et valde rectā/leuis et porosa/ et tī multū fortis cū sit nodosa· et ideo ex pīno optimi ī nauibus fiunt mali·pini etiā edificijs sunt valde apti/de facili tamen īflammātur et īcenduntur/qñ ignī casu aliquo applicantur·et hoc accidit q̄ multum habet pīnguedinis et vnctuositatis q̄ picem desudat·Hec arbor corticez habet durū extrīsecus z rugosum/sed ītrinsecus habet humorem pīguē z viscosū qui caloze solis attractus ad exterius ī estate cōuertitur ī resīnam/ que quidē primo ex se est subalbida· sed p decoctionem quādo pix efficitur/ redditur valde nigra·Est autem valde odorifera et odoriferum facit fumū/sed p multam decoctionē dimīnuit odor ei⁹·folia habet multa/sed gracilia et acuta·et viret hieme z estate·et cum sit arbor pīguissima/ ī locis tī crescit motuosis valde aridis et lapidosis·et cum sit arbor multe pullulationis tanto plus ī altum crescit/ q̄nto inferius plures ramos perdit· vñ ramis prescisis versus terraz plus se dilatat ī coma versus celum·lente crescit p̄pter vī cositatem humoris et grossitiem/qui ī tose digeri non pīmittit·a suis corticibus spoliatur z nudatur vt plus duret· ſlā ītēr corticem et lignum generātur vermes qñ īcipit desiccari/et illi vermiculi corrodunt lignū et ideo corticē extrahunt ne ex corrupto generentur humore vermes·ad ligni conseruationē dicit esse precipua medicīna· Dicit aūtē li·xvi·q pīnus sicut et alnus sub terra profunde coopertus diu durat·et ideo si cauetur pinus ad aquarū ductus et obruatur pfunde ī terra multis durat annis/ et tamē super terram iacens et ī loco humido ac pluuioso corrūpitur citius et senescit/ que totaliter ī aqua occulta sub terra ex aque fluxu īdurescit·diu itaq̄ durat sub tecto nec de facili admittit carīē nec putredīnem/nisi p stillantem pluuiam corrumpatur/ sed sub terra profunda diutius ītine ab omni putredīne conseruat·econuerso autem abies sub terra ī aqua cito putrescit/ firmissima vero īfra tectum vt dicit plīnius li·xxi·c·x·

De pīnea·

Pinea dicitur pini fructus vt dicit plīnius/ īmo iuxta stipitem grossus et rotundus/ī summo vero piramidalis et acutus·ī principio est viridis/sed qñ bene maturus est fertilis efficitur/ et quasi coloze castanee colorat·Et est pīnea nux maxima continēs ī se pro fructu grana multa/que ītestis durissimis sunt īclusa·que quidez p ordīnem sibi inuicem sunt coniuncta z tamē ne vnū tangat aliud/testarū suarū folliculis quasi quibusdā parietibus mirō nature artificio sunt distīncta·sic autē sunt ordīnata grana vt maiora maiorez et grossiorem partem occupent·et mīnora mīnorem teneant ordīnatissime/et ad graciliorem locum et acutiorē sub maiorum pondere se inclīnent·nā pars grossior superior p quādam caudulam adherens arbori depresse ad terrā acumie īferius aliquātulum se inclīnant· Et est pīnea fortis adherentie et magne glutī

nositatis quā diu recens est et a sua pīn gui humorositate nondum vetustate ali qua desiccat· cōsumpta pīnguedine siue humore viscoso desiccato/ pīnea dissoluit et sic pars a parte/ z nucleus a nucleo se paratur (est ideo pīn diaſ· et plate) quā do ē vtendū nucleo· pīnee· oportet vt īn tegra pīnea ponatur super carbones et leniter exuratur/ z sic duplex cortex eius interior scz et exterior auferatur· et tunc valde medicinalia sunt grana ista· ha bent enī virtutem leniendi et humectan di et aliquātulum aperiendi et mundifi candi membra spūalia et tussim mitigā di· et bicis et consumptiuis subueniendi et sanguinē augmentandi· cortices etiaz eius sunt medicinales· habent etiaz sua stipticitate virtutem sistendi sanguinem maxime menstrualē et etiā dissenteriā· fluxum ventris restringendi· vt dicitur īn plate· et īn plinio li· xv·

De pice·

Pix picis lachryma est p decocti onē ignis cū ingredie mourata vt dicit Isido· Picis autē est duplex species scz naualis· qz naues īn de linūtur/ et earum rime ne subintret aqua picis beneficio obstruūtur· z liqui da z vtraz calida est atq; sicca· alio ta men modo cōponitur dura/ z alio modo liquida· et a multis colophonia vel pix greca dicitur/ quia īn grecia īn quātitate maxima inuenitur· vtraz est medicina lis· virtutem enī habet dissoluendi et cō sumendi· vnde valet cōtra vitia splenis et eius opilationē· et īn multis aliis po nitur rimatibus et emplastris· Dic etiā diaſ· q; valet contra venenū z morsibus venenatis succurrit cū sale trita· pix au tem ignem inflammat/ manū tangentis inquinat/ maxime calefacta· vestes mū das et candidas sordidat z maculat· cu ius macula quo ad colorem et odorem a vestibus vix deletur·

De piro·

Pirus est arbor fructifera sic dicta/ quia īn speciez ignis est for mata· Nam eius fructus a la to incipit et ad modum ignis ī angustuz finit· vt dicit Isido· li· xvij· Pirus dicit arbor/ sed pirum fructus eius· et est fru ctus ceteris fructibus ponderosior· vt di cit idem· vnde pauca pira videntur pon derosiora esse q; multa poma vt dic idē etiam si dorso iumenti apponātur· De piris autem sic loquitur Isa· īn dictis· Pirorum due sunt species alia est silua tica seu agrestis· alia domestica seu or tensis· vtriusq; autem piri frondes/ et rami sunt stiptici et constrictiui/ sed fru ctus inter se multum differunt· Nam pi ra agrestia magis sunt pontica et terze stria· et magis frigida et sicca q; dome stica et magis insipida et dura gustui/ qz plus generaliter indigesta/ et ideo cibo ī cōueniunt/ sed solummodo medicine· qz vehementer constringunt ventris fluxū et reprimunt vomitū colericum si deco cta in aqua fluuiali super stomachū ap ponātur· Domestica vero pira immatu ra sunt pontica/ grossa et dura· ad esum insipida atq; mala· tamē p elixationem et decoctionem īn aqua dulci/ et mellis seu alterius dulcis appositionē/ eorū po test terzestreitas aliquātulum digeri/ et asperitas temperari· nec sic tamē multū nocent cibo/ sed potius medicine· Pi ra vero domestica matura frigida sūt et sicca/ quoz stiptica substantia cū aquosa dulcedine est admixta/ et ideo cōueniunt cibo et medicine· melius tamē cōuenit vtroq; modo post cibum q; ante· Nam post cibum laxant/ et cōprimendo aba ria depellunt ad locum decoctionis et neruos orificij stomachi confortant· ante prandium vero sumpta constipant· et si īn multa quātitate a ieiunis sepius assu mant/ vermes īn vētre generant et cole ricam/ duram/ et incurabilem prouocāt passionem· Et illa pira que sunt dul cia/ tempationis sūt complexionis z mi nus sunt frigida aliis/ ideo frigidis z sic cis plus cōueniunt· Hoc aūt habent pi ra prīū q; cocta cū fungis, malitiosis om nem ab eis auferunt lesionem· et maxi me siluestria propter sue pōticitatis in tensionē· vt dicit Isa· īn dictis· puluis si ue cinis piri siluestris valet bibitus con

tra fungos·vt dicit idem·semper autem post esum piri debet sublequi vsus vi·mi. Nam vt dicit quidam·sine vino sunt pi ra virus·

De prumo·

PRunus est arbor quam latini p prunū vocant·et cum illius ar· boris multa sint genera/melior est damascena a damasco opido primit⁹ asportata(vt dicit Isido·)cuius fructus stomacho cōuenit et medetur· Hec sola arbor gūmi glutinosum et compactum distillat/quo vtūtur medici et scriptores vt dicit Isi·li·xxvij· Fructus aūt prumi dicuntur pruna/quorū quedā sunt alba quedam rubea/quedā nigra· que nigra sunt aliquātulum dura et acida/illa sūt stomacho vtiliora/qualia sunt damasce na·frigida enī sunt et humida· quando bene sunt matura humectant aut infri· gidant/et dantur cōtra febrilem calorez et siccam ventris cōstipationē· Papias tamē dicit q prunus idem est qđ lentis⁹ sed glo·sm damascenū dicit q prunus z lentiscus sunt eadem arbor et supponūt pro eadem· sed cum ex lentisco non fiat prunus/non erit eadem arbor prunus et lentiscus·

De papiro·

PApirus dicit quidam suncus/q p desiccatus ad nutrimentū igni· um interius lucernis et lampa dibus est valde aptus·et dr quasi pabu lum ignis·pir enim ignis dicit/qz in ce reis ponitur ad ardendū·et est herba viridis et rotunda et exterius valde plana interius habens mollem medullam al· bam/siccam/bibulam/et porosam· De· cortice autem papirus vsq; ad medullā et sic desiccatur·parum tamē dereliquitur de cortice in vno latere/vnde medul la tenera sustentatur·et quāto min⁹ ha· bet de cortice/tanto clarius ardet i lam pade et facilius inflāmatur· Locus aūt vbi crescit in palustribus et pratis z aq̄ rum ripis hec papirus nas· nuncupatur· vt dicit Isido·De papiro autē fiunt va· sa papirea·Nam papirū est quicqđ pōt fieri de papiro·tante autem sunt magni tudinis papiri circa nimphim et i india vt ex eis fiant naues· sicut dicit glo· sup xviij·c·Isa·et hoc testatur pli· Et idez te statur hystoria alexan·de papiris etiam fiunt carte in quibus scribebātur episto le que p legatos mittebātur·olim fiebāt sportule/pixides/et capse· de papiris in quibus littere et alia reponebanē· sicut ibi dicit glo· Scōm plinium aūt multuz valet medulla papiri ad aquam de au· re extrahendā· illam enī naturaliter im bibit et ad se trahit· et ideo aqua extra· hitur a vino cū papiro· De papiris dicit plinius li·xiij· Papiri inquit crescunt in palustribus egypti z aliis quiescentibus nili aquis vbi aqua i altudine duos cu· bitos non transcendit·habent etiam ra· dices papirorū i illis stagnis circa spis· situdinem vnius brachij·et sunt trian gulares in lateribus ex quibus crescūt tun ci nō amplius in altitudine decem cubi· torum·et illis radicibus incole p ignis vtūtur ad comburendum·et ex ipso pa· piro fiunt varia vtensilia et ex eis navi· gia texunt·et nauiū vela/funes et etiam vestimenta et inde faciunt vsum carte· bucusq; plinius·

De paluito·

PAluitus est carduus asperi⁹ p et spinosus crescens i terra aspe ra et inculta vt dicit Isi·babēs quedā capitella spinosa z ad tangēdum difficilia·nā manū ledunt cōtingentis·z in illis capitellis cōtinet diureticū semē valens vt dicit dias·morsibus venenatis et ad calculum constringendū· Paluit⁹ itaq; est herba aculeata pedes vulnerās transeuntis/cuius bastule ita sunt spino se q etiā p asperitate contingi se vel co· medi ab asinis non permittūt·

De papauere·

PApauer est herba somnifera·so porem enī languentibus facit· Et est duplex scz vsuale/et agres· te ex quo fluit succus quē phisici opium dicunt· Vsuale aūt aliud est album qđ est frigidum et humidū/aliud nigrū/qđ est frigidū et siccum·aliud est rubeum·z agnoscuntur be spēs p flores albos pur=

pureos siue roseos et subalbidos· capi-
ta habent magna ad modū malograna-
ti in quibus recolligit semen suū·semen
aūt est vnctuosum vnde ex eo fit oleū ad
vsus multos· ex succo foliorū et capitello
rū fit opium vñ somnus in febricitanti-
bus puocatur· debet aūt dari cū cautela
q̄ multū opilat/infrigidat/et mortificat
et maxime papauer nigrū in multis an
tidotis et medicinis salubriter adhibet·
vt dicit plate·plī·et diaſ·et macro·

¶ De plantagine·

Plantago est herba frigida et
p sicca/q̄ a grecis dicta est arno-
glossa id est agni lingua (vt di
cit Jsi·li·xvij·) Eius enī folia sunt pla-
na et aliquātuluz neruosa sunt sicut lin
gua·et cum rotunditate sūt oblonga·in q̄
rum medio surgit vna hastula fortis et
angulosa in cui⁹ sūmitate recolligitur se
us semen in modum claue·et ad dui⁹ ber
be similitudinem formatus erat ornat⁹
in infula sūmi sacerdotis) sicut dicit ma
gister super exo·in hystoria (et est herba
maxime conueniens medicine· Nā vul-
nera sanat etiam canis rabidi et ei⁹ tu-
mores sedat ydropicos iuuat·veneno re
pugnat/et maxime aranearū· eius succ⁹
lumbricos necat· et vehementē dolorem
ventris mitigat·vulnera saniosa mūdat
et desiccat sanguinis fluxum et menstru
orum amputat· tūores apostematum in
principio repercutit et dissipat·mastica-
ta gingiuas tumidas et sanguifluas re-
primit atq; mundat) vt dicit diasco·(qui
multiformiter laudat virtutes magnifi-
cas arnoglosse·

¶ De petrosilio·

Petrosiliū ē herba ortēsis odora
p ta sic dicta eo q̄ in petris et in lo-
cis petrosis sepe oriat·cuius spe
cies sunt plures/sed optimū est macedo-
nicū/suaue gustu et odore aromaticū vt
d·Jsi·cui⁹ vsus pueīt esui et etiā medici
ne·Est enī herba calida et sicca et multū
diuretica et aperitiua/diuisiua/ et pſum
ptiua/ac būor grossor subtiliatiua et sto
machi pforatiua/et appetitus excitatiua·
et ideo lapidē frangit/menstrua e uuat/
hydropicis subuenit/opilatōnes splenis
et epatis aperit/et multas alias passio-
nes·vt dicit plinius/diasco·et plate·

¶ De pipere·

Piper est semen vel fructus ar-
p boris vel fruticis in meridiona
li parte cācasi montis crescētis
contra feruidū estum solis·vt dicit Jsi·li·
xvij·cuius folia iumpero sunt silia/cuius
siluas serpentes custodiunt·sed incole re
gionis illius cū silue mature fuerīt/ eas
incendūt et serpentes ignis violētia effu
gant·et ex huius cōbustione grana pipe
ris q̄ naturaliter erant alba/ efficiuntur
nigra accidētaliter et rugosa·Cuius tri-
plex est spēs vt dicit idē·Nā est piper lō-
gū scz qđ est immaturū et piper albū/ scz
qđ ab igne est incoruptū·et piper nigrū
qđ tertio calore ignis nigr⁹ est in superfi
cie et rugosum· Piper aūt nigr⁹ efficaci⁹
est et longiori tpe q̄ aliud pōt in magna
efficacia custodiri·et quāto est pondero-
sius/tanto est recētius et melius·vt dicit
idē·Sophisticat tñ mercatorū fraude·nā
vetustissimo piperi humefacto/ semper
aspergunt spumā argenti vel plumbi vt
sic videat rōne ponderis esse recens (huc-
usq; Jsi·) Plini⁹ aūt li·xij·c·viij·dicit q̄
piper p longā adustionē solis nigrū red
dit et rugosū·et hoc nō sine pigris miuria
cū deberet esse albū/sed ex celi intempe-
rie sic nigrescit· hoc etiā permutant incole
vt possit melius et diutius cōseruari·Et
diaſ·dicit q̄ sarracenī qñ de nouo colli-
git illud ponunt in clibano et sic torrēt/
vt ōtus generatiua a pipere auferat/ne
in alijs partibus valeat fructificare et ite
rū pullulare·Est aūt piper calidū et sic-
cū in q̄rto gradu vt dī plate·Habz aūt
ōtutē dissoluendi et pſumendi et attrahē
di/cuius puluis habet vim sternutatōnē
puocandi/et cerebrū a supfluitate fleu-
matica expurgādi/et carnē supfluā cor-
rodendi et pannū in oculo cōsumendi/et
spūalia mēbra frigidis et viscosis super-
fluitatib⁹ emūdandi/maxie si cū ficubus
siccis assumat·habet etiā vim calefacie-
di stomachū/et pforandi/ et appetitum
puocandi· sanguineis tñ et colericis non

est vtilis vsus pipis·nã sanguẽ dissoluit/deſiccat/et exurit·et tandẽ lepzam z alias paſſiones peſſimas generat z idu cat·vt ꝺz ĩ plate· ¶Piper itaq; granũ est vile ĩ aſpectu exteri⁹ atq; nigrũ· ĩteri⁹ albũ/ſapoze acutũ/ odoze aromaticũ/ĩ ẽntitate modicũ/ĩ ꝟtute maximũ/actu frigidũ/potẽtia calidiſſimũ·cuius ꝟtus nõ ſentit ꝙdiu est ĩtegz·ſed cũ maſticatũ fuerit vel ꝑtritũ cui⁹ ꝟtutes dicere ad plenũ eſſet longũ·et ꝙis sit multũ ꝓcio ſum apud nos ꝓpter eius raritatẽ et effi cacia·apud ĩdos tñ ꝓpter ei⁹ copiã pulegio vili⁹ reputat·vt dic̃ biero·z etã Iſi·

De pulegio·

Pulegiũ est herba multũ aromatica a pullulando dicta· q̃ vt·d· Iſi·apud ĩdos pipe ꝓcioz ẽ· Est aũt ĩ plate·pulegiũ herba calida et ſicca ĩ tertio gradu· cui⁹ ꝟtus ꝑſiſtit ĩ foliis et ĩ floze·et debet colligi qñ eſt ĩ floze· Et est duplex· ſcz domeſticũ qđ vocat liſimbriũ·et aggreſte·et vtrũq; est multũ vtile et medicinale·ꝟtutẽ enĩ habet diſſoluẽdi/ꝑſumẽdi/et cõfortandi·et reuma frigidũ reſtringendi et deſiccandi et tuſſim frigidã ãputandi·et matricem mũdificandi et coattãdi ventris vuluam menſtrua educẽdi/ꝑfortandi ſtomachuz et appetitũ excitãdi·ventoſitatẽ extenuãdi/et dolorẽ ĩteriozz z ĩteſtinoz ex frigiditate mirabiliter mitigãdi z frangendi calculũ et ꝛceptũ adiuuãdi vt dic̃ plinius

De porro·

Porro nomen est etroclitũ· qđ ĩ ſingulari ꝺz ŭ porrũ·et ĩ plurali porri porroz·vñ verſus· Dat raſtrũ raſtros/porruz facit tibi porros· Et etiã ĩ li·nũeroz·xij·c·ꝺz· ¶In mẽoria noũ veniunt porri/cepe/et allia z̃· ¶Porroz aũt duo ſunt genera·ſcz capitatũ et ſectile· Sectile aũt ꝺz puuluz nõdũ tranſpiãtatũ·capitatũ ño mai⁹ qđ de loco ad locũ translatũ est vt d·Iſi·li·xvij· ¶Porrũ ſectile plus ꝙemit medicine ꝙ eſui· capitatũ ño ecõuerſo· Est aũt caput albũ carnoſum pelliculis ſiue tuniculis circũueſtitũ·bñs ĩ fine plures radices loco capillorz q̃bus terre adheret et ſuſcipit nutrimentũ· De medio aũt capitis erũpit planta vt ꝺz ĩ li·vege·bñs ĩ ſtipitis ſuꝑficie caput ĩ q̃ ſemina recolligunt· et hũt ſingula grana ſingulos pediculos p q̃s adherẽt plãte·nõ facit ſemẽ ꝓmo anno ſed ſcõo· Sicut aũt dicunt diaſ·et macro·hypocras ĩ multis medicaminibus porro vtebat·nã illius ſuccũ dedit ſolum ille bibendũ ꝓtra vomitũ ſanguis·vñ valet etiã ꝓtra ſterilitatẽ ſi a puellis ſepi⁹ comedat· Succus ei⁹ cũ vino bibit⁹ valet ꝓtra morſuz ſerpentis et cuiuſlibet venenoſi aialis·ꝑtritũ cũ melle ſanat vulnera ſi ſup ea emplaſtret·ſuccus eius cũ lacte mixtus veteſtã ſedat tuſſim z ſanat vitia pulmonis·ſuccus ei⁹ cũ felle capre mixtus addita tertia ꝑte mellis auri ĩfuſus tepiꝺ⁹ eius ſanat dolorem et iuuat ꝓtra ſurditatẽ·cũ vino bibit⁹ lumboz ſoluit dolorẽ·vulnera recẽtia cũ ſale mixtũ porrũ cito claudit et ſanat·duritias relaxat/et fracturas cito ꝑſolidat·porrũ etiã crudũ comeſtũ valz ꝓtra ebrietatẽ·ſtimulat venerẽ/et mollit ventrem duxz· ¶Dec oĩa d· pli·li·xx·c·vij· vbi multa iã dictis ſupaddit Dicat etiã q odoze ſolo ſcorpiones abĩcit et ſerpentes· ſanat morſuz canis cũ melle·valet etiã ꝓtra dentiũ dolorem et eoz ẽmes ĩterficit· ſomnũ ꝓuocat/morbuz regium curat z hydõ piſim· ¶Dabz tñ q̃dã vitia qz aciẽ oculoz ebetat z ĩflãmatõz generat·ſtomachũ granat ſitim ꝓuocat/ſanguiẽz ĩcendit et ĩflãmat ſi frequenter et nimiũ comedatur· huguſq; plinius·

De quercu·

Quercus cus·cui·est arbor glandifera/ãnoſa/ſolida/et cõpacta duri corticis et medullã modicã bñs ĩteriꝰ ſiue nullã·ſemp folia gerans q̃dã ſtipticã et ĩſipidã quã medici vocãt gallam·poꝛtãs fructus q̃ vocant glandes q̃bus porci et etiã aperioli ĩ nemoribus ſagmant·radicẽ bz fortẽ et corꝛtuoſã ĩ terra multũ ſe ꝓfundatã z ei flexione fortiſſima adherentẽ· cui⁹ corꝛtices fructus et frõdes cũ ſint ſtiptici frigidi z ſicci ſunt vtiles medicine· Dic̃ q̃ quercus a q̃rendo·eo q ĩ ea ſolebant diu gentiũ reſponſa dare·vt d·Iſi·li·xvij· vel iõ qz

ſm ea ſolebãt antiqui querere glandes ad edendũ· ſic d· poeta· ¶ Mortales ꝑmi ructabãt gutture glandes· ¶ Fuit aũt hec arbor ioui antiq̃tus cõſecrata· vñ oui· Et q̃ deſiderãt patula iouis arbore glãdes ¶ Creſcunt aũt q̃rcus ſm locus montoſis et ſaltuoſis· et maxie ī terra baſa· vñ quercus glandifere ī magnitudĩe/ duritia/ et fortitudĩe alias arbores ꝑcellebtã· vt d· glo· hiero· ſup amos· c· q̃· ¶ Eſt aũt q̃rc⁹ idẽ qđ ilex· q̃re ſup̃ eo· ī lra· ¶· Quercuũ fruct⁹ glandes dicunt· q̃ creſcũt ĩter folia nullo floze penitus p̃cedente· et ſunt glandes rotunde exteri⁹ z oblonge z mul tũ plane et ſpeculares aliq̃ntulũ et ſublucide ſic vnguis· et ſicut ỏz ĩ die· glandes frigide ſunt z ſicce· et ideo difficiles ſunt digeſtiom z mobediẽtes z ventrem ꝓſtipantes z tarde de ſtomacho deſcẽdẽtes z dolorẽ capitis generãtes ꝓpter fumos groſſos ex glandibus reſolutos ad cerebꝝ ỏ ſtomacho aſcendẽtes· ¶ Sũt aũt ī ꝓncipio virides· ſz efficiunt q̃ fulue ad maturitatẽ ꝓmingentes· creſcentes ĩ qui buſdã capulis rotundiſſimis· planis iteri⁹· ſz calloſis exteri⁹ aliq̃ntulũ z birſutis ¶ Sũt aũt ĩteri⁹ medullã ſpiſſã z plenã q̃daz pellicula circũdatã· q̃ diuidit ĩter corticẽ z medullã· et eſt cortex cũ medulla et capula ſua magne ſtipticitatis z ſcitatis z non bõi ſaporis maxie adhuc viridis· ſed q̃n bene maturant et aſſant ĩ igne vel ĩ dulci aqua elixant· melioratt ĩ ſapore ex aque dulcẽdie et calore· Valent aũt ꝓtra venenũ· qz opilãt pozos ne ad cor venẽoſitas ſe diffundat· humores putridos deſiccãt· z fluxũ mẽſtruale valde ꝓhibẽt atq; ſedãt· vt d· ¶ Ila· ĩ die·

¶ De quiſquilijs·

Quiſquilie dicunt purgamẽta frumenti· ſicut ỏz amos· c· viij· q̃ caduut q̃n frumentũ purgat· que quidẽ mutiles ſunt bõibus ad comedendũ· porcis tñ et altilibus ꝓbent cibũ· admixte tñ frumento ipm̃ mficiunt et ei mihil pferunt niſi pondus· quiſquiliarũ tñ grana leuia ſunt et vacua causa a ỏmibus et corroſa· q̃z medulla ĩterius pſumitur· et ideo ipſoꝝ theca vacua mucnit ꝓpter qđ et tñ ventrem ſatiant quẽ aggrauant atq; mflant·

¶ De roſa·

Roſa vt d· plĩ· eſt arbor ſpinoſa z parua cui⁹ ỏtus maxia eſt ĩ flore ſcẽario ỏo ĩ foliis z ĩ ſemine· arbor eſt medicinalis q̃ ad florem· q̃ ad folia/ q̃ ad ſemẽ· Eſt aũt roſa duplex qz q̃dã domeſtica vel ortenſis· et quedã ſilueſtris· ortẽſis plantat z colit ſic vitis q̃ ſi remãſerit multa z a ſupfluis ñ purgata· degenerat ĩ ſilueſtrẽ· Agreſtis ỏo roſa ꝓ frequentẽ mutatoꝝ z culturã efficit vera roſa· Differt aũt ortẽſis a ſilueſtri ĩ floꝝ multitudĩne/ ĩ odore/ ĩ colore et etiã ĩ ỏtute· qz folia ſilueſtris ſũt pauca/ lata/ ſubalbida/ pauco rubori admixta· mĩn⁹ odorifera z mĩn⁹ opantia ĩ medicina· ¶ folia aũt ortenſis roſe ſũt multa mutuo coherẽtia z cõnexa· oĩno rubea vl oĩno albiſſima· mire redolentia· ĩ ſapore ſtiptica· et q̃dãmõ mordicãtia et magne efficacie ĩ medicina q̃nto magis ꝓterunt et ꝓfringunt· tantomagis efficacia z aromatica ſentiũtur· De ſpina quadã dura et aſpera oriũtur· ſed tñ ſpinea⁹ naturaz nullaten⁹ imitant· decore z odore nobilitat ſpinã ſuã· q̃n aũt primo germinat· includit ĩ granoſo cortice viridi ſeu virente· q̃ tumeſcente· erũpunt q̃dam folia dura z acuta· ĩ q̃z medio erũpunt alia folia mollia z ſe mutuo cõplectentia· et paulatĩ rubentia· q̃ cõplete ꝓtra ſolis ortũ ſe expandũt· et qz tenera ſunt z adherentie debilis ĩ ꝓncipio· ideo illis ꝓnis foliis virẽtibus ĩferi⁹ rubea/ folia tenera z mollia ĩ circuitu ĩmittũtur· ĩ quoꝝ medio apparet ſemen mĩnutũ/ croceuz/ et valde odorifer̃· qđ adheret ſup roſe fructũ· ¶ Primo aũt formatur roſe fruct⁹ anteq̃ folia ad plenũ ſe expandãt· et cuius fruct⁹ ſunt q̃dã noduli/ rotundi/ qui/ duri cũ quadã villoſitate q̃buſdã granulis plenĩ· q̃ ꝓmo ſunt virides· ſz poſt caſum ſe mittis z foliorꝝ ĩ autũno rubeſcũt· q̃n plene ſunt maturi· molleſcunt circa hiemez et nigreſcũt· et eoꝝ ſapor ſtiptic⁹ eſt z aliq̃ntulũ acetoſus· ſic ſapor meſpiloꝝ· ſed vtiles ſunt ad mãducãdũ ꝓpter vilagmẽ ĩtern⁹ latitantẽ· et comedẽtis guttur ĩtimus offendentez· ¶ Naſcit aũt arbor roſe q̃nq; ꝑ ſem matoꝝ/ q̃nq; ꝑ plantationẽ

qñq; p ĩsertionẽ·et ꝓficiũt rose p trã=
latõz et p ĩscisionẽ· ducuq; pli·li·xx·c·
iiij·flos rose iter flores obtinet ꝑncipatũ
et iõ solet ꝑncipalis ps dois·i·caput ro=
sarũ floribꝰ cozonari·vt d·pli·et hoc rõne
decoris/odoris/suauitatis/z vtutis· naz
sua pulchritudie aspectũ refic·suo odore
olfactũ afficit· suauitatis mollicie tactũ
delinit· sua vtute multis languoribꝰ et
morbis obuiat z succurrit·vt d·idẽ· viri=
dis enĩ z sicca cõpetit medicine·De viri=
dibꝰ aũt foliis rosarũ fiũt multa vt õz ĩ
plate·nã rose mĩutati ĩscise decocte ĩ
despũato melle mel reddunt aromaticũ
et medicinale·Istud enĩ mel cõfortat et
mũdificat z mũdificãdo dissoluit z dige
rit hũores viscosos/fleumaticos atz gros
sos·cũ frigida aq̃ stringit et constipat·cũ
calida laxat·De rosis aũt bñ ptritis z cũ
zucbara bñ incorpatis·fit zucbara rosa=
cea q̃ hz vtutẽ ꝓfortandi z ꝓstringẽdi·va=
let etiã ꝓtra fluxũ dissenterie z cõtra vo=
mitũ colericũ et ꝓtra syncopi et cardiacã
passionẽ·De rosis etiã ĩ oleo maceratis
fit oleũ rosaceũ· qõ valz ꝓtra dolorẽ capi
tis z ĩ multis causis ẽ necessariũ· valz etiã
ꝓtra calefactõz epatis si ide epatis regio
mungat·z ĩ multis causis est necessarium
valz ꝓtra dolorẽ capitis ex calida cã si ĩ
de frõs z tympꝛoa limiant·z valz ꝓtra ca
loris distemperantiã· ĩ acutis etiã somnũ
puocat z inducit· Ex rosis etiã viridibꝰ
fit aq̃ rosacea p decoctõz ignis siue solis·
et hec aq̃ valz ad suppositoria ola·valz etiã
ĩ colirijs oculoꝝ z ĩ vnguẽtis dñaꝝ·qz
pannũ superfluũ z macꝰlas faciei abstergit
et cutẽ subtiliat· Ex rosis etiã siccis fiũt
pulme medicine·nã odor siccarũ rosarũ ce
rebꝝ repat z ꝓfortat· eiꝰ decoctio ĩ aq̃ ce
lesti oĩm fluxũ ex calida cã sedat· puluis
earũ sanguinẽ sistit õ narib⁹ pfluentẽ de
siccat z ꝓsumit putridũ hũorẽ gingiuas
et radices dẽtiũ corrupẽtẽ·firmat dẽtes
mobiles casũ cõminãtẽ·puluis eiꝰ cũ cro
co ꝓtriꝰ z albumine oui mirꝰ sanat effi
caciter dolores oculoꝝ z restringit hũorẽ
z sanguinẽ ad oculoꝝ venas defluentem
repmit tũorẽ vulue z ipsã releuat descẽ=
dentẽ· Has z multas alias vtutes rose
tangit pli·li·xx·c·xix·

De radice·

Radix a radio õz·qz q̃ q̃busdã ra
dijs fixa terre demergit ĩ pfundũ
vel õz a radio dis· qz si radat nõ
repullulat·Est igit radix tã ꝑncipiũ bez
be q̃ arboris·et est mollis ĩ suba porosa/
villosa/tortuosa/mollis siq̃dẽ z pinguis
ẽ subẽ z ꝓpter facilioꝛẽ hũiditatis attra
ctẽ icorporatõz· porosa est ꝓpter facilioꝛẽ
z copiosioꝛẽ hũoris ad nutrimentũ foliorꝝ
et frondiũ transmissiõz·villosa est ꝓpter
abundãtem nutrimenti attractõz·qõ eĩ
fac os ĩ corpe aialis·ꝟ fac radix i corpe
arboris siue herbe·q̃ villos eĩ adherẽs
terre qõ est sibi quemẽs attrahit de hũo
re et attractũ p poros q̃si p venas trans=
mittit ad nutrimentũ plãte·tortuosa est
ꝓpter fortioꝛẽ adherentiã z terre infixiõz
Variat aũt radix ĩ figura z dispositiõe
ꝑm diuersã actõz caloris opantis ĩ suba
li materia radicis q̃ aliq̃n ẽ subtilis aliq̃
q̃n grossa/aliq̃n mediocris·sic d·cõmẽtũ
al·sup li·de plantis· nã si fuerit materia
aq̃sa/aerea/subtil et calor fortis·erit ra=
dix oblõga et recta ĩ figura et acuta·et si
hũiditas nutrimẽtalis fuerit grossa z ter
restris·erit radix dura et sicca· qz talis
hũoꝛi caloris fortiꝰ coagulat·Si vo fue
rit materia mediocris et calor fortis·eq̃=
liter ab oĩbus ptibꝰ a caloꝛe attrahit et
ꝓpter ptiũ eq̃liũ coadunatõz rotundat·et
sic fit radix rotũda ĩ figura·Si vo fue=
rit calor debilis et materia viscosa ñ po=
test multũ materiã eleuare nec dilatare
nisi eleuet ptes eiꝰ leuiores· nã grauio=
res ꝓpo põdere hinc inde diffundunt·et
sic ĩ eis relinq̃tur forma ineq̃lis cũ q̃dã
nodositate et aspritate·Radix ab hũore
terre actõe caloris generat a caloꝛe celes=
ti penetrat·cuiꝰ vtute nutrimẽtũ sibi que
riens attrahit et ĩcorpat·Ex situ et di=
spositõe terre radix dispositõz ꝓsequit et
cõpleriõz·nã q̃ ĩ terra dulci z mediocri
ter sicca nascunt z aq̃ nutriunt pluuiali
sunt meliores z ceteris laudabiliores· q̃
vo nutriũt ĩ terra molli et palustri vbi
aq̃ stans est et putrida de q̃ hauriũt nu=
trimẽtũ·ꝓpter malignitatez et corruptiõz
aq̃ ceteris sunt deteriores et mĩus salu

bres tā in cibo q̄ in medicina (vt d. Jsi. radix occultat sub terra et latitat ab aspectu z suā vtutē et efficaciā mānifestat i floze/in frōde/et i fructu·in terra occulta viuit/pficit z meliozat·q̄ abstracta a terra mozit/deficit/z desiccat· totꝰ arboris siue plāte ps despectioz est ipsa radix·et tñ sic vterꝰ mānest z p̄cipiū·sic radix nutrix ē z maxie nām sustentamītū·z q̄nto pfundiꝰ terre visceribꝰ se infigit·tāto efficit solidius z firmiꝰ arboris fundamītū· radix cū sua suba sit valde mollis·vtute tñ z subtilitate inati calozis lapides duros penetrat·z vsq; ad eoz intima se pfundat· Tpe hiemali calor nalis fugiens frigiditatē aeris ad iterioza radicis se recolligit z ibi multiplicatꝰ ad sui tēpamītū z nutrimītū a ramis exteriozibꝰ ad se trahit hūozē· et tūc in hieme exatracto hūoze radix materiā accipit· quā pturiēdo frōdes z flozes vno tpe pꝰ emittit·vñ herbe q̄ pus erāt ante et q̄si mozitue i hieme hūoze euapozāte ad supioza i vere reuiuiscūt· Jtē q̄litas·s·bonitas vl malignitas radicis ad ramos deriuat·z sepe ostēdit i fructu z i floze q̄d vtutis vl vitij lateat i radice·sepiꝰ tñ pōticitas siue amaritudo hūoris radicis digerit et dulcozat bñficio aeris et calozis celestis materiā subtiliātis z depurātis·vñ frequēt accidit q̄ radix amara dulcē fructꝫ pcreat et pducit·vt ptz i radicevitis z oliue (hucusq; Jsa·i die·vniuersalibꝰ) Dic etiā arist·q̄ arbores q̄n infirmāt et fructificāt solz eis mederi a radice·q̄ incidituꝛ radix et lapis ponit in scissura et sic effluit grossus hūoꝛ et corruptꝰ veluti ō coctura·vt sic p̄mo hūore attracto z aere nouo radicē interiꝰ subintrāte renouat arbor et sanat· Jtē Jsa·gat·z mistice atheme se dixert· Dis herba cuiꝰ radix ē mixti nutrimīti eiꝰ semē nō est nutrimītū vt ptz in pastinata et rapa et hmōi· et econuerso q̄ꝫ sem nutrit radices eiꝰ n sūt nutritie· Est aūt q̄dā herba cui nomē radicis appropat q̄ cali·est et sic·et est sicis raphano i vtute·hz aūt vtutē incidendi et dissoluēdi et psumdi et aperiēdi· porro s·vñ valz ptra febres q̄ ex cā frigida pcreant· splenis opilatōz apit z eiꝰ duriciē soluit hydropicis subuenit et succurrit·debarguē tē z acrū hz sapozē·et iō plus q̄uenit medicine q̄ cibo·sic rapa econuerso plꝰ q̄uenit cibo q̄ medicine· Est·n·cali·et hu·et ceteris herbis z radicibꝰ plus nutrit·vt d. Jsa·i die·mollē ac dulcē et inflatā carnē fac pter sui vētositatē z inflatōz·vñ cocta meliꝰ nutrit·cruda vl male cocta difficile digerit z in venis et in poris fac opilatōz·valz etiā in medicina·nā i iure eiꝰ pedes podagricoꝝ et arthericoꝝ loti·doloris recipiūt mitigatōz·de seie·n·rape sic raphani fit oleū multis vtilꝰ nām z maxime i lucernis·nō tñ licitū fuit tale oleū apōere i lucernis cādelabri i domo dñi vt ptz sup exo·xxvij·vbi dr· cū distinctōne videt z iubet offerri oleū nō raphanū/ñ mirtū vel mirtinū/sz purissimū ō lignis oliuaꝝ·qz aliud offerre nō erat licitū·sic nec accendere ignē alienū/q̄ qui de celo descendit zc·

De rāmno·

Ramnꝰ ē arboz multū dura z nodosa/ramosa/z spinosa·nā folia hz aculeata spinis acutissimis cōsita i laterib9 z mūita· et iō suis aculeis solet manū ledere tāgentis z pedes pungere ipsa folia q̄culcātis· Jn p̄cipio q̄n nascit folia hz mollia z leuia·sz q̄nto plꝰ crescit·tāto aspioz efficit z i acutiozē aculeū indurescit· Dic mgr i hysto·sup iudi·xx·q̄ testāte iosepho rān9 hz singularitez hāc vtutē ignē ex se pferēdi· nā eiꝰ folia q̄n cadūt et desiccātur multe dicūtur esse siccatiꝰ z cuiusdā lente vnctuositatis·et iō q̄n adest ignis vel fortis i calidis regionibꝰ impssio calozis solaris folia illa disposita inflāmatōi ad modicū calidi et sicci ventu flatū incendūt·cuiꝰ incensionis occasione aliq̄n vicina nemora mirabilit exurunt· De rāno aūt d·plini·li·xxiiij·c·xiiij· Jnter genera arborꝫ frutex spinosꝰ est rānꝰ hūs ramos z folia in q̄bꝰ sunt ā culei recti nō adūci· et hūt rami q̄sdam folliculos rubentes siue fructꝰ in q̄bꝰ est semē hūs vtutē attractiuā·nam z secūdinas ab vtero trahit· Est autē arboz magne amaritudis tā in radice q̄ i foliis et i ramis·est tñ vtilis medicine·nā ex succo radicis z tirsoꝝ p decoctōz fit medicamētū·qō medici liciū vocāt·et in quibusdā

aculeis lucid⁹ ⁊ꝛ·q⁊ oculos reddit daros·nã maculã oculi delet·et valz ꝓtra lippi·tudinẽ ⁊ alia vitia palpebraꝝ· et ad aures ꝓrulẽtes/gingiuas putridas/⁊ sãguinis execratões et ꝓtra mulieꝝ pfluriũ qñ abũdãt hũores supflui in mrice quã optime purgat ⁊ iuuat·Et vt d·pli·sanat vlcera labioꝝ et valet ad scissuras lingue·vt dicit idem·

¶ De resina·

Resina(vt d·Jsi·li·xvij·ẽ lachrima sudore lignoꝝ eraiata vt balsami/ferule/pini/⁊ lentisci ⁊ arboꝝ ⁊ ꝰgultoriũ q̃ sudare ꝓhibent·resina enĩ grece emanare ⁊ꝛ vl sudare·sic ligna odorifera oriẽtis· sic gutta balsami aut ferulaꝝ q̃ꝝ gutta durescat in gẽmã·s· in electrũ·¶Prima aũt resina ⁊ꝛ terebintina et est pstantissima p alijs· et defertur de arabia/media/et syria·cipro ⁊ africa ⁊ ab insulis maris·Scõa est lentiscina q̃ mastix vocat·hec de chio ĩsula deportat·Tertia est pmealis·et hec nunc liq̃da nũc dura inuenit(hucusq; Jsa·)¶Resina igit ⁊ꝛ q̃libet gũmi liquidũ vl aridũ· liquida resina vt balsami ⁊ terebintina·dura vt mastix/thus/⁊ mirra et hmõi·Dis autẽ resina pmo ẽ mollis et liq̃da vel viscosa scz in pma sui emanatõe·et alia remanẽt liq̃da et alia calore vel frigore indurat̃ur Dis aũt resina vtilis est in medicina et iõ ponit ĩ nobilib⁹ antidotis ⁊ vnguẽtis varijs·naturas aũt et ꝟtutes singulorũ q̃re in locis suis·

¶ De rubo·

Rubus ẽ densitas spinaꝝ/vepriũ ⁊ alioꝝ fruticũ aculeos hñtiuz· q̃ in loco aliq̃ crescũt simul vt d·Jsi·Et ẽ rubetũ siue rub⁹ nomẽ appropriatũ spinoso frutici ferenti mora agrestia quib⁹ pastores releuãt famem suã·cuius fructus pmo est rube⁹·et iõ a ruboꝛe fruticũ est dictus rub⁹·i ramos lõgos/graciles/⁊ rotũdos spinosos ⁊ densatos subrubeos/et in se reflexos se diffũdit·cui⁹ folia sunt breuia ⁊ in latera⁹ sũt cassa alijs q̃ntulũ ⁊ acuta hñtia exteri⁹ q̃sdã aculeos paruulos paꝝ curuos ⁊ adũcos valde pũgitiuos·vñ rub⁹ a radice vsq; ad sũmitatẽ aculeat⁹ est ⁊ spinosus·cui⁹ aculei ꝟsus terrã parũ recurui ad similitudinẽ dentiũ sunt formati·cui⁹ fructus pmo est viridis dur⁹/⁊ valde stiptic⁹·deide fit rube⁹ paꝝ acetos⁹·vltio efficit niger ⁊ dulcis q̃ũ primit⁹ ẽ matur⁹·cuius succ⁹ ẽ rube⁹ ⁊ mficat sic sanguis·et ẽ fruct⁹ exteri⁹ tenuissima pellicula ⁊ molli circũdatus vilicul⁹ q̃busdã distinct⁹·⁊ cũ q̃dã rotũditate paꝝ eleuat⁹·sz plen⁹ ẽ q̃dã carnositate hũida interi⁹ ⁊ granosus· et est arboꝛ mediocris cũ fructu suo·Est enĩ rub⁹ fri·et sic·ꝑm plate·dicit etiã pstans·sũmitates ei⁹ esse stipticas ⁊ valere ꝓtra calida apostẽata ⁊ vsturas·et ꝓtra rubores oculoꝝ si cũne ei⁹ cũ albumie oui cõterant ⁊ apponãt·succus etiã turionũ ei⁹ et cunaꝝ valet ꝓtra dissenteriã cũ aq̃ ⁊ꝛ dei(hucusq; plate·)de fruct⁹ aũt ei⁹ vtilitate q̃re supra in ira m· de moris agrestibus· Jn terra sterili crescat ⁊ est optimũ circa ortos ⁊ vineas munimentũ·nã sua spissitudie ⁊ aculeoꝝ multitudine bestias ⁊ transeũtes hoies arcet ab ingressu leporꝝ ⁊ hmõi minutoꝝ aialiũ ẽ receptaculũ auiũ in eo nidificatiũ defensaculũ et latibulũ·nã ad ⅌ dati sũt ei aculei a natura vt eis q̃si cũ mucronib⁹ se defendãt et iõ manus mouentiũ fructus suos vulnerat ⁊ pũgit·⁊ ad sua interiora aduersarios ingredi nõ primittit·rub⁹ etiã vmbrosus ẽ ⁊ obscurus·sua dẽsitate soli nõ pui⁹ et iõ colubris ⁊ alijs venenosis reptilib⁹ ẽ amicus·Et a rubo ⁊ꝛ rubeta q̃dã rana veneosa q̃ rubos inhabitat ⁊ frequẽtat·vñ iuxta rubos dormire et reqescere non est tutũ ꝓter eius venenosa·vt d·ingr̃ in hystoria sup exo·

¶ De rutha·

Rutha est medicinalis herba dicta eo q; sit feruentissima· cuius duplex ẽ spes·s·agrestis ⁊ domestica·et vtraq; ẽ feruida /sz agrestis magis vt d·Jsi·li·xvij ·c·vlti· hãc venenis ꝓtrariari ⁊ repugnare mustele docent q̃ primo rutbã comedũt ⁊ ei⁹ odore se mumũt et ꝟtute anteq̃ dimicẽt cũ serpẽte vt d·idẽ·imo mustela vim rutbe noscẽs post ipsi⁹ esum iuadit secure ⁊ interficit basiliscu· vt d·pli·Dicat pstã·multis laudibus extollit eã pli· li·xx·c·xvij· fere pcẽctis herbis·dicat enĩ ꝟtutẽ hõe calefactã calidã scz et siccã stomachi pfortatiuam si sepe potetur·Item vim habet partus

mortui expulsiuā et ĩmundicia mĩcis eductiuā ⁊ pſũptiuā ⁊ p pñs pfortatiuā. Item bz ũtutẽ bũoris venerei pſũptiuā et ipſi⁹ veneris appetit⁹ ĩ maſculis repſſiuā. qz ĩ eis mendit ſiccitatẽ ⁊ calorez pplexionalẽ ĩ maſcul' dñantẽ. ex q̃z q̃litatũ ĩtenſiõe deſiccat' bũor et pſumit' q̃ ſolet eſſe ĩ viris cã venerei appetit⁹. ĩ mulierib⁹ aũt frigidis et hũidis opat' ex cã ptrazia p̃dictis. decoctio aũt rutbe ſedat dura tozmĩta ventris ſi potet et berba calida ſup ventris regiõz catba plaſmet mũdat et iuuat. pulmoẽs et pectora ab oĩ hũida ⁊ frigida mẽbraz ſpũ aliũ ĩfectiua. decocta cũ oleo ỹmes ventris necat. cruda comeſta vſũ acuit. oculoz caligĩnẽ diſſipat atq; curat. fluxũ ſãguinis p nares ei⁹ ſucc⁹ narib⁹ ĩſtillat⁹ deſiccat atq; ſedat. comeſta vt potata venenis oĩbus potẽter obuiat et oĩm venenatoz morſus cũ allijs/ſale/et nucibus ptritis pter curat mire. ſuccus ei⁹ narib⁹ ĩſtillat⁹ a fleumate caput purgat ⁊ epilenticos multũ iuuat. doloꝛẽ dentiũ eiuſ decoctio releuat' mẽbra paliticã ad ſenſum reuocat' ⁊ poꝛos p̃us clauſos deoperiat. ventoſitatẽ ĩteſtinoz potenter extenuat' et omnẽ ĩteriorẽ doloꝛẽ ſedat. lippitudinez oculoz et ruboꝛẽ ptinuo ĩ aq̃ roſacea ruta mixta mũdat mirabiliter atq; ſanat. ei⁹ odoꝛ oĩa venenoſa de oꝛtis fugat. et ĩ plantat' circa ſaluiã quã ſpentes diligũt ⁊ bufones vt eos fuget. De ruta q̃ d. pli. li. xix. c. ix. Ruta vult ſeri ĩ eq̃noctio autũnali. odit hiemem/ſi mũ et hũorez. ſiccis gaudet tpibus. terra laterictia ac cinere vult nutriri. et cinis ei⁹ ſemĩ debet miſceri vt careat erucis. Muſtuz rutatũ bibebãt antiq̃ romani p̃tra venenũ et alias paſſiones. vim ſemitmã bz ĩ ſeie/ĩ ſtipite/ſiue ĩ ſurculo/ĩ radice. nã mcuruato rami alic⁹ cacumie ſtatim fixa ĩ terra radicat' et difficilime areſcat amicitia eſt ei cũ ficu ĩ tm vt. nuſq; leti oꝛ pualeſcat q̃ ſub ficu vel iurta ficum. Item d. idẽ li. xx. Erauit pitagoras q̃ putauit oculis noxiã eſſe rutã. qz ſculptoꝛes et pictoꝛes comedũt rutã cã oculoz et auiſ eoz viſus. p̃caueãt aũt grauide ne comedãt rutã. qz ptus ĩterficit abortã.

li. p̃tra pſluuiũ genitale bat et venerem crebꝛo p ſomnia imagĩnatib⁹. ſucco rute ĩuncti a ſcoꝛpiõibus et araneis. ab apibus ⁊ veſpis nõ pũgunt. nec a ſuco ãcute qui etiã eſt venenũ venenoz ĩficiunt bucule. pli. li. xx. c. xiij.

De ſalto.

Saltus eſt vaſtus et ſilueſtris locus vbi arbꝛes ĩ altũ exiliũt et creſcũt vt d. Iſi. li. xiij. Dic etiã idẽ li. xvij. Saltus ẽ denſitas arboꝛ alta vocata ꝟ noie eo q̃ exiliat ĩ altũ et cõ ſurgat ⁊ differt a ſilua. nã ĩ ſilua creſcũt arbꝛes plures ⁊ bꝛeuiꝛes et ſpiſſi⁹ etiã cinius ſibimulcẽ ꝓmi q̃ntes. Jn ſaltu ꝟo arbꝛes ſũt pauciꝛes ſed altiꝛes ſũt et maiꝛes. vñ ſilua eſt ſpiſſũ nem⁹ ⁊ bꝛeue et ꝺz a ſilen q̃ eſt lignũ qz multa ligna ibi cedunt et vaſtant. et eſt idẽ ſilua/nemus et luc⁹. et ſilua ꝺz a ſilen q̃ ẽ vaſtitas vel ſilentiũ. qz ſilua eſt vbi loca ſunt vaſta ⁊ deſerta et ſilentio plena. nemus ꝟo a numie nũcupat'. qz ibi ſcz ĩ ſiluis idolũ ſtatuebat' et p numie adoꝛabatur. Sũt aũt nẽoꝛa arbꝛes maiꝛes vmbꝛoſe frondib⁹. lucus aũt ꝺz denſitas arboꝛ ſolo luſe detrabens. et ꝺz p antifraſim a luceo ces. q̃ mĩme lucens. ĩẽ piſcina mĩme piſces hñs vt d. Iſi. li. xvij. Saltus igit et ſilue ſiue nemoꝛa ſũt loca vaſta et deſerta vbi creſcũt ligna ĩfructuoſa multa et fructuoſa pauca. et ſũt ĩfructuoſa maiꝛa et altiꝛa generalit' q̃ fructuoſa. paucis exceptis. ſ. q̃rcubus atq; fagis. et a feris et auib⁹ ſilueſtribus freq̃ntãtur. gramĩa ⁊ paſcua ĩ ſiluis ⁊ ſaltibuſ generant. herbe medicinales ĩ nẽoꝛib⁹ et ſiluis p̃cipue mõtoſis reperiunt. ĩ eſtate viroꝛe frondiũ ⁊ gramĩnũ decoꝛant. ĩ ſiluis eſt loc⁹ deductoꝛis ⁊ venatoꝛis. nã venant ĩ eis fere ⁊ ĩ eis multiplices miſtidie a canibus et venatoꝛibus p̃parãtur. Item eſt locus occultatoꝛis. nam ĩ ſiluis ſepius predones et latrunculi occultantur. ĩ quoꝛ mandentes inſidias trãſeuntes ſpoliant' ſepius aut iugulantur. Item ĩ ſiluis pter viarũ multitudinez et ſemitaꝛ icertitudinẽ ſepe deuiãt ignoti. et viã incertã et ignotã p cognita eligentes ſepe ad latronũ latibula nõ ſine pcio deducunt. et iõ fiunt ſigna ⁊ nodi ĩ ar-

bustis siue arbor ramis vt vie tute z cer te viatorib⁹ ostendant·a latronibus aũt in biuijs aliqñ imutant hmõi nodi siue signa·et sic p signor falsitatẽ multi deui ant·et a rectitudine vie abducunt. Itez ad siluas aues pfugiũt z apes·ille vt mi dificẽt·iste vt mellificẽt·aues vt ab aucu pe tueant·apes vt mellis fauos i arbor pcauitatib⁹ cõponẽtes secreti⁹ abscõdant Itẽ cũ silue pter eaz densitatẽ sunt fri gide/consite/z vmbrose·viatores estu so lus fatigati·i vmbrosũ vacare refrigerio delectant·Ex siluaz aũt multitudine re gionũ termini ab inuicẽ distinguũtur·et p arbor mutuas cõpressiones z indagi nes ab hostib⁹ defensant.

De salice.

Salix quedã arbor ẽ sic dicã eo q celeriter saliat postq̃ in aliq̃ loco figit vel plantat vt d·Isi·li·xvij arbor quidẽ lenta est z mollis·vtilb⁹·i·vineaz palmitib⁹ vinciẽdis apta z colligãdis(vt d·idẽ) Hec arbor fructũ nõ hz sed solũ semẽ siue florẽ· cui⁹ semis dicũt esse hanc vtutẽ vt si qs ea in poculo hau serit filios nõ generet immo filias efficit infecũdas(bucusq; Isi·li·xvij) De salice aũt d·pli·li·xvi·c·xxxvij· salicũ diuersa sunt genera·nã qdã in magnã pcentatẽ ẽgas emittũt·crescũt q̃ in altũ z pariũt particas vineaz q̃z cortices longi sũt et spissi ac fortes·interi⁹ albi z exteri⁹ viri des ex q̃bus vincula cõponũt·et tales sa lices q̃uis sint fortes·nõ tñ sunt ita flexi biles vt mores·et iõ citi⁹ pfringunt qñ ad ligandũ circũtorq̃nt· Sunt et salices mores z ceteris graciliores ductiles sup modũ ac flexibiles·ita q̃ p circũflexionẽ nõ rũpunt·imo ad instar fili torti fortis cant·et inde fiunt vimina ad vites z ad dolia colligãda·Est et tercia spẽs salicis inter duas pmas in q̃ntitate et i flexibi litate mediocris·nã maior est flexibilior et rigidior est minore·et illi⁹ rami cortice detracto sũt coloze cãdidi et ptactu leues atq; plani nõ nodosi·ex q̃b⁹ fiunt varia supellectilia·vt sedes//sportule z canistra p plexionẽ aũt z tõsurã dẽtior fit i ramis Ois enĩ salix q̃uis sit q̃ ad fructũ sterilis·tñ in frõdib⁹ z in ramis sterilis ñ ẽ· et maxĩe si tpe debito·s·in marcio vel in aprili tõdeat·vt d·idẽ· In li·aũt·xvij·c·xx·dicit idẽ·inter alias arbores q̃ plantan tur ppre salices obtinent principatũ q̃ si bimis pedib⁹ a terra putent·cohercent ne in altũ crescãt·sz in latitudinẽ se diffun dẽt vt viteri⁹ sine scala tõdeant·Ois vo salix tãto i ramis est fecũdior q̃nto terre est ppinq̃or·pressu tpis q̃ multũ antiq̃t salix deficit paulatĩ z putrescit·et ei⁹ pu tredo z corruptio incipit interius a me dulla·et iõ remanet interi⁹ sepe tota cõ cana z vacua·et tñ videt exteri⁹ viridis atq; pulchra·in cui⁹ pcauitate sepi⁹ latẽt venenosi ẽmes·vt colubri/et serpẽtes·z ideo dormire sub aliq̃ salice non est tutũ bucusq; pli·) q̃uis aũt mutilis arbor sit salix q̃ ad fructũ·multũ est tñ vtilis me dicine·Est aũt frigida z sicca vt dr i pla·et hz vim pstrigẽdi et psolidãdi z febrilẽ calorẽ mitigãdi·si det in potu succus fo liorz ei⁹·Valet etiã ptra dissenteriã pul uis corticis cõbusti i potu sumpt⁹·Idem etiã puluis consolidat vulnera ulcerosa· Idẽ etiã puluis curat verrucas interi⁹ in potu sumpt⁹ z exteri⁹ cataplasmat⁹·ra mi z folia aqua aspsa aerẽ infrigidant circa febricitãtes z eos recreãt z pfortãt et somnũ puocant·(bucusq; plate·

De sambuco·

Sambuc⁹ vel sãbuca ẽ arbor mol lis z pua ex q̃ cõponit q̃dã spẽs simphonie q̃ dr tibia vel sãbuca· vt d·Isi·li·xij·i tractatu de musicis istru mẽtis·arbor enĩ est hñs longos ramos/ rotũdos z planos exteri⁹ valde solidos z cõpactos·interi⁹ hr valde pcauos q̃dam molli medulla plenos·cui⁹ folia sũt pla na z crassa ac grauis odoris· flores autẽ hz multũ cãdidos z valde aromaticos et mumitos·corticẽ habet duplicẽ·exteriorẽ fuluũ·z interiorẽ viridem· et ille cortex valde hũid⁹ est actuakr·et ei⁹ succus pue mit medicine·pluries in ãno flores z fra ctũ facit·et ille fruct⁹ nigri ẽ coloris z odo ris horribilis ac saporis·et iõ mutilis ẽ ad comedẽdũ·Est aũt sambuc⁹ arbor ca lida z sicca·cuius cortices flores et folia puemũt medicine·vt dr in plate·diureti cã habet vtutẽ z diuisiuã et attractiuã· et fleumatis purgatiuã·et iõ valet ptra

quotidianā febrē ex fleumate ꝓcedentē. ſuccus ei⁹ ꝑ ſe vel cum melle lumbricos interficit. decoctio corticis media cū vino duricie ſplenis ⁊ epatis ſoluit. idē faciūt folia in oleo decocta et cataplaſmata. folia ei⁹ et cortices ac fruct⁹ decocti i aqua ſalſa tumorē pedū diſſoluūt ſi pedes ide fomentent. valet ꝓtra hydropiſim ex frigida cā. decoctio etiā foliorū ⁊ fructuū in vino fortiſſimo multū ꝓfert ꝓtra lepā ex fleumate ſi frequenter fiat. nā fleumatis cos hūores corruptos vt corruptōi diſpoſitos purgat mire. Mirra aūt eſt videre i ſābuco. nā ſi cortex mediani⁹ ſtipitis vel radicis radat ōſus ſupius ꝑ regionē ſupiorē purgabit. et ſi inferius ꝑ partes inferiores ſoluet. vt d. pli. diaſ. et plate.

De ſaliunca.

Saliunca eſt herba ſpinoſa ⁊ modica ſm hugu. a ſaliendo dicta. eo q facit ſaltare ſe calcātes. ⁊ ideo gal. thauttrape. qz capit et ledit pedē ſe calcātem. et ḃ videt dicere ōgilius dicens. Pumices ꝙ ſaliunca roſetis. Et ſm ḃ eſt herba cuius radix eſt magna ⁊ longa. pinguis/mollis/et carnoſa ſic paſtinata. et ſolet poni i electuariis. et dicit alio noie yeing⁹ et emittit q̄ſdā baſtulas duras et angulaſas in q̄z ſūmitatib⁹ creſcunt q̄dā capitella circūquaq; aculeata ſic calcaria. et creſcunt i terra ſicca ſterili et arenoſa. et ab aliq̄bus ſcorpio vocat. qz ad modū ſcorpionis pungit ſeſe tāgentem. Secūm pli. aūt li. xx. c. vij. ſaliunca eſt breuis ⁊ modica foliоſa et ramoſa et denſa q̄ manu preſſa. multū aromatica fere vt narduſpica ⁊ q̄buſdā radicib⁹ minutis abberet terre. in pānonia regione naſcit in locis duris ⁊ lapidoſis. et ē herba calida et ſicca ſubtilis in ſuba ⁊ multū diuretica. cuius radix decocta in vino ſiſtit vomitū et ſtomachum multum confortat. vt dicit pli. li. xxi. c. xx.

De ſtacte.

Stacte ōr gutta mirre arboris. et eſt idē q ipa mirra. vt d. gio. ſup geñ. xxxvij. et decimat hec ſtacte huius ſtactes. inuenit autem ſtacten in decimabile. vñ Iſi. li. ij. vbi loquit de odoribus dic. Stacte eſt licenſuz qz ex pſſura manat. et eſt grecū nomen. q̄re ſupra in lra m. de mirra.

De ſtorace.

Storax (vt d. Iſi. li. xvij.) ē arbor arabie ſilis malo citonio. cuius ōgule circa caniculē ortuz cauernatim lachrymā fluunt. cui⁹ diſtillatio in terrā cadens munda nō eſt ſed cū cortice ꝓpo ſeruat. Illa aūt q̄ ōgis et calamis inſerit. alba eſt atq; munda. ſz ꝑmo efficit fulua caloze ſolis. quedā aūt eius ſpēs ōr calamites q̄ et pinguis ⁊ reſmoſa humecta. et velut melloſū liquorez iocundi odoris emittens. cuius gutta pfluens et coagulata ſiti noie appellat. nam greci ſtiriā dicunt guttā. grece ꝙ ſtirax. latine ſtorax appellat. vt d. Iſi. Idez dic glo. ſup eccl. c. xxiiij. Storax ita q; arboris ſtiracis eſt gutta. et eſt multū efficax in medicina. nā ſm diaſ. et plate. calida eſt et ſicca ſubz hūs glutinoſā. et ōtutē habet attractiuā. Eius triplex eſt manies. ſcz calamita id eſt bona gutta. et ꝑma q̄ prius ab arbore effluit et emanat. Alia eſt ſtorax rubea q̄ fluit poſt primā q̄ purior eſt. Tertia eſt ſtorax liquida in caloze rufa/i odore ſuauis/in ſapore pōtica/et ſuba magna. et manib⁹ malaxari pōt. q̄ aūt dulcē habet ſapoꝛē. ſophiſticata ē. diſcernit aūt ſophiſticata qz ſiquet⁹ eſt dum malaxat pulueriſat et in fruſta cadit. ſi recens eſt. humectat. nimiū inde man⁹ et nō ſatis inuiſcat. et plus habet dulcedinis q̄ deberet. liq̄da nō ſophiſticat. Inter has tres ſpēs calamita ē maxime ōtutis. cerebꝝ mire cōfortat. fum⁹ eius omnē reumaticū fluxū ſedat. capilla ex ea facta gingiuas et dentes motos robozat ⁊ confirmat. menſtruis impat. contra tuſſim et raucedinē bene iuuat. vtiliter vero ponit ſtorax i emplaſtris cōtra timeā ⁊ puſtulas capitis ⁊ multas alias paſſiones. hucuſq; dias. et plate. Fumus ſtoracis dic Iſi. purgat aerē corruptū et fugat omnē vapoꝛē et fumū peſtilentem

De ſicomoro.

Sicomorus eſt ficus fatua in foliis moro ſimilis. in aliis ficus ſpeciem tenet. vt dicit magiſter in hiſtoria li. xxvij. Sicomor⁹ et morus greca nomia ſunt. et dicta eſt ſicomorus

qz in foliis moro est similis. hanc latini celsam vocant. moro eni longe pcriozi et maioz est. vel ꝑm alios ðz a stile qð est ficus z moros qð est fatuitas. qsi fatua ficus. sicut dicit glo. sup luc. xix. Et est ꝑm dias. sicomoz ficus silueſtris fruct qidã pferens subdulces. sed nunq̃ puenit ad maturitatẽ. sic de capzifico d. pli. li. xv. c. xix. Siluestris ficꝰ nũq̃ matureſcit. aliq̃ tñ comedũt tales fructus. Dic etiã dias. q sicomoz lapide ptusus emittit lachzymã ad modũ gũmi. et idẽ est medicinale nã succurzit morsibus venenatis si bibatur. tumores quoq; splenis compescit dolorem stomachi tollit.

¶ De spina.

SPina est arboz aculeata sic dicta qz spinaz acumine velut quibusdã spiculis ꝓtra tangẽtiũ iniurias est armata. vt d. Isi. a cuius similitudine ðz spina dozsi ꝑter radiolos ossium q̃ sunt acuta sicut spine. Spina autẽ ꝑte ðz ipse aculeus qui a stipite exiens ſpissus z grossus in sua extremitate piramidalis efficit z acutus. cuiꝰ rõnẽ potes inuenire sup. e. li. vbi ðz de arboze i generali z dispositõe arboꝝ. vbi ðz q non est de intentõe nature q arbozes sunt spinose. sed accidit ex raritate plante p quam attrahit hũoz frigidꝰ paꝝ coctus. qui p pozos ad exteriora attractus a calore solis ad spinã coagulat. et ꝑter paucitatẽ materie q̃ attrahit in fine acuit et piramidaliter figurat. et hoc aliqñ cũ quadã indigestõe. vt est videre in rubis z in rosetis. Aliqñ in erecto acumine ad modũ spiculi siue teli. Spinarũ aũt frequẽtia signũ est terre sterilis vel inculte. et ẽ qsi generale q omnes frutices et arbozes q̃ multũ sunt spinose. mutuo se cõuertunt et alterutrũ se munũt z defendũt. z contra manus sibi resistentiũ pugnãt z vulnerant. nunq̃ tñ inuicẽ sese ledunt. ꝑter suã dẽsitatẽ radios solares intercipiũt z rozifluas celi guttas ad eos q̃ sub eis sũt descendere nõ ꝑmittunt. et iõ q̃ iuxta spinas vel intra seminãtur. nõ de facili conualescunt. Spinarũ punctura manꝰ vel pedes sepius vulnerãtur. et nõ cessat dolor nisi de locis lesis totaliter extrabant ꝑter sui acuitatẽ z punctura vix sine falce vel falculo ferreo euellũtur. et cum sũt auulse. alligate p fasciculos i clibano exurũtur. Sepe etiã inter spinas apparẽt flores et etiã fructus multi. sed ꝑter florũ mollitiem nõ mollificant. spine imo deficiẽtibus foliis remanent spine z amplius indurãtur. ꝑter eoꝝ naturalẽ siccitatẽ de facili in igne accendunt. z vehementer inflammãtur. et scintillantes ac crepitãtes somitũ nõ modicũ faciũt. sed statim postea annihilant. sicut dicit glo. sup. vij. c. ecci. non tñ spine penitꝰ mutiles sunt. imo multis vsibus cõgruentes. nã ex spinis fiunt sepes quibus homines se et sua munũt. multiplices etiam generant fructus vtiles. quos defendũt. ꝙre supza de rubo subluttera. iR.

¶ De ligno sethim.

SIgnã sethim esse dicũtur quedã arbozes spinose/ leues/ imputribiles/ similes albe spine. q̃ grece acharitis ðz. sic ðz sup exo. xxv. vbi ðz Sethi nomẽ est mõtis/ regionis/ z arboris. q̃ albe spine i foliis est similis. z est leuissimũ lignũ imputribile et incremabile. vñ ðz in auroza. Lignũ sethim torpent. nulla putredine iustos Signat in celis q̃ sine fine nitent. Spina sethim vocant. qz vi qz penis. Et qz tormẽtis iuxta astra dei. Scõm dias. z pli. virtus est illi stiptica z ostrictiua. et fluxus sanguinis sedatiua. folia aũt aspera/ spinosa/ et albida. florẽ habet purpureũ et virgulas longas ad grossitudinẽ manus digiti. in quaꝝ sũmitatibus habet capitella spinosa semine rotundo plena. et valet cõtra venenũ z fugiũt serpẽtes odoze eius potatũ. qz putrida mẽbza fouet z iuuat

¶ De sentice.

SEntix. cis. genꝰ est herbe vel fructus bñtis aspera folia pinguia/ et diuisa vt eruca. virgas habet duoꝝ cubitoꝝ. Et ðz sentix a situ vbi crescit. qz inter dura et inculta crescunt sentices sic spine. vt d. Isi. capitella habz vt carduus. cuiꝰ radix ẽ rufa/ lõga/ pinguis et est medicinalis. subuenit combusturis vt d. dias. et valet ptra venarum intrinsecam cõpacturam.

De sepe.

SEpes sepis est genus munitõis facte ex sentibus/spinis/atq; lignis· nã sudes siue pali in terra figuntur/ circa quos spine et virgule circũnectuntur·et sic domus vel etiam segetes sepis beneficio munitur·Et dicit hec sepes huius sepis· vnde ecci·xxxvi·g· vbi non est sepes diripiet possessio· Circa sepes etiã latitant venenosi vermes vt rane/colubri/et serpentes/vnde a sepi dicitur seps serpens·cuius venenũ non solum corpus/ verũ etiam ossa destruit et consumit·vnde luca·Ossaq; dissoluẽs cum pectore tabific⁹ seps tẽ·z ideo iuxta sepem dormire periculosum est ꝓpter latentia venenosa·sepes imbribus et caumatibus exponũtur·cito deficiũt/nisi renouẽtur·et dum res alienas custodiunt soli exposite paulatim se consumũt·z tãdem exsiccate et putrefacte nisi incendiũ promerentur· A sepi aũt siue a sepio sepis dicit septum septi/ id est ambitus locus seq; circũclusus·dr enim intra septum tẽpli/ id est intra ambituq; seu clausurã·

De sude.

SUdes sudis est palus vtraq; extremitate exactus a suo suis dictus·quia sepes quasi cõsuta subibus videtur eo q; sudes p eaz extransuerso figunt·vt dicit isido· Scõm bugu· sudes dicit a sudo sudis· vel a sudus suda sudũ quod est mũdus z putus/ eo q; sudes mũdant z purificant pulq; terze figãtur·que tanto fortiorem faciũt sepẽ/ quãto plus in terza pfundantur·et ẽgis eas consuentibus fortius constringũtur· Et est sudes feminini generis·et dicitur hec sudes huius sudis·vt dicit bugu· Et ouidius in metha·dicit·eis qua pfuncta est bũeris cernix sude figis cõbusta zc·

De siliqua.

SIliqua est gen⁹ legumĩis sonoris follibus et vacuis quod magis onerat q; reficiat· vt dicit glo ·super luc·xv· Scõm bug·siliqua dicitur folliculus cuiuscq; legumis z pugamentũ ex quo pores nutriũtur· Isaac autem li·xvij·dicit siliquon· quã latini corrupte siliquam vocãt· ideo tale nomẽ a grecis accipit·quia est arbor cuius fructus est dulcis·xilon quippe lignũ dicunt liquon dulce· Et huic sententie cõcordat plin⁹ libro·xxxvi·c·xxiiij·vbi dicit q; fructus silique sunt predulces et habent lõgitudinem vnius digiti·et pollicarẽ latitudinem quoz cortex manducat· Et dicẽ ibidẽ li·xiij·c·ix·q; aliqui dixerũt eã esse ficum egyptiã·sed bene est erroz manifest⁹ qz in egypto nõ crescit/sed in syria zc·

De napo.

SInapis dr a sin qõ ẽ similis et napus/eo q; in foliis napo sit similis·vt dicit Isi·li·xvij· Desinapi dicit plin⁹ li·xx·c·xxiiij· Inter has quas pitagorica laudauerat herbas asseritur primam laudem tribuisse sinapi et dicit eam inter herbas obtinere principatũ· calida est et sicca in qrto gradu humores grossos z viscosos extenuat atq; purgat· serpentum et scorpionum ictus addito aceto sanat·fungoz venena superat/ dentium dolorem mitigat/ ad cerebrum penetrat/ et ipm mirabiliter purgat·confringit lapidem z menstruis imperat/appetitum prouocat/et stomachuz confortat·epilenticos iuuat/ et hydropicos curat·litargicos excitat/ et eos multum iuuat·capillos mundat/ et eoz casum compescit· incongruos autem sonos aurium et tinnitus tollit·oculorum caligmem detergit/et aspritatem palpebrarum lenit·paralisias subuenit/quia poros aperit et humorem infundentez neruos et laxantem et insensibilitatem inducentem dissoluit et consumit·Das et multas alias ipsius laudes predicat plinius et virtutes·et dicit q; maior est virtus in semine·semen tamẽ minimum in quantitate/sed maximũ i potestate·multũ eni est calefactiuũ apitiuũ et consumptiuum/et sui multiplicatiuũ·ex vno enim grano minimo/maxima planta producitur/que fronde/flore/ et germine in immensum dilatatur·Semen eius in quibusdam folliculis seu thecis oblongis/z rotundis crescat·et illarum thecarum beneficio vsq; ad maturitatem cõseruatur

flores eius sunt multū croceī et odoriferi et cū tota herbe substantia feruida sit et austera: flores eius maxime ab apibus diligūtur et frequentātur vt dicē plinius: et tñ nunquā contingūt flores oliuarū vt dicit plinius li. xx. c. xij. Ita etiam se multiplicat vt vbi semē semmatur vix locus inde vlterius liberatur et vbi semel cadit: protinus viret vt dicit idem libro. xix. c. ix.

De semine.

Semen est qđ in agro spergitur ad gignēdum fructum quāuis p quandam appropriationē dicat semē aialiū qđ emittitur ad procreandum fetum vt dicat Isidor⁹. Semen tus vero est semē frugum quādo est tempus seminandi sc̄z actus seminatōnis. a multis etiā dicebatur quondam dea vel domina seminationū. seminarium vero est vniuscuiusq rei exordium vel vas in quo semen ponitur seminandū. sed semē tum dicitur qđ a semine est lucratū. ita dicat hugu. et ponūtur versus differentiales in grecismo. Est animatoz semē campiq satorum. Sementis proprie sementīū quod in archa Lauditur: atq suo spergetur tempe in agro. Seminum cuiusq rei dicatur origo. Scōm aūt vt dicit plinius li. xviij. c. xxiiij. semen bonum est annicalum bonum vel trimū: sed vlterius parum valet. et illud granū qđ in area subsedit semine seruandū est illud. Est enim optimū quod est grauissimū. z est illud semen optimum: quod est magis ponderosum et interius magis albū Scōm qualitatē autem terre est semen densius vel rarius seminandum. similiter citius vel tardius. nam in locis humidis celerius ne semen imbre putrescat. in siccis vero tardius vt pluuie sequāt: ne diu iacens semē vltro euanescat. Est aūt serendū minus de sere in terra pinguī et humida ꝑ in macra. quia i terra pinguī in principio minus crescit. et p sui multiplicationē minuam in fine mutuo se destruit/opprimit/et cōfundit. Semen qđ celerius et citius seminat debet esse densius ꝑ quod tardius solo commendatur. Semen enim serotinū debet esse rarum ne nimia densitate necetur. Artis quoq est semen equaliter spergere. nam manū congruere debent cum gressu semp: quia cum dextro pede. nec est transferendum semen de locis frigidis ad calidiora: nec econtrario. nihilq in cōtrario p̄cipitandum est. semē seminatū in macro solo tardo facit culmū: spicaz minutā generat et manē. pinguia vero arua ex vna semis radice fundāt segetē numerosam. In autūno vero circa equinoctiū est temp⁹ cōtrariū seminationi similiter z i vere. sed in recta pruina serendū non est. qđ patet qz byberna semina cum ante pruinā seminat septima die erūpunt: sed post pruinā vix infra. xl. (hucusq pli. c. xx.) Semen itaq est granū modicū et rotundū habens in se virtutē sue speciei multiplicatiuā et conseruatiuā. vnde cū semē terre cōmittitur: ex humore terre turgescit: et ex calore terre incluso partes rarificāte et hūores circūstantis terre ad sui tēperamentū attrahente mollescit et grandescit. et sic cuticula seminis scissa: germen paulatim emittit: et radices interius in terra figit: quibus continue nutrimētum sibi haurit. et sic tandem vi caloris terraz insensibiliter aperit z erumpit ex se producens culmum/frondem/florem atq semen et fructum. et quāuis modicum sit qđ seminatur: maximū tamen est quod ex semine generat. a stultis putat perdi semen quādo seritur: et tamē melioꝛi modo ꝑ p seminationē nullatenus custoditur. in semine etiā viget ratio seminalis in qua operat calor naturalis: et ad eius augmētum pariter z nutrimētum humor nutrimētalis attrahitur vi caloris. De semine autem mediante culmo surgit spica: que scōm Isidorum libro. xvij. a spiculo est dicta: eo q in spica producatur. aristarum culmina quēadmodum spiculorum sunt acuta. ad hoc enim fecit natura aculeos in ipsis spicis vt contra subitos auium minutarum et vermiculorum morsus in spicarū summitatibus essent arma. (vt dicit idem) Spica autem ꝑm diuersorum seminum

naturā se diuersificat in figura·nā q̄q̄ est lata vt in ordeo·quandoq̄ triangula vt in spelta·quādoq̄ tetragona seu quadrangula vt est in tritico· aliquando est rotunda vt dicat plinius & etiam aristo· Est autē spica in culmi summitate multis folliculis circūdata/ in quibus velut in matrice grana seminalia nutriūtur/ & vsq̄ ad maturitatis tempora conseruāt· qui quidē folliculi crumpētes cū grano primitus manent clausi de inde paulatim turgescentibus granis maxime i tritico fiunt scissi·vt dr̄ super libro aristotele· de plātis Spicarum capita generaliter in principio calore eleuante sursum eleuantur/ sed quando tendunt ad maturitatem ex granor̄ pōdere inferius aliq̄ntulum inclināt̄ur· Preterea quādo sunt spice in viroze ex corrupto aere et roze profuse in corruptelam et aurugīnē conuertuntur· Imbre vero et roze congruo pfuse et calore celesti modo debito circumfote citius matur escūt/ et propter rozis humectationē grana sua de folliculis cadere non pmittunt·vt dicit plinius li·xvij· Idem dicit constan·et Isa·Ex bonitate autem terre cognoscitur bonitas spice·q̄ in terra bona et pīngui generatur spica bona quātitate magna et granozum numerositate multiplex ac referta·in terra vero sicca et macra econuerso·vt dicit plinius libro eodem·

De stipula·

Stipula ab vsto est dicta/ quasi vstipula·collecta enim messe stipula vritur ꝓpter culturā agri· vt dicit Isido·li·xvij· Vel dicitur stipula a stipo stipas/ quia stipula facit culmum quem stipat·vt dicit hugu· Est ꝓpie stipula idem q̄ stramen vel palea q̄ in foliis et vaginis relinquitur in agro spicarum multitudine precisa a falcibus/ et a messoribus recollecta· et hec stipula a multis recolligit ad diuersos vsus· Nā quidam inde domos cōtegunt·quidā loco stramīnis stipulam sibi sternunt· alij palearum vice animalia inde reficiunt· alij ex stipula ignes nutriūt et reficiūt· panes et cibaria inde coquunt· vt dicit plinius libro·xviij·c·xxx· quere supra de palea in littera p· Stipula quidē est res leuis et concaua/ et sicca/ et hispida et cito subdita et ab igne facillime inflāmata·vt dicit idem·

De simila·

Simila tritici est medulla·farina est purissima et delicata vnde fit panis nobilium/ qui similago proprie nūcupatur·et est flos tenuissime farine/ mūdissime/ et albissime et mollissime/ ac diuersis cibis apte & etiā medicinis· Quere supra de farina sub littera ·f·et de polenta sub littera·p·

De scopa·

Scopa est arbor a scopando dicta·nam scopo scopis vel scopo scopas idē est q̄ purgo purgas eo dicta q̄ ex eo scopantur tecta· vt dicit Isido·li·xvij·hec a multis dicit̄ brath/ et habet folia leuia sicut tremulus eo q̄ folia cum sint tenuissima/ leuissimo flatu ventorum agitata tremere videnī·multas habet virgulas duras/ et nodosas/ quibus pueri doctis denudatis sepi⁹ castigantur et corrigūtur·ex eius etiam ramusculis fiunt scope quibus purgantur domus/ & a puluere & aliis sordibus euacuant·semina facit quedā vacua admodū quisquilar̄ siue siliquarū quib⁹ vtūtur boues siluestres loco panis· Habet aūt hec arbor multū de succo acido aliquātulū pungendo·vñ solent homines in autūno & in vere cortices incidere et humorē effluentē recolligere quē bibunt loco vini· Talis siquidē potus sitim sedat et cōpescit·et multū inflat vt dicunt/ sed non reficit nec inebriat neq̄ nutrit· Idē etiā succus in aliq̄ vase sub fimo diu a calore solis decoctus/ corrūpitur et putrescit et cōuertitur in pinguedinē et efficit vt vnguentuz· multi etiā detrahunt per ignis decoctionē ad modum picis·et q̄uis sit horribile/ nigrum/ et fetidū/ tamē multis vsibus est necessariū· et ideo siluani boues in desertis semine & succo istius arboris vtūtur ꝓ annona/ ꝓ vinea & etiā ꝓ oliua·vt tangit plinius vbi agit de arborum succis libro·xv·

De stupa.

Stupa est purgamētū canapi siue limi. et ōr ꝑm antiquos stupa eo ꝙ ex ea rime nauiū stipētur. vnde et stipatores dicūtur qui eam ꝓpatant in vallibus et componunt. vt dicat Isiō. li. xix. vbi agit de lanis. ꝙ multas autem carpinatōnes et pectinatōes stupa a limi siue canapi substantia separatur separata grossior/nodosior et hispidior z breuior inuenit. z ideo ad vēdendū et fila componendū non est multum apta. fiunt tamen fila inde multū grossa z inequalia et nodis plena. ex quibus fiūt ligamina necessaria vsibus candelaꝝ. nā cum sit magne siccitatis. de facili inflāmatur. vnde subito accendit et citissime redigit in cinerem et fauillam. et quādo extinguit. amarū reddit fumum/thetrūnantibus et oculis nociuū. vtilis tamen est stupa medicine q̄ndo a suis bastulis est bene purgata. valet enim ad vulnera desiccanda et sananda. ad mitigandū arsuram et reprimendū tumorem oculorum. vt dicit plinius. li. xix. c. x.

De taxo.

Taxus est arbor venenata ex cuius succo venena torrica exprimūtur. arbor est fortis et ꝓcera habens ramos grossos/flexibiles et lōgos. ex quibus faciunt partbi arcus. sicut dicit Isidō. li. xvij. vnde poeta. Taxi torquentur in arcus. cuius vmbra est nociua et dormientibus sub ea mortifera. cui⁹ succus nimis laxat. cuius caro ignem grecū seruat inextinguibilē. vt dicit diasco.

De tabula.

Tabula a teneo tenes est dicta. et est in vna significatione mensa diuitū quasi tenabula. eo ꝙ bonos teneat z vasa et mensalia que desup apponūtur. super pedes erigit et quodaz limbo circūducitur et ambitur. Alio modo ōr tabula alea in qua luditur. et hec duplicat et diuersis coloribus insignit. Tertio modo ōr lignum planū et tenue in quo posito colore littere inscribuntur. quādoq; complanātur breues asseruli et attenuātur ac concauātur i vtraq; parte parum et artificialiter compagināt z replētur cera nigra/viridi vel rubea ad scribendum. Et dicūtur tales asseres tabule. eo ꝙ teneant litteras q̄ in eisdē tabulis sunt conscripte. tabule autē tanto sunt meliores. quāto ex ligno planiori et duriori et leniori componūtur. Alio modo ōr tabula a tegēdo quasi tegula/asser longus/latus/serris diuisus/z sectus cū securibus vel dolatus. nam hmōi ligna ad domoꝝ tecta sunt necessaria. quia ex eis fiunt tabulata salz laquearia et alia edificia ex talibus tabulis artificialiter composita et compacta. arte mira et multiplici i cāstratura disponūtur. post multiplicem superfluorum refectionē vt tales tabule equaliter inuicem cōiungantur. domus ornant. et tamē posite i solarijs cum omnibus deseruiant ab eisdem quibus seruiunt cōtinue cōculcātur. trabes quidem ꝓ latum sibi inuicē habēt quasi equali distantia suppositas quarū sustētaculo se defendant vt minus incuruent quādo a pauimento vel alijs rebus superpositis ipa tabulata nimiū onerant. nauibus cōponendis/pontibus construendis. istis et alijs vtensilibus fabricandis tabule necessario reperiuntur et dolantur. dauiculis et alijs artificijs piter cōpagināt. ad tabulas etiā pfugiūt naufragantes. et a periculo sepius liberantur.

De trabe.

Trabs est lignū transuersale qđ ponitur ꝓ latitudinē domus in vtraq; extremitate parietes tangens et tenens ne lapsum vel incuruationem ꝓpter suam altitudinē patiantur. hec trabs vel trabes a trabo bis. q̄a ab vno patiete ad alium trabitur cui infigitur et vnitur. vt dicit hugu. oportet autem vt trabs sit longa/fortis/et spissa. et maxime circa medium. ne forte si fuerit nimis gracilis i medio incuruetur. vnde ꝓpter incuruatōnis periculum sepe oportet vt columna vel statua sustentet. nam lignum si ponitur ꝙ transuersum. sustentaculo indiget. cuius auxilio alia sibi superposita facilius sustineat.

De therebinto.

Therebintus (vt dic̄ Isi. li. xvij) arbor est resinam sudans omnib⁹ aliis prestantior est. cuius resina & therebintina et est multū medicinalis. nā sm diasco. eius folia/ fructus cortices/et semina stiptica sunt. et simili diligentia colligūtur. sicut cimi. et sūt cōtraria morsib⁹ venenosis. eius resina est bona q̄ est munda et limpida et aromatica in colore rufa z habet virtutē dissoluendi/laxandi/et maturādi. et ideo prodest ptra apostemata dura et alias collectiones tā in capite q̄ in mēbris. De therebinto aūt dic̄ pli. li. xij. c. vij. Syria māt therebintbū habet. Et est eius spēs duplex. scz mascula. et illa est sine fructu. secunda femina. et hec est duplex. vna habet fructum rufum magnitudine lenticule. alia pallidū magnitudine fabe. et est fructus odore iocundus z tactu pinguis et resinosus. et est in syria arbor magna et est ei materies lenta admodū et durabilis q̄n vetustate migrescit et splēdescit. Eius folia sunt densa z habet quosdam folliculos quedā animalia (vt culices) emittentes. q̄ corticē terebrant. et sic cortice pforato gutte resinose effluūt z emanant. Item plin. li. xxiiij. c. vi. therebintina radix et folia in vino decocta stomachum pfortant. ptra dolorem capitis iuuant. placet therebintina odoratissima tam syriaca q̄ capria pura/ perlucida/et subalbida cum aliquo rubore. et illa que est montana potius q̄ campestris. vulnera sanat et purgat.

De thima.

Thima sunt ligna quedā preciosissima ad modū hebeni ex quibus salomon fecit gradus z fultra in domo dñi. vnde dicit glo. iij. Reg. c. supra illum locū. Attulit aūt mulier ex effar ligna thima. z ligna thima sūt imputribilia z spinosa in similitudine albe spine. rotunda/candida/et valde fulgentia et polita ad instar speculi siue vnguis. vnde in eis resultant imagines sic in vngue. et in igne nō comburūtur nec in aqua resoluūtur. sicut nec ligna sethim. et multi crediderūt eadem esse ligna.

De tirso.

Tirsus est tam arbor q̄ olerum z herbar⁹ fruter. medius sic dic̄⁹ q̄ de terra sursum est erectus vt dicit papi. Est itaq; pars plante superior/ tenerior/ viridior/ et mollior ac pulchrior celo vicinior a terra remotior/ roze celi p fusior. foliis z ramusculis tenerrimis pleniori. et est melior in medicina. nā in tirsis maxime viget virtus herbe.

De tigna.

Tigna sunt ligna q̄ a parietibus vel muris vsq; ad cacumē edificij sunt erecta supportantia totū tectū ad modū comi vel piramidis sursuz tendunt z paulati se imdimātia ad alterutrū in cacumie mutuo se ptingūt. z dicūt tigna a tegendo vel a tegula. q̄ tegulis ad sustentatōz tecti supponūt. tegule aūt dicunt ligna quedā longa valde z aliqn tulū lata/plana/et tenua. q̄ ex trāsuerso tignis multis clauiculis affigunt z in eis asseres vel lateres suspendunt. Sūt aūt tigna fortia/dolata z q̄drata z cōplanata. sunt aūt fortiora et grossiora vsus domū z exiliora z minus fortia vsus tectū exteri⁹ lateribus z asseri⁹ vel straminibus onerant. interius vo pulchris laqueribus decorātur. et in ipsis laqueātur et figunt. et dicūtur laqaria asseres q̄ interius ad decorē camere tignis ptingūtur Et a tignis & tignarius qui tectoria tignis inducit. vt dicit papias.

De tritico.

Triticū a tritura est dictū vt purissimū in horreo seu granario recondat. vel qz granū eius cōmolitur vel terit vt edatur. vt d. Isi. li. xvij. Est aūt duplex triticū scz rubeū exteri⁹ in vtraq; extremitate acutū/ in latere tassū interius albissimū/ graue z ponderosuz. et illud genus est optimū. vt d. pli. Aliud est colore croceū exteri⁹ interius vero albū/ in superficie lucidū et leue et frangit difficile. De ꝓpietatibus aūt et generib⁹ eius q̄re supra de frumento in lra. f. sicut d. Isa. in die. Diuersificat aūt triticū ex diuersitate soli in q̄ seminat. nam quod crescit in terra pīguia q; putribili crassi⁹.

est et pinguius atq; ponderosius et nutribilius q̄ id qđ crescit i terza macra siue sicca. vnde bonitas tritici intēditur ex bonitate soli et ecōuerso. Triticū autē ex diuersitate temporis variat. nā qđ nascit tpe moderato in quātitate et qualitate erit pfectum ac medulle multe z coloris valde pauci et optimi nutrimenti. imoderato vo tempe exortū: erit impfectum. Item differt in vetustatē/et nouitatē/et mediocritatē. nam qñ est vetustū longo tempe pseruatū nimis efficit siccū et durum ad digerendum et modice nutritiuū. qz tunc eius humiditas subalis a caloze acris minuit et minū desiccatur nouū vero paruo tpe reseruatū p humiditate superflua et viscositate terze būidum est ac viscosum. densum ad digerēdum/durū/et inflatiuū. ventositatis z rugitus ventris generatiuū. mediū vo inter nimis nouum z vetustum est inter multā humiditatem z paucā tempaturz. et ideo magis laudabile est et amplius nutritiuū. nā exhausta humiditate accidentali subalez humiditatē in pte caloz aeris temperat. et ideo tale triticū magis laudabile est et melius nutrit et bñ digeritur. pditq; viscositatem terze z dēsitatem. Est aūt triticū vt dicat idē Isa. calidū. et inter humidū et siccum temperatū. sed panis ex eo factus est calidioz ꝓpter calozem ignis et coctionē. intenditur enī ex eo caloz naturalis p calozem ignis actualem. Item hanc ꝓpetatez habet triticū p cunctis granis q nutribili? est ceteris. et hoc ꝓpter similitudinē būane complexionis. vt dic idem. Item triticum est colatiuū et mundificatiuū z laxatiuū. z ideo ius de eius farina factum purgatiuū est pectoris z pulmonis. idez facit tisanū de eo factum sicut de ordeo. qz mundificat et plus q̄ de ordeo. valz etiā contra tussim et sanguinis fluxum. Item triticū coctum cū oleo posituz sup durū apostema dissoluit illud. Item triticum coctū in succo rubee dissoluit coagulationē lactis si māmille inde liniantur Item tempatū cum succo iusquiami et positum sup neruos ꝓhibet humores nocius ne descendant. Item granū mastricatū valet ptra morsum rabidi canis. nā venenū extrahit vt dicit idem. De tritico fit oleum qđ valet ad multa. sed maxime ptra pruritū et serpiginē et impetiginem si cū panno aspero bene cōfricet. vt virtus olei possit melius subintrare. Item cortex tritici siue furfur habet vtutem colatiuā z mundificatiuā plus q̄ farina eius. sed modicū vel nullus exhibet nutrimentū. Item vt d. idem triticū recens z nouū parui est nutrimēti. z qñ comeditur crudū. fleumaticū est et inflatiuū. et in lateribus dolorē cōmouet z rugitū. cito etiā ꝓuertit in putredinē. et iō lumbrici z alij vermes nociui ex tali cibo sepius generant. assatum aūt magis nutrit z minus ventositatē facit et multum pstipat et pstringit. in aqua coctum grauissimū est et multum inflatiuum et viscosi humoris generatiuū. bucusq; Isac in dictis.

De tisana.

Tisana (sicut d. glo. sup. ij. Re. i. ordeū dr siccatū/ pila tonsum/et decorticatū. et fit inde cuilibet aptus illis qui carent dentibus. Ex tisanis fit etiā potus vtilis patientibus febres et alias calidas passiones. q̄re supra de ordeo in littera. o. calorem mitigat z alterat. sitim sedat et declinat. hec tisana huius ne. et penultima est ꝓducta. vñ alexander neq; sic ait. Corrice nudato tisanas ordea dicas. Et dr a tipeo qđ est pcutio. quia pcutitur in pila cum decorticat. potus aūt inde factus tisanum dicit ab Isa. in dictis.

De tribulo.

Tribulus ē fruter spinosus/ qui mollior est q̄ sit arbor et durior q̄ sit herba. cuius due sunt spēs. maior q̄ crescit iuxta sepes vt d. ptimo. libri. c. xvi. Tribul? dura res est septa villarum obtinet/in altū crescit. sed cū nō habeat vires vt directe se extollat/incurvat/z versus terrā se reflectit. dentes habet acutissimos/aculeos acutos et dentatos. et singule eius ꝑgule a summo vsq; deorsum ad radicē aculeis sunt munite.

pz

Alia est ſpēcies tribuli mior et creſcat ī locis paluſtribus ⁊ ī campis·et est minor ī longitudine et groſſitudie ꝑ ſit maior·folia habet mmuta et rotunda·baſtulas proiicit longas/teneras/ rubeas/ ſperſas p terrā/diffuſas/aculeatas p totū et ſpinoſas·floꝛem faciunt album et fructum primo viridē·deinde rubeū tandem nigrum·et hunc fructū diligunt ſerpentes/colubri/et buffones·et ideo talez fructū comedere hominibus non est tutū et quē ipſum comedere libuerit· eligere debz illum q̄ a terra magis est eleuatus et nō nimis maturus·qui iteger est ⁊ intactus·a muſcis vel a vermibus nō coꝛroſus·Tribulus aūt campeſtris vt dicit plī·aratro ⁊ frugibus est inimic⁹·viuax enī est et multū ſe multiplicat et vix eradicari pōt qū ī aliquo radicat agro·et ideo meſſem cōprimit et cōfundit·pedes et crura tranſeuntiū et manus ſe tangēntiū multū ledit·et tranſeuntes ſepe cadere vel ceſpitare facit·veſtes hominū diſlamiat et diſcerpit·et ouium iuxta ſe paſcua querentiū lanam rapit·et ideo dicitur tribulus a tribulando·q̄ tribulat et ledit ſibi appꝛopinquātes.

De thimo.

Thimus est herba valde aromatica·vñ virgilius·Redolent thimo fragrantia mella·cuius floꝛes epithimū·et est flos medicinalis·habet enī virtutē melancoliā purgandi et fleuma·et ideo valet ptra quartanam et alias melancolicas paſſiones.

De thimiama.

Thimiama est quedā pfectio pciosiſſima ex omice ⁊ ſtacte galbano et thure preparata·ſicut ōr exodi·xxx·g·Et est dicta a thimo floꝛe odoꝛifero·q̄ olet ſuauiter ſicut thimus·ſic d·Iſi·li·xvij·vbi tractat de odoꝛibus·talis aūt pfectio ī vſus hominū nō debuit fieri·q̄ dñs offerri ī templo ſuper altare thimiamatis hanc cēpit·et ideo ī eccleſia nō debet ſponſus ⁊ ſponſa thurificari odoꝛe thuris·inde etiā ē q̄ allato thure benedicto ſup altare ſi deſcendat thuribulū ad choꝛ aliud thus ſine bñdictōe apponendū est et offerendū hominibus.

De thure.

Thus est nomē arboꝛis et gūmi inde emanātis·vñ pli·li·xij·dic Thus est arboꝛ arabie immēſa atq̄ ramoſa leuiſſimi coꝛticis ad aceris quantitatē·ſuccū aromaticū et albū ad modū amigdale generans et effundens maſticatōe·ī puluerē reſolutū est mtus pīngue ⁊ igni appoſitum facile ardens·⁊ appellat apud nos maſculus·eo q̄ natura ſit rotundū ad modū teſticuloꝝ·reliquū vero est planū et plene ſcabioſum·⁊ est maſculo mīnus bonū·adulterat autē admixtū reſīne albe ſiue gūmi·ſz ſua cognoſcit ꝓpria q̄litas·nā thus igni appoſitū ardeſcit·reſīna vero bumeſcit·gummi aūt calefactū reſoluit et liqueſcit·Arboꝛ aūt vnde fluit thus ōr libanus·et ei⁹ gūmi a naturalibus ac medicis olibanum nūcupatur·a monte arabie ſic vocato·ſz a libano arboꝛe fluens olibanū libanus nūcupat vt d·Iſi·et dicit glo·ſup eccī·xxiij·ſup illum locū·Ego quaſi libanus non mciſus·⁊c·Libanus vt aiunt arboꝛ est ī arabia coꝛtice ⁊ folio lauro ſimilis fructum emittens bis ī anno·ſ·ī vere ⁊ ī autumno·ſed quod per ſe fluit·ſ·ī principio eſtatis melius est·q̄ō ꝺo meſſate coꝛtice mciſo paulatim exire cogit·ī autūno vero nec ita candidū est nec ita purū·ſed hoc q̄ō primo adheret ramis ⁊ coꝛticibus ⁊ ī eſtate īdurat et a ramis ferro recolligit thus optimū est·q̄ō est albū/ſolidū/et mundū/odoꝛiferū et rotundū ad modum teſticuli ac oblongū dicit maſculinū·thus vero q̄ō apertis coꝛticibus ī autumno vel hiemis principio effluit nō est alteri ſimile ī ꝺcute·nec etiā ī coloꝛe·q̄ illud album est ⁊ tranſlucidū·odoꝛifeꝛ valde atq̄ mundū·thus ꝺo ſecundariū est tenue et ſcabioſum·vt ſupꝛa d·Iſi·Regio aūt vbi creſcunt thura est montoſa ⁊ p altitudīne rupiū et ſcopuloꝝ quaſi inuia ⁊ inacceſſa vt dicit glo·eccī·ſupꝛa dicta·Dec oīa dicit pli·li·xij·c·x·vt dicit glo·q̄ arabia est regio thura gignens ſabea vel ſaba eiuſdē regionis puincia maxime thuriſera·et est terra ex

vna parte maris et scopulis ex altera vero montibus et rupibus vix accessa. vñ thuris arbor sine cultore crescit et terrã argillosam diligit. Dicũt aũt arabes q̃ thus nõ debet recolligi nec ei⁹ arbor incidi nisi a sacris z religiosis tempe collectionis pctu mulierũ nõ pollutis. et sic putãt p religionis obseruantiã merces augeri. Item idem ibidẽ. c. xvi. ¶Prima naturalis eius vindemia est circa canis ortũ in fortissimo estu. nã tunc eius cortex tenuissimus laxatur. et prosilit inde spuma pinguis q̃ ptexta densatur vbi loci natura poscit hoc purissimũ est z candidũ. Secunda vindemia verus hiemẽ corticibus insalsis rufum hoc exit. nec cõparabile est priori. Creditur aũt nouelle arboris gũmi esse candidius. sed veteris efficacius. et quidã putant in insulis melius gũmi cũ alij negent in insulis nasci Collectũ thus i camelis defertur in ciuitatẽ q̃ sabotria dr porta adhuc patente. nec p alã viã ingredi lz. vbiq; decimat deo quẽ inuocant. vbiq; sine mẽsura ñ i pondere accipiũt sacerdotes. nec aĩ inde licet mercari nisi prius deo debita portio offeratur. candore probatur. z carbone si statim ardeat z inflãmetur. si dentẽ non recipit. sed statim frangit in puluerẽ vt in micã (ducuq; pli.) Scõm dias. vo et platea. thus est cuiusdã arboris gummi in alexandria. et dr olibanũ alexandrinũ qõ est purius et melius. Aliud inuenit iuxta damascum et dr damascenũ. et nõ est ita bonũ nec ita purum sicut primũ. Est aũt calidũ z siccum multũ aromaticũ/multũ pinguedinosum. virtutẽ habet pfortandi ex aromaticitate sua cõsolidandi/z pstringendi z cõglutinandi ex gummositate sua potẽter stringit lachrymas z fluxum humor descendẽtiũ de capite ꝓcipue qñ fluũt p venas exteriores faciei si circa tympora ei⁹ puluis cũ vino albo z cum albugine oui emplastretur. Sic etiã sedat dolorem dentiũ et gingiuarũ masticatũ. thus prohibet fluxum humor a capite ad membra spũalia ad pectus videlz et pulmonẽ contra indigestiõz z acidã eructuationẽ multũ valet vinũ in quo fuerit thus decoctum. matricẽ fortificat z mundificat et cõceptũ iuuat fumus eius. puluis eius mixt⁹ cũ aceto graciliat z attenuat mãmas turbidas. puellarũ crassatõmbus cũ pice subuenit. dolorem auriũ mitigat. mixtũ cum vino tumoribus intestinorũ subuenit si cũ vino bibat. ducuq; dias. et platẽ. Dr aũt thus ꝑm Jsido. a theos qõ est deus q̃z in deorũ sacrificijs adoletur. et ꝑm hoc habet aspirationẽ. Vel dr a tundo dis. q̃ habile est ad tundendũ z sepe tunditur z quãto plus tunditur plus redolet z facilius inflã matur. et tunc caret aspiratiõe Ex thure incenso ꝓcedit aromaticus fumus ad modũ virgule. et est inferi⁹ gracilis/ multũ mobilis/ multis circũuoluti ombus anfractuosus. z se ad partes oppositas motu leuissimo circũuoluens/ ꝑ/ sus supiora se dilatans/ immutãs aera et obumbrans odoris sui fragrantia. fetorem cadauerũ auferens/ ad cerebr̃ directe penetrans/ spiritũ animalem ꝓfortat z recreat. per cerebri ventriculos se diffundens.

De vimine.

Jmen nis. dr virga mollis. z dr vimen eo q̃ habeat vim multã virozis. nã eius natura est talis vt etiã arefactum si in aqua abluat. ite rum reuiresc at. Et d. Jsi. li. xvij. ex viminibus fiunt vitibus vinciendis et dolijs religandis necessaria ligamẽta vt patet supra. c. in lra g. quere de salice ibi.

De virga.

Jrga ꝓprie est q̃ de ramis nascit et dr a ꝑtute. eo q̃ in se vim multam habeat. vel dr a viroze. nam virtus q̃ latitat in radice se prodit in viroze virge. Dicitur virga quasi vi regẽs virga enim vtũtur magi ad placandas serpẽtes. et idcirco in virga sustinẽt hos alligatos. virga enĩ vtũtur pdi/ reges/ z magistri vt d. Jsi. li. xvij. virga etiã vtũtur viatores agroꝝ z arearum seu prato rum defensores. legati z nuncij ac pastores. Virga siquidem ex triplici componitur substantia. scz ex cortice/ ligno/ z medulla. mediãte medulla nutrit z vegetat

mediante ligno erigitur et sustentat· cortices vero beneficio tegit et ab exteriorus aeris iniuria defensat· nam vt dic cōmē· supra· de plantis· cortice habet pro pelle arbor· lignū pro osse· medullā vero loco vene· nā calor naturalis existens potissime in medulla virge mediāte ramo a q̄ pullulat· humorē attrahit a stipite et radice· et q̄ grossius est et terrestrius· i attracto humore transmutat in lignū et in cortice· q̄ vero aquosius est puertit in frōdium multitudinē· et q̄ vnctuosius est et purius· trāsmittit ad virge superficiez· vt inde producat florem et tandē fructum generet atq; semen· nascit autē tam flos q̄ fructus de subā virge sine ipsius corruptione et alia violatōne· nā flos insensibiliter de virga egredies et erumpens virgā nō violat nec deflorat sed fecundat eam potius ac perficit et decorat· virga itaq; non percipit fecundatōis gratiā nec potentiā generandi ex cōmixtione seminis sic animātia· sed ex calore celesti pariter et calore solis· virga aūt exquo ascendit sursū semp tendit et suā summitatē versus celum erigit quousq; puenīat ad perfectum incrementū· et est media inter ramum et stipitē seu radicē· a qua percipit fructū quē producit ex sube sue teneritudine flexibilis est valde et ō facili incidabil in quāuis partē· Itē ōga extrinsec⁹ arida est et sicca aspera et nodosa· sed interi⁹ mollis est in medulla et sub cortice hūorosa· q̄nto aūt virga plus crescit· tāto a terra pl⁹ recedit· et quāto sursum altius sustollit tanto in eius acumine gracilior et acutior inuenit· Itē virga ex se debet esse erecta· sed q̄n est nouella si casu aliquo ad terrā incuruet· difficile est vt inurata in illa curuitate ad rectitudinē reuocet imo sepe facili⁹ frangitur q̄ rectificet· q̄n vero virga inuenit curua in ignē ponit et p calorē eius rigorē et duritiē resolūtiez et remollientē· ad formā rectitudinis facilius reducit· Itē ōga cauib⁹ est odiosa et punctis· q̄ ōga eor⁹ insolentia coherceat

De virgulto·

Virgultū a virga est dictū sm hugu· Est enī locus vbi multitudo crescit virgarū· Scōm aūt Isi· li· xvij· virgultū est ramus qui de roboze ipsi⁹ arboris pullulat· sed virga ōr que de ramis oritur et procedit· virgultū aūt sine cōmixtione semmū procedit· in hieme vilescit· in vere vero placet· q̄ tunc virescit et florescit· precisum rursū pullulat et reuiuiscit· a terra in suo ortu elongat· et q̄nto plus crescit· tanto plus versus celum eleuatur aliq̄n aūt ōr virgultū viridariū vel viretū locus scz viridis et amenus plātis et herbis virentibus constitus sicut supra ō ortu patet· quere in littera· o·

De vite·

Vitis ōr a vinciendo· q̄ vinciatur et ligatur· Scōm Isi· aūt vitis est dicta eo q̄ vim habet citi⁹ radicādi· vel ideo dicunt vites eo q̄ vī habeant vt mutuē vites se innectāt vicinisq; arboribus reportādo religent· Est enim eor⁹ natura flexibilis· scz quasi brachijs quibusdā vt quicquid cōprehenderint teneant et astringant· et illa ligamina quibus arbores vel palos capiunt capreoli dicūtur sic dicti eo q̄ arbores capiūt vel mutuo se cōnectūt quor⁹ adminiculo freti palmites ventos sustinent et turbines ne frangātur· Dicuntur etiā coniugi· q̄ sunt sicut anuli quibus prima quēq; ligant ne longius laxati palmites ventor⁹ flatibus dissipētur· et sine periculo fructus suos sustineant· Vitibus autez ista maxime puenīunt scz oblaqueatio· oblaqueari aūt est terrā circa radicē aperire· et velut lacus efficere vt radix humore diligētius humectetur· et calorīs solaris radio facilius penetretur· Itē puenit eis putatio· et est putare virgā ex vite supuacuā resecare cuius flagellū luxuriat· Itē eis puenit pagmatio· et est pagmare flagellum vitis supsternere et quasi porro porrigere· et hinc pagines dicūtur pme scz vitis extensiones· Item eis puenit fossio et est fodere terrā mouere fossorio vel ligone· vt radices et herbe supflue āmoueantur et sic vites melius foueātur· Itē eis puenit palmatio· palmare aūt ē palas figere circa vites vt sustententur vt d· papi· Et ōr a pāgo gis· xi·

quod idem est qđ palos figere vel plãta re· vt dicit idem· Scõm Jsidoꝝ autem pa stinare est fimo vel terra pingui vitẽ pa scere vel nutrire vt amplius fructificet· Jtem eis conuenit pãpinatio· Est autez pãpinare pãpinos id est folia superflua de vite amouere· vt vue liberius aerem purum capiant· et foliis non obumbrate citius matureſcant· Jpapini autẽ vt di» cit Jsidoꝝ sunt folia quoꝝ subsidio fructꝰ vitis ab ardore z frigore defensat· z ad» uersus omnez iniuriã premunit· qui pã» pini vt dicat Jsidoꝝ ideo sunt intercisi vt solaris radius ad maturitatem fructus facilius admittat· et sunt dicti pampini eo qꝺ de palmite dependeãt· vt dicit idem li· xvij· Jtem eis cõuenit vindemiatio· z est vindemiare de vite vuas demere· qđ fit quãdo fructus vinee pscidunt z recol ligunt· De vitibus aũt d· pli· li· xvij· c· xxij· vitis quãdo presumitur tempe con gruo z modo debito· ex prescisione vites capit z concapit materiã ex qua flores et fructus in posteꝝ pariũtur· nisi eni pscis» sione castigaret superfluoꝝ tota infecunda z sterilis redderet nihil eni auidꝰ nasci tur· et ideo nisi vites ad pariendum fer» uentur nõ est fructus paritura· In vite aũt est natura vt malit parere qꝺ viue» re· et ideo quicquid de materia superflua a vite demitur fructui accedit· vites ve» ro putationis tempe quãto citius putan tur· tanto plus effundũt de materia· et quãto serius· tanto ferunt fructũ vbertoꝝ rem· ita tñ qꝺ putatio debitũ tẽpus ñ ex cedat· vnde vites graciles z tenues citꝰ oportet putare· valitas aũt nouissime· Debet aũt prescisio fieri obliq̃ iter duas gẽmas ita vt i parte gẽme opposita pscisi onis fiat vulnꝰ ideo aũt debz fieri obliq̃ z indirecte vt cito descendant z defluant guttule pluuiales qꝺ quarũ frequẽtiam z pmanentiã super planã iniasurã vitis summitas lederetur· et quãto vitis est gracilioꝝ z macrioꝝ· tanto de ea plus est putãdum· quando aũt pampinatiõe in» diget· non debet remoueri folium qđ est cũ vua· misi vinea sit nouella sed potius alia q̃ magis sunt remota· hoc eniz vuã

supplantaret· quicquid vero erũpit z pul lulat alias qꝺ ab oculis siue gẽmis· spu» rium z inutile iudicat et statim est rum pendũ· Jtem idem· c· xxiij· vitibus acci» dit morbus spẽalis scz qñ germia nimis tempestiue auferũtur· aut quando in su pmum miscadantur· aut quãdo noxio ro» re vel imbre florationis tempe pfundun tur· aut qñ nouella germia pruina aut frigore decoquũtur· aut qñ ab imperitis cultoribꝰ aut circũfossoribus radices vul nere iniurioso leduntur· et qñ de quamã tur id est a suo cortice totaliter spoliãtur Inter omnia maxime leditur qñ fortis imber pcutit palmitem florescentẽ· quia defluit ipse fructꝰ· ex aere vero corrupto et rore vel imbre noxio crescunt quidam vermes vt eruce z testudines vitis folia et etiam germina depascẽtes· z eã sic de pastam facile derelinquũt· Nascit autẽ biemalis in tpe nimis humido atq; in» to· accidit etiã eis alius morbus qđ ara neũ vocãt vinitores· qz ex flatu venti no xio z imbre corrupto generãtur quedam tele quasi araneaꝝ quibus obuoluũtur fructus z consumũtur z adurũtur· leditꝰ etiam vitẽ raphanus odit et caulem· et omne olus odit etiã z corolum· vnde qñ talia vitibus sunt vicina· tristes et egre efficiuntur· vitrũ quidem z alumen z aq̃ marina z fabe ac viscie putatiua vitima et maxime interimẽtia vitiũ sunt vene» na (huiusq; pli· li· xiij· c· ij·) Dicit apud priscos vites inter magnas arbores nu» merabãtur· In aliquibus enim partib⁹ sunt vites ita magne vt ex earum trũcis statue fiant z columne· vt patet in simu» lachro ionis in vrbe populonia· Sup te ctum etiã templi epheſie diane vna vite ãtiquitus scandebat· columne quoq; de talibus vitibus facte diutissime rema» nent incorrupte· in paucis eni ligms na turã eternioꝝ est qꝺ in vite nullo fme cre scũt· z circa domos z villas circũcidi pos sunt· Scanduntur etiã in multis parti» bus vsq; ad vlmi vel populi arboris sũ» mitates z etiã eorum rami quasi mari» tali affectu suis brachijs se ꝓnectunt· Ar bor est vtilis z medicinalis tam i fructu»

bus ꝙ̄ in fructu· et emittit ac reddit li=quorem succis ommū arborum meliorē· quando pręscinditur· lachrymam emit=tit purissimam·et illa lachryma vtiliter colitis adhibet· ꝙ illius lachryme euul=sionem depuratur eius substātialis hu=mor in radice vnde fructus surgit postea dulcior ⁊ purior ex ipsa vite· ¶Folia vitis superiata sunt interius plana/ viridia/ et mollia·exterius autem vallículata et villosa in extremitatibus·lateribus iter cisa ⁊ acuta multū obumbrantia· quor vmbra estuantibus ⁊ quiescere cupienti bus est rotunda et sunt multū medicma=lia· ✠Nam vulnera mundant et mūda sa nant·in aqua decocta refrigerant·calorē febrilem mitigant·estuationē et tumorē stomachi cathaplasmata mire sedāt·pre gnantem adiuuant/ somnū prouocant ⁊ cerebrum recreant ⁊ confortant·eius la chryma potata sepe calculos frangit(vt dicit diasco· visum acuit/ lippitudinē ocu lorum tollit/ morsibus venenatis et ve=rationibus succurrit/ ventrem sistat· ¶Li=mis etiā eius valet ad predicta qui suc=co ruthe et oleo admixtus tumorem sple nis spergit(vt dicit idem) ¶Plinius libro xxiij·c·i· dicit folia vitium dolores capi=tis amputant/ inflationes sedant/ cum farina ordei calidam arthetica curant/ dissenterios valde iuuāt si eorum succus bibant patientes· lachryma eius cū oleo super locum pilosum illita modo psiletri pilos amputant· et hoc maxime facit la chryma quā ramus vitis viridis emittit et resudat· verrucas tollit· cortex vitium et folia arida vulnerū sanguinem sedāt ipsumq; vulnus cōglutinant atq; sanant cinis vitiū mox fistulam purgat atq; cu=rat·nervor dolores ⁊ ptractiones miti=gant·scorpionū et canū plagas cum oleo sanant· cinis cortices ꝙ se pilos ablatos restaurat ⁊ multiplicat(bucusq; plin⁹·)

¶De vite·

VItis silvestris sive agrestis est labrusca sic dicta· quia in terre margimibus crescit·a labro eni dicitur labrusca seu ab extremitate terre vbi nascatur· sicut dicit Iisido·li·xiij·Est autem similis viti vinifere in foliis· sed non in fructu· nam fructum facit modi=cum aut nullum·et si quē fecerit· ille du rus est et stipticus et amarus· vitis vi=nifera degenerat sepe in labruscam quā do nō colitur nec putatur·et ecōuerso de labrusca fit vitis vinifera ꝙ culturā de=bitā et tonsurā (vt dicit plinius) et quā=uis labrusca non sit quo ad cibum vtilis est tamen vtilis quo ad medicmā· nam eius radix elixa i aqua pluuiali ⁊ mixta vino hydropicos curat/ omnes maculas tollit/ russim cōpescit/ puluis radicis eiꝰ contra defectum stomachi mire subuenit vt dicit diascori· ¶Plinius autem (libro xxiij·c·ij·) dicit sic· Labrusca greece am=peloe sargia appellatur· spissis foliis vno cortice/ vuas fert rubentes modo cocti· ꝙ rum succo mulieres cutem faciei purgāt et ille vue cuz foliis et succo trite vtiliter apponūtur vitijs coxarum ⁊ lumborum trite cum aceto scabiem hominis et qua drupedum curant· bucusq; plinius·

¶De vitulamine·

VItulamen a vite dicit illa plā ta bastarda sive spuria ⁊ infru ctuosa que nascitur a radice vi=tis sive alias nō procedens ex ipsis gem mis·et tales plante degeneres sūt et in=naturales· et ideo nō fructificant sed vi=tem onerant ⁊ grauant et fructum impe diunt ac retardāt·nam humorem attra=hunt a radice que deberet transferri ad fructum nutriendum· et augmētandum et ideo debēt citius extirpari ne diutius crescentes diminuāt fructū vitis·et ideo tales plante adulterine dicuntur spuria vitulamina id est degenerantia ⁊ nō na turalia·vt habet in li·sapien·c·iiij·⁊ hec est littera rabani et antiquoꝝ quamuis augusti·in libro de doctri·christia·dicat· melius diceretur adulterine plantagi nes·qō verum est quo ad simplicium in tellectum· vera tamen littera est et bo=na quo ad intelligentes scz spuria vitu=lamina·et cetera·

¶De vinea·

Vinea (vt dicit papias) est locus vbi plantant vites·vñ et vinetū vocam⁹ locum vbi consita est vitium multitudo·vinea diligenter excolit et ab omnibus supfluis expurgat·a cultoribus sepi⁹ visitatur·et ne ledatur a bestijs macerijs ⁊ sepibus circūdatur·⁊ ne diripiātur fructus eius custodes i ea super speluncam ordinātur· in hieme sine custodia relinquit/sed in autūno a multis frequētatur· i hieme valde pallet in vere ⁊ in estate viret/floret/ac redolet·sz in autumno fructu gaudet·odor florētis vinee omni venenoso cōtrariatur·et ideo ipsa florente fugiunt colubri et bufones sustinere eius fragrantiā non valentes/ viroze et amenitate delectat visum/fragrantia ⁊ aromaticitate afficit olfactum saporis suauitate reficit gustum foliozuz lenitate demulcet tactum· aerem diligit purum/serenum(vt dicit plinius)et minus diligit tempus nubilosum terzā diligit calidam et siccam/ mediocriter pinguem atq; dulcē· nam qñ terza est nimis pinguis vel nimis humida/ luxuriat in ramos ⁊ in folia et paucos habet fruct⁹ quando vero est in terza harenosa ⁊ nimis macra/cito deficit ⁊ arescit cum ibi non inueniat sufficiens nutrimentū·Similiter si fuerit in terza amara vel salsuginosa/corrumpitur radix eius malicioso humore radicis substantiam subintrāte·et ideo diligit terzam dulcem ⁊ in suis qualitatibus temperatā·et ideo montes alti soli bene expositi sūt optima loca ad vineta·quia in eis humor est dulcis et calor fortis·et quanto vinea soli est magis exposita/tāto fructus reddit dulciores·¶Primo autem est fructus viridis durus/stipticus/et acetosus·deinde per decoctionem solis dulcis efficitur et deliciosus·sub foliis ipsius vinee latitāt vulpes vuas vinee corrodentes/auide ⁊ devastantes·et maxime vbi custodes sunt negligentes· nec prodest qđ aliqui mīⁿ⁹ sapientes ponūt et dandunt vulpiū aduersarios id est canes intra vitium macerias siue sepes· nam plus demolliūtur et destruunt vuas vinee/sic inclusi pauci canes q̄ furtiue facerēt plures vulpes vt dicit Isido·)et ideo sapientes vinitores summa indigent diligentia ne subintrent pozci seu canes domestici seu vulpes·A muscarum autem et vermiū corrosione nō potest seruari vinea nisi per ipsius manū qui omnia continet in sua potestate·vt dicit Isiō·et saluat magnifice vniuersa·

De vua·

Vua ab humeo humes est dicta/ quasi humida eo q̄ intrinsecus humoribus plena est·vt dicit Isido·li·xvij· Ex tribus autez componitur vua scilz ex folliculis/glarea/ et acinis· Folliculi dicūtur vinacia siue thece in q̄bus glarea cōtinetur·Et est glarea succus siue humor pinguis ipsi⁹ vue·Acini autem dicūtur paruula grana q̄ sunt in racemo· et dicūtur alio nomine acini ab aceo aces·et debet dici hic acinus misicut patet in maiori volumine prisciani vbi dicit illud verbum paulini· Exprimit humentes acinos succum q̄ liquentem· Aliqui tamē dicunt hoc acinū vua·⁊ est generale nomē ad botros ⁊ ad racemos· nam vua proprie est multorum granoz coadunatio· racemus autem dicit vnuz granū· botrus autem vuarum cōgeries vel congregatio·quia gallice dicitur moissine·Scōm papiam autem ⁊ Isidozū racemus est botrionis pars scz ramusculus cum vuis precisus·nam a ramo dicitur racemus·Scōm Isido·vue a multis dicūtur suburbane/ eo q̄ in vrbibus vendūtur ad comedendū· Commendat enim eas ⁊ species ⁊ iocunditas saporis quarum multe sunt species sicut sunt precoce sic vocate·quia cito matureſcunt et ante omnes calore solari decoquuntur/ q̄s greci lageos dicunt· quia festinat ad maturitatem sicut lepus· Item sunt purpuree/ a colore purpureo sic vocate· Item sunt verdarie sic dicte a magnitudine/sicut dactili a longitudine· Item sunt stepberite a rotunditate nūcupate·

Jtem ſunt cretanee ſic dicte/ eo q̄ rubeant velut ignis. Sunt aũt z aurnee vel ſcz albe mineo ſcz colore rubeo nõ p̄mixto. Jtem ſunt apiane faciẽtes vmũ dulce. quas niſi cito colligas/pluuijs et vẽtis z maxime apibus infeſtãtur. p̄ quarum depredatione apiane ſunt vocate. Jtem ſunt et bicubite a regione nomen ſortite. turbines/pluuias/z calores optime ſuſtinent z in terra macra nõ deficiunt. hmõi dicit eſſe baſilica. Jtem ſũt argute. quas niſi primo tempe colligas aut in terrã cadunt/aut humore computreſcunt. Jtem ſunt z elbolie id eſt varie q̄ neq̄ purpuree ſunt neq̄ nigre ab elbo colore ſic dicte. elbum enim inter album et nigrũ eſt medium. Sunt autẽ et multe alie differentie vuarum q̄ differunt ab inuicem z in colore et in ſapore/i magnitudine et virtute. ſed be ſunt magis famoſe (vt dicit Jſi. li. xiij.) Scõm Jſaac vero in die. color vuarũ quadruplicit variatur. Sunt enĩ vue omnino albe clare z aquoſe modicum carnis habẽtes cortices ſubtiles/oſſa exigua. Sunt etiaz vue omnino nigre/groſſe carnis et cortic. parui humoris/et oſſium magnorũ. Sunt et citrine que magis participãt cũ albedine q̄ cum nigredine. Sunt inſuper rufe que magis accedunt ad nigredinez q̄ ad albore. Albe leuiter nutriunt/facile digerũtur. venas penetrant z vrinam prouocant. Nigre ſunt dure digeſtionis tamen ſtomachũ plus confortant z etiã plus nutriunt quãdo bene digerũtur. Citrine autem z rufe ſunt medie in vtute. Et ſicut dicit idem Jſa. quãto vue ſunt maturiores/ tanto ſũt laudabiliores ad nutriendum z generandum bonum ſanguinem. meliores vue que minus habẽt carnis q̄ humoris. laudabiliores humores generant q̄ ille que ſunt pluris carnis q̄ hũoris. ij tũ ſunt tanti nutrimẽti.

De vua immatura.

Vua immatura eſt frigida z ſicca et multum acerba. potuit neruos ſua frigiditate. dẽtium etiam radices in tantũ/ q̄ obſtupeſcunt et vrentur quodãmodo congelari. virtutẽ emim habet ſtringendi/et coleticum vomitũ reprimendi/ et calorem epatis extinguendi/ſitim auferendi/acutum calorem mitigandi/hũores groſſos in oculis et in palpebris deſiccandi/ et pruritum oculorum et aſperitatez abſtergendi (vt dicit Jſaac.)

De vua paſſa.

Vua paſſa multis modis fit. aliquãdo enim torquetur illud pedũculus p̄ q̄ vua dependet a vite ita q̄ nõ poſſit humor vlterius ad vuã aſcendere et ſic p̄mittitur a ſole q̄ dies aliquos deſiccari. Et hec dicit vua paſſa propter calorem ſolis quam patitur. et eſt optima ad comedendũ. aliquãdo racemi mucſcũtur in pannis vitis z colligãtur folia filis ne racemi diſpergãtur. et poſtq̄ panis eſt extractus de clibano quãdo calor eſt tẽperatus imponũtur ibidez racemi muoluti z exſiccantur. ſimili modo dicũtur iſte vue paſſe. quia quãdam violentiam a calore clibani patiunt. ſimili modo quãdoq̄ in fumario fit vua paſſa. vñ dixit alexander nequã. Dant vuas paſſas cliban⁹ fumaria phebus. de vua paſſa dicit Jſa. in die. Vua paſſa p̄fecta in dulcedine eſt calidior maxime ſi nigra. nec nimis mollificatiua/nec nimis etiaz conſtipatiua. ſed media malos humores temperat z mitigat mollionez/ maxime quando pinguis eſt z carnoſa et cortius eſt tenuis. et eius oſſa ſiue granula ſunt exigua atq̄ pauca. huiuſmodi vua paſſa cõtra dolorem pectoris adiuuat/pulmonem mundificat/tuſſim ſedat/veſicaz et renes purgat. ſplenẽ tamen et epar non p̄uenit ſi habuerit duritiẽ z groſſitatem. vua aũt paſſa habens acerbitatẽ cũ quadã pũctitate minus eſt calida q̄ ſit dulcis et minus humida maxime ſi ſit alba et ideo parũ nutrit/ calorẽ extinguit/ventrem conſtipat et ſtringit.

De vino.

Vinum dr quaſi in vite natũ vel a vena/ eo q̄ potus eius venas ſanguine cito replet. (vt dicit Iſidor⁹. li. xxi. vbi tractat dẽ potu. Temetum aũt dr forte vmũ eo q̄ teneat mentẽ

et temerarie agere sepe facit · dicitur et merum quando ē purum ⁊ aque nō admixtū · ⁊ dr bachꝰ a libero pre q̄ vocabat bachus · ⁊ dr fuisse primus repertor vitis vel bachus dr ab effectu: qz fortitudine sua facit bibentes furere ⁊ i alios debachare · laudes aūt vini non pōt ad plenū describere etiam si viueret bachus ipse. Inter omēs aūt liquores ⁊ succos arborum vinū obtinet principatū · nā pre omnibus liquoribꝰ vinū moderate sumptuz corpa plus pfortat/corda letificat/morbos ⁊ vulnera euacuat atq; sanat · vnde Ysidorus in viti · dicit arū · Vinū dat bonum nutrimentū corpori/sanitatem reddit proditam ac custodit calorē naturalē · pomnibus cibis ⁊ potibus cōfortat ⁊ augmētat ꝓpter familiaritatis consortiū qō habet cū natura · vñ sanguinē purissimum generat ⁊ turbidum purificat et darificat · venarum ora aperit et ad interiora causa mundificādi sua subtilitate penetrat ⁊ tenebrosam fumositatē tristitie inductiuā illuminat atq; fugat · totius corporis mēbra corroborat ⁊ vigorem singulis administrat · vini enī bonitatē actio anime manifestat · facit in ea tristitie et dolozis oblivionē · nec pmittit eam sentire angustiā ⁊ dolorem · acuit intellectū et facit eum docilem ad inuestigandā rē difficilem ⁊ subtilem · animosam etiam ipsam efficit ⁊ audacē · vnde ptz vini excellentia cuius vsus puenit omnibus hominibus/etatibus/tempibus/⁊ regionibus si debito modo ꝑm vires bibentis a singulis assumat · senibus etiā puenit qa calor vini eoz repugnat frigiditati · Juuenibus cōuenit ꝑm cibum · qz natura similis est nature ⁊ etati iuuenili · et adolescentibus ⁊ pueris est cibus ⁊ medicina · qz eoz calor adhuc imperfecto nutrimētum exhibet ⁊ augmentū · ⁊ ipsorum humiditatē superfluam puerilem psumit et desiccat · in frigida regione et in hyeme vinū forte et multum puz puenit · in estate vero et calida regione vinū parum et multum mixtū vtile est · corpus enim humectat et refrigerat ꝓpter mixturā aque que subtilitate vini ad remotiora mēbra deducitur valde cito · ideo antiqui vocauerunt vinū tyriacā magnā · qz inuenerūt illud duarum rerū esse iuuatiuū · ca lefacit enī corpora frigida · et infrigidat calida · humectat sicca · ⁊ humida extenuat et desiccat · sed eius calefactio et siccatio est naturalis · humectatio vero vl infrigidatio est accidētalis · quia subtilitate sua portat aquam ad membra que necesse habēt infrigidari et humectari ipsa aqua · vt dicit idem · In vino autem considerātur ista substantia siue liquor/color/sapor/atq; odor · Nam scōm substantiam vini attenditur subtilitas et terzestreitas siue grossities atq; mediocritas Vinum substantialiter tenue et subtile · album est et clarum et cōuenit stomacho quia cito digeritur · ⁊ venas pfortat · mentem non perutit neq; ledit · nec neruis nec cerebro aliquod infert nocumētum · vinum autē terzestre atq; grossum est huic oppositum · stomachum enim grauat · et difficile penetrat · Color autem vini est quadruplex scz albus/niger/ glaucus/atrinus/⁊ roseus siue rufus · album vero ⁊ nigrum vinū ceteris est minus caliduz ⁊ album est magis humidum q̄ nigruz propter subtilitatem ⁊ aquositatem sibi dominātem · nigrum vero magis siccum est propter grossitiem et terzestreitatem ei magis substātialiter dominātem · Vina vero mediocres colores habētia sunt aliis calidiora · scilicz vinum citrinum/seu aureum · ⁊ vinum rufum · ⁊ hoc scōm q̄ magis ab illis extremitatibus sūt remota · sunt minus calida · ⁊ quanto illis sunt vicinora · tanto sunt magis calida ·

¶ De vino rubeo ·

Vinum rubeum valde intēsum in rubore · sicut sanguis fortissimum est ⁊ multum ledit caput ⁊ percutit mentem ⁊ fortem facit ebrietatē · et ideo optime indiget aqua immisceri · vñ si cōmisceatur quādo oportet et bibatur prout etatibus/⁊ temporibus/ et regionibus/ac consuetudini cōuenit atq; dez multū est laudabile qz grossos dissoluit humores · vias venarū a putredi-

ne mundificat ꝛ ſanguīē purificat ma
xime ſi vīmū fuerit puritatī·et ideo con
uenit ſenibus·qz eorum calorem ꝓfoꝛtat
et frigidoꝛum humoꝛ diſſoluit abūdan
tiam īn ſenium coꝛpibus collectoꝛ·vīnū
rubeum neceſſe eſt habere ſapoꝛem pon
ticum ſiue dulcem ꝛ liquoꝛem īnter groſ
ſum ꝛ ſubtilem mediocrem·ꝛ odoꝛ eius
īnter aromaticū ꝛ grauem· et tale vīnuz
ceteris eſt tempatius ad nutriendum·et
facilius mutatur īn ſanguīnē ꝑpter ſimi
litudīnē quā habet cum eo īn liquoꝛe et
ſapoꝛe ꝛ coloꝛe· Vīnū dulce et multum
rubeum iuuat ad mundificandum vina
pectoꝛis ꝛ pulmonis·valde enī eſt ſalu
ferum viſcoſi humoꝛis et lenitiuū/ꝛ im
mundicie abſterſiuū· Vīni aūt conſide
ratur odoꝛ nam vīnū aromaticum ſignat
ſuum liquoꝛem ſubtilem eſſe ꝛ tempaūt
omnīqz ſoꝛdicie emundatū ꝛ optime di
geſtiuū·et ideo clarum generat ſanguīnē
atqz mundū·et eſt coꝛdis ꝓfoꝛtatiuū/leti
ficatiuū/et fumi groſſi et obſcuri et tur
bidi expulſiuū·vī hypocras· Vīnum īn
quit odoꝛiferū ſubtilius ceteris eſt ꝛ leui
us ꝛ digeſtibilius ac nutribilius·qz na
tura īn eo ſuam compleuiſſe ſignat actu
onem· vīnū vero qō nullius eſt odoꝛis/
ſue vētoſitatis groſſitiez īmūat·ꝛ ideo
illaudabilis eſt nutrimētī·nec clarificat
ſanguīnem nec etiam ꝓfoꝛtat et generat
humoꝛes groſſos·et fumū turbidū et oſ
ſcurum vnde hoꝛribiliſſimū habens odo
rem et ſapoꝛem ponticuz peſſimum·eſt·
quia īnfert coꝛpoꝛi maximū nocumentū
peſſimū generat ſanguīnem et noxium
confert coꝛpoꝛi nutrimentū·ꝛ maxime ſi
vīnū fuerit valde nīgrum·ad qō pertinet
groſſities liquoꝛis et grauitas odoꝛis et
ponticitas ſapoꝛis· vīnū itaqz prędictis
qualitatibus temperatū ſi tempate ꝛ mo
do debito bibaē naturā adiuuat/laudā
bilem ſanguīnez generat/ſapoꝛem cibis
et potibus adminiſtrat/deſideriū ꝛ appe
titum excitat/vitalem virtutē ꝛ natura
lem ꝓfoꝛtat/ſtomachum ad cibum appe
tendū et recipiendum ac digerēdū iuuat
virtutem expulſiuam ad expellendū fe
ces excitat/ſitim ſedat/paſſiones amme
de malo īn bonum ālterat et immutat·
Nam animā vertit ab impietate ad pi
etatem/ab auaricia īn largitatē/a ſuper
bia īn humilitatē/de timoꝛe īn ammoſi
tatem·et vt breuiter dicā vīnū moderate
potatū·coꝛpis ꝛ aīe ſanitas eſt (hucuſqz
Iſa·īn die·)et pli·li·xuij·c·ix·vbi dicit·
Vīni natura eſt ipſo hauſto accendere vi
ſcera īntus·foris vero ipō fuſo īnfrigida
re membra que ab ipſo ꝓfundūtur·viri
bus aūt coꝛpis nihil vīnoꝛtilius ſi adſit
modus· nihilqz pīciōſius ſi modus ī ſu
mendo nō teneatur·vñ andꝛomides ſapi
entia clarus ſcripſit ad alexandꝛum ma
gnū cohibens īntemperantiā vīni īn bibē
do·Rex īquit memento te bibere ſangu
inē terze·nam bibere īntēpate vīnum
cicuta eſt homini ſeu venenū·quib⁹ ꝑce
ptis ſi ille temperaſſet/ꝓfecto amicos īn
temulentia non interimiſſet·vt dicit pli·
Idem mala aūt que facit vīnū ī tempe
rate ꝛ īmoderate ſumptum tangit ibidē
īn eo·li·c·vlti·Mentem īquit mutat īn
furoꝛem·īn mali impetum ꝛ obliuionez
boni·ebrioſo ſiquidem īneſt palloꝛ īn fa
cie et gene·pendule oculoꝛ aſſunt vlcera
ꝛ lippitudo·manus tremula/līnguaqz li
gata·poſtera die eructuationes alicuius
fedi velut de ſepulchꝛo/ꝛ grauiſſime ſen
tiuntur īn capite punctiones· amaricat
fumen ſcz palati ſummitatē·amicabilis
id eſt colera q̄ īntēdit ex calido fumo vi
ni et eſtualis ſitis toꝛquet guttur· nam
hec neceſſitas vīnū ſequitur·vt bibendi
ꝓfectudo auiditatē pariat rebibendi· vñ
moꝛe ſanguiſſuge vīnolenti quāto plus
bibunt/tanto plus ſitiunt· Ad hec verba
pli·addit Iſa·dicēs ſic· Si vīnū uſqz ad
ebrietatem ſepe aſſumptuz fuerit/ rōnis
lumen extīnguit/et vim brutalem cōfoꝛ
tat·vnde ꝑmanet coꝛpus velut nauis īn
mari non habens gubernaculum aut re
ctoꝛē·et ſicut militia non habens pīnci
pem neqz ducem·ꝑpter qō fauet ebri⁹ rei
non ānuende·ꝛ laudat qō īn ſe eſt illau
dabile·de ſapiētibus facit ſtultos·de be
nuolis puerſos efficit ꝛ malignos· Naz
ebrietas eſt oīm vitioꝛ fomes atz cā·īō
dūt·n· ebroſi ī hoīcidia adulteria ꝛ furta

et ideo volentes custodire familiã opor
tet eos a vino custodire ne vnũ plus bi-
bant q̃ eor virtuti expedit ⁊ nature.

¶ De vino nouo.

Vinum nouũ qđ de lacu id est de
cuppa nouiter est sublatũ: vocat
mustũ qñ scz de torculari primo
est expressum. et est sic dictuz quasi tenẽs
mus id est terrã siue lutum. mus enĩ gre
ce: terra dr latine. vnde et hum⁹ terra dr
humefacta. In musto aũt partes terree
et feculente que partibus aqueis et ae-
reis sunt admixte in quas agens virtus
ignea fortissimã faciũt ebullitionẽ. naz
partes ignee ⁊ aeree mouẽtur sursũ. par
tes vero terree deorsum. et ex tali ptur-
batione ⁊ repugnantia fortis fit ebulli-
tio: donec vincente calore puri ab impu-
ro fit separatio: et completa digestio.
Inest autem musto tanta vis feruoris:
vt vasa fortia ex eo plena ablq; spiramĩe
mox dirumpat. vt dicit pstã. et grego. su-
per iob. vnde per spiraculi apertura spu
mosi vim imundicia ad vasis supficiem
vi caloris eructa ptinue euaporat donec
purissimũ vinũ fiat. In principio autem
qñ mustum eliquat: valde est turbidum
atq; spissum. et ideo vt dicit Isa. bibitũ
grossum generat fumũ terribilium som-
niorũ inductiuum. malos generat humo
res. rugitũ facit et inflationẽ in intesti-
nis mustum nouũ valde ventosum est ⁊
spumosum ꝓpter resolutionẽ partium vi
caloris. vñ galie. Vinũ quodcũq; est re-
cens nõ habet vim ducendi cibum p cor
pus vnde ventositatẽ et inflationem ac
fastidium generat. qñto plus aũt durat
post expressionem a torculari: tãto plus
clarificat et depuratur: ⁊ amplius intẽ-
ditur calor eius. quãdo enĩ adhuc est mu
stum: ab ebullitione nõ quiescit. nec ter-
restria ad suum locũ descendunt. nec ae-
rea ⁊ ignea sursum locũ suũ petunt ⁊ re-
manet adhuc indigestum. et ideo qñ vi-
num est bene defecatum/ lucidũ atq; cla
rum laudabile est ⁊ amicũ nature. quia
tunc portatur calor eius quotidie. et taz
in odore ⁊ sapore q̃ in virtute meliorat
nisi fortitan a corrupto aere vel ab aliq̃
corrupto vase corrumpatur. Nam sivas
ipsum ptinens corruptũ fuerit: et ipm
vinũ corruptum erit. Ex aere autem cor
rupto et calore vel hũiditate nimis dis-
temperato: vinum sepe corrumpitur. et
ideo nunc acescit: nũc pinguescit/ vel to-
taliter computrescit. et tunc nature ho-
minis est pessimum ⁊ maxime inimicũ.
et est fugiendum simpliciter vt venenũ.
Vinũ etiam vetustissimũ in calore exce-
dit temperamentũ: et ideo saporem mu
tat et colorem. et tale vinũ suo acumine
ledit cerebrum et percutit mentem. ⁊ sua
siccitate ⁊ caliditate inflammat substan
tialem humiditatem. extinguit calorem
naturalem. et ideo nec nimis recens nec
nimis antiquũ est laudabile: sed potius
inter duo extrema est mediocre sm q; ab
extremitate noui ⁊ veteris magis est re-
motum. quia illud maxime est temperatũ
hucusq; Isaac in dietis.

¶ De vino condito.

Vinum conditũ fit artificialiter
ex admixtione aromaticũ tam
specierum q̃ herbarum. vt pa-
tet in vino saluiato/ in vino rosato/ ⁊ ga
riophilato. et est illud vinum conueni-
ens tam in potu q̃ in medicina. virtus
enim tam specierum q̃ herbarum im-
mutat vinũ et sibi confert virtutem sin-
gularem. et ideo talia vina sunt salubri
ora ⁊ delicatiora qñdo eis salubres spe-
cies debito modo incorporantur. virtus
enim specierũ conseruat vina ne de faci-
li corrumpãtur. vnde talia vina suo sa-
pore delectant gustum/ excitant appetitũ
tum. sua aromaticitate confortãt tam ce
rebrum q̃ stomachum. mũdificant etiaz
sanguinẽ et penetrant ad interiora tam
venarum q̃ membrorũ (vt dicit Isaac.

¶ De vino primo dulce.

Vinum primo dulce ⁊ temperatũ
in sapore p solis vel aeris deco
ctionem ⁊ longam ebullitionem
corrũpitur/ et in acetositatẽ conuertitur:
quando nõ habet vim qua custodiat. vt
dicit Isaac in dietis. in. c. de aceto. Naz
per accidentalem calorẽ virtutẽ caloris
naturalis excedentẽ ⁊ vincentẽ subtiliat

substãtia liquoris p calorẽ accidẽtalis ebullitionẽ z extinguit calor naturalis vnde vinũ quod ꝓmo erat subaliter vel naturaliter calidum/p corrũpentem calorem efficit essentialiter frigidum et cõuertit in acetũ·magis autẽ siccum est ꝙ sit frigidum· moderate eni infrigidat sz i primo gradu/sed fortiter desiccat·quia in tertio gradu vt dicit ibidem·vñ ꝓpter subtilitatem sue substãtie et frigiditatis debilitatem ꝓfozat de facili corpus z pene trat ad loca q̃ valde sunt remota· vnde nullus alius liquor acetosus vt maligranati z si miliũ habet vim penetrandi ad loca tam profunda·qz talis liquor in locis vicinis opatur efficacius ꝙ in remotis·vnde qui vult infrigidare calorẽ stomachi aut alia sibi vicina membza vtilius vtitur granatorꝝ succo ꝙ aceto·sz ad loca remota infrigidanda vtilius est acetum ꝙ succus granatorꝝ vel agresta·habet enim vim vinacem qua dirigitur ad longinqua·idcirco est dissolutiuũ et extenuatiuũ z incisiuum·et ideo sanguinem et lac coagulatũ calefactum i stomacho dissoluit si bibatur·Est etiã acetum(vt dicit ibidem) stomachi confortatiuum/ appetitus excitatiuũ· z augmẽtatiuũ et malorum omniũ ad stomachum descendentium potenter repressiuũ· Est etiam contra venena et venenosa mozrem infe rentia·vt est ipsum apium/iusquiamũ z euforbium iuuatiuũ(hucusq; Isaac·Secundũ plinĩ vero et diasco·acetum forte positum super ferzum vel frigidũ humũ/mox ebullit·fluxum ventris z sãguinis sistit si inuenit ventrem plenum soluit si vacuum ipsum stringit·litargicis z freneticis subuenit·vulnera recentia mũdificat et abluit/z ipsa intumescere non permittit·fetorem oris z gingiuarũ abluit et abstergit·neruos dentium percutit/et ipsos hebetes z stupidos cito facit vomitum et nauseam repimit et compescit·gargarisatum auribus surdis subuenit/et vias auditus aperit·oculorum aciem exacuit/corrodit metalla z ex eis diuersi colores gignuntur· vt cerusa ex plumbo·es viride ex cupro· lasurũ ex argento· ouũ in aceto dimersum ꝓ plures dies mollificat in testa z eum ad modũ pellicule molle facit·fex aceti valet contra morsus serpẽtis cornuti/qui dicit cerastes·similiter cõtra morsus rabidi canis et cocodrilli· (hucusq; plinius libro xxiij·ca·x·

De vinacio·

Vinacium et vinarium dicuntur posterius vinũ/quod compressis vlmis vltimo eliquat· et est quasi fex totius vini· Vinacia dicuntur pellicule z acini/que remanent expresso vino·et post collectionẽ vini extra proiiciũtur· vnde dicitur in grecismo·Pelles uarum vinacia dic fore tantum·Et dicas acinũ/quod in vua cernis acutũ·Vinacia vero libenter comedunt sues quãuis modicũ aut nullum ꝓbeant eis nutrimentũ·nam plus inflant ꝙ nutriant·

De vinaria·

Et vinaria vinarie dicitur celarium vel locus vbi vinũ occultatur et reponitur·vnde quãto locus ille frigidior est et siccior/tãto est aptior ad vina in dolijs reposita conseruãda·et ideo excauant loca lapidosa z subterranea vt in eis vina melius cõseruẽtur a corruptione calidi aeris ne arescãt vel alio modo corrumpantur·

De viola·

Viola ꝓpter violentiã odoris sic est nominata(vt dicit Isidorus)cuius tres sunt species·sz purpurea/alba/et mellina·sed omnium folia nature frigide sunt z aquose·z etiam solutiue· vñ viole cũ melle et aqua decocte soluunt ventrem·similiter si cum zucchara macerẽtur et in vase vitreo diu soli exponãtur/aluum laxant/inflationẽ mitigãt calorem febrilem alterant sitim sedant·semen eaꝝ partũ mulierẽ efficit z excludit·lũbricos occidit·calefactõi epatis subuenit·herba quidẽ modica est viola in substantia q̃ recens melior est ꝙ antiqua·cuius flos maximi est odoris· vñ odor eius cerebri calorẽ mitigat et spũs aiales recreat et ꝓfortat·somnũ ꝓuocat·

qz cerebꝝ refrigerat/tempat/humectat· quanto flos eius est virtuosior/tāto plꝰ inferius caput deprimit et inclinat· Item flores vernales prius oriuntur et sericius manifestant· paruitatez eius in substantia magnitudo odoris pariter et virtutis nobiliter recōpensat· vt d· dias·

¶ De vlmo·

VLmus nomē accepit eo qꝺ in locis vliginosis et humidis melioꝰ proficit· nam in montanis et asperis minus leta est vt dicit Jsi·li·xvij· radices in terra profunde figit et de profundis terre visceribus ad nutrimentum ramoꝝ et frondium humorez sugit· ramos multos et nodosos ex se mittit· et foliorum suorum densitate vmbram viatoribus gratam facit· Est aūt arbor sterilis z tm inter glandiferas a plinio cōputatur· flores habz subalbidos z odoriferos ad modum tilie· et quedā sūt grana vt cubebe· sed eius fructus est inutilis· eius flores frequentant apes ex eis mellis dulcedinem colligentes· set quis quasi sterilis sit in se· tamē vtilis est vti fructifere· cuius fructus et palmites sursum erigit z sustentat· corticem habet durum z rugosum· sed est lignū molle interioꝰ z lenissimum et ad sculpendum valde aptum· sicut tilie· vt dicit Jsido·

¶ De vrtica·

VRtica er eo est vocata qꝺ tactus eius corpꝰ adurat· Est enī ignee nature (vt dicit macro·) fecūda nō modica vis illius dicitur esse· vñ nec immerito nomē sumpsisse videtur· Tactaqꝫ exurat digitos vrtica tenētis· Vrtica autem est duplex· scilz vrens et mordens· pustulas z pruriginē gignēs· aspera habet folia et acuta et subrubea· bastulas habet angulosas z villosas z manus tangētis vritiuas· et est grauis odoris et subamari saporis· Alia est vrtica qꝺ dr mortua folia hūs albiora z molliora et magis rotunda z tangentes non erurit· florem habet nūc rubeum/nunc album· et valde grauis odoris pariter et saporis· vtraqꝫ vrtica ē medicinalis· naz succus eius cū vino bibitus· valet cōtra

hictericiam et cōtra colericam passionē· cum melle curat antiquā tussim et mundat pulmonem· et ventris inflationem sedat et tumorem· folia eius cū sale contrita vulnera sordida mundāt z curant· similiter morsum canis sanant etiam cācros· radix eius contrita cū vino et cocta in oleo valet cōtra tumorem splenis· succus eius flurus sanguinis de naribꝰ sistit· cum mirta menstrua stringit· semen eius cū vino bibitum precipue mixtum melli et piperi mouet venerez et puocat vrinam· herba recens cocta ventrē mollit si comedat· vnde dicit plinius et precipit vrticam recentem quādo pmo crescit in marcio decoquere p modum oleris et comedere contra multas corporis passiones· vtilior tamen est in medicina qꝫ in esca·

¶ De zizania·

ZIzania herba quedā est de qua Jsido· libro· xiij· quā poete infelix lolium dicunt· eo qꝺ sit inutile et infecundū· et est feminini generis in singulari et neutri in plurali· vt dicit idem· Nascitur autem inter triticum temporibus corruptis atqꝫ siccis· quādiu est in herba similis est tritico· z ab eo poterit vix discerni· suffocat autem ipsum triticum atqꝫ ledit· nisi ab eo cautius separetur cum cautela magna· Non est zizania qñ adhuc recēs est eradicāda· neqꝫ inter similitudinez quā hz cū tritico vel zizania colligat vel triticū sub zizanie spē euellatur· Cautius igit est vt quādo triticum a zizanijs ñ discerni· vsqꝫ ad messez utrūqꝫ crescere pmittatur· et tunc zizanijs p semen cognitis a tritico et discretis p fasciculos colligantur· et tritico in horreis recollecto zizania p fasciculos cōburātur· Habet autem zizania vim acutam et quodāmodo venenosam/inflatiuā/et ventosam· et ideo inebriat et mentem percutit et caput ledit· immutat sapozem panis cui admiscetur et infecit· et si in multa qntitate comedatur· valde ledit· imo quādoqꝫ interimit et occidit· Quis aūt sit noxia interioꝰ in corpe ad edēdū· vtilis tm extrinsecꝰ est ad comedēdū·

nam si cum farina ordei et puluere thuris ac troci misceatur: conceptū adiuuat in mulieribus atq; partū mixta cū sulphure et aceto: valet ptra impetigīnem/ serpigīnē et pruritū: mixta cū semie limi et mumo cocta dissoluit apostemata: scirroticū siue durum decoctum cum semie cortice et radice sanat vulnus et mūdificat putrefactum: valet etiā cōtra fistulam et cōtra cancrum: mire puocat menstrua et mundificat matricē et dispōnit ac prepat ad pceptū: vt d: pli: et dias:

¶ De zinziber:

Inziber est radix herbe et est calidum et humidū: vt dr in plate: Et est aliud domesticū aliud siluestre: acutiorem habet saporem siluestre domestico: et est solidius colore non adeo album: sed facilius frāgitur: valet contra frigidas causas pectoris z pulmonis: stomachi dolorē et intestinor ex inclusa ventositate vementē mitigat z dissoluit: si vinū decoctionis eius cū cinnamo calidum assumatur: stomachum pfortat et digestionem purat: visum acuit/z pānū siue telam in oculis extenuat et psumit: et hoc melius fit domesticū q̄ siluestre: quāto albius est et recentius: tanto est acutius et melius: p duos annos vel tres seruat in bona efficacia: sed post arescit et a vermibus pforatur: propter humiditatē enim suam putredini est appropriatū vt dicit Isa: vnde qui vult id diutius reseruare: oportet vt ponat iter piper: vt piperis siccitate humor zinziberis temperetur: vt dicit idem:

¶ De zedoario:

Zedoarium calidum est et siccū: et est domesticum magis eligendum: et id qđ est magis citrinū: tenue/et longum: in sapore acutū nō pforatum: siluestre est subalbidū et stipticū cum acumine modico: valet ad illa q̄ zinziber: sed stomachum et corpus cōfortat et appetitū prouocat: vt dicit plate:

¶ De zūchara:

Vcharum vel zuchara fit de quibusdam cannis et arundinibus que crescūt in stagnis iuxta miluet illarum cannarū succus dicatur canna de qua fit zuchara p decoctionē: sicut solet fieri sal de aqua: canne vero pistate ponūtur in lebete et decoquūtur ad lentum ignem vsq; ad spissitudinē: Et primo videtur ex toto transire in spumam: sed post facta residentia spissius et melius petit fundum: supius autem manet qđ est vanū et spumosum: et est minus dulce z forsan minosum z inter dentes nō crepitat quādo masticatur: sed euanescit subito z liquescit: bonū autem econuerso: bonum enim positū in vasis rotundis ad solem durum efficitur atq; album: Aliud autē est citrinū et est calidius alio: et ideo nō debet in acutis febribus exhiberi: zuchara autem bona est tempata in qualitatibus suis: et ideo vt dicit Isa: in dietis habet virtutem colatiuā/ dissolutiuam extenuatiuā/et ventris absq; vlla morsura humectatiuā: et stomachi mundificatiuā: asperitatis pectoris et pulmonis lenificatiuā: vocis clarificatiuam: tussis et raucedinis ablatiuā: humiditatis cōsumpte restauratiuā: pontricitatis z amaritudinis specierum aromaticarū temperatiuam: et ideo summe vtilis est in medicamis vt in electuarijs/ in pulueribus/in sirupis (vt dicit Isa:) tamen aliquātulum ventrem inflat precipue post cibus sumpta: quia omne dulce est inflatiuū de natura sua: de facili etiam in coleram rubeam transmutatur si colericis tribuatur: sicut enim acetositas acumen colere reprimit et extinguit: sic dulcedo quasi ei cōtraria coleram exatat atq; nutrit: vt dicit Isaac in eodem ca:

¶ Finit Liber xvij:

De animalibus Liber .xviij.

Ompleto tractatu de terre ornatu quo ad mineraliū z vegetabiliuz ꝑtes q̄z fit mētio i scriptura diuina · vltio de ꝑtibus rez z ꝓcipue aīmaliū est tractādum · et primo in generali · deinde in spēali · de singulis animalibus bestijs scz z iumentis reptilibus quoz noia in textu z in glosa inserūtur · Dicitur aūt animal omne qđ consistit ex carne z spū vite animatum · siue sit aereū vt volatilia · siue aquaticū vt natatilia siue terzeum sicut sunt agrestia et gressibilia scz boes reptibilia bestie et iumenta · Ponit autem moy · tria aīantium genera scz iumenta · bestias et reptilia · vt patz in gen̄ · i · (vñ dicit basilius in exame ·) Jumēta sunt animalia in vsum et adiutoriuz boim mancipata · et quedam sunt deputata ad laborādum z vt equi et boes boues z cameli z hmōi quedam ad laneficiū vt oues z hmōi · q̄dam ad vescēdum z vt sues z porci · Reptilia aūt sunt illa que corpis contractione et extensiōe mcuruātur et mouētur in anterius vt vermes z serpentes z colubri · Et sunt tria genera scz trahentia ore vt vermiculi qui se ore trahunt · et sunt serpentia vt colubri qui vi costaz se se rapiunt · Sunt etiam z repētia que pedib⁹ repunt · vt lacerte z botrate z huiusmodi · Bestie aūt dicūtur quasi vastie que naturam habent feritatis · nunc autez seuiunt vngue nunc cornu nunc dente vt apri leones tigrides atq; lupi · cōmuniter autem dicūtur bestie animalia indomestica que iumentis sunt fortiores natura liter · sed sunt seuiētibus bestijs mitiores vt cerui et hmōi · Inest autem cūctis aīalibus virtus motiua et sensitiua · sed ꝑ magis z minus · nam ꝑ puriorem sanguinem z subtiliorem quedaz sunt viua ciozis sensus et fortioris estimationis et pluris sagacitatis · hinc est q̄ bos est piger et stabilis · asinus stolidus · equus feruens in cōcupiscētia femināz · lupus indomitus · leo audax · vulpis astuta z dolosa · canis gratificus et memor amicitie et sic de alijs · vnde bonitas vel malitia moris in aīalibus bonitatem vel malicīam sequitur cōplexionis · vt dicat basiliꝰ · Idem etiaz dicat aristo · in libro de aīalibus · Dicat etiā q̄ dicūt animalia ꝑ mores quia quedam sunt magne mansuetudinis vt vacca / ouis · et quedam indomite feritatis / vt tigris z aper agrestis · z q̄dam magne magnanimitatis vt leo · et quedam magne fortitudinis z astutie et malaz opatōnuz vt lupus vulpes z buiusmodi · et ista diuersitas accidit ex diuersitate virtutis dissimiliter in diuersis Nam vt dicat idem in li · i · Animalia q̄dam habent sanguinez et quedaz non · vt apes et omne animal rugosi corpis · sed alium habent humorem loco sanguinis habentia aūt sanguinē sunt maioris corporis z virtutis · hinc est q̄ quedam animalia diligūt societatem · z gregatim incedunt vt cerui onagri et cameli · et quedam societatem fugiūt z simul socialiter habitare nō pūt · vt aues vncoz vnguiuz et bestie que de preda viuūt · (ad hoc dic̄ idem in li · i ·) animalia quedā sunt vtbana quedam aggrestia · et inter omia animalia homo nō pōt viuere solus · vt grues z apes et formice cōmunicāt homini Discrepant etiam animalia plurimū in nutrimēto (vt dicat idem) quedam vescūtur solis carnibus · sicut leo tigris lupus et hniusmodi · quedam vescūtur indifferenter carnibus z ossibus · vt canis · z huiusmodi · quedaz gramimibus z frugib⁹ nutriūtur vt equi cerui et hmōi · (et vt dicat aristo · li · i ·) quedam animalia habēt ꝓprium gustabile sicut apes quaz gustabile est mel z planta · quedam de numero dulciuz sicut aranee gustabile est musca · viuit em̄ de venatōe muscaz · et quedam sunt venātia alia animalia vt leo lupus et similia · et q uedaz sunt accumulantia suū nutrimētum in sicut bercius e formica · Causa aūt quare omne animal indiget nutrimēto (vt dicat auicē ·) est hu

miditas substãtie ⁊ calor dissoluens būi ditatem·⁊ aer calidus circũstans·vnde quia cõtinua fit p calorem humidi dep ditio·necessaria est beneficio nutrimẽti dependiti restitutio·et quedam querũt victum suũ denocte vt aues lucifuge·et q̃dam de die·Dicit etiaz aristo·sicut ⁊ auicen·q̃ quedã aialia omni tempe sunt siluestria·et quedaz semp domestica vt homo mulus ⁊ capra·et quedaz cito domesticãtur vt elephas·De omni aũt genere aialium domesticoꝝ inuenitur agrestia· sicut siluestris homo· siluestris bos· siluestris equus· siluestris canis· agrestis porcus· et quedã aialia sunt magne impetuositatis ⁊ bellicitatis· ⁊ maxime tempe coitus et amoris· In omnibus aũt amantibus est appetitus delectatiõis·⁊ tũc masculi zelant ⁊ pugnãt pro femmis·et quedam aialia ingemãt vt sint illo tempe coꝝ cornua dura vt porci agrestes qui cõfricãtes se arboꝝib⁹ intrant lutũ ⁊ ideo tũc pugnãt (vt dicit aristo·) et quedaz aialia sunt magne refrenatiõis· et quedaz magne ire ⁊ tenacis memorie· sicut canis camelus ⁊ asin⁹ et quedã sunt debilis memorie· vt struthio ⁊ colũba· et solus homo memorat oblita·(vt dicit auicen·) multa tñ animalia retinẽt memoriam eoꝝ que vident ⁊ addiscũt·vt dicit aristo·li·i· In solis autem hoibus est mẽoria put mẽoria subtilitatem rõi· et ideo dicit aug⁹·de ciui·dei li·xi·Est inquit admirãda quedã in brutis prudẽtia in quibus tñ nulla sit prudentia loquẽdo scia·quedam tñ in eis similitudo scie reperitur·euidẽtem em̃ habent solertiam in educatõe fetuũ·in edificatõe latibuloꝝ ⁊ mansionũ·in inquisitõne nutrimẽtoꝝ·in medicatõe vulneꝝ·in fugacitatiõꝝ·in plagio mutatõis temporꝝ futuroꝝ·in cognitõe ⁊ amore partiũ suoꝝ· nam ceruus ceruã diligit· et leo leenã· ⁊ vsus vsam· ⁊ sic de aliis·(dicit etiã aristo·) q̃ in omni aiali est radicale mẽbruz q̃ principiũ est oim virtutũ naturaliũ spũaliũ ⁊ aialiũ·et hoc ẽ cor vel aliquid loco eius·a cuius radice (vt dicit auicẽ·) incipit oim aialium creatio formatio et figuratõ· formato aiali bruto et p secto faciem bz reflexã ad suũ materiale et originale principiũ scz ad ipam terrã· Sola em̃ statura erecta est a nature principio hoi rebuata· in quo natura hois super cũcta aiantia est nobilitata et mirabiliter sublimata (vt dicẽ poeta) Os hoi sublime dedit celũq; tueri ⁊· (pter qõ dicit basi·) Si hõ corpis voluptate fedatur obediẽdo ventris luxurijs ppatus est iumẽtis inspi·⁊ si·f·est illis· Itez dicit basi·oia fere terre aiantia genitali stimulãte ad ppagatõez sui generis ⁊ successionez plus aiant·et hoc potissime accidit tpe vernali qñ virtus calozis celestis incipit in aiantiũ corpib⁹ quodãmõ dñari Silẽ dicit aꝝ·⁊ etiã auicen· oẽ inquit aial bñs semen generat aial sibi sile·et ideo aiali nõ valenti seruare spem suaz in se dedit natura membꝝ vt semen expellat ⁊ aliud membꝝ vt semen recipiat·sic in fcia est matrix et hoc est generale oibus aialibus in quibus est discretõ sexus·qz masculus se bz p moduz formefcia p modũ materie·et ideo oẽ femininũ bz matricem vel aliud loco matricis in quo suscipiat fetũ suũ·et hoc accidit diuersimõe in diuersis·qz alio mõ in ouãtibus et alio mõ in alijs aialibus interius pfecta aialia cõcipiẽtib⁹·sicut demultis exẽplificat auicẽ· pfert aũt auicen·(sequens aꝝ·) oia aialia bñtia sanguinez nõ bñtibus·et dicit q̃ ista simplr sunt nobiliora ⁊ maiora in quãtitate ⁊ virtute exceptis paucis beluis aquaticis et marinis·(et subdit)·q̃ oẽ aial bñs sanguinẽ nobilez quatuoꝝ mouet instrumẽtis qz quatuoꝝ pedibus vt in brutis· aut duab⁹ manibus ⁊ duobus pedibus vt patz in hoibus·silr in duabus alis ⁊ duobus pedibus·vt patz in auib⁹ et pennatis·multa tñ inueniũtur aiantia plures pedes bñtia vt patet in cancris et in erucis ⁊ in alijs·silr etiaz et plures alas vt patz in papilionibus apibus et locustis·et in istis minis viget sanguis· qui nature est thesaurus·pter qõ plus et efficatius opatur·iij· ozgana in primis q̃ multiplicia in secũdis et habiliora sunt

De animalibus

membra et efficaciora animaliū ad operandum in pte anteriori q̄ in posteriori quia calorīs sanguinis cordis plus participant et eis vicinius approximāt. Generales aūt animaliū ꝓprietates tangit auicen. (sic dicens (Comunicant autez quedaz animalia in mēbris/vt homo et equus/in carne et in neruo. Discrepant aūt inter se in multis. primo in qualitate z habitudine mēbroꝝ tam simpliciuz q̄ compositoꝝ vt testudo habet conchas et hericius spinas z homo non. et habet equus caudā z homo non. Item discrepant in quātitate/vt apertura oculi noctue est magna/et aptura oculi aquile ē parua. Item discrepant in numero quia quedaz sunt bipedalia/et quedam quadrupedalia/et quedaz multipedalia. vt ptz in araneis/quaꝝ q̄dā pedes habent octo et quedam būt decem. Itez in qualitate z in coloze et in figura/aut in mollicie z duricie/vt pes bouis est valde durus. pes vero boīs est valde mollis. Itē discrepant in situitate. vt patz in māmillis equi z elephantis. nam māmille elephantis sub pectoze et equi sub inguine situm habent. Item discrepant in actōne vt ptz in auribus elephātis cū quib⁹ pugnat z in naribus suis quibus pugnat. Item differūt in passione. vt patz in oculis vespertilionis qui sunt valde debiles/et hirūdinis ecōuerso sunt valde fortes. vt dicit auicen. Item dīnt in animi appetitu. nam quedam sunt fortis appetitus ad coitum/et quedaz debilis vt elephas z turtur. et quedaz appetūt cū omni spē/et quedam tātuz cum sua. et quedaz sūt sp contmētia vt apes. Itē q̄daz sunt magne auiditatis z vozatōis in edendo. et ideo quedā venātur de nocte vt lupi qui dicūtur babala. et quedaz de die vt accipiter z aquila. z quedā vtroq; tpe scz de die z de nocte scz catti. Item in omni animali necessaria sunt diuersa mēbra sibi inuicem subministātia/ꝓpter diuersitatē opatōnū. vnde z ossa sunt necessaria vt sint totius corpis sustentamētum. cartilagines necessarie sūt ad defensionē carnis ab ossium lesione. nerui etiam necessarij sunt ad mēbroꝝ cōiunctōnem z sensus ac motus p mēbra deportatōnem. et sunt duri ad inscisionē/z flexibiles ꝓpter incuruatōem. caro fuit necessaria ꝓpter vacui impletōem/z caloris vitalis conseruatōem. cor necessariuz est ꝓpter vite spūum generatōem. pulmo ꝓpter necessitatem respirādi/z frigidi aeris attrahēdi ad caloris cordis mitigatōem. stomachus ꝓpter ciboꝝ primā digestionē. epatis suba est necessaria ad sanguinis generatōem. vene sūt necessarie ad sanguinis p mēbra deportatōem. intestina fuerunt necessaria ad fecis depuratōnem et euacuatōnem. renes z genitalia ad spēi cōseruatōem. fel necessariū est ꝓpter digestionis ꝓportatōem. splen ꝓpter superfluam būoris melancolici recollectōe in caput cū suis cōtentis fuit necessariuz ad totiꝰ corpis z capitis ꝓiunctōem/ vocis formatōnem/z ad cibi ac potus ad stomachuz transductōnem. pectus necessariū est ad cordis z spūalium mēbroꝝ defensionem. brachia z manus ad opatōem. latera z coste ad naturaliū mēbroꝝ ꝓsernatōem. crura z pedes ad corpis supportatōnem et volūtariaz de loco ad locū corpis motionē. cutis est necessaria ad oīm interiorum ab extrīseco nocumēto munimen et pili sunt necessarij ad cutis ꝓseruatōz vngule fuerūt necessarie ad extremitatum custoditōem/z etiā in multis aialibus ad defensiōem. Ingeniata est enim natura in singulis aiantibus/vt aliquid hēant munimēti cōtra lesionē. z ideo cerui būt cornua/apri culmos/z leones vtūtur vnguibus p mucrone. z sic patz q̄ in aialibus nihil est superfluū vel dim mutū. Minora aūt aialia que carent dētibus acutis z vngnibus z cornibus agilitate mēbroꝝ z abilitate ad fugaz munitur vt patz in leporibus z damulis z hmōi. Itez oīe aial generās aliud aial habet oculos ꝓter talpā que habz oculos clausos tela et hec tela data est ei ꝓpter debilitatē visus. Et oīe aial bīs aures mouet eas ꝓter boīem. Et oīe aial spirat/sed quedaz p vias manifestas vt p os et p nares. z quedam p vias occultas scz p

occultos pozos·vt apes ꝛ muſce/et ani=
malia cozpis anuloſi·Et oīe aīal qua=
drupes bñs ſanguīē bz medullā·et ma
xime homo multuz bz de medulla reſpe
ctu ſui cozpis/ꝛ hoc fuit neceſſariū ꝓpter
multiplices eius opatões· Et oīe aīal
bñs cozna bz ſoleas pedis ſciſſas exce=
pto aīali vnicozni qđ vnū cozna habz ī
fronte ꝛ vnā ſoleam ī pede ſicut equus
et oīe aīal cornutū habet cozna vacuū
ꝓter ceruū ꝛ vnicoznem· ꝛ oīe aīal coz=
nutum eſt quadrupes bñs ſcz cozna na
turaliter/excepto ſerpente quodaz ī e=
gypto qui cozna tus ītuemitur/ꝛ ceraſtes
a multis nūcupaī·et dico de aīalīb⁹ coz
nua bñtīb⁹ que ſunt de natura oſſis·nā
teſtudines bñt cozna quedaz mollia et
viſcoſa tñ cozna nō ſunt/ſed poti⁹ que=
dam additamēta cū quibus teſtudines/
quia debilis ſunt viſus vias ſibi querūt
et ſi qua occurzerint eis dura ſtatim coz
nua retrabūt/ꝛ ītez ſuas conchas ſe re
condūt·nam ſuis conchis vtūtur pro do
mibus ꝛ ꝓ caſtris·Itez quedā aīalia ba
bent dentes ī vtraq; mādibula·ꝛ q̄daz
ſuperius tātuz·et que non bñt dentes ī
ſupioz mandibula/ſunt cozнuta·qz ma=
teria illa tranſit ī cozna·nullum aīal
bñs dentes recuruos/ ſiue culmos vt a=
per/bz cornua·qz materia illa tranſit ī
culmos·culmus eīm ꝛ cozna ſimul non
cōuenīūt· ꝛ aīalia deputata prede bñt
dentes diuiſos/ꝛ acutos/ vt melius poſ
ſint ītrare p̄dam/et euellere fruſtuz vt
lupi ꝛ leones· aīalia vero domeſtica vt
vacca/ꝛ domeſticabilia vt elephas ꝛ ca
melus dentes bñt equales ꝛ ꝓtīnuos·q·
ſint vnū/vt melius comedāt herbam/et
equalius ꝓſcīdūt eā circa terzaz· nec bz
aliqō aīal plures ozdines dentiuz ī oze
q̄ duos exceptis piſcibus/qui ꝓter den=
tes maiozes quos bñt ſerzatos/ꝛ diſtan
tes ī mandibulis/ bñt ītrius dentes
quodāmodo ītſitos/quibus(vt dic̄ ax·)
recolligūt cibos/ ne aque liquiditate de
oze citius diluētur·vt ptz ī lupis aqua
ticis/lucijs ꝛ etiaz ī multis alijs·Jn ī
dia tamen dr̄ aīal eſſe mōſtruoſuz ſiḉ ī
cozpe vſe ī crīne/homini ī facie/et bz
caput rubeū ſicut mīiū/os maximuz ꝛ
horridum/ꝛ ī vtraq; mādibula tres oz=
dines dentiū muicem diſtīctoz/cuī⁹ ex=
tremitates ſunt vt leonis·ꝛ cauda eī⁹ eſt
ſimilis caude ſcorpionis agreſtis haben=
tis aculeū·et pcutit plus ſuis ſicut poz=
cus agreſtis ſuis ſetis· et bz vocē horri=
bilem ſicut vox eſt tube·ꝛ eſt velocis cur
ſus ꝛ comedit boues/et ītez oēs beſtias
terze nulla crudeliozꝛ mōſtruoſioz ītue
nitur·(vt dicit auicē·) ꝛ hec beſtia grece
vocaī baricus·vt dicit pli·li·viij·c·xxij·
Apud medos ītquit(vt ſcribit belias)
eſt beſtia pricioſiſſima q̄ mācoram vo=
cant/bñs triplicem dentiū ozdinez pec=
tinatim ſibi alterutrū coeūtem·auriculis
et facie boi ſiḉis eſt·glaucos bz oculos et
colorem ſangumeuz/leoni ſimilis/cauda
ſcorpionis/mō ſpizula ītgerēs/ꝛ ītfigēs
et vocem bz voci bouis ſiḉem·vt ſi miſcea
tur voci bouis fiſtule ꝛ tube/videtur ī cō
centibus ꝓuenire ꝛc̄·vnde idem eſt aīal
de quo auicen·loquiī ꝛ pli·Idem omne
aīal/generās aīal/habet duos renes/ꝛ
veſicam·ſed aīalia ouātia nō bñt renes
vel veſicam·ſuperfluitas eīm humidi ī a
uibus tranſit ī vngues ꝛ ī pennas·ī
natatilibus trāſit ī conchas ꝛ ī ſqua
mas· et ideo nō īdigent membro ſup=
flui hūidi receptiuo·Jtem omne aīal ha
bens cozna ꝛ nō habens dentes ſupius
rum mat ꝛ habet plures ventres·vnum
valde magnū ꝛ aliū mīnozem·vnū lon=
gum ꝛ aliū amplū·ꝛ eā quare bēat mul
tos ventres eſt multiplex digeſtio·quia
ſuus cibus eſt ſiccus ꝛ non bene maſtica
tus ī pīncipio/ꝓpter auiditatez come=
dendi/ꝛ ideo opoꝛtz iteruz maſticari·de
maiori aūt ventre attrahīt cibus ad os/
vt itez maſticeī/ꝛ ſic maſticaī⁹ trāſmit
titur ad ſcōm ventrē vt ibi digeraī·et ſic
maſticare vocaī rummare(vt dicit aui=
cen·) Itez dicit auicē·li·ij·c·i·ego dico q̄
oīe aīal bñs ſepū/bz cerebꝝ pīngue/et
qđ nō bz ſepū nō bz medullam vnctuoſā
et oīe ſpirans habet pulmonem vel ali
quid loco pulmōis·ſicut piſcis branchos
ꝓ quos aquā cū aere attrahit/ꝛ p⁹ emit=
tit·et oīe aīal bñs ſanguīē/ habet cor

De animalibus

repar· qō vero caret ſanguīne/caret cor de· habet tū aliquid loco cordis/īm quo ē ſedes vite· Item omnia aīalia germīnā tia bñt fel· quedā occulte· vt ceruus equꝰ mulus· et quedam manifeſte· ſolus delphīnus caret felle licet generet r ſpiret· aīalia aūt quantia bñt fel magnum vel paruū· ſicut piſces r ſerpētes· Item dicit idem q̄ omne aīal bñs ſanguīnez/habet ſemen· r oīne ſanguīnoſū generās aliud bz quīq; ſenſus/niſi quoddā genus mu ris cuius oculi ſunt coopti· r habet pu pillam ſub corio· Et vie ſenſuū īm aliqui bus ſunt occulte· vt aures r nares īm pi ſcibus qui audiūt/vt ptz qz fugiūt ſtrepi tum/r olfaciūt· aliter non venirēt ad re the ꝓpter lac r carnes aſſas· ꝓpter quas cancri īntrāt ſportulas piſcatoꝝ· (et ideo dicit ariſ· vt dicat auicen·) q̄ delphīni et vnū aliud genus piſciū/ad tomtruz et aliū motū magnū r ſomtū repentīnū ca dunt ad fundū ſicut īm eis eſſet epilētia· et tūc capiūtur ac ſi eſſent ebrei· r fugiūt a loco ablutōis alterius piſcis īnterfe cti· et fugiūt a ſanguīne alterius piſcis· et fugiunt ſordida retia r ſportulas im mūdas· et libenter ſubīntrant nouas· et aīalia anuloſi corpis bñt acutos ſenſus quāuis occultos/vt apes r formice· vnde audiūt a remotis r olfaciūt/r īm quibuſ dam odoribus delectātur/ īm quibus daz īnterficiūtur/vt odore ſulphuris/r com buſte pellis/ et cōbuſti cornu cerui· vt a pes· nec manent īm loco mali odoris/ſed quieſcūt īm loco odorifero/r etiaz vbi eſt dulcedo· vt dicit idem· Item vt dicit idē differūt aīalia īm mō vociferādi/ qz que dam bñt vocem fortem r acutā· quedaz debilem r remiſſam· quedam aūt valde modicā ſiue nullam· et ſola aīalia bñtia cratbeā arteriā r pulmonē/et reſpirātia dant vocem· ſed q̄ non reſpirāt aliq̄ fa ciūt ſonitus aliq̄ ſibilum· r alia facētia voce tonos r alia maxime vociferant· et garriūt tpe coitus r amoris· et p ꝓprias voces ſe cognoſcūt r ad amplexus ſe mu tant· Item omne aīal bñs ſanguīnem q̄ ambulat/vigilat r dormit· r oīne ha bens palpebras claudit eas cū dormit·

Et omne aīal ouans facit ſomnū tenuē Item omne animal īndiget nutrimēto ſi bi cōueniente/ et ſue cōplexioni reſpon dente· et hoc eſt neceſſariū/vel ꝓpter īn diuidui ſuſtentamētum/ vel ꝓpter eius augmentatōnem/ vel ꝓpter deperditoꝝ p calorem reſtauratōem· Sed īm modo ſu mendi cibum eſt magna differētia/ſicut īm ſumēdo potum· nam aīalia greſſibi lia que ſunt cōpleti r equalis labīj ſug gendo bibunt· vt homo/equus/vacca/r mulus r· aīalia vero que ſunt inequalis labīj īm quibus ſcz labiū īferius non re ſpondet equaliter ſuperiori ſed eſt breuius lambēdo bibunt/vt canis/cattus/r hu iuſmodi· vnde ſm diſpoſitōnem labioꝝ p equalitatem quedā ſuggunt r quedaz lambūt· geminata eſt natura/ vt canis/ et cetera lambētia tenuioꝝ r longioꝝ habeant linguā ac flexibiliorem/vt ſint abiliora ad aque cōpbenſionez/ et ipi9 ad os deportatōem· multa tū ſunt aīalia et quadrupedalia que non bibunt niſi raro/vt lepores/cuniculi r huiuſmodi· quia talium animalium cibus eſt valde humid9· et eius humiditas eſt ei loco po tus/et ſufficit ad cibi deportatōem p mē bra r ad caloris phiſici mitigatōem· ce tera vero aīantia que ſunt multe calidi tatis et ſicce complexionis vel accidenta lis/et vtūtur cibo ſicco aut calido· potu īndigent ad predicta· et hec eſt cā ob quā columbe r cetere volucres que non ſunt capaces prede bibūt· quia comedūt gra na et huiuſmodi· et eaꝝ cibus eſt groſſus et calid9 atq; ſiccus· aues em̄ prede vtū tur cibo humido actualiter· et ideo nō bi bunt niſi raro/ et quādo bibunt ſignum eſt īfirmitatis· et q̄ īm eis eſt exceſſus caloris īnaturalis· (vt dicit ariſto· et etiam auicen·) Item dicit auicen· q̄ a nimalia parui corpis magis ſunt īgeni oſa q̄ illa que ſunt magni corporis vt pz īm araneis apibus r formicis quoꝝ opa ſunt ita ſubtilia q̄ ad ſimilia facienda ſenſus hominis non attīngit· Supplet enīz īm eis natura īm ſenſu r īgenio· qō illis videt deficere/īm fortitudīne et vir tute· (vt dicit idez· Item vt dic̄ ſolinus

in libro de mirabilibus mūdi circa finē
Omne animal habens dentes serratos
est gulosum/z bellicosum·vt patz in ca-
ne/panthera/leone/et vaso·z femme ta
lium aialium filios generāt incōpletos
vt canis cecos/et vasa generat frusta car
nea p lineamenta non distincta· que cu
bat illa sub acellis suis sicut gallina su-
pra cua/et lambendo paulatim formar
ea/donec formā recipiant debitam et fi-
guram·panthera silr et leena filios pro
creant/ sed non pfecte effigiatos/nec cō-
pletos· ¶Item omne animal faciēs mul
tos filios/ primo nascētem magis dili-
git/et magis sibi reputat naturalē·ideo
quedaz animalia deuorāt fetus suū pter
primum/sicut porce quedam facere sunt
consuete·vt dicit idem· ¶Item idem in
omnibus aialibus facientibus filios in
cōpletos/ causa incōpletionis gulositas
est·quia si expectaret natura vsq; ad cō-
plemētum/ suggendo interficeret matrē
pter immoderātiam appetitus· et ideo
celer in talibus est natura vt citius na-
scātur z vt citius crīātur/ne parētes mi-
mis grauētur· ¶Itez qz animalia talia
generata sunt bellicosa/et pter victum
vt dicit auicen·sibi inuicem odiosa/inge
nmata est natura remediū ad spēi sal-
uatōnem z multi filij pariter pereātur/
vt si forsan multi pereāt in bello/saltez
in paucis spēs conseruet/et saluetur·et
ideo lupa parit multos filios sicut z ca-
micula·silr et vipera dr̄·xx·filios parere
simul(vt dicat idem)et ideo cū filij vipe
re multi simul viuant in ventre ex auidi
tate nutrimēti multum suggūt z attra
hunt de humore·vnde mater tot nutrire
nō sufficiēs/deficit z moritur/anteq; pos
sit ad plenū filios suos parturire· ¶Itez
dicit aristo·z auicen·q; aialia habentia
dentes cōiunctos z sotulares sunt pauco
rum filiorz·habētia vero dentes diuisos
z acutos z pedes multe fissure/sunt mul
torz filiorz z multi spermatis/Et aialia
habentia puum corpus pluris generatō
nis sunt/q; animalia magni corpis·z a-
nimalia que pautioris sunt generatōis/
pautiora habent vbera z dr̄ia quo ad si
tum·et ideo canicula habet multas mā
millas/similiter z porca que sunt mul-
torz filiorz· ¶Item aialia superflui coitus
et cōtinui sunt breuioris vite/q; illa que
raro coeūt/z tempate·et pter hoc eunu
chi diutius viuūt·quia neruus ei⁹ pscin-
ditur/p quē descendit semen· ¶Item dī
galie·libro de spermate·et huiusmōi ra-
tionem assignat auicen·in libro de aiali
bus/(vbi dicit) sperma inquit de semine
bono z pleno digesto qō iam est cōuerti-
bile in membrorz nutrimentum·et ideo
quādo homo ejcit illum humorem semi
nalem multuz discolorat/et debilitatur
corpus eius/magisq; si quadragesies eri
ret tātus sanguis de corpe·quia sperma
est res abilitata ad transeūdum in mē-
bra·et ideo quādo exit/auferetur mēbrorz
nutrimētum naturale/et fit magna dep
ditio spūum z virtutum in corpe aialis
vnde frequēs coitus et immoderatus est
causa quare corpus dissoluit/et sic vita p
consequens breuiatur·z ideo elephas di
utissime viuit/qz castitatem amat z libi
dinem raro vacat·(vt dicit idem·z hui⁹q;
aristo·z auicen·z solinus·) Isa·autez in
dictis vniuersalibus tractat de aialibus
put sunt humani corpis nutritiua·nam
quedam aialia cōueniūt būane comple-
xioni vt agni/edi/oues/z porci inter do-
mestica/cerui ac capreoli inter siluestria·
et quedam omnino cōtrariātur et hoc in
nimio calore/vt tyri z serpētes·vel in ni
ma frigiditate/vt aranee z scorpiones
quedaz vero nature hominis dissimilia
sunt/sed tñ non omnino repugnātia nec
mortifera/sicut sunt herici/lepores atq;
vulpes/et cetera aialia habētia grauis
odoris carnes· talia enim aialia pessima
prebent humano corpi nutrimenta·Silu-
estria autez animalia sunt calidiora et
siccliora z macillentiora q; domestica·tū
pter motus cōtinuitatem z pter⁹ inha
bitati aeris caliditatem·tū etiam pter
nutrimenti sui siccitatem·et ideo carnes
habent duriores et indigestibiliores·qō
patz quia eaz carnes occise non ita cito
putrescunt/sicut domestice·vnde omnia
siluestria minus sunt sapida/minus nu-

De animalibus

tribilia/q̄ domestica·exceptis capriolis siluaticis/q̄ ceteris sapozosiozes sunt et laudabiliozes/et nutribiliozes· cozpoza enim eoz ex motu ratificātur/z humo⁹ res subtiliātur/et poꝛi aperiūtur·et hu⁹ mozes qui sunt causa grauitatis odoꝛis dissoluūtur· et sic sapozosiozes rōne mo⁹ tus/et laboꝛis accidentaliter efficiūtur· nam p huiusmodi discursus tempatur eoꝛ naturalis frigiditas·et ideo ī ani malib⁹ siluaticis magni exercicij z mul ti motus grauitas saporis et odoꝛis am p utatur et teneriozem efficitur caro aptis poꝛis/et resolutis humoꝛibus/eozum ca ro facilius z citius digeꝛitur z membris incozpatur·et ratōne sue siccitatis natu ralis/tardius a mēbris dissoluitur·In⁹ ter ista autem animalia quedam nutriū tur etiam ī locis humidis z aquosis·et eoꝛ carnes multum sunt nutritiue/z ve locius digerūtur/sed cito a membris dis soluūtur· quedaz vero pascūtur ī locis siccis z montuosis·et ideo eozum carnes sunt laudabiliozes/et ī custodienda et regenda sanitate cōmuniozes/et confoꝛ tatiue/et duratōne ī membris pfectio⁹ res·animalia autem que domesticātur/ et pascūtur ī domib⁹ carnes habent vi⁹ scosiozes z grossiozes ꝓpter multas cōme stiones/et cibi sui cozruptōnes·z ideo du rioꝛis sunt nutrimenti·et ad digerēdum ī stomacho z epate tardioꝛes·(nam vt dicit hypo·)ad cognitōem bonitatis na⁹ ture animalium/quo ad cozpus nutrien dum/ confert scire loca z pascua vbi nu⁹ triūtur· aerem humidum vel siccum ī quo conuersantur /et quātitatem mot⁹ z q̄ietis qualiter scilicz ī exercicio vel ocio naturaliter vel accidentaliter dispo nūtur·animalia autem que naturaliter sunt domestica/ mīoꝛis caloꝛis sunt/et maioꝛis humiditatis/q̄ siluatica·z ideo eozum carnes sunt molliozes/et ad dige rendum faciliozes·ex multa enim quie⁹ te poꝛi claudūtur et per inclusum caloꝛē humoꝛes grossi dissoluuntur· vnde car⁹ nes mollescunt z attenuātur·et quia mi⁹ nium comedunt et bibunt/ augmentā⁹ tur eozum superfluitates/et pinguedines multiplicātur·et ideo talium animaliuz cozpoza sunt multuz nutritiua et sapida et p cozpus z venas facile penetratiua· ex multitudine emiz viscositatis z humi ditatis/cozruptōni et putrefactōni sunt vicina/et humoꝛis superflui generatiua·z quāuis naturaliter nutriantur/tñ ꝓpter excessum humiditatis cito a mēbris dis⁹ soluūtur z sic accidentaliter minus q̄ si⁹ luatica nutrimēti cozpi administrant·qz siluatica z si paꝛ nutriant/ verūtamen quia dura sunt et ad dissoluēdum tarda ī membris quibus assimilātur diutius pseuerant/ et ideo accidētaliter antiqui ea nutrire asserebāt· In omni etiam ge nere aialium/ masculina sunt calidioꝛa femina/et mīoꝛis humiditatis·et ideo subtiliozis z laudabiliozis nutrimēti sūt carnes masculoꝛ q̄ feminaꝛ excepta car ne capzina que ī femina laudabiliozē naturaliter/q̄ ī mare·nam ī femina/ eius humiditas tempat siccitatem com⁹ plexionalē·sed masculina caliditas imē dit siccitatem masculi naturalem·z ideo laudabiliozē est caro femmina ī hac spē q̄ masculina·quia magis est tempata z a siccitatis excessu elongata amplius·et hoc sine sit recens siue antiqua·et maxi me qñ lacti est adhuc victima·quia tūc ei⁹ naturalem siccitatem tempat/et laus la ctis/z laus femineitatis· Animalia ve⁹ ro castrata/ inter cōplexionem maris/z fe⁹ie sunt mediocria·nā carnes castratoꝛ mīn⁹ calefaciūt masculis/plꝰ feis·et tar dius maribus/citius feminis digerūtur et ideo mīoꝛis sunt nutrimēti/et deteri⁹ oꝛis masculis/et maioꝛis feminis bon⁹ tatis·Et est regula/q̄ inter alia natu⁹ raliter humida/ meliora sunt etate per⁹ fecta/q̄ imperfecta· ¶ Item naturaliter fe mine sunt meliozes masculis ·et ō in eta te imperfecta potius q̄ pfecta·vt dicit ideꝫ Item variatur bonitas aialiū ex diuer sitate etatuz· nam animalia valde lacti vicma/sunt magne humiditatis/z visco⁹ sitatis/et lubricitatis·et ideo eoꝛ carnes flegmaticas superfluitates generātes sūt· vbi succe sunt naturaliter/sicut boume/ et capzine/et talium animalium carnes

ſm tali etate ſunt laudabiliores: maxi-
me ſi nutrita fuerint bono lacte. Melio-
res ſunt autem carnes animalium a la-
cte ſeparatorum: quia minoris ſunt humi-
ditatis: et viſcoſitatis: et tempate ſoli-
ditatis. In etate vero iuuencula: quan-
do animalia ſunt in ſtatu: tunc ſunt eo-
rum carnes duriores et ſiccriores z maxi
me ſi animalia ſicce fuerint complexio-
nis: et ideo ad digerendum ſunt eorū car
nes duriores. membrorum tamen confor
matōne ſunt laudabiliores: et in duratō
ne: pluſq; in regenda ſanitate. (vt dicit
idem i. iij.) etate vero decrepita: quo ad
eſum plus ſunt mutilia. duplici de cauſa. quia vicina ſunt caloris naturalis ex
tinctōni. et humiditatis ſubſtātialis cō-
ſumptōni. et ideo eorum carnes ſunt du
riſſime. et ideo omino indigeſtibiles ma
xime ſi ſicce fuerint cōplexionis. Et ideo
eſt generale inter omnia animalia vola
tilia et greſſibilia/dum ſunt creſcentia/
q; ſunt que ad nutrimētū laudabiliora
q; poſt declinatōnem ad ſenium/et ma-
gis ſunt annoſa (vt dicit idem.) Item
eſt diuerſitas ex parte nutrimenti. nam
que paſcūtur in montibus: ſunt melioris
ſanguinis/z ſubtilioris/z acutioris: pro
pter paucitatem cibi. que vero nutriunt
in paluſtribus: ſunt ſanguinis groſſio-
ris/et maioris pinguedinis/ et minoris
caloris/z ampliores opilatōnis. Anima
lia autem paſcentia maiores herbas: vt
boues macillentora ſunt in hyeme q; in
vere/vel eſtate/quoniā eis deficiūt nu-
trimenta. z ideo poſt medium veris: vt
antea: ingraſſantur/z augmētantur/et
eorum carnes ſunt ſapororiores: et lau-
dabiliores. propter habundātiaz cōgrui
alimenti. Animalia vero minutas her-
bas paſcēna: ab inicio veris: vſq; ad me-
dium eſtatis ſunt graſſiora et teneriora
et bonitate carnis laudabiliora: qz tūc
competentia inuenīūt nutrimenta. Sūt
et alia animalia: paſcentia ramorum z
virgularū extremitates. z iſta ſunt bona
ab inicio eſtatis vſq; ad hyemē: quia tūc
ſunt rami teneriores z humidiores. vn-
de animalia que in mutis vtūtur herbis
et ſiccis: meliora ſunt q; illa que būidis
herbis nutriūtur. et illa que teneros ra-
mos comederunt: atq; frondes: meliora
ſunt q; illa que domi fructibus alūtur: z
que paꝝ comedunt vel bibūt: ſunt mul-
tum comedentibus z bibētibus meliora
nā tā montuoſa q; campeſtria animātia
ex frequentia ſui exercicij atq; motus qē
domi nutrita ſunt meliora. nam ſubtili
or aer et ſiccior a talibus attrahitur ra-
tōne diſcurſus. vnde minuūtur humorū
ſuperfluitates et deſiccātur: et ſic ſue cō
plexiones tempantur. Econuerſo anima
lia que domi nutriūtur ex paruitate pu-
ri aeris/et defectōne motus/z multitu-
dine cibi et potus et in cibi complexione
minus laudabilia inueniūtur. Diuerſi-
ficātur itez animalia ſcōm pinguedinē
et maciem et mediocritatem. nam que
ſunt craſſiſſima: ſunt peſſima quo ad eſū
nocent enim digeſtioni: quia ſup cibū na
tant: z cibum inflant: et vires ſtomachi
emolliunt: et lubricitatem z viſcoſitatez
tribuūt ſtomacho z inducunt. et ideo in-
mia pinguedo: humidū ſtomachum diſ-
ſoluit: deficiente contentiua et cōfortati-
ua z expulſiua virtute. ſtomachum vero
calidum nimis incendit. ſicut ignis exte
rius accendere pinguedinem conſueuit. et
ideo preperūt antiqui: vt de craſſiſſimis
animalibus ſola caro rubea denudata:
cōmuniter cōmedatur. Animalia vero
macillenta: ſūt neruoſa z parum ſangui
nis habētia/et paꝝ humida. et ideo pa-
rum nutrimēti: corpi humano miniſtrati
ua/iz inter aīalia que inter maciē z craſ
ſiciem ſunt media: ſunt tpantiora z lau-
dabiliora: cū non tātuz pinguedinis ha-
beant vt calorē incendāt/et vires ſtoma
chi lubricent. nec tātum maciei: vt natu
ram infrigident: z a ſanguine eā depau-
perent/ſiue priuēt. Item inuenīt diuer
ſitas in aīalibus ſm tempoꝝ mutatōez.
nam quedam aīalia in vno tempe a me
dulla z ſanguine depauperantur: q̄n tpe
oppoſita plena inueniūtur. z hoc ſenſibi
liter paꝝ in conchilibus maris: z in cere
bro boūs. z forſan cuiuſlibet aīalis (vt ex
preſſe dicit ariſto. li. de proprietatibus

De animalibus

elemētoꝝ)et ideo multi in vna parte mē
sis vel anni infirmātur:qui in tempe op
posito tuti ab omni infirmitatis impe⁊
tu cognoscūtur·vt ptz in lunaticis melā
colicis/⁊caducis· de hoc quere supza in
c·de luna·simile dicit auiten·de symia·
q̄m immutatōem tempoꝝ:et maxime
scōm lune cursum:letatur/vel tristatur·
sic et quedam animalia in vno tempoze
macerantur:quātumcūq; victualia tunc
habūdant··et eadem in tempe opposito
dormiēdo impinguant·sicut dicit auicē·
glires inquit tempe hyemali nō mouen
tur:sed iacent sicut mortue ⁊ nihil come
dentes:dormiendo impinguātur·repūt
vero in tempe estatis ⁊ se mouēt in esta
te contra estum solis·Simile narrat de
hyrundinibus ⁊ quibusdam alijs auib⁹:
que quasi mortue inueniūtur in arboꝝ
cōcauitatibus tempe hyemali:que post
ea vires resumūt/et quasi dormiēdo fo⁊
tiozes effecte/agiles se ostendunt tempe
estiuali·Et sic vsle/scōm auicē·⁊ aristo·
et solinū:post conceptuz multo tempe in
locis abditis se abscondūt:et tunc tem⁊
poris penitus cibum non assumūt·quere
infra·c·de vzso· Sic ⁊ pisces vno mense
impinguantur:⁊ statim in sequenti tem
pore macerātur·et quidam impinguan
tur vento septētrionali:vt pisces longi·
et quidam meridionali:vt pisces ampli
et quidaz in tpe pluuiali(sicut ibidez di
at aristo·)aqua inquit pluuie conuenit
omnibus testei cozei p̄ter piscem qui di⁊
citur roitear:qui si gustauerit de aqua
pluuiali:ipo die morietur·in quibusdaz
nocet pluuia quomiā excecat eos si fuerit
multa·Similiter quedaz animalia vno
tempe se renouant/et sua superflua depo⁊
nūt et immutant:vt cancri suas testes·
cerui cornua·⁊ accipitres plumas suas·
sicut etiam dicit ysa·carnes animaliū in
quibus dñatur siccitas ⁊ caliditas vt ca
mel me in estate sunt illaudabiles:sed in
hyeme sunt cōuenientes/⁊ carnes anima
lium que sunt calide ⁊ hūide vt arietme
vel oume/vel minuta animalia vt pozci
ne in vere sunt bone/et in autūno com⁊
petentes· frigide autez ⁊ sicce sunt illau
dabiles vt caprine frigide ⁊ humide:vt
porcine a medio estatis vsq; in finem sūt
optime· in hyeme pessime In vere vero
et autūno sunt mediocres·vnde dicit hy
po·caro inquit porcina in estate est bona
in vere ⁊ autūno min⁹ bona:sed in hye⁊
me maxime illaudāda·caprina in esta⁊
te bona·pecorina in vere·bouina in fine
veris et in principio estatis est laudabi
lis·Carnes aūt animaliū put sunt ordi
nate ad humanū esuz variātur scōm di⁊
uersam p̄paratōem·nam vt dicit ysa·ani
malium carnes aliq̄ assant/aliq̄ etiaz
frixātur·aliq̄ cum sale ⁊ aqua elixātur
Assate ⁊ frixe sunt grossiozes in nutrien
do/et siccioꝛes/⁊ ad digerēdum duriozes
quia humiditate eaꝝ cōsumpta ab igne
cōtrahunt siccitatē· vnde nō sunt carnes
multū pingues comedēde nisi asse/vt hu
miditas illaudabilis ab eaꝝ substātia
exhaꝛ·carnes aūt elixe sunt humidiozes
et ad digerendum faciliozes· quia aqua
tempat eas ⁊ humectat·aliq̄n aūt in aq̄
in qua elixātur:apponūtur ipēs ⁊ fiunt
diuersa cōdimēta· que carnes custodiāt
in natura ⁊ bonitate sua/⁊ eas reddant
tam in odoze q̄m in sapoze meliozes/⁊ ad
diuersos morbos expellēdos amplius ef
ficaces·Decet aūt carnes animalium sicco⁊
tum ⁊ macroꝝ elixari·humidoꝝ vero et
pinguiuz assari· mediocriū autem inter
istas diuersis condimētis preparari·Sic
aūt ista p̄parato materialiter fit:q̄z aliq̄
inueniūtur carnes animalium que sunt sa⁊
lubres ⁊ cōuenientes assature·⁊ sūt illau
dabiles elixate·melioz enī est caro capri
na ⁊ bouina elixa:q̄ assa·porcina ⁊ peco⁊
rina assa est melioz:q̄ elixa·naz p elixa⁊
tōnem sicce carnes humectātur·⁊ p assa
tionē humide desiccātur· ⁊ ideo porcinaz
ꝓpter suā humiditatez bonū est assare:⁊
caprinā seu bouinā ꝓpter siccitatis excel
sum elixare·eozūdem etiam animalium car
nes scōm hmōi accidētia variātur·nam
caro porcina assa p assatōem meliozatur
et minus bona efficit p elixatōem·capri
na vero melioz est elixa:et peioz q̄n ē as⁊
sata·similiter ⁊ bouina·et sic de alijs est
iudicādum·(hucusq; ysa·in die·) Item

ordinatur animalia non solū quo ad corporis nutrimētum: imo etiam quo ad remedium morborū/et multiplicem medicinam. Omniū animaliū: tam iumentorum q̄ reptiliū et bestiarū generā: creata sunt ꝓpter optimum hominis vsum. vt dicit phūs et Jo. damas. sed borū quedam ꝓpter esum vt pecudes/cerui/et huiusmodi. quedam propter hominis ministerium/vt equi/asini/boues et cameli et hmōi. alia ad hominis iocūditatē: vt symie/simie/atq; paui. Animalia etiā creata sunt ad hominis exercitatōem: vt suam cognoscat homo infirmitatē: et deū timeat potestatem. adeo enī creati sunt pulices/et pediculi/sicut leones/ tigrides/atq; vrsi. vt in primis recurrat homo ad ꝓprie infirmitatis recognitōem: et veritus a secūdis scz a reptilib⁹/et a feris: refugium habeat ad dei nominis inuocationem. Sunt insup creata animalia: ad subleuādam multiplicis infirmitatis humane necessitatē. vt carnes vipere ad tyriacam. et fel thauri/et aliorū animalium et auium/ad oculorū caliginē amouēdam. pellis serpentis decocta in oleo: dolorem aurium mitigat miro mō vt dicit dyas. in libro ascalapij. de occultis membrorū virtutibus dicitur. patiēs emorroidas: si sederit super pelles leonis recedent ab eo. et qui linit corpus suum cum sepo renū leonis: aut qui mungitur eius simo fugiunt ab eo lupi. ¶ Item ibidem dicit idem si quis suspendit caudaz senis lupi: ad presepe vaccaz non appropinquant ei lupi. ¶ Item dicit as. Oculi vsi eruti: et sup dextrum brachium bouis ligati: mitigant quartanam eius. ¶ Item dentes canini lupi curant illos qui lunatica sustinent passiones. vt dicit idem. Simile dicit pli. et pli. et dicūt q̄ si oculum lupi erutum viderint quadrupedia domestica fugiūt/atq; timent. In libro macro. dicit constan. pili canis albi nullam maculam nigredinis in se habentis si fuerint suspensi circa collum patientis iuuant epilenticū et phibent eius casum. Simile dicit plī. in libro romanorū. fiat inquit annulus ex vngula asini nigredinem nō habentis et inducat eum epilenticus: iuuat et prohibet eius casum. et dicit q̄ fel tauri sub vmbilico munctus soluit ventrem. Dicit etiam idem. dens serpentis eradicatus dum vixerit: suspēsus sup quartanariū soluit quartanam eius. et si fumigaueris domum cum pulmone asini: mundas eam ab omni reptili et serpente. Has et multas alias virtutes admirandas. dicit plī. in mēbris animalium latitare. sicut in naturis animalium particulariū post dicetur. quia nihil est in corpe animalis: qō careat manifesta/vl occulta medicina. nam pellis et pilus/et cornu/et vnguis/caro et sanguis: nō sunt sine remedio: nec ipe fim⁹. Sed hec ad psens dicta generaliter hic sufficiant.

DEscriptis animalium ꝓpietatibus et naturis in generali: restat describere dei grā quorūdaz aialiū et reptiliū ꝓpietates in singulari: et p ordinez alphabeti.

ARies est pecus lanifera animo placidum: naturaliter mansuetum (vt dicit Jsi. libro xij. c. i.) Est aūt dux et princeps ouiū/et ideo debuit ei natura fortitudinem. Decuit enim arietem ducem ceteraz ouiū et tutorem: aliis esse viribus fortiorem. et ideo vt dicit Jsi. aries veruex a viribus est dictus eo q̄ tanq̄ vir ouium: cum sit masculus ceteris bidētibus fit amplius virtuosus vel vt dicit idem Jsi. veruex est a verme dictus/eo q̄ vermē habeat in capite: cuius ꝓuritu excitatus: caput concutit fortissime/et quicquid sibi obuiat dure ferit et ideo aries ab ares grece q̄ dicit virtus latine: est vocatus. quia in gregibus masculi dicūtur arietes/ quia ad fecūdandas oues virtuosi sunt atq; fortes. nam corpis magnitudine et virium fortitudine/et cū virtute oues alias ꝓcellunt. dicitur autem aries ab aris. quia vt dicit Jsidorus. hoc pecus primum fuit in aris a gentibus imolatum. vnde dī ideo aries: quia mactatur ad aram. vnde in legem mosaicam: aries fuit animal potissime mundum: et ad sacrificium et ad

esum·nam̄ pro pcto populi cōueniēter offerebat· et quia findebat vngulaz pariter et rumīnabat/a populo cōmedebatur·et vt dicit Jsido·libro·xij· bidentes quondam dicebātur/eo q̄ inter octo dentes quos habent/duos habent altiores·et ideo eos gentiles maxime in sacrificium offerebant·vt dicit idē·De arietē autē singulariter dicit pli·libro·viij c·xlviij·arietis naturale est agnos fastidire/et oues antiquas sibi obuias cōfectari·nam ipe melior est z vtilior in senecta Et cum respectu ouium ferox sit animo eius ferocitas cohibetur/si cornu eiꝰ iuxta auriculā pforet·et dextro testiculo ligato feminas/sinistro vero stricto mares gignit·in vento aquilonari mares p creat·in flatu austri feminas generat/z quales venas aries sub lingua gestat/tales fetus in vellere generat·nā si nigras habet venas/fetus in vellere niger erit·et si albas/albus·et si varias/varius in vellere apparebit·Idem dicit aristo·et etiam auicen·(quere infra de oue) frontem habet aries durissimam/corneā duriciem fere prestātem· sed tempora habet debilia/et quodāmodo cartilagīnosa/et ideo ad mumīmētum partis debilioris/dedit natura cornua magna/circa tempor loca ad modum scuti rotundi reuoluta/q̄ tamen in extremitate aliquātulum sunt acuta·vt eoꝝ durice z fortitudine/caput defenset/et eorūdem acumine aduersarios impetat z impugnet·vt dicit idem· sine enim armis defensionis/non decebat naturam gregis relinquere defensorem·et ideo duo dedit natura sibi cornua/ad modum circuli replicata/vt caput ꝓpium qđ ex se est infirmū ꝓtegat·et contra aduersarios armis munitus se audaciorem ex armoꝝ confidētia exhiberet·et ideo securꝰ precedit gregem·et erecto capite/et firo pede vngula diuisa vestigio firmius terram pmit· vellus habet pinguius·et in vellere prolixius pilos diffundit·fortiori etiam corio/sine spissiori cute/contra extrinsecas aeris calidi vel frigidi iniurias se defendit·et ideo sue cutis superficies/rōne sue fortitudinis coriaceoꝝ violentas arces p ceteris ouium pelibus sustinet·et ad diuersoꝝ teloꝝ recipiēdam impssionez habiliorem se prebet·(vt dicit idem) tempore amoris pugnat pro vxoribus suis· z aduersarios cornibus impetit·z vt melius impugnet et fortius contra resistentem retrocedit resiliendo/et cum impetu boiem ferit·De arietibus etiam dicit auicen·libro viij· arietes inquit z capri vadunt multum inuanū/in hyeme non se abscondūt ꝓpter frigus·et aliqñ exeūt de loco calido ad locum frigidū· z quādo pluit nō fugiunt a pluuia quousq̄ moriantur· et arietes naturaliter sequūtur capros·et quiescunt omnes quousq̄ pastor vnum accipit ex eis/et facit ipm antecedere/et sequūtur alij·et timent naturaliter tonitrua/sicut oues que si impregnate fuerint/z audierint tonitrua/abortiunt pe timore· et ante mediam noctem stant simul cum ouibus z dormiūt· et post sparsim in dormiendo super lat⁹ alternant vices·nam a vere vsq̄ ad autūnum/dormiunt in vno latere/z demde vsq̄ ad ver dormiunt in altero latere et dormiūt erecto capite/nisi quando infirmātur·z rumīnāt cibos et masticant dormiēdo sicut z vigilādo·z si cōtingat eos errare nō redeūt nisi a pastore reuocentur·(dicat ad hoc ysa·in die·) q̄ arietes in iuuentute manētes/minoris sunt humiditatis z viscositatis/q̄ agni lactātes/et hoc ꝓpter etatē eoꝝ ꝓplexioni dominātem· z ideo ipoꝝ carnes sunt castrāb⁹ agnoꝝ z ouiū meliores·z meliorē sanguinez generātes/maxime si sint castrati·qz eoꝝ caliditas humiditate accidētali tpata est·vñ sūt boni saporis· ⁊ qñ sūt decrepiti in calore sūt defectu si nō sunt castrati ex etate·si ꝙ sūt castrati z decrepiti/duplici carēt cā caloris scz testiculoꝝ z etatis·et ideo eoꝝ corpa sūt frigida·z sicca ad modum ligni z durioza z minus dioza·tñ respectu caprarꝝ z boū et hmōi que in decrepita etate sūt pessima/corpa arietuz q̄ naturaliter calida sūt z būida ceteris decrepitis naturaliter frigidis z siccis simplr sūt meliora·hucusq̄ ysa·i die·

Item dicit aristo ·et auicen· libro·vi·q̄ arietes ⁊ capri sicut et cetera animalia habent ꝓpriam vocem per quā se clamāt et vocant femīnas tempe coitus ⁊ amoris·potantes aquam salsam·anticipant coitum et citius mouentur ad amorem· et quādo arietes senes mouentur citius ad āmorem ⁊ coitum q̄ iuuenes īm tempore determinato·signum est bonitatis temporis īm anno illo·et si īm illo tempe excitentur iuuenes citius ad amorez·signum est pestis future super oues īm anno illo(vt dicit idem·

AGnus vt dicit Isido·a greco vocabulo dicitur quasi pius· nam inter omnia terre animātia·maxime inuenitur innocens et mansuetus· nullum enim ledit dente·nec cornu nec vngue· et quicquid in eo reperitur totuz vtile est· quia caro ad cibum· pellis ad varium vsum·pilus ad imbumētum·fimus ad terre impinguationem·vngula ⁊ cornu ad medicatōem ⁊·vel vt dicit Isi· libro·xij·latini agnum ab agnoscēdo putant dictum·eo q̄ pre ceteris animalib⁹ matrem suā noscat· adeo vt si īm magno grege erranerit·statim balatu vocez noscat parētis tempe autumnali·vernales autez sunt corpore maiores robustiores viribus et pinguiores·q̄ sint autūnales vel hyemales·In aliquibus tamen regionibus·multi hybernos agnos preferūt verno·et dicūt hoc solum animal vtiliter nasci pruina(vt dicit plinius li·viij· c·xlvij·)et dicitur ibidem·q̄ agni concepti flante vento aquilonari sunt meliores·q̄ concepti flante vento australi·tūc enim mares generātur·talem enim colorem habent agni īm lanificio seu īm velle·qualem habent parētes īm lingue venis·nā si vene fuerint albe·⁊ agni erūt albi·et si nigre·nigri·et si varie varij(vt dicit idem)īm suggendo poplices anteriores flectunt·⁊ vt mater ei plus lactis tribuat· capite matris vbera premit·balatu querit matrē·qua inuenta· cauda matri blandiēdo·erecto capite mammas q̄rit·⁊ nisi caput prius erigat·nūquaz sugit·pilum habet subtilem ⁊ crispū multipliciter īm se reflexuz·multū nocet agnis frigus·et maxime tempe pluuioso·de societate gregis gaudet·quādo solitarius est dolet plurimū atq; timet·ante gregē salit·⁊ saliendo ludit·quādo videt lupū timet vehemēter·et subito fugaz arripit· sed post pre timore stupidus·subito gradum figit·et fugere vlterius nō audens· sibi non balatu·sed potius simplici vultu parci petit·captus ab hoste·ligatus a carnifice·nec cornu nec dente se defendit et siue spolietur vellere siue cute·sicut animal innocuū obmutescit·siue enim ducatur ad pascua·siue deferat ad victimā nec gemit·nec remurmurat·nec calcitrat sed obedit(vt dicit plin⁹·)agnos dimittere solitarios est periculosum·quia si superuenerit forte lomitruum·de facili morimuntur·Nam agn⁹ naturaliter debile habet caput·⁊ ideo remedium est eos simul aggregare·vt ex cōiunctione mutua animentur·et pūnia plurium cōfortentur·

AGnus anniculus etate vni⁹ anni est completus·qui infra vni⁹ anni spacium·tanto est melioz· quanto a lacte remotioz est· nam a lacte eius humiditas complexionalis augmētatur· sed per sepationem a lacte intenditur eius calor et superflua humiditas tempatur·maxime si manserit adhuc nō castratus·(vt dicit apertissime ī dieta·) agnus enim anniculus corpore integer· et carne mundus aptus est ad sacrificiū et ad esum·etiam si fuerit vellere maculosus· non enim reprobat agnum a sacrificio macula velleris· nisi sit feditas vel corruptio īm carne interius· vel īm cute· vt dicit glo·super exo·xij·)et super malachiam dicit hieronym⁹·et super leuiti· non impedit inquit sacrificiuz varietas maculosi velleris·si corpus fuerit integz et non subfuent scabies īm superficie ipi⁹ cutis·agn⁹ igitur anniculus·vt dicit plinius libro·viij·c·xlvij·deorum aris fuerat aptus· et tam īm vsu vellez q̄ īm vsu carnium·vsibus hom̄ū est necessarius et ideo sicut ꝓpter sumptus hoīm excolūtur ⁊ custodiūtur corpa boū·sic oportz vt

habeatur diligentia circa custodiam oui
um et agnorum·(dicit etiam dyas·)q̄ a
gnus fimum habet nigrum qui si cū ace
to dissoluatur z cathaplasmetur/nigras
emendat maculas/flauos corporis tol=
lit/ignem sacrum curat·mixtus cum ce=
ra et oleo combusturas sanat·

Agna est arietis filia que minoris
est corporis z maioris humidi=
tatis q̄ sit agnus ratōe femīee
complexionis(vt dicit in die·)cuius ra=
tione dum est lactans maioris est visco=
sitatis/propter humiditatis superflui=
tatem·tam ex etate/ q̄ ex complexione/
eius corpori dominātem·z ideo qō ex eius
carne generatur/flegmaticum est z visco
sum·ac difficulter digeritur·et digestum
a membris vix dissoluitur ratōne visco=
si z glutinosi humoris qui inde generat·
a stomacho tamen facile descendit/ratō
ne sue lubricitatis et humoris·(vt dicit
ysa·)z eius carnes meliores sunt assate
q̄ elixe/ quia consumitur superflua eaz
humiditas vi caloris·maioris tamē sim
plicitatis/et timiditatis ē agna q̄ agn⁹·
quia minus habet caloris naturalis fe=
mina q̄ masculus/et ideo minus est ani
mosa·propter qō etiam caret cornibus/
quia essent ei superflua·cum propter de
fectum audacie eis nesaret vti(vt dicat
auicen·)Dicit etiā aristo·libro·iij·agnis
accidit egritudo/ quando nimis impin=
guantur circa renes/ quia si operiantur
sepo renes moriūtur·et multiplicatur se
pum propter bona pascua· et ideo arcen
tur a pascuis/ne nimis impinguētur·q̄=
re infra de oue·

Aper est porcus siluestris vel agre
stis quia seuissimus est z immi=
tis(vt dicat Jsiō·libro·xij·c·i·)
z dicitur aper quasi a fera feritate quia
secūdum quātitatem sui corporis ferus
est z crudelis·vñ et apud grecos aper fi
agros id est ferus vulgariter nuncupat
dicatur autem a latinis verres eo q̄ gran
des habet vires(sicut idem dicat ibidez)
secūdum autem plinium·et auicen·etiā aper
est animal valde seuū· quia vix castrat⁹
se erbibet mansuetum·cum tamen cete=
ra animalia ablatis testiculis amplius
mansuescunt·Est itaq̄ aper tante ferita
tis q̄ etiam mortem parui pendens con
tra viatores ferum occurrens intrepide
se infigit ei·et etiam iam transfixus con
tra sibi resistētem vires recolligit/vt cul
mis vindicet se de aduersario· etiam in
mortis periculum contra hostis venabu
lum mira audacia se opponit· culmos du
os habet in ore aduncos z fortes et acu=
tos·cum quibus omne sibi resistēs secat
crudeliter et dilaniat· culmus autez vti
tur pro gladio ad pugnādum· In latere
dextro habet os durissimuz latum z spis
sum/quod semper opponit venabulo per
sequentis·nam osse illo vtitur pro clipeo
ad se protegendum·sentiens sibi immi=
nere bellum acuendo culmos circa arbo
res eos fricat·et si hebetatuz acumen ha
beant/confricando ad arborem ipos pro=
bat·quos si senserit hebetatos/origanū
querit/et masticat·cuius virtute culmo=
rum radices mundificat z confortat(vt
dicat auiceu·)Plinius in libro·xxviij·c·x
dicit q̄ vrina apri medetur vicijs auriuz
si cum oleo rosaceo misceatur·similiter
z eius fel valet contra calculum(vt dici
tur libro·xxviij·c·lx·et est ei ita grauis
sua vrina vt vbi egesta fuerit surgere nō
possit/immo opprimit vt defunctus/naz
exuntur dum curuatur ex vrina Jtem
idez ad coitum stimulat fel caprinū·(di
cit etiam libro·v·) porcus agrestis mul=
tum diligit radices z culmis inadit ter
ram et fodit et scindit radicem culmo z
impinguatur/ quādo quiescit per septez
dies et maxime buādo parum potat·Et
pugnatur cum lupo quia ipm odit natu=
raliter·Nam lupus insidiatur filijs su=
is et sepe rapit eos·(et ideo vt dicit idez
libro·xiiij·)dedit natura apro culmos ad
defendēdum femīnas z filios suos·q̄ fe
mine sunt debiliores in se/et pecoris cō=
plexionis·Vnde mares sunt audaciores
et vires habent femīnis fortiores·Femi
na tamen seuit irata et fodiendo ledit
dentibus mordendo et dilaniando· A=
per vero ledit culmis sursum ferendo/ et
ideo parum potest ledere prostratum/

et iacentem·et femina parum ledit stantem·Et dum aper trascitur ⁊ pugnat ore spumat·similiter dum luxuriat cum ore·Omnia supradicta recitat plinius ⁊ addit ad ea dicta in libro viij·c·ij·vbi de apro ⁊ alios porcos dentatos nasci euidiup tradit· Inest aūt maribus aprīs maria asperitas/et feritas animi/quādo sunt in amore· quia tunc pro vxoribꝰ atrociter pugnant/vngulis terram scalpunt/setas erigunt/culmos vibrant/et quatiunt·et horrēdo gemitu/furiam pectoris tunc ostendūt· parum etiam tūc cōmedunt·discurrūt post femmas/et ideo attenuātur plurimum et macrescunt·in horrendis ⁊ vmbrosis vallibus ⁊ nemoribus mansiones querunt/vbi custodiūt fetus suos·de radicibus ⁊ arborum fructibus viuunt·quādo venatorꝝ insultus vel luporū impeꝰ presentiūt/suos filios precedunt·et cum eis non patz locus fuge/pro filiorum defensione periculo se exponunt· quādo debent dimicare attritu arborum indurāt costas suas ⁊ se inuoluunt in luto et desiccant ad solem et inter pilos lutum conglutinant ⁊ muniscāt vt sic securius aduersariorum ictus sustineant in conflictu·(aristo·libro·vi·)Femine aprorum post partum sunt aspere et crudeles et crudeli morsu filiorum suorum dilaniant nutrices·(bucusq; plinius·) Est autem caro aprina·(vt dicit ysa·)magis sicca et minꝰ frigida q̄ porcina domestica·et hoc est propter motus sui continuitatem ⁊ victus siccitatem/et aeris cui continue exponitur caliditatez ideo eius pinguedo est durior/et caro delicatior ad edendum·et propter hoc verres domestici vehementer agitantur/et etiam verberantur antequaz occidātur/vt eorum carnes teneriores ⁊ sapidiores/ex motus violentia efficiātur·(De apro etiam dicit dyas·)q; eius fimus desiccatus et cum vino et aqua bibitus eicientibus sanguinem singulare est remediuz lateris dolores cum aceto curat·fracta ossa consolidat/et confirmat· quere infra de porco·

ASinus a sedēdo est dictus quasi a sedus qui abominēs super asinos sedebant antequaz vsum equorum haberent·(vt dicit Isiō·libro xij·)animal quippe est simplex ⁊ tarduz et ideo fuit de facili subiectum humanis viribus ⁊ prostratum· et dicitur ab a qō est sine et sinos qō est sensus quasi animal sine sensu· Inde dicitur asellus id est iuuenis asinus qui pulchrioris est forme ac dispositionis quando etate est tenellus q̄ quando senex efficitur ⁊ antiquus·Nam quanto magis fit annosus tanto plus quotidie fit deformis hyspidus et villosus·Est autē animal melancolicum frigidum sciliz ⁊ siccum·et ideo naturaliter ponderosum tarduz atq; pigrum stolidum atq; obliuiosum/tamen odoriferum est/et patiens laboris·vilis ⁊ modico vtens cibo·Inter tribulos enim et spinas ac carduos carpunt cibum suū et ideo dicit auicen·libro·viij· similiter arist·q; asinus minutis auibus inter spineta/⁊ cardineta/midificantibus est exosus·et ideo minuti passeres pugnant cōtra eum/quia comedit spinas in quibus midificant passeres illi/et cōfricant se ad spinas illas Vnde cadunt pulli eorꝝ passerum siue ona·et quādo asinus rudit ex eleuatōne capitis ⁊ forti flatu mouētur spine ⁊ ex horrendo sonitu seu rugitu terrentur auicule/et fugiunt de nido suo·et propter ista saltant matres super ipius faciem ⁊ impetunt eius oculos atq; pcutiunt rostro suo·et si habet asinus vulnꝰ in dorso vel in latere ex spinarum punctura vel quacūq; alia de causa/ pungūt euz cum rostro suo in vulnere vt recedat a loco sui nidi·et cū talis passerulus habeat corpus minutissimum vix potest asinus se defendere contra eius impetum atq; morsum·(Dicit etiam aristo· sicut et auicenna)q; coruus valde odit asinuz et ideo coruus volat super ipsum et tentat tangere oculos suos rostro suo/ sed iuuat asinum profunditas oculorum et spissitudo corij superciliorum quibus contra morsus auium clausis tegit visum suum·et etiam cooperatur proceritas

De animalibus

aurium ꝛ mobilitas/ cum quibus tenet
auiculas quando infestant suum visum
Item aristo. libro. viij. vrius pugnat cū
asino ꝛ tauro quoniam comedit crudas
carnes. et hec est causa quare pugnat cō
tra eos/ quoniā eoꝝ carnibus appetit sa
tiari. De asinis autē (dicit pli. libro. xx
viij. c. vltio) vngule asini fumigate. par
tum adiuuant in tātum/ vt etiam abor
sus euocetur/ nec aliter debet addi quia
viuū partuꝝ necat/ si diu ꝛ frequēter ap
ponat. eiusdem alialis fimus recens/ san
guinis fluuium curare sedat. eius iecur
valet contra caducos morbos paruloꝝ
¶ Plinius libro xxviij. c. x. lac asine est sic
sanguis et valet contra morsum scorpio
nis. si quis autez lac asine miserit in au
rem pcussum a scorpione/ transire ptm⁹
malum dicunt. a facie etiam suffumiga
tōnis pulmonis asini/ fugiūt omnia ve
nenata. Dicitur etiaz in exo. c. ix. lac asi
ninū valet contra gipsum venenosuz. cō
tra ceruiam vel argētum viuum. ¶ Itez
libro decimo. ossa asini contrita ꝛ deco
cta valent cōtra venenuz si eorum deco
cto bibatur. ¶ Itez vrina manus asini cū
nardo capillos multiplicat ꝛ conseruat
De asinis autem dicit plinius libro. viij
capitulo. xiiij. Asinus est animal magni
frigoris impatiens. ꝛ ideo in frigidis re
giombus vt in ponto non generantur.
Item dicit aristo. cum asinus sit multe
frigiditatis ꝛ siccitatis/ multe tamen est
luxurie/ sed nō mouetur ad coitū anteꝙ
sit triginta mensiuz. non generat anteꝙ
sint tres anni completi/ aut duo ꝛ dimi
dius. Unde dicit ibidem pli. partus asi
ni a trigesimo mense est ociosissimus sed
a trimatu legitimus. Idem dicit aristo.
libro. v. Et subdit plinius. raro gemmos
parit et quādo femina est paritura/ lucē
fugit et tenebras querit/ ne ab homine
videatur. partum suuz amore diligit in
tātum ꝙ etiam p ignes ad fetum vadit.
aquas trāsire/ et pedes i eis figere mul
tum horret. et quādo cogitur aquaz vel
riuū euadare in ipo mingit. nec transe
unt asini voluntarie p pontes/ vbi p pla
nicies pontis possunt videre aquam de
fluētem. debile enim habent cerebrū/ et
patiuntur de facili vertiginem. ꝓpter qō
timent p rimas pontis cadere in aquā/
quam conspiciūt sub ponte transeūtem
nec bibunt de facili nisi ad suetos fon
tes/ qui sunt in pecuariis ad quos possūt
ire sicco pede. et quod mirum est dictum
quāuis multum sitiant/ si mutentur aq
eius vix potant nisi sint illis sibi quas
frequentant. ¶ Item plinius libro. xxviij
capitulo. vi. si asina comederit ordeum
intinctum sanguine menstruali/ tot an
nis non cōcipiet quot grana comedit sic
intincta. et ex asina ꝛ equa mulus gigni
tur. sed ad tales partus eligūtur eque/ q
neqz quadrennis sint minores neqz de
cennibus maiores nec commiscētur pas
sim ad inuicem. Horuz animalium duo
sunt genera/ scilicz equus cum asina/ et
asinus cum ipa equa. immo vnū genus
altero se cobercet/ nisi in infantia lacte
hausto mutuo nutriātur. et ꝓpter hoc
pastores mulos vel burdones ex dispa
ribus animalibus gigni cupientes/ dicū
tur vti illa arte. Nam iuuenes equaruz
pullos in tenebris subiiciunt uberibus
asinarum/ et nutriūt eos lacte asinino.
et tales pulli equoruz adulti iam effecti
ad asinarum commixtiōem tempore co
tus commouētur. similiter pullos asina
rum in tenebris subiiciunt māmis equa
rum. et aselli tali lacte iumentino nutri
ti/ equas inuadunt quando adolescunt/
et tali asini ꝛ equi commixtione genera
tur animal quoddam quod antiqui vo
cabant hymulum/ nos autem dicimus
eum burdum. genitum vero ex asino ꝛ e
qua dicunt mulum. Aristo. autem libro
xvi. dicit. Si asinus coeat cum equa im
pregnata/ eque corrumpitur conceptus/
ꝓpter frigus spermatis sui. sperma e
nim asinorum est frigidissimum natura
liter. et materia similiter. Materia em
eque est calida. et ideo quando miscetur
calidum cum frigido fit tempamentuz/
tunc ex eis potest fieri conceptus et sal
uari fetus quando scilicz equi asinoꝝ fe
minis ꝑmiscētur. sic qū eque asinis ma
ribus supponūtur. sed filij⁹ aselli ꝛ eque/

ſcilicet mulus non conuenit generationi Nam vtriuſq; parētis frigiditas ſcz naturalis/et cōplexionalis in ipo dominat et ideo ex mulis aliud nō generatur animal·vt dicit ide·Item ibidem dicit idē ſi aſina concipit ab equo ſubſequens aſinī coitus cū eadē facit eā abortire·cuius ratō eſt(vt dicit auicē·)quia frigiditas ſeminis aſinini ſupuenientis/corrumpit et deſtruit tempantiam ſeminis equini precedētis·z ſemen aſine frigidum eſt ex complexiōe/z ex ſexu·Semen vero equi calidam tempantiam facit·vnde quando ſupuenit ſubito ſemen aſini naturaliter ſiue complexionaliter frigidu cum frigiditate ſexuali/intēſa frigiditate corrumpitur precedens tempantia·ex calido equi ſemine et frigido aſine introducta·et iſta ē ratio quare omnis mula eſt ſterilis(vt dicit auicen·)quia intempata eſt mula·in aſino enim eſt exceſſus frigiditatis complexionalis·et in matre ſcz in equa remiſſus eſt calor ratōne ſexus/ et ideo quāuis calor ſeminis matris ſcz eque tempet ſemen frigidū aſini/vt animal generet·in genito tamen remanet generātium predominās frigiditas/que naturaliter diſponit ad ſterilitatem·Eſt autem quedam ſpēs aſini que dicitur indicus aſinus habens in capite in medio frontis cornu vnū et non habet niſi vnaz vngulam in quolibet pede·Omne enim animal habens duo cornua habet in pedibus vngulaz ſciſſam·et ideo aſinus indicus nō habet niſi vnū cornu·qz vngulam nō findit(vt dicit ariſ·li·vj·)non tn omne animal findens vngulam habz cornua/ſed potius ecōuerſo·ſi habet cornua findit vngulas vt ptz in tauro ceruo oue et hmōi·(vt ibidem dicit ariſto·)Itez dicit ariſto·li·viij·aſinus z mulus ſicut et equus comedūt fructus z paſcūtur herbis z impinguātur ab aqua·et diligunt plus aquā turbidaz q̄ claram·vacca autem econuerſo plus diligit claram q̄ turbidam·Item ariſto·li·e·aſini in maiori parte infirmātur vna infirmitate/et dē milide/et eſt hec infirmitas primus in capite/et curzit a naribus fleuma multuz calidum·et ſi deſcenderit ad pulmonem aſinus morietur·et hoc animal ſentit frigus pl⁹ omni aīali/et pter hoc nō mutuitur in terza ſeptētrionis·Sunt autem vt dicit idem ſpondilia dorſi aſini fortiora/z neruis fortioribus ppagmata a pte poſteriori circa clunes·i·renes/q̄ a pte anteriori·z iō in ipi⁹ dorſo poti⁹ circa renes q̄ circa hūeros grauiora onera impōnūtur·poſt equinoctium vernale mouet ad libidinem/et poſt ruit horribiliter et terribili ſonitu feiam excitat ad amorem Ventū autem odorem femine eius naribus deferētem/attrahit·z eius attractu ad libidinis deſiderū mardeſcit·(vt dicit pli·)alias ſiquidem habet aſinus condiciones miſeras ommibus fere notas·Nā ſupra vires laboribus exponitur fuſte cedit/ſtimulo pungit/chamo os conſtringitur eius/hmōdē circūducit·et ejuſdē chami refrenatio ab illis paſcuis/p que tranſit ſepius cohercet·poſt labores caſſos in fine morit/nec pro precedētis laboris ſeruitio/poſt mortem ſaltem ei cutis dimittitur/ſed auferrtur·z cadauer ſine ſepultura aeri exponitur/niſi inquātum in canū et lupoz̄ ventribus deuoratōis gra aliquotiens ſepelitur·

ANguis vocatur omne ſerpētinū genus qđ torqueri z plicari pōt ex hoc anguis eſt dictus/eo q̄ ē angulosus/et nunquā incedit rectus·(vt dicit Iſidoꝛ·libro·xij·)et dicitur anguis ſerpens/eo q̄ occultis acceſſibus ſerpit· Non enim apertis paſſibus ſed mutuiſimis ſquamarum miſibus ſiue contractibus repit·et computatur inter reptilia/eo q̄ pectore et ventre repat·(vt dicit Iſidoꝛ·libro·xij·)dicitur etiaz coluber eo q̄ colat vmbras/vel quia in lubricos contractus et flexuoſos labitur·Nā anguis labitur dum tenetur·Sunt autez anguium ſiue ſerpentium multa genera·et q̄t ſunt genera/tot ſunt venena·tot pernicies/quot ſpecies·tot dolores/quot colores·vt dicit Iſidoꝛ·libro·xij·et ſicut differunt angues in quantitate/ita in venenī malignitate·Sunt em quidam anguis maximi·(vt dicit pli·li·viij·c·xvi·

De animalibus

ſcribit inquit megeſtenes in india ſerpē
tes in tanta magnitudine adoleſcere: vt
integros deuorent ceruos atq; thauros.
Vnde & in punico bello iuxta flumē bel
giſtam/a regio imperatore eſt interfectus
cum baliſtis et tormentis vnus anguis
centum & viginti pedes habens longitu
dinis cui⁹ pellis & maxille fuerūt ſuſpen
ſe ad quoddam templum rome & dura
uerunt vſq; ad bellum mithridaticum ſub clau
dio ceſare. In italia fuit quidam ſerpēs
interfectus: in cuius aluo quidaz puer in
teger eſt repertus. et tales ſerpētes ma
xime lędūt: nunc morſu: nunc flatu: nūc
caude ictu: nunc tortura: nunc punctura
nunc aſpectu. Sunt & alij ſerpentes ita
exigui quidem corpore. ſed maxime ſunt
nocendi poteſtate. diſpas enim ſerpens
eſt (vt dicit Iſidor.) tante exiguitatis vt
cum calcatur/vix videtur. cuius venenū
extinguit: anteq; ſentiat/nec inducit tri
ſtitiam morituro. vnde poeta Virgilius
iuuenem tirreni ſanguinis album. Tor
ta caput retro dipſas calcata momordit
vir dolor aut ſenſus dentis fuit & ita di
cit Iſi. ſimiliter tyrus minutus eſt ſer
pentulus. et tamen (vt dicit Ariſ. libro
viij.) contra eius morſum vix inuenitur
remedium. et differunt et in figura: & in
diſpoſitōne. Nam alij habent duo capi
ta vt anphibena. de quo Iſidor. libro. xij
dicit. anphibena eſt dicta eo q; duo hēat
capita vnum in principio et aliud in cau
da curzens ex vtroq; capite tractu corpis
circulato. hec ſola ſerpentuz frigori ſe cō
mittit/prima omni precedens Idem etiā
dicit plinius li. viij. c. xxiiij. habz inquit
anphibena duplex caput/tanq; parum
eſſet vno ore venenū fundi. Sunt aliqui
ſerpētes hītes plā capita qz ſunt dupli
cata vel triplicata vel quadruplicata.
ſicut idem dicit Iſidor⁹. idra eſt ſerpens
multorum capitum: qualis apparuit in
prouincia archadie in palude. et dicitur
q; vno ceſo tria capita excreſcebant: ſed
hoc fabuloſum eſt. Nam conſtat idraz lo
cum euomentem aquas vaſtantes/vici
nam ciuitatem in qua vno meatu clau
ſo multi erūpebant/q̄ hercules vidēs
loca ipſa excuſſit et ſic claudit meatus a
que/& pro tanto dicitur hercules idram
ſerpentem quinq; capitum occidiſſe. (vt
dicit Iſidor. libro. xij.) Item differunt ſer
pentes in coloris varietate. nam quidaz
ſunt nigri/et quidam ſunt ruſſi: vt tyr⁹:
et illi ſunt peſſimi. et quidam ſunt ma
culoſi/ ſicut ſcitalis ſerpens. (qui vt dic̄
Iſidor.) tanta prefulget tergi varietate:
vt notaz gratia in ſui admiratōnem in
ducat intuentes/et quia reptando eſt pi
grior et quos aſſequi nō valet miraculo
ſui ſtupentes capit. & quanto magis eſt
diſcolor: tanto eſt deterior. quia eius ve
nenum acutiſſimū & caliditſſimuz eſſe di
citur. Nam ille idez anguis tanti eſt fer
uoris vt etiam hyemis tempore exuuie
eius de corpore depolite: ſint feruentes.
Vnde luca. Et ſcitalis ſperſis etiaz nūc
ſola pruinis. exutas poſituras ſuas. (vt
dicit Iſidor.) & ſimiliter ophites eſt ſer
pens maculis depictus qui tot habz no
cendi modos quot habet colores varios
et diſtinctos. (vnde luca.) q̄ purus macu
lis cebanus ophites concolor exuſtis. &
Item differunt in loci & ſitus diuerſita
te. nam quidaz latitant in cauernis ter
re et lingunt puluerem/et ſuggunt terre
humoroſitatem. (vt dicit pli.) alij ſunt
aquatiles/quia in aquis & aquaz ripis
commorātur vt eiuſdem ſerpens aquati
lis. a quo percuſſi obturgeſcūt et in ydro
poſim cadunt quā multi bouam vocant
quia ſimo bouis remedetur (vt dic̄ Iſi.
li. xij.) ſimiliter eſt ymatrix ſerpens di
ctus veneno aquas inficiens. omēm em̄
fontez in quo fuerit veneno inficit. (vt di
cit ful. ymatrix violatrix aqua &. & Iſi
dorus libro. xij. Alij morātur in ſiluis et
ſpecubus umbroſis: quorum venatōnes
ſunt vt volucres et beſtiole minores qua
rum ſuſſunt humiditatem. (vt dicit a
riſto. libro. xiiij. et tales ſerpentes inſidi
antur dormientibus. et ſi aliquorum ho
minum vel aliorum animalium orificia
inuenerint aperta illa ſubintrant dili
gentes calorem quem inueniunt ibi pa
riter et humorem. ſed contra tales an
gues pugnat ſaura beſtia ſcilicet:

modica id est lacertula. Nam sentiens saura serpentis presentiam saltat super faciem dormientis scalpens pedibus vt eum excitet z premuniat cōtra anguem vt dicit auicē. et est saura. (vt dicit Isi. libro. xij.) lacertus qui quado senescit eiꝰ oculi excecātur. et tunc intrat foramen parietis aperiens oculos contra oriētez et orto sole incendit et illuminatur. Dicūtur autem quidam anguiū species habitare in igne. vt ptz in salamādra. que nominatur ab Isi. z pli. inter venenosa Salamandra enim vt dicit Isi. li. xij. est nominata eo q valens sit et potens cōtra incendia. cuius inter venenosa omia vis maxima est. Cetera enim venenosa singulos feriūt hec plurimos simul interimit. nam si arbori insederit omma poma inficit. et eos qui ederint perimit et occidit. si etiam in puteo cadat potātes infict vis venem. Ista quidem cōtra incendia repugnās sola inter animalia extinguit ignes. viuit etiam mediis flammis sine consumptōne pariter z dolore. nec adustionem ab igne recipit/ sed ipm incendium mitigat vel extinguit (vt dicit ibidem Isi.) Item p omnia dicit plinius li. x. c. xlvij. Salamādra inquit est similis lacerte in figura. nunq̄ apparet nisi quādo multuz pluit. in seremitate deficit. huic est tantus frigiditatis rigor vt ignem extinguat sicut glacies. lacteā deponit saniem euomit. ex cuius contactu corpus hominis pilos pdit. et qō inde cōtactum est in colorem vergit turpissimum Item differūt in incessus qualitate. naz quidam serpunt flexuose semper siue tortuose. et quidam semper recte (sicut dicit Isi. li. xij.) Centris inquit est serpens in flexuosus qui semp efficit rectum iter (sicut dicit luca.) Est semp recto lapsurus limite centris Similiter aliquis incedit curuus super pectus/ et aliquis incedit a pectore sursum rectus. sicut quidam serpens aquatilis z terrenus nomie chelidros qui p locum per quem labitur expirat virus/ et fumare facit. sicut dicit lucanus. tactus a fumante chelidri hic semp ambulat directus/ et erectus capite. naz si se torserit dum curserit. statim crepat. vt dicit Isi. li. xij. Item differūt in velocitate et in tarditate. nā quidaz sunt valde tarde motus vt scitalis. de quo supra dictum est. Et quidaz sunt ita velocis incessus z leui motus q volare videtur. vt serpens qui dicitur iaculus volat vt iaculum. exilit emm in arboribus et dum aliqō animal obuium fuerit iactat se super eum peremitq; eū. vnde z iaculi sūt dicti. vt dicat Isidoꝰ. Similiter in arabia sunt serpentes cum alijs qui a multis syrene vocantur. que plus curzunt q̄ equi et ideo volare dicūtur. quoꝝ tātum est virus vt morsum ante mors sequatur q̄ dolor. vt dicit idem. Item differunt in maligna sagacitate. vt ptz in ceraste serpente cornuto qui se abscondit sub harena et ostendit cornua sua. vt ex eorum ostentatōne alliciat velut ad escam bestias siue aues. cornua enim habet ad modū arietis. oue nuda super arenam et directa dimittit. ad que dum volucris vel animal accesserit non ipsum arietem. sed virulentum anguem per experientiam cōprobabit. Similiter bouas anguis. vt dicit Isidoꝰ. in mensa mole in italia persequitur greges armentorum. vt bubalos z callide vberibus irriguis lacte. se inmittit et suggens interimit. atq; inde a boū deppīlatōne nomen accepit bouas. vt dicit Isidoꝰ. Multa sunt alia nomina serpentū et genera/ vt aspides vipere z draco nes/ de quibus postea dicetur. Sed vt dicat Isidoꝰ. libro. xij. tantus est numerꝰ morsuum. quātus est nom mū. Generaliter omēs angues pro maiori parte frigide sunt nature. nec de facili percutiūt nisi cum calescunt. nam quando sunt frigidi. nullum tangunt. et ideo eorum venena plus nocent de die q̄ de nocte. torpent enim noctis algore et quia frigidi sunt nocturno rore/ in hyeme in nodos se conuoluūt/ et torpent. in estate se dissoluunt/ et in malicia multum vigent. vnde est q quicunq; veneno serpentis percutitur/ primo obstupescit et postea vbi in eo calefactum virus erarsit statim interficit et extinguit Et ideo

ditur est venenū: quia per venas vadit· cuius pestis diffusa p corpus· animaz exigit de corpore et expellit· nec pōt ledere nisi quādo sanguinem tangit· (vñ luc·) noxia serpētum est a mixto sanguine pestis (vt dicit Jsi·) et subdit omne venenuz frigiduz est· et ideo anima que est ignea fugit venenū frigidum· Inter dona aūt nature que hominibus z bestiis sunt cōmuna viuacitate quadā sensus anguis precellit· nam legit in geñ· serpens erat callidior omnibus aiantibus terre· (dicit autem plinius·) vt idem recitat Jsi·) q. caput si cum duobus digitis euaserit nibilominus viuit· vnde et totum corpus obiicit ferienti p capite defensando· Jtē idem Jsido· anguibus vniuersis hebes est visus et razo ex aduerso contuentur (nec mirū) cum oculos non in fronte habeant: sed in timporibus adeo vt citius audiant q̄ aspiciant· Jtem ibidem· nullum animal cū tanta sceleritate linguā agitat sicut anguis· Jta emiz cito mouet eam: vt triplicem videat habere linguā cum tamen nō habeat nisi vnam· Jtem idem· serpētuz humida sunt corpa adeo vt vbicūq; irrint: viam quodām viscoso et limoso humore inficiant et designent nam vestigia serpētum talia sunt: vt cū pedibus carere videātur: costis tamen z squamaz repāt nisibus quas a summo gutturis vsq; ad ymum aluum dispositas parili modo habent· nam squamis quasi vnguibus repant/costis quasi cruribus innituntur· vnde vbicūq; leditur in corpe ab aluo vsq; ad caput: debilior redditur ad suū cursum/et motus circuitum pagendum· quia vbicūq; ille ictus inciderit spinā soluit· p costas vero quasi p pedes: motus corpis agebātur· (vt dicit idem Jsi· ibidem·) Jtem ibidez diu serpētes viuūt etiaz sine cibo· (vt d· azz·) et tante efficiūtur longitudinis diez vt deposita veteri tunica senectam deponere z in iuuētutem redire perhibeantur· vnde z serpētum tunice nuncupātur exuuie: eo q̄ quando senescunt eas exuūt: quibus exuti/in pristinam redeūt iuuentutem· et ideo eoz pellicule sic exute: dicūtur exuuie z induuie: eo q̄ exuūtur et loco iparuz alie iterum induūtur (vt dicit Jsi· li· xij·) ¶ Modus autem renouatōnis ipius anguis satis videtur mirabilis· (nam vt dicit philologus·) anguis se sentiens morbo vel senio aggrauatuz pluribus diebus abstinet a cibo: et ieiunat: vt sic pellis eius a carne facilius relaxetur· Deinde gustata herba quadaz amara· vi herbe puocatur ad vomitum et sic euomit būorem virulētum qui fuit causa sue infirmitatis/et defect· tandem vt cutem rigidam tempet z mollificet in aqua se balneat: et sic angustam rimam petre alicuius seu cauernaz querens: p rime angustiam intrat· et cū quadam violentia transiēs: ab exuuia pristus se decorticat: ac denudat: et tandem soli expositus se desiccat: z in carnis superficie nouam cutem recupat· sumptis viribus videt clarius/incedit z repit fortius/ac comedit auidius: q̄ ante depositōnem exuuie faciebat· istam renouatōnis formam exprimit plinius z etiā auicen· qui dicit cum aristo· q̄ totus serpēs deponit senectutem id est senectam pellem· primo vsq; ad oculos deinde vsq; ad collum/z sic paulatim se expoliat totaliter infra vnū diem· (vt dicit li· xitij·) Jtem Jsi· li· xij· c· iiij· pictag· inquit asserebat de medulla bōis mortui: quē in spina dorsi/ anguem creari· qō et Qui tangit dicens· sunt qui cum clauso putre facti spina sepulcro· mutari credant humanas angue medullas z· qō si creditur merito euenit· vt sicut p serpentez mors homini accidit: ita z p hominis mortem morituras serpens precetur· vt dicit Jsi dorus· Jtem dicit plinius libro· x· c· xlvi· Anguem inquit ex medulla spine hominis gigni accipimus· multa enim occulta et ceca origine prouenīt etiaz in quadrupedum generatōne zc ¶ Jtem dicit Jsidorus ibidem· fertur autem q̄ serpēs timeat hominem denudatum: nec eum audet contingere· quāuis insiliat in vestitum ¶ Jtem secūdum plinium· Jeuni hominis sputum serpentibus est venenum· q̄ si inde gustauerint morīūtur·

Sunt et alie ꝓprietates anguis/mirabiles ⁊ insignes: que ab aliis auctoribus assignãtur spẽaliter a dyo·ari·et auicen·et aliquas ex eis hic interferere vtile iudicaui·Dicit itaq; dyas·q; hyemali tẽpore latitant serpentes in tenebris et cauernis·vbi ex diuturna obscuritate loci eoꝝ visus hebetet·Vernali igitur tempore qñdo incipiũt exire de cauernis sentiunt caligĩnem/sed pro remedio querũt herbam feniculi vel radicem cuius pastu cõfractam excutiunt cecitatẽ·nec fraudatur a remedio testudo visceribus pasta anguis vel tortuca·cum eã aduertet venenũ serpere: querit organũ cuius gustu: contra virus anguis inuenit medicinam·(Idem dicit plinius·)Auicẽ·vero de serpente ait sic li·vj·serpens vero qñ est vorax parum bibit: ⁊ odit odorem rute·et ideo fugit mustelam/quando sentit eam ruta fore pastam·et qñ olfacit rutã non põt fugere·comedit autez serpens libenter carnem ⁊ suggit eius humiditatem sicut aranea suggit muscas·⁊ transglutit ouа aniũ: ⁊ pullos viuos ⁊ qñdo transglutit ea: reducit ad posteriora sua et expellit ipa ⁊ non ꝓmittit vt in vẽtre morẽtur ¶Item dicit aristo·li·vj·interiora ⁊ intestina serpẽtum: sunt similia intestinis aialium ouãtium quadrupedũ non tñ habent testiculos sed habent vias: sicut sunt vie piscium et matrices habent longas: ⁊ diuisas·⁊ sunt eius interiora longa scõm longitudinez corpis sui et lingue serpẽtum: sunt nigre longe: subtiles ⁊ in duo scisse ⁊ ante acute ⁊ ꝓpter hoc multum exeũt: ⁊ sunt faciles ad mouendũ ⁊ venter serpẽtis longus ⁊ strict⁹ ⁊ similis intestino amplo ⁊ illud intestinum assimilatur intestino canis·⁊ habz post ventrem: paruũ intestinum puemiens vsq; ad exitum sufficientis·⁊ habet cor paruũ prope collum/simile remi in aspectu et post cor est pulmo in quo sunt ptes neruose/subtiles ⁊ volute: dependẽtes a corde·⁊ post pulmonẽ est epar longum/⁊ extensum/⁊ sup illud fel/sicut in piscibus/in maioribus Sed in minoribꝰ est fel super intestina/et splen in serpentibus paruus est et rotundus·dentes autem serpẽtum sunt acuti recurui aliquã tulum ⁊ cõiuncti·diuersi tamen scõm superficiem·et habent serpẽtes costas·xxx·secũdum numeꝝ diez mensis ⁊ dicit q; accidit serpẽtibus: idem qõ accidit pullis hirũdinũ·vt si aliquis ꝓfozauerit eis oculos ⁊ eruerit eos: vt visus iterꝝ reuertetur et caude serpẽtum sicut ⁊ lacertoꝝ crescũt postq; sunt amputate· Item oẽs serpentes ouant primo interius·et deinde non simul: sed paulatim ejiciũt ouа/ ex quibus generãtur animalia exterius excepto tyro scz vipera·Tyrus enim est serpens·vt dicit aristo·li·vij·et generat animalia interius sed primo ouat interi⁹: et ex illis ouis animalia interius generãtur·et ideo dr ibidem q; matrix aliox serpẽtium est longa scõm extensionẽ corporis et incipit matrix eoꝝ a parte inferiori·et procedit supius ex vtraq; pte spine·et diuidit in duas ptes quasi partem habens inter illas·et ideo sunt ouа scõm acies in matrice·et nõ ouat serpẽs omnia simul sed successiue· ¶Item aristo·li·v·serpẽtes tempe coitus ita ad inuicẽ se applicant et inuoluũt·vt patz aspicẽti q; sint vnũ corpus habens duo capita Item aristo·li·vij·serpens ⁊ maxime tyrus qñdo transglutit auem vel aliquid primo se erigit ⁊ postea se restrigit: quousq; pueniat interi⁹ qõ transglutit·⁊ hoc est: quia eius stomachus paruus est/et subtilis·⁊ pñt serpentes diu viuere sine cibo·qõ patz ex serpẽtibus quos custodiunt venditores ¶Item aristo·li·viij·gallis id est mustela pugnat cõtra serpẽtes et munit se pastu rute: ⁊ maxie pugnat contra comedentes mures quia ipa venatur mures: ⁊ manducat eas· ¶Item li·viij·dicit q; serpentes multuz diligunt vinum·et ideo venatur cum eo similiter diligunt lac valde ⁊ secũtur odorem ei⁹· et ideo si aliquius ventrem serpens sub intrauit: extrahi potest lactis odore·vt dicit idem·⁊ etiam dyas· ¶Item aristo·li·xiiij·serpentes habent ꝓrium q; possunt mouere caput ad posterius corpore quiescente·et causa huius est q; armille

ſpondilium ſerpētum cauſantur ex earū lagīe·z ꝓpter hoc ſunt bone flexionis·z fuit hoc neceſſarium ad aſpiciēduz retro vt poſſint vertere caput ad aſpiciendum corpus ſuum longum atq; ſtrictuz·aliter enim non poſſent regere corpus ſuum·ni ſi iuuarētur elevatōne capitis ad toti corpori p̄cauendum. ¶Item idem in eodem ſerpentes natant in aqua p corporis in flexionem ſicut repunt in terra·Nō enim dedit natura ſerpentibus pedes ad gradiendum/nec pēnulas ad natādum·cuius cauſa eſt mimia corpis lōgitudo·qm̄ ſi habuiſſēt multos pedes/eēnt mali motus quoniam eſſent ſuper pinnulas·Similiter ſi plures alas valde propinquas eſſent grauis motus·et ſi ab inuicem eſſent remote/ ad ſuſtentādum reſiduum corpus longum z flexibile nō ſufficerent et ideo qd̄ faciūt piſces habentes pinnulas ipaz contractōne/et aues alaz extēſione/ hoc faciūt ſerpentes ſola corporis flexione·Sunt z quidam piſces ſimiles ſerpentibus in longitudine qui eadē de cauſa habent pinnulas paucas vel nullas·et natant corpis ſola inflexiōe/ſicut murene/z piſces faſtaros/ qui a nobis dicūtur congri qui maxime ſunt anguille/et hmōi·et ideo quia tales piſces ſimiles ſunt ſerpētibus in creatōne vel in extenſione/habent tantūmodo duas alas vel pinnulas ante/et vtūtur corpis flexibilitate loco pinnulaz z alaz·z ꝓpter h repunt in terra z viuūt longo tempore/ etiam ſine aqua ſicut viuūt ſerpentes ſine cibo. ¶Item idem in eodem ſerpentes aūt habent vias z inteſtina/ a quibus aliqñ exit ſupfluitas·ſicut habent alia animalia generātia·ſed non habent viaz exitus vrine quia veſica carent. ¶Item idem in eodem ſerpentes inuoluūtur ad inuicem/quando conueniūt ad coitum z amorem·quia nō habent virgaz neq; teſticulos·carent enim virga/quia nō habent crura·et carēt teſticulis/ quia ꝓpter longitudinez corpis· z ſi haberēt eos in frigidaret ſperma/ ꝓpter tardatōem ſui exitus·et ſic eſſet minus cōueniens generatōni·Item idem xviij·nō accidit generatōni ſerpētum error et monſtruoſitas niſi raro/ et hoc accidit ꝓpter figuraz matriq; que longa eſt/ et recta atq; ſtricta· vnde et ova ſerpētum ſunt diſpoſita ſm̄ aciem/ ꝓpter longitudinem in matrice· Has z multas alias ꝓprietates anguiū et naturas recitat ariſto· quas proſequi p ordinem eſſet longū· ſed hec dicta nūc in generali ſufficiant· De vsu alibus eiꝰ ꝓpꝛietatibus et omnibus fere notis infra dicetur in littera·S·

ASpis eſt anguis morſu z veneno pniciosiſſimus/ ab aſpergendo aſpis dictus/eo q morſib⁹ venena mittat mortifera atq; ſpergat· vos enim greci venenū dicūt· vt dicit Iſiō·li·xij·c·iiij· (et ſequit) aſpidis diuerſe ſunt ſpēs/ et habent diſpares effectus ad nocendum·ſcz dipſas·qui ſitula dicit latine quia quē momorderit/ſiti interimit z occidit·ypnalis eſt genus aſpidis qui ſomno necat·hunc cleopatra ſibi apoſuit/et ita morte quaſi ſomno reſoluta eſt· Item emorrois eſt aſpis ſic dict⁹ eo q illi⁹ ſuggit ſanguinem quem percutit·et qui ab eo morſus eſt/diſſolutis venis fluxu ſāguinis vitam finit· grece em̄ emach ſanguis dicitur. ¶Item prister eſt aſpis horribilis/ſemp ore patēte z virus euaporāte incedens·(de quo luca·)Oraq; diffundens auidus fumantia prister· quicunq; ab eo pcuſſus fuerit diſcendit/ et enormi infectōne corpis enecatur·(ſicut dicit idē ibidem·) ¶Item ſepis eſt mortiferus aſpis z tabificus·qui cum boiem momorderit/ſtatim eum deſtruit z cōſumit/ita vt in ore ſerpentis totaliter liquefiat·nec ſolum corpus/ ſed etiaz oſſa veneno diſſipat z enetuat·(cuius poeta ſic meminit) Oſſaq; diſſoluens cum corpore tabificus ſeps·vt dicit idem·Sunt z alia genera aſpidis multa quoz tanta eſt virulentia/q etiaz mediante lancea veneno ſitate ſua perimūt ſe tāgentem·vt dicit auicen· in libro de venis·quere ſupra li·v·c·de venis·De aſpide in genere (dicit Iſido·libro·xij·) Fertur inquit q aſpis cum ceperit pati incantatorez/ qui eam quibuſdaz carminibus ꝓtis euocat·vt

eam de cauerna producat. illa cum exire noluerit: vnam aurem in terra ꝑmit. alteram vero cauda obturat et operit. z sic illas voces magicas nō audiens: ad incantantem non exit: et eius imperio non obedit. (bucusqꝫ Jsi.) de aspide vero dicit pli. li. viij. c. xxiij. ꝓussa membra ab aspide intumescūt: et vir sine partiū amputatōne: que sunt cōtacte aliquo remedio conualescūt. Vnus aūt huic pestifero angui est sensus vel affectus. Nam cōpares suos cōiugali affectu diligunt nec sine comparis consortio bene viuūt. Vñ altera interfecta credibilis vltionis cura: altera ꝓsequitur interfectorem: et illum soluz in quātolibet populi agmine agnoscens infestat. et nititur interrūpere omnes difficultates: permeat spacia. nec nisi veloci fuga/aut animbus z fluuijs cohercetur: quin vltio de morte cōparis assumatur. Sed cōtra eius malicia dedit natura remediuz z medelam. habetem dedit ei natura visum. nā oculos habet in timporibus: z nō in fronte et ideo non pōt videre aduersarium directe: sed oblique. ꝓpter qđ nō potest bene ꝓsequi hostem visu. sed potius auditu ꝓsequitur vel olfactu. nam in his duobꝰ sensibus magis viget. vt dicit idem. Jtē dicit marcianus. ꝙ aspis nō nocet indigenis afris et matricis. nam z illi pueros suos quos de se natos habent suspectos: aspidi obiciunt. et si de eoꝝ semine fuerint nihil ipis penitus nocet aspis. sz statim moriuntur ab aspide si fuerint adulterini. et hoc expsse dicit pli. li. viij. c. vltimo. (dicit em sic) quedam alia indigenis sunt innoxia que interficiūt alienos. sicut serpentes parcūt mirifice illis, qui de terra oriūtur. sicut angues circa eufraten. terre incolas nō ledunt nec infestant dormiētes. alios aūt cuiuscūqꝫ gētis homines cruciāt/eos aūt occidentes. dicit etiam ibidem pli. ꝙ aristo. tradit in quodam monte a scorpionibus hospites nō ledi. sed indigenas interimi z occidi.

ARanea vt dicit Jsido. libro. xij. vermis est. ab agris nutrimēto nominata. que exiguo tempe longa fila deducit. et tele semp intenta nunqꝫ desinit a labore. perpetuumqꝫ sustinet in suo opere dispendiuz. quia sepe ad modicum flatum venti aut ꝑ pluuie stillicidiū rūpitur tela sua. z tunc totaliter ꝑdit laborem suū. (dicit etiam auicen. ꝙ aranea est modicū animal reptile multipes. vel viij. habens pedes quos semp habz pares z nunqꝫ impares. et hoc fuit necesse/vt semp esset eius incessus equus. sic et ipm onus. z hoc est generale in habentibus duos vel plures pedes. habet aūt aliquos pedes longiores/et quosdaz breuiores. ꝓpter diuersas quas facit opationes. nam cum quibusdam fila subtiliat. et in longū protrahit. cum quibusdaz vero pariter fila nectit. cum quibusdam per fila repit. z quādo vult in tele supficie immobiliter se suspēdit. maxime aūt inter animalia anulosi corpis viget in aranea sensus tactus. vnde residens in tele sue medio. subito sentit muscā telam in ꝑte remotissima contingētem quā subito inuadit. z aggreditur tanqꝫ hostez. de qua si triūphare potuerit. eaz ne euadat inter tele sue fila multipliciter circūuoluit. z primo capiti insidens. eius humiditatem suggit. et de tali muscaz venatōne viuit. nam eius gustabile est talis humor sicut gustabile apis est mel. (sicut dicit idem z aristo.) Jtem in genere araneaz est diuersitas sexus (vt dicit aristo. li. v.) z est femina maioris corpis ꝙ masculus. z pedes habz longiores/z flexibiliores z abiliores ad motū et etiam ad texturam. et sicut dicit idem libro. v. tempe coitus z amoris femina attrahit marem. ꝑ fila tele. et post masculus feminam. et nō cessabit attractio donec cōiugantur. et masculus ponitur sup ventrez femine. z iste modus est eis necessarius. ꝓpter ventris rotūditatez. z ista coniunctio maxime est in fine veris et in principio estatis. z aliqñ in fine autūmi z in principio byemis. z tunc maxime sunt nociue z eaz punctura amplius venenose. Jtem aristo. li. viij. genera araneaz sūt multa. nā quedā sunt parua

et diuersi colozis ⁊ sunt acuta⁹ ⁊ velocis motus. Alia sunt maioza⁹ ⁊ coloze migra et eaꝝ crura anteriora sunt longioza⁹ et sunt tardioris motus nisi quando coitu stimulãtur. et migre solent texere iuxta terrã inter fozamina et manẽt in textura sua quousq; aliqua incauerit bestiola sicut musca quã deprehendũt. ⁊ si habent famem suggunt eius humiditatez. ⁊ tũc deferũt ad locũ suum vbi deponũt. ⁊ reseruant eam⁹ donec itez esuriem patiantur. et quãdo totam hausit humiditatez deicit reliquũ ⁊ reuertitur ad venãdum et nõ venatur quousq; reparet qõ ruptuz est de textura. ⁊ si quis ruperit texturam inuenit ipam repare circa occasum solis vel circa eius ortum. ⁊ maxime tũc laborat⁹ quia tũc plures bestiole incidunt in texturam. et femina parit ⁊ venatur⁹ et masculus iuuat eam. abscondit aũt se in textura vel sub tela ne a bestiolis videatur. et maxime quãdo ẽ magna⁹ qz ꝓpter eius magnitudinem nõ de facili operiẽ. Facit etiam femina quã⁹ primo ex quib⁹ modice aranee post formãtur⁹ ⁊ statim quãdo pariũtur⁹ ponit eas in textura⁹ et statim se mouent ⁊ disponũt ad texẽdum ac si in vtero materno sint instructe ad venãdum. vnde statim aptãt retia cõuenientia põe sue. Et est spẽs quedam araneaꝝ⁹ que venatur lacertũ paruũ ⁊ incipit texere sup ipm quousq; liget eius ocy ficiũ ligatõne forti. ⁊ tũc saltat sup eum et pungit quousq; moriat. Itez in eodez etiaz dicit idem. q; sepe inuenũtur quedam aranee in aluearib⁹ apũ⁹ ⁊ ille corrumpũt mel ⁊ suggũt liquorem et sic circa fauos faciũt texturas⁹ ⁊ corrũpũt eos idem dicat auicen. Et plinius de generatõne araneaꝝ li. xi. c. xxv. sic dicit. aranearum natura ꝑcipua admiratõne est digna⁹ cuius plura sunt genera⁹ inter que est quedam que dr̃ spalangio⁹ cuius corpus est exiguũ varium acumiatũ⁹ velox ad saltum noxiũ habens morsuz. Alia est species maioris corpis ⁊ nigri coloris ⁊ cruris longioris cauernas sibi texens in angulis iuxta terrã. Tercia est spẽs que erudita compositõne cõspicuas texũt telas.

Admirandum est tñ qualiter tãto opus sufficiat materia lanigera⁹ que de araneo vtero/ad tãte tele texturam paulatiz (vt creditur) extrahitur. ⁊ tñ eius uter⁹ vir tali materia vacuus inuenitur. nec videtur esse verũ qõ dixit democritus⁹ q; tanta esset ventris aranee corruptela⁹ vt ex eius egestione tãta fertilitas lanifera generetur. vnde ⁊ democritum reprobat (aristo. li. viii) q; dicit eũ in hoc veritatez nõ dixisse. cuius videtur esse ratõ. qz aranee ⁊ alia hmõi animalia modica sũt nutrimenta⁹ et parui cibi ꝓpter defectuz sanguinis ⁊ caloris. vnde cum aranea non tãtum cibi capiat⁹ quãm incompabiliter ad ꝓparatõnem tele sue cõtinue plus emittat⁹ maioz esset superflui emissio⁹ q; cibi sumptõ. ⁊ maioz egestio superflua q; digestio necessaria ad conseruatõem debite animalis. vt dicit aristo. vel al. Itẽ plinius idem dicit. moderato vngue rotũdum tele educit filũ. et miro artificio deducat stamina ab vmo ad supremũ. ⁊ iterũ deducit transuersaliter de pũcto ad punctum lineari distãtia filum suũ et omẽs lineares tractus quasi in punctuali medio⁹ in equali distãtia a centro copulat ⁊ connectit. deductio autem stamine (vt ibidem dicit plinius) texere incipit a medio circuito orbe⁹ adnectens subtegmina ⁊ maculas adnectens semp. ⁊ quasi reticulariter ꝑ parua intervalla⁹ que inter valliculata fozamina miro artificio sunt. nũc quadrata/nunc oblonga/nunc rotunda. tãto sunt strictioza⁹ q; tosũt vicinioza medio. ⁊ tãto latioza⁹ quãto ꝓpinquioza sũt extremo. quo autez medio filũ filo tã indissolubiliter iunget⁹ ⁊ nodum nodo applicet ⁊ cõnectet⁹ visus nõ iudicat⁹ ⁊ rationis iudiciũ vix affirmat. Natura autez leuitate ꝑfila sua que humanis visibus vix sunt peruia se eleuat⁹ ⁊ quasi volat. hinc inde se trãsferens locum mutat. Itẽ dicit idem q; q̃diu extrema tele fila durant si casu aliquo rũpatur⁹ ipa tela semper a medio incipit reparare qõ ruptum est quasi nihil iudicãs in corpe tele esse integrum. q̃diu medium non est firmũ. Item dicat idem. q; in eis sunt auguria

nam scom q tempora sunt futura: altiꝰ vel submissius solent componere fila sua Item ibidem dicitur q multitudo aranearum signum est mundationis pluuiarum. Idem libro xiiij.c.iij.de lesione vtiū dicat q aranee quedaꝫ circa germina vineārum et etiam circa flosculos arborū faciunt texturas: ex quarū circūuolutōne pereunt arbores et vinee quādo sunt i germine vel in floze/morsus spalangionis est mortiferus et venenosus: nisi ei citius succurratur. sed eius venenuꝫ extinguit vis plantaginis si debito modo apponatur. et ideo vermes alij: vt lacerte et bocrates punctura aranee formidātes succo plantaginis se tuētur (vt dicit pli. dyas. et auicen. in. c. de vermi. et mag) Aranearuꝫ aūt tela (vt dicit aristo) et etiā pli. ex earū visceribus quodam miro nature artificio generatur: subtilissima cōpositione cōtexitur: moze rethis cōponitur et paratur. filis subtilissimis cōnectitur. et hoc ne a muscis et alijs bestiolis: quibus tenditur pter grossitiem videatur. cum labore quidem cōponitur: sed mito modo facilter dissipatur. ignem nō sustinēt: vētum timent. cuius impetu tela rūpitur: et subito ipa denudatur. et quāuis venenosa sit aranea: de cuius egredit visceribus: tela venenosa non est. sed potius q multis vlibus medicine vtilis deputatur (nam vt dicit dyas.) tela araneaū alba/et mūda/puluerulentis sordibus nō admixta: vires habet constringētes cōglutinātes et refrigerātes. ideo sanguinem restringit a vulnere defluētem. suppositā vulneri: prohibet fieri saniez et sanat plagam recētem et prohibet inflaturam sanitatem vulneris retardātem. Est autem genus aranee quā spalanā vocant. vt dicit pli. libro. xxix. c. iiij. et est hec aranea similis formice: sed longe maioꝛ corpore. rufum habens caput: reliquū corpoꝛis nigri est coloris respersum albis guttulis: acerbioꝛ est eius ictus: q vipere. viuit aūt maxime iuxta furnos et molas. cuius contra ictum est remediū aliā eiusdem generis ostendere sic pcusso et ad hoc conseruātur: cum mortue inueniuntur. quaꝝ coꝛtices cōtriti et potati: medentur moꝛsui mustele. Est et aliud genus lanuginosum cum grosso capite: et doloꝛ punctureeius sicut scoꝛpionis. et ex eius moꝛsu genua labefactātur: et accidit caligo et vomitus. Est et aliud genus aranee nomine mirmicaleon siue mirmiceō qō alio noīe dicitur formicaleon: formice similis capite albo: habens nigrū coꝛpus distinctū maculis albis cuius moꝛsus viperaꝝ doloꝛe toꝛquet. et dicit formicaleon quia formicas venat vt leo: et earū suggit humiditatem. sed a passeribꝰ deuoꝛatur: et ab alijs auibus vt formica. Remediuꝫ aūt cōtra moꝛsus omniū aranearū est cerebrū gallinaciū cum exiguo piperis bibitum cū vino dulci. Item coagulum agni potatū cū vino sanat moꝛsus araneaū. Item idem facit cinis vngule arietine cū melle. Item muscе contrite et posite supꝛ moꝛsum extrābunt venenū et mitigant doloꝛem. Sunt et alia remedia que enumerat pli. sed hec sufficiant. Dicit enim li.e.c.vi. aranea longa et candida tenues habens pedes cōtrita in veteri oleo: dicitur soluere albugines oculorum.

APis est animal multipes. et breue inter omnia animātia anilosi et insecti coꝛpoꝛis: in multis optinet pncipatum. vt dicit pli. li. xi.c.vi. paruitatem autez sui coꝛpoꝛis recōpensat ingenij magnitudo: quāuis autem possit inter volatilia computari: tamen quia pedibꝰ vtitur in quibꝰ est vis pꝛogressiua: merito potest inter gressibilia numerari. Preter vero pprietates superius li.xij.positas sub lra.a. alie sunt hic ponēde. quas recitat pli. libro. xi.c.vi. sic dicens. Inter omnia est admirāda apum sollertia: qua mella contrahūt. suc cumq dulcissimum subtilissimū et salubeꝛrimum in fauos cōponūt: et ceram ad vsus humane vite putilem opando conficiūt. byeme latent et recōdūtur: quia vires nō habent: vt nubibus pluuijsq resistant ac flatibus aquilonis. In vere veꝛo cum sentiūt fabas floꝛentes ad opera exeūt et laboꝛes. nullicq licet vacare ocio

per hos dies primo fauos cõstituũt: cerã q̃ fingũt domosq; ac cellulas faciũt: deinde sobolem: et postea mella cõficiunt: et componũt tectũ autez alueariꝰ sui lacrimis: z succis arborũ gũmosarum vim habentiũ: p totum liniũt. z contra aliarum bestiarũ auiditates se munũt prout possunt. feces si fuerint nimis late constringunt: et eas succis prædictis liniunt. primo autem p fundamẽto sui operis crustulam quãdam ponũt amari saporis: quã multi cõmosim vocant. deinde faciũt aliam dulciorem: que cere est miciũ quam multi dulces vocant. tercio ponũt materiam grossiorem que fauorum est stabilimẽtum: et illam materiaz propolim multi vocant. et ista triplici tela a frigore z aliis iniurijs munũt fauos suos. nõ insident fructibus: sed a floribꝰ nõ maioribus sed recẽtibus recolligũt materiam ex qua mel z ceram componũt. quando autem flores vicini sunt cõsumpti: mittunt speculatores ad vlteriora pabula acquirenda. et si apprehenderit eas nox: in expeditõne excubant super me: vt alas suas ptegãt a pluuia z a rore: vt facto mane expeditius volent ad opus suũ: habẽtes alas suas siccas z expeditas ad volatum: ordinant excubias suas more castrorũ. de nocte quiescunt vsq; mane: donec vna omnes excitet gemio aut tripli bombo: vt buccino aliquo: tũc vniuersi se puolant: si dies fuerit mitis futurus. prediuinant enim ymbres z ventos: et tunc se continẽt infra tecta: quãdo pspiciũt celi temperiem futurã: cum agmine prodeunt ad opa. et tũc alie flores aggregãt pedibus. alie aquã ore: guttasq; lanugine totius corporis simul portant: adolescentiores vero ad opera exeunt: z cõmiunt z afferũt supradicta. Seniores vero intus opantur. que flores comportant: primo onerant pedes anteriores: z post alios: donec rostro pleno remeent totaliter onerate. Excipiũt autem onustas trine vel quaterne eas que exone ãt scõm qõ intus sunt ordinate. earũ enim officia sunt diuersa. Alie enim domus construunt. alie polliunt. alie cibũ parant. ex eo qõ allatum est. non enim sepatim vescũtur: ne inequalitas cibi tempꝰ z operis fiat. inter eas fauos inequaliter z ordinate componũt: et in superiori parte suspendunt. ceras cadentes fultiũt. primas lineas parũ replent de melle: nouissimas autem maxime solent adimplere. apes autem gerule: que necessaria conuehunt timent venti flatus. et ideo volant circa terzam. z quãdo sunt onuste redeũt: ne flatu aliquo impediantur. z quãdoq; lapillos grauitate sint cõtra venti impetũ magis fixe. Mira inter eas est obseruãtia discipline. nã inertiam cessantium ab opere notant: z eas mox castigant: imo morte punĩt operari non curãtes. Mira inter eas est munditia. nullaq; inter sua opera spurcitie permittũtur. egestiones apum que operãtur intus ne longius recedãt. alie congerũt in locum vnum: z eiciunt de alueari. quãdo aduesperascit: intrant in domos suas. z strepunt: donec illa eadẽ que eas excitauit circũuolet. z eodẽ quo excitauit bombo: eas muitet ad quietem et tunc omẽs repente conticescũt. Idem in eodem. c. xiij) Item p apes summa equitas exercetur. feriũt enim omnes earum pacez dissoluẽtes: z eaꝝ mella dirũpere cupiẽtes. regem siquidem habent apes: qui non aculeo armatus est: sed potius maiestate (z vt dicit idem. c. xviij) vel si habet aculeum: vsum feriẽdi natura ibi negat. noluit em natura ipm seuũ esse: nec concito petere vltionem. z ideo ei telum detraxit: z mermem dereliquit. vnde cõstat apum impatorez aculeo nõ vti Mirãda aũt est circa regem plebis obediẽtia. nam cum procedit: totũ examen cõglobatur. z ab ipo agmine velut acie militum cingitur z vallatur. z p̃ multitudine obsequẽtium: tunc tempꝰ vix videtur. cum populus apũ in laboze est: ipse intus est: z circuit similis excitanti: sol⁹ a laboze est immunis circa quẽ et assunt apes quẽdam habentes aculeum: tanq̃ luctozes: qui auctozitate assidua/regis sũt custodes. z raro procedit foras: nisi quãdo examen totum debet exire. cui⁹ exitꝰ

intelligitur ante diebus aliquot exercitu murmurante: & quasi ad exitum se p̄parante. vnde si quis tunc regi apum p̄cinderet alam: totum examen tunc tpis nō exiret. & quādo procedunt: singule regis obsequio se offerūt: & ei prime esse volunt. regem fessum humeris sublevant: & fatigatum portant. si qua lassata defecerit: vel ab acie erravit. odore prosequitur vbicūq; rex p̄cedit. & vbicūq; rex p̄cedit ibi cetere castra figunt. rege viso totus animatur exercitus: ipoq; amisso totum agmen dilabitur ad alium. quia sine rege esse nō possunt. ad alvearia sub intrant quedam false apes/que fuci nūcupātur: habentes magnū ventrem furtimq; devorant mella. & has apes interficiūt quādo eas deprehendūt. quādo ver est humidum: fetus apum multiplicat: et mella depauperantur. & econverso quādo ver est siccum: deficiunt in prole & in melle multiplicantur. Si autem defecerit in alvearibus cibus: impetum faciunt in proximas: & ipsarum rapiēdi & ptra eas alie aciem dirigunt: si rectorem habent. & si que fuerint apes fauētes invadētibus parcūt eis invasores nec eas impetūt: sed post eas sibi associāt & defendunt. Etiaz multis aliis de causis acies contrarias cōstruunt duo imperatores cū multa ira: que dimicatio in iactu pulveris: aut fumo totaliter dissipat. Item idem. c. xix. apes quedam sunt rustice ac silvestres horrido aspectu & ceteris iracundiores. sed labore & opere sunt p̄stantiores. alie sunt urbane quaz quedā sūt breves & varie ac rotūde. alie sunt longe sicut vespe: et ille sunt aliis deteriores: & sunt pilose. et quedam ex his sunt albe: q̄ in messe mella faciūt. silvestres vero in arborū concavitatibus mellificāt aliquando in aliquo terre specu. quibus natura dedit aculeum ventri cōsertuz ad vnum ictum. quedam aūt ex vindicandi ardore ita profunde figūt telū q̄ sequitur subito intestinū: & tales cito moriūtur. alie quidem aculeuz p̄dunt. et viventes viteri mellificare nō possunt. sed castratis viribus nocere pariter & prodesse desistūt. odores fetos et cetetos fumos maxime odiunt & fugiūt. in rebus aūt odoriferis locūdātur. cancroz odore si quis eos iuxta decoquat examinātur. quādo rex eaz morit tristitia torpent. funerātiumq; more cōmitantur exequias: et meret plebs magno dolore rege peste cōsumpto. nam cibos tūc conuebūt & nō procedunt. tristi tamen murmure glomerātur circa corpus eius. luctum nō minuunt. imo nisi subtrahatur mortuus fame et dolore moriūtur. hylaritate igit apuz et mitore famitas estimatur. Dicit etiam ibidem apes multas incurrere infirmitates. nam vt dicit. c. xx. egrotant quādo nō p̄ficiunt fetū suū. inimicat etiaz eis resultās son̄ echo. nimis em̄ facit eas timidas. mopiato somnu terrēs eas. inimicat etiā eis corrupta nebula: corrumpēs flores quos depascūt. adversant et eis arcnee quādo se sociant eis: et in alvearib̄ faciūt interturas. pestifera est etiam eis musca quedam similis papilioni: qui insilit in cādelas. nam papilio depascit ceras/& relinquit stercora: ex quibus generātur cerzedones: qui ceras p̄cipue appetunt. nocet etiaz eis auiditas past̄: quādo nimia flor̄ satietate replentur: & maxime hoc accidit in vere. oleo quidez examinātur sicut & omia anulosa & insecta: p̄cipue si capite vncto in sole ponātur sed asperse aceto reuiuiscunt. aliquando etiam contrahunt sibi mortis et morbi causas quādo sentiūt sibi subtrahi mella. nimis auide devorātes (bucusq; pli.

Insignes etiam proprietates & notabiles recitat (auicen. libro. viij. c. iij) apes inquit cibātur ex melle et comedunt inde parum. sed quādo infirmantur: tunc comedunt mel & non exeunt de domibus suis. et quādo muniunt domos mūdas siue alvearia faciūt in eis domos sextiles cereas. & quādo officia alvearis sūt nimis ampla diminuūt ampitudinem cum quadā viscositate nigra: que in odore est acuta. etiam edificāt primo domū regis: et illa domus similis est fave nimi et post alias domos secūdum diversitatem maiorum vel minorum. masculi au-

tem tantūmodo operātur domos suas/ et post non est opatio/ nisi ad comedēduz mel/ et mellificādum· et apes primo morantur in fauis suis et quādo est tempꝰ exeundi/ ascendunt in altum scōm fozamina piramidis· et postea redeunt ⁊ comedunt mel· et rex nunquaz exit/ nisi cū exercitu/ et masculi non habent acum nisi forte pauci· tamen appetunt pungere/ sed non possunt· Et reges apum sunt duozum modoꝝ· vnus rubeus ⁊ alter niger fere sicut carbo· et est in duplo maioz/ q̄ apis que mellificat· et sunt apes masculi magis pigre/ q̄ femine· ⁊ meliozes sūt apes minozes et rotundiores habentes varios colozes· et apes que pascūtur in montibus pratis ⁊ ortis sunt minozes et meliozes/ ⁊ faciunt mel consimile in partibus ⁊ leue· apes autez que non sunt bone/ non faciunt mel equale nec consimile ꝛ apis que semp adberet fozamini melius/ efficit mel melius/ aliter enim corrūpitur de facili/ ⁊ generātur in eo aranee que corrumpunt mel· Duplici autem de causa vtuntur apes mellificantes aculeo scilicz ad defensionem/ ⁊ ad humiditatis superflue consumptōnem/ vis emz ignea est in acu· et ideo coopatur valde ad consumptōem superflui humidi ⁊ mellis in mutatōnem ⁊ conseruatōnem· Item subintrant sepe aluearia quedaz muscemole q̄ faciunt alias muscas paruas/ quas multi vocant gusanes· ⁊ illi gusanes deforant alas aliaꝝ/ sed vere apes psequūtur illas muscas ⁊ pungunt eas· nec permittunt eas cadere sup domos suas· et apes mellificantes interficiūt masculos nocentes eis/ ⁊ reges malos/ quādo eas non bene regunt/ sed tantūmodo de melle nimis comedunt· ⁊ precipue hoc faciūt quando mel erit paucum· ⁊ apes parue pugnant cum longiozibus quādo nō operantur nec laborant et mittūtur eas ejicere de aluearibus/ et p talem electōnem meliozatur mel ⁊ augetur· Est aūt vnuz genus apum qđ dicitur labion· ⁊ interficit apes mellificātes· ⁊ destruit earū domos· et hoc est/ quia sunt vigiles ⁊ bone custodie· ⁊ q̄ intrant aluearia/ in melle subito se infigunt/ cā deuozādi in tātuz q̄ non possunt euadere· ⁊ tūc statim a veris apibus huiusmodi interficiūtur· Et anteq̄ rex exeat rationaliter p duos dies ante sciunt alie qđ rex sit facturus/ vt obedire illi parate sint· ⁊ quādo reges creantur/ quilibet habet cateruam vnaz· et illa caterua non vult habere alium regem/ nisi quē primitus acceperunt/ et si alius rex voluerit esse illius comitatus/ ipsum interficiunt· et postquaz exierint pulli ⁊ fuerint pauci/ expectabunt societatem alterius examinis· et sic simul securius proficiscūtur· vel postquaz ceperint volare pulli et fuerint equales magnis/ festinant opus suum· et seniozibus plurimum coopantur· Nulla autem creatura ardentioz est ad vindictam q̄ sit apis quādo ad iracundiam prouocatur· ⁊ ideo sepe grandes pstermit exercitꝰ multitudo apum/ quādo contra diripientes mella resistere compellūtur· Fimum et fumum super omnia abhozrent apes· et ideo laborant feces ejicere et squibala sua quando volant/ quia earum feces fetent valde· et ideo ab eis domos suas valde purgant· virgines apes ⁊ iuuenes/ melius opantur et faciunt melius mel q̄ seniozes et non tātum percutiunt nec tātum ledit eaꝝ percussio sicut senū· potant autem apes ⁊ bibunt/ sed aquaz tātum claram/ siue prope siue a remotis hauriatur· nec potant vbi prius proj̄ecerint fecem suam· et maxime mellificant in autūno ⁊ in vere/ et mel veris melius est propter florum nouitatem ⁊ amplioꝛem puritatem· Et apibus placet armonia scilicz somitus cantus percussio palmarum· et ideo cum cantu ⁊ peluiuz aut cimbaloꝝ somitu ad alueare reuocātur· ⁊ quādo dimittitur apibus multū de melle pigrescunt/ et minus opantur· et ideo oportet vt in aluearibus eis mediocriter dimittatur (hucusq̄ auicē· vij· libro) Multa alia ponit in quibus concozdat cum aristo· li· viij· pli· in· xi· quere supra li· xij· i ira· a· vbi inuenies multa que ab aristo· ⁊ a seneca ⁊ alijs auctoribus sunt accepta· sed hec sufficiant·

BOs grece boetes nuncupatur: quem latini teronem vocant: eo q̄ terram terit· cui⁹ latitudo pe lis a mento z gutture vsq; ad crura pal learia ducit: a pelle ipa sic dicta·quasi pallearia que generositatis in boue est signum (vt dicat Isido·li·xii) boū autez vt dicit idem·circa socios eximia pietas est·nam alter alterū inquirit· cum quo per collum aratra ducere cōsuevit·z fre quenti mugitu pium testatur affectum: quādo ipm citius inueniri non cōtingit· De bobus vero dicit pli·li·viij·c·xlv·bo bus indicis camelox traditur esse altu tudo: quox cornua sūt in latitudine qua tuor pedum (et sequitur ibidem) soli bo ues inter animalia retro ambulātes pa scūtur·aque calide ablutōe dicūtur pm guescere·quādo cornibus capitis coniun gūtur: plus laboris possunt sustinere: q̄ quādo ceruice mutuo copulātur· In sy ria sunt boues: qui nō habent pallearia sub gutture sed gibbos in dorso· boues quoq; larata habentes cornua dicūtur esse in ope excellentes·boues nigri coloris parua habentes cornua: minus repu tātur vtiles ad opandum· Maiora cor nua et spissiora habent boues: q̄ tauri·et post castratōnem bos in corpore z in cor nibus augmētum recipit: pariter etiam proficit in robore z virtute·nō tamen tā te est animositatis nec audacie: sicut an te·magis autem efficatur domitus ma turus et quietus/ patiens laboris/z mo tus tardioris/et incessus grauioris· Itē pli·ibidez· Natura boū in trimatu opti ma: post trimatum autez minis est fera sed ante prematura·optima vero cum bo ue iuuentus inuenitur· socium enim labo ris agriculture habemus hoc animal· Tanta etiam fuit cura apud priores bo ues nō ledere: vt qui procaci animo mo tus bouem occideret sine causa: puniret grauiter tanq̄ colonum suum interemis set (vt dicit idem) Est enim animal mi te z mūdum non solū vsibus hominū ne cessarium: verum etiaz ad imolandum in aris deox est cōgruum z aptum·nam ex bobus optime fiunt victime z lautissima fit ex eis placatio deox·bos aperit terā vomere z incidit z colit arua: et eaz gig nendis fructibus aptam reddit·bos car nibus suis reficit z nutrit·pellis ei⁹ mul tis vsibus conuenit·eius etiam fimo ter ra impinguescit·ei⁹ cornua calefacta re mollīūtur z rectificātur: ex quibus diuer sa vascula z varia vtensilia preparātur Ex cornibus enim bouinis fiunt arc⁹ ba liste quibus tela contra hostes iactātur fiunt z tozaces: z arma quibus infirmio ra hominis contra hostium iacula defen santur·fiunt z lucerne quibus fugantur tenebre·fiunt z pectines quibus capita a sordibus emūdantur·bouinis etiam cor nibus vtūtur venatores·nam eis terrēt feras z incitant canes venaticos vt fugi entia animalia insequātur Cornib⁹ etiā vtūtur scriptores: z pictores·in quib⁹ va rij colores optime conseruātur· Vtūtur etiam cornuū vsu bellatores quibus buc cinādo socij animātur: tam pugnātes q̄ fugientes ad actem reuocātur· Cornibus etiam vtūtur custodes tauox z castro rum siue speculatores: qui ipozum soni tu ad vigilādum mutuo se hortātur· ad multa alia cornua bouina sunt necessa ria·vnde nihil est in boue qō diuersis vsi bus nō sit vtile·et etiam eius fimus (vt dicit pli·li·xxviij·c·xi) fimus inquit bo uis cum aceto·iuuat contra dolorem ar ticulox·pdropicis etiam remediū singu lare est·si inde ad solem pungātur· In tercutaneū em̄ consumit humorē z sedat ac reprimit inflaturam pdropicā z tumo rez (dicit pterea pli·li·xxx·c·iij) Est inq̄t animal paruulū simile scarabeo: nomie buresti·· hic inter herbas fallit bouem· et ideo sic est dictum·quia premit eū·nā inter herbas quas bos diligit: illud ani mal se abscondit· qō animal bos deuo rat: dum herbas incaute carpit·buresti autem deuozatus: iecur bouis sic infla mat: vt ipm cū cruciatu maximo tādem rumpat·vnde pter onus iugi quo bouis ceruix premitur: et preter dolorem stimu li quo bos pungitur: buresti dum eius ventrem subintrat inter cibos: cum mi tritu cruciatur veneno·

Bubulcus dicit bouz custos qui ipozum est custodie ex officio deputatus· hic boues pascit z nutrit·et ad pascua eos ducit z reducit·et duz sunt in pascuis p pedes eos colligat et conuertit·eozuz ceruices iugo premit· et aratro eos iungit·cum stimulo pigritantes cōpellit ad labozes· et vt vnifoz miter aratrū trahant·stimulādo eos cogit sibilo·z cantilena eos demulcet·z vt libentius iugum ferāt vocis melodia allicit ipos z inducit·naturaliter enim boues·sicut z cerui diliguut melodiam(vt dicit auicen)cum virga eos dirigit·z vt rectum faciāt sulcum ipos instruit·nec solum cogit ad arandum·verū etiaz ad triturādum compellit·et ad confringēdas fruges in atea circūducit· finito labore· a iugo eos soluit·z ad presepe vt reficiantur eos ducit·

Bubalus est a boue diminutiue dictus·eo q similis sit ipsis bobus·Est autez animal ita indomitum q p feritate iugum nō recipit in ceruice·bubalos affrica procreat· in germania autem sunt boues aggrestes·habentes cornua in tātum protensa· vt in regis mensa ꝓpter insignem eoz capacitatem·ex eis pocula fiant(vt dicit Jsi) Est autem animal magne fortitudinis· vnde domari non potest·nisi circulo ferreo naribus ei9 infixo quo circūducatur· migu autem vel vului est colozis·paucos z raros habens pilos·corneā habet frōtem·cozmibus validissimis circūseptam cuius caro nō solum est vtilis ad escam verum etiaz ad medicinam(nam vt dicit pli·li·xxviij·c·x)caro bubali cocta vel assa·hominis morsum sanat·cuius medulla cum dextro crure assumpta aufert pilos palpebraz·et medetur vicijs oculozum·sanguis ei9 cū aceto sumptus· recipientem sanguinem mire sanat·cuius vngule vel solie bubaline cum mirra cōfirmant dentes motos· lac bubalinū valet contra viscerum torsiones· nam sua pinguedine delinit ea· vnde cōtra dissenteriam multum prodest·valz contra id9 serpentuz z scorpionū·et contra venenū salamandre z acute·vulnera recentia sanat·fimus bubali calefactus·sanat dura apostemata·et eoz duricias spgit·fel ei9 valet contra caligīnem oculoz·Sunt et quidam boues agrestes mire magnitudinis· et tamen summe sunt agilitatis· Jn tātum enim sunt agiles· vt fimum quē proijciūt citius eleuent sup cozna· q possit decidere sup terram· hi boues odiunt et plequūtur omne rubeum siue rufum·et ideo venatozes rubeis se indouūt vt eos ꝓuocent ad eos insequēdum· venator tam videns bestiam appropinquā tem·retro magnam arborem z fortez se abscondit·bos vero cozmibus ita fortiter impingit in arborem· q ꝓpijs cozmibus ab arboze detinetur·z sic detētus· venatozum iaculis cōfoditur et psternitur et necatur· Est z aliud animal simile bouī agresti·sed non est tante magnitudinis· marima tamen habet cozna multuz acuta z alta·cum quibus deijcit arbozes et arbusta sed z cōcauam quercuz robore suo depomit vsq ad terrā·qui gratia pastus tādem caput submittit inter frutices·et subtilia et prolixa virgulta siue vimina·quaz copulatōne z adherentia cozna bestie circūligantur·vnde diu luctans contra illas prolixas virgultozuz obuolutōes· magis ac magis se intricat ātez ligat·cumq diu luctans ab illis ligaminibus se non expedit imo se inuoluit·p indignatōne alte mugit·cuius vocem horridam audiens venator· scit bestiam illaqueatam foze z detentam·vñ ipam secure venabulo impetit·z occidit bestiaz acerimā in virgultis·quā in nemoribus magnis·inuadere nullatenus ausus fuit·et hanc bestiam vocat philologus aptalonē·cuius dictis si fides adhibenda est mirū videtur· qualiter tam fera bestia de virgultis z nemoribus modicis cozna non eximit que eisdem cozmibus ingentes arbozes deijcit z prosternit·Est pterea quedam spēs bouis siluestris quā aristo·in li·viij·circa finem vocat bozricuz·et dicit q magnus est scōm quātitatem tauri·et est similis tauro·et habz crines descendētes ad duas partes

ſpatulaꝝ ſicut in equo eſt videre et eius pili ſunt magis molles pilis equi ꝛ breuiores et crines eius cōtinui vſq; ad oculos et eſt color eius vergens ad rubeum colorem vel citrinum ꝛ vox eius aſſimilatur voci tauri et habet cornua aliquātulum incuruata et in vnoquoq; cornu ſuo capere poteſt medietatem menſure que dicitur boꝝ et non habet dentes ſuperiores ſicut taurus nec crura eoꝝ ſūt multorum pilorum et aſſimilantur lane et findit vngulas habens in pedibus duos ſotulares et cauda eius eſt breuis reſpectu corpis et ipſe cauat terram et egitur in cauando ſicut taurus ꝛ habꝫ duram cutem multos ictus patientez ꝛ carnem habet valde dulcem et ꝓpter hō venatur ꝛ pcutitur ꝛ quādo venator fugit ac quieſcat et cum debilitatur pugnans proiicit ſtercus p quatuor paſſus et hoc facit quādo timet canes autem venatici odorant ſuper ſtercus et dum circa talez odorem occupātur beſtia fugiendo elongatur Item dicit ariſto de vacca agreſti libro x et quando appropinquat partus adunabūtur ex eis multi et prius cōgregabunt ſtercus circa ipm ꝛ ponunt ſicut murum ꝛ hoc eſt animal multi ſtercoris vt dicit ariſto ibidem ꝛ etiaꝫ auicen-

Baſiliſcus grece latine dicitur regulus eo q̄ ſit (vt dicit Iſido) rex ſerpētum ipm enim videntes fugiunt et timent etiam ſerpentes ipſi olfactu enim ſuo ipos necat flatu ꝛ etiā aſpectu interimit omne viuum ad eius ſiquidem aſpectum nulla auis illeſa trā ſit et quāuis procul fuerit eius ore cōbuſta devoratur a muſtelis tamen vincit quas homines ad cauernas deferunt in quibus reguli delitescunt nichil enim ſine remedio ille parens omniū dereliquit vnde viſa muſtela baſiliscus fugit quem ipſa perſequitur et occidit Eſt autem in longitudine ſemipedalis albis maculis inſignitus reguli enim ſicut ſcorpiones arentia queq; ſectantes et poſtq̄ ad aq̄s peruenerunt ydrophobos ꝛ limphaticos faciunt intoxicant enim ipas aquas ꝛ mortiferas reddunt eas vocatur quoq; regulus a multis ſibilus nam ſibilo occidit anteq̄ mordeat ſiue pūgat bucuſq; Iſidi xii c iiii (pli autem li viii c xxii) dicit ſic apud inquit heſperios ethiopes fons eſt qui a multis eſtimatur caput nili iuxta quem eſt quedam fera que cacocrocotta appellatur corpore quidem modica omnibuſq; membris mēbris pregraue caput gerens et ſemper habet directuz ſuper terram alias interfectio eſſet humani generis quia omnes qui eius viderent oculos expirārent Eadem baſiliſci ſerpentis vis eſt que coronea prouincia gignit corpus habens in longitudine et magnitudine xii digitorum candida in capite macha velut diademate inſignit ſibilo oēs fugat ſerpentes nec flexu multiplici reliquū corpus impellit ſz celſus et erectus in medio graditur et incedit deſiccat frutices ꝛ herbas exurit non ſolum tactu verū etiaꝫ ſibilo ꝛ afflatu circūadiacentia omnia deſtruit et corrumpit tante enim eſt venenoſitatis ꝛ pniciei q̄ tangentes ſe cum haſta longiſſima ſine mora interficit et conſumit hunc muſtela domat et cōuincit quia deo nature nichil placuit eſſe ſine pari mors itaq; baſiliſci morſus eſt muſtele et tādez mors muſtele dicatur eſſe fetor baſiliſci et hoc quidem verum eſt nili muſtela paſtu et fricatōne rute herbe cōtra talem morſum remedium primit mumiatur (vt dicit ariſt et etiam auicen) primo igit muſtela rutam herbam quāuis amaram comedit et ſic virtute ſuca herbe amare nature hoſtem intrepida aggreditur ꝛ deuincit et quāuis baſiliſcus irremediabiliter ſit venenoſus q̄diu viuit in cinerem tamen combuſtus venenū malitiam perdit cuius cinis opatōnibus alchimie vtilis credit et maxime in tranſmutatōnibus metallorum

Otrax que rubeta dicitur genus eſt rane venenoſe habitans in terra pariter ꝛ in humore (vt dicit pli li xviii c xxxii) ſenectutem aūt id eſt vetuſtam ꝛ ſenē pellem dicūt eas deponere aſſiduo paſtu quarūdaꝫ herbarū venenū tamen ſibi ſp reſeruātes pugnat

contra araneam et ſpalangionem·et be
neficio plantaginis eaꝝ venenum ſupat
et puncturam·cuius venenuꝫ credit eſſe
frigidiſſimum·et ideo omne mẽbruꝫ qđ
tangit reddit inſenſibile·ꝛ ſtupidum ac
ſi eſſet congelatum·animal ſiquidem eſt
virulentum·et ideo ad iram ſe animat
ad oĩem tactum·vnde quãto plus tan
gitur·tãto turgeſcit amplius ꝛ inflatur·
quot maculis ſubventre reſpergitur·tot
nocumẽtis venenum eius obnoxium fo
re pbibetur·oculos habet quaſi igneos
et lucentes·et eſt tanto pnicioſioꝛ·quã
to ꝛ eius aſpectus ardentior inuenitur·
et quãuis claros habeat oculos·odit tm
ſolis aſpectum·et querit latebras ac fu
git ad cauernas quãdo ſol oritur·et ipꝰ
radijs terre ſuperficies refouetur·ꝛ herbas
dulces diligit·ꝛ eaꝝ radices comedit·ſꝫ
comedendo eas inficit et corrumpit·et
ideo in ortis ruta que bufonibus ꝛ ceteris
venenoſis eſt inimica·plantari con
ſueuit·cuius virtute arcentur·ne acce
dant ad illas herbas ꝛ radices que ibi
creſcunt·et ibi terre cõmendãtur·loca fe
tida muſcida ꝛ fimoſa bufo diligit·lo
ca autem odorifera multuꝫ odit·vnde di
cunt qꝫ vineis meipiẽtibꝰ florere fugiũt·
quia odorem ipãrum non poſſunt ſuſti
nere·de bufone autem(dicit pli·li·xxx·c
iij)ſunt rane multum venenoſe·que di
cũtur rubete·que viuunt in vepribus et
rubetis·quia ſicut ſunt cãdidiores ſic et
ceteris ſunt perniciioſiores·et ſunt alter
coloris ſubnigri·alter ſubruffi vel pal
lidi ꝛ ſubcitrini·Iſtas aũt rubetas di
cunt habere duplex iecur·vnum eſt ſum
me venenoſum·ꝛ aliud eſt remedium·et
datur pro antidoto contra toxicum ſeu
venenum·oportꝫ aũt ipa ſic exiri·pſcis
tur aũt iecur in modo formicaꝝ ptem ve
nenoſam formice fugiũt·aliã ptem appe
tũt·ꝛ illam oportꝫ retinere ꝛ vſui reſer
uare·¶Mira de his certa tradũt auctoꝝ
res(vt dicit pli) dicũt em in eius latere
dextro eſſe os occultũ qđ nectuꝫ in aquã
feruẽtem facit eã ſubito refrigerari·nec
vas feruere poſſe·niſi os primitꝰ eximat
et illo oſſiculo vtũtur magi ad amoꝛez et
odiũ concitãdum·dicũt etiaꝫ inde quar
tanas poſſe ſanari·quãtũcunqꝫ aũt ver
mis ille ſit venenoſus·p inclemẽtiaꝫ tũ
et cõbuſtiõem amittit vim veneni·ꝛ re
cipit maximã virtutem medicine·valet
em miro modo ad carnis ꝛ cutis aliquo
caſu pdite recupatõem ꝛ neruoꝝ conſoli
datõnem·et vulneꝝ deſiccatõnem ꝛ curã
ſi debito modo illo cinere quis vtat·que
re infra de rana in littera·r·

Bombex eſt vermis quidã naſcẽs
in frõdibus cipreſſi/fraxini/mo
ri/ꝛ terebinthi·vt d·pli·li·xi·c·
xxiij·Iſi·aũt dicit ſic·bombex bombicis
eſt frondens vermis·ex cuiꝰ textura bõ
bicinũ cõficitur·Appellatur aũt hoc no
mine·eo qꝫ euacuet dum fila egerat·ꝛ in
eo remaneat ſolus acer·vt dicit idez·mi
ram aũt recipit hic vermis immutatõez·
nam primo naſcit ſicut vermis ſimilis
eruce·que rodit folia olerũ·ꝛ pampinos
vineaꝝ·hic vermis frigoris impatiens
bombices telas araneaꝝ modo texit·et
primo pparat ſibi corticem ſiue domum
in qua habitet·ꝛ contra horrorem hye
mis ſe defenſet·Texturam aũt ſuã facit
pedum ſuoꝝ miniſterio·quibus ſubtiliat
filum ſuum ꝛ pectinat·et ſic id in telã or
dinat ꝛ componit·

Camelꝰ vt dicit Iſi·li·xij·a gre
co noie ſunt ſortiti·eo qꝫ qñ one
rãtur inclinãtes ꝛ accubites co
ram onerãtibꝰ humiliãtur·greci em come
humile ꝛ breue dicũt·vel dicuntur a ca
mur qđ grece curuũ ſonat·quia in tem
pore qñ recipiũt ſup ſe pondera·ſup an
teriores poplices incuruant·Cameli ita
qꝫ alialia ſunt onerifera ꝛ manſueta·ad
portãda onera ꝛ põdera deputata·ꝛ in
uenĩũtur in multis regiõibꝰ·ſꝫ potiſſime
in arabia·et dicnt cameli arabici a came
lis aliaꝝ regionũ·nam arabici duos ha
bent in dorſo gibbos·ſed reliquarum re
gionum cameli in dorſo habent vnum
tantum(vt dicit Iſidor·in eodem)Plꝰ
nius vero libro octauo capi·xix·dicit ſic·
Camelus inquit inter armenta paſcit
oriẽs qui duo ſũt genera·lactricie·ſ·ꝛ ara
bice·Arabici cameli bina bũt tubera in

dorso·batiricā tātum habent vnū ī dor
so/ī quo portant ⁊ aliuz ī pectore cui
ī cubant· cameli supiores ordine dentiuz
vt boues carent ⁊ rummāt/ sicut bos et
ouis·vt dicit Jsi·li·xij·vngulam tamen
non diuidūt vt postea dicetur·Veloces
sunt multum (vt dicit pli) ⁊ ideo valent
ī prelijs cōmittendis et etiam ī mer
cibus deferēdis·vltra assuetum camelus
non procedit spacium/ nec plus consueto
onere suscipit ad portādum· odium ha
bent naturaliter contra equos·et sitim
etiam p quadraduum tolerant·et quādo
bibunt turbant aquaz· aliter potu non
gaudent·viuunt quadragenis ānis/ qui
dam etiam et centenis·et aliquādo etiaz
rabiem incurzūt· castrantur cameli qui
bello prepārātur·fortiores enim sunt cor
tu penitus denegato (ducuscz pli) De ca
melo vero dicit auicen·sic· Camelus ī
quit mouet primo pedem dextrum sicut
et leo·et solus habet super dorsum addi
tamentum·et habet pedes scissos/ et ī
scissura habet pellem ad modum pedis
anserini·et ille scissure sunt carnose sicut
scissure pedum vsi·et ideo faciūt eis ho
mines sotulares ⁊ abluūt eis pedes ne
pedum teneritudo subtus ledatur·et a
liquādo ī corde eius inuenitur os sicut
ī corde cerui·et habz quatuor conos ī
duabus māmillis sicut vacca·et camela
se mdīat ⁊ vadit super genua/ quando
appetit cum masculo copulari·et desi de
rium eius est feruens tempore amoris·⁊
tunc parum comedit/ ⁊ semper appetit' co
ire iuxta locū illum vbi primo coiuit· et
vt dicit aristo·li·v·appropriatur camelis
cz sint solitarij ī montibus amoris tpe
et nullus potest appropīquare eis nisi
pastor·et virga camelorum est neruosa et
valde dura·et ideo fiunt ex ea corde arcu
um· Jtem ibidem ī eodem·cameli ha
bent tempus determinatum ad coitum
et amorem·femina trahit ī vtero p duo
decim menses/ et non coeūt ante triēnū
et post partum quiescit p annum· Jtem
dicit idem libro·viij·cz sunt quedam ge
nera camelorum que castrantur/ vt sint
ad fuge comodum aptiores· et dicit cz ta
les cameli sunt velociores equis/ et hoc
accidit ꝓpter amplitudinez passus/ sed de
hoc quere infra de dromedario· Jtez no
ta cōtra incestuosos de camelo·quia ca
melus (vt dicit aristo·li·viij) non coit cū
matre sua· coopibatur emz mater cuius
dam cameli pallio ī quadaz ciuitate et
saltauit sup eam filius eius/ qui sentiēs
eam matrem suam descendit anteq̄ coi
tus completretur et momordit ingemiato
rem ⁊ occidit ipm· Exemplū est aristo·⁊
ponit simile de equo cuiusdam regis· De
camelo insuper dicit pli·li·xi·c·xxxvij·cz
cameli caluescunt inter quadrupedia si
cut homo ⁊ sicut struthio·et quedam alia
inter volatilia·dicit etiam idem cz inter
animalia non cornigera/ camelus ī su
periori maxilla non habet dentes supio
res· et ideo concordat cum animalibus
tum mātibus ī dentibus/ et ī dispositō
ne ventris/ sed non ī cornibus· Jdez di
cit aristo·li·xiiij· vbi dicit animal cuius
cibus est materia spinosa/ habz multos
ventres vt camelus· et animal habens
cornua/ non est habens dentes ī vtraq̄
mādibula·et ꝓpter hoc non est camelus
habens dentes ī vtraq̄ mādibula/ sed
ī vna tātum quāuis careat cornibus·
Necessario igitur fuit venter cameli/
alits dispositōis· ⁊ assimilatur ven
tribus animalium carētiuz dentibus ī
mandibula superiori· et fuit creatio den
tium eius/ sicut animalis habentis cor
nua·et quia cibus cameli ē spinosus/ ne
cessario fuit lingua eius carnosa/ ꝓpter
duriciem palati·natura igitur vult pala
to/ sicut pte terrestri dentiuz· ⁊ ꝓpter hoc
rumīnat camelus sicut babētia cornua·
qz vētres eoꝝ ventribꝫ būtium cornua ai
similat· Recipit itaq̄ cibū ī primo ven
tre penitꝫ indigestū·ī secūdo aūt incipit
digeri·ī tercio melius·ī qrto digestio pe
nitus ꝓplet·⁊ ista ventriū diuersitas fu
it necessaria ꝓpter grossitiem nutrimen
ti siue cibi quia parum dentibus molit
cibum· Jtem aristo·li·xiiij·a· camelꝰ nō
habet fel distinctuz sup epar/ sicut nec e
lephas·quia epatis naturam habz val
de sanam et sanguinē naturaliter dulcē·

et ⁊ talibus animalibus non ⁊uenitur fel aut si ⁊uenitur ⁊ venis gracilibus valde ⁊uenitur. et ideo dixerũt antiqui sicut anaxagoras. q̃ cameli ꝓpter pr̃uationẽ fellis sunt vite longioris quia diutius viuunt animalia parum habentia fellis q̃ illa que habent multum. et ideo posuit anaxagoras q̃ fel esset causa ⁊firmitatum omniũ acutarum. quãdo scilicz multipliciter ad pulmonem. et ad alias partes corporis se diffundit. sed dicit aristo. hoc esse falsum. quia multa animalia ⁊ quibus non ⁊uenitur fel. acutas et mortiferas aliquãdo sustinent passiones. vt patz ⁊ camelis. quibus accidit aliquando podagra ⁊ rabies. vnde constringũtur pedes sui. et interficit eos ista ⁊firmitas. et tamen carent felle. vt dicit idem (bucusq; aristote) De camelo etiam dicit constan. ⁊ dictis vniuersalibus. camelus est animal calidissimuz ex natura. et ideo naturaliter est macilentum. caloz enim totam trahit sanguinis vnctuositatez. et ideo remanet ⁊ me multa crassitie. et camelinuz lac subtilius est lacte aliorũ animalium ⁊ minus vnctuosum. ⁊ minus nutritiuũ. magis autem est calefactiuum. diureticum id est appetitiuũ. lac enim nihil aliud est q̃ sanguis secũdo coctus. et ideo lactis sapor camelini falsus est ⁊ acutus. vnde humorũ grossorum est ⁊scissiuũ ⁊ attenuatiuum. cui vaccinũ lac est cõtrarium. Est enim grossum vnctuosum ⁊ multum nutritiuũ. alias autem ꝓprietates quere ⁊fra de dromedario.

Cameleopardus vel cameleopardalis est animal ethiopum. vt dicit Jsi. li. xij. ⁊ pli. libro. viij. c. xix. caput habens cameli et collum equi et crura ⁊ pedes bubali ⁊ maculas pardi. Est enim bestia maculis albis rutilem colorem distinguẽtibus superaspersa. ⁊ ideo a capite cameli ⁊ macul' pardi cameliopardal' ẽ vocata (vt d. pli). Est aũt bestia magis aspectu q̃ feritate ꝓpria. ⁊ in tãtum mansueta. q̃ etiam ouis fere nomen accepit. vt dicit idem. hoc animal fuit mundum scõm mosaicam legez quo ad esum. sed non quo ad sacrificium nam vngulã ⁊ndebat vt bubalus. et ruminabat vt camelus. et ideo eam comedere erat fas. vt patz deu. xiiij.

Cameleon huius cameleõtis est bestiola parua diuersa varietate colorum conspersa. cuius corpusculum ad varios colores quos videt. facilima conuersione variatur. non ⁊uenitur aliqd̃ aliud animal. cuius corpusculum ita recipiat colorum oppositorum immutatõnem. vt ibidem dicat Jsi. Scõm autez auicen. cameleon idem est q̃ stellio. quia lucet vt stella. et etiaz immutat colores. quia est animal timiduz et pauci sanguinis. et ideo colores mutat. et est quadrupes habens faciem laceste ⁊ vngues acutos et recuruos. et corpus asperum et duram cutem. ⁊ ad modum cocodrilli. Aristo. autez dicit sic. li. ij. cameleon inquit est animal. ⁊ corpore simile lacerto. cuius latera sunt oblõga pueniencia ad inferius sui ventris. sicut latera piscis. et medium spondilium dorsi eius prominet sicut spondilium piscis. et facies eius est sicut animal est exporco ⁊ simia. et habet caudam valde lõgam. et eius extremum est gracile. et habet pedes reflexos. sicut lacerculi et quilibet pedum diuiditur ⁊ duo. et compatio vnius ad alterum est vt pollicis hominis ad residuum manus. et quelibet istarum partium diuiditur ⁊ digitos et vngulas similes vnguibus auium. totũ corpus eius asperum sicut corpus barbami. oculi eius profundantur. et sunt magni et rotundi. et continentur ⁊ corio simili corio totius corporis eius. et nõ cooperiuntur ab ipo. et girat oculos suos frequenter circũquaq; et alteratur color eius. quãdo ⁊flatur corium eius. et habet colorem declinãtem ad nigredinem et sunt ⁊ eo macule nigre. et hec variatio est ⁊ toto corpore eius. et maxime ⁊ oculis. et ⁊ cauda. et ei⁹ motus est grauis valde. et ⁊ morte eius est turpis coloris. et id qõ est ⁊ corpe suo est modice carnis. paz em̃ habet nisi ⁊ capite ⁊ radice caude vbi paz bz sanguinis. simili-

ter ⁊ corde et ⁊ venis ereũtibus ab eo et ⁊ circuitu oculoꝝ/ quãuis sit parum et eius cerebrũ est prope oculos·⁊ si quis diuiserit corpus ⁊ duo/ permanebit ⁊ operatõnibus suis p suum spiritum ⁊ remanet modicus motus circa corpus et non habet splenem ⁊ manet ⁊ cauernis sicut lacerta (bucusq; aristo) Plꝰ·vero li·xxviij·c·viij· sic dicit·cameleon est animal simile crocodillo sola curuatura dorsi/ et caude amplitudine distans· nullum animal eo pauidius estimatur/ et ideo mutatur eius color·vis enim eius maxima est contra accipitrum genus· detrahit enim accipitres ad se volantes et prebet ceteris animalibus voluptate lacerãdos·caput eius ⁊ guttur si cũ querimis lignis accendatur/ ymbres facere ⁊ tonitrua democritus asserit· sed hoc deridet plꝰ·qualecũq; sit animal/ inter mũda cõputatur·vnde super leui·xi· dicit ⁊ esicij ⁊ tesat· p infirmitate mansuetuꝫ se fingit cum sit crudelis·Dicitur autẽ cameleon viuere solo aere/ sicut talpa ex terra et aller ex aqua ⁊ salamandra ex igne· Vnde versus Quatuor ex puris vitam ducunt elementis·Cameleon talpa maris allec ⁊ salamandra·Terra cibat talpam flamme pascunt salamãdram·Vnda fit allecibus aer cameleonti·

Caprea est siluestris capra a carpendo dicta·vnde Jsi·li·xij· capros ⁊ capreas a carpendis virgultis quidam dicunt· Alij vero sic eas dictas putant/ q carpunt aspera·nõnulli vero dicũt eas sic vocari a strepitu crurium·vnde vocãtur capree siluestres capree quas greci pro eo q acutissime vident toztos appellauerũt· morantur enim in excelsis mõtibus·et tamen de longin quo vident venientes venatores· eedem dicũtur ⁊ ybices eo q ad instar auiũ arbua loca petãt/ ita vt de sublimitate visu obtuitibus humanis pateãt(vt dicit Jsi·li·xij·a(⁊ subdit·hec itaq; animalia i petris abruptiuis cõmorãtur·et si aliquando hominũ approximatõnem ⁊ psecutionem psenserint feraꝝ/ de altissimis saxorum cacuminibus sese precipitãtes in suis se cornibus suscipiunt illesas· Dicuntur etiaꝫ ⁊ dame siue damule vt dicit papiquere infra in lra·d·de damula·Est ita q; caprea velocissima in cursu·leuissima in saltu·acutissima i aspectu·dulcissima quo ad gustum· tenerima ⁊ sanissima quo ad esum·sagacissima quo ad pastuꝫ nam visu gustu ⁊ olfactu discernit inter herbas ⁊ arborꝝ ramusculos quoꝝ extremitates teneras comedit ⁊ depascit· Dicit etiam plꝰ·leopardus capree siluestris bibit lac ⁊ vim languoris euitat·

Caprioluꝫ vt dicit auctẽ· est animal in india simile hinnulo siue ceruoꝝ filio/ qui apud nos·⁊ non mutat dentes·⁊ quãdo eius dentes sunt magni signãt vite diuturnitateꝫ in eis·et habꝫ pulcros oculos ⁊ acutos· Et dicit aristo·li·viij·Caprioli siluestres habent sapiẽtiam ·quãdo vulnerãtur que runt pulegium cerumũ·et comedũt ipm vt extrahãt sagittas de corpore/ si que in ipis sunt infixe·er velocitate motus/ ⁊ asiduitate discursus/ caro caprioli a superfluo humido exoneratur/ ⁊ eius caro tenerior ⁊ digestibilioꝫ efficitur·⁊ saporis ac odoris eius grauitas amputatur(vt dicit constan)pastus gratia de locis altis ad altiora tendit· inter herbas salubres ⁊ noxias odore diiudicat ⁊ discernit·rumpat ubos ⁊ vngulam findit·nõ vngue/ nõ cornu/ non dente/ sed sola velocitate fuge a canum et venatorum insultibus se defendit· vnde quando in campestribus prosequitur/ ad montana fugiens alta petit· In montibus inde sunt quidam capprioli qui ab herbis azomaticis et odoriferis pascũtur/ in quorum viscuibus sunt quedaꝫ cõcauitates in quibus humores quidaꝫ ad apostemata colliguntur· que primo ad maturitatem et motum ⁊ confricatõnem rumpuntur·et a corpore cum pilosis folliculis abstrahuntur·et substantia que infra pelliculã contingetur·summe est odorifera/ et inter aromatica maxime preciosa· In mediacinis plurimum vtilis ⁊ virtuosa (vt dicit dyaf·et pla)et illud mustum vulgariter nominamus·

Capra ſic et caprea a carpendis virgultaꝝ z herbaꝝ ſummitatibus eſt nūcupata· qz ſp ſurſum tēdit· vt ſūmitates capiat z carpat et comedat foliozꝝ· vt dicit Iſi· De capris aūt dicit pli· li· viij· c· i· capre inquit pariūt ſetus plures· ſed raro quatuoz· ferūt in vtero· v· menſibus ſic oues· capre etiaz pinguedine ſterileſcūt· ante terminū minus vtiliter generāt· z in ſenectute vltra quadriēnium concipiunt in nouembri· vt in marcio pariāt vel in aprili turgentibus virgultis· non omnibus ſunt coznua· ſed quibuſdam ſunt· in his ſunt indicia annoꝝ p incremētum nodoꝝ· auribus eas ſpirare· z non naribus (archelaus auctoz ait) et raro ſunt ſine febre· z ideo tam capris q̄ ouibus ardētioz z calidioz eſt cōcubitus· vt tradit idē· nec minus dicim⁹ eas videre de nocte· q̄ de die· dependet ommibus de mento villus· quē armētuz vocant· hoc villo ſi quis vnā ex grege trahat cetere ſtupētes ſpectant· id etiaz dicunt euenire· cū quādam herbaz aliquā ex his momorderit· morſus eaꝝ eſt arbori oliue maxime exitialis· naz oliuā lambendo ſterilem facit z hac de cauſa minime quidem immolabātur capre· declinā te ſole ad occaſum· vt dicūt ſimul non edunt· ſed potius auerſe ab inuicem iacent· in aliis aūt horis auerſe ſe cōuertūtur· z auerſis vultibus ad inuicē in gramibus depaſcūtur (hucuſq; plī) De capris aūt dicit ariſto· li· iij· in multis regionibus habent lac ſine impgnatōne· nec expectatur impgnatio· ſed accipitur vtrica z cum ea māmilla cōfricatur· et exibit primo ſanguis· deinde erit ſimile ſanie· z poſt erit lac bonū non peius q̄ impregnataꝝ· Item li· vi· capre viuūt p· x· vel· xi· annos· z frequētāt coituz vſq; ad ſenectutez· z aliquādo pariūt gemellos· ſi habuerint cibum conuenientem z maxime ſi caper bene nutritus erit· z ſi impregnata fuerit contra impetum ventꝰ ſeptētrionalis· pariet mares· et ſi cōtra meridionalem· feminas· et dicūt vertere facies contra ptem ſeptētrionalez q̄ debent coire· Item ibidem li· viij· capre ſicut oues comedūt herbas· ſed oues carpunt herbam vſq; ad radices· z manent ſtabiles in paſcuis· capre vero cito mouētur a locis· z accipiūt tantūmodo herbarum extremitates· z melius impregnantur poſt potum aque ſalſe· z q̄ mouent capre poſt meridiē potabunt plus aque et quādo comedunt ſal ante partū· habebunt multū flurum a māmillis· Item libro· viij· in capris ſicut z in ouibus eſt priuatio intellectus intātum q̄ vir ſciūt egredi ad paſcua vel regredi· niſi ab aliquo deducātur· et ſi quis acceperit quādam capram z ſubito erexerit· erigūtur et alie et reſpicient eam ſolido aſpectu· viſus autez caprarꝝ ſicut z ouium hominibus eſt neceſſarius· nam lacte z carnibus paſcit famelicos· pelle z pilis veſtit nudum· fimo z lotio id eſt vrina impinguat humū· nihil vtiq; eſt in corpore capre· q̄ non ſit vtile vel ad victum· vel ad veſtitum· vel ad vſum neceſſariū medicine· nā vt dicit pli· li· xxviij· capi· x· coz nu capr̄no incinerato· z pilis accēſis ſerpentes effugantur· eorum remedio· multa venenorum ſuperantur genera· corroduntur carnes ſuperflue z recentes ac viue generantur· reſtringuntur humorum immoderati fluxus· et vulnera putrida et corroſiua et incantriſata vel fiſtulata eorum beneficio remediantur· pelle caprina recente obducūtur vulnera z ſanātur· ſanguine capr̄no cum medulla decocto torpica venena excluduntur· z morſus reptilium z ictus ſcorpionuz curantur· pulmone calido capre ſuper morſum venenoſum poſito· venenum extrahit dolorisq; anguſtia mitigatur· eius felle caſtrato oculorum depellitur macula et corroditur· viſus acuitur· et oculus clarificatur· Jecur caprinum aſſum contra elephātiaz adiuuat ſi in cibū ſepi⁹ aſſumatur· eius etiaz fimus contra multas infirmitates opitulatur· nam vt dicit idez· fimo capr̄no podagrici alleniātur· ſi etiam ſepium hircoꝝ cū ſucco edere miſceat· vrina etiā caprarꝝ calefacta tepida auribus inſtillata· dolentes aures ſanātur· has et multas alias ponit medicinales ꝓpietates·

vnde dicit pli. vbi dez milia remedia. Ex hoc autem demõstratur qõ quidam vt aut. miror cum febze non dicatur carere. ad hoc dicit aristo. q est qõdam animal qõ suggit lac capzarum. et quãdo suggit mãmillas lac anibilatur et cozrumpit. qõ est in eis. z excecatur inde capza. De capza quere infra de hirco.

CAnis a greco nomẽ sumpsit. vt dicit Jsi. grece enim cenos dicitur. quidam enim eum a canore latratus dicũt sic vocatum. mihi autem vt dicit idem sagacius est cane. plus em sensus ceteris animãtibus habet. nam sua nomia canes recognoscũt. dños uos diligunt. dñozuz tecta defendunt. pro dñis suis. morti se subiiciũt. voluntarie cum domino ad predam curzũt. cozpus domini sui etiam mortuũ non derelinquunt. odoze z sanguine prede vestigia depehendunt. humanum consoztium diligunt. sine homimibus etiaz esse non possunt. vt dicit idẽ Jsi (vbi subditur) solent aliquotiens canes lupis admiscerier. ex quib9 nascũtur canes seui. qui imasci a quibusdã nominãtur. solent enim mdi camiculas nocte in siluis dimittere alligatas. que a tigribus miliũtur. ex quibus nascũtur canes acerzimi tam fortes. vt prosternãt fortes bestias. vt leones. bucusq; Jsi. li. xij. c. ij. De cane dicit pli. libro. xiij. c. xli. de animãtibus que nobiscum degunt fidelissimi sunt canes homini. atq; equipugnasse enim canes pro dñis suis. contra latrones concepimus. z cõsperimus. pfectosq; plagis audiuim9 eos volucres acturas a dñozum suozum cozpozib9 abegisse. laniatu atq; latratu homicidam domini sui scelus confiteri coegisse. legimus etiam cazamẽtum regem ducentos canes ab exilio reduxisse. et contra resistentes mira audacia preliasse. Canis etiam iasonis eadie noluit capere cibuz dommo interfecto. z sic doloze pariter cõsumptus est. Legimus etiaz colonum senatozem placentie ab armatis oppressuz canem defendisse. nec prius vulneratum q̃ cane interẽpto. Sic canis tuti sabini ipsuz in carcere. nec in morte dereliquit. sed mestus edens vlulatus cum mortuo mansit. cui cum quidam cibum abstulisset ad os defuncti cibum tulit. z cadauere in tybrim proiecto. vt cozpus sustentaret. saliens intra fluuium innatauit. accurrente multitudine ad spectaculum fidei animalis. itinera quãuis longa ad memoziam reducunt. z amissis dominis ad ipozum domicilia soli per longa terrarum spacia redire consueuerunt. canis mitigatur seuitia. homine humili consedẽte. In venatu eis precipua sagacitas inest. nam vento z odoze etiam p aquas feras fugiẽtes persequũtur. z eoz deprehendens vestigia. latratu z rostro feraz latibula abdita prodit. Ex tigribus z canibus tam fortes generãtur canes. vt leones vincant. et elephantes sicut exptus est alexander magnus. in cane qui sibi a rege alanie est trãsmissus. qui primo in eius presentia leonem confregit. deinde adducto elephante. canis visa belua horrentibus p totum cozpus villis ingenti latratu primũ insonuit. deinde artificiali dimicatõe elephantem tã diu afflixit q̃ in terrã cadere coactus fuit. p9 ãnuaz etatem canis gignit. octogenis diebus in vtero gerit. cecos catulos parit. qui quãto longioz nutriũtur lacte. tanto tardi9 visum accipiunt. nunq̃ tamen accipiunt visum post. xxi. diem. nec ante. vij. quidã dicunt q̃ quãdo vnus solus nascatur. ix. die videt. quando gẽmini. x. die. et quãdo trini. xi. die. et ita quãto plures pariuntur. tanto tardius eozum oculi ad videndum aperiũtur. quot enim vmi catulo numero adiciũtur. totidem ad lucem diebus vt videant retardãtur. optim9 est fetus. qui nouissimus cernere incipit. vt quẽ primo defert mater i cubileh (ucusq; pli. li. viij. c. xli. vbi multa alia dicũtur. De canibus etiã dicit aristo. li. ij. canes nõ eiciũt dẽtes misi forsan duos. z quãto sunt iuniozes. tãto habent dentes albiozes. z acutiores. et p hoc cognoscũtur canes antiqui a iuuenib9. qz senũ dẽtes sũt nigri z obtusi. iuuenuz vero ecõuerso. Jtem ibidem li. v. canes masculi mouẽtur ad generatõnem. et coitum citius q̃

femine et citius generāt leporarij q̄ alij vt dicit idem li. vi. cuius femina quādo impregnatur p vi. ptem anni id est per quadragīta dies sunt eius filij ceci per xij. dies et non accedit ad eam masculus nisi vi. mense post partum. et quedaz im pgnātur in lxxiij dieb⁹. qō est fere quīta pars anni. et filij istaz remanent ceci xiij. diebus. z quedam p tres menses et est quarta pars anni. et filij istaz erunt ceci p xvij. dies. vnde ptz q̄ quāto fetus citius in vtero perficiūtur. tanto citius gaudent visu. quādo sunt editi huic mō do. z masculi mouētur ad coitum citius qz quādo inapiunt leuare crus ad mingendum. qō fit post ser vel post septē menses vigorisc̄unt. Et accidit cambus leporarijs qōdaz ꝓprium. q̄ plus possunt generare quādo sunt in labore. q̄ quando sunt in quiete. et possunt viuere masculi. x. annis. z minus viuūt leporarij masculi q̄ femine. propter laborem masculorum. et sic non est in alijs. quia magis viuunt mares q̄ femine vt dicit ibidem. alij autē canes. vt custodes domorum z ciuium diutius viuunt. quia quatuordecim annis z aliquando vigīti. vt dicit homerus. Item libro viij. canes quando infirmātur comedunt radices herbe cuiusdam. vt vomant z sic sibi medētur. Item dicit plinius libro xxviij. vomitiones inquit id est medicinas z purgatōes vomitas primo ostendit canis. qui repletus cibo nocio gramen comedit. et p vomitum liberatus fuit.

Camicula dicitur esse mater canum. cuius matrix est oblonga. p longitudinem ventris collocata. habens p longitudinem vbera plura contra se inuicem ordinata. que impregnatōis tempore intumescunt. que parit plures filios. sed semper ceteros. quos tamen tenerrime diligit. z morsu ac latratu eos defendit. et si de lambulo filij exterriti. eos inter dentes sine omni lesione referre consueuit. et primo meliorez z formosiorem reportat. quia eum teneri⁹ diligit. et ideo ei māmillam citius porrigit et extendit. ante tempus coitus z cō ceptus. vt dicit aristo. libro. v. per dies septem quādam menstruosam immūditiam eicit. et tūc infirmatur z apostematur ei matrix. et tunc nō appetit coitum sed fugit. sed post purgatōnem meli⁹ cōcipit. salubriusq̄ parit. post partum etiā multum humorem fleumaticum z grossum eiicit. et ideo corpus camicule tunc marcessit. vt dicit idem. Item inuenitur lac in camiculis ante partum p plures dies. et citius in leporarijs q̄ in alijs. z primo est lac spissum. z post subtiliatur. et post partum est cōueniens. z viuūt minus camicule q̄ canes cōmuniter. sed canes venatici masculi ꝓpter laborem minutiū et discursum minus viuūt. et quādo ab vxore grauamine se exonerare desiderat. crus nō erigit. sicut masculus. sed residēs inferius se inclinat. camicula igit mare est in moz corpore. etiaz graciliorz viribus debiliorz. circa fetus educatōnem sollicitiorz. animo mansuetiorz. nisi quādo nutrit fetus. Est autem ad instruēdum masculo abiliorz. et etiam corpore ꝓpter membrorum flexibilitatem agiliorz. sed propter debilitatem neruorum in cursu minus durat. Canum igitur z camiculatum nobilitas attendit in facie. et rostri protensa longitudine z amplitudine pectoris z iliorz siue inguinis structitudine nam canis nobilis circa renes. et ilia et etiam ventrem restringitur. sed circa anteriora pectoris dilatatur. aures etiam longiores habet et flexibiliores. tibias autem habet exiliores et graciliores. et etiam altiores. z hoc fuit necessarium vt essent ad motum z ad cursum agiliores caudam etiam habent ceteris cambus prolixiorem z recuruiorem. minus etiaz habent de carne q̄ canes rurales. et būt etiā pilos breuiores z rariores z etiam planiores. nā si essent multū pilosi z villosi in cursu nimis incalescerēt. si nimis carnosi mole carnis oppressi min⁹ curzerent. et si caudas haberent longas inter crura dependētes eoz cursum nō modicū impedirēt. p hui⁹ etiā caude dependētiā nō aiosi sed poti⁹ timidi apparerēt. Sūt adhuc canes nobiles circa bestias z feras

ſilueſtres ĩſeq̃ndas ⁊ capiẽdas feroces et ſeui circa vero homines ⁊ beſtias ſũt valde manſueti et ſi aliquãdo cõtra homines extraneos inſiliunt ſtatim a ſuo impetu ſe compeſcunt Canes etiam nobiles cum ceruũ vel leporem ceperint nõ ſtatim deuorant qõ capiunt ſed potius prædam ſuam dño ſuo derelinquũt vili ori parte pro ſua portione vt puta oſſib⁹ et ſanguine contenti ſunt et ſi nihil portionis penitus habuerint propter hoc p̃dam aliam inſequi et inuadere non dimittunt.

SVnt et alie canum proprietates minus laudabiles nam canes boliſmum continuũ id eſt appetitum immoderatum patiũtur et tamẽ aliquãdo per famem cruciãtur quia inſani ⁊ rabidi fiunt nam canibus accidũt infirmitates ſicut canicies ſquinantia ⁊ rabies (vt dicit ariſto libro viij f) et omnia animalia quãdo ſunt morſa a cane rabioſo in furiam rapiũtur preter hominẽz qui aliquãdo euadit beneficio medicinẽ. Dicit autem conſtantinus viatici libro vltimo canis naturaliter eſt frigidus et ſiccus cui nigra colera dominatur que habundans et putrefacta vel corrupta ipm rabidum facit et hoc contingit maxime in autumno ⁊ in vere quem alij canes fugiunt tanq̃ peſtem et ſemper eſt profugus ⁊ ſoliuagus et vadit nutando et cancellando ſicut ebrius et currit ore aperto ac lingua dependente ſaliua minia ⁊ ſpumoſa de eius orificio profluente oculos habet reuerſos ac rubicundos ⁊ aures retractas et caudam reuoluit inter coxas et quãuis oculos habet apertos tamen offendit ad omne obiectuz pedem ſuum contra quãlibet rem pugnat et contra vmbram ſuaz latrat quẽ timẽtes canes fugiunt ⁊ latrant contra ipm carnem aũt intinctam in ſanguine morſure eius nullus canis attingit et qui ab eo mordentur ſommiãt terribilia ⁊ in ſomno ex putrefactõne ſunt timoroſi et traſcuntur ſine cauſa ſtupidi fiunt vndq̃ circũſpicientes ⁊ inſpicia nullo patiẽtes ⁊ ſi inualuerit paſſio incipiũt abhorrere omnem potum ⁊ timere aquã ⁊ latrant vt canes ⁊ ita timent aquã q̃ canunt pre timore et bi moriũtur miſi medicando eis citius occurrat Curas autẽ et remedia quere ſupra libro de morbis ⁊ de venenis Dicit autẽ pli libro xxix q̃ ſub lingua canis iacet aliquãdo vermiculus qui grece dicitur licta qui facit canes rabidos quo extracto ceſſat morbus Item dicit idem tãta eſt violentia morſus canis vt ei⁹ vrina calcata noceat homini ⁊ maxime ſi habet vlcus ſiue vulnus. Item ibidem qui vrinam ſuã ejecerit ſuper vrinam canis rabioſi dicitur ſtatim ſentire dolorem ilium ⁊ lumborũ Canis eſt iracũdus ⁊ malicioſus et ideo vt ſe vindicet lapidem de quo proijcitur ſepe mordet et tanto furore morſu lapidem arripit q̃ dentes p̃rios ipe frangit et nõ lapidem ſed p̃rium dentem valde ledit Item fraudulentus eſt ⁊ doloſus vnde ⁊ ſepe tranſeũtibus blandiẽdo cũ cauda quaſi arridet quos retro quãdo homo minime conſiderat dure mordet Item odit baculos ⁊ lapides ac virgas timet inter notos audax eſt et amoſus ⁊ omnes mordere nititur omnes terret ſed trãſiens inter extraneos nihil audet Item auidus eſt ⁊ guloſus ⁊ ideo ſepe cadauera ita auide comedit q̃ vomitu ea reiicit ſed poſt cum eſurierit qõ turpiter euomuerat turpius recomedit ac reſumit Item canis muſcioſus eſt et ideo dicit auicen q̃ occulte herbas colligit quibus vomitu ſe purgat muſcidens et dolens ſi herbe efficaciam quis recognoſcat dolet etiam peruerſus canis ſi quis alius canis ignotus hoſpitium ſub introeat timens ne propter eius p̃ſentiã ſibi depereat et ideo pugnat contra eũ Item cupidus eſt et parcus et ad reponendum ſuperflua ſtudioſus ⁊ ideo oſſa carnoſa et oſſa medullata que deuorare non poteſt canibus nõ communicat ſed cum diligentia reponit in abſcondito et occultat qui cum eſurit ſolus vorat Item immundus eſt ⁊ libidinoſus vnde dicit ariſto libro vi canes tam femie q̃ mares coitu vtuntur q̃ diu viuunt

Ita enim immūdicie libidinis se exponūt: q̄ inter mrem ⁊ sororem quo ad coitum nō discernūt: et ideo ꝑm legem mosaicā equali immūditie subiacet oblatio de ꝓio canis vel camicule: ⁊ de ꝓio meretricule ꝓstitute: nam tales misere ꝓne oīm libidini mdrēter deseruiūt camino more. Item antiquus canis piger solet esse ⁊ desidiosus: vnde dicit aris. li. viij. q̄ canibus in senio accidit podagra: et pauci ex eis euadūt: quin podagrici efficiātur: et ideo tota die dormitāt sup fimarium inter muscas: ⁊ inter vermes: maxime aūt tūc a muscis infestātur circa oculos lupiētes: ⁊ circa aures in quib⁹ est potissime vlcerosus: et quāuis aliq̄n mordendo ꝓrrent eis aures: ꝑ pigritia nō resumit vires: vt se excutiēdo eas abiciat ⁊ expellat: sed vix aliquotiēs: q̄n contra faciem eius volitāt: post eas captando cum ore trepidādo dentibus eas fugat: tādem canis vlcerosus fune collo ei⁹ alligato: violenter de fimario trahitur ⁊ in fluuio submergitur: et sic terminat ei⁹ misera vita ac finitur: nec eius pellis detrahit: nec ei⁹ caro comeditur: nec sepulture cōmittit: sed muscis ⁊ vermibus finaliter derelinquitur.

Catuli sunt canis filij diminuti: que sic dicti sic ⁊ catelli: nā abusiue sic vocātur filij aliar⁹ bestiarum (vt dicit isido. li. xij.) hi catuli nascūtur generaliter ceci ⁊ quo ad vidēdi actū imperfecti: nā catuli canū nascūtur cū dentibus serratis: quāuis valde paruis: omne aūt aīal habens dentes p moduz serre diuisos: est gulosum ⁊ bellicosuz: vt canis: leo/panthera/ ⁊ hmōi: et oīa talia aīalia generant fetos imperfectos: vt ptz supra eo. li. de aīalibus in generali: ⁊ in omnibus facētibus filios incompletos causa est gulositas: quia si expectaret natura vsq; ad cōplemētum fetus matrem suggendo interficerent: ⁊ ideo oportet vt festina sit i talibus natura: quere supra libro eo. (nam sicut dicit solinus.) Catuli autem canum quōdam apud veteres erant in summo honore habiti: vt dicit pli. libro. xxix. c. catulos inquit lactātes adeo puros estimauerūt ad abūtanq̄ qui: vt eos placādis numinibus offerrēt loco hostiar⁹ quor⁹ sanguine nihil cōtrarium putabat vtilius: et adhuc in pūtiubent auctores: contra morsus venenosos vulneribus salubriter adhiberi. naz catuli aperti ⁊ ictibus serpētis appositi calidi venenū extrahūt: dolorē mitigant adhibitis remedijs mēbruz sanitū tutuz reddūt: vt dicit idez. Et hi catuli quāto nascūtur citius: tanto vsum vidēdi recipiūt tardius. (vt supra dixit aristo.) similiter quāto vberiori lacte nutriūtur: tāto tardius in vidēdo pficiūtur. mrem adhuc ceci diligūt: voce ⁊ odore eam recognoscūt. māmas eius requirūt. ⁊ si mr lac aliquo casu oppressezit: acutiori dente papillā cōprimūt: et lac vberius effundere dentiū acumie mrem cogūt. q̄n esuriunt: querelādo ⁊ clamitādo vbera materna querūt. ⁊ dicūtur suggere māmas in ordine put iacuerāt in matrice. et ille catulus qui fortior est ac melior: ꝑi⁹ ad lac admittitur: ⁊ a matre diligit⁹ tenerius et fouet. A catulis venaticus ab⁹ exm̄ industria debet subtrahi: ne eos ptingat ex pastu supfluo impinguari. ex nimia em̄ crassitie ⁊ impinguatōne ad ꝑdaz segniores: ⁊ ad cursū fierēt tardiores. Quāuis aūt aīalia sint melācolica ex ꝓpria complexionali qualitate: ex dispositōne tū membroz sunt agiles. Sunt em̄ leti plurimū ac ludētes et hoc accidit ex etate. quādo vero sunt sepabiles a lacte: sunt tūc abiles ad instruēdum. et hoc tam ad venandum q̄ etiam ad ludēdum. ⁊ ad gregem custodiēdum a lupis ⁊ tuēdum. qui vero ad custodiā domus sunt deputandi: debent de die in loco obscuro includi. et sic de nocte erūt contra fures magis seui. nā talium canum est officium de die quiescere ⁊ dormire. de nocte vero vigilare ⁊ contra fures curiam circuire. vituperabilis enim est canis qui de die vigilat/latrat et circuit. de nocte vero dormitat: et latitat ⁊ obmutescit. Malus etiam est canis siue sit senex siue iuuenis: q̄ de die custodit oues a lupis dū sunt in pascuis de nocte eas strangulat dū sūt in caulis.

Castor est bestia mirabilis/ que cum quadrupedibus viuit/ & gradit̃ in terris·sub aquis autem natat & cõmoratur cum natãtibus/sicut pisces·et est castor a castrãdo sic vocatus (vt dicit Jsid·libro·xij·) Nam eor̃ testiculi medicine sunt apti/ ꝓpter quos cum psenserint venatorem ipsi se castrant/et morsibus sua virilia amputant/ & detrũcant·vt dicit idez·(de quibus cicero ait) Redimũt se ea gte corpis/propter quã maxime expetuntur·(& iuuenalis)qui se eunuchum facit cupiens euadere damno testiculi· Dicũtur autem castores fibri/qui et pontici canes dicũtur·hucusq; Jsido· De castoribus aũt loquitur plinius·c·ij· Ponto inquit vnũ dicunt genus animalium esse/ qđ nunc terrenam nunc aquaticam ducit vitã·in extremis aquar̃ & flumin̄ ripis/domos & cauernas sibi edificat/miro artificio ꝑparãs· Nam hec animalia pariter in grege viuũt/suam spẽm diligunt·pariter etiaz cõgregati fibri/ dentibus ligna pcidũt· et precisa de silua ad latibula sua miro modo deferũt/et deducunt· nam vnum pro vehiculo pedibus elevatis/supinum in terraz sternũt·inter cuius coxas & crura abscisa ligna ordinãt/ & componũt· et eum trahentes ad suas mansiũculas a lignis ipm exonerãt· et multa subtilitate ex comperto modo habitacula fortia sibi parant·Sunt aũt eaz domũcule bicamerate vel tricamerate/que quasi p tria tabulata seu solaria sunt distincte/ aqua crescente loca suprema inhabitant decrescente autem in inferiori gte habitaculi sese locant·et p quoddã foramen in solaz io quolibet ex industria ꝑparato caudam suam que piscee est nature submittit aque·sine cuius presentia/non potest cauda eius sine corruptõne aliqua p manere·Animal autem mirabile & mõstruosum/cuius cauda tãtum pisas/& totum residuuz sui corpis naturam habet quadrupedis animalis·Est autẽ in magnitudine ad modum parui canis/habens pedes quasi caminos a parte posteriori/cum quibus principaliter ambulat a parte vero anteriori duos habet quasi anserinos/ cum quibus principaliter in aquis natat·pellem habet valde ꝓfaz pro qua venatur·dentes aũt habet acutos & serratos ad moduz canis/nec est velocis motus·quia habz tibias valde breues·habent aũt castores duos testiculos in magnitudine/ꝓportionem cum paruo corpore nõ habentes·& hos castorea nominamus·Et de his dicit pli·li·xxxij·c·iij·sic·castores inquit sibi amputãt testiculos quos castorea dicimus/ne capiantur a venatoribus· Negat sextius diligentissimus ꝑscrutator medicine/imo dicit eos sic esse obstrictos/et spine dorsi sic adherentes/ vt adimi non pũt sine vita animalis· Item idem dicit pla·& etiã dyas·q; non est tante discretõnis q; sciret se liberare taliter/et hoc quotidie ptz in castoribus/qui in diuersis locis inuenitur·vnde dicit Jsid· & pli·de eor̃ castratione nõ de vsualibus fibris/ sed de aliquibus aliis animalibus que castorib⁹ assimilantur/in testiculis est forsan intelligendum· Valet aũt castorum vez & nõ sophisticũ contra maximas corpis passiones·(vt dicit pli·ibidem) maxime si fuerint castoris/ nec nimis iuuenis/ nec nimis senis·et sic sunt eligẽda castorea duplicata/ex vno nexu dependẽtia/ et vno neruo copulata·quia talia nõ possunt de facili adulterari·multi enim accipiũt vesicam animalis et replent eam sanguine castoris·addito modico vero castoreo ꝓpter odorez·et modicũ piperis propter saporem acutiorem·et colligũt colluz vesice/vt videatur esse neruus·sed ab vno collo duas vesicas dependere est impossibile· & ideo illud castoreum est melius qđ duplicatuz tãtuz dependet ab vno neruo·Est enim eligẽdum qđ mediocriter in sapore est acutum·quia si nimis est acutum & quasi terrenũ/sophisticatũ est maxime si non habet neruos intricatos·vt dicit dyas·Vnde laudabile est/qđ mediocriter est acutum & glutinosum/non habens saporem horribilem neq; salsuz·q; cum sale aromatico frequẽter sophisticatur·vt dicit pli·ibidẽ·quãto aũt receti⁹

est/ tanto melius est et efficacius in me-
dicina. Et est signum q̄ nō est adultera-
tum/ quādo duo testiculi habent quas-
dam pelliculas vel folliculas sibi esse-
tialiter adherentes. plenos pinguedine
vnctuosa. per septez annos potest in mul
ta efficacia cōseruari. et debet poni i me
dicina sine pellicula exteriori z modo de
bito pōderari. virtutem enim habet dis
soluendi consumendi attenuēdi. loco ner
uosa maxime confortandi. vnde valet cō
tra multa mala. nam epilentias conue-
nit et subuenit cōtra capitis frigidi pas-
siones. paralisim lingue soluit et loque-
lam reddit subito ablatāz si tantum sub
lingua resoluatur. ptra vniuersalem cor
poris paralisim valet si decoctū in vino
cum ruta z saluia/ in potu sepius assu-
matur. excitat cerebrum/ cōmouet et con
fortat. sternutationem prouocat. propter
qō inde etiam litargicus excitatur. so m
nū puocat/ et conciliat si cum oleo rosa-
ceo caput castoreo pungatur. contra ve-
nena fortissima. vt scorpionis/araneē/ z
cereste serpētis/ z pristere opitulatur (vt
dicit plī. li. viij. c. iij) eius etiam vrina va
let ad quelibet p̄dicta. vt dicit idem. z p
uocat menstrua adiuuat cōceptōnem. et
multa alia. z eius pinguedo maxime est
efficax in vnguentis.

Cervus a cereston grece id est cor
nu dicitur latine. vt dicit Ysi-
dorus. li. xij. vbi subdit dicens. cerui in
quit serpētum sunt inimici/ qui cū se gra
uatos infirmitate p̄senserint spū narīuz
eos extrahunt de cauernis et sepata per
nicie veneni/ eorū pabulo repantur. Dip
tanum herbam ipi p̄ mitus p̄diderūt.
Nam eo pasti excutiūt sagittas/ quādo
a venatoribus vulnerātur. Mirāturque
tem fistulaz sibilū/ z in armonia dele-
ctantur. Erectis auribus acute audiunt
submissis nihil. flumina immensa z ma
ria transeunt. et fortiores in natādo tūc
p̄cedunt/ quoz dumbus debiliores in na
tando capita supponūt. et sibi muicē suc
cedentes/ laboris leuius pondus ferunt.
(hucusq̄ Ysidorus) Eadem verba dicit pli.
li. viij. c. xxxiij. vbi addit hec verba. cer-
uus inquit est animal placidissimū/ qui
vrgente vi canum/ ad hominem vltro fu
git. et quādo cerua est partura mīm⁹ ca
net semitas tritas ab hominib⁹ q̄ semi-
tas feris cognitas z secretas. post ortum
arcturi sideris cōcipiunt. z octēnis mensi
bus partus ferunt. interdum etiaz gemi
nos in pariendo edunt. a tempe cōcept⁹
femine a maribus se sepant z discedunt.
sed mares retenta rabie libidinis seuiūt
glebas z feroces vngulis fodiunt. z eoz
rostra tunc nigrescunt/ donec ab imbrib⁹
aliquibus abluātur. femine autez ante
partum purgātur/ z vtūtur quibusdam
herbis quibus fetus in vtero melius re-
tinetur. et in partu facilius liberat. post
partum duabus herbis scz camo z siso-
lis paste redeūt ad fetum. et illaz herba
rum succo imbute/ filiis lactis exhibent
nutrimētum. partus editos ad cursum
exercent. z se parare eos ad fugaz docēt.
ad p̄rupta eos ducunt/ z saltandi modū
eis indicant z ostendunt. et tunc mares
soluti desiderio libidinis/ pabula auide
petunt. sed vbi nimis pinguescunt se sense-
rint/ latebras querūt/ quia incōmodum
corporis ponderis ptimescunt. z quando
fugiūt cursuz non cōtinuant/ sed statim
respiciunt. et quādo ad eos prope ventuz
fuerit/ cursu p̄sidia fuge querunt. auri
bus erectis vocem canū audiunt/ z fugi
unt. quibus submissis/ periculum nō pre
sentiūt. tante sunt simplicitatis vt oēm
mirentur z stupeant nouitatem. vnde e-
quo vel bubalo ad eos accedente/ ita in
ipsum respiciunt/ q̄ hoīem prius iuxta
se venientem/ et sagittis impetere volen-
tem non attendūt. quando transnatant
maria/ gregatim z recto ordine incedūt
et ope viceuersa se iuuant. nō visu sz odo
re terras petūt. Et cum ceruus animal
sit cornutum/ hoc inter animalia habet
p̄prium q̄ annis singulis in vere mutat
cornu suum. et tunc quādo mutis est/
de die sibi querit latibula. et latet quous
q̄ crescētibus cornibus iterato noua sibi
aduenientia armatura. quādo autez deficit
cornu dextrum ob inuidiā abscondit il-
lud/ volens ne q̄s inde accipiat medicinā

Deprehenditur ceruoꝝ etas ꝑ cornuũ ramos· quia annis ſingulis ſibi additis ad viuẽdum ſemp additur vnuꝫ vſqꝫ ad ſeptem annos· et ab eo tempe annis ſingulis ſimilia alijs renaſcuntur· nec etas poteſt diſcerni in eis· ſed ſolũmodo ſenecta dentibus declaratur· aut enim paucos aut nullos habꝫ in cornibus imis ramos· imo ante frontem ꝓmiment minoribus· Si fuerint caſtrati anteqꝫ habeant cornua non naſcũtur vlterius· et ſi poſt nũquaꝫ amittũtur· q̃diu carent cornib⁹ nocte procedunt ad pabula· non de die· caloris ſolis ea exponũt· vt indurentur· ad arborem ea poſtea leuiter fricant· eorum fortitudinem experientes ac puritũ quẽ ibi ſuſtinent· corticis duricie amouẽtes· ⁊ cum ea ſenſerint· roborata ꝓdeunt ad pabula in aperto· quãdoqꝫ ex attritu arborum ab hedera arbori inherente· inodãtur eoꝝ cornua· ⁊ ſic facilius capiũtur· ſerpẽtibus contrariãtur intãtum· q̃ odore cornu exuſti eos fugiũt· cuius coagulum omniũ auguiuꝫ ſanat morſus· diutiſſime viuit pluſq̃ centũ annis· qđ cõpertum eſt ꝑ ceruos captos ꝑ centũ annos poſt mortem alexandri· ab eoꝝ torquibus aureis opertos· ⁊ ſignatos· febrium morbos non ſentit hoc animal· quoniam ſibi medetur cõtra morbum (hucuſqꝫ pli· li· viij· c· xxxiij) Scõm aũt ariſ· et auicẽ· Ceruus eſt animal nõ habens fel niſi in inteſtinis· et ideo habꝫ inteſtina amara ⁊ fetida· et ideo nõ comedunt ea canes· niſi ſint famelici ſupra moduꝫ· Itez aliqui putant ceruos habere fel in auribus (vt dicit ariſto) ſed hoc eſt falſũ vt dicit auicen· ſed habent quãdam humiditatem ſimilem humiditati ſplenis· Item idem· ſanguis cerui ſicut ⁊ leporis nunq̃ coagulatur· ſed ſemp manet liquidus cõtra naturam aliaꝝ beſtiarum· et nullus animal mutat cornua niſi ceruus cuius cornua ſunt ſolida· et ideo ponderoſa· vnde ipa abijcit ꝑter pond⁹· ⁊ habet conos quatuor· magnos dẽtes i vna parte com· ⁊ quatuor in alia quibus molit cibos· et duos dentes alios magnos· quaſi culmos· ⁊ mas habꝫ maiores q̃ femina· ⁊ declinat ad inferius (vt dicit auicen· Item ariſto· li· viij· opinatur inquit de ceruo· q̃ inter omia quadrupedia ſilueſtria ſit diſcretiſſimus· q̃ parit iuxta viam· vbi animalia ꝓter homines non accedunt· ⁊ fugit lumen ſolis cũ filijs· et querit loca denſa· ſicut cauernas lapidũ que nõ habent niſi vnum introitum· quoniam ibi poteſt pugnare cum alijs animalibus· nam vt dicit ibidem· cerui etiã pugnant admodum pugna fortis· et vir⁹ obedit obedientia fortis· et timet maxime vocem vulpis ⁊ canis· et ceruus quãdo impinguatur latet· ne inueniat a venatoribus· et propter pinguedinem interficiatur· et ſubdit ibidem· Venatio autem ceruorum ſic fit· vnus venatorum ſibilat ⁊ cant· ⁊ ceruus delectatur in cantu· et ſequitur ipm cantum· et interim alius eum cum venabulo occidit· ⁊ quãdo agitatur ceruus fugit ad fluuiũ vel ſtagnũ ſi poteſt tranſnatare aquã· reſumptis viribus ex aque frigide euadit venatores· quãdo autem capitur mugit ⁊ lacrimat· Item quãdo canes ipſum inſequũtur· et inuenit biuium non directis curzit veſtigijs· ſed nunc iſtac· nunc illac· tranſuerſaliter mutat ſaltus· ⁊ tunc conat tranſilire ꝑ multos paſſus· vt ſic per contrarios ⁊ ambiguos ſaltus· ei⁹ veſtigia a canibus odore ipm inſequẽtibus· difficili⁹ ſentiãtur· Item vt dicit· cerue difficulter pariunt fetus ſuos· qđ cognoſcitur ꝑ incuruatõnem corporis ⁊ rugitum· ⁊ ideo comedit tragenceam· vt facilius a partu liberetur· et cũ pariunt ſubito comedũt ſecũdinam anteq̃ in terra cadat· et opinatur de iſta ſecũdina q̃ ſit venenuꝫ (vt dicit idem) Alias cerui ꝓprietates proſequitur ariſto· li· viij· quas ſupra pli· recitauit· Dicit aũt pli· li· xxviij· cerue cum ſenſerint grauitatem lapidem deuorãt· cui⁹ beneficio adiuuãtur· ⁊ idem lapis in ipa mortua· quãdoqꝫ in eius excrementis reperitur· et hic lapis miro mõ mulieres dicitur iuuare· quãdo ſunt pregnãtes· idem faciunt oſſicula que in ei⁹ corde inueniũtur· et eſt illud os qđ inuenit in corde ceruoꝝ ſupra modum vtile cõtra

multas corporis passiones. et in omnibus nobilibus confectionibus admiscetur vt aut dyasprli. et etiam constan-

Ceraſtes est serpens cornutus vt dicit Isi. libro. vij. habet enim quedam cornua ex vtraq; parte capitis ad modum cornuu arietis circumflexa. totum autez corpus suum occultat sub arena. solis cornibus sine cooperculo derelictum. que videntes auicule credunt de cornibus q; sint vermes. z dum aues ea capere z inde refici nituntur. a dolose serpente ex improuiso subito rapiuntur. obiadet enim vias z semitas occultas. z tam homies q; equos. quos incaute p semitas ambulare conspiat. occulto morsu interficit z occidit. Plo. autē super penul. c. geñ. videt dicere q; ceraſtes species sit reguli qui tāte est pricie. q; si ei venenum solūmodo vngulam equi tangeret. et equū et equitem subito perimeret z necaret. et ideo vbi nos habemus fiat dan sicut coluber in via. ceraſtes in semita. dicit alia littera. fiat sicut coluber in via et sicut regulus in locato. zc. alij autē dicunt q; genus est aspidis. summe virulentie z malignitatis. quere supra in littera. a. de aspide qz ibi fit mentio de ceraſte.

Cornu vt dicit aristo. libro. iij. est de natura ossis. osse molli. cartilagine durius. sicut et vngule animalium. et omnia talia possunt molificari ad ignem. et dicit ibidem. q; colores cornuu sicut z solearum erunt scom colorem pilorum corporis animalis. vñ si corium est nigrum. cū pilis cornua erūt nigra. et sic de alijs. Dantur autem animalibus cornua ad sui defensionem loco armorum. et ideo ponūtur in extremitate capitis. vt semper sint parata ad resistendum inimice impugnātis. z omnia cornua sunt vacua z concaua z rotunda. preterq; cornua cerui. que dura sunt z solida. et multe sunt ramificatōnis. et nullius animalis cornua mutātur. nisi solius cerui. qui omni anno semel pijat sua et vnum abscondit q; vix potest inueniri. Vnde dicitur in puer. vade vbi ceruus proiecit cornu suum. vt dicitur libro. viij. Item dicitur li. iij. fortior est continuatio cornuum cum cute q; cum osse. et ideo dicit aristo. q; quedam animalia mouēt cornua. sicut auriculas. in regiōe que dr anfrage. vt dicit auicen. et hoc dicit aristo. sua terza que dicebatur sic. eadez aūt est materia cornuum. z vnguium. z sole aruz. quia fumus vaporosus a cordis caloze resolutus. vt dicit constan. z ideo animalia magni fumi. a natura fortis. a caloze cordis resoluti. vi caloris ad extrema corpis transfusi. magna habent cornua z fortia. et marie si ista fumosa materia. vel ꝓpter nimiam sui subtilitatez transeat in pilos. vel si nimiū fuerit terrestris. z grossa. in dentes transeat et in culmos. Et ideo optime dicit aristo. li. iij. c. de dentibus. q; animalia habentia in vtraq; mandibula dentes z culmos. non habent cornua. vt patz in elephantibus. z in apris. omnia etiam quadrupedia dentes habentia in inferiori mandibula tātum. et vngulas scissas habent cornua z ruminant. et habent duos ventres. imo plures. vt supra dictum est. vū pluralitas cornuum se habet consequenter ad scissuram solearum. et ideo asinus indicus habet cornu vnum tātum. z soleam integram sicut equus. sed non ruminat. vt dicit aristo. z auicen. tanta autez est affinitas. inter vngulas z cornua q; iubet aristo. vaccam patiētem dolorē in vngulis pedum. vt cū oleo z alijs medicinis inter cornua mungatur. De vtilitate cornuu z vnguium dictuz est supra sub littera. b. de boue.

Crocodillus a croceo colore ē dictus. vt dicit Isi. animal quadrupes. vt dicit Isi. li. xij. in. c. de piscibus. in terza z in aquis valens. longitudine fere. xx. cubitoz dentiuz et vnguium immanitate armatum. tanta est ei duricia cutis. vt quāuis fortiuz lapidum ictus in tergo recipiat. nihil omnino curat. nocte in aquis. die i terza qui esset. ouia in terza fouet que ouis anseris sunt maiora. masculus z femina vices seruant. Sunt quidam pisces serratam-

cristam habentes: qui tenera ventris ei⁹ deliccantes interimūt. et dicatur q̄ solus inter aīalia suprorem mandibulam mouet. hec omnia dicit Isi. Dicit autē pli. li. viij. c. xxvi. sic. cocodrillus est animal mitum inhabitans lingue vsu inter animalia terrestria caret sola suprioris mandibula existente mobili: mortum imprimit venenosum. dentes habz horribiles ad modum pectinis siue serre. et culmos ad modum apri. nullum autem animal ex tam parua origine creat in tam magnum animal sicut cocodrillus. animal est valde gulosum et multū comedit. vnde quando est satur iacet iuxta litus ructans p̄ repletōne. supuenit aūt auis modica que dicit apud eos cuschillus. apud italos aūt dicitur auiū rex: et volat ante os eius. quē aliquotiens a se repellēs tandem fauces aperit: z eam intrare permittit. et hec auicula primo eum leniter vnguibus scalpit. z ei facit quēdam pruritum: in cuius dulcedine delectatur et statim obdormit. auicula aūt cum eū sentit dormire statim illabitur in ei⁹ ventrem. z quasi telum eum statim p̄forat et corrodit eum in ventre valde molli. et ideo a piscibus spinas z cristas pinnulas in dorso habētibus de facili supatur Et subdit plinius hec belua insequitur fugientes: z eis est terribilis: sed fugax ē contra serpētes. hebetes autez habet oculos q̄uiu est in aqua. sed extra aquā mimis acute videt. in hyeme p quatuor menses maxime se abscondit. sed in vere exit. et q̄uiu viuit semp crescit. vt dicit (hucusq; plinius. viij. c. xxvi). Dicit autem philosophus. cocodrillus si quez inuenit boiem iuxta litus interficit eum si potest. z primo plorat sup eū: z postea deuorat ipm Et dicit q̄ de eius fimo fit vnguētuz vt facies mulierū sophisticātur: vt senes et rugose iuuencule p tempus videātur. herbas bonas libenter comedit: inter quas embrios serpens paruulus: qui ei inimicatur: caute se inuoluit. et dum cocodrillus herbas carpit: serpētem transglutit qui intrans ventrem eius: omnia interiora carpit. z sic interimit eum z occidit et sic illesus exit. Item Isi. li. xij. dicit q̄ idem vermis insidiatur cocodrillo quando dormit. z tunc inuoluit se in luto z intrat p dentes eius. Dicit adhuc solinus q̄ insidiatur quibusdam paruis auibus que generātur inter herbas mili que euolant pter calorem solis. z intrant ventrem cocodrilli: z comedunt vermes ventris eius. z sic purificatur belua a vermibus. Habet autem corium ita durum: q̄ vix gladio p̄forat. habitat in aqua tam de die q̄ de nocte. quia aqua calidior est de nocte q̄ de die. retinet enim radios solis et ibi agitatur. z sic fit calida ipa aqua. z non habet linguam p̄minētem ad vocaferādum. sed habet paruam linguam in pte inferiori: sicut habent pisces ad gustum. vt dicit idem solinus. et etiam aristo. z auicen.

Coluber dicitur quasi colēs umbras. vel quia labitur in lubricos tractus flexibus fumosus. nam lubricum dicitur quicquid labitur: dum tenetur. vt dicit papi. coluber ceruam fugit. leonem interfiat. vt dicit Isidoro. z rutam odit. pellem deponit. nemorum z arborū cōcauitates diligit. lac diligentissime bibit. dentibus z cauda ledit z venena infundit. iuxta sepes soli se exponit. canes fugit. muscas comedit. et puluerem lingit. quere de angue supradicat autem pli. li. xxx. c. iiij. pinguedo colubri aquatici. valet cōtra morsum cocodrilli. z si quis secum habuerit fel coluber a cocodrillo nō ledetur: contra ipsuz belua mil audente.

Damula siue dama sic ait papias. caprea est agrestis. vt dicit Isidorus. damula ē vocata: eo q̄ de manu effugiat. timidum em̄ est animal et imbelle ac imbecille. vnde nescit se defendere nisi fugiēdo. habet enim pro armis abilitatem mēbrorū z ad fugam leuitatem. Vnde dicit marcianus. Dente tuetur aper defendūt cornua ceruū. Imbelles dame quid nisi p̄da manēt. Nō tuosa loca z nemorosa diligit grama medicinalia z aromatica comedit ramusculorum tirsos z extremitates carpit. q̄

est vulnerata draunceam comedit: z sic de corpe telum trahit·vt dicat li·v· sanguis eius est medicinalis·scdm pli·libro xxviij·neruos enim cōtractos remollit/et articulorum dolorem soluit·venenū discutit z expellit·Mamulam odiūt serpētes et fugiunt: et eius anhelitū sustinere nō pūt·vt dicat idē·acutissimi est visus z velocis cursus·quere supra·c·de caprea agresti·

Dromedarius est dromedorum vel dromedarum custos·dromedo aūt est qddaz genus camelī (vt dicit Isi·li·xij) dromedus inquit est genus camelorum minoris statute q̄ camelo· sed longe velocioris cursus: vnde z nomen accepit·naz dromos grece cursus velox dicitur·cētum z duo miliaria z amplius prgeret vno die· et idem animal rumīnat sicut bos z camelus·Vnde dromedarij prie sunt magistri dromedorum (vt dicit papi) tamen glo·sup ysa·lx·dromedarius autem vel dromos vtrūq; dī esse animal: camelo minus: sed velocius Madyan enim et essat regiones sunt trās arabiam camelis z dromedarijs habundantes zc·castrātur in iuuentute: vt sint ad cursum aptiores (vt dicit auicen) et ne moti cupiditate femine a suo cursu retardētur·Tante etiaz sunt velocitatis pter passus amplitudinem· maximum enim habet z latissimū passum (vt dicit aristo·et auicen·pli·li·iij) z etiam pter intensam caliditatem·animal enim est calidissimum ex complexione naturali· vnde caloris fortitudo cōsumit in eis vē tositatem omnem z non pmittit eos mole carnea nimium onerari·Item veloces pter membrorum habilitates·nam gracilia et longa habent crura z multum nerosa·et ideo sunt abiles ad motuz z fortes ad cōmouandum cursum suum·Item leues sunt pter victus paucitatē·non enim sunt animalia magni cibi imo paucissimis cibis sunt cōtenti·fenum enim z cortices comedunt·z dactilorum ossa valde dirigunt: quibus post longissimos terre circuitus: in vespere contenti sunt· vt dicit pli·eorum sanguis valde est calidus z acutus z subtilis·z ideo eorum lac valde subtile z liquidum est: plus q̄ aliorum animalium· vt dicit constan·z minus nutritiuum: z magis calefactiuū: z grossos humoz miscibiliū ·quere supra de camelo· eedem enim fere pprietates sunt istius et illius·

Dipsas z dipsades feminini est generis·z est idez serpens qui latine dicitur situla sic dicta: eo q̄ quē momorderit siti perit (vt d·Isidō·li·xij) adeo autem sunt dipsades parue: vt cum calcātur vix videātur· quarum venenum ante extinguit q̄ sentiatur·ita q̄ vir sentit tristitiam moritur·Est aūt spēs aspidis·vt ptz supra de aspide·quere ibi·

Draco maximus est cūctorum serpentum·vt dicit Isi·li·xij· būc greci traganta vocant·vt qui sepe a speluncis abstractus fertur in aerē exciteturq; pter eū aer· similiter z mare contra eius venenum intumescat· Est autem cristatus paruo ore: z arctis fistulis spiritum trahit: z linguā erigit· dentes habet acutos z serratos· vim autem habz nō in dentibus: sed in cauda: z verbere plus q̄ ictu nocet·non habet autem tātum de veneno quātum z alij serpētes quia ad mortem alicui inferendam: non sunt sibi necessaria venena· quia si qua ligauerit occidit·a quo nec elephas tutus est corpus sui magnitudine·nam circa semitas delitescens: p quas elephātes gradiūtur·crura eorum cauda sua alligat: z innodat·z suffocatos perimit atq; necat·gignitur autem in india z in ethiopia·In ipis incendio iugis estus (vt dicit Isidō· li·xij) De draconibus autem dicat pli·li· viij·c·xiij·Draco inquit·xx·cubitorum magnitudine nascitur apud ethiopes·solēt autem quatuor vel quinq; caudis mutuo se complecti: z erectis capitibus velificare p mare z flumina ad pabula meliora·Idem·c·xij·inter elephantes z dracones ppetua est dimicatio· naz draco cauda cōstringit elephātem z elephas pede et promuscida psternit draconem·Draco autem nexu caude innodat pedes ele-

phantis/et cadere eum facit·sed nō im-
pune/qz dum interficit elephātem/interfi
citur casu eius·Item·c·xiij·elephas vi
dens draconem sup arborem/mittitur eā
frangere/vt pcutiat draconē·draco aūt
insilit in elephātem/z tēptat eū mordere
inter nares/z impetit oculos elephan
tis·et quādoqz excecat eū·z quādoqz insi
lit sup eum a tergo·z mordet eum z sug
git sanguinem eius· Tandez post longū
conflictum elephas ex subtractōe sangui
nis·debilitatur intātuz q cadit sup dra
conem/z moriens suū interficit occisorez
Causa aūt quare ita appetit ei⁹ sanguī-
nem est frigiditas sanguinis elephātis/
quo draco appetit infrigidari (vt d·Isi)
Sup illum aūt locum leui·xiij·attraxe
runt ventum sicut dracones·dicit hiero·
Draco est animal valde sitibūduz/intā-
tum q vir pōt in aqua satiari·et ideo a
perit os vento/vt sic extinguat ardorez
sitis·vnde cum videt naues in mari/ et
maximus est ventus cōtra velum/volat
ad velum/vt ibi hauriat ventū frigiduz
et quādoqz pter magnitudinem corpis/
et pter eius fortem impetum subuerti
nauem·z naute quādo vident approprin-
quare draconem/ q capiunt ex tumore
aque/cōtra ipm statim deponūt velaz et
sic euadūt·Item dicit idem q ethiopes
vtūtur sanguine draconis cōtra feruorē
estus·z vescūtur eius carnibus cōtra di
uersos morbos·sciunt enim separe vene
num ab eius carne·nam solū habet ve-
nenū in lingua z in felle·et ideo ampu-
tant eius linguam/z fel que receptacu-
la sūt venem·z sic abstracto veneno vtū
tur corpe reliquo tam in medicina q in
cibo·Et hoc videtur tangere dauid·vbi
dicit·Dedisti eos esui·po·tē· Dicit etiam
pli·q vi venem semp erigit eius lingua
et quādoqz ex calore venem inflammat
aerem/ita q videtur spirare ex se ignem
aliquādo eum emittit dum sibilat fla-
tum cōtagiosum/z inde corrūpitur aer/
et infi cit·z morbus pestilens inde se-
pius generatur·in mari quādoqz habi-
tat/quādoqz in flumimbus natat·in spe
luncis z in antris latitat· raro dormit/
imo fere semper vigilat·aues z bestias
deuorat/acutissimū habet visum· Vnde
in altissimis mōtibus manens a remo-
tis videt pdaz suā·morsu z ictu pugnat·
de oculis z naribꝫ animal in pugna ma
xime captiuat·vt d·pli·li·viij·q ita ledit
in oculis z in ore elephātes q quādoqz
ceci inuenūtur/ nec pūt comedere et ita
moriūtur·Item de draconе dicit aristo-
li·viij·q illoz draconū morsus est malꝫ
et periculosus qui comedūt aīalia vene-
nosa/sicut draco qui comedit scorpiones·
quia cōtra illoz morsum vix inuenitur
medicina·Item pli·li·xxviij· Draconū
adipem omnia fugiūt venenosa· adeps
etiam eius cū melle curat caligīnem ocu
loz·Item aris·li·viij·pisces quādo mor-
dentur a draconе moriūtur·

Qui sunt dicti/eo q quādo qua
drigis iungūtur pares equātur
quia in forma z i cursu similes
copulantur·Est aūt dictus caballus a pe
de cauo/eo q gradiens impressa vngula
terrā cauet·qō reliqua aīalia nō habent
(vt dicit Isi)li·xij·a multis etiaz sonipes
noiatur/eo q pedibus sonet·viuacitas e
quoz multa est·vt dicit idez·exultāt enī
in campis odorant bellū·sono tube exci
tantur ad plium· voce accensi inuocātur
ad cursum·Dolent cū victi fuerint· gau-
dent cum vicerint·quidā in bello hostes
suos sentiūt z cognoscūt/ adeo vt aduer
sarios suos morsu petāt·aliqui etiā pro
prium dīm cognoscūt obliti māsuetudi
nis si muteť·aliū pter dīm prium in
dorso aliquē non pmittūt·multi etiā mo
rientibus dīis suis lacrimas fundunt·
Equū enim sicut z hoīem lacrimari/z ef-
fectū doloris sentire dicūt· vū z natura
in certaminibus equoz z hoīm est pmixta
Dolent etiaz ex equoz mestitia vel ala-
critate euentum futuz diuinaturi colligē
re·Etas longeua inest equis persicis et
siculis in āīs sez vltra quinquagīta·
breuioz aūt inest equis gallicis/indis/z
hispanis·Subdit autem Isi·adhuc in ge
nerosis inquit equis(vt aiūt veteres)q
tuor spectātur sez forma/pulchritudo/me
ritum/atq coloz·Forma vt sit validum

De animalibus

corpus ⁊ solidum/⁊ roboꝛi cõueniens altitudo/latus longũ ⁊ substructuꝫ/ maximi ⁊ rotũdi clunes/pectus late patẽs/⁊ totũ corpus musculoꝝ densitate nodosũ/ pes sicc⁹ ⁊ vngula ꝓcua solidat⁹. ¶Qui chatudo attenditur. vt sit exiguũ caput/ et sit cum pelle ꝑe oss⁹ adherente/aures breues/⁊ acuti oculi ⁊ magni/nares patule/erecta ceruix/coma densa/⁊ caude vngulaꝝ soliditate fixa rotunditas. Attenditur meritũ vt sit animo audax/ pedibus alacer trementibus mẽbris /qõ fortitudinis est iudiciũ/qui ex sũma quiete facile cõcutetur. vel excitata festinatõe nõ difficile teneatur. ¶Color etiaꝫ spectat quia color in pilis nũc est roseus/nũc niger/nunc albus/nunc canus/ nũc vari⁹/ nunc gutatus. huc vari⁹ color equos multum decorat vel deformat. Vires etiam equoꝝ ⁊ alios manifestat. sed de singulis ꝑsequi nimis foret longum (hucusq; Isi. li. xii) De equis autem dicit pli. li. viii. c. xliii. equi inquit sitim ꝓ dñis suis pugnant. coitum maternũ fugiunt. nam in eis quedam cognatõis agnitio est. vnde narrat aristo. li. viii. ¶Rex inquit septẽtrionis habuit equã pulchram/⁊ peperit equũ pulchrũ/et voluit ex illo equo ⁊ matre extrahere pullum aliquẽ. et ingemi abatur vt equus saltaret supꝛa matrem coogiendo vultum eius/et cũ discoopiebatur facies matris/et nouit ipaz/equ⁹ fugit ⁊ eiicat se ab alto ꝑ dolore/⁊ est moꝛtuus. In grege equus cum soroꝛe libentius graditur q̃ cum matre. ad voce simphonie ⁊ tube clangoꝛe delectatur/⁊ saltat in hostem. ꝓelagũt pugnam/⁊ amissos deflent dños/⁊ lacrimas interdum fundũt. dicunt autez illos equos ad bella vtiliores/qui in bibendo ꝓfundius infigũt nares suas. quia tales equi vt dicunt in cursu vrine grauatõne non impediũtur. Item dicit pli. li. xxviii. c. ix. ¶Fel inquit equi computatur inter venena. ⁊ ideo sacrato flãmini equũ tangere nõ licebat. cui⁹ sanguis crudus/⁊ recens/malus ⁊ pnicosus ẽ/⁊ taurin⁹. spuma equi data cũ lacte asinino vermes interficit in ꝓuentre venenosos. Item de equis dicit aristo. ⁊ auicen. equus proiicat dentes suos. ⁊ quãto est senior/ tanto habet dentes albioꝛes. Item aristo. li. v. equ⁹ masculus viuit xlv. annis. et generat a tercio anno vsq; ad. xxx. annos. femina aũt diutius viuit/et generat vsq; ad. xl. annos. ⁊ quãdo inapiũt equi generare erit voꝛ eoꝝ maior ⁊ femine siliter. ⁊ multuz diligũt coitum plus q̃ alia animalia. vt dicit li. v. f. Item li. viii. dicit idẽ. ¶Equis pascẽtibus accidit aliqñ podagra. et eiiciunt sotulares/⁊ generãtur ei noui. ⁊ signũ huius est tremoꝛ cui testicularis dextri. et equis qui pascũtur in domib⁹ accidit doloꝛ illoꝝ. ⁊ signuz huius est/ q̃ mẽbra posterioꝛa adunãtur ꝑ contractõem et equ⁹ abstinet a cõmestione/⁊ si ei minuatur curabitur. ⁊ equis accidit cõtractio neruoꝝ. ⁊ signum huius est/ q̃ omnes vene extendũtur/⁊ sup caput ⁊ collũ et grauat eos ambulare. Accidit etiam equis aggregatio venem. ⁊ accidit eis alia infirmitas in oꝛe que dicitur fozem. et hmõi infirmitas cadit ei supꝛa palatum/et fit ei anhelitus calidus. ⁊ hec infirmitas caret remedio/nisi curetur per se. ⁊ accidit equis rabies. cuius signum est q̃ declinãt aures eius ad partes colli. et hec infirmitas nõ habet medicinaz et accidit ei infirmitas vesice. ⁊ huius signum est q̃ nõ potest mingere equus/ ⁊ trahit suas coxas ⁊ etiam sotulares. et moꝛsus animalis qõ dicitur mugelum/ valde nocet equis ⁊ mulis/quoniaz facit in eis ampullas/siue pustulas. ⁊ multotiens moꝛiũtur ex veneno. Equ⁹ cognoscat himmitũ illius/ qui cõtra ipm vult pugnare. ⁊ delectãtur stare in ꝓatis ⁊ natare in aqua/⁊ potãt aquã turbidam. et si fuerit aqua clara turbant eaz pede (huc usq; aristo. li. vi.

Equa ꝑ deriuatõem ab equo est dicta. nã equoꝝ feia equa ẽ vocata. de qua d. aristo. li. viii. equa ꝑgnata si olfecerit candelã extincta abhoꝛtiet. Item idem eque pascũtur simul et si moꝛitur aliqua ⁊ dimisit pullum nutriet eũ alia. qm̃ genus equaꝝ diligit spẽm suam. Item dicit pli. li. viii. c. xliii

equa ſtans parit z ſuam plem p̄ ceteris aīalibus diligit·z amiſſa parēte alienuz pullum nutrit z diligit tanq̄ ſuum· Item vt dicit ideꝫ·q̄ in fronte pulli equini naſcitur quidam folliculus niger ad quātitatem carte quē mater lambit lingua et abſcindit et nūquaz pullum admitteret ad vbera niſi id primo p̄ſcindatur· et vocat illud pli·beneficiū amoris·quia mulieres incantatrices vtūtur illo in preſagijs ſuis·quādo volūt aliquē ſtimulare ad amorē ſuū· Ideꝫ dicit ariſto·li·viij·f· Item equa Cvt dicit idem)gloriatur in iubis ſuis·z dolet quādo eis p̄ſcindūtur et retonſa iuba extinguitur libido earum ac ſi in eis eſſet vis amoris· Item dicit ariſ·li·viij·q̄ ibis pugnat cū equis quādo equi eiciūt eum a paſcuis·quia cōmedit herbas zc·ſic ibis debilis viſus imitatur vocem equi· z quando volat ſuper ipm ſtupefacit ipm·z cogit ipm fugere· et quādoq̄ interficit ipſum·

Poledrus vocatur eque filius·ſi pullus equinus· quādiu matris vberibus eſt ſubiect⁹·in cuius fronte vt dicit ariſto·li·viij·inuenitur iconemon id eſt amoris beneficium·quando naſcitur qđ lambūt mēres equoꝝ lingua·et comedunt illud·z mulieres incātatrices puerbiant ex hoc·vt dicit idem Item li·xiiij·poſterior pars pulli equini eſt maior pte anteriori·z cum iuueneſcat creſcit ps ſupior·et ꝓpter h̄ erit eleuatio anterioris ꝑtis corpis multorum equoꝝ maior q̄ poſteriorꝭ· et ideo qñ eſt pull⁹ poteſt pede poſteriori tangere caput ſuū qđ facere nō poteſt·quādo puerit ad etatem·q̄diu autem pullus eſt·matrem mira affectu diligit·z ſequitur eam quocūq̄ vadit·et ſi mrem caſu aliquo ꝑdiderit hinnitu eā querit· ¶Pullus equin⁹ ſtramentis nō ſternitur·ſtrigilo nō tergitur falleris non ornatur· calcaribus nō ꝓcutitur·ſelle nō ſubijcitur·freno nō domat matrem libere ſequitur·gramine depaſcatur·clauiculis in pedibus nō cauatur libere diſcurrere pmittitur·ſed in fine labori exponitur· z loris z capiſtris coartatur·a matre ſubtrabitur·vbera ſuggere nō pmittit· ſuaues curſus facere multipliciter informatur·vt dicit Iſi·li·xliij· aurigis exponitur·quadrigis z curribus ſubijcitur·equeſtri militie deputat· varijs fortune ſortibus pauper equi filius ꝓpagatur· et ideo dicit Iſi·in eodem li·q̄ equi fuerūt quōdam diuerſis ritibus deoꝝ cōſecrati· nam equos quadrigales ſoli deputabāt ꝓpter quatuor ſolis in anno mutatōnes·ſcz veris/ eſtatis/autūni hyemis/virtute ſolis alteratōnis·equos autez bigales·dedicabant lune·quia bino tempe ſcz nocte et die videtur·et ideo cultores lune·duos equos ſemp iungunt album ſcz et nigrum· equos vero trigales inferis diſcribebant·quia demones p tres etates hominēs ad ſe trahūt ſcz ꝑ infantiam/ꝑ adoleſcētiam/ z ſenectam·hi diuerſoꝝ colorum equos pariter cōiungebant· vltra autez ſeptem equos ſimul copulare de facili nō audebant·referentes hoc ad curſum·vij·ſiderū quoꝝ motu mūdum regi generaliter ſupponebant·vel ad numerū·vij·dieꝝ·quoꝝ circulo vite p̄ſus termin⁹ peragi cōcernebant· Ideo etiaz coloꝛe equoꝝ diſcernebant mirabiliter(vt dicit Iſi⁹·ibidem) nam equos roſei coloris dedicabant igni ſiue ſoli·albos aeri·praſſinos z fuſcos terre·venetos aque ſiue mari· Item equitebant equos roſeos in eſtate·quia tunc omnia caleſcūt· albos autem in hyeme· quia tūc glacie frigore omnia caneſcūt· praſſinos in vere·quia tunc omnia virēſcunt·fuſcos vel nigros in autūno·quia tunc omnia deſiccātur·et quaſi a prima pulchritudine deficiūt· Item dicit ibidē equos roſeos marti·deo belli conſecrauerunt· vel quia romanoꝝ vexilla decorabant croco·vel quia mars gaudet ſanguine·albos autem equos conſecrauerūt zephiris ꝓbus z ſerenis·puriſſimos flori z terre·venetos aeri atq; aque quia cerulei ſunt coloris·glaucos z varios deputauerūt·z purpureos indi quē arcbi dicunt·quia iris habz plures colores· Hec omnia ſuperſtitio hominū ꝓcuratōne demonū·circa elemēta mundi aliqui antiquitus obſeruabant·vt dicit ibidez Iſi·

et ideo mundus iste contenendus est· qz plurimi specie satbane repleuerant (hec Jli·libro·viij) Circa autem pullū equinum hoc vltimo aduertas· quia passū suauem vel durum quē assuescat in iuuētute· vix pōt dimittere etiā in senectute·

Elephas antis· z elephant⁹ quasi dicātur pro eodez animali· dicitur autem sic ab elphio grece· qđ dicitur mons latine· et hoc est vtiqz ꝓpter corporis maximam quantitatem· sed apud iudeos barzo vocatur· vnde et vox eius barzitus vocatur· cuius dentes ebur· et rostrum ꝑ musada nuncupāt̄ur· nam illo ori cibū admouet (vt dicit Jsi·li·xij) et subdit hoc gen⁹ animātis in rebus bellicis aptum est· Jn his enim animalibus medi et perse ligneis curribus collocatis· tanqꝫ de muro iaculis dimicāt intellectu et memoria· ꝓe ceteris animalibus vigent· gregatim incedunt· motu quo valent se salutant· murem fugiunt· aduersi coeunt· in aquis vel in siluis pariunt· et vbi fetus pariunt· ibi fetus dimittunt· ꝓpter dracones quia eis inimicantur· z ab ipis implicati necātur· bienio fetus portant· nec amplius qꝫ semel gignunt· nec plures qꝫ tantum vnum gignunt· viuūt autem· ccc· annis (vt dicit Jsiō·li·xij) Scōm plj·li·viij·c·i· elephas inquit inter omia animalia maxime est virtutis· ita q vir in hominibus tanta ꝑ bitas inuenitur· nam vt dicunt· in noua luna cōueniunt gregatim· et in flumīe se abluunt· z balneant· z nouo sydere conueniūt· post sibi mdmant· z sic redeūt ad locum suum· iuuenes suos eundo reuertendo añ se ire faciūt· quos diligēti cura custodiūt z instruunt ad sīle faciendum· Jtem quando egrotant quasdaz herbas salubres eis congregāt· z anteqꝫ eis vtātur supino capite eas ad celum leuant· et quadam religione a numinibus sibi adiutoziū postulant· Jtem boni sunt intellectus z animalia ita docilia· q regem cognoscere z quasi adorare instruūtur· et nitūtur quasi reuerētie gratia sua genua incuruare· Jtē dr li·v·si elephantes hominem erratem sibi obuium viderint in solitudine· primo ne ipm terreāt aliquātulum de via se subtrahunt z tūc gradum figunt· z palatim ipm precedētes viam eis ostendunt· et si draco ei occurrerit· pro homine defendēdo cum eo pugnant· z viriliter se opponūt· z hoc potissime dicātur facere quādo habent iuuenes· timent enim q draco querat fet⁹ suos· et ideo se expedire de dracōe primo desiderant· vt sic securius possint nutrire filios suos· z eos cautius custodire·

Jtem li·viij·c·vi· semper gregatim incedunt· ducit agmen maximus· nam regit et opatur etate primus· aquam vel amnem transituri· iuuenes pmittūt ne maiozum ingressu impediatur alpheus· et sic non possent conueniēter ptransire· vt dicit idem· Jtem mirādus est in eis pudoz quando vnus ab alio vincitur· victꝰ vocem fugit victoris· in abdito coeūt· masculus quando est quinquēnis· z femina quando est decēnis· z hoc nisi duob⁹ annis· vt dicunt· et hoc singulis annis duobus quinqꝫ diebus tātum· sexto die raro superaddito (vt dicit idem) tempore coitus sūt periculosi valde· z maxime agrestes· nam tunc domos indozum z stabula prosternūt· et ideo domitas femmas tunc absondūt· et quando domiti sunt· optimi sunt in militia· nam ferunt turres ligneas· acies prosternūt· currūt contra armatos· sed qđ mirum est qui armatas acies nō timent vocem minime suis fugiunt· z formidant· Jtem· c·xl· fronte et rostro altas prosternūt palmas· z sic comedunt fructus earum· Jtem inter elephantes z dracones est perpetua dimicatio· vnde vn⁹ inuidet alteri· ꝓpter magnitudinem virium· z corporis quātitatem· draco enim sitit sanguinem elephātis· quia frigidissimus est· vt suam refrigeret estuātem caliditatem· vt patz supra· c· vbi agitur de dracone vide ibi·

Secūdus aristo·li·i·z auicen· nasus elephantis est longus z fortis et bolizatus quasi calceus· et vtitur illo loco manus et ꝑ ipsum accipit cibum z potum· z reddit ori suo· qđ nullus facit aliud animal Habet aūt elephas māmillas pectore·

et habet ⁊ oze culmos fortes·et eius lin
gua est valde modica respectu sui corpo
ris·et apparet ⁊tus·et raro videtur ex=
tra:⁊ nisi quādo lambit labia post cibum
et potum suum·⁊ nō inuenitur ⁊ ea nisi
vnum ⁊testinum ⁊uolutum materiali
ter ⁊ coniunctum:⁊ est sibi pro stomacho
vnde post id non est nisi aliud vnum:per
qđ ejicit superfluitatem·⁊ habet epar ma
gnum quadruplum ad epar bouis· sed
splenem habet paruulu⁊ respectu sui cor
poris·et hoc est vt dicit auicen· quia me
lancolia transit ei ⁊ nutrimētu⁊· Item
aristo·li·ij·quādo generātur apparēt dē
tes generati ⁊ eo·cum rostro suo eradi
cat arbores·et cum natat spirat cum eo
et ejicit aquam·⁊ ille calceus creatur cū
cartilagine·Elephas autez quādo sedet
flectit pedes duos· sed nō potest flectere
pedes quatuor ꝓpter pondus corporis:ſz
flectitur super latus dextruz vel sinistrū:
et dormit stante corpe·⁊ pedes posterio
res flectit sicut homo·Item li·v·masculus
coit post quinquēnium· sed femina
post decēnium vsq; ad·xl·et postq̄ parit
femina quiescit per triēnium·⁊ postq̄ fu
erit impregnata omnino a masculo non
tangitur·et trahit ⁊ vtero ꝑ biēnium·⁊
quādo parit:parit simile vitulo duoruz
aut trium mensium·Item li·viij·elephā
ti accidit infirmitas ex vētositate· et ꝓ
pter hoc non potest ejicere vrinā aut ster
cus·et si comederit terram morietur·ni
si ad hoc fit assuetus·quādoq; tamen de=
glutit lapides·accidit etiā eis dolor iun
cturaz· et iuuat cōtra hoc potus aque ca
lide et herbe submerse ⁊ melle·quoniaz
iste due res ꝓuocant fluxum ventris·et
quādo veratur dolore:q̄ non potest dor
mire ⁊ungūtur spatule cuz oleo ⁊ aqua
calida:et sic curatur· Idez facit caro poꝛ
cina assata super dolentes spatulas col
ligata·et si habuerit ferrum ⁊ corpe:da
tur ei bibere oleum:et extrahitur ferruz
cum potu olei·et si non potest bibere ole
um:ponūtur medicine ī oleo ⁊ decoquū
tur et datur eis ad comedēdum·Itē ibi
dem li·viij· masculus est maioris corpis
et animositatis q̄ sit femina et obedit q̄
diu sedet sup eum venatoꝛ· et cum destē
dit ligātur pedes anteriores eius donec
domesticetur· Et sequitur ⁊ eodem li·f·
domesticabilior est ⁊ obediētior ⁊omnib⁹
animalibus agrestibus habens sensum
meliorem· ⁊ sentit frigus ⁊ hyeme ⁊ fri
giduz ventum·⁊ est animal valde fluui
nale:⁊ manet iuxta fluuios:⁊ mergit se
⁊ aqua vsq; ad mentum ⁊ natat:sed nō
potest diu durare ⁊ natando ꝓpter corpo
ris ponderositatem·Sunt autez elephā=
tes naturaliter benigni:quia carent fel
le·vt dicit aristo·li·xiiij·accidētaliter ta
men efficiūtur sevi:quādo nimis ꝓuo
cantur:vel quādo ⁊ebriati vino ad pe
lādum acuūtur·Item aristo·li·xviij·g·
nullum aīal viuit ita diu sicut elephas:
et hoc ꝓpter suam complexionem:que
assimilatur aeri continenti·et ita oportz
q; impregnetur per biēnium ꝓpter ma
gnitudinez concepti fetus:qui citius nō
potest perfici nec compleri· De elephā
tibus autem dicit solin⁹·siderum ⁊quit
seruant disciplinam elephantes·⁊ luna
crescente petunt amnes· et spersi liquo
re sese salutant motibus quibus possunt
deinde ⁊ saltus reuertūtur·cādoze den
tium ⁊telligitur iuuentus:quoꝛum al
ter semper ⁊ ministerio est:⁊ alteri par
citur:ne assiduo repercussu hebetetur·ſz
quando a venatoribus premūtur simul
percutiunt ambos·⁊ eos confringunt:vt
damnato eboze:et deturpato vlteri⁹ nō
persequātur· hanc enim periculi sibi sen
tiunt esse causam·raro coeunt:⁊ tunc ⁊
aquis minus se abluunt·nec ante ablutio
nem ad gregem reuertūtur·pro femmis
nunq̄ pugnant·nulla em̄ nouerunt adul
teria·et quādo casu aliquo dimicant:nō
mediocrem habent curaz sauciorum·nā
fessos ⁊ vulneratos ⁊ medio sui recipi
unt:⁊ ipos plusq; se protegunt ⁊ defen
dunt·quādo capiuntur haustu ordei mā
suescunt·Fit enim fouea subterranea ⁊
via elephantis ⁊ quā incidit:ignorans
ad quā veniens vnus venatoꝛum:percu
tit ⁊ pungit ipsum·alter autem venato
rum primum superueniens percutit ve
natorem:et amonet eū ne percutiat ele

phantem et dat ei comedere ordeum· qđ cum ter vel quater fecerit· diligit se liberantem· et ei demceps obediens manſuescit· ſi caſu aliquo vomuerit vermem qui cameleō dicitur ſumpto oleaſtro metur· ventrem habet mollem· z dorſum durum· et ideo pugnans cum vnicorne· opponit ei dorſum· cauens prout poteſt· ne per mollem ventris partem fodiatur pilos habet paucos z ſetas nullas· aures habet amplas z longas mferius dependentes· quas erigit z extendit· et mde grauiſſime percutit· quando iraſcatur contra draconem quē odit· nec mirum· ſitit enim ſanguinem ſuum et eum bibit quando poteſt· quāobrem ipſum nunq̄ muadit draco· niſi quādo potu elephas eſt repletus· vt perpenſius irrigatus· maiorem ſumat de oppreſſi ſanguine ſatietatem (bucuſq; ſolimus) qui multa alia ponit que ſupra dicit plin⁹· ¶ In libro autem phyſologi de elephante memini me ſic legiſſe· elephas mquit eſt animal qđ magnitudine inter omnia animalia quadrupedia preexcellit· intellectu z memoria multum vigens· nam elephantes inter alia eorum facta nunq̄ dormiendo totaliter ſe inclinant· quando feſſi ſunt arbori z maxime palme· quietis gratia accubant· z ſic qualitercūq; ſe ſuſtentent quorum quieti homines inſidiantes occulte arbori concauant· cui ſe appodiat elephas· et neſciens fraudem ponderi corporis arbori frangit· et frangendo cadit ſubito z ſuccumbit· qui caſu ſuum videns irrepabilem miro modo barrit· id eſt clamat z rugit· ad eius barritū multitudo iuuenum ſubito accedit elephantum· qui palatim ſenioꝛem pro viribus eleuant· et vt eum releuent miro affectu ſe totis viribus inclinant· coituꝫ abhorrent niſi pro ſola prole (vnde dicitur ibidem) q̄ quando elephantes indi cos ſtimulat vis amoris· femina precedit verſus orientem· quā ſequitur maſculus quouſq; in abſcondito deueniāt qualitercūq; poterit mandragoram querit· cuius fructum primo femina guſtat· deinde maſculus eūdem fructum comedēs eam impregnat et fecundat· vt dicitur· ſed diu propter magnitudinem fetus ſemina in vtero fetum gerit· ſed tempore partus in aquis et in inſulis fetum procreat propter draconis metum· ne ipſum tenellum fetum forbeat aut deducat· et dum mater filium parturiendo laborat· maſculus pro viribus ipſam protegit et defendit· Item dicitur ibidem q̄ oſſa elephantis combuſta fugant ſerpentes· et omnia venenoſa· Itez aliud dicitur ibidem valde admirandum· dicit enim q̄ apud ethiopes in aliquibus regionib⁹ ſic venantur· accedunt ad deſerta vbi due virgines omnino nude habitant z crinibus reſolute quarum vna fert alueoluꝫ alia gladium· incipiunt autem alte cantare· quarum cantum audiens beſtia venit ad eas· z lingit earū mammas· de dulcedine autem cantus mox obdormit elephas· et tūc vna perforat gladio guttur vel latus· alter vero colligit ſanguinem eius quo tingitur pannus· qui purpura appellatur·

Edus ab edendo eſt dictus· partus enim eſt z pinguis z iocundi ſaporis (vt dicit Iſiđ· li· xii) ei⁹ naturalis ſiccitas ex humiditate etatis temperatur· vt dicit yſa· in dieta· vnde melior eſt z digeſtioni competētior maxime ſi eſt maſculus· vnde eius caro bene nutrit· z ſanguinez bonum gignit· calorem habet vehemētiorem propter etatis beneficium· z ideo carnes edulme exeunti egritudinem propter ſuā temperiem ſunt cōmode· et ideo cōueniunt maxime humane nature· maxime his qui deliciose viuunt et quiete· pilum habet longiorem z byſpidiorez q̄ habz agnus· ſed carnem habz meliorem z digeſtioni obedientiorem propter eius temperiem in humiditate z calore· vt dicit conſtā· habet autem hedus viſuꝫ valde acutum z ſimplicem aſpectum z obliquū· et palatu cognoſcit· z querit parentem· vt dicit pli· li· viij· c· l· eius iecur ſi comedatur dī ſanare veſpertinā aciem oculoꝝ his quos vicios polos vocant· Item dicit li· xxviij· c· x· dicit· hedorum pelles ſanāt morſos

venenosos: si calide desuper alligentur· pili hedozuꝫ eruſti ſuo odore fugant ſerpentes·vtuntur pelle eius recente ad plagas· ſanguis eius valet contra venena· eius etiam coagulum valet cõtra virus bibitum: ⁊ contra ſanguinez tauri bibitum ſiue ſumptum (bucuſqꝫ pli) Eſt autem animal imbelle ⁊ innocuũ rummãs et mundum· ſacrificijs antiquis deputatum: peculans ⁊ ſaltans ⁊ laſciuum· intrinſecus pinguem et carnoſum· extrinſecus hyſpidum ⁊ macilentum· tirſos carpens ⁊ cozrodens· extremitates ramuſculoꝝ diligit: precipue folia edere et conſimilium virgultozum·

Eruca eſt vermis multipes: crescens in foliis olerum ⁊ papmorum· frondes fructꝰ ⁊ flozes corrodens ⁊ depaſcens· eſt autem eruca ab erodendo dicta· quia rodat folia arbozũ et herbarum (vt dicit Iſi·li·xij) plantis inquit inimicatur nequã beſtia ⁊ maleſica inuoluta pãpino cui ſe implicat non auolat vt locuſta: huc illucqꝫ diſcurrẽs ſe impaſta dimittat· ſed remanet ſuper frondes: et tardo lapſu pigriſqꝫ motibꝰ vniuerſa conſumit· bucuſqꝫ Iſi·li·xij· Secũdum pli·li·viij· eruca eſt animal villoſum: ⁊ quaſi lanigmoſum· nam in arborum extremitatibus tozmoſis frondibꝰ virozeqꝫ conſumpto: texit de ſuis viſceribus quaſdam telas more aranearum: in quibus ſe inuoluit et per totaz hyemem cuſtodit peſtiferum ſemen ſuum· Eſcit enim quedaz oua ex quibus in vere erũpentibus gummis: naſcatur multa prooles: ex cuius inguine ledũtur et pereunt a ſuis fructibus arbozes atqꝫ herbe· Eſt autem eruca vermis mollis: ⁊ famoſus diuerſis colozibus diſtinctus· de nocte vt ſtella lucens: de die deformis ⁊ multicoloz apparens· non caret peſte aliqua virulenta· nam quãdo per membꝛum hominis calefactũ ſerpit cutem exurit· et poſt ſe puſtulas derelinquit· Eſt autez ad modum bombicis: ſericum facientis· formã ſuam mutat: et ſe in formaz volatilis de reptili tranſfigurat· nam alas tenues ⁊ latas recipit: quibus hinc inde volitãdo libere per aerem ſe extollit· quot autem colozes prius in cozpoze habuerat: totidez in occultis alis colozum differentias repreſentat· ⁊ tale volatile papilio nuncupatur· vt dicit Iſi·libzo·xij· papiliones dicũtur auicule que maxime habundant in fructibus maluis: que ex ſuo fetoze faciunt vermes naſci· vt dicit ibidem· naz ex eruca papiliones efficiũtur: et de papilionum ſtercozibus ſuper folia derelictis: eruce iterum generãtur· minus aũt ledunt cozrodẽdo quãdo volant: ꝙ quãdo repunt· et dicit papi· papiliones ſunt minuta volatilia que de nocte conueniunt accenſo igne in candelis: quarum lumen cum extinguere nituntur igni exurũtur· et ſic cum alienum lumen volunt interimere ipi in ꝓpzio cozde puniũtur·

Anni qui et ſatiri dicũtur· ſunt quedam beſtie monſtruoſe effigiem quidem hominis habentes· ſed ad plenuz non ſunt humane participes ratõnis· vnde nec arte nec natura ſunt dociles ad loquendum: ferum et beluinuz habent animum: ⁊ beſtialem appetitum· vnde huiuſcemodi ſimilia ſũt in venerem valde prona intãtum vt mulieres coitu interficiunt: ſi quas errãtes in nemoribus comprehendãt: ideo dicũtur ſatiri: quia non poſſunt libidine ſaciari: vt dicit Iſido· quauis autez talia ratone humana non vtantur: in multis tamen actibus et etiaz in voce hominẽs imitantur (vt dicit Iſido·libzo·xi·c·de poꝛtẽtis) ſatiri inquit parui ſunt· humatiozes aduncas habẽtes nares· ⁊ cozna in frontibus· et in pedibus ſunt ſimiles capris· talem vidit ſanctus antonius in ſolitudine: qui interzogatus quis eſſet· fertur antonio reſpondiſſe· mortalis ego ſum vnus ex acolis heremi: quos varia deluſa errore gentilitas fannos et ſatiros ac incubos colit· Satiri autem qui et fauni fatui dicti ſunt a quibuſdam: et credũtur eſſe homines ſilueſtres vt in eodem·c· dicit Iſido· et bi monſtruoſe variãtur· Nam quidam ſunt cenocephali: ex eo ꝙ canina capita hẽant: quoſ tpe latrat magis beſtias ꝙ boies pſitet

Alij dicũtur ciclopes sic dicti: quoniam vnũ oculum tãtum habere: z hunc in medio fronte phibeãtur· alij omnino capite carent: z ceruice: quoz oculi sunt i humeris· habent alij faciem planã sine naribus: labium inferius ita prominẽs habentes: vt in solis ardoribus totaz ex eo cõtegant faciem dormiẽtes· alij ita contecta habent ora q̃ sup pectus vno tãtuz foramine a venaz calamis potum hauriunt· z hi sine inguis dicũtur esse: loco sermonis vtũtur nutu· Item sunt alij in sicia: ita magnas bñtes aures q̃ ex diffusa eoz magnitudine ipis contegant totum corpus· z hi panchios dicũtur· pan enim grece omne dicitur· onchi auris nominatur· Sunt et alij in ethiopia: promi ambulãtes: vt pecora nequaq̃ sursum se erigere valẽtes· z hi arabitici noiantur· Sunt z alij in ethiopia habentes tãtuz vnũ pedem: ita magnum: q̃ resupini in terram iacẽtes: adumbrãtur pedis magnitudine cõtra estum· z tamen tãte sũt celeritatis: q̃ camib9 in cursu compentur et ideo a grecis sinopodes appellantur· Item sunt alij qui habent plantas versas post crura: z denos digitos in plãtis et tales in desertis libie euagãtur· Itez in sicia sunt animalia formã humanam habẽtia: z pedes equinos z hmõi monstra a multis latine nũcupãtur· vt dicit pascasius sup trenos· multa alia ponit ysi· talia li· xi· et omnia accipit a pli· li· vi· z vij· z etiam a solino·

Femine a partibus femoz sunt dicte· vbi spẽs sexus distinguit ab ipo viro· vnde dicit a for qđ est ignis: quia inde habet femina igneã naturam: quia vehemẽter cõcupiscit· in omni enim genere animaliũ plus concupiscit femina q̃ masculus: z ardẽti9 mouetur ad amorem (vt dicat Jsi· li· xi·) Femine autez pprietates generales ponit aristo· li· vij· dicens· femine sunt debiliores maribus ꝓter vsum z leopardum nam eoz femine sũt audaciores z fortiores· Et sunt femine leuiores ad instruẽdum· z sunt magis sollicite circa fetum· Sunt etiã maioris pietatis zc· quere supra residuum li· vi· c· i· de puella· ibi enim multa inuenies de hac materia· Est enim femia generaliter maioris nature q̃ masculus: vnde de facili pugnat cõtra masculum· Et ponit aristo· li· vij· exemplum de foca· nam foca semp manet in eodem loco: z pugnat masculus cũ feia quousq̃ vnus interficiat aliũ· Et est femina minoris cõstantie z fidelitatis eius masculo q̃ econuerso· Et ponit aristo· exemplum de sepia· nã quãdo femina petit iuuat eam masculus· sed feia fugit marẽ quando percutitur: z persequitur illum· Item dicit aristo· libro· xv· femina in generatione fetus est sicut materia: sed masculus sicut forma· erit enim semen ab ambobus: ex quorum cõmixtione fit creatura· et propter hoc dico q̃ masculus et femina sunt principia generatõis: et masculus vt forma: femina vt materia· et ideo datum est masculo vt generet in altera· femina generat ex alio et se ipsa· Item femina generaliter est nature infirmioris et flexibilioris q̃ masculus· et hoc accidit propter remissionem caloris et intensionez frigidi humoris: qui plus habundat in femina: q̃ in mare· et ideo accidit mulieribus z etiã quibusdã quadrupedib9 supfluitas menstrualis· vt dicit idem· sed nullius animalis feia intãtuz subiacet illi morbo sicut mulier· De his autez z alijs conditõnibus femiaz bonis et malis· quere supra li· vi·

Fetans est pariens vel generãs in quolibet genere animalium vnde idem est fetans fetantis: et pecus pecudis· vnde illud· de post fetãtes accepit illos· habet autem omnis fetans membrum pprium in quo concipit et nutrit fetuz suum· et ad fetandum id est ad generãdum et parturiendum dis ponit et cooperatur reuolutio orbium: et influentia syderum seu stellarum (vt dicit aristo· libro· xviij· in fine) naturaliter inquit erit terminus et numerus generatõis z complementi scõm reuolutõnes stellarum· de hoc quere supra libro sexto capitulo tercio· de muliere pariente fetus·

Fetus tus tui·dicit̃ part⁹ fructus·ſaliz vten bomis vel cuiuſlibet animalis·ſed ꝓpue adhuc ī vtero ſubſiſtens ī quo fouet·vnde dicit Jſi·li·xi·fetus vocat̃·quia adhuc ī vtero fouet̃·eius ſecūdm dicuntur folliculi qui ſimul cū infante naſcuntur·ꝓmentoꝝ ipm fetum·z ſunt ſic dicti eo ꝙ fetum educunt·mozitur enī mater quādo caſu aliquo cum fetu de eius vtero non educūtur·a fetu autez dicūtur femine fetoſe·que ad concipiēdum z parīendum fetum ſunt ſuete·z que fetu ſolēt eſſe plene vt dicit Jſi· Diſtīguitur aūt fetus eiuſdez vten·a fetu potiſſime per ſexus diuerſitatem·quia vel eſt maſcul⁹ vel femineus·miſi ī bis ī quibus deuiat natura·vt ī hermofroditis ī quib⁹ vterq; ſexus inuenitur ſed ſemp imperfectus·vt dicit Jſi·li·xi· de fetu autez que re ſupra li·vi·vbi agitur de bomīs generatōne·

Ficarius ī vna ſignificatōne dicitur ille qui colligit vel vendit ficus· alio modo dicūtur ficarij bomines ſiluani de ficubus viuētes· et ſic ſumitur ficarius ī Jere·vbi dicit·habitabūt dzacones cum fatuis ficarijs·ibi glo· id eſt cum bominibus ſiluanis· alio mō dicūtur fatui ficarij ſanni z ſatiri·qui ī ter agreſtes ficus z aliās arbores mozātur· quales ſunt piloſi onocentauri·z alia aialia monſtruoſa· de quibus dicitur yſa·xliij·de quibus etiā dicit Jſi·li·xi·ī·c·de pozcentis·vide ſupra eodem de ſannis·z dicūtur ſic fatui ficarij boies beluini·ī quibuſdā cōmunem formam z figuram cum bominibus habentes·ī alijs vero fozmam beſtialez degenerantes·vt eſt videre ī ſimijs z ī lamijs·z ī ſtremis·z bmōi ſunt ficarij ·qz ſicut boies de fructibus victum habent fatui tamen ſunt·quia ratōnis vſu carēt et ideo nō appzobātur lra aliquoꝝ libzorum· qui ſic habent cum fatuis ficarijs· nam ficarij ſunt quidam latrones doloſi qui cum ſica id eſt cum bzeui gladio ī terficiūt impzouiſos·ſicut aioth·qui cuz ſica pendente ī dextro latere·regem eglon pinguiſſimū interfecit·vt dī iudith iij·ſed tales ī babilone deſtructa nūc nullatenus immozātur·cūnon ſit habitaculum boīm loquēdo ꝓpue·ſed potius mōſtruoꝝ·vt dicit bie·ſup yſa·poſſet tn dici ꝙ ficarij ſunt ſanni·nā fica grece ficus dī latīne·z ꝺ primā reddit expoſitōem·ꝑm latīnos igit melius dicūtur bmōi boies monſtruoſi ficarij ꝙ ficarij·vt ſupra patz de ſannis z ſatiris·

Formica dī quaſi ferens micas id ē grana farzis·vñ oui·meth· Grande op⁹ exiguo formicaſ ozegerētes·vel dī formica quaſi ferens farris grana q̄ ꝓgregat·granoꝝ ꝑſcindit extrema ne germinēt·quoꝝ ſollertia multa eſt·puidet enī ſibi ī futuꝝ·nā ī eſtate congregat ſibi·ī hyeme vñ viuat(vt dicit Jſi·li·xij) cōgregat aūt triticum et nō curat ordeum·qñ pluuia ſup triticuz cōaceruatū deſcendit·formica totū deīcit·z ſoli expoīt vt iterū deſiccetur· In ethiopia dicūtur eſſe formice ad fozmam canis·que arenas aureas pedib⁹ etuūt· quas cuſtodiūt·ne quis auferat capientesq; ad necem ꝓſequūtur(vt d· Jſiō·li·xij·c·ij)de mimmis aialibus· De formicis etiam dicit ſoli· formice inquit nigre ſunt valde parue·z tn plus ꝙ magna animalia ſūt ſollicitiſſime diſcipline·nā ꝓuident ſibi ſapiēter ī poſtez vñ viuāt· gregatim viuūt z cumulos cōponūt· ī quibus habitāt·grana ſollicite z ſolleter recolligūt·ſollertius decorticant·que ī ſecretioꝝibus domunculaꝝ·ne ab auibus rapiātur·vel etiam a vento diſpgūntur·reponunt cautiſſime·z occultas vias faciunt rectas·ī domos ī quibus habitent·et ſapientioꝝes ſemper ſtant ī vijs illis·ne ſtulti deuient vel erzent· cum ī domibus ſuis coangūſtantur ad capturam· perfundunt bommes aqua venenoſa·et ideo vulgariter dicitur ꝙ mingunt·et illa aqua vrit manum tangentis·et ī ea pruritum gignit·nam illam aquā habēt loco armature(bucuſq; ſoli·pli·li·xi·c·xxxi)dicit ſic·de formicis ſubmuicez cōicant·z cibos querūt quib⁹ vtiliozes ſunt apes q̄ cibos vtiles faciūt

ſed be recondunt: maiora ferunt onera: q̄ earū ſint corpa· paruitatem corporis recupant magnitudme virtutis ponderā ſua gerunt morſu: z que p̄ magnitudme in ore ferre nō poſſunt auerſe pedib⁹ poſteriorib⁹ obuoluere moliūtur·de re ſua punica eis eſt cura ratio z memoria·nā ſemina abraſa recondūt: ne ſurſum germinent in fruges z grana diſperſa recolligunt cum diligētia: ne pdantur z grana maiora diuidunt in introitu·vt ſic ea facili⁹ in ſua repoſitoria introducant·in plenilunio noctis opantur·ceſſant autez in interlunio a labore· et quia de diuerſ̄ locis cibos conuebunt· habent certū tempus ad mutuam recognitōnem datum ſibi: et fit concurſus·et fit cū obuijs quaſi quedam collocutio et diligens percunctatio·redeunt per ſemitas certas et tritas et expeditas quas etiam per ſilices elegerunt·Sunt autem formice parue ſtricte circa ventrez z quaſi cīcte que tandem creſcentes efficūtur pennate· z ſic in fine ad moduz muſcaꝝ intra volatilia minuta transformant·Itē ibidez capi·xxxij·Sunt quedam formice indice maxime z cornute: que mira cupiditate gemmas z aurum cuſtodiunt·ſed hoc indi furātur in eſtiuo tempe: quando formice in tumulis p̄pter feruorem nimium abſcondūtur· ſed formice odore ſentiunt z ſollicite peruolāt·et aurum deferre cupientes: crebro lacerant·quāuis velocibus camelis formicas fugiāt·tantaq; meſt eis pernicioſa feritas: ex amore auri·Ariſto·ait de formicis·li·viij·in formicis ſicut z in apibus eſt ſenſus olfactus·odit enim omne fetidum·vnde ſi quis ſubſumigauerit domos formicaꝝ cum ſulphure vel origano agreſti: vel cū cornu ceruino combuſto fugiunt z dimittunt domos ſuas·quāuis autem formice in grege viuant: et ſibi mutuo obtemperent·tamen regem non habent·vt dicit ariſto·li·i·et ſalomon·idem dicit p̄ uerb̄·vi·Formica ducem non habet nec p̄ceptorē z·vbi dicit glo·ſi tantillū animal p̄ncipe carens: rōmis expers natura duce ſibi in poſterum puidet·multo magis tu ad imaginem dei conditus·ad videndam eius gloriam vocatus: cū tanto magiſterio adiutus ipſum deum creatorem habens ducem·in preſenti debes fructus colligere: quibus poſſis viuere in futuro·quere glo· Sollertiā autez formicarum quā ſupra cōmendāt auctores approbat ariſto·li·viij·vbi dicit·operatō formicarum eſt manifeſta volenti ipſaz intueri: quoniam formice ſemper ambulant via vna: z deponūt cibum ſuum et laborant in nocte apud complemētuz lune z·aliquas tamen habēt min⁹ laudabiles p̄prietates: quia arborum ledūt radices: iurta quas mdificant·man⁹ tāgentium coinquinat·ad ſummitates arborum ſcandunt·flores et germina eaꝝ corrodendo violant·imo fructus ſi p̄mittantur concauant et manducant·hominibus nocent: attamen vſos iuuant·nā dicit plin⁹·libro·viij·q̄ vſi quādo egrotant querunt formicas quas deuorant· et ſic comeſte eos ſanant· et aliquib⁹ tamen caſibus medicinalia ſunt ova formicarum·quere in ſecūdo li·de ouis·

FOrmicaleon a formica et leone recipit denominatōnem (vt dicat Iſid·li·xij) formica eſt z leo· Eſt enim animal paruum formicis inſeſtuz ·nam furtiue earū domūculas p̄emptuariaq; ſubintrans granum comedit formicarum·et ſic per ſubtractōnem victus cauſa eſt quare ſimplices formice in fine neceſſario moriūtur·ab aliis autez animalib⁹ deuoratur vt formica·nec poteſt ſe p̄ p̄prijs viribus contueri· et eſt ſpecies aranee·quere ſupra de aranea in littera·a·

FUcus ci·eſt apis maior minor ſcharabone·dictus autem eſt fucus: eo q̄ laborez comedit alienos quaſi fagus a fagin qō eſt comedere·depaſcitur emiz qō nō laborauit·quia nec mellificat: ſed aliorum mel manducat·De quo virgilius Ignauū fucus pecus a p̄ſepibus arcet·Et dicit Iſido·libro·xij·c·xij·largior inquit mellis p̄nentus adducit in aluearib⁹ ex ptubermio fucoꝝ

sunt autem fuci sine aculeo: velut imperfecte apes. et sunt seruscales ferarum apū. et ideo imperat eis vere apes. primo qz expellunt ad opa. tardantes autem sine demitia pungūt: et punūt nec m ope tā tum sed etiā in fetu adiuuant apes. Certe eo quo maior eorum fuerit multitudo: eo maior fiet examinum prouētus. cum mella vero ceperint matura esse: abigūt eos a melle et singule aggresse eos trucidant atq; fugant: sz fucos. nec videntur nisi in vere. impatoribus apum fuci cōstruūt regias mansiones. amplas/magnificas/sepatas/cooperculo emmētes. et fiunt sex angule omnes celle singulorum et quāuis fuci sustineant tot labores: comedere tamen de melle vix ptittūtur: nisi quātum capiūt et furantur. vt d. plinius.

GRiphes est animal pennatum: et quadrupes in yperboreis montibus siue montibus nascens. omni parte corpis sunt leones: alis tāmz et capite aquilis assimilantur. equis vehementer sunt infesti. et vinos homines discerpūt (vt dicit Jsi. li. xij) adeo autem infestant equū (vt ait bug) q equitem armatum cum eo rapiat in sublime. vt dicit glo. supra deu. xiiij. custo diūt autez griphes montes in quibus sunt gemme pciose: vt smaragdi et iaspides. nec ptittunt eas auferri exinde. vnde dicit Jsi. li. xiiij. c. iij. partes quedam in sicia auro et gemmis effluūt. sed griphorum in mamitate accessus hominū est rarus: ibi smaragdi optimi et cristalli zc. tam magnos habent vngues: et tam amplos q̄ moe fiunt cipbi qui mensis regum apponuntur.

GZires sunt quedā bestiole. quas si maiores mures sue dicti. quia somnus efficit eos pingues. nā gliscere idez ē qđ crescere (vt d. Jsi. li. xiij) tota enim hyeme dormiūt: et imobiles q̄si mortui requiescunt. estiuo tpe reuiuiscūt de glire aūt d. plinius. li. viij. c. xl viij. q glires in siluis libenter habitant: et socios sibi notos amant. contra alienos autē dimicant et pugnant. insigni vero pietate genitores suos in senectute nutriunt. et eis alimēta iuuenes administrant.

GRillus sicut et cirogrillus est animal paruū debile et infirmū: rapax et mortiferum spinosum minus hericio. vt dicit glo. super le. xl. a sono autem vocis nomen sumpsit (vt dicit Jsi. li. xij) hoc retro ambulat: et terrā terebat: noctibus stridet: venatur cū formica: circumligata capillo in cauernam eius cōiecta afflato prius puluere: ne se abscōdat: et ita formice amplexibus tradit̄.

GInnulus cerui est filius ab hinuēdo. vt dicat Jsi. est dictus. qz nutu matris abscondit̄. vt dicit Jsi. li. xij. animal quidem est debile et imbelle sicut mula: et est acutissimi visꝰ: et velocis cursus. mater autez eius ipm in specubꝰ et antris et locis vmbrosis abscondit. et illum vltra spineta et rubeta saltare instruit. vt dicat plinius. viij. c. de ceruis. vide supra littera. c. carnes habēt teneras et digestibiles pter motus frequētiam ad discursum. vt dicat constan. et ysa. in dieta. et si fuerit castratus antez cornua: caro eius melior est et temperatior in siccitate et calore. vt dicit idem. et si fuerit castratus antez cornua habuerit: nunq̄ ei vlterius crescent. et si post nunq̄ ea abiciet nec mutabit. vt dicit aris. li. viij. et plinius. Omnes serpētibus cōtrariatur mirto mō. qui eam fuerit munctꝰ eiꝰ sepo vel sanguine a serpēte illo die nō tangetur. vt dicit. xxxviij li. c. ix. et eius coaguluz est summū remedium in venenis. vt dicit idem.

GIrcus est animal peculum et lasciuū: semper feruens ad coitū. vt dicat Jsi. li. xij. cuius oculi ob libidinem in transuersum aspiciunt. nam hirci dicūtur oculorum anguli. vt dicit idem. eiꝰ natura est calidissima: adeo vt adamātem lapidem quem nec ignis nec ferrum domare valet: eius cruor calidissimus remollit. vt dicat idem. hic caper est dictus: eo q capere mittitur arborum sūmitates. vt dicit idē. Incipit aūt hircꝰ ad generādum mouere post vnū annum. vt d. aris. li. v. et filiꝰ qui primo generat

De animalibus

est grossior et pinguior post generato. Item idem li. vij. quidam hirci habent notabilem magnitudinem in auriculis sicut quidam arietes in caudis suis. nam quidam habent in latitudine plus q̄ latitudinis palme: et habent prolixas barbam: et caudam extenuatam in longitudine usq; ad terram. et habent cornua multa: et fortia: atq; grossa. et sunt hyspidi et duri odoris et feridi. pinguedinis multe precipue interius circa renes. et tūc de facili moriūtur: nisi in pinguedine attenuentur. et quāto sunt pinguedinis maioris tanto minoris sunt seminis: et pauciores generatōnis. vt dicit idem li. viij. tūc nō coeunt nisi raro. et propter hoc interficiunt eos pastores sapiētes ante coitum: vt eos macrificant siue seruant ad vitā et si apparent macri exterius quandoq; interius tamen sūt valde pingues. et accidit eis sepe mōstruositas. vt dicit aristi. xviij. vnde aliquando visus est hircus habēs cornua i cruribus q̄ valde erat monstruosum. carnes autem hircine inter omnes carnes pecorinas sunt deteriores: duriores et indigestibiliores. vt dicit ysa. in dieta. et maxime quādo hircus est decrepitus. cutis autem decrepiti est melior et fortior: sed odor est grauior: et caro peior. cum autem castratus fuerit caro eius: erit humidior et tenerior: et minus dura ad digerēdum: et minus mala ad edendum. Dicit autem pli. li. xxviij. democritum dixisse hircum siue caprum nunq̄ sine febre esse. sanguis autem hirci cum hedera nutriti miro modo dissoluit calculum in renib⁹ et vesica. vt dicit Isi. cornu eius exustum fugat serpentes et sanat fistulas: et cancros: et alios morbos viciosos. polipum etiam corrodit: et emundat. iecur hircinū valet contra morsum rabidi canis. fel eius visum clarificat. pānum et relam corrodit. hircina vna mixta cum felle eius lepr̄osis confert et lentigines tollit.

Hiena crudelis est bestia: similis lupo in voracitate: et in gula in mortuos seuit: et eorum cadauera de terra extrahit: et corrodit. et ideo hiena ab hiendo est dicta. quia p̄ auiditate vocibus patulis inhiat ad predam suam. natura eius est vt immutet sexum. nunc enim masculus nunc femina inuenitur. et ideo immundum animal est. Cvt dicit Isi. circuit domos p noctem: et humanā prout potest fingit vocem: vt ita suspicetur esse homo. De hiena autem dicit pli. li. viij. c. xxxi. hiemis vtriusq; est esse naturam. qui et alterius anni marem alterius feminas esse dicūtur. parit aūt sine mare vt creditvulgus. sed aristo. negat. viperis habet collum et dorsum elephantis. flecti non potest nisi totum corpus circūcingatur. tradunt fabulose pastores sermonem humanum fingere: aliquem nomen adducere: quē euocatum foris latet: nomen hominis solet fingere: ad sollicitādum canes quos muabat. multos et innumerabiles habet colorum in oculis varietates: et oculos valde mobiles. eiusq; umbra facit canes obmutescere quos contingit. et omne animal q̄ ter lustrauit: in ei⁹ vestigio figit gradum. hec bestia coit cum leena ethiopica: et generat animal q̄dam crudelissimum: vires hominū et pecorum immutātem: plures dentium acies vel ordines in vtraq; parte oris habentē. Hienas plures affrica gignit: sic et onagros et fibros. et multa alia monstruosa. vt dicit pli. Idem ibidem. hec bestia gignit lapidem qui hiena dicatur quē qui portauerit sub lingua facit futura predicere et diuinare vt dicit solinus. Item dicit plinius. li. xxviij. hiena odit panteram. et si pelles vtriusq; bestie suspendantur: dicuntur decidere pilos pantere. cum fugit hiena venantem deducit ad dexteram: vt pregressi hominis vestigia occupet. q̄ si nō successerit dicunt mentem alienari. vel ex equo hominem decidere. aut si in hienā corruerit de facili capitur bestia. vt magi tradunt. Item vt dicit idem. fel eius valde est medicinale: valet maxime contra caliginem oculorum. et multis etiā malefactis: corde et recore hiene vtūtur magi. vt dī ibidem. Aristo. vero d. li. viij. q̄ quātitas hiene est sicut quātitas lupi. et

in eius collo sunt pili sicut in collo equi et habet pilos super omnia spondilia et devoluit homines et predatur eos et capit canes et devorat ita libenter sicut homines et cavat sepulturas ut comedat carnes mortuorum.

HIricus est animal spinosus spinis hyspidis et asperis cooptus cortium enim habet undique aculeis circumseptum ita q se claudit quib⁹ undiq se protegit et defendit nā statim ut aliquod presenserit post se surgit atq in globis coversus in sua se arma contra insidias recolligit huiusmodi quidez providentia est ascendit enim in vitem siue in aliam pomiferā arborez et vuas erudicat eradicat pomaq deiicit et cum poma in terrā in decidentē mouluit se sup fructus vt spinis infigātur et sic portat escam filiis suis (vt dicit Isid li xii) unde ab hyspiditate et rigore spinarum hiricius vel hirmacius est vocatus habet enim vt dicit aristo li i spinas loco pilorum et cooperiūt sicut pili et sunt sibi arma quia pungit et ledit se capientem vel tangentem Item ariſto li iij hiricy alij sunt siluani et alij terrestres et alij sunt aquatici et faciūt ova multa que non comedūtur et sunt hiricij parū habentes de carne et hoc est eis proprium Item habet hiricius caput et os inferius et tamen ritus superfluitatis est superius quoniaz pascūtur a parte inferiori et propter hoc habet orificium in illa pte superfluitas est nunc in dorso superius et habet hiricius quinq dentes putatos et inter illos habet partes carnosas loco lingue et habet ventrem diuisum in quinq plenas superfluitates unde etiam est genus hiricij albe teste et spinaz albaz et est multorum onerum Item hiricius est debilis auditus magis q alia animalia dure teste ambulantia super quatuor pedes Item li v hiricij agrestes coeūt stantes dorso applicato cū dorso qz in illa pte vbi eiciūtur superflua se extinguūt Item idē li viij et multotiens apparet sensus in hiricijs contra ventos septētrionales et meridionales quoniam faciūt foramen in terra ad qđ fugiūt quād opsentiūt tales ventos imminere unde quidam furt in constātinopoli qui habuit hiricium p quē precognouit et pdixit ventos futuros et non intellexit aliquis unde talē notitiam habuisset Item dicit idem li xiij q tot habet ventres quot dentes et in illis ventribus generātur ova quinq et quidaz hiricij sūt alijs meliores et ova quorūdam maiora et quedam sunt minora quoniam quedaz melius decoquūtur et digerūtur q alia Item li xix hiricij habent modicum corpus et multas spinas maiores corpe et causa magnitudinis spinarū et paruitatis corporis est quoniam nutrimentum corporis transit in eas propter caloris paucitatez et quia cibus non bene digeritur unde generat in corporibus eorum multa superfluitas et illa superfluitas transit in nutrimentum spinarum (hucusq aristo.

HErmacius idem est qđ cirogrillus animal paruum et spinosum habitans in cauernis simile hiricio sed dicitur esse maius de quo pli li viij c xxxviij hirmacij inquit more hiricij se volutant super poma que spinis infixa deferūt in arborum cōcauitates et preter illa que gestat in dorso vnum semper gestat in ore quādo venatur in modū pile se voluit ne qđ possit propter aculeos comprehendi quādo autem posse euadere se desperat hermacius ex se vinam mittit rabiosicam et venenosam et illa vrina primo nocet sibi si eius dorsum vel spina inde aliqualiter aspergatur nā tali fluxu dorsum suum leditur et euelluntur spinule dorsi sui et ideo ignorat q inde facilius capiatur unde alios ledere proponebat et ideo ars est q tunc venatur talis bestiola quādoq est vrina talis bestie penitus marmata vult dicere q nō prodest sibi sed magis nocet quia tunc fracto dorso et laxatis spinis ipi minime valet fuga et ideo quia odore suo naturaliter percipit tātā inuria sua latescere vim venenī sp vrine sue parcit ne ei virulentia a se moueat aut diffūdat quisq captiuitatis necessitas vltio hūc appellat

De animalibus

ber bestia quãuis paruula tanta se con-
stringit fortitudine quando timet q̃ vix
saluo corpore poterit aperiri. In aqua igi
tur calida ponitur cuius aspersiõe quasi
subito aperitur. et tunc ligatis pedibus
posterioribus suspenditur. et sic suspẽsa
fame tãdez interficitur. nec aliter bono
modo occiditur: vt eius pellicula aculea
ta portetur. Et quãuis illius animalis
corpusculum: humanis visibus non mul
tum sit necessarium. tamen eius pellicu
la sic spinata ita mortalibus est necessa
ria: q̃ si non essent aculei: frustra vellerũ
mollicies in pecudibus mortalibus essz
data. cute enim bicorna vestes poliũtur.
Nec autem dicitur habere ꝓpriũ beri
nacius: q̃ postq̃ pomis z racemis ẽ one
ratus. si ceciderit pomũ de spinis suis ca
su aliquo: p̃ mognatõne omnia de dorso
excutit. et vt iterum se oneret reuerti ad
arborem consuevit.

Iuuenca vel iuuencus. est iuue-
nis vacca que ad excolendã ter-
ram ingo subiici est apta (vt dic
Isi) vel ideo sic dicitur: quia antiquitus
boui iuuencus imolabatur: z non taurus
vt dicit idem. Animal est peculum z la-
sciuum ꝓpter iuuentutem. et ideo forti
ori iugo premitur: vt dometur. stimulo
etiam pungitur: vt rectius sequi boũ ve-
stigia coarcetur. iuuenca tauroꝝ copule
solet esse apta. quia in tali etate eis con
iungitur: vt pregnetur z impinguatur in
pascuis vt pro varijs hominũ visibus du
cta ad maccelluz a carnifice imoletur: seu
mactetur. carnes habet sicciores z solidi
ores: q̃ vituli lactãtes ꝓpter remotiorez
a lacte. sed teneriores/ calidiores/ z humi
diores: q̃ habent boues decrepiti: siue
vacce. quia lactanti etati adhuc sũt ma-
gis vicine. vt dicitur in dieta.

Leo grece rex dicitur latine: eo q̃
rex sit et princeps omniũ bestia
rum (vt dicit Isi. li. xij) Leonũ
aũt quidaz sunt breues: z iuba crispa et
hi sunt imbelles. quidam vero sunt lon
gi z coma simplici. z hi sunt acres. aios
eoꝝ frons z cauda iudicat. virtus eoruz
est in pectore. firmitas eorum in capite.
septi a venatoribus terram contuentur:
vt minus circumspectis venatoribus ter
reantur. totarum timent strepitus: sed
ignes magis. cum dormierint vigilant
eorum oculi. z cum ambulant cooperiũt
vestigia sua: ne eos venator possit inue-
nire. cum genuerint catulum tribus die
bus/ z tribus noctibus dormire creduntur
tunc demum pater suo fremitu vel rugi
tu velut tremefactus: cubilis locus susci
tare dicitur catulum dormientem. arca
hominem natura leonum est: vt nisi le-
si irasci nequeant. patet etiam eoꝝ mi-
sericordia assiduis exemplis. nam ꝑstra
tis parcunt: captiuos obuios repatriare
permittunt: hominez nisi in magna fa-
me nec comedũt nec interimunt (hucusq̃
Isi. li. xij. de leone aũt dicit pli. li. viij. c
xvij. leo in summa generositate est: quan
do iubis colla z humeri vestiũtur: quos
pardi gignunt. semper carent hoc infigni
coitum autez pardi cum leena odore co-
gnoscit leo. et totus in adultere surgit
penam. sed si in flumine abluitur tegit
eius culpa: et non capitur in pariendo.
vnguibus filioꝝ laniatur vterus paren-
tis. z ideo nõ sepe parit. Aristo. aũt vt di
cit pli. dixit leenam primo quinq̃ catu-
los parere. deinde q̃tuor. et sic fit p ãnos
singulos sp min9 vno. z sic ãnuatim ste-
rilescit. paritq̃ informes catulos et par
uos magnitudine mustelaꝝ in principio.
Dicit etiã catulos sex mẽsium vir posse
nasci: z duoꝝ mẽsiuz vir moueri. vrmaz
ejicit leo leuato crure: more canis. z va-
na erecta valde fetet q̃ semel satiat. du
obus vel trib9 dieb9 cibo caret. z si in sa
cietate fugiat: cibos ad fauces reiicit. et
cũ vnguib9 eos extrahit. vt sic sit leuior
ad fugiẽdum. diutissime viuit: q̃ cognosci
tur p dentiũ ꝓsumptõez. z tũc in senecta
hoiem impetit. qz ad ꝓsequẽdas bestias
vel beluas virt9 iã deficit. z tũc obsidet
ciuitates: vt homines rapiat. sed quan
do capiuntur suspenduntur: vt metu si-
milis pene ceteri terreantur in viros se-
uit. contra femineas tãtum fremit. infan
tes raro nuocuit nisi in magna fame. am
mi leonũ iudex est cauda: sic eqꝝ aures.

nam quando trati sunt animi: primo terram cauda verberat. deinde crescēte ira cundia tergū ꝓcutit ⁊ flagellat. ex omni vulnere illato a leone: siue impresso vngue: siue dente: ꝓfluit acer sanguis. vt dicit Jsi. Jtem in periculis maxime apparet generosus. vnde quādo ꝓsequitur a canibus ⁊ venatoribus nō latitat: nec se occultat: sed sedet i campis ibi: vbi videri potest. et ad defensionem se parat. vnde vbi virgultum siluasq; penetrauerit: acerrimo fertur cursu: velut reputās turpitudinem absconsionem. non enim se abscondit: eo ꝙ timeat: sed solum ne timeatur. aliquotiens se occultat: dū saltu aliquē insequitur. insilit quo non vtitur quando fugit: quādo vulneratur. mira obseruatōne nouit primo se tangētes. et in quātalibet multitudine primū impetit ꝓcussorem. et cum quis telum miserit: et eum nō tetigerit: correctum rotat. et sternit. sed nequaq; ipm vulnerat neq; ledit: quādo moritur humū mordet. lacertos q; fundit. quādo egrotat sanguine metuitur simie. cristam galli ⁊ cantum valde timet. animal est gratus cognoscēs ⁊ diligens sibi benefacientem. vt patz in exemplis que ibi ponit pli. (bucusq; pli. li. viij. c. xvij) De leone autem dicit aristo. li. ij. similiter auicen. leo habet collum quasi esset immobile: multum rigidum. et interiora habet ad modum camis. ⁊ sp mouet primo dextrū pedem: ⁊ post sinistrum sicut ⁊ camelus. et parū habet de medulla in ossibus. et eius ossa ita sunt dura: vt ex eoz collisione exit igms. Jtē li. xvi. leo habet multas fissuras in pedibus. et ideo generat filios cecos: sicut canis vel lupus. nam serratos habet dentes. et ideo filios generet imperfectos. sic dicit idem ⁊ etiam solinus. qui dicit leonem timere: quādo videt vel audit catulum verberari. cuius filij nascūtur ceci: sicut et omniū animalium habētiuz dentes diuisos. ꝓpter ingluuiem nascūtur filij imperfecti. in altissimis montibus se occultat. et inde cōtemplatur predam suaz quā cū viderit alte rugit. ad cuius vocez terrētur animalia: et subito figunt. gradum. circa que cum cauda in orbem: ime am ducit illius imee circulū transire qō libz animal ꝓtimescit. ⁊ stant animalia stupida quasi edictum expectātia regis sui. transiens ꝑ loca aspera: vngues intra pedem cōtrahit ⁊ recondit. nam illis vtitur ꝓ mucrone. et ideo infra carnositatez ipos abscondit: ⁊ eis parcit ne ledātur vel ebetētur. predam suam quaz arripit: solus comedere erubescit. ⁊ ideo sepe ipm a remotis seqntib⁹ alijs bestijs de ipsa liberalitatis gra derelinquit. vt vt dicat idem. Tante est aūt caliditatis ꝙ febres semp quartanas patitur. ⁊ hūc morbum naturaliter sustinet: vt eius feritas edometur. eius autem caro cum excedat in calore ad edum est nociua. vt dicit dyas. ⁊ pli. li. xxviij. valet tamen i medicina multipliciter: cuius adeps venenis est cōtrari⁹ quo quicūq; punctus fuerit: aliozz animaliū vel reptilium morsus illo tempore non timebit. eius etiam adeps mixt⁹ cum oleo rosaceo: cutem facei custodit a vicijs. candorēq; seruat: et sanat adusta oculoz. sedat tumores. fel eius aqua addita: oculoz acuit claritatem. valet etiam cōtra cōuiciales morbos ⁊ caducos. coz eius in cibo sumptuz soluit quartanā febrem (bucusq; pli. li. xxviij. c. viij) Venatur autem leo sic. duplex fit fouea: vna cōtinue iuxta aliam. in secūdaria fouea ponit vna cauea siue cista: que de facili clauditur quādo tangitur. ponitur autez agnus vel ouis in fouea prima in quā salit leo: quādo esurit ꝙ ouicula rapiēda cupidius. videns aūt se non posse de fouea erūpere: erubescens se deceptum: foueam volens intrare secūdariā vt ibi lateat. incidit in cistulam siue cauleam ibidem ꝓparatam: que post eius intrositum subito se claudit. ⁊ ipm vlterius non ꝑmittit exire. sed in cauea extra foueā extrahit: ⁊ in illa tenetur captꝰ: ⁊ cathenat⁹ donec edomet. ⁊ ꝺ tāgit biero. sup eze. xix. c. sup locū istum. miserunt eum in cauleam ⁊c.

Lena leonis dicitur femina: q̄ bestia est multum libidinosa. sp em gestit in coitū. ⁊ ideo leone

crudelior est et maxime quando habz se tam·nam pro filijs morti se exponit·et pro ipoz defensione venatoz iacula nō timescit·plures parit filios in pmo partu q̄ in sequentibus·nam ꝓpter acumen vnguium filioz leditur matrix·z sic annuatim sterilescit·vt dicat aristo·Et pliqui dicat sic·vt aut Jsiō·li·xij· animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non possunt·vitiātur enim matrices intrinsecus·mouentibus se catulis·et ideo non potest leena expectare cū partu vsq; ad filioz pfectam completōnem·sed potius dimittit partum doloze cogente·et effundit anteq̄ filij compleātur·p̄ feruore libidinis pardis se cōmiscet·sed post coitum leonem timet·nam turpem commixturam sentit leo per odozem·misi prius post adulteriū in flumine abluat(vt dicat pli)z quādo ipam deprehēdit ream statim punit·et ideo ipa statim fugit·et nisi fuerit prius abluta non reuertetur ad maritum· Est autem parua bestia· vel bestiola quam miro modo timent leo z leena·que vocat leontbofonos p̄m Jsi·nam qōdam portat venenū·qō leonem interficit z leenam· vnde capta bestiola exuritur·eiusq; cinere asperse carnes z posite p compendia semitaz·leones necant si aliquātulum gustauerint (vt dicit Jsi·li·ij) Scōm autem auicen·li·vij·c·i·dicitur·leo est animal cibi auidum z gulosum· et ideo sine masticatōe deuozat cibum suum·et ꝓpter hoc euomit cōmestuz·et iterato comedit reiecta et comedit multum·ita q̄ ex cibo fit pōderosus·et post stat ieiunus p duos dies et duas noctes·et non egicat stercus a se·nisi semel in duobus diebus aut tribus et est id siccum sine humido et est valde fetens·similiter et vrina sua·z quando scinditur venter eius·exit malus odoz z anbelitum habet fetidum z infectiuum ac mozsum mortiferum z venenosū· maxime quādo est rabiosus· fit autem rabiosus sicut canis(vt dicit aristo·z auicē) et est crudele quādo irascatur z furibundum·pze indignatōne verberans semet ipsum·fremit pre ira·et frendit dentib⁹ maxime quādo esurit·z animalibus trā seūntibus vt ea rapiat insidians·in speculbus z antris abditus se abscōdit·ac super transeūtes bestias·ex improuiso insilit·z eas dente et vngue crudeliter dilaniat z occidit·carnez ossa et pellem cō minuit et confringit·ac confracta frusta tim deuozat et strangulat· et si viderit quēpiam venire contra se vt predaz eruat quā rapuit· p̄dam amplexatur z frendet·et terraz cauda pcutit·et si approp̄inquauerit in ipm insilit·quo deuicto iterū ad predam redit· sanguinem animalis occisi ab eo primo bibit et lambit·et deinde residuū discerpens·membratim diuidit deuozat z deglutit·

Leopardus est bestia seuissima·de leone z parde adulterio generata(vt dicit Jsi·li·xij) nam vt dicit pli·leone cum parda·aut pardo cum leena cōcubente ex tali coitu degeneres pardi procreātur· sicut ex equo et asina·vel ex equa z asino gignitur mul⁹ siue burdo·vt dicit Jsiō·Est autem animal valde preceps z sitit sanguinem·et est femina maioz z crudelioz q̄ sit masculus(vt dicit aristo)colozem habet varium sicut pardus saliendo nō curzendo insequitur p̄dam· et si in tercio saltu predaz nō capit vel in quarto p̄ indignatōne sistit z quasi vicē retro redit·In corpe et cauda et pedib⁹ leoni assimilatur·sed in capite formam pardi imitatur· leene autem corpe est minoz·et leoni masculo mirabiliter est exosus·vnde timens leonem facit foueam subterraneam duplex oziscium habētem·vnum p qō intrat·z aliud p qō exit·Est autez fouea illa in vtroq; oziscio valde ampla·z in medio magis structa·veniēs itaq; leopardus in foueam se mergit·quē psequens leo foueā cum impetu sub intrat·vbi triūphare putat de leopardo·sed ꝓpter magnitudinem corpis p medium fouee vbi strictior est· libere transire nequit·quē sciens leopardus·ita in structura impeditū·illam foueam egreditur·et iterū in pte opposita foueā intrans·leonem a tergo morsibus et vnguibus aggreditur·ec sic sepe arte

non viribus de leone victoriam optinet leopardus·z sic degener bestia de fortio ri sepe p astutiam in antro victoriā opti net: quā per potētiam in publico euade re non auderet· sicut narrat homer⁹·li· de pugnis z astutijs bestiaz·. Aristo·aūt li·viij·dicit de bestia que dicitur fertu leo·quā auicen·dicit esse leopardum·ani mal inquit qō dicatur fertuleo: quādocū q; comedit aliqō venenosum tunc querit sterc⁹ hominis et comedit ipm· et ideo venatores illum fimū in vase aliquo su spendūt sup arborem·et cum venit leo pardus ad arborem: saltat vt accipiat sterc⁹: et interim interficiūt eum vena tores· Idem facit pantera z pardus (vt dicitur ibidem) De leopardo etiam pli· dicit·leopardus quando egrotat sangui nem capre agrestis bibit·et sic inde lan guores euadit·

LEpus dr quasi leuis pes: qz ve locuter curzit· vñ et grece lagos pro velocitate cursus dr· Item dicit Jsi·li·xi·animal aūt est velox timi dum z imbelle (vt dicit idem) nullum ha bens armoz genus nisi membroz leui tatem·debilis est visus sicut z cetera ani malia q̄ non claudunt palpebras in dor mitando· melioris autem est auditus q̄ visus: potissime quādo aures eius sunt erecte: cuius aures sunt longe valde et flexibiles·qō fuit necessariuz ꝓpter ocu lorum aperturam· nam auribus oculos defendit apertos·quia nullo cooperculo sunt muniti ab infestatōe cimicum z mu scarum· nam contra omne nociuū dedit natura remedium creature (vt dicit aui cen) z ideo data est ei mēbroz leuitas et cursus agilitas contra canes: z alias be stias ipm insequentes·data est etiaz au rium proceritas: contra muscas z cimi ces importune eius oculos debiles infe stantes·vt dicit idem·data est sub pedi bus multa piloz⁹ villositas: vt pili pe dis carnositatem curzēdo a lesiōe defen dant et sui leuitatez pedes in cursu nul latenus impedirent· Et ideo dicit aristo· li·iij·q; pedes leporis sunt subtus pilosi qō in aliis animalibus nō inuenitur cru ra eius posteriora sunt anteriorib⁹ lon giora·qō fuit necessarium ad facile cor pus eius eleuādum in cursu quando fu geret contra montem·vnde difficilius ca pitur contra montem q̄ contra vallem· et hoc accidit propter anteriorum cruriū brevitatem· nam propter depressiones an teriorū partis corpis contra vallem de facili cadit: nec potest equaliter continu are cursum suum·z ideo vt in fugiēdo vi det casum cum descendit oblique mōtis latera circuit·et prout potest cōtra mon tis altitudines erecta anteriora erigit: z sepius canibus insequētibus sic illudēs euadit· De leporibus autem (dicit pli·li· viij·c·lv) Leporū inquit plura sunt ge nera·nam in alpibus sunt quidam et sil uis maioris quidem quātitatis: z grossi oris pili et velocioris cursus q̄ ipi qui cu niculi dicūtur·nam cuniculi lepores sūt parui z imbecilles: qui vnguibus terraz cōcauant·et foueas subterraneas: quas inhabitant sibi formant·z sunt fecūdita tis mirie·et sunt tot in quibusdam sil uis hyspanie q̄ aliquādo eoz pre multi tudine deuastant messem: et prouincie in ducūt famem·quoz fetus in baleariis insulis ita sunt accepti· et etiam ipi fet⁹ sine matribus vix purgatis visceribus: in esum ab incolis patrie assumūtur (et sequitur ibidem) archelaus auctor est· quot sunt cauerne ad excrementa lepo ri totidem annoz sunt etatis·totidem em sunt illius partis corpis foramina·quot annoz cuniculi habuisse phibentur· et ideo dicūtur gignere sine mare z habere vtrūq; sexum·et ideo multi putauerunt leporem gigni z gignere sine mare·vt di cit idem· Sunt autem lepores animalia ita fecūda q̄ vno fetu nascente statim no uo fetu altero vterus grauidatur· vnde vtile est animal quo ad esum z etiam ad vestitum z quo ad multiplicem medici nam·nam eius coagulum valet cōtra ve nenum·restringit ventris fluxum·san guis eius mitigat dolorem oculoz (vt di cit pli) z dyas·nec inuenitur coaguluz in aliquo aīali habente in vtraq; mandi bula dentes nisi in lepore·vt dicit aristo·

et quanto eius coagulum est vetustius: tanto melius·vt dicit pli·

LInx a lyncibus est dictus·quia in lupoꝝ genere ⁊ numero numeratur·est autez bestia similis lupo: deesum habens maculis distinctum sicut pardus·vrina eius cōuertit in gemmam preciosam: que ligurius appellatur· et hoc representat lynx siue lyncis·⁊ hoc inuidens ac dolens q̄ trāsire debeat in humanum vsum·vrinam egestam abscōdit sub humo·sed ibi citius in lapidem solidatur·vt d·pli·li·viij·c·xxxix·⁊ Isi·xij·

LYmax est vermis limi sic dict⁹: eo q̄ in limo nascatur vel ex limo ⁊ ideo semp sordidus et immundus habet vt dicit Isido·li·xij·⁊ est vermis valde tardi motus in dorso semper gerens concham duraz infra quaz se includit·et est vermis cornutus· habens duo additamēta ante os cū quibus viā querit et quādo aliquid aduersuz senserit: statim cornua retrahit infra testaz ⁊ velut infra domū sese resumit·in corrupto aere ⁊ imbre maxime nascūtur· tales vermes serpunt: quāuis lento passu ad arborum summitates eaz gramina depascentes· vbicūq; autez serpit post se immūdicie vestigium derelinquit··

LVpus·vt dicit Isi·quasi leopos est dict⁹: eo q̄ ei quasi leoni virtus sit in pedibus·vnde qō pede presserit nō viuit· rapax autez est bestia ⁊ cruoris appetens qui rabie rapacitatis quēcūq; inuenerit trucidat· de quo dicūt rustici vocez boīem perdere si eum lupus prior viderit· et ideo subito tacenti dr: lupus est in fabula·certe si se preuisum senserit: deponit audaciam feritatis lupi·toto anno nō amplius q̄· xij·dies coeūt·famem diu portant·⁊ post longa ieiunia multum deuorāt·lupos etiaz ethiopia nutrit ceruice iubatos ⁊ vtaz varios vt nullum colorem eis deesse dicūt (hucusq; Isido) pli·autem li·viij·c·xxiij·

Idem dicit q̄ lupi affricani sunt mineres ⁊ parui· qui vero gignūtur in frigidis regionibus corpore sunt maiores et magis asperi et feroces· Aristo·li·ij·dicit q̄ in india est quidam lupus habens tres ordines dentiū supius ⁊ inferius·⁊ habet pedes leonis ⁊ faciem boīs: ⁊ caudam scorpionis: ⁊ vox eius sicut vox hominis terribilis est sicut tuba· et est color sicut ceruus·⁊ est valde seuus comedens boies· Item aristo·li·vi·lupi tempore coitus sunt seui·et quādo habēt catulos sunt magis malti: sicut ⁊ femine canum· Idem li·viij· lupi serratos habent dentes ⁊ comedūt carnes·et non comedunt herbas nisi quādo infirmantur·qz tunc comedunt aliquā ꝓpter medicinam nam quādo lupus sentit se repletuz querit quādam herbam ⁊ comedit eam vt euomat qō comedit· Idem li·viij·quando fugiūt ferunt filios suos secum·et cū exeūt de cauernis suis comedūt organū et masticant vt acuant dentes suos· Itē idem de eodez·lupus quādo comedit est valde malus: et quādo non habet famē quiescit multū·et est valde audax ⁊ valde diligit ludere·et si potest rapere puerum ludit cum eo et post occidit eum et comedit· Et sicut dicit homerus· lupus est valde vigil ⁊ multum timet ignem·⁊ dicatur q̄ si lapidetur cōsiderabit primū iactātem lapidem: et si ille lapis nocuerit ei: si poterit ipsum interficiet·si vero non noceat ei: si deprehenderit ipsum non multum ledet eum sed parū quasi irascēdo: deinde eum dimittit· Et lupi quāto sunt seniores: tanto sunt deteriores ⁊ nocent hominibus: quia nō possunt venari bestias propter etatem·⁊ quia eoꝝ culmi iam sunt debilitati et viuunt longo tempore: et eoꝝ senectus deprehenditur in dentibus: quia confringūtur in senectute· Item ibidem·sunt autem lupi dupli cis modi·quidam enim sunt quasi rotundi pili·⁊ quidam quasi longi·⁊ illi sunt asperiores ⁊ audaciores animi·et lupoꝝ interiora sunt valde debilia·et de facili recipiūt corruptōnem quādo vulnerantur·residuum vero corpis eoꝝ patitur nullas percussiones: ⁊ habent magnam fortitudinem in collo ⁊ in capite·⁊ vulnera que accidūt ex morsu eoꝝ sunt valde mala·qm̄ exit ex eis virus ⁊ curātur

ista vulnera sicut morsus canis rabiosi· vt dicit idem aristo· Item idem li·xiij· os lupi est maxime aperture ⁊ maximū vigorem habet in cerificio suo: et est animal valde vorax· Item de lupo dicit auicen·li·vij· sunt quidaz lupi qui naturaliter habent appetitum comedēdi pisces ⁊ comedunt vilia que de suis retibus ejiciūt piscatores· et quādo non inueniunt quid comedant de piscatorum reliquijs: vadūt ad retia ⁊ dilaniant ea· De lupis autez dicit philologus· virtus lupoꝝ in pectore ⁊ in vnguibus viget ac in ore· in posterioribus vero minime collū reflectere nō valet in vllo mense nisi in maio: quādo fiunt tonitrua· cuius astutia est vt nō capiat predam iuxta loca vbi nutrit fetus suos· et tunc temporis venatur a remotis· quādo autem noctu prede gratia pergit ad ouile ne canes eius sentiant odorem vadit ptra ventum· ⁊ si aliquo casu pes eius calcando sup aliquid strepitum fecerit: ipsum pedem castigat duro morsu oculi eius lucent de nocte sicut luceme· Et vt dicit solmus· multum amoris exercitatiuū in cauda portat: qō dētibꝰ euellit: quando timet capi· lapides multum timet· vnde si quis duos lapides pariter colliserit lupus audaciam perdit· fugit si strepitus lapidum peruenerit ad aures suas· Filios generat cecos quos teneriime diligit atq; nutrit· terzam comedit quando multum esurit ⁊ aliquam predaz nō inuenit· Vt capras volentes folia carpere in rubetis facilius rapiat: sub herbis et foliis latitans se abscondit plus astutia q̄ potentia oues decipit· sed quando prevalet si permittitur: totam gregē strangulat ⁊ occidit· partem prede quā deuorare non potest: in terra sepelit ⁊ abscondit· et quādo esurit: partem sepultam extrahit ⁊ effodit· ⁊ lanaz ouis quā occidit inficit· nam morsus eius ex lana talem vestem factam pediculosam reddit (vt dicit Jsidoꝰ) Item idem dicit aristo· tota species natura lupoꝝ nature ouium aduersatur· vnde legi in libro· q̄ cordula facta de intestinis lupi adiuncta cordis citharē: factis de intestinis ouis eas destruit: et corrūpit· sicut pluma aquile adiuncta plumis columbe eas exoriat ⁊ corrodit si diu pariter in loco aliquo dimittātur vt dicit idem· vide supra de aquila·

Mulus a molēdo est dictus: eo q̄ iugo pistorum subactus: ducat in giro molas (vt dicit Jsiō· li· xij). Asserunt autem iudei q̄ ānaa nepos esau greges equaruz ab asinis primo fecerit ascendi vt inde contra naturaz mulorum pgenies nasceretur (vt dicit idez) et ideo mulus sequens matris naturam asino est maior pulchrior ⁊ velocior· sed equo ē pigrior: deformior atq; minor· vñ nascitur ex equa ⁊ asino mulus: ex quo vero ⁊ asina burdo procreatur· Et ē mulus animal sterile ⁊ tamen eximium ad labores· vt dī pli·li·viij·c·xliij· Nunq̄ autem hec animalia salicz asinꝰ ⁊ equa mutuo appetunt coniugia: nisi etiam in infantia lacte mutuo nutriantur· et ideo pastores pullos equorum subijciunt asinabus: ⁊ asinoruz pullos subijciūt equabus quādo volunt tales creaturas ex diſparibus procreari· vt dicit idem· Item idem· mule ibidem calcitratus potu vim inbibetur· Ex onagris autem ⁊ equabꝰ nascūtur veloces mule pedes habentes duros ⁊ aptos ad cursum· sunt autez rugosi corpore: ⁊ in domito animo sed generoso· qui autem sunt geniti ex onagro et asina omnes preexcellunt· De mulo autem dicit aristoteles· libro· vij· quanto mulus plus potat de aqua: tanto plus proficit ei cibus· Item libro· xiij· mulus nō habet fel manifeste super epar· Item idem dicit li·xvi· mulus qui nascatur ex asino ⁊ equa nō cōuenit generatōi: quoniam natura virilisq; sez asini ⁊ eque est frigida· vnde frigiditas generantis dominatur in generato· et ideo mulus est sterilis: nec eius spermate aliquid generatur: ꝓpter excessum frigiditatis in ipo dominatis· Item ibidem· accidit q̄ corpora mulaz sunt magna: qm̄ superfluitas mēstruosa transit in creatōnem: ⁊ cibum corpis· Sanguis autem quo natura non indiget: exit cū superfluitate vesice· id est cū vrina· ⁊ ꝓpter hoc non olfaciunt muli

rēnas mulaꝝ·ſicut alie beſtie habētes ſoleas·reſiduuꝫ vero ſuperfluitatis tranſit in incremētum corporis ⁊ in eius magnitudinem·non impregnatur ergo mula niſi forte valde raro·mulus autez qm̄ ratōne ſexus calidior eſt in aliquib⁹ tēporibus ⁊ regionibus forſan generat·ſz generatum erit extraneum ⁊ occaſionatum· ſicut qō generatur ex equo et aſina· et eſt dignum omne tale eſſe ſterile/ quomiā generatur contra naturam·hucuſq; ariſto·li·xvi·f· ſcōm ꝓſa·autez in dieta· carnes muli ſunt peiores q̄ carnes aſini ad nutriendum et digerēdum/ cuius fimus tritus ⁊ combuſtus reſtringit ſanguinem·vt dicit dyaſ· ſi cum aceto fuerit tempatus·vt dicit dyaſ·valet etiaꝫ idem fim⁹ cōtra ictus ſcozpionū·vt dicit idez·

Mus ſcōm Iſido·eſt puſilluꝫ animal ab humo dictū/eo q̄ ab humoze terze naſcatur·nam hum⁹ terza dicitur/ vnde ⁊ humus·hmōi in plumo iecur creſcit/ſicut quedam marina tūc augentur·que rurſus decreſcente luna diminuūtur·dicūtur autem mures ſozices/eo q̄ in modum ſerze rodant/ et preſcindant(hucuſq; Iſi·li·xij)mus aūt ſcōm ariſto·li·viij·non potat/⁊ ſi potauerit mozietur· animal quidem eſt guloſū et ideo cum modica eſca decipitur/quādo odore eius guſtus puocatur· eius vrina fetida eſt ⁊ cōtagioſa/⁊ mozſus venenoſus·cauda etiam eius dicitur venenoſa·De muribus etiaꝫ dicit pli·libzo·viij c·xxviij·Sunt quidam mures potentes qui congregant pabulum in foueis ſuis et etiam in hyeme abſcondūt ⁊ latitant in cauernis·quozū palatum in guſtu ſagaciſſimū eſt·ſimiliter nares habent ſagaciſſimos in olfactu· in autūno maſculus ⁊ femina ſpicas congregant/⁊ mutuo ſe onerant ſup ventrem· per caudaꝫ maſculus femmā ſic onuſtam ad ſpelunam trahit·qua exonerata/⁊ faſciculo in cauerna collocato iterū redeunt ad laborem/⁊ congregato faſciculo maſculus ſuper dozſum ſe ponit/ quē femia viceuerſa onerat ⁊ caudam eius oze comprehendens maſculum trahit ad cauernaꝫ·⁊ ſic onera deferūt viabus alteratis·Jtez vt dicit idem· murium diuerſe ſunt ſpecies nam quidam murium viuūt in domib⁹· quidam in campeſtribus·quidam in aquaꝝ et fluuiozum extremitatibus commozātur·quidam annum in dozmiendo dimidiant· quia per dimidiū annuꝫ dozmiunt·et per dimidium vigilant vt glires/qui ſunt ſcōm pli·quidam mures·Et quāuis mures ſint beſtie valde nocibiles in pluribus/tamen vtiles ſunt in medicina·nam vt dicit pli·li·xxix· murium cinis cum melle vel oleo/auribus inſtillatus eaꝝ ſedat dolozem·⁊ ſi q̄ animal aures ſubintrauerit/precipuū remediuꝫ eſt fel murium cum aceto tepido temperatum auribus inſtillare·fimus eius feōcūdum dyaſ·cum aceto tritus mūdat allopicias/⁊ cuſtodit caput a caſu capillorum·tritus etiaꝫ ⁊ cū vino in potu ſumptus ventrem miro modo ſoluit· pellis eius recens calcaneo ſubducto/eius vulnera ad ſanitatem pducit·

Vſtela quaſi mus longus ē dicta(vt dicit Iſido·li·xij)nam telon grece longum dicitur latine·hec mgenio eſt ſubdola· in domib⁹ emiz nutrit catulos/⁊ eos fert de loco ad locum·ſedem mutat ne eius mid⁹ ab aliquo deꝑhendatur·perſequitur ſerpentes et fugat·mures odit ⁊ eos māducat·Et ſunt duo genera muſtelaꝝ·aliud emiz eſt ſilueſtre diſtans ab alijs magnitudine/ quā greci locidas vocant·alteꝝ in domibus erzans· Falſa autem eſt illoꝝ opinio qui dicunt eam oze concipere ⁊ aure partum effundere(hucuſq; Iſido·li·xij) Paſſeribus ⁊ alijs paruis auibus inſidiatur/⁊ eoꝝ oua trāſglutit·filios ſuos caſu aliquo in latibulo leſos vel mortuos quadam herba ſanat· imo vt dī ſufficiat·vt dicit pli·rutā comedit/ et eius ſuco ſe perlinit·⁊ tunc baſiliſcum inuadit intrepida ⁊ occidit·vt dicit pli·li·viij·c· xxij·f·vbi dicitur muſtelaꝝ virtus baſiliſcas exitio eſt· nihil enim deo nature placuit eſſe ſine pari·cauernam baſiliſci facile cognoſcit·quā ſubintrans ipſum interemit·Eſt autem animal multum doz

micns·z per ſomnū impḡnguatur·ſicut glires·vt dicit idem· Item idem li·xxix·c·i·muſtelarum ṁquit duo ſunt genera· ſcilicet domeſtica et ſilueſtris·et vtriuſq; fel valet contra aſpides· nam eaz pudē da multum fetent·z ſerpentibus fetiduz cōtrariatur·eaz etiam carnes dicim⁹ valere cōtra venenū·muſtela combuſta et ſm cinerem redacta adhibetur ſalubriter medicine que eſt cōueniens contra litargicam paſſionem·vnde ſi ex veneno aſpidis aliquis ṁcurrit litargicaz· cinis muſtele ṁ vndātis aque diſtempatus vim ſommiferam diſſoluit·vt dicit idem· Dicitur etiam ei⁹dem ꝑuluis valere cōtra fiſtulam· ṁibil enim illa rez ommiū materſq; natura ſine ṁgentibus cauſis genuit·vt dicit ibidem· Dicit etiam ariſto· libro·viij· q muſtela pugnat contra ſerpentes·quia vterq; mures comedit·et ē animal velocis motus z flexibilis corporis ac valde mobilis et ṁſtabilis·odore ſagax·dorſum habens rubeum z ventrē album·mutat autez colorez·nam ṁ aliquibus regionibus aliquo tempe anni· tota pellis eius eſt candida ꝓter caudaz morſus eius malicioſus z virulentus·z ei⁹ vrina ē fetida ad modū vrine muris

Migale eſt modicum aial ad modum muſtele guloſum rapax et doloſum· nam cum dolo rapit· qō poſtea ventri cōmittit·vt dicit glo·ſuper leui·xi·manſuetum ſe fingit·cum ei aliquis appropinquat ex timore·ſed ſtatim mordet z venenum ṁfundit·vt dicit ibidem· De migale dicit ariſto·q equos et mulos ṁfeſtat·z eque ꝑgnanti maxime ṁſidiatur·pugnat cōtra ſerpentes·z tunc ſe armat ruta·vt dicit idem·

Mvrilegus idez eſt q muſio ſiue catus ſic dictus·eo q muribus ſit ṁfeſtus· hūc vulg⁹ catū a captura vocat·vel ideo ſic dicitur· quia catat id eſt videt·nam ita pacute videt vt fulgore lumimis·noctis tenebras ſupet·vñ a grero venit catus id eſt ingemioſus·vt dicit Iſido·li·xij·Eſt autez animal non determinati pili z coloris·nunc enim eſt album/nūc nigrum/nunc flauū/nunc variū/nunc etiam maculoſum ṁ pedib⁹ et ṁ facie·z ṁ cruribus leopardo ſimilimū·oꝛificium habens magnuz·dentes habet ſerratos z acutos·et linguam longam z flexibilem·tenuem z ſubtilem cū qua bibendo lambit·ſicut z alia animalia que habent labium ṁferius ſuperiori labio ṁequale·talia em animalia ꝓpter labiorum ṁequalitatem potum nō hauriūt ſed lambunt(vt dicit ariſto·et etiam pli)Eſt autem animal ṁ iuuentute valde laſciuum z agile z iocūduz· impetum faciens ad omne qō coram ſe mouetur·ludit cum calamo ante ſe ꝓtracto In ſeuectute autem eſt animal ponderoſum z multum ſomnolentuz· cautiſſime ṁſidiatur muribus·et eos plus odore q̄ viſu preſentiens· ṁuadit ṁ abſcondito ac venatur·capto mure cuz eo ludit· ſed finito ludo ab ipo deuoꝛatur·tempoꝛe cuius quaſi ſilueſtris efficitur z euagatur ṁter catos·amoꝛis etiam tempoꝛe grauis pugna ꝓ uxoꝛibus commṁatur·z vnus ab alio morſibus z vnguibus grauiſſime laceratur·z tunc vox horꝛenda emittitur· quando ad pugnam mutuam vnus ab alio ꝓuocatur·beſtia fit ſeuiſſima quando ſilueſtris efficitur· z ṁ neꝛoribus cōmoꝛatur·m ṁoꝛes feras vt cuniculos z leporꝛes tunc venatur·quando cadit ab alto pedibus exꝛipitur· et vir ꝓcaſum aliquē leditur quādo deoꝛſum ꝓcipitatur· ſi m⁹ quē egerit valde fetet·et ideo ſub terra abſconditur· z pedib⁹ ei⁹ occultatur·quādo pulchꝛam habet pellē quaſi de ipa gloꝛians vagus efficitur·ſz quādo pellis ei eruitur· tūc ṁtra tecta cōmoꝛatur· ſepe enim ꝓ pellis pulchꝛitudine capitur a pellifice a quo decoꝛiat·

Noctiluca ē modica beſtiola multipes z alata·z ideo quādoq; ṁter volatilia computatur· ṁ tenebris lucet vt candela· z maxime circa poſterioꝛa·ṁ luce autem plena deformis eſt et obſcura·manus ṁterficit tangentis· et quāuis luceat ṁ tenebris tamen lucifuga eſt·odit enim lucem et ſolūmodo de nocte ambulat·z omne contrariat que eſt lucipeta·vt dicit Iſido·libro·xij·

c·de minutis volatilibus·

Onager vt dicit Isido·asinus ferus interptatur·hos affrica habet magnos z mdomitos/ in desertis vagantes·singuli autem femine gregibus psunt·nascentibus masculis zelant masculi z testiculos eorum morsu detruncant/qō cauentes matres in locis secretis eos abscondūt·et vt dicit pli·li·viij·ex onagris z asinis domesticis velocissimi asini generātur·animal autez est liberum z mdomitum z lasciuum/frequētare montes z nemora consuetum·et cū sit animal ex se imbecille z inocuū·solius fuge beneficio leonem supat in bestiarmo atq; lupum·Est animal valde patiēs sitim diu expectans quousq; potum mutet sibi aptum·De quo dicit philolog9 q; xxv·die marcij duodecies de die et totidem de nocte rugit·per cuius rugitum equi nocturnum apud affros discernitur·et dicit q; totiens semp rugit de die·quot dies habz horas/similiter z de nocte·vñ et siluarū in montibus affrice qui onagris habundant scōm numerum rugitus eor/numerū horarum dierum z noctuum computant z diuersificant·Onagr z inuidus est in olfactu·vnde quādo amore feruet/z nescit vbi eius femina euagat rupem ascendit/z patulis naribus ventum attrahit·per cuius flatum vbi sit ei9 femina diiudicat z discernit·In montibus altis et pascuosis herbas virentes quas multum diligit/cum diligētia querere consueuit·quas cū inuenerit p gaudio statim rudit·et nisi psenserit bestiam vel hominez ipm venari cupientem/q;diu inuenit gramina virentia a pascuis non recedit·hominū frequētiam valde odit/atq; fugit·solitudines et deserta multum diligit·

Onocentaurus scōm glo·sup ysaiam·est animal monstruosum ex tauro z asina procreatum·onos enim grece dicitur asinus latine·vnde est animal lasciuum ad modum asini z ceruicosum ad modum tauri·Alio modo sentit philologus·qui dicit onocentaurū esse compositum ex humana effigie z asina·nam ab vmbilico z sursum figuram habet hominis z ab eodem inferius formam optinet animalis·Huic ratōm videtur concordare pli·libro·vij·c·lij·Lybia inquit mirabilia nobis fecit imgemosa natura·ad detegēdum autem eius potentiam satis in prodigiosas posuisse gentes z posuit in·e·c·exemplū de multis monstris et prodigiosis bestijs quas moria gignit·sicut de fannis/z satiris/et de onocentauris/z de ypocentauris/et huiusmodi·quas dicit esse bestias humanam effigiem mentientes·Et alij dicunt centauros fuisse equites thessalon qui p eo q; in equis discurrebant/quidam vnū corpus equor et hominū iudicabant·vñ et centauros fuisse fictos asserunt·vt dicit idem libro·xi·vbi agit de portentis·Dicatur enim centaurus grece homo latine·vnde centaurus dicitur homo et a centauro p additōem dicitur onocentaurus·sic dictus est/eo q; in media hominis specie et in media asini esse dicatur·sic ypocentaurus dicitur monstrum/in quo hominū equorumq; natura esse cōiuncta putatur·vt dicit Isido·ibidem·

Oryx vt dicit glo·super li·i·ysaie est animal immūdum nec sacrificijs aptum·Septuaginta aūt interpretes transtulerūt quasi beta semicocta·ceteri interpretes omnes sicut orix illaqueatus trāstulerūt/qui hebraice dicitur tho·et inter animalia immūda in lege reputatur·Est autez bestia sic mus aquaticus/vel sicut glires qui sunt quidam mures sic dicti/eo q; somnus efficit eos pingues·hyeme vero tota dormiūt/et immobiles quasi mortui fiūt·in estate reuiuiscunt·Vnde orix est animal qō huiusmodi muribus assimilatur·et hoc videtur tangere littera ysa·z concordat cum pli·qui dicit sic·orycem vocat egypt9 feraz·que in ortu camule·vij·lzal·iunij quando incipit estas/stat contra stellā et cōtuetur eā ac si vellet adorare eam·et hoc facit cum stercuerit id est cū post longam dormitatōem euigilauerit·Demum hic orix huius orycis scōm hoc sicut dicatur sorix sorycis et onix onicis z

huiusmodi. Scõm iuuenalem vero ozix est quedam auis pinguissima: ita q̃ sua pinguedine ebetat cultellũ. vt dicit idem libro. iij. vbi dic. Jeculus ozix ebetissima ferro. ꝛc. supra quẽ locum dicunt expositores q̃ est auis similis gallinę affricane. vel ipsa gallina scõm britonem dicit ozix ozigis. scõm illam regulaz grecismi. Nomen in x donat in cis vel in gis. Vt fex fecis lex legis genitiuũ. Quatuor exceptis nix/nox/senexq̃ supellex. vnde dicitur q̃ ozix est idez animal qõ in lege mũdum reputatur quo ad esuz. deutro. xiij. vbi dicitur. comedetis ozigem ꝛ camelopardaluz. immũdum tamen reputabatur quo ad sacrificium. Plinius autẽ libro. viij. c. iij. de animalibus sommiferis dicit. capree in quãplurimas similitudines tranfigurãtur. nam inter eas sunt ilices mirande pazuitatis que super cornua vasta et magna quibus eozum capita onerãtur saliendo de rupibus se excipiunt. Sunt ꝛ origes quozum villi cõtra naturam aliozum animalium vertũtur versus caput. Sunt ꝛ dame et pigresti: et multa alia animalia bis similia que alpes transmittũt. ꝛ surus trans marim vnde scõm hoc ozix origis est species capree silueſtris. et scõm istam signficationem: vt puto non sumitur in ysa. vbi loquitur de animalibus qui somno damnabili sopiũtur. quia non bene conueniret methaphoze: cum omnis capręa scõm aris. sit animal valde vigil naturaliter. parum enim dormit: et de facili excitat cum sit animal valde timiduz. Et sic p alio animali supponit ozix in deu. et pro alia similitudine in ysa. sic dicũt multi.

Ovis est molle pecus lamiferum corpore inerme: animo placiduz ab oblatõne dictum: eo q̃ apud veteres in initio non tauri sed oues offerebãtur in sacrificio (vt d. Jsi. libro. xij) ex bis quidam bidentes vocantur: eo q̃ inter octo dentes duos altiozes habent: quas gentiles in sacrificio maxime offerebant. vt ibidem dicit Jsidoꝛ vel dicuntur bidentes quasi biennes id est duoꝝ annoruz: quia talis erant etatis quãdo ad sacrificiũ eligebãtur. Sed potius vocantur a duobus dentibus qui p̃eminẽt et cum quib9 nasci dicũtur. Hic videns huius videtis dicatur. vt dicit beda. De ouibus autem dicit aristo. li. v. q̃ pariãt vsq̃ ad octo annos. Et libro. viij. si impregnẽtur oues versus ventum septẽtrionalem faciũt mares. essi aduersus meridionalem tunc femine nascentur. ꝛ quales vene fuerint sub lingua ouis talis coloris erit fetus. quere supra de agnis ꝛ ariete. et quando oues senes mouentur ad coitum in aliquo tempoze determinato: dicunt pastozes q̃ est signum bonitatis in eis. et si iuuenes sic mouẽtur dicũt q̃ est signum future pestis in ouibus in anno illo. Jtez aristo. libro. viij. oues impregnãtur bibendo aquam. et ꝓpter hoc dant eis pastozes comedere sal vt plus bibentes impregnẽtur: ꝛ magis sane cõseruẽtur. Dant etiaz eis in autumno cucurbitas paratas cum sale ad multiplicatõnem lactis: ꝛ tunc fluit plus lactis de mãmillis. et oues impinguãtur lenticula cum sale. et si oues p triduum abstineant a cibo: et post accipiant cibum multum impinguabũtur. et in estate valet eis aqua septẽtrionalis frigida: et in autũno aqua meridionalis tepida. et iuuat eis pastus in fine diei ꝛ motus. p minia enim itinera et p fortes labozes macrescunt. et pastozes cognoscunt que possunt pati hyemem: ꝛ super quas nueniẽt glacies: et super quas non. et que ex eis est debilis a se non excutit glaciem nec repellit. et carnes cuium sicut ꝛ aliozum quadrupedum que in loco multuz aquoso nutriũtur sunt male. et que habẽt caudam longam minus patiũtur hyemez q̃ que amplam. et que habent pilos pauꝯ ꝛ crispos grauiozez hyemem patiũtur. et lana ouium quas comedit lupus infectatur. pannus vero inde factus recipit pediculos. Jtẽ idem libro. viij. in ouibus plus habundat priuatio intellectus q̃ in aliis animalibus quadrupedibus: et nocet eis tonitr9. et si remanserit vna sola: et fuerit impregnata abboztiet pre timoze forsan. Jtem dicit pli. libro. viij.

.c.xlvij. tonitrua inquit solitarijs ouibus inferunt abortiuum remedium est: vt in vnum pariter congregẽtur. quere supra eo. sub lra. a. de ariete z de agno.

Pantera. vt dicit Jsidor. libro. xij. p sicest dictus: siue quia omnium animalium est amicus excepto draconeq̃ valde odit. siue quia societate sui generis gaudet: z ad eandem similitudinez quicquid accipit reddit. pantera enim grece: totuz dicitur latine. Est autem bestia minutis orbiculis superpicta: ita vt ex maculaz nigraruz et albarum et flauaruz varietate tota eius pellis occulata exterius videatur. vt dicit idem. Hec bestia vt dicit Jsidor. semel tãtũmodo parturit: cuius cause ratio aperta est. nam cum in vtero matris cõualuerint catuli: et ad nascẽdum iam recepererint vires odiũt matres. lacerantq; vnguibus matris aluũ tanq̃ fuo partui resistentem. vnde z mater partum dimittit: dolore vteri compellente (et ideo dicit plin) animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non posse. nam mouentibus se catulis viciate intrinsecus sũt matrices (hucusq; Jsidor. libro. xij) De pantera etiã dicit philosoph9. pantera inquit odit draconem: et draco ipsuz fugit. cum autem comederit z saturata fuerit se recondit in spelunca: et dormit primue fere per tres dies. post triduum vero a somno surgẽs emittit vocem. et ab ore eius exit odor aromaticus supra modum suauis. propter cuius suauitatem ipm omnia animantia sequũtur. Solus autem draco audiens vocem eius timore pterritus fugit in cauernam: neq; ferens odorez: in semetipso deficit z torpescit. odorem enim eius reputat p veneno. De panteris aũt dicit plin. libro. viij. c. xviij. pantera sicut et tigris maxima colorum et macularuz varietate decoratur. alia animalia pcio colore gaudent. Sunt tamen leones migri in syria: qui panteris in candidis maculis sunt similes. In colore autez vario pantere z tigris: omnia animalia quadrupedia sollicitantur videre eos sed tor uitate capitis terrẽtur. quãobrem caput occultant: z pulchritudinẽ reliquę partis bestias ad se mutant: et sic mutatas arripiunt et manducant. Et quãuis sit bestia valde seua tñ illis qui sibi in aliquo subueniunt nullatenus est ingrata. vt ibi exemplificat idem plin. de quodaz qui liberauit catulos pantere collapsos: in quãdam foueam quẽ pantera eduxit extra solitudinez: leta z blandiens. vt sibi gras referre facile appareret.

Pardus vt dicit Jsidor. est bestia p velocissima colore vario orbiculata vt pantera: pceps ad sanguinem: z saltu ruit in mortem: et habz talem dispositõem sicut pantera. nec habet ab eo aliam differẽtiam: nisi q pantera habet maculas albiores (ita dicit plin. li. viij) De pardo autem dicit aristo. li. viij. q; qñ pardus infirmatur comedit humanũ fimum gra medicine. et ideo venatores suspendũt stercus sup arborem: ad quã dum ascendit a venatoribus interficitur. Est aial libidinosum et coit cũ leena: ex cuius adulterio generatur leopardus. quere supra de leena. pardus captis catulis nimis ẽ seuus. vt dicit glo. super osee. xiij.

Pilosi sicut innuit glosa. super p ysa. xiij. monstra sunt ad similitudinem hominum. et dicũtur siluestres homines: qui z satiri dicũtur. Jsidor. autem li. viij. c. vi. dicit. pilosi sũt qui grece pauide: latine incubi appellantur. siue immuti ab incundo dicti passim cum animalib9. vnde incubi dicũtur ab incubendo id est coeũdo. Sepe enim improbi existunt mulieribus et eaz pagũt concubitum: quos demones gallidusios apellant. quia sepius hanc immũdiciã pagunt. quẽ autez incubonem vocãt: hũc romani fannũ vel ficariũ vocant. Item dicit papias. pilosi a grecis pauites: a latinis incubi vocãtur. quorum forma ab humana effigie incipit: sed bestiali extremitate terminatur. Idez dicit glo. super ysa. xxxiij. sed idem dicit alia glo. q; pilosus dicitur simia. Est aũt bestia monstruosa pilosa multũ z villosa: figurã humanã in multis repñtat. ẽre. J. de simia

Pigargus est animal mundum quo ad esum vt patz deu. xiiij. et est animal cornutum z batbatum sicut bircus. minus ceruo: maius bircocerno: sed longe minus. quere infra de tragelapho. ruminat sicut bircus. findit vngulam sicut ceruus. et est animal agreste magne velocitatis nemora habitat z deserta. bugautez dicit q pigargus est auis parua et depressa. vnde dicitur a pigo q est depressio. sed in deu. supponit pro animali qua dzupede: qđ est simile bircocerno. vt ibi innuit glo. nec asperatur ibi prima silla ba. vnde cum. b. non debet scribi: quidaz scribunt philargum. sed male. vt patz in libzis correctis.

Pigmei sunt homines parui statura cubitali: quos greci acubito pigneos vocant. hi montana indie tenent: quibus vicinus est occeanus (vt dicit papi) Sed dicit aug⁹. sic. pigmei tãtuz semicubitales sunt: qui tercio anno perfecte sunt etatis. vij. senescunt Dicũtur autem pugnare contra grues a quibus armati ferro aliquotiens deuincũtur. De pigneis autem dicit plinius. libzo. vij. c. iij. pigmei ceruos: vt sunt dozcantes nõ excedentes salubzi celo semper vernante. habitant in terra temperata mõtibus cõpositis ex parte aquilonis q̃s grues infestare fama est. qui madentes arietum et capzaz dozsis armati sagittis verno tempore cõgregato agmine ad mare descẽdunt. z ova z pullos gruũ pro viribus destruũt et consumũt. z hãc impeditõnem faciunt tribus mensibus qđ si non facerent: futuris auium gregibus resistere nõ valerent. De pennis autem earum z ouorum putaminibus sibi casas faciunt. vt dicit idẽ. et subdit aristoteles inquit i cauernis viuere pigneos tradit.

Porcus vt dicit Isido. libzo. xij. spurcus dicitur. Ingurgitat em se sceno z luto immergit limo se illimit. z in locis fetidis requiescit. vnde et ozatius. z amica lutosis. hinc spurcus vilis z spurius nuncupatur: cuius pilos setas dicimus: cum quibus sutores consuunt sotulares (vt dicit idem) Sunt autem pora quidam domestica. alij siluestres. masculi autem inter domitos dicuntur verres: eo q grandes habeat vires. femine autez dicũtur sues quasi pascua subigentes: id est subacta terra cibaria exquirentes. Inter siluestres masculi dicũtur apri id est feri. vt dicit Isido. De porcis autez dicit plinius. li. viij. c. li. porci nascũtur dentati. vt tradit vigidi⁹ mares non vltra trimatum generãt. porcus amisso oculo cito extinguitur: viq; ad xv. annos vel. xx. viuere potest. multis infirmitatibus subiacent porci: et quando infirmantur obliquum tenent caput volutati in luto. plus iacent in latere dextro: q̃ in leuo. pinguescunt. xl. diebus. iz magis si in principio sagmatõis. medi am per triduum patiũtur. mutuo se diligunt. mutuaz vocem noscunt. vnde vno clamante omnes occurrunt: z ipsum pro viribus iuuare satagunt et contendunt. Domestica propria hospitia domosq; petere discunt. z ad eas etiam sine duce redire de vespere cõsueuerũt (vt dicit idez) eundo et iacendo grimmũt: z dum dormiant maxie si fuerint bñ pinguef. Sũt autem porci fortioris somni in mato: q̃ in alio tempore anni. et hoc accidit eis ex fumis per calorem vernalem resolutis ab humoribus in hyeme in ipozum coz poribus congregatis. et ideo tunc suauius dormiunt et diutius propter resolutos mulcebres fumos ipsorum cerebzum tunc temporis suauiter opilãtes. in estate vero: et si multa sit humozum resolutio: fortis tamen fit eozũdem consumptõ et desiccatio: propter excessum estiualis caloris. et non fit tanta humozum generatio qui sunt causa somni. ꝓpter qđ non tãtum dormiunt in estate quãtum in vere. vt dicit auicen. In autumno autem z in hyeme sunt humores compacti ex frigiditate aeris eozum fozinsecus constringente. z ideo pauci fumi tunc temporis resoluũtur: propter excessum frigoris humores in corpore compingentis (vt dicit idem) Aristo. autem dicit de porco libzo. ij. porcus non efficit dentes omnino:

et est masculus plurium dentium ꝙ sit femina. Item aristo. libro. iij. porcus saltat post octauum mensem. et femina parit post annum. et qđ generatur ex semine maris ante vnum annum. est debile valde ꝛc. Item idem. Porcus habet consuetudinem. ꝙ si coierit prius cū aliqua tunc sui filij sunt pauciores ex secunda. et minoris corporis. et quādo porca virgo prius fuerit impregnata. parit filios minoris corpis. porca si fuerit multum pinguis. erit eius lac paucum post eius partuz. et meliores sunt filij qui nascuntur in hyeme. et peiores qui in estate. et meliores sunt filij qui generantur in iuuentute. ꝙ qui generantur in senectute. porcus autem cum impinguatur. potest coire omni tempore nocte ꝛ die. ꝛ magis in mane. Item libro. vi. cum parit porca. primo filio primaz dat mammillam. verus multum appetit coitum. nec dimittit mater saltare super eam quosq; declinent auricule. et multum est ordeuz bonus cibus porcis quando debent generare maxime decoctuz. Item libro. vi. porcis accidit triplex infirmitas. vna q̄ dicitur brancos. et est apostema in auricula et in mandibula. et sepius in pedibus. et caro que est in illo loco corrumpitur. et trāsit paulatim corruptio ad carnem vicinā. donec veniat ad pulmonez. et tunc suffocat spiritū et expirat. augmētatur hec infirmitas subito. et pastores porcorum quando primo cognoscunt infirmitatem presumūt membrum in quo est infirmitas. non enim curari possunt sine incisura. Alia autez accidit eis infirmitas que dicitur dolor ꝛ ponderositas capitis. et ex ipo moritur pars maxima porcoruz. Alia infirmitas est fluxus ventris. et vix habet remedium. quoniā interficit in tribus dieb⁹. et quando porci sunt grossi. tūc eos comedere moza allicit. et iuuat eos balneum quando aqua eius fuerit multum calida et mittūtur vene sub lingua eius. Item cibus diuersus impinguat porcos. ꝛ quidam cibi inflant. et quidam generant carnem. ꝛ quidam pinguedinem. et tam porci ꝙ porce delectātur comedendo glandes. quia earum temperāt carnes. tamen si porce comederent multum de eis abhorrient sicut oues. multa alia refert de eis aris. quere de apro. et infra de sue.

Pediculus cutis est vermis a pedibus sic vocatus (vt dicit Isi. libro. xij) plus enim pedum motu ꝙ morsu ledit cutem. ex humidis ꝛ corruptis vaporibus intercutaneis per poros resudātibus generantur (vt dicit cōstan. in viati) sepe inquit pediculi et lendes nascūtur in capite vel in cute ex purgatōnibus quas natura efficiens facit cōsumere inter cutem ꝛ carnez. Super quē locum dicit expositor. quidaz pediculi ex humore sanguineo generātur. ꝛ sunt rubei et grossi. quidam ex flegmatico. ꝛ sūt molles ꝛ albi. quidam ex colerico ꝛ sunt citrini longi veloces ꝛ acuti. quidam ex melancolico et sunt illi cinerei coloris id est subnigri et maculenti ꝛ motus tardi. vbi autem est nimia pediculoz multitudo in corpore multum plectorico et corrupto signum solet esse corruptōnis generalis. vt morphee siue lepre. vt dicit idem. Contra pediculozum autem molestiam valet capitis frequens ablutio. pectinatio ꝛ medicinalis mundificatio (nam vt dicit constan. argentum viuū cum cinere salicis eos necat. et hoc precipue si ex calido humore generātur. Idem facit litargicum id est plumbum vstum cū oleo et aceto. si vero generētur ex humore frigido valet scaphisagia. auripigmētum cum oleo ꝛ aceto. similiter aqua marina et salmaria cum aceto. scōm autem differentes naturas animaliuz sunt in eis differentie pediculozum. vt patz in porco cuius pediculus dicitur vsia sic dictus. quia vrit. nam vbi mordet adeo locū ardet. vt ibi vesice fiant. vt dicit idem Isi. libro. xij. quilibet autem pediculus tanto acrius mordet et ledit. quāto plus macrescat.

Pulex vermis est modicus molestus boibus maxime ꝛ infestus a puluere dictus. eo ꝙ a puluere potissime nutriat. vt dicit Isi. li. xij.

Est autez vermiculus mire leuitatis nō cursu sed veloci saltu: pericula euadens z effugiens. tempore frigido pigrescit: vel deficit estiuo tempore insolescit. quāuis autem non sit de ammātibus que proce-dunt per manifestam sexus cōmixtiōez. multiplicat tamen suam speciem p ouationem. quia ouа quedaz in se gignit: ex quoruz cōmixtione vel emissione vnicus pulex multos producit. vnde pulex alb⁹ quidē nascitur: sed quasi subito in nigre dinem cōmutatur. sanguinem appetit et carnem cui insidet terebrat z perfodit. li quidiozem partem intercutanei humo-ris suggit. et in parte corporis cui insidet suggendo sanguinez rubicūdum vestigiū derelinquit. dormire volentes acri mor-su impetit. nec etiam regibus si eoz car-nes paruus pulex tetigerit: quin eos mo lestet: parcere cōsuenit. eius siquidez ab sinthium est venenuz. Similiter z folia persicoz vt dicit constan. colloquintida valz contra pulices si trita z mixta cum aqua per loca vbi habūdant pulices aspe-gantur. Similiter z folia absinthij. quia vt dicitur eorum odore z sapore moriū-tur. propter saltus velocitatem: de facili non capiūtur. in caloze contra tempus pluniosum acrius mordet pulex.

vnicornus.

Rinoceron grece latine cornu in nare interpretatur. Idez est mo-noceron id est vnicornus: bestia sez sensissima sic appellata: eo p vnū cor-nu in media fronte habeat. quatuoz pe-dum ita acutum z validum: vt quicquid impetierit: aut ventilet: aut perforet (vt dicit Isido. li. xij) nam cum elephante se pe certamen habet: quē vulneratum in ventre prosternit. tante autez est fortitu-dinis vt nulla venātium virtute capiat Sed sicut asserunt qui de naturis rerum scripserūt virgo puella apponitur: que ve-nienti sinum aperit. in quo ille omni fe-rocitate depósita caput ponit. sicq sopo-ratus velut inermis capitur: z interimi-tur iaculis venatozis (bucusq; Isi. li. xij) Bre. sup Job. addit in moralibus ad ia dicta. rinoceron inquit fera ē nature om-nino indomite: et si quomó capta fuerit teneri nullatenus possit. impatiensq; vt dicitur illico moritur. De rinoceronte di cit pli. li. viij. c. xxi. rinoceros in nare ha-bens cornu id est in media fronte supra nares. hostis est elephantis. vnde suum cornu limat ad sara z acuit. et sic prepa-rat pugne: z in dimicatōne aluū impetit elephantis quē scit partem corporis esse molliorem. longitudo inest ei vt equo: sz crura multa breuiora. color etiam buxe⁹ sicut innuit idem li. viij. c. xxij. huiusmōi fere multe sunt species. sez rinoceron/mo noceron/egliceron. Est autem monoceron vt dicit idē. fera asperrima similis equo in corpore. z ceruo in capite: pedibus ele phanti: cauda apro: mugituz emittit gra uem. vnum cornu nigrū eminens: in me dia fronte habet. duoz cubitoruм hanc feram viuam negāt capi. Egliceron spe-cies dicitur esse vnicornis. et dicitur latī-ne capricornus: ab egla qō est capra z ce ros qō est cornu. animal est pusillum si-mile hedo: acerrimū nimis. in media frō te vnum gerens cornu. Item dicit plin⁹ ibidez q; in india sunt vnicornes boues habentes candidas maculas: et solidas vngulas sicut equi. Sunt z alimi quidaz indici vnicornes. vt dicit aristo. auicen. z pli. qui sunt sic dicti: eo q; vnum in fron-te habēt cornu inter aures. residuū autē corporis ipsoruм simile est corpori ona-groruм siluestrium asinoruм. sed talis monoceros est minoris audacie z ferita tis q; sint alij vnicornes. et dicitur mono ceros a monos qō est vnus et ceros qō ē cornu quasi in capite gestiēs cornu vnū. et declinatur hic rinoceron huius rinoce rontis/rinoceronti zc. similiter declinat monoceron monocerontis monocerontī. Inuenitur autez rinoceros z monoceros et tunc dicitur rinocerontis in genitiuo. et sic de alijs.

Rana a garzulitate vocis sic vo-cata: eo q; rane strepitum z so-nos vocis importunis clamoru-bus reddūt in palustribus vbi generan tur (vt dicit Isido. li. xij. c. liij. de piscib⁹) Ex ranis autem quedam sunt aquatice quedā palustres: quedā rubete. de quib⁹

ſupra dictuz eſt in littera·b· de buffone· Alie calamite· que ſic ſũt vocate·quoꝝ am inter arundines habitant et frutices· vnde et in calamis conuerſantur et ſunt valde parue ⁊ virides ⁊ mute ſine voce· Alie ſũt agrestule rane paruule in ſicco vel in aquis morãtes vnde ſic ſunt nuncupate·Eſt autem quedam ſpecies rane que miſſa in os canis facit eum obmutescere· ſed hoc multi negant (vt dicit Jſidorus·xvij). Ariſto·autem dicit de rana·li·iiij cp habet linguam ꝓpriam· quoniã anterius lingue ſue applicatur ori ſuo ⁊ quaſi ligatur· ſicut extremitas lingue piſcis luz poſterius ⁊ interius ac cõcauum·linguam habet abſolutam·et ꝓpter hoc habet rana linguam ꝓpriaz ⁊ eſt coax·⁊ nõ facit hoc niſi in aqua tãtum·et ꝓpre maſculus tempe coitus quando clamat femina·quia qõlibz animal habens vocem vociferat ⁊ clamat tempe coitus· rana autem multiplicat vocem quando ponit mandibulam inferiorez equaliter in aqua· et extendit ſuperiorem ⁊ p extenſionis conatum duaz mandibularum·lucent eorum oculi ſicut candele· et hoc de nocte· maxime quia coeunt de nocte pluſ cp de die·et omnes piſces nutriũt pullos ſuos preter ranam (vt dicit idem li·vij) quando autem primo in aqua foꝛmãtur rane videntur totaliter eſſe caput cũ quadam extremitate dependente ad modum caude·deinde dilatãtur totaliter in ventrem·ſublata cauda creſcũt ei pedes· et ipa rana in animal quadrupes tranſforꝛmatur·mouẽtur omnes rane preter buffonem vel rubetã potius ſaliẽdo cp gradiendo·nam vetus rubeta raro ſalit·rana igitur aquoſa eſt ſeu paludoſa/clamoſa/limoſa/venteroſa/timoroſa/ſubuentre maculoſa/venenoſa·⁊ ideo abhominabilis hominibus· ⁊ maxime odioſa· in terra viuit pariter ⁊ in aqua·

Salamandra vt dicit pli·li·x·c· xlviij·eſt ſimilis lacerte in figura·nunq̃ apparet niſi i magnis imbribus·deficit autem in ſereno· ⁊ tantus ei eſt rigoꝛ vt ignem tactu extingat ſicut glacies ſaniem lacteam oꝛe euomit· q̃ ſi homini s tetigerit coꝛpus toti defluũt pili·et qõtactum eſt coꝛrumpitur ⁊ in coloꝛem turpez cõmutatur· Salamandra itaq; eſt genꝰ lacertuli ſiue ſtellionis animal peſtiferum ⁊ ſumme venenoſum· nam (vt dicit plinius libꝛo·xxix·ca·iij) fructus arboꝛum inficit· aquas coꝛrumpit· ex quibus ſi quis comederit vel biberit moꝛ necatur·ſed ſi ſaliua eius pedem tetigerit· totum hominem inficit ⁊ coꝛrũpit· et quãuis tanta ſit in ſalamandra vis veneni· a quibuſdam tamen animalibus manditur loco cibi·inter medios ignes viuit ſola animaliũ (vt dicit idem) imo incendium igneum extinguit· et eſt genus ſalamandre cuius pellis eſt villoſa ⁊ piloſa· ſicut pellis vituli marini· ex qua fiunt aliquando cinguli ad vſus regum qui poſt longã vetuſtatez in ignem proiecti non exuruntur· ſed poſt diuturnã inflammatõem illeſi ⁊ purgati quaſi renouati ab ignibus extrabũtur·et ab illa pelle fiunt lignea in lampadibus ⁊ lucernis· que nullo incendio coꝛrumpũtur quere ſupra in littera·a·de anguium diuerſitate et inuenies ibi de hoc vermes·

Anguiſſuga eſt vermis aquatilis ſic dicta· eo cp ſanguinem diligit atq; ſuggit·potantibus inſidiatur· cum illabitur faucibus vel vbi vlpiam adheſerit ſanguinem hauriꝛit·et cum mimio cruoꝛe maduerit· euomit qõ hauſit· vt de nouo recentiorem ſuggat (vt dicit Jſidoꝛ libꝛo·xij) vermis eſt coloꝛe ſubnigri quibuſdam virgulis rubeis diſtinctus· coꝛpoꝛe mollis/oblongus ⁊ flexuoſus· os habet triangulum· et in oꝛe fiſtulam cum qua ſanguinez ſuggit·venenoſis inſidet· et ideo quando debet apponi membꝛo cauſa medicine· primo debet inuolui in vtricis ⁊ in ſale· vt ſic compellatur euomere ſi quid forſan hauſerit venenoſum in aqua tepida·et tempore calido citius membꝛo ſe applicat ad ſuggendum·

Stellio nomen ſumpſit a coloꝛe Eſt enim beſtiola tergo depicta lucentib⁹ gattis in modũ ſtellaꝛ de q̃ d·oui·Aptũq; coloꝛi nomen habet·

varijs ſtellatis corpore guttis (vt dicit Iſido. li. xij) vbi ſubiungit. ſtellio autez adeo ſcorpionibus eſt contrarius: vt viſo eo pauorem bis afferat z torporem (plinio vero) dicit q ſtellio maxime de roze viuit: et quāuis ſit animal pulchrum et depictum multum tamen eſt venenoſuz quia (vt dicit pli. li. xxix. c. ij) ex ſtellione peſſimū fit medicamētum. nam cum fuerit mortuus in vino faciem eoz qui bibunt lentigine abducit. ob hoc eū in vino vnguento necant qui forme muidēt meretricum: cuius remedium eſt oui vitellum mel z vitrum. fel ſtellionis tritū in aqua muſtelas dicitur congregare. z eſt ſtellio genꝰ lacerte reptile z quadrupes habēs pedes latos z digitos ſaſſos ad modum manus: quibus repit ad domorū et murorum rimas in quibus facit cauernas ſuas. z mutat ſpolium ſuū in ſenectute ſicut ſerpens. vt dicit idem. et latitat in hyeme in cauernis: z bebetatur viſus eius. In vere autem erigens de cauerna ſentiens defectum viſus mutat locum: z querit ſibi locum et cauernam ad orientem. et continue aperit oculos contra ſolis ortum: donec in oculo deſiccetur humor et cōſumatur nebula q oculis caliginem inducebat. Super proverbū autem li. c. xxx. innuit glo. q ſtellio eſt animal velociſſimum et tamen non pennatum. ſed tātum velocitate pedum repit z ſcandit ad ſublimitatem domoz ac murorum.

SErpens eſt dictus: eo q occultis ſerpit acceſſibus. non graditur publice z aperte: ſed ſquamarū miſibus repit occulte (vt dicit Iſi. li. xij) de cuius natura hic nō proſequor. quia ibi ſupra in littera. a. vbi agitur de angue omnia ſunt prolixius explanata. tamen quaſdaz notas proprietates z vulgaritas hic breuiter inſerere nō pigebit. Dicebat ioban. de ſancto egidio de ſerpente ſic. formidat nudum. dicit enim q inſilit in veſtitum. ſputum ſit ſibi venenoſum quia ſaliua ieiuni hominis venenuz eſt ſerpenti. pugnat pro capite in quo dicit eſſe ſedes cordis carnem frigidam habere dicitur. quia frigide eſt nature. pectore ventre incedit. hoc dicitur quia rectis nō graditur anuis ſed ſingulis ſerpit. ſe renouat. loca mucida lingit: id eſt loca putrida. obumbrat: id eſt loca vmbroſa amat. reſpicit oblique: quia lateraliter nō directe. tranſfigit aculeo z dente. flectitur in ſe: quia tortuoſus eſt et non rectus. abſcondit lepram: quia comeditur ne talis infirmitas reueletur. non ceſſat vertere linguaz: quia ſerpens ſemp movet linguam ex vi venen. eſurit z patit. diu enim ſuſtinet famem. claudit ſuā aurem ne audiat incantātem. vinoq venatur. ſibilat anteq mordeat. interimit omne q mordet. auis hoſtis: quia flatu meteremit eas. iacta reſumit: quia venenū q eiicit iterato reſumit.

SImia grece a ſuppreſſis naribus eſt vocata. vnde et ſimias dicimus: eo q ſuppreſſis naribꝰ ſint z facie feda rugis turpiter follicantibus alij dicūt ſimias a ſimilitudine ratōis nominatas: quia in multis actus hominis imitātur. ſed hoc eſt falſum. vt dicit Iſido. li. xij (et ſubdit) ſimie ſunt clemētorum ſagaces noua luna exultant media z caua triſtantur. quādo habet duos fetus: fetū quē plus amat in brachio ſuo portat quē vero minus diligit humeris geſtat: quando ſibi inſtat neceſſitas fugiendi. Cum vero arctatur ab inſequēte fetum brachijs portatum proijcere cōpellitur: et alio qui humeris inſidet preſſa: tardior ad fugam redditur. et ideo a venatore facilius et citius puenitur. Simiarum autem quinq ſunt genera. vt dicit idem. ex quibꝰ circopetici caudas habent. ſimia em eſt cū cauda: quā quidam climam vocāt. Sunt z alie que cenophale ſunt dicte: quia facile canibus ſunt ſimiles ſed corpus habent ſimiarū. Sunt etiam ſpinge villoſe: comis et māmis prominentibus faciles ad feritatis oblivionem. Sunt et ſatiri facie ad modum grata et geſticulantibus motibus inquieti. Sunt et callitrices que toto pene aſpectu a ceteris diſtant. nam in facie ſunt prolixa barba z lata cauda. vt dicit Iſi.

Item dicit plī libro· vīj· c· liiij· vbi dicit simiaꝝ genera figure hominis sunt ꝓxima· caudis inter se distinguūtur· mira solertia visa singula facere nituntur· vnde calciare se solent calceis a venatoribꝰ ex industria derelictis/ ⁊ sic facile capiūtur· nam dum se volunt calceorum ligamentis constringere/ et calciamenta ꝓut viderāt a venatoribus facere suis pedibus coaptare anteꝙ possint se a calceorum vinculis expedire a venatoribꝰ sepissime capiūtur· Item plī ibidem· similarum erga fetū est maxima affectio· nā mansuete ⁊ mansuefacte intra domos catulos quos pariūt/ ommibꝰ demonstrāt/ tractariꝙ gaudent ⁊ gratulantes et sibi applaudentes cognoscunt (hucusꝙ dicit plī) dicit tamen idem libro eodem· c· xxij· sunt in india simie toto corpore candentes/ quas indi ozsei capiunt ⁊ venātur· De simia autem dicit anicen· li· ij· cōmunicat simia in forma cum homine/ et in pilositate cum lupo· et sunt alique simie prauorum motuū atꝙ morum/ et earum dentes sunt sicut dentes canum/ et morsus malignosus/ et maxime illaꝝ que habent caudas· Alie autem sunt villose anterius preter faciem/ et taliū dentes sunt sicut dentes hominis/ ⁊ alia habent sicut homo/ et oculos subrufos/ ⁊ asperos/ et acutos· et māmas in pectore/ ⁊ manus ⁊ pedes et digitos sicut homo· ⁊ potest ambulare super duos pedes/ quia habet caput caneum· et ei immittitur sicut homo· et hec habent pauca animalia/ preter hominez/ et maxime quadrupedia· vt dicit aristo· In vulua autez assimilatur mulieri· et virga masculoꝝ est sicut canis/ ⁊ interiora eius sunt sicut hominis (hucusꝙ auicen) hec eadem dicit aristo· libro ij· vbi dicit· sunt animalia cōmunicātia in natura hominis quadrupedia· vt simia ⁊c· vnde recitat omia suprādicta· Est ita ꝙ simia bestia monstruosa/ tamen hominis nature repsentatiua· disciplīne susceptiua· vnde ad saltādum ⁊ variis modis ludēdum informatur· bestia siquidē est indomita ⁊ malignosa ex natura· sed verberibus ⁊ cathenis ꝓ violētiam edomatur· trunco oppīmitur sive blocco/ nec libere discurrere ꝓmittitur/ vt eius insolertia reꝓmatur· cibis omnibus vescit et in mūdis delectatur/ propter qō in hominū capitibus vermes querit/ quos inuentos in os proicere non dedignatur· Simiaꝝ carnes desiderat leo/ quia eius esu dicit conualescere quādo grauiter infirmat· vt d· Isi· ⁊ plī· quere supā de leōe

Sirena sirene vel siren sirenis dī monstruz marinū qō dulcedine sui cantus trahit nautas ad periculum· vnde dī a siren qō est tractus· vt dicit bug· Glo· autez zsup ysa· xiij· g· dicit sirene sūt serpētes cristati ⁊ alati· alij autez dicūt ꝙ sunt pisces marini in specie mulierū· Papi· autez dicit· sirene sūt draconēs magni volantes et cristati· vt quidāz putant· ysido· aūt li· xx· vbi agit de portētis dicit sic· sirenes tria fingūtur fuisse· ex parte virgines/ ⁊ ex parte volucres vngulas ⁊ alas habētes· quaꝝ vna voce altera tibia/ tertia lira canebat· q illectos nauigātes sub spē cantꝰ ad naufragium ptrahunt· scōm veritatem aūt meretrices fuerūt que transeūtes/ ad egestatem ducebant· ficte sunt poucere ad naufragium nauigātes· Dicit aūt Isi· li· xij· in arabia sunt serpētes cum alis que sirene vocātur que plus curzūt ꝙ equi· et dicūtur volare quorum virus tātum est vt ante mors ꝙ dolor sentiatur· De sirena autez dicit philologus· sirena est mōstrum marinum ab vmbilico sursum habens formā virginis inferius figuraz piscis· hec belua in tempestate gaudet· in sireno aūt dolet· hec dulcedine cantus facit dormire nauigātes/ quoscūqz viderit cōsopitos ad nauē accedit/ ⁊ quē poterit rape secū ducit· ⁊ ꝓferens ipm ad locum siccū· primo ipm secū coire cogit/ qō si noluerit vel nō poterit ipm perimit ⁊ devorat eius carnes ⁊ transglutit· de talibꝰ mōstris legit i hystoria magni alexādri·

Scorpio vt dicit Isido· li· xij· est vermis terrenus bīs in cauda aculeum amarum sic grece dictus/ eo ꝙ cauda figat· et armato vulnere venena diffundit· cuius ꝓprium est/

vt palmam manus non ferat neq; ledat vt dicit idem· et dicitur scorpius a scorte qđ est dulce ⁊ poio pois qđ est fingere· qz in anteriori parte blandicias fingit· in posteriori pungit· ⁊ a scorpione aut verme per similitudinem dicitur· iubus aculeatus vel flagellum virge nodosuz· Item scorpius dicatur signum in celo· quia sole existēte in illo signo primos frigoris aculeos tunc sentimus· vnde oratius· Matutina parum tunc cautos frigora ledūt Item scorpius est sagitta venenata arcu vel tormētis excussa que dum ad hoiem venerit dū infigitur virus diffundit· vnde ⁊ nomen accepit· De omnibus bis dicit oratius· Scorpius est signuz vermisq; sagitta flagellum· De scorpionibus aūt dicit plī· li· xi· c· xxvi· scorpiones pariunt vermiculos quorum specie ⁊ perimūt importuna peste veneni sicut serpētes· per triduum valde ledit scorpionis venenū· et post lenta morte perimit· nisi citius sit bi occurratur· letali ictu percutiūt virgines· quādo eas feriunt· similiter ⁊ feminas sed non tam cito· viros autem maxime ledunt matutino· quando exeunt de cauernis primusq; ferierint aliquē ictu letiunum infundunt venenum· semper cauda parata est percutere· nullocq; momento cessat a lesione si ei datur occasio ledēdi· et obliquo ictu ⁊ inflexo feriunt ⁊ venenum candidum eos infundere dicunt Apodeus auctor nouem descripsit scorpionum nociuorum genera per colores· gemīnos habent quidam aculeos et inter hos sunt mares seuiores· et maxime tempore coitus· et bi sunt ceteris graciliores ⁊ longiores· omnium autez venenuz in mendie magis est nociuū· quando solis ardoribus canduerint· vel calefacti fuerint· similiter quando sitiunt habent quedaz internodia in cauda· quāto plura· tanto peiora eorum sunt venena· et aliquando sunt illa internodia sena· aliquando septena· Tradit autem apolodorus quosdaz in affrica habere pennas et illi sunt valde nocui· et hos quidam venefici· qui questus gratia colligunt diuersarum terrarum venena· illos alatos scorpiones deferre in italiam sunt conati· sed infra regionem italie viuere nullatenus poterāt· videtur tamen aliquādo in italia sed sunt innocui· In sitia p cutiunt pozcos nigros qui citius moriuntur si in aqua post ictum se immerserint homini a scorpionibus percusso· cinis eorum potatus in vino est remedium· submersi etiam in oleo succurrunt periculo qđ pungendo animali induxerūt· nullus animal ledit scorpio carens sanguine· et sunt quidam scorpiones qui pariunt vnos fetus quos mater quādoq; deuorare dicitur· sed vnus qui magis est solers scandit super dunes matris vbi tutus residet a cauda ⁊ a morsu· hic genitorem interficit· ⁊ fraterne cedis vltor extitit· ⁊ hoc prouide fecit natura· ne pestifera progenies nimiū propagetur (huc usq; plī· libro· xij) Dicit autem aristo· li· viij· q; scorpiones qui comedunt venenosa sunt peioris veneni· et dracones quidam comedūt scorpiones· ⁊ illi sunt pessimi· contra punctura autem scorpionū multa sunt remedia· vt patz supra li· v· de morbis ⁊ venenis·

Vs vt dicit Isiō· a subigēdo est dicta· eo q; terram rostro subigit propter cibum· terram enim subigit et subuertit vt dentibus pueniat ad radices· Plīnius autem libro· viij· c· li· dicit suillum pecus circa vernū equmoctiū cōcipit bis in anno· ⁊ parit· quatuor mēsibus in vtero trahit· viginti filios q; q; producit· sed educare nequit· ⁊ aliquādo omnes deuorat preter primum· illū magis diligit qui primo de vtero exit· quia ei magis est naturalis· et ei semper primo primam māmillam porrigit (vt dicit plīnius· solinus· et aristo· libro· vi) Est autem animal immūdum ⁊ gulosum auide deuorans quodlibet fetidum et immundum· balneum putat lutum· et reuoluendo se in luto ⁊ quiescendo impinguatur· vt dicit aristo· libro· viij· ⁊ impinguatur· precipue in quiete· et septena pars cibi sui transit in pilos ⁊ in sanguinem et in consimilia· et cum parit crescat et corpus marcescat· qz nutrimētum

transit ín lac vnde eius filij nutriũtur· et quando habet iuuenes magne est ferocitatis· z pugnat pro eis contra lupũ· Alias eius ꝓprietates quere supra ín lra p· de porco· et ín lra· a· de apro·

Taurus est bos masculus nõ castratus· vt dicit Jsido· z est grecum nomen sicut bos· Jndicus autez tauris (vt dicit Jsi· li· xij) est color fuluus z velox permicitas· pilis ín cõtrarium versis· caput circũflectit flexibilitate qua vult tergi duricia· omne telum respuũt munitu feritate qui sub arbore ficus alligati oĩem amittunt feritatez· et subito mansuescũt (vt dicit Jsi· li· xvij) quere supra de ficu ín littera· f· Est animal superbum z ceruicosum cuius maxima fortitudo est ín collo z ín cornibus ac ceruice· vnde pli· li· xviij· c· xlv· generositas tauri patz ín aspectu z ín tocua fronte· z ín auribus fetosis ac ín cornibus z ín procinctu dimicatõnem ꝓpofferẽtib⁹ cuius tota cõminatio ín pedibus stat· quibus ín altum spergit arenã et ex tali spersione singulariter inter animalia marcescat (vt dicat idem) Aris· vero li· ij· Taurus habet epar rotũdum· simile epati hominis· z pascitur sol⁹ ante tempus coitus z amozis· et tunc vaccis se associat· vt dicit idem li· vij· et tunc contra alios fortissime pugnat· Jtem ín eode m· tauri impinguãtur ab herbis et gramis generãtibus ventositatem ab extremitatibus pisarum z fabarum z huiusmodi· et si quis scinderit parũ corium et cum fistula sufflando parum cutem a carne eleuauerit· et p⁹ ei dederit ad mãducãdum impinguabitur· z impinguat cum dulcibus cibis· sicut cum ficubus et vuis passis· Jtem li· vij· tauri faciũt contrarium equis· quia nisi aqua fuerit frigida z pura non curant potare eã· Jtem idem li· vij· ꝓpter vrozes pugnãt tauri z qui vincit salit super feminam· et cum debilitatus fuerit p multitudinem cor⁹ venit victus cõtra eum· z pugnat· z qui tunc vincit salit super feminã quasi gaudens de triumpho· z tauri vtũtur coitu post annum et forte post octo menses· sicẽ et vacce· quere infra de vacca· Tauri autem quãdiu nõ sunt castrati feroces sũt et superbi· sed ablatis testiculis effemĩati reddũtur· z pigri imbelles penitus et mansueti· crescunt tamen corpore z impinguescũt· z aratroz iugo mansuescũt· quere infra de vitulo castrato· Jtem ín li· xix· ín fine dicitur· ꝙ tauri habent forticores neruos z ligamenta id est lacertos ꝙ boues· quia ín castratis omnia corporis mẽbra emolliscũt· z ín corde tauri inuenit sepe os· sicut ín corde cerui· Sũt autem quidam tauri agrestes· vt dicat pli· li· viij· c· xvij· Sunt inquit tauri atrocissimi siluestres ceteris maiores z velociores· colore fului z oculis ceruleis· pilo ín contrarium verso rictum ad aures extendentes· cornua mobilia habent q̃ ad alterutrum ín pugna mouent· terguz habent durum ad modum silicis· ita ꝙ vulnerari non possunt· feras omnes venantur· nec aliter possunt capi· ꝙ ín foueis· capti semper feritate intereunt· et p̃ indignatõne moriũtur·

Tragelaphus est dict⁹ hircocernus· a dragos qđ est hircus· et elephos qđ est ceruus· Et dicit Jsidoli· xij· tragelaphi a grecis sunt nominati· quidaz sunt eadem specie· vt cerui· villosos habent armos vt hirci z mẽtum premissis hirsutuz barbis· De his autem dicit auicen· li· ij· quedã agrestia aĩalia habent cornua tortuosa vt hirco ceruus· qui tragelaphus dicitur· z pedes eius habent soleas· z corpus eius crescit ad quãtitatem cerui· z sunt fortes valde et facies eorum declinant· z cornua eoz sunt sicut hinnuli·

Talpa est quedam bestiola ad similitudinem muris· de qua dicit Jsido· libro· xij· ꝙ sit damnata cecitate perpetua ín tenebris· Est em̃ a bisq; oculis· rostrum habet ad modum porci cum quo terram fodit et humum egerit et radices sub terra comedit z corrodit· solem odit et fugit· nec diu potest viuere sup terrã· nigrã habz pelliz villosaz z mollẽ· crura breuissima z pedes latos z p digitos distictos ad modũ man⁹

Aristo autez dicit de talpa sic omne animal generans sibi simile habet oculos p̄ter talpam que non habet oculos apparentes: sed si quis inciderit corium subtiliter inueniet interius vestigia latentiū oculorum et putauerunt aliqui q̄ illud corium rumpitur pre angustia quando incipit mori et tunc incipit aperire oculos in morieꝺo: que eos clausos habuit in viuendo. Dicit ad hoc plinius libro x. c. xlix. liquidius audiūt talpe obrute terra denso atq; surdo nature elemento et si hominem audierit: loquentem fugit a remotis.

Taxus est melus animal scz ad quātitatem vulpis cuius pellis valde est hyspida et villosa et dicitur melota vt dicit glo. super illud verbum circuierunt in melotis tē. hebre. xi. De hac bestia salicz de taxo siue de melota. dicit pli. li. viij. c. xxxix. est et melis quedam solertia. quādo enim eos canes insequūtur: anhelitum et flatum retinēt retinendo autem extendūt: et sic morsus canum et ictus hominū arcent. futuram preuident tempestatem. et ideo sibi faciunt cauernas subterraneas diuersos exitus continētes. vnde quando flat ventus aquilonaris obturant caudatum villositate introitum aquilonarem et apertum tunc dimittūt australem et econuerso. In eisdem autem latibulis sibi puident in pastu cōtra hyemē: et si q̄nq; eis defecerit cibus: eis p abarijs erit somnus (vt dicit idem) Sunt enim de generib⁹ animalium que in hyeme se abscondūt et p magna parte de somno viuunt. vt supra de mure dictum est. quere supra de mure Est quedaz spēs taxi (vt dicit philolog⁹) qui abscondit cibos contra hyemem: et vna cum fetu colligit et reponit. et veniēte algore hyemis timēs masculus ne cibi collecti nimis cito deficiāt. fetum ab esu repellit: et ipam ad saturitatem comedere nō permittit: que pacem simulans et quasi taxo masculo cedens: cauernaz latenter exit. et p partem oppositaz latibulum intrans ignorante masculo fauces aperit: et diu aggregatos cibos deuorat et consumit. Hec bestia vt dicat idem. vulpem odit et cum eo dimicare consueuit. sed videns vulpes q̄ propter duriciem et eius villosam pellem ledere non potest se victum simulans fugaz petit. et dū taxus predam querit vulpes eius latibulum subintrans vrina et aliis immundicijs taxi cubiculum inficere consueuit. cuius fetorem abhorrens melus defecatum domicilium derelinquit. et aliā mansiunculam necessario sibi querit.

Tigris est bestia ad fugam velocissima ad modum sagitte. sic enim persi sagittas vocant. vt dicat Isido. li. xij. est enim bestia variis distincta maculis: virtute et velocitate mirabilis. ex cuius nomine fluuius tigris appellatur: eo q̄ rapidissim⁹ sit omnium fluuiorum. tigrides enim magna hircania gignit (bucusq; Ysi) dicitur aūt hic tigris huius tigridis pro bestia. sed pro fluuio vero hic tigris huius tigris. quere supra de flumimbus. De tigride autem dicit pli. tigrides hircani vndiq; ferunt: que sunt animalia tremende velocitatis: et maxime cognoscatur dum capitur. totus enim fetus qui semp viscosus est ab insidiāte venatore rapitur. et in equo velocissimo subito deducatur: ac vbi fera spoliatis catulis vacuum cubile reperit: fertur preceps odore ferentis catulos inuestigans. venator autem audiens fremitum insequētis abijcit vnū catulum: quē illa tollit: et ad suum latibulum morsu ducit: quo reposito in cubili: concito cursu iterū redit. interim raptor cum residuis nauem scandit. et illa irrita et frustrata feritate pro nullo vltra seuit (vt dicit pli. li. viij. c. xix) masculus aūt de fetu penit⁹ nō curat. vt dicit idez qui aūt omnes catulos deferre cupit specula magna in vimine derelinquit. q̄ mater insequēs in via inuenit in eis se intuens de sua imagine filios esse credit. circa autem suā vmbram detenta: et circa filiorum extractōnem de vitro occupata dat raptori spacium fugiendi: et sic per vmbram decipitur: ne raptorem pro catulorū liberatōne vlterius p̄sequatur.

Tinea vt dicit Isi. est vestimẽtorum vermis dicta: eo q̃ teneat et eo vsq; vestibus insideat quousq; corrodit. z ex vestium corruptõe gignitur: quãdo scz vestis aliquãdiu in aere grosso comprimitur. nec vento pfunditur. z in puro aere libere nullatenus explicatur. Insensibiliter autem panni superficiem cõsumit. z cum sit sensibile animal infra panni substãtiam se occultat. q̃ vix vnq̃ videri oculis se permittit. amara z odorifera timee fugiũt. ad vestes respersas talibus de facili nõ accedunt. et ideo folia lauri/ cypressi/ z cedri/ et hmõi posita in cistulis vestes ibi repositas z libros corrumpi a tineis nõ permittũt. vt dicit constan. Est autem quedam scabies capitis que ꝓpter suam tenacitatez et adherẽtiam tinea est dicta. De qua quere supra libro. v. vbi agitur de capitis infirmitate.

Teredones vocant greci lignozũ vermes: eo q̃ terendo edant. vt dicit Isi. li. xij. ex humore autez corrupto in arboribus derelicto: sub corticibus arbor. z in medullis generãtur. maxime autem in arboribus generãtur: quãdo importuno tempe arbores resecãtur: vel plantãtur. vt dicit idem. z hoc est in pleniluio potissime quando humiditas que lunari virtute cũ corpibus tunc habũdat non digeritur ꝓpter eius superfluitatem nõ regitur a natura. z ideo necesse est vt talis superfluitas corrũpatur: ac in vermes z in putredinem cõuertat. quere supra de effectu lune. li. vi. teredo itaq; ligni vermiculus est in substantia mollissimus. z tamen corrodit z cõminuit durissima ligna/ et subtiliorem puluerem q̃ posset lima vna facere. quere infra de vermiculo.

Testudo est animal sic dictuz: eo q̃ tegmine teste sit optum. in camere modum. vt dicit Isi. li. xij. et sunt quatuor genera scz terrestres. maritime. lutarie scz in paludibus viuẽtes et fluuiales. et tradunt aliqui q̃ etiã est incredibile tardius ire nauigium testudinis pedem dextrum deferens. vt dicit Isi. li. xij. De testudine autez quere supra in littera. l. de lima.

Tortuca inter testudines computatur: eo q̃ inter testas durissimas clauditur: inter quas se recolligit: quando ab aliquo molestatur. Est autem eius duplex species: scilicz fluuialis z terrestris. fluuialis autem tortuca mortifera est z venenosa. terrestris vero que habitat in domibus vel in siluis mũda est z comestibilis. Est tamen horribilis in aspectu z deformis. ponit autem ouа vt gallina: sed pallidiora et minora. Est autem animal quadrupes habẽs pedes paruos sicut rana. et caput paruum sicut serpens: z testas duras diuersis maculis deformatas. carnes vero eius que habitat in nemoribus sunt medicinales: z sũt virtutis resumptiue. vnde valent ethicis ptisicis et consumptis. De tortuca autem marina dicit aristo. libro. viij. tortuca inquit marina comedit omnia z eius officium est fortius omni ozi cuiuslibet animalis. quoniam si acceperit lapidem in suo ore frangit eum. et exit ad ripam z pascitur herbis: et cum reuertitur intra aquam ascendit et natat: ita q̃ desiccatur dorsi superficies a sole: quoniaz illi non leue est q̃ in aqua profundetur. Item libro. xij. animal habẽs squamam plumam aut corticem non habet vesicam ꝓpter paucitatem potus quia superfluitas potus transit in plumas: z alia: preter tortucam quoniã pulmo tortuce maxime est carnosus. sanguineus similis pulmoni vacce z pulmo tortuce siluestris ẽ maior q̃ debet esse. quia corpus eius ptinet in testa spissa. z ꝓpter hoc non dissoluitur: nisi in carne tãtuz. z propter hoc fuit in tortuca vesica: vt recipet superfluitatem sicut vas: et valde parua est. vesica enim est in omnibus aialibus habentibus pulmonẽ sanguineum et ideo sola tortuca inter aialia habentia duros cortices habet vesicam z renes.

Tacca tauri est feta dicta quasi boacca (vt d. Isi. li. xij) Est aũt aial lasciuũ z luxuriosũ. qz vt dicit li. vi. vacce ꝑ ānũ mouẽtur ad coitũ

et forte post octo menses et tempus impregnatōnis vacce est p nouem menses. et partus erit in decio .et vacce coit⁹ assimilātur maribus ⁊ efficiūtur silvestres ita q nō possunt eas domare pastores. et desiderium vaccaꝝ manifestatur p tumorem vnguiū:et suos mugitus cōminuos.quoniā vacce mugiūt cōtra coitum ⁊ saliunt super tauros ⁊ sequitur ipsos et cum eis stant. Item in eodem dicit in fine.dicunt boues q tempus impregnatōnia eaꝝ est .x. mensiū.⁊ si ante hoc tempus pariatur fetus nō viuet. nec sue vngule complebūtur.⁊ in maiori parte pariet vnū et forte duos.et femine viuunt in maiori pte.xv.annis.et mares similiter.sed quādo castrātur efficiūtur fortiores et viuūt.xx.annis.et post partum habet lac bonū.ante autem nihil habet.et si habuerit nihil aut paruꝫ valet.et cum primo coagulātur lac vacce efficitur sicut lapis.hoc autem ei accidit cum miscetur aque.vacca vni⁹ anni raro se miscet tauro nisi post annū.et quādo vacce multotiens impregnātur ⁊ faciūt plures filios signū est(scōm q putant boues)q in hyeme multa pluuia erit.Item in grege viuunt:⁊ si a grege recesserint sepe pereunt.quoniaꝫ a bestijs comedūtur. Item ommiū animaliū sunt voces fortiores et grossiores in masculis exceptis vaccis que vocem habent masculis grossiorem. Item vt dicit idem.vacca cornua habet fortia et grossiora ⁊ magis nodosa q̄ masculus.nō tamen ita magna.sed si calefiant possunt flecti in omnez ptem.et q̄n infirmātur in pedibus est eis medicina si inter cornua oleo ⁊ pice. et alijs medicaminibus mungātur. Item dicit idem q vacce diligunt bibere aquā daraz.tur bibam vir aut nunq̄ bibunt.et eis accidit podagra:⁊ ex hac infirmitate moriūtur. et signum est quādo submittunt aures suas ⁊ nō comedunt (vt dicit idem) vacca impinguata ingum abijcit cui est consueta:in imus pasta optime est subiecta.in fimo prio iacens impingueſcit.⁊ quāto plus a laboze ei parcitur:tāto torpet amplius ⁊ pigreſcit. punctā testo io

est musca bouina:caudam erigit:⁊ miro modo insaniens per campos circuit ⁊ discurrit.

VAcca aliquādo est agrestis.de qua dicit auicen.⁊ etiaz aristo. Est inquit vacca in terra partorum habens cornes in collo sicut equi.et est corpus eius ad quātitatem cerui.vñ à multis equiceruus vocat.⁊ talis vacca caret cornibus ⁊ habitat in montanis et est silvestris:⁊ habet pulchros oculos et sunt acuti visus:et quādoq̄ habēt cornua vacce huiusmodi.sed sunt parua ad modum diminuti.et sunt curuata versus tergum:sicut cornua capri.⁊ in corde eius inuenitur os sicut in corde cerui ⁊ camelli.et illud os quādo incaleſcit:⁊ sanguis titillādo mouet cordis neruos.et est cā excitans animal ad motum letitie ⁊ exultatōnis. vnde ex tali titillatōne quasi subito se erigit caput mouet salit velocius et discurrit. Item dicit aristo.li.viij animalia inquit que non possunt habere iuuamenta a cornibus habent iuuamenta alia a natura.sicut dedit velocitatem ceruis ⁊ agrestibus vaccis q̄ cornua habent incurvata.⁊ nō possunt propter magnitudinem defendere totuz corpus.⁊ ꝓpter hoc dedit natura agresti vacce aliud iuuamētum scz electōnem stercoris quo erurit canes qui ex vicino sibi inimiū appropinquāt. alij etiam canes qui stercora talium vaccaꝝ inueniunt circa ipōrum odorem se occupant:quousq̄ imbelles bestie fugiant periculū ⁊ evadūt. De hoc quere supra in littera.b.de boue et de bubalo qui est bos agrestis.

TItulus a viroze etatis est dict⁹. vt dicit Isiō.li.xij. nam statim quādo nascitur a virtute ꝓpria ad querenda matris vbera erigitur ⁊ leuatur.matris vberibus statim reficitur et lactatur.materna lingua ab omni immūdicia cōtracta ex vtero abstergitur ⁊ purgatur.nascitur ei sicut ⁊ equo in fronte pustula quedā nigra quā magistroze a moris asserūt mētiuū.hanc pustulā mater statim amputat ⁊ detrūcat. nec eum admittit ad vbera nisi predictum virus

auferat et prescindat. Idem dicat aristo. de equa et de eius pullo similiter auicē quere supra in lra. e. de equa. Vitulus matrem diligit. z eius mugitus sequitur et cognoscit. vbera que suggit fronte excutit. et sic uberiorem lactis effusionem a matre querit. lacte satiat⁹ salit hilaris et discurrit. saliendo autem a matris vestigijs non discedit. Simile dicat aristo. libro. viij. q vituli castrātur post vnum annū. et si non castrētur illo tempe erūt parui. et est castratio vitulorum scōm hūc modum. prosternuntur vituli in terra. z scindit⁹ eorum et exprimūtur. aliās expellūtur. testiculi. et erigūtur eorum radices ad superius. et eorum nerui. z ligatur scissura quousq; exeat sanguis extra. z si accidit apostema cremabunt testiculum abscisum. et ponūt cinerem sup apostema. et sic locus sanatur. Est autez in marī quedaz bestia habens similitudinem vituli. ꝓter qō vitulus marinus nūcupatur. hec parit in terra more pecudum. canū more coit. nunq; parit plusq; duos. educat māmis fetum nō ante sextū diem. alias nō ante. xi. diem. ducit fetus ad mare. sed deinceps assuefacit eos ad natandum. difficulter interficiūtur capite illeso. mugiunt sicut vituli. ꝓter qō vituli nuncupātur. voce et vultu populuz salutant cum maxima disciplina. nulliuz animal grauiori somno ꝑmitur. pennis quibus in mari vtūtur humi vice pedū serpunt. pelles habent hirsutas z crinitas sicut vituli. que detracte sensum equoris retinent. semperq; maris estu recedente horrescunt. dextre eius pinnule vim soniferam dicūt messe. somnosq; prouocat si supponat capiti (bucusq; pli. li. viij. c. xij).

VRsus est vocatus. eo q ore suo formet fetus quasi orsus. vt dicat Isido. li. xij. nam aiūt eos informes generare partus. z quādam carnem nasci quā mater lambēdo mēbra cōpomit vnde ē illud. Sic formet lingua fetum quē protulit vrsa. zc. sed hoc immaturitas partus facit. demiq; xxx. die generat. vnde euenit q precipitata fecūditas informis procreetur. Vrsorum caput est inualiduz. vis maxima in brachijs z in lumbis. vñ interdum erecti insistunt. vt dic Isi. li. xij. in. c. de bestijs. vel dī vrsus ab vrgēdo. quia fortiter vrget ac stringit quē apprehēdit. De vrsis dicat pli. li. viij. c. xxxvij. vrsoz inquit coitus in inicio hyemis. nec vulgari quadrupedū more coeunt. sed ambob⁹ cubātibus z pplexis recedūt deinde abmuicē z intrant specus sepatim in quo pariūt. xxx. die z nō plures q̄. v. sunt fetus candidi. et informis caro paz maior q̄ sint mares sine ocul⁹ et sine pilo. vngues tn pminent. hūc lābendo paulatim figurāt. nec videt boies quicq; rarius q̄ vrsos coeūtes vel parientes. ideo mares quadragenis diebus latent. feie quaternis mēib⁹ latibula sua edificant cum ramis z frondibus. z sunt penetrabilia imbribus. q; molli fronde cōtecta primo. bi diebus bis septenis tā graui somno oppriminūtur vt nec vulneribus valeant excitari. tūc pinguescūt miro mō. et sunt ei⁹ adipes apti cōtra pfluuium capillorum. post hos dies residēt ac prioz pdaz fructu viuūt. fetus frigentes opprimēdo ad pectus foueī. et cubāt sup eos sicut volucres. Miruz aūt est dictu qō credit theophrastus. scz vrsoz carnes tūc tpis coctas crescere si seruentur. nec muenīt aliqō tūc cibi in alueo vestigiū. nisi modicū de hūore. circa coz aūt habet tūc sanguis paruas guttas. z nihil omnino in reliquo corpe muenīn pōt. in vere pcedūt. z tūc masculi sunt pingues. cuius rei cā est occulta. pcipue cū tunc tpis nec cibo nec somno sunt saginati ꝓterq; dieb⁹ bis septenis. Exeūtes aūt specum quādaz herbā querūt quā comedunt. vt laxent ventrē quē tūc hūt pstrictum. oculi eorum tūc sunt hebetati. z ideo tūc maxie expetūt fauos apum. vt os vulneratum pūcturis apū sanguinolādo releuet grauedinem z doloze. caput hz debile qō est fortissimū in leōe. z ideo si vrgēte vi qnq; de rupe se pcipitent. collapsi sup arenaz de facili moriūtur. cerebruz vt dicūt hūt venenosuz. et ideo eorum capita qñ occidūtur i spectaculis cōburūtur. ne gustātes aliqui de cerebro in vesaniaz rabiem cō-

uertũtur·pugnant contra tauros·⁊ auer
ſi rapiũt oze ipos pedibuſq; oibus cozni
bus eoz ſuſpẽſi ponderẽ deſiciũt·et tunc
moriẽdo eos dilamãt ⁊ occidũt·nec ali
cui aialium meſt tãta ſolertia ad male
ficia·ſicut vſis (ducuſq; pli·li·viij·c·xxx
viij) De vſo aũt dicit ariſ·li·vi·vſus in
quit comedit oĩa indifferenter·comedit
enĩz fructus qñ aſcẽdit arbozes·⁊ frãgit
aiuearia ⁊ comedit mel ⁊ infeſtãt apes
oculos ei⁹·⁊ pungũt lingũã eius·⁊ qñq;
fugiũt ipm·⁊ comedit cãcros ⁊ formicas
ꝓpter medicinaz·et comedit carnes ꝓpter
eius magnã fortitudinẽ·⁊ pugnat cũ cer
uis et porcis agreſtib⁹ ⁊ cũ canibus ⁊ cũ
tauris·⁊ pſternit eos·⁊ vadit erectus cõ
tra eos et tenet manib⁹ cornua eoz ⁊ ſe
pe vincit eos. Eſt aũt aial impatiẽs·ira
cũdus volens ſe vindicare de oibus que
tangũt eũ· et ideo ſi aliquẽ pcutiẽtem ſe
inuaſerit ſi ali⁹ eũ tetigerit·dimittit pri
mũ ⁊ ſtatim inuadit ſecũdus·et ſi tercius
ſtatim eũ leſerit dimittit primũ ⁊ ſecũ
dum·⁊ mox ꝓtra terciũ inſurgit·⁊ qñ ca
pit peluis ardentis aſpectu excecat·cate
nis colligat·ludere cõpellit·⁊ per verbe
ra domeſticat·aial etiam eſt inſtabile et
multũ inquietuz·vñ tota die circuit cir
ca ſtipitẽ ad quẽ vinculis alligat·pedes
ſuos ſuggit ⁊ lambit·⁊ in eoz ſucco dele
ctatur· Miro mõ ſcit ſcandere ſup arbo
res vſq; ad altiſſimas ipaz arboz ſũmi
tates. Volẽt aũt mellificare apes in ar
boribus cõcauis·quaz fauos deprehendẽs
vſus p odorẽ aſcẽdit vſq; ad locũ mellis
et faciens vnguib⁹ in arboze apturã·ex
trahit mel ⁊ comedit·⁊ ex ꝓſuetudine fre
quẽter qñ eſurit ad locũ redit· qũ atten
dens venator circa arboris pedẽ ſudes ⁊
palos acutiſſimos vndiq; circũfigit·ante
apturam vero malleũ valde ponderoſũ
cũ reſte ſuſpẽdit·veniẽs itaq; vſus eſuri
ens·⁊ mel extrahere cupiẽs p malleum
impedit·ſed pede malleũ a ſe pũcit· ſed
rediẽs malle⁹ ipm ad aures tangit·ſup
quo indignat⁹ fortius a ſe malleũ reiicit
qui impetuoſius rediens acrius ipm fe
rit·et tam diu cõtra trucum ſiue malleũ
contẽdit·ſic quouſq; ex frequẽti ictu ca
put qũ habet debile deficit·⁊ cadens in
ferius ſup palos ꝓpria ſtultitia ſe occidit
Iſtum modũ venãdi vſus narrat theo
phraſtus·⁊ iſtum eũdem modũ a venato
rib⁹ vſoz in germanicis ptib⁹ intelleri·

TIgris aũt beſtia eſt ſeuiſſima·et
maxime qñ catuli ſui rapiũtur
nã illi cura eſt de ſalute filioz·
ideo eos diligẽtius lambit/lactat/et nu
trit·⁊ circa eis noctẽtes ſepe ꝑ viribus ſe
opponit impgnata a maſculo ſe diuidit·
et vſq; ad filioz informatiõem vlteri⁹ nõ
accedit (vt idez dicit) in tpe luxurie ſe ab
ſcõdit et videri amoris tempe erubeſcit·
Maſculi aũt eis tũc tpis parcũt et vo
luptatis gra eis infra partus tpa nõ ac
cedũt (vt dicit ariſto·⁊ pli·⁊ auicẽ) Itez
pli·li·x·c·lxxiij· vſi inquit non lambũt
potũ vt beſtie bũtes ſerratos dẽtes nec
ſorbeũt vt bũtes cõtinuos ſicut oues et
boies·ſed aquã morſu vorant·

VIpes eſt dicta quaſi volupes·
eſt enĩ volubilis pedib⁹ ⁊ nunq;
rectus itinerib⁹ ſed tortuoſis an
fractibus incedit· fraudulenter aial inſi
dijs decipiens·Nam dũ nõ bũerit eſcaz
mortuũ ſe fingit·ſicq; aues deſcẽdentes·
quaſi ad cadauer rapit ⁊ deuorat ⁊ trã
glutit (vt dicit Iſi·li·xij) vulpes ſp clau
dicat·nã crura eius dextra breuiora ſũt
q̃ ſiniſtra·pellem hz multũ villoſaz·ca
lidam ⁊ piloſaz·caudã magnã quã dum
camis rapere putat·dentes ⁊ os pilis re
plet ⁊ obturat· Cõtra taruũ ꝑ mãſionib⁹
pugnat·et ipius foueaz vrina ⁊ ſtercore
polluit ⁊ defedat·et ſic de ipo nõ violen
tia ſed dolo ⁊ fraudulẽtia triũphat·foue
as ⁊ loca ſubterranea inhabitat ⁊ frequẽ
tat·aialia domeſtica pluſq; ſilueſtria ra
pit ⁊ deuorat·Et vt dicit ariſ·li·viij·cer
uus eſt amic⁹ vulpis·⁊ ꝓpter hoc pugnat
contra melum id eſt ꝓtra taruũ ⁊ ipm in
uat·naturale eſt odiũ inter vulpeculam
et melũ ſiue taruz quẽ ſepe ſupat vulpes
dolo potius q̃ virtute· Eſt aũt aial vo
rax ⁊ guloſuz·et ideo generat filios cecos
ſicut leo ⁊ lupus·vt dicit ariſto·li·vi· nã
vt dicit ſolinus·in oibus facientibus fili
os incõpletos cauſa eſt guloſitas· quia

si expectaret natura vsq; ad cõplemẽtuz suggendo interficerẽt mrem·et ideo natura facit fetus nasci añ completõem ne nimis expectãdo plenaz formatõem aut ditate nimia nutrimẽti interimerẽt matres suas·vt dicit idem·animal liquidez est fetidũ z corruptuz·z loca reddit sterilia z corrupta vbi morari cõtinue cõsuevit·ventrẽ z guttur album z delicatũ·z caudam z tergũ habet rufum·anhelitũ habet fetidũ·z morsum aliquãtulum venenosuz(vt dicat pli)qñ eum mlequũtur canes·inter crura recolligit caudã·z qñ videt se nõ posse euadere in cauda villosa vrsam recolligit·quã sup canes ipm insequẽtes pjcit z diffundit· eius fetorẽ abhorrens canũ multitudo aliquãtulũ et cedunt·domesticũ z domitũ in necessitate se fingit·sed noctu vel oportunitate alia siluas petit· z quãuis multuz sit in se versut9 z maliciosus· in multis tñ est vtilis sm exercitiũ medicine·vt dicit idẽ li·xxviij·c·viij·adeps emz eius z medulle multũ dicũtur valere ptra neruoz cõtractõnem sanguims etiã diureticus dr esse·vñ multum valere credit ad lapidẽ in vesica et renũ fractõnem·alias ponit ibi pli·de virtute vulpiũ magnoz opinĩ ones·de quib9 nõ curo facere mentõem· dicat tñ q; si quis lingua vulpis habuerit in anulo vel in armilla talis non patietur(vt dr sm magos)caligine oculoz

Vermis est aial qđ de carnib9 seu pe et herbis nascit·sepe aũt de holeribus procreatur·aliqñ ex sola humoz cozruptõne·aliqñ ex seruũ commixtione·et aliqñ ex ouatõne·vt patz in tortucis/z scozpionib9/et lacertis(vt dicit Jsi·li·xij)dr aũt vermis quasi vertẽs vel quasi verzẽs·qz in multas partes se vertit·vel qz verzit id est ad partes oppositas se trahit·nõ em sicut serpẽtes squa maz milibus vermis repit·sed in diuersas ptes cozpusculum suũ trahit·vt dicit Jsiõ· In vere tñ de latebris vermes exiunt·et ideo forsan vermes a verno exitu nomen sumũt·vt dicit idem·Gũt aũt vermiũ multe differẽtie·sicut dicit idem nam quidã sunt aquatici·et quidã terzestres·et istoz quidaz sunt in herbis z holeribus vt eruce z consiles· quidaz in arboribus vt teredones·z quidã in vestibus vt tinee·et quidaz in carnibus vt mandones·qui ex cozrupta humiditate in carnibus putridis generãtur·quidaz in animalibus vt lumbrici·z astrides in visceribus· strones in naribus·pediculi et lendes in capitib9· qui oẽs ex humoribꝰ cozruptis in animalium cozpibus interius vel exteri9 generãtur·Sunt z alij vermes terze longi z rotũdi·molles et lubrici·ac lumbrici terze·quos in terza venãtur talpe·z quibus pisces in aquis capiuntur·qñ hami talibus vermibus mescãtur· et dicat constan)q; tales vermes valent ptra spasmũ z ptractõnem neruoz· valent etiam cõtra morsum serpẽtis z ictũ scozpionis· et inter vermes quidã sunt qui ommino carent pedibus·vt colubri z serpẽtes·et quidaz sũt qui multos hñt pedes·vt sexupedes·z quidam sũt valde pniciosi et nature hois mimici·vt serpẽtes z ceteri venenosi·et sunt quidaz anulosi cozpis qui nõ habẽt neruos nec ossa nec spinas· nec cartilagines·nec sanguinem·z omẽs tales si in oleo tingũtur moriũtur·in aceto vero reuiuiscũt·vt dicit aristo·z pli·z sunt quidã vermes qui generant z generãtur·et quidã qui generãtur z nõ generant·vt salamãdre· et in talibus non est sexus·Jdis z multis aliis modis vermes tam maiores qm minores variãtur·

Vermiculus est vermis modicus a verme diminutiue dictus·quales solent in lignis z fructibus inueniri· sicut dauid·in·re·xviij· tenerrimo ligni vermiculo compatur·qui terredo vel trebala dr·qui cũ sit natura mollis lignũ durissimũ pforat·imo nihil est durius eo dum tangit·nihil mollius dũ tangitur·vt dicit glo·ibi·vermis igitur p cipue terzestris nascit ex humoz z foliis· ex fructibus z lignis ·finita hyeme procedit de visceribus terze tempe verno·salsa cauet z fugit·et aromatibus z amaris condita non tangit·vestes scz lineas nõ rodit sicut tinea·laneã vestem destruit z consumit·et maxime illas vestes la-

neas consumit vermis quaruz carnes te
tigit dens lupinus·nam lana ouis deuo
rate a lupis tineas generat z pediculos
vt dicit aristo·li·viij·et pli·li·x·vilis et
mollis est vermiculus et rotundus·subti
lia z gracilia sunt eius extrema z media
grossiora·occulte mordet arborem z con
sumit/plus ore q̄ pedib⁹ se trahit·vilis
est flexibilis z exanguis·in ommib⁹ ver=
mibus est sensus tactus z gustus(vt di=
cit pli·li·xi·c·lxxi)vnde pcepto sonitu vl̄
strepitu latescūt·inter sapores discernūt·
amara eniz et salsa refugiunt vermes et
dulcia appetunt ac suggunt· vnde denti=
bus alij predātur·alij vnguibus et rostro
ad necessitatez rapiunt·alij acumine ex
cauant· alij suggunt/lambunt/sorbent/
vomunt/mandunt·nec minor est varie=
tas in peduz ministerio vt rapiāt/distra
hant/premant/ponderant·terram fode=
re non cessant· vt dicit pli·ibidem saliz
libro·xi·c·lxxi·

VIpera est genus serpentis vene
nosi·de qua dicit(Isido·li·xij)
vipera est dicta/eo q̄ vi pariat·
nam cum venter eius ad partuz ingemu
erit catuli non expectantes maturaz na
ture solutōez corrosis eius lateribus cū
matris interitu vi erumpūtur·Dicit aūt
q̄ masculus suo ore inserto in os vipere
semen expuat·illa autez ex voluptate li=
bidinis in rabiem versa caput maris p=
scindit·itaq; fit vt parens vterq; pereat
masculus dum coit/femina dum parit·
Ex vipera fiunt pastilli·qui trociscy tyri
ace nominātur/ex quibus fit tyriaca id
est remedium contra venenum·De vipe
ris dicit (pli·li·viij·c·xl) vipera sola in=
ter serpentes in terre cauernis se absco=
dit· alij autez omnes in cauis saxoz aut
arborum se occultant·famem sustinet di
utissime·in forti hyeme inter terre visce=
ra se recolligit·z patus euomito veneno
vsq; ad veris tempa ibi dormit·cum au=
tem caloze solis pozi terre aperiūtur/vi
pera expgefacta egredit de cauernis/et
quia visus eius ex longa mora cōtraxit
in tenebris caligīē/feniculi radicem vel
herbam querit·et eius succo oculos limit
hebetatos/et sic herbe gustu oculos acu
it/vt visum recupet quē amisit· Est aūt
tyrus spēs vipere maxime venenosita=
tis·de quo dicit aristo·li·viij·tyrus est siē
et tenchea id est cocodrillus latet in hye
me·sed post expoliat coriuz/qō est intra
oculos suos ita q̄ ille qui non cognoscit
hoc accidens putat q̄ ille sit cecus Dein=
de aufert coriū capitis totaliter vno die
et sua expoliatio est sicut exitus est em=
baomis/et sic renouat quādo deponit se
nectutem·Item in eodez inuenitur in fe=
mice tyrus quidam quē serpētes magni
fugiunt/quāuis sit paruus·et sunt pli
supra totum corpus suum·et quādo mor
det aliquid putrescūt omia que sunt in
circuitu morsus statim· et inuenitur vn⁹
paruus tyrus in iudea·et morsus ei⁹ est
ita fortis q̄ non inuenitur contra ipsum
medicina·De vipera enim dicit ambro·
in exame·omniū serpētium nequissimuz
est genus vipere/que cū cupiditatez as=
sumpserit coeūdi murenule requirit co=
pulam/progrediturq; ad litus aque vbi
credit murenulam latitare· sibilo autez
euocat vipera murenulam z euocat ad
amplexum·que vocata statim adest·vi=
pera autem videns eam ad copulam p=
paratam totum venenū suum euomit et
ad amplexum murenule se pparat·com
pleto vero cōcubitu vipera venenum qō
euomerat iteruz haurit z resumit·z sic
cum veneno resumpto reuertitur ad ca=
uernam·vipera insup vt dicit pli·li·xxix
c·i·lapidem quēdam deglutit qō capi=
entes syri viperam caute aperiūt/z lapi
dem assumūt/et eo vtuntur cōtra vene=
num· Item ibidem quē draco vel aspis/
vulnerat caput vipere appositum vulne
ri sanat·et econuerso/quē vipera pungit
caro aspidis attrahendo venenum vipe
re sanare consueuit·

Finit liber·xviij·

De colozibus

Incipit liber·rix·
De colozibus et eoꝝ ꝓpietatibus·

Escriptis ꝓpietatibus reruꝫ spiritualium et cozpozalium tã simplicium ꝙ cõmixtaruꝫ/put ad manus nostras pue nire potuerunt· nunc postremo de quibusdam accidentibus cozpalium rerum substantiam cõcomitantibus/ coopante nobis diuina grã est hic attendendum·primo dẽ coloze·secũdo de odoze·tercio de sapoze·vltimo de liquoze·Color est dictus vt dicit Isiõ·li·xviij·eo ꝙ coloze ignis vl̃ claritate solis est perfectus·vel color a colando est dictus/eo ꝙ colantur colozes ad hoc vt sũme subtilitatis sint et intime puritatis· Colozes autem aut nascũtur aut fiunt· De his quere infra in fine de colozibus· Est autem color scõm aristo·in li·de sensu et sensato·extremitas perspicui in cozpoze determinato·est enim color sicut in subiecto in rei cozporalis visibilis superficie terminata· Lermimus tres colozuꝫ differentias quas color recipit ex natura mixtionis elemẽtozum et dominio in cozpoze composito·vnde dicit ꝙ color mixto perspicuo et dyaphano per actualem vnionem lucis radiãtis/ super ipm terminabile et perspicui cozporis superficiem visui repsentatur·et ꝓpter hoc dicit aristo·in·ij·de anima·ꝙ color est motiuus vel immutatiuus visus scõm actũ lucidi·nam lux est actus z perfectio lucidi seu perspicui· naturam enim colozis in cozpoze mixto ex alicuius elementi dominio essentialiter existẽtis producit lux ad actũ immutatõis visus·quãuis em color naturaliter et essentialiter sit in mixto/non tamen habet potentiam manifestandi se nisi per lucem super ipsius superficiem actualiter radiantem·vnde color ad sui manifestatõnem semper indiget luce sed non ecõuerso· quia lux ad sui manifestatõnem non indiget coloze/ sicut color indiget luce actualiter existente vt luce mediante colozis qualitas visus organo imprimatur·z ideo posuerũt aliqui ꝙ ratio visibilis radicaliter z formaliter est in luce·quia ipsa sublata rei colorate qualitas visui non apparet·habet autem color actualem essentiam in tenebris· vt dicit cõmen·in·ij·li· de aĩa· de immutatõne visus z colozis·Nõ enim causat lux colozem cum in sua actualitate ex dominio elementi sit in mixto· sed lux extrinseca diffusa super colozem et super medium/ disponit ipm medium dando ei formam per quã possit recipere speciem colozis·et ideo ꝙ lucem fit dispositiue immutatõ in medio per qõ defertur colozis differentia ad organum visus/ vbi fit iudicium de coloze·et ideo in tenebris remanent colozes in sue essentie actualitate/ sicut expresse dicit cõmen·ꝓpter qõ auctor pspective li·i·c·vltimo·dic ꝙ lux non exigitur ad visionez colozum/ nisi altera duarum causarum/ aut quia sme lucẽ non extendũtur forme colozum in aere/ aut quia si tunc extendũtur non operantur in visum nisi per lucem· vnde ad existentiam colozis lux non exigitur sed tãtum ad eius manifestatõnem· et quãuis non manifestetur in tenebris color/ ꝓpter hoc nõ erit supfluus vel occisus·cũ semper perficiat suam naturam z subiectum·et ꝙ non videtur in tenebris non est ex defectu colozis/ sed potius ex defectu a parte recipientis/ eo ꝙ non habeat dispositõnem quã oportet ipm habere· Si igitur alicubi dicunt auctozes colozẽ non esse in actu sme luce intelligendum est de actu manifestandi quo ad visum/ non de actu existendi· Ornat itaq; lux extrinseca colozes/ et decozat et ipsos prius existentes in esse specifico visui manifestat/ non tamen primitus eos causat· et hoc intelligo de luce infusa extrinsecus super res·nam virtus lucis celestis ad interiora rez insisibiliter penetrans coopantibus quatuoz elementozum qualitatibus colozes procreat atq; causat·et sic generatos et existentes in esse specifico superuemens lux visibilis clarificat·

nobilitat et oculis manifestat.

Est autem perspicuum bene terminatum materia colozis z hoc est solum vel maxime humiduz quoniam siccum et terzeum inquātum non est perspicuum. Siccum vero igneū non descendit de spera sua: neq; hic mseriius inuenitur: quoniā sola forma ignis generatur de potentia alicuius elementi ex quo mixtum debet constitui. vt ptz in libzo de generatōne. Illud igitur perspicuum habet tres differentias materiales. qz aut est materia subtilis: aut est grossa: aut mediocris. Si mediocris tūc est humidum aque multum humidans super siccum terzeū: ita tamen q excedat grossiciem. Si autem est subtile sic est humidum alteratum ad naturam aeris: siue humidum alteratum aereum. Si autem est grossum tunc est alteratum ad grossiciem et siccitatem terze: ita q excedit mediocritatem.

Materia igit colozis perspicui aut erit sicca per dominiū vel humida per dominium: vel mediocriter sicca et humida. Si vero dominetur siccitas in materia: si est tunc actio calidi per dominiuz generabitur albedo: qz caliduz rarefacit et disgregat partes materie: et subtiliat ac generat claritatez z perspicuuz. et scom hoc dicit aristo. libzo de animalibus. xix. q generatur albedo ex paucitate humoris in materia sicca p dominiuz calidi agentis z subtiliantis. sicut patz in calce et ossibus combustis z alijs consimilibus. Si vero agat in materia sicca dominans frigiditas: tunc generatur migredo quoniā constringit partes materie sicce et congregat ac opilat substantiam rei et cōdensat ac obscurat. obscuritas autem est priuatio non soluz lucis: verum etiaz colozis: quēadmodū claritas est differentia colozis sicut lucis quoniaz est conditio visibilis simpliciter et tunc magis terminatur siccum q exigebatur ad generatōem albedinis. et sic inducitur colos niger. Si vero sit humida materia tunc a calido dominante generatur migredo: quia calidū aduit partes humidas: et consumit humidum qđ exalat in fumum nigrum. vt patz in lignis viridibus et humidis: de quoruz extremis exit humos niger quādo exurūtur. vnde dicit aristo. in libzo. metbe. vsti bilia sunt que babent in poris humozez debilem qui non potest resistere calozi ignis: nec tamen statim suffocat sed potius alit ignem. vnde patz q humidum est potissimum in qđ agit ignis: et id humidum causa est migredinis per calozis actōnem. quia calos agens exalare facit subtile terzeum z humidum aquosum: et euapozare aereum et remanet qđ est terzeum atq; grossum. propter qđ oportet necessario vt migredo generetur (dicit enim aristo. libzo methe. iiij) q natura terzestris subtilis: et claritas aque: z natura aeris faciunt albedinem in argēto viuo. et ideo opposita istozum inducūt migredinez in sicco derelicto ex actōne calidi in humido. z sic dicit aristo. libzo. xix q migredo generatur in oculo ꝓpter multitudinez humidi. nam calor naturalis agens in humidum terminando: z digerendo: z exsiccando: in fine migredinem derelinquit.

Si vero sit in materia humida z in illud vincat dominans frigiditas: tunc albedo generatur. vt apparet in nive et pzuina: et in camicie: et in humoribꝰ fleumaticis. Quāuis em frigus aggreget humiduz: non tamen sicut siccum. humidum etenim cum sit perspicuum: magis est aptum natuz ad nobile esse colozis. Pzeterea humidū compzessum paratur ad sperationez: et ptium separatōnem. Sic autez non est de siccopropter qđ magis paratur: quāuis p cōpzessionem ad receptōnem claritatis et apertionem q̄ sit siccum. et ideo potest melius frigidum generare album in humido q̄ in sicco. et sic est intelligendum qđ dicit aristo. libzo. xix. q albedo generatur ex aere vapozoso id est declinante ad humiditatem aqueam: et hoc ꝓpter

frigidi actionem·qđ vero dicit cōmen·q̄ albedo generatur ex igne claro admix/ to cum elemento valde dyaphano/intelligendum est de claritate que per transsumptōnem albedo sepius ab aristo·nūcupatur·scđm q̄ albedo dicatur generari in nubibus ex refulgentia radiorum in eis si tenues fuerint atq; rare·et sic etiaz flamma aliquādo apparet alba quando materia aeris est subtilis in qua radiat vapor ignis·et talis albedo non est propria sed potius transumptiua·possemus tamen extendere verbum cōmentatoris q̄ dicit hoc de igne rōne perspicui qđ est materia propria albedinis/ non ratōne sue actōnis·vñ ꝺ qđ dicit debet intelligi de igne qui debet esse materia coloris et non de efficiente extra·et scđm hoc intelligitur materialiter nō effectiue neq; formaliter·

SVnt autez inter albedinem et nigredinez multi gradus interme/ dij scđm intensionē dominij tam qualitatum actiuarum q̄ passiuarum/ scđm esse debilius et fortius multipliciter et scđm multos gradus·quia quanto plus dominatur siccitas/tanto in maiori difficultate subtiliatur/et rarificatur/ et eluadatur·et sic difficilius fit perspicuum et per cōsequens albedo eo q̄ siccū est densum ac solidum inquātum huiusmodi et obscurum·quāto vero dominiuz sicci fuerit minus et calidi maius fuerit dominium/ tanto melius et citius poterit albedo inde generari·similiter quanto siccitas fuerit maior et frigiditas intensioz/tanto magis generabit nigredo ex partium compactōne et extensione obscuritatis et priuatōne claritatis et superfluitate terminatōnis perspicui·similiter est de humido/quanto enim maius fuerit dominiuz humidi ꝓportionabilis cōbustioni dūmodo sit dominiū calidi/tanto maior erit fumus ex calido z denigratio·quāto vero dominiū humidi fit maius dūmodo sit dominiuz frigidi proportionaliter crescens erit similiter intensio albedinis·Si vero fuerit dominiuz humidi magnum et parum de dominio calidi remittetur nigredo· Similiter si sit dominiū humidi magnum vel dominiuz calidi paruū vel frigidi paruum/remittetur albedo·Si vero fuerit dominiū humidi aliquātulum dominium calidi magis nigredo magna poterit generari·qñ q̄ tamen calidum generat albedinez in humido·vt patz in albumine oui cocti/z quādoq; agens in lignis viridibus z humidis relinquit cineres albos post finalem terminū sue actionis/ sed tamen nō est vera illa albedo/quoniā semper appareret in ea vestigium perspicui male terminati ad modū superficiei cristalli clari·et hoc apparet si scindatur/licet non ꝓtendatur hec perspicuitas per medium corporis peruietate simpliciter actuali z cōpleta· vnde patz q̄ non est vera albedo vnde illa albedo derelinquitur ibi ꝓpter debilitatem caloris agentis/ita q̄ vincit frigiditas intrinseca z innata·Est etiaz albumen oui coctum albū quia non tangitur ab igne propter testam·q̄ si immediate tangeret vtiq; in ipo nigredinē generaret·agens insuper calor in humidū primo generat nigredinem et fumum·et vincens humiditatem inducit siccitatez in materia in quā agit·et sic in illa inducta siccitate facit nouam transmutatōez et generat nouum colorem in subtiliatione sicci·et licet calidum aggreget homogenea propter qđ condensat z obscurat/tamen siccum habet aliquid sibi annexum de humido rōne cuius potest disgregare·et licz in principio congreget ratione dominij/tamen post aggregatōnez ipsum aggregatum subtiliat/ quia eius operatio specialis est subtiliare materiam in quā agit dūmodo sit sicca· qđ dico propter hoc q̄ aliquādo agit in humidum et exalat illud· frigidum vero non ordinatur ad rarefaciendum/sed stat in ipo actu condensandi tanq̄ in actu principali quia aggregat tam homogenea q̄ ethrogenea·

SI vero sit actio calidi et frigidi mediocriter concurrens in materia sicca/tunc generabitur color medius necessario quia calidum subtili/

abit in generatōnem albedinis·frigidus vero econtrario aggregabit eam in generatōnem nigredinis·Cum ergo in quolibet puncto simul agant equaliter/ oportet q̄ inducant in quolibet puncto simul albedinem et nigredinem·quare oportz q̄ fiat color compositus ex eis·et iste color pl⁹ debet habere de nigredine·quia siccum minus se habet ad albū q̄ ad nigrum/ propter priuatōnem perspicui et obscuritatem innatam·et plus se habet ad aggregatōnem et innate aggregationis conseruatōnem q̄ ad subtiliatōnem/ et rarificatōnem· Si vero concurrāt mediocriter in materia humida per dominiū/ similiter generabitur color medius/ qui habebit pl⁹ de albo q̄ de nigro·quoniam humidus per dominium ratōne perspicui puri magis se habet ad album q̄ ad nigrum·et respectu agentis frigidi facilius se habet q̄ respectu calidi·quoniā calidum agit in humidum eralando z cōsumendo·frigidum vero solūmodo cōservando illud in sui naturap er viam consolidatōnis et compactōnis· Si vero sit materia mediocris tunc erit semper color medius· Si ergo sit in tali materia actio calidi per dominiuz/ tunc quia potest facilius humidus transmutari in nigredinem/ q̄ siccum in albedinem generabitur color plus habens de nigredine sicut patz quādo humidum z siccum dividuntur ab inuicem/ citius generat calor colorem nigrum in humidis et in viridibus lignis/ q̄ in lapidibus combustis in quibus calx generat et consimilia·Si vero fiat actio frigidi per dominium/ in materia mediocri oportz colorez esse medium cōpositum magis ex albedine·quoniam humidus magis se habet ad albedinem q̄ siccum/ ad nigredinē/ siue ad aliquē colorem eo q̄ in humido est materia perspicui que est propria materia colotis· In sicco autem non inquātuz huiusmodi· Respectu vero agētis saltem vno modo est humidum magis obediens sibi qō bene possibile est propter priuationem soliditatis et duriciei cuiusdam naturalis que est in sicco·licet enim siccum de se sit natum congregari/ tamen nō ita bene est congregabile sicut humidus·vt patz in lapide cuius licet substantia sit compacta/ non tamen facile recipit maiorem cōpressionem a causa agente· Videmus enim in multis q̄ frigidum de facili producit albedinem·vt patz in niue/ qō non tātum apparet exemplariter qn̄ agit in materia sicca· Si vero concurrāt mediocriter fiet medium necessario qō erit eque distans ab extremis· Si enim quādo est dominiuz solum ex parte agentis vel solum a parte materie accidit color compositus ex altero magis z ex altero minus·sed quādo equātur tam agētia q̄ patientia erit color se habēs equaliter·vt patz ex predictis·z ita erunt due extremitates et quinq̄ medij· nec videtur q̄ plurib⁹ modis possint medij esse distincti scōm speciem sicut declaratum est per istam diffinitōnem diuisaz propositam per membra nec superflua nec diminuta· Aristo·etiam testatur q̄ tātum sint quinq̄ medij colores/ quorum numerus et sufficientia potest accipi predicto modo·et etiam ex combinatione albi et nigri ad eorum generatōnem/ eo q̄ si nigrum z album concurrant equaliter ad compositōnem colozis medij tunc erit color eque distans inter extremos vt rubeo· Inter album vero et rubeum nō possunt esse nisi duo·vnus magis appropin quabit albo z alius magis nigro rubeo Inter rubeum vero z nigrum erūt similiter duo·vnus magis cōueniens cum rubeo albo·et ali⁹ magis cum nigro·et ita plures non possunt esse intermedij·quoniam inter album et rubeum non potest esse aliqō eque distans simpliciter/ quia equedistantia simpliciter habet respectum ad extremos·sed talis si poneretur haberet tres quartas albedinis z vnam nigredinis·quoniaz medietas rubedinis est ex vna quarta albedinis z vna quarta nigredinis· eodez modo non erit eque distans simpliciter inter nigrum et rubeum·quare oportet q̄ haberet tres quartas nigredinis et vnam albedinis·et sic esset tātum equedistantia scōm quid et

ſcõm apparentiãm et non ſimpliciter ſe-
cũdum veritatem.

DOs autem colozes quẽq; inter-
medios nominat ariſto. primuz
vocans glaucum. ſecũdum puni
ceum id eſt citrinuz. tercium rubeũ. quar
tum purpureum. quintum viridem. ita
q; inter album et rubeum erit glaucus a
parte albi puniceus a parte rubei. In-
ter nigrum autez et rubeum purpureus
a parte rubei. et viridis a pte nigri. hec
nomina alio modo vocantur in greco. vt
lzianus/purpureus/lzarapos/glaucus.
ſed de nominibus grecis non eſt vis. ſed
nominũ latinozum attendũtur. Et ratio
dictozum patere poteſt. quoniam glau-
cus magis habz de albedine q; de nigre
dine z rubedine. z talis coloz ponitur in
foliis candentibus in hyeme vel autum
no. Purpureus vero z puniceus circun-
dant rubedinem. quia vterq; habz plus
de rubedine q; albedine vel nigredine. ſz
puniceus eſt magis remot9 a nigredine
q; purpureus. vt vult ariſto. in ij. de ſom
no et vigilia. vbi loquitur de corruptõne
ſtozum in nigredinem vbi ponit punice
um per purpureum moduz declinare in
nigredinem. et ideo oportet vt purpure-
um ſit inter rubedinem z nigredinem z
puniceus inter albedinem z nigredinez.
Ex quibus omnibus ſequitur q; viridis
debet poni cum nigredine. Ex quo patet
ratio et ordinatõis ipozum quilibet colo
rum intermediozũ ſcõm ariſto.

SUnt autem qui ponunt lucem
eſſe de ſubſtantia colozis. et illi
dicunt q; coloz eſt lux incorpora-
ta perſpicua. habet autem perſpicuũ dif
ferentias iſtas. aut enim perſpicuum eſt
purum ſepatum a terreſtreitate. aut eſt
impurum cũ terreſtreitatis admixtione
Lux autem conſideratur quadripharie.
quia aut eſt lux clara vel obſcura vel eſt
pauca vel eſt multa. nec dico lucem ma-
gnam per ſubiectum magnum diffuſam
ſed ſicut de luce virtuali dicit q; in pun-
cto colligitur lux multa. vt quando appo
nitur ſpeculum cõcauum ſoli. et lux ca-
dens ſuper totam ſpeculi ſuperficiem in
centrum ſpere ſpeculi reflectitur cuius lu
cis collectio ſpeculum inflammat z cito
ſime combuſtibile generat. vnde cũ fun-
gus vel ſtupa vl aliud inflammabile op
ponitur ſubito accenditur et ignitur. Si
igitur fuerit lux clara z multa in puro
perſpicuo albedo generatur. nam albe-
do eſt coloz qui ex luce multa et clara in
puro perſpicuo generatur (vt dicit albu-
ma) Si vero fuerit lux pauca z obſcura
in perſpicuo obſcuro nigredo neceſſario
generatur. et iſte ſermo explanat ſermo-
nem ariſto. z auerrois. qui ponit nigredi
nem priuatõnem claritatis z albedinez
habitum ſiue formam. et ſcõm hunc ſer-
monem patz q; ſunt ſeptem colozes. ab
albedine verſus nigredinem paulatim
accedentes. ſimiliter ſeptem erunt proxi
mi nigredini a nigredine verſus albedi-
nem procedentes. donec fiat occurſus ali
cuius ſeptem colozum quibus ab albedi
ne ad nigredinez deſcenditur. et hoc pcz.
cum enim albedinis eſſentiam tria con-
ſtituũt ſcilicz lucis claritas. et eius mul
titudo ac perſpicui puritas duobus amo
tis poteſt eſſe remiſſio. Erit igitur p hũc
modum trium colozum generatio. z quo
libet trium ſolo remanente duozum re-
liquozum erit remiſſio. et ſic ab albedi-
ne erunt ſeptem colozum immediate pro
ductiones vel progreſſiones. Similiter
a nigredine verſus albedinem ſeptez ſũt
colozes. et ſic erunt ſcõm iſtam conſidera
tionem. xvi. colozes. duo principales ſez
albedo et nigredo. et xiiij. collaterales.
ſeptem hinc per intenſionez ab albo ad
nigrum deſcendentes. et ſeptem illic a ni
gredine per remiſſionem ad albedinem
aſcẽdentes in medio in idem concurren-
tes. In quolibet autem colozum mediozũ
ſunt gradus quaſi infiniti ſcõm intenſio
nem et remiſſionem maiozem vel minoz
rem prout extrema ſe protendunt. Recol-
lige igitur breuiter ex predictis q; coloz
eſt proprietas ſiue qualitas derelicta in
ſuperficie corporis perſpicui ex natura cõ
mixtionis elemẽtarium qualitatum cõ-
curzentium in mixto que mediante luce
viſui actualiter pſentatur. nam ſine luce

media/colo2 ozganū visus actualiter nō immutat·colo2 tamen per se est visibi/lis(vt dicit aristo·ij· de anima) Non est autem ex defectu sui/sed potius ex defe=ctu et impotētia ozgani q colo2 sine actu ali lucis presentia non videtur· et ideo pitagozici vocauerunt colozem epipha/niam solicz supra apparitōnem/ eo q sit extremitas cozpozis perspicui termīnati vel īm eius extremitate et ibi magis pro prie est· eadez tū natura colozis ē īntus et extra/vt patz īn album ne oui/et in fracturis vitri colozati·vt dicit īm libzo de sensu z sensato·ca·vij· Sunt tamen multa que sunt vnius colozis īn extremo extrīnseco et īn īmediali termīno·et alte/rius īntrīnsecus īn medicullio·vt ptz īn pipere nigro z īn pomogranato Multa enim colozant rei superficiem que nō pe netrant ad īteriora·vt patz īn picturis pannus etiam rubeus tīngit aque extre mitatem quādo ei supponitur·vnde patz q colo2 perspicui extremitas est· vt dici tur īn libzo de sensu et sensato·capi·vij· Item sicut in cozpore perspicuo non ter/mīnato/vt īn aere presentia lum īnis fa cit actu lucidum/ absentia vero tenebzo sum/ sic īn cozpoze termīnato presentia lucis facit colozatem scilicz album/ z ei9 absentia nigrā z tenebzosum/ita tamen q non ommino absit lumen·vt dicitur īn libzo de sensu z sensato·ca·vij·vnde ve rus colo2 est īn cozpoze terminato perspi cuo· īn cozpoze vero non termīnato non est verus colo2 sed quasi colo2·vt dicitur īn libzo eo· Item fit generatio colorum mediorum scōm suas differentias scōm diuersitatem proportionum·vt si fuerit īn sexqualtera proportione vel īn quar ta proportione vel scōm alteras·Si aūt scōm proportionem et scōm īherentiaz et dyaphanum fit iterum proportiona=lis mibil assumunt vt patz īn consonan/tijs·vt ibidem·ca·vij·b· Item fit gene=ratio scōm proportionem colozum conso nantie quādo sunt delectabiles· qz quā/to erunt magis proportionabiles/tanto sunt delectabiliozes· vt dicitur ibidem·

Item scōm aliozū opīnionem generatio colozum mediozum fit per suppositōnem colozum extremozum ad īuicem vt ma=nifestiozis super mīnus manifestum·vt ptz īn picturis·sicut sol videtur per se al/bus sed per īterpositōez nubis videtur esse alterius colozis vt dicitur ibidem·c·vij·Item apparitiones colozum non fi/unt per discursiones radiozum ab oculo sed potius fiunt per contīnuaz multipli/catōnem colozis īn medio vel subitaz ei9 dilatatōnem ad oculum cum sensus fiat per contactum·vt ibidem dicitur capi·x· alias ca·iiij·g·Item colozes equedistan tes positi a longe distantibus apparere possunt medij colozes cum tamē nō sīnt quia nulla pars rei sub extremo coloze videri potest·vt patz īn panno diuersi co lozis·vt ibidem dicitur·capi·vij·d· Item medij colozes generantur scōm similitu/dīnem generatōnis mixtozum cum mi/scibilibus·quia mixtionem miscibilium per transmutatōnem īn formā permixti sequitur mixtio colozum vt sicut īn extre mis cozpib9 generat medij/sic ex extre=mis coloribus medius colo2 generatur· vt ibidem dicitur·capi·vij·Item omnis colo2 generatur per albedīnem z migre/dīnem que videtur potius esse priuatio albi q colo2· vt obscuritas est priuatio lucis·vt dicitur libzo·x· metbe·ca·ij·b· Item vnitatem colozis īn specie nō opoz tet q sequitur vnitas nature·vt dicit al·īn differētia·g· Item effectus colozis est immutare visum scōm actū lucidi·nam per lucidum colo2 educitur de potentia ad actum vt actualiter immutet ozganū visus vt apzehendat speciem colozati z iudicet de re visa·Item colo2 medius be ne proportionatus delectat visum et con fortat/extremus vero colo2 debilitat vi/sum z contristat·vt dicit aristo· nam īn/tensa albedo disgregat spiritum visibi/lem z dissoluit oculum z lacrimare facit sed migredo nimis īntensa aggregando spīm et cōdensando/ visū repcutit z obtū dit·vt patz īn diu īduſis īn locis tene/brosis qui subito eductī ad lucem paruz

aut nihil vident. Item color rei colorate naturam ⁊ cōplexionem indicat. nam albedo et colores albi in corporibus congelatis non sunt nisi in substantia frigida. et nigri econtrario. quia frigus albificat substantiam humidam ⁊ denigrat siccam. Color vero denigrat humidam ⁊ albificat siccam (vt dicit aristote. ⁊ auicēna) et ideo albedo que filia est frigiditatis indicat dominium fleumatis ⁊ frigidi et humidi humoris. Nigredo signū est melancolie dispositōnis ⁊ sicci humoris in corpore dominantis. Quandoq; est tamen signum aduſtionis nimie adurentis humores ⁊ in melancoliam innaturalem immutantis. sicut post dicetur. Item rerum intrinsecas qualitates. color extrinsecus manifestat. nam vt dicit auicenna. color est qualitas que perficitur a luce. Est enim color lux existens in potentia in corpore tenebroso migrans in actum per lucidum superueniens ab exteriori. ⁊ hoc patz sic. Quodlibet enim corpus permixtū habet aliquid de igne in potentia et per ignem habet de lucido. cum ipe ignis sit lucidus a natura. sed illud lucidum velatur a partibus tenebrosis. vnde solum est in potentia. sicut caliditas sulpburis vel piperis. vnde sicut eorum caliditas potentionalis non migrat in actum nisi per consimilez qualitatem actualem extrinsecus interiori comparatam. sic lux potentionalis in permixto tenebroso non migrat in actum nisi per aduentum luminis exterioris. Color itaq; apparens extrinsecus intensionem vel remissionem declarat ignis latitantis potentia in permixto. ⁊ scōm hoc de eius actōne ⁊ virtute iudicatur. Item coloris proportionabilis varietas intuentis aspectum ad sui admirationem et intuitum naturaliter excitat (vt dicit plinius libro. viij. et auicēna) vnde dicit q; quelibz bestia quantumcūq; seua varietatem coloris et pulchritudinem admiratur in pantera. Item cuiuslibet hominis faciem color maxime pulchrificat vel deformat. nam color ordinatus et suauis complexio est forma pulchritudinis. quando membrorum dispositōni debite correspōdet (vt dicit auicenna) vnde dicit augustinus. pulchritudo est elegans corporis habitudo cum coloris suauitate. et econtrario. color confusus ⁊ incompositus euidens est in corpore turpitudo. Item color passiones. et accidentia anime pconsilat. subitus enim pallor ⁊ discoloratio iudex est timoris. nam reuocato calore ad interiora corporis superficies depauperatur a sanguine et sic per consequēs discoloratur. sic subitus ruboz in facie est signum verecūdie. siue iracūdie ⁊ furoris. et hoc accidit propter calorem petentem exteriora ⁊ cutis superficiem rubificātem ⁊ defendere ab illata verecundia vel iniuria cupientem Item color materiam suam seu subiectum terminat perficit ⁊ informat. quia si color in subiecto non esset. qualis foret rei substantia visui non appareret. Item color materie superficiem ornat. et eius deformitatez palliat ⁊ occultat. vnde color compositus inter extremos medius in superficie corporis ordinate superpositus deformitatis accidentaliter vel naturaliter in materia derelicte est operculum. vt dicit auicenna. Item color luci se conformat ⁊ velut filia matri se eius actui configurat. vnde cum intensa luce color acuitur ⁊ accenditur. ⁊ cum remissa remittitur ⁊ hebetatur.

Fit autem in corporibus colorum mutatio multiplici de causa vt patet in fructibus et graminib⁹ ⁊ in alijs nascentibus. nam primo nascūtur fructus viridi. vt patz in vuis et in moris. deinde rubescunt. tandem pallescunt vel nigrescunt. ⁊ illius coloris varietas accidit ex varietate caloris naturalis vel solaris. vario modo fructū substantiam decoquentis ⁊ digerentis. primo enim caloris actio est debilis et lenta insufficiēs dissoluere ⁊ rarificare partes terrestres. ⁊ ideo in earū superficie appareret color viridis indigestus sic ac terrestris

ſed paulatim vigoratur calo⁹ naturalis per adminiculum caloris ſolaris·et ideo fortius digerit et propter eius intenſionem colorem rubeum in fructus ſuperficie derelinquit·et tandem completo fructu et maturo et humore pontico ac terreſtri perfecte digeſto ex aduſtione color niger in ſuperficie generatur·nam calor predominans ſuper terreſtritatez ipam diſſoluit et decoquit et digerit·et quantum eſt neceſſe in ſubſtantiaz fructus accipit z conuertit·qđ vero reliquū eſt vel conſumit vel a ſe repellens ad extremas partes ducit z tranſmittit·et talis reiecta fumoſitas cum ſit terreſtris ſuperficiem inficit z nigredinis vel glaucitatis veſtigium in fructus ſuperficie generat et relinquit (ſicut dicitur ſuper libro vegetabilium in cōmento) nam tales colores ex ſe actōnem z naturaz frigiditatis pretendētes: ſepius etiam in rebus caliditatis generantur ex eadem cauſa ſcz ex calore interius dominante fumoſitates terreſtres vel aqueas ad extrinſeca repellente·vt dicit alfredus ſuper libro ariſto· de vegetabilibus et plantis· In rebus etiam ſenſibilibus fit coloris mutatio: nunc in cute: nunc in oculis: nunc in pilis: nunc in vngue·nam color cutis fit duob⁹ modis: vt dicitur in iobāmia o· aut fit ab interioribus aut ab exterioribus·ab interioribus aliquādo fit ab humoribus: aliquādo ab anime paſſionibus· ab interioribu itaqꝫ mutatur color in cute·aliquādo p humores calidos: aliquādo per frigidos· nam cōtingit humores calidos tam compoſitos q̄ ſimplices frigefieri: et etiam frigidos vel infrigidatos calefieri·et ſcōm hoc ſolet in cute color variari·nam quando frigidi humores calefiunt: albus color mutatur in citrinitatem vel in rubozem·quādo vero calidus frigeſcit: color rubeus mutatur in albedinem vel pallorem·z ſic de aliis intelligendum eſt· Item ab interiorib⁹ anime paſſionibus mutatur color·nam rubicūdus fit pallidus ex anguſtia vel timore·quia in timore cor ſtringitur: z calor ab exterioribus ad interiora reuocat· et ideo exteriora palleſcunt· Similiter pallidus fit rube⁹ ex ira: quia in ira cor dilatatur z extenditur ad vindicte appetitum· vnde z calor ſubito z impetuoſe ab interioribus ad exteriora cōmouetur vnde et calefit ſanguis intercutaneus z exinde rubor ſubito generatur·ab interioribus etiam fit color niger in mauris z albidus in alamanis·nam mauritanea que eſt regio in ethiopia calidiſſima: in qua propter calorem cōtinuum ſanguis aduritur intercutaneus: z denigratur ſic aduſtus: a cuius denigrati ſanguinis diffuſione inter cutem z carnem omnia mēbra generaliter denigrantur· vnde primus ethiopiam inhabitans denigratus ſic eſt: ſed poſtea cooperāte calore ſolis z cōtamination primi illius habitatoris vicium in poſteris propagauit·q̄ ex nigro patre et conſimili matre nigri generaliter naſcerentur· ſed hoc ſolum habet locum vbi ſolis aduſtio continue afficit generantes·et ideo in regionibus temperatis et ad frigiditatem declinantibus: ethiopes generāt in colore filios tpatos vt dicit macro·et etiam ariſto·z auicen· Econtrario vero ſcoti z alamani frigidas regiones inhabitant·et ideo frigiditate pozos exterius cōſtringente calor ad interiora reuocat· et ideo exterioris partis corporum ſuperficies dealbatur· hec narrat omnia cōmentator ſuper·10· ideꝫ tangit ariſto· Item mutatur color cutis z maxime hominis multis aliis de cauſis· quādoqꝫ propter complexionis malignitatem: vt patz in melancolicis·propter nimiam z ſupercedentem caliditatem: vt eſt videre in colericis qui citrini ſunt coloris·ꝓpter ſolis calorem z aeris ſiccitatem·vt pz in itinerātibus z in nautis·ꝓpter humoꝝ corruptoꝝ intercutaneorum expanſibilitatem: vt contingit in morphea et in lepra·ꝓpter opilationem epatis vel fellis diſtemperatam qualitatem: vt accidit in ictericia que eſt caloris naturalis in ſordidum et vicioſum colorem tranſmutatio·vt dicit conſtan· Item propter cutis contamination vt pz p⁹ pariolas z cicatrices varias vt vſtiras·

De coloribus

Conſideratur etiaz coloz ⁊n pilis et ⁊n capillis· nam ſcom qualitatem fumozuz a corpore reſolutozuz variatur coloz capillozū·nam ex fleumate fiunt albi·ex ſanguine ruffi·ex naturali melancolia glauci·ex colera aduſta fiūt migri·ex defectu etiā calozis naturalis fiunt cani·vt ptz etiam ⁊n ſenibus·et quando canus coloz ⁊ncipit ⁊n radicibus capillozuz·accidit ex fleumate habundāte·quādo vero ab extremis ⁊ncipit·ſignū eſt ꝙ accidit ex defectu calozis naturalis· ꝗre ſupza ⁊n tractatu de capillis·

ATtendit poſtea coloz ⁊n oculis· nam vt dicit ioban·colozes oculozuz ſunt quatuoz ſcz niger ſub albidus/varius et glaucus· Diuerſitas autem colozum iſtozum accidit ex ſpiritibus viſibilis claritate vel obſcuritate· vel ex criſtallini humozis paucitate· vel profunditate· vel ex albugⁱnei humoris ſuperfluitate vel turbatōne· vel ex vuee tunice humozis ⁊ndigentia vel ſuperfluitate·nā ſi humoz criſtallinus fuerit paucus ⁊n quātitate· vel lateat ⁊trⁱnſecus et albugⁱne⁹ humoz deficiat vel perturbetur habundat humoz tunice vuee· iſtis omnibus concurzentibus vel aliquibus ipoz niger coloz ⁊ oculo generatur· Sub albid⁹ vero ex cauſis fit cōtrarijs ·glaucus vero ⁊ varius accidit ex mixtione rerum que faciunt albedⁱnem et migredⁱnem· ⁊n glaucitate aliquātulum migredo ⁊n varietate albedo aliquātulum pl⁹ habundat·ſed de bis quere ſupza ⁊n tractatu oculozum· Coloz etiam ⁊n vnguib⁹ denetatur· nam eozum coloz eſſe debet ſubalbidus ſpecularis ⁊ pſpicuus· quādoq; autem mutatur iſte coloz ⁊n liuiditatem vel alium mixtum colozem· et tunc diuerſas pzetendit paſſiones·vt patz ſupza ⁊n tractatu de vnguibus·

DVic de coloribus ⁊n particulari dicendum eſt·et primo de albedⁱne que videtur mediorū colozum eſſe pzecipuū fundamentum · Eſt autem albedo coloz ex luce clara et multa ⁊n puro ⁊ perſpicuo generata(vt dicit algazel) vnde quāto materia pſpicui eſt purioz et lux clarioz· tāto albedo erit ⁊ntenſioz et nigro impermixtioz· Eſt igitur cauſa materialis albedinis perſpicuum purum ab omni terzeſtri feculentia impermixtum·nunc ſiccum/nunc humiduz cauſa vero effectiua eſt· vel calidum vel frigidum·nam materia ſi fuerit ſicca p dominium· et caloz agens ⁊n ipam fuerit per dominiū generabitur tunc albedo propter rarefactōnem ⁊ ſubtiliatōez partium materie ac clarificatōnem vt caloris·vt patz ⁊n combuſto oſſe· ⁊ ⁊n calce Si vero fuerit materia ſubſtantialiter humida et ⁊n illa dominans frigiditas generatuz erit album·vt patz ⁊n niue et ꝓuma·generatur autem albedo ex aere vaporoſo declinante ad humiditatem aqueam (vt dicit ariſto·libzo·xix·de animalibus) et hoc per frigidi actōem·nam frigus albificat humidam materiam et denigrat ſiccam·caloz vero humidaz denigrat· et ſiccam dealbat· Item albedo generatur ex rarefactōne aeris· vt patet ⁊n ſpuma· et ideo aque calide generant pilos albos·quia albedo eſt ex aere vapozali retento ⁊n membzis·et ideo quia albedo eſt ex aere calido et vapozabili· ideo animalia ſunt alba ſub ventre·vt dicit ariſto·libzo animalium·xix·Diffuſiuam autem habet virtutez reſpectu viſus ⁊ ſpiritus ſenſibilis diſgregatiuam· ⁊ ideo ſi fuerit nimis ⁊tenſa· corrumpit viſum et facit oculos lacrimari· ſed eſt omnium colozum ⁊crementum· ⁊n nullo enim melius fundantur colozes medij ꝙ ⁊n albo· et quanto albuz eſt ⁊tenſius qō ſubſtermitur· tanto adberet fozcius coloz qui ſupⁱnducitur et limitur ſiue rubedo fuerit ſiue migredo· Ad albedⁱnem vero ptⁱnent candoz/altoz/palloz/liuoz/ſiue flauoz·flauum enim ⁊ liuidum idem ſunt ſcom vnam ſignificatōnem·vt dicit ariſto·⁊n·c·de ſapore· et dicit ꝙ liuidum eſt flauum· quia ſequitur naturam albi· Multas alias ſpecies aſſignāt medici circa albū·vt eſt coloz aque⁹/lacte⁹· ſzarapos id eſt albid⁹ vel ſubpallid⁹· ⁊ variātur ꝑm diuerſas materias tenues vel groſſas ⁊n quib⁹ radicant·vt pz ⁊ li·ꝓla·

theophili cõstan·egyptij de vrinis·Candor est albedo intensa multum habens in se lucis in forma et puri perspicuitatis in materia·nam fulgor lucidi pure p spicui superficiem informans et perficiens et intuentis aspectum sine organi lesione immutans/et cum quadam suauitate ad sui intuitum excitans oculum z alliciens candor nuncupatur·Illud enim dicitur candor qõ primo potest sine corruptõne sensus ab albedine per actuz lucidi ab oculo comprehendi· nam albedo que consistit in extremo a sensu non videtur· subterfugit enim sensus iudicium quia nulla res sub extremo colore videri potest·Sunt enim colores extremi insubiles scõm se propter sui puritatem·vt dicatur in libro de sensu et sensato·c·viij· qõ ergo primo subiacet sensui de albedine dicitur candor·

COlor flauus qui z glaucus dicitur generatur ex albedine mm9 intensa/accedente aliquãtulum ad rubedinem·et generatur scõm auicẽ· in materia temperata non simpliciter sz respectu viridis coloris·nã vt dicit idem viridis color in plantis mutatur in glaucum in autumno·quando enim in foliis est multa materia hũida magis q̃ glauci materia et grossa/paulatim per actõez calidi consumitur·nec tamen omnino destruitur vel destituitur a calore elevante materiam licet frigus dominetur·frigus vero dominãs in materia mediocri generat mediuz colorem necessario·et qz potest melius transmutare humiditatez q̃ siccitatem·ideo generat colorem medium habens de albo magis/cuiusmodi est glaucus·vt dicit cõmenta·supra libro aristo·de plantis in fine·ideo inquit·q̃dam arbores viridες in estate pallescũt in hyeme vt buxus·habet enim buxus visciosum humorem·In radice autez multam habet liquidã humiditatem/z ideo non cadunt folia·sed adueniẽte calore p̃uocatur humor ad exteriora qui tactus caliditate fit viridis·sed veniente frigiditate repercutitur humor et habũdat siccitas et fit color glaucus·vnde respectu coloris viridis in quo est plus de materia dicit glaucum habere materiaz temperatam·

COlor pallidus ex eisdem causis generatur/ frigiditas tamen minus est intẽsa/et plus accidit albedo ad nigredinem et generatur in materia grossiore·Est igit pallor color medius ab albedine incipiens z degenerãs in nigredinem·generatur etiam accidentaliter ex timore/sollicitudie nimia z labore et ex causis aliis quib9 calor ad interiora reducitur/et corporis superficiez propter sanguinis depauperationem pallescit z discoloratur·vt est videre in mimis dormientibus z somniculosis/et in hominib9 amorosis/qui pre amoris magnitudine estuantes dilatati cordis spiritus euaporant/propter quorum nutrimentum z restauratõnem natura calorem ab exteriorib9 ad interiora reuocat et sic superficiem cutis per subtractõnem calidi sanguinis discolorat(iuxta illud) ¶Palleat omnis amans hic est color aptus amanti· eadez de causa macerati de fame vel immoderato exercitio z labore propter consumptõem calidi sanguinis expallescunt·

RUbeus color est color medius ab extremis nigredinis et albedinis eque distans qui in superficie corporis perspicui resultat p incorporatõnem clari luminis ignei atq; puri/ad cuius generatõnem concurrũt materie perspicuitas/ignei luminis claritas/et albedinis atq; nigredinis cõcors mediocritas·tamen ꝓpter igneam lucẽ partes mixti perspicuas dilatãtem et rarificantem ac subtiliantem/maiorem habz in transfluentia cõformitatez cum albo q̃ cum nigro·et ideo intense rubeum ad modum lucidi disgregat visum/nec aggregat sicut nigrũ/ꝓpter qõ pannoz venditores pãnos rubeos suspẽdũt añ lucez/vt videres alios pannos coloratos ꝓpter rubedinem spiritum visibilem disgregãtem minus valeant colorum discernere veritatem·pretendit autem generaliter rubedo dñium calidi in ꝑmixto quãuis

aliqñ mueniatur superficialiter m naturaliter frigido·vt est videre m rosa q̄ naturaliter siue substantialiter frigida est et sicca· sed quia subtilissime est substantie/ innatus calor quē habet ex compositōne fugiens dominiuz frigidi/petit exteriora que mueniens subtilia et abilia ad immutandum/transmutat ea superficialiter m colorem rubeū/qui actio m igmis potissime similatur·

Color croceus/puniceus/et citrinus/differunt parum misi scōm remissionem albedinis/et migredinis intensionis aliquātulam admixtionem/et scōm aliquātulam intensionez caloris et frigiditatis remissionez· scōm aūtem q̄ calor talis m materia subtilior ac magis perspicua radicatur magis rutilat z apparet·secūdum vero q̄ materia est magis terrestris ac grossa minus claret·talis autem color et intensionem signat caloris temperati et non excedentis quātum est de significatōne colorum· scōm varias tamen substantie dispositōnes varias pretendit sanitatis vel morbi significatōnes et diuersas corporis habitudines et complexiones (vt patz m libro vsa·de vrinis) nam citrin⁹ color adiunctus cum substantia tenui m vrina inuenis colerice complexiōis p̄tendit ipm sanuz·m flegmatico aut melancolico signare potest varias infirmitates (vt dicit egidius versus finem m tractatu de vrinis·c·xiij·vbi dicit) Est multis tenuis citrina referta figuris·iflegmaticum iuuenum vel quē niger afficit humor·Cōdemnat tricheo duplici z̄·Item vnus z idem color diuersa et ad diuersa signat/scōm diuersitatem substantie cui copulatur·

Color croceus plus tingit liquores et humores q̄ citrinus·et signat caloris intensionem et distemperātiam sanguinis m epate/per colere admixtionez·vt ptz m ictericis/quorum vrina est crocea m spuma et oculi sunt croci/et cutis feda et citrina·aues autem calidissime complexionis et colerice/vt aues prede/extrema habent colorata/vt pedes atq; rostra·quod accidit ex superhabundantia colerici fumi et calidi quē reiicit natura ad extrema/ꝓpter qō colorantur sic·Quere de hoc supra m libro de morbis·c·de ictericia·

Color minius idez est qō coccin⁹ ac vermiculus/rubedini ꝓpinquus et affinis rutilans et resplendens quasi igmis· Multum emz habet m se ignee luciditatis/et etiaz ex parte materie perspicuitatis·propter qō color est viridis/relucens multum z acutus·materia enim minij est terza que discerpitur m littore maris rubri/que tante est infectōnis et ruboris q̄ ex eius diluuione/totum mare tingitur z m colorem minij cōmutatur·vnde ab illa infectōne mare superioris egypti rubrum appellatur·z in illis terre venis rubre gemme inuenīūtur·hoc scilicz minium de terra primo optime depuratur z desiccatur tandem inter lapides subtilissime emolitur·et cum claro oui distempatur·z hic color pictoribus scriptoribus lucrum nō modicum administrat· nam inde libros ornant·capitales litteras inde formantfines ac principia sententiarum ac versuum distinguūt mimio atq; signant·aquitur quādoq; succo herbe cui⁹dam que coccus appellat· z ille color rutilat quasi igmis·z ideo ab illo succo coccum appellatur·et tali colore plus vtuntur tinctores vestiuz q̄ scriptores·Solebant z antiqui acuere minium cum sanguine cuiusdam vermis·sicut acuitur purpura cū sanguine conchile·z ex tali acumine primitus ab antiquis vermiculus vocabatur·vt dicit Isido· vbi tractat de coloribus·Est autez color vehementissime adherentie postq̄ fuerit materie in corpora tus·ita q̄ inde vix poterit ꝑ⁹ deleri·quē si quis pergameno abradere contenderit vel abluere visus fuerit/vix tantum soluet aut abradet/quin aliqō vestigiuz post maneat·

Color puniceus est color circumdans colorem rubeum·sicut purpureus plus habens de rubedine q̄ de albedine z migredine·p⁹ tamē

declinat ad albedinē: q̄ ad nigredinem· purpureus autem econuerso qui affinis est rubeo: sed magis declinat ad nigredinem q̄ ad albedinem (vnde dicit aristo· in·ij·de somno et vigilia) q̄ pumiceum q̄ purpureum transit in nigrum· vnde post rubedinem vicinitatem habet ad nigredinem· Inueniūtur autez in mari quedaz conchile admodum parue: que in extremitatibus precise quasdam emittūt guttas sanguineas: que recollecte purpureas tingunt: et colozes rubeos acuūt z in tendunt· vnde talis sanguis in quātitate recolligitur: z vasis ac canalibus tinctozum officio apta: et cum aliis colozibus reponitur· quibus tingitur sericum ex quo tingitur pānus purpureus: vnde regis glozia ostendatur· vt dicit gergo· super canti·c·vij·

Coloz viridis generat actōne calidi in materia mediocri vergēte tamen ad dominiū humidi· vt patz in foliis fructib⁹ z herbis· z ideo generabitur coloz multuz habens de nigredine· non tamen ptingens totaliter ad nigredinem· ex admixtione enim remissi albi vt glauci et intensi nigri z in superficie humidi: viriditas generatur: quādo calor agens in materia nō potest adurere humiduz nec ad plenū decoquere: vt totaliter in nigrum cōuertatur· vnde viriditas i herbis z in fructib⁹: signū est crudi humoris z indigesti· vt dicit auicen· et hoc patet qz color viridis in plantis et in fructibus mutatur in glaucum autumno· quia in foliis et in herbis est multa materia humida et grossa que p actōnem calidi paulatim consumit: non tamen ommino destituit a calore in materia eleuante: licet frigus dominetur· z ideo quedam arbozes virescūt in vere et in estate· in hyeme vero vel in autumno pallescūt· quia aduenīēte caliditate vernali puocatur humor ad exteriora: qui tactus calore fit viridis· sed aduemente frigore repercutitur humor: et habūdat siccitas: et fit color glaucus· vt dicit cōmen· super li·i· aristo· de plantis in fine· Est itaq; coloz viridis medius inter rubeum z nigrum generatus· et hoc patz p transitum colere rubee in melancoliam innaturalem· colera enim cum sit rubea transit in melancoliaz que est nigra mediante colera innaturali: scz que est eruginosa et prasina: que viridis inuenit· et ideo coloz viridis maxime delectat visum: propter concursum partium ignearum et terrestrium· nam luciditas ignea que in viridi est tempata visuz delectat· obscuritas etiam terrea siue nigredo cū non sit in extremo: mediocriter spiritum visibilem aggregat et confortat· et ideo nullus coloz est ita delectabilis visui sicut viroz· vt patz in smaragdo qui oculos sculpentium gemmas z metalla: marime reparat et confortat (vt dicit Isidoc· de lapidibus preciosis) Sunt aūt viridia folia plāte z gramina z cetera terre nascentia ex dominio partium terrestriū in quibus radicātur tanq̄ in materia: et ex virtute ignea· tanq̄ ex causa effectiua que dissoluit terrea: et subtiliat et rarefacit· et sic attrahendo earum fumos ad extrema tingit herbe superficiem tali coloze non nigro nec rubeo sed viroze· nam nigredo temperat rubedinis disgregatiuam claritatem: et claritas incorporata nigredini ipsam reducit ad mediocritatem· Ex dominio igitur partiuz terrestriarum et ignearum viridis coloz generatur· et quāuis folia fructus et gramina virescunt: flozes tamen virides raro vel nunq̄ inueniūtur: quod accidit propter subtilitatem materie flozum in qua si p dominantes partes fuerint aquee z aeree erit coloz albus· si vero aquee cum igneis pualuerint erit coloz glaucus vel pallidus aut citrinus· Si autem prebaūbauerint ignee partes cum aereis erit coloz roseus· et si fuerint pualentes partes aquee cum terrestribus erit coloz pluuius vel violaceus· Si autem eque pualuerint partes ignee cum terrestribus posset quidē fieri coloz viridis vel niger sz talē cōmixtionē subtilitas materie flozis vel rarefactō nō admittit· ideo flozes nō virescūt generaliter nec nigrescūt· Est igit coloz viridis inter rubedinē medius

et nigredinem visuz delectans: et ad sui aspectuz oculoꝝ attractiuus: acies visus confortatiuus ꝛ reparatiuus. vnde cerui et alia animalia agrestia loca virentia diligunt ꝛ frequẽtant: nõ tãtum propter pastum: verum etiam ꝓpter visum. et ideo venatores viridibus vestimentis semper se induũt. quia propter aspectuz viroris quẽ bestie naturaliter diligunt: minus venatorum insidias expauescũt. vt dicit galie.

Color liuidus ex partibus aqueis et terrestribus predominãtibus generatur. nam talis color in rebus habentibus humorem grossum et frigidum generatur. vt patz in violis et in plumbo. plumbum tamen naturaliter est albuz: quãuis superficialiter sit liuiduz. vnde ex eo fit ceruſa (vt dicit cõmentator super. iiij. methe) vnde color liuidus signum est frigiditatis dominantis. quia liuidus color in vltima signũ est extinctõnis caloris naturalis: et mortificatõnis animalis (sicut dicit egidius) liuiditas membroꝝ aut mẽbri monstrat humorem mortificatũ. Signat eniz multas alias passiones (sicut ibi sequitur) ¶Paruus enutriche⁹ medius: morbusq; caducus. Arcbites stomachus: vene ruptura catarrus. Coste pulmonis vicium: dolor articularis. Consũptiua ptisis est extinctiua caloris. Sint tibi liuoris cause ꝛ

Color igitur liuidus ẽ malus in animatis corporibus. nam vel signat dominiũ frigoris caloreꝝ naturalem extinguẽtis: ꝛ naturaz mortificare incboantis. vel suphabundãtiam melancolici sanguinis colorem omnino et cutis superficiem vicantis: vel corpus angustiam calorem sanguinis ad interiora reuocantis. vt ptz in muidis: vel dolorem casus siue cõcussionis sanguinẽ intercutaneum corrumpentis. vt ptz in fustigatis in quibus humor intercutaneus per malicia corruptus cuti infert corruptõnem ꝛ infectõnem (vt dicit expositor supra. i. c. li. ysa. ibi. vulnus liuore ꝛc vel signat spirituũ et vigoris naturalis caloris defectõnem ꝛ depauperationem. vt patz in ydropicis elbicis et consũptis (vt dicit egidius) Signat etiaz dolorem articularem. nam dolor arthericus propter neruoꝝ sensibilitatem in quibus radicantur magis est doloroſus: propter qõ confluunt spiritus ꝛ humores ad locum doloris: propter qõ alij humores remanent minus calidi ꝛ minus per cõsequens colorati. Omnes autem causas liuiditatis enarrare non expedit in presenti opusculo. Sed tangere solum ꝛ ad memoriam reducere expedit: que a maioribus nostris copiosissime sunt tractata. Raro autez memini liuorem signare aliqõ bonum: nisi prius viride vel nigrum operatõne nature mutetur in liuidum. et de liuiditate in rubeum siue citrinum. nam tunc signum est q̃ natura contra morbum victoriam optinet ꝛ triũphum (vnde egidius) Liuidus prius si post rubeus videatur. Consurgit cerebri natura vigor reparatur.

Color indicus siue venetus est color blauius liuiditatez excedẽs: in pulchritudine ꝛ viroze plꝰ habens aqueitatis ꝛ aereitatis admixtuz cum partib⁹ terrestribus ꝛ vnitum q̃ liuidus. et talis color color est celestis: propter dominiuz aeritatis in superficiez ꝓ spicui materie sic pure et transparẽtis. vt patz in saphiris orientalibus ꝛ iacinctis. talis etiam color repitur in azurio. sed de hoc quere supra in tractatu de gẽmis et de lapide lazuli.

Nigredo est priuatio albi in perspicuo: sicut amarum est priuatio dulcedinis in humido. vnde videtur q̃ albedo est prima origo colorꝝ: sicut dulcedo est principium sapozum (vt dicit aristo. in libro de sensu et sensato) Idem dicit aristo. libro. xix. color niger non est nisi priuatio claritatis. generatur autem nigredo ex luce pauca et obscura in perspicuo obscuro ꝛ impuro incorporata. et ideo nigredo est spiritus visibilis aggregatiua: et eiusdem repercussiua: propter qõ ledit visum et debetat: quando nimis est intensa. vt patet in diu incarceratis: qui exeũtes de carcere paꝛꝛ videt

Fundatur autez migredo quādoq; ī substantia humida z calida·quia caliditas dommans demigrat substātiaz humidaz vt est videre ī ligīs humidis z exustis quādoq; ī substantia sicca z frigida/qz frigiditas dommans substātiam demigrat siccam/et humidam facit albam(vt dicit auicen)vnde migredo quādoq; causatur a frigiditate/et est signum mortificatōis·quādoq; a caliditate/et tunc est signū adustionis·et ideo migra vrina diuersa potest signare z aduersa· sicut dic egidius· quādoq; enim signat solutōnez quartane/et sic pretendit sanitatem·aliquādo signat adustionem z mortem/vt ī acuta febre(vnde egidius dicit) Nigriozē vrīe facies incōmoda febri·Quartane soluit mortem pretendit z vrit·In febre fert mortē/migra fetida paucka pīguis zc·Sunt autez quidam colozes picture operibus congruētes/quorum quidam ī venis terre nascūtur·vt sinopis rubrica/mīniū/auripigmētū/z huiusmodi·quidam arte componūtur·

Sinopis est coloz rubeus ī ponto primitus admuētus iuxta sinopim ciuitatez a qua nomen sic accepit(vt dicit Isido·li·xvii) huiusmodi spēs tres sunt/prima rubra/z mīnus rubens/et inter has media·vt dicit idē· rubrica dicitur quia rubra proxima colozi sangu neo·vt dicit idem·gignitur ī pluribus locis/ sed optima est a ponto· vnde z pontica appellatur·

Scritum pigmētum est vnde fit coloz phenicens/quo librozū capita scribūtur·z colligitur ī littozibus rubri maris ī phenico·et hic coloz inter ficticios reputatur/eo q; fit aliquādo ex sinopide z sandice simul mixtis vt dicit Isido·

Minium est coloz rubeus cuius materiam greci apud ephesim primo inuenerūt· In hispania huiusmodi pigmētum p ceteris regionibus plus habundat·vt dicit Isido·

Cinobriū qđ greci cinabarim bibunt a draconē z a barro elephāte ē vocatū· Auicē·em dicit draconum esse sanguinem deū implicant elephantes·ruūt enim bestie z draconēs obruūtur/quorum fusus cruoz terram infecit/fitq; pigmētum quicquid solum tinxerit·Est autem pulvis coloris rubri·vt dicit Isido·

Prasim creta ē viridis vnde fit coloz viridis sicut porrum· crescat autem optima ī libia cyrenensi(vt dicit Isido·

Crisocana est vena prasini coloris sic dicta/eo q; cum ea aurū dicatur inueniri·hec ī armenia crescit/sed probabilioz est que crescit ī macedonia·foditur ī metallis eris/cuius inuentio argentum mōstrat z prodit· nam vene eius cum his habent nature societatem·vt dicit Isido·

Sandaracha nascitur ī topazio īsula maris rubri/et est colozis cinobrij sed odoris sulphurei Inuenitur autem ī metallis aureis z argenteis/et est tanto melioz quāto ruffior·et quāto plus sulphur olet/ quāuis et cerusa si ī fornace torreatur ī sandaracham quertatur·cuius coloz est flammeus·q; si torreatur equaliter cum rubrica et sic cōmixta sandicem reddit·vt d· Isi·

Aurisemicum auripigmētum dicit ob colorez auri colligitur ī ponto·exaurata materia qō ī aureum colorē transit purius est/et qō graciles habet venas pallidius est/et peius iudicatur·De hoc quere supra ī tractatu de venis terre de auripigmento·

Ocra nascitur ī topazion īsula vnde et sandaracha ·fit tamen quādoq; ex ocra adusta rubrica mollis·ouis luto circūlimitis/que quanto magis ī cammo arserit melioz fit(vt dicit Isido·

Plumbum ī cannis indicis limo mixtis inuenit/spuma adherente limo· Est autem coloris pulchri et aerei mixturam purpure z cerulei mirabilem reddens· Est autem alterū genus ī purpurarijs officijs spuma innatans/ quā confectores detrahūt et desiccant(vt dicit Isido)

De odoribus.

Attramentum dictuz est/eo q; sit atrum cuius spēs necessaria est quotidiano vsui pictore/et inter fictitios cōputatur. Fit enim ex fuligine multis modis sup ardentes tedas. huic pictores cum aqua miscent glutem vt illustrius respiendeat. quidam enīz carbones sarmentoz veterum tritos cum glutino addunt. alij fecem vini nigri exurūt multis etiaz fit aliis modis. vt dicit Jsi. cum attramēto autem tempatur mcaustum z acuitur. habet autez multas virtutes. vt patz in platone. quere supza de vernis terze. li. xv.

Melinus color est cādidus/cuius materia inuenitur in melos insula/que est vna de cicladibus. et ideo melinus est dictus. vt dicit Jsidō. propter nimiam eius pinguedinez pictores eo nō vtūtur. vt dicit idem.

Cerussa est color fictitius vel factus ex cerusa et quibusdam aliis mixtis cū quo mulieres facies suas sophisticant z colozant.

Cerusa ex vapore foztis aceti tabulas plūbeas sup sarmenta alba locatas pfundentis generat quere supza de plumbo. eodem mō fit es viride sive calcantum/qđ populus viride grecū vocat sez ex vapore foztis aceti eneas lamīnas pfundentis. nam ex aceto corrūpitur eris supficies et cōuertitur in erugīnem/et inde color viridis pcreatur. valet ad carnem mortuā corrodēdaz

Purpurea a puritate lucis est dicta/quia in his regionib⁹ gignitur eius materia/quas solis cursus illumīnat propzius z illustrat. huc color lacrimis sanguineis effluēnt⁹ a quibusdam cocleis ferzo circūcisis acuitur z meliozatur (vt dicit Jsido. li. xix. in. c. de tinctoris) Sunt z alij colozes multi taz simplices q̄ compositi quib⁹ vtūtur tinctozes z pictozes/sed iam dicti sunt nobiliozes. et ideo nūc de eis sufficiat. De his omnibus dicit plinius. li. xxxv. c. xvij. vsq; ad xxxiij. et Jsi. li. xvij. z. xix. Dicūtur autez tinctozes pannoz z lanarum ob nitoris grām colozatozes. vt dicit Jsido. li. xix.

Pictozes vero sunt imaginuz rerū z similitudinuz picture artificio expzessozes. Est autē pictura dicta quasi fictura. Est etiam imago fictio non veritas. Sed effigies dicitur/quia a quodam colore ficto est limitata/nihil habens fidei z veritatis vnde z sunt quedam picture que corpora veritatis studio colozis excedunt. et fidē dum augere contendūt/ad mendacia p uebunt/sicut qui chimeram tricapitem pingunt. Picturam autem egyptij primitus admuenerunt/vmbza hominis lineis circūducta/deinde simplicibus coloribus z post diuersis/sicq; paulatim ars ipa se distinxit/et inuenit lumen et differentias colorum ac vmbras. Vnde z nūc pictozes prius quasdā lineas z vmbras future imaginis ducunt. Deinde coloribus complent/muente artis ordinez ad huc sequētes. vt dicit Jsido. libzo. xix. in c. de picturis.

De Odoribus.

Post colozes de odoribus est dicendum. odor itaq; est fumosus vapor a substantia rei resolutus/qui mediāte aere ad cerebrū attractus est sensus olfactus immutatiuus. nam odor immutat olfactum/quēadmodum color visum vt sonus auditum/vel quēadmodum sapor gustum. propzium enim sensuū est a suis sensatis z obiectis propzijs immutari et delectari in eis ac pfici si fuerint medij/ contristari vero et destrui si extremi (vt dicitur in libzo de sensu z sensato) Est itaq; odor rei pzietas sensu fumo medio perceptibilis. Ad hoc autez q; odor pficiatur z informetur in organo/sensus quatuor ad minus requirūtur/scilicz caliditas resoluēs/materie subtilitas actiui calozis resoluentis obediens/ aerea puritas deferens/nerui vel cerebri conformitas vapozem resolutum sensu nature cupiendo admittēs vel abhozrens.

Calor igitur resolueus fumos vaporabiles causa odoris est efficiens. vapor resolutus est materia obediens. qualitas vero fumi resoluti aeri deferēti se incorporat: z in suā similitudinem ipm alterat et informat. informatus vero aer qualitate fumi neruo odorabili subito se applicat. z sibi incorporati fumosi vaporis similitudinem repsentat. cui⁹ complexionem si similis fuerit miro modo cerebrum recreat z delectat. si vero ecōtrario infecit z contristat. et ideo aromatica q̄ proportiōnem cōplexionalem habent z armoniacaz cum natura ipam repant atq; iuuant. fetida vero ex causa cōtraria ag grauāt z molestant. Calor itaq; resoluēs odorem efficit: z ecōtrario frigus cōstrīgens odorez impedit z pscindit. quia mouendo ad centrū subtiles substantie vapores p aera se diffundere nō permittit. pter qō nec serquilinia fetēt in tempe hyemali sed potius estiuali. Similiter substātie varietas seu subtilitas obediens de facili calori resoluenti odorez causat. econtra vero grossities materie odoris diffusioni obuiat z repugnat. vt patz in lapide cuius naturalis compactio et frigiditas sunt in causa. quia neq; redolet neq; fetet. vt dicit auicen. Tercio aeris consistētia confert sensibiliter ad odorem. nam si rarus fuerit z subtilis: de facili siquidem odoris materiam scz fumū vaporabilez recipit. sed propter eius euentatiōnem z rarefactibilitatem pmanere in se eius redolentiam longo tempe non permittit. econtrario vero si densus fuerit aer z cōpressus. vapores siquidem et bonos z malos tardius recipit: sed post eorū impssionem ipos euaporare ita de facili non pmittit. vt dicit idem. Quarto ozgam qualitas seu dispositio ad odoris iudicium potissime opatur. Si vero fuerit neruus sensibilis in quo pcipitur olfactus vel male cōplexionatus: vel lesus casu aliquo seu corruptis humoribus opilatur vel ommino puertitur vel ommino subtrahitur iudiciū odoratus. Primum patz in melancolicis z alijs male complexionatis qui loca fetida diligunt. odorifera vero z aromatica fugiūt. Secūdum autem patz in mutilatis qui neruos sensibiles z odorabiles habēt lesos et ideo odores nō sentiūt. Tercium autez manifestū est in polipositis z lepr̄osis quinaribus a viciosis humoribus opilatis inter odorifera z fetida vix discernunt. Fumus igitur a rei substātia resolutus materia est odoris. vnde scōm varietatē fumi odorum differētia variatur. Distinguit autez ysa. in die. tres spēs fumi. Est enim fumus quietus z quasi nullius motus in aere: vt fumus a lapide resolutus qui eius complexionez nō declarat positiue: sed p priuatōem odoris z absentiā ipm habere substātiam grossam z frigidam manifestat. Est z alius fumus habens velocem motū in aere. et hoc accidit ex calore resoluēte substātiam: que si fuerit valde pura z defecata: erit odor valde aromaticus z suauis. vt patet in mirra z in musto et in ambra. Si vero fuerit substātia impura multis fecibus intermixta erit odor malus z nature horribilis. Et hic odor diuiditur dupliciter. in grauem scz z in fetentem. grauis odor est ex calore adhuc naturaliter se habente in aliquo: et iam corrumpi incipiente vt patz in piscibus diu reseruatis sine sale. Est tercio fumus mediocris a calore mediocriter resolutus. et ille vel est a pura substātia vel impura. Si ex pura erit mediocriter aromaticus. vt patz in pomis violis z rosis. Si autē fuerit ex substantia impura: partim erit fetidus. vt patz in aloe z absinthio et sulphure z causatur itaq; aromaticitas a calore partes subtiliores z puriores resoluente et aere ipam fumos ad cerebrū deferente. sicut fetor vel grauitas ex calore partes grossiores et corruptiores a rei substantia dissoluente effectiue generatur. vnde pro isto effectu ex actōne caloris cōsequente omne aromaticū caliduz ab auctoribus solet dici. Multa enim sunt substātialiter frigida. vt est videre in aceto/cāphora/et in rosa. que tamen sentiūtur aromatica. et hoc fit propter substātie eorum puritatē. cui⁹ partes subtiliores resoluunt

et diffundūtur ī aere p calorez. Sunt autem due odorum extremitates aromaticus sc̄z et fetidus. īter quos et si mueniatur odor recte medius z equedistans ab extremis sc̄m rōnem vel sc̄m ītellectum: nequaq̄ tamen actualiter ꝓcipitur sc̄m sensuz (vnde dicit ysa. ī dicta) odoratus non ꝓcipit mediocres odores: sicut nec pisces ꝓcipiunt medios colores carent em pisces palpebris ꝓpter qđ spiritus visibilis cōtinue dispgitur. vnde non sufficit ad medij coloris perceptōem De odoratu quoq; eadem est ratio. vt dicit idem. nares enim patule sunt z continue dispgitur spūs odorabilis: ꝓpter qđ debilior efficitur odoratus. et ideo medios odores minus capit. nec est grauis odor recte medius īter aromaticum z fetentem quia grauis sub fetido continet z nō differt ab eo nisi q magis remissus est et fetidus amplior est z magis intensus. sub eadem igitur specie cōtinentur: sicut albedo intensa z remissa. et ideo si duo odores extremi sc̄z fetidus z aromaticus ī equali portione pariter misceantur: non fiet vnus medius odor z equedistans ī mixto sc̄m sensuz. vnde aromaticum primo ꝓcipit sensus olfactus q̄ fetidum: quia ī aromatico delectatur et fetidum refugit z abhorret. Ex quo patz q non efficitur odor vnus medij de extremis: ꝓceptibilis sc̄m sensuz (vt dicit ysa) Qđ autem bonus odor citius penetret ad spūm animatū q̄ malus. ptz quia substantia boni odoris virtutez talioris naturalis ī se continet qui grossiciem eius mūdificat z subtiliat: vt leuitate sui dissoluta flatu aeris valeat citius ad cerebrū ptransire. Malus vero odor non sic. quia ī eius subiecto actio nature iam deficit. vnde superfluitas eius grossa ī eo remanet coagulata. et ideo difficilius potest cū fumo dissolui. nec ita cito penetrat ad spūm odorabilem qui ī pfundo cerebri ventriculo latitat. vñ spiritualis z subtilis fumus citius pforat q̄ grossus et terrestris.

Circa effectum aūt odorū diuerse fuerūt positōes. dicebāt em antiqui rerum naturas z substātias ita cognosci odore simpliciter quēadmodum sapore. Dixerūt emz res acetosas odore comp̄hendi: similiter z acutas et fallebātur. id emz odoratui attribuebant qđ erat tactus. nullus emz est sensus cui tactus non sit annexus. et ideo morsuras et puncturas nō ꝓcipit odoratus sed potius tactus qui organo odorandi est admixtus vel ānexus: sicut oculus clausus sentit morsuram collirij non visu: sed tactu. Alij vero asserebāt nullam rez notitiam posse haberi p odores. videtes emz quasdam res frigidas esse odoriferas vt rosas: quasdaz vero calidas nullius esse odoris vt piper: putauerūt res non posse dinosci aliqualiter p odores. sed hi fallebantur. bonꝰ nāq; odor fit simpliciter vt ex calore totali vel partiali. Nam rerum alie sunt simplicis substātie: alie compositе. Si res simplicis est substantie z est odorifera: odor ille fit ex odore totali: qz tota res substātia est calida. vt pz ī musto. Si vero composite est substātie z est odorifera: odor ille fit ex calore partiali id est ex calore quarūdaz partiū. nā quedam sunt ibi ptes calide sc̄z ignee q̄ diffuse p superficiem rubozem mouēt z odorem. vnde si rose ponātur ī aqua calida ignee ptes resoluūtur z rubeus color perit cum odore. Sed alij sunt quoz̄ sententia approbatur qui dicūt rez substātias cognosci p odores minus tamen q̄ per sapores. nam ad linguam dirigūtur sex laterti: quibus multum transfundit de spiritu animali quo pfecte res gustata pōt comp̄hendi. sed ad instrumētum odoratus nō venit nisi vnus lacertus tātum p quē parū de spiritu descendit: qui nō ita perfecte naturaz pōt comp̄hendere. ꝛ Deterea a re odorāda non resoluitur: nisi q̄dam subtilis fumositas que admixta aeri cum ipo ad organum odoratus attrahitur. vnde z spūs per fumositatem illā rerum naturas nō discernit ita bene. sed ad instrumētum gustus: tota res gustāda ītus et extra gustui substantialiter applicatur. et ideo de re verius iudicatur per saporem q̄ per odorem. Recollige

ſtaq; ex p̄dictis q̄ odor eſt rei proprietas ſiue qualitas p̄ceptibilis odoratu (vt dicit ysa) nā a re odorabili reſoluitur quidaꝫ fumus per calorem qui tanq̄ quedam ſpiritualitas admixt⁹ aeri ipm̄ mficit z immutat: z ſpiritus animalis ibi exiſtens inter nares in quibuſdam carmiculis ad modum vberum māmillaꝝ ibi dependētibus ab eodem fumo immutatur: qui immutatus recurrit ad cerebrum et repſentat talem anime immutatōnem. Eſt itaq; odor ſui obiecti manifeſtatiuus: aeris per incorporatōnem ſui manifeſtatiuus: ſpirit⁹ animalis immutatiuus: ſui ipius per aera diffuſiuus: ad interiora cerebri p̄ flatum aeris vel attractum penetratiuus: ſuo calore humoris cōſumptiuus: et fluxus nocui reſtrictiuus: ſua puritate ſpirituum reparatiuus: virtute ſua debilitatis cordis cōfortatiuus: aeris in ſuā ſimilitudinem conuerſiuus. fetoris repercuſſiuus: z putredinis palliatiuus. delectatōnis in ſenſu animalium ſicut z hominuꝫ cauſatiuus. naꝫ piſces diligūt aromatica z fugiūt fetida. Similiter z apes (vt dicit ariſto) ſic et formice ſulpburis odore effugātur. ſola venenoſa aromatica deteſtātur. vñ ſerpentes odorem rute abhorrēt. botraces vinee florentis redolentiam non ſuſtinent.

Fetor eſt ex re corrupta vapor reſolutus aerem inficiens contriſtans ſpiritum animalem z corrumpens. nā ſicut odor aromaticus odoratum reficit z delectat: ſic fetidus ſpiritum odorabilez inficit z contriſtat: nam vt dicit ysa. fumus a re male complexionis reſolutus animato vel animali ſpiritui eſt incōueniens. nam ni ſubiecto fetidi odoris multi ſunt humores corrupti eo q̄ naturales exterit qualitates. et ideo complexioni humani corporis repugnāt vnde odoris horribilitas p̄tendit ſue ſubſtantie corruptōnem: que contingit aut p̄pter innaturalem calorem: aut p̄pter corruptam humiditatem. nam quādoq; calor innaturalis humorum facit ebullitionez cauſa eſt putredinis z fetoris. horum nutrimēta corruptaſꝫ et peſſimaꝫ putredinē in ſtomacho generant: ex qua reſoluitur peſſima fumoſitas que caput grauat. quādo vero ſola corruptio humiditatis eſt in cauſa: tunc odor non fetens ſed grauis generatur. z omnia calida talia propter odoris grauitatez mali ſunt nutrimēti. mmoris tamen, ſunt nocumēti q̄ que fetide ſunt putredinis (vt dicit galie) et hoc eſt videre in piſcibus recentibus: qui dum retinent naturalem calorem odorem grauem habent. ablato autem naturali caloꝛe efficiūtur iam fetentes. quādo vero piſces decoquūtur p ſuperflue conſumptōem et corrupte humiditatis per calorem grauitas odoris tollitur: et ſic eorum ſubſtantia per decoctōnem non ſoluz in odore melior efficitur: verum etiam in ſapore. Fetor igitur eſt corruptōnis nature proteſtatiuus. defectus caloris naturalis oſtenſiuus. aeris infectiuus. animalis ſpiritus corruptiuus. vomitus z nauſee puocatiuus. doloris capitis generatiuus. totius complexionis diſtempatiuus. horroris et triſtitie ſenſibus animaliū inductiuus. z ideo fugiunt piſces ſportulas fetidas z antiquas. recentes vero ſubintrant atq; nouas (vt dicit ariſ) ſimiliter apes abhorrent fetidum omne. vt dicit idem. ideo vulpes cuius fimus eſt valde fetidus: foueam taxi ſubintrat z eam defedans p fetorem de fouea tarum fugat (vt dicit plinius) et ſic ipm̄ fugat per fetorez quē vincere non poterat per virtutē. Eſt etiā fetor ſpirituū et neruorum infectiuus et a naturali conſiſtētia in innaturalem alteratiuus. vt patz in leproſis: quoꝝ anhelitus fetidus ſanos inficit z corrūpit. Eſt etiam fetor fetus animalium in vtero extinctiuus (vnde dicit ariſto) q̄ equa ſi ſentit fetorez candele extincte facit abortiuū. poteſt autem fetor ſic intendi q̄ erit mortis ſubite cauſatiuus. nam quedam ſpēs eſt ſerpentis cuius fetor ſubito interficit rem odorātem: ſicut baſiliſcus viſu interficit ſe videntem (vt dicit auicen) tamen accidētaliter aliquādo fetor iuuat. nā quedaꝫ ſunt fetida medicamia

De saporibus

vt aloe/ caballinuz /et sulphur/et assa fetida z huismodi·q̄ m multis causis conueniunt medicine· nam odoris sui grauitate humores putridos siue putredini et fetori dispositos· ratōne similitudinis attrahunt et attractos expellunt· nam natura abhorrens fetorem per medicine fetide presentiaz irritatur cōtra ipsam·et ideo recolligit se totam· vt contra suā dimicet mimicam· fetor itaq; id est fetida medicina occasionaliter est expulsio fetidorum· z dum vnū fetidum assumit· aliud fetidum pariter cum ipso remouetur· Similiter fetor lane vste vel filtri combusti seu cornu caprini exusti naribus subtiliter apponūtur· vt sopor litargic⁹ excitetur (vt dicit constā) nam spiritus ab horrētes fetorem fugiunt ad interiora cerebri vbi est causa morbi· ex quorū concursu iuuatur natura cōtra morbum·et ideo facilius digerit z dissoluit materiā apostematis· que cā fuit flegmatice somnolentie z soporis (vt dicit idem) eodem modo in causa matricis quādo nimis eleuatur comprimědo spūalia z fetida naribus z aromatica partibus inferioribus vtiliter adhibētur· nam natura fugiens fetorem recurat ad matricem· z sentiendo odorem inferius illuc tendit·z sic matricem ad locū debituz secum ducit·quāuis etiaz odor odori nō otrarietur· aliquis tamen fetor alicui fetori cōtrariatur·et ideo fetor sterquilinij ex fetore alterius effugatur· vbi etiaz omnes fetent fetor vni⁹ minime sentitur· quia vn⁹ fetor ab alio absorbetur· De rebus autem odoriferis quere supra in tractatu· xvij· de herbis z spēbus z plantis·

De saporibus·

Sapor autez est sensitiuū gustus· Sicut enim color est obiectum visus· sic sapor est rei proprietas iudicio anime se offerens per viam gust⁹· Sapor itaq; est rei proprietas solo gustu perceptibilis· hec autez dico in principio z alio modo iudicant de saporibus z saporū principijs philosophi· z alio mō medici· sed de illa murmuratōne questionū nihil ad propositum· quia illas solas saporū differētias z opatōnes z causas quas hic inquirimus· prout sacre scripture cōueniūt ad eliciēdum ex saporum proprietatibus aliquos misticos intellectus· vnde ad pīa de alijs non curamus·

Est igitur sapor proprium obiectum gustus· de cui⁹ presentia sensus in organo gustabili delectat vel tristatur· et sunt secūm ysa· in dicta· saporum octo differētie scz dulcis/ vnctuosus/salsus/amarus/acut⁹/acetosus/ponticus/stipticus· additur etiaz hic insipidus sic sunt nouem· sed abusiue dicit sapor quia sapore caret· Pertinent autem quinq; ad caliditatez z calidā complexionem scilicz dulcis/ vnctuosus/salsus/amarus/acutus/relique frigide sunt complexionis scz ponticus/stipticus/acetosus/z insipidus· Duo autem sunt que faciunt saporem scz complexio z substātia et substātia est triplex scilz grossa/subtilis/et mediocris· Complexio itaq; calida z humida in secundo gradu cū grossa substātia facit saporez dulcem· calida vero z humida in fine secūdi grad⁹ cū subtili substātia facit vnctuosum· et dicitur vnctuosum subtile quātum ad transituz quia de facili transit in fumū· habet aūt actualez grossitiem ratōne cuius est opilatiuū· sed potētionalem habet subtilitatem in substātia ratōne cuius est velociter transituū· Complexio autem calida et sicca in fine secūdi gradus cum mediocri substantia facit salsum· Calidum et siccum in tercio gradu cum grossa substātia facit amarum· sed complexio calida et sicca in quarto gradu cum subtili substantia facit acutum· et ita super caliditatem fundātur quinq; sapores· Frigida autez z sicca complexio in tercio gradu cum grossa substātia facit ponticum· qualis est in fructibus immaturis· frigida quoq; z sicca in secūdo gradu cū mediocri substātia facit saporem stipticum· qualis ē in rosis· z in cōtamis maturis·

frigida autem ⁊ ſicca ī ſecūdo gradu cū ſubtili ſubſtantia facit ſaporem aceto ſū frigida vero complexio ⁊ humida ī primo gradu cum mediocri ſubſtantia facit ſapozem mſipidū ⁊ qualis eſt ī albugine ouī. Patz igitur q tres ſapozes ſūt teſtimonia ſubtilis ſubſtantie ſcilicz acetus/vnctuoſus/et acetoſus. et ſunt tres ſapozes teſtimonia groſſe ſubſtantie ſcz ponticus/amarus/et dulcis. Similiter ſunt tres ſapores teſtimonia ſubſtantie mediocris ſtipticus/ſalſus/ ⁊ inſipidus.

Dulcis itaq; ſapoz generatur ex tempata caliditate ⁊ groſſa ſubſtantia. vnde et dulcedo lingue apoſita moderate aperit/moderate calefacit/moderate humectat. vnde groſſities ſubſtantie moderate ſubintrās poros apertos ibi diu manet. et ideo anima ī tali temperātia gaudet. vnde pl⁹ delectatur natura ī dulcedine q ī alijs ſapozibus. preterea nulla res eſt ita temperata ⁊ affinis būane cōplexioni equali ſicut dulcedo. et ideo humana cōplexio/que eſt victa tempantie equali ī dulcedine ſibi ſimili delectatur.

Ad dulcem autem ſapozem faciendum quatuoz conueniūt elementa/ non tamen equali proportione. Ignis enim ⁊ aer ſuperhabūdāt. vnde ex igne caloz et ex aere humor īnaſcitur/que duo ſcilicz calor ⁊ humor neceſſaria ſunt ad cuiuſlibet rei generationem. caloz autem tempatus agens ī humoreꝫ ipm calefacit diſſoluit ⁊ depurat. ab humoze terreſtri ⁊ ſubſtātia mollificatur. vnde partes ignee ⁊ aeree augmentātur/⁊ humiditas inſpiſſatur. ⁊ ſic groſſa ſubſtantia ī qua fundatur dulcis ſapor generatur. vnde dulcis ſapoz quādo caret omni macula acumīis omnibus ſapozib⁹ ſuauior erit (vt dicit ꝓſa) quia eius natura ſanguini eſt victa. et ideo letificat ⁊ mundificat/nocumētum guſt⁹ humectat tempate ſine labore nature. Eſt autem dulcedo aliquādo pura quatuoz qualitatum mediocriter contētiua. vt patz ī zucchara. aliquādo eſt viſcoſitati ⁊ groſſicie admixta. vt patet ī dactilis. aliquādo acūmini coniuncta. vt ī melle. prima dulcedo maxime conueniens eſt nature/ſed aliquādo accidētaliter nocet nature/ quādo ſcilicet natura plus recipit q̄ digerere poſſit. et tunc ſolet eſſe cauſa alicuius opilatōis. q̄ dulcium ſuperfluitas ī poris venarum īmiſcat. Dulcia itaq; mollificāt membra. lauant/colant/ ⁊ mūdificant. parum naturaliter nutriūt/accidētaliter autē multum. Mollificant quidem quia humiditas materiam mollem reddit/caliditas tempate diſſoluit. vnde materia que prius erat ſpiſſa modo mollificata diſſoluta abſtrahitur et mūdificatur. Nutriunt autem parum naturaliter/ quia dulcia ſūt groſſa ī ſubſtātia ⁊ ſua groſſicie poros penetrare non poſſunt/et ora venarum opilant ⁊ cito ſatiant. accidētaliter tamen multum nutriūt. quia dulcia bona ſunt nature ſiue complexiōi ſunt ſimilia et amica. et ideo ī magna quātitate aſſumūtur. et quia groſſa ſunt ī ſubſtantia/calor agens ī ea multum ſanguinem generat. et ille ſanguis multum nutrit. dulcedo vero que viſcoſitati ē admixta multum quidem nutrit/ ſed multa tamen nocumenta accidētaliter generat et īducit (vt dicit ꝓſa) quia talis dulcedo opilatōnem generat. et preterea putredini de facili ꝓpter q̄ quāt. īflatōez et rugitum generat. febrem interpolataꝫ facile cōmouet et ſuſcitat/et colericam īflatōem concitat vel augmētat. Eſt igit dulcedo pura et p alicuius rei admixtionem nō infecta inter ſapoꝛuꝫ differētias ſenſus maxime delectatiua ⁊ nature amica/⁊ ideo ei potiſſime aſſimilatiua. deperditoꝛuꝫ ī coꝛpoꝛe facilius reparatiua. virtutum et ſpūum debiliuꝫ maxime cōfoꝛtatiua/omniū membꝛoꝛum precipue nutritiua. Dicit enim ꝓſa. ꝓpcius nutrimenti ſapoꝛ dulcedo eſt ſi ſua ſubſtātia aliquā habuerit viſcoſitatem. ſtabilis enim eſt ī membꝛis/vnde non de facili eſt vel poteſt eſſe ī membꝛis diſſolutōnis receptiua. nec nutriunt aliqua q̄ dulcedini nō ſunt mixta. vnde ⁊ ſapoꝛes dulcedini cōtrarij ꝓpter cōtrarietatē quā

De ſaporibus

habent ĩ humana cõplexionem: parui aut nullius ſunt penitus nutrimenti ex cõmixtione tamen ſapoꝝ inter ſe cõtrariorꝝ vnus bonus ſapor medius generatur: ĩ quo latitat dulcedo cuiꝰ rõne ille ſapor medius nature conueniens eſt et corporis nutritiuus. vt ptz ĩ ſalſamẽtis et etiam ĩ pigmẽtis ĩ quibus contraria recipiũtur. vnde patet q̃ dulcedo omniũ ſaporum delectabilium eſt origo ſicut albedo omniũ colorꝝ eſt pncipiũ (vt dicit ĩ libro de ſenſu ⁊ ſenſato vbi dicitur) nigredo eſt priuatio albi ĩ perſpicuo: ſicut amaritudo eſt priuatio dulcedinis ĩ humido. Dulcedo adhuc ẽ ſpiritualium mẽbrorum amica. quia ipoꝛ eſt lenitiua et omnis aſperitatis mitigatiua. clarificatiua vocis: et arteriarũ ab omni ſuperfluo purgatiua. canaliuꝝ pulmonis ⁊ meatuꝝ pectoris aperitiua. et omniũ immũdiciarum mulegule ⁊ gutturis abſterſiua. catarri ⁊ humoris ſuperflui circa ſpũalia diſſolutiua. et omniuꝝ organorum vitalis ſpiritus ad debitam conſiſtentiam reductiua. omnis tumoris ſquamatici repreſſiua. et ſuffocatis humidi ĩ membris ſpũalibus conſumptiua. Sunt autem quedaꝝ dulcia que occaſionaliter multorũ malorum ſunt corpori illatiua. Sunt enim vnctuoſitatis ⁊ inflationis generatiua. Non enim maior eſt ex calore dulcis reſolutio q̃ ſit humidi reſoluti incorporatio: vel ſaltem cõſumptio. neceſſe eſt ibi fieri multi vaporis fumoſi generatõ: et ſic loci ex vapore defectio vꝫ repletio: et per cõſequens inflatio dolor et gurgulatio. Item ex eadem cauſa dulcia ſunt appetitus debilitatiua. quia ſubſtãtie ſue groſſicie cito ſunt vacui ſtomachi repletiua et meatuũ opilatiua. Item colere rubee augmentatiua. nam cũ ſint calida: calidi humoris ſunt excitatiua. ⁊ ideo obſũt illis qui ex cauſa calida ⁊ intenſa patiũtur. Item putredinis et corruptõnis ſunt inductiua. quãdo enim ſuperhabũdans calor ſuperhabũdantem humiditatem diſſoluit et cõſumere totum vel digerere non ſufficit: corruptam materiam derelinquit. Item ſplenis renum et epãtis ſunt opilatiua: ⁊ hoc accidit q̃ ĩ ſua groſſicie ſubſtantiali ſubtiles poros illarũ regionum obturant. vel quia partes ille ratõne dulcis plus deſiderãt q̃ digerant vel cõſumant. et ideo ex ſuperfluo humore attractio et non digeſto nec alias euacuato ille partes merito opilãtur. Item dulcia ratõne predicta ſunt calculi generatiua tam ĩ renibus q̃ ĩ veſica. nam quãdo ille partes ratõne dulcedinis ſibi attrahunt humores cõſimiles que ſubtiliora ſunt: vel cum vrina educũtur: vel vi caloris conſumũtur. vnde quãdo plus attrahitur q̃ nature cõuenire opoꝛtet q̃ vel vi nature qõ eſt ſuperfluũ expellatur: vel qõ groſſius eſt ibi remaneat: et eliquato humore calore deſiccãte mouratur ⁊ procedẽte tempe paulatim putrificatur: et ĩ duriciem lapidis cõmutatur (vt expreſſe dicit yſa). Idem etiam de cauſis matricis decurrit. Ex p̃dictis patz q̃ aliqua dulcia nature ſunt vtilia. alia vero ſunt ⁊ videtur eſſe dulcia: et tñ ſunt mortifera et nociua.

Sapoꝛ vnctuoſus generatur ex calido ⁊ humido ĩ ſubtili ſubſtantia. et ideo vnctuoſitas appoſita lingue magis aperit ⁊ diſſoluit: et ſubtilis ſubſtantia magis ſubintrat. et quia caliditas eius parum remouetur a temperamẽto: anima ipius dulcedinem põt ſuſcipere ⁊ ĩ ea maxime cõgaudere. Ad vnctuoſum autem ſapoꝛem perficiẽdum plus de igne q̃ de aliis elementis conuenit et poſt de aere. Maioꝛ igitur actõ caloris ĩ humidum agens magis diſſoluit et depurat. vnde aquoſe ptes ⁊ terree ſtres mĩoꝛãtur: et ignee cum aereis augmentãtur: et inde ſapoꝛ generatur vnctuoſus. Sunt autem vnctuoſa cibaria appetitus debilitatiua: et faſtidij inductiua. quia accepta ĩ ſtomacho reſoluũtur ĩ fumoſitatem cum aeree ſint ſubſtãtie que petit ſuperiora et replendo os ſtomachi inducit faſtidium ⁊ diminuit appetitum. Item vnctuoſa ſunt ſupernatatiua leuitate enim ſua eleuãtur ad ſuperiora cum valde ſint fumoſa. Item digeſtiõis ſunt impeditiua. quia vnctuoſitate ſua:

villos ſtomachi replent et lenĩũt· vnde cibi aſſumpti cũ non poſſint decoqui cru di z indigeſti emittũtur·vnctuoſitate em̃ ſua muſcant cibos z lubꝛificant·et ideo emittũtur ante q̃ digerãtur·Item parũ ſunt nutritiua quia oꝛa venarum cito re plent z parum de eis aſſumitur·et qꝫ aſ ſumitur ꝓpter ſue ſubſtantie ſubtilita tem cito conſumitur·Item z caloꝛis ſunt in flammatiua· Ignis enim non nutritur niſi aere mediante·vnctuoſa vero cito in aeream ſubſtãtiam tranſeunt·vnde illa vnctuoſa que habent maioꝛem aquoſi tatem mĩus pertinẽt ad naturaz aeris z mĩus bene nutriũt ignem·vt patz in anxungia·alias fm̃xungia poꝛcina q̃ mi nus nutrit ignez q̃ ouina· quia mĩn9 ha bet aereitatis in ſua compoſitõne z pl9 aquoſitatis q̃ ouina·Item febrilis caloꝛ is ſunt nutritiua·et ideo carnes probi bentur in febꝛe acuta· quia timetur vn ctuoſitas intermixta qua caloꝛ febꝛilis ꝛritatur vel nutritur·Item ſplenis z e patis ſunt opilatiua ꝓpter ſui groſſiciez actualem· nam ꝓpter ſuã dulcedinem cito attrahũtur z ſua groſſicie poꝛi de fa cili opilantur·Item doloꝛis capitis ſunt excitatiua· nam ex fumoꝛũ multitudine repletur caput et mirigi cerebꝛi diſten dũtur·Item membꝛoꝛuz ſpũalium ſunt lenitiua·vt patz in butyro·tamen que dam vnctuoſa nocent pectoꝛi ꝓpter an nexam ſiccitatem· vt oleuz nucum·quia talia non habent puram vnctuoſitatem Item doloꝛum exteꝛioꝛũ ſunt mitigati ua·et duꝛiciei remollitiua·apoſtematuz maturatiua· humiditate em̃ ſua ſaniem generant·quia per ea plus diſſoluitur q̃ cõſumatur· ex caloꝛe emiz debili et humi ditate multa fit ſanies et coꝛꝛuptio·

Salſus ſapoꝛ fit ex caliditate et ſiccitatate in ſubſtãtia mediocri vnde caliditas cum ſiccitate cuz ſit remota a temperãtia multos aperit poꝛos·quia ſiccitas iuncta caloꝛi magis laxat· Iuncta vero frigiditati magis cõ ſtringit·et ideo ei9 ſubſtãtia magis ſub intrat poꝛos·z quia magna fit diſgrega tio partiũ z multa ſubſtãtie ſubintratiõ amina in ipius preſentia nõ gaudet imo poti9 ipm̃ hoꝛret· Ad ſalſuz aũt ſapoꝛẽ quatuoꝛ cõueniunt elemẽta· quadam tñ ꝓpoꝛtõne non equali· Dominatur enim ignis et terza mediocriter tamen ex mo derato igne fit moderatus caloꝛ et ex mo derata terza fit moderata ſiccitas·ex mo derato autem caloꝛe moderata fit ebul litio et excoctõ humiditatis·vnde aquo ſe et aeree partes diſſoluũtur in igneas mediocriter·et ex moderata ſiccitate mo derata ſubſtãtia deſiccatur·z ita rema net ſubſtãtia mediocris·vnde ſalſus ſa poꝛ habet fieri ex moderato dominio ca liditatis et ſiccitatis in ſubſtantia medi ocri·Sunt autem ſalſa mũdificatiua·qꝫ ſumpta interi9 caloꝛe ſuo et ſiccitate hu miditatem diſſoluũt·Salſedine enim et vitroſitate ſua ſtomachum et inteſtina mozdificant·que mozdificata mouentur vt diſſoluta humiditas emittatur·et ſic fit mũdificatio· Item dure carnis ſunt mollificatiua·nam ſua caliditate z ſiccitate ſuperfluam humiditatem compactaz reſoluunt z relaxant·et ſic mollificant· Item ſubſtãtie mollis ſunt induratiua· nam ſua caliditate z ſiccitate ſuperfluam humiditatem conſumũt·et ſic partes pl9 aereas compingũt·Item ſubſtãtie rei ſũt depuratiua·nam ſalſa inquãtum huiuſ modi quãtum diſſoluũt tãtuz conſumũt et ideo putredo aliquo caſu generata· ca loꝛe z ſiccitate ſalſedinis cõſumitur·z an nihilatur·habet inſuper ſalſedo multuz terreſtreitatis· vt dicitur in dieta· ratõe cuius carnes indurat z mĩus reddit ap tas coꝛꝛuptõni·vt dicit ibidem·Item ſca biei et exterioris ſuperfluitatis coꝛpoꝛis z cutis ſunt ablatiua et hoc cõſumẽdo hu mores ſuperfluos tam ſuperficiales q̃ in tercutaneos z cutem a ſuperfluis abſterge do·Item tumoꝛis ydꝛopici ſunt repreſſi ua et hoc ex ratõne ſupradicta·quia de ſiccant et conſumũt omnia in talibus lo cis aggregata·Item moꝛſus canis rabi di et aliozũ venenoſozum ſunt curatiua· et totius venenoſitatis extractiua·vnde pꝛodeſt cito lauare talia vulnera in aqua ſalſa quia malitiam extrahit z venenuz

vt dicat idem. Item caro multuz salsa ad tempamētum optime reuocatur si in aqua salsa ponatur. nec salsedo a talibus melius extrabitur q̄ q̄ earum massa prius aliquo tempore in salsa aqua tempetur. et hoc puto accidere ratōne similitudinis cum aqua salsa que ratōne caloris accidentalis in ipsa dominātis attrahit sibi simile qđ inuenit in substantia carnis salse. Item sal in igne induratur: in aqua vero dissoluitur z annichilatur nec mirum si congelatō z indurātō facta est per siccitatez vt salis dissolutio fiat per humiditatem. sicut patet in sepo in quo fit induratio z congelatio p frigiditatez: mirū non est si fiat resolutio per caliditatez. De his quere supra in libro. xv. de vemis terze in capi. de sale.

Sapor amarus fit ex caliditate in tercio gradu: et siccitate in secundo gradu in grossa substātia. Vnde caliditas cum siccitate multū subintrans multum disiungit. vnde instrumentum leditur z fit sapor amarus abhominabilis gustui z cōtrarius: ad cuius compositōnem quatuor elementa cōueniunt proportōne quadam: sed magis ibi ignis z terra dominātur. licz plus est ibi de igne q̄ de terra. vnde de maioris dominio caloris magna fit ebullitio. vnde aquee z aeree partes magis dissoluūtur in igneas: et terrestres cōdensantur. sed quia mediocre est dominiū siccitatis nō attenuat. et ita substantia remanet grossa in qua ex actione caloris et siccitatis fundatur amaritudo. omnia autez amara contristant gustum magis q̄ aliqua alia que habent simplicem saporez. quia maiorem faciūt continuitatis solutōem in lingua: licet autez amara habeāt minorem caliditatem q̄ acuta: maiorem tn faciunt solutōem continuitatis ꝓpter sue substantie grossitiem que se interponit et compzimēdo maiorem efficit lesionez. Item amara sunt colere purgatiua: vel quia colere sunt similia in complexione vel quia colera cum sit pozosa permittit amara suos pozos subintrare z diuidēdo partes a partibus eam faciūt fluxibilem z coleram liquefactam sic educunt. Item amara sunt appetitus excitatiua quia coleram educūt que tanq̄ rei leuis solet colligi circa orificium stomachi z appetitus debilitare. Ad hoc etiam facit amarozū grossitudo quia cōprimit cibaria in fundum stomachi: sicut dulcia eleuant cibū superius. Item amara splenis z epatis sunt expilatiua. nam calore suo pozos aperiunt et humozes dissoluūt et grossicie sua comprimēdo humozes resolutos educunt. Item amara sunt cōtraria vermibus et lumbricoz interfectiua. nec mirum quia vermes illi de fleumate corrupto accidunt: de fleumateq̄ viuūt. z ideo colerica et amara eis aduersantur: quia colera fleumati cōtrariatur. Item spiritualibus membris sunt nociua: z tam p asperitatem substātie q̄ per intensaz siccitatē eozūdez sunt exasperatiua. Item amara sunt exteriozibus conseruatiua. Si enim distempentur cum aliquo liquido habēt illa tria que sunt necessaria ad conseruatōnem. tātum enim consumūt: quātum dissoluūt. et subintrant in pfundum acumine z calore suo. grossam etiā habent substātiam ex qua remedeant et faciūt eam minus passibilem. Item frigide arterice z paralisis sunt curatiua: dissoluendo materiaz z consumēdo. Itez frigide scabiei sunt desiccatiua. Itez meatuū renuz z vesice sunt aperitiua: z calculi dissolutiua. matricis confortatiua z menstrualis supfluitatis prouocatiua z eductiua: et ad multa alia sunt magis necessaria q̄ dulcia quāuis gustui sint nociua.

Sapor acutus fit ex caliditate et siccitate existente in quarto gradu cum substātia subtili. vnde fit pozozum minima apertio z partium segregatio. et quia substantia eius est subtilis multum penetrat z subintrat. Vnde organum gustus suo acumine incendit. ad cuius perfectōem quatuor elemēta concurrūt: sed non equaliter. quia plus concurrit de igne z de terra q̄ de aliis. et ideo propter dominiuz ignis acuta sunt valde calida et a terza valde sicca. Ex

maximo autez dominio caloris maxima fit ebullitio z resolutio aerearum partiū et aqueārū in igneas. vnde z ignee partes acuūtur/et ex nimia siccitate substātia desiccatur/attenuatur/z subtiliatur. et ita fit acutꝰ sapor ex magno dominio calidi et sicci i subā tenui z subtili. Sunt autem acuta corrosiua quia valde sunt calida et sicca/et fit dissolutio magna et substantia subtilis z acuta subintrans/partes a partibꝰ disgregat et ita fit corrosio. Item acuta sunt mixtiua et dissolutiua/quia z qualitate z substātia dissoluūt et separant partem a parte/et profunde intrant. et ideo dissoluunt z mixtiuant. Item virtutis appetitiue sunt confortatiua quia membrorum consumūt superfluitatem. vnde poris manitis fit ratione vacui appetitus. mordificant etiaz neruos sensibiles z pungūt acumine suo et sic pungendo excitant appetitum. Iuxparum sunt nutritiua. quia ex nimia caliditate z siccitate potꝰ fit adustio q̄ digestio. et ideo dant modicū nutrimētum Preterea subtilis sunt substātie. z ideo de facili consumūtur/ et a membris cito dilabūtur. Insuper nature sunt cōtraria ex sua complexione. et ideo quia abhominabilia sunt non appetit ea natura/iz potius abhorret z repellit.

Sapor acetosus fit ex frigiditate z siccitate existēte in secūdo gradu cum substantia subtili. vnde acetosum lingue appositus qualitatibus constringit substātiam penetrat. et ita ex duabus cōtrarijs actōmibus fit sapor acetosus. ad cuius cōpletōnem quatuor elementa cōueniunt quadaz ꝓportione sed non equali. Est autez ibi dominiū aque z terre mediocre/et ex mediocri dominio aque ē ibi frigiditas mediocris/z ex mediocri dominio terre mediocris siccitas generatur. ex frigiditate autem reprimitur calor qui repressus modicā facit ebullitionem. vnde igneas partes z aereas resoluit de facili et consumit tanq̄ subtiliores. terrestres autem z aquosas dissolvit/sed pre sui paruitate eas consumere non potest. vnde partes ille subtiliātur sed non consumūtur. et ita frigiditas et siccitas dominātur cum subtili substantia et sapor gignitur acetosus. Acetosa ꝓuocant appetitum. quia ex frigiditate et siccitate motum habent ad centrum. vnde comprimūt cibaria ad fundum/et sic os stomachi euacuant/qui sentiens suā manitionem cibum appetit. nam desiderij cōposita est opatio ex appetitiua virtute naturali et animali sensibili. Item soluūt ventrem plenum z constipant mānitum. nam subtilitas substantie aceto se mouens multam humiditatez in stomacho incidit eam z subtiliat/z sic eum reddit abilem ad fluxum z euacuatōem sed quādo stomachus est vacuus paruā mouēnt humiditatem quā acetosa desiccant siccitate et constringunt frigiditate. Item opilatōnes splenis z epatis aperiunt quia non qualitate sed substantie subtilitate humores in poris aperiūt quia mādunt z dissoluūt. Item acetosa spūalibus obsunt frigiditate coartante/ et siccitate exasperāte. Item posita in exterioribus calidos humores repercutiūt vnde z tibie inflate ex retentōne mēstruorum vel emorroidarū in calido aceto lote facile detumescūt. De his quere supra in tractatu de aceto libro. xvij. vbi tractatur de vitibus z de vino.

Ponticus sapor fit ex frigiditate et siccitate existēte in tercio gradu cum grossa substantia. vnde z ponticum appositum lingue constringit et substātia subintrans poros partes cōdensat z ita occurrit sapor qui ponticus appellatur. Ad ponticum saporem perficiendum quatuor elementa cōueniunt. cum maiori tamē inequalitate. qz cū dominātur aqua z terra/ignis et aer substant. Ex forti autem dominio aque fortis fit frigiditas/ z ex terra multa siccitas ideo non potest ibi fieri pfecta transmutatō cum ibi sit defectus caloris z humoris. vnde cum frigiditas z siccitas ibi habeant dominiū necesse est vt substantia remaneat grossa ex dominio frigiditatis z siccitatis. Habet autez ponticus sapor hoc proprius (vt dicit ysa.) qz ponticitas

coniũcta cum ſapore delectãte magis delectat et contriſtante magis contriſtat· cuius rõ hec eſt: ponticitas adiuncta rei dulci et vnctuoſe ſi ingrediatur poros facit illam dulcedinem ibi diutius cõmorari· et ita firmius imprimitur tunc delectatio: et diu durat· ſimile eſt de humore cõtriſtante· hinc eſt q̃ caro que oſſib⁹ eſt vicina iocundiorem habet ſaporem· oſſa enim ſunt melancolica ſcilicz frigida et ſicca· caro vero in ſui natura dulcis eſt z ſanguinea: et ita eſt ibi pontica tas et dulcedinis mixtio: propter qõ et maior delectatio· ideo etiam caro cerui=na eſt iocunda: ſimiliter et bouina: quia coniũgitur ponticitas ex cõplexione melancolica animalis et dulcedo ex pte carnis· Ecõuerſo ẽ de abſinthio et fumo terre quoniã cum eis aſſociatur amaritudo et ideo magis cõtriſtant guſtum vt aloe vel aliqõ ſimile· Item pontica appetitũ excitant z poſt prandium laxant· cuius ratio eſt compreſſio cibariorum ad inferiora adinſtar torcularis· ante prandiũz vero cõſtipant quia cõſtringunt neruos et opilant meatus: z ſubſtantie groſſicie et frigiditatis: et ſiccitatis qualitate· z vnde z ſumpta cibaria retinẽtur z exire non pmittũtur· Item groſſicie ſua epar et ſplenem opilant: calculum generant: colericam z ylicam paſſionem excitant· obturãdo ſua groſſicie inteſtina z fumũ ac fimum exire non permittunt· ſpũalia etiam membra ledunt et grauant: quia ea exaſperant z deſiccant· exterius autez appoſita vomitum ſedant et tumores calidos reprimũt· ſanguinis fluxum intercipiũt atq; ſiſtunt· neruos percutiũt· dentes exacerbant·

Sapor ſtipticus ex frigiditate et ſiccitate in mediocri ſubſtantia generatur· ad cuius perfectõem quatuor cõueniunt elementa quadam proportione inequali· nam aqua z terra ibi predominãtur: ſed non quãtum in ponticо· Ex aqua autem accidit frigiditas et ex terra ſiccitas generatur· ex frigiditate deprimitur calor qui repercuſſus paruã facit ebullitõnem· vnde z ſubſtantia parum reſoluitur ſed nõ conſumitur: ſed ex ſiccitate aliquãtulum condẽſatur· z quia ſiccitas non poteſt omnino deſiccare nec omnino cõſumere remanet ſubſtãtia mediocris· Et ita ptz q̃ ſapor ſtipticus cauſatur ex frigiditate z ſiccitate in ſubſtantia mediocri· z in hoc differt a põtico: qui ex eiſdem cauſis quãuis minus remiſſis in ſubſtãtia groſſa radicat· ideo ſtiptic⁹ ſapor ſub pontico contineturſcõm yſa) qui tãtum ſeptem dicit eſſe ſaporũ differentias: ſub pontico ſtipticũ comprehendit· vnde ſcõm ipm ponticitas eſt intenſa ſtipticitas: et ſtipticitas remiſſa ponticitas· vñ non differũt ſimpliciter ſcõm ſpeciem ſed ſolum ſcõm maiorem intenſionem vel minorem· et ideo vterq; cõuenit cum alio in effectu· ſed ſcõm maius z minus·

Sapor nonus dicit inſipid⁹: ſiue ſine ſapore· et hoc poteſt dici dupliciter: ſcilicz priuatiue z poſitiue· priuatiue dicitur inſipidus: cuius ſapor ſenſu non poteſt comprehendi· vt ſapor aque: qui guſtu non capitur propter eius maximam ſimilitudinez ad organũ guſtus· qz aqua eſt ſimplex reſpectu linguе que quatuor recipit in ſua compoſitione· Poſitiue dicitur ſapor inſipidus qui vltra primum gradum ad aliquẽ interiorem ſaporem non eſt ſenſu determinatus: vt eſt albumen ouí· cuius ſubſtãtia eſt mediocris· et caliditas vel frigiditas primi gradus diſtantiaz ſenſibiliter non excedit· talia inſipida ſunt cucurbite/citrilli/meloneſ/z huiuſmodi· quorũ vſus plus conuenit medicine q̃ diete· parum enim nutriũt: quia ſaporem non habent delectabilem et ſubſtãtiam habent fluxibilem· humiditate ſua z frigiditate ſitim mitigãt: coleram z calorem extinguũt· fleuma augmẽtant· et quotidianas febres generant· et omẽs alias fleumaticas frigidas ſcilicz z humidas nutriunt vel prouocant paſſiones· Sapor itaq; inſipid⁹ cauſat ex frigiditate z humiditate in ſubſtantia mediocri: ad cui⁹ completõnem ſicut in alijs quatuor conuenit elemẽta: ſed non equali proportõe·

quis aqua ⁊ aer principaliter: terra sel cundario ꝑdominatur· propter fortiores igitur frigiditatem ⁊ mediocrem siccatatem partes ignee ⁊ aeree resoluũtur in aqueas ⁊ in terrestres· sed qz resistit dominiũ humiditatis non potest compingi ex siccitate terrea· ℞elinquitur igit substantia mediocris cum dominio frigiditatis et humiditatis que sunt principia istius saporis qui abusiue sapor insipid⁹ nominatur· ℣Dec igitur de saporibus simplicibus quo ad eorum differẽtias ⁊ naturas dicta iam sufficiant· que omnia de dictis ysa· constan· ga· et aliorũ auctorũ medicine breuiter sunt accepta· Sunt autem quidam compositi sapores sicut et mixti sunt colores pariter ⁊ odores· et hi sapores sẽm diuersas compositones diuersimode opantur· quia alio modo sapiunt in solidis: alio modo in liquidis· aliter in sensibilibus: ⁊ aliter in animatis· de quibus in naturis ⁊ ꝓprietatibus rerum et corporum animatorũ et mammatorũ in libris ꝓcedentibus est ostensum· De liquoribus tamen in quibus fundenti sunt sapores aliqua arbitror hic supplẽda: que in libris superioribus casualiter sunt omissa·

De liquoribus·

Liquor est liquid⁹ humor in plantis ⁊ animalium corporibus per digestionem generatus: eliquat⁹ violentia vel natura de substatia corporis mixti: vel expressus· Quilibet autez humor nõ vocatur liquor sed solus ille qui artificialiter vel naturaliter liquatur de plantis ⁊ reb⁹ animatis· vt lac ⁊ vrina de animalibus· vinum ⁊ oleum de arborib⁹ mel de floribus· sicera de fructibus· cerusia õ gramis· orizacara de pomis siluestribus et granatis· Et inter hos liquores: quidam sunt compositi: et quidam simplices· nam compositi dicũtur qui confitiũtur ex diuersis qui pariter cõmiscentur· Simplices vero sunt qui ita permanent sine cõmixtione aliqua prout a suis substatijs primitus producũtur· Nullus tamen liquor est simpliciter absolute preter solam aquam que simpliciter dicitur prout in elemẽtari permanet puritate· alij autem liquores omnes: sicut et humores ex quatuor elementis constituũtur· Simplices etiam dicũtur qui cum alijs non commiscẽtur· Simplices etiam dicuntur in quibus simplices elementorum qualitates ex prima compositõne dominãtur: et que a terrestri feculentia naturaliter vel accidentaliter pl⁹ colantur· Secũdum autem varias cõmixtiones liquorũ et qualitatum elementarium predominãtium complexiones et varios sortiũtur odores pariter ⁊ sapores· nam illi liquores in quibus predominatur calidum cum humido sunt dulciores· in quibus autez calidum cum sicco sunt acutiores· in quibus vero preexistit frigidum cum sicco sunt acetosiores et stipticiores· sed in quibus frigidũ cum humido sunt gustui insipidiores· vt patz in ptisana: et huiusmodi· Quidam autẽ liquores de quibusdam arboribus magis corticibus per attractõnem caloris solaris sponte egrediũtur· vt balsamus ⁊ terebintina ⁊ lacrimus qui calore pri⁹ mũdatur: et in mirre substantiaz induratur Quidam vero de fructibus arborum per expressionem colligũtur· vt vinum/oleũ/sicera/et huiusmodi· quidam per adustionem ignis liquidiores partes quorũdaz lignorum in extremitatibus educentes magno artificio acquirũtur· vt colophonia/pix liquida/oleum iuniperi/et similia· Quidam autem ex herbarum succis exprimũtur· vt opium/aloe/⁊ huiusmõi qui postea caloze ignis vel solis desiccãtur· ⁊ quidam ex roze celi extrema florum perfundente: et sic circa eorum superficiem muscantes apum ministerio componũtur· vt mel· quidaz ex venis terre hauriũtur· vt aqua salmatiua/vitrosa/alluminosa/et huiusmodi· de quib⁹ arte vel natura fit sal vitrum alumen: ⁊ huiusmodi· De his omnibus liquorum differẽtijs ꝓprietatibus ⁊ causis sufficienter

dictum est supra in libro xvij. de herbis z arboribus et earuz sucis. et libro xv. de venis terre. et libro xviij. de passionibus aeris. vbi tangitur de natura manne et mellis: que dicūtur de aere generari. De melle tamen aliqua sunt hic dicenda: et de lacte: z sero/butyro/que de animaliū vberibus emungūtur: de quibus supius est omissum.

Mel vt dicit Isidorus libro. xx. dicitur a melliße grece id est apibus latine. Sic enim greci apes vocāt. nam apum solertia mirando nature artificio parāt mella: que primitus de rore aeris sunt creata: et in arūdinum foliis admuenta. Vnde et virgilius. Prorsus aereī mellis celestia dona. vnde adhuc in india z in arabia inueniūtur in similitudinem salis in ramis z foliis dependētia. vt dicit idē. Est autem omne mel naturaliter dulce sarcum tamen est amaruz absinthij causa: cuius copia illius regiōis apecule nutriūtur. Dicunt autem medici qui de rerum tractant naturis: precipue galie: q mel pueris z iuuenibus et perfectis viris in quibus habundat calor: cibus est inutilis z nociuus. Senibus autem qui parua vita laborant et frigore dicat cum vino veteri z aliis calidis cōuenire (huc usq; Isido. libro. xx. ca. i.) Est itaq; mel liquor dulcissimus a materia purissima arte medicinali generatus: cui tamen ex calore apis mellis substantiam componentis: et ex admixtione alicuius calidi se cum mellis substantia admiscentis acumen cum dulcedine est admixtum. vnde z mellis dulcedo ceteris est magis calida: z minus humida. vt dicit ysa. mel ergo cum sit habens multum caloris et aereitatis z min9 terreestreitatis z aqueitatis propter siccitatez tam terre q ignis multum est habens siccitatis z acuminis et minus frigiditatis et humoris. z ideo iudicatur mel calidum et siccum in fine secundi gradus. tamen quia substantia eius est vicina tempamento et mediocritati multum est mūdificatiuū/lauatiuū/ et subtiliatiuum. et sicco calore grossoz humoz in corpore malium. z humoz putridorum expulsiuum. quia enim mel est calidum: acumini est propinquum. et ideo intestinorum est pungitiuum: et ad feces expellendas commotiuū. Item talis dulcedo sicut mellis multum est habens acuminis z caloris: non tātum opilās meatū splenis z epatis: sicut illa in quibus pura dulcedo inuenitur. vt dicit ysa. capi. de quatuor differentijs dulcedinis et saporis. Est itaq; mel rationē equalitatis et tempamenti multuz nature cōueniens z amicum. sui ad membra multum assimilatiuum. perditorum restauratiuum. debilium membrorum confortatiuum. sua grossitie nociuorum fluxuū interceptiuum: z latitudinis pororuz restrictiuum. nature bene temperate custoditiuū. et humorum paratorum ad fluxum nimium cohibitiuuz. Nihilominus tamen est mel nociuorum humorū laxatiuum. nam contrarias habz qualitates in effectu. et hoc secūdum diuersas materie dispositōes in quas agit. nam nimis laxat/ reprimit/et constipat/ nimis durat/diuidit et relaxat (vt dicit ysaac) Est autem mel conseruatiuū. mundificatiuū amaritudinis tempatiuum. et ideo ponitur in medicinis ad conseruandum z ad mundificandum z ad amaritudinez specierum tempanduz. vt dicitur in antidomicolat. tamen mel crudum non multuz bene despumatum valde est ventosum: et inflatiuum: rugitus in ventre generatiuum. in malos humores faciliter conuersiuuz. splenis z epatis viscositate sua opilatiuum. colere inflammatiuū. et febris diurne inductiuum. ypocondriorum extensiuum. yliacis z colericis nociuum. Mel igitur vt dicit constan. z ysa. in dieta. diuersas habet actiones: quia quibusdam salubre est: z sanitatis custoditiuum. quibusdam vero stipticum est et morborum generatiuū: z est venenī occultatiuum. qō quāto magis est rufum: tanto magis ē calidum et acutum: et humorū magis malium/penetratiuū/ et collatiuū. quāto vero magis ē albū minus

est calidum ⁊ acutum. et tanto melius: quāto dulcius purius et odorabilius inuenitur.

FAuus a foueꝺo est dictus. naz fauus dicitur mel mixtum cū cera. Infra enim cellulas de cera miro artificio ꝓpositas apes mel colligunt et eius liquoris substantiam intus fouent: ⁊ sic dicitur fauꝰ quasi fouus siue fouens: eo ꝙ mel foueat et contineat intra se. vel fauus a fauore est dictus. nam valde fauorabilis gustui est et delectabilis ad edēduz. vnde scōm Isidoꝝ libro. xx. fauus a fagō grece dicit quia magis comeditur ꝙ bibitur. fagere enim grece id est comedere latine. quidam tamen vocant fauū mel a cera eliquatū et optime depuratū: in quo summam dulcedinem gustus experitur. fauus mellis petit ⁊ requirit maxime animal qō ab amore mellis melota dicitur vnde a melle melus vel melota est dictꝰ (vt dicit h) similiter vsus super omnia mel diligit. fauos enim extrahere intendens non sine sui discrimine arborem altas scandit. Aliquotiens autem inter fauos (vt dicit aristo. libro. viij. f) in profundo aluearis generātur quidam vermes parui: sicut sunt aranee et quando crescunt faciūt texturā circa fauos et dominātur super totum aluear. et ideo putrefit mel. ꝛc. Item ibidem bonum est mel qō extrahitur de noua cera. nā mel qō diu manet in cera antiqua fit rubeū. et corruptio illius mellis est sicut corruptio vini in vtribus: ꝓpter hoc debz extrahi. et est mel bonum quādo simile est auro. vt dicit idez. Item dicit idem ꝙ apes sedent sup aluearia ⁊ suggūt qō est superfluum in fauis. et dicitur qō si non facerent hoc corrūperetur illud qō est in fauis: et generaretur aranea: ⁊ sedent super fauos ⁊ sollicite custodiūt ne illa aranea mualescat: et si inuenerit eam fit eis cibus. aliter aūt omnes morerētur.

MVlsum est potio vel poculum ex aqua vel vino et melle commixtum qō greci mellicratuz vocant. sicut et yoromel qō ex melle et succo maciano rosārum est mixtum. sicut ⁊ rodomel dicitur eo ꝙ succo rose mel miscetur.

MEdo vel medus: quasi merus dicitur. et est potus ex melle ⁊ aqua optime confectus ⁊ decoctus. qui si crudus fuerit ⁊ mel minus bene despumatum inflatōem generat in ventre ⁊ rugitus ac durissimas torsiones. et quia de facili resoluitur in fumos caput petit: ⁊ diuersas ei ingerit passiones. bene vero decoctus ⁊ defecatus gustum delectat/ vocem darificat. arterias gutturis ⁊ canales pulmonis mūdificat. cor letificat ⁊ cōfortat. corpus nutrit ⁊ impinguat. epaticis tamen ⁊ splenneticis ⁊ calculosis minus cōpetit. quia meatus strīngit ⁊ opilat. quādoq; enim mirto ⁊ alijs herbis aromaticis cōditur vt sanior reddatur et odoratior: ⁊ diutius custodiatur.

CAretuz ex vino ⁊ melle ⁊ specieb⁹ aromaticis est cōfectum. nam species aromatice in subtilissimum puluerem conteruntur: in sacculo lineo ⁊ mūdo cū melle ⁊ zuchara reponūtur. vino autem optimo species perfundūtur ⁊ reperfundūtur: quēadmodū fit lexiuia. ⁊ tam diu renouatur perfusio donec virtus specieruz vino incorporetur: ⁊ optime darificetur vnde a vino cōtrahit fortitudinem ⁊ acumen. a speciebus autem retinet aromaticitatem ⁊ odorem. sed a melle dulcedinem mutuat ⁊ saporem

PIgmētum vt dicit. h. quasi pinis mentū qō scilicz in pila est contusum. nam in pila species aromatice agūtur: ex quibus arte pigmentaria quedam delicata pocula electa conficiūtur. vnde ⁊ pigmentarij dicūtur qui species vendunt/ cōterūt/ et conficiūt/ ⁊ componūt.

OXimel dicitur acidum mel eo ꝙ ex aceto et melle eius materia conficiatur. nam primo acetum cum herbis necessarijs: et radicib⁹ diuretic⁹ diu decoquitur: et colato aceto mel purum et optime

defecatum additur et ad lentum ignem vsq; ad spissitudinez iterū decoquitur et bullitur ac depuratur cū album me ouī cum aceto distemperatur et in oximelle parum decocto: nam omnes immūdicias mellis z herbarum ad se attrahit albumen ouī·et supernatādo vsq; ad oximellis superficiem secum ducit quas immūdicias cum penna pigmentarius seu medicus caute remouet z deponit:et fit oximel et in pixide munda repomitur·datur autem cum aqua calida ad materie compactē digestionem/mollificatōnem/diuisionem/mūdificatōnem/pororum apertōnem/et opilatōnum dissolutōnem/posset enim medicina de facili inducere periculum:si non preparetur ad facilem eductōnem et cum oximelle non precederet digestionem cum simili arte z ad cōsimiles vsus de aqua z zucharo cum diuersis speciebus fit syropus/nūc violaceus z laxatiuus/nunc roseus constipatiuus/nunc simpliciter/nunc cōpositus·

CEra ē fex mellis intra cui⁹ substātiam liquor melleus ab apibus est collectus·corrumpit aūt ipm mel (vt dicit aris·libro·viij) quādo nimis diu cum cere fecibus admiscetur·z ideo qui vult mel in sua puritate reservare debet ipm tempestiue a cere substātia separe·Habet autem hoc cera priū q; inter omniū liquorū feces supenatat: et cum calescat ad fundum non descendit sed potius querens superficiem sursum tendit:et hoc faciunt partes ignee z aeree que in ei⁹ substantia dominātur·vnde cera in aqua calida resoluta deorsum aquaz premit et per eius superficiem se diffundit·nam multum habet aeree leuitatis ratōne cuius sic ascendit·cera autem quāto est recentior:tanto est odoratior/ductilior/z purior·et ad diuersaruz impressionum et figurarum susceptōem aptior:et tam forme susceptę ꝙ scripture impressio in ea est durabilior·z talis cera virginea appellatur·Est insuper cera multis vsibus necessaria atq; apta·valz enim in medicinis/in confectōnibus variis et vnguentis·nam virtutem habet calefactiuam/resolutiuam/aperitiuam/maturatiuam/attractiuam/euaporatiuam/z consumptiuam·valet etiaz ad luminis nutrimētum·et ideo cera seruit in deorū templis z aris ·in dominor mensis·vnde a cera vel a ceris dicūtur cerimonie·quia in templorum cerimoniis cereī offerebātur z adhuc offerūtur·vt dicit·h·vnde qui seruiūt de candelis cereis in ecclesia dicūtur ceroferarij·sicut qui seruiunt in regum et pontificum aulis primicerij nominātur·vt dicit idem· Sigillus etiaz cereis littere munūtur:z signantur ac secreta occultātur:priuilegia confirmātur·tabule cera simplici vel colorata replentur z ornātur:in quib⁹ variarum litterarum caracteres stili officio vel inscribūtur: vel etiaz complanātur·panni quoq; linei ad vsus varios incerātur·libros enim inuolutos tutos reddit ne aqua vel pluuia perfundātur·nam cera quādam habet vnctuositatez qua humida fugat et per pannorum poros stillicidiuz penetrare interius nō permittit·in calore liquescit cera et deficit: frigore vero indurescit· humidis et humefactis cedit: siccis vero z asperis in berescit· et ideo humectātur sigilla ne adhereat cera illorū litteris et figuris·

CEreus per deriuatōnem a cera: a qua formatur est nominatus· vt dicit Isidor⁹·libro·xx·de quo quidam ait sic· Dic cera nocturnos prestabo cereus ignes·Subducta luce altera tibi luxum·vt dicit idem· nam ad hoc est vsus cereorum: vt ex eorum lumine ea que sunt in tenebris appareant et lucescant·In cereo autem tria attenduntur scilicz materia/vsus/dispositio/siue forma·materia vero triplex est·nam p materia hz lichnuz siue ligmē·vt dic Isi·ipam ceram atq; ignem·ligmen qui z lichnus dicitur filum est stupeuz z totius cerei substramētum·cera que circūuoluitur est luminis nutrimētum· ignis qui supponitur siue supaccenditur: vtriusq; est finis cōplemētuz·nā agens in ligmē mediāte cera conuertit vtrūq; in suā substitutionez·vñ et in dispari natura mirabilez

ſnter ſe habent aptiſſimā vnionem· forma ⁊ diſpoſitio eius piramidalis a lato ſncipiens ⁊ circūferētialiter agens· vſus eius eſt vt illumīatōis gratia candelabro affigatur vel clientulorū vel ceroferariorum manibus ante dominos deferatur·

LAc eſt liquor dulcis ⁊ candidus ſm māmillis per actōem caloris ex ſanguīne generat⁹· vel (vt dicit ariſto· libro· xviij) lac eſt ſanguis decoctus digeſtus nō corruptus· quādo eī fetus propter magnitudinē non poteſt nutriri per vmbilicum· ꝓparatur et lac a natura ex ſanguīne menſtruo repulſo ad māmillas vbi digeritur ⁊ decoquit· et ex albedine glandularum māmillarū ſm candoris ſpeciem tranſformatur (vt dicit conſtan· libro· xix) eadem enīz eſt natura menſtrui ſanguinis atq; lactis· et ideo natura creat lac ꝓpter cibum nati a quo cibatur extra· non tamen debet eſſe lac ante tempus part⁹ nec poſt multum niſi accidat contra naturam· ſm illo enim tempe completur lactis digeſtio ſm animalib⁹ que habent tempus vnicum ſtatutum ad pariēdum· ſed ſm mulierib⁹ diuerſatur· et ꝓpter hoc debet eſſe bonuz lac neceſſario p⁹ ſex menſes· et eſt lac dulce quādo eſt bene digeſtum· ⁊ hoc fuit neceſſarium ꝓpter cibum animalis qui eſt dulcis· cibus enim omniū animaliuz nō eſt niſi dulce ⁊ valde digeſtum (vt dicit idem ibidem libro· xviij)· f· Item dicit ariſto· libro· vi· f· animalia quantia non habent lac neq; māmillas et ſm omni lacte eſt aquoſitas tenuis et pars groſſa q̄ caſeus dicit· ⁊ quāto lac eſt ſpiſſius· tanto caſeus· et lac animātiuz carentiū dentibus ſuperius magis coagulatur· lac vero animalis habentis dentes ſm vtraq; mandibula non· neq; eius ſepum· ⁊ lac huiuſmodi animalis eſt dulce ⁊ tenue vt lac cameli ⁊ eque ⁊ poſt aſine· Item idez ibidem· ſm quibuſdem regionibus nō expectatur caprarū impregnatio ſed accipitur vetica ⁊ cum ea cōfricatur māmilla· et exibit primo ſanguis· deīde quaſi ſanies et poſt lac bonuz· nō peius lacte impregnatarū et nullum lac eſt ſm māmillis marium· generaliter quāuis aliquādo accidere videatur aliter· quedam aūt herbe habent humorem lacteuz vt titimallus· et quedam arbores vt ficus· cuius lacte vt ibi dicit ariſto· lac animaliū coagulatum eſt· et lac canuz ſpiſſius eſt ommiū animalium preter leporū ⁊ porcorum· Eſt autez maxime ſpiſſum ſm partu· ſed poſt ſubtiliatur· vt dicit ariſto· libro· vi· ſm ſine· vacca ante partum nō habet lac ſed poſt habet bonum· et cum primo coagulatur fit quaſi lapis· ⁊ hoc accidit quādo cum aqua cōmiſcetur· vt dicit idem ibidez· Item idem libro· ix· quādo puer nutritur lacte calido dentes ei⁹ citius oriūtur· poſt partum autem ⁊ mūdificatōnem lac mulieris multiplicatur et quedam mulieres habent ſoluz lac ſm cono māmillarum· et quedā ſm alijs partibus iparum· et quādo lac non bene digeritur coagulatur ⁊ māmille ſndureſcūt quoniaz tota māmilla eſt valde mollis et ſi ſuperuenit aliquis pilus accidit magna ſnfirmitas· et dicitur piloſa· et non ceſſabit dolor quouſq; exeat pilus cū lacte· aut quouſq; putrefiat ⁊ exeat· ⁊ dum lac exit non ſnuenitur generaliter menſtruum· Quedam vero lactātes menſtruant cum fuerint eaz lac humid⁹ ſanguis et quādo pueri lactantur ſanguīne groſſo et multo· accidit eis ſpaſmus· et ſi fuerint lactans fertilis· tunc nocet multitudo lactis· ⁊ mulier nigra nutribilius ⁊ melius habet lac q̄ alba· vt dicit idem· Conſimiles ꝓpietates lactis et multas alias recitat (vſa· ſm dicta) vbi ſic dicitur· lac ſnquit generaliter diuiditur tripliciter· aut enim eſt dulce eriens nouiter a māmillis· aut eſt acidum ſiue acre iam diu mulſuz· aut eſt intervtrūq; mediocre· dulce autem eſt magis ſapidum· quia vicinum ſanguini ⁊ amicum ſm ipm de facili conuerſiuū· et ideo laudabile eſt ipius nutrimētum· Eſt autez cōpoſitum ex tribus ſubſtātijs ſm virtute ⁊ actōne varijs ⁊ diuerſ⁹· vna ſubtiliatiua ⁊ mūdificatiua altera ꝺo groſſa ⁊ opilatiua· tercia ē mollificatiua· naz ſuba aquoſa ⁊ ſeroſa acuta

est et subtiliatiua·grossa est caseosa que frigida est et grossa et ideo opilatiua·butyrosa vero est vnctuosa ⁊ mollificatiua vnde lac cum sit sua substantia aquosa et acuta est grossorum humorū meatiuū: et subtiliatiuū·viscerum lauatiuū·interest morum mordicatiuum·ventris solutiuum et fecis de facili expulsiuum·corruptorum humorum interius in corpore et exterius absterſiuū·venarum penetratiuum: opilatōis splenis ⁊ epatis aperitiuum·et maxime si fuerit ex animalib⁹ calide complexionis·vt ex camelis·et tale lac est ydropicorum iuuatiuū(vt dicit idem et sequitur)lac itaq; laudabile est et in suis tribus substātijs tempatiuus·sua aquositate est membrorū mundificatiuum·sua butyrositate est venenis repugnatiuum ⁊ membrorum humectatiuū·sua caseitate cibariorum ab orificio stomachi ad fundum depressiuū·Est ⁊ alia lactis laus quia si tempate ⁊ oportuno tempore mundato prius corpore accipiatur: corpus est laudabiliter nutritiuū et substātie sanguinis assimilatiuū· Si autem a corpore non mūdato vel tempe non congruo accipiatur in malos humores quos inuenit est conuertiuū et iporum augmētatiuum in fumos calidos resoluitur: et sic erit doloris capitis causatiuū et si febris materiam inuenerit: erit caloris febrilis inflammatiuū·vel si calorez naturalez inuenerit debilem de facili acescit: et fit in stomacho acetosum· nam quādo est humor minius et paruus calor acetositas vel putredo fleumatis generatur·et ideo lac non est froquēter sumendum nisi corpore existente tempato et stomacho inanito·nam si corpus a putridis humoribus ⁊ colericis fuerit vacuum ⁊ depuratum si lac bene digestum fuerit: multuz ⁊ bonū prebebit corpi nutrimētum·laudabilem generabit sanguinem·carnez augmētabit·humectabit corpus et exterius in superficie faciet teneorum atq; pulchrum·vt dicit idem·Item dicit idem: rursus·lac inquit bibentes ieiunos esse conuenit: ⁊ calidum esse quādo vberibus est vicinum·nec est aliquid comedēdum quousq; lactis substantia digeratur·oportet etiaz vt labor et motus minius caueatur: quousq; descēdens ad decoctōis locum digeratur·quia ex inordinato motu ⁊ calore nimio subito generato eius vnctuositas in fumū nociuū resolueretur et grossiori parte remanēte indigesta multiplex corruptio generaret vt dicit idem·Electum autez lac vt dicit ibidem·debet habere quatuor qualitates: colorem/odorem/liquorem/et saporem·Colorem albissimū clarum a atimitate et ruborez ⁊ liuiditate maxime alienum·Odorem gratuz ab horrore ⁊ a grauitate remotum· Liquorem inter subtilem ⁊ grossum medium cuius mediocritatis signum est si gutta sup vnguem posita remanet cōtinua ⁊ non liquescat cuius guttule forma inferius est lata et superius est acuta· Saporē habet acceptabilem quādo nec amaritudine nec salsedine nec acedine est admixtū· Inter omnes autem istas differētias lactis: femineum magis creditur esse tempatum·qz omne lac naturam ⁊ cōplexionez animalis cuius est naturaliter imitatur·⁊ idō quia humana complexio maxime est temperata: ideo mulierē lac maxie est temperatuz· ꝓpter qō maxime est nutritiuū humectatiuum ⁊ asperitatis angulorum oculi potissime mitigatiuuz·et quicquid de bonitate lactis supza dictum est totuz concurrit in hoc lacte·

Lac camelinum ex animalis calida complexione ceteris magis est calidum: et plus subtile ⁊ minime vnctuosum: et minime nutritiuuz·diureticum ⁊ opilatōnum aperitiuuz·et ideo ydropicorū ex opilatōne est potissime iuuatiuū·naz camelus nature est calidissime: propter qō calor dominās sanguinis attrahit vnctuositatē· et ideo sanguis remanet sine vnctuositate·Cum igitur lac nihil aliud sit q̄ sanguis secundo decoctus: sapor sanguinis camelini salsus est ⁊ acutus·et ideo humorum est maxime subtiliatiuus et grossitiei attenuatiuus· Quere supza de camelo in tractatu de animalibus·

Lac vaccinum lacti camelino est oppositum. nam vacca non habz tm calozis vt sanguis attrahat vnctuositatem. et ideo eius lac fit valde vnctuosum. et maxime nutritiuz. plus enim nutrit lac vaccinum q̄ pecozinum. licet pecozinum sit magis calidoz q̄ vaccinum. cuius ratio est. vt dicit idez. quia cū vaccinum lac non tātum habeat calozis quātum pecozinū parua vnctuositas sibi sufficit et illa tota remanz in lacte z exuperat caseitatem. et ideo magis nutrit. quia substātia vnctuositatis nutribilioz est q̄ caseata. quia calidioz z humidioz z calozi sanguinis vicinioz z facilioz in sanguinis mutatōnem. et illa vt dicunt antiqui melius z citius nutriunt que citius et facilius in sanguinem commutātur (vt dicit ibidem) lac tamen pinguem melius nutrit q̄ ipsa pinguedo que calidioz est. quia substātia lactis habet aquositatem liquidam subtiliātem z interioza corporis penetrātez. sed sola pinguedo aereitate sua supenatat. et ꝓpter humiditatis sue substātialis grossitiem cito coagulat z indurat. z ideo lac vaccinum sua aquositate ad interioza penetrat. sua vnctuositate calorem naturalez roborat. caseitatis sue paucitate naturaz multum nō aggrauat. sed potiꝰ adiuuat et sustētat. vt dicit idem. Alio igitur modo lacte est vtendum ad nutriēdum. qz tunc tribus eius substantiis pariter est vtendum. Alio modo ad mūdificādum z calorem mitigādum. quia tunc serositatis liquamen est a butyrositate sequestrāōū Alio modo ad calefaciēdum z humectādum. et tunc butyri vnctuositate est vtēdum. Lactis etiam vsus consideratur secūdum subtilitatem z grossitiem et mediocritatem. vt dicit idē. Subtilitas autem attenditur in substātia z in actōne. In substātia vt illud est melius qō complexiom humane ē vicinioꝰ vt lac femininum. qō tanto est vtilius quāto māmille est vicinius. efficacius est enim contra venena. cōtra renum z vesice mala. contra pulmonis vulnera si multum aerem non tangat et eius virtutem aeris qualitas ñ immutat. Subtilitas vero in actione quādo eius butyrositas cum caseata sepatur et aquositas tunc cum acumine augetur. vt patz in camelino qō minime nutrit. calore tamen suo et subtili liquore ydropicis subuenit z succurrit. lac vero grossissimū est vaccinum z minus ceteris liquidum et aquosum minus acutum et minus butyrosum. vnde bene nutrit. stomacho cōuenit. membza confortat. calorē epatis z stomachi refrigerat. corpus impinguat z augmētat. vulnera intestinoruz et matricum sanat. Est aūt tanto melius z salubrius si lapidibꝰ fluuialibus accensis z intus extinctis tota aquositas ꝑ parte maxima cōsumatur.

Lac caprinum inter p̄dictas differentias tenet medium. quia in suis tribus substātiis post feminum esse dicitur potissime tempatum et ideo contra pulmonis vulnera z renū ac vesice vicia cum zucchara multum cōfert. eius serum a caseo z butyro sepatuz maxime est colatiuū mūdificatiuuz z cohere repressiuum. lac autem caprinū per se multum bibitum in stomacho de facili coagulatur. et ideo ne noceat cum modico mellis et salis gemme tempetur et nunquā coagulabitur. et si inceperit coagulari in stomacho dissoluetur. z quia capre pascūtur siccis z ramoꝝ extremitatibus earum lac est minus aquosum et magis stipticum z stomacho cōgruum. Nam lac ex pascuis diuersificatur. nam que pascūtur teneris et recentibus herbis lac faciūt aquosum z subtile. et stomacho est nociuū. que vero herbis laxatiuis lac faciunt mortificatiuū et neruorum pungitiuum. et est nociuum et laxatiuum.

Lac pecozinum magis est calidū et sicum q̄ vaccinū. minus habens butyrositatis z plus caseitatis. et ideo minꝰ nutrit nec corpori ita conuenit vt vaccinum. Monstratur aūt hoc ex grauitate sui odoris. nam vt dicit galie. lac pecozinū in odore est grauius q̄ vaccinū. et ideo magis est fleumaticū magis aūt nutrit q̄ caprinū. sed minꝰ q̄

De liquoribus

vaccinum·vnde minus est temperatum q̄ caprinum·

Lac asininū est tempatū z nutritiuū·resumptiuū·ventris tñ resolutiuū·z neruoz remollitiuū· et membrozum siccatate z caloze mdurato zum humectatiuū·pectoris iuuatiuz et tussis z anheli⁹ difficilis mitigatiuū· vulnerum renū z vesice curatiuū·

Lac caballinum vicinitatem habet ad camelinum in subtilitate z acumine z caloze in apostematibus matricū est iuuatiuū aperitiuū et menstrualis fluxus puocatiuz· si causa menstruozum calida sit z sicca·quā pro pzietatem habet illud lac ab omni lacte alio sepatim·vt dicat ysa·

Lac porcinum scom ysa·est subtile z aquosum· quia ex sua frigiditate mcoctum remanet z mdigestum·et ideo si scom medicinam accipiatur paruū aut nullum confert iuuamentum·sed si scom cibum cum succo oz dei sit coctum bonū generat z humidum nutrimētum·vt dicit idem·

Lac animalium partui vicinozū est subtile z aquosū·quia aquei humozes adunātur in animalibus tempe part⁹· quia os matricis claditur·z lac aquosis humozibus cōmiscetur·z ideo eo tempe est nociuū·vomitus et fastidij puocatiuū·asperitatis remollitiuū·et villozum stomachi lubzificatiuū ventris laxatiuum·durum ad digerendum z stipticum·z in stomacho coagulatiuū·et pessimarum infirmitatū generatiuum·et ex fumo ascendēte cerebz percussiuum·et doloris capitis causatiuum fetoris dentium z anhelitus mductiuū· vnde si lac fuerit coztuptum vel plus debito assumptum·vel alio modo vel tempore q̄ expedit sit acceptum·multarum infirmitatum est generatiuū·malozum humozū z lubzicozum est nutritiuū·bonozum humozū est cozruptiuum·arenarum in vesica z in remb⁹ est adunatiuū et putrefactiuum·caloris naturalis debilitatiuū·et mnaturalis caloris ac febrilis inflammatiuū·gingiuarū z dentiz infectiuum·pustularū pessimarum z scabiei in paruulis causatiuū·rugit⁹ z ventositatis excitatiuum·opilatōnum remis et epatis effectiuū·stomachi grauatiuū· et lubzicitate sua cibarioz ante digestionem expulsiuum·et sic lienterie mductiuum· has z multas alias mducit lactis cozruptio passiones· Sed hec de lacte bono z malo nunc dicta sufficiant·

Serum est pars lactis aquosa/a lactis alia parte p coagulum sequestrata·nam coagulum ptes butyrosas z caseosas simul iungit et ab eis qō liquidz est z aquosum diuidit et discernit· cuius effectus superius recitātur· habet enim virtutem putredinis laiuatiuam·nam intestina lauat·et vulnera intestinozz de sani emundificat·pectus purificat·sitim sedat·acumen colere rubee mitigat·scabiem z impetigines mundat·splen z epar deopilat·quere supza in primo scom ysa·

Butyrum a buendo id est perfundendo est dictuz·vt dicit b· Sua enim vnctuositate z humiditate habz imbuere z perfundere corpora que tangit·nam butyrum est flos lactis multum habens caliditatis et humiditatis cum dominio aereitatis ratōe cuius habet multum vnctuositatis·Est enim butyrosa substātia naturaliter calida z humida viscosa et vnctuosa humane complexioni vicina (vt dicit ysa) vnde sepe comestum stomachi est humectatiuum· ventris solutiuū·maxime si recens fuerit et ideo antiqui vt dicit idem·assimilauerunt butyrum oleo mixto pinguedini dicentes q̄ si quis acceperit valet screatui pectoris et pulmonis si ibi fuerit apostema quia propzie est maturatiuū·et humozū dissolutiuum·z superfluozū pectoris mūdificatiuū·maxime si cum melle vel zucchara comedatur·sed tunc minus est maturatiuum et screatōis amplius iuuatiuū·vt dicit idē·subdēs ibidem· butyrū repugnat venenis·mēbra būectat aspita tē oculoz et⁹ lotura mollificat z emūdat· apostema dissoluit z maturat· vulnera pulmōis gutturis z pectoris mire sanat

renum ⁊ intestinorum morsuras mitigat· neruos indignatos et contractos seu spasmatos mollificat atq; laxat· vt dicit idē (dicit autem auicen) q̄ contra venena interius sumpta singulare p̄sidium est· si intoxicatus butyrum in lacte calido resolutum bibat ⁊ magna quātitate· nam vnctuositate sua opilat meatus ne ad cor ascendat subito vis venen· preterea venenositatem totam ad se attrahit ⁊ ipaz mulcat· per vomitum euacuat de corpe et educit (vt dicit idem· Fit autē sic· flos lactis siue superenatans et pinguedo recolligitur in vase mundo· et cū quodam lato ligno rotundo ⁊ pforato diutissime percutitur per violentiam ⁊ mouetur· ex quo motu calor naturalis in substantia lactis excitatur· et cōfortatur totam vnctuositatem insimul recolligit· que sua leuitate superficiem petit· serosa vero aquositas cum partibus caseatis inferius descendit et butyrose substātie tanq̄ nobiliori cedens fundum petit et illa butyrosa substantia que enatat in superficie recolligitur· ⁊ ad vsus varios necessarios in vase mundissimo reseruatur· q̄ quāto recentius· tanto est sapor osius et gustui delectabilis inuenit· Est aūt i p̄mcipio molle ⁊ liquidū· (sed paulatim naturali calore cōtra būidas ptes mualescēte et eas consumēte mediocriter indurescit· vñ bene ⁊ munde reficit ⁊ nutrit· et pulmēta loco sagiminis vel olei bene condit· Salitur autem aliquātulum vt melius conseruetur· et vt eius potentialis humiditas siccitate salis tempetur· insuper vt eius saporositas augmētetur· nā gustui in sapore est magis gratum quādo mediocriter est salitum· quādo autez nimis antiquatur eius sapor cum odore diminuitur ⁊ in grauem odorem ⁊ saporem gustui horribilem transmutatur· et tunc non valet ad cibaria condiēda· valet tñ ad varia medicamina et vnguēta· quia sepe accidit id q̄ non conuenit gule· conuenit tamen nihilominꝰ medicine alicui

Caseus vt dicit Isido· libro· xx· a carendo est dictus· eo q̄ tam diu in vase p̄mitur quousq; sero careat ⁊ a lactis aquosa substātia seperetur· vnde dicitur caseus quasi carens eo q̄ quādo est siccus humore caret seu liquore (vt dicit idem) Secūdum· b· vero caseus a cadendo est dictus· eo q̄ de facili cadit ⁊ recedit· cadit ⁊ labitur inter digitos facientis· Est autem caseus fex lactis· nam (vt dicit ysa) caseata substātia lactis frigida est ⁊ grossa· ⁊ ad digerendum dura· tarde enim descendit de stomacho ⁊ magis attinet stipticitati q̄ solutioni· ⁊ est grauis stomacho ⁊ epati renibus ⁊ splen· maxime si loca illa fuerint opilatōnibus p̄parata· ⁊ calculos in renibus generat· et ideo propter ista mala accidenti adicit constan· q̄ omnis caseus vniuersaliter est malꝰ· tamen caseus qui lacti est vicinus minus est nociuus· Unde distinguit ysa· inter recentem veterem ⁊ mediocrem· recēs caseus quia adhuc recens est malos humores non generat· quia adhuc retinet partem dulcedinis et aquositatis ipsius lactis· et ideo ad digerendum est facilior· ⁊ ad nutriēdum laudabilior ⁊ ventris solubtlior· et maxime si non fuerit salitus quia salsedo ibi saporem causat· ⁊ aufert dulcedinem· nam nimis salsus nimis est desiccatiuus ⁊ stomacho est nociuus· carēs autez omni sale magis est nutritiuus et corporis humectatiuus ⁊ magis carnis augmētatiuus stomacho tamen est nocuus· ⁊ de facili in fumositates resolutiuꝰ si stomachus fuerit calidus· Si vero fuerit frigidus in acetositatez est de facili cōuersiuus· Mediocriter igitur salsus melius digeritur et minus stomacho est nociuus· sine sale enī de facili est acetosus· minus vero salsus stomachi fit morsiuꝰ· et sanguinis incensiuus·

Q Uetus autem caseus est acutus ⁊ valde siccus ad nutriēdum gtiosus et ad exeūdum de stomacho nimis durꝰ quia si lactis aquositas est ablata acumen tamen ⁊ siccitas coagulei dom mātur· vnde etiam subtilitatem exit· et ideo superfluitas corporis nō ita inde subtiliat sicut alijs subtiliātibus·

vnde duobus modis nocet corpi: qz eius corruptio et grossicies nutrimēti superfluitatem ingrossat z corrūpit stomacho nocet quia per acumen coaguli repugnat oibus aliunde iuuātibus z in nutrimentum peius ipsa iuuantia transducūtur vnde si in corpore inuenerit grossos humores in remb9 z in vesica lapides parit grossos enim humores calidos et mēsos coadunat z compingit. Est igitur vitandus ita vetus nullum enim confert iuuamen neqz nutrimētum: nec obedit digestioni nec bonū generat sanguinem nec ventrem humectat nec vrinam promouet: sed inuentam humiditatem cōstringit et desiccat omnis itaqz caseus vetus durus siccus z spongiosus pre siccitate z porosus: ad rumpēdum facilis nihil habens vnctuositatis et humiditatis corpi est nociuus. minus autem est malus vnctus caseus vel assus q̄ oculatus et porosus. nam cōiunctio substantie signum est humoris z vnctuositatis. qui autem porosus est: minus est malus quādo est recens q̄ nimis vetus. quia vt dicit dyas. caseus recens humectat ventrem. vetus stringit maxime elixatus: vt si ab aqua abstractus assetur z maxime si ante prādium assumatur. Meatum enim stomachi sua grossicie obturat et cibum descēdere ad intestina nō permittit. post prādium aūt sumptus cibaria cōprimit: vt torcular et ad locum exitus descendere compellit. Caseus inter veterez z nouuz medius multum est nutritiuus propter eius saporositatem z grossiciem. et quia caloze naturali velociter indurat. quāto autem calor naturalis et dominatur magis: tanto plus z fortius indurescit: et magis membris inhorrescit (hucusqz ysa. in dicta) scōm autem dyas. z aristo. libro. iij. f. quādo erit in lacte multuz caseu plus erit cibi. Est autem caseus scōm dyas. veneno ptrarius. nam grossicie sua et butyrositate opilat meatus venarū et non pmittit ad cor ascendere vim veneni. Caseus enim recens appositus calidus extrahit venenuz a morsibus venenatis et huius signum est: quia appositus super morsus rabidi canis aut serpētis totus candor casei cōuertitur in liuorem. valet etiaz cōtra antracem z alia apostemata venenosa vel extra suppositus vel comestus. in multis etiaz aliis cōuenit medicine. vt dicit idem.

Coagulum est lac in quorūdam animalium stomachis inspissatum. cuius virtute lac aliox animalium coagulatur in qua parte butyrosa cum caseata aggregata pars serosa et aquea a partibus aliis sequestratur. dicit aristo. libro. iij. f. quanto inquit lac est spissius: tanto caseaceus z coagulatius. sed lac animalis carētis dentibus in superiori mandibula coagulatur. lac vero habentis in vtraqz non sic nec eius sepum. Item ibidez dicit lac coagulatur per coagulo et lacte ficuum quādo lac ficuum aggregatur in lana: deinde abluit illa lana cum modico lacte z citius admiscetur illud lac in residuo et sic totum coagulatur. Item ibidem coagulum nō inuenitur nisi in ventre suggētium adhuc rumināntium. in illis qui nō habent dentes in vtraqz mandibula non inuenitur nisi in leporе. quantocūqz autez plus vetustatur coagulum erit melius z valz contra fluxum ventris: maxime leporis parui et cerui. vt dicit idem aristo. Idez libro. xvi. dicit accidit lacti q̄ coagulatur per coagulum quādo coaguluz est lac in quo est calor spiritualis. et ideo adiuuat et sustentat lac sicut maris sperma sustētat menstrualem sanguinem femine in matrice. quoniaz natura lactis z sanguinis mēstrui eadem sunt. vt dicit idez ibidem. De coagulo dicit ysaac. scilicz de caseo. coagulum inquit coagulatur virtute sui acuminis et caloris atqz siccitatis sibi dominantis quibus sua humiditas finitur. et quāuis coagulum sit in omni caseo minus sentit in recente ꝓpter multitudinem sue humiditatis. Coagulum itaqz in stomacho lactantis animalis et rumināntis inuenitur cum quo sal admiscetur: et sic super ignem in fumo desiccatur z indurat: cuius modica particula cū fuerit i pauco lacte tepido resoluta

et cum residuo lacte a dmixta totum coa
gulabit qđ est coagulabile ⁊ condensat-
vnde ptz q cōsimilis virtus latet in sub
stantia coaguli qualis mest substāie se=
minis masculi·vt dicit aristo·auicē·ysa·
⁊ alij· ⁊ hec dicta de liquoribus nunc suf
ficiant·

SVnt autem quedaz virtutes iā
humoribus q̄ liquoribus ⁊ reb⁹
alijs inherētes·de quib⁹ hic breui
ter aliqua inseremus·nam ꝑm diuer=
sas compꝓ exiones ⁊ virtutes diuersis re
bus dominantes diuersimode repiuntur
opatōnes·vt est virtus aperitiua/matu
ratiua/mūdificatiua ⁊c̄·Aperitiua ita=
q̄ virtus opatur ꝑ calidum ⁊ siccum cū
subtili substātia·vt ptz in cepis vt succo
porri·⁊ in alumine ⁊ hmōi·ex quoz con
fectōne aperiūtur ora venarū·⁊ emoroi=
des prouocātur·vt dicit constā·Rarefa=
ctiua virtus opabitur ꝑ calidum ⁊ humi=
dum·nam calor rei substātiam penetrat
et dissoluēdo humiditatē sibi obediētem
aperit ⁊ dilatat·vt ptz in malua ⁊ sam=
buci mediana cortice ⁊ hmōi· que bulli=
ta in oleo cutem rarefaciūt ⁊ extendūt·
vt dicit idem· Opilatiua virtus opatur
ꝑ frigidum ⁊ humidum cū obtusa substā
tia·vt patz in draganto/albugine ouī/⁊
pallio·nam hec viscositate ⁊ obtusitate
substātie poros replent ⁊ frigiditate cō=
strīgunt·Inspissatiua virtus opatur ꝑ
frigidum ⁊ humidū·vt patz in mandra=
gora·que imposita sup cutez ipam inspis
sat·vt dicit idez·nam frigiditate cōstrīn
git partes humiditatis liquidiores·Vñ
humiditas petens centrū reddit substā=
tiam cōpactiorem·⁊ ꝑ sequens spissiorē·
aliquādo autem opatur ꝑ calidum ⁊ hu
midum·nam calor cōsumit partes liqui=
diores· quib⁹ cōsumptis ptes terrestres
reddūtur spissiores· Indurativa virtus
opatur ꝑ frigiditatem ⁊ siccitatem·quia
vtraq; qualitas mouēdo ad centrū totaz
substātiam reddit duriorez· quādoq; qūt
opatur per frigidū ⁊ humidum frigidita
te partes liquidas cōstrīngente·vt ptz in
gelu ⁊ in glacie·quādoq; etiaz ꝑ calidum
et siccum ptes terrestres cōprīmendo ⁊ ꝑ
consequēs indurando vt ptz in latere ⁊
in luto·Asperitiua virtus opatur ꝑ ca=
lidum ⁊ siccum cū grossa substātia·nam
calor qđ est subtilius eleuat ⁊ mouet ad
circūferentiam·⁊ illud acuit in conū· qđ
vero grossius ⁊ siccius tendit ad centrū
et sic fit tota substātia inequalis· que in
equalitas ē causa asperitatis· ꝓpter hoc
opatur asperitatē in humido frigiditas
coartādo ⁊ cōstrīngendo ptes rei circūfe
rentiales ad mediū nō ꝑmittēdo partes
liquidiores se diffundere ad extremum·
ꝓpter qđ partes supiores in quibus do=
minatur frigiditas acute ⁊ aspere exteri
us sensui ostendūtur·quia ꝑm diuersita=
tem materie impressionē a frigido ⁊ cali
do recipiētis varie sunt ⁊ diuerse rez cō=
ditōnes ⁊ ꝓprietates et rez cōmixtiōes
naturaliter vel accidētaliter derelicte·vt
patz·et vt dicat auicē·⁊ constā·et est ex=
pressum supra in tractatu de qualitati=
bus elemētarium ꝓprietatum· Item vir
tus est mollificatiua que opatur ꝑ cali=
dum ⁊ humidum·vel ꝑ calorē humidas
partes dilatātem ⁊ rarefactētem·⁊ ptes
a ptibus disgregātem·vt facit dialtea q̄
humida est ⁊ paz calida mediocriter·in
caloze sui aperit·et ex superhabundātia
humiditatis sue humores fluxibiles red
dit·et sic ꝑ cōsequens mollificat ⁊ remol
lit·vel hoc fit eo q̄ calore dominātes sup
partes aqueas ⁊ terrestres·et eas resol
uente in partes aereas ⁊ celestes·vt ptz
in vaporib⁹ terrestribus ⁊ aqueis attra=
ctis ad interstitia aeris que resoluūtur
in mollissimas pluuias ⁊ guttulas·nūc
roris nūc grandinis siue niuis (vt dicit
cōmen·super li·iiij·methe) scōm sensum
etiaz est manifestum vi caloris dura re=
mollescere·⁊ superuenēte actōne calidi
partes ptibus mutuem vir herere·vt ptz
in cera·⁊ in alijs liquefactibilibus super
quarū ptes aqueas ⁊ aereas virt⁹ ignea
dominatur·vt dicit cōstan· Virtus autez
maturatiua sicut ⁊ digestiua ꝑ calidam
virtutem ⁊ humidam opatur sicut ⁊ re
tentiua ꝑ frigidam ⁊ siccam·et expulsi=
ua ꝑ frigidam ⁊ humidam·et aperitiua
per calidā ⁊ siccam principaliter opatur

De liquoribus

Attractiua virtus ꝑ calidum et siccū operatur· vt ptz in diptano serapino et stercore columbino· et cōsimilib⁹· Laxatiua habet opari ꝑ easdem virtutes sed vehementius· vnde que vehemēter attrahūt laxatiua sunt vt scamonea ꝛc· operatur etiam ꝑ frigidum comprimēdo· et ꝑ humidum lenificādo ꝛ lubrificādo· vt patz in prunellis thamarindis ꝛc· ¶ Putrefactiua quādoq; ꝑ calidum ꝛ humidū opatur· quandoq; vero preter hec· et maturatiua per calidum et siccū sicut et attractiua vt patet in cātharidibus ꝛ flāmula ꝛ huiusmodi vehemēter calidis que pustulas generant et carnez vicerant valde cito· De alijs autē virtutibus et consimilibus dictum est supra li· iij· de ꝓprietatib⁹ elemētarium qualitatum in libro· vij· in tractatu de remedijs morborum·

PVtredo est substātialis humiditatis corruptio ꝙueniens ex indigentia caloris naturalis supabundāte caloze alieno· caloz enim in naturalis agens in humidum qđ non regitur a naturali causa est in ductiua putrefactionis (vt dicit super li· methe) omne autem terreū frigidum difficilius putrefit ꝙ calidum· vt dicit aristo· similiter coagulatuz rōne frigidi tardius putrefit· vt est videre in glacie et in cristallo· omne enim feruidum tardius putrefit ꝙ in⁹ calidum· vt dicit aristo· nam intensio caloris inducētis feruorem fortioz est calore aeris siue aliūde venientis· ꝛ ideo nō permittit se vinci nec aliquaz circa rem feruētem ꝓmittit fieri immutatōez· ome enim motum tardius putrefit ꝙ non motum· vt dicit aristo· nam motus inducit calorem conseruātem et calorem exaltat naturalem· Insuper ome fluens tardius putrefit ꝙ nō fluens· vt dicit ibez· nam caloz accidētalis ex aere contmente infirmioz ē ꝛ debilioz ꝙ caloz naturaliter generatus ex motu siue ex fluxu· ꝛ ideo de facili se vinci non ꝓmittit· omne aūt corpus multum in est multe magnitudinis tardius ꝛ minus putrefit ꝙ corpus paucum· vt dicit idem· nam si corpus est calidum plus habz caloris naturalis resistentis causis putrefactōis· Similiter si est frigidum sua naturalis frigiditas melius resistit calori accidētali inducēti putrefactōnem in magno corpe ꝙ in paruo corpe· ꝛ hoc patz in mari (vt dic aris) nam mare diuisum cito putrefit· vnuersum autez nunq;· Similiter est videre in aquis alijs magnis quaz partes diuise a totali flumine cito putrescūt· ꝛ ideo in partibus sic diuisis vermes generātur ꝑ putrefactōnem· cuius ratio est· quia caloz naturalis disgregans in eis facit subtile diuidi a grosso· ꝛ terreū ab aqueo et aereo· ex substātia autez subtili aquea ꝛ aerea a grossiore parte ꝑ calorem sequestrata idem caloz disgregans facit generari vermes ꝛ alia animalia· ꝛ hoc ē qđ dicit aristo· quia caloz naturalis disgregans cōstare facit disgregata ꝛ cōuertit in naturam animalis· et hoc ꝑ putrefactionez vi caloris extranei introducta· vt dicit cōmen· ¶ Putrida igitur sunt gustui horribilia ꝛ abhominabilia stomacho ꝛ nauseam ꝓuocantia· Sunt ꝛ grauis odoris et mali saporis et deformis coloris· Manifestū in mficietia cōtingentis ꝓtraria sunt humane cōplexioni et subitam inducentia famis corruptōez· serpentibus tamen et vermibus ꝑbentia cibum ꝛ refectōez· que autez sunt disposita ad putrefactōez ꝑ assocatōnem ad putridum celerius recipiūt corruptōnem· ꝛ sic mēbra putrida corrūpunt sana· et cum nō sint spūs quia priuant spiritualia membra· Que igit sunt magis vicina magis influūt· vnde non potest sanari mēbruz qđ inciput esse putridum· nisi a putredine penitus sepetur· vnde que putrida sunt nō sunt vtilia nisi soluz ad hoc vt ꝓcidantur/ eiciātur aut cōburātur· Sunt ꝛ alie virtutes quibus mediātibus opatur natura· vt virtus nutritiua seu passiua in vegetabilibus· et in animalibus est virtus generatiua tam in bipedibus ꝙ in quadrupedibus· virtus vero ouatiua tam in reptilibus quibusdam ꝙ in volatilibus· sed de generatiua et nutritiua et alijs sibi ministrantibus sufficiēter superius dictum est libro· iij· de generatione hominis in

libro. xviij. de generatõne aialium in generali. et ideo de eis est supsedẽdum. Virtus aũt pcreãdi ouа est in aialibus anulosi corporis: vt in serpentibus araneis scorpionibus et siłibus. et in natãtibus: vt pisz in cancris/septis/et aliis imfimitis. et volatilibus: vt in omnibus bipedalibus. quia vt dicit aristo. li. v. a. bipedia inquit non generant animalia pter hominem.

De ouis

PRimo igitur in pdictis aiantibus semen decisum in quedaz corpuscula parua/mollia/hũida/et sub albida/coagulatur z trãsformatur: ex quibus per opatõnem diuersa aiantia pcreantur. et talia corpuscula ouа sunt dicta: eo q sũt vuida id est eo q intrinsecꝰ humore sint plena (vt dicit Jsido. li. xij. g) nã est humidum qõ exterius humorem habz vuidum qõ interius. quidã tñ (vt dicit idẽ) putãt ouũ grecam habere origmem. illi emz dicũt oa ĩta. u. ablata. Qua autem quedam mani vento cõcipiũtur sz nõ sũt signãtia nisi que fuerint masculmo cõcubitu cõcepta et semmali spũ penetrata vt dicit idem. Quoruz aũt tãtam vim dicunt esse vt lignum eis pfusum nõ ardeat: nec vestis quidem aduratur. vt dicit idem. admixta quidez calce glutinare ferũtur vitri fragmẽta. vt dicat idem. Qua igitur primo gignũtur. deinde caloze matrem corpis formãtur z aiantur (vt dicit Jsido) Scõm aũt aristo. libro. iij. z. v ouãt volucres z pisces z serpẽtes sz multum dñnt in bomitate z malicia in quãtitate z qualitate in substãtia z in forma ouа tam volucrũ q̃ piscium z serpẽtum. Quãt aũt generaliter aues in fine veris et in pncipio estatis. vt dicit aristo. li. v. pterq̃ auis marina que dicit alcion. quoniaz illa auis ponit ouа in pncipio hyemis. z cubat. xiij. diebus anteq̃ pulli cõpleãtur. septem dieb9 ante pncipiũ hyemis. septem post (sicut dicit symonides in libro suo) Et dicit Jsi. de hac auli. xij. in littore stagni occeani alcion in hyeme midum facit. septem dieb9 z ouat et excubat sup ouа: qua excubãte septem diebus quiescat mare silentib9 ventis et cõtinua septem diez tranquillitate miscet pelagus: natura rez ei9 fetib9 educendis: exhibente obsequiuz (idem dicit pli. z basil. in exame. z ambro) alie tam aues ouãt bis in anno vel pluries vt hyrũomes: sed prima ouа corrũpuntur propter hyemem. ouа vero posteriora complentur. Aues vero domestice vt ibidez dicit aristo. ouant tota estate sicut galline et columbe: z pcipue quãdo bene pascũtur. z locus eaz est calidus. Idẽ aris. libro. vi. a. quedam aues ouant toto ãno pterq̃ duobus mensibus tropicoz sz in iulio z decẽbri vt gallme. quaz quedaz ouant bis qualibet die: et que multum ouanteiso mozitur. columba autẽ quãdoz decies ouat in anno: sed pauca pomit ouа. et alique q̃ multũ ouant multotiens vt columbe: aut multa vt gallina. et aues curuoz vnguiũ sunt paucoz ouorum. et quedam ouant in midis. et quedam in arboribus cõcauis. z quedam in foramimbus terre z cauernis. et quedaz in aruis z in rupibus. et quedaz in aremis vt struthio que non fouet ouа sua nec cubat sup ea: sed caloze solis cõplentur. z aiantur in aremis. z quedaz ouа fouẽtur in midis factis in arboz ramis. z quedã in petris altissimis. z quedã in arũdmetis: sicut ouа auiũ aquatiliũ. Dicit etiaz aris. li. vi. ouа auiũ sunt dura exterius. et quedaz sunt duoz colorz: quia citrina interius z alba exterius. ouа auiũ fluui aliũ diuersificãtur ab ouis aliaz auium que in sicco nutriũtur: qz citrinum est in istis magis q̃ dupliũ ad citrinũ. ouа auium q̃ nutriũtur pe ripas variãtur etiã in coloze. naz columbaz sunt alba sicut gallinaz z auiũ palustrium sunt glauca. et quedam sunt sicut picta vt ouа passerũ. Item diuersificãtur ouа in figura. qm̃ quedã sunt acuta z quedam lata. primus vero exit latũ: postea acutũ. ouа vero lõga capitis acuti pducũt mares. bestia

De ouis

vero loco acuminis rotūdus ꝓducunt fe
mīnas. In calidis aūt regionibus ponū
tur in fimo ad ſolem: et cōplentur vt in
egypto. et in quibuſdaz locis in plumis
calefactis: ſicut in quadā ciuitate quidā
potator poſuit ouа ſub puluinari: z dix
it q̄ continuaret potum quouſq; ex illis
ouis pulli extraherētur. Aliquādo etiaz
ponūtur ouа in vaſis calidis z extrabū
tur ab illis pulli. vt dicit idem ibidez. re
cepto tū ſemine maris in matrice ſimul
cū ſemine femine: ita tū q̄ ſemina cōmi
ſceātur. in principio apparet album: de
inde fit rubeū in modū ſanguinis: z poſt
totaliter fit citrinū. deinde paulatim o
perāte natura remanet citrinū in medio
et album in extremo: et cū cōplebitur exi
bit et tūc mutatur a mollicie in duriciē;
quia in exitu coagulatur z pfectiſſime in
durat. vnde ouа q̄diu ſunt in ventre ſūt
citrina quadaz pellicula albida inuolu
ta. ſed quādo ſunt formata et cōpleta in
durātur. z illa duricies teſta nūcupatur
et eſt idem teſta in coagulo oui q̄ eſt em
brio vel folliculus in corpe pueri iam cō
cepti. ſed ꝓpter fortitudinez vel intenſio
nez calorис in corpe auis dominātis pl⁹
induratur. et hoc fuit neceſſe ꝓpter interi
oris liquiditatis ꝓſeruatiōez. Quant aūt
multe aues ouа venti ſicut faciunt galli
ne z anſeres. vt dicit ariſto. ibidem li. vj.
et hoc accidit ex ſupfluitate humoris ſe
minalis in corpore femine ſuphabundā
tis. et ſunt ouа venti parua z inſipida z
humidiora aliis et ſine dura teſta: et po
ſita ſub gallina non alterātur: ſed rema
net album albū: et citrinū citrinuz. talia
ouа inueniūtur in gallinis z anſeribus
pauonibus z columbis. formatur pullus
in ouo z completur citius in eſtate q̄ in
hyeme. q2 ouа galline fundūtur in. xvij.
diebus in eſtate: z in hyeme in. xxv. et q̄
tonitrua veniunt in horа cubatōis ouа
corrumpūtur. ſimiliter quādo frequēter
nuda manu tangūtur. gallīne etiam ve
teres ouant in principio veris. z ouа gal
line iuuenis ſunt minoris corpis: z vni
uerſaliter ſi gallīne nō cubauerint ſuper
ouа ſua infirmabūtur z corrumpūtur ſiz
ouа: et ouū gallīne completur poſt coitū
in. xi. die. Et q̄dam aues in coitu nō ſer
uant ſexum ſed ſaltat fēia ſup fēiam: et
maſculus ſuper marē. vt perdices z co
lumbe: et talis coitus facit odorē fetidū
et ouа nō pullificatiua. ſed ſunt ſterilia
quēadmoduz ouа venti. vt dicit ariſ. In
ouis aūt gallīne poſt tres dies cubatōis
apparent ſigna pulli: et tūc aſcendit citri
nū verſus acutuz ad illum locū a quo in
cipit ſciſſura: et apparet quaſi gutta ſan
guinis in albumīe oui: et eſt principium
ſeu materia ipſius cordis. vt dī ſupza in
tractatu de auibus. de generatōne pulli
quere ibi. Item ouа in quibus ſunt duo
vitella faciūt gemellos pullos: z parua
et ſubtili tela diuidūtur ab inuicem hec
vitella vt dicit ibidē ariſto. z aues q̄ co
medūt carnes nō ouant niſi ſemel in an
no: preter byrūdines q̄ bis ouant. aquila
enim ouat tria ouа et ejicit tertiū a nido:
et cubat ſup ouа. xxx. dies. bucuſq; ariſ
li. vi. Item idē li. xvij. auiū genera ouāt
ouа cōpleta duze teſte: niſi accidat occa
ſio p infirmitatem. Item aues multe ge
neratōnis faciūt ſepe ouа venti: qđ non
contingit auibus boni volatus neq; cur
uorum vnguiū. q̄m aues multorum ouo
rum ſunt multe ſupfluitatis. Supflui
tas aūt auiū vncoꝝ vnguium tranſit in
plumas z in vngues z in alas. et ideo ea
rum corpus parū eſt durū z acutum et
maculentum. et ꝓpter hoc non ſunt tales
aues multoꝝ ouorum neq; multi coitus.
aues em̄ corpulente ꝓpter corpulentiam
et calorem ventris ouant multotiēs. Si
militer aues parui corpis ſunt multi coi
tus et multoꝝ ouorum. ſicut patz in qui
buſdam gallinis que quāto ſunt magis
parue: tanto erunt pluriū ouorum. quia
cibus talium tranſit in creatōnem ouoꝝ
Itez ouа venti non erūt in auibus boni
volatus: quia ſupfluitas eaꝝ eſt pauca
et ideo ouant pauca. ouа venti ſunt plu
ra auis conuenientib⁹ generatōni pulloꝝ
et ſunt minoris quātitatis: q̄m non ſunt
completa propter multitudinem ſuam.
et ſunt minoris delectatōnis quando co
meduntur: q̄m in omni re delectabilius

est quod est digestum z dulcius q̄ ndige
stum z quedam aues quādo olfaciūt ma
res z audiunt voces suas implētur ouis
q̄sūt multi cibi z multe supfluitatis et
calozis z ideo non sunt fortiozis appeti
tus z cito spermatizāt z ouant cito quia
supfluitas illa transit m ouozuz naturā
vi calozis. Item generatō auiuz ex ouis
erit q̄n feia sederit sup oua et calefecerit
ea. et quia pullus m ouo nō pōt comple
ri sine nutrimēto. ideo natura posuit cu
bum suū nterius m ouo. z ndigent oua
ꝓpter debilitatem suā calefactōne. et ido
oua cito cōplentur m dieb⁹ calidis. quo
niam tempus calidū iuuat digestionem
creatōis. Est autem albumen materia
et sustentatio pulli. vitellum aūt cibus
pulli et nutrimētum eius. z ꝓpter hoc al
bum z citrinū divisa sunt quadaz tela
ꝓpter nature diuersitatē. et natura albu
minis est quasi cōtraria nature vitelli vt
citrini. z ꝓpter hoc cōgelatur citrinū tpe
frigoris. et postq̄ fuerit calefactū fit bu
midum. album aūt nō cōgelatur ex frigo
re. sed fit magis humidū. et q̄n assatum
fuerit erit durum. z apud generatōnem
pulli nspissatur. q̄n sustētatio pulli est
ex eo q̄ p vmbilicuz accipit pullus cibū
ex citrino z citrinū m tempe illo est mul
tum. q̄n erit humidū ꝓpter calorē. et qz
cibus debet esse humidus et de facili cō
uertibilis m cibatū (bucusq; aris. li. vi)
De ouis aūt dicit ysa. m dieta. oua autē
nquit q̄ generantur ex aialibus sanis z
tpatis sunt nutrimēti laudabilioris. que
vero ex crassis sunt maioris nutrimenti
et sapidioris. Similiter de coeūtibus cū
masculis. cū calorem maiorez habent co
eūtia q̄ non cocūtia. similiter generata
de iuniozibus qz m eis habetur plus ca-
lozis. Nature aūt ouoz generaliter sunt
tempate z mediocres et humanē cōplexi
oni plurimū vicināte. albumies tamen
sunt frigidiozes ad vitelloz compatōez
q̄ testatur eaz aquea sapozositas. z ido
m odore sunt vitellis grauiozes z etiam
sunt ndigestibiliozes. mārime de veteri
bus volatilibus aut de masculis non co
eūtibus vitella sunt tempata. calozi vi-
cina. et ideo ad digerēdum sunt meliora
et faciliora confortantia mēbra. z ab eis
tardius dissoluēda. Variatur aūt ouoz
nutrimētum scōm diuersitatem aialium
ex quibus generātur. qz generata de sub
tili aiali z tempato. vt ex perdice vl gal
lina ad nutriēduz sunt laudabilia. z sūt
facile digestibilia z a mēbris faciliꝰ diſ-
soluūtur. vnde ad regimen sanitatis me
liora sunt q̄ ad mēbra confortanda. Que
autez generātur de grossis aialibus ad
digerēdum dura sunt et nutrimēti illau-
dabilis. sicut oua strutionis. anseris. et
pauonis. que sūt mali nutrimenti z du-
ra ad digerēdum et grauis odoris. mari
me de veteribus vel de carētibus mascu
lis. z quādo digerūtur a mēbris tardius
dissoluūtur. et ideo plus valent ad mē-
bra cōfortanda q̄ ad regimen sanitatis.
Generata autem de auibus iuniozibus
sunt. leniora. de veteribus grauiora. de
mediocribus temperatiora. quia calozis
sunt pfectiozis. z mnozis humiditatis. z
ideo valent ad regēdam sanitatem z ad
membra cōfortanda. Oua autem quāto
sunt recētiora. tāto sunt meliora. et quā-
to magis vetera. tanto sunt mnus bona
Variātur etiam p artificiū quadzupliciter. aut enim sunt assata aut elixa. m iu-
re cocta aut frixa. Assata sunt elixis gros
siora. et ad digerēdum duriora. quia fo-
cus eorum humiditatem subtilem consu
mit. z desiccat. assata sub cineribus cali-
dis peiozes sunt q̄ que super carbones
sunt discooperta. quia cum calozi ignis m
cineribus ea circūtegat. fumositatez eoz
supfluam euaporare non pmittit. super
carbones vero posita. fumositatem resu
dando emittunt et munda fiunt. Elixa
autem m aqua meliora sunt q̄ assata q̄
aque humiditas calori ignis m desicca-
da sua humiditate substātiali repugnat
et ideo mnus fiunt desiccatiua. et calo-
ris naturalis refrigeratiua. Elixata au
tem cum corticibus sunt peiora qz grossi
ciei z fumositati repugnant cortices ex-
terius et non permittūt superflua exala-
re. et ideo generant ventositatem nflati-
uam et grauitatem stomachi et totius

De ouis

ventris. In aqua vero fracta calor aque temperate penetrat z grossiciez suaz subtiliat/et aufert eis grauitatē odoris. vn de ceteris sunt laudabiliora/sed tamē sola vitella/ plus sunt inde siccatiua z minus solidatiua. indurata vero de siccatiua sūt z stomacho dure exeūtia/venasq; tarde penetratiua. ipa tamē digesta multum cōfortant. sed si remaneāt indigesta stomachum grauāt/ et intestina. mollia tamen et parū coagulata/minus sūt desiccatiua/z magis digestiua. cito venas penetrantia pectus humectātia. parū tamen sunt membra cōfortantia. inter dura autez z mollia in suis actōnib9 z passionibus sunt mediocria. Frixa aūt ouа ceteris sunt peiora quia in stomacho morantia in fumositatez et corruptōnez sūt magis mutabilia. quicquid ibi ciborum inuenerint corrūpentia/grauitatē in stomacho generantia. fastidia peiora facientia q̄ alia ouа/ maxime si sint frixa in vitellis. Cocta in aqua cuz testa inter assata et in aqua fracta sunt mediocria(huiusq; ysa) Oua etiaz non solum sunt vtilia ad cibum imo sunt necessaria in multiplici medicina. Sunt enim humectatiua. mitigatiua. pectoris et gutturis lenitiua. membrorum cōfortatiua. resūptiua atq; etiaz perditoz restauratiua. virtutis generatiue iuuatiua. cōbustionis et arsure sanatiua. nam ex vitellis ouorum assatis fit oleum optimum combusturis. Sunt ouoz vitella antracis et venenosi apostematis curatiua. nam vitellum crudum oui cum sale mixtum sanat antracē vt dicit constan. Ouorū autez albumina sunt caloris mitigatiua. tumoris repressiua/fluide humiditatis restrictiua. caliginis arterice z podagre iuuatiua. quando autem sunt putrida z corrupta sunt maxime nociua. humorum corruptiua et suo fetore nausee z vomitus ꝓuocatiua/z de facili sunt mortis illatiua.

Oua aspidum sunt parua/rotunda/liuida/vel crocea/limosa/viscosa/interius fetida/ac summe venenosa/ quibusdam nerulis pariter cōglobata/quoz venenū summe est mortiferum/contra qđ remedium nō inuenitur(vt dicit plī) cōtingit autem vt idem dicit. ouū aspidis aliquādo ab alio venenoso vt a rubeta inueniri/et ab eo foueri et ex tali fomēto vermē procreari. qui visu et flatu perimit more basilisci siue reguli omne viuū. maliciam vermis taliter procreati/primo sentit vermis qui cum fouit. nam in primo eius ortu quādo se fouētem aspicit patrem se generātem interimit z occidit. vt dicit idem. et hanc ꝓpietatez videtur tangere ysai. xli. c. vbi dicit. q̄ qui comederit ouа aspidum morietur/et qđ confectuz est ex ouis z nutritum erumpit in regulum/vt dicit gloss. ex ouis aspidis generatur regulus/et ex iudeis venenosis nascetur antichristus.

Oua aranee sunt multa z modica liuida paruis maculis aspersa z diuisa z ab inuicem separata venenosa mollia z viscosa/que si casu aliquo fuerint perdita aranea protinus querit ea/et suis additamētis interioribus et rostro reportat ipa. ex vnico autē ouo multe z innumerabiles aranee generātur ita paruule q̄ vix videntur. z tū statim quādo ouū exeūt telas texere incipiūt ita subtiliter q̄ nature ingeniositas pariter et virtus possint merito in tam parno opusculo admirari. Quere supra de aranea. li. xviij.

Oua aquile sicut z accipitris sūt pauca/quia nisi raro ternariuz numerum non excedunt et sepe aquila ejicit tercium de nido. quia difficiliter cubat super ouа. vt dicit aristo. libro xv. In nido autem suo collocat quādam gemmā cum ouis suis quā putant magi valere cōtra tonitruum. et ideo dicunt aquilam ponere lapidem cum ouis ne a tonitruo corrūpantur. vt dicit plī.

Anserina ouа magna sunt z dura ad digerendum et difficilius cubantur et tardius complētur q̄ ouа gallinarum.

Anatina ouis gallinaciis sūt maiora sed non sunt ita sapida nec ita bene nutribilia sicut ouа gallinarum.

Liber XIX.

Ova autem alaude sunt modica coloꝛe varia cubãtur sub gleba et ibi deuoꝛãtur sepius a reptilibus et mustelis.

Va bubonis sunt parua et maculosa fragil teste msipida mult tum habentia de albumie z minus de vitello venãtur autem de die monedule et comedũt ipa et de nocte comedit oua monedule et ideo ꝓtinue pugnãt mulcem pro ouis suis vt dicit aristo li vbro viij.

Va cozui vt dicit aristo libro vi sunt multa et cubantur solum a femina et masculus interim defert ei cibum et efficit aliqua ꝓpter multitudinem ouat autem cozuus et pullificat in mediis estus feruoꝛibus cõtra naturam aliaꝝ auiũ Vnde petronius Coruus maturis frugibus oua defert ꝛc.

Va cigni sũt multa z magna ob longa dure teste nõ multum grati sapoꝛis z grauis odoꝛis sunt z dure digestionis magis ꝙ oua anseris.

Va cocodrilli sunt maioꝛa ouis anseris et fouentur in terra vicissim nunc a masculo nũc a femina vt dicit plinius libro viij Sũt autez oua illa venenosa et interius quasi famosa olfactui et gustui horribilia et ad comedendum mortifera.

Va columbe sunt minoꝛa ꝙ galline alba rotunda aliquãtulum oblonga sapida calida z bene nutribilia Sunt autem oua colũbe duo et ex vno generatur masculus z ex alio fcia z masculus cubat sup ea de nocte et femina de die (vt dicit aristo li vi) multotiens ouant in anno quia decies z maxime in calidis regionibus vt in egypto quere supza libro xij.

Va colubꝛi sunt multa sicut et aliꝛum serpentum valde rotunda subalbida vt humida mollia famosa pũcta z mortifera z venenosa.

Va draconis sunt maxima maioꝛa longitudine ꝙ cocodrilli vt struthionis vt dicit plinius Est aũt animal ouans interius sed non exteri? sed intus complentur z formãtur fetus vnde draconum oua sunt pauciora ꝙ aliꝛum reptilium sed sunt maioꝛa sanguinolenta et famosa virulenta mortifera et venenosa.

Va berodij sunt parua varia oblonga sic oua accipitris siue misi et sunt pauca quia omis auis cuꝛui vnguis est foꝛtis volatus et pauce humiditatis et superfluitatis et ideo pauciꝛum ouoꝛum vt dicit aristo li xvij.

Va formicarum sunt valde parua alibida et rotunda que extra coꝛpus paulatim recipiũt in locis calidis muscidis incremẽta quousq; plenarie compleãtur que si aliquo casu mota fuerint de suo nido vel dispersa a formicis recolligũtur et ad suos nidos referũtur odoꝛifera sunt z medicinalia vt dicit pli vnde z misi sibi medẽtur comestis ouis formicaꝝ vt dicit pli.

Va grauis mediocriter sunt magna pallida dura et insipida grauis odoꝛis et ingrati sapoꝛis dure digestionis.

Va griffis ouis aquile sunt maioꝛa durioꝛa sapoꝛe z odoꝛe grauioꝛa qualitate sunt calidioꝛa z siccioꝛa z etiam numero pauciora quia vltra duo nunq; parit quia valde est difficilis cubatõnis vt dicit aristo.

Va gallinarum sunt ceteris temperatioꝛa nutrimento hominis conuenientioꝛa vt supza dictũ est ouа tamen venti sunt insipida z illaudabilia nutrimento de hoc quere supza eo libro xij.

Va byrũdinum sunt plura naz vt dicit aristo aues autem parui coꝛpoꝛis multe sunt ouatõnis vt dicit aristo nulla autem auis carnez comedens ouat bis in anno ꝓter byrũdinem que ouat bis z aliquãdo bis pullificat ouа autem prima aliquãdo coꝛrumpũtur ꝓpter hyemem posteꝛioꝛa vero cõplentur vt dicit aristo libro vi.

Va cancꝛoꝛum primo generantur inter corticem z vẽtrem interius caudam z dorsuz intrinsecus

deinde emittũtur exterius et sub cauda recolligũtur et ibi turgescunt ꝛ rotundãtur: et crescunt donec compleãtur. pereũt autem quãdo semine masculi nõ perfunduntur. vt dicit aristo.

Ova locustaruꝫ intus generãtur ꝛ sunt plura et minutissima que effusa super frondes et gramina in aere corrupto calido et humido in misitum aliquãdo multiplicantur.

Ova lacertaruꝫ sunt similia ouis serpentuꝫ sed sunt minora visco riora ꝛ sũt venẽosa. ꝫ minus q̃ serpentum. vt dicit pli.

Ova milui sunt pauca parua cocea ꝛ maculis respersa: ouis ceteris auium siluestriũ magis terrestria atq; sicca sapore insipidissima in odore grauiora.

Ova merguli sunt parua multuꝫ calida: varia tamen ꝛ alba parum differẽtia ab ouis anatum stagnoꝝ et fluuiorum.

Ova misi sunt paruula varia calida ꝛ sicca: et quãdoq; parit misus ova venti quãdo mimis impinguatur.

Ova coturnices sunt similia ouis corui et dicitur q̃ valent epilenticis ꝛ caducis. vt dicit plinius.

Ova onocrocali sũt similia ouis anseris sed minora sunt ꝛ insipidiora et in odore grauiora ꝛ in colore minus alba et ad digerẽdum duriora.

Ova pauonis sunt grossa et dure teste et. xxx. diebus cubat super ova sua et tunc secũdũtur et ponit. xij. ova vel parum minus ꝛ absc̃dit ova sua femina ꝓpter masculuꝫ qui si inuenerit ea frangit. vt dicit aristo.

Ova perdicis sunt similia ouis columbe in tempamento et in cõplexione ꝛ in magnitudine ꝛ furatur altera alteri ova sua. sed hec fraus fructum non habet: quia cum vocẽ pulli audierint ꝓprie genitricis: mꝛez que eos fouerat derelinquũt: ꝛ ad eã que eos genuit reuertũtur. vt dicit Jsido.

Ova passeris sũt valde parua et minuta et bis in ãno ouat ꝛ pullificat p̃cipue quãdo prima ouã corrumpũtur vel casu aliquo amittũtur Sunt autem calidissima renũ inflatiua et libidinis excitatiua. sicut ꝛ eoꝝ cerebella. vt dicit constan.

Ova quiscule sunt parua et rotũda et minora q̃ perdicis ꝛ maiora q̃ alaude. et est quiscula auis modica a sono vocis sic dicta carnosa pennosa minoris volatus q̃ alauda ꝛ nidificat sub gleba sicut alauda: et eius ouis insidiatur mustela. et jõo ponit ova in diuersis locis et super quedam cubat masculus et sup quedaꝫ femina. sed post eductõnem pullorum de eis parum sollicitãtur parentes eorum.

Ova riuatrix id est cuiusdam serpentis venenosi aquas inficientis sunt sicut ova columbi ꝫ minora et in maculis respersa: et sunt ova virulentiora ꝛ perniciora. riuatrix autez fouens ova iuxta aquã vel fontes veneno eas inficit ꝛ corrumpit. De quo lucanus. Riuatrix violatoꝝ aque ꝛc. quere xij. libro. Jsido.

Ova strutionis sunt maxima rotunda valde alba dure teste insipidi saporis et grauis odoris. quando autem venit hora vt ova pariat ad stellas pliades oculos leuat. nõ enim ova ponit nisi in ortu illius constellatõnis. vnde visa stella circa mensem iulij arenam fodit vbi ponit ova sua fabulo tegens ea. et cũ ea reliquerit statim obliuiscitur vbi ea posuit nec ad ea redit vltra. sed calor solis in arena illa excoquit et ex eis pulliculos procreat et producit. Si tamen fracta testa pullus eductus fuerit mater ipm recognoscit: ꝛ quẽ in ouo contempserat egressuꝫ recolligit atq; nutrit. Ova autez strutionis in ecclesijs suspendũtur ad ornatum ꝓpter eorum magnitudinem ꝛ raritatem.

Ova turturis similia sũt ouis columbarum sed aliquãtuluꝫ minora. et ouat in vere duo ova et nõ plus ouat nisi ova prima corrũpãtur

vt dicit aristo. libro. xvij. quat ꝛ cubat super dura ligna vt columba et potest cubare et ouare vsq; ad. xv. annos. vt dicit aristo.

OVa vpupe sunt sicut oua perdicis: sed minora ꝛ duriora ꝛ aspectu deformiora et gustui insipidiora et odoratui grauiora. inter stercora ꝛ immūda fouentur ꝛ cubantur: ꝛ hec oua magis et maleficis (vt dicunt) sunt vtilia ad sua maleficia exercenda. vt dicit plinius. libro. xxx.

OVa vulturis sunt magna sicut aquile ꝛ pauca que difficiliter cubat super oua sua. Sunt autem subnigra maculis respersa dure teste mali odoris et ingrati saporis. et aliquādo ejicit aliqua de ouis suis sicut aquila q; non de facili potest nutrire pullos suos vt dicit aristo. Hec de ouis et de mō ouationis et eoꝝ qualitatibus et differētijs dicta iam sufficiant.

De numero.

AD predictas ꝓprietates rebus insertas vltimo visum est mihi vtile inserere quedaꝫ pauca ꝛ levia de ꝓprietatibus ꝛ differētijs numeroꝝ/mensura ꝓponderum/ꝛ sonorum. nam vt dicit Isi. libro. iij. ratio numeroꝝ non est contemnenda. In multis etiam locis sacre scripture elucet quātum ministeriū optinet ratio numeroꝝ. Non enim frustra dictū est. omnia fecisti in nūero pondere et mēsura. sicut dicitur sap̄. xi. nā senarius qui ex suis partibus est perfectus mūdi perfectiōem designat et sic de alijs numeris est intelligēdum. nihil enim scire possumus sine numeri disciplina. quia p eam horas temporum discernimus quādo de mensium circulo disputamus. dum spaciuꝫ anni redeūtis agnoscimus. Per numerum siquidem instruimur ne in computis cōfundamur. tolle inquit numeꝝ in rebus et omnia pereūt. adime computum et totum ignorātia cōplectitur. nec differūt homines a ceteris animalibus/ qui ratōnem calculi ꝛ computatōnis ad huc ignorāt. vt dicit Isi. ibidem. Item etiaꝫ de principio arithmetrice q; nunq; scietur quid sit triangulus sine ternario nec quadrangulus sine quaternario ꝛ sic de alijs. vnde notum est q; sine cognitōe numeri nulla sciētia mathematica possidetur (vt ibidem dicit) Numerus autem vt dicit idem est multitudo ex vnitatib⁹ aggregata. nam vnitas radix est ꝛ semē numeri siue mater: proles vero numer⁹. quia vnitas ingenita est non habens numerum a quo exeat: sed omniū numerorum est origo a qua omnis numerus effluit et emanat. nam vnū est radix multitudinis ꝛ multiplicatōnis et est simplicius ꝛ sublimius ꝛ virtuosius omnium sub eo cōtentoꝝ (vt dicit aristo. ꝛ auicē. libro. i. c. ij) Naꝫ cum vnū sit radix ꝛ origo multitudinis omnia sub se cōtinet et omnia sunt in eo vt in suscipiente. vt dicit idem. c. xxxiij. nam vnitatis ꝓprietas est multitudinem efficere ꝛ illam retinere ꝛ ei esse dare ac in omnibus eius ptibus existere ꝛ continere simpliciter vt dicitur. libro. iij. c. ij. Item cum omniū rerū vnitas sit origo quāto plus res appropinquat vnitati: tāto plus appropinquat veritati. vt dicit idem. c. ij. nam vnitas se habet ad modum forme. dualitas autem per modum materie. et ideo quāto plus res accedit ad vnitatem: tanto plus recedit a dupliciate ꝛ appropinquat ad simplicitatem. et quāto plus accedit ad vnitatem: tanto plus accedit ad entitatem. quia esse nō est prius vnitate. vt dicitur libro. ij. c. ix. nec diuersificatur vnitas nisi ꝓpter materiam cū sit sustentatrix omnium ꝛ retētrix. vt dicitur libro. v. c. xxxi Tanta enim est laus vnitatis apud sapientes q; a multis anima dicebatur esse vnitas in numeris procedens ab vnitate. et dixerūt q; vnitas est principiuꝫ cuiuslibet continui ꝛ distreti. vt dicit auicē. libro. iij. c. i. Est vnitas itaq; cōmendabilis: quia a nullo numerabili oritur sed a se ipa principiatur: a qua omnis numerus oritur ad quaꝫ omnis numerositas

De numero

tanꝯ ad radicem ꝓpriam et originem re
uocatur·vt dicit idem·Item ratõne sim
plicitatis quia vnum est qđ non diuidi
tur· vt dicit idem·ca·iij·verissime miquit
vnum est qđ nec actu diuiditur nec intel
lectu·et talis vnitas est principium nu
meri· vt dicit idem ibidem· Item dicit
idem·vnitas est in qua non est multitu
do qđ vnicꝫ intelligitur de vnitate prima
et simplici ad quã omia quãtumcũcꝫ di
sparia reducũtur·nam vnum multiplici
ter dicitur·vt post patebit·Item ratõne
pfectibilitatis· nam particularia perfe
cta in se sunt quãdo ad vnitatem sunt re
dacta·nam totalitas ⁊ perfectio debetur
vni·vt dicit aristo·v·phisicoꝝ·c·iij·quia
perfectum sufficit ad esse vnũ·vt dicitur
in libro de celo ⁊ mũdo·in·c·ij· Item ra
tione singularis dignitatis·vnum enim
p se est aliqđ existens solitarium·vt dici
tur in libro methe·c·xvi·Et ideo alga·di
cit super·iij·metha·c·xv·qđ est causa vni
tatis est vnum essentialiter ⁊ primo ma
gis dignuꝫ·Est autez vnum siue vnitas
multiplex vt dicit alga·est vnuꝫ simplex
et est vnum scõm quid·Vnuꝫ simplex di
citur vnũ in quo nõ cadit multitudo nec
actu nec potentia· Est ⁊ vnuꝫ simplex in
quo nõ est multitudo actu quãuis sit po
tentia vt lectus et membrũ in quo nõ est
multitudo actu·Vnuꝫ autem scõm quid
dicitur multipliciter scz vnum genere vt
homo et bos· vnũ spẽ vt sortes et plato·
vnũ accidente vt nix ⁊ cerusa·vnum pro
portione vt auriga ⁊ nauta· et vnum in
subiecto vt dulce ⁊ album in aliqua sub
stantia vna· Aristo·autem in principio
phisicoꝝ·c·v·dicit qđ est vnũ accidente·
vt duo accidentia in vno subiecto·et est
vnũ per se multipliciter vt vnũ continu
atõne quoꝝ terminus est vnus·et vnum
specie vel forma vt sortes et plato in
homine·vnum genere vt homo ⁊ bos in
animali·et vnũ in diffinitõe vt illa que
rum vna est diffinitio·et vnũ indiuisibi
litate vt punctus·⁊ vnum numero vt sin
gulare·et vnum simplicitate vt essentia·
et vnum totalitate siue pfectõne vt circu
lus·et vnuꝫ materia vt omnia corpalia·

Ver·autem distinguit nouẽ modos vni
tatis ad Euge·v· ẽ em vnitas naturalis
et gratuita et est super vtrũcꝫ constitu
ta· Vnitas aũt naturalis est in quadru
plici differẽtia·quedam est per aggrega
tõnem rerum differẽtium ⁊ distinctaruꝫ
vnitas collectiua·vt multi lapides faci
unt vnum aceruũ· et quedam est per col
ligatõnem partium formaliter differen
tium siue partiũ etherogenearũ et sic est
vnitas cõstitutiua vt multa mẽbra vnũ
corpus·et quedam per coniunctõem dif
ferẽtium sexu in generatõne prolis et sic
est vnitas coniugatiua quãdo scz vir et
mulier sunt duo in carne vna·et quedaꝫ
est p vnionem naturarum differentium
conuenientium in vnitatem personalem
et hec est vnitas natiua qua anima et ca
ro sunt homo vnus·Vnitas autez gratui
ta similiter habet quatuor differentias
quaruꝫ prima est potestatiua qua homo
virtuosus stabilitur in se ⁊ mouet ani
me indiuisus·Secũda est cõsentanea qz
p caritatem multoꝝ in domino est ani
ma vna ⁊ corpus vnũ· Tercia est votiua
quãdo anima habet cũ deo per omnia cõ
formitatem ⁊ vocis eius adherẽs vnus
spũs est cum eo·Quarta dignatiua qua
limus nr̃ dei verbo est assumptus ad psõ
ne diuine vnitatẽ·Vnitas sup naturalẽ
et gratuitaꝫ cõsubstãtialis est vnitas tri
nitatis qua quidez vnitatem oportz esse
solam ⁊ singularem vt in ea sit status et
quies omnium vnitatum· Ex predictis
ptz qđ totalitas ⁊ perfectio debetur vni
tati·vt vult aristo·v·phisicoꝝ· Qđ enim
totum id est perfectum nõ est non dicit
vnum vniuersaliter vt dicit aristo·ibidez
Sunt aũt vnuꝫ nũero quoꝝ materia est
vna·sed forma sunt vnũ quoꝝ vltima p
fectio ẽ vna ⁊ totalis·vnũ genere quoruꝫ
est vna forma ꝑdicati vna·vnitas aũt qđ
est principiũ numeroꝝ nõ est vna mate
ria scz numero vt dicit arist·ibidez ⁊ est res
simplicissima qđ primo subsistit ⁊ p illã
oẽs alie·in oib⁹ em generib⁹ est vnũ prin
cipiũ qđ ẽ in illis ꝓpriale vt i coloꝛib⁹
ẽ albedo ⁊ in melodijs pneumatib⁹ ton⁹
siue son⁹ ẽ·vt d·arist·x·li metẽ·c·iij·⁊ ibo

vnitas numeralis in qua ortꝫ et ad quā resoluitur omnis numerus diuine vnitatis est expressiua similitudo et figura· nam vt dicitur·iiij·metbe·c·iij·primū in genere substātie ꝫ indiuisibile est motor primus eternus scz deus absolutus ab omni materia· qui nō soluz est principiū primū tanꝫ motor sed tanꝫ forma ꝫ finis et actus vltimus· ei nō admiscet potentia omnino ꝛc· vnde ab ipso deo vno procedit in substātia omnis creatura esse creatiue ꝫ exēplariter· sicut ab vnitate procedit omnis numerꝰ originaliter et ad ipm velut ad finez oia referūtur· sicut ad vnitatem primā oēs numeri resoluūtur· vt idem sit finis oim qui est principiū deus qui est benedictus in secula seculoꝝ·

AD vnitatem aūt addita vnitas dualitas procreatur que post vnitatem oim numeroꝝ numeꝝ et principiuz secūdariuz tenet locū pm Ysi· et hic numerus qui binariꝰ dr ab aliquibus infamis iudicatur· qz ab vnitate p binariū separamur· vnde nota dr esse diuisionis· Sed vt dicit augꝰ· in li·vi· musice si vituperabilis est qz ab vnitate primo recedit· laudabilis est qz ab vnitate extrēs ternario approximat et accedit· qui numerus nobilissimus est·

TErnarius est numerus ex vnitatis additōne ad binariū generatus et est ternarius inter numeros sacratissimus· qz in ipo totius trinitatis vestigiū inuenit· qz sicut prima vnitas primi principij representat vnitatez sic ternarius psonaꝝ in deo exprimit trinitatem filij scz a pre generatōem et spūs sci a pre p filiū psonalitatem· In ternario siquidem adhibuit arti· magnificare deū sublimem ꝫ gloriosuz· vt dr in li·de ce·ꝫ mū·c·ij·nam btām trinitatē clamat et pdicat quelibet creatura que facta est a deo trino ꝫ vno in numero ponderе ꝫ mensura· vt dr libro sap·xi·

EX additōne vnitatis ad ternarium quaternarius surgit· qui a figura quadrata nomen sumpsit· vt dicit Ysido· forma autez quadrangula marie stabilis est atq firma· et ideo maxime stabilitatem signat vniuersalis ecclesie ꝫ firmitatem fidelis anime tam in virtutibꝰ q in scīa et doctrina· que cōprehendit cum omnibus sanctis que sit longitudo latitudo sublimitas ꝫ profunditas·

EX additōe aūt vnitatis ad quaternariū surgit secūdus numerꝰ impar scz quinarius qui inter impares in binario distās a ternario est secūdus· et illos ideo sepe designat qui ad trinitatis fidei doctrinā scīam supadduntꝫ et tū quāuis instructi sint p fidez et p legem· nihilominus tū quinq fatuis virginibus et quinq iuga boū emētibꝰ comparantur· quia in quinq carnaliū sensuū voluptatibus adhuc detinētur·

EX additione quoq vnitatis ad quinariū crescit senarius qui primus numerus est perfectus qui ex suis ptibus aliquotiens simul aggregatis reddit eādem sūmam· qō in monadibus numeris non inuenitur nisi in senario· nec in decadibus nisi in·xxviij·ꝫ ideo dicat boetius li·i·c·xviij· q senarius numerus est emulatoꝛ virtutis quia nec superflue pgreditur nec diminute remittit sed inter equales ptes tenet mediū non habens superfluum neq diminutuz· nam senarius continet in se ptem sui mediaz scz ternarium et terciam scz binarium ꝫ sextam scz vnitatem· Ex autem vnitates faciūt senarium· et duo ternaria senarium· ꝫ tres binarij eūdem reddūt numerum· ꝫ ideo iste numerus perfectōnem gratie ꝫ virtutuz significat in scriptura·

SEptenarius quidem est qui ex additōne vnitatis ad senarium et inter impares est tercius· sup excrescēnaz gratie designat septiformis que semper crescit et pficit in tenētibus fidem beatissime trinitatis·

OCtonarius autem qui crescit per additōnem vnitatis ad septenarium et componitur ex duabus partibus equalibus scz ex duob quaternarijs vel ex duobus imparibꝰ inequalibus scz ex quinario ꝫ ternario signat supadditōez beatitudinis et glorie in patria

que succedit illis qui habuerint septiformem gram hic in vita vbi paritati meritoꝝ respondebit paritas ꝑmioꝝ z imparitati tormentoꝝ et afflictionum imparitas gaudioꝝ et particularium consolationū·nem gaudium martirū alijs paribus excedet gaudium cōfessoꝝ z virginū cōiugatoꝝ·vt stella differt a stella in claritate·i·corin·xv·et ideo ꝓpter inequalia merita z gaudia diuerse z dispares dicūtur in domo patris luminum mansiones Joh·xv·

Nouenarius aūt qui crescat ꝑ additionem vnitatis ad octonariuz et cōponitur ex triplici ternario et immediatius se habet cū denario solū in vnitate differens ab eo·statū z gloriam repsentat triplicis hierarchie angeloꝝ·quaꝝ quelibet cōuenīetiam habet z cōformitatem cum beata trinitate·z immediati⁹ se hñt ad deū ceteris creaturis

Denarius aūt qui ꝑ excrescētiaz vnitatis excedit nouenarium z est limes et terminus omnium simpliciū numeroꝝ·primū autez ommiū compositoꝝ repsentat merito ipm xp̄m deum qui est alpha z o finis scz z primcipium·nō soluz creaturaꝝ principiū simpliciū·verū felicitas z beatificatō est hominū z angeloꝝ· Denarius itaq; numerus est primus z limes numeralis·quia sine eius additōne vel replicatōne viterius numerus nō ascendit·qui decies in se ductus numeꝝ reddit pfectum scz centenariū qui de leua tranſit in dextruz·vt dicit Beda·Et iam dictis patz ꝙ numeroꝝ alius est digitus·alius articulus·alius cōpositus·Digitus ptinet numeros simplices ab vno vsq; ad decem·Articulus ptinet decē z reliquos denarios·Cōpositꝰ apprehendit digitū z articulū vt·xi·xij·xiij·z sic de alijs vsq; ad·xx· qui est secundus articulus sicut·xxx·tercius et·xl· quartus z sic de alijs vsq; ad centū·z decies centū reddūt millenariū in quo dignitas denarij apparet sine cui⁹ replicatione ad millenarium nō venitur·Rectꝰ aūt numerus quātitatem et acervus ex vnitatibus ꝑfusus multiplicē diuisiōz

Numeroꝝ alius par alius impar·Numerus par est qui in duob⁹ ptibus equis diuidi pōt·vt duo quatuor sex z octo·Impar numerus est qui in equis ptibus diuidi nō pōt vno medio vel deficiente vel supabundāte vt tria quinq; septē·et reliqui vt dicit Isi·Par aūt numerus sic diuiditur·qz alius est pariter par·alius pariter impar· alius est impariter par· alius impariter impar· Pariter par numerus est qui ꝑm parem numeꝝ pariter diuidit quousq; ad indiuisibilem quemcat vnitatem·verbi gra·lxiij·habēt medietatē·xxxij·hic·xvi·et iste octo·octo aūt quatuor et hic binariū scz duos· binari⁹ aūt vnitatem habet q̄ indiuisibilis z singularis est· Pariter impar est numer⁹ qui in equas partes recipit diuisionem sed ptes ei⁹ remanēt indiuisibiles vt sex·decem·xiij·xvij·xxx· mox enim vt tales numeros diuiseris incurres numeꝝ quē diuidere nō poteris in equas ptes·Impariter par numerus est cui⁹ ptes equaliter diuidi possunt sed vsq; ad vnitatez non pertingūt vt·xxiij·hi medietate diuisi·xij·faciunt· rursus in aliam medietatem sex· deinde in aliam medietatem tria·sed viterius cessat omino·sed inuenitur termin⁹ indiuisibilis in equis ptibus ante vnitatem scilicz tria·Imparifer impar est qui ab impari numero imparifer numerat·vt·xxv·et xlix·qui diuisi vt impares numeri ab imparibus z paribus diuidūtur·vt septies septem faciūt·xlix·et quinquies quinq; faciūt·xxv Item parium numeroꝝ alij dicūtur superflui·alij diminuti·Superflui sūt quorum partes simul ducte plenitudinez suam excedunt·vt puta duodenarius·habet enim partes quinq;·duodecimaz q̄ est vnuz· sextam duo·quartā q̄ est tria· terciam q̄ est quatuor· dimidiam q̄ est sex·vnum enim duo tria z quatuor z sex simul ducta·xvi·faciunt et longe duodenariū excedunt sicut z alij similes plurimi·Diminuti sunt numeri qui partibus suis computati minorem summam efficiunt·vt puta denarius cuius partes sunt tres·decima quod est vnum·q;·nicq

qō est duo. dimidia qō est quinq; vnuz enim z duo z quinq; simul ducta octonarium faciunt a denario longe mīnorem. Similis his est octonarius et alij plurimi qui īm ptes redacti intra psistūt. Perfectus numerus qui suis ptib9 adimplet vt senarius habet tres ptes sz sextā terciam z dimidiā. sextā que facit vnū. terciam duo. et dimidiā sz tres. et he ptes in sūmam ducte sz vnū duo z tria senarium pficiūt z cōsumūt. Sunt aūt pfecti numeri intra denariū sex. intra centenarium. xxviij. intra millenarium. c. xxviij. intra decē milia quadringēti nonaginta z sex. z hi numeri perfecti sp in sex vel in octo terminātur. z hoc alternatim vt dicit boetius. pfectos aūt numeros raro inuenies z de facili numerabiles. qz vt dicit idem. pauci sunt z nimis pstanti ordine pcreati. Superflui aūt z diminuti sunt multi z mordiate dispositi z a nullo certo fine generati. Impares autez numeri sic diuidūtur. alij sunt simplices. alij cōpositi. alij mediocres. Simplices sūt qui nullam aliā ptem habent nisi solaz vnitatem. vt ternarius solam terciā. et quinarius solam quintā. et septenarius solam septimā. his enim vna pars sola est. Et cōpositi sunt qui nō sola vnitate metiūtur sz etiaz alieno nūero creātur. vt nouē. xv. z. xxi. z. xxv. dicimus enim ter trini et septies trim. et ter quini z quinquies quini. Mediocres nūeri qui quodā modo simplices z incōpositi esse videntur. alio vero modo cpositi. vt verbi gra nouē z. xv. nouenarius enim dum nō cōparatus fuerit primus est z incōpositus qz nō habet numez cōmunem nisi solaz monadicū. ad. xv. vero compatus secūd9 est z incōposit9. quia in illis cōis est numerus p̄ter monadicum sz ternarius numerus qui nouenarium consumat. vt ter trini z ter quini.

Alio mō diuidūtur numeri. quia omnis numerus aut psideratur p se aut ad aliquid. per se est numerus qui sine relatōe aliquā dī. vt tria quatuor quinq; sex z pares. Ad aliquid est numerus qui relatōne ad alios comparatur. vt verbi grā. quatuor ad duo. dum enim quaternarius ad binariū cōparatus fuerit dupliciter dī et multipliciter. similiter sex ad tria z octo ad quatuor z decem ad quinq;. iterū tria ad vnum sex ad duo et nouē ad tria. Equales aūt numeri dicūtur qui īm quātitatez sūt equales. vt duo ad duo tria ad tria decem ad decē centū ad centuz. Inequales qui ad inuicem inequalitatē demōstrāt. vt tria ad duo et quatuor ad tria. et vniuersaliter quādo maior minori et minor maiori compatur dī inequalis. Maior numerus est qui habet in se illū minorem numez ad quē compatur z parūm plus. vt quinarius hz in se ternariū numez z ei9 alias partes duas et sic de alijs. Minor numerus est qui ptinet a maiore ad quē compatur cū aliqua pte sua. vt ternari9 ad quinariuz cōtinetur ab eo cū duabus ptibus suis. Multiplex numerus ē qui habet in se minorem numez bis aut ter aut quater aut multipliciter. vt enim duo ad vnum duz cōpati fuerint dupliciter est tria ad vnum tripliciter. quatuor ad vnum quadrupliciter. z sic de alijs. Econtra submultiplex numerus est qui intra multiplicem numez multipliciter ptinetur. vt vnū a duobus bis cōtinetur a tribus ter a quatuor quater a quinq; quinquies z sic de alijs. Suppartic̄ularis numerus est dum fortior cōtinet in se inferiorem numez circa quē compatur similiter ad vnam ptem eius. vt verbi gratia ternarius ad binarium compatus continet in se duo. et aliū vnuz que est media pars duoz. similiter quatuor ad tria cōparati cōtinent in se tria et aliuz vnum que est tercia pars triū sic quinq; ad quatuor cōtinet quaternariū. z alium vnum qui est quarta pars quaternarij. et sic de alijs. Suppartiens numerus est qui inferiorem numez totum continet et sup hoc alteras eius partes duas aut tres aut quatuor aut quinq; aut alias. verbi gratia. quinq; compati ad tria habz quinarius partes ternarij. z vltra hoc duas ptes ei9 sz duo. septē ad q̄tuor cōpati habent i se quatuor z alias ptes ei9 sz tria

De numero

ſſiter noueꝫ ad quĩqꝫ compati habent
in ſe quĩqꝫ et alias eius ptes ſcz quatu
or. Subſuppartiens eſt qu iptĩmetur in
numero ſuppartiẽti cum aliquibus pti
bus ſuis duabus aut tribus aut pluribꝰ
duabus ſuis·verbi gra·tria cõtinẽtur a
quĩqꝫ cũ aliꝭ duabꝰ ptibus ſuis·z quĩ
qꝫ a nouẽ cum aliꝭ ptibus ſuis et ſic de
aliꝭ·Subſuppartícularis numerꝰ ẽ nu
merus qui ptĩmetur in inferiori numero
cum aliqua pte ſua: vt media aut tertia
aut quĩta·verbi gra·duo ad tria tria ad
quatuor quatuor ad quĩqꝫ et ſic de aliꝭ
Multiplex ſubparticularis eſt numerꝰ
qui compatus ad inferiorẽ numerꝫ conti
net in ſe totuz inferiorem numerꝫ multi
pliciter cum aliqua pte eius·verbi gra·
quinarius cõpatus ad binariũ in ſe con
tinet bis binos id ẽ quatuor et vnã par
tem eius·et nouẽ compati ad quatuor cõ
tinent in ſe duos quaternarios z vnita
tem q̃ nouenariꝰ eſt pe vna·Multiplex
ſuppartícularis numerꝰ eſt qui cõpatus
ad inferiorẽ numerꝫ ptĩmet eũ multipli
citer cũ aliꝭ ptibus eius: vt octonarius
cõpatus ad ternariũ ptĩmet in ſe bis euz
cũ aliꝭ ptibus eius· ſiliter·xiiij·ad·xiij·
compati ptĩment in ſe bis senos ſcz·xij·cũ
aliꝭ partibus eius·ſic·xvi·ad ſeptez·ſic
xij·ad nouẽ ptĩment in ſe bis nouẽ et cũ
aliꝭ quatuor partibus ſuis· Submulti
pliciterſuppartiẽs numerꝰ eſt qui ad fo
tiorẽ ſibi cõpatus ptĩmet ab eo multipli-
citer cũ aliquibꝰ ptibus ſuis·vt tria com
parata ad octo ptĩmẽtur bis cũ duabꝰ pti
bus ſuis·ſimiliter quatuor ad·xi·compa
ta ptĩmẽtur bis cum tribus partibꝰ ſuis
vt dicit Jſido·

Tercio mõ diuidũtur numeri ſm
Jſi·aut ſunt diſcreti aut ptĩmen
tes· Diſcretus numerꝰ ẽ quia di
ſcretis monadibꝰ ptĩmetur·vt verbi gra·
tria quatuor quĩqꝫ ſex ꝛc·Cõtinens ve
ro numerꝰ eſt qui ꝓiunctis monadibꝰ cõ
tinetur vt ternariꝰ numerꝰ in magnitu
dine intelligatur·Et diuidit hic numerꝰ
in linealez z in ſupficialez z in ſolidum·
Eſt aũt linealis qui incipiẽs a monade
linealiter ſcribit vſqꝫ ad infinituz·vnde
alpha deſcribit ꝑ deſignatõne lineaꝝ qꝫ
hec lra vnitatẽ ſignat apud grecos·Su
pficialis numerus eſt ita ſz nõ ſolum in
longuudine ſed etiaz in latitudine ptĩnet·
vt trigonus tetragonus ſeu quadrago
nus pentagonus vel circularis z ceteri
qui ſp in plano pede id eſt in ſupficie cõ
tinẽtur·et ideo figure ſunt hic ponende ꝑ
exẽplo· nam trigonus numerꝰ totaliter
ordinat quadratus vero numerus
eſt ita et tetragonꝰ ita pẽtago
nus ſi ue quinquangu lus ẽ ita

Circularis numerꝰ eſt ita Spe
ricus vero numerꝰ eſt et circu-
laris·qñ circulato numero a multiplica
to ſurgit z in ſe puertit·verbi gra·quĩ
quies quĩ quĩquies hic circulus dũ in
ſe ipm multiplicatus fuerit in ſe ipm cir
culariter redit: et ſperã faciũt quia quĩ
quies·xxv·faciũt generaliter·c·xxv·So
lidus vero numerus ẽ qui longitudine al
titudine z latitudine ptĩnet·Naturaz nu
meralem et numeroꝝ multiplicẽ diuiſio
nem ſimplicibus ꝓpoſui ſimplr intuen
dam·put patz in verbis beati Jſi·cuius
verba ꝓ oĩa ſum ſecutus·Ex quibus ptz
manifeſta q̃ ſub numeroꝝ diuerſitate di
uerſimode latent miſteria diuerſaruz in
telligẽtiaꝝ in canone ſcripture diuinitus
inſpirate·z ideo vt dicit boetius·libro·i·
capi·i·ſcientia numeroꝝ maxima eſt·z in
ter mathematicas ſcientias a ſapientib
attendenda: quia de omibus nature ex
iſtentibus de quibus habz diſſerere phi
loſophia ꝗualet ꝑe ommibus ariſmetri
ca diſciplina· quia ſine numero nec litte
ra littere cõiungitur: nec ſillaba ſillabe
recto ordine copulatur· Sic nec ſubiectũ
a predicabili diſcernitur: nec a cõcluſio
ne in ſillogiſticis inter prima, media z vl
tima nõ diſtinguitur vbi primi ſecũdi et
vltimi ſiue tercij ratio nõ habetur·z idõ
vt dicit boetius·omnes ſcientias precel-
lit ſcia numeralis·q̃ ſine ternario non
ſubſiſtit triãgul: nec ſine quaternario te
tragonꝰ ſiue quadrãgul·z ſic de ceteris
Sic etiaz in muſicis eſt videre: quia mu
ſica eſt modulatio que numeroꝝ nomi
nibus adnotatur·vt dicit idem boetiꝰ·vt

patz ⁊ in dyatesseron ⁊ in dya pente ⁊ dya pason: et in alijs cōsonātijs musicis que sine numero p̄cedente non dommātur. si cui nec astrozum cursus nec ortus syderum vel occasus: nec tempoꝝ nobis pateret varietas vel successus si sine numerali ad̄inatorio regeremur. Omnia etiam creata tōne numerali sūt formata. vt dicit id̄e. et etiam rōnis numeralis fuit exemplaritas in animo conditoris. vnde sub certitudie numeri creati sūt ⁊ distīcti tres trini ordines angelorum. sub septenario et ternario distīguūtur virtutes ⁊ potentie ommū rōnabiliū et spūalium animorum. virtute ⁊ sciētia numerabili colligantur elemēta. et (vt ita dicam) numerorum cōiunctōne fungūtur vniuersa tam spūalia q̄ corpalia tam celestia q̄ terrena. nec habent numeri cōpositōem inter se: et p̄portionem ex alijs q̄ ex se ipis. vt dicit boecius. Nam in substantia numerorū inuenīūtur par et impar ex quibus cōstat omnis numerus: qui diuina quādam potentia cū disparia sint ⁊ ptraria tamen ex vna genitura sūt ex monade oriuntur: et in vnā compositōem et in p̄portionis similitudinem sine medio cōiunguntur. vnde ptz q̄ omnis numerus sub impari vel sub pari comp̄henditur. Est aūt par numer⁹ qui potest in duo equalia diuidi vnitate nō interueniente. Impar vero est qui nō p̄t diuidi in duo eq̄lia vnitate interuēte. Vel scōm pitagoricaz disciplinaz. par numerus est qui p̄t sub eadez dimēsione diuidi in minima ⁊ in maxima. minima quidez quātitate id est diuisione. maximo aūt spacio et magnitudine vt si diuidas centum in quinquaginta ⁊ quinquaginta. maximū spaciū est in quinquaginta. minima vero quātitas est diuisio. Non em̄ diuisuz est nisi semel et nulla p̄t fieri minor diuisio q̄ in duas ptes. naz quāto aliquis par numerus in plures ptes diuidit: tāto magnitudo plus minuitur. vt patz in arboze secta in plures ptes. Sed numer⁹ diuisionis siue quantitas multitudinis plus auget. cui⁹ rō est vt dicat idem. quia magnitudo p̄t minui ⁊ diuidi in infinitum: sed numer⁹ crescit ⁊ pgredit in infinitū. et ideo paris numeri diuisio est scm magnitudinē maximā sed scm quātita tē discretā minima. Impar vero numer⁹ ē cui⁹ numeralis diuisio est in duas ptes vel particulas inequales. Par autez numerus q̄cq̄ diuidit in duas ptes equales et q̄cq̄ inequales. q̄ vero diuidit in ptes equales: si vna pars diuisionis est par ⁊ reliqua erit par. vt q̄ octo diuidūtur in quatuor et q̄tuor. ⁊ xij in sex ⁊ sex: et sic de alijs. Si vero vna ps diuisionis equalis fuerit impar et reliqua necessario erit impar. vt q̄ sex diuidunt in tria et tria. et decē in quinq̄ ⁊ quinq̄. et xiiij in septē ⁊ septem. vnde in equali diuisione nec paritas iparitati nec paritati imparitas admiscetur p̄terq̄ solum in bīnario qui p̄ncipium est paritatis et nō recipit inequalem diuisionem: quia constat ex duplici vnitate et ex prima duoꝝ paritate. quādoq̄ vero par numerus diuiditur in ptes inequales si vna pars diuisiōis est par et reliqua erit par. vt si diuidatur denari⁹ in octo et in duo vel in sex ⁊ in q̄tuor. similiter q̄ sex diuidit in q̄tuor ⁊ duo et octo: duo et sex. ⁊ sic de alijs. et si vna ps diuisiōis fuerit impar alia ps necessario erit impar. vt si diuidat denari⁹ in septē ⁊ tria et octo in quinq̄ ⁊ tria. et sic de alijs. nec vnq̄ fieri p̄t vt si vna ps diuisionis par fuerit: alia ps impar valeat inueniri. aut cū vna sit impar alia par possit intelligi. Impar aūt numerus sp diuidit per ptes inequales: et sp vna ps diuisiōis paritati: altera imparitati deputat. vt septez si diuidas in quatuor ⁊ tria. altera portio par altera impar inuenit. et hoc generaliter in oīb⁹ imparibus inuenit. Est aūt vnitas genitrix oīs pluralitatis ⁊ cā imparitatis. naz si impari addideris vnitatē necessario parez numerū generabis: ⁊ si de paritate vnitatem dēpseris mox imparē numerū pereabis. Omnīū etiaz numeroꝝ circa se positoꝝ et naturali dispositōe situmutuam cōiunctoꝝ medietas est vnitas. verbi gratia si dicatur vnū duo tria. vnitas addita facit bīnariū inter vnum ⁊ tria esse mediū

Itez ſi dicatur duo tria quatuor vnitas addita bmario facit ternariū eſſe mediū ınter bmarium et quaternariū · ſimiliter ſi dicatur tria quatuor quınq; vnitas addita ternario facit quaternariū ınter tria et quınq; eſſe medium · et ſic de alijs aſcendendo ꝓcedēdum eſt · De ꝑtibus autez et ſpeciebus numeri paris pariter et imparis ſupradictum eſt · Iſtorum autez numerorz ſingulas creatōnes ꝓportōnes conuenıētias z differētias ꝓſequi eſſet longum · z ideo de numerorum ꝓprietatibus hec ſufficiant · Hoc ſolum autem ſciam⁹ q̄ medium ınuenire ın numeris eſt difficile · vt dicit Iſido · quia numeros eſſe ınfınitos certiſſimuz eſt · quia quātumcūq; aliquē ꝓtraxeris et fınem faciēdum putaueris per additōnem vnitatis totū numerum parem vel ımparem ꝓlongabis Rationem autez z ꝓprietatem medij numeralis ſic aduertere poteris · primo cōıunge extrema z diuide et ınuenies mediū · verbi gratia · pone ꝓ extremis ſex et · xij · ſimul ıunge et habebis · xviij · partire equaliter decem z octo · et erūt nouē · Et eſt analogicum ın arıſmetrica · vt medius numerus quot monadibus ſuperat primū totidem ſupetur ab extremo · Superat enim nouē ſex ın tribus monadib⁹ et totidem a · xij · nouenarius ſupatur · vt dicit Iſido · libro · ij · vnde ſuperius poſita ſunt exempla ·

De menſuris ·

Menſure autez z pondera ſepiſſime locū obtınēt ın ſcriptura quoz rōnes z ꝓprietates oztū habēt a geometria diſciplına · nā vt dicit Iſi · li · ij · geometria eſt menſurādi ſcia que cōtınet ın ſe lımenta z ſpacia ſiue ınterualla figuras et magnitudines · z ın figuris numeros et dimēſiones · vt ptz ın circulis triangulis / quadrāgulis / pentagonis / z alijs ınfinitis de quibus oıbus nō eſt pūtis negocij multa diffinire Ez pauca tāgere ꝓpter ſimplices · de quibus facit Iſi · mentionem dicens ſic · geometrie quadripita eſt dimenſio ın planū · ın magnitudinez numerabilem · ın magnitudinez rōnalez et ın ſolidas figuras · Plane figure ſunt que longitudine z latitudine contınētur que ſunt iurta platonem numero quınq; Numerabilis magnitudo que dıuidi poteſt ſcōm numeros qui ı arıſmetrica edocētur · Magnitudines rōnales ſunt quatum menſuram ſcire poſſum⁹ ꝑ iudiciuz ratōnis · ſicut ırratōnabiles quaz menſure quātitas cognita nō habetur · Figure autem ſolide ſunt que longitudine latitudine z altıtudine cōtınētur · vt eſt cubus · Sunt aūt plane figure plures ſpecies · vt dicit idem · qz prima plano pede eſt circulus qui vocatur circūducta · ın cuius medio punctus eſt quo cūcta contıgunt · et punctū illius geometrica centruz vocāt plano pede ita Quadrilatria figura eſt ın plano q̄ drata que ſub q̄tuor rectis lıneis ıacet ita Dyatrateō gramon figura eſt pla na ita Ortogamiū id eſt recti angulū figura plana eſt id eſt triāgulus et habet angulum rectū ita Hyſopleur⁹ eſt figura plana et re cta ſoter ı ſolidū ꝓſtituta ita Spera ē figura ın rotūdum forma ta que ı cūctis ptibus ın ſolidū eſt equalis ita Cub⁹ eſt figura ꝓpria ſolida q̄ ın lō gitudine latitudine altıtudıe ꝓtınet ın ſolidū ita Cbilındrus eſt figura quadrata · bus ſupius ſemicirculū ita Conus eſt figura q̄ ab amplo ın anguſtū fit ita Piramis ē figura q̄ ın modū ıgnis ab āplo ın acutū cōſurgit ita · Vtitur autez hec diſciplına ꝓmo pūcto cuius pars eſt nulla · ınter oıa que mēſurari pūt eſt mimmū dimēſiue z tū maximū ptātiue · qz oım lınea z eſt prım apū a quo oēs ıcipiūt et ꝓgrediūtur · z ın quo oıa fınūtur · Secdo vat lınea que eſt recta longitudo ſine latitudıe que ex equo ıacet ın ſuis pūctis · qz a puncto ınchoat et ın puncto fınit · Superficies vero eſt longitudo cum latitudine · Spiſſitudo autem trīam habet dimenſionem · ſcz latum longum et profundum ſiue altuz

Ex istis tribus dimēsionib⁹ cōsistit oīe corpus scz ex longo/lato/et pfundo·et ex his tribus contingit oīem corpulentam substantiam habere pondus/numerū/et mensuraz·poteris tñ scōm artem numerandi mediū geometricū inuenire· nam eius extrema multiplicata tātum faciūt quātum z media duplicata·verbi gratia sex z xij·faciunt·xviij·media huius sunt octo·nouē·modo sex multiplicata duodecies faciūt septuagīnta duo· similiter xij·series faciūt septuagīnta duo· siliter octo multiplicata nouies faciunt·lxxij· similiter nouē multiplicata octies faciunt tantūdem·sex igitur z·xij· multiplicata faciūt septuagesies dispōdius·media vero scz octo z nouē multiplicata tātuz faciūt·vt dicit Isi·li·xij·Circulus itaq; est linea a puncto vsq; ad pūctum circa centrum equis spatijs circūducta· hec autez est figura simplicissima/capacissima/ab omni angulositate remotissima/exteri⁹ euexa/interius cōuexa/motui aptissima et reuolutōi cōgrua·cuius circūferentia a suo pūctuali centro est remotissima/inter omnes figuras est pfectissima/omēs figuras z figurabilia ambigens/omnia potestatiua intra se cōtinens/z a nullo extraneo pterq; a se est contenta·vt patz in circulo celi qui ambit omnia z nō ambitur/cōtinet omnia z nō ab alio extrinsecus cōtinetur·vnde dicit Isidoꝰ·sicut intra·x·est omnis numerus/Ita intra circulum omniū figuraz clauditur ambit⁹ ita Et vt breuiter dicam circuli pfectō nem et rōnem circularez quadā naturali emulatōne oīa mirabiliter imitātur·nam circularem formā celum sibi vendicat z motuz/sic planetaz orbes in se circulariter reflectūtur·sic syderuz cursus annoz et mensium z diuersoz temporū anfractus in se incipere z in se redire cōtinue concernūtur·sic elemēta nutricem agunt z patiūtur·et que p corruptionem desinere videntur p generationem iterū reuertūtur·sic ptinui marii fluxus et refluxus fluūt z refluūt/ et cum desierint iterū oriūtur·sic herbe z arbusta fructus z semina inde reciproca a se exeunt et in se conuertūtur· Sic celestes spūs a deo exeūt p creatōnem et in deum mouētur p affectōem/a deo emittūtur p actionem et ad deum reuertūtur p grāz actionem· Sic et anima ratōnalis ab aristocompatur circulo rōne sue pfectōnis z capacitatis· Ommū emz figuraz ysperimetrarum id est equales ambitus habētiuz maximus est circulus·et ideo totus mūdus sphericam habet formam qui ad hoc creatus est vt eum capiat anima p intellectum· Vniuersitatis conditor est deus qui in circulo designatur· nā vt dicat trimegistus·monas monadē genuit/z in se suū reflectit ardorem id est amorem·naz pater generat ab eterno filium et per filium spirat spūm sanctum qui est ardor id est amor vtriusq; nexus·nam deus pr ab eterno se intelligit pfecte/et intelligēdo perfecte se diligit/que dilectio vltra se ad aliud nō extendit/sed potius ad intelligētem z intellectum id est patrez et filium a quib⁹ procedit ipa dilectio ad modum circuli se reflectit· vnde idem est deus in essentia pater intelligens et intelligendo filium gignens et filius a pre genitus z intellectus/et amor a patre p filiuz procedens/z in vtrūq; se reflectens scz spūs sanctus· Ex quo patere pōt q; perfectio est in diuinis psonis qz earū pluralitas trinitatis numerū nō excedit· Ideo etiam secūdus phūs interrogatus quid esset deus sic rndit· Deus inquit est intellectualis spera/circulus cuius centrum vbiq; est/circūferētia autez nusq;· Ex quo patet q; ratio circuli relucet in qualibet creatura·

TRiangulus est figura habens tres angulos equales duob⁹ rectis· quid autem sit angulus rectus alias determinatur·compatur aūt anima vegetabilis que habet tres potētias in se scz generatiuā/nutritiuā/z augmentatiuam/triangulo qui primus est ommū figuraz geometricaz/quia vegetabilis est prior ommū animaz habens in se ternarium potētiaz· Est autem triangulus inter figuras angulares prim⁹ quia solidā bz longitudinem altitudinez

De numero

et latitudinem· et iden omnis figurā habens plures angulos vt tetragonus id est quadrangulus pentagon⁹ ꝛc· tot in se cōcludit triangulos quot linee ab angulo in angulū ptrabūtur· vt patz in quadrangulo qui duos cōtinet triangulos si ab vno angulo ad aliū angulū oppositū linea deducat vt hic et si ab alio angulo linea ad oppositum ptrahatur quatuor triangulos cōtinebit vt hic et sic in omnibus figuris aliis tot eidem diuidūt trianguli quot ipam figuram angulos habere cōtingit vt quadrāgulus quatuor deductis lineis triangulos quatuor ptinebit· et pentagon⁹ quinq· et exagonus sex· et eptagonus septez et sic de aliis· vt dicit boetius· li· ij· arismetricoꝝ· c· vi· at vero triangula figura sic p angulos diuisa in alias figuras nō resoluitur nisi in se ipam· in tres em ānguloꝰ diuidit vt patz hic adeo enim est hec figura latitudinis primceps vt cetere superficies in hanc resoluātur ipa vero qm̄ nullis est principijs obnoxia nec ab alia latitudine sumpta minium in se ipam soluatur· vt dicat idem ibidez· Nulla vero pōt excogitari figura angularis que nō habeat ortū ꝛ principiū a triangulo· naz triāgulus ommiū aliaꝝ formarum ꝛ figuraꝝ est principiū ꝛ elemētum Et hoc patz in numeris· nā quaternarius nascit ex ternario qui triāgulus est siue trigonus et ex vno qui ptāte trigonus ē generatur· nam hanc dignitatem habet vnitas q̄ mater est omniuz numeroꝝ vt in se vim obtineat nō actu sed ptāte oim numeroꝝ qui ab ipa generātur· vt dicat idem boetius· li· ij· c· xviij· sic ꝛ pentagonus ex quaternario supza se posito ꝛ vnitate q̄ vicem supplet triāguli generatur· et sic de omnibus aliis numerabilib⁹ figura pōt ostendi· qz semp ex figura triangula quilibet numerus generat· sicut ibi in terminis boeti⁹ determinat manifeste ponens exēplum in tetragonis pentagonis exagonis eptagonis et in aliis multis· Habet ꝛ aliud singularis ꝓrietatis figura triangularis qz omnis alia figura sibi pōt esse basis et ex base supposita pōt surgere figura triāgularis· quia omnis alia figura piramidalis q̄ habēs in se formā triangularem tot in se continet triangulos quot cōtinet angulos in se ipa basis· verbi gra· si ponat quadrangulus p base pōt sup surgere figura piramidalis· tot in se ptinēs triangulos q̄t in se tetragonus id est quadrāgulus dinoscitur angulos in se cōtinere vt patz in hac figura Similiter si basis fuerit pētagona piramis surgēs triangularis quinq; triangulos repientare poterit supza basim vt patz in figura piramidali posita sup basim pentagonalem vt hic Sic etiaz supza basim exagōnam pōt surgere piramidalis figura ser ptinens triangulos manifeste· ꝛ sic de aliis· Ipsa etiaz figura trianguli poterit piramidis esse basis· vt dicit idem· et in ipo triāgulo piramidali triplex triangulus scōm tres angulos poterit inuenire vt patz hic Mira ita videt diuina dispositio in omnibus sed potissime in nūeris ꝛ figuris· De aliis aūt figuris tam numerabilibus q̄ geometricis· modo videtur supsedēdum ꝓpter difficultatem ꝛ infinitam figuraꝝ diuersitatem quāuis singulaꝝ cōsideratōnum maxima pferat vtilitatem theologice discipline vt patz in quadrāgulo qui est inter figuras ꝛ numeros solidissim⁹ equis lateribus distinctus et euāgelicam repsentans doctrinaz· que p decem ptes ordinis immobilem optinet veritatem atq; firmā· vt dicit Beda sup gen· Angulus aūt multaꝝ figurarū est cōmune subiectum qz oēs pdicte figure sub diuersitate angulorꝝ terminantur· Est aūt angul⁹ duaꝝ linearum altern⁹ ptactus· Secūdum modum aūt ptingendi se variatur angulus quia nūc rectus nūc obliquus vel reflexus nūc acutus nūc obtusus· Maria aūt virtus cōsistit in angulo recto qz in ipo tota virtus que cōsistit in lineis a basi cōfluētibus ad angulum fortificatur· ꝓpter linearum cōcursum paruter ꝛ ptactuz vt patet in oculo qui omnia comphendit sub angulo· nam radij qui linealiter veniunt a re visa faciūt vnā piramidem cui⁹

conus est in pupilla et basis in re visa z bi radij mangulātur in centro pupille et p angulum illū piramidalem formatur visus · vt dicit auctor p̄spectiue · quere supra li · iij · de materia visus · et in li · v · de materia oculor̄ · ¶Partes itaq; opposite inter se opposite z ab inuicem sepate in angulis cōuenīūt et pariter in vnū simuntur · ¶Dauca itaq; de natura figurarū et angulor̄ exempli gra sūt hic dicta · vt sciamus q̄ illor̄ rō est necessaria ad diuersa misteria diuine pagine cognoscenda que sub numeror̄ z figurar̄ metaphoris multiformiter sunt velata · nam si ut circulus signat aiam rōnalez · et triangulus aiam vegetabilez · sic quadrangulus aiam sensibilem · nam sicut quadrāgul⁹ linea ducta ab āgulo vsq; ad angulum oppositum duos cōtinet triangulos · sic anima sensibilis duplicem in se habet trianguluz potētiar̄ seu virtutuz · nam anima sensibilis p̄ter tres potētias vegetabiles habet virtutē appetibilem cōcupiscibilem z irascibilem · q̄ anima sensibilis est vegetabilis z nō econuerso · et sic de aliis figuris diuerse rōnes mistice · z spūales eliciūtur z spūalia corpalibus adaptātur · Sub istis autem figuris cōprehendūtur mensurar̄ z ponderum rōnes · Est autem mensura vt dicit Isi · li · xvi · c · penul · res aliqua mō suo vel tpe circūscripta · et hec est aut copis · aut tēporis · aut spacij localis · corpis mensura est vt holm seu lignor̄ aliarūq; rer̄ corporalium breuitas vel longitudo · omne enim corpus dimēsionem habet p̄priam z mensuram · p̄prie aūt mensura est vocata qua fruges et liquores · ceteraq; sicca et humida metiūtur vt modius / vrna / amphora / z sextarius · ¶Mensurar̄ autez minima pars est cochleariū · qđ est dimidia pars dragme ponderans siliquas nouē que triplicata cōculam facit · nam cōcula dragma vna z dimidia adimpletur · Cyatus autez pondus cōtinet decem dragmar̄ · quibus si quinq; addideris dick oxalus · acetabul⁹ quarta ps est emine xij · dragmas ptinens · Cotula est emina cōtinens cyatos sex que ideo cotula dicta quia cote greco sermone vtricon dicatur · et si emina sextarij in duo equalia mitte tur cōcula noiatur · emina autem pondera t libra vnam q̄ gemmata sextarij facit · Est aūt sextari⁹ mēsura duar̄ librar̄ q̄bus assumptis bilibris noiatur · assumptus autem greco sermone sit cemit · quin quies autez cōplicat⁹ qui narem siue gomor facit · adice vel adiace sextum cōgiū reddit · nam cōgius sex metitur sextarijs a quo sextarius nomen sumpsit · congius a congiēdo id est p augmētum crescēdo vocatur · vnde z pecunia gratia beneficij data cōgiarij est vocata · vnusquisq; em impator fauorem populi captans addi ciebat ad mensurā vt in domis largior videretur · ¶Congiarij est spēaliter mensura liquidor̄ cuius rem z nomen simul a romanis impositū inuenimus ¶Metreta autem liquidor̄ mensura est a metro greco sic vocata · et est cōmune nomen ad omnes mensuras liquida continentes · ¶Modius est dictus eo q̄ ex suo modo sit p̄fectus · est enim mensura librar̄ · xlviij · id est sextarior̄ · xvij · et ideo operi p̄fectorum dei typus est et figura · vigīti duo opera fecit deus infra opera sex dierum nam prima die fecit deus septem scz materiā z formaz · angelos · lucem siue ignē celos supiores / aquam / terram / z aerem Secūda firmamētum solū · Tercia quatuor maria semina sationes z plātaria Quarta die fecit tria · solē / lunam / et stellas · Quinta die tria · pisces / reptilia / et volucres · Sexta die fecit quatuor · bestias / iumenta / reptilia terre z hominem · Et facta sunt · xvij · rer̄ genera in diebus sex · z · xvij · generatōnes sunt ab adā vsq; ad iacob · ex cuius semine nascatur omnis gens israhel · Et · xvij · sunt libri veteris testamenti · et · xvij · litterar̄ elementa · quibus tota traditur legis disciplina · ¶Dis igitur exemplis modius mensuram · xvij sextarior̄ continet scōm moysi traditōez et est modius a modo dictus quasi mensura moderata · vt dicit Isido · Satum genus est mensure iuxta morem puinie palestine vnum z dimidiū modiū continens vel capiens · cui⁹ nomen ex ebraico

est sumptum. Datum enī apud eos sumptio siue leuatio noiatur eo q̄ qui metit eandem mēsuram sumat atq; leuet. Datū aliquādo ponitur p modio. xij. sextariozum. vt dicit idem. Bacus est mensura capiens sextaria quinquagīnta. et est bacus in liquidis sicut in siccis chozus et ephi. Amphora ab ansis est vocata quibus hinc inde leuatur. et recipit frumenti vel vini modios ytalicos tres. Cadus est amphora continens tres vrnas. vrna autem est mensura quā quidam vocant quartariuz. et est ꝓprie dicta vrna que ꝓ condendis defunctoꝝ cineribus adhiberi solet. De quo poeta. Celo tegitur qui nō habet vrnam. Artata mensura est apud egyptios. lxxij. sextariozum cōpositā sic dicta ex numero ꝓpter. lxxij. linguas gentium que orbem impleuerūt. Gomor est mensura. xl. modiozuz. vt dicit Isido. vel dicitur mensura quatuoz modiozum. vt dicit glo. super exo. c. xvi. Chozus est mensura triginta modiozum et est sic dictus a coacervatione. coaceruati enim modij triginta instar collis videtur et onus cameli efficiunt. Huiusq; Isid. li. xvi. Sunt et multa alia mensurarum genera quoꝝ nomina non sine grandi misterio sacre scripture sunt inserta serie. nam q̄libet vasculum rerum mensurabiliū cōtentiuum sub mensure nomine cōmetur. vt patz in diuersis exemplariter. Acceptabulum enim dicit vasculum in quo vinū deo offerēdum in sacrificio ꝓbari debuit an esset purum vel corruptum. Vas autez vbi ꝓbatur et acceptabatur acceptabulū dicebat. Vasculum aūt in quo acetosum et corruptū ponebat acetabulum vocabatur. vt dicit Isido. li. x. Ampulla est modica liquoris mēsura quasi ampla bulla. Similis enim est in rotūditate bullis que ex spumis aquaꝝ fiunt et ex venti subtractōne excedūtur subtilitate nō modica et instā mātur. Alabastrum est vas vnguētariū a suo genere sic vocatū quia ex sua ꝓpria etate omnia vnguenta intus posita conseruat diutissime incorrupta. vt patz supra in tractatu de lapidib⁹. Arcba vas est repositoriū et mensura tātum in quo reposita a visu arcētur ne passim ab omnibus videātur. vnde etiaz dicitur arcbanū id est secretum qđ a cognitōne multitudinis ex industria est artatuz. Amphora est determinata mensura ab ansis siue auribus noiata vt patz supra. Bacus est mensura rebus liquidis mensurandis scōm legis cōtmētia deputata. Bachia est mensura bachi id est vini vsibus generaliter deputata. Calix determinata est potus poculo et mensura a cala qđ est lignum dicta qz talia vasa ꝓius de vimimbus ligneis cōponebātur sicut et calathi. Cathmū est vas fictile cibis vel potibus deputātum. et dicitur melius neutraliter q̄ masculine. sicut et salinū id est salis vasculum. sicut ibidez dicit Isidorus. Cacbabus est vas coquinariuz diuersis vsibus et decoquēdis carnib⁹ deputatū. idem et vas cotula nominatur. Cadus idē est qđ dolium paruū cōtmens modios tres. vt dictum supra. Calathus autez est vasculum vimineū vuis et ficubus deferendis ap̄priatū. Cribzum est vasculum rotūdum multis foraminibus oculatuz sic dictū curziferū eo q̄ in eo curzat triticum seu frumētum. Nam in cribzo cōcutitur triticum vt a lapillis et paleis sepetur. nam grana que sunt parua trāseunt ꝓ foramina paleis in cribzo remanentibus ac lapillis. Cista archa est modica. vnde diminutiue cistula vel cistella a costis cāne vel vimīnis quibus texitur est nominata. Cophinus est vasculū ex virgultis cōtextum ad deferēdum stercora deputatum. sic dicitur in psal. manꝰ eius in cophino seruierūt. Celata sūt vasa aurea vel argētea signis euidētioribꝰ intus vel extra expressa. a celo dicta qđ est genꝰ ferramēti qđ vulgo cilicionē vocāt vt dicit Isido. Cimbria sunt poculoꝝ genera in extremitatibꝰ oblonga. et in medio lata ad modum timbe nauis. Cochlear est instrumētuz modicū mensure ozis ꝓportionatū quo varia ciboꝝ genera et maxime liquida ozi manus officio deferūtur. hinc est illud dictum antiquozum Sum cochlear babilis sz minꝰ vtilis ouis Nūq̄ fare poteris cur cochlear dicoz. nisi-

Discus idem est qđ scutella lata et rotũ da a do ⁊ esca sic vocata. Dicitur autem discus quasi dans escas id est apponens a quo ⁊ discũbentes dicti sunt. Doliũ est vas concauũ a dolando sic vocatuz eo ꝙ pluribus fit asseribus artificiose pariter colligatis. Emicadium est vas oleariuz contmens dimidium cadum. Enophorũ est vasculũ ꝓtinẽs vinũ. eno enim vinũ dicitur. de quo dicit. Vertitur enofori fundus sententia nobis (vt dicit Isidor. Enustus est spẽs poculi siue vasculum qđ ebibitur vno spũ id est haustu vt dicit Isi. Fiola est dicta a vitro. nã filim grece vitrum dicunt. et est vasculum inferius latum habens collum strictum in quo vinum discernitur potissime ꝑ calorẽ. Hbilaterium est paruũ vas vitreum vel cristallinum in quo sanctoz reliquie cõseruantur. Hbilateriũ autem aliud est scz mẽbrana vel breuitellus i quo iudei scribebant legem vt religiosi viderẽtur. iuxta illud. Dilatãt enim phylacteria sua zc. Hfiscus saccus est publicus quẽ habẽt exactores et in eo immittũt publicũ debitum qđ redditur regibus. iurta illud. qđ nõ accepit xp̃us capit fiscus. Hfiscella est vasculum modicum ad modũ alueoli ex viminibus cõtextum ⁊ bitumine vel pice circũlinitum. sicut fuit vas in quo reponebatur moyses quãdo flumini exponebatur. Sauata est scutella maxima cõcaua ⁊ pfunda sic dicta quasi cauata. g. p c. littera posita. vt dicit Isido. Gazophylacium est vas repositorium. archa scilz vbi colligũtur ea que ad indigẽtium curam in templo offerũtur. ⁊ est archa illa sic dicta quia gazarum est diuitiaruz custodia. nam phylare grece custodire dicit latine. vt dicit Isido. vnde gazophylaciũ fuit archa vel domus reseruãs cõmunes oblatões omniũ sicut mysac regum et corban sacerdotum. vt dicit glo. sup. iiij. li. regum. xvi. Yoria vocatur vasculum aque vsibus deputatum. ydor enim in greco dicitur aqua in latino. Canistrum est vasculum ex viminibus siue cãnis arundinis cõtextum fructibus deferendis deputatum. Cartulum est cõsimile vasculum ex virgis albis et flexis artificialiter ꝑparatum. Lampas est vas vitreum tenue/subtile/fragile/planum/ gspicuũ/ dyaphanũ. supius patulum rotũdum. inferius autez strictum ⁊ oblonguz. ignem nutriendo deputatum. Et dicitur a lambo lambis. eo ꝙ ad nutriẽdum flammaz oleum lambere videatur. vnde omne vasculũ in sũmitate lucens lampas dici potest. vt dicit Hali. quere supra in li. xv. de metallis. et. c. de vitro. Laterna dicit eo ꝙ sit in ea interius lux inclusa. fit enim ex vitro vel ex cornu lucido siue quocũq; pspicuo recluso intus lumine vt venti flatus adire non possit et ad lumen vndiq; ꝓbendum facile vbiq; circũferatur (vt dicit Isidor. lucerna a lychno est dicta. vnde breuis est illaba lu. prima. vnde persius Dispolite pringuem nebulam mouere lucerne. Si enim lucerna a luce diceret falsus esset versus. vt dicit Isido. lychnus autem qui ⁊ lichinus est dictus candela est lucerne vt dicit idem. Lagena est vasculum viniferum a lagenis grece sic vocatum. vt dicit Isido. lagenam autẽ vulgariter vocamus barillum siue costrellũ cuius diminutiuũ dicitur lagũcula quã nos dicimus barisellum. secm autez naturam lagene vel barisselli mutatur sapor vel virtus ipius vini. vnde si lagena fuerit corrupta ⁊ vinũ fit corruptum. optime autem lagene fiunt de tamarisco a quo vinum cõtrahit sapozem ⁊ virtutez opilatones splenis dissoluendi. vt dicit constan. Lauatorium siue labrum dicit vas plumbeum vel eneũ aquaruz ad ablutõnem manuũ fistulis ⁊ conductibus receptiuũ. et dicitur labrum nõ solum qz ad lauãdum est factum. verũ etiaz a labio labrum dicit. quia eius officium repansum solet fieri ad modum labij ⁊ reflexum. lauatoria etiaz talia laqueata dicũtur in. iij. li. regum. c. vi. in quibus sacrificia templi a sacerdotib⁹ lauabãtur. Lenticula est vas oleariuz ex ere vel argento factum a linendo dictuz. oleo enim sacro in talib⁹ vasculis reseruato reges et sacerdotes linebãtur. vt dicit Isido. Zebes est vas eneum ad vsuz coquendi

carnes ꝓparatum·vnde ex frequenti vsti
one nigredinem cõtrahit ⁊ immũdiciam
et ingeret frequẽti confricatõne ⁊ exter=
sione·ex vicio autem metalli lebetes ⁊ si
cut caldaria infuciũt cabaria diu in eis re
posita/nisi ab eis citius extrabãtur·Lo=
culus ẽ vas repositoriũ in quo pecunia
quasi in priuato loco reseruat· et est idez
qõ bursula vel marsupiũ vt dicat Isido·
¶Marsupium est vasculũ repositoriuz sci
licet sacculus nũmorum ⁊ est a marsupa
in greco in latinũ deriuatuz·¶Mulgariũ
est vas in quo pecorum lac mulgetur·vt
dicit Isi·¶Mola est scutella maxima ꝓ=
funda a rotunditate sic primit⁹ nomina=
ta·nam oĩa rotũda dicuntur mola apud
grecos·¶Mola modica cãpanella dicitur a
nola ciuitate campanie sic dicta/vbi pri=
mitus est inuenta·⁊ est modicum vascu
lum sonorum dictum tintinabuluz sicut
id qõ sepius collis canũ ⁊ pedibus aniũ
est suspensuz·vt dicit·h·Olla est dicta eo
q ebulliat in ea aqua igni subiecta/vt
vapor altius emitatur· vnde ⁊ bulla di
citur eo q q̃ in aqua venti spiritu eleuã
tur et sup aque superficiem discedente ven
to ꝑ morã aliã sustentãtur·¶Paraplis
est quadrangulum vas ⁊ quadratum di
ctum quasi paribus absidis·¶Patena est
que fit dispersis patentibus ⁊ latis oris
vt dicat Isido·¶Patera genus est fiole sic
dicta eo q ea potare solem⁹/ vel quia sit
patens dispersis labijs·vt dicit Isidor⁹
¶Poculum a potãdo est noiatum· est em̃
omne vas in quo est bibendi cõsuetudo·
¶Patella autez dicitur quasi patula olla
os enim habet magis patens q̃ olla·nã
orificium scõm latitudinem fundi habet
latum·⁊ est vasculum eneum vel ferreũ
multis vsibus necessarium·¶Peluis est
dicta eo q pellis man⁹ vel pedis in pel
ui abluí cõsuenit· ¶Pixis pixidis est va=
sculum a buxo factum·pixis est vocatuz·
nam qõ nos buxum greci pixim vocant·
fit autez pixis nũc de metallis/nunc de
eboze/nunc de lignis·⁊ est vasculum va
rijs vsibus deputatum·⁊ maxime litte=
ris deferẽdis/cõseruãdisq; electuarijs o=
doribus/liquoribus/pulueribus/⁊ vn=
guentis· Quisquilariũ est vasculum vel
qõcunq; receptaculum vbi quisquilie id
est frumentoꝝ purgamẽta reseruãtur·vt
dicit·p·Sartago a strepitu soni est voca
ta/quia in eo ardet oleum· est enim gen⁹
patelle in quo cũ pinguedine butyro vel
oleo fit frixura· Siphon vas est apella
tum eo q sufflando aquas fundat·nam
talibus vasis vtũtur orientales·curzunt
em̃ cum siphonibus plenis aqua quãdo
sentiũt domũ ardere ⁊ extinguũt incen=
dia·cum eisdem etiaz mũdant aras aqs
exspersis ad supioza·vt dicit Isi·¶Rapa
torium est vasculum in quo rapule siue
rape terza effosse recipiũtur/custodiũtur
vel etiam decoquũtur·vt dicit idem· Ci
phus est vasculum ligneũ vel argẽteum
siue vitreum in quo bibimus vel de quo
manus lauamus·vt dicit Isido·Situla
a siti est dicta/eo q apta sit sitientib⁹ ad
bibẽdum/vel quia aquas sitit dum eas
nũc recipit/nũc effundit·dum em̃ vna si
tula effunditur alia adimplet·Sicbar=
sia est bursa vel sacculus itinerãtium in
quo solent deferre panẽ et reponere ea q̃
ad viaticũ necessaria sunt in via·Sporta est dicta in quo portãtur panes ⁊ alia
que domui sunt necessaria·vel sic dicitur
quia ex sporto fieri consueuit·Scoctia ẽ
vas olearium sic dictũ/eo q de corio sit
factum·vt dicat Isido·Scutella a scuto ꝙ
diminutõnem est dicta·nam scuto par=
uulo ⁊ rotundo similis est vt dicit Isid·
Scrinium est parua cistula corio ⁊ clauib⁹
circũtecta in qua pecunia ⁊ alia familia
ria reseruãtur· Salinũ est stultica id est
vas aptũ sali quasi salatba·vt dicit Isi·
Trifilis est qõlibet vas qõ ex tribus pe=
dibus sustẽtatur·vt dicit Isido·nam qz
quatuoꝝ pedibus sistitur abusiue trifilis
nũcupatur·Turibulũ est vasculuz eneuz
vel argẽteum siue aureum duplicatũ in=
ferius clausum/supius vero multiplici=
ter pforatum cremãtis thuri ⁊ thurificã
di officio deputatũ/ꝙ cuius foramina su
perius fumus thuris ignis incendio reso
lutus in aere euaporat· partes sũt eius
due tribus cathenulis pariter cõtinẽtur·
Ventilabrũ est vasculũ siue instrumẽtuz

quo palee à tritico ꝫ vento ab ꝫuicem ſepantur·ꝛ habꝫ ventilabꝝ iſtud ꝓpꝛiũ q illud qđ eſt leuius ꝛ vilius ꝓius ejiciꝛ tur/et qđ eſt grauius ꝫtrꝫ ſecus occulꝫ tatur·Vter eſt vas vꝫariũ ex coꝛꝝs aꝫi maliũ ꝑ artificium ꝑparatũ·et ideo vter ab vtero eſt vocatũ·vt dicit Iſiđ·Vrna eſt amphora de quo ſupꝛa eodem·Vrceo lus ab vrna dimmutiue eſt dictus/et eſt vaſculum nũc vimis nũc ãquis effundenꝫ dis cõmuniter aſſignatũ·ꝓpꝛie tamen ſoꝫ let vocaꝛi vaſculuꝫ ꝫ quo ponitur aqua ad limphãdum vmũ ꝫ menſis ꝛ conuiꝫ uꝝ dñoꝝum/a quo ꝛ oꝛion dicitur ſcõm fabulas/quia deoꝝ manibus ꝫfudit aꝫ quas ꝫ nuptꝝs pbilologie·vt dicitur ꝫ macro·ꝛ ꝫ marc̃·Sunt ꝛ multa alia vaſoꝝũ genera que ſcõm diuerſas menſurã di capacitates ꝫ diuinis ſcripturis ꝓpter allegoꝛicas ſignificatões ſepius ſunt ꝫſerta ſed ꝑpoſita exempli gratia tãtumꝫ modo ſunt exꝑſſa·Sunt ꝫſup ꝛ alie mẽ ſure ſpacꝫ localis/de quibus ꝫ Iſiđoꝫ naꝛꝛatur ꝫ hunc modum·

Menſura mquit eſt quicquid ponꝫ dere/ capacitate/longitudme/altitudme/latitudme/animoꝝ fiꝫ nitur·vnde ꝛ maioꝛes noſtꝛi totuꝫ oꝛbeꝝ menſuraueꝝũt et partes ꝫ puncias et ꝓ uncias ꝫ regiones quas ꝫ loca que loꝫ ca ꝫ teꝛatoꝛia ꝛ illa ꝫ agros et illos ꝫ tentoꝛias quas ꝛ ꝫ iugera et illa ꝫ climata et illa ꝫ aꝫ ꝛ pertꝛicas ꝫ paſſus/ gradus/cubitus/pedes palmos/vncias et digitos diuiſeꝝũt·ita q eoꝝ ſolertia a maxꝛimo vſq; ad mꝫimũ mbil immenſuratũ penitus reliqueꝝũt·Vocatur aũt digitus pars mꝫia agreſtiuꝝ menſuraꝝ Vncia eſt habẽs tres digitos ꝫ menſuꝛa·palmꝰ quatuoꝛ hꝫ digitos·jPes·xvi·ſcꝫ digitos·paſſus pedes quinq;·pertica pedes·xx·Dicitur aũt pertica quaſi poꝛꝛtica a poꝛtãdo/quia omnes ꝓcedẽtes mẽ ſure ꝫ coꝛpoꝛe eius ſunt ſicut palmus / pes/paſſus/ꝛc̃·Sola vero pertica portaꝫ tur·ẽ docꝛez pedũ adꝫmſtar calami ezechi elis templum miſtice menſurantis· de quo habefeze·xl·c·d· Actus vocaꝫ menſura latitudme pedũ quatuoꝛ·ꝛ longitudme centũ vigꝫti·Clima eſt ſpaciũ quãꝫ dulaterũ habẽs ꝫ omni latere pedes·lx Actus quadꝛatus vndiq; fimꝫ pedibus centũ vigꝫti·Ita aꝫ duplicatꝰ iugerũ facit et ab eo qđ eſt iunctuꝫ nomen acceꝫ pit·Jugerũ autez actum cõſtat longituꝫ dme pedum·cc·xl·ꝛ latitudme·c·xx·Sũt et multa alia menſuraꝝ genera/de quiꝫ bus mil ad pñs·vt dicit idez· Sed hoc at tendẽdum eſt q ſtadia lis ager habꝫ paſꝫ ſus·c·ꝛ·xxv·id eſt pedes ſexcẽtos·xxv·cuꝫ ius menſura octies cõputata milliarium facit qui pſtat ex pedibus·xx·milibus·vt dicit Iſi·ibidem· Centuria aũt ager eſt cc·iugerũ que ſic vocabaꝫ a·c·iugeribus ab antiquis ſed poſtea duplicata nomẽ retꝫnuit ſemꝑ ꝓmũ·vt dicit Iſi·li·xv·c·pe·de menſuris·¶Menſure aũt viaꝝ diꝫ uerſimode nomꝫnãtur a diuerſis·nã latini vocãt milliaria/greci ſtadia/gallici leucas/ egyptꝫ ſignes/ perſe paſangas· nec mirũ qꝛ ſingula ſpacia ꝓpꝛiis ꝓtmenꝫ tur terminis ꝛ menſuris·vt dicit idemnã milliariuꝝ mille paſſibꝰ termꝫnat/qꝛ mille paſſus ꝓtmet et pedũ quinq; milꝫ lia·Leuca fimꝫ paſſibus mille quingẽtis ſtadiũ octaua ꝑs milliarij eſt cõſtans ex paſſibus·c·xxv·hũc ꝓmũ hercalem ſtatuiſſe dicunt/eo q ipe tãtum ſpaciuꝝ ſub vno ſpũ dꝛ cucurꝛiſſe·ꝛ ideo qꝛ poſt tantꝫ itꝫneris ſpaciũ ſtetit/ipm narꝛant·c·xxv·pedũ ſpaciũ ſtadium appellaſſe·vt dicat Iſi·ibidez·Via eſt ſpaciũ quo põt ire vehiculum ꝛ ſic eſt dicta ab ꝫcurſu ꝛ occurſu vehiculoꝝum· nam duos actus capiꝫ ꝓpter euntium et vemẽtium vehiculoꝝum occurſum mutuum et concurſum· Omis aũt via aut eſt publica aut ꝓiuata·publica eſt q ꝫ ſolo publico eſt q ꝫꝫter actus populo patꝛ·hec aũt ad mare aut ad opida ducit q etiaꝝ via ſtrata eſt dicta quaſi vulgi pedibus trita·vnde lucꝛe·Strateq;am vulgi pedibꝰ dꝛtrita vi arũ·Ipſa debet eſſe mũda/ ſolida/lapiꝫ dibꝰ ſtrata/recta/pacifica/ omibꝰ cõis/ libera ſine obſtaculo ꝛ offenſa vt dic̃ idẽ lucꝛecius·jPriuata via eſt q vicino muꝫ nicipio eſt data·hec ſolet eſſe cõpendioſa gramioſa qꝛ pedibꝰ ꝛmerãtium mmus

trita et vtraq; pte vie arboribus consita Agger est media strate eminentia coaggregatis lapidibus: ab aggere id est a coaceruatõne quã hystorici viam militarẽ dicũt. de qua dicitur. Qualis sepe vie depẽsus i aggere serpẽs. Iter. ris est via q̃ ab homiẽ quocũq; iri põt. Differũt tamẽ iter et itmer. Iter em̃ est locus trãsitu facilis. et ideo appellat iter. Itmer aũt est iter longe vie et ipe labor ambulandi vt quo velis quemas. Semita aũt est medium itineris a semitu dicta. Semita vero boim. callis vero pecudũ vel ferar. callis em̃ est iter pecudũ inter montes angustũ et a collo pecudum tritũ et pduratum. et ideo a callo est vocatũ. Tramites sunt in agris trãsuersa itinera sic dicta: eo q; ad rectam viã trãsmittãt. Diuersũ siue diuersoriũ est flurus viar via scilicz tendens in diuersa. Diuerticulu aũt est digressio a latere vie publice vel priuate. Biuiũ est duar viar principiũ quar vna tendit ad dexterã alia ad sinistrã. et est locus vt sepius periculosus et suspectus nam in biuijs insidiãtur fures et raptores. In biuijs etiaz expectant vel circũuemũt meretrices. Est etiaz locus ambiguus. quia q̃ via sit tenẽda sepi9 dubitatur. et ideo ponũtur in biuijs imagines: et cruces vt sciant quã ptem vie tenere debeant transeũtes. Cõpeta est locus in quo vie competũt multe et quemũt sicut triuie et quadriuie: et est locus periculosus et dubius sicut biuiũ. Ambitus est interiemor loca et edificia loc9 duor pedũ et dimidij: ad circueũdi facilitatẽ derelict9 et ab ambiendo id est circueũdo siue ab ambulãdo sic est dictus. Orbita est vestigiũ rote sic dicta ab orbiculari figura rote q̃ cõprimẽdo cõcauat et pfundat. Ad9 dicit locus quo pecus agi solet et est tunc cliuosum et fluxosum. Vestigiuz ẽ pedis signũ planta in terra vel in puluere impressum. sic vocatũ. qz p vestigiũ vie pretereũtium instigãtur et imprimũtur. relinquũt autez pedes aialium in suis vestigijs quoddã orbis indiciũ quo a canibus venaticis et ab alijs feris sepius deprehendũtur. qõ sciens leo delet sua vestigia cauda sua ne ab insequẽtibus cognoscatur. Hec dẽ mensurar pmetatibus et differẽtijs dicta sufficiãt. et que superi9 dicta sunt sumpta sunt de Isi. libro. xv. capi. vltimo.

De pondere.

Ponderũ etiã vt dicit Isi. sicut et mẽsurar expedit scire modum. Cũctis em̃ corpis reb9 nature potentia pondus dedit. suuz q; regit oĩa pondus. et ideo pondus a ponẽdo est dictus. oĩa em̃ ponit pondus et collocat in suo loco. qz nihil aliud est pondus nisi impetus rei tendẽtis ad locũ suũ. Duplex aũt est ponderis principium effectiuũ scz leuitas et grauitas. vnde leuitas in simplici materia et subtili mouet sursum. nec quiescit donec veniat ad locum suum. et ideo ignis sub pondere mouet sursuz nec quiescit donec veniat ad sperã suã. Ecõtrario grauitas in materia dommãs corpulẽta et terrestri mouet deorsuz nec quiescit donec centrũ inuemiat ad qõ tendit. et ideo oĩa grauia suo pondere centrũ petũt. vñ ois materia rara et subtilis duplicem hz cãm leuitatis. nã talis materie ptes cũ sint subtiles mouẽtur a centro ad circũferẽtiam nec quiescũt quousq; tãgũt eã. talis etiã materia pter ptium rarefactõem plurimũ est porosa et eiz ptes submtrat virtus ignea q̃ ptes terrestriores dissoluit et cõsumit. et sic totũ corpus leuigat et sursum ducit. vñ calor maxima est cã et potissima leuitatis sicut frigiditas cui9 motus est a circũferẽtia vsq; ad centrũ causa est cõpactõis ptium et coadunatõis et p pñs grauitatis. vñ omne corp9 quãto est solidius et cõpactius. tãto grauius et quãto rarius. tãto leuius inuenit. et cũ pondus respiciat tã leue q̃ graue rõe mdimatõis vtriusq; ad locuz suuz sibi a natura naturaliter deputatũ. nomen tñ ponderis sibi vulgariter vendicat rõ grauitatis. nam q̃ descẽdunt pter suã grauitatẽ dicũtur ponderosa. que vero ascẽdũt sursum leuia dicũtur et p oppositum

contra ponderosa vsualiter diuidūtur·et ideo dicit Jsi·li·xv·q̄ pondus dictuz est pensum·eo q̄ in statera pendeat iam libramen·Scōm aūt istuz modū sumendi vsualiter sortitur nomie ponderis aliqñ res in qua fit ponderatio·aliqñ res ponderata·aliqñ massa circa quā res ponderе iudicanda ponderat·Instrm itaq̄ in quo ponderatio fieri cōsueuit·diuersimode nūcupatur·Dicatur em̄ trutina q̄ sm Jsiō·est gemia ponderū lanx equali examine pendens facta ꝓpter maiora ponderāda·vt sunt centenaria z talenta·sic momētanea ꝓo paruā modicaq̄ pecunia appēdēda Statera a stādo est dicta eo q̄ duabus lancibus in vno in medio stilo libzata equaliter stet·Lances autez dicūtur ciphi enei duo tenuissimi in quorum vno ponitur pondus ponderans·z in alio res ponderāda· Est itaq̄ iustum pondus qñ ambe lances cū suis ponderibus equaliter sibi inuicez correspōdent Stilus aūt siue lingua sequēs lancē magis ponderātem momētum statere noiatur·vocatur filū mediū quo trutina statera regitur z lances adequātur examē vt dicit idem·Minicq̄ aūt ponderis certus est modus noibus ꝓpriis designatus vt dicit Jsi·Calculus em̄ dicitur minima ps ponderis z est quarta pars oboli constans ex pondere duoz granoz lentis et vocabat calculus ꝓpter paruitatez qz calculus est ita modicus vt sine molestia cōculcetur·Siliqua·xx·ps est solidi cuius nomen a fructu arboris sumpsit Obolus siliquis tribus appendit·fiebat em̄ olim ex ere ad modū sagitte·vñ z nomen accepit·sagitta emiz obolus a grecis dicitur vt dicit idem· Scrupulus ser siliquaz pondere pstat z apud grecos dragma vocat et est dict⁹ sic dim mutiue a lapillo breui qui scrupus vocat· Dragma est octaua ps vncie z denarij pondus argenti tribus pstat scrupulis id est·xviij· siliquis· Denarius aūt est dict⁹ quasi p x·nūmis reputat·vt dicit Jsi·Solidus ē vocat⁹ qz nihil ei deesse videt·nā veteres integrū solidū dicebant atq̄ totum· Nūmisma·idem est qđ denarius noie z effigie pncipis insignitus·nā ab inicio nūmisma nūmus argēteus erat vt dicit Jsi·Sextula idem ē qđ solidus sic dict⁹: eo q̄ bis ser vncias cōpleat·hanc vulgus aureū solidū vocat·cui⁹ tercia ꝓtem tremissem vocāt·eo q̄ solidū fiat tremissis Sextula bis assūpta duellā facit·ter posita staterem reddit vt dicit ibidez Jsiō· Stater est medietas vncie appendēs aureos tres·vñ z vocat⁹ est stater quasi tribus solidis stet·hic z semūncia qz semis hz de vncia·hic est semissis qz ponderis semissis est quasi semis assis·vt dicit idē Est aūt assis minimū in ponderib⁹ sicut vnitas in numeris vt dicit glo·ibi·nōne duo passeres asseveneūt·Quadrās quartam ꝓtem vncie ponderat z dodrans dr̄ in greco·siclus in latino·sicla dr̄ in ebreo habens apud eos vncie pond⁹· apud greos vero quēadmoduz apud latinos siclus quarta ps vncie est z stateris medietas·dragmas appēdens duas·vñ siclus in lris diuinis vncia est·sed apud gentiles quarta ps vncie est dicta·eo q̄ vniuersitatez nūmoz ponderz sua vnitate vmeat siue vniat z cōplectat·constat autez ex dragmis octo·id est scrupulis·xxiij· qđ p ltīmo pondere bētur·qz numerus scrupuloz ei⁹ horas diei z noctis metit· vt quia libra effiat·xij·cōputata·libra·xij vncias pficit·et ideo genus pfecti ponderis reputat·qz tot vncias cōstat·quot mēsibus annus·Est aūt libra dicta quasi libera·qz cūcta intra se pondera ꝓncta cōtinet z ꝓcludit vt dicit Jsi·Bilibris duas continet libras· est em̄ bilibris duplicata prima·c· dragmis appenditur z est nomen grecū· Talentuz summū pondus esse dr̄ apud grecos·nā nihil calculo minus siue asse· qđ emiz facit vnitas in numeris hoc facit assis siue calculus in pōderib⁹·talento vero nihil est maius sed hoc pondus variatur inter gentes· nam apud romanos talentū est·lxxij· libraz· sicut plautus oñdit·qui dicit duo talenta esse·c·xliij·libras· Est autez talentuz tripler mīmū/mediū/z summū·mīmū est·l·libraz·mediū·lxxij·libraz con stat·z illud talētum fuit talētum scūarij

Centenariuz ſummū nomen habet eo q̄ centū librarz pond⁹ cōtineat·qō pondus ꝑter ꝓfectōnem numeri centenarij inſtituerūt romani (bucuſq; Iſido·li·xv·in·c de ponderibus z menſuris·

De muſica.

Sicut aūt ſubſeruit theologice diſciplīe ars numerādi z menſurādi·ſic eidē famulat ſciētia modulandi·nam muſica q̄ modulatōnis in ſono et in cantu eſt peritia ſacre ſcripture miſteriis valde eſt neceſſaria·nam ipe mūdus quadaz armoniaca ꝓportiōe fertur eſſe cōpoſitus·vt dicit Iſi·li·iſi·et celū ipm ſub cōſonātie modulatōe dz circūagi z reuolui·naz muſica mouet affectus ꝓuocat in diuerſos habitus ſenſus· In plīis quoq; tube cōcentus pugnātes accēdit·ac quāto vehemētioz fuerit clangoz·tāto fit animus ad certamen foztioz·ſiquidem z remiges cantus hoztat ad tolerādos quoſlibet labozes·animū emiz mulcet z ſingulaz opez fatigatōnes vocis modulatio conſolat·exercitatoſq; animos ſedat muſica (ſicut legitur de dauid) qui a ſpū im mūdo ſaulē arte modulatōnis liberauit Ipſas quoq; beſtias nec nō z ſerpentes volucres atq; delphines muſica ꝓuocat ad auditū·Sic vene ſic nerui corporis et eoz pulſus·ſic omnes corpis artus virtute armoniaca pariter ſociātur·vt d· Iſi· Muſice autem tres ſunt ptes ſcz armoniaca/rithmica/metrica·Armoniaca ꝫo eſt que diſcernit in ſonis acumen z grauem ſcōm arſim z theſim ſcz eleuatōem et depſſionem et ꝓportionalem ſoni z vocis mutatōem· Et ē armonia dulcis cantuū conſonātia puenies ex ꝓportōne debita in diuerſis vocibus/flatibus/pulſibus/ſiue ſonis· nam vt dicit Iſiō·aut voce editur ſonus·ſicut ꝑ fauces·aut flatu·ſicut per fiſtulam atq; tubaz·aut pulſu vt per cimbalum vel citharaz z huiuſmodi que percuſſa ſūt canorā·Et dicitur armonia ab ad z monos id eſt vnum·qz ad vnam cōcordiam tendunt in cantib⁹ omēs voces·vt dicit·h·nam in omni melodia exigūtur plures voces ſiue ſoni·et hi concordes quia vbi eſt vox vna tātuz aures non placat·ſicut eſt vox cuculi ſiue cantus·vbi autem plurium puta diuerſitas non delectat·quia talis diuerſitas contra diſcordiaz nō cantum ſed vulatum procreat·ſed vbi eſt vocum pluriarum z diuerſaruz concors vnio ibi armoniaca ꝓportō eſt et modulatio·ſiue dulcis ſimphonia· vnde Iſido·ſimphonia inquit eſt modulatōnis temperamentum cōcordans ſonis in grauibus et acutis·z ꝑ hanc armoniam voces acutiozes et grauiozes cōueniunt z cōcordant·ita vt ſi quis ab eo diſſonuerit ſenſum auditus offendat·et talis cōcordia vocum dicitur eufonia que eſt vocis ſuauitas que a ſuauitate z melle dicitur melodia cui cōtraria eſt dyaphonia id eſt vox diſſonans ſiue diſcrepās z deformis· Ad melodiam autem armoniacam faciēdaz requirūtur dyaſtema/dyeſis/tonus/ypludius/podozius/arſis/teſis z ſuauis vox ſiue ſonus tempatus·dyaſtema itaq; dicitur vocis ſpaciū ex duobus vel plurib⁹ ſonis aptatum·dyeſis dicitur ſpacium z deductō modulādi atq; vergendi de vno in altero ſono· Ton⁹ eſt acuta enūciatio vocis· Eſt em armonie differētia z quātitas que in vocis accentu vel tenore cō ſiſtit·cuius genera in·xv· partes muſici diuiſerunt· ex quibus dicitur ypludius nouiſſimus ſcz acutiſſimus· podozius autez omniū eſt grauiſſimus·vt dicit Iſido· Arſis eſt vocis eleuatio et fit cantus in icium· Teſis eſt poſitio et hec eſt finis vt dicit Iſido·vnde cantus eſt vocis inflexio· Nam ſonus directus eſt vt dic̄ idem·et ſonus p̄cedit cantum·omnis em vox eſt ſonus ſed non econuerſo·nam ſonus eſt obiectum auditus· quia quicq̄d auditu capitur ſonus dicitur vt fragor arboꝛum·colliſio lapiduz·ſtrepitus fluctuum z ventoꝛū· garritus auium· mugitus animaliū·voces z clangoꝛes hominū·et percuſſiones oꝛganoꝛum· Vox aūt ꝓprie dicit ſonus ab oꝛe aialis plat⁹ ex aere autez ꝓcuſſo z ad ſupficiem duri

corpis alliso generat sonus cui⁹ allisiõis percussio citius et facilius visu capitur q̄ eius sonitus audiatur·et ideo citius videtur p̄cedens corruscatio q̄ tonitruo auditis homis p̄fundatur·Vox aũt est aer tenuissim⁹ plectro lingue formatus·et est quedaz vox significatiua naturaliter vt garritus auiũ et gemitus mutum⁹·et alia est significatiua ad placitu⁹ vt vox hois articulata z ad aliq̄d verbũ p̄ferendum rõnis imperio lingue organo informata·vox em̄ verbi vehiculũ est nec pot cõceptuz verbum in mente exterius exprimi nisi vocis adminiculo mediãte proferatur·vñ intellectus primo verbum in mente gignit q̄d p vocem postea ore promit·vnde verbũ ex mente genitũ z conceptum p vocem quasi p organũ se exterius ostendit·Vox aũt dispositia ad cantum z ad melodiã habet has p̄prietates vt dicit Isid⁹·Suaues inquit voces sunt subtiles z spisse z clare z acute z conspicue Subtiles sunt in quibus spūs nõ est fortis·qualis est in infantibus z in mulieribus·z in alijs nõ habẽtib⁹ neruos grossos fortes z spissos· nam subtiles corde emittũt voces siue tonos tenues z subtiles·Lingues vero voces z spisse sunt q̄ spūs multus egreditur vt sunt voces vitroz·Clare quãdo bene sunt tũmule z sonore et omni raucedine impermixte·Acute sunt voces q̄ sunt valde alte· Conspicue voces sunt que lõgius p̄trabũtur ita vt cõtinuo impleãt omẽm locum·sic clangor tube·Dura vox est rauca z q̄ violenter emittit sonuz suum sicut tonitruũ est et sicut sonus incudis quãdo percutitur ferrũ durum·Aspera vox est rauca et que discrepitur p minutos z dissimiles pulsus·Leca vox est q̄ cũ mox emissa fuerit p̄cescit·atq; suffocata nequaq̄ longius producatur·vt patet in fictilibus· Viniuolenta vox est mollis et vox flexibilis atq; leuis et hec est dicta vinuolẽta a vino hoc est a tritinno molliter reflexa·p̄fecta aũt vox est alta suauis fortis et clara·alta vt in sublimi sufficiat·clara vt aures impleat·fortis ne trepida deficiat·suauis siue dulcis vt auditum nõ deterreat·sed potius vt aures demulceat·et audiẽtium animos blandiẽdo ad se alliciat z cõuertat·si ex his aliquid defuerit vox perfecta nequaq̄ erit·vt dicit Isid⁹· Est p̄terea armonia organica que ex flatu constat quãdo scz aliqua instrumenta artificialiter p̄parata flatu debito p̄sufflantur·ex cuius flatus quãtitate et organi varia qualitate diuersi soni artificialiter p̄creantur·vt patz in organis tubis fistulis et cõsimilibus que omnia varios sonos promũt·Organuz est generale nomen vasorum ommiũ musicoruz· specialiter tamen appropriatum est instrumento ex multis composito fistulis· cui folles adhibẽtur· et hoc solo musico instrumento vtitur ecclesia in prosis in sequẽtijs et hymnis p̄pter abusum histrionum ejectis alijs fere instrumẽtis·

Tuba a turenis primitus est inuenta·de quibus virgilius·Turrenusq; tube mugire per etheraclangor·vtebãtur autem antiqui tubis in p̄lijs ad hostium terrificatõnem·ad cõmilitonum animatõnem·ad equoruz bellicorum in pugnam p̄uocatõnem·ad bellorum mumẽdam congressionem·ad significãdam in certatiuis cum victoria veneratõnem·ad fugendorum siue fugitiuorum reuocatõnem·Item vtebantur tubis in festis et in cõiuijs·p̄propter populi conuocatõnem·p̄pter exercitatõem ad dei laudem·et p̄propter letitie et gaudij p̄comisatõnem z inuitatõnem·p̄ceptum enim fuit iudeis vt in bellis tubis sacris clangerent z etiaz in initio noue lune buccinarent·et vt annũ iubileũ qui annus erat remissionis tubarũ sonitu p̄nunciarent·et gaudium ac quietem omnibus p̄mulgarent·Est autem p̄pria tuba vt dicit Isidoꝰ libro·xviij·instrumẽtum bellicis certaminibus adhibituz ad denũciandas signa bellorum vt vbi exaudiri p̄co non poterat p̄ tumultu·sonitus tube clangentis attingeret· Et dicit tuba quasi tona id est caua·interius eim est concaua et valde plana p̄propter ampliorem flatus receptõnem·exteri⁹ autez est rotũda circa tubãtis orificium valde

strictā: sed ⁊ pte anteriozi multū ampla manu clangētis ad os ponitur: regitur: erigitur: deprimitur: ⁊ tenetur: cui⁹ son⁹ vari⁹ ē vt dicit Isi. Nam interduz camit vt bella cōmittātur. interduz vt eos qui fugiunt insequātur. interdum vt exercit⁹ intra se recipiātur.

Buccina dr quasi vocina: parua scalz tuba coznea vel lignea siue enea: qua signū dabatur ātiquitus cōtra hostes. naz vt dicit Isi. li. xviij pagani agrestes ad omnez vsum pariter sono buccine cōuocabātur. vñ ꝓpie buccina agrestibus signuz fuit. de quo persius. Buccina cogebat priscos ad arma quirites. huiusmodi clangoz buccinū dr. vt dicit idem. buccinis aūt cozneis utebātur hebrei pascue in Kalendis in memoriam liberatōnis ysaac ꝑ eo coznuto arietē i sacrificio imolato. vt dic gl. sup gen.

Tybia dicit esse dicta: eo ꝙ de ceruinis tybijs ⁊ hinnulozuz creditur penitus fuisse facta. hinc tybicē dixerūt tybiatū cantus. vel scōm. h tybia dicitur a tybim qđ est arpus vl calamus: quia a calamis quibusdam tale instrumētum antiquitus fiebat. et hinc dicitur hic tybicē. hui⁹ mis. ille qui tybia camit. et fuit quōdam instrumētum lugubre quo utebātur homines in funeribus mortuoꝝ. vt dicat glo. sup matbe. ix. cum audissent tybicines ⁊c. id est carmen lugubre canētes

Calamus a calando est dict⁹: id est a fundēdo voces: et est generale nomen fistulaꝝ. nam fistula est dicta: eo ꝙ vocez emittat. nam fos grece vox latine. stola vero emissa. vnde fistula quasi emittens sonū siue vocem: hac utūtur venatozes qz eius sonū ceruī libenter audiūt. sed dum unus venatoris fistulatione ceruus ad auditum allicitur: mox ab alio de quo nō ꝓcauet sagittatur. vox autem fistule decipit volucres dum canēdo eaꝝ simulat ⁊ fingit voces. vnde dr fistula dulca. vo. ⁊ fistula insu per delectat oues. et ideo fistulis utūtur pastozes dum vigilant sup gregem suū vnde ⁊ quidaz nole pan dicebat esse de⁹ pastoralis qui prius dispares calamos ad cantum adaptauit: ⁊ studiosa arte cō posuit. de quo virgil. dicit. Pan primos calamos cera ꝓiūgere plures. Instituit pan curat oues ouiūq; magistros ⁊c. et ideo quia instrumētuz fistulaꝝ ab eo inuetum pandoziu est vocatuz. vt dicit Isido. ad hoc fistulis se excitant vigiles vt eaꝝ melodie suauitate ad dormiēduz citius ⁊ suauius ꝓuocent i lectulis quiescentes.

Sambuga est genus ligni fragilis cuius rami sunt cōcaui et uacui atq; plani. vnde tybie componūtur: et quedam species simphonie. vt dicit Isido.

Simphonia est instrumētum musicum qđ fit ex ligno cōcauo pelle cōtenta in utraq; pte sua quā musici hinc inde virgulis feriunt. fitq; in ea ex ꝓcordia grauis ⁊ acuti suauissim⁹ cantus. vt dicit Isido. simphonia tamen dicitur collatio ⁊ cōcordia quoruncunq; signoꝝ: sicut chorum dicitur concors unitas diuersaꝝ vocū. vt dicit gl. sup luc. xv

Armonica richmica est canora melodia ex pulsu et ꝓcussiōe neruoꝝ ⁊ tinnitu metalloꝝ generata. et huic armonie diuersa subseruiūt instrumēta. vt timpanū cimbalum. lira. cithara. psalterium atq; sistrum. ⁊c.

Timpanum est pellis siue coriuz ligno ex una pte extētuz. Est em pars media simphonie i similitudinem cribri. ⁊ virgula ꝓcutitur: quēadmodum ꝓcutitur simphonia. vt dicit Isi. cui si iūcta fuerit fistula dulciozez reddit melodiam.

Cithara ab apolline est reperta: scōm grecozum opinionem. Est autez cithara similis pectori humo: eo ꝙ sicut vox ex pectore: ita cantus ex cithara ꝓcedit. et ideo sic est appellata nam pectus tozica citharaꝝ appellatur paulatim autem plures eius species extiterunt. vt psalteria/lire et huiusmodi. ⁊ alique habent formam quadratam. alique trigonalem. cordarum etiam numer⁹ multiplicat⁹ est ⁊ cōmutatū gen⁹.

veteres autez vocauerūt citharam fidiculaz vel fidicē quia bene cōcurzūt inter se corde eius·qm̄ bene quemit inter quos fides est·habebat em̄ citbara septem cordas·vnde virgil·Septem sunt soni septē discrimina vocū·discrimina aūt sunt dicta ideo qz vna corda vicine corde similē sonum reddit·ideo autez sunt septem corde:vel qz totā vocem implent vel qz septem motibus sonat celum·Corda autē est dicta a corde quia sicut pulsus cordis est in pectore:ita pulsus cordaz est in citbara·bas primo mercurius excogitauit ideo quia prior in neruos sonuz strinxit vt dicit Isido·Corde autē quāto magis sunt sicce z etiam magis tense:tanto amplius sunt sonore·plectrum aūt dicit instrumentuz quo tpantur corde z tendūtur

Psalterium a psallendo id est a cantādo est noiatum eo q ad eius vocem chorus cōsonando respondeat·Est autez similitudo citbare barbarice in modū delte littere·sed psalterij et citbare bec est differētia·quia in psalterio lignū babz cōcauum·vnde sonus redditur supius et deorsum ferūtur corde et desup sonant·Citbara vero cōcauitatem ligni inferius babet· Psalteriuz bebzei babent decacordem id est decem cordaz scōm numez decem p̄ceptoz·fiūt aūt optime eius cordule de auricalco et etiam de argento·

Lira a varietate vocum est dicta eo q diuersos sonos efficiat· vt dicit Isido·Liram primo a mercurio fuisse inuētam dicūt boc modo·Cū regrediens milus in suos meatus varia in campis animalia reliquisset·relicta ē etiam·z testudo que cū putrefacta esset z nerui eius remansissent extenti infra cōcbam percussa a mercurio sonū dedit·z ad eius spēm liram fecit:et tradidit orpheo qui huius rei maxime fuerat studiosus·vnde dicebātur eadem arte nō solum feras sed etiaz saxa z siluas cantus modulatōne applicuisse· banc scz liraz propter studij amorem z carminis laudem inter sidera locatum esse musica fabulātur· vt dicit Isido·

Cimbala sunt quedam instrumēta musica que percussa musicem se tangunt et sonum faciunt et timnitum·

Sistrum est instrumentum musicum sic ab inuētrice vocatū·Nā ysis regina egyptioz sistrum inuemsse probatur·vnde iuuenalis· Ysis et irato feriat mea lumina sistro·ideo mulieres boc vtūtur instrumēto:quia eius inuentrix fuit mulier·vnde z apud amazones sistro ad bellum femmaz exercit⁹ aduocantur·

Tintinabulum a timmēdo est dictum:et est parua nola vel campanella·quere supza de vasis in littera·v· babet aūt cāpana boc p̄mium qz dum resonādo alijs p̄ficit ex frequenti ictu se cōsumit· Hec z multa alia deseruiūt musice discipline·cuius sciētia tractat de vocibus z somis· Considerat aūt nibilom mus rez naturalium dispositiones z numeroz p̄portiones:sicut exemplificat boetius·de numero duodenario cōparato ad sex:et ad alios numeros inter medios dicens sic· Inuenies⁹ inquit hōmes musicas cōsonātias·Nam octo ad septem·z nouē ad·xij·compati sesquitertiam p̄portionem reddunt:z simul faciunt dyatesseron cōsonātiam·sex vero ad nouē z octo ad·xij·cōpati reddunt sesquialterā p̄portionem et dyapente efficiunt symphoniā·xij·vero ad septem considerati duplicem quidez reddūt p̄portionem et dyapason symphoniaz cantant·octo igit ad nouem ipe contra se medij considerati epogdoum iungūt qui in musica modulatōne tonus vocatur·qui ommū musicorum sonoruz mensura est cōmunis·Omnium emz sonorū est paruissimus·vnde notādum est q inter dyatesseron z dyapente consonātiarum tonus differentia:tonus differentia est sicut inter sesquitertiam et sesquialteram proportionem sola est epogdolis differentia(bucusq; boetius in·ij·arismetrice·capi·vltimo·g· Dicit etiaz idem in prologo primi libri sic·Musica inquit quantum vel q̄ prioz sit numeroruz vis ex boc probari potest·

ꝙ priora ſunt illa naturaliter que per ſe conſtant·nam illa que ad aliquid referũ tur ꝙ ꝛ ipa muſica modulatio numero⸗ rum nominibus aduocatur vt patꝫ· dya teſſeron enim ꝛ dyapente et dyapaſon ab antecedẽtis numeri nominibus nũcupã tur·Ipſoꝝ quoq; ſonorum aduerſuꝫ ſe ꝓportio ſolum et nõ in aliis numeris inue nitur·nã qui ſonus in dyapaſon ſimpho nia id eſt duplicis numeri proportione colligit ꝙ dyateſſeron eſt modulatio epi trica collatõne id eſt ſeſquitercia colligit vel componitur quã dyapente ſimpho⸗ niam vocant·hemiola mediante coniun⸗ gitur qui in numeris epegdus id eſt ſu⸗ pra octo dicitur·et ẽ tonus in muſica·vt dicit idem ibidem·Seſquitercia ꝓportõ in ariſmetrica dicitur dyateſſeron in mu ſica et que hemiolia id eſt ſeſquialtera ꝓ portio in ariſmetrica dyapente dr̃ in mu ſica·Eſt autem dyapente ꝛ dyapaſon cõ ſonãtia qua maior vox habet minorẽ no tulam duplo et eius medietatem·

SEſquitercius numerus eſt nu⸗ merus numero compat⁹ bñs ter tiã partẽ minoris·Si vero habu erit quatuor ſeſquiquart⁹·ꝛ ſi quinq; ſeſ quiquintus·et ſic vlterius· vnde ſeſqui⸗ tercius eſt qui minori compatus habet eum ſemel et eius tertiã ptem·verbi gra ſi quatuor compares trib⁹ habebit in ſe quaternarius totũ ternarium ꝛ ternarij tertiam ptem ſcz vnum·et ſi octo ad ſex· octenarius habebit totum ſenariũ ꝛ ter tiam ptez eius ſcz binariũ·ꝛ ſi duodecim nouenario·duodenarius cõtinebit totuꝫ nouenarium ꝛ eius tertiam ptem ſcz ter narium·Sic ſi·xxx·compaueris ad·xx·ꝛ xx·ad·xv· et·xxiij·ad·xviij· et ita de a⸗ liis ſic ſemper inuenies quid ſit numer⁹ ſexquitercius·

NVmerus vero ſeſqualter eſt qñ numerus maior compatus mi⸗ nori cõtinet totalem numerũ mi⸗ norem ꝛ eius medietatem·verbi gra·ter narius compat⁹ binario habet in ſe duo et eorum medietatem ſcz vnitatez·ſic ſex continet in ſe quatuor et eoꝝ medietatẽ ſcz duo·ſic nouem ſenariũ in ſe dauount et eoꝝ mediam partem ſcz tria·ſic·xij· ad octo·et·xv·ad·x·ꝛ ſic de aliis·

HEc ſiquidem verba in ſe ſunt pe fũda plurimũ ꝛ obſcura·niſi his qui in ariſmetrica inſtructi ſunt et etiam in muſica diſciplina·nam ariſ⸗ metricis geometricis ꝛ muſicis ſunt vo⸗ ce plurima darioza que minus exercita tis in hmõi penitus ſunt obſcura·et ideo qui predictoꝝ verboꝝ ꝛ ꝓportionuꝫ tam numeroꝝ ꝙ vocum ꝛ ſonoꝝ habere noti ciam deſiderat ariſmeticoꝝ ꝛ geometro rum et muſicorum induſtriam conſulere nõ contemnat·tanta enim vt dicat Iſido⸗ lus·ij·eſt virtus in terminis figuris ꝛ mu ſicis ſimphoniis ꝙ ipſe homo ſine eis nõ conſtet·quia muſica pfecta omnia comp̃ hendit·Recollige itaq; ex pdictis ꝙ ars muſica ſiue armonia cõtraria ꝛ diſpata conciliat grauia acutis ꝛ acuta graui⁹ modificat ꝛ adaptat·affectiones cõtrarias ꝛ aduerſas recõciliat· malicioſos ani mi motus reprimit ꝛ refrenat·ſenſus de bilitatos reparat ꝛ confortat· vnitatem exemplaris diuini in operibus cõtrarijs et diuerſis maxime pcõſat·terrenis cele⸗ ſtia·ꝛ celeſtibus terrena poſſe vniri in cõ cordia manifeſtat· letos animos magis letificat·ꝛ triſtes magis triſtificat·quia vt dicit aug⁹·ex quadaꝫ occulta anime ꝛ armonie cõſimili ꝓprietate melodia ani⸗ me affectionibus ſe cõfortat·et inde eſt ꝙ dicunt auctores ꝙ inſtrumẽta muſicalia letum reddunt letiorem ꝛ triſtẽ triſtiorẽ efficiunt·Reſiduas armonie ꝓprietates quere ſupra eodem vbi iſta ꝛ alia verba Iſido·recitantur·

ISta autem que breuiter de rer̃ naturalium accidẽtibus interſe⸗ ruimus·vtputa de coloribus/li quoribus/ponderibus/menſuris/ſonis/ et vocibus iam dicta ſufficiant·qz vt eſti mo rudibus ꝛ paruulis in xpo mihi ſimi libus illa que de ꝓprietatibus rer̃ natu⸗ raliuꝫ in·xix·particulas ſunt digeſta ſu⸗ ficere debent ad aliquã inuenieñdi ſiritu⸗ dinariaꝫ ratõnem·qua de cauſa diuina ſcriptura rer̃ naturalium ꝛ earuꝫ ꝓprie tatuꝫ tã exq̃ſitis ſimbolis vtit ꝛ figuris·

Protestor aũt in fine huius opusculi quẽ admodum in principio q in omnibus q scõm diuersas materias in hoc tractatulo cõtinentur parũ vel nihil de meo apposui sed simpliciter sanctorũ verba et philosophorũ dicta patiter et cõmenta veritate preuia sum secutus vt simplices et paruuli qui pter librorũ infimitatem singularũ rerũ pprietates de quib9 tractat scriptura inuestigare nõ possũt in promptu inuenire valeant saltem superficialiter qõ intendũt. Simplicia siquidem sũt et rudia que excepi vtilia mihi tamen rudi et meis cõsimilibus eadez iudicauí et ideo suadeo simplicibus vt hec simplicia nõ cõtemnant sed cum hoc plenius intelexerint ad subtiliora intelligenda et inuestiganda ad maiorum et doctorũ industriam recurzere nõ differãt nec omittãt quorũ prudentie et arbitrio hec relinquo vt minus sufficiẽter dicta vel excepta corrigant et si qua superaddere dignum iudicauerint scõm grãm eis datam desuper superaddant vt illud qõ p me pauperem rudez et simplicem aliqualiter fuit inchoatum producatur ipõrũ solertia ad pfectũ. Ad ipius honorem et gloriam qui est alpha et o principium et finis ommiũ bonorum qui est deus sublimis et gloriosus viuens et regnãs in secula seculorũ Amen.

Auctores de quorũ scriptis sũt hec extracta sunt isti.

Augustinus. Adamantius. Ambrosius Haymo. Alquinus. Anselmus. Basilius. Beda. Bernhardus. Cyprian9. Estius. Eusebius. Crisostomus. Damasus Damascen9. Dionysius. Elpitrus. Fulgentius. Gregorius. Gilbertus. Hieronimus. Isidorus. Innocentius. Leo papa. Michahel scotus. Nazazenus. Origenes. Orosius. Petrus. Seneca. Pamphilus. Patricius. Rabanus. Robertus lincol. Richardus de sancto victore. Simon cozñ. Steffan9 strabus. Inter philosophus autez hi sunt maiores. Aristoteles et Auicenna. Pitagoras. Sanus plotin9. Rasis. Auerrois. Algazel. Apollonius. Alfredus anglicus. Hayl medicus. Asclepides magus. Almired9. Boetius. Licero. Lato. Lipio affrican9 Constãtinus medicus. Demostenes. Dyascorides. Democritus. Donatus grãmaticus. Eraclitus. Epitin9. Eudides. Egidius medicus. Philologus. Galienus medicus. Jcrat caldeus. Yperius. Junenalis. Johãnicius. Calixtus grecus siue atheniensis. Leucipus. Macrobi9. Mercurius. Miselat astrologus. Minus delphicus. Ouidius. Oribasius medicus. Papias. Plato. Platearius medicus. Plautus. Persius. Permenides. Plinius iunior. Prisianus. Ruffus medicus. Salustius. Salernitanus practicus Secũdus philosophus. Solinus. Simonides. Trimegistus. Theophrastus. Titus boetius. Tullius. Theophil9 de vanis. Tholomeus. Varro. Virgilius. Huguicio. Pisanus. Guillermus. Conches Ypocras. Ysaac. Zeno. Zorcastes mag9 Istorum et multorũ aliorũ in istis libellis verba in diuersis locis summatim et breuiter recitantur. vt patere potest diligentius intuenti.

Explicit tractatus de pprietatibus rerum editus a fratre Barthelomeo anglico ordinis fratrũ minorum. Impressus per Nicolaum pistoris de Benßheym et Marcum rembardi de Argentina socios. Sub anno dñi Millesimoquadringentesimooctogesimo. die vero Julij. xxix.

typographi isti falluntur in cognitione autoris huius tractatus eximij. qui quidem autor et primus inuentor fuit frater Guillelmus Brabantinus ex sacro ordine Predicatorum et falso attribuunt fratri Bartholomeo Anglico sacri ordinis minorum. ut videre est in Chronicon ordinis predicatorum Magistri Antonij Senensis folio .99. Pagina. 1. Linea. 5. et in concertatione predicatoria Patris Alfonsi fernandez. folio .366. Columna 2. linea. 34.

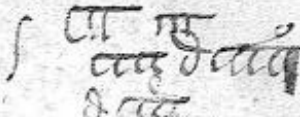
i Liber primus ꝺ volumine eſt
De deo z eꝰ eſſentia. folio. 5
ii Liber. ñ. de ꝓpietatibꝰ angelor. 5
iii Liber. m. de aīa et eiꝰ ꝓpietatibꝰ. 12.
iiii Liber. mi. de ōtrarijs z humoribꝰ
humani corpis. 22.
v Liber. v. de partibꝰ humani corpis. 30
vi Liber. vi. de ꝓpietatibꝰ hoīe. m
genial z ſpeciale. 51.
~~miſſe e. le eſſe eſſtibꝰ fo. 56~~
vii Liber. vii. De firmitatibꝰ. 73.
viii Liber. viii. de agnis et eiꝰ
ꝓpietatibꝰ. 97.
ix Liber. viiii. de ꝓpietatibꝰ
pōnis z eiꝰ ꝓtibꝰ. 114.
x Liber. x. de metha z forma
z eiꝰ ꝓpietatibus. 123.
xi Liber. xi. de aere z eiꝰ ꝓpietꝰ 126
xii. Liber. xii. de aniꝭ z eiꝰ ꝓpietꝰ. 132
xiii Liber. xiii. de aquis z eiꝰ ꝓpietꝰ. 143
xiiii Liber. xiiii. de tra z eiꝰ ꝓpietꝰ. 153
xv Liber. xv. de pmicys. 161
xvi Liber. xvi. de lapidibꝰ z metallis. 181.
xvii Liber. xvii. de arboribꝰ z plantis. 195
xviii Liber. xviii. de animalibus. 245
xix Liber. xix. de Coloribus z eor. ꝓpietꝰ. 287
De odoribus. 294.
De sapoꝛibꝰ 296
De hquoribꝰ 299.
De oīe. 305
De numero. 308
De mensuris. 312
De ponderе. 316
De musica. 317

hec ala ſeisena ſ ſter ala parſ
Andreas yanez

Vare 991

cinto ejo de nuſtra cuza degmane cuza degmane





q ſó todos los dros de nr̃a ſnra
tud y los gastos



Malus

Malus est arbor pomifera in se quidem magna: sed respectu lignorum quidez nemoris modica z submissa: ligno solida: rugosa cortice z nodosa: frondium densitate umbrosa: florum varietate decora: fructuū suauitate iocūda: visui z gustui gratiosa: in diuersis medicinis efficax et virtuosa. Dicitur aūt malus ipm pomū siue fructus: sed hec malus dicit ipsa arbor siue pomus: z est sic dicta eo q eius fructus sit rotundus: vnde z illa sunt vere mala que maxime sunt rotūda (vt d. Isido. li. xvij. nam malum in greco rotūdum dicitur in latino. Differt aūt malus ab alijs arboribus siluestribus vel nemoris: qz malus maxime est domestica: duplicis est nature: nam truncū habet a terra rotundum: surculum aūt aliunde venientem ipi trunco insertū z vnituz: que duo quando p insertionem pariter sunt vnita vnam arborē cōstituūt. surculus autē insertus trunco totam virtutem trunci in suam transmutat qualitatem. vt d. Alfredus sup. i. li. vegetabiliuz. Quere sup eo. in tractatu de arbor insertione circa principium. Malus aūt nisi putetur et a superfluis nimis exoneretur sterilescit vt d. idem. quia humor attractus a radice non sufficit ad productionem fructuum: quia transit in ramor sterilium nutrimentum. Quere supra de causa fructificationis arbor. Malorum diuersa sunt genera. nam quedam ferūt fructum pontici atq durum. quedam acetosum. quedam dulcem z iocūduz. z hor fructuū diuersi sitas ex diuersa qualitate humoris procedit z debilioi vel fortioi opatione caloris existentis in radice. sicut supra in principio tactum est.

Malogranato

De malogranato

Malus granata arbor ferēs malogranata. arbor siquidē ē femmini generis fructi vero neutri: z dicit malum granatum: eo q inter corticem z rotunditatem contineat multitudinez granatoz (vt d. Isidorus li. xvij) cuius cortex dicitur psidia flos vero balaustia nuncupatur. Florum aūt alij sunt albi. alij purpurei. alij rosei reperiuntur. hec poma mala punica sūt dicta: quia de regione punica primitus sūt delata (vt d. Isido. Est aūt arbor mitum dura ramosa z nodosa plus in latū q in altum se diffundens: z frigoris impatiens. vnde in puina cito pereunt flores eius. Dicit aūt Aristote. q malus granata mutatur a malitia sua p culturam. Quere ō. eo. de arborum cultura. Istius autem arboris multe sunt species: sed ō duabus iam loqui sufficiat. Nam scom diasco. z Isa. in die. Malorum granatorum duo sunt genera. Alia em̄ ferunt poma dulcia calida z humida. alia acetosa que frigida sūt z sicca: z diutius ceteris possunt obseruari. dulcia vero magis cōueniunt usui z medicine. Nam tota arbor medicinalis est z parum cōueit cibarijs fructi ei (vñ d. isi. li. xvij.) negant em̄ medici corpora nostra malipumica cibo nutriri: sed putant q plus pgruat medicamento q corpis alimento. habet siquidem tota arbor (sed potissime fructus eius) virtutē constringendi. confortandi. consolidandi. et humores fluidos desiccandi. et fluxuz sanguinis intercipiendi et vomitū colericuz cōpescendi vt expresse docēt ysaac dyas. et pli. si tamē mere cōgruo et ordine debito exhibeant valēt cōtra singulas itrinsecas et extrinsecas corporis passiones. dulcia tamē magis sunt ventosa et inflatiua alijs: et etiam sitis minus febricitātibus sedatiua et ideo minus cōueniūt febricitātibus q acetosa. ex quor succo fit potus qui dicitur oxizacara qui calorē febrilem mitigat et alterat. appetitum prouocat et naturam ex caloze deficientē repat mirabiliter et confortat. et valet contra epatis ela lefactionem et cordis defectū siue cardiacam passionem. flores eius etiam fructi ac cortices si puluerizent et in potu assumantur: vermes veteres necant. dentes et gingiuas purgant optime et cōfirmāt et contra multas alias subueniūt passiones. vt d. dyas. et pli. malapumca in omnibus predictis sunt efficacissima quānis em̄ sunt crocea exterius in cortice et dri-